

כתבי יוסף בן-מתתיהו

[יוסיפוס פל'יוס]

מתרגמים מן המקור הינני

על-ידי

ד"ר י. נ. שמחוני

עם מבואות, הערות, מפתחות, לוחות-יוחסין וסדר-
דורות, ציורים ומפות

הוצאת אברהם יוסף שטיבל

כתבי
יוסף בן-מתתיהו

תולדות מלחמת היהודים
עם הרומאים

תולדות
מלחמת היהודים
עם הרומאים

בשבעה ספרים

הוערך והוציא לאינטרנט
www.hebrewbook.org
"י הייב תשס"ח

ירשה תרפ"ג

JÓZEF FLAWJUSZ — DZIEJE WOJNY
ZYDOWSKIEJ PRZECIWKO RZYMIA-
NOM o o WYDAWNICTWO - SZTYBEL
===== WARSZAWA 1923 =====
SKŁADANO i TŁOCZONO W DRUK.
„HACEFIRA“, WARSZAWA, LESZNO 54.
נסדר ונדפס בדפוס „הצפירה“, ירשה, לשנה 54.

מבוא

קשים ונוראים היו חבלי הגסיסה של היהדות המדינית בארץ-ישראל בסוף ימי הבית השני. נדמה, כי תוכה של יהדות זו כבר נֶאֱכַל בשעת הזעזועים החזקים של מלחמות האחים במוצאי תקופת החשמונאים, כשנגלתה בכל־תקף הסתירה היסודית שבה: התהום העמקה שבין רוח האמה, זו שקבלה צורה מְבַהֶקֶה בעונת שעבוד־מלכיות מתוך יחס של שלילה גמורה לכל חבלי העולם הזה – ובין תנאי המציאות של מלכות הארץ עם הכבוד והתאווה והשנאה והקנאה והזדון והבצע השולטים בה בהכרח, עם המלחמות המתמידות והחלואות המתחדשות לְבָקְרִים. וספר „תהלות שלמה” יוכיח על זאת. – נדמה, כי לרצונו וְתֵרֵעַם עַל הַחֲרוֹת המדינית ועל מלכות הכהנים בני־אהרן שנעשו שונאי־שלום כעממים, כשבאו מאתים טובי ירושלים אל פומפיוס הרומאי להתחנן אליו על עמם, כי יפדהו משלטון החשמונאים, שנחשבו לו לאויבים, ויחדש את מצב שעבוד־מלכיות ששלט לפנים, קדם גורת אנטיכוס – ממלכת כהנים וגוי קדוש” תחת מקל־נעם של סרדיוטות רומאיים. נדמה, כי הקדשה של היהדות המדינית הלכה לעולמה, כש„פרשו” מורי־העם, החכמים והסופרים אשר מפיהם דרש את דבר האלהים, והתכנסו אל ארבע אמות של משנתם, והסיגים לתורה וכל דקדוקי הדינים נעשו חביבים להם משאלות החברה והמדינה, ואחת היתה להם, מי ישמש שבט־זעם בידי אלהים לרדות בעמו הנבחר כדרכי הגוים, אם חשמונאי מזרע אהרן, או אדומי ממשפחת אנטיפטרוס, או „חזיר מיער” רומאי. – ובכל־זאת שמר רב העם בקשי־הערף, המיוחד לבית־ישראל, על הנאת

הקניינים המדיניים, שנולדה בזמן הגבורה של מלחמות יהודה המכבי ואחיו; וכאשר פרש הנשר הרומאי את כנפיה־העפרת שלו על הגוף הלא־מי הקטן של „עם היהודים“, לא עצר פח לבלוע את טרפו מהרה, ומאה ושלישים שנה ויותר פרס הגוף הזה בצפרני הנשר החדות עד שיצאה נשמתו למראה־עין. הרומאים הכירו את כל הערך הרב של נצחונם, ומסרו את תמונת בת־ציון הכורעת לארץ זכרון לדורות על מטבעות זהב וכסף, כמו שלא עשו לשום אִמה אחרת, גם הקימו את שער־הנצחון של טיטוס להעיד על הגדולות שעשו ידיהם עד היום הזה.

ההתאבקות הגדולה בין היהודים ובין הרומאים היא על־ילה היסטורית כבירה ונשגבה לא־י־ערֶךְ. ואנו עומדים נרעשים ונפחדים לפני פרשת דבר־יהימים המזועזעת הזאת — התנגשות שתי רְשִׁוֹת, שלא נתן בידן להצטרף לאחת. מלחמת שני עולמות נגלה לנגד עינינו. בהרי יהודה והגליל, בערבות הירדן וים המלח, בנאות־השלום של גנוסר נאבק רעיון מלכות־שמים עם עבדות בשר־ודם; רגש הקדשה של עם אדיר־אמונה, הצמא ליום שִׁפְלוֹ שבת, עם החל הגדול שבמצאיות בתקופת הזדון והפריצות ההיא; ממשלת תורת־אלהים, החתומה בברית לבבות, עם שלטון חֲקִי אדם, הנשען על פֶּחַ הזרוע של שוטרי העולם. רק מעטים עזבו את מחנה המלחמה ונפְּלוּ אל שונאיהם לשם הנאת העולם הזה; רב העם כִּכְלוֹ הֶגֶן על הויתו בפני הפֶּחַ הזר והַזָּד, שעמד עליו לְכִלּוֹת גופו ונשמתו יחד. אלה בָּכְרוּ את נשק־הרוח על „החיל והפח“ ואמרו לְנִצַּח את פֶּחַ החֹמֶר הגס בהתנגדות פנימית וחשאית, ואלה חשבו כי מֵתָר להם לְלַמֵּד אֲמוֹנוֹת אויביהם לְצַרֵּךְ השעה ולהגיע בעזרת החרב אל התכלית הקדושה. נגוד עתיק שרר בין שתי שורות שומר־ישראל אלה. אנשי־הרוח פחדו מפני בעל־החרב, בהכירים מנסיון העֶבֶר, כי אמצעי הפֶּחַ הם להט החרב המתהפכת ודינם לְהִפָּךְ לתכלית על־נִקְלָה. רעיון מִצְנֵה הבאה בעברה נעשה מוזר להם, ומתוך חסרון אמונה בלכות החמריים ובלכות הרוחניים של מסבתם סרבו לקחת את משפטם בידם ולנסות את ימין עזרת האלהים. אולם אנשי החיל והלח בטחו בקדשת פונתם וחשבו את אנשי־הרוח לנרפים ולרַכִּי־לֵבֵב, וראו בחסר־אמונתם בלכות

עצמם העדר-בטחון באלהים. בין שני המשפּרים האלה נטרפה אנית היהדות בים הסוער. השנאה וההתנכרות גדלו משעה לשעה. לבסוף גברו אנשי-המעשה על אנשי-הסבל וקפצו אל אֵש המלחמה לשם „ארון הברית“ ועם „ארון הברית“, כדי לשלם בדמם בעד עזותם ותקף אמונתם. הם כשלו ונפלו ובמפלתם סחפו את קנייני-האָמה הממשיים, הקדושים ביותר.

עוד היום יתחמץ לב היהודי לזכרון הפרוד ששלט מבפנים וכלפי חוץ בשעה הגדולה היא, ומפלי-משים ילמד זכות על אחד המחנות ויצדיק את הדין על המחנה השני – הכל כפי נטיתו הפרטית וכפי הֶלֶךְ נפשו. אולם המושל-ברוחו יעמוד דומם לפני המחזה העובר לנגד עיניו ברוח אלפים שנה כמעט, ויבליג על התמרמרותו ולא יתן תפֶלָה, הוא יעמוד ברגש-כבוד לפני המאורעות הגדולים של ההיסטוריה, שהם בבחינת „לית דין ולית דין“.

היהדות המדינית הלכה מעט-מעט לעולמה, ושארית הפֶלְטָה של נשמת האָמה נפלה בידי „אנשי-הרוח“. אלה סתמו את הגולל על בעלי-הכח, אשר שחתו את מחמדי היהדות, על לוחמי-הקדש, שפֶלְעו את הקדש. הכאב היה גדול מאד לַמְרָאָה הפרענות וחרבן והכליון. כלום יכלו לשבח את מתנגדיהם, אשר הביאו במעשיהם לידי הכליון הזה, על אשר התערב אפרם באפר המקדש? הם זכרו את מעשיהם וגמול ידיהם – ולא יכלו לזכור את אמונתם ונדיבות רוחם. במה נחשבו כל העלילות הכבירות ועבדות-האלהים הקדושה של התועים האלה כנגד הקללה הנוראה, אשר הביאו על עמם ועל ארצם? מנהיגי-היהדות היחידים – מעכשו – כבשו את הקללה המרה, קללת אין-אונים, ודנו את מתנגדיהם לגניזה עולמית, ובכִנָּה כסו עליהם בצעיף השכחה. שמות אלֶעזר בן-חנניה, יוחנן מגוש חלב, שמעון בן-גורא ואלֶעזר בן-יאיר, וזכר מעשיהם וגבורותיהם, אהבתם ושנאתם וקנאתם גס־יחד, נמחו מספר דברי-הימים של היהדות הרוחנית.

שנים-שלשה דורות עברו אחר החרבן – בינתיים הספיקו החכמים לגנוז את זכר ברכוכבא ומעשיו, והפעם הביאו כמעט לידי גניזה שְלֵמָה, כי לא נמצא גואל אחר לַגְבוּר הזה למסור את פרשת גבורתו

לזכרון – ומכל המעשים הגדולים אשר קדמו לְהַרְבֵּן־הבית לא נשאר אלא המון שיחות־הָלִין של חובשי בית־המדרש על־דבר קמצא ובר־קמצא, שלא נקראו שניהם אל הסעדה, ועל זכריה בן־אבקולס, ש"בענותותו" בטל את קרבן־הקיסר, ועל נקדימון בן־גוריון ובר כלבא שבוע ובן־ציצית־הכסת, שספקו את צרכי המלחמה ברומאים – שיחות־הָלִין מקטעות, ששקעו במקרה בים התלמוד. והתמונה רבת־הצבעים של בתי־הודה הגוססת נתעלמה מן העין.

מתוך היאוש הגדול בהזו פנתה כנסת־ישראל ערף אל המציאות השפלה, ובטלה אותה על חליפותיה ותמורותיה. העינים היו מוסבות כלפי פנים – אל העולם הנצחי של הנשמה החפשית ברקמת חלומותיה, ומפני זה אבדו קנה־המדה כלפי חוץ – הרגשת העובדות הממשיות המתחדשות בעולם־המעשה הקבוע בזמן ונתון בתנאי המקום. לדברים של מה־בכך נחשבו דברי ימי העבר הקרוב, אשר נגזזו ועלו כעשן, הימים שבעי הרגו והתקוות הנכזבות, וכל מה שנעשה בידי אדם נדמה למרד כלפי מעלה. וזרים נעשו ליהדות הרוחנית אלה שהסתכלו אל המציאות בעיני־בשר, שראו את מאורעות העולם הזה העוברים ונפגעו מהם, שמצאו צרך למסור לזכרון את התנועה הגדולה של הגלגל החוזר בזמנם ובימים שכבר עברו, ולא קפלו את העלילות הגדולות, גם אחרי שצילו אלה בתהום־הנצח, אף לא זלזלו בערכן, גם אחרי שהכירו בהן כי יצא שכרן בהפסדן.

אחד הסוקרים הגדולים האלה, שנגזר עליהם לראות מחזות נאדרים ונוראים וכשרון יצירתם דחף אותם לתת צורה קימת לחזונם, האחד והמיחד שבהם, היה עדי־הראיה של החרבן השני יוסף בן־מתתיהו הכהן איש־ירושלים. המנהיגים הרוחניים של עמו בדורות הבאים רחקו ממנו וחזונו היה נכרי להם, דבריו לא עשו עליהם רשם ודורש לא נמצא להם. מאות־שנים רבות עברו עד שמצאו ספרי יוסף בן־מתתיהו – אחרי כמה גלגולים ובשנוי־צורה – דרך־תשובה אל עמם ואל מולדתם. „ספר יוסיפון“ החיה את הסופר הגדול, שנשכח מלב אחיו, אבל תורתו נעשתה פלסטר: המדרש המאחר עוה את פניה וערב את פרשיותיה, ורק מעט נשאר בה מעצם מקורה.

ספרי יוסף בן־מתתיהו מצאו להם גואלים אחרים – בקרב הכנסייה הנוצרית. לא מהכרת ערך הסופר ולא מהערצת יצירתו שמרו הנוצרים על הספרים האלה, כי־אם מפְּנֵנָה זרה למחבר: הם בקשו להקים את מקדשם הם על חרבות מקדש־ישראל העתיק – ויוסף עדי־החרבן, המתאר את אחרית ירושלים, נחשב בעיניהם לעד־אמונים על צדקתם. עליו הטילו ללמד את התועים בינה, למען ידעו, כי מאס אלהים בעם הנבחר והחריב את מקדשו ונתן את ברכתו לבני הדת החדשה. הקנאה והשנאה ליהדות עוררו את הנוצרים לעשות מה שעשו ביצירת הסופר היהודי. אך אם הפְּנֵנָה לא היתה רצויה – הנה המעשים היו רצוים. כי רק על־ידי זה נצלו ספרי יוסף בן־מתתיהו מן הכליון.

בספרו „מלחמת היהודים עם הרומאים“ הציג יוסף בן־מתתיהו – כשכבר געשה ליוסיפוס פְּלִינְיוֹס – מַצְבָּה נפְּלָאָה על משואות ירושלים עיר־הקדש, לְסַפֵּר לְדוֹר אַחֲרוֹן את פרשת האחרית של קרית־משושנו, שדורות על דורות ראו בה בני־ישראל כסא אלהים ומשפְּן־כבודו.

בשנות הכאב הגדול הקרובות לחרבן, עוד טרם הספיקה כנסת־ישראל להשיב רוח אחרי הַמַּכָּה הנוראה, עוד טרם עצר העם פח להקיף את הפרענות הגדולה עם כל בלהותיה, ישב יוסף בן־מתתיהו, הוא הוא יוסיפוס פְּלִינְיוֹס, בהיכל־מלכים ברומא, סמוך לשלחן אספסינוס וטיטוס מחריבי ירושלים והמקדש, וקסת־הסופרים בידו לרשם את המעשים הנוראים, אשר ראו עיניו ואשר שמעו אזניו. רבים מן החוקרים בכל הדורות דנו את הסופר לְכַף־חֻבָּה על המעשה הזה, חשבו אותו לבוגד בעמו ובארצו, שלא סבל את מכאובי דור־החרבן ונקל היה לו לתאר את הדברים והמאורעות הנוראים לפרטיהם בדיוק ובמתנות של צִיר, שאינו נפגע מתכן ראייתו. הם לא האמינו לדבריו שהעיד בראשית ספרו, כי ידיו רעדו בעת כתיבתו את מְגַלַת־החרבן הארכה ונפשו התעטפה עליו בחדשו את תמונות כל הבלהות. אך למי ולמה השקיע הסופר בספרו את הדמעות על חרבן עמו, אשר הִכְרַח לְהַתְנַצֵּל עֲלֵיהֶן לפני הקוראים הזרים, שלא יכלו להבינן?

מה היתה תכלית הספר הזה ולשם מי חפר? בלשון „אבותיו“ כתב יוסף בן־מתתיהו את „מלחמת היהודים“ ושלח את הספר אל היהודים

היושבים מעבר לנהר פרת וגם ל"לועזים" (הברברים) השוכנים בארצות ההן. העשה את הדבר למען הרומאים, לספר את גבורתם ונצחונותיהם, למען ידעו הגוים הרחוקים וייראו מפניהם ולא יחרידו אותם מרובם, כמו שגזר אחד מחוקרי ספרי יוסיפוס בשנים האחרונות; או למען אחיו הרחוקים, אשר בקשו לדעת את פרשת הפרענות בכל פרטיה, כדי שימצאו שמינית שבשמינית של תנחומים מתוך הכרת הדבר לאשורו, כדרך כל הלומי שמועה רעה?

מי יוכל לענות על שאלות אלה כהלכה? הנה לא נודעו לנו דברי הספר הזה במקורו הראשון (בלשון, אבותיו" או "עמו" – ועדין החוקרים" נחלקים, אם נכתב עברית או ארמית), רק בצורתו החדשה שנתן לו המחבר כשתרגמו יונית. לא קדם שנת 75 ולא אחרי שנת 79 למנין הרגיל – בין חמש לתשע שנים אחרי החרבן – כלה יוסיפוס פלויוס את ספר "מלחמת היהודים" בלשון היונית. במשך הזמן הזה עבר הרשם הראשון של החרבן – והסופר התאבל על "שמועה רחוקה". מפני זה לא מסר את רגשותיו הסמוכים למעשה, רק פתב דברי־נהי כתוהה על הראשונות. אף מצא די מנוחה לרקום את התמונות הנוראות והנפלאות ולהבליג על מכאוביו בשעת הצורך. ולא זו היא הסבה היחידה לִדְבַר: הספר הכתוב יונית לא נועד לקוראים יהודים בעקרו, והסופר הִכְרַח לשאת פנים לטעם הצבור הנכרי. ולפיכך נטל עליו לִכְסוֹת על רגשותיו הפרטיים, רגשות הלב היהודי, עדי־כמה שנתן הדבר הזה בידו, ולקרב את הדברים ואת התמונות אל שכל קוראיו. מובן מאליי, כי במעמד כזה היה מקום לחנף ולהתבטלות כלפי העולם הזר; אך אם נבוא לדין את הסופר בדבר הזה, עלינו להגיע למקומו. מצבו הקשה בצלם של מחריבי־עמו גרם למגרעות שאנו מוצאים בספרו. בלי שום ספק היתה קִנְיָתו רצויה – בגשתו למסור לזכרון־עולם את חזון אחרית יהודה וירושלים. אולם הספר הכתוב בלשון היונית הן מאליי עמד למשפט הקיסרים אספסינוס וטיטוס, והסופר לא מצא דרך אחרת לפניו, בלתי־אם להגדיל ולהצדיק את מפעלי שני מלאכי־החבלה האלה – כמצָנָה ועושה. באפן אחר לא יוכל לכתוב את ספרו זה – הדבר גלוי ומובן לכל המעיין בספר בלי פניה, בלי רגש חמה וכעס. הנתרעם על הסופר,

כי מלאו לבו לכתוב את מגלת־החרבן בכלא רוחני שכזה, כאשר הוטל עליו לחנך את רגשותיו הנאמנים ולנהוג מדת משא־פנים בפרענות הנוראה של עמו וארצו? הנקבול עליו, כי התנדב ללמד סנגוריה על אותם האנשים, ששמותיהם הרתיחו את הדם בלב כל איש יהודי – ולכתוב שטנה קשה על גבורי מלחמת־החרות ולקרא להם בשם שודדים שכחי אלהים? ואולי נאמר, כי הסנגוריה והשטנה היו כרוכות זו בזו – וצדקת אספסיגוס וטיטוס נבנתה על רשעת הנלחמים בהם? אולם לא עלינו, השותים בצמא את דברי יוסף בן־מתתיהו בפרשת־החרבן שלו, להוכיח אותו על אשר ערב את לבו לכתבה. ואם נגזור משפטנו, כי עמד הסופר לעת כתבו את ספרו מן הצד לעולם הנשמה היהודית, וגדש בזאת את הסאה, הנה מכרחים אנו להודות כי הכיר את אחיו וידע אותם: מה היה גורל הספר שכתב בלשון אבותיו, ואולי גם נתן בו פנים אחרים להספרת המעשים והפחות הפועלים? ואם נחליט, כי השנאה ליוסף בן־מתתיהו ה"נמכר לעקר" ה"בוגד בעמו" הביאה לידי גניזת הספר – איה ספר יוסטוס איש־טבריה, שונא יוסיפוס ומתנגדו, על מלחמת היהודים? גם הספר הזה נגנו, – כנסת־ישראל גלתה את דעתה, שאין לה ענין לדברי היסטוריה. אין אנו יודעים, אם "נביא" היה יוסיפוס, כמו שספר לנו בספרו זה בתמימות טבעית או עשויה – אבל בנדאי צפה וראה כבר בדורו את עתידות ספרו. אמות־העולם לבדן יכלו לשמור עליו, ובדרך־ן ובסגנון הכרח לכתוב את הספר הזה.

והנה את הקנאים השפיל יוסיפוס עד־עפר בספרו "מלחמת היהודים" – האמנם רק למען האדיר את הרומאים עשה את זאת? – יוסף בן־מתתיהו היה מסור לעיר אבותיו ולמקדשו וגם לעמו ולתורתו, ובספריו "קדמוניות היהודים" ו"נגד אפיין" הראה את אותות דבקתו החזקה ביהדות ובקניניה וספר בהקי תורתו, נגד מלכים ושרים בלי בושה – רק בגאווה ובאמונה. אולם הוא ידע את העולם ולא יכול למצא בו את הצדק והמשפט וגם לא נסים ונפלאות. הוא ראה את ממשלת הרומאים במרום־עזה ולא יכול לחפור זאת עם רעיון שלטון־המוסר. הוא לא הצדיק את הדין על עמו, כמעשה ירמיהו הנביא ויחזקאל בשעתם, אשר מבטח היה להם כי המרתה ירושלים

לרשעה מפל העמים אשר סביבותיה, ועל־כן לא חשב גם את אספסינוס
 ל'עבד־אלהים, הממלא את משפטו בעם הנדח מעל פניו, כמו שהכריזו
 ירמיהו על נבוכדנאצר לפניו. שאלת חבקוק הנביא עמדה, אולי, גם
 לפני יוסף בן־מתתיהו בעצם תקפה, אם גם – מסבה מובנה – לא בקש לה
 פתרונים בספריו הכתובים יננית. רק דבר אחד היה ברור בעיניו, כי
 אותו למד מן המציאות הממשית: על־פי גורה עליונה נולדה האמה
 הרומאית במוזל טוב. לא בצדק ולא במשפט – אולם בהכרחיות השולטת
 במציאות הדביר האלהים תחתיה את כל עמיה־העולם. כל המורד
 בממשלת הרומאים, הריהו בבחינת מנסה את האלהים. בקרב שכרוך־
 החרות הסיחו הקנאים את דעתם מן המציאות הממשית. האמנם בידי
 אדם האמינו להתגבר על הענק, שפרש מצודתו על מחצית עולם־
 הישוב? לא רבים היו התמימים, אשר אפק ראיתם היה מצמצם עד כדי
 שלא להכיר את כח־הברזל של ממשלת־העולם. רב לוחמיה־חרות קוו
 לנסים ולנפלאות. האמונה במלכות־המשיח, שתרד על הארץ עם ענני
 השמים, חזקה את לבם להתנגח עם מלכות־הארץ. בקרב עם אדיר־
 אמונה כיהודים בדורות ההם היה למניעים האלה ערך מעשי גדול.
 ואולי גם יוסף בן־מתתיהו בעצמו שגה רגע בחלום המשיחי הזה, אולי
 גם הוא קוה, בעמדו בראש המורדים בארץ־הגליל, כי יחדש האלהים
 את נפלאותיו שעשה בימי ישעיהו ויהודה המכבי. אך המעשים באו
 וטפחו על פניו. אמונת הגלילים לא עמדה להם לעת עלות הלגינות
 הרומאיים על הארץ – הם נפוצו לכל עבר ונמלטו אל עריה־מבצר.
 לשוא נסו הקנאים את האלהים – הוא לא עמד בנסיון ולא רצה לצאת
 בצבאותיהם. חלום יוסף בן־מתתיהו חלף מהרה – ובלי אמונה ותקוה
 הגן על יודפת בפני השונאים. בשנאה־עזה לרומאים המציקים ובגבורת־
 יאוש נלחמו הגלילים ושמרו ברוח נכונה על שבועתם, שלא לקבל
 עבדות בשרו־דם, ואולי קוו עד הרגע האחרון לישועת אלהים שתבוא
 כהרף־עין. והנה בא יום הפקדה, – קן־הסלעים של הגליל נפל בידי
 הרומאים, והמנצחים פשטו כזרם־מים ברחובותיו הצרים. הסופר המצביא
 עם מתי־מספר מחבריו הסתתרו במערה אחת. זה היה רגע מכריע בחיי
 יוסף בן־מתתיהו, – הוא עשה את חשבון־הנפש שלו, וחלום החרות

והגאלה נדף כלי. הוא נוכח לראות, כי כל הקרבנות הרבים היו לשוא, כי האלהים עזב את מחנה היהודים וזק את מערכות צריהם – ויחד עם זאת הרגיש, כי הוא בבחינת עֲלָה שְׁנָשֵׁר מן הענף – כי אין לו עוד מקום בשורות לוחמי-החרות. הפחד מפני נקמת הרומאים עוד חבר אותו עם חבריו היושבים עמו במערה, והנה באו צירי הרומאים והבטיחו לו את נפשו לשלל, אם ימסור את-עצמו בידם. חבריו שמעו זאת ודרשו ממנו למות כראש-צבאות-ישראל, וגם לעצמם בחרו מות – אחרי אשר לקחו מאתם כל מחמדי-נפשם ומעוז-משגבם נפל בידי השונא. ופה נתגלתה התהום העמקה בין האנשים הפשוטים והתמימים האלה ובין יוסף בן-מתתיהו. הם הרגישו, כי חייהם אינם עוד חיים – וברוח נדיבה מלאו את שבועתם ולא הכניעו את ערפם תחת על השונאים. והוא הרגיש בקרבו „כחות נבואה“, מקור-חיים שלא נגלה לו עד-עתה, – ובחר בחיים. רב חוקרי ספרי יוסיפוס עד זמננו נוטים לדעת חבריו הגליליים וכמוהם הם שמים אותו לרן-לבב ולבוגד בעמו, ומוציאים משפט נחרץ כי ברגע מיחד כזה חקי המוסר החברתי או הלאמי גוזרים על האדם לקבל את המות ברצון – ומכיון שלא עשה יוסף כדבר הזה, הנה כסה בקלון על שמו. את כל הטענות האלה כבר ידע יוסיפוס בעצמו, ולא ירא מפני המשפט – ובאחת הפרשיות היותר נפלאות שבספר „מלחמת היהודים“ צייר את הנגוד הגדול שבינו ובין חבריו בכל עמקו, בשיחה שבינו ובין חבריו שם בפי הגליליים את הטענות של חוקרי זמננו בכל תקפן וחזקתן ולא הניח להם מקום להתגדר בו כלל. הוא גלה לנו, כי באותו הרגע השתחרר מכבלי המוסר החברתי והלאמי, כי הרגיש בקרבו תעודה אישית רוממה. „דבר-אלהים“ הכריח אותו לבחור בחיים – הוא לא יכול למות בטרם ימלא את חובו הקדוש ויגלה את הדבר ברבים. זה הוא מצע ה„פילוסופיה“ שלו על-דבר החיים, שהשמיע באזני חבריו במערה במעמד ובתנאים שלא יכלו אלה להבין אותה כלל. ואמנם יותר קרוב הדבר, כי כלל ב„פילוסופיה“ זו את הסנגוריה על-עצמו – ואינה אלא מעין ודוי-הנשמה. ועלינו לזכור, כי לא קשט הסופר בפרשה זאת את-עצמו. כסופר מבהק צריך היה להכיר, כי הרשם שיעשה הציור על הקורא הפשוט לא יהיה לטובתו. אולם הוא לא פחד מפני הרשם הזה –

ומכאן ראייה, כי האמין בצדקתו אפילו באותו מעמד ובאותה שעה. והנה מעצמה מתעוררת השאלה: „הגם יוסף בנביאים, ומה הדבר אשר שם אלהים בפיו?” כאלו הוא מגלה פנים, שחש את תפקיד שליח-אלהים המבשר לאספסיונוס המצר לִישראל את מלכותו בעתיד. אנו מרגישים בבטחה גמורה, כי דברי יוסיפוס אלה לא נכתבו אלא לתפארת הענין ולמען הקוראים. בלי ספק כמונו עתה הפיר גם הוא בזמנו, כי המשלחת הזאת אין בה כדי להצדיק את בחירתו בחיים. בודאי ידע, כי קרוב לבנין בית שני נחתמה הנבואה בישראל, ולא פעם ולא שנים גלה את דעתו הנכונה על-דבר „הנביאים” הרבים, שהתעו את העם בשעת-החרום ההיא. אולם יורשי הנביאים על-פי השקפת היהדות היו אנשי כנסת-הגדולה והסופרים, והספרות לא היתה עדין מגבלת בתחום הסיגים לתורת החקים. כשרון-הסופרים זה הוא כשרון-הנבואה של יוסף בן-מתתיהו – ואם גם נבואה זו לא היתה לעתיד, כִּי-אם לעבר. ואכן המעשים באו והוכיחו על צדקת הכרתו של יוסף, כי היה לו מה לצוות לדורות הבאים. אמנם – אומרים החוקרים – אם גם לנו השאיר יוסיפוס ברכה מרבה על-ידי זה שנשאר בחיים, הנה המחיר ששלים בעד חייו היה גבוה מאד, – הוא שלם בכבודו. אולם הרגשת-הכבוד היא דבר התלוי בזמן ובמקום, ויוסף בן-מתתיהו לא הפיר בהלכות כבוד ודרך-ארץ מהמטבע של עמי אירופה בדורותינו אלה. ואם נערוך אותו אל יתר אנשי-השם שבזמן ההוא, לא נמצא בו דבר אשר הפליא אותו לרעה מהם. יוחנן בן-לוי מגוש-חלב ושמעון בן-גירא בודאי היו בהולים על כבוד האמה – ומכל-מקום לא מצאו די אונים בנפשם למות כראשי צבאות ישראל בהגיע עת הפקדה, אף כי שום כוכב לא האיר על דרכם, כשנפלו חיים בידי השונאים, וידע ידעו כי מרה תהיה אחריתם. הם בחרו בחיי-שעה עד שהוציאו הרומאים את דינם לגרדום או למאסר-עולם, כי כיוסיפוס לא רצו גם הם „להפריד בין שני הדבקים – הגוף והנשמה” – והשאירו את הדבר הזה לסרדיוש הרומאי. ובמה קטא יוסף יותר משני אלה, האם בערמתו שהצילה את חייו, או במזלו שהוציא אותו מן המהפכה ונתן לו לשבת במנוחה על ספריו, או בכשרון-הסופרים שלו? לכל-הפחות נשאר לו חצי נחמה, כי בעוד זמן פנה ערף אל הלוחמים

הנואשים ולא משך את אש הרומאים אל ירושלים ולא בית-המקדש. ואולי עוד חלום חלום בעת שנפל אל הרומאים, כי יוכל לעצור את קץ הפרענות, ואם גם בדבר מעין זה הפריז במדת כחותיו. יודעים אנו מספרו, כי כמה פעמים קבל עליו לדבר שלום אל הלוחמים אשר בירושלים בשעת מצור העיר, – האם רק למלא את רצון שולחיו הרומאים לבוד עשה את הדבר, או גם באות נפשו להציל את עיר אבותיו ועיר מולדתו ואת מקדש האמה מן החרבן העתיד, אשר צפה אותו בבטחה גמורה, מכיון שלא יוכל לפקפק אף רגע כי יד הרומאים תהיה על-העליונה?

ואם נשים לב לדברים האמורים פה, הנה לא יפלא בעינינו המשפט הקשה אשר הוציא יוסיפוס על לוחמי-החרות. הן גם הוא היה בחבורתם, אולם אחרי המשבר הגדול, שעבר עליו במערה אשר בIODפת, הכיר כי חלום חלום בלכתו אחרי שואפי החרות וכי המלחמה הביאה על העם קללה ולא ברכה. והקנאים אשר עמדו במרדם נחשבו בעיניו לשוטים שקלקלו, ומכיון שהם התעו גם את הצבור אחריהם ברצון ובאנס, ראה בהם אנשים מסכנים המשכילים להרע. ומכל-מקום לא מדד בספרו באיפה אחת לכל הקנאים וה"שודדים" – ורק על-פי תוצאות מעשיהם חרץ משפטו עליהם. הוא לא כסה על הרגשתו, כי גם הקנאים ולוחמי-החרות הם אחיו בתי-ישראל, וחשב, כי אסור ליהודים להלחם אתם, ואפילו בספר הכתוב יננית גלה לקוראים את התמרמרותו כנגד יהודי בית-שאן, אשר התחברו עם היננים להגן על עיר-מושכם כנגד ה"שודדים" היהודים הצרים עליה, והצדיק בפרוש את הדין על שמעון בן-שאול, שקבל את ענשו מידי היננים על דם האחים ששפך. ובהגיעו לפרשת מצדה התחיל בגנות ה"שודדים" וסיים בשבחם, וציר בקוים מאירים וברגש חזק את הגבורה הנפלאה של אלעזר בן-יאיר וחבריו. רק הקנאים ואנשי-המלחמה אשר בירושלים היו שנואים עליו מאד-מאד, וכלעוג-לאיד דבר על סוף מנהיגיהם – ואמנם לא השנאה הפרטית ליוחנן מגוש-חלב קלקלה את שורת כתיבתו, כי-אם ההתרגזות הגדולה על התוצאות הממשיות של מעשיהם. והאם רשות בידינו לדין לכף-חובה את הסופר, שהיה מיחוסי כהנה ומיקירי ירושלים, ועניו ראו

ברעה הנוראה מפל הרעות אשר מצאו את עיר-אבותינו האהובה ואת ההיכל הקדוש, בפרענות הקץ ובאבדן כל מחמדי הקדשה, כי מעצר כאבו שפך את כל חמתו על התִּיבִים בעיניו, שִׁמְבֹטַח היה לו כי בשלהם באה הפרענות האִימה הזאת, וראה בעֶקֶר את הכעור שבמעשיהם ואפילו הצדיק עליהם את הדין? ואם לנו הצדקה לבוא עמו בטרוניה על אשר האמין, כי סוף המעשה הוכיח על תחלתו, על הפְּנֵה הרעה של ראשי הלוחמים, וְחֶשֶׁד ביוחנן בן-לוֹי בן ארץ-הגליל ובשמעון בן-גִּיּוֹרָא יליד עבר-הירדן, כי לא נפלאה אהבתם לירושלים כאהבת בניה אשר ממנה יצאו, ותאנת-שלטונם היתה קרובה להם מעניני עיר-הקדש ובית-המקדש, וגם דן על כל מעשיהם מתוך חשדנות זו? בכל הקיום הנוראים, שציר בהם יוסיפוס את דמות שני אלה וסיעתם, אין אף אחד, שנוכל להטיל בו ספק אם נכתב על צד האמת הפסיכולוגית של הסופר.

האמת של יוסיפוס בהקדמתו לספר מלחמת-היהודים הוא מנגה את הסופרים המליצים, שלא הקפידו על האמת, ומבטיח לתת לנו ספר שכלו אמת לאמתו, ובסוף הספר הוא כותב בקרת-רוח, כי כל פִּוְנָתוֹ לא היתה אלא לשם האמת ולא הסיח דעתו ממנה אפילו שעה קלה. ואף-על-פי-כן גזרו רב החוקרים את משפטם, כי לא לאמת כתב מה שכתב, כי מצד אחד לא היה דִּיקָן בכתיבתו, ומן הצד השני חפר את ספרו מתוך פְּנֵה זרה, להצדיק את הבגד אשר פָּגַד באחיו ולהגדיל את הרומאים השליטים, שבקש למצא חן בעיניהם, ולפיכך זיף את „האמת ההיסטורית“, לאמר: סרס את המעשים ובדא דברים שלא היו, או יחס דברים נעשים למי שלא עשה אותם.

אשר לְדִיקָנוֹת שבכתיבת יוסיפוס, הנה אם נגש אליה באַמְת־הַמְדָה של המחקר המדִיק שבזמן הזה, בודאי נמצא בה הרבה דברים אשר לא-כן. גלוי, כי מסר פה ושם דברי-נפלאות שלא היו ולא נבראו. אבל לגבי זה הרי לא שקר ולא זיף, כי אין שום ספק, שהוא ורב בני הדור ההוא האמינו בנפלאות האלה אמונה שלמה ולא עלה על דעתם להרהר אחריהן ולהזוג בהן מדת בקרת. היקרא איש להרודוטוס בשם „בְּדָאִי“ על כל הדברים הזרים שהכניס בספריו באמונה ובתמים? אם גם הדברים האלה אינם אמת ממשית – מפל-מקום הם בבחינת אמת נשמית

של הסופר. מתר לנו לחשב, כי ילדות נמצאה ביוסיפוס עם כל השכלתו היגנית וידיעותיו את העולם. אבל אם רבים ועצומים מסופרי היגנים והרומאים בדורות ההם האמינו בחלומות ובקסמים ובכל מיני הבלים, עד שהגיעה שעתו של אפולוניוס איש-טיאנה – הנה איזו רשות לנו להוכיח את יוסף בן-מתתיהו על-פניהם, זה האיש אשר חי בתקופת זעזועים מדיניים ורוחניים נוראים, כשכל איש ישראל חפה לנס שיבוא מן השמים? כמה דברים מוזרים נמצאו גם בספרי פליניוס בן-זמנו, אף כי חוקרי זמננו נוהרים מאד בכבודו? גם מספרים אחדים מגזמים הבאישו את ריח יוסיפוס בעיני החוקרים, עד שהחזק אצלם פדאי, המספרים הנפרזים של אוכלוסי ירושלים ושל חללי-הרעב אשר בקרבה. אם הביא יוסיפוס ראיה על יסוד מנין הטלאים, כי מספר בני ירושלים והעולים לרגל עלה פייחמשה על מספר יוצאי מצרים, בעוד אשר באמת המקום אינו מחזיק אפילו קנים כמספר הזה – אם נשתמש במבטא התלמוד – הנה גם בדבר הזה היה יוסף קבוע בזמנו ובמסבתו. המספרים הנפרזים בתורת-כהנים, בספר דברי-הימים ובתלמוד – כל פעם שהגיע הדבור לאוכלוסי ישראל – מלמדים אותנו, כי היו היהודים נעדרים חוש-המספר. זאת היא תכונה משתפה לכל בני-המזרח. יוסף קבל את הדבר מפי האומרים ולא בקר אחריו – אבל לא שקר „לשמו ולשמה“. מצד שני יודעים אנו, כי מלבד המספרים הנפרזים האלה נמצאו בספר „מלחמת היהודים“ הרבה יותר מספרים מדיקים, שהוציאם המחבר מתוך ספרים או על-פי הסתכלות מקורית. גם בשמות הקדמונים לא דקדק יוסף פה ושם, אבל מי יודע אם היתה זאת פלטת-הקולמוס שלו, או שבוש-דבריו על-ידי המעתיקים? בכל הדברים האלה אין שום יסוד מכרח להשערה, כי קלקל יוסף את שורת-האמת מדעת ובכונה.

ועכשו נראה, מה הוא זיוף „האמת ההיסטורית“ מתוך כונה זרה. יוסף רצה למצא חן בעיני הרומאים השליטים, על יסוד זה „הכרח“ לסרס את המאורעות בידיעה שלמה. זאת היא בקרוב דעת חוקרים רבים. אלו, למשל, נכתב ספר „מלחמת היהודים“ על-ידי סופר רומאי או יגני, כִּי־אז לא היתה כשרותו של הספר בחזקת ספק. מכיון שכתב אותו יהודי ולא חרף ולא גדף את הרומאים, מכאן ראיה, כי הוא

ערום ונוכל – ואין להאמין גם לפרטים רבים של דבריו. יוצא מזה, כי יוסיפוס נרדף על-ידי החוקרים, מפני שהסיח את דעתו מההרגשה היהודית שלו, כלומר, השתדל לתאר את הדברים כמי שאינו נוגע בדבר באפן ישר. זה הוא באמת מעגל הגיוני: אלו כתב יוסף את ספרו בשנאה לרומאים, כי־אז היה חשוב בתור יהודי, שאהבתו לעמו קלקלה את שורת האמת; מכיון שכתב את ספרו בהערצה ובכבוד לרומאים, הנה הוכיח, כי בגד בעמו, ובתור בוגד הֶחֱזַק בְּדַאִי! והנה יוסף בעצמו לא כסה על דעתו, והסביר לנו פעמים אחדות, כי עם כל הרעה אשר עשו הרומאים ועם כל אכזריותם הם טובים בעיניו מן השודדים, אשר רק אותם שם למחריבי עמו. יש פה יותר מקורטוב של חנף, אך כלום זה הוא שקר גמור? כמה פעמים קראו טובי היהודים לרומאים להגן עליהם בפני אחיהם שונאיהם, האם לא מידם בקשו להוריד את מושליהם החשמונאים ובני משפחת הורדוס? ומי יודע, אולי להם קוו יוסיפוס ועוד רבים מן היהודים, כי לא יקחו מאת היהודים לארץ־ימים את נקמתם בעד ה"שודדים", ואחרי אשר תשקוט הארץ – יתנו רשות לבנות את ירושלים ואת המקדש מקדש? לשם הרומאים "מכרח" היה יוסף לסרס את המאורעות – ככה כותבים חוקרים רבים באין עדים אחרים להזים את עדותו. חושדים בו, כי בכונה הפך את טיטוס מחריב ירושלים לדורש שלום העיר והמקדש והביא ראיות כוזבות וספורי מעשים, שלא היו במציאות, כי חגר טיטוס את כל פחותיו, שלא להרוס את בית־המקדש. מביאים ראיה מסופר מאחר, סולפיציוס סְנְרוֹס, כי טיטוס צוה להחריב את בית־המקדש, כאלו הסופר הוזה, ולא יוסף בך מתתיהו, היה במחנה טיטוס באותו מעמד. מי לידינו יתקע, כי עם סורוס הצדק ולא עם יוסיפוס? ספורי המלחמות בהר־הבית, המועצה של טיטוס וחרבן בית־המקדש נכתבו בספר "מלחמת היהודים" בהכרח מעשי ופסיכולוגי שאין למעלה ממנו. זה היה רגע מיחד, שבו נצח ההמון את היחידים העומדים בראשו, שבו חרגו ממסגרותיהם היצר והכעס והנקם וצמאון הדם וההרס ולא הכירו חק וגבול. ההנהגה נשמטה מידי המנהיגים העומדים בראש – ואולי בושו לְדַבֵּר הוזה אחר־כך, ועל־כן יפו בחשאי את כח המסבירים פנים לְדַבֵּר, כאלו מהם יצא משפט בית־

המקדש. אלו באמת גזר טיטוס בשעת-מעשה להחריב את בית-המקדש, כי-או לא יכול יוסיפוס להודיע את הפך הדבר ממש בספר שהכריז בו על אמתותו היתרה והקריבו לטיטוס, וספק גדול, אם בקטרת החנף הזה היה כדי לכסות על הפדאות. ועדין מטל הדבר בספק, אם היה בחנף הזה כדי להפיס את רצון טיטוס, בשעה שקרא בספר תחת האמת, שהוא צוה להחריב את בית-המקדש, ומצותו קמה — שֶׁקֶר מְפֹלֵג, כי הוא גמר להציל את המקדש, והצבא לא שמע לקולו ולא מלא את פקדתו. האם היה יוסף מעז פניו לפרסם את הסר-כחו של טיטוס לשלוש בצבאו, לולא היה הדבר אמת? וכמו שאין לראות משא-פנים בפרשה זו, כך גם ביתר הפרשיות של ספרו, שהפליג שם בשבח הרומאים. הוא לא טרס את העובדות — את „האמת ההיסטורית” — רק נתן טעם לדבר. עוד סמני שקרנות של יוסיפוס מגלים החוקרים בדבריו עצמם, שלדעתם הם סותרים זה את זה. מקשים מספר „מלחמת היהודים” על ספר „חיי יוסף” ועל ספר „קדמוניות היהודים” ישר והפוך. רב הקושיות הן דחוקות, החוקרים מדקדקים בדברי יוסיפוס כחוט-השערה ושוקלים בפלס כל מלה ומלה שכתב. אף אחד המקטרגים על כתיבת יוסף לא השיב אל לבו, כי מעולם לא ספר שום עד-ראיה על-דבר מעשה אחד שתי פעמים בלשון אחת, ואלו נבוא להעתיק בדיוק סטגוגרפי מלה במלה שני ספורי אדם אחד על מאורע אחד, בלי-ספק נמצא שגויים ואפילו סתירות, עד כדי לבוא בקושיות ובפרכות ובתרוצים ובדקדוקי-עניות שונים, — אפילו אם נאמין באהבת-האמת של האיש ההוא בכל לבני ונפשנו.

מה היא „האמת ההיסטורית”, שהפך אותה יוסף לפרקים על פיה — כלום המקרים כמו-שהם, שאין קץ לפרטי-פרטיהם, או התמצית שמוציא מהם האדם הסוקר, המספר או הסופר? הפל מודים, כי מצוי המאורעות תלוי באישיותו של הסוקר והמספר את הדברים, ואישיותו של זה קבועה בזמן ובמקום ובתנאי חייו המיוחדים. כאמור, אין לגשת אל יוסיפוס בקנה-המדדה, היפה למחקר זמננו. יודעים אנו בו, כי את התפיסה ההיסטורית קבל מן הסופרים היננים, וכמוהם זוג אותה עם השקפת-עולמו. דברים רבים בספרו בנדאי אינם „אמת היסטורית” לפי

מִשָּׁג זמננו, כלומר, אינם בבואה נאמנה של המקרים אשר במציאות, אולם אין הוא יחידי בדרך כתיבתו זו. נקח למשל את הנאומים, שְׁשָׁם בפי הנפשות הפועלות בספר „מלחמת היהודים“: אין אלה הדברים שיצאו מפיהן ממש, אלא „כמו שהיו הדברים צריכים להיות“ – כפי שתאר אותם יוסיפוס בדמיונו. ובוזה לא שנה יוסיפוס מתוקידידס ומפולִיביוס ומליוֹיוס ומיתר סופרי־ההיסטוריה המשבחים של ימי־הקדם, אלא שאמתותם נעלה מעל כל־ספק בעיני החוקרים המפקקים בישר דברי יוסיפוס. והנה רב סופרי דברי־הימים בימי־הקדם לא היו מלמדים יושבי בית־המדרש, שעמדו מרחוק למאורעות, – כִּי־אם אנשים מדיניים ובעלי־מעשה, שלקחו חלק במאורעות עצמם וטבעו חוֹתם אהבתם וקנאתם על ספריהם וגם השקיעו בהם את השקפתם האישית בכללים ובפרטים – וככה עשה גם יוסיפוס. אמנם האהבה והשנאה דרכן לקלקל פִּרְקִים את שורת־האמת; אבל מכיון ש„האמת ההיסטורית“ היא, כפי שהתברר, מִשָּׁג יחסי התלוי במקום ובזמן – הנה אלה המגנים את יוסיפוס, כי בפר את האמת שלו, האמת הפסיכולוגית, על האמת שבמעשים, האמת האבִּיקְטִיבית, ולא יצא מגדרו בשעת כתיבתו ולא כבש את רגשותיו האישיים, אינם קובלים עליו בלבד, כִּי־אם על הרב הגדול של סופרי־ההיסטוריה בימי־הקדם, שבתור אנשים מדיניים היו מקשרים את מדרשם במעשה ולא דמו לפרופסורים הפורשים לקרִנְזוּת ומקימים את בנין ההיסטוריה בזע־אפס וביגיעת־מוחם. והן גם כותבי־ההיסטוריה בזמננו, ואפילו המלמדים גרידא, הרחוקים מן החיים, אינם חפשים לגמרי מרגשותיהם האישיים ונוהגים להכניס משלהם אל ההיסטוריה, שהם כותבים, יותר מנותן־טעם בלבד. עוד אריסטוטלס לְמַדְנו, שסופר ההיסטוריה הוא אָמֵן ויוצר, ומי שאין לו שום יחס פנימי אל המאורעות, והוא מוסר לִנו את הדברים בקרירות־רוח של חוקר־הטבע, המבטל את־עצמו בפני ההופעות אשר לְנֶגֶד עֵינָיו, אינו מעלה בידו אלא עצמות יבשות. והנה סגנון היצירה שונה בזמנים ובתנאים שונים, וכמו־כן גם ההשקפות והאמונות והדעות, והרשות לִנו לְדִין את יוסף רק כשנגיע לזמנו ולמקומו ולחולִיִּתּוּ הרוחנית. אפילו אם נאמר, כי בתאור כמה מאורעות גִּלְיָה פנים לצד הטפל והזניה את העקר מתוך רגשותיו האישיים – הנה גם מִשָּׁג הטפל

והעקר אינו אלא יחסי, ולא הרי תקופה אחת כתקופה אחרת, ולא הרי סופר זה כהרי סופר פלוני. אם נמצא, כי גדש יוסף את הסאה, בהטותו את תמצית הדבר לצד הטפל, עלינו שוב להחליט, כי "ילדות" היתה בו, או לקה בעורון מחמת אהבה או מחמת שנאה. אולי במקומות אחדים יצדק המשפט הזה ביוסיפוס, אולם כל זה רחוק מאד משקרנות. — על-כּל-פנים אין שום יסוד להתגולל עליו, כי זיף לפרקים את המאורעות, כלומר, שהיה בבחינת יודע האמת, המתכנן למרוד בה לשם איזו תכלית שהיא.

יש לחשב, כי אלו נשמרו עוד ספרי מחברים אחרים על "מלחמת היהודים עם הרומאים", ספרי הסופרים היננים או יוסטוס איש-טבריה, ואלו שמענו את טענות "הצד שכנגד" כפי שהיו בעין ולא כפי שהן נבנות עכשו במוח החוקרים החוששים, הרחוקים בזמן ובמעמד, כי-אז היה בידינו משפט הפכרה וידענו או חשבנו לדעת מה לקרב ומה לרחק, ובנדאי היו החוקרים מתחלקים לכתות, אלה היו נותנים את הבכורה ליוסיפוס, ואלה היו דוחים אותו וסומכים על דברי יתר הסופרים, ואלה היו באים בראיות ובסברות ומטיחים השערות על-גבי השערות, ותאנת החדוש והנצוח היתה עושה את שלה, — ואף-על-פי כן ספק גדול הוא, אם גם בחנאים כאלה היינו מתקרבים יותר אל עצם-הענין — זו האמת ההיסטורית". עכשו, כשאֵל יוסיפוס לבד עינינו נשואות, הרי "האמת ההיסטורית" כלה שלו היא, ורק משלו החוקרים דנים בשעה שהם מלמדים קטגוריה על כתיבתו. ובבואם לערער את הבנין שהקים יוסיפוס, אין להם פה לתת לנו בנין אחר תמורתו, מלבד מגדלים פורחים באויר, קורי הדמיון והמוח של זמננו. אין פלא, כי בזמן החדש התחילה בקרב החוקרים תנועת "שיבה אל יוסיפוס", והחלו לדין אותו לכפזכות ולהאמין יותר לדבריו.

מה הוא בכלל ספר "מלחמת היהודים עם הרומאים" עם כל הדברים והאמת אשר בתוכו? אין זה ספר היסטורי סתם, כספרי "מלחמות היננים" של תוקידידס וקסנופון או "מסעי אלכסנדרוס מוקדון" של אריגוס וקורטיוס רופוס — ואין צריך לאמר כספרי ההיסטוריה הכללית של פוליביוס וטיטוס ליויוס ודיודורוס. זה הוא ספר מקדש לתולדות

מלחמה אחת, אולם מלחמה שאין דומה לה. המחבר ידע, כי אין הכתיבה שלו דומה לכתובת יתר סופרי דבריי-הימים מצד הענין, שהיא מטפלת בו. הוא לא בא כאן להכניס חוליה סתם אל שלשלת דברי ימי העולם, כי-אם למסור לנו סיום היסטורי, להציג מצבה על חיים שנפסקו על-פי גזרת גלגל-ההיסטוריה. ואין זה סיום פרשה היסטורית רגילה, שאינה מעלה ואינה מורידה, כי-אם חתימת הפרשה הנאדרה והקדושה ביותר – משא אחרית ירושלים, העיר רבתי בגוים ושרתי במדינות, „טבור הארץ“, קדש-הקדשים לאלפי אלפים יהודים הפזורים בכל קצות העולם, וחרבן בית-המקדש, ששמו היה גדול ונורא בגוים. אנו מאמינים לדברי יוסף, כי הרגיש בעמק לבו, שבימיו קרו מעשים גדולים ועצומים, המכריעים בכף-מאזנים את כל אשר עבר על עמים וערים ומדינות מימיהם. ההסתכלות במציאות כמו-שהיא למדה את יוסף להכיר, שאין דומה חרבן-ירושלים בערכו ההיסטורי לחרבן סירקוסי או קרתחדשה – וכל-שכן שהרגיש את זאת מעצמו ומנשמתו. הן העיר החרבה היתה עירו, בית-המקדש השמם היה מקדש-אלהיו, על אמונתו וקדש-יקדשו עלה הכורת! חזון פּרענות עולמית היה החרבן בעיניו ומתוך הרגשה זו כתב את ספרו. על-יכן לא יכול להבליג ברוחו ולמצא ספוקו בתאור יבש של הפרטים, כי-אם הכניס אליהם את קול נשמתו. ולא רק בקינות ובהרהורים הנוגים, שסמך להרצאת המאורעות במקומות שונים בספרו, בולט חותם אישיותו במלא-קומתה, כי-אם גם בכל הספר כלו אנו מרגישים את יד המחבר. והחותם האישי הזה אינו נותן לספר „מלחמת היהודים“ טעם של פגם, להפך – הוא מאציל עליו הוד אנושי מרבה, והוא שקרב את הספר אל נשמת הקוראים שבכל הדורות. יוסף בן-מתתיהו ראוי היה לכתוב את הפרשה ההיסטורית הנאדרה הזאת. הפל מודים, כי היה סופר בעל כשרון אמנותי רב-הגונים, ולא רבים נמצאו כמותו בין סופרי דבריי-הימים בימיהם הקדם. אמנם הלשון היגית, שהשתמש בה בכתיבתו, אינה משפחת ביותר – אין זו הלשון האטית של תקופת-הזהב, ואף לא של מליצי אלכסנדריה המעלים. החוקרים מוצאים רשלויות וחסר-דיוק במבטאים ובבנין המשפטים, ויש מי שמתרעם על יוסיפוס לדבר הזה, ושוכח, כי לא היה מחבר

„מלחמת היהודים“ יְנִי מִלְדָּה, ואף לא יהודי הֶלְנִיסְטִי, ומן הצד השני לא רצה כלל להיות סופר יְנִי ולתפוש מקום בתולדות הספרות היְנִית. הלשון היְנִית שִׁמְשָׁה לו רק אמצעי מקרי לְדַבֵּר אֵל הַקְהֵל הַרְגִיל בְּלִשׁוֹן זו – ואף כי לְצַרְךָ זֶה סֵגֵל לוֹ אֵת יְדִיעוֹת הַדְּקֻדָּק הַיְנִי וְדַרְכֵי הַכְּתִיבָה הַיְנִית, לא עלה על דעתו לְקַנֵּא בִסּוֹפְרֵי־זִמְנוֹ עַל לְשׁוֹנָם הַצַּחָה, וְהַסְתַּפֵּק רַק בַּמִּדַּת הַהִכְרַח. גַּם הַסַּגְנוֹן שֶׁלוֹ אִינוֹ נּוֹצֵץ – יוֹסִיפּוֹס בַּעֲצֻמוֹ גַּלְה לָנוּ, כִּי לֹא צוֹרֵת הַבִּטּוּי הַיָּא עַקֵּר, כִּי־אִם הַתְּכֵן, וּמִפְנֵי זֹאת הַתְּרַחֵק מִלְשׁוֹן־הַמְּלִיצָה הַמְקַשֶּׁטֶת אֵת עֲנִיּוֹת הַתְּכֵן בְּלִהַג רַב, וְאֶף־עַל־פִּי־כֵן הַכְּנִיס לְפָרָקִים מְלִיצוֹת אֵל כְּתִיבָתוֹ, כְּשֶׁהִיָּה הַעֲנִין רְאוּי לְכַךְ. אוֹלָם עַל־הַרֵב הַשְּׁתַמֵּשׁ בַּמְבֻטָּאִים פְּשׁוּטִים גַּם בְּשַׁעַת הַתְּרוֹמֹמוֹת הַרְגֵשׁ וְהַמְחַשְׁבָּה, וְלֹא רַבִּים הֵם מְכַשִּׁירֵי הַדְּבוּר הַנָּאָה, מְעִין מְבֻטָּאִים צִיּוּרִים וְחִלּוּפֵי־תִמּוֹנוֹת לְמִינֵיהֶם וִיתֵר קְשׁוּטֵי־הַצּוֹרֵה – מִלְבַּד מְשָׁרִים – בַּסֵּפֶר „מִלְחַמַת הַיְהוּדִים. לֹא בּוֹה הִיָּה כַח יוֹסִיפּוֹס גְּדוֹל, כִּי־אִם בְּחַוּוֹן הָאֲמוֹנוֹת, עִם הַדְּרַגָּתוֹ וְתַנּוּעָתוֹ הַפְּנִימִית. וּמָה רַב וְעֹשִׂיר הִיָּה הַחֲזוֹן הַזֶּה: יִסּוּדוֹ הִיָּה הַסְתַּכְלוּת רַחְבָּה, כְּשֶׁרוֹן סוֹקֵר, הַמְבִּין אֵל כֹּל פְּרִטֵי הַדְּבָרִים, שֶׁנַּעֲלָמוּ מֵעֵינֵי רַבִּים, וְכוֹלֵלִם יַחַד. כֹּל פְּרִט בַּסֵּפֶר „מִלְחַמַת הַיְהוּדִים“ הוּא נָאָה לְעַצְמוֹ וְעִם־זֶה הוּא בָּא לְלַמֵּד עַל הַכֹּלֵל. אוֹלָם עֵינּוֹ הַבְּהִירָה שֶׁל יוֹסִיפּוֹס לֹא רָאָתָה אֵת הַהוֹפְעוֹת הַחִיצוֹנוֹת בְּכֹל עֶשֶׂר גּוֹנִיהֵן לְבַד, הִיָּה חֲדָרָה אֵל תּוֹךְ־תּוֹכֵן שֶׁל הַהוֹפְעוֹת וְהַכִּירָה „מָה לְפָנַי וּמָה לְאַחֲרוֹי“. הַחֲזוֹן הַנִּפְלֵא שֶׁלוֹ תִפֵּשׂ אֵת הַמְּאֹרְעוֹת בַּהֲשַׁת־לְשׁוֹתָם וּנְבֵא לְרוּחַ הַחַיָּה שְׁבָהֶם, הוּא קָלֵט אֵת מַעֲשֵׂי בְנֵי־הָאָדָם וְכַחֵן אֵת כְּלִיּוֹתֵיהֶם וְלִבָּם. הוּא הַצִּיץ אֵל הַרְקֵמָה הַנִּפְלֵאָה שֶׁל הַמְּנִיעִים הַרְבִּים, הַשׁוֹרְרִים בְּחַיֵּי הַחֲבֵרָה וּבְחַיֵּי הַיַּחֲדָד, וְהָאִיר אֵת תּוֹטֵה־הַשְּׁדֵרָה שְׁבָהָ. הוּא חוֹשֵׁף אֵת הַקְּשָׁרִים הַמְּקַבְּכִים שְׁבַה־הִיסְטוֹרִיָּה וּמַצֵּא גַּם אֵת דֶּרֶךְ הַתְּרַתָּם הַמְּכַרְחַת. בְּתוֹר צִיר־הַהוֹפְעוֹת וּנְשַׁמַת־הַהוֹפְעוֹת בְּבַת־אֲחַת יוֹסִיפּוֹס הוּא סוֹפֵר הִיסְטוֹרִי יַחֲדָד בְּמִינוֹ. בַּפְּשׁוּטוֹת נִשְׁגָּבָה, בְּשָׁנִים־שְׁלֹשָׁה קָוִים נֶחַשׁ לָנוּ תִּמּוֹנוֹת נִפְלְאוֹת בַּהֲקַפֵּן וּבְבִלִּיטָתָן וְעוֹד שִׁיךְ לָנוּ לְהַסְתַּכֵּל לְתוֹךְ־תּוֹכֵן שֶׁל הַתִּמּוֹנוֹת. בְּשִׁרְטוּטִים אַחֲדִים הַשְּׂכִיל לְסַמֵּן תְּהוֹם שֶׁל רַגְשׁוֹת אֲנוּשִׁים, רַגְשׁוֹת הַיַּחֲדָד וְרַגְשׁוֹת הַכֹּלֵל. בְּכֹל הַסְּפָרוֹת הַהִיסְטוֹרִית קֶשֶׁה לְמַצֵּא צִיּוּרִים חֲזָקִים וּמְלֵאֵי־צַבְעִים וּמוֹזְעוּעִים אֵת כֹּל נִימֵי הַלֵּב, כְּצִיּוּר בַּקֶּר־הַעֲרַפֵּל, שְׁבוּ נִלְכְּדָה

יודפת עם השומרים הישנים והמחצצרים הרומאים הפורצים במבצר ועם יתר המראות הנוראים והקולות האימים, שבהם גלם חזון יוסיפוס את כל שמחת המנצחים ויאוש המנצחים. דומה לזה הוא ציור חרבן בית-המקדש עם לשונות-האש ונחלי-הדם וכל הבלהות שנעשו באותה שעה, או ציור הרגע הנורא, שבו שלחו הרומאים אש בחומת יודפת, והנה פנתה האש אל עבר פניהם – ואחר-כך הפכה ושבה אל המבצר. ואינו הדרגה ציורית-פסיכולוגית נמצאה בספור הקצר על המעשה הנורא של מריה מבית-אזוב!

מעולם המעשה והעלילות הגדולות בא יוסף בן-מתתיהו אל הספרות. בראשית המלחמה ברומאים היה אחד מראשי אנשי-המעשה, ומריבות קמו בינו ובין יתר אנשי-המעשה. הוֹאֵת היתה הסבה, כי חוש-העלילה שלו – ההרגשה הדרמטית – היה חזק מאד? הן גם ענין הספר „מלחמת-היהודים” – ההתאבקות בין היהודים ובין הרומאים, עם כל המעלות והמורדות שבה – הוא חזיון-עלילה גדול עם סיום טרגי. אך לא בה בלבד, כִּי-אם גם בכל מהלך ההיסטוריה, בחיי היחיד ובחיי הכלל, הרגיש יוסף את מניעי-העלילה, הפעלה וההתנגדות, התאבקות הפחות. מי יודע – אֵלֹו גִּמֵן בידו להקדים את מדת האמנות היצירתית למדת תאור המציאות הממשית, כִּי-אז אולי יצר את הטרגדיה הנוראה מפל הטרגדיות שנכתבו מימות-עולם. אבל בספרו הרי נטל עליו למסור את המעשים שהיו וכפי שהיו, בסדר המקדם והמאחר שלהם! – ומכל-מקום בא הכשרון העלילתי על חשבונו. בכל הופעה ובכל מאורע הבין יוסיפוס לַגְלוֹת את המניע הדרמטי, את העלילה, את הפעלה והפעלה-שכנגד. הספר, שהוא כֹּלֹו בבחינת חזיון-עלילה, הוא מלא פרשיות דרמטיות מיוחדות. עלילה בתוך עלילה הוא ציור מלחמות-האחים בירושלים, עם כל ההגיון המיוחד שבהן והדרגתן המכרחת, ובתוך העלילה המיוחדת הזאת נמצאו פרשיות שהן חזיונות-עלילה בפני עצמן – וכמה השקיע בהן המחבר מכה הסתכלותו החיצונית והפנימית! הנה לפנינו החזיון של האדומים העומדים לפני שערי ירושלים הסגורים, ביום סערה וקולות וברקים, תחת מטר סוחף. הם רועדים מקר ומכעס. והנה אחד הכהנים הגדולים קורא אליהם מעל החומה ושואל אותם מי הם ומצין

ולשם-מה באו ומוכיח אותם על המעשה הנמהר. הוא משחר את אנם
 למוסר, על אשר התערבו בעניני ירושלים, ודורש מהם להגזר משונאי
 ירושלים וממהרסיה ולשוב אל בתיהם לשלום – מפלי להפר ברית-אחים,
 וגם מציע לפניהם, לכשירצו, להכנס אל העיר בלי נשק ולשפוט בין
 עם ירושלים ובין הקנאים המציקים להם. הישיבו האדומים את הדבר
 אל לבם, היראו בסערה ובקולות ובברקים את חרון אלהים על מעשיהם,
 או הכעס והרגז ינצחו, והם יבושו לשוב אל בתיהם בלי מעשה? והנה
 אחד מראשי האדומים משיב את הכהן הגדול דבר בכעס ובחמה – ומי
 יודע, כמה יש בתשובה הזאת ממצב-הנפש שלו באותה שעה – וגורר
 אחריו את ההמון. העלילה הזאת נמשכה רק שעה קלה, אך מהגדול
 הנגוד בין הכחות הפועלים מצד אחד – האדומים הרטבים ממטר והרועדים
 מקרה, שרבים מהם בנדאי שכחו באותו רגע את כל עניני הפלל ודרשו
 רק כסות ומחסה ממטר ומקר – והם הוגים וחושבים ומדברים ככל מה
 שגזר עליהם האנס באותה שעה. מן הצד השני – הכהן הגדול החרד
 לגורל-ירושלים, שמסבה מובנה שכח את המעמד הקשה הארעי של
 האדומים באותה שעה, והוא מדבר אליהם, ככהן גדול, בכבד-ראש על
 דברים חשובים ומכריעים בחיי האמה. כלום יש במעמד זה מקום
 לפשרה – לאותה הפשרה, שאולי היתה עלולה לשנות את המחזור של
 גלגל-ההיסטוריה? המחבר הרגיש, כי תוצאות המקרה שבפגישה הפסיכולוגית
 הזאת היו גדולות ועצומות לאין-חקר, והקורא בולע את הפרשה הזאת
 בקצרות וחש באותה שעה, כי אל הכחות הפועלים בחזיון אחרית
 ירושלים נדחף כח מן הצד, שלא עלה בחשבון כלל בתור מניע. בבחינת
 הנצח של דברי ימי עס-עולם מה ענין לצרת האדומים ברגע ההוא? –
 ואף-על-פי-כן נדמה לנו, כאלו המקרה הזה חותך. הקורא מצפה לתוצאות
 הפגישה הזאת, ולעיניו נחתם גזר-דינה של ירושלים. ציורים מלאי
 עלילה והכרח פנימי כאלה נושאים בקרבם המון שאלות, שנתעוררו
 במקצוע ההיסטוריה רק בדורות האחרונים, במאה התשע-עשרה אחרי
 המאורעות ההם, והחוקרים עדין עומדים ונבוכים לפני החידות הרבות
 האלה. – הנה, למשל, חזיון-העלילה, שכבר הזכר למעלה: הפגישה שבין
 המחבר ובין חבריו במערה אשר ביודפת, ההתעצמות במדרש ובמעשה

של שאלות החיים והמות. אנו מרגישים, כי שני הצדדים צריכים לנצח ואינם יכולים לנצח כאחד, וסוף־סוף הם מנצחים כל אחד ברשותו – בעזרת המקרה, שראה בו המחבר השגחה פרטית של האלהים – האם זה *Deus ex machina* של הטרגדיה היִנִּית? נזכור את הרגע, שבו קראו טובי ירושלים הנצלים מן הפרענות לשמעון בן־גִיורא להגן עליהם מיוחנן בן־לוי – הם כרתו ברית את שטן לפדותם מיד שאול, – והסיום הדרמטי של המעשה הזה, קרב שמעון בן־גִיורא, שירדה עליהם; את המעמד הדרמטי של שמעון בן־שאול מבית־שאן בחורשה, אשר הדפו שמה היִנִּים את היהודים, ועוד ציורים מלאי עלילה חזקה כמו זה. ואולי גִּלְת־הַכֶּתֶרֶת של כתיבת יוסיפוס היא התמונה הדרמטית הנשגבה של מעמד מגני מַצְדָּה בראותם את האש בחומת־מִצְוֶם, והסיום הנערץ שלה – המשא המלא רוח־הקדש של אלעזר בן־יאיר על המות הרצוי והראוי לגבורי מלחמת־הדרור, אשר לא חללו את שבעתם ועמדו על משמרתם עד־תם – והסמיכה הנאדרה של המעשה למדרש.

גם הנאומים והדברים והטענות, ששם יוסיפוס בפי הנפשות הפועלות, עם כל ערכם הפסיכולוגי כשהם לעצמם במעמדם – הם חלק בלתי־נפרד של חזיון העלילה. עוד למעלה דָּבַר על הנאומים הנפרצים בספרות ההיסטורית המשבחה של ימי־הקדם, כי אין לראות בהם הד המציאות פשוטו כמשמעו. המאמר היוצא מפי האדם נשכח, הרשם שלו נשאר, הרעיון, הענין שבו, נכנס אל רשות ההיסטוריה. פה היתה בקעה רחבה לכשרון־הסופרים להתגדר בה. סופרי ההיסטוריה גלמו את הרעיון, הענין, בדבור חדש וחי ככח־היצירה הטוב עליהם – ויחד עם־זה ידעו, כי הנאום, המאמר, ששמו בפי הנפשות הפועלות בהיסטוריה, הריהו אמת רק בתכנו האידיאלי ולא בצורתו, ועל־כן לא קבעו מסמרים בצורה. והנה די להשוות פרשת נאום אחד בספר „מלחמת היהודים“ לכפל הפרשה הזאת בספר „קדמוניות היהודים“ – לְמִשַׁל נאומים שונים של הורדוס והרצאת טענות שלוחי ירושלים לפני כסא הקיסר אוגוסטוס אחרי מות הורדוס – ומיד נראה וְנֹכַח, כי לא נהג יוסיפוס קִדְשָׁה בהרצאת הנאום, את התכן מסר לנו בתמציתו, ואת הבטוי הַדָּש כפעם בפעם. ומה היא הפונה של יצירת הסופר מסביב לענין המדְבָּר? הוא השתדל לאסוף את

כל הטעמים השכליים והנשמתיים הראויים לחזוק רשם הדבר במעמד שבו יצא מפי המדבֵּר, כדי לגבש את כל כבד הוכחתו. אולם בכתיבת יוסיפוס אנו רואים זו ועוד אחת: עינו לא היתה נשואה רק אל המספה, שבה נזרק הדבר, כִּי־אם גם כלפי קוראי הספר, או כלפי סוקרי החזיון, שנתן לנו עם הספר. יש אשר הוא מוסר לנו את הטענות של שני הצדדים ומעמיד כל צד וצד על תמצית הטענות כמו שהיו צריכות להיות – אֵלו יצאו באותו מעמד, מפיו, מפי מחבר־הספר המרגיש את העלייה הגדולה והנגוד בכל תקף החזון. אף כי במקומות שונים בספרו אין הוא מכסה מאתנו מה היא דעתו ומה היא הרגשתו, הנה דוקא בהרצאת הנאומים והטענות אינו עומד בְּתוֹךְ בין יצירתו, שגלם מתוך המציאות, ובין הסוקר בה, ואינו נוהן טעם לפגם לצד אחד וטעם לשבח לצד השני, – להפך, כאלו הוא מלמד את בעל־הדין להרצות את טענותיהם. הנאומים האלה ממלאים אפוא את תפקיד השיחות הופוכיות והשיחות של היחיד שבחזון העלייה, הם מאירים לנו את גשמת העלייה, את הרוח החיה שבמאורעות ובמעשים; הם באים להראות לנו את הנגודים בכל עמקם והקפם, את החזק של הפחות הפועלים בכל איכותו, ככל תקף החזון המשיג אותם. לשם מי ששם יוסיפוס את הנתוח הגדול של ממשלת הרומאים לחלקיה בפי אגריפס המלך המדבֵּר אל העם: לשם קהל השומעים את דבריו, שלא היה צורך לפנות אליהם בהרצאה גיאוגרפית תמורת מספרים המאירים עינים – או לשם קהל־הקוראים, שיעמוד רגע על ההבדל הנורא שבין שני הכחות המתנגשים, עם יהודה הננס והענק הרומאי? – המופתים ההיסטוריים הלא־אמיים, ששם המחבר בנאומיו ובנאומי אחרים, ושגדש בהם במקצת את הסאה, כלום לשם השומעים באותו מעמד לבד היו מכוננים (ומה־נקלִי היה לאלה לסתור את טענותיו ולהראותו, כי גֵּלָה פנים במדרש דברי ימי ישראל שלא כהלכה!) – או גם לקוראי הספר, כדי להבליט לעיניהם את הנגוד הגדול שבין אמונת־הפלאות של העם, המיסדה על הערך הנשמתי של „שיחות מגי קדם” עם חלומות מלכות־השמים והגאֵלה הבאה בנסים – ובין הממשיות של ההוֹה, המציאות הקשה עם כל נוראותיה?

כשרון־הציור והחוש העלילתי של יוסף בן־מתתיהו חֲבֵרו יחד

בכתיבתו – ולפיכך ספר „מלחמת היהודים“ בכללו ובפרטיו מלא חיים ותנועה. יוסיפוס הבין את סוד-היצירה של מסירת החזון לקוראי ספרו – והקוראים עוברים ברגש על התכן הרב והעשיר של הספר ולוקחים חלק בכל המעשים הנוראים והתמורות המפתיעות, כסוקרי מחזה-עלילה מרעיש בבית-חזיון. זהו כח האמן, שעבר הרבה את תחום דברי-הימים בכתיבתו! קינה היא „מלחמת היהודים“ ותהי לקינה. מתוך היאוש הנורא של החרבן והאבדן אין המחבר רוצה לקבל תנחומים. אף זיק-אור אחד אינו נראה באפק השחור של הספר. כל התפארת עברה ובטלה מן העולם עם אחרית ירושלים והמקדש וקץ החיים המדיניים של עם יהודה. האמנם עזב האלהים את בית יהודה, כמו שהוציא המחבר משפתו בתפלתו אשר קרא בלחש בהיותו במערה ביודפת? או הנמצא לו מקור של נחמה בהכרה, כי לכל ההוד וההדר והקדשה של האדם אין משפט הקיום מלח הגזרה השולטת בעולם – או הוה אומר: ההשגחה – כמו שכתב יוסיפוס אחרי ספרו על חרבן בית-המקדש, או אין זו אלא נוסחה אחרת של אמונת ישראל: „ואתה צדיק על כל הבא עלינו“ האם באמת סתם המחבר את הגורל על עמו? איזו תקוה האירה לו את דרך חייו, כשנשאר יהודי גם בהתרחקו מעמו ומארצו, אחרי הפרענות המכריעה, ומה היה קצו כי האריך נפשו בתור בן-ישראל? ההאמין בביאת גואל-צדק, בבנין הבית השלישי – כמו שהאמין בתחית המתים? על השאלות האלה לא נתן יוסיפוס תשובה במגלת-הפרענות שלו, וכסה בצעיף שחור על מסתרי-נשמתו. את האמונה בביאת-המשיח לא יכול להכניס אל ספרו זה, שבטל בו את אמונת קץ-הפלאות הקרוב של הקנאים ולוחמי-החרות. זה היה מדור צנוע בנשמתו, שלא רצה להראות לקוראים שלא יצאו מישראל. אין אנו יודעים, מה כתב על זאת במהדורה הראשונה של ספר „מלחמת היהודים“, שחבר אותה בלשון עמו. אולם גם בספר „קדמוניות היהודים“ ובספר „נגד אפיון“ – שגלה בהם המחבר את אמונתו החזקה בנצח ישראל ובנצח תורתו ואמונתו והחזיק בהם ברעיון-הבחירה על אף הפרענות של המציאות – לא דבר על-דבר אמונת-העתיד של היהודים, מלבד רעיון תחית-המתים. ואף-על-פי-כן מי יטיל ספק בדבר, כי עמד יוסף ביהדותו בכל-הקפה ולבבו האמין בחשאי בגאולה שלמה?

* * *

מצד התכן ספרו של יוסיפוס פליוס על מלחמת היהודים הוא בן שני חלקים, ואין חלקים אלה שקולים בספר. החלק הראשון הוא כעין שלישי של כל הספר ומשמש מעין מבוא היסטורי לחלק השני, שהוא העקר ועצם ענין הספר, ומתוך־כך חשוב הרבה יותר בעיני המחבר. תכן החלק הראשון הוא סקירה על דברי ימי היהודים למן גזרת אנטיוכוס אפיפניס עד מעשי הרצח וההשד שעשה הנציב הרומאי גסיוס פלורוס ליהודי ירושלים – המעשים שהיו בעיני המחבר סבת המרד, שממנו השתלשלה מלחמת־היהודים האחרונה עם הרומאים. החלק הזה מעביר אפוא לפנינו תקופה היסטורית ארכה, משנת ג אלפים תקצ"א לחשבון ישראלי (170 קדם מנין אמות־העולם) או תקצ"ג (168) – באמת חבר יוסיפוס את המעשים שהיו בשתי שנים אלה וכרכם יחד – עד שנת ג תתכ"ו (היא 66 למנין א"ה). סוף החלק הראשון הזה, המבוא ההיסטורי לפרשת מלחמת־היהודים – כפי שהבין אותו המחבר בעצמו – מתברר מתוך ספר־הספרים שלו, הוא „קדמוניות היהודים“, שבו דן מחדש על דברי ימי היהודים בתקופה הנזכרת, והפעם לא היתה לו היסטוריה זו בבחינת טפל לפרשה אחרת, כיהא ענין כשהיא לעצמה, ומתוך זה הרחיב בה את הדבור בפְּרָטוֹת יתרה; כי את הספר הגדול הזה חתם יוסיפוס עם נציבות גסיוס פלורוס, והוסיף, כי יתר דברי ימי היהודים הם כתובים על ספרו הראשון שכתב בענין מלחמת־היהודים. מכאן אנו למדים, כי המבוא, הוא החלק הראשון של „מלחמת היהודים“ – שמחמת מקומו בספר זה בא בו המחבר בקצרה, ולאחר זמן הרגיש שלא יצא ידי חובתו כלפי היסטוריה במלואה ותקן את המענות „קדמוניות“ – מגיע עד אמצע הספר השני וחותם בפרק ארבעה־עשר בסוף פרשה ב.

והנה מתעוררת השאלה: מה ראה המחבר להקדים מבוא רחב כזה, שבתור פתיחה למה שיבוא אחריו הוא גדול מן המדה ובתור ענין היסטורי לעצמו אינו מפרט כל־צרכו, לעקר דברי הספר, פרשת המלחמה האחרונה של היהודים ברומאים, זו שעם כל המאורעות אשר סמך אליה יוסיפוס מלפניה ומאחריה לא הקיפה אלא פרק זמן של שבע שנים? התשובה העקרית והרגילה על השאלה הזאת היא, שבקש יוסיפוס לרדת

לעמק סבת המלחמה וחקר אחרי שרשיה ומצא כי נעוצים הם בכל ההתפתחות ההיסטורית המיוחדת של היהודים, שהתחילה עם התקוממות החשמונאים, כשנעזר חוש החרות המדינית בקרב היהודים אחרי שנרדם במשך ארבע מאות שנה ויותר של שעבוד מלכיות. כל דברי ימי היהודים בדורות הבאים עד המלחמה האחרונה, ועד בכלל, נחשבו בעיני יוסיפוס לגלוי החוש הזה בהשתלשלות היסטורית ארכה. יוצא מזה, כי השכיל המחבר למצא לו מניע פנימי בקרב דברי-ימי-היהודים בסוף ימי הבית השני, והמניע הזה נפר מתחת להרצאה המיכנית של דברי ימי העבר על-פי סדר המקדם והמאחר. ועוד סבות העירו את המחבר להתחלה רחוקה אשר כזו: האחת, שהזכיר אותה בפתיחתו – שהוא רוצה להחל בדבריו במקום אשר נחתמו דברי החזונים – לאמר, לתת המשך ישר וקצר של ההרצאה ההיסטורית אשר בכתבי-הקדש. אמנם בין נחמיה ובין אנטיוכוס אפיפינס חוצץ רנח היסטורי של מאתים וחמשים שנה בערך. אך הנה הרחוק הזה לא היה אלא חלל היסטורי ריק, כמעט ישימון, שהכניס בו המחבר בספר הקדמוניות רק ציונים מעטים מאד, ואולי לא ידע עוד בכתבו את ספר „מלחמת-היהודים” את הציונים האלה וסתם את החלל במחזות דניאל. עוד טעם מצא המחבר להתחלה היסטורית זו, כי זמן אנטיוכוס היה בקרוב גם זמן המגע ההיסטורי הראשון שבין היהודים ובין הרומאים – הברית שכרת יהודה המכבי עם זקני רומא היתה פתיחה נאה לפרשה היסטורית, שראה בה המחבר חלול הברית הזאת. ואולם גם בבחינת ערפה ההיסטורי ההתחלה הזאת נאה לפרשת דברי ימי החרבן. הרי גם מעשה אנטיוכוס היה חרבן ירושלים ובטול-התמיד, אלא שהתנערו העיר והמקדש במהרה משוממותם. המחבר בא כאן לספר לנו דברי ימי עמו במשך תקופה היסטורית מסוימת, שבין שני חרבנות. החלק הראשון הזה נכתב בחפזון ובלא דיוק; מצד אחד חסר המחבר הרבה ספרים, הראוים לו לכתבתו. ספרי-הקדש וגם ספרי המכבים לא נמצאו תחת ידו, את הדברים שהביא מהם קָתב, כנראה, על יסוד זכרונו – ומפני זה נמצאו סתירות בדבריו לדברי הכתובים האלה. רק בספר אחד אנו יודעים ברור, שנמצא בידי יוסיפוס ושמש יסוד לחלק הזה – הוא ספר ניקולאוס איש-דמשק בכרכיו האחרונים, המספרים

על אחרית החשמונאים ומלכות הורדוס. מפני זה האריך במקום שמצא דברי ניקולאוס לפניו, וכשדלל המעין הזה – התחיל להסתפק בספורים בודדים וקלושים. את דבריימי-עמו מזמן ארכילאוס והלאה כתב בקצרה, כנראה, על יסוד ספורי זקנים שהכירו את המאורעות; במות אגריפס הראשון היה המחבר נער בן-שש, ואת מעשי הנציבים פליכס והבאים אחריו ראה בעיניו כשכבר הגיע לבינה. ואף-על-פי-כן לא האריך גם בספורי המאורעות, שהיה בבחינת עד-ראיה להם עד שהגיע לעונת פלורוס. אין זאת, כיוצא בזה, רצה להאריך בדברים שקדמו למלחמה, שלא להרחיב עוד את המבוא על חשבון החלק השני של הספר. ואנו עומדים ושואלים: מה ראה לפרט כל-כך את הדברים על הורדוס ועל כל הנכלים והמעשים המגנים שבחצרו, הרי לענין מלחמת-היהודים אין למעשי ארכילאוס מלך קפודקיה ואיריקלס הקדמוני ולכל המריבות שבין נשי בית-הורדוס ערך כלל? אבל יוסיפוס אהב לספר על דברים כמו-אלה, שבהם נמצא תכף-עלילה רב, ודברי ימי התקופה נבלעו אצלו במאורעות הקטנים, שקרו בחצר המלוכה. זאת היתה טעות יסודית של המחבר, שחשב, כי אפשר להחליף את דברי הימים בדברי ימי המושלים. אולם הטעות הזאת מובנה מתוך הלך-הנפש של התקופה ההיא, תקופת השלטון העריץ והאבסולוטי והזדון של מושלי הרומאים ועבדיהם מושלי המדינות הקטנות, כשכל מושל שם את-עצמו כאלהים, ונמצאו חנפים במספר הגון, שקבלו עליהם להחזיק באלהותו, ועל-ידי-זה התיצבה אישיותו מפלי-משים במרכז ההיסטוריה.

המחבר בעצמו הכיר את המגרעות שנמצאו בחלק הזה, ולפיכך כפל אותו בספר „קדמוניות היהודים“, ושם תקן את השגיאות שנפלו בפרשה ההיסטורית הזאת, שנכתבה בעקרה כל-אחר-יד. על-כן החלק הזה של „מלחמת היהודים“ נופל הרבה, בתור מקור היסטורי, מהקדמוניות, כי שם כתב המחבר את הדברים לשמם, והשתמש בספרים רבים שלא היו תחת ידו לעת כתיבתו הראשונה. ואף-על-פי-כן נמצאו חוקרים בזמן החדש, הנותנים את משפטי-הבכורה לספרו „מלחמת היהודים“ ובאים בהשערות רחוקות ומקימים עליהן שיטה שלמה.

החלק השני והעקרי של הספר הוא פרשת דברי ימי המלחמה עצמה,

מראשית צמיחת המרד עד כפוש מבצרי־היהודים האחרונים, ולבסוף הוסיף המחבר עוד מעשים שהתחוללו באפריקה הצפונית בתור תוצאות המלחמה לאחר־זמן. בתוך הרצאת מאורעות המלחמה ערבב המחבר פרשיות על־דבר מאורעות חשובים, שקרו אז בעולם בכלל, כמו פרשיות אחדות על מלחמות־האחים ברומי, על נצחון אספסינוס, ופרשיות אחרות על־דבר מרידות הגליים והגרמנים, וכמו־כן על עליית האַלָּנים מהערבה שבין הים השחור והים הכספי ומלחמתם עם עמי ארמיניה והארצות הסמוכות, וגם על המעשים שהיו בין הנציב הרומאי בסוריה ובין אנטיוכוס מלך קומחי; כל הפרקים האלה הם פרפראות לפרשה העיקרית, ואולי באו במחשבה להפיג קצת את צער הקוראים את מגלת הפרענות. בתוך ההרצאה על המלחמה נמצאו גם פרקים על־דבר הליכות צבא הרומאים – הלכות חשובות מאד לידיעת הארכיאולוגיה הקלסית – וגם פרשיות מיוחדות לתאורים גיאוגרפיים וטופוגרפיים; והחפירות בדורות האחרונים הוכיחו את צדקת דבריו של יוסיפוס בהרבה פרטים, שהחוקרים הקודמים הטילו בהם ספק.

השם המפרט של הספר, הרשום בכתב־היד המתקן ביותר, הוא: תולדות מלחמת היהודים (בדיוק: המלחמה היהודית) עם הרומאים, ביננית: *Ἰστορία Ἰουδαίου πολέμου πρὸς Ῥωμαίους*. המחבר בעצמו ציין את החבור הזה (בספרו „קדמוניות היהודים“, ספר כ, סוף פרק י"א): הספרים שכתבתי על מלחמת היהודים (על המלחמה היהודית) *Ἐπι τοῦ Ἰουδαίου πολέμου*, אולם השתמש גם בכנויים מקצרים אחרים, ויש אשר קרא לספרו זה: „דברי (או: עניני) היהודים“, ביננית: *Ἰουδαϊκά* (קדמוניות ספר י"ג, פרק ג, ג; פרק י, ו), או ספור מעשי היהודים *Ἰουδαϊκῆ πραγματεία* (קדמוניות, י"ג, ה, ט). השם השגור בפי החוקרים וקוראי הספר בכל הדורות הוא מלחמת היהודים, ברומית *Bellum Judaicum*. יוסיפוס חלק את החבור הזה לשבעה ספרים, ובהזכירו את דברי „מלחמת היהודים“ בחבוריו המאחרים ציין לפרקים גם את מספר הספר. אולם חלקת הספרים השונים לפרקים, והפרקים לפרשיות, כנראה, לא מידי המחבר יצאה, כי־אם מידי בעלי־אספות מאחרים, שעסקו בספר בדורות המאחרים, ונעשתה כדי להקל את קריאת הספר ואת ידיעתו על הרפים. בקצת כתבי־יד ובהוצאות נדפסות נמצא בראש כל ספר מן

החבור הזה (וכמו־כן גם מ"קדמוניות היהודים") תכן קצר של הדברים המספרים בו (מה שנקרא ברומית בשם הינני *Perioche* או *Epitome*) והוא נחלק לסעיפים עם סמן מספר סדורי בראש כל סעיף. מספר הסעיפים של התכן הוא גדול ממספר פרקי הספר, ואולי יש להוציא מזה, כי מחבר התכן לא מצא לפניו את החלקה הנהוגה של הספר לפרקים ולפרשיות ועשה לו חלקה אחרת לפרקים קצרים יותר, אלא שלא נתקבלה חלקתו. בהוצאה הישנה של ספר "מלחמת־היהודים" במקורו הינני – במהדורה המתקנה שלה, מהדורת ה"הַרְקֶמֶפּ" (ועל־פיה גם הוצאת אברטהיר), וגם בהוצאה של דינדורף (פריז, 1865) נמצאה החלקה המקבילה לפרקים ולפרשיות, ויחד עמה התכן הנזכר בראש כל ספר וספר. לעמת זאת השמיט נינה בהוצאתו המדעית של ספר מלחמת־היהודים את התכן הקצר, הנמצא בראש כל ספר, מה שלא עשה בהוצאת ה"קדמוניות", ששם השאיר את התכן הזה. מלבד התכן הקצר הכולל בראש כל ספר נמצאו בהוצאת ה"הַרְקֶמֶפּ" קצרות רשימות קצרות בראש כל פרק ופרק על־דבר הענין המספר בו. גם התכן הקצר של כל ספר, גם הרשימות שעל כל פרק נעשו על־ידי בעלי־אספות מאחרים, שלא דקדקו ביותר בהתאמתה המדיקת של הרשימה לענין המספר בספר או בפרק. מלבד חלקת הספרים לפרקים ולפרשיות, הנהוגה עד היום הזה, הכניסה הוצאת נינה חלקה חדשה של כל ספר לפסוקים. סדר הפסוקים נמשך לכל ארך הספר, והמספרים הסדוריים אינם נפסקים עם הפרק או הפרשה. מפני זה נהגו רב החוקרים החדשים להשתמש במראה־מקומות ספרי יוסיפוס רק בציון הספר והפסוק בלבד, ולהפטר מן הציון הכפול של הפרק והפרשה, ועל־ידי־זה צמחה ערבוביה, ולא על־יגלה יוכל הקורא למצא את הדבר במהדורה אחרת של ספרי יוסיפוס מלבד הוצאת נינה ונפר. ספר "מלחמת־היהודים" התחבב על הקוראים עוד בדורות הראשונים. הסופרים הנוצרים אבות הכנסיה הרבו להשתמש בדבריו; וכאשר נכרתה ידיעת הלשון היננית מפי משכילי ארצות מערב־אירופה, קם גואל לספר הזה ושמו רופינוס איש־אקויליה ותרגם אותו רומית. בתרגום הזה התפשט הספר בכל ארצות אירופה, וגם בפי חכמי היהודים בארצות המערב בימי הבינים נקרא בשם "יוסיפון לרומיים". עוד מקדם עשה סופר רומי אלמוני

אחד קצור מן הספר הזה – ואת הקצור הזה יחסו בטעות ל"הגספוס" (הוא סופר שכתב על דברי-ימי-היהודים במאה השנית – ואולי גם בראשית המאה השלישית – למנין אמות-העולם, ומקצת דבריו הובאו בספרי אבות הכנסיה הנוצרית, ושאריתם אכדו). ספר הגספוס נעשה לספר עממי וממנו תרגם גם מחבר "יוסיפון" העברי (שנמצא גם במהדורה ערבית) את דבריו.

מלבד התרגום הרומי נמצא עוד תרגום סורי קדום, והחלק הששי של הספר, המספר על צצם מעשה חרבן בית-המקדש וחרבן העיר העליונה, עוד נשתיר בחרגומו זה בסוף כתב-יד עתיק, הכולל את התרגום הסורי לכתב-הקדש (הפשיטתא). ויש חוקרים המשערים, כי לא מן המקור הינני נעשה התרגום הזה, כי-אם מן הנוסחה הראשונה של הספר, שכתב יוסיפוס בלשון-עמו (עברית או ארמית).

הספר תרגם הרבה פעמים ללשונות אירופה שונות, כצורתו ובקצורים. תרגומים מדיקים ויחד עם זאת נאותים לרוח-הזמן נעשו במאת-השנים האחרונה. בלשון האשכנזית יצאו לאור במשך שבעים שנה ארבעה תרגומים, האחד של פֶּרְט, השני של גפֶּרְר, השלישי של קֶמְנֶטֶץ, הרביעי של הכמר הקתולי קוהוט, שהקדיש את ספרו לישו הנוצרי ולמרים הבתולה. בלשון הרוסית נמצא תרגום חדש של הנקל, בפולנית – של נימֹיבְסְקִי, בצרפתית – של רִינֶק וכו'.

הספר הזה, אשר הגאון רבי אליהו מוילנה בשעתו השתוקק לראותו מתרגם עברית יחד עם יתר ספרי יוסיפוס, יצא לאור גם בלשון העברית על-ידי המליץ הידוע קלמן שולמן (בשתי הוצאות: וילנה, תרכ"ב, גם תרמ"ד). הוא תרגם את הספר הזה "הכתוב בלשון יפת בידי אביר המליצים יוסף בן מתתיהו" – מן התרגום האשכנזי מיסודו של פֶּרְט, ומלבד זה שלקח את הספר מפלי שני, שכבר נמר בו ריחו המקורי, לא דקדק גם בדברי המתרגם האשכנזי, ותרגם אותם "כפי הענין" ולא תמיד ירד לסוף הדברים, ועל הלשון הפשוטה והשוטפת של הספר כסה בהמון מליצות ושברי-פסוקים, כדרך הכתיבה המיוחדת לו, שהיא קלה ונפוחה כאחת, ולפרקים חוט של חן מתוח עליה, עם הגזמאות וההפרזות המליציות שלו. ספר, מלחמות היהודים" של שולמן אינו אלא מהדורה מליצית של ספר יוסיפוס, ולא פעם ולא שנים המליצה מאפילה על הענין המדבר בספר.

בגשתי לתרגם את הספר הזה ממקורו הינני, עמדו לפני שאלות חמורות, שפתרוןן גרם יגיעת־מוח מרבה. ברצוני היה לתת תרגום מדיק כפי מדת האפשרות, אך, כמובן, לא כדרך מתרגמי ימי־הבינים, שתרגמו את הספרים כמעט מלה במלה בלשון העברית ולא שמו לבם לדרכי הלשון ולאפני־השמוש המיוחדים לה, רק הכניסו אליה בחזקיד בניני־משפטים נכרים ושחתו את פניה עלידי עבור־צורה. דרך תרגום מעין זה אין הנפש היפה שבומננו סובלתו. והנה הלשון היננית היא זרה מעצם מולדתה ללשונות השמיות, וללשון העברית בכללן, כי היא ילידת גזע רחוק מהגזע השמי ושונה ממנו בדרכי חייו ובתכן נשמתו; ובדרך התפתחותה בתנאי־החיים של העמים היננים התרחקה עוד יותר מלשונות המזרח. מה שנוגע לחמר הלשון — הנה כולל עולם הנשמה של היננים המון מציירים ומשגים שנבעו מתכן חייה המיוחדים ומצאו להם בטוי בלשון במלים שאין להן תרגום מדיק בלשונות אירופה החדשות והנוחות לחדושים, וכ־לשכן בלשון העברית העתיקה והחתומה בספרות המקבלת, ואלו באתי לחדש מלים עבריות תמורת המלים הינניות הנזכרות, הייתי מכרח לסרס את הלשון הספרותית שלנו, בספר יוסיפוס, שהוד קלסי חופף עליו. — מלבד זאת הלשון היננית הספרותית כוללת המון מבטאים הנובעים מעמק חיי היננים בעבר ובדורו של הסופר, ומבטאים מעין אלה מובנים רק למי שקבל חנוך ינני והכיר את החיים היננים במקורם, ולא יאות להריק אותם אל לשון אחרת כצורתם, כי שום קורא לא יבינם. ובנוגע לבנין הלשון — הנה הלשון היננית הספרותית משעבדת לכללי הכתיבה והמליצה של הסופרים האטיים הקודמים, שאהבו לסלסל בדבורם כדרך נואמי־הצבור הפונים אל העם בשוקי אתונה, להשתמש במשפטים ארכיים ומקפכים, שלא נמצאה דוגמתם בלשון העברית, ואין הם מקגלים כלל להגיון המיוחד של הלשונות השמיות. וכמו־כן בחרו הסופרים להם כפעם בפעם את דרכי הדבור ב"לשון נסתר", הוא הנקרא בפי המדקדקים בשם "הדבור המטה" (*Oratio obliqua*), ולא כל דבור מטה רוח הלשון העברית נוחה ממנו. כל תכונות הלשון והסגנון האלה נמצאו באפן הכתיבה של יוסיפוס, שסגל לו את ידיעת הספרות היננית והכיר מן החיים ומן הספרות את הנשמה היננית ודרכי־בטויה המיוחדות, —

והן מעצורים קשים בדרך מתרגם הספר לעברית. על המעצורים האלה מצד הלשון ואפני-שמושה נוספו עוד מכשולים מצד תכן הענינים, שמקצתם זרים לאוצר הספרות העברית, כמו תאורי-המלחמה המדיקים, ואפילו התאורים הגיאוגרפיים והטופוגרפיים במקומות שונים.

והנה השתדלתי לצאת ידי חובת שני דברים. מצד אחד רציתי למסור כאן תרגום מדיק כפי מדת פחותי, לאמר, למסור את התכן והצורה של דברי יוסיפוס כאחד, ובמקום שאי-אפשר היה לדיק בשני אלה, בקשתי לדיק לכל-הפחות במסירת הענין. מן הצד השני לא הסחתי את דעתי מקורא הספר הזה, הנוקק ללשון העברית, ועל-כן התרחקתי ממבטאים ומדרכי שמוש-הלשון, שלא יוכל להבינם על-נקלה. בנוגע לחמר הלשון שמתי לנגד עיני בקרוב את התקופה שכתב בה יוסיפוס – תקופת ראשית המשנה, והכנסתי אל הספר רק מלים וניבים מכתבי-הקדש ומאוצר לשון המשנה, ולא מאוצר לשון ימיה-בינים או מלים מחדשות (מלבד יוצאים-מן-הכלל מועטים). בדרכי נסית-הפעלים התרחקתי מצורות נסית כתבי-הקדש, שכבר עבר זמנן בשעת כתיבת הספר, ועל-כן לא השתמשתי ב„וּן המהפך“ כלל, אף כי במקומות רבים גרמתי לעצמי קשי לרגלי הדבר הזה. בשמוש-הלשון בחרתי לי דרך מיחדה: בשימי אל לבי, שיוסיפוס הוא מצד אחד סופר המחקה מופתים ספרותיים קלסיים, ומן הצד השני משפע מדרכי הדבור הכללי (καλλι) של זמנו, השתמשתי במקצת בשמוש-הלשון של כתבי-הקדש, ובמקצת בשמוש-הלשון של המשנה, אלא שהשתדלתי לכבש את זה לתוך דפוס קלסי, ויחד עם זאת לא הסחתי את הדעת – במדת האפשרות – גם מבנין המשפטים של יוסיפוס – לרבות „הדבור המטה“. ועל-כן הִכַּרְחֲתִי כפעם בפעם להאריך במשפטים וגם לשלב בהם משפטים אחרים, שלא כשמוש לשון המקרא והמשנה גם-יחד; אולם בכל מקום כִּנְנֵתִי לְקָרֵב אֶת הדברים אל הבנת הקורא, ועל-כן התרחקתי ממיני צרופי-משפטים העלולים להאפיל על הבנה זו. לפרקים הִכַּרְחֲתִי לִשְׁאֵת-פָּנִים לְדַרְשֵׁי הַמְלִיצָה הָעֵבְרִית, – את המליצות הַיְנִיּוֹת, שנתנו להעתק בצורתן אל העברית, לא שניתי, אולם את המליצות הרחוקות מרוח הלשון העברית וגם מן הנשמה העברית החלפתי פה ושם במליצות עבריות, שנראו בעיני

מתאימות אליהן מכל צד; במקומות שבקש המחבר לחוק את רשם הדבר באמצעי הבטוי הינני, המיחדים לו לבדו, מצאתי לי דרך-החזק הנובעת מנשמת הלשון העברית (למשל, כפל המלה: „בשמחה ובששון“, „באיבה ונקמה“, „באכזריות זדון“, וכדומה). ויש אשר ראיתי צרך לשמור את צורת הבטוי הינני והוספתי עליו בחצאירבוע מלים אחדות, כדי להשלים את המובן בלשון העברית, או שהספרתי אותו במלה אחרת בחצאי-עגול. במקומות אשר המובן נשמע לשני פנים השתדלתי להביא את שתי הנוסחות של הפרוש, וגם שמתי לב לשנויי-המובן התלויים בחלוף הגרסאות. ליסוד לקחתי לי את הוצאת ניוה המדעית, ועל-הרוב הבאתי את הנוסחה שלו בפנים והראיתי על הנוסחה האחרת בחצאי-עגול או בהערה שבשולי הגליון. אולם לא תמיד השארתי בפנים את הנוסחה של ניוה, בדעתי, כי לא העתיק החוקר הזה את הנוסחה שלו מפתבייד אחד, רק לקט אותה מכמה כתבייד והעמיד אותה בכל מקום כפי סברת עצמו, שרבו החולקים עליה. ועל-כן שירתי לפרקים בפנים את הנוסחה העתיקה, של הורקמפ ושל דינדורף, ביחוד כשמצאתי לה סיוע בתרגום הרומי העתיק, שנזכר כבר לעיל, הוא המיחס לרופינוס (עוד במאה הששית לא ידע קסידורוס בברור, אם הוא מעשה רופינוס, והעיר כי יש מיחסים אותו לאמברוסיוס או להירונימוס), או כשהברר בעיני, שהגרסה של ניוה – ואם גם נמצאה בכתבי-היד המשבחים ביותר – אינה אלא טעות. מלבד המקור הינני בהוצאת הורקמפ-אברטהיר (ליפסיה, 1785), דינדורף (פריז, 1865) וניוה (ברלין, 1895) היה לעיני במשך כל עבודת התרגום גם התרגום הרומי הנזכר, ומלבד-זאת השתמשתי בתרגומים שונים בלשונות אירופה החדשות, אלא שהשתדלתי לבקש לי מבטאים קרובים יותר לענין הספר משמצאתי בתרגומים השונים. בעקרו התרגום הנה מכון לקהל הרחב של הקוראים העברים, אולם מקוה אני, כי גם החוקרים העברים, שאינם נזקקים ללשון היננית, ימצאו בו חפץ, וגם היודעים את הלשון היננית יוכלו להשתמש בעזרתו בשעת הדחק מדי קריאתם בדברי המקור. נזהרתי בחלקת ספרי „מלחמת היהודים“, המקבלת לפרקים ולפרשיות, אולם השמטתי את התכן הקצר (הנזכר למעלה) שבראש כל ספר, כי אינו מעלה ולא מוריד. לעמת-זאת נהגתי קדשה ברשימות שעל-

גבי הפרקים, שהכניסו בעלי-האספות גם בנוסח הינני וגם בתרגום הרומי, אף כי השמיטו אותן דינדרוף וניזה ונבר בהוצאותיהם, — ולא החלפתי אותן ברשימות חדשות ומתאימות יותר אל התכן, כמעשה רבים מן המתרגמים החדשים, רק נתתי אותן באותיות קטנות בראשי הפרקים. את סמני הפסוקים לא הכנסתי, משתי סבות: האחת, כי החלֶקֶה הזאת היא מלאכותית במקור הינני — ועל אחת כמה וכמה בתרגום העברי, ויש שהיא מנתקת את המשפטים; והשנית, כדי שלא לבלבל את הקורא ברבוי הסמנים. ואמנם רב המתרגמים החדשים (מלבד קוהוט) לא שמו לב לסמנים האלה. ספר עתיק מלא תכן חשוב וענינים רבי-הגונים כספר „מלחמת-היהודים“ זקוק לזבאורים בכמה מקומות. את ההערות, שנראו נחוצות מאד בעיני, נתתי בשולי הגליון. אולם קמצתי בהן מאד, כדי שלא לקלקל את רשם שלמות-הספר וגם שלא להאריך אותו יותר מן המדה. גם את ההערות שבסוף הספר קמצתי וצמצמתי כפי יכולתי. כונתי היתה רק לזכור את הפרשיות הסתומות, אשר לא ירוץ הקורא בהן, ולהראות על הספק שבדברי יוסיפוס במקום שדבריו סותרים את דבריו שכתב בשאר ספריו, או מתנגדים לדברי סופרים אחרים, כדי להזהיר את הקורא, שלא יבוא ללמוד הלכה פסוקה ממשנת המחבר החטופה. את באורי השמות של האנשים והמקומות ועוד ענינים שונים, שנראו חשובים בעיני, שמתו ברשימה שבסוף הספר, הערוכה על-פי א"ב לתועלת הקורא, ולפיכך עברתי ברשימה זו את התחום של „מראה-מקום“ סתם. בכלל השתדלתי להמעיט בטפל של הספר, כדי שיהי לְדָבֵר הַשׁוֹה לְכֹל נַפֶּשׁ.

* * *

בטרם אכלה את דברי אלה, עלי להזכיר ברגש צער ואבל אבדה שאינה חוזרת, את נשמתו של אחד מפני-עליה המועטים בדורנו ובספרותנו, הוא המעריך הגדול של יוסיפוס פלויוס, ד"ר מיכה יוסף ברדיטצבסקי, שמרב חפתו למחבר הספר הזה קרא לעצמו „בן-גוריון“ (בן גריון) — על שם יוסיפוס במסורת היהודים, — כי בשנה האחרונה לימי חייו, טרם שקעה שמשו שלא בעונתה, חזק את ידי בעבודת תרגום הספר; הוא היה הראשון, שקרא את תרגומי זה בכתב-יד וברך אתי יחד על המגמר שעה קלה קדם לכתו לבית-עולמו. אולם לא נגזר עלי להחזיק טובה לו בחייו — יהי זכרו לחיי-עולם!

המתרגם.

שבט תרפ"ג.

ספר ראשון

פתיחה

א. יען כי גדלה המלחמה, שקמה בין היהודים ובין הרומאים, מכל מלחמות דורנו, ולא מהן בלבד, כי-אם גם כמעט מכל המלחמות, שהתחוללו בין מדינה ומדינה ובין עם ועם ושלשמע און נודעו לנו — ואלה הסופרים, שלא ראו את המעשים בעיניהם ורק אספו את ידיעותיהם מן השמועה, כתבו עליה דברי דמיונות וספורים סותרים זה את זה, כמעשה המליצים המתחכמים^(א), — ואולם חבריהם, שהיו באותו מעמד, זיפו את המעשים מתוך משוא-פנים (לרומאים) או מתוך שנאה (ליהודים) וכתוביהם כוללים שטנה מזה ותשבחות מזה ואין בהם דברי הימים לאמתם, — על-כן שמתתי את לבי לתרגם יונית למען יושבי ארצות ממשלת הרומאים את הדברים, אשר חברתי לפני זה בשפת אבותינו, ושלחתי אותם אל הלועזים^(ב) היושבים בארצות העליונות — אני יוסף בן מתתיהו מכהני ירושלים, אשר נלחמתי לראשונה ברומאים ואחרי-כן הייתי עד-ראיה למעשים בעל-כרחי.

ב. כשפרצה התנועה הכבירה הזאת פשו נגעים בממשלת הרומאים מבית ואוהבי התמורות שבקרב היהודים הרימו ראש בעת השערורה ההיא וגם עצמו במספרם ועשו חיל רב, והמהומה הלכה וגדלה, עד אשר קוו היהודים להשתרר על כל ארצות הקדם, ולעמת-זאת פחדו הרומאים, פן תאבדנה להם המדינות האלה. היהודים שמו מבטחם באחיהם היושבים מעבר לנהר פרת^(ג) כי יצאו במלחמותיהם, בעוד אשר חלו הרומאים ממרד שכניהם הגזים^(ד), וגם הקלטים^(ה) לא שקטו תחתם. — כי אחרי מות גירון מלאה כל הארץ מהומה ורבים ראו אז שעת-הכשר לקחת להם את המלוכה, ואנשי

(א) במקור: בדרך הסופיסטים — σοφιστικῶς ἀναγράφουσιν.

(ב) ביונית: „ברברים“ — βαρβάρους (המלה נמצאה גם בספרות התלמודית) והכונה לעמי המזרח מעבר לנהר פרת והיהודים השוכנים בקרבם.

(ג) יהודי ארם נהרים, בכל וחדוב (עין הערה ב).

(ד) ביונית: גזטים. על-דבר המרד עין למטה ספר ד, פרק ה, א.

(ה) הכונה, כנראה, למרד הַטְּבָטִים (עין ספר ד, פרק ז, ב).

הצבא שמחו לקראת התמורות בקוותם למצא שלל רב. ואני חושב, כי לא יתכן להעלים עין למראה האמת הנעדרה בדברים חשובים אלה. הן הפרתים והבבלים והערבים הרחוקים ואחינו היושבים מעבר לנהר פרת ובני חדיב — פלם יודעים מפרש מתוך עמל ידי את שרש המלחמה ואת כל פגיעה הרבים והנוראים ואת פרשת אחריתה, — ורק מעיני היונים והרומאים, אשר לא לקחו חלק במלחמה, נעלם דבר אמת, כי הם מוצאים לפניהם דברי חנופה או דברי פלסטר בלבד.

ג. ועדין הם מעזים בנפשם לקרא בשם „הסטוריות“ (קורות הימים) לספריהם, שאין בהם שום דברים של טעם, ולפי ראות עיני הם גם מחטיאים את מטרם. הם מתכונים להראות את גדלת הרומאים ואת היהודים הם מגנים ומשפילים תמיד. ואין אני מבין במה יחשבו לגדולים אלה שנצחו את הקטנים, — וגם לא יבושו הסופרים האלה מפני ארך המלחמה ולא מפני המספר העצום של הרומאים, אשר נשאו את סבלה, ולא מפני גדלת שרי הצבא, אשר צרו בזעת אפם על ירושלים. — ואני חושב, כי לא לכבוד הוא לאלה, כשבאים להוריד ערך נצחונם!

ד. ואין בדעתי להתקנא בסופרים המפריזים במעשי הרומאים ולהאדיר את מעשי אחי; רק אעביר בדיוק את מעשי שני הצדדים ובראש ספורי המעשים אקדיש דברים להלך-נפשי, ואתן ללבי הכואב לבכות על אסונות מולדתי. כי החריבה אותה מלחמה מחוץ, ועריצי היהודים משכו שמה את צבאות הרומאים בעל-כרחם, ויחד אתם את האש, שאכלה את ההיכל, כאשר יָפִיד על זה מחריב ירושלים בעצמו הקיסר טיטוס, אשר כל ימי המלחמה לא חדל מחמול על העם הסגור בידי המורדים, ופעמים רבות דחה בכונה את כבוש העיר והאריך את המצור לתת זמן לחיבים לשוב בתשובה. ואם יבוא איש ללמד חובה עלי, כי הפרזתי בגנות העריצים ומעשי הרצח אשר עשו, או גדשתי את הסאה בקינותי על אסונות מולדתי, ישא-נא פנים למכאובי, אשר קלקלו את שורת ההסטוריה. כי נפלאה עירנו לפנים מכל ערי ממשלת הרומאים וזכתה לעלות למרום ההצלחה, ועתה הגיעה שעתה לנפול אל תהום היגון. ואם ישקלו כל האסונות שהיו מימות עולם כנגד הפרענות אשר עברה על היהודים, תכריע את כלם. וגם לא ידי עם נכרי הביאו עלינו את כל הצרות האלה — ועל-כן קצר כחי להבליג על אנתותי, ואם ימצא שופט אכזרי, אשר יקשיח לבו מחמלה, הנה עליו לחשוב את ספורי המעשים לדברי הימים ואת הקינות לדברי הכותב.

ה. והן גם אני אוכל ליסר בצדק את סופרי היונים, שקרו בזמנם מעשים גדולים כאלה, המכריעים בכף מאזנים את כל מלחמות ימי קדומים — כי הם יושבים לכסא משפט ומשפילים את ערך הסופרים הראשונים, ולו גם

יעלו על הסופרים ההם במליצת לשונם, הנה נופלים הם הרבה מהם בישר לבם. הם כותבים בידיהם דברי ימי אשור ומדי, כאלו לא הצליחו הסופרים העתיקים למסור אותם כמשפט. — והם רחוקים מאלה בכשרון כתיבתם ובידיעותיהם. הן כל אחד מהסופרים הראשונים השתדל לכתוב את מאורעות זמנו בלבד, וקרבתם אל המעשים הביאה לידי ישרת כתיבתם, כי לא לכבוד נחשב בעיניהם לשקר במעמד עדי המאורעות. הסופר המשאיר לזכרון את הדברים אשר לא נכתבו לפניו, המוסר לדורות עולם את פרשת דברי ימי זמנו — הוא ראוי לשבח ועומד למופת, ולא כל המשנה את התכנית ואת הסדר בדברי אחרים נקרא זריו, כי-אם המספר דברים חדשים ומוסיף על גוף ההסטוריה בנין משלו. ואני, אף כי נכרי הנני, לא חסתי על הוצאותי ועל יגיעותי ברצותי להקדיש ליונים ולרומאים את זכר הגבורות ההן. כי אמנם סופריהם מקרב אחיהם ממהרים לפעור פיהם ולשלח לשונם כדי לקבל פרס או להתערב במחלוקת, אבל בפרשת דברי הימים, כאשר הטל עליהם לספר את האמת בלבד וללקט את פרטי המעשים בעמל רב, הנה הם נאלמים מיד ונותנים לחלשים ולחסרי-הדעת שבהם לכתוב על מפעלי שרי הצבא. על-כן עלינו לקנא לכבוד האמת שבדברי הימים, אשר לא נמצא לה דורש בקרב היונים.

ו. ואני חושב, כי לא פה המקום לכתוב על קדמות היהודים ומוצאם ולא על יציאתם ממצרים ועל ארצות נדודיהם וגם על הארץ אשר כבשו ואחרי-כן גלו ממנה. כי הרבו כבר יהודים לפני לכתוב את דברי ימי אבותינו באר היטב, ואחדים מן היונים תרגמו את הדבר בשפת אבותיהם ולא נטו הרבה מהאמת. על-כן אחל את חבורי זה מן הזמן, אשר בו פסקו דברי הסופרים האלה ונחתמו דברי נביאינו, ומכל המעשים האלה אבחר את מאורעות זמני לדבר עליהם בפרוטרוט ובדיוק ככל אשר יש לא-לידי, ועל כל הדברים אשר קרו לפני אעבור בקצרה ואספר:

ז. כי אנטיוכוס הנקרא אפיפנס כבש בחזק-יד את ירושלים ומשל בה שלש שנים וששה חדשים עד אשר גרש מן הארץ על-ידי בני חשמונאי, — ואחרי זמן רבו יוצאי חלציהם של אלה (החשמונאים) ביניהם בדבר הממשלה ומשכו אל הענין את הרומאים ואת פומפיוס; וכי הורדוס בן אנטיפטרוס שם קץ לשלטון המשפחה הזאת בעזרת ססיוס. ואספר על מרד העם אחרי מות הורדוס בימי מלכות אוגוסטוס ברומא ונציבות קוינטיליוס ורוס בסוריה; ואחרי-כן על ראשית המלחמה בשנת שתיס-עשרה למלכות נירון ועל כל הקורות בזמן צסטיוס, ועל המקומות אשר כבשו היהודים בהרבה בשעת הקרבות הראשונים.

ח. ועוד אדבר על המצודות, שהקיפו בהן היהודים את הערים מסביב,

ואחרי-כן על-דבר הפחד אשר נפל על נירון לשמע מפלת צסטיוס, כי חרד לשלום מלכותו, ועל-כן הפקיד את אספסינוס על המלחמה, והוא פרץ עם בנו הבכור אל ארץ יהודה; — ועל תכונת הצבא הרומאי, אשר היה בידי אספסינוס, ועל מספר בעלי בריתו בעת החריבו את ארץ הגליל, ועל הערים אשר כבש בחזקתו וברעש מלחמה, ועל הערים אשר לקח בברית שלום; — ואחרי-כן על-דבר הטכסיסים הטובים של הרומאים במלחמה ועל חנוך-הקרב בלגיונות; ועל מדות שתי ארצות הגליל וטבע הארץ, על גבולי ארץ יהודה וסגלותיה ועל היאורות והמעיינות שבה. ואחרי-כן אספר בפרוטרוט על הצרות אשר מצאו כל עיר ועיר. כי הייתי צד-ראיה, או נמצאתי גם אני בצרה. וגם לא אכסה על פגעי אני, כי אני רוצה לדבר גם אל יודעי-המעשה.

ט. ואחרי-כן — כי בזמן שהיו כבר עניני היהודים יגעים, מת נירון, ואספסינוס, אשר מהר לעלות על ירושלים, לקח משם אחר כבוד לעמוד בראש הממשלה. וגם אדבר על האותות והמופתים, אשר קדמו לדבר, ועל-דבר המהפכות ברומא, וכי נקרא אספסינוס לקיסר בעל-כרחו על-ידי אנשי-הצבא; ועל-דבר מריבות-האחים, שקמו בין היהודים אחרי צאתו אל ארץ מצרים להכין את השלטון בידו, ועל העריצים אשר השתררו עליהם ועל המחלקת בין העריצים האלה.

י. ואוסיף לדבר על טיטוס, אשר עלה מארץ מצרים ופרץ אל הארץ שנית, ואיככה ואיפה הזעיק את צבאו ומה היה מספר הצבא ומה הדבר אשר מצא את העיר בגלל המריבה, כאשר קרב טיטוס אליה; וכמה פעמים הרעיש את חומות העיר וכמה סוללות שפך עליה; וגם על גבולות שלש החומות המקיפות את העיר ומדותיהן; וחזק העיר ותכונת הר-הבית וההיכל וגם מדותיהם ומדת המזבח — כל אלה אבאר היטב. ועוד אדבר על מקצת מנהגי המועדים ועל שבע הטהרות ועל עבודת הכהנים המשרתים בקדש, וגם על בגדי הכהנה ותלפשת הכהן הגדול ועל תבנית קדשי ההיכל, ולא אכסה דבר וגם לא אוסיף על הדברים אשר ידעתי כחק.

יא. ואחרי-כן אספר על אכזריות מעשי העריצים לאחיהם ועל רחמי הרומאים לעמים זרים, וכמה פעמים גלה טיטוס את רצונו להציל את העיר וההיכל וקרא אל המורדים לשלום. ואתאר גם את צרות העם ויסוריו ואת כל הנוראות אשר עברו עליו מחרב המלחמה ומאש המחלקת ומזלעפות הרעב עד קץ מפלתו. ולא אמנע מדבר על תלאות הפליטים ועל עוניי השבויים. ועוד אספר על שרפת ההיכל שלא ברצון הקיסר ועל כלי הקדש, אשר נצלו מן האש והיו לבז, ועל חרבן ירושלים כלה ועל האותות והמופתים אשר בשרו את הפרענות מראש; ועל שבי העריצים והמון הנמכרים לעבדים ועל הפקדה אשר מצאה את כל אחד ואחד. ואיך כבשו הרומאים

את שארית הפלטה אשר נצלה מן המלחמה והרסו את מבצרי הארץ; ואיך עבר טיטוס בכל הארץ והקים בה סדרים ושב אחרי-כן אל איטליה וקדש את חג הנצחון.

יב. את כל הדברים האלה כללתי בשבעה ספרים ולא השארתי מקום לאיש מיודעי הדבר הזה ומאשר לקחו חלק במלחמה להתרעם עלי או ללמד עלי חובה. כי כתבתי את הדברים למען אוהבי האמת ולא למקרא שעשועים. ועתה אחל את ספורי מן המקום, אשר קבעתי בראש סדר הפרקים.

פרק ראשון

פ' כבוש ירושלים ועסק ההיכל וע' מעשי המכבים מתחיהו ויהודה וע' מות יהודה.

א. בעת מלחמות אנטיוכוס הנקרא אפיפנס עם תלמי הששי על-דבר השלטון בכל ארץ סוריה*) נפלה מריבה בין תקיפי היהודים, כי שלטה קנאה ביניהם בדבר שלטון-העם וכל אחד מאנשי-המשרה לא רצה להפנע לפני חבריו. חוניו, אחד הכהנים הגדולים, התחזק וגרש מן העיר את בני טוביה, ואלה ברחו אל אנטיוכוס וחלו את פניו להתנפל על ארץ יהודה והבטיחוהו להיות לו לעינים. המלך נעתר אליהם, כי זה מכבר זמם לעשות כדבר הזה, ומהר בעצמו לעלות על העיר בראש ח' גדול וכבש אותה בחזק-יד והמית המון גדול מאנשי-שלומו של תלמי ונתן רשות לאנשי-הצבא לבז את העיר באין מעצור, והוא בעצמו בזז את היכל ה' והשבית את עבודת התמיד שלש שנים וששה חדשים. והכהן הגדול חוניו ברח אל תלמי וקבל ממנו נחלה במחוז הלייפוליס ושם יסד עיר קטנה כדמות ירושלים ובנה בה היכל לה' כתבנית בית-המקדש. ועל-זה עוד נשוב לדבר במקום הראוי.

ב. ועוד לא שב אף אנטיוכוס אחרי כבשו את העיר מבלי שקוה לדבר מראש, וגם לא מצא ספוקו במעשי השד וברצח הגדול, כי בזדון יצרו הרע ובזכרו את התלאות אשר מצאוהו בשעת המצור, אָץ את היהודים לעזוב את חקי אבותיהם, להשאיר את ילדיהם ערלים ולהקריב בשר-חזיר על המזבח. וכאשר סרבו כל היהודים למלא את מצותו, נמסרו החשובים אשר בהם לטבת. ובכחידס ראש המצב, שנשלח בידי אנטיוכוס, הוסיף באכזריות יצרו הרע מעשי רשעה על פקדות המלך הזד ולא נבצרה ממנו כל תועבה. הוא צוה לדוש את בשר היהודים נשואי-הפנים אחד-אחד וקדש

) כן נמצא בכל כתבי-היד, ויש מתקנים, היצת-סוריה.

בכל יום לעיני השמש את מחזה כבוש העיר, עד אשר עורר בעצמת רשעתו את הסובלים להתאזר עז ולעמוד על נפשם.

ג. ומתתיהו בן חשמונאי מן הכהנים אשר בכפר מודיעין חגר נשק יחד עם בני ביתו — כי חמשה בנים היו לו — והמית את בכחידס במאכלת א, ובפחדו מהמון חיל המצב מהר לברוח אל ההרים. שמה התלקטו אליו רבים מבני העם ויחד אתם התחזק וירד מן ההר ויצא לקרב על שרי צבא אנטיוכוס והכה אותם וגרשם מארץ יהודה. במעשה נצחוננו זה הגיע לשלטון, כי אחרי גרשו את הנכרים קבלו אחיו היהודים את ממשלתו ברצון. ובמותו עזב את השלטון ליהודה בכור בניו.

ד. ויהודה הבין, כי לא ישב אנטיוכוס בחבוקי-ידיים, ולכן אסף את צבאות אחיו וגם כרת ראשון ב ברית עם הרומאים, וכאשר הוסיף אנטיוכוס להתנפל בחיל גדול על ארץ יהודה, הכה מכה רבה ופנה ערף. אחרי הנצחון מהר יהודה לעלות על חיל המצב השוכן בעיר, כי לא נשמד עוד, ונלחם אתו ודחף אותו מן העיר העליונה אל התחתונה, וחלק העיר הזה נקרא בשם תקרא (אקרה — מצודה). ואחרי-כן כבש יהודה את הרהיבת וטהר את המקום כלו ובנה עליו חומה והכין כלים חדשים לעבודת השרת והביאם אל ההיכל, כי נטמאו כלי הקדש הישנים. גם בנה מזבח חדש והשיב את עבודת הקרבנות על מכונה. וכאשר קבלה העיר מחדש את מעמד הקדשה, מת אנטיוכוס ואת כסא מלכותו ואת שנאתו ליהודים יחד ירש אנטיוכוס (החמישי) בנו.

ה. והוא אסף צבא רגלים חמשים אלף וחמשת אלפים רוכבים ושמונים פילים ופרץ בגבול יהודה אל ארץ ההרים וכבש את העיר בית-צור ועל-יד המקום הנקרא בית-זכריה פגש אותו יהודה עם חילו במעבר צר. עוד טרם יצאו שתי המערכות לקרב, ראה אלעזר אחי יהודה את הגדול מכל הפילים המקשט במגדל גבוה ובצנות מצפות זהב, וחשב כי הרוכב על הפיל הוא המלך אנטיוכוס, ועלי-כן מהר לרוץ מתוך מחנה אחיו ובקע לו דרך בין שורות האויבים והגיע עד הפיל. כראות אלעזר כי נבצר ממנו, מפני גבה הפיל, להשיג את האיש, אשר היה כאנטיוכוס בעיניו, דקר את החיה בבטנה, עד אשר נהפכה עליו, והוא נחנק תחת משאה ומת, ושכר לא היה למעשהו, מלבד זכרו הטוב, כי נשא את לבו לגדולות ובחר בשם-תהלה מחיים. כי המפגיע את הפיל היה הדיוט (ולא המלך), ואלו היה זה אנטיוכוס בעצמו, גם אז לא הצליח אלעזר בעז-נפשו רק להראות, כי בחר לו דרך מות

(א) במקור: בקופיץ, *καπίστου*.

(ב) אמר: בפעם הראשונה.

מתקוה קלה לנצחון גדול. והדבר הזה היה אות מבשר רעה לאחיו על תוצאות הקרב פל. כי היהודים נלחמו בגבורה זמן רב, אבל אנשי חיל המלך עלו עליהם במספר וגם השעה היתה משחקת להם. ואחרי אשר נפלו רבים מן היהודים במלחמה נמלט יהודה בראש שרידי צבאו אל נפת גופנא. ואנטיוכוס נכנס אל ירושלים ונשאר שם ימים מספר, ואחרי-כן עלה משם, מפני מחסור הלחם, והשאיר בעיר חיל-מצב, אשר היה בו די הצורך לדעתו, ואת יתר הצבא הוליך אל ארץ סוריה לימי החרף.

1. אחרי צאת המלך מן הארץ לא ישב יהודה בחבוקי-ידיים, כי נספחו עליו רבים מן העם וגם פליטי המלחמה נאספו אליו ובראשם התנפל על-יד הכפר תדִשָה א) על שרי צבאות אנטיוכוס, ואחרי אשר הפליא להראות את גבורתו במלחמה וגם המית רבים מן השונאים, נפל חלל; וכעבור ימים אחדים מת גם יוחנן אחיו, כי נלכד בפח אשר שמנו לו אוהבי אנטיוכוס.

פרק שני

על-דבר יורשי יהודה: יונתן, שמעון ויוחנן הורקנוס.

א. יונתן אחי [הגבורים] האלה ירש את משרתם ונהל בזהירות את עסקי אחיו היהודים וחזק את שלטונו בברית אשר כרת עם הרומאים, וגם עשה שלום עם בן אנטיוכוס. אבל כל הדברים האלה לא הועילו לו לשבת שאנן ובטוח. כי טריפון העריץ, שהיה אפיטרופוס לבן אנטיוכוס, זמם לקחת את נפש הילד ובתחלה נסה להמית את כל אוהביו ותפש במרמה את יונתן, שבא בלוית אנשים מתי מספר אל אנטיוכוס, ושם אותו בנחשתים ועלה למלחמה על ארץ יהודה. אבל גרש משם בידי שמעון אחי יונתן וברב כעסו על מפלתו הרג את יונתן.

ב. ושמעון נהג את משרתו בגבורה וכבש את גזר ואת יפו ואת יבנה ערי שכניו, וגם הרס את המצודה (חקרא) אחרי הכותו את המצב אשר בה; ואחרי-זאת כרת ברית עם אנטיוכוס ב) בצורו על טריפון בעיר דאר, לפני צאתו למלחמה עם המדיים. אבל אף כי עזר שמעון למלך להמית את טריפון, לא מצאה ידו להשביעהו די תאות-בצעו. כי כעבור זמן קצר שלח אנטיוכוס חיל תחת פקדת קנדבִיִוס שר-צבאו לשחת את ארץ יהודה ולשעבד את

א) כן הוא בתרגום הרומאי ובספר המכבים (אֲדָסָה); במקור ברב כהי אֲקֶסָה. וכפ' הדבר טעות, כי על-יד חושה לא נהרג יהודה המכבי, רק נצח את נקנור. ובכלל כפ' פרשת-המעשה היא משבשת כאן. לצמט זאת כ. קדמוניות" היא מתאימה יותר לדברי ספר המכבים. (=) הוא אנטיוכוס השביעי (סידטס).

שמעון. ושמעון היה אז זקן ובא בימים, אך נהל את המלחמה בכח עלומים. הוא שלח לפניו את בניו בראש גבורי הצבא ובעצמו לקח את שארית הצבא ועלה להלחם מן העבר השני. ובמקומות רבים וגם בהרים טמן אורבים חזקים וכבש את כל המעברות. ואחרי נצחון מפאר הושם לכהן גדול והעביר את שלטון המקדונים מארץ יהודה, לקץ מאה ושבעים שנה א.

ג. אבל גם הוא מת בענין רע, כי נפל בפח יוקשים, אשר טמן לו תלמי חתנו בעת המשתה. ותלמי תפש גם את אשת שמעון ואת שני בניו ואל השלישי, הוא יוחנן הנקרא גם הורקנוס, שלח מרצחי חרש להמיתו. אבל העלם הקדים לשמוע על-דבר בוא הרוצחים ומהר אל ירושלים ובטח בעם, כי יעמוד לימינו, בזכרו את חסדי אביו ובשנאתו לתועבות תלמי. אמנם גם תלמי נסה להכנס אל העיר דרך שער שני, אבל גרש משם בידי העם, אשר קבל את הורקנוס למושל. ותלמי מהר לברוח אל אחת המצודות ממעל ליריחו הנקראה בשם דגון ב. הורקנוס ירש את הכהונה הגדולה, אשר היתה לאביו, והקריב זבחים לאלהים, ואחרי-כן מהר לרדוף אחרי תלמי למען הציל את אמו ואחיו.

ד. ובהצותו על המצודה גבר הורקנוס במלחמה, אבל צרות לבו הנאמנות היו לו למכשול. כי מדי פעם בפעם כשקשתה המלחמה על תלמי צוה להביא את אם הורקנוס ואחיו על החומה למקום רואים ולדוש את בשרם לעיני השמש, וגם הוליך עליהם אימים, כי ישליך אותם מראש החומה, אם לא יעזבהו יוחנן לנפשו חיש מהר. לשמע הדברים האלה כבשו רחמי הורקנוס ופחדו את כעסו ועברתו. ואמו לא שמה לב ליסורים ולאימת המות ופרשה את ידיה אל בנה והשביעה אותו לבל יחת מהזדון הנעשה לה ולא יחמול על הרשע, כי ינעם לה מותה בידי תלמי מחיי נצחים, אם רק יתן הזד את הדין על כל הרעה אשר עולל למשפחתה. מדי השיב יוחנן אל לבו את אמץ רוח אמו ומדי שמעו את תחנוניה, מהר להתנפל על המצודה, אבל בראותו אותה לקויה ומרוטה שחה נפשו מעצם מכאוביו. על-כן ארך המצור זמן רב, עד אשר הגיעה שנת השמטה, אשר בה שובתים היהודים אחת לשבע שנים, כדרך שבת השבוע, ובעבור זה נפדה תלמי מן המצור והמית את אחי יוחנן על אמם וברח לו אל זינון המכנה קוטיִא העריק, המושל ברבת-עמון. ה. ואנטיוכוס התאנף על המגפה אשר נגף מפני שמעון ויצא להלחם בארץ יהודה וחנה מסביב לירושלים והביא את הורקנוס במצור. והורקנוס פתח את קבר דוד, אשר היה עשיר מכל המלכים, והוציא משם יתר על

(א) פסחון היונים, ר"ט שנת ג'א תר"ט-תר"ך, 141-142 לפני מנין א'ה.

(ב) ג'א דוק או דוק.

שלש אלפים ככר כסף והטה את לב אנטיוכוס לעזוב את המצור בשלמו לו שלש מאות ככר. והוא היה הראשון במושלי היהודים, אשר שכר לו גדוד נכרים ושלם לו מן הכסף הנשאר לו.

ו. וכאשר יצא אנטיוכוס למלחמה על המדיים המציא שעת הכשר ליוחנן לקחת ממנו נקמה. הוא מהר לעלות למלחמה על ערי סוריה, בחשבו כי ימצא אותן עזובות מגבורי החיל. וכאשר קוה כן היה. הוא כבש את מידבא ואת סמגא עם המקומות הקרובים ואת שכם ואת הר-גריזים « לקח בחרבו וגם הכניע את עם הכותים, אשר ישב סביב לבית-מקדש כתבנית המקדש בירושלים, ומלבד-זאת לכד ערים רבות בארץ אדום ובכללן את אדוֹרִים ב) ואת מְרֵשָׁה.

ז. הוא הגיע גם עד ארץ שמרון ובא אל המקום אשר נמצאה שם עתה סֶבֶסְטִי, העיר הבנויה בידי המלך הורדוס, ובנה עליה מצודים והפקיד את שני בניו אריסטובולוס ואנטיגנוס על מצור העיר. הם לא הרפו מעבודת המצור, ומפני זה חזק הרעב בעיר, עד אשר אכלו יושביה דברים אשר לא באו אל פיהם מימיהם. הנצורים קראו לעזרה למלך אנטיוכוס המכונה אֶספַנְדִיּוֹס, והוא נעתר אליהם ברצון, אבל כרע במלחמה לפני חיל אריסטובולוס, וברח מפני האחים, אשר רדפו אחריו עד בית-שאן, ומשם שבו להלחם ביושבי שמרון וסגרו את המונם עוד הפעם בחומת עירם ואחר-יכן לכדו את העיר והרסו אותה עד היסוד ואת יושביה מכרו לעבדים, וכה הלכו מחיל אל חיל ולא שבתו ממלחמה, עד אשר נגשו בראש צבאם עד העיר בית-שאן והשתערו עליה פתאם והחריבו את כל הארץ אשר מבית ג) להר הכרמל. ח. אך הקנאה בהצלחת יוחנן ובניו עוררה מחלקת בקרב היהודים ורבים התלקטו יחד ולא שקטו עד צאתם למלחמה גלויה, אבל כשלו ונפלו. ויתר חיי יוחנן עברו בשלום ואחרי אשר נהל את עסקי הממשלה בתבונה יתרה שלשים ושלש שנה מת והשאיר אחריו חמשה בנים. הוא היה מאשר באדם ובשום דבר לא יכל להתאונן על מזלו. כי הוא לבדו זכה לשלשה דברים העולים על כל: למעלת השלטון בעם (כתור מלכות), לכהנה גדולה ולנבואה (לרוח הקדש). כי רוח אלהים (השכינה) היתה קרובה אליו ולא נעלם ממנו כל דבר העתיד לבוא. הוא צפה מראש ונבא, כי שני בניו הגדולים לא יאריכו ימים בשלטונם ונָאָה לספר פה את דבר מפלתם, ועד כמה שנה גורלם ממזל אביהם המאשר!

(א) במקור: מחבר — ארגריון Ἀργαρίων, כמו שכותבים השמרונים.

(ב) במקור: אדוֹרִה (ביחיד) ועין בדברי הימים ב, י"א, ט, ושם הזכירה גם מְרֵשָׁה (או

מְרֵשָׁה). שתי הערים האלה נכבשו על-ידי האדומים אחרי חרבן הבית הראשון.

(ג) כלומר, מצד ארץ יהודה מדרום.

פרק שלישי

על-דבר אריסטובולוס, הראשון ששם על ראשו נור מלוכה ומלך שנה אחת ומת אחרי רצחו את אמו ואת אחיו.

א. אחרי מות יוחנן הפך אריסטובולוס בכור בניו את הנשיאות למלוכה והיה הראשון, אשר שם על ראשו את הנור, כמלאת ארבע מאות ושבעים ואחת שנה ושלושה ירחים לשיבת גולת העם אל ארצה מעבדות בבל א). ומאחיו הבדיל לטובה את אנטיגנוס, הקרוב אליו בשנים והאהוב עליו למראה עין, וחלק לו מכבודו ואת יתר אחיו אסר והשליך אל בית-כלא. גם את אמו אסר בנחשתים על אשר חלקה עליו בעסקי השלטון, באמרה, כי עזב יוחנן בידה את הממשלה, וכה גדלה אכזריות הבן עד שנתן לה למות ברעב במאסרה.

ב. אך גמול מעלליו הרעים לאמו ולאחיו השיג את אחיו אנטיגנוס, אשר אותו אהב מאד ונתן לו חלק במלכותו — כי המית אריסטובולוס גם אותו על עלילות דברים ששמו לו אנשי בליעל מעבדי המלך. בתחלה מאן אריסטובולוס להאמין לדברי הלעז, כי אהב את אחיו וחשב את הלהג הרב לפרי הקנאה. אבל אנטיגנוס שב בהדרגה נצחון למועד החג, שבו היהודים מקימים ספות דאלהים על-פי חקי האבות, ובמקרה נפל אריסטובולוס למשכב בעת ההיא. ולקץ החג עלה אנטיגנוס בלויית אנשי הצבא אשר עמו בעדי תפארה להתפלל אל האלהים בלב נאמן לשלום אחיו החולה. ובאותו מעמד באו אנשי הבליעל אל המלך וספרו לו על פאר אנשי הצבא ועל גאון אנטיגנוס, שאינו כדרך אחד-העם. והעידו עליו כי בא בחיל גדול למען המיתו, כי לא די לו בכבוד-מלוכה בלבד בעוד אשר יש לאל ידו לקחת את המלוכה לעצמו.

ג. כמעט בעל-כרחו נפתה אריסטובולוס להאמין לדברים האלה ונוהר לבל יראה את חשדו בגלוי, וכדי להיות בטוח מכל צרה העמיד את שומרי ראשו במדור אפל מתחת לאדמה — כי הוא שכב על מטת חליו בבירה ג), אשר הוסב אחרי-כן שמה לשם אנטוניה — ונתן להם פקדה לעזוב את אנטיגנוס לנפשו, אם לא יהיה מזין, ולהמית אותו, כאשר יעבור עליהם בכלי נשקו, ואליו שלח ההודיעו, כי יבוא בלי נשק. אולם המלכה התחברה עם יועצי הרעה ושנתה את הדבר בערמתה, כי הסיתה את שלוחי המלך לבל

(א) המספר אינו נכון. המעשה היה בשנת ג'א תרנ"ז (104 לפני מאו"ה). תכ"ד לעית הגולה.

(ב) ככה נקראה מצורת אנטוניה במשנה. במקור היווני: Βάρις.

ימסרו את דבריו, רק יאמרו לאנטיגנוס, כי שמע אחיו על כלי הנשק היפים ועדי המלחמה אשר הכין לו בארץ הגליל, אבל נעצר על-ידי מחלתו לבוא ולראות את כל אלה, ועל-כן ישמח מאד לראותו בפאר נשקו בטרם ישים (אנטיגנוס) את פעמיו לדרך.

ד. כשמוע אנטיגנוס את הדברים האלה — והוא היה בטוח באהבת אחיו ולא עלה על לבו לחשדו במחשבה רעה — יצא בכלי נשקו, כאלו אמר להתהדר בהם, וכאשר בא אל הפרוודור האפל, שנקרא בשם מגדל סטרטון, נהרג בידי שומרי ראש המלך. ומות אנטיגנוס היה מופת נאמן, כי לשון-הרע מנתקת את מוסרות האהבה וגם את קשרי-הטבע, וכי לא נמצאה בין מדות הנפש הטובות אף אחת שיהיה בכחה לעמוד בפני הקנאה לארך ימים.

ה. ומי לא ישתומם לדבר הזה על איש אחד ושמו יהודה, אשר היה ממשפחת האַסיים ומעולם לא נכשל ולא שקר בהגידו את האותיות. כי בראותו את אנטיגנוס עובר דרך הר הבית קרא בקול גדול אל אוהביו (כי תלמידים רבים ישבו לרגליו): „הוי, אמותה הפעם, כי נכרתה האמת מפי ואחת מנבואותי שבה ריקם. הן עוד חי זה האיש אנטיגנוס, אף כי נגזר עליו לָהַרְג היום ולמקום מותו נועד מגדל סטרטון א» והוא רחוק מפה שש מאות ריס וכבר עברו ארבע שעות היום. הזמן הוביש את דבר נבואתי.“ ככלותו את דבריו שקע הזקן במחשבותיו סר וזעף. ואחרי זמן קצר הגיעה השמועה, כי נהרג אנטיגנוס במדור מתחת לאדמה שנקרא גם הוא בשם מגדל סטרטון. והדבר הזה התעזה את הרואה הזקן.

ו. מוסר הכליות על התועבה הזאת הזק את מחלת אריסטובולוס. זכר הרצח לא נתן מנוחה לגפשו והוא התהלך כצל ולאחרונה התפרדו מעיו מעצמת יגונו והקיא דם רב. ואחד הנערים המשרתים הוציא את הדם ובגזרת אלהים נכשל במקום אשר נשחט בו אנטיגנוס ושפך את דם הרוצח על כתמי דם אנטיגנוס, אשר נראו עוד לעין. קול צעקה התפרץ מפי רואי הדבר, באמרם, כי בצדיה שפך הנער את הדם. והמלך שמע את הצעקה וחקר לסבת הדבר וכאשר לא נועזו איש מהעומדים עליו לפתוח את פיו הפציר בהם מאד, כי נכספה נפשו לדעת את המעשה. וכאשר דבר אליהם קשות ואינם עליהם, גלו לו את הדבר, ואז זלגו עיניו דמעות ואנחה שברה את גופו ובשארית כחותיו קרא: „הן לא קמה מחשבתי להעלים מעין האלהים הגדולה את כל אשר עשיתי בודון, ומהר השיגה אותי נקמת דם קרובי השפוך. ועד מתי, גוֹיָה נבזה, תעצרי את נשמתי הנחרפת לאחי

(א) האסי חשב, כי זהו מגדל-סטרטון על חוף-הים, שנבנה אחר-כך בידי הורדוס ונקרא בשם „קיסריה“ (קיסרי).

ולאמי? עד מתי אסיך להם את דמי טפה טפה? יקחו את הכל בבת-אחת ואל יוסיף אל זועם ללעוג לנשכי בני מעי!" לדברים האלה גוע מיד, ומלכותו לא ארכה יותר משנה.

פרק רביעי

על מעשי אלכסנדרוס ינאי, אשר מלך עשרים ושבע שנה.

א. ואשת אריסטובולוס שלחה את אחיו לחפשי ממאסרם והקימה למלך את אלכסנדרוס, אשר היה ראוי למשרה זו על-פי שניו ומדות נפשו. ובעלות אלכסנדרוס לשלטון המית את אחיו האחד, אשר חשב בלבו לעשות מלוכה גם הוא, ונשא את ראש אחיו השני, שבחר בחיי מנוחה והתרחק מן השררה.

ב. ומלחמה היתה בינו ובין תלמי המכנה לתורוס. כאשר כבש את העיר כפר שיחין (אסוכיס) ואלכסנדרוס המית רבים מן השונאים, אך הנצחון נטה לצד תלמי. אבל אחרי אשר נרדף תלמי על-ידי אמו קלאופטרה ושב אל ארץ מצרים, כבש אלכסנדרוס במצור את גדר (גדנה) ואת חמתא (אמתוס), הגדול במבצרי עבר הירדן, שבו נמצאו מחמדי אוצרות תאודורוס וזנון. אבל תאודורוס בא עליו פתאם ולקח מידו את אוצרותיו וגם תפש את כבודת המלך והמית מן היהודים כעשרת אלפים איש. בשוב אלכסנדרוס לאיתנו אחרי המקה הזאת פנה אל ארץ החוף ולכד את עזה ואת רפיה ואת אנתדון, אשר נקראה אחרי-כן על-ידי הורדוס המלך בשם אגריפּיס.

ג. ואחרי אשר כבש המלך את הערים האלה ומכר את יושביהן לעבדים התקומם עליו עם יהודה בימי החג — כי רב המריבות פורצות בקרבם למועדי שמחתם — ויש לחשוב, כי לא היה בכחו להפר את העצה הרעה הזאת, לולא עזרו לו שכירי צבאו הנכרים מארצות פיסדיה וקייקיה (כי את בני סוריה לא אסף אל צבא שכיריו, בדעתו את שנאתם הגדולה לעם יהודה). אחרי אשר הכה אלכסנדרוס במתקוממים יותר מששת אלפים איש יצא להלחם בגבולות הערבים ולקח מהם את הגלעד ואת מואב ושם מס על יושבי שתי הארצות ואחרי-כן שב להצות על חמתא. תאודורוס נבהל לשמע נצחונותיו וברח מפניו והמלך מצא את המבצר עזוב וריק ותפש אותו באפס-יד והחריבו.

ד. ואחרי-כן נלחם עם עבדתא (א) מלך הערבים; המלך הזה הכין לו

(*) כה הוא שמו על המטבעות והכתבות. ביוניתי: אוקס, הוא מלך הערבים הנכסיים

פח בארץ הגולן ואלכסנדרוס נפל במלכותו וכל חילו נשמד, כי נדחק לתוך בקעה צרה ועמקה ונרמס בפרסות הגמלים הרבים, המלך בעצמו ברח אל ירושלים ובגדל האסון אשר המיט על העם העיר את שנאת הרבים הישנה אליו עד אשר קם מרד גלוי. גם הפעם היתה ידו על העליונה ובמלחמותיו הרצופות עם העם המית לא פחות מחמשים אלף איש מן היהודים בשש שנים, אבל לא יכל לשמוח בנצחונותיו, אשר פלה בהם את כחות מלכותו. הוא נסה להפסיק את המלחמה ולדבר שלום אל נתיביו המורדים, אבל אלה הוסיפו עוד לשנא אותו על שרירות לבו ועל תהפוכותיו, וכאשר שאל אותם, מה היא סבת הדבר ובאיזה מעשה יוכל לשכך את חמתם, ענוהו האנשים, כי רק עם נבלתו יכרתו שלום, אף כי קשה לסלוח לעושה תועבות כאלה גם אחרי מותו. ויחד עם זה שלחו אל דימיטריוס המכנה איקירוס (נ"א אַקירוס א) לעזרה, והוא נעתר אליהם, בקותו לגדולות מאלה, ובא עם חילו אל הארץ ועליד העיר שכס התחברו אליו בני בריתו מן היהודים.

ה. ואלכסנדרוס קבל את פניהם באלף רוכבים ושמונת אלפים רגלים שכירי מלחמה. מלבד זאת נמצאו עמו עשרת אלפים יהודים נאמנים בבריתו. ומספר שונאיו היה שלשת אלפים רוכבים וארבעה-עשר אלף רגלים. ועוד בטרם יצאו שני האויבים לקרב נסו שני המלכים להעביר קול איש במחנה אויבו ולחולל שם מרד. כי דימיטריוס קוה להטות אליו את לב שכירי אלכסנדרוס, ואלכסנדרוס—למשוך אחריו את היהודים אשר במחנה דימיטריוס. אבל היהודים לא שבו מחמתם וההלנים ב) לא הפרו שבועתם, ועל-כן קראו שני המלכים לחרב לשפוט ביניהם. במלחמה היתה יד דימיטריוס על העליונה, אף כי הרבו שכירי אלכסנדרוס לעשות נפלאות באמץ לבם ובעז ימינם. אבל תוצאות המלחמה לא היו כאשר דמו שני המלכים בלבם. כי אחרי נצחון דימיטריוס לא הוסיפו היהודים הקוראים לו להחזיק בבריתו, כי חמלו על אלכסנדרוס במפלתו, וששת אלפים מן היהודים עברו אליו בברחו אל הרי יהודה. דימיטריוס לא עצר כח לשאת את התמורה הזאת והבין כי יחליף

(בני נבטו, ויש מביאים את השם הזה בקשר עם נביות), המושלים בעבר הירדן ובארץ אדום העתיקה. ראש מבצריהם היה הסלע" (סלע-ערב, פנים סלע-אדום, ביונית: פטרה), וממשלתם הניעה עד ומשק.

א) אַקירוס בר-מזל, מי שהשעה משתקת לו; אַקירוס—רע-מזל. כנראה נקרא המלך יהוה (מושל סוריה בימי אלכסנדרוס ינאי) בכנוי הראשון בפי אוהביו, ובשני בפי שונאיו, אשר סרטו את שם הכבוד שלו בכינוה.

ב) ככה נקראו כאן הפיסידיים והקיליקים, אשר טעמו מעט מן התרבות היונית ההלניסטית.

אלכסנדרוס כח למלחמה וכל העם יעבור אליו, ועל־כן פנה ועלה מן הארץ. ו. אבל המון המורדים הנשאר לא שבת מריב גם אחרי צאת העוזרים מן הארץ, ואלכסנדרוס נלחם בו מלחמה קשה עד אשר עלה בידו להמית את רב השונאים ולגרש את הנשארים אל עיר בפסליס א) ואחרי־כן הפך את העיר והוליך את הפליטים בשבי אל ירושלים. וכגדל אפו ובחרונו עליהם הסיתו יצר לבו הרע למעשי רשע. הוא צוה להוקיע שמונה מאות איש מהשבויים על צלבים בראש העיר, אחרי שחטו לעיניהם את נשיהם וטפם. ולמראה הדבר שתה יין והתהולל עם פילגשיו. פחד גדול נפל על כל העם ובלילה ההוא ברחו שמונת אלפים יהודים מהקמים על המלך מעבר לגבולות יהודה ורק מות אלכסנדרוס שם קץ לגלותם. ככה הקים אלכסנדרוס את השלום במלכותו, אחרי עבודה קשה לקץ זמן רב (באחור זמן), ואימת החרב סרה מן הארץ.

ז. ועוד הפעם קמו מהומות ובארץ יהודה על־ידי אנטיוכוס המכנה. דיוניסוס, אחי דימיטריוס, והוא האחרון למלכי בית סיליקוס. כאשר יצא זה להלחם עם הערבים פחד ממנו אלכסנדרוס ופן יעבר בגבולו וחפר חריץ עמק לארך כל הארץ אשר בין ההרים בקרבת אנטיפטרס ובין חוף יפו, ועל־יד החריץ הקים חומה גבוהה ומגדלי־עץ בנה עליה לסגור את שערי הארץ. אבל בזה לא הצליח לעצור את אנטיוכוס, כי הוא שלח את המגדלים באש וסתם את החריץ עפר ועבר עם חילו ביד רמה. הוא דחה לפי שעה את רצונו להנקם באלכסנדרוס על אשר לא נתן לו לעבור בארצו, כי מהר להביא מלחמה בגבולות הערבים. מלך הערבים נסוג אחור אל מקום אשר נוח למלחמה ואחרי־כן הפך פתאם את פני רוכביו, אשר היה מספרם עשרת אלפים, והתנפל על חיל אנטיוכוס קדם שהספיק להציג את צבאו במערכה. המלחמה היתה קשה מאד, וכל העת שנשאר אנטיוכוס בחיים החזיקו צבאותיו מעמד, אף כי עשתה בהם חרב הערבים שמות נוראות, כי חרף המלך את נפשו למהר עזרה במקום שנגפו אנשיו, עד אשר נפל שדוד ובמותו הפנו הסורים ערף ורבים נפלו חללים במערכה או נהרגו בעת מנוסתם והפליטים שרדו אל כפר קנה ושם ספו כלם ממחסור לחם, ורק מתי מספר הצילו את נפשם.

ח. ואחרי הדברים האלה הביאו אנשי דמשק משנתם לתלמי בן מינאי את חרתת (הערבי ב) אל ארצם והמליכוהו על חילת סוריה. הוא עלה על

א) בקדמוניות (ספר י"ג, י"ד, ב), נקראה בייחאומי או בית־אומי.

ב) כיוונית: אַרְטַס, Ἀρτάξ, ארס צורת השם הערבית מבארה מתוך המסבכות

יהודה והכה את אלכסנדרוס במלחמה, אבל כרת עמו ברית שלום ועזב את הארץ. ואלכסנדרוס כבש את פחל (פֶּלָה) ועלה על גרש (גִּרְסָה), כי חשקה נפשו לבז את אוצר האודורוס שנית, ובנה על העיר דִּיק משלש וכבש אותה בסערת מלחמה. ואחרי־כן החריב את ארץ הגולן ואת סיליקיה א) ואת הבקעה הנקראה על שם אנטיוכוס ועל אלה כבש את גמלא, המבצר החזק, והוריד את דימיטריוס המושל בו משאתו, כי שמע תלונות רבים עליו, ואחרי־כן שב אל ארץ יהודה במלאת שלש שנים למלחמה הזאת, והפעם קבל העם את פניו ברצון, כי שמח על נצחונותיו. אבל בבוא קץ המלחמה החלה מחלה לענות את המלך וקדחת רביעית הציקה לו מאד. הוא חשב להתגבר על מחלתו בשובו אל עבודת המלחמה ועל־כן התמפר לצאת לקרב שלא בעונתו והכריח את גופו לטרוח ולעבוד למעלה מכחותיו, וכרע תחת כבד משאו. הוא מת בעצם רעש המלחמה והימים אשר מלך היו עשרים ושבע שנה.

פרק חמישי

בתשע שנות מלכות אלכסנדרה נמצא השלטון בידי הפרושים.

א. הוא השאיר את מלכותו ביד אלכסנדרה ב) אשתו, בבטחו בה כי ישמעו לה היהודים על־נקלה, יען אשר רחקו דרכיה מדרכי אכוריותו וגם התנגדה למעשי תועבותיו, ובוה קנתה את לב העם לאהבה אותה. ותקות המלך לא נכזבה. כי האשה הרפה השכילה להחזיק בידיה את השלטון וזכתה לתהלת מושלת ביראת אלהים. היא נזהרה מאד בחקי מסרת האבות והרחיקה מן השררה את הבוועטים במצוות הקדושות. ומשני בניה אשר ילדה לאלכסנדרוס הקימה את הורקנוס, הוא הבבור, לכהן גדול, כי לו היה משפט הבכורה, ומלבד זאת היה רפה־ידיים, ולא נועז לתבוע ממנה את הממשלה. ואת הצעיר, אריסטובולוס, אשר היתה לו נפש לזהטת, השאירה הדיוט.

ב. לעמת־זאת התערבו בשלטונה הפרושים, חבורה בקרב היהודים, שיצא לה שם, כי היא עולה על חברותיה ביראת אלהים ומרבה לדקדק מהן בבאור החקים. אלכסנדרה כבדה את האנשים האלה יותר מן המדה, מיראתה את האלהים, ובידם עלה לגנוב מעט מעט את לב האשה התם, עד אשר היו

י) סיליקיה בארץ הגולן (עין להלן ספר ד, א, א).

ז) בקדמוניות נקראה גם סְלוּמִי (סְלוּמִי, סְלוּמִית) ובספרות התלמודית סְלַמִּינון או

סְלַמִּצִּיּוֹן (סְלַמִּי־צִּיּוֹן) ויש עוד גרסאות.

הם המוציאים והמביאים את כל העם ורשות נתנה להם לרחק ולקרב את הבריות ככל אות נפשם, להתיר ולאסור כרצונם. ובכלל נהגו המה מכל הכנסות המלוכה וברכותיה, ואת ההוצאות והפגעים השאירו לאלכסנדרה המלכה. אמנם היא השפילה מאד לעשות מלוכה, כי הגדילה את הצבא כל הימים עד הכפילה את מספרו וגם אספה אליה חיל שכירים רב ועצום, וככה הכינה בידה את הממשלה בעמה וגם הטילה את אימתה על המושלים בארצות נכריות. ידה משלה בכל והפרושים משלו בה.

ג. הם המיתו את דיֹגְגֵס, איש נשוא-פנים ואוהב קרוב לאלכסנדרוס, בפקדם עליו את עונו, כי היה בעצה אחת עם המלך להוקיע את שמונה מאות האנשים. וגם הסיתו את אלכסנדרה לרדוף את יתר האנשים, אשר הפיחו את חמת אלכסנדרוס עליהם. המלכה מלאה את חפצם, ביראתה את האלהים, והם עשו משפט מות בשונאיהם כרצונם. ואנשי המעלה אשר נמצאו בצרה נמלטו אל אריסטובולוס, והוא העיר את לב אמו לשאת פנים למעמד האנשים האלה ולתת להם חנינה ולהרחיק אותם מן העיר, אם היא חושדת בהם, כי אינם גקיים מעון. כשנתנה המלכה לאלה האנשים את נפשם לשלל, נפוצו בכל הארץ. ואלכסנדרה שלחה צבא אל דמשק בטענה להציל את העיר מידי תלמי ובן מינאיו א), המציק לה כל הימים. אך השיבה את הצבא בטרם עשה מעשה רב. וכאשר חנה טיגְרָנֶס מלך ארמניה על עיר עכו ושם מצור על קליאופֶטְרָה, שלחה אליו אלכסנדרה מנחה, לכרות עמו ברית. אבל הוא הקדים לעזוב את הארץ, בשמעו כי קמו מהומות בממשלתו מבית כשפרץ לוקולוס אל ארץ ארמניה.

ד. בימים ההם חלתה אלכסנדרה ואריסטובולוס בנה הצעיר מצא לו שעת הכשר להפיק זממו. ובעזרת אנשי שלומו — כי ידידים רבים היו לו וכלם אהבוהו על אמץ רוחו — כבש את כל מבצרי הארץ ובכסף אשר מצא שם אסף לו שכירי מלחמה והכריז את עצמו למלך. וכאשר התאונן הורקנוס על הדבר הזה באזני אמו, חמלה עליו ושמה את אשת אריסטובולוס ואת בניו במאסר באנטוניה — היא המצודה הסמוכה להר־הבית מצד צפון, ונקראה לפניו, כאשר דברתי למעלה ב), בשם בְּרִיס (הבירה) ואחרי־כן קבלה את שמה החדש לכבוד המושל אנטוניוס, כדבר אשר נקראו לכבוד אוגוסטוס (סבסטוס) ועל שם אַגְרִיפָּס ג) שתי ערים בשמות חדשים סבסטי ואגריפס.

א) מלך היטורים (הערבים המושגים בבבנון, בעקר בארץ בֶּקְיִס).

ב) פרק ג, י"ג.

ג) הקיסר אוגוסטוס, הראשון במלכי רומא, וידידו וחתנו נפסניוס אגריפה

(Agrippa).

בטרם הספיקה אלכסנדרה לקרא למשפט את בנה, על אשר נסה להרחיק את אחיו מן השלטון, נאספה אל עמה, אחרי אשר נהלה את הממשלה תשע שנים.

פרק ששי

הורקנוס יורש אלכסנדרה מחל על המלוכה לטובת אריסטובולוס, ואחרי־כן נעשה למלך מחרש על־ידי חרתת בעזרת אנטיפטרוס ולבסוף קם פומפיוס לשפוט במריבת האחים.

א. אמנם ירשת השלטון היתה להורקנוס, כי בידו מסרה אלכסנדרה את המלוכה בחייה, אבל אריסטובולוס עלה עליו בגבורה ובתבונה. וכאשר פרצה ביניהם מלחמה על־דבר השלטון בקרבת יריחו, עזבו רבים את הורקנוס ועברו אל מחנה אריסטובולוס. הורקנוס מהר לברוח עם שארית חילו אל אנטוניה ותפש את בני התערובות, למען יהיו לו לישועה. אלה היו אשת אריסטובולוס וילדיה. אבל בטרם הגיע הדבר לידי איבת־משחית השלימו האחים ביניהם, אריסטובולוס קבל את המלוכה והורקנוס מחל על הממשלה וקבל את כל ההנחות והכבוד כמשפט לאחי המלך. אלה היו תנאי הברית אשר כרתו ביניהם בבית־המקדש לעיני כל העם וחבקו איש את רעהו בברכת שלום ואחרי־כן החליפו את דירותיהם. אריסטובולוס הלך אל ארמון המלך והורקנוס יצא לגור בבית אריסטובולוס.

ב. פחד נפל על שונאי אריסטובולוס, כי נוחלה תקותם בהגיעו למלוכה, ויותר מכלם התרגו אנטיפטרוס, שונא אריסטובולוס מימים. האיש הזה היה אדומי מלדה ובגלל יחס אבותיו ועשרו וכבוד ביתו נעשה לראש צמו, והוא עשה שני דברים: את הורקנוס פתה לברוח אל חרתת מלך ערב, לרשת בעזרתו את המלוכה שנית, ועל לב חרתת דבר לקרב את הורקנוס ולהשיבו לכסא שלטונו. כי הרפה לדבר סרה באוני חרתת על אריסטובולוס ועל מדותיו הרעות, והפליג בשבח הורקנוס והעתיר בדברים לקבל אותו ברצון, כי ככה יאות למושל אדיר במלוכה לתמוך בידי העלובים עשוקי המשפט, והן עול גדול נעשה להורקנוס בהלקח ממנו השלטון הראוי לו במשפט הבכורה. ואחרי אשר הצליח ביד אנטיפטרוס להטות את לב שניהם לחפצו לקח את הורקנוס בלילה וברח עמו מתוך העיר ובמנוסת חפזון במלטו שניהם אל העיר הנקראה בשם הסלע, היא עיר המלוכה בממשלת הערבים. שם מסר את הורקנוס בידי חרתת והפציר בו בדברים וגם קנה את לבו במתנות רבות ויקרות לשלות בידי הורקנוס צבא להשיבו לגדלתו. ומספר הצבא היו חמשים אלף רגלים ורוכבים. ואריסטובולוס לא יכל לעמוד בפני השונאים הרבים, כי עזבו אותו אנשיו לנפשו בקרב הראשון,

ונדחף אל ירושלים, וכמעט נפל בשבי אויביו, הנלחמים בו ביד חזקה, לולא טרף עליהם סקורוס שר צבא הרומאים את השעה והשביית את מצור ירושלים. כי הוא נשלח אל סוריה מארץ ארמניה במצות פומפיוס מָגנוס, הנלחם עם טיגרינס א, ובבואו אל דמשק, אשר זה מקרוב נכבשה בידי מטלוס וליליוס, לרשת את משרות שניהם, שמע על הדברים הנעשים בארץ יהודה ומהר לעלות שמה כאדם הבא על שכרו.

ג. כשבא סקורוס אל הארץ מהרו לבוא אליו צירי שני האחים, כל אחד בקש ממנו להיות בעזרו. אבל שלש מאות הככר אשר שלח אריסטובולוס הכריעו את שורת הצדק. כי סקורוס קבל את הסכום הזה והפיל על הורקנוס ועל הערבים את אימת הרומאים ופומפיוס, למען ירפו ממצור-העיר. חרתת נבהל ועלה מארץ יהודה אל רבת-עמון וסקורוס חזר אל דמשק. ואריסטובולוס לא אמר די בהמלטו מן הפח, כי אסף את כל חילו ורדף אחרי האויבים והשתער עליהם על-יד המקום הנקרא פִּירִיִן והמית מהם יותר מששת אלפים איש ובכללם גם את פִּירִיִן אחי אַנטיפטרס.

ד. ובראות הורקנוס ואנטיפטרס, כי לא יוכלו הערבים לעזור להם, נסאו עתה את עיניהם אל שונאיהם (הרומאים). וכשבא פומפיוס אל ארץ סוריה וסר אל דמשק פנו שניהם אליו לבקש מחסה; הם לא כפרו את פניו במנחה, רק באו לפניו בחזק הטענות הצודקות, אשר בהן הטו את לב חרתת, וחלו את פניו למאס במעשי זדון אריסטובולוס ולהשיב את אחיו למלוכה, כי לו יאתה על-פי מדותיו הטובות ומשפט הבכורה. אבל גם אריסטובולוס לא רצה להתמהמה, כי בטח לבו במנחה אשר נתן לסקורוס, ובא גם הוא אל פומפיוס בכל הדר תפארת מלכים. אבל יען אשר לכלמה נחשב בעיניו להתרפס כדרך עבדים, כי לא הסכין להשפיל את עצמו להנאתו יותר מן המדה, שב אל העיר דיון.

ה. לדבר הזה התאנף פומפיוס והטה אוניו לתחנות הורקנוס ואנשיו ויצא להלחם באריסטובולוס ולקח עמו את כל צבא הרומאים ורבים מבני-בריתם בסוריה. הוא נסע דרך פחל ובית-שאן ג) ובא אל עיר קָרְיוֹ ג), אשר שם ראשית גבול ארץ יהודה כשבאים אליה בדרך היבשה, ושם שמע, כי נמלט אריסטובולוס אל אלכסנדריון, הוא מבצר חזק ונהדר בראש הר גבוה, ושלח אליו פקדה בלשון מושל עריץ לרדת מן המבצר. כמעט בהר אריסטו-

(א) מֵלֶךְ אַרְמֵנִיָּה, עֵין בִּפְרֵק הַקּוּדִים, ג.

(ב) סְקוֹרֹוֹסִיס, Σκουρούσις.

(ג) בִּיּוֹנִית קוֹרְאִי, יִשְׁמָה הָעֵרֵבִי עֵתָה קָרְנָא (הַאֵלֶף בַּמְקוֹם הַיּוּדִי הָעֵרֵבִית, שְׂאִינָה

בולוס לספן את נפשו מלמלא אחרי דבר הפקדה הזאת; אבל בראותו, כי לא קמה עוד רוח באנשיו, הטה את אזנו לעצת אוהביו, אשר דברו על לבו להתבונן ולזכור, כי איש לא יוכל לעמוד בפני כח הרומאים האדירים, וירד אל פומפיוס והרבה לדבר לפניו וללמד זכות על עצמו, כי בצדק גאה לו המשרה, ואחרי־כן שב אל המצודה. וכאשר תבע אותו אחיו לעמוד לפני כסא פומפיוס, ירד מן המבצר עוד הפעם ודבר עמו על ישר משפטו, ושוב יצא ופומפיוס לא עצרו. וברוח נפעמה, בין תקוה לפחד, ירד עוד הפעם אל פומפיוס להפיל תחנתו לפניו, כי ימסור בידו את כל השלטון — ושוב עלה אל המצודה, לבל יתראה, כי הפקיר את עצמו לפני זמנו. אבל פומפיוס צוה עליו לעזוב את המבצרים, ובדעתו כי שרי המלך קבלו פקדה למלא רק אחרי דברי המלך הכתובים בידו, אלץ את אריסטובולוס לכתוב לכל אחד ולצוות עליו לצאת מן המבצר. אריסטובולוס מלא את הפקדה הזאת, אבל התרגז מאד ושב אל ירושלים והתכונן להלחם בפומפיוס.

ו. אולם פומפיוס לא נתן לו זמן להתכונן למלחמה ורדף אחריו מיד, כי החליף עוד כח לשמע הבשורה על־דבר מות מתרדת א, אשר הגיעה אליו בעמדו על־יד יריחו, הוא מקום משמני ארץ יהודה, ושם האדמה מגדלת הרבה תמרים וגם צרי. את הצרי מוציאים, כשפוצמים בצורי אבנים את תחתית הגזע ומושכים דרך הפצימות את השרף ב). במקום הזה לן פומפיוס עם מחנהו לילה אחד והשכים בבקר ומהר אל ירושלים. אריסטובולוס נבהל לדבר בוא פומפיוס ויצא לקראתו לדבר אליו תחנונים והפיס את דעתו בהבטיחו לתת לו כסף רב וגם למסור בידו את העיר. אבל מכל דברי הברית האלה לא קם אף אחד. כי כשנשלח גביניוס להביא את הכסף מאנו אוהבי אריסטובולוס להכניסו אל העיר.

פרק שביעי

ירושלים נמסרה בידי פומפיוס והוא כבש את בית־המקדש ונכנס אל קדשי־הקדשים, ויתר מעשיו בארץ יהודה.

א. פומפיוס התקצף מאד לדבר הזה ושם על אריסטובולוס משמר ואחרי־כן נגש אל ירושלים לתור לו מקום, אשר ממנו יביא מלחמה בשעריה. הוא ראה את חומות העיר הבצורות, כי לא נתנו להקבש על־נקלה, ואת

(^א) מתרינתם, מלך פונטוס, איש־ריב לרומאים.

(^ב) כדברי רבן שמעון בן גמליאל: „הצרי אינו אלא שרף הנוסף מעצי הקטף“.

פי התהום הנוראה לפני החומה ואת הר־הבית המקף מצודות חזקות, מעבר לעמק הצר, והבין, כי יהיה למשגב חדש לאויביו, כאשר תפול העיר בידו. ב. זמן רב לא ידע פומפיוס לשית עצות בנפשו, והנה פרצה מריבה בין יושבי העיר, כי אוהבי אריסטובולוס אמרו לצאת במלחמה ולהושיע את המלך, ואנשי שלום הורקנוס רצו לפתוח את שערי העיר לפני פומפיוס, ומספרם הלך הלוך וגדול, מפני הפחד אשר אחז את העם למראה טכסיסי הרומאים הנאדרים. כאשר נגפה כת אריסטובולוס, נסוגה אחור אל הר־הבית ושרפה את הגשר המחבר אותו עם העיר והתכוננה לעמוד בפני האויב עד כלות כחותיה. אולם הכת השניה הכניסה את הרומאים אל העיר והסגירה בידם את ארמון המלך ופומפיוס הפקיד על העיר את פִּיסוֹן, אחד משרי החילים, ושלח אותו שמה בראש צבאו. פִּיסוֹן העמיד חיל־מצב בכל פנות ירושלים וכאשר נבצר ממנו למשוך אליו בדברים את הפליטים אשר בבית־המקדש ולכרות אִתָּם ברית, הכין סביב הר־הבית את כל צרכי המלחמה, למען הבקיע אל המקום בחוק־יד ואנשי הורקנוס נהלו אותו בעצותיהם וגם עזרו לו במעשים.

ג. פומפיוס צוה לסתום את החריץ לצד צפון ואת העמק קָלוֹ, ואנשי חילו הביאו את כל החמר הדרוש לחפצו. אבל קשה היה לפַּאֵא את החלל, כי היה עמק מאד, והיהודים מעל החומה עצרו את עושי המלאכה בכל מאמצי כחותיהם. וכמעט לא עלה בידי הרומאים להשלים את עמלם, לולא שמר פומפיוס את מועדי השבתות, אשר בהם היהודים נזהרים מכל מלאכה על־פי חֻקֵי עבודת אלהיהם, וצוה להגביה בימים האלה את הסוללה ומנע את אנשיו לצאת למלחמת־תנופה על היהודים, כי רק לשמור על נפשותיהם הם נלחמים ביום השבת. והנה נסתם פי העמק ופומפיוס צוה להעלות מגדלים גבוהים על הסוללה והקריב את מכוונת המלחמה המובאות מצור ונסה להרעיש את חומות הר־הבית אחרי אשר גרשו הבליסטראות את היהודים העומדים לו לשטן על החומה. אבל מגדלי הר־הבית במקום הזה, הנפלאים בגדלם ובהדרם, החזיקו מעמד זמן רב.

ד. בשעת התלאות והרעות הרבות, אשר מצאו את הרומאים הצרים על העיר, התבונן פומפיוס לדרכי היהודים והשתומם לאמֶךְ־רוחם וכח־סבלם ועל כל נפלא בעיניו, כי לא הרפו מעבודת אלהיהם בהתהלכם בין חציים מעופפים ואבני־קלע. כאלו שלטה בעיר מנוחה שלמה מעברים העלו קרבנות התמיד דבר יום ביומו ונעשו כל הטבילות ויתר מנהגי עבודת האלהים לכל פרטיהם ודקדוקיהם. וגם בעצם היום שבו נכבש הר־הבית לא הפסיקו הכהנים את קרבנות היום כחק לעבודת האלהים, אף כי נהרגו לפני המזבח. כי בחדש השלישי למצור עלה בידי הרומאים בקשי להרוס אחד המגדלים ולבקוע

בהר־הבית. הראשון אשר מלאו לבו לעלות על החומה היה פִּסְטִיִּס קִרְנִיָּיִס בן סוֹפָה א) ואחריו עלו שני שרי מאות פּוּרְיוֹס ופִּכְיוֹס, ואחרי כל אחד מהם עלו אנשי גדודו והקיפו את הר־הבית מכל רוח והמיתו את אלה ומן היהודים) בעת מנוסתם אל ההיכל ואת אלה — אחרי עמדם על נפשם ומן־מה.

ה. ורבים מן הכהנים ראו את האויבים עולים עליהם בהרבות שלופות ולא חתו מפניהם ונשארו על עמדם לעבוד את אלהיהם. ובעוד הם זורקים את דם הקרבן ומתקנים את מעשה הקטרת נשחטו על זבחייהם, כי עבודת האלהים קדמה בעיניהם להצלת נפשם. רבים נהרגו בחרב אחיהם הקמים עליהם ורבים לאי־מספר הפילו את עצמם מראשי המגדלים. ומקצתם יצאו מדעתם למראה הפרענות ושלחו אש מסביב לחומה ונשרפו חיים. מן היהודים נהרגו שנים־עשר אלף איש, ומהרומאים נפלו רק מעטים חללים, אך גדול מהם היה מספר הנפצעים.

ו. אולם בעצם הצרות הנוראות האלה לא נגע שום אסון עד נפש העם כמעשה חלול חביון הקדש בידי זרים. כי פומפיוס נכנס יחד עם בני־ליתו אל ההיכל למקום, ששמה היה מֶתֶר לבוא לכהן הגדול בלבד, וראה את המקדש לפני ולפנים, את המנורה ואת השלחן ואת כלי הנסכים ואת כלי הקטרת, כִּפֶּם זהב טהור, ואת סמי הקטרת הצבורים וגם את אוצר כסף הקדש, אשר הגיע לאלפים ככר. הוא לא שלח את ידו באוצר וגם לא ביתר כלי הקדש, ולמחרת יום פבוש הר־הבית צוה על משרתי ההיכל לטהר את המקדש ולהעלות את הקרבנות כחק. הוא הקים את הורקנוס לכהן גדול, בהכירו לו טובה על אשר התמכר למלא ברצון את מצותיו בשעת המצור וגם הסיר לב רבים מעם הארץ מאחרי אריסטובולוס, כאשר בקשו לבוא לעזרתו. בעבור הדבר הזה עשה פומפיוס מעשה שר־צבא מחכם, למשוך אליו את לב העם מאהבה ולא מיראה. בין השבויים נתפש חותן אריסטובולוס אשר היה גם דודו ב). פומפיוס צוה לכרות את ראשי חִיבֵי המלחמה בגרון ולפִּסְטוֹס ולחבריו, אשר הראו את גבורתם במלחמה, נתן מתנות יקרות, וגם שם מס על הארץ ועל ירושלים.

ז. הוא קרע מגבול היהודים גם את ערי חילת־טוריה, אשר כבשו לפנים במלחמה, ושם אותן תחת פקדת נציב הרומאים וסגר את היהודים בגבולות נחלתם לבד. הוא בנה מחדש את גֶּדֶר, שנהרסה בידי היהודים, מאהבתו לדימיטריוס הגדרי, אחד עבדיו המשחררים. הוא שחרר גם מעל

א) סוֹפָה הוא הריקטטור הידוע ברומא.

ב) שמו היה אבשלום (קדמוניות י"ד, ה, ד).

היהודים את הערים בתוך הארץ, שלא הספיקו להרסן: את סוסימא א) ובית-שאן ב) ואת פחל ג) ואת שמרון ואת יבנה ד) ואת מרשה ואת אשדוד ה) ואת ארתוסה. וככה עשה לערי שפת הים: לעזה ולדאר וגם לעיר אשר נקראה בראשונה מגדל סטרטון ואחרי-כן נבנתה מחדש ברב פאר והדר על-ידי המלך הורדוס ונקראה בשם חדש: קיסריה) את כל הערים האלה השיב פומפיוס לתושבים השוכנים בהן וספח אותן על הנציבות הסורית. את הנציבות הזאת עם ארץ יהודה וכל הארץ אשר בין מצרים ובין נהר פרת נתן לסקורוס לצוות עליהן והפקיד בידו שני לגיונות. ואחרי-כן מהר לנסוע אל רומא דרך ארץ קיליקיה והוליך אתו בשבי את אריסטובולוס עם משפחתו, כי שתי בנות ושני בנים היו לו. ואחד הבנים, אלכסנדרוס, נמלט בהיותם בדרך ואנטיגנוס הבן השני הובל אל רומא עם אחיותיו יחד.

פרק שמיני

אלכסנדרוס בן אריסטובולוס הנמלט משבי פומפיוס נלחם עם הורקנוס, אבל הפה על-ידי גביניוס ומסר בידו את המצרים, אחרי-כן ברח אריסטובולוס מרומא ואסף אליו צבא. אך נצח בידי הרומאים והושב אל רומא. ויתר מעשי גביניוס וקרסוס וקסיוס.

א. בימים ההם פרץ סקורוס בארץ ערב, אך נבצר ממנו להגיע עד הסלע מפני קשי הדרכים. הוא החרים את כל הארץ מסביב, אף כי חלאת קשה מצאה אותו: חיל צבאו התענה ברעב והורקנוס עזר לו בצרה ושלח אליו צידה בידי אנטיפטרוס. וסקורוס ידע, כי אנטיפטרוס הוא איש-שלום לתורתו ושלח אותו אליו לדבר עמו, כי ישלם לו כסף, והוא ישים קץ למלחמתו. הערבי התרצה לשלם שלש מאות ככר, ואחרי זאת עזב סקורוס עם חילו את ארץ ערב.

ב. ואלכסנדרוס בן אריסטובולוס, אשר נמלט משבי פומפיוס, אסף מקץ ימים חיל גדול והציק להורקנוס, כי עבר בכל ארץ יהודה וכמעט שם קץ לשלטונו, כי כבר ערב את לבו לגשת אל ירושלים ולבנות מחדש את

א) ביונית: Ἰππος, תפוס.

ב) Σαυθηπόλις, סאטתפוליס.

ג) Πέλλα, פלה.

ד) Ἰάμνεια, ימניה.

ה) Ἀζωτος, אזוטוס.

ו) קיסריה. שמה בתלמוד בבלי קיסרי ובתלמוד ירושלמי קיסרין.

חומתה, אשר נהרסה בידי פומפיוס. אך גביניוס, אשר נשלח אל ארץ סוריה לרשת את משרת סקורוס וכבר הראה את כחו במלחמות רבות, יצא לקראת אלכסנדרוס. ואלכסנדרוס ירא מפניו והרבה את מספר צבאו עד אשר היו לו עשרת אלפים רגלים וחמש מאות רוכבים, וגם בצר את קְעֵזִי הארץ ובנה את תומת אלכסנדריון והורקניה ומכור א), אשר מול הרי ערב.

ג. גביניוס שלח לפניו את חלק צבאו בידי מרקוס אנטוניוס ונסע אחריו עם כל חילו, וגם בחורי החיל אשר לאנטיפטרוס ויתר צבא היהודים ובראשם מֵלִיךְ ופיתולֵאֵוס התחברו עם שרי החילים אשר למרקוס אנטוניוס ויצאו יחד לקראת אלכסנדרוס למלחמה, וכעבור זמן קצר בא גם גביניוס עם צבאו. ואלכסנדרוס לא התמהמה עד אשר יתחברו צבאות שונאיו למחנה אחד, ונסוג אחר מפניהם וכבר נמצא בקרבת ירושלים כאשר הדביקוהו האויבים ואלצוהו להתגרות אתם מלחמה. בקרב הזה אבדו לו ששת אלפים מאנשי צבאו, כי שלשת אלפים נפלו בחרב ושלשת אלפים נלקחו בשביה ועם הנשארים נמלט אלכסנדרוס אל מבצר אלכסנדריון.

ד. גביניוס עלה על אלכסנדריון ומצא רבים מהיהודים חונים לפני המבצר. הוא נסה לְדַבֵּר אתם שלום לפני הקרב והבטיחם להעביר את אשמתם, וכאשר לא רצו לקחת מוסר, המית רבים מהם, ואת הנשארים סגר בתוך המצודה. במלחמה הזאת הפליא לעשות חיל מכל חבריו שר הצבא מרקוס אנטוניוס, אשר אמנם הראה את גבורתו בכל המלחמות, אבל מעולם לא הרבה לעשות גדולות כמעשהו הפעם. גביניוס השאיר צבא לכבוש את המבצר, והוא בעצמו יצא להקים סדרים בערים אשר לא נחרבו עוד ובידי היהודים ולבנות מחדש את הערים הנחרבות. במצותו נושבו הערים יבית-שאן ושמרון ואַנְתִּידוֹן ואפולוֹנִיָה ב) ויבנה וְרָפִיָה וקְרֶשֶׁה וְאֲדוֹרִים וגבלֵא (נ"א גמלא) ואשדוד ועוד ערים רבות ויושביהן הראשונים נהרו אליהן ברצון מעברים.

ה. ואחרי הקימו את הדברים האלה שב גביניוס אל אלכסנדריון וחזק את המצור, עד כי נואש אלכסנדרוס מתקותו ושלח אליו צירים לבקש ממנו חנינה והסגיר אליו את המבצרים הנשארים, את הורקניה ואת מכור, ואחרי־כן מסר בידו גם את אלכסנדריון. את כל המבצרים האלה הרס גביניוס בעצת אם אלכסנדרוס, לבל תפרוץ משם מלחמה חדשה. כי היא באה אל גביניוס לפיטו בדברים, בפחדה לשלום בעלה ויתר בניה השבויים ברומא. ואחרי־כן השיב גביניוס את הורקנוס אל ירושלים ונתן עליו את משמרת

א) ביונית: מכירוס, Μαχαίροδος.

ב) שהי הערים בין יפו וכין מגדף סטרטון. אפולוניה עתה — ארזוף.

בית-המקדש ואת יתר עסקי השלטון מסר לטובי העם. הוא חלק את כל העם לחמשה בתי-דיינים. את האחד הקים בירושלים ואת השני בגדר ואת בני הפלך השלישי שם תחת בית-הדין אשר בחמתא, ועל הפלך הרביעי נחשב חבל יריחו ובראש הפלך החמישי הוקמה צפּוּרִיא) העיר אשר בגליל. והיהודים שמחו, כי נפרד משלטון היחיד, ומהיום והלאה ינהלו אותם טובי אחיהם ב).
 ו. כעבור זמן קצר קמו מהומות חדשות בארץ על-ידי אריסטובולוס, אשר ברח מרומא וקרא למרד ויהודים רבים נלוו אליו, אלה – מתאנת-מהפכה ואלה – מאהבתם הישנה אליו. בראשונה כבש את אלכסנדריון ונסה לבנות את חומותיה, אבל כאשר נודע לו, כי שלח עליו גביניוס למלחמה את הצבא אשר לסיסנינה ולאנטוניוס ולסְרוֹיִנִּוס, מהר לעלות משם ופנה אל מכּוֹר. הוא שלח מעליו את ההמון, אשר לא צלח למלחמה, ונהל עמו רק את אנשי הצבא המְזִינִים במקספר שמונת אלפים איש. ובכללם היה גם פיתולאוס סגן-הצבא בירושלים, אשר עבר אליו עם אלף איש. הרומאים רדפו אחרי היהודים והתנגחו אתם, אנשי אריסטובולוס נלחמו בגבורה והחזיקו מעמד זמן רב, אבל אחרי-כן לחצו אותם הרומאים וחמשת אלפים מהם נפלו בחרב ואלפים שרדו אל גבעה אחת ואלף הנשארים ואריסטובולוס בראשם בקעו להם דרך בין מערכות הרומאים ומהרו אל מכּוֹר. ושם לן המלך לילה אחד בין התרבות וקוה, כי עוד יצליח בידו לאסוף חיל חדש, אם יתנו לו הרומאים להנפש מהמלחמה, וגם חוק מעט את המבצר ההרוס. כאשר התנפלו עליו הרומאים נלחם אתם בגבורה נפלאה למעלה מכחותיו ועמד בפניהם שני ימים ואחרי-כן נפל בשבי יחד עם אנטיגנוס בנו, אשר ברח יחד עמו מרומא, והובא אל גביניוס אסור בנחשתים וגביניוס שלח אותו עוד הפעם אל רומא. ומועצת הזקנים עצרה אותו ברומא ואת בניו שלחה אל ארץ יהודה, אחרי אשר הודיע גביניוס במכתב, כי הבטיח את הדבר הזה לאשת אריסטובולוס בשכר המצודות שנמסרו בידו.

ז. וגביניוס אמר בלבו לצאת למלחמה על הפרתים, והנה עמד לו תלמי לשטן ג), ולמענו שב מנהר פרת וירד אל ארץ מצרים והורקנוס ואנטיפטרוס הרבו להיטיב לו במסע-המלחמה הזה, כי אנטיפטרוס הביא לו כסף וכלי-נשק ולחם וגם חיל-עזר ומלבד-זאת פתה את יהודי מצרים

א) אני משמש בצורה הרהוטה: על-מי התלמוד הבבלי. בירושלמי: צפורין. ויש גם גרסה צטורים. ביונית: Σέπυρις.
 ב) במקור: אריסטוקרטיה (שלטון טובי העם).
 ג) הכונה לתלמי האחז-עשר (אֵלְקֶס) מלך מצרים, אשר גיש על-ידי העם והרומאים מלצו את ידי גביניוס להשיבו לכסאו.

אשומרים על המעבר בקרבת העיר סין א) לעזור לגביניוס, אבל הנה עברה רוח מרד בכל ארץ סוריה בצאת גביניוס ממנה, וגם אלכסנדרוס בן אריסטובולוס התקומם מחדש ואסף לו חיל גדול מאד ואמר בלבו לְבַעַר את כל הרומאים מן הארץ. לשמע דבר המבוכות מהר גביניוס לשוב אל ארץ סוריה, וכאשר נודע לו מעשה אלכסנדרוס, ירא מפניו ושלה לפניו את אנטיפטרוס להטות לב חלק המורדים מאחרי אלכסנדרוס, והדבר עלה בידו. ואחרי כל זאת נשאו לאלכסנדרוס שלשים אלף איש וגביניוס גמר להתגרות בו מלחמה, ויצא לקרב והיהודים יצאו לקראתו. וכשנפגשו שני האויבים על-יד הר תבור ב) נפלו עשרת אלפים מן היהודים בחרב ושאריתם נפוצו לכל רוח. וגביניוס בא אל ירושלים וסדר את המדינה כרצון אנטיפטרוס ומשם עלה על הנבטים והכה אותם במלחמה ושלה לחפשי בסתר את מִתְרַדָת ואת אֹרְסֶן, אשר נמלטו מארץ הפרתים, ובמחנה הצבא הפיץ שמועה, כי ברחו האנשים שלא מדעתו.

ה. ואחרי הדברים האלה ירש קרסוס את משרתו בסוריה ובא אל הארץ. בצאת קרסוס למלחמה על הפרתים בזו את בית-המקדש בירושלים, בהוציאו ממנו את אלפים הככר, אשר לא נגע בהם פומפיוס, ואת כל יתר הזהב, וכאשר עבר את נהר פרת נספה במלחמה, הוא וצבאו עמו יחד. ואין פה המקום לדבר בזה.

ט. אחרי מפלת קרסוס מהרו הפרתים לפשוט על ארץ סוריה, אבל קסיוס, שנמלט מחרב הפרתים אל גבול הנציבות (סוריה), גרש אותם משם. ואחרי השקיטו את הארץ מהר לעלות על ארץ יהודה וכבש את קְרִיכִינָה ומכר שלשים אלף מיושביה היהודים לעבדים וגם המית את פיתולאוס, אשר הרים יד ברומאים יחד עם אהבי אריסטובולוס. ובמעשה הרצח הזה היה אנטיפטרוס יועץ לקסיוס. אנטיפטרוס נשא אשה ממשפחה חשובה בערב ושמה קְפְרוֹס, והיא ילדה לו ארבעה בנים, את פצאל ואת הורדוס, אשר היה אחרי-כן למלך, ואחריהם את יוסף ואת פרוראד) ועוד בת אחת, היא

א) סין הוא השם העברי של פלוסיון (Pelusium), העיר הסוככת על המצר המהנבר את מצרים אל סוריה (עכשו מצר סואץ).

ב) ביונית: Ἰταβόριον.

ג) עיר בגליל, שנזכרה כמה פעמים בספר הזה. שמה בניתית: קְרִיכִינָה. רב המצוקים חושבים, שהיא העיר הנקראה בספרות התלמודית מגדל-נוניא (או נוניא) או סתם מגדל, מגדלא (מחוקרי ישראל גראץ, — וגם קֶלֶץ). ויש אומרים, כי היא בית-ירח או בית-אריח (גיבוירא).

ד) ביונית פְּרֹוֹס, Φερώρας.

שלמית א). ואחרי אשר הטא אנטיפטרוס אליו את לב התקפים בכל המקומות באהבה ובמתנות, משך אליו את מלך ערב, כי התחתן עם משפחתו. ובצאתו למלחמה על אריסטובולוס שלח אליו להפקיד על-ידו את בנו. אחרי-כן הכריח קסיוס גם את אלכסנדרוס לכרות ברית ולשבת במנוחה, ושב אל נהר פרת לבלי תת את הפרתים לעברו, ועל זה נדבר במקום אחר.

פרק תשיעי

אריסטובולוס נהרג בידי אוהבי פומפיוס ובנו אלכסנדרוס בימי סציפיון. אנטיפטרוס גמל חסד עם ציור והראה את גבורתו בעזרו למתרת במלחמה.

א. וכאשר ברחו פומפיוס ואנשי המועצה ב) מעבר לים יון וציזר ג) כבש את רומא ותפש את השלטון, קרא דרור לאריסטובולוס ממאסרו ונתן בידו שני לגיונות ושלח אותו בחפזון אל סוריה, בקוותו כי על-ידי האיש הזה ימשוך את לב יושבי המדינה, ארץ יהודה וכל הארצות אשר מסביב, אבל קנאת אדם הפרה את מחשבת אריסטובולוס הטובה והובישה את תקות ציור. כי הומת אריסטובולוס ברעל, אשר הגישו לו אוהבי פומפיוס, וימים רבים לא זכה להקבר בארץ אבותיו. כי גופתו נצפנה בדבש למשמרת עד אשר נשלחה בידי אנטוניוס אל היהודים להקבר בין עצמות המלכים.

ב. גם בנו אלכסנדרוס מת, כי סציפיון ד) החזי את ראשו בגרון בעיר אנטיוכיה במצות פומפיוס, אחרי אשר תבע אותו לבית-דין בדבר הנוק אשר עולל לרומאים. ואת אחי אלכסנדרוס אסף אליו תלמי בן מינאי, אשר משל בארץ כלקיס בהרי הלבנון, כי שלח את בנו פיליפיון אל אשקלון להביאם אליו והוא הוציא את אנטיגנוס ואת שתי אחיותיו בחזקה מידי אמם והביא אותם אל אביו. פיליפיון חשק באחת הבנות ולקח אותה לאשה ובגלל הדבר הזה נהרג אחרי-כן בידי אביו. ותלמי נשא את אלכסנדרה לאשה אחרי המיתו את בנו, ולרגלי הנשואים האלה משך חסד רב לאחותה ולאחיה.

ג. ואחרי מות פומפיוס עבר אנטיפטרוס אל ציור ושרת אותו. כאשר

א) אני משתמש בשם המקראי. ביונית $\Sigmaαλῶμῆ$.

ב) הטקסט המעשה ידוע מדברי ימי רומא.

ג) ביונית: קיסר. ואני משתמש בצורה הרומאית, כדי להבדיל בינו וכן, קיסר-כטובן מושל.

ד) סקליוס סציפיון, חותן פומפיוס, היה אז נציב בסוריה.

הוליך מתרדת איש פרגמוס את צבאו אל ארץ מצרים א) ונעצר על-יד מעבר סין והתמהמה באשקלון, הטה אנטיפטרוס את לב הערבים הנאמנים בבריתו לצאת לעזרתו וגם הוא בא אליו להושיעו עם שלשת אלפים אנשי צבא מזינים מחיל היהודים, ואף את לב תקיפי סוריה הטה לחוק את ידי הרומאים, כי משך אליו את תלמי היושב בלבנון ואת ימליכו ב), ואחריהם נתנו כל הערים ברצון את ידן למלחמה. ולמראה חיל העוזרים הרב, שהביא לו אנטיפטרוס, התאזר מתרדת עז ומהר אל מעבר סין, וכאשר לא נתנו לו בני העיר לעבור, שם עליה מצור. במלחמה על העיר הזאת עשה לו אנטיפטרוס שם בגבורים, כי מהר להבקיץ את חלק החומה אשר נטל עליו לכבשו וקפץ ראשון אל תוך העיר עם אנשי צבאו.

ד. ככה נפלה סין. וכאשר עבר מתרדת את המקום סגרו בפניו את הדרך יושבי הארץ המכנה בשם חוניו ג), והם היו יהודי מצרים. אבל אנטיפטרוס הצליח לפתוחם לבל יתיצבו בפני צבאו — ולא זו בלבד, כי הטה גם את לבם להספיק לחיל כל צרכיו, ועל-כן לא התגרו גם יושבי נה ד) מלחמה ברומאים, כי-אם נלוו ברצון על צבא מתרדת. והוא הספיק לעבור את הדלתה ויצא להלחם עם שארית המצרים במקום הנקרא בשם „מחנה היהודים“. בעת המערכה נמצא כל אגף הצבא הימני בצרה גדולה, ואנטיפטרוס הצילו מרעה בהקיפו את האויב מצד שפת הנהר. כי הוא עמד בראש האגף השמאלי וכבר הספיק להתגבר על הצרים העומדים לנגדו ואחרי-כן התנפל מאחור על הרודפים אחרי מתרדת והמית בהם רבים ולנשארים הציק מאד, עד אשר עלה בידו לכבוש גם את מחנם. ומכל צבאו נפלו רק שמונים איש ולעצמת זאת אבדו למתרדת שמונה מאות איש בעת אשר פנה ערף לפני האויב. ככה נחלץ מתרדת מן המצר, אף כי כבר נואש כמעט מתקוה, ובלי קנאה העיד לפני ציור על הגבורות אשר עשו ידי אנטיפטרוס.

ה. וציור הרבה להודות לאנטיפטרוס ונתן לו תקוה טובה, ובזה חזק אותו בבריתו והעירהו לחרף את נפשו עליו ובכל המלחמות הראה אנטיפטרוס את אמץ לבו הגדול וגם נפצע פצעים רבים, עד אשר כסו אותות גבורתו את כל בשרו. וכאשר הקים ציור את המנוחה ואת הסדרים בארץ מצרים

א) להציל את ציור הנמצא במצור כאֶכסנוריה.

ב) ביונית: ימבליכוס, Ἰάμβλιχος. אחד ממושלי הערבים, אשר התישבו בגבול סוריה.

ג) מקום בקצה יאור מצרים (בארץ גשן העתיקה), שהתישב שם חוניו (עין עֵיִה).

ד) פרק א) ונקרא על שמו, ורַב יושביו היו יהודים.

ד) או מָה, מנפי (ממפיס).

ועלה אל ארץ סוריה נתן לאנטיפטרוס משפט אורח רומאי ועשה אותו חפשי בארץ וכבד אותו כבוד רב ונשא את ראשו באהבה לעיני כל, עד אשר קנאו רבים בו. ועל-ידי אנטיפטרוס הקים ציור גם את משפט הכהנה הגדולה בידי הורקנוס.

פרק עשירי

ציור הקים את אנטיפטרוס למנהיג ביהודה. אנטיפטרוס הקים את פצאל לשר-צבא בירושלים ואת הורדוס לנציב בגליל. לקץ זמן קצר נתבע הורדוס לבית-דין ונצף מהמשפט. סקסטוס ציור נפל בשחיתות בטוס ואת משרתו ירש מורקוס.

א. בימים ההם בא גם אנטיגנוס בן אריסטובולוס אל ציור ועזר שלא ברצונו לגדל את כבוד אנטיפטרוס, כי תחת אשר היה עליו להרים צעקת שבר על מות אביו, אשר הומת ברעל לרגלי הסכסוכים בינו ובין פומפיוס, וכן גם להתאונן על הרשעה אשר עשה סציפיון לאחיו מבלי לחלל את בקשות הרחמים בדברי קנאה ושנאה — בא ללמד חובה על הורקנוס ואנטיפטרוס, אשר הפרו כל חק בגרשם אותו עם אחיותיו מנחלת אבותיהם, וטען עליהם, כי הם מרבים לרעוץ את העם בגאות זדונם, וגם בשלחם עזרה לציור אל מצרים לא עשו זאת מאהבה, כי-אם מיראתם אותו ורצו בזה למחות את זכר מריבותיהם הישנות עמו ולהשכיחו את אהבתם לפומפיוס.

ג. לדברים האלה קרע אנטיפטרוס את בגדיו מעליו והראה את פצעיו וקרא, כי למותר לו לדבר על אהבתו ואמונתו לציור, כי גם אם יחריש למו פיו, הן יצעק קול דמי בשרו. ויחד עם זה אמר, כי נפלאה בעיניו עזות פני אנטיגנוס זה, אשר הוא בן איש צורר הרומאים ועבד הרומאים הבורח מפניהם, וגם בו דבקו מדות אביו, רוח פרצים ואהבת מריבה, ועוד הוא מנסה להוציא דבה על אחרים באזני מושל הרומאים ומקוה למצא טובת-הנאה תחת אשר עליו לשמוח כי נשאר בחיים, וגם הפעם אינו דורש את חלקו בממשלה להמלט ממחסור וממצוק, כי-אם להקים מריבות בין היהודים ולהפוך את חסדי הרומאים להם לקללה.

ג. כשמוע ציור את הדברים האלה הוציא משפטו, כי הורקנוס ראוי יותר לכהנה גדולה ונתן לאנטיפטרוס לבחור במשרה כטוב בעיניו. אנטיפטרוס מסר את מדת המתנה בידי הנתון והוקם למנהל (אפיטרופוס) בכל ארץ יהודה וגם קבל רשות לבנות את חומת ירושלים ההרוסה. ואת פרשת הגדלה הזאת צוה ציור לחרות על לוח במקדש הקפיטוליון להיות לצד צדקת אנטיפטרוס ולזכרון מעלותיו הטובות.

ד. ואנטיפטרוס שלח את ציור בצאתו מסוריה ושב אל ארץ יהודה. וראשית מעשהו היתה לבנות את חומת ירושלים, אשר נהרסה בידי פומפיוס, ואחרי־כן עבר בארץ והשקיט את המהומה, כי הטיל את אימתו על כל אדם וגם נתן לו עצה טובה לדעת, כי דורשי טובת הורקנוס יחיו בעשר ובמנוחה ויהנו מנכסיהם וישמחו בברכת השלום. אבל האיש אשר ישמע לדברי מתרחי הריב, ההולכים אחרי בצעם, וישא את נפשו לתקות כוזבות, ימצא בו (באנטיפטרוס) רודה אכזרי תחת מנהיג־חסד ובהורקנוס שליט עריץ תחת מלך רחום והרומאים עם ציור יהיו שונאים לאיש ההוא ולא מאשרים ואוהבים, כי לא יתנו לקחת את השלטון מידי האנשים, אשר שמו אותם לראש. ועם הדברים האלה הקים אנטיפטרוס בלבדו סדר בארץ, בראותו כי הורקנוס הוא איש גרפה ואין בו כח למלוך. את פצאל בכור בניו שם לשר־צבא בירושלים וסביבותיה ולהורדוס הנולד אחריו נתן את המשרה הזאת בארץ הגליל, בשלחו אותו שמה, אף כי היה עוד צעיר לימים.

ה. והורדוס היה בעל מעשים מתכונתו ומצא תכף חמר לפעלה, להראות את אמץ רוחו. הוא תפש את חזקיה ראש השודדים, אשר פשט בגדוד רב על המקומות הסמוכים בסוריה, והמית אותו ועוד שודדים רבים, ובדבר הזה משך את לבות הסורים לאהבה אותו מאד ובכל עריהם וכפריהם היה שמו מרומם על כל לשון, כי השיב להם את השלום והציל את רכושם. וככה הגיע שמו הטוב גם לאזני סקסטוס ציור, הקרוב לציור הגדול והנציב בארץ סוריה. ופצאל התחרה באחיו מקנאה טובה א) והוסיף למשוך אליו את אהבת יושבי ירושלים, ואף כי שלט בעיר על דעת עצמו, לא רמו עיניו במשרתו ולא עטה חרפה על כבודו. ככה זכה אנטיפטרוס לתפארת מלכים בעיני העם ולכבוד גדול בכל הליכותיו כמושל עליון בארץ, ובכל־זאת לא הסיר את חסדו ואת אמתו מהורקנוס.

ו. אבל לא נתן בידי האדם להמלט מקנאת הבריות בעת טובתו! עוד לפני זה אכלה קנאה את לב הורקנוס במסתרים לשמע מהלל הצעירים, ויותר מכל התעצב על מעשי גבורת הורדוס, והרצים התכופים, אשר באו לפרסם את שמו כפעם בפעם, היו לקוץ בעיני הורקנוס. ובחצר המלך חזקן את קנאתו הולכירכיל רבים, אשר חכמת אנטיפטרוס ובניו עמדה להם לשטן, והם דברו באזני הורקנוס, כי בעזבו את השלטון בידי אנטיפטרוס ובניו השאיר לו רק שם מלך לבד, אבל אין לו חלק בממשלה, וגם שאלו אותו, עד מתי יתן להוליך עצמו שולל ויגדל מלכים לצנינים בצדיו? הן גם

*) ביוג'ני: כריב טוב - תכונת האדם המכיר מעלותיו ש' חנרו ומשתדל להיות

עתה אינם מסתפקים במשרת נציבותם, כי אם נוהגים ממשלה ברמה, כאלו הורידוהו מגדלתו. ועל כן המית הורדוס אנשים רבים ועבר על חקי היהודים בזדון מבלי לחכות לפקדתו ומבלי לשאול את פיו ואם הורדוס אינו מלך, רק הדיוט בלבד, עליו לתת את הדין לפני הורקנוס על-פי חקי האבות, האוסרים להמית אנשים בלי משפט.

ז. לדברים האלה התלקחה חמת הורקנוס מעט מעט, ולמען הפיג את כעסו תבע את הורדוס למשפט. והורדוס שמע לעצת אביו ובטח במעשיו ונסע אל ירושלים, אחרי אשר העמיד חיל משמר בכל ארץ הגליל. הוא בא אל העיר בגדוד חזק – כי לא רצה להכנס שמה בחיל עצום, לבל יראה בעיני הבריות, כי הוא אומר להוריד את הורקנוס ממשרתו, ובוה גלה לכל, כי לא באפסיד יסגיר את נפשו בידי מקנאיו. וסקסטוס ציור חרד לגורל העלם, פן ימצאהו אסון בהלכדו בידי שונאיו, ועל-כן שלח אל הורקנוס להודיעהו דבר מבאר, כי עליו לפטור את הורדוס מדיני נפשות. והורקנוס התפון בעצמו לדבר הזה מאהבתו את הורדוס ושלח אותו לחפשי.

ה. והורדוס אמר בלבו, כי נמלט מהמשפט למרת-רוח המלך ויצא אל דמשק לעמוד לפני סקסטוס וגמר אמר לבל יוסיף לשמוע בקול הורקנוס כאשר יתבע אותו לדין עוד הפעם. ואנשי הבליעל לא חדלו להפיח את כעס הורקנוס, באמנם כי יצא הורדוס בחרי-אף לאסוף את צבאו ולעלות עליו למלחמה. והמלך האמין לדבר, אך היה אובד עצות, בראותו כי איש-ריבו גדול ממנו בכחו. וכאשר הוקם הורדוס על-פי סקסטוס ציור לשר-צבא בכל ארץ חילת-סוריה ושמרון, ונוסף על חנו בעיני העם היה גם נורא בכח שלטונו, גדל פחד הורקנוס מאד-מאד, והוא חפה, כי עוד מעט יעלה עליו הורדוס למלחמה ברב חילו.

ט. ואמנם מגורת הורקנוס לא היתה לשוא. כי בחרונו על המשפט, אשר זממו לעשות לו, אסף הורדוס צבא ועלה על ירושלים להוריד את הורקנוס מגדלתו. וכמעט מלא את מחשבתו, לולא יצאו לקראתו אביו ואחיו וכבשו את כעסו, בהשביעם אותו לצאת ידי חובת נקמתו באימה אשר הפיל על הורקנוס, בהעבירו לפניו את צבאותיו, ולחמול על המלך, אשר מידו בא לו כל החיל הזה, כי הן גם אם תקף עליו רגזו כאשר נתבע לדין, עליו להכיר טובה לאיש, אשר הצילו מרעה, ולא לשלם בעד העול הנעשה לו לבד ולכפות את טובתו על פדות נפשו. – ואם ישיב אל לבו, כי גורל המלחמה הוא בידי אלהים, יבין, כי לא יצליח העול ברב כח. ולכן אין עליו לבטוח בלבב שלם בנצחונו, כשהוא מתכון להרים יד במלכו ואוהבו, שגמל לו חסד כפעם בפעם ומעולם לא הקשה ידו עליו, מלבד אשר הטח פעם אחת את אוזניו לדברי יועצי רעה ועשה לו צל-עול. והורדוס נעתר לדברים

האלה, בחשבו כי די בעבור תקותיו לעתיד בזה, שהראה את כחו לעם ירושלים.

י. בימים ההם פרצה מהומה בקרב הרומאים השוכנים בגבול אַפְמִיָה ומלחמת-אחים קמה ביניהם, כי ציצייליוס בַּסוּס, אשר היה מאוהבי פומפיוס, המית במרמה את סקסטוס ציזור ולקח לו את שלטונו. ויתר שרי החילות אשר לציזור מהרו שמה עם צבאותיהם לקחת את נקמת הרצח. ובאהבתו לנרצח ולציזור החי גם יחד שלח להם אנטיפטרוס חיל-עזר בידי בניו. המלחמה נמשכה עד שבא מורקוס מארץ איטליה וירש את משרת סקסטוס.

פרק אחד-עשר

הורדוס הוקם לנציב בכל ארץ סוריה ומליך ירא מפניו והמית את אנטיפטרוס. שרי האלף מסכימים להמית את מליך.

א. בימים ההם קמה מלחמה גדולה בין הרומאים, כי קסיוס וברוטוס הזמיתו את ציזור במרמה, אחרי שעמד בראש הממשלה כשלוש שנים ושבעה חדשים. לרגלי הרצח הזה התחוללה מהומה גדולה והשליטים רבו ביניהם, וכל איש שעה בתקותיו ונמשך אחרי המפלגה אשר אמר למצא בה חפץ. וקסיוס בא אל סוריה להטות אליו את הצבא החונה ליד אַפְמִיָה. הוא הקים שלום בין בַּסוּס ובין מורקוס ופדה את אפמיה ממצור והתיצב בעצמו בראש הצבא ויצא להטיל מס על הערים. ונגש מהן את תבואות המסים בחזק-יד.

ב. כשנגזר גם על היהודים לשלם שבע מאות ככר, ירא אנטיפטרוס מאימת קסיוס ומלא את ידי בניו ואנשים אחרים מהקרובים אליו לגבות את הכסף מהרה. ובכללם הקים לגובה-מסים גם את מליך, אחד מאנשי-ריבו, כי השעה היתה דוחקת. הורדוס היה הראשון, אשר הפיס את דעת קסיוס, בהביאו לו את מכסת הכסף העולה בחלקו מארץ הגליל, מאה ככר, ובדבר הזה מצא חן בעיניו מאד. ועם הנשארים דבר קסיוס קשות, כי התרפו במלאכתם, וגם על הערים העיר את כל חמתו: את יושבי גופנא ואַמַּאֵס ושתי ערים קטנות מכר לעבדים, והלך להמית את מליך על אשר לא מהר לנגוש את המס. אבל אנטיפטרוס פדה אותו ומות ואת יתר הערים מכליון, כי מהר לכפר את פני קסיוס במאה ככר.

ג. אבל בעלות קסיוס מן הארץ לא זכר מליך את חסדי אנטיפטרוס. וטמן פח לרגלי האיש הזה, אשר הושיעהו מצרה לא פעם ולא שתיים, והתנכל עליו להמיתו על אשר עמד לשטן למעשי רשעתו. ואנטיפטרוס פחד

מפח האיש הזה וממזמות ערמתו והלך אל עבר הירדן לאסוף חיל ולשמור על נפשו מנכליו. ובראות מליך, כי נגלה סודו, סבב במצח נחשה את בני אנטיפטרוס, את פצאל נציב ירושלים ואת הורדוס פקיד בית-הנשק, והרבה להצטרף לפניהם וגם להשבע באזניהם והטה את לבם להקים שלום בינו ובין אביהם. ושוב נצל מליך ממות בידי אנטיפטרוס, כי הפיס את דעת מורקוס, נציב סוריה בימים ההם, אשר בקש להמיתו (את מליך) על מחשבות-מרד. ד. וכאשר קמה המלחמה בין קסיוס וברוטוס ובין ציור הצעיר א) ואנטוניוס, אספו קסיוס ומורקוס צבא בסוריה ואחרי הוכחם לראות, כי ספק להם הורדוס את רב צרכיהם, הקימו אותו לנציב בארץ סוריה ונתנו בידו חיל רגלים ופרשים וקסיוס הבטיחהו גם להקימו למלך ביהודה אחרי כלות המלחמה. אך גדלת הורדוס ועתידותיו היו בנפש אנטיפטרוס, כי מליך ירא את הדבר הזה ופתה בשחד את אחד המשקים אשר למלך לתת רעל בכוס אנטיפטרוס, והוא גוע בשעת המשתה. ככה נפל לקרבן תועבת מליך האיש רבי-הפעלים בעסקי המדינה וביתר הליכותיו, אשר השיב את השלטון להורקנוס וסמך אותו כל הימים.

ה. וכל העם חשד במליך, כי מידו בא משקה הרעל, והתקצף עליו, אבל הוא כחש בדבר והפיס את דעת העם, ועוד חזק את מעמדו באספו לו אנשי-צבא מזינים, כי הבין אשר לא ישב הורדוס בחבוק ידים — ואמנם מהר הורדוס לעלות על ירושלים עם צבא רב לנקום את דם אביו. אבל פצאל אחיו יעץ לו לבל ירדוף אחרי האיש בגלוי, פן תקום מריבה בעם. לדברים האלה נתן הורדוס למליך לבוא אליו וללמד זכות על עצמו. וגם הסכים עמו בדברים להעביר מעליו את החשד ואחרי-כן קבר את אביו ברב תפארת ב).

ו. ואחרי הדבר הזה פנה הורדוס אל שומרון, אשר קמה בה מהומה, דהשיב את הסדר בעיר וכהתמו את מעשהו שב אל ירושלים לימי החג ונהל אתו את הצבא. בעצת מליך, אשר ירא את דבר בואו, שלח אליו הורקנוס פקדה, לבל יביא את בני הנכר בשערי העיר, אשר התקדשו יושביה לחג. והורדוס לא שם לב לפקדה הזאת וגם לא נשא את פני המצוה ונכנס בלילה אל תוך העיר. ועוד הפעם בא אליו מליך לקדם את פניו והתאבל על אנטיפטרוס. בקשי כבש הורדוס את כעסו והתחפש לפניו, ויחד עם זה

(*) מרקוס יוליוס ציור אוקטוניוס, קרובו של ציור אשר נלקח לו לבן, מי שהיה אחרי-כן לציור (קיסר) ושליוס-יחיד (אוסקרטור, ברומית אימפרטור) ברומא ונקרא בתאר אוגוסטוס (הנאור, הנכבד, — כיונית : סבסטוס).
(*) במקור : „עשה קמני לקבורת אביו“.

שלח מכתבים אל קסיוס שונא מליך מכבר והתאונן בהם על רצח אביו. קסיוס השיבהו, כי הוא מסגיר בידו את רוצח אביו ושלח פקדה בסתר אל שרי האלפים אשר לו לתמוך בידי הורדוס בעשותו משפטו.

ו. אחרי־כן כבש קסיוס את לודקיא א) ומכל עבר נאספו אליו השליטים והביאו לו מתנות וזרי־נצחון, ובמעמד זה מצא הורדוס שעת־הכשר לקחת את נקמתו. ומליך היה אז בצור ולבנו נבא לו רעה. הוא גמר בדעתו להוציא בסתר את בנו, אשר היה לערבון בידי יושבי העיר, והתכונן לברוח אחרי־כן אל ארץ יהודה. ובעוד הוא רואה, כי רהוקה ישועה ממנו, נשא מרב יאיש את נפשו אל גדולות ונפלאות. הוא קוה להקים מרד בעם ולפרק את על הרומאים בעוד קסיוס טרוד במלחמתו עם אנטוניוס. — וגם ליסד מלוכה ביהודה אחרי אשר יצליח בידו על־נקלה להוריד את הורקנוס ממשרתו.

ה. אבל הגורל לעג לכל חלומותיו. כי הורדוס צפה את מזמותו וקרא אותו עם הורקנוס אל המשתה, ואחרי־כן שלח את אחד ב) העבדים העומדים עליו אל העיר, להכין את צרכי הסעדה למראה־עין, ובאמת למלא את פקדתו ולהגיד לשרי האלפים, כי יצאו מן העיר וישבו במארב. ושרי האלפים זכרו את פקדת קסיוס ויצאו חגורי חרבות חוצה לעיר על שפת הים, ושם הקיפו את מליך והמיתו אותו במדקרות רבות. הורקנוס נבהל מיד למראה הדבר הזה ומרב פחד נפל ארצה והתעלף. וכאשר שבה אליו רוח ביתו מהר לחקור את הורדוס, מי האיש אשר פקד להמית את מליך. ועל זה השיב אחד שרי האלפים: „מצות קסיוס“. וכשמוע הורקנוס זאת, קרא: „הנה כן הושיע קסיוס אותי ואת ארצי בהמיתו את האיש, אשר חרש רעה על שנינו יחד“. ואין יודע, אם בטא הורקנוס בזה דברים היוצאים מן הלב, או מרב פחדו המליט מפיו דברים אלה, כאלו הסכים לדבר הנעשה. ככה עשה הורדוס נקמות במליך.

פרק שנים־עשר

פצאל מנצח את הליכס והורדוס מתגבר על אנטיגנוס במלחמה. היהודים התאוננו על מעשי הורדוס ופצאל, אבל אנטוניוס סלח להם והקימם לסטררכים.

א. אחרי צאת קסיוס מארץ סוריה קמה מריבה חדשה בירושלים; הליכס ג) יחד עם צבאו הרים יד בפצאל, כי אמר לגאל את דם מליך מידי

א) לאודיקיא. על חוף הים בדרום אנטיוכיה, שנמלטו שמה אוהבי ציור.

ב) במקור בהוצאת ניוה: אחדים.

ג) בהוצאה ישנה: פליכט.

הורדוס בהמיתו את אחיו. והורדוס ישב או יחד עם פביוס הנציב בדמשק ורצה למהר לעזרת אחיו, אבל נעצר מפני מחלתו. בין כה וכה נצה פצאל בכוח עצמו את הליכס ודבר עם הורקנוס קשות על כפית טובתו, כי חזק את ידי הליכס וגם לא כהה באחי מליך בעת תפשו את המבצרים. כי הרבה מבצרים כבש והחזק שביניהם היה מצדה.

ג. אבל כל הדברים האלה לא עמדו לו בפני גבורת הורדוס, אשר השיב את כל המבצרים אחרי שובו לאיתנו, אך נעתר לתחנוניו לשלוח אותו בשלום ממצדה. הוא גרש גם מארץ הגליל את מריון העריץ השליט בצור, אשר הספיק ללכוד שם שלש מצודות, ולכל הצורים אשר נשבו במלחמה נתן הורדוס את נפשם לשלל ולאחדים מהם נתן מתנות ושלחם מעל פניו, ובוזה הפך את לב יושבי העיר לאהבו ולשנא את העריץ. מריון קבל את העריצות מידי קסיוס בעת חלקו את כל ארץ סוריה לעריצים שליטים. משנאתו את הורדוס עזר להביא את אנטיגנוס בן אריסטובולוס ובדבר הזה עשה גם נחת-רוח לפביוס, אשר כפר אנטיגנוס פניו במנחה והטה את לבו לעזרו בעלותו על הארץ. ואת כל הכסף הדרוש לדבר המציא תלמי בעל אחות אנטיגנוס.

ג. הורדוס יצא על שונאיו וערך מערכה למולם בקרבת שערי ארץ יהודה והתגבר במלחמה וגרש את אנטיגנוס, ואחרי-כן שב אל ירושלים וכל אחיו רצוהו על נצחונו, וגם האנשים, אשר בזו אותו בלבם לפניו, בקשו עתה קרבתו, אחרי התחתנו במשפחת הורקנוס. כי בראשונה נשא לו אשה חשובה מבנות הארץ ושמה דוריס ועתה לקח לו לאשה את מרים בת אלכסנדרוס בן אריסטובולוס והיא גם נכדת הורקנוס, בת בתו, ונעשה קרוב למלך.

ד. וציור ואנטוניוס המיתו את קסיוס על-יד פיליפי ואחרי הנצחון שב ציור אל איטליה ואנטוניוס פנה אל ארץ אסיה. ובין צירי כל ערי הארץ, אשר באו לקדם את פני אנטוניוס בביתוניה, נמצאו גם טובי היהודים, אשר התאונו באזניו על פצאל והורדוס, כי לקחו להם את שלטון המדינה בחזק-יד והשאירו להורקנוס רק את שם הכבוד לבד. אבל גם הורדוס נמצא באותו מעמד והחניף לאנטוניוס במתנות יקרות ובוזה משך את לבו אליו, עד אשר מאן לשמוע את דברי שונאיו. ככה יצאו האנשים בפעם הזאת את פניו ובמפח נפש.

ה. ושוב באו מאה מראשי היהודים אל אנטוניוס לעיר דפני הקרובה לאנטיוכיה, כשכבר נלכד ברשת אהבת קליאופטרה. והיהודים מלאו את ידי הגדולים ביניהם במעלתם ובכח לשונם לבאר את תלונותיהם על האחים.

ולצמתם עמד מסֵלָה א) ללמד זכות עליהם. והורקנוס עזר לו מקרבת משפחה, ואנטוניוס שמע את טענות שני הצדדים ושאל את הורקנוס, מי מהם יצלח יותר לעמוד בראש העם. וכאשר ענה הורקנוס, כי הוא בוחר בבורדוס ובית אביו, שמח אנטוניוס, כי היה איש-שלום וידיד לאחים מימי חיי אביהם, אשר קבל אותו באהבה ב) לפניו, בבואו עם גפיניוס אל ארץ יהודה, — ועל-כן שם את שני האחים לנסיכים (טטררכים) ומלא את ידם למשול בכל ארץ יהודה.

ו. וכאשר נרגנו צירי היהודים לדבר הזה, צוה אנטוניוס לתפוש חמשה-עשר מהם ולהושיבם במאסר ואת הנשארים גרש מעל פניו בחרפה. לדבר הזה קמה מהומה גדולה בירושלים ויושבי העיר שלחו עוד הפעם אלף צירים אל צור, כשחנה שם אנטוניוס בדרכו אל ירושלים. הצירים האלה הרימו קול צעקה ושאוּן ואנטוניוס שלח עליהם את שר העיר צור וצוהו לעשות שפטים בכל הבא לידו, וגם פקד להכין את הממשלה בידי הנסיכים אשר העלה לגדלה.

ו. בטרם נעשה הדבר, יצא הורדוס בלויֵת הורקנוס אל שפת הים והרבה לדבר על לב האנשים, לבל יתחזקו במחלקת לבלי דעת ותבונה ולא יתחייבו בנפשותיהם ולא יביאו מלחמה קשה על עירם. אבל לדברים האלה גדל עוד רגזם, ואנטוניוס שלח עליהם את אנשי-צבאו והמית רבים מהם ורבים כסו בפצעים. ועצמות המתים זכו לבוא לקבורה על-ידי הורקנוס, אשר דאג גם לרפא את הנפצעים. אבל גם הפליטים אשר נמלטו אל העיר (ירושלים) לא ישבו במנוחה, כי הקימו מהומה והרגיזו את אנטוניוס עד מאד, עד אשר צוה בגדל אפו להמית גם את האסורים.

פרק שלשה-עשר

הפרתים הביאו את אנטוניוס אל ארץ יהודה ואסרו את הורקנוס ואת פצאָ. מנוסת הורדוס. בזת ירושלים. יסורי הורקנוס ופצאָ.

א. כעבור שנתים ימים כבשו בַּפְּרָנָא האחשדרפן הפרתי ופקוֹרָא בן מלך הפרתים את ארץ סוריה. ליסניס, אשר ירש את כסא אביו המת — הוא תלמי בן מינאי — דבר על לב האחשדרפן להושיב על כסא המלוכה את אריסטובולוס ולהוריד את הורקנוס והבטיחהו לשלם לו בעבור הדבר אלף

(*) מִלְמַד ומִלִּיץ רומאי ידוע ויועץ אנטוניוס.

„עשה לו אכסניה“ במקור.

כך וחמש־מאות נשים. ופקורא נפתה לדבר הזה והסיע את חילו בדרך שפת הים ואת בִּנְפָנָא צוה להתנפל על יהודה בדרך היבשה א). מיושבי החוף לא רצו הצורים לפתוח את שערי עירם לפני פקורא, אולם יושבי עכו וצידון מסרו את עריהם בידו. הוא נתן חלק מרכיביו בידי אחד ממשקי המלך, אשר נקרא פקורא גם הוא, וצוה עליו לפרוץ בארץ יהודה ולרגל את מצב האויבים ולהפיק עזרה לאנטיגנוס בכל משאלותיו.

ב. כאשר השחיתו הפרתים את גבול הכרמל נהרו יהודים רבים לקראת אנטיגנוס והתנדבו לצאת במלחמותיו. הוא שלח אותם אל המקום הנקרא יער האלונים ב) לכבוש, ובמלחמה אשר פרצה שם הדפו אוהבי אנטיגנוס את שונאיהם ורדפו אחריהם עד שערי ירושלים, וכאשר גדל מספרם, בקעו להם דרך והגיעו עד ארמון המלוכה. הורקנוס ופצאל קדמו את פניהם בחיל עצום והמלחמה נטשה בחוצות ירושלים. ואנשי הורדוס הניסו בקרב את צריהם וסגרו אותם בהר־הבית והעמידו בבתים הסמוכים ששים איש לשמור עליהם. אבל עם ירושלים התקומם על האחים (בני אנטיפטרוס) ושרף על השומרים את הבתים באש. והורדוס קנא לדם הנרצחים והתנפל על העם והמית ממנו רב; ומדי יום ביומו נהרו המונים המונים להלחם אלה באלה ולא היה קץ לרצח בירושלים.

ג. ובהגיע החג הנקרא בשם יום החמשים (שבָּעוֹת) מלאו סביבות הר־ הבית והעיר פלה עולי רגלים, אשר היו מְזִינִים בִּרְבָם. ופצאל הקים משמר על חומות העיר והורדוס אחיו עם גדוד קטן שמר על ארמון המלך. הוא התנפל על האויבים הנמצאים במגרש ג) העיר, אשר לא הספיקו לעמוד במערכה, והמית המון גדול מהם והבריה את כל הנשארים. אלה נמלטו אל העיר, ואלה אל הר־הבית, ואלה אל החל אשר מתוץ לעיר והורדוס סגר עליהם. בעת ההיא דבר אנטיגנוס על לב בני־העיר לתת לפקורא להכנס אליה ולהקים שלום בין הנלחמים. ופצאל נעתר אליו והכניס את הפרתי עם חמש מאות רוכבים לתוך העיר ונתן להם את אֶרְחָתָם. פקורא טען, כי בא להשבית את המלחמה, אבל באמת כון לעזור את אנטיגנוס. הוא טמן פח לרגלי פצאל ופתה אותו לצאת עמו אל בופרנה במלאכות השלום. אמנם הורדוס הרבה להזהיר את פצאל, לבל יעשה כדבר הזה וגם יעץ אותו

א) דרך שפת הים היא דרך ארץ פִּלְשְׁתִּים וערי הכנענים הצידוניים. — דרך היבשה היא דרך החרים (הגליל), — עמק יזרעאל — שומרון שכס — בית־אֵל — ירושלים).

ב) משערים, כי הוא בעמק השרון בקרבת אפולוניה (ארצוף).

ג) $\pi\rho\sigma\acute{\alpha}\rho\alpha\tau\iota\sigma$, נִיא $\pi\rho\sigma\acute{\alpha}\rho\alpha\tau\iota\sigma$, קצה הצפון.

להמית את איש-המזומה — ולא למסור את נפשו בפח מוקשו, כי הלועזים א) הם אנשי-שקר מתכונתם ואין לבטוח בדבריהם. אבל פצאל לא שמע לדבריו ויצא מן העיר ואת הורקנוס לקח עמו. ופקורא אמר להרחיק ממנו כל חשד והשאיר בידי הורדוס מתי מספר מהרוכבים הנקראים חפשים ובשארית אנשיו יצא לשלח את פצאל.

ד. ובבוא פצאל והורקנוס אל ארץ הגליל ראו, כי מרדו כל יושבי הארץ ותגרו את כלי נשקם. ואחרי-כן התיצבו לפני האחשדרפן, אשר היה בעל ערמה יתרה והאיר להם את פניו, בכסותו על מזמתו הרעה. הוא נתן להם מתנות, אך בצאתם את פניו הפקיד עליהם אורבים. כאשר הובלו אל מקום אחד על שפת הים, הנקרא בשם כזיב ב), התבוננו כי רעה נגד פניהם. כי שם שמעו על-דבר אלף ככר הכסף, אשר אמר אנטיגנוס לשלם בעד המלוכה, וגם נודע להם, כי רב נשי ביתם נמצאו בין חמש מאות הפילגשים, אשר הקדיש אותן לפרתים. הם ראו כי הלועזים מפקידים עליהם שומרים בכל לילה והבינו כי לא נמנעו הפרתים לשימם במאסר זה מכבר, לולא דחו את המעשה עד אשר יתפשו את הורדוס בירושלים, בפחדם פן יגנב אליו דבר ויזהר מפניהם. והדברים האלה לא היו שמועה בלבד, כי בעיניהם ראו מרחוק את השומרים המפקדים עליהם.

ה. ואופליוס העתיר דברים על פצאל לברוח על נפשו, כי שמע את כל פרטי המזומה מפי שרמלא, העשיר בכל הסורים בימים ההם. אבל פצאל מאן לעזוב את הורקנוס והלך אל האחשדרפן והוכיח אותו בפניו על מזמתו הרעה, ויותר מזה על אשר מלאו לבו לעשות דבר-תועבה גדול כזה למען הבצע, וגם הבטיח להרבות בכפר פדיון נפשו על מכסת הכסף אשר ישלם לו אנטיגנוס בעד המלוכה. הפרתי בחר לו לשון ערומים והרבה להצטדק לפניו והעביר מעליו את החשד בשבועות אמונים ויצא אל פקורא. ואחדים מן הפרתים הגותרים עשו כאשר צו, ותפשו את פצאל ואת הורקנוס, אשר קללו אותם קללות נמרצות על חלול השבועה ועל מעשי מרמתם.

ו. ובעת ההיא נשלח שר-המשקים לצוד גם את הורדוס בחרמו והתנכל עליו למשוך אותו חוצה לחומת העיר ולתפשו בכף. אבל הורדוס לא האמין ללועזים מראש, וזה עתה הגיעה לאזניו בשורה, כי נפלה בידי אויביו אגרת אחת, המגלה לו את כל הרעה אשר נגד פניו. על-כן מאן לצאת משערי העיר החוצה, אף כי הרבה פקורא להתמם ולדבר על לבו, כי יצא לקראת נושאי האגרת, כי לא נפלה בידי האויבים וגם לא נמצא בה אף שמץ דבר

א) הברברים. יש לתרגם גם „הפראים“.

ב) גם אכזיב — ביוניח אקופה, *Ἐκδιπτα*, בספרות התלמודית גם גזיב.

מזמה רעה, רק דברי המעשים אשר עשה פצאל, כי כבר שמע הורדוס מפי אחרים על מאסר אחיו וגם בת הורקנוס ומרים א), חכמת הנשים, באה אליו ופצרה בו, לבל יצא מן העיר ולא יסגיר את נפשו בידי הלועזים, כי כבר גלוי הדבר ומבאר, שהם אומרים לשלוח בו יד.

ז. ובעוד אנשי פקורא מבקשים צעה למלא מזמתם במסתרים, כי נבצר מהם להתגבר ביד רמה על איש נאדר בגבורה כמוהו, הקדים הורדוס את הסכנה ויצא בלילה עם בני-ביתו הקרובים אליו את פני העיר, ללכת אל ארץ אדום, והשונאים לא ידעו בצאתו, וכאשר נגלה להם הדבר, מהרו לרדוף אחריו. אבל הורדוס שלח את אמו ואת אחיותיו ואת הנערה אשר ארש לו לאשה עם אמה ואחיה הצעיר לעבור לפניו, והוא עם עבדיו עזר במנוחה את הלועזים, וכפעם בפעם התנגח אתם והמית רבים מהם, עד אשר הגיע אל מבצר מצדה.

ח. ובעת מנוסתו היו היהודים קשים לו מן הפרתים, כי הקיפו עליו בלי הרף ובמרחק ששים רים מירושלים התיצבו במערכה למולו ונלחמו אתו זמן רב. אך הורדוס גבר והמית רבים מהם לפי הרב. ואחרי זמן בנה עיר במקום ההוא לזכר נצחונו ופאר אותה בארמנות נהדרים וגם בירה בצורה מאד הקים בה וקרא לה הורדיון ב) על שמו. — בעת מנוסת הורדוס התלקטו אליו רבים מאנשי חילו ומספרם גדל מיום ליום. וכאשר הגיע אל העיר ריסה ג), אשר בגבול אדום, יצא לקראתו יוסף אחיו ויעץ אותו לשלוח מעליו רבים מבני-לוחיתו, יען אשר לא תוכל מצדה לשאת את ההמון הגדול הזה — כי מספר אנשיו עלה על תשעת אלפים. הורדוס שמע לעצת אחיו ושלח מעליו את האנשים, אשר היה טרחם גדול משכרם, ללכת אל ארץ אדום ונתן להם צדה לדרך. ואת גבורי החיל השאיר לו ועם האנשים האלה הדרושים לחפצו נמלט אל מבצר מצדה. שם השאיר את הנשים אשר עמו והפקיד עליהן שמונה מאות אנשי-חיל לסתרה ונתן להם די צדה לזמן מצור, ואחרי-כן מהר לנסוע אל סלע-ערב (פֶּטְרָה).

ט. והפרתים עטו אל השלל בירושלים ופרצו בבתי הבורחים ובארמון המלך ומשכו את ידיהם רק מאוצר הורקנוס, אשר לא נמצא בו יותר משלש מאות ככר. וגם ביתר הבתים לא מצאו את מספר השלל אשר קוו לו, כי

א) ניוה הציג את המלה בחצאי רבוע, כי מרים לא הייתה בת הורקנוס. בקדמוניות י"ד, י"ג, ו' מבאר, כי היועצת הייתה אלכסנדרה אם מרים, והיא בת הורקנוס.

ב) ביונית הירודיון, Ἡρώδειον, כמו שגם שם הבונה הוא הירודוס, אך כבר בתקבל השם „הורדוס“.

ג) כן בהוצאת ניוה. בהוצאה ישנה תריסה, Θρησα.

הורדוס צפה מזמן את מרמת הלועזים והעביר את חמדת אוצרו אל ארץ אדום, וכמוהו עשה גם כל אחד מהקרובים אליו. ואחרי אשר הוציאו הפרתים את שלל ירושלים עלתה משובת זדונם למעלה, עד אשר שמו דמי מלחמה בשלום ומלאו את כל הארץ חמס, — ככה הכו את העיר מְרָשָׁה תל שממה. ונקל היה בעיניהם להקים את אנטיגנוס למלך, כי הסגירו בידו גם את פצאל ואת הורקנוס האסורים להתעלל בהם. הוא בעצמו התנפל על הורקנוס א) ונשך בשניו את אזניו, למען אשר לא יוכל לקבל את הכהנה הגדולה לעת תמורה בארץ. כי רק לשלמים בגופם מתר לשרת בכהנה גדולה.

י. אבל לצמת גבורת פצאל קצרה יד אנטיגנוס לעשות דבר. כי פצאל הקדים לנפץ את ראשו אל הסלע, כאשר לא נתנו לו לטרוף את נפשו בכפו או לנפול על חרבנו. בדבר הזה הראה, כי הוא אח כשר להורדוס ועטה על הורקנוס חרפה. הוא מת מות-גבורים ובוזה השלים לכבוד את מעשי הגבורה שעשה בחייו. אמנם יש עוד שמועה אחרת (לשון אחר): פצאל קם מן המכה, אבל הרופא השלוח אליו מאת אנטיגנוס לכלכל אותו במחלתו מלא את הפצע סם-מות ושם קץ לחייו. ואחת היא, אם תצדק השמועה הראשונה או השניה — כי בשתיהן יחד סבת מותו ראויה לשבח. אומרים, כי לפני צאת נפשו שמע מפי אשה אחת על-דבר מנוסת הורדוס וקרא: „רב לי, עתה יערב עלי מותי, כי חי האיש אשר יקח את נקמתי משונאי“.

יא. ככה מת האיש. אף כי לא מצאו הפרתים את הנשים, אשר להן השתוקקו ביתר שאת, נתנו את שלטון ירושלים בידי אנטיגנוס, ואת הורקנוס הוליכו בשבי אל ארצם.

פרק ארבעה-עשר

הורדוס גרש מארץ ערב ומהר אף רומי ושם הוקם למלך היהודים בירי אנטוניוס וציר יחד.

א. הורדוס נסע בחפזון אל ארץ ערב, כי עוד בחיי אחיו בקש לקחת כסף ממלך הארץ, בדעתו כי רק בכסף יוכל לכפר את פני הלועזים אוהבי הבצע ולפדות את פצאל. הוא אמר בלבו, שאם לא יזכור לו הערבי את חסדי אביו ויקפוץ את ידו מתת לו את הכסף במתנה, אז יקח ממנו את הסכום במלוה וישאיר לו לערבון חלף כסף הפדיון את בן אחיו הנפדה, כי הולך אתו את בן-אחיו והוא נער בן שבע שנים. הוא רצה לשלם שלש

א) נ"א: כאשר התנפל הורקנוס לרגליו, נשך ובו.

מאות ככר ומלא את ידי הצורים לשאת ולתת בדבר הזה. אבל בגזרת האלהים היה כל עמלו לריק, כי פצאל מת ושכר לא היה לאהבת הורדוס את אחיו. אמנם גם את הערבים לא מצא נאמנים בבריתו, כי מלכו א) מלכם שלח אליו וצוהו לעזוב את ארצו מהרה, בטענה כי הוא ירא את הפרתים, אשר שלחו אליו מלאכים לגרש את הורדוס מארץ ערב. ובאמת גמר בנפשו להחזיק בכל הרכוש אשר נתן לו אנטיפטרוס ובעזות מצחו לא רצה לשלם דבר לבניו הנמצאים בצרה חלף מתנותיו, ויועציו בדבר הנבלה היו מתיר-און, אשר כמוהו בקשו גם הם למעול בפקדונות אנטיפטרוס. ואלה האנשים היו השרים הקרובים אליו והנכבדים בעיניו.

ג. כראות הורדוס, כי נהפכו לו הערבים לשונאים בדבר אשר ממנו קוה, כי יהיו נאמנים באהבתו, דבר אִתם קשות ביד שלוחיהם ולא כסה על מרת נפשו ופנה ללכת אל ארץ מצרים. ובלילה הראשון לן במקום מקדש אחד ליושבי הארץ ושם מצא את אנשיו, אשר עזבם לפני זה. וממחרת הגיע אל רינקורוֹרָה ב) ושם השיגה אותו הבשורה הרעה על-דבר מות אחיו. אף כי הוסיפה הבשורה מכאובים על צרות לבבו, רוח לו מעט מדאגותיו והוא יצא לדרך. אחר זמן נחם הערבי על מעשהו ושלה רצים ממהרים לקרא אליו את הנעלב. אך הם לא מצאו עוד את הורדוס, כי כבר הקדים לבוא אל סין. כאשר בא שמה לא רצו האניות העומדות בנמל להעבירו, והורדוס פנה אל הפקידים לעזרה. ובהנדע להם שם האיש ומעלתו שלחו אותו בכבוד עד אלכסנדריה. כאשר בא הורדוס אל העיר קבלה קליאופטרה ג) את פניו בתפארה וקותה, כי יהיה לראש-הצבא במלחמה אשר אמרה לקרא על אויביה. אבל הורדוס דחה את בקשת המלכה ולא פחד מהקר החזק בעצם החרף ולא מהמהומות השולטות באיטליה וירד באניה אל רומא.

ג. בקרב ארץ פּמפּילִיָה נמצא בצרה גדולה (מפני סערת הים) ונצל מן הסכנה אחרי הטילו הימה את מרבית הכבודה אשר לו, והגיע בשלום אל האי רודוס, אשר נחרב מאד במלחמה עם קסיוס, ושם קבלו אותו ידידיו תלמי וצפיניה. ואף כי חסר לו כסף, בנה לו אניה גדולה עם שלש שורות משוטים ד) ובה ירד עם ידידיו אל פּרוּנְדִינְיוֹן ומשם מהר אל רומי ולראשונה פנה אל אנטוניוס, בזכרו את ברית אהבתו עם אביו, וספר לו את כל

א) כן הוא שמו עַ המטבעות (מלכו מלך נבטו), ביונית: *Μάλαχος*.

ב) היא קצה גבוֹל הילת-סוריה מצד נחל מצרים.

ג) מלכת מצרים האחרונה מבית תלמי, אהבת אנטוניוס.

ד) טריקה ביונית, *τριήρης*.

התלאה אשר מצאה אותו ואת משפחתו, עד אשר נטל עליו לעזוב את האנשים הקרובים אליו במצור וירד באניה בעצם החרף לבקש ממנו עזרה. ה. התלאה אשר מצאה את הורדוס נגעה עד לב אנטוניוס והוא חמל עליו וזכר את ברית שלומו עם אנטיפטרוס, ובכלל שם את לבו למעלות האיש וגמר אמר להקים אותו למלך היהודים, תחת אשר שם אותו לפנים לנשיא. ולא האהבה להורדוס בלבד עוררה את אנטוניוס לעשות את הדבר, כִּי־אם גם איבתו לאנטיגנוס, כי חשב אותו לאיש־מדון ולשונא הרומאים. וגם לב ציזר היה נכון מאד עם הורדוס, כי זכר לו את מסע אנטיפטרוס ואת מלחמתו במצרים לישועת אביו א) ואת הברית ואת האהבה הישנה, וגם ראה, כי הורדוס הוא גדל־עלילה. הוא הקהיל את המועצה (הזקנים, הסנַט), ומסלה ויחד עמו אַטְרִיטִינוס הציגו את הורדוס לפני הזקנים וספרו להם על חסדי אביו ועל אהבתו לרומאים, ובכלל דבריהם בארו, כי אנטיגנוס הוא שונא הרומאים מכבר וזה עתה הוסיף להכעיסם, כי לקח את המלוכה מהפרתים ואליהם לא שת את לבו. הדברים האלה עשו רשם על הזקנים, ואחרי־כן נגש אנטוניוס אליהם ואמר, כי מלכות הורדוס תביא ברכה לרומאים במלחמתם עם הפרתים. לדבר הזה הסכימו פה־אחד להקים אותו למלך. וככלות האספה יצאו אנטוניוס וציזר והורדוס בְּתוֹךְ, בין שניהם, ויחד עם יתר הפקידים עלו גם ראשי העם ב) להקריב זבח ולהניח את פתשגן פקדת הזקנים בקפיטוליון. וביום הראשון למלכות הורדוס עשה לו אנטוניוס משתה.

פרק חמשה־עשר

אנטיגנוס צר על מצדה והורדוס שב מרומי והציג את המבצר ומשם מהר אל ירושלים ובגיה, כי לקח סיפון שחד.

א. בימים ההם שם אנטיגנוס מצור על מצדה. אמנם די לחם נמצא בידי הנצורים, אבל המים אולו מכליהם, ועל־כן יעץ יוסף אחי הורדוס בלבו לברוח עם בני־ביתו, בשמעו כי נחם מלכו על העול אשר עשה להורדוס. וכמעט מלא יוסף את מחשבתו לעזוב את המבצר, לולא ירד גשם חזק בלילה אשר אמר לצאת לדרך, וכל מקוי המים מלאו על גדותיהם ולא היה עוד צורך לברוח. הנצורים הגיחו מן המבצר כפעם בפעם והמיתו רבים

א) יוליוס ציזר, אשר לקח אותו לבן.

ב) השופטים (קונסולים).

מאנשי אנטיגנוס, את אלה הכו במלחמה על מרומי שדה, ואת אלה השחיתו מן המארב. אבל לא בכל פעם היתה ידם על העליונה, ויש אשר נגפו לפני אויביהם ושוב בבשת פנים אל המבצר.

ב. ובימים ההם נשלח ונטידיוס שר צבא הרומאים לגרש את הפרתים מארץ סוריה ומדי רדפו אחריהם פרץ בארץ יהודה, באמרו כי הוא רוצה לעזור את יוסף ואת אנשיו, אולם באמת לקח שחד כסף מאנטיגנוס. ונטידיוס חנה בקרבת ירושלים ואחרי קבלו כסף מלא סר מעל העיר עם רב צבאו והשאיר את סילון עם חלק החיל, כי לא רצה להסיע את כל הצבא משם, פן יגלה מעשה בצעו לעיני כל. ואנטיגנוס קוה, כי עוד הפעם יבואו הפרתים להצילו, ועד עת בואם החניף לסילון בפחדו ממנו, פן יפר את עצתו (ויוביש את תקותו).

ג. והורדוס שב באניה מאיטליה אל עכו והוליך אתו צבא רב מן בני-הנכר והיהודים והסיע את חילו דרך הגליל להלחם באנטיגנוס. ונטידיוס וסילון חזקו את ידי הורדוס, כי דליוס השלוח אליהם מאנטוניוס דבר על לבם לצאת עמו ולהשיבו על כסא המלוכה. ונטידיוס הקים בימים ההם סדרים בערי סוריה, אחרי המהומות שקמו שם על-ידי הפרתים, וסילון עמד בארץ יהודה ולקח שחד מאנטיגנוס — ובכל זאת לא נבצר חיל ועז מהורדוס, כי בבואו בגבולות הארץ הרבה את מספר צבאו מיום ליום וכל ארץ הגליל עברה אליו, מלבד יושבי ערים מעטות, וראשית חפצו היתה לעלות על מצדה ולפדות את קרוביו ממצור, אבל העיר יפו עמדה לו לשטן בדרכו, ולראשונה היה עליו לבצר את רוח יושביה, אשר נהפכו לו לאויבים, לבל תקום לו מלחמה מאחור בעלותו על ירושלים. גם סילון התחבר אליו ברצון, כי מצא לו סבה הפעם לסור מעל ירושלים, והיהודים רדפו אחריו והציקו לו. אבל הורדוס חש לעזרתו בגדוד קטן והגיס את היהודים והציל מצרה את סילון, אשר לא ידע לעמוד על נפשו.

ד. ואחרי-כן לכד הורדוס את יפו ומהר ללכת אל מצדה ולהציל את נפשות בני-ביתו. ורבים מעם הארץ נלוו אליו, אלה — מאהבתם הישנה לאביו, ואלה — לשמע גבורתו, ואלה אמרו לשלם לו טובה חלף חסדיו וחסדי אביו יחד, אבל רב העם נמשך אחריו בתקוה, כי הכון יכון כסא מלכותו בידו וואז ישלם שכר לאוהביו. ככה אסף לו הורדוס צבא עשוי לבלי חת, ואנטיגנוס שם לו מכשולים בדרך ובכל מקומות הפשר צפן לו מארבים, אבל בדבר הזה כמעט לא עשה לו רעה. הורדוס אסף אליו על-נקלה את קרוביו היושבים במצדה וכבש את המבצר ריסה ועלה על ירושלים. ושם התחברו אליו חיל סילון וגם רבים מבני העיר, אשר חרדו מפני עצמת חילו.

ה. הורדוס תקע את מחנהו מערבה לירושלים, ושומרי העיר המטירו עליו חצים ואבני קלע, ורבים הגיחו בגדוד מן העיר ונסו להתגרות עם חלוצי חילו. הורדוס צוה לראשונה להעביר קול מסביב לחומה, כי בא לדרוש טוב לעמו ולהושיע את העיר, ועל-כן לא יקח נקמה גם מאויביו, אשר רדפו אחריו בגלוי, רק יתן חנינה לאנשי-ריבו. אבל אנשי אנטיגנוס צעקו לעמת אנשיו להשתיקם ולא נתנו את העומדים לשמוע את הדברים ולא לנפול אל הורדוס. על-כן צוה הורדוס על אנשי חילו לגרש את האנשים מעל החומה, והם ירו בעומדים על החומה והבריחום מראשי המגדלים.

ו. באותו מעמד גלה סילון, כי לקח שחד. הוא פתה רבים מאנשי חילו לצעוק בקול על מחסור הלחם ולדרוש בחזקה כסף לכללתם וגם לבקש, כי יוליכו אותם אל מקומות טובים לנוח, שם כל ימי החרף. ויען אשר היו כל המקומות מסביב לעיר לשממה, כי אנשי אנטיגנוס החריבו את כלם, על-כן נטה סילון את מחנהו משם ונסה להסיע את חילו. הורדוס פגע בראשי החילות, שלישי סילון, ובהמון אנשי הצבא והפציר בהם, לבל יעזבו אותו, כי נשלח מטעם ציור ואנטוניוס ובפקדת מועצת-הזקנים, וגם הבטיחם, כי ביום ההוא ירוח להם ממחסורם. ואחרי חלותו את פניהם מהר לשוב במקומות הקרובים והביא צדה למכביר, ובוה סתם את כל טענות סילון. והורדוס דאג גם לבל תשבת כלכלת הצבא בימים הבאים ושלה מכתבים אל יושבי שמרון, כי היתה העיר הזאת נאמנה בבריתו, לאסוף לחם ויין ושמן ובקר ולהוריד אל יריחו. כאשר נודע הדבר לאנטיגנוס, שלח בכל הארץ להניא את העצה הזאת ולהציג אורבים בדרך מוליכי הצדה. עם הארץ שמע לקול אנטיגנוס ובהמון רב נאספו אנשים מזינים ממעל ליריחו. הם רבצו בין ההרים וחכו למובילי הצדה. אבל הורדוס לא ישב בבטלה, כי לקח אתו עשרה גדודים א) — חמשה גדודי רומאים וחמשה גדודי יהודים, אשר נמצאו בקרבם גם שכירים, ורוכבים אחדים ומהר אל יריחו. הוא מצא את העיר עזובה, רק חמש מאות איש נשארו בה וישבו במצודה ב) עם נשיהם וטפם. הורדוס תפש אותם ושלה אותם אחרי-כן לחפשי והרומאים פשטו על שארית העיר והוציאו את אלה, כי מצאו את הבתים העזובים מלאים כל-טוב. המלך השאיר חיל-מצב ביריחו וסר מעל העיר ושלה את הצבא הרומאי לשבת בימי החרף בארצות הנאמנות לו, אדום והגליל ושמרון. אולם גם אנטיגנוס קבל בשחד רשות מסילון לכלכל את חלק הצבא בעיר לוד, כי בזה אמר להחניף לאנטוניוס.

א) ברומית: קוהורטות (cohortes).

ב) בצריחה-העיר.

פרק ששה־עשר

הורדוס כבש את צפורי והכניע את השודדים יושבי המערות ואחרי־כן לקח נקמה ממתינם, אשר היה לו כאויב, ויצא אל אנטוניוס הצר על סמסוקה.

- א. והרומאים התפרקו את נשקם וישבו במנוחה ובשלוה, והורדוס לא ידע השקט, כי־אם הציב בארץ אדום כאלפים אנשי־צבא רגלים וארבע מאות רוכבים ואת אחיו יוסף שלח שמה לשמור על הארץ, פן תפשע בו ותעבור אל אנטוניגנוס. והוא לקח את אמו ואת כל בני־ביתו, אשר הוציא אותם ממצדה, והוליכם אל העיר שמרון והושיבם שם לבטח, ואחרי־כן פנה להכניע את שארית ארץ הגליל ולגרש משם את חיל משמר אנטוניגנוס.
- ב. בעת סופת־שלג עזה מאד הגיע עד העיר צפורי וכבש אותה באפס יד, כי חיל־המצב נמלט על נפשו עוד לפני בואו. בעיר הזאת השיב את נפש האנשים ההולכים אתו, אשר הציק להם הקר, כי צדה נמצאה לרב בקרב העיר. אחרי־כן יצא להלחם בשודדים יושבי המערות, כי הם פשטו בכל הארץ מסביב והרבו להרע ליושביה מחרב המלחמה האוכלת. הורדוס שלח לפניו שלשה גדודי רגלים ולהקת רוכבים אחת אל כפר אַרבל וכעבור ארבעים יום בא שמה עם שארית חילו. אבל האנשים לא פחדו מפני בואו ויצאו לקראתו בכלי נשקם, כי היו מלמדי מלחמה ומרי־נפש כשודדים. כשנפגשו במערכה הברית אגף השודדים הימני את אגף חיל הורדוס השמאלי. אבל הורדוס מהר לבוא לעזרת אנשיו מן האגף הימני אשר עמד בראשו, ואחרי עצרו בעד מנוסת צבאו התנפל על הרודפים אחריו ושבר את זרוע גבורתם, עד אשר לא יכלו לשאת את כבד המלחמה ופנו ערף.
- ג. והורדוס רדף אחריהם עד הירדן בחרב אוכלת והמית מהם חלק גדול והנשארים נפוצו מעבר לנהר, עד אשר שקטה ארץ הגליל מחמת המציק, כי נשארו רק האנשים אשר הסתתרו במערות, והורדוס האריך להם אפו עד לעת מצא, על־כן שלם לראשונה לצבאו את שכרו, פרי־עמלו הקשה, וחלק לכל איש מאה וחמשים אדרכמונים כסף ולשרי־הצבא מנה יתרה הרבה פעמים. ואחרי־כן שלח את חילו אל נאות החרף לנוח. ואת פירו־א צעיר אחיו שלח לנצח על כלכלת אנשיו וגם לבנות את חומות המבצר אלכסנדריון, ופירורא מלא את שני הדברים יחד.
- ד. בימים ההם התגורר אנטוניוס באתונא. ונטידיוס שלח את סילון והורדוס להלחם בפרתים ובראשונה צוה עליהם להכין סדרים בארץ יהודה. הורדוס שלח ברצון את סילון מעליו ויצא להלחם בשוכני המערות. המערות

האלה נמצאו בצלעות הרים תלולים ומכל עבר לא יכול הצבא לגשת אליהן, כי רק משעולים צרים ונפתלים הוליכו אל פי המערות, והסלע אשר מעבר פני המערות מלמעלה ירד אל תהום עמקה והיה זקוף על פי התהום. זמן רב לא ידע המלך לשית עצות בנפשו, כי נבצר ממנו להגיע עד המקום ההוא. ואחרי־כן מצא תחבולה מחכמה ומסכנה יחדו. הוא צוה לשלשל את בחורי צבאו בארונות (התלויים בחבלים) ולהציגם על פי המערות. והם שחטו את יושבי המערות עם טפם והשליכו אש על האנשים אשר אמרו לעמוד על נפשם. והורדוס רצה להציל אנשים אחדים ממות וצוה עליהם ביד שולחיו לצאת אליו. אבל איש מיושבי המערות לא נעתר לדבריו ולא הסגיר את נפשו בידי הורדוס, ואלה אשר נתפשו בעל־כרחם בחרו במות מחיי שבי. גם נמצא שם זקן אחד, אשר אטם אזניו מצעקות אשתו ושבעת בניו, בחלותם את פניו לתת להם כי יצאו בברית שלום, והמית את כלם, וכן עשה את הדבר: הוא צוה עליהם לצאת אחד אחד ועמד על פי המערה והמית כפעם בפעם את הבן היוצא משם. הורדוס ראה את הדבר מרחוק ורחמיו נכמרו אליהם מאד, הוא פרש את יד ימינו מול הזקן והשביע אותו לחמול על נפשות בניו. אבל הזקן לא שעה אל דבריו, רק חרף וגדף את הורדוס, כי הוא בן חשכים, והמית את אשתו על הבנים, ואחרי־כן השליך את החללים אל התהום וקפץ בעצמו שמה.

ה. ככה כבש הורדוס את המערות ואת היושבים בהן. הוא השאיר בגליל את חלק צבאו, אשר היה בו כדי לבצור כל רוח מרד מראש, והפקיד על המצב את תלמי א) ואחרי־כן פנה עם חילו אל שומרון והוליך עמו שלשת אלפים רגלים ושש מאות פרשים להלחם באנטיגנוס. אבל אחרי צאתו סר פחדו מעל האנשים, אשר הסכינו לחרהר ריב בגליל, והם התנפלו פתאם על תלמי שר־הצבא והמיתוהו, ואחרי־כן החריבו את הארץ; והבצות ויתר המקומות הנשכחים מני רגל היו להם למסתור. וכאשר נודע להורדוס דבר המרד, עלה חיש מהר לעזרת אנשיו והמית המון גדול מהמורדים וכבש את כל המבצרים במצור והטיל על הערים לשלם מאה ככר כסף ענשים בעבור המרד.

ו. וכאשר גרשו הפרתים מארץ סוריה ופקורא נפל בחרב, שלח ונטידיוס במצות אנטיגנוס לעזרה להורדוס אלף רוכבים ושני לגיונות, ואנטיגנוס שלח מכתבים אל מחירס מפקד הרומאים וחלה את פניו לבוא לעזרתו הוא, והרבה להתאונן על רשעת הורדוס וגם הבטיחהו לשלם לו כסף. אבל מחירס לא נועז לעבור על מצות שולחו, ומה גם כי נתן לו הורדוס מתנות

א) אצל גיוה: תלמיס, Θολεμαίος, וכהוצאה הישנה: פטלמיס, Πτολεμαίος.

יתרות, ועל-כן לא הטה אוניו לבגוד בו, אולם התחפש כאוהב אנטיגנוס ויצא לרגל את מחנהו בירושלים, ולא שמע לקול הורדוס, אשר מנעהו מעשות את הדבר. אבל אנטיגנוס הבין, כי מחשבת און בלב מחירס, ועל-כן סגר בפניו את שערי העיר ונלחם אתו כאויב מראש החומה, עד אשר שב מחירס בבשת פנים אל הורדוס לעיר אמאוס, ומרב כעסו על משוגתו הכה לפי חרב את כל היהודים אשר פגש בדרכו ולא חמל על אנשי-שלום הורדוס, כי לא רצה לשים פדות ביניהם ובין אוהבי אנטיגנוס.

ו. לדבר הנה התאנף הורדוס ונשא את נפשו להלחם במחירס כאויב, אבל כבש את כעסו ומתר לנסוע אל אנטוניוס להתאונן על מחירס ועל העול אשר עשו ידיו. ומחירס השיב אל לבו, כי עשה מעשה תעתועים, ורדף אחרי המלך והרבה להפציר בו עד השלימו עמו. אולם הורדוס לא שב ממחשבתו לנסוע אל אנטוניוס. הוא שמע, כי חנה אנטוניוס בחיל גדול לפני סמוסטה ונלחם עליה — העיר הזאת היא מבצר חזק בקרבת נהר פרת — והחיש את מסעו שמה, כי מצא עתה שעת-הכשר להראות את גבורתו ולהגדיל את חנו בעיני אנטוניוס. וכבוא הורדוס שמה שם קץ במהרה למצור העיר, כי המית רבים מהשונאים^א) ולקח מהם שלל גדול. ואנטוניוס, אשר זה מכבר השתומם על גבורת הורדוס, הוסיף יקר על כבודו והזק אותו בתקותו לכסא המלוכה, ואנטיוכוס המלך הִכרח להסגיר את העיר סמוסטה (בידי הרומאים).

פרק שבעה-עשר

מות יוסף נגלה להורדוס בחלום הליכה. הורדוס נצט בנס מצרה פעמים. הוא המית את פפוס רוצח אחיו ושלח את ראשו אל פירורא, ואחרי-כן שם מצור על ירושלים ולקח את מרים לאשה.

א. בין כה וכה הורע מעמד הורדוס בארץ יהודה. הוא עזב שם את השלטון בידי יוסף אחיו וצוה עליו לבל יתגרה מלחמה באנטיגנוס עד שובו, בדעתו כי לא יהיה לו מחירס למשען חזק, כאשר הוכיח כבר במעשיו. אבל בשמוע יוסף כי הרחיק אחיו ללכת מאד לא שם אל לבו את מצותיו ויצא אל יריחו עם חמשה גדודים אשר שלח עמו מחירס. הוא ירד שמה לגזול את תבואת השדה בעצם הקיץ. אבל בהרים ובין המצרים התנפלו עליו האויבים, ויוסף נפל בחרב, אחרי עשותו גבורות במלחמה, וכל

(א) במקור: הכרבים.

צבא הרומאים נכרת. כי הגדודים האלה היו צעירים (טירונים) מארץ סוריה ולא נמצאו ביניהם אנשי-הצבא הנקראים „ישנים“ (וטרנים, מִמְדֵי מלחמה), אשר היה בהם כה להגן במלחמה על הצעירים אשר לא ידעו להלחם.

ב. ודעת אנטיגנוס לא התקררה בנצחון הזה. הוא העיר את כל חמתו על אויביו וגם התעלל בנבלת יוסף. כאשר תפש את גופות החללים צוה. לכרות את ראש יוסף מעליו, אף כי רצה פירורא אחי יוסף לשלם כפר גויתו חמשים ככר. — אחרי נצחון אנטיגנוס קם מרד חדש בגליל, ואוהבי אנטיגנוס סתבו את טובי אנשי שלומו של הורדוס והטביעו אותם ביאור (בים כנרת). גם בארץ אדום, אשר שם בנה מחירס אחת המצודות הנקראה גֵתָא, עברו רבים אל אנטיגנוס. ואון הורדוס לא שמעה דבר מכל הנעשה. אחרי אשר נפלה סמוסטה בידי הרומאים הקים אנטוניוס את סוסיוס על ארץ סוריה וצוה עליו לעזור להורדוס במלחמתו עם אנטיגנוס, ואנטוניוס בעצמו נסע אל מצרים, וסוסיוס שלח לפניו שני לגיונות אל ארץ יהודה, לעמד לימין הורדוס, והוא עם שאר צבאו נסע אחריהם.

ג. וכאשר חנה הורדוס בדפני, אשר עלי-יד אנטיוכיה, נגלה לו בחלום-לילה בהיר, כי מת אחיו, וכשקפץ מעל יצועו בחרדה, באו אליו מבשרי האסון. זמן קצר התאבל הורדוס על הצרה הזאת ואת שארית אבלו דחה ועד עשותו נקמה ברוצחי אחיו, ומהר לעלות על האויבים, בהאיצו באנשיו לעבור מעברות גדולות למעלה מכחם. ובהגיעו אל חבל הלבנון לקח לעזרתו שמונה מאות איש מיושבי ההר וגם לגיון אחד מצבא הרומאים נלווה אליו במקום ההוא. עם הצבא הזה לא חכה הורדוס לאור היום, כי מהר להתנפל על ארץ הגליל והדף את אויביו היוצאים לקראתו אל המקום אשר הגיחו ממנו ותכף פשט אל המבצר ההוא. אבל עוד טרם הספיק הורדוס לכבוש את המבצר בסערה, והנה ירדו גשמים בועף ואלצו אותו ואת חילו לנוח בכפרים הסמוכים. כעבור ימים אחדים התחבר אליו הלגיון השני, השלות על-ידי אנטוניוס, ושונאיו יראו את כחו הגדול ועזבו בלילה את המצודה.

ד. ומשם פנה הורדוס דרך יריחו להחיש את מעשהו ולמהר את נקמתו ברוצחי אחיו. ושם קרה אותו מופת, אצבע אלהים, כי נחלץ מצרה בהסח הדעת, ועל-כן יצא לו שם אהוב-אלהים. וזה הדבר: רבים משריו אכלו ושתו עמו בלילה ההוא וככלות הסעדה ואחרי צאת כל המסבים מבית המשתה נפל הבית תחתיו חיש מהר, ובדבר הזה ראה הורדוס את המבשר תלאה וישועה יחד לקראת המלחמה העתידה. הוא השכים בבקר והסיע את צבאותיו. וגם אויביו ירדו מן ההרים, כששת אלפים איש, ונסו להתגרות בחלוצי חיל הורדוס, אבל יראו להתנגח עם הרומאים בורוע גטיה, ועל-כן

עמדו מרחוק והשליכו עליהם אבנים וחניתות ופצעו רבים מן הצבא. וגם הורדוס נפצע בחנית בצלעו מדי רכבו במקום ההוא.
 ה. ואנטיגנוס רצה להראות, כי לא באמק־רוח אנשיו בלבד, כי גם במספרם הוא עולה על האויבים. על־כן שלח את פפוס, אחד מאוהביו, עם צבא אל שמרון להלחם שם עם מְחִירֶס. והורדוס עבר בארץ שונאיו והחריב חמשה מקומות־ישוב והמית אלפים איש מיושביהם, כי שרף את בתיהם באש. ואחרי־כן שב אל מקום תחנונו, כי חנה עם חילו על־יד הכפר הנקרא קְנָה א.¹

ו. ומדי יום ביומו נהרו אליו המונים רבים מהיהודים היושבים ביריחו ובשאר מקומות הארץ. אלה עברו אליו משנאתם את אנטיגנוס ואלה לשמע תהלת נצחונותיו ורבים באו אליו מאהבתם לתמורות מבלי דעת וחשבון. והנה נפש הורדוס נכספה להתנגח עם אויביו על שדה המלחמה וגם אנשי פפוס יצאו לקרב בחפץ־לב, כי לא חָתו מגבורת חיל הורדוס ולא נבהלו מעז רוחו. וכאשר יצאו שתי המערכות לקרב, החזיקו אגפי צבא אנטיגנוס מעמד זמן־מה, אבל הורדוס חרף את נפשו, כי זכר אחיו הנהרג עורר אותו לעשות חיל, ונלחם בחמת גבורה, כאלו עמד לנכח רוצחי אחיו לשלם להם כגמול ידיהם, והתגבר על־נקלה על האגף העומד ממולו, ואחרי־כן פנה גם אל חלקי צבא השונא, אשר התעודד במערכה, והדף אותו ורדף אחריו בלי הרף. המטבח היה נורא, כי אנשי חיל אנטיגנוס נדחפו כלם אל הכפר, אשר ממנו יצאו לקרב, והורדוס הציק למאסף אשר להם והצר את צעדיהם והמית אנשים לאין־מספר, ואחרי־כן הרס אל הכפר עם האויבים יחדו, וכל בית היה שם מלא אנשי צבא מזינים עד אפס מקום וגם הגגות היו מְכֻסִים המונות אנשי מלחמה. ואחרי אשר התגבר הורדוס על העומדים בחוצות צוה להרוס את הבתים ולהוציא את הפליטים ממחבואיהם, והמית המונות צפופים, בהפילו עליהם את קורות הבתים, ואת הנמלטים מְחָרְבוֹת הבתים קדמו אנשי המלחמה בחרבות שלופות ופגרי ההרוגים בערמו תלים תלים, עד כי חסמו את הדרך בעד המנצחים. השונאים לא עצרו כח להתנער מהמכה הזאת. כשהתלקטו בהמון עוד הפעם, ראו את תלי החללים הגדולים בכפר ולא קמה בהם עוד רוח, והם נפוצו לכל עבר. כמעט ערב הורדוס את לבו בגאות נצחונו למהר ולעלות על ירושלים ולהבקיענה אליו, לולא עצרוהו גשמים חזקים. הדבר הזה לא נתן להורדוס לארות את כל פרי נצחונו ולהשלים את תבוסת אנטיגנוס, אשר כבר בלבו לעזוב את העיר.

¹ בקדמוניות (י"ד, ט"ו, י"ב) מבאר, כי מחנה פפוס נמצא על־יד יִשְנָה (איסני).

ז. לפנות ערב שלח הורדוס את אוהביו העיפים לחלץ את עצמותיהם, ובעוד הוא כלו מכסה זעה מעמל המלחמה הלך לרחוץ את בשרו כדרך אנשי-הצבא ורק נער אחד נמצא עמו. ועוד טרם הספיק לבוא אל בית-המרחץ והנה קפץ משם לקראתו אחד מאויביו חגור חרב, ואחריו השני, ואחריו השלישי ועוד רבים. האנשים האלה גמלטו משדה-המערכה אל בית-המרחץ מזינים בכלי נשקם וישבו שם נדהמים ונבהלים ובראותם את המלך רחפו עצמותיהם ממגור. הם החלו לרוץ ועברו רועדים מפתד על פני המלך, אשר כבר התפרק את נשקו, ופנו אל פתח הבית. במקרה לא נמצא אף אחד מן הצבא לחפש את האנשים האלה, והורדוס שמת, כי לא אנה לו רע מהם. וככה ברחו כלם ונמלטו.

ח. ביום המחרת צוה הורדוס לכרות את ראש פפוס שר-צבא אנטיגנוס, אשר נפל חלל במערכה, ושלח את הגלגלת אל פירורא אחיו לכפר נפש אחיהם המומת, כי פפוס היה האיש, אשר צוה להמית את יוסף. ולקץ ימי הגשמים עלה הורדוס על ירושלים והגיע עם חילו עד חומת העיר וכמלאת שלש שנים ליום אשר בו הוקם למלך חנה עם צבאו לפני הר-הבית. כי משם היה קל להלחם בעיר, וגם פומפיוס כבש לפניו את העיר מן העבר ההוא. הורדוס שם על אנשי-הצבא את עבודות המצור והחריב את מגרשי העיר וצוה על אנשיו להעלות שם שלש סוללות ולהקים עליהן מגדלי מצור ואחרי-כן הפקיד על העבודה את הזריוס מקרב חבריו ויצא אל שמרון לקחת לו לאשה את בת אלכסנדרוס בן אריסטובולוס הארוסה לו מכבר, כאשר דברנו למעלה, ובדחותו את עבודת המצור מפני נשואיו, הראה, כי הוא בז למערכות שונאיו.

ט. ואחרי חתנתו שב הורדוס אל חומת ירושלים עם חיל גדול מבראשונה, כי התחבר אליו סוסיוס בצבא עצום, רוכבים ורגלים, אשר שלח לפניו בדרך היבשה, והוא בעצמו נסע בדרך הצידונים א. וכאשר נאסף כל הצבא במספר אחד-עשר לגיונות אנשי-צבא רגלים וששת אלפים רוכבים, מלבד חיל-העזר שבא מארץ סוריה, וגם הוא היה עצום במספרו, חנו כלם בקרבת חומת ירושלים הצפונית. הורדוס סמך על פקדת מועצת-הזקנים, אשר הוקם למלך על-פיה. וסוסיוס מלא אחרי דברי אנטוניוס, אשר שלח אותו עם צבאו לעמוד לימין הורדוס.

א) דרך הכנענים (הפיניקים) — פארך חוף הים (עין פמעה, פרק יג, א).

פרק שמונה-עשר

הורדוס כבש בעזרת סוסיוס את ירושלים בחזקתו. קץ אנסיגנוס. על קליאופטרה ותאות בצעה.

א. בקרב העם היושב בעיר רבתה המהומה. המונות נקהלו לפני היכל ה' והחלשים אשר בהם בקשו את דבר-אלהים ואנשי הרוח כמו ביניהם להנבא לזמן ההוא א). ומרי הנפש פשטו בגדוד והרבו שד וחמס והרבו לבז את הלחם במסבות העיר ולא השאירו מספוא לסוסים וצדה לאנשים. ואנשי המלחמה התיצבו במערכה להגן על העיר מפני המצור וגרשו את אנשי-הצבא שופכי הסוללות מקרבת החומה. ומיום ליום התחכמו להמציא מעצורים חדשים בעד מכונות המצור. ויותר מפל עלו על שונאיהם בעבודת המחותרות. אשר חתרו תחתיהם.

ב. המלך הקים אורבים להניא את מעשי השד ובעזרתם מנע את השודדים לבל יגיחו מן העיר. וכנגד מחסור הלחם צוה להביא אכל מרחוק. אמנם גבורי היהודים נלחמו בעז-רוח לאין ערוך, אבל הרומאים חזקו מהם בדעת טכסיסי המלחמה, על-כן נשמרו הנצורים מהלחם עם הרומאים פנים אל פנים, בדעתם כי בנפשם הדבר, רק הגיחו עליהם פתאם מן המנהרות — וטרם הספיקו הרומאים להרעיש חלק החומה, כבר מצאה ידם לבנות תומה חדשה. בכלל לא רפתה זרועם במלחמה ולא התבלעה עצתם; הם קבלו עליהם להחזיק מעמד עד הקץ. ועל אף החיל הגדול והעצום, אשר הקיף עליהם, עמדו היהודים על נפשם חמשה חדשים במצור — עד אשר עלו אנשים מתי מספר מבחורי חיל הורדוס על החומה והוסיפו אמץ להבקיע אל תוך העיר, ובראשם עמדו שרי מאות אחדים מצבא סוסיוס. לראשונה נכבש המקום מסביב להר-הבית, ומשם פרץ הצבא אל כל עברים כשטף זרם ברצה גורא, כי הרומאים התמרמרו מאד על ארך המצור והיהודים אשר בחיל הורדוס שקדו לבלי השאיר שריד לקמיהם. אנשים לאין מספר נדחפו אל המבואות הצרים ואל הבתים וגם אל היכל ה' ונשחטו שם, ואיש לא חמל על עוללים ועל זקנים ולא על נשים חדלות-כח. ואף כי העביר המלך קול בקרב הצבא ודרש לתת חנינה לאויבים, לא שמעו אנשי-הצבא לקולו ולא השיבו ימינם אחור, כ-יאם רצחו זקן ונער, כאלו נטרפה דעתם.

א) גוסס אחר על-פי ההוצאה הישנה: „החלשים נקהלו לפני היכל ה' וברכו ושכחו את הנאספים אל עמם בימים ההם, כי זכו לחסד האלהים“.

והנה ירד אנטיגנוס מן הברירה ושכח את גדלתו לפניו ולא שם לב אל מצבו הפעם, רק נפל לרגלי סוסיו להתחנן על נפשו. אבל סוסיו לא חמל עליו בצרתו וצחק עליו בזדון וקרא לו בשם „אנטיגוני“^ג). אולם לא נהג בו מנהג אשה ולא שלח אותו לחפשי ממאסרו, רק צוה לשימו בנחשתים ולשית עליו משמר.

ג. ואחרי אשר התגבר הורדוס על אויביו נטל עליו לבצר את רוח בני בריתו הנכריים. כי המון הזרים מהר לראות את ההיכל בעיניו ולהביט אל קדשיו. המלך עצר אותם מעשות הדבר, בהרבותו לדבר על לבם וגם להגזים עליהם. וגם פגע בהם בכלי נשקו — כי חשב אשר יהיה לו נצחוננו קשה ממגפה רעה, אם תחזינה עיני זרים את צפוני המקדש. הוא עצר גם בעד מעשי השד בעיר, בהציקו לסוסיו בדבריו, כי שאל אותו, הטרם יחשבו הרומאים להכין את כסא מלכותו בארץ ציה, בהפכם את ירושלים לעיר ריקה מיושב ובהוציאם ממנה את כל רכושיה? ועוד אמר, כי הוא חושב למשפט, אשר גם שלטון כל העולם אינו שוה לו למצא כפר דם אזרחי ירושלים, הנשפך כמים. וסוסיו השיבהו דבר, כי לצדק התיר את ידי אנשי הצבא לבז את העיר חלף עבודתם הקשה בעת המצור. ואז אמר הורדוס, כי ישלם בידיו לכל איש את שכרו מכספו הוא. ככה פדה הורדוס את שארית ירושלים וגם הקים את דברו, כי שלם בנדבת לב לכל איש ואיש מן הצבא את שכרו, ולשרי החילים נתן מנות כערכם, ואת סוסיו פקד במתנות מלכים, ואיש לא יצא בידים ריקות. וסוסיו הקדיש לאלהים זר זהב ואחרי־כן עלה עם חילו מעל ירושלים והוליך אתו בשביה את אנטיגנוס האסור. והאיש הזה דבק בחיים בכל נפשו ושגה בתקות כוזבות עד בוא קצו, כאשר קדם את פניו הקרדם ושלם לו כגמול מרד־לבו.

ד. בשבת הורדוס על כסא המלוכה הפלה בין יושבי ירושלים. לאנשי־שלומו הנאמנים נתן כבוד וחזק את לבם לאהבה אותו, ואת אוהבי אנטיגנוס הכריע לטבח. וכאשר אזל הכסף מאוצרו, צוה להתיך את כל הכסף הנמצא בידו ושלח אותו למנחה לאנטוניוס ולקרובים אליו. אבל בדבר הזה לא הצליח הורדוס לפדות את נפשו מכל צרה, כי כבר נלכד אנטוניוס ברשת אהבת קליאופטרה ובכל מעשיו היה לעבד תאותו. ואחרי אשר השמידה קליאופטרה את כל בני־ביתה, מבלי השאיר שריד למשפחתה, צמאה לדם אחרים. היא הכתה בלשון את נגידי הסורים באזני אנטוניוס והסיתה אותו להכותם נפש, למען יקל לה לרשת את רכושם. ואחרי־כן פרשה את

^ג שם אשה, פגנאי ע' מִרְך פכו.

רשת תאות בצעה על היהודים והערבים וחבלה מזמות למגר למות את שני מלכיהם, את הורדוס ואת מלכו.

ה. ואנטוניוס נתן לה רק חלק שאלתה, כי לתועבה נחשב בעיניו להמית את שני האנשים הטובים האלה, את שני המלכים הנאדרים; אבל לא נמנע מהפר את בריתו עם אוהביו הקרובים האלה, כי קרע חבלים רבים מעל גבולותיהם, וביניהם את ארץ התמרים בחבל יריחו, אשר שם מקום הצרי, ונתן אותם לקליאופטרה וגם מסר בידה את כל הערים בדרום נהר אלתירוס, מלבד צור וצידון. וכאשר היתה לשלטת בכל הארץ הזאת שלחה את אנטוניוס בצאתו להלחם בפרתים עד נהר פרת, ואחרי-כן באה אל ארץ יהודה דרך אפמיה ודמשק, ושם עלה בידי הורדוס לשכך את כעסה במתנות רבות. הוא חקר מידי המלכה את המדינות אשר נקרעו מעל גבולו בעד מאתיים ככר לשנה, ושלח אותה עד סין ברב כבוד ויקר. וכעבור זמן קצר שב אנטוניוס מארץ הפרתים והוביל אתו שי לקליאופטרה את ארתבז בן טגרו, אשר נפל בשביה. את הפרתי הזה עם הכסף ועם כל השלל מהר אנטוניוס להקדיש לה.

פרק תשעה-עשר

אנטוניוס שמע שקוף קליאופטרה ושלח את הורדוס להלחם בערבים. אחרי מלחמת קשות היתה יד הורדוס על העליונה. על-דבר הרעש הגדול.

א. וכאשר פרצה מלחמת אקטיום^א, התכוון הורדוס לצאת לעזרת אנטוניוס, כי כבר הונח לו מן המהומות בארץ יהודה, אחרי כבשו את הורקניה, המקום אשר תפשה אותו אחות אנטוניוס. אבל בערמת קליאופטרה נעצר הורדוס מלצאת במלחמות אנטוניוס ומהיות עמו יחד בצרה. כבר אמרנו, כי יעצה המלכה דבר-בליעל על שני המלכים והסיתה את אנטוניוס להפקיד את הורדוס על המלחמה בערבים, בחשבה למצא אחת משתי אלה: אם תהיה יד הורדוס על העליונה — אז תמשול היא בארץ ערב, ואם יגנף במלחמה — אזי תשלוט ביהודה. ככה קותה להפיל את אחד השליטים בידי השני. ב. אבל מחשבתה הרעה היתה להורדוס לישועה. בתחלה לקח ערבון (בני תערובות) מהאויבים ואחרי-כן אסף לו חיל רוכבים גדול והתנפל עליהם על-יד דיוספוליס^ב והכה אותם במלחמה, אף כי עמדו על נפשם בגבורה. לשמע המפלה הזאת קמה תנועה גדולה בין הערבים, והם נאספו

^א המלחמה המכריעה בין אנטוניוס ובין ציור-אוקטבינוס.

^ב יש חושבים, כי זו עיר דיון.

בהמון אינ־מספר אל קֶנֶת, אשר בחילת־סוריה, לקדם שם את פני היהודים. והורדוס הגיע שמה עם צבאו ובקש לעשות מלחמה בתחבולות וצוה לבצר בחומה את מקום תחנותו. אבל המון צבאו לא שמע בקולו, כי כבר זחה דעתו בנצחונו הראשון, והוא מהר להתנפל על הערבים והניס אותם בראשית הקרב והחל לרדוף אחריהם. אבל ברדפו אחרי אויביו נפל הורדוס בפתאום, כי בגד בו אתנינון, אחד משרי צבא קליאופטרה, אשר היה איש־ריבו כל הימים, ושלת עליו את יושבי קֶנֶת, להלחם בו. וכאשר קמו גם אלה על הורדוס, החליפו הערבים כח והפכו את פניהם והתחברו במערכה המונים המונים במקום סלעים ולא־דרך והניסו את צבא הורדוס והכינו לו מטבח נורא. פליטי המלחמה ברחו אל אַרְמִינָה למקום המחנה, אבל הערבים הקיפו עליו ותפשו אותו עם כל האנשים הנמצאים שם.

ג. זמן קצר אחרי הפרענות הזאת בא הורדוס בראש חיל־עזר, אך עבר את המועד. ואמנם סבת המגפה הזאת היתה, כי המרו שרי־החילים את פיו: הן לולא התחוללה המלחמה פתאום, כי אז לא מצא לו אתנינון שעת־הפשר למלא את מזמתו הרעה. הורדוס מהר לעשות נקמה בערבים ופשט על ארצם כפעם בפעם וכה יסר אותם על נצחונם האחד פעמים הרבה. אולם בעוד הוא לוקח נקמה מאויביו, והנה נוספה לו פרענות חדשה, שבאה בידי שמים. כי בשנה השביעית למלכותו בעצם ימי מלחמת אקטיוס רגזה ארץ יהודה תחתיה בראשית האביב והמיתה בהמה לאינ־מספר, וגם שלשים אלף איש נהרגו. אמנם לצבא לא אנה כל רע, כי חנה בשדה, אך השמועה, אשר דרכה להפליג בדברי הנוראות, הגיעה אל מערכות הערבים והוסיפה להם אמוץ. הם חשבו, כי נהפכה כל ארץ יהודה, ואמרו בלבם לרשת את הארץ הריקה מאין יושב, ומהרו לפשוט עליה ולפני צאתם זבחו לאֱלֹהֵיהֶם את צירי היהודים אשר נמצאו בתוכם. המון היהודים נבהל מפני המלחמה העתידה, כי לא קמה בו עוד רוח מעצם הפגעים, אשר התגלגלו עליו זה אחר זה, והורדוס אסף את אנשי־חילו ונסה לחזק את רוחם, בדברו אליהם לאמר:

ד. „מוזר הדבר בעיני, כי אחזה אתכם פלצות כיום הזה. אֵלֹו למראה נגעי האלהים נפלה רוחכם בקרבכם, החרשתי — אך לא יאות לאנשי־חיל להמוג מפחד בקום עליהם אדם. הן גם לדבר הזה אין את רוחי להחבא מפני האויב אחרי הרעש, כי מאמין אני, אשר למוקש שלחה האלהים לפני הערבים, למען יתנו לפנינו את הדין. כי לא בכלי מלחמתם ולא בכח ימינם הם בוטחים הפעם, כִּי־אם באסון אשר קרה אותנו פתאום. אך לשוא היא תקות אנוש, אשר אין יסודה בחילו ובגבורתו, רק בצרות אחרים ובפגיעהם. כי לא לעולם ימצא האדם פגע וצרה וגם לא לעולם חסן וישועה, וכל

עין רואה צבא וחליפות בגורל האדם לטוב ולרע יחדו. בינו את הדבר מן הומופתים אשר קרו אתכם. הן במלחמה הראשונה היתה ידנו על העליונה, ואחרי־כן גברו עלינו שונאינו וקרוב הדבר כי הפעם יתפשו במזמותיהם אשר הם חושבים להכריענו. הן הבטחה הימרה לא תדע להזהר והפחד מלמד עצה ותחבולה, ועל־כן גם מתתכם מוסיפה לי אמץ ותקוה: כי כאשר העזתם פניכם בלתי־חק והעפלתם לעלות על האויב מבלי שמוע לקולי, הנה מצא לו אתיניון עת רצון לבגוד בגד. אך עתה הנני רואה אתכם מתמהמהים ושבירי־לב למראה־עין, והדבר הזה הוא בעיני ערבת הנצחון. והנה עליכם להשאר במעמד הזה עד עת מצא, אולם בהגיע עת המלחמה תעוררו את רוח גבורתכם ותלמדו את אנשי הבליעל להבין, כי רעת האדם אף פגע האלהים לא יעצרו כח להחליש את עזו היהודים כל עוד נפשם בם! ואיש מכם לא יתן לערבי להיות למושל בביתו וברכושו, אחרי אשר תפש אותו בכפו כמעט לא פעם ולא שנים, ואל תחרדנה אתכם תנועות היסודות אשר אין בהם רוח־חיים, ואל תחשבו כי הרעש הוא אות ומופת לאסון חדש כי יבוא. כי חקי הטבע מושלים בפגעי היסודות ולא יוסיפו להביא שד על האדם, מלבד הנזק הצפון בהם. אמנם יש אשר יבוא איזה פגע קל כאות מבשר רעב או דבר לעתיד, אולם לכל האסונות יש גבול אשר לא יעברוהו. ואף גם זאת, היכול נצחון שונאינו במלחמה להזיק לנו יותר מאשר עשה הרעש? והנה יש לי אות חזק, כי יפלו אויבינו במלחמה, והאות הזה לא פגע ומקרה הוא וגם לא מעשה אשר בא להם מידי זרים. כי הם המיתו את ציריני באכזריות רשע, לעבור על כל חקי האדם, ואת הדבר הזה עשו למען עקוד אותם לקרבן לאלהים, להצליח את מלחמתם. אבל הם לא ימלטו מעין האלהים הגדולה ומזרועו האדירה, ובמהרה יתנו לפנינו את הדין, אם עוד תפעם בלבנו רוח גבורת אבותינו ונקום בעז לקחת נקם מהם על אשר הפרו ברית ושבועה. ואל יצא איש מכם להלחם בעד אשתו ולא בעד בניו וגם לא בעד ארץ אבותיו הנמצאה ברעה, רק ילך לקחת את נקמת דם צירינו השפוף. וההרוגים יעברו לפניכם במלחמה ויפליאו לעזרכם משרי צבאותיכם החיים. וגם אני אצא בראשכם לקדם את את פני הסכנה, בדעתי כי לקולי תשמעו. הן יודעים אתם, כי לא יעמוד איש בפני עצם גבורתכם, אם לא תחפזו במעשיכם ולא תגרמו לעצמכם רעה.¹

ה. בדברים אלה חזק הורדוס את לב אנשי־צבאו, ובראותו כי שבה אליהם רוח גבורתם, הקריב זבחים לאלהים, ואחרי הקרבן עבר את הירדן בראש חילו וחנה על־יד רבת־בני־עמון*) בקרבת האויבים ונצח אתם על־

(*) שמה היוני פִּיִּלְדֶּסְפִּיָּה (ע' שם תלמי השני פִּיִּלְדֶּסְפִּיָּס).

יד המצודה אשר נמצאה בין שני המחנות בתוך, ותכונן למלחמה קרובה, כי גם השונאים שלחו לפניהם אנשים מתי-מספר לכבוש את המצודה. אבל חלוצי-הצבא, אשר שלח המלך, הדפו אותם מהר ותפשו את ראש הגבעה, ולמחרת היום עלה הורדוס עם חילו וסדר אותו במערכה וקרא את הערבים לצאת אליו למלחמה. אבל איש מהם לא יצא לקראתו, כי חרדה גדולה גפלה על האנשים וגם ראש-הצבא אֶלְתָם א) נמוג מפחד, ולכן נגש המלך והשחית את החל והסוכך על מחנה האויבים ב). ולדבר הזה באו הערבים במצוק ויצאו למלחמה בלי סדרים, ורגלים התבוללו ברוכבים. ואמנם עלו במספרם על היהודים, אך נפלו מהם ברוח גבורתם, אף כי השליכו את נפשותיהם מנגד, בראותם כי רחוקה מהם ישועה.

ו. וכל העת אשר עמדו הערבים על נפשם, לא נפל מהם רב, אך כאשר הפנו את ערפם ספו רבים מהם בחרב היהודים, ורבים היו למרמס לרגלי אחיהם. חמשת אלפים נפלו מהם חללים בדרך מנוסתם, והנשארים נדחקו מבית לחל. והורדוס הקיפם ושם עליהם מצור וכבר היו עתידים להפגע לפני חרב הורדוס, והנה אזלו המים מכליהם והצמא החיש את מפלתם. המלך קבל את פני שלוחיהם בגאווה ובזו, ועוד הרבה להציק להם, כאשר אמרו לתת לו חמש מאות ככר כפר פדיון נפשם. וכאשר הוסיף הצמא ללהט בקרבם, יצאו המונים המונים והסגירו את נפשותיהם לרצונם בידי היהודים ובחמשה ימים נאסרו מהם ארבעת אלפים איש בנחשתים. וביום הששי נואש ההמון הנשאר מעזרה ויצא לקרב, והורדוס נלחם עמו והכה כשבעת אלפים איש בחרב. ובמכה העצומה הזאת נקם את נקמתו בערב ובצר את רוח גאון אנשיה, עד אשר נבחר גם לראש על-ידי העם ג).

פרק עשרים

הורדוס נמנה למלך מסעם אוקטוניוס הקיסר, כי הביא לו מתנות רבות, והוא שלם לו, בהשיבו לו את חלק ארצו, אשר נקרע מעליה בידי קליאופטרה, וגם את חבל נחלת זינון.

א. תכף אחרי הנצחון הזה קדמה את הורדוס הדאגה, פן תִּלְקֹחַ מידו הממשלה על אהבתו לאנטוניוס, אחרי שהיתה יד אוקטוניוס-ציזר על העליזנה

א) ביונית אֶלְתָמַס, ἄλθημος' והשם הערבי כהלכתו לא נודע (ואולי ארתם).

ב) ביונית תַּקְוֹקָה, χαράκιμα, ונמצאה גם כמשגה (כרכום, כרקום).

ג) הדבר הזה אינו נכון. בקדמוניות ס"ו, י, ט מכאן, כי אוגוסטוס קיסר רצא לתת להורדוס את מלכות ערב, אך נחם על מחשבתו, בהודיע לו דברי הבריבות שבין אורדוס וזין בניו.

בסביבות אקטיוס. אבל מגורתו הגדולה לא קמה, כי אוקטיונוס לא חשב אשר תבוסת אנטוניוס היא שלמה כל הימים אשר ישאר הורדוס נאמן עמו. ובכל-זאת יעץ המלך בלבו לקדם את פני הסכנה וגסע באניה אל רודוס, אשר ישב שם אוקטיונוס בימים ההם, ובא אליו בלי נזר מלוכה, ודמה לאיש הדיוט במראהו ובלבושו, אולם למלך בגדל רוחו, כי לא כחד ממנו דבר אמת ודבר אליו פנים אל פנים: ציור, בידי אנטוניוס הוקמתי למלך והגני מודה לפניך, כי בכל דרכי בקשתי להועיל לאנטוניוס, ואף בדבר הזה לא אכסה את האמת תחת לשוני, כי גם במלחמה היו עיניך רואות את הכרת טובתי לאנטוניוס, לולא עצרוני הערבים. ובכל-זאת שלחתי אליו צבא-עזר כאשר היה לאלידי וגם המצאתי לו לחם וצידה הרבה רבבות כור. ואף אחרי המגפה עלידי אקטיוס לא עזבתי את איש-חסדי, והייתי לו ליעוץ נאמן, כאשר לא ילתי עוד לעזרהו במלחמה, ואמרתי לו, כי באחת יוכל לתקן את אשר עָוָת, — אם ימסור את קליאופטרה לְמֹות. גם כסף הבטחתי לו וגם מבצרים להשגב בהם ואמרתי, כי אצא עמו יחד במלחמותיו, אחרי המיתו את האשה הזאת. אבל דודי-קליאופטרה הכבידו את אזניו וגם האלהים עצר בעדו, כי בהר בך ונתן בידך את השלטון. אמנם נפלתי בנופלים עם אנטוניוס יחדו, ואחרי אשר בגד בו מזלו הנה אני מניח לפניך את הנזר. ואלו באתי, בבטחי כי צדקתי תהיה לי לישועה ובתקותי כי תחקור לאמון-רוחי בבריתי ולא תזכור, מי האיש אשר דבקתי באהבתו

ב. ולדברים האלה השיבהו אוקטיונוס: „שלום לך, והתחזק על כסא מלכותך. הן לך יאתה לנהל ממשלה ברבים, כי הראית את כל חוק אהבהך. ועתה נסה-נא לשמור את בריתך לאלה אשר הצליחו בדרכיהם מאיש-חסדך, וני הנה גם אני מקוה ממך לגדולות על נדבת רוחך. ואף אמנם גמל לי אנטוניוס טובה כאשר שמע בקול קליאופטרה ומאס בעצתך, כי בשכר אולתו הזאת מצאתי את לבבך נאמן לפני, וכבר החלות להיטיב לי, כי הנה כתב אלי דִּיִדְיוֹס א) בדבר העזרה אשר הספקת לו נגד המתגוששים ב). ועתה אוציא פקדה להכין את הממלכה בידך ואנסה גם אני לגמול לך חסד, לבל תתהה על חסדי אנטוניוס“.

ג. ככה דבר אוקטיונוס טובות עם המלך ושם על ראשו את הנזר והוציא כתב-פקדה להיות לעד על המתנה הזאת, ועם המכתב בֶּשֶׁר ברבים את מהלל האיש בדבריי-חן. הורדוס נשא את פניו במנחה ואחרי-כן בקש

(א) הנציב אשר הוקם בסוריה על-ידי אוקטיונוס.

(ב) הנלדיטורים שֶׁ אנטוניוס, אשר נמצאו בעיר קיזיקוס ומהרו דרך ארץ סוריה

אותו לחמול על אלקסא, הוא אחד מאוהבי אנטוניוס, אשר בא להתחנן לפניו. אולם הקיסר לא יכול לכבוש את כעסו והרבה לדבר קשות עם הורדוס המליץ עליו וגם השיב את פניו. ואחרי הדברים האלה, בנוסע אוקטוניוס אל מצרים דרך ארץ סוריה, יצא הורדוס לקבל את פניו בפעם הראשונה בכל עשר מלכותו ורכב על-ידו בפקדו את צבאותיו בסביבות עפו וגם עשה משתה לו ולכל אוהביו, ואחרי-כן נתן לכל אנשי-הצבא להיטיב את לבם ככל אות נפשם; ומלבד-זאת שקד להמציא מים לרוב לאנשי-הצבא מדי עברם דרך ארץ הנגב עד סין וגם בעת שובם בדרך הזה, עד אשר לא חסר הצבא דבר ממונותיו. ואוקטוניוס וכל אנשי-הצבא הָראו לדעת, כי קטנה מלכות הורדוס הרבה מדי נדבת לבו. על-כן נשא אוקטוניוס את פני הורדוס בבואו אל ארץ מצרים אחרי מות אנטוניוס וקליאופטרה ועשה לו יקר וגדלה וקפח על מלכותו את חבל הארץ אשר קרעה מידו קליאופטרה והוסיף עליה מהוץ את גדר ואת סוסיתא ואת שמרון, וגם את הערים אשר על שפת הים עזה ואנתדון ויפו ומגדל סטרטון. ועוד נתן לו למנחה ארבע מאות גלים להיות שומרים לראשו, והם אשר היו לפניו נושאי כלי קליאופטרה. אמנם סבת המתנות האלה, אשר העניק אוקטוניוס להורדוס, היתה נדבת לב המקבל.

ד. ואחרי האַקְטִיִּדֵה א) הראשונה הוסיף הקיסר על מלכות הורדוס את חבל הארץ הנקרא טרכון ב). (חבל ארגב) וגם את ארץ הבשן הקרובה אליו ואת ארץ חוֹרְן, וזאת סבת הדבר: זְנוֹדוֹרוֹס החוכר את נחלת ליסיניס לא חדל לשלוח את השודדים מחבל ארגב על יושבי דמשק, ובני העיר ברחו אל ירון הנציב אשר בסוריה וחלו את פניו להודיע את הקיסר על-דבר מצוקותיהם. וכאשר שמע הקיסר את הדבר שלח פקדה לבער את השודדים מן הארץ. ירון עלה עליהם עם צבאותיו וטהר את הארץ מהאנשים האלה ולקח אותה מִזְנוֹדוֹרוֹס, ואחרי זמן פחד הקיסר, פן תהפך הארץ עוד הפעם לקן השודדים הפרשטים על דמשק, ומסר אותה בידי הורדוס. וכאשר בקר הקיסר בפעם השניה את האפרכיה (נציבות סוריה) בשנת עשר ולמלכותו) הקים את הורדוס לנגיד-ראש (אפיטרופוס, מפקח) בכל ארץ סוריה, עד כי לא יכלו נציבי הרומאים לשלוט בארץ מבלי שאל בעצתו. ואחרי מות זנודורוס נתן הקיסר להורדוס גם את כל הארץ אשר בין טרכון ובין ארץ הגליל (הגולן). ועוד גדול מכל הכבוד הזה היה בעיני הורדוס הדבר, כי

א) מחזור ש' ארבע שנים, שבטופו קבע אונוסטוס חג עם משחקים באקטיון, לזכר
ב) זנונו על אנטוניוס. החג הראשון היה בשנת ג'א-תשל"ג, 28 לפני המנין הנהוג.
ג) כנראה הוראת המלה הזאת הנמצאה גם בספרות התלמודית היא כנוס $\tau\rho\acute{\epsilon}\chi\epsilon\upsilon$
ד) כינוי - רון) כמו השם הערבי שבזמננו אֶל-ג'א'א. - כי שם היה מפלט לשודדים.

אותו אהב הקיסר מכל האנשים אחרי אגריפס, ובעיני אגריפס יקר מכל האנשים זולת הקיסר. וכאשר הגיע המלך למרום הצלחתו, גדלה ועצמה רוחו הנדיבה והוא נשא את נפשו הגדולה אל מעשי הצדקה.

פרק עשרים ואחד

על הערים אשר פאר אותן הורדוס והערים אשר בנה ועל יתר מוסדותיו, כי הראה את נדבת לבו גם לבני הנכר והצליח בכל דרכיו.

א. בשנת חמש־עשרה למלכו חדש הורדוס את בנין היכל ה' והרחיב את החצר מסביב לו פי שנים ובנה עליה חומה והוציא על הדבר הזה כסף רב לאין־מספר ועשה את המלאכה בתפארת, אשר אין ערוך אליה. ועל הדבר הזה יעידו האולמים (האסתונויות) הגדולים מסביב למקדש והמצודה אשר עליו מצפון, כי את האולמים יסדו ובנו ידי הורדוס מחדש ואת המצודה הרחיב ופזר לדבר הזה הון עצום, עד אשר לא נפלה ביפיה מארמון מלכים, וקרא לה בשם אנטוניה לכבוד אנטוניוס. גם את בית־המלכות אשר לו הקים בעיר העליונה — שני בנינים גדולים וכלילי־יפי, אשר גם היכל ה' לא דמה אליהם בהדרו, וקרא להם על שמות שני ידידיו, לאחד קיסריון ולשני אגריפיון.

ב. אולם לא רק בבתים אשר בנה חקק הורדוס את זכר אוהביו ואת שמותיהם, כי עוד הגדיל מזה לכבד אותם במבנה ערים שלמות. כי בארץ שמרון בנה עיר והקיף עליה מסביב חומה גהדרה בארץ עשרים ריס והביא אל העיר ששת אלפים תושבים וחלק להם לנחלה אדמה פוריה, ובתוך העיר אשר יסד הקים היכל גדול ומסביב לו הקדיש ככר לקיסר שלשה חצאי ריס, וקרא לעיר בשם סבסטי, וליושביה נתן משפטים נבחרים.

ג. ובאשר הוסיף הקיסר לתת להורדוס ארץ על גבולו, בנה שם היכל לכבודו על־יד מקורות הירדן, קלו שיש לבן. ושם המקום ההוא פִּינְאָס (פִּינְאָס). שם מתרומם אחד מראשי ההרים לגבה אין־חקר. ובצלע ההר מלמטה נפתח פי מערה מְסָה, ובקרב המערה כמראה נקרת־צור תלולה, השוקעת אל תהום עמקה מאד, והיא מלאה מי־מנוחות, וחוקרי עמק־המים לא יכלו להגיע עד תחתית המצולה גם בחבל ארץ מאד. מירכתי המערה הפונים החוצה פורצים מעינות, ושם מוצא הירדן לדעת אחדים. ועוד נבאר את זה לאשורו בדברים הבאים.

ד. ובעיר יריחו בין מצודת קפרוס ובין ארמון המלך הישן הקים המלך ארמון חדש וטוב מן הראשון ונוח ממנו למושב וקרא לו על שם

שני אוהביו. ובכלל לא נוכל לאמר, כי נשאר בכל המלכות אף מקום אחד ראוי, אשר לא עשה בו כבוד לקיסר. ואחרי אשר מלא את ארצו היכלות הוסיף לכבד אותו באפרכיה והקים קיסריונים (בניני תפארה לכבוד הקיסר) בערים רבות.

ה. הוא בחר לו על שפת הים עיר אחת אובדת, ושמה מגדל סטרטון, כי היתה יפת־נוף וראויה להתכבד, ובנה מחדש את כלה אבנים לבנות וקשט אותה בארמון מלכים נהדר, ובו הראה לפל את תכונת רוחו הגדולה, כי בכל חוף הים בין דאר ובין יפו, ששם נמצאה העיר בתוך, לא היה נמל לאניות, ועל־כן היו כל האניות היורדות בים מארץ הצידוניים (פיניקיה) אל מצרים מפליגות בלב הים, כי פחדו מרוח דרומית־מערבית, אשר גם בעת נשיבתה בנחת היתה מכה גלים אדירים אל סלעי החוף ומשברי הגלים היו מרתחים את מצולת הים למרחקים. אך המלך לא חס על הכסף ועל העמל הרב ברצותו לכבד את אוהביו וכבש את איתני הטבע והקים במקום ההוא נמל גדול מנמל פִּירִיסוס^א ובירכתי הנמל שם מבואות עמוקים לאניות.

ו. ואף כי טבע המקום היה לו לשטן במעשהו, נלחם עם המעצורים הקשים וגם יכול להם, והקים בנין מצק, אשר לא עצר הים כח להיסו, וכלל אותו ביפיו כמעשה הדבר אשר יעשה בלי עמל ויגיעה רבה. הנה כבר דברנו, כי קבע הורדוס את גדל הנמל במדה ושלשל אבנים בעמק עשרים חבל ב) לתוך הים, ולרב האבנים היה ארך תמשים רגל וקומתן תשע רגלים ורחבן עשר רגלים, ואבנים אחדות גדלו עוד במדתן מאלה. וכאשר נסתם פי המצולה, צוה הורדוס להרחיב את חלק הסכר העולה מתוך המים עד מאתים רגל. ועל מאת הרגל החיצונות הקים שתות לעצור את שטף גלי הים, והחלק הזה נקרא בשם „פרוקמיה“ (עוצר הגלים), והחלק הנשאר היה ליסוד חומת־אבנים, המקיפה את הנמל. ובחומה התנוססו מגדלים גבוהים והגדול ביניהם ביפיו נקרא דרוֹסִיֶּון, כשם הבן החורג לקיסר (דרוסוס).

ז. כפות רבות הוקמו שם למחסה לבאים באניות, והמרצפת המקיפה אותן בעגול היא מקום רחבי־ידיים לטילים. ומבוא הנמל מצד צפון, כי רוח הצפון קלה במקום הזה מיתר הרוחות. ומשני צדי המבוא שלש מצבות־ענק נטועות על עמודים. המצבות משמאל לבאים מן הים אל החוף נשענות על מגדל מצק והמצבות מעבר ימין עמדו על שני סלעים זקופים ומחברים העולים בהסנם גם על המגדל אשר ממולם. הבתים הקרובים אל הנמל נבנו

^א הוא הנמל הידוע של אתיני (אתונא בלשון התלמוד).

^ב ביונית אורגיוז, ὄργυιαί החבל הוא ארבע אמות — כל אחת רגל וחצי, ויש

עור חבל ארך יותר, די שמונה, ואף די עשר רגלים.

גם הם מאבנים לבנות ומרחק אחד היה בין רחובות העיר המשתרעים עד החוף. ולמול פי הנמל מתנשא היכל הקיסר בראש גבעה, והוא נפלא בגדלו וכלילי לפי. ובקרבו פסל ענק תבנית הקיסר, שנעשה כדמות פסל זוס אשר באולימפיה א) ואינו נופל ממנו במדתו. ועל-ידו פסל האלילה רומא ב), הדומה לפסל הירה אשר בארגוס ג). ואת העיר הזאת נחן הורדוס נדבה לאפרכיה (לנציבות סוריה) ואת הנמל ליורדי הים הסרים אליו ואת כל כבוד המוסד נתן לקיסר, כי קרא לעיר „קיסריה“ (קיסרי, קיסרין) על שמו.

ה. ואת יתר הבנינים, את האמפיתיאטרון ואת התיאטרון ואת השוקים יסד הורדוס כמשפט לאיש אשר נקראה העיר על שמו. הוא תקן שם משחקים ד) אחת לחמש שנים וגם אותם קרא על שם הקיסר. ובפעם הראשונה קבע פרסים גדולים מאד למנצחים באולימפידה המאה ותשעים ושתים ה), ולא המנצחים במשחקים בלבד, כי-אם גם השניים והשלישים להם נשאו משאות כיד המלך. הוא בנה מחדש גם את העיר אנתדון, אשר חרבה במלחמה, וקרא לה בשם אנרפיון. ומגדל אהבתו לידידו זה חרת את שמו גם מעל לשער אשר בנה להיכל ו).

ט. גם באהבתו לאביו ולאמו נפלא הורדוס מיתר האנשים. לאביו שם מצבת-זכרון בעיר אשר בנה בעמק היפה במלכותו, המלא נחלי מים ועצי חמד, וקרא לה בשם אַנטיפטריס, וממעל ליריחו הקים מבצר נשגב בחסנו וכלול בהדרו והקדיש אותו לאמו בקראו את שמו קפרוס. ולזכר פצאל אחיו בנה בירושלים מגדל על שמו ואת תכנית המגדל הזה ואת הדר גדלו עוד נספר בדברינו הבאים. וגם יסד עיר בעמק הצר מצפון בואכה יריחו וקרא לו פַּצְאָאִיס.

י. וכאשר עשה הורדוס זכר עולם לקרוביו ולאהביו, לא זלזל גם בזכר עצמו; על-כן בנה מבצר בהר הפונה אל ארץ ערב וקרא לו הורדיון (הירודיון) על שמו. ואף הרמה העשויה בידי אדם, במרחק ששים ריס מירושלים, אשר דמות לה כמראה שד, גם לה קרא הורדוס בשם הזה וכלל את יפיה בכבוד וברוח נדיבות, כי את ראש הרמה הקיף מגדלים עגלים ואת כל הככר המקף מלא ארמנות נהדרים, ולא רק מראה הבתים בפנים

א) היצירה הידועה של פִּיִּיאָס הפֶּסֶל איש אתונא.

ב) סמל העיר.

ג) מעשי ידי הפֶּסֶל הידוע פוליקלסטס.

ד) משחקי מתחרים במרוץ, במרוץ הסוסים, מחגוששים ועוד.

ה) ג'א תשמיש-תשג, י"ב עד ח לפני המנין הנהוג.

ו) כנראה בביה-המקדש.

היה תאוה לעינים, כי-אם גם מחוץ היה עשר רב שפוך על הקירות והקרנות והגגות. המלך פֹּזר כסף רב למשון ממרחק מים רבים עד ראש הרמה, ובשפוע הגבעה חצב מאתים מעלות שיש לבן צח, כי היתה הגבעה גבוהה למדי, אף כי כלה נעשתה בידי אדם. וגם בתחתית הגבעה הקים הורדוס בניני מלכים אחרים, בתי מסכנות לכלי בית המלך ובתי משכן לעבדיו, עד כי דמתה המצודה הזאת לכל חקיה לעיר שֶׁמָה בתחום ארמון-מלכים.

יא. ואחרי אשר יסד הורדוס את כל אלה הראה את נדבת רוחו גם לערים אשר מחוץ. הוא הקים גמנסיאות א) בטריפוליס, בדמשק ובעכו ותקן את חומת גבל ב) ובנה אכסדרות ג) ואולמים ו) ואסתוניות ד) והיכלות ו) ושוקים בבארות (בירות) ובצור. בצידון ובצור הקים הורדוס תיאטראות וליושבי לודקיה על שפת הים כרה תעלות להביא מים העירה ולאשקלונים יסד בתי-מרחץ וחפר בארות נחמדות, ומלבד אלה הקים שם אולמי-עמודים ה) נפלאים בפאר מלאכתם ובגדלם. ולערים אחרות נתן שדי-עצים ושדי-חציר, וערים רבות קבלו ממנו גם אדמה לנחלה, כמשפט הערים הנחשבות על מלכותו. ובערים אחרות תקן משרות קבועות לראשי גמנסיאות ונתן להם את ארחתם שנה שנה ודרש מהם — כאשר עשה ליושבי האי קוס — שלא יחדלו הפָּרְסִים כל הימים. וגם לחם הפיק הורדוס לכל שואל די מחסורו, וליושבי רודוס פֹּזר כסף לרב כפעם בפעם, למען יתקנו את צי הים אשר להם. ואת היכל פתיזון ו) השרוף בנה מכספו והרבה את הדרו מבראשונה. ומי יוכל למנות את כל המתנות אשר העניק הורדוס ליושבי קֶיקֶה וסמוס ולתַּנּוֹת את נדבותיו לבני יוֹנִיָּה כָּלָה, לאיש ואיש כפי מחסורו, והאם האתונים והקֶיקֶימונים ויושבי ניקופוליס ופרגמון אשר במוסיה לא שבעו את ברכותיו? הן גם תקן את הרחוב הגדול בעיר אנטיוכיה אשר בסוריה, כי לא יכול איש לעבור בו מפני זַהֲמָתוֹ, ורצף אותו בארך עשרים פרסה מרצפת שיש לבן ובנה אולם (סטיו) ארך על כל פני המרצפת למחסה מגשם.

יב. ואם יבוא איש ויאמר, כי בדברים האלה גמל הורדוס חסד לערים

א) מקומות פֶּתְרִיגִי מְרוֹץ, ההתאבקות, הסֶלֶת חנייתו וכדומה.

ב) ביונית בבֶּלוֹס, Βύβλος.

ג) כאן: מדורות מרוחים לאספות.

ד) סטוּאָה ביונית, ἄστος. בעברית סטיו, אצטונית, אסתונית וגם אצטבא, מכואות-

עמודים ארכים לטיול ולאספות.

ה) פריסטילון. אולם-עמודים מְרֻחָּ לאספות.

ו) היכל אפולון בדלפי.

ז) קוֹקִיָּה (קִיקִיָּה) ומוסיה (מיסיה) באסיה הקטנה.

יחידות, הנה בטובה אשר עשה ליושבי איִלִּים א) אָצֵל ברכה רבה לא לכל עמי יון בלבד, כִּי־אם גם לכל באי העולם, אשר הגיע אליהם שִׁמְעַ משחקי המתנצחים באולימפיה ב). כי בראות הורדוס, אשר עוד מעט יחדלו המשחקים האלה מחסר כסף ובוז יאבד השריד האחרון ליון הקדומה, תקן פרסים למחזור חמש השנים, אשר בו סר אל אולימפיה בדרך נסעו אל רומא, והגדיל עוד לעשות מזה, בהכינו תרומת כסף למשחקים האלה לארך ימים, ועל־כן לא יסוף זכרו לעולם בגלל הפרסים אשר קבע. ומי יוכל לפרוט את כל חסדיו, בקראו שמתה לחובות־כספים ולמסים, כמעשהו ליושבי פצאלס ובלִנְיָה, וגם מעל יושבי ערי הפרוות בקיליקיה הקל את על המסים שנה שנה. ונדבת ידו עוד גדלה ועצמה מזה, לולא פחד, פן יקנאו בו רבים ופן יאמרו, כי עלתה בלבו מחשבה זרה ללכת בגדולות ובנפלאות ממנו, בהִכְבְּדו במעשי חסדיו בערים נכריות על־פני מושליהן.

יג. גם תכונת גופו דמתה לגדל נפשו. הוא היה צִיִּד ג) מצליח כל הימים והפליא לעשות בעבודת הציד, כי היה משכיל לרכוב על הסוס. ביום אחד הכריע בצידו ארבעים חיה, כי הארץ הזאת מגדלת חזירים וצבאים ועזרים נמצאו בה לרב. והורדוס היה גם גבור־חיל במלחמה, עד אשר לא יכול איש לעמוד בפניו. גם בעת משחקי המתאבקים פחדו רבים ממנו, בראותם אותו מטיל את החנית ישר אל המטרה, וקולע בקשתו אל השערה. ונוסף על מעלות נפשו וכח גופו היה איש מצליח בכל דרכיו. ורק פעם או שתיים נגף במלחמה, וגם המכשלה הזאת לא מידו יצאה, כִּי־אם מבגד זרים או מפחזות אנשי חילו.

פרק עשרים ושנים

על מות אריסטובולוס והורקנוס הכהנים הגדולים ומרים המלכה.

א. אולם כגדל אשר הורדוס מחוק, ככה גדל היגון אשר נגזר עליו מבית. וראשית מזלו הרע היתה אשתו, אשר הרבה לאהבה על פני כל. כי בהניע הורדוס לממשלה שלח מעל פניו את אשתו הראשונה, אשר לקח בהיותו הדיוט, והיא אחת מבנות ירושלים ושמה דֹרְיָס, ונשא את מרים בת

(א) במערב הפּוּפּוּנסוס.

(ב) היא העיר הגדולה באִלִּים, מקום המשחקים האולימפיים אחת לארבע שנים (ככל

שנה חמישיה).

(ג) ביוונית קוֹיִנְטָס, αὐτοκράτωρ, היא המלה התלמודית: קניג.

אלכסנדרוס בן אריסטובולוס, ובגללה קמו מריבות בקרב ביתו בזמן קרוב. ועוד גדלו ועצמו אחרי שוב הורדוס מעיר רומא. לראשונה גרש הורדוס מן העיר את בנו אנטיפטרוס, הנולד לו מדוריס, ושלח אותו מעל פני בני מרים, ואחרי־כן המית את הורקנוס אבי אַם מרים, אשר בא אליו מארץ הפרתים, בהתגוללו עליו, כי זמם לקחת את נפשו. כי בַּזְפְּרָנָא לקח את הורקנוס בשביה בפשטו על ארץ סוריה, ואחיו היהודים היושבים בעבר נהר פרת חמלו עליו ופדו אותו ממאסרו. ולו שמע הורקנוס לקול היהודים האלה, כאשר יעצו אותו, לבל ישוב אל הורדוס, כי אז נצל ממות. אך נשואי בתו היו לו למוקש, כי בטח בדבר הזה והלך אל ארץ מולדתו, אשר נכספה נפשו לראותה. ואמנם לא היה לשטן להורדוס ולא בזה הכעים את רוחו, כִּי־אִם בדבר, אשר לו יאתה המלוכה במשפט.

ב. מרים ילדה להורדוס חמשה ילדים, שתי בנות ושלושה בנים. צעיר־בניה גדל ברומא ושם מת. ואת שני בניה הגדולים יעד הורדוס למלוכה, בעבור כבוד משפחת אמם ועל אשר נולדו לו אחרי שבתו על כסא מלכותו. ויותר מזה חוקה אותו בְּדַבֵּר אהבתו למרים אשתו, אשר בערה בקרבו כאש ועצמה מיום ליום, עד כי לא חש את המכאובים אשר הביאה עליו אהובת נפשו. כי מרים שנאה את הורדוס שנאה עזה כאהבתו אשר אהבה. ולה היה המשפט לשטום את בעלה על מעשיו הרעים. ובבטחה כי דבק בה לב בעלה, היתה מיסרת אותו בדברים פנים אל פנים על תועבותיו אשר עשה להורקנוס אבי אמה ולאריסטובולוס א) אחיה. כי גם על הנער הזה ועל ימי עלומיו לא חמל הורדוס, ואחרי תתו לו את הכהנה הגדולה בהיותו בן שבע־עשרה שנה, צוה להמית אותו מיד. כי כאשר לבש הנער את בגדי הקדש ועלה לשרת על המזבח במועד החג, זלגו עיני העם דמעות. והורדוס קנא בנער הזה ושלח אותו אל יריתו בלילה, ושם טבלו הגלים את בשרו בכרכה עד אשר יצאה נשמתו, כאשר צוה עליהם המלך.

ג. על המעשים האלה דברה מרים קשות עם הורדוס ושפכה חרפות נוראות על ראש אחותו ואמו. אמנם המלך היה כמחריש מגדל אהבתו אליה, אבל את לב הנשים אכלה קנאה עזה. הן התמכרו להעלות את חמת הורדוס עליה עד להשחית והכו אותה בלשון לפניו, כי זנתה עליו, ובדו דברים רבים למען יאמין הורדוס לשטנתן, ובכלל דבריהן ספרו, כי שלחה מרים את תמונתה לאנטוניוס אל ארץ מצרים ובעצמת נאפופיה גלתה את יפיה מרחוק לאיש הזה, הנותן לנשים חילו, אשר בכחו לקחת אותה בחזק יד. כלהט ברק

(א) בהוצאת גיוז: יונתן. ואולי זאת טעות במקום "יהודה" - וזה היה כנראה שמו

העברי של הכהן הגדול האחרון לבית החשמונאים.

החרידה הדבה הזאת את הורדוס, כי האהבה הפיחה בקרבו קנאת גבר עזה והוא שם אל לבו את עלילות קליא־פטרס הנוראות, אשר הכריעו למות את קסניס ואת מלכו הערבי, וחרד מאד, פן תלקח אשתו ממנו, וגם אימת מות נפלה עליו. ד. וכאשר שם הורדוס את פעמיו לדרך רחוקה, הפקיד את אשתו בידי יוסף בעל שלמית אחותו, אשר היה נאמן בעיניו ואהוב לו מקרבתו אליו, ובסתר צוה עליו להמית את מרים, כאשר יוציא עליו אנטוניוס משפט מות. ויוסף גלה את הסוד למרים, לא במחשבת בליעל, כי אם ברצותו להראותה את אהבת בעלה הגדולה אליה, עד כי גם המות לא יוכל להפריד בינו ובינה. וכאשר שב הורדוס מדרכו וישב עם אשתו יחד וברב שיחו הראה לה את תשוקתו העזה ונשבע לה, כי לא יאהב עוד עולם אשה וזולתה, ענתה אותו מרים: „את כל עוזו אהבתך הראית בפקדתך אשר נתת בידי יוסף להמיתני“. ה. וכשמע הורדוס, כי נגלה דבר סודו, יצא כמעט מדעתו וקרא: „יוסף לא נועז לגלות לך את דבר פקדתי, לולא פתה אותך מאחרי“. מכאב לבו אבדה רוח בינתו; הוא קפץ מעל משכבו ורץ בחמתו בבית המלכות אנה ואנה. ושלמית אחותו מצאה הפעם עת רצון להפיח כזבים ולחזק את קנאת הורדוס ביוסף. ומעצמת קנאת הורדוס נטרפה דעתו ומיד צוה להמית את שניהם (את יוסף ואת מרים). אולם כשוב אליו בינתו יסרוהו כליותיו על המעשה וכשך חמתו התגברה אהבתו עוד הפעם ואש תאותו התלקחה בקרבו, עד אשר כאן להאמין כי מתה מרים, ובנוח עליו רוח עושים היה מדבר אליה כדבר אל החיים, עד אשר ארכו הימים והוא הכיר את כל האסון אשר קרהו, ואז גדל אבלו עליה כגדל אהבתו אותה בחיים.

פרק עשרים ושלושה

עלילות דברים על בני מרים. אנטיפטרוס קבל את משפט הכזרה עליהם. הם עומדים למשפט לפני כסא הקיסר והוא מקים שלום ביניהם ובין הורדוס.

א. והבנים ירשו את משטמת אמם ומדי העלותם על לבם את מעשה הנבלה אשר עשה אביהם חשבו אותו לשונאם בנפש. ככה עשו מימיהם הראשונים כאשר גדלו ברומא, ועוד הוסיפו לשנאו אחרי שובם אל ארץ יהודה, וכאשר הלכו הנערים הלוך וגדול בשנים, כן גדלה גם שנאתם. ובהגיע עת נשואיהם והאחד לקח לאשה את בת דודתו שלמית, אשר עמדה לפנים על־יד אמם לשטנה, והשני נשא את בת ארכי־לאוס מלך קפודקיא א, ערבו

(*) קפודוקיה Καππαδοκία ביוגית.

האחים את לבם להראות את שנאתם לעינים. ובעז נפש הצעירים מצאו הולכי רכיל חפצם ואנשי בליעל אחדים דברו אל המלך יום יום, כי רעה נגד פניו משני בניו אלה, כי חתן ארכילאוס אומר לברוח אל חותנו למצא מחסה, למען יוכל אחרי זאת להתאונן על אביו באזני הקיסר. וכאשר שבע הורדוס את דברי המלשינים האלה קרב אליו את אנטיפטרוס בנו, אשר ילדה לו דוריס, להיות לו למשען בפני אחיו, וגדל את כבודו בכל הליכותיו.

ב. ושני האחים נלאו לשאת את התמורה הזאת, ובראותם את בן האשה ההדיוטית הולך וגדול, לא יכלו בגאון מולדתם להבליג על כעשם ולכל מקרה אשר עָצבם הראו את אפם וחמתם לעינים. מיום ליום גדלה משטמתם, ואנטיפטרוס מצא חפצו בדבר הזה לעלות למעלה. הוא הרבה לדבר חלקות באזני אביו והתחכם לבדות על אחיו עלילות מעלילות שונות, ופעם היה בעצמו מוציא עליהם דְבָה לפניו, ויש אשר שלח את האנשים הקרובים אליו לדבר עליהם רעות, עד אשר השפיל להוביש את כל תקוות אחיו לירשת הממלכה. על-פי צנאת הורדוס נעשה אנטיפטרוס לירוש הכסא וכן היה בעיני כל. בכבוד מלכים נשלח אל הקיסר, בעדי עדיים ובעבדה רבה ורק הנזר לא היה על ראשו. לימים מצא אֶן בנפשו להעלות את אמו על יצועי מרים. בשתים עשה מלחמה באחיו, בחגפה ובדברי רכיל, ובערמתו פתה את אביו להשיא מות על בניו.

ג. הורדוס סחב אחריו את אלכסנדרוס אל רומא והתאונן עליו באזני הקיסר, כי התנכל להמיתו ברעל. בקשי מצא אלכסנדרוס פח לשפוך את יגונו, בהכירו כי הקיסר הוא שופט נבון, המיטיב לבחון את לב אנטיפטרוס וגם חכם במשפטו מהורדוס. על-יכן הצניע לכת ולא גלה על עונות אביו, אולם הפר בחזקת-היד את כל הדבה הרעה אשר הוציא עליו. וגם נקה מאשם את אחיו, אשר נמצא אתו יחד בצרה, ואחרי-כן התאונן על מזמת אנטיפטרוס הרעה ועל החרפה אשר נעשתה לו ולאחיו. הוא בטח בבר לבבו, וגם פח מליצתו היה לו לעזרה, כי היה מפליא לדבר מאד. וכאשר קרא אלכסנדרוס באחרית דבריו, כי טוב לו ולאחיו למות בידי אביהם, אחרי שהטיל עליהם אשמה אשר כזו, העיר את חמלת כל העומדים שם, עד אשר זלגו עיניהם דמעות, וגם מצא חן בעיני הקיסר מאד, והוא העביר מעליהם את כל דברי האשמה והקים שלום ביניהם ובין הורדוס והתנה אתם, כי ישמעו לקול אביהם לכל אשר יצום, ולו המשפט לתת את מלכותו לנחלה לבנו הטוב בעיניו.

ד. ואחרי הדברים האלה שב המלך מרומא, ולמראה עין העביר את אשמת בניו, אולם לא חדל לחשוד בהם, כי אנטיפטרוס מפית-המדנים הלך אתו יחדו. אך לא גלה על שנאתו מיראתו את האיש, אשר הקים שלום

ביניהם (הקיסר). וכאשר עבר הורדוס באניה אל ארץ קיליקיה וירד אל היבשה באַיִוסָה, עשה לו ארכילאוס משתה-ידידים להודות לו על פדות נפש חתנו. ארכילאוס שמח שֶׁשְׁלוֹם מאד, וכבר הואיל לכתוב אל אנשי-שלומו ברומא לעזור לאלכסנדרוס בריבו. הוא שלח את הורדוס עד זפיריון ונתן לו מתנות עד שלשים ככר.

ה. ובכוא הורדוס אל ירושלים הקהיל את העם והציג לפניו את שלשת בניו והצטדק על-דבר מסעו והרבה להודות לאלהים וגם לשבח את הקיסר, אשר הקים את ביתו הנופל ונתן לבניו את השלום, אשר הוא דבר גדול מהמלוכה, והוסיף לדבר: „את השלום הזה אכין ביתר-עוֹ. כי הנה הקים אותי הקיסר לאדוני הממשלה ונתן לי את המשפט לבחור ביורש כסאי. ובוה אני ממלא את רצונו והוא גם רצוני. את שלשת הבנים האלה אני מקים למלכים ומתפלל אל אלהים (כי יברכם) — ואחריו אני מבקש אתכם לשמוח בדבר הזה. הן לאחד תאות המלוכה על-פי משפט הבכורה, ולשני אחיו בגלל יחס משפחה, כי הנה הממלכה היא גדולה ותצלח לממשלת מלכים רבים. ועליכם להזהר לכבד את שלשת הבנים האלה, אשר חבר אותם הקיסר יחד ואביהם הקים אותם למושלים, ואל תתנו להם כבוד אשר לא יאות להם בצדק ובמשפט, כי-אם לכל אחד כפי מספר שניו. ואם יחשוב איש, אשר בהרבותו בכבוד אחד האחים ממת שניו יתן שמחה בלבו, הן לא תשוה השמחה הזאת בכעס האח השני, אשר יגרע מכבודו. וגם אני אגזור משפט, מי ומי ראויים לבוא בחברת שלשת בני אלה ולהיות להם לקרובים ולאזהבים, והם יערבוני את השלום. יודע אני היטב, כי מיצר לב חברים רעים תצא מריבה וקנאה, ואם יהיו להם חברים להועיל, — ישמרו דרכי אהבה (ושלום). ואמנם אני דורש מִבְּנֵי אלה וגם מכל שרי צבאות חילי, כי רק אלי תהיינה עיניהם נשואות כיום הזה. כי לא את המלוכה, רק את כבוד המלוכה לבד נתתי בידי בני, למען ישבעו מברכותיה, אולם כל כבוד (חזק) השלטון ישאר בידי, ולו גם יהיה הדבר בעל-כרחי. וכל איש ואיש יתן-נא אל לבו ויזכור את מדת ימי, את ארחות חיי ואת צדקתי לפני האלהים, הן עוד טרם זקנתי, כי אֶנְאֵשׁ מחיי במהרה, ולא הלכתי אחרי חמדות-בשרים, אשר כח להן לקצר שנות עלומים. וגם בעבודת-אלהים יצאתי ידי חובתי, ועל-כן אבטח, כי אאריך ימים הרבה. והאיש אשר יעבוד את בְּנֵי בקוותו ליום חליפתי הוא יתן לפני את הדין גם על אשר עשה להם. כי לא מקנאה ביוצאי חלצי אני רוצה להרחיק מהם כל עבודת חַפְּהָ, כי-אם יודע אני, אשר הכבוד מלמד את בני-הנעורים משובה וזדון. וכאשר ישיב אל לבו כל איש המתהלך לפני בְּנֵי, כי בעשותו דבר להועיל ישא ברכה מידי הַלֵּף מעשיו, ואם יפיח מדנים — לא יראה שכר מדותיו הרעות גם מידי האיש אשר חפץ ביקרו — או אבטח

בדבר, כי קלכם תדרשו טובתי, והלא היא גם טובת בני, כי גם להם ייטב, אם תשאר הממשלה בידי ושלום יהיה ביני וביניהם. ואתם, בני היקרים, זכרו לראשונה את חבלי הטבע הקדושים, אשר בהם תפון האהבה גם בקרב חיות רעות. והשנית – זכרו את הקיסר, אשר הקים שלום ביניכם, והשלישית – שימו לבכם אלי, אשר לי המשפט לצוות עליכם – ואיני עושה זאת ורק הנני מדבר על לבכם: שמרו ברית אחים! והנה אני נותן לכם בגדי מלכות ועבדת מלכים. ואל האלהים תפלתי, כי ישלים את עצתי הטובה, אם תחיו בשלום". לדברים האלה חבק באהבה את כל אחד משלשת בניו ושלח את העם. ורבים מן הקהל הנאסף התפללו גם הם, כי תצליח עצת-המלך. והאנשים, אשר נשאו את לבם לתמורות, עשו כאלו לא שמעו דבר.

פרק עשרים וארבעה

תועבות אנטיפטרוס וווריס. בגלל גלפירה יצאה רבה על אלכסנדרוס. פירווא נחמד במעשה זר וגם אשמת שלמית נגלתה, והמלך סלח לפשעיהם הורדוס ענה את הסריסים ואלכסנדרוס נאסר בנששתים.

א. השנאה הכבושה נשארה בלבות האחים והם נפרדו במחשבות רעות מבראשונה. אלכסנדרוס ואריסטובולוס נרגנו על אשר נתן לאנטיפטרוס משפט הבכורה, ואנטיפטרוס קנא באחיו על אשר היו לו למשנים. אמנם הוא היה איש מזמות מתכונתו וידע לעצור במלים ובערמתו הרבה הבין לכסות את שנאתו לאחיו. אולם אחיו הגאים ביחש משפחתם היו מגלים בלשונם את כל מחשבות לבם. ואנשים רבים עמדו עליהם להגדיל את רגזם, ויותר מאוהביהם הנאמנים עשו זאת חזנפים, אשר התגנבו אליהם לרגל את צפוניהם. וכל דבור אשר נזרק מפי אלכסנדרוס מצא דרכו מיד אל אנטיפטרוס ואחרי-כן נמסר עם תוספת משלו אל הורדוס. וגם בדבר אלכסנדרוס דברים לתמו לא היה בטוח משוט-לשון, כי כל מוצא שפתיו שנה למצא בו מחשבה זרה, ומה גם כשדבר ככל אשר עם לבו – כי נוספו על דבריו כזבים רבים והדבר הקטן נעשה לגדול מאד. ואנטיפטרוס שלח אליו כפעם בפעם אנשים מחרחרי ריב, למען יוכל אתרי-כן לסמוך את שקריו על איזה שרש דבר, בדעתו כי שמץ-אמת מחזק את האמונה בכל דברי להג. לעצמת-זאת היו כל אוהבי אנטיפטרוס שומרי-סוד מתכונתם ועוד הוסיף להטות את לבם בכסף, לבל יגלו דבר מצפוניהם. – אמת בפי האומר, כי כל חיי אנטיפטרוס היו תעלומת-רשע! גם את העומדים על אלכסנדרוס פתה במתן שחד או בדברי חלקות, אשר התחכם בהם תמיד למצא את כל הפצו, למען יבגדו

באדונייהם וימסרו לו את כל המעשים אשר עשה ואת כל נבי שפתיו. ואת כל דבריו עשה אנטיפטרוס בדעת ובחשבון כמעשה המשחק בחזיון-עלילה ובתחבולה רבה מצא מסלות שונות לדברי שקריו אל לב הורדוס. הוא התחפש כאח נאמן ושלח מלשינים אחרים אל אביו, וכאשר יצא דבר רע על אלכסנדרוס במעמד אביו, היה אנטיפטרוס שם לו סתר פנים, כאלו בא במקרה ונכנס לתוך הדברים, בתחלה נסה להכחיש את השמועה ואחרי-כן חזק כלאחרי-יד את כל הדבה והעיר את חמת המלך. וכל הדברים נדרשו סמוכים למזמת אלכסנדרוס הרעה, למען יראה, כי הוא אומר בלבו להמית את אביו. ואיש לא השכיל לחזק את אמונת-המלך בעלילות השקר האלה, כאשר עשה אנטיפטרוס בעמדו על אחיו למליך-ישר.

ג. והורדוס נרגז מאד לשמועות האלה ומיום ליום רפתה אהבתו לשני הצעירים, ובמדה הזאת הוסיף לאהוב את אנטיפטרוס. ויחד עמו רחקו מן האחים גם השרים והעבדים בחצר המלך. אלה נטו מעליהם על דעת עצמם ואלה עשו זאת במצות המלך, כמעשה תלמי הנכבד בין כל אוהבי הורדוס, וגם אחי המלך וכל בני ביתו. וכל הגדלה היתה לאנטיפטרוס. ועוד רע ומר מזה היה לאלכסנדרוס, כי גם אם אנטיפטרוס עלתה לגדלה יתרה, היא האשה אשר יעצה רעה עליו ועל אחיו וקשה היתה להם מכל אם חורגת, בשנאה אותם ביתר שאת, כי היו בני צרתה המלכה. וכל העומדים בחצר המלך שרתו את אנטיפטרוס, כי אליו נשאו את עיניהם, ויותר מזאת, כי חזקו עליהם דברי המלך ומצותו, לבל ידרכו כל אנשי המשרה על סף בית אלכסנדרוס ולא יבואו עמו בדברים. ואימת הורדוס היתה מוטלת על אוהבי אלכסנדרוס לא בארץ יהודה בלבד, כי-אם גם בארצות נכריות. כי לו נתן הקיסר תקף ועז מכל המלכים, עד אשר היה לאל-ידו להוציא את הבורחים גם מן הערים אשר לא סרו למשמעתו. והצעירים (בני מרים) לא ידעו מכל עלילות שוטניהם, ועל-כן לא גוהרו ונפלו בשחיתותיהם על-נקלה. כי לא הוכיח אותם אביהם פנים בפנים; ורק מעט מעט נגלה להם הדבר, בראותם יום יום, כי סר לבו מעליהם והוא מהיר לכעוס לכל שמועת עצב. אנטיפטרוס השכיל להעלות עליהם גם את שנאת דודו פירורא והרבה לבקש את קרבת דודתו שלמית, כאלו היתה אשת נעוריו, וגם לסכסך אותה באחיו כל הימים. וגם גלפירה אשת אלכסנדרוס עזרה לו להפיח את חמת שלמית, כי היתה מרבה לדבר על יחס משפחתה והתפארה, אשר לה המשפט להיות הגברת לכל נשי בית המלך, כי לבית אביה יצאה מגזע טמנוס^א) ולבית אמה ממשפחת דריוש

^א) טמנוס מלך ארגוס, לפי האגדה היונית בן אריסטומכוס בן קליאוניוס בן היסוס

בן ושת־ספא ג; ולעמת-זאת הרבתה לחרף את אחות הורדוס ואת נשיו על בוז משפחתן וגם אמרה עליהן, כי לא בחר המלך בכל אחת מהן על יחש אבותיה, ורק על יפית-ארה לבד. ונשים רבות היו להורדוס, כי התר ליהודים על-פי חקי אבותיהם להרבות נשים. וגם רבות מצאו חן בעיני המלך. וכל הנשים האלה שטמו את אלכסנדרוס על אשר דברה עליהן גלפירה בצואר עתק ושפכה עליהן בוז וחרפות.

ג. אריסטובולוס הפך את לב שלמית לשנא אותו, אף כי היתה חותנתו. זה מכבר קצפה עליו והרונה גדל עוד בגלל גדופי גלפירה, — כי אריסטובולוס היה בו לאשתו כל הימים על אשר יצאה ממשפחת חשפים, באמרו כי הוא נשא אשה הדיוטית בעוד אשר לקח לו אלכסנדרוס בת מלכים לאשה. ואשתו בכתה לפני שלמית אמה וגלתה לה את הדבר וגם הוסיפה לספר: „אלכסנדרוס והקרובים אליו מתפארים, כי אחרי הכינם את הממלכה בידם יתנו את אמות יתר אחיהם עם השפחות לשלוח בפלך את ידיהן ואת הבנים אחיהם יקימו לסופרים בכפרים, והם אומרים בלעג, כי לדבר הזה היו להם (לאחיהם) אומנים טובים“. לשמע זאת לא יכלה שלמית להתאפק וספרה להורדוס את כל הדברים האלה, והיא היתה נאמנה עליו מאד, בתתה דפי בחתנה. ועוד דבה אחת נוספה אז והציתה כאש את חמת המלך, כי הגיעה השמועה לאזניו, אשר שני בניו מעלים תמיד על שפתיהם את שם אמם ומקללים את רוצחי נפשה, וכפעם בפעם מדי תתו מבגדי מרים לנשיו, הנופלות ממנה ביהש משפחתן, הם מאימים, כי תחת בגדי מלכות יתנו לבושן שק בזמן קרוב.

ד. לשמע הדברים האלה חרד המלך מפני הצעירים על רום לבם, ובכל-זאת לא נואש עוד מקוות להב, כי ישובו מדרכיהם. על-כן קרא להם לבוא לפניו, כאשר התעתד לנסוע אל רומא, וגער בהם מעט כמלך ויותר מזה דבר על לבם כאב והוכיח אותם בדברים לאהוב את אחיהם, וגם הבטיחם למחות את פשעיהם, אם ייטיבו את דרכיהם לעתיד. והם כחשו בכל העלילות אשר יצאו עליהם, בטענם כי שקר יסודן, וגם אמרו, כי יראו את צדקתם במעשים, אבל גם עליו מטל להרחיק ממנו כל שפתי-שקר ולא להאמין להן על-נקלה, כי לא יחדלו אנשי בליעל לטפל עליהם כזבים, אם יטה לדבריהם און קשבת.

ה. בדברים האלה הגיחו הבנים את דעת אביהם על-נקלה והרחיקו

בן הגבור הידוע הרקסס. לפי מסרת הרודוסוס (ספר ה, קל"ז) היה פרדיקס הראשון למושלמי מקדוניה מיוצאי הלציו של טמנוס זה; ארכילאוס, שהיה כנראה ממשפחת אצילים מקדונים, התיחש אליו. א) הוא דריוש מלך פרס הידוע, אשר כימיו וברשותו נבנה הבית השני בירושלים.

מהם את הסכנה באותו-מעמד, אבל הם הבינו, כי עוד ישבעו ממרורים בעתיד, בדעתם כי שלמית עוינת אותם וגם דודם פירורא רודף את נפשם, ושני אלה היו חזקים וקשים מהם, ומה גם פירורא, אשר היתה לו יד בכל עסקי המלוכה ורק הנזר הבדיל בינו ובין אחיו. ותבואת רכושו (שנה בשנה) היתה מאה ככר, כי לו היה פרי עבר הירדן כלו, אשר קבל במתנה מאת אחיו. והורדוס הקים אותו לנסיך (טטררכוס) ואת המשרה הזאת השיג למענו מידי הקיסר, וגם כבד אותו להתחתן עם בית המלך, בתתו לו את אחות אשתו לאשה. ואחרי מות האשה הזאת יעד לו הורדוס את בתו הבכירה ונתן לה שלוחים שלש מאות ככר. אולם פירורא השתמש מלשאת את בת המלך, כי חשקה נפשו באחת השפחות. לדבר הזה קצף עליו הורדוס ונתן את בתו לאשה לבן אחיו, אשר נפל אחר-כך במלחמה עם הפרתים. ולא ארכו הימים והורדוס השיב את חמתו מפירורא וסלח למחלתו (למחלת אהבתו).

ו. עוד לפני, בחיי המלכה (מרים), הִכּה פירורא בלשון, כי הוא מתנכל להמית את המלך ברעל, ועדים רבים גלו את אשמתו בימים ההם, עד אשר נפתה הורדוס להאמין לדברים, אף כי אהב את אחיו אהבה עזה. הוא צוה לענות רבים מהחשודים בדבר, והגיע לאחרונה גם עד אוהבי פירורא. אבל איש מהם לא הודה במזמת פירורא הרעה, ורק נגלה הדבר, כי התכונן לקחת את אהובתו ולברוח אתה אל הפרתים, וקסטבר בעל שלמית, אשר נִתְּנָה לו המלך אחרי המיתו את בעלה הראשון בעון זמה, עזר לפירורא בעצתו ונתן לו יד לברוח. גם שלמית לא נִקְּתָה מעלילת דבר. כי פירורא אחיה העיד בה, אשר באה במסרת הברית עם סולי^א, המשנה לעבדת מלך הערבים, שונא הורדוס בנפש, ואמרה להנשא לו. ואף כי נלכדה שלמית באשמה הזאת, וגם צדקו יתר הדברים אשר ענה בה פירורא, בכל-זאת נתן לה המלך חנינה, וגם העביר את חטאת פירורא.

ז. והסערה אשר התחוללה בבית המלך פקדה עתה את אלכסנדרוס וחלה פֶּלָה על ראשו. שלשה סריסים נכבדים היו בחצר המלך, אשר נשא את פניהם במשרות רמות: את האחד הפקיד לתת את הכוס על ידו ואת השני להגיש את הלחם לפניו והשלישי היה מכין את יצועיו וישן עמו בחדר. את הסריסים האלה פתה אלכסנדרוס במתנות רבות למלא תאותו. וכאשר נודע הדבר למלך, צוה לענותם ותחת סבל ענוייהם הודו על קרבתם לאלכסנדרוס וגם גלו לפניו את הדברים אשר הבטיחם אלכסנדרוס בעת פתותו אותם, כי אמר להם: „למה לכם לבטוח בהורדוס הזקן, אשר לא ידע

(*) במקור: סיפיוס, Σπλάγιος.

להפלם, הצובע את שעותיו?—הבגלל הדבר הזה לצעיר תחשבוהו? פנו אלי, כי אני אירש את הממשלה בזמן קרוב, ברצון אבי או בעל-כרחו, ואן אעשה נקמות באויבי ואת אוהבי אשביע אשר ועדנים ואתכם אפקוד לטובה על פני כל". והם הודיעו גם את המלך, כי כבר עובדים אילי הארץ במסותרים את אלכסנדרוס, ושרי החילים וראשי הגדודים מתאספים אליו בלאט.

ה. לדברים האלה התחלחל הורדוס מאד, עד כי לא מצא עז בנפשו לפרסם את דברי העדים האלה, רק שלח מרגלים יומם ולילה לחקור את כל הדברים הנעשים והמְדברים ואת האנשים החשודים הסגיר תכף להורגים. ויחזר המלך מלא שערורה נוראה, כי מכעס או משנאה הלך כל איש רכיל ברעהו, ורבים מצאו חפצם בחמת המלך המשפלת להנקם מאנשי עברתם. וכל דבר שקר נאמן מיד, והענש בא סמוך לדבה חיש מהר. ויש אשר נאשם איש מיד אחרי ענותו רעה בחברו, ויחד עם האיש, אשר גלה את אשמתו, הובל גם הוא לטבח. כי פחד המלך לנפשו מאד ולא נתן לחקור ולדרוש, ורגזו תקף עליו, עד אשר לא עצר כח להביט במנוחה אל פני האנשים הנקיים מאשם, וגם על אוהביו הקרובים היתה ידו נטויה. על רבים מהם אסר לבוא בשער המלך והוכיח בדברים קשים את האנשים, אשר לא מלאו לבו ליסרם ביד רמה. בקרב הרעה אשר קמה על אלכסנדרוס נוסדו עליו אנטיפטרוס וקרוביו לאגדה אחת ולהבאיש את ריחו בעיני אביו ולא היה דבר דבה אשר נבצר מהם. והמלך נבהל מאד מתעתועי אנטיפטרוס ומכזביו, עד אשר נדמה בעיניו, כי אלכסנדרוס עומד עליו בחרב שלופה להרגו. על-כן צוה לתפוש אותו ולאסרו בנחשתים, ואת אוהביו ענה להוציא מפייהם דבר. רבים מהם נשאו את יסוריהם במנוחה ומתו מבלי להעיד דבר-שקר, אבל נמצאו בקרבם אנשים, אשר עיפה נפשם מרגב מכאוביהם וענו שקר באלכסנדרוס ובאריסטובולוס, כי הם זוממים לנפש המלך ומחכים לשעת הכשר להמית אותו בעת הציד ולברוח אחרי-כן אל רומא. אמנם פחש הדברים ענה בפניהם, כי רק באנס נזרקו מפי העדים, אך המלך האמין להם בנפש חפצה, כי מצא לו כסות עינים להצדיק את מאסר בנו ולהראות כי לא עבר על חקי הצדק.

פרק עשרים וחמשה

ארכיטאוס הקים שלום בין אלכסנדרוס ובין פירורא ובין הורדוס.

א. אלכסנדרוס ראה, כי לא יצלח בידו להפוך את מחשבת אביו, על-כן אמר בלבו לשלם לדורשי רעתו מדה כנגד מדה. הוא כתב ארבעה ספרים

נגד אויביו ובהם הודה על מזמתו הרעה, אולם הראה, כי גם רבים מהאנשים, האלה נמצאו אתו בעצה אחת, ויותר מכלם הרעו לעשות פירורא ושלמית ועל האשה הזאת ספר, כי פעם אחת אלצה אותו לעשות אתה זמת בלילה. הספרים האלה הגיעו לידי הורדוס וענו דברים רבים ונוראים בגדולי מלכותו, והנה מהר ארכילאוס לבוא אל ארץ יהודה, כי חרד לנפשות חתנו ובתו, והיה להם לעזור מקכם בהפרו בתחבולותיו את מחשבת המלך, הרעה עליהם. כי בגשת ארכילאוס אל הורדוס קרא בקול גדול: „איה חתני הנבל? איפה אמצא את ראש רוצח־האב, למען אפוצץ אותו בידי? ונס את בתי אשלח אחרי בעלה הנאה. הן גם אם לא היתה אתו יחד במזמתו הרעה, כבר נטמאה כי היתה לו לאשה. מה יפלא בעיני ארך אפך למבקש רעתך, כי עוד חי הוא אלכסנדרוס. הן מהרתי לבוא אליך מקפודיקא, כי חשבת, שכבר נשא את עוננו, למען אחקר אתך יחד את בתי, אשר נתתי לו לאשה בנשאי פנים לכבודך. ועתה הנה אני רואה, כי עלינו להועץ על־דבר שניהם ואם ירך לך, לב האב, מענוש את בנך הצודה את נפשו, נמסור איש את משפטו בידי אחיו וקנא כל אחד ממנו את קנאת השני“.

ג. בדברים האלה הניח ארכילאוס מעט את דעת הורדוס, אשר מאן להטות אליו אזנו לראשונה. הוא נתן בידו את הספרים אשר חבר אלכסנדרוס לבחון אותם ובראש כל פרק ופרק עמד והתבונן עמו בדבר. ועתה מצא ארכילאוס מקום להשלים את עצתו המחכמה ומעט־מעט העביר את האשמה על ראשי האנשים הנקובים בספר ויותר מכלם — על ראש פירורא. בראותו את המלך שומע את דבריו באמונה, קרא אליו: „עלינו לחקור את הדבר, פן כרו אנשי הבליעל שוחה לרגלי הצעיר והוא לא התנכל עליך. כי אין אני רואה דבר, אשר יוכל להשיאו לעשות מעשה תועבה כזה. הן כבר שבע מכבוד המלוכה וגם קוה לרשת את כסאך, ואולי פתוהו אחרים והטו את דעת עלומיו הקלה למעשים רעים לטובתם. והן לא צעירים בלבד נפלו בפח אנשי ערמה כאלה, כִּי־אם גם זקנים ונבונים, ומשפחות מהללות וממלכות שלמות הפו בידיהם קרם“.

ג. הדברים האלה מצאו חן בעיני הורדוס וחמתו העזה על אלכסנדרוס שככה מעט, ורגזו קפץ על פירורא, כי עליו נשאו ארבעת הספרים את דבריהם. וכראות פירורא את זעף המלך ואת אהבתו הגדולה לארכילאוס, אשר לא יפלא ממנה דבר, הבין כי לא ימצא ישועה בדרך כבוד ובקש להציל את נפשו בהשפילו את כבודו. הוא הרפה מאלכסנדרוס והתרפס לפני ארכילאוס, אך האיש הזה ענהו, כי אינו רואה דרך לבקש עליו רחמים, אחרי אשר רבו אותות אשמתו וברור הדבר, כי יעץ רעה על המלך ומידו קמה כל הרעה אשר מצאה את הצעיר, — רק אם ישמע לקולו ויעזוב את

דרכי ערמתו ולא יוסיף עוד לכחש בדברים, כי-אם יודה על כל דברי האשמה ויבקש את אחיו ואוהבו לסלוח לחטאתו, ואם יעשה כדבר הזה, עוזר יעזר לו גם הוא (ארכילאוס) בכל כחו.

ה. ופירורא שמע לעצת ארכילאוס והתקין את עצמו לעורר רחמים על נפשו ולבש שחורים ונפל בבכי לרגלי אחיו — כמעשהו זה פעמים רבות — ובקש ממנו להעביר את חטאתו והודה בפיו, כי הוא איש נבל ועשה את הדברים הנקובים בספר האשמה. ובכה על טרוף דעתו ועל שגעונו ואמר, כי סבת הדבר היא אהבתו לאשתו. וכאשר למד פירורא חובה על עצמו והעיד בפיו על אשמתו, קם ארכילאוס לעזרהו ובקש עליו רחמים מאת הורדוס לשכך את חמתו, בתתו לו מופתים אשר קרו בביתו. כי עוד הרבה יותר ממנו שבע צרות ומכאובים מאחיו, אבל כבש את כעסו ונקמתו, כי מאן לעבור על ברית אחים. כי הממלכות דומות לגופים גדולים, ותמיד חלקן שרוי בדלקת מפני כבד המשא, אבל אין לכרות את החלק הזה, כי-אם להעלות לו ארוכה בנחת ולרפאותו.

ו. ארכילאוס הרבה עוד לדבר על לב הורדוס ולהעיר את רחמי על אחיו, אולם לא שב מחמתו השפוכה על אלכסנדרוס, והודיע כי התיר את ברית נשואיו עם בתו והוא אומר להשיבנה אל ביתו. בדברים האלה הפך את לב הורדוס, עד אשר עמד לדבר לפניו טובות על הצעיר ולבקש ממנו, כי יתן את בתו לאשה לבנו עוד הפעם. למען יאמנו דבריו ענהו ארכילאוס בערמה, כי הוא מפקיד את בתו בידו לתתה לאשה לכל אשר יחפוץ, זולת אלכסנדרוס, וגם הודיעהו, כי יקר בעיניו מכל לשמור את חק קרבת משפחתם. אולם הורדוס השיבהו, כי למנחה מידו יחשב בנו בעיניו, אם לא יתיר את קשרי הנשואים, כי כבר גולדו בנים לצמד הזה והאשה טובה מאד בעיני הצעיר, ואם תשארו לו, תשמור אותו מחטאים, ואם תלקח ממנו, אזי ינאש מכל חפצו. הן תענוגיה המשפחה מחלישים את זדון לב האדם. בקשי נרצה ארכילאוס לדברי הורדוס והשלים עם העלם וגם הקים ברית-שלום בינו ובין אביו ואמר, כי הדבר נחוץ לשלוח אותו אל הקיסר, כי כבר כתב אליו והודיעהו את כל הדברים האלה.

ז. ככה הצליחה תחבולת ארכילאוס להציל את חתנו. ואחרי-כן עשו משתה ושמחה לכבוד השלום. ובצאת ארכילאוס לדרכו נתן לו הורדוס למנחה שבעים ככר וכסא-זהב רצוף אבני-חן וסריסים וגם פילגש אשר נקראה בשם פנוכיס. ולרעי ארכילאוס נתן הורדוס מתנות לכל איש כפי מעלתו, ובמצות המלך נתנו גם קרוביו תשורות יקרות לארכילאוס, והורדוס וגדולי המלוכה שלחו אותו עד אנטיוכיה.

פרק עשרים וששה

איריקלס מכאיש את ריה בני מרים ולא הועילו להם דברי אַנְטוֹס הטובים.

א. כעבור זמן קצר סר אל ארץ יהודה איש אחד, אשר היה גדול במזמותיו מארכילאוס, והפר את השלום אשר הקים האיש הזה לטובת חתנו בחכמתו וגם המיט את אלכסנדרוס למות. האיש הזה היה זְקוּנִי במשפחתו ושמו איריקלס ובתאות בצעו רץ להרע אל מלכות יהודה, כי לא יכלה עוד ארץ יון לכלכל אותו עם צרכיו הרבים. הוא הביא אל הורדוס מתנות יקרות לצוד את לבבו וקבל חליפתן מתנות כפולות ומקפלות, אולם נפשו מאסה במנחה טהורה, כי רק בדם אמר למצא שכרו במלכות. הוא סבב את המלך בחנפה ובחלקת-לשון ורומם את שמו בשפתי שקר וחיש מהר תפן את רוח הורדוס והבין לשמח את לבבו בכל הליכותיו ומעשיו ונחשב לאחד מאוהביו הראשונים, כי גם על מולדתו נשא הספרטיטי הזה חן וכבוד בעיני המלך וכל העומדים עליו.

ב. וכאשר הכיר אִירִיקֶלֶס את נגעי בית-המלוכה וידע את המריבות בין האחים ואת מחשבת המלך על כל אחד מבניו, נעשה לאוהב קרוב לאנטיפטרוס וגם התחפש כאוהב אלכסנדרוס, בסבבו אותו בכחש, כי הוא מודע לארכילאוס. על-כן ראה אלכסנדרוס את פניו במהרה כפני אוהב נאמן וגם הציג אותו לפני אריסטובולוס אחיו. ואיריקלס נסה הרבה בימי חייו להתחפש ולשנות את פניו בדרכים רבים, אבל כבר נשכר מראש לאנטיפטרוס למגר את אלכסנדרוס, והוכיח אותו (את אנטיפטרוס) על אשר לא ישים לבו לאחיו העומדים לשטן לתקותיו (לכסא המלוכה) הראויות לו על-פי משפט הבכורה, ואת אלכסנדרוס היה מִסַר על אשר יתן לאחיו בן האשה ההדיוטית לרשת את המלוכה, והיא תאות רק לו, כי הוא בן מלכה וגם אשתו היא בת מלכים, ומה גם כי ארכילאוס יהיה לו למשען. ואיריקלס רמה את הצעיר, באמרו כי הוא אוהב לארכילאוס, עד אשר נחשב בעיניו ליועץ טוב. ועל-כן לא כסה ממנו אלכסנדרוס דבר והתאונן באזניו על כל הרעה אשר עשה לו אנטיפטרוס וגם אמר לו, כי לא יפלא הדבר אם יקח הורדוס רוצח נפש אמם את מלכותה מידו ומיד אחיו. איריקלס התחפש כאח לצרה ודבר על לבו לנחמו. ואחרי אשר הוציא גם מפי אריסטובולוס טענות כאלה ולכד את שני האחים יהדו בדברי תלונה על אביהם, יצא מלפניהם וגלה את סודם לאנטיפטרוס וגם הוסיף לדבר שקר, כי נוסדו אחיו עליו לקחת את נפשו ורק נשאר להם לקום עליו בחרב. חלף הדבר הזה קבל איריקלס

כסף רב מידי אנטיפטרוס ויצא להלל אותו באזני אביו. ולאחרונה התמכר בשחד רב להכריע את אלכסנדרוס ואריסטובולוס, בעמדו לשטן עליהם לפני אביהם. הוא בא אל הורדוס ואמר לו: הנה אני משלם לך טובה תחת טובה ומציל את חייך חלף חסדיך הרבים ואת אור עיניך במחיר נדבותיך. הן זה מכבר הוחדה החרב לקחת את נפשך וימין אלכסנדרוס נטויה להמיתך, אולם אני מנעתי אותו להחיש את מעשהו, בסבבי אותו בכחש, כי גם ידי תכון עמו. ככה דבר אלכסנדרוס: „המעט בעיני הורדוס, אשר מלך בארצות לא לו, בהמיתו את אמנו ובקחתו לו את מלכותה, — כי עוד הקים ממזר ליורש המלוכה ומטר בידי אנטיפטרוס המשחית את נחלת אבותינו? על-כן אקח נקם ממנו על דם הורקנוס ומרים, כי בלי מעשה-רצח לא אוכל לקבל את המלוכה מידי אב אכזרי כזה. הן יום היום הוא משביע אותי רגז ובכל דבר היוצא מפי הוא מוצא דפי ומחשבה רעה. לזכר משפחה רמה זרה, אני נוחל קלון תמיד על לא דבר, בשמעי את קול אבי מדבר: „הן אלכסנדרוס לבדו הוא רם היחש, ועל-כן הוא מתעב את אביו על בוז משפחתו“. ובעת הצייד אני מרגיז את אבי כשאני פותח פי, ומדי הלצי את אבי, הוא שומע לעג מתוך דברי, ותמיד הוא מקשיח את רחמיו ממני, כי רק את אנטיפטרוס לבד הוא אוהב. על כל הדברים האלה ינעם לי המות, אם לא תצלת המומה בידי; אולם אם תמצא ידי להמית את אבי, אבקש לראשונה מחסה אצל קרובי ארכילאוס, כי נקל יהיה לי להמלט אליו, ואחרי-כן אלך אל הקיסר, אשר לא ידע עד היום הזה את דרכי הורדוס. ולא אעמוד לפניו כבראשונה, רועד מפחד אבי הנצב ממולי, וגם לא אפתח את פי להעיד את הרעות אשר עשה לי בלבד, כי בתחלה אתנה את צרות כל העם ואדבר על המסים המעיקים עליו עד כלות הנפש, ואספר מה הם מעשי-המותרות והזדון אשר כלה בהם הורדוס את הכסף, שנגש מאת העם במצצו את דמו, ומי הם האנשים אשר עשו עשר מעמל ידינו, וכמה כסף הוציא להיטיב לערים נכריות. גם אדרוש שם את דם זקן-אמי ואת דם אמי ואודיע את כל התועבות אשר עשה אבי, ולא יקשה לי כמשפט רוצח-אב“.

ג. כדברים האלה ענה איריקלס באלכסנדרוס והרבה במהלל אנטיפטרוס, כי הוא לבדו אוהב את אביו, ועל-כן הוא עומד לאחיו לשטן במזמתם הרעה. והמלך לא שקט עוד מרגזו הראשון, ולשמע הדברים האלה עלתה חמתו עד להשחית. ואנטיפטרוס מצא הפעם שעת-הפשר לשלוח אל המלך אנשים אחרים להעיד על אחיו, כי באו בסתר בדברים עם יוקונדוס וטרטרוס שרי הרוכבים למלך לפניו, אשר נדחו ממשמרותיהם על מעשי-סגנה. ולדברים האלה התאנף הורדוס מאד וצוה מיד לענות את האנשים.

אבל הם לא הודו אף באחת העלילות אשר יצאו עליהם, והנה הובא אל הורדוס מכתב אחד, אשר שלח אלכסנדרוס אל שר המבצר אלכסנדריון לבקשהו, כי יקבל אותו ואת אחיו אחרי המיתם את אביהם וגם יסגיר בידם את הנשק ויתר כלי המלחמה למצא בהם חפץ. אלכסנדרוס אמר, כי המכתב הזה הוא מעשה דיופנטוס. דיופנטוס היה סופר למלך ואיש עז־נפש והבין לכתוב ככתב איש ואיש. הוא זיף כתבים רבים ולאחרונה הומת בעונו זה. הורדוס צוה לענות את שר המבצר, אך המענה לא הוציא מפיו דבר מכל אשר ענו בו עדי השקר.

ד. אף כי מצא המלך, כי אין עוד דברי העדים האלה מספיקים, צוה לשום משמר על בניו, אך לא אסר אותם בנחשתים, ואת איריקלס, אשר הביא את כל הקללה על ביתו ואשר חבל במזמותיו את כל מעשה התועבה, קרא בשם מיטיבו ואיש־חסדו ונתן לו חמשים ככר למנחה. ואיריקלס מהר לעזוב את ארץ יהודה בטרם ינדע דבר־אמת ונסע אל ארץ קפודקיא והוציא כסף גם מידי ארכילאוס — בספרו לו בעזות מצת, כי הקים שלום בין הורדוס ובין אלכסנדרוס. ואחרי־כן שב אל ארץ יון ופזר את הכסף, אשר עשה לו במעשי רשעתו, למעשי־גבלה חדשים. שתי פעמים התלוננו עליו לפני הקיסר, כי הפיח ריב בארץ אֶכֶיָה ונָצַל את עריה, ולאחרונה הגלה אותו הקיסר, וזה היה דבר הענש אשר מצא אותו על דם אלכסנדרוס ואריסטובולוס.

ה. ונאה להציג פה מול הספרטיטי המביש הזה את אורְסְטוֹס איש קֹס, אשר היה אוהב קרוב לאלכסנדרוס בימי התגורר איריקלס בארץ יהודה, וכאשר חקר אותו המלך בדבר העלילה אשר הוציא האיש הזה, נשבע לו שבועת אמונים, כי לא שמע מפי הצעירים דבר רע. אבל הדברים האלה לא היו להועיל לאֶמְלָלִים, כי הורדוס היה נכון להטות אֶזְן קשבת רק לדברי רעה, ואהוב היה לו האיש, אשר האמין והתרגו עמו יחד ולעלילות השקר).

פרק עשרים ושבעה

בהסכמת הקיסר האשים הורדוס את בניו לפני בית־דין בבארות, והם לא הובאו אל בית־הדין ונספטו משפט מות, וכעבור זמן קצר נשלחו אל שמרון והומתו.

א. שלמית הגדילה עוד את סאת אכזריות הורדוס ואת כעסו על בניו, כי אריסטובולוס רצה למשוך אל הסכנה את האשה הזאת, אשר היתה דודתו וחוננתו, ושלת אליה להזהירה, כי תציל את נפשה מפני המלך המתכונן להמיתה, כי עוד הפעם הכו אותה בלשון על עונותיה הראשונים,

אשר היא אומרת להנשא לטולי הערבי בסתר ולגלות לאויב הזה את מצפוני המלך. הדבר הזה היה הגל האחרון, אשר דחף את הצעירים הטובעים לתוך המצולה, כי שלמית רצה אל המלך והודיעה את העצה היעוצה לה מאת אריסטובולוס. והמלך לא יכול עוד למשול ברוחו וצוה לאסור את שני בניו בנחשתים ולהפריד ביניהם, וגם שלח מהר אל הקיסר את וולומניוס ראש המחנה ואת אוֹמפּוֹס ידיו, להביא לפניו את פתשגן כתב-האשמה ודברי העדים. והם נסעו באניה אל רומי ונתנו את מכתב המלך על-ידי אוקטיונוס, הקיסר קצף על הצעירים מאד וחשב, כי לא יאות לו לקחת מהאב את המשפט לעשות בבניו כרצונו, ועל-כן השיב את הורדוס עם המכתב, כי הוא ממלא את ידו להיות שליט בדבר כטוב בעיניו, וגם חוה את דעתו, כי ייטיב לעשות, אם יחקור את דבר-העלילה לפני אספת קרוביו ומשפחתו ושרי הרומאים באַפּרִכָּה יחד, וכאשר ילכדו הבנים במחשבתם הרעה עליו — ימסור אותם להורג; אולם אם יגלה הדבר, כי רק לנוס אל נפשם לבד אמרו בלבם, עליו להקל ממת ענשם.

ג. והורדוס שמע לדברים האלה ונסע אל בארות, כאשר צוה עליו הקיסר, והקהיל שם את בית-הדין. ומשרי הרומים ישבו למשפט — כי בן כתב אליהם הקיסר — : סטורנינוס ופּדְגִיוֹס עם המשנים (הצירים, הַגִּטִים) העומדים עליו ואתם יחד וולומניוס הנציב — ואחריהם קרובי המלך ואוהביו וגם שלמית ופירורא. ומלבדם כל נכבדי ארץ סוריה, רק המלך ארכילאוס לא נמצא ביניהם, כי היה חשוד בעיני הורדוס מפני קרבתו לאלכסנדרוס. ואת בניו לא נתן הורדוס לבוא אל המשפט, כי הבין, אשר במראם לבד יעוררו עליהם את רחמי כל השופטים, ואם גם יפתחו את פיהם ללמד זכות על עצמם, יראה אלכסנדרוס על-נקלה, כי בתחו כל יסוד האשמה. על-כן נשארו האחים במשמר בכפר פֶּלְטִי אשר לצידוניים.

ג. והמלך קם על רגליו להרשיע את בניו, כאלו עמדו לפניו. אמנם על-דבר מִזְמַת הרצח דבר בשפה רפה, כי לא יכול למצא אותות ומופתים עליה, אולם הרבה לדבר על גדופי הבנים ועל לעגם, על גאות זדונם ועל מעשי הוללותם הרבים אשר עשו לו והראה לשופטים כי קשים עוד אלה ממות. ובראותו, כי אין איש מן השופטים משיב-אותו על דבריו, החל לקלל את יומו, כי רע ומר לו לנצח הפעם את בניו וכמפלה נחשב הדבר לנפשו. וככלותו לדבר שאל לדעת כל אחד מהשופטים. סטורנינוס הוציא את משפטו ראשונה, כי יאות לו ליסר את הצעירים, אולם לא בענש מות, כי לא ישר בעיניו הדבר להוציא משפט מות על בני איש נכרי בעוד שלשת בניו עומדים עליו. וכמוהו חוו את דעתם שני מִשְׁנִים, ועוד שופטים אחדים החזיקו אחריהם. וולומניוס היה חראשון, אשר דרש משפט אכזרי, ואחרי

דנו גם יתר השופטים כלם את הצעירים למות. אלה אמרו להחניף בדבר הזה להורדוס ואלה עשו זאת משנאתם אותו. ואף איש לא הוציא את משפטו מכעסו על הנאשמים. ועיני כל יושבי ארץ סוריה וארץ יהודה היו נשואות לתוצאות העלילה הזאת. אולם איש לא רצה להאמין, כי תגדל אכזריות הורדוס עד אשר יוציא את בניו להורגים. המלך סחב את בניו אל צור ומשם נסע באניה אל קיסרי ושת עצות בנפשו למצא את הדרך אשר בו ימית את הצעירים.

ו. ואיש-צבא זקן היה למלך ושמו טרון ולו היה בן והוא אוהב נאמן וקרוב מאד לאלכסנדרוס. וגם האב אהב את הצעירים ומרב כעסו (לשמע משפטם) יצא מדעתו, וראש דברו היה לשוב בחוצות ולצעוק, כי נרמס הצדק ברגל זדון ואבדה האמת ונהפכו סדרי-בראשית והחיים מלאו חמס ועוד דברים אשר שם הצער בפי איש מר-לבב המואס בחיים. ולאחרונה העז פניו לבוא אל המלך ולקרא באזניו: „הנה עיני רואות, כי אתה האמלל בין כל בני-האדם, כי על-כן תאמין לדברי אנשי בליעל על הנפשות היקרות עליך, ונאמנים עליך שלמית ופירורא, אשר פעמים רבות הוצאת עליהם משפט מות, בדברם סרה בילדים האלה. והן כל הפצם הוא להכרית את יורשי כסאך, אשר להם המשפט, ולהשאיר את המלוכה בידי אנטיפטרוס לבד, כי בו בחרו למלך, בחשבם להטותו אל כל אשר יחפצו. הטרם תראה, כי מות האחים יהפוך את לב אנשי-הצבא לשנא את אנטיפטרוס? כי אין איש אשר לא ינוד לצעירים האלה ורבים משרי החילים מגלים את כעסם לעינים.“ בדברו את זאת נקב לפניו את שמות הנרגנים ומיד צוה המלך לתפוש אותם וגם אותו ואת בנו.

ה. והנה קפץ אחד הגלבים בחצר המלך ושמו טריפון, אשר רוח צועים עברה עליו להעיד עדות רעה בנפשו, וקרא: „הן גם אותי הסית זה האיש טרון להמיתך בתער הגלבים בעת גלחי את בשרך, וגם תשורות יקרות אמר לתת לי מידי אלכסנדרוס. וכשמוע הורדוס את הדברים האלה צוה לענות את האב ואת הבן ואת הגלב ולחקור מפיהם דבר. אולם טרון ובנו כחשו והגלב לא הוסיף על דבריו הראשונים. על-כן צוה המלך לדוש את בשר טרון ביתר עז. הבן חמל על אביו והבטיח את המלך לגלות לו את כל הדברים, אם יתן חנינה לנפשו. וכאשר מלא הורדוס את בקשתו ספר לו, כי שמע אביו לקול אלכסנדרוס ורצה לרצחו (את הורדוס) נפש. יש אומרים, כי בדה (בן טרון) את הדברים האלה להניח לאביו ממכאוביו. יש אומרים, כי דבר-אמת היה בפיו.

ו. והורדוס העמיד את שרי-הצבא ואת טרון למשפט אספת-העם והאשים אותם והעיר עליהם את חמת כל העם. ומיד רגם ההמון אותם

ואת הגלב בעצים ובאבנים. ואחרי הדבר הזה שלח הורדוס את בניו אל סבסטי (שמרון) הקרובה לקיסרי וצוה להמיתם בחנק. וכאשר נעשתה פקדתו צוה להעביר חיש מהר את גופות החללים אל מבצר אלכסנדריון ולקבר את עצמותיהם בקבר אלכסנדרוס אבי־אמם. זה היה דבר מות אלכסנדרוס ואריסטובולוס.

פרק עשרים ושמונה

אנטיפטרוס נעשה שווא פפא. המלך אמר לשדך את בני ההרוגים עם קרוביו, אך אנטיפטרוס שנה את הזווגים. על גשי הורדוס ובניו.

א. ועתה היתה ירשת הממלכה לאנטיפטרוס באין מכלים דבר. והנה התעוררה עליו שנאת העם, כי כל האנשים ידעו, אשר הוא לבדו חבל את כל עלילות הרשע על אחיו. ומחתה גדולה נפלה עליו, בראותו את בני אחיו הנרצחים הולכים וגדלים. גלפירה ילדה לאלכסנדרוס שני בנים, את טגרן ואת אלכסנדרוס, ולאריסטובולוס נולדו מברניקי בת שלמית, שלשה בנים: הורדוס, אגריפס ואריסטובולוס. את גלפירה השיב הורדוס עם שלוחיה אל בית אביה בקפודקיא, אחרי המיתו את אלכסנדרוס, ואת ברניקי אשת אריסטובולוס נתן לאשה לדוד אנטיפטרוס, אחי אמו. כי אנטיפטרוס אמר להשיב אליו את לב שלמית, אשר התעברה בו, ותקן את הנשואים האלה. וגם את פירורא סבב אנטיפטרוס במתנות ונשא את פניו בכל עת ולאוהבי הקיסר ברומי פור כסף רב. גם כל העומדים על הנציב סטורנינוס בסוריה שבעו ממתנותיו. אך במדה אשר הרבה לתת להם, גדלה שנאתם אליו, כי לא פור את כספו ברוח נדיבה ובאהבה, כי־אם באנס. וסוף הדבר היה, כי לא נקשרו האנשים, אשר קבלו את מתנותיו, אליו לאהבהו, ושנאת האנשים, אשר לא פקד אותם במנחותיו, גדלה ועצמה. מיום ליום הוסיף אנטיפטרוס מתת, בראותו דבר אשר לא חכה לו — כי המלך שם עינו על היתומים ובחמלתו הגדולה עליהם הוא מראה, כי נחם על הרעה אשר עשה לבניו הנרצחים.

ב. פעם אחת הקהיל הורדוס את קרוביו ואת אוהביו והציג לפניהם את הילדים ודבר אליהם בדמעות על עינים. „שטן אכזרי לקח ממני את אבות הילדים האלה ונוסף על קרבותי אליהם עלי לצאת עוד ידי חובת החמלה על היתומים. עליכן אנסה, אולי יצלח בידי להיות אבי־זקן מלא רחמים, אחרי היותי אב אמלל מאד, ואפקיד את אלה בידי האנשים היקרים לי מפל. פירורא, את בתך אני מארש לבכור בני אלכסנדרוס, למען תהיה

לו אתה לגואל ולמגן. ולבנך, אנטיפטרוס, אני נותן את בת אריסטובולוס, למען תהיה לאבי היתומה, ואת אחותה יקח לאשה בני הורדוס, הנולד לבת כהן גדול. וכל היקרים בעיני ישימו את דברי אלה אל לבם ואל יפר איש מהם את עצתי. ולפני האלהים אפיל תחנתי, כי יחזק את הקשרים האלה לטובת מלכותי ולטובת יוצאי חלצי וישקיף על הילדים משמים בעיני חסדו ויטיב להם מאבותיהם."

ג. וככלות הורדוס לדבר זלגו עיניו דמעות. הוא חבר את ידי הילדים וחבק כל אחד ואחד באהבה ושלח את הנאספים מעליו. ואנטיפטרוס התעצב לדבר הזה מיד והכרת פניו ענתה בו, כי הוא סר וזעף. הוא חשב, כי כבוד היתומים בעיני אביו יוריד אותו מגדלתו וסכנה עתידה לשלטונו, אם מלבד ארכילאוס יהיה גם פירורא הנסיך לעזר לבני אלכסנדרוס. הוא השיב אל לבו, כי העם שונא אותו בנפש וחמל על היתומים וזכר את כבוד אחיו הנרצחים בחייהם על-פני כל היהודים ואת שמם הטוב אשר נשאר אחרי מותם. ועל-כן בקש לו דרך להתיר את הקשרים האלה.

ד. אנטיפטרוס פחד לטובב את אביו בנכלי ערמה, בראותו כי הוא איש קשה ונרגז עד להשחית לכל דבר חשד, ועל-כן לבש עז לבוא אל אביו ולהתחנן אליו פנים בפנים, לבל יעביר ממנו את המשרה אשר נתן בידו ולא ישאיר לו את שם המלך בלבד, בתתו את תקף השלטון בידי אחרים. כי לא יוכל להחזיק בשבט-הממשלה, אם יקבל בן-אלכסנדרוס על ארכילאוס אבי אמו גם את פירורא למגן. ולזאת חלה את פני המלך לשנות את הזוגים האלה, כי משפחת המלוכה היא גדולה ועצומה. כי תשע נשים היו להורדוס ושבע מהן ילדו לו בנים ובנות ואלה הם: אנטיפטרוס נולד לדוריס והורדוס למרים בת הכהן הגדול. את אנטפס וארכילאוס ילדה לו מלתיקי משמרון וגם בת נולדה לה ושמה אוימפיס, והיא היתה לאשה ליוסף בן אחי המלך. וקליאופטרה מבנות ירושלים ילדה לו את הורדוס ואת פיליפוס ומפסס נולד לו פצאל. ועוד שתי בנות היו לו ושמותיהן רקסני ושלמית, האחת נולדה לו מפאידרה והשניה מאלפס. גם שתי נשים עקרות היו להורדוס, האחת בת דודו והשניה בת אחיו (או אחותו). ומלבד כל אלה היו שתי אחיות לאלכסנדרוס ולאריסטובולוס ממרים. ויען אשר היתה המשפחה גדולה ועצומה, בקש אנטיפטרוס לשנות את הזוגים.

ה. והמלך קצף על אנטיפטרוס מאד, בראותו כי אין לבו טוב על היתומים. וכבר עלתה בנפשו מחשבה על-דבר הנרצחים, אולי היו חללי רעת אנטיפטרוס ועלילות שקריו. בפעם ההיא השיב את אנטיפטרוס דברים רבים בחרי-אף וגרשהו מעל פניו. אולם אחרי-כן הטה אותו אנטיפטרוס בחלקת לשונו לשנות את הדבר כרצינו והורדוס נתן את בת אריסטובולוס לו לאשה ולבנו נתן את בת פירורא.

ו. צא ולמד, מה גדול היה כח אנטיפטרוס למצא חפצו בחלקת לשונו, כי השיג מאת המלך דבר, אשר נבצר משלמית להשיג משלו. אף כי היתה שלמית אחות המלך והרבתה להתחנן אליו גם על-ידי 'יִוְיָה אשת הקיסר, כי יתן לה להנשא לסולי הערבי, נשבע לה הורדוס, כי לאויבת רעה תחשב בעיניו, אם לא תחדל להוגיע אותו בדבריה, ולאחרונה נתן אותה בעל-כרח לאשה לאחד מאוהביו ושמו אֶלְפֶסָא, ואת האחת מבנותיה נתן לבן אלכסא ואת השנית לדוד אנטיפטרוס, אחי אמו. ומבנות מרים נשאה האחת לאנטיפטרוס בן אחותו והשניה לבן אחיו פצאל.

פרק עשרים ותשעה

אנטיפטרוס נמאס בעיני כֵּלֵי. הוא נשלח אֶל רומי עם צואת הורדוס. פירורא מאן לגרש את אשתו ועוב את אחיו ומת בביתו.

א. אחרי אשר האביד אנטיפטרוס את תקוות היתומים ושנה את הזווגים לטובתו חשב, כי הגיע בתקותו למלוכה אל חוף מבטחים והוסיף שלוח על רשעתו, עד אשר היה לטרח ועל כל הבריות. בראותו, כי אין לאל-ידו להפר את שנאת הבריות, בקש למצא מנוחה בהפילו את אימתו ועל כל סביבותיו, ופירורא החזיק בידו, בחשבו, כי כבר נכונה המלוכה בידו. מלבד זאת נוסדו הנשים בחצר המלך יחד להקים מבוכות חדשות. כי אשת פירורא עם אמה ואחותה התחברו לאם אנטיפטרוס והרבו מעשי עזות בקרב הארמון. ואשת פירורא ערבה את לבה לחרף גם את בנות המלך, והורדוס שטם אותה מאד על הדבר הזה, ואף כי שנא המלך את הנשים, פרשו את מצודתן על יתר האנשים. רק שלמית לבדה עמדה להן לשטן ודברה רעות באזני המלך על אגדתן, כי לא תצא ממנה טובה למלכותו. וכאשר נודעה לנשים דבת שלמית הרעה, פחדו מכעס הורדוס וחדלו להתאסף ולהתרועע בגלוי והתחפשו במעמד המלך כאלו הן צוררות אשה רעותה, וגם רבו ביניהן. ואנטיפטרוס שנה יחד אתן את טעמו ולמראה-עין התעבר בפירורא. אבל במסתרים היו מתאספים יחד בלילות ומטיבים את לבם, וכאשר הוסיף המלך לשמור את צעדיהם, כן חזקה אגדתם. ומעיני שלמית לא נעלם הדבר והיא גלתה את הכל להורדוס.

ב. וחמת הורדוס נצתה ויותר מכל חרה אפו באשת פירורא, כי הרבתה שלמית לדבר עליה סרה. הוא אסף את קרוביו ואוהביו למועצה ושם על האשה הזאת חטאות שונות, והרבה לדבר על זדון לבה נגד בנותיו וגם ספר, כי שכרה את הפרושים בכסף להתקומם עליו והפכה בתרופות

שונות את לב בעלה לשנאו. ולאחרונה פנה אל פירורא ודבר אליו לבחור באחת משתי אלה: בברית אחים עמו או באהבת אשתו. פירורא השיבהו, כי נקל יהיה לו לפרוש מן החיים מלעזוב את אשתו. והורדוס נבוך ולא מצא מענה ושם את פניו אל אנטיפטרוס וצוה עליו, לבל יבוא בדברים עם אשת פירורא, וגם לא עם בעלה ועם אחד האנשים הקרובים אליה. למראה-עין לא עבר אנטיפטרוס על פקדת אביו, אבל בסתר היה יושב אתם לילות רצופים. וביראת אנטיפטרוס את המרגלת (ושלמית) התחכם להשיג בעזרת אנטישולמו אשר באיטליה רשות לנסוע אל רומי. האנשים האלה כתבו אל הורדוס, כי עליו לשלוח את אנטיפטרוס אל הקיסר בזמן קרוב. והורדוס לא דחה את הדבר ושלח אותו עם עבדה נהדרה ונתן בידו כסף רב וגם שלח עמו את צואתו, אשר על-פיה הוקם אנטיפטרוס למלך, ולירש כסאו נועד הורדוס, הנולד למרים בת הכהן הגדול.

ג. גם סולי הערבי, שלא מלא את מצות הקיסר, מהר לנסוע באניה אל רומי להתעצם עם אנטיפטרוס ולהצדיק את נפשו מהדברים אשר טען עליו מחדש ניקולאוס איש דמשק. מריבה קשה קמה בין סולי ובין אדוניו המלך חרתת על אשר המית את כל אוהביו וגם את שהם (סואימוס) התקיף בכל אנשי הסלע. סולי כבר בכסף רב את פני פבטוס פקיד הקיסר וקוה לו, כי יחזיק בידו גם נגד הורדוס. אולם הורדוס הרבה לתת שחד לפבטוס מסולי איש-דיבו והסיר את לבו מעליו והטה אותו לנגוש את הכסף כמצות הקיסר. סולי מאן לשלם ועוד התאונן על פבטוס באזני הקיסר, כי לא נהג את משרתו לטובתו הוא (לטובת הקיסר), רק לטובת הורדוס לבד. לדברים האלה קצף פבטוס על סולי מאד, וכאשר הוסיף הורדוס לשאת את פניו ולכבדו, בגד בסולי וגלה למלך את סודותיו, כי נתן שחד לקורינתוס, אחד משומרי ראשו, ועל-כן יהיה טוב למלך להזהר ממנו. המלך האמין לדברים האלה, כי אמנם גדל קורינתוס האיש הזה בחצר המלוכה, אבל היה ערבי מלדה. הורדוס צוה לחפשו מהר יחד עם שני ערבים אחרים אשר נמצאו בביתו, אחד — אוהב סולי והשני — זקן-שבט. האנשים ענו והודו על אשמתם, כי הסיתו את קורינתוס בכסף רב להמית את הורדוס. גם סטורגיניוס הנציב אשר בסוריה חקר את האנשים ואחרי-כן נשלחו אל רומי.

ג. והורדוס לא חדל מהציק לפירורא, כי יגרש את אשתו, אולם לא מצא תחבולה להנקם באשה הזאת, אף כי סבות רבות היו לו לשנאה, ולאחרונה עלתה חמתו עד להשחית ונאץ גם את אחיו בגללה וגרש את שניהם יחדו. ופירורא קבל באהבה את החרפה הזאת ונסע אל גבול נסיכותו ונשבע, כי רק מות הורדוס ישים קץ לגלותו — וכל עוד אחיו בחיים לא ישוב אליו. הוא לא רצה גם לנסוע אל אחיו בחלותו, כאשר הפציר בו

לבקרהו. כי חכה הורדוס למות ובקש לצוות לפירורא דברים אחדים. אולם הורדוס נצל ממות אחרי הואשו מחייו, וכעבור זמן קצר חלה פירורא, והורדוס לא שלם לו כפעלו, כי-אם בא אליו לבקרו וסעדהו בחמלה על מטת חליו. אך פירורא לא יכול להתגבר על מחלתו ומת אחרי ימים מעטים. והורדוס אהב אותו עד יום מותו, ולא שם לבו לשמועה אשר יצאה על אחיו, כי אמר להמיתו בסם-מות. הוא צוה להביא את גופת פירורא אל ירושלים ופקד על כל העם לעשות לו אבל גדול וגם תקן לו קבורה נהדרה מאד. ככה בא הקץ על אחד רוצחי אלכסנדרוס ואריסטובולוס.

פרק שלשים

הורדוס חקר את דבר מות פירורא ומצא את סם-המות אשר הכין לו אנטיפטרוס, ואחרי-כן גרש את דוריס ומרים והעביר את בנה הורדוס מנחלתו.

א. ואחרי הדבר הזה השיגה הנקמה גם את אנטיפטרוס, ראש מחוללי הרצח. הנקמה החלה במות פירורא. כי אחדים מעבדיו המשחררים באו אל המלך סרים וזועפים ואמרו, כי הומת אחיו ברעל, כי הקריבה לפניו אשתו מאכל, אשר לא הוכן כחך, ובטעמו מן המאכל הזה חלה מיד. כי הנה הביאו אמה ואחותה לפני שני ימים אשה אחת יודעת ברפואות מארץ ערב להכין שקוי אהבה לפירורא, ותחת השקוי הזה נתנה לו האשה סם-מות, כי סולי (הערבי) הסית אותה לעשות את הדבר.

ב. מחשבות רעות רבות בעתו את המלך, והוא צוה ליסר בענויים את השפחות וגם בני-חורין אחדים. ואחת הנשים קראה בקול גדול מעצמת מכאוביה: „האל מושל הארץ והשמים ינקם באשה, אשר הביאה עלינו את כל הקללה הזאת, באם אנטיפטרוס”. שיח האשה הזאת היה למלך לשרש דבר וממנו חקר ודרש למצא את האמת. והאשה גלתה לו דבר אהבת אם אנטיפטרוס לפירורא ולנשי ביתו, כי נאספו יחד במסתרים וגם פירורא ואנטיפטרוס שתו אתן כל הלילה אחרי שובם מחצר המלך ולא נתנו לאחד ממשרתי הבית וגם לא לאחת השפחות להמצא אתם בחדר. אשה בת-חורין גלתה את הדבר הזה.

ג. ואת השפחות הבדיל הורדוס וצוה לחקור אותן בענויים אחת אחת וקלן העידו פה אחד כדברי האשה וגם הוסיפו לספר, כי על-פי חווה שעשו ביניהם נסע אנטיפטרוס לרומא ופירורא לעבר הירדן. הנה כפעם בפעם נדברו איש אל רעהו, כי אחרי אשר המית הורדוס את אלכסנדרוס ואת אריסטובולוס יכלה את חמתו גם בהם ובנשיהם, כי האיש, אשר רצח את

מרים ואת בניה, לא ישא פני אדם. ועל-כן טוב לברוח למרחקים מפני החיה הטורפת הזאת. הנשים הוסיפו לספר, כי אנטיפטרוס היה מתאונן לפעמים באזני אמו, שכבר זרקה בו שיבה בעוד אביו מוסיף עלומים מיום ליום, ועוד מעט יקדם אותו המות, טרם יעשה מלוכה באמת. הן גם אם ימות אביו — ומתי יהיה הדבר הזה? — ישאר לו רק זמן קצר לשמות בִּירְשֶׁת המלוכה, כי הגה הולכים וגדלים ראשי התנין (ההידרה) א, אלה בני אלכסנדרוס ואריסטובולוס. וגם תקותו להנחיל את המלוכה לבניו אחריו נגזלה ממנו בידי אביו, אשר לא כתב בצואתו את המלוכה אחרי מותו (אחרי מות אנטיפטרוס) לבניו, כִּי-אם להורדוס בן מרים. אולם בדבר הזה אבדה חכמת הזקן, כי הוא אומר בלבו, אשר צואתו תשאר בתקפה, והן הוא ב) ישים את לבו, כי לא ישאר אחד מכל משפחתו בחיים. והמעט בעיני הורדוס, כי הוא מרפה לשנא את בניו מכל האבות האכזרים אשר היו מימות עולם — כי עוד יותר מהם הוא שונא את אָחיו. על-כן נתן לו (לאנטיפטרוס) זה מקרוב מאה ככר, לבל ידבר עם פירורא דבר. וכאשר שאל פירורא: ומה היא הרעה אשר עשינו לו? השיבהו אנטיפטרוס: „מה טוב יהיה, אם אחרי הפשיטו אותנו ערמים יתן לנו להמלט בעור שנינו! אולם קשה להמלט מחית-טרף כמותו, — הן גם לאהוב איש את רעהו בגלוי לא יתן לנו. ועל-כן עלינו להתאסף במסתרים. אבל הדבר יִעָשֶׂה בגלוי, אם נהיה לאנשי-חיל בעז רוחנו ובכח ידינו.“

ד. את הדברים האלה גלו הנשים תחת סבל ענוייהן, והוסיפו לספר, כי יעץ פירורא בנפשו לברוח אֶתֵּן אל הסלע (פטרה). והורדוס האמין לכל הדברים האלה בגלל דבר מאה הככר, כי רק עם אנטיפטרוס בלבד דבר עליהם. לראשונה העיר את חמתו על דוריס אם אנטיפטרוס והפשיט אותה את כל עדיה, אשר נתן לה במחיר הרבה ככר, ואחרי-כן גרש אותה מעל פניו. ולנשי בית פירורא שלח וצוה לרפא את פצעי ענוייהם. הפחד דָּבָא את נפשו מאד ולכל חשד קל התרגז וצוה לענות גם אנשים רבים חפים מפשע, ביראו פן יפסח על אחד החיבים.

ה. בין כה וכה פנה הורדוס אל אנטיפטרוס השמרוני, אשר היה סוכן על בית אנטיפטרוס, ובצנתו אותו הוציא מפיו דבר, כי שלח אנטיפטרוס מארץ מצרים סס־מות בידי אנטיפילוס, אחד מחבריו, להמית את המלך, ואת הסס הזה קבל תודיון, דוד אנטיפטרוס, ונתן אותו לפירורא, כי את ידו מלא אנטיפטרוס להמית את הורדוס בעוד הוא (אנטיפטרוס) נמצא ברומא

(*) תמונה ידועה מהמחצית היונית.

(ב) לא נתפרש מי זה „הוא“: הורדוס או אנטיפטרוס.

ורחוק מכל חשד. ופירורא נתן את הסם בידי אשתו. המלך שלח אחרי האשה הזאת וצוה עליה להביא לפניו את הפקדון מיד. היא יצאה מעל פניו להביא את הרעל, אולם הפילה את עצמה מעל הגג לקדם את היסורים העתידיים לה מאת המלך. נדמה כי היתה בזה יד אלהים, אשר רצה לשלם לאנטיפטרוס כגמול ידיו: האשה לא נפלה ארצה על ראשה, כי אם על חלק אחר מגופה ונצלה ממות. כשהובאה אל המלך צוה להשיב את רוחה, כי התעלפה בעת נפלה, ושאל לסבת הדבר, אשר הפילה את עצמה, ונשבץ לה כי לא יעשה בה נקמה, אם תגלה את האמת, אולם אם תכסה ממנו דבר — יצוה לשחוק את עצמותיה בכלי־הבלע, עד אשר לא ישאר שריד מגופה לבוא אל קבר.

ו. לדבר הזה החרישה האשה מעט, ואחרי־כן פתחה את פיה ואמרה: „ולמה עלי לשמור את הסודות אחרי מות פירורא ולהציל את אנטיפטרוס, אשר השיא מות על כלנו? הקשיבה, מלכי, לדברי ויחד עמך ישמע האלהים ויהיה לי לעד צדקתי. כי מי יוכל להוליך אותו תועה? כאשר ישבת ושפכת דמעות על־יד מטת פירורא, קרא אלי פעם אחת ואמר: „אוי לי, רעיתי, מה שגיתי בדבר מחשבת אחי הטובה עלי, כי שנאתי אותו חלף אהבתו העזה וגם אמרתי לרצוה את נפש האיש, אשר הוא מרבה להמר עלי עוד טרם בא מותי. אולם הנה קבלתי את שכרי על תועבת לבי, ואני מבקש ממך להביא את הרעל, אשר הביא אותו אנטיפטרוס והוא נמצא בידך למשמרת, ולכלות אותו לעיני כרגע. לבל אשא עמי אל השאול את נקמת האלהים.“ ואני עשיתי כמצותו והבאתי את הרעל ואת רבו שפכתי לעיניו על האש, אבל מעט ממנו שמרתי על כל צרה שלא תבוא, כי יראתי אותך מאד“.

ז. בדברה זאת הביאה את הקפסה א, אשר נמצא בה עוד מעט מן הרעל. המלך צוה להקריב את כלי־הבלע ולענות את אחי אנטיפילוס ואמו, והם הודו, כי הביא אנטיפילוס ממצרים את הקפסה עם הסם, אשר לקח מידי אחיו, איש רופא חולים באלכסנדריה. וכמו רחפו רוחות אלכסנדרוס ואריסטובולוס בחצר המלך לחקור ולדרוש ולגלות כל תעלומה, כי גם אנשים רחוקים מחשד נמשכו אל האשמה. ככה נגלה הדבר, כי ידעה מרים בת הכהן הגדול את המזומה הרעה, ואחיה צנו בידי המלך והודו על הדבר הזה. והמלך פקד את עזות האם על בנה, כי מחה מצואתו את שם הורדוס, אשר נמנה לפני זה לירוש אנטיפטרוס.

(*) תבת־עץ קטנה (אפיסה קטנה). במשנה נקראה קפסת־הבשמים גם רבצ' (דוכצ').

פרק שלשים ואחד

בתילוס הוכיח את אשמת אנטיפטרוס. אנטיפטרוס לא ידע דבר ושב מרומא והורדוס העמידהו למשפט.

א. בעת ההיא בא גם בתילוס להוסיף על דברי העדים והוכיח באותות נאמנים את מזמות אנטיפטרוס. בתילוס היה אחד מעבדי אנטיפטרוס המשחררים והביא בידו עוד סממות, עשוי מראש פתנים ומחמת זוחלי-עפר אחרים, מוכן לפירורא ולאשתו, להתנקש בנפש המלך, אם יבצר מהסם הראשון להכריעו. ונוסף על האותות האלה, עדי המזמות אשר הבל אנטיפטרוס נגד אביו, הביא בתילוס את המכתבים אשר הכין אנטיפטרוס בערמתו לכרות שוחה לאחיו, כי ארכילאוס ופיליפוס, שני בני המלך אשר גדלו ברומא, היו כבר בחורים מלאי רוח עלומים, ואנטיפטרוס פחד מהם, פן יהיו לו למכשול בתקוותיו לעתיד, ובקש לאבדם. הוא שלח אגרות -- אלה נכתבו בשקר בשם אוהביו ברומא, ואלה נכתבו בידי אנשי-שלומו, אשר נפתו לו בכסף -- לשטנה על אחיו הצעירים, כי הם מרבים לדבר סרה באביהם, והם מבכים את אלכסנדרוס ואריסטובולוס לעיני השמש וכועסים מאד על אשר קרא להם אביהם לשוב אל הצרו. כי הורדוס שלח אחריהם להשיבם אליו, ובדבר הזה הרגיו את אנטיפטרוס מאד.

ב. ועוד בשבת אנטיפטרוס בארץ יהודה, טרם ישום את פעמיו לדרך, השיג בכסף מכתבים כאלה מרומא להוציא דבה על אחיו, ולמען אשר לא יחשוד בו אביו עמד לפניו ללמד זכות על האחים, באמרו כי חלק הדברים הכתובים באגרות הוא שקר ושאריתם הם חטאות-נעורים. ועתה הרבה לפזר כסף לכותבי השטנה על אחיו ונסה למחות את עקבות הדבר, בקנותו בגדים יקרים ומצעות-צבעונים, כוסות כסף וזהב ועוד חפצים יקרים למכביר, למען אשר יוכל לכתוב על חשבון מחיר הדברים האלה גם את יתר הוצאותיו. כי פזר מאתים ככר ולכסות-עינים היה לו הריב עם סולי. אולם העונות הקטנים הרבים האלה נמחו מפני אשמתו הגדולה א), כי כל העדים הנחקרים ענו פה אחד בדבר מזמתו הרעה אשר יעץ על אביו, והמכתבים כאלו צעקו בקול, כי התמכר לרצוח את אחיו שנית. ואיש מהנוסעים אל רומא לא גלה את און אנטיפטרוס על-דבר המעשים אשר קרו בארץ יהודה, אף כי עברו שבעה חדשים למן היום אשר בו מצא

(א) יוסיפוס משתמש כמעט במבטא התלמוד. קים ליה ברובה מיניה.

הורדוס את סודו עד שובו אל הארץ. ככה שנאו כל האנשים את אנטיפטרוס! זאולי סתמו רוחות הנרצחים את פי האנשים אשר בקשו להודיעהו דבר. הוא שלח אגרת ובשר לאביו, כי ישוב אל ארצו במהרה, וגם ספר על הכבוד אשר עשה לו הקיסר בשלחו אותו לשלום.

ג. והמלך שקד לתפוש בכפו את מבקש נפשו ופחד מאד, פן תגיע השמועה אל אנטיפטרוס וימלט לנפשו. על-כן עשה גם הוא במרמה ודבר אליו ידידות עם המכתב והעיר אותו להחיש את בואו, כי במהרו לשוב ישים קץ למריבה עם אמו, יען לא נעלם מעיני אנטיפטרוס הדבר אשר עשה המלך בשלחו את אמו מעל פניו. כאשר הגיע אנטיפטרוס בדרכו אל טרס (טרנט), קבל מכתב וממנו נודע לו לראשונה מות פירורא. אנטיפטרוס התאבל מאד לשמועה הזאת, ורבים הרבו להללו על הדבר הזה, באמרם כי הראה את גדל אהבתו לדודו, אולם הרואה יראה, כי התעצב אנטיפטרוס אל לבו על אשר לא קמה מזמתו הרעה, ולא על מות פירורא דודו שפך דמעות, רק על אשר נלקח ממנו עוזרו לרעה. וכבר פחד פחד בלבו על הדברים אשר אמר לעשות, פן יגלה הרעל (אשר הכין לאביו). בבואו אל קיליקיה קבל את מכתב אביו, אשר דברנו עליו למעלה, ומהר לצאת לדרך. ובנסעו באניה אל קלנדריס א עלתה בלבו מחשבה על-דבר המעשה אשר נעשה לאמו ולבו נבא לו רעה. הנבונים אשר בקרב חבריו יעצוהו, לבל יסגיר את נפשו בידי אביו בטרם יחקור היטב, איזו סבה היתה מאתו לגרש את אמו, כי הם פחדו, פן תדבק גם בו העלילה אשר יצאה על אמו. אולם הנמהרים בחברי אנטיפטרוס, אשר חשקה גפשמם לראות את ארץ מולדתם, לא שמו את לבם לשלומם ולטובתו ויעצו אותו להחיש את מסעו, פן יביא את אביו לחשוד בו במחשבה זרה, ובוה יתן פתחון-פה לשוטניו ולהוציא עליו דבה רעה. הן גם עתה, אם באמת התחולל איזה דבר נגדו, לא נעשה רק באשר נמצא אנטיפטרוס בארץ רחוקה, כי איש לא יעז לקום עליו בפניו. על-כן לא יתכן הדבר להפסיד את הטובה הגלויה מפני חשד אשר לא ידע שחרו ועליו למהר ולהפקיד את נפשו בידי אביו, למען חזק את העטרה הרועדת מעל לראשו כשהוא (אביו) נמצא לבדו (בלי עוזרו). ואנטיפטרוס שמע לעצת האנשים האלה — כי יד אלהים עשתה זאת — ועבר באניה את הים עד בואו אל סבסטוס, הנמל אשר בקיסרי.

ד. לתמהון לבבו קדם את פני אנטיפטרוס שממון רב. כי כל האנשים דחקו ממנו ואף אחד לא נועז לצאת לקראתו. כי זה מימים היה אנטיפטרוס

(א) עיר חוף במדינת קיליקיה ומבצר חזק.

שנאו לכל, ועתה נתנה רשות להראות את השנאה ברבים. ורבים שטו מעליו, בפחדם את אביו, כי הלעז על אנטיפטרוס מלא את כל העיר ורק אנטיפטרוס לבדו לא ידע דבר מכל אשר נגזר עליו. מה גדל כבוד אנטיפטרוס בצאתו מרומא, ומה נקלה היתה קבלת-פניו ובשובו אל ארצו! הוא השיב אל לבו, כי אסונות נכונים לו מבית, אולם בערמתו התנכר לעיני רואים ובעוד לבו מת בקרבו ממגור התחזק לבל ישנה את עז פניו, כי כבר אבד מנוס ממנו ולא יכול להציל את גפשו ממסגרותיו ונם לא הגד לו דבר ברור מכל אשר עבר בבית אביו, כי ככה גזר המלך. ועוד נשאר לו שמץ תקוה לחשוב, כי לא קרה דבר רע, ואם גם נחקר שרש הדבר – אולי יעלה בידו להצדיק את עצמו בעזות מצחו ובנכליו, כי רק באלה לבד שם מבטחו להחלץ מן המצר.

ה. הוא התכסה בכלי המגן האלה והלך אל ארמון המלך בלי אוהביו, כי הם גרשוו בחרפה לפני השער הראשון. ואז נמצא בבית נרוס הנציב אשר בסוריה. אנטיפטרוס בא אל אביו החדרה וערב את לבו לגשת אליו ולחבקו. אולם אביו שלח את שתי ידיו לעצרו והטה את ראשו אחורנית וקרא בקול: „כן נאה לרוצח נפש אב, אשר דבקו בו אשמות גדולות כאלה, כי יאמר לנפל על צוארי! מות, ראש גבל-רשע, ואל תגע בי טרם תצטדק על כל אשמותיך. אני מציב אותך למשפט ונותן לך לדין את נרוס, אשר בא הנה בשעת-רצון. לך לך והכן סנגוריה עליך ליום המחרת, כי אני נותן לך זמן לחבל מזמות ערמה“. מרב הבהלה לא עצר אנטיפטרוס כח להשיב דבר ויצא את פני אביו. אמו ואשתו הלכו לקראתו וספרו לו את כל דברי העדים. והוא התנער ממבוכתו והחל לחשוב דברי זכות על עצמו.

פרק שלשים ושנים

אנטיפטרוס נאשם לפני נרוס וראיות מבהקות הוכיחו את מחשבת הרצח. הורדוס דחה את עניו עד שובו לאיתנו ושנה את צאתו.

א. ליום המחרת אסף המלך את קרוביו ואוהביו למשפט וקרא גם לאוהבי אנטיפטרוס. והוא ישב בראש יחד עם נרוס וצוה להביא את כל העדים ויחד אתם הובאו גם עדים חדשים מעבדי אם אנטיפטרוס, אשר נתפשו זה מקרוב ובידם מכתב שלוח ממנה אל בנה, לאמר: „הנה הגיעו כל הדברים ההם (הידועים!) לאזני אביך. הזהר מבוא אליו, אם לא תשיג עזרה מאת הקיסר“. וכאשר הובאו אלה האנשים עם יתר העדים יחדו, בא אנטיפטרוס החדרה ונפל על פניו לרגלי אביו ודבר אליו: „אני מפיל

תחנתי לפניך, אבי, לבל תמהר להוציא דיני, ותהיינה נא אזניך קשובות לדברי צדקתי, ואני אוכיח, כי חף אני מפשע, אם יהיה לך הדבר לרצון".

ג. אולם הורדוס השתיק אותו בגערה ופנה אל ורוס ואמר: "אני מאמין, ורוס, כי עיניך ועיני כל שופט צדק תחזינה מישרים, אשר אנטיפטרוס זה הוא בן משחית בכל דרכיו. אך ירא אני אותך, פן תבוז גם לי על גורלי המר ותאמר בלבבך כי בצדק באו עלי כל הרעות האלה, אחרי אשר הולדתי בנים מבישים וחטאים. אולם באמת יאות לנו לזכור לך ולחמול עלי, כי הייתי אב אוהב ורחום לבנים נבלים כאלה. כי את בני הראשונים העליתי למלוכה בנעוריהם ואמנתי אותם ברומא, למען יהיו לאוהבי הקיסר, וגדלתי אותם, עד אשר קנאו בהם מלכים אחרים, ובאחרונה מצאתי את לבם חורש און עלי. והם מתו בעונם בגלל אנטיפטרוס, כי לטובת הצעיר הזה, יורש כסאי, עשיתי את הדבר, למען תפון המלוכה בידו בשלוה. אולם החיה הרעה והנבוזה הזאת, אשר שבעה את ארך אפי, בעטה מרב טובה. הוא ראה אותי מאריך ימים — וזקנתי לא נתנה לו מרגוע. ולא עצר בנפשו לעשות מלוכה, מבלי יסד אותה ברצח אביו. ואמנע צדק בעצמו עלי, כי למה השיבותי את הבן הזה המגרש מארץ ולמה מאסתי בבנים אשר ילדה לי בת מלכים, למען הקים אותו לירושלם? אני מודה לדבריך, ורוס, אם אמור תאמר, כי נטרפה דעתי. הפכתי את לב הבנים ההם לשנא אותי, בהובישי את תקוותיהם הצודקות למען אנטיפטרוס זה. והאמנם גמלתי גם להם טובה, כאשר עשיתי לבן הזה? בעודני חי חסרתי אותו מעט ממלך ולעיני כל כתבתי לו בצואתי את כסא המלוכה אחרי וחלקתי לו חמשים ככר, לכלכל את ביתו, ועוד פזרתי לו כסף לאין-מספר מאוצרי. הן בנטעו אל רומא נתתי על-ידו שלש מאות ככר ומכל בני-ביתי נשאתי את פניו לבדו לפני הקיסר, באמרי עליו, כי הוא גואל נפש אביו. ובמה נחשבה חטאת הבנים ההם מול עון אנטיפטרוס? ובמה נחשבו אותות אשמתם מול דברי העדים אשר ענו במרצח הזה? הנה רוצח האב נועז להוציא קול ומקוה עוד הפעם לכסות את האמת בנכליו. ורוס! השמר לנפשך! הנה מכיר אני את החיה הרעה וצופה מראש, כי תשים עליה מטוה צדיק תמים ותשפוך דמעות-רמיה. הלא זה האיש יעץ אותי להזהר מפני אלכסנדרוס בעודו בחיים ולבלתי הפקיד את נפשי בידי שום אדם! זה האיש אשר היה נגש אל יצועי להביט אנה ואנה, אם לא נמצא אורב לנפשי. זה האיש אשר שמר עלי בעת שנתי. ושקד להרחיק ממני כל פחד ודאגה. זה האיש אשר במתק אמרותיו בקש לנחם אותי מאבלי על בני הנרצחים, והוא גם חרץ משפטו בדבר אהבת אחיו החיים אלי, הוא המגן הסוכך עלי, הוא השומר לראשי. ורוס, ורוס! מדי העלותי על לבבי את ערמתו בפל ואת כחו לאחז את העינים, אחדל להאמין בנפשי,

כי עוד חי הנני, ולפלא נחשב בעיני, כי עלה בידי להמלט מאיש המזמות
 העמקות הזה. והנה אם רוח רעה שמה את ביתי לשממה ומקימה לי לשונאים
 כפעם בפעם את האנשים האהובים לי מכל, לא נשאר לי רק להתאבל על
 הגורל אשר עות משפטי ולבכות במסתרים על משואות ביתי. אולם איש מכל
 הצמאים לדמי לא ימלט את נפשו, ולו גם תקיף האשמה את כל בני יחד!
 ג. ובדבר הורדוס זאת עצר במלים מצרת נפשו ורמוז לניקולאוס, אחד
 מידידיו, לבאר את פרטי האשמה. והנה הרים אנטיפטרוס את ראשו — כי
 כל העת שכב על הארץ לרגלי אביו — וקרא בקול: „הנה אתה, אבי, למדת
 עלי זכות בדבריך. איך אקשב לרוצח־אב, אחרי אשר הודית בפניך, כי הייתי
 שומר לראשך כל הימים? את אהבתי אליך קראת בשם אחיזת עינים! והן
 אם הייתי ערום בכל הליכותי, איכה טח לבי מהבין, כי לא נקל יהיה לי
 לחבל תועבה כזאת ולהסתירנה מעיני אדם ולעולם לא אוכל להעלימנה
 מפני השופט הגדול היושב בשמים, הרואה כל דבר והוא נמצא בכל מקום?
 האם נסתרה מעיני אחרית אחי, אשר שלם להם אלהים על מזמותיהם
 הרעות? ואיזה דבר יכול להעיר את חמתי עליך? האמנם התקוה לכסא
 המלוכה? הלא כמלך נחשבתי! או הפחד מפני שנאתך? האם לא הייתי
 אהוב עליך? או היראה, פן ימשל בך איש אחר? הן בשמרי עליך הייתי
 גורא על כל סביבי. או מחסור הכסף? ובידי מי הספקת לפזר כסף יותר
 ממני? ואלו הייתי משחית את דרכי מכל בני האדם ונשמת חיה טורפת
 נמצאה בקרבי — הוי אבי, — האמנם לא היו חסדיך הגדולים כובשים
 אותי, אחרי אשר נשאת את ראשי — כאשר העידות בפניך — ובחרת בי מכל
 בניך הרבים והקימותני למלך ובהמון חסדיך שמתני לקנאת הרבים? — אוי
 לי על נסיעתי הארורה הזאת, כי נתתי שעת־כשר למקנאי ועת־חפץ ארפה
 למבקשי רעתי. והן למענך, אבי, עזבתי ארץ מולדתי לריב את ריבך, פן
 יעטה סולי חרפה על עטרת שיבתך. העיר רומא תעיד צדקתי, עדי הוא
 הקיסר, מושל העולם, אשר לא פעם ולא שתיים קרא לי בשם „אוהב־אב“.
 קבל־נא, אבי, את האגרת הזאת אשר שלח אליך, כי נאמנים דבריה מכל
 דברי הולכי רכיל אשר עמך. תהיה היא לבדה למליץ ישרי ותתן עדיה
 על אהבתי הרבה אליך. זכור, כי בלי חמדה יצאתי באניה למרחקים, הן
 ידעתי את השנאה הכבושה אלי בכל הממלכה. רק אתה, אבי, הבאת עלי
 שואה מבלי הדעת, כי חזקה ידך עלי לתת למקנאי עת־חפץ לעלילות
 רשעתם. והנה באתי לעמוד לפני עדי אשמתני, אני רוצח־האב, אחרי אשר
 לא אנה לי רע מסכנת הדרכים בים וביבשה. אולם רואה אני, כי עדותי
 זאת לא תועילני. הן כבר יצא משפטי לחובה מאת האלהים ומאתך, אבי!
 אולם אם כבר נחתם דיני, הנה אני מבקש אתכם, כי לא תשימו מבטחכם

בדברים, אשר הוציאו עדים זרים תחת סבל ענוייהם בלבד, — ועליכם להקריב גם אלי את המדורה. ירטשו כלי-הזעם את כל קרבי ואל יחמול איש על מכאובי גופי הנבזה בשמעו קול נאקתי, כי אם באמת רוצח-אב הנני, איני רוצה למות בלי יסורי ענויים". את הדברים האלה קרא אנטיפטרוס באנחה וגעה בבכי ועורר את חמלת כל האנשים וגם את רחמי ורוס. רק לב הורדוס חזק בקרבו ולא הוריד דמעה, כי ידע אשר נאמנו דברי עדי האשמה.

ד. לדברים האלה פתח ניקולאוס איש דמשק את פיו במצות המלך והרבה לספר על ערמת אנטיפטרוס ובוזה הפיג את רחמי האנשים, אשר נכמרו אליו, ואחרי-כן קרא עליו שטנה קשה ושם בראשו את כל דברי השערוריה אשר נעשו בחצר המלך, ויותר מכל פקד עליו את דם שני אחיו, בהראותו במופתים, כי הם חללי נכליו הרעים. ואחרי-זאת הוסיף ניקולאוס לדבר על הפחים אשר טמן אנטיפטרוס לאחיו החיים, בחשבו כי יהיו לו למכשול בירשת המלוכה. כי הלא הוא האיש, אשר הכין סם-מות לאביו — ומדוע יעצור ברוחו נגד אחיו? אחרי-כן זכר את האשמה בדבר הרעל והעביר את דברי העדים זה אחר זה, ומדי דברו הזכיר ברגז את פירורא, אשר גם אותו הפך אנטיפטרוס לרוצח-אחיו, וככה השחית את כל הנפשות היקרות בעיני המלך ומלא את כל ביתו תועבה. ועוד דברים רבים הוסיף ניקולאוס על אלה, להוכיח את האשמה, עד אשר כלה לדבר.

ה. ורוס צוה על אנטיפטרוס ללמד זכות על עצמו. אולם הוא לא הוציא מפיו רק את הדבר הזה: „אלהים הוא עדי, כי לא נמצא בי דבר עול", והחריש וישב על מקומו. ורוס צוה להביא את הרעל ונתן לשתות ממנו לאחד האסירים, אשר נחרץ עליו משפט מות, וכאשר טעם האסיר ומת מיד ישב ורוס יחד עם הורדוס ודבר עמו בסתר וכתב אל הקיסר על-דבר המשפט. ולמחרת היום הלך לדרכו. והמלך אסר את אנטיפטרוס בנחשתים ושלח אל הקיסר צירים להודיעהו את האסון הזה.

ו. ואחרי הדברים האלה נתפש אנטיפטרוס במזמה אשר יעץ על שלמית. כי אחד מבני בית אנטיפטרוס בא מרומא ובידו מכתב מאחת המשרתות את לַיִןִּיָּהּ) ושמה אַקְמִי. עם המכתב הזה שלחה אל המלך את אגרות שלמית, אשר נמצאו בין כתבי ליויה, והודיעה אותו, כי היא ממציאא אותן לידו בסתר מאהבתה אליו. באגרות נמצאו דברי שקוצים גדולים על המלך וגם שטנות קשות. את האגרות זיף אנטיפטרוס ופתה בשחד את אקמי לשלוח אותן אל הורדוס. והדבר הזה נגלה מתוך האגרת אשר שלחה (אקמי)

א) בהוצאה הישנה „יוליה" — הכונה לַיִןִּיָּהּ אשת הקיסר אוגוסטוס השנייה.

אליו (אל אנטיפטרוס). וככה כתבה אליו האשה באגרת ההיא: „עשיתי את הטוב בעיניך. כתבתי אל אביך ושלחתי אליו את האגרות ההן (הידועות) ואני מאמינה, כי לא יחמול המלך על אחותו בהודע לו הדבר הזה. ואתה תיטיב לעשות בזכרך את הדבר אשר הבטחתני, אחרי אשר ימלא כל חפצך לטובה“.

ו. ובהגלות דבר המכתב הזה יחד עם דברי האגרות הכתובות בידי שלמית, החל המלך לחשוב, אולי חבר אנטיפטרוס גם את האגרות נגד אלכסנדרוס, והתעצב אל לבו מאד בדעתו, כי כמעט הוריד גם את אחותו לשחת בעלילות הבן הזה. הוא לא רצה עוד לדחות את נקמתו בו על כל תועבותיו. אך בעוד הוא מתכונן לעשות שפטים באנטיפטרוס והנה תקפה עליו מחלה קשה. הוא הודיע את הקיסר במכתב על-דבר אקמי ומעלליה הרעים נגד שלמית ואחרי-כן פקד להביא אליו את צואתו ושנה אותה וצוה את מלכותו אחריו לאנטיפס בנו, כי מאס באחיו הגדולים ממנו ארכילאוס ופיליפוס, אשר הכה אנטיפטרוס גם אותם בלשון. ולקיסר כתב הורדוס בצואתו אלף ככר, מלבד מתנות אחרות. וגם לאשת הקיסר ולבניו ולאווהביו ולעבדיו המשחררים — קרוב לחמש מאות ככר. וליתר אוהביו חלק הורדוס אהזות גדולות וכסף רב. ובמנחות יקרות פקד גם את שלמית אחותו. ככה סדר הורדוס את צואתו.

פרק שלשים ושלשה

נשר הזהב השלך לארץ. אכזריות הורדוס לפני מותו. הוא נסה לטרוף נפשו בכפו, וצוה להמית את אנטיפטרוס ומת אחרי חמשה ימים.

א. ומחלת המלך גברה עליו, כי רפיון הזקנה וצרות לבבו חברו עליו יחד להכריעהו. כבר היה פבן שבעים שנה והאסונות אשר באו עליו מידי בניו דפאו את נשמתו מאד, עד כי גם בהיותו בריא בגופו לא יכל לשמוח בחייו. וגם הדבר אשר נמצא עוד אנטיפטרוס בחיים והיה לו למגנת לב וזוק את מחלתו. אולם הורדוס לא רצה להמיתו כלאחרי-יד, ועל-כן דחה את הדבר עד אשר ירוח לו מחליו.

ב. ולהוסיף על סאת מכאוביו קם בימים ההם מרד בקרב העם. שני חכמים א) נמצאו בעיר אשר יצא להם שם, כי הם יודעים באר היטב את תורת אבותינו, ועל-כן גדל כבודם מאד על-פני כל העם. שם האחד היה יהודה

(ג) יוסיפוס משתמש במלה „סופיסטים“ בלי נותן סעם לפגם.

בן צפירא א) ושם השני מתתיה בן מרגלא ב), ורבים מבני הנעורים ישבו לפני החכמים האלה בדרשם את התורה ובכל יום ויום נאסף מסביב להם מחנה בחורים גדול. וכאשר נודע להם, כי המלך ג'ע מיגונו וממחלתו, נזרק דבר מפיהם בקהל תלמידיהם, כי הנה הגיעה שעת־הפֿשר לקנא לכבוד אלהים ולהרוס את הפסלים, אשר הוקמו נגד חקי האבות. כי אסור על־פי החק לתת בבית־המקדש צלמים וחצאיי־פסלים וכל הדברים העשויים כתבנית בעל־יחיים, והנה הקים המלך נשר זהב ממעל לשער הגדול, ואת הנשר הזה דרשו החכמים לנחץ ואמרו, כי גם אם תצא סכנה מהדבר הזה, יהיה טוב ויפה למות על תורת האבות, כי נשמות האנשים, אשר מתו מות ישרים כזה, תזכינה לחיי עולם ג) ואשר נצחים יהיה חלקן בנעימים. ורק האנשים השפלים, אשר לא קנו חכמה לנפשם, אינם מבינים במה ייטיבו לנפשם, ועל־כן הם בוחרים למות על מטת חלים ומואסים במות הגבורים.

ג. עוד הם מדברים והנה פשטה השמועה, כי מת המלך, והצעירים חגרו אונים ונגשו לבצע את מעשיהם ובעצם היום, למראה ההמון הגדול, הנמצא בהר הבית, הורידו את עצמם בחבלים ארכים מעל הגג ונתצו בקרדמות את נשר־הזהב. הדבר הזה הגד לשר־צבא המלך מיד והוא מהר בחיל גדול ותפש ארבעים צעירים והוליך אותם אל המלך. בתחלה שאל אותם הורדוס, אם הם האנשים, אשר נועזו לנפץ את נשר הזהב, והם הודו בדבר. אחרי־כן שאל אותם, מי הוא אשר צוה אותם לעשות את הדבר, והם השיבוהו: "חקי התורה". ואחרי זאת הוסיף לשאלם, מדוע פניהם צוהלים בעת אשר הם הולכים לקראת המות, ועל זה ענוהו, כי אחרי מותם ישבעו רב טובה.

ד. לדברים האלה עלתה חמת־המלך עד להשחית. הוא התגבר על כבוד מחלתו וקם ויצא אל העם הנאסף והרבה ללמד חובה על האנשים האלה, אשר חללו את הקדש, וגם שם עליהם עלילות דברים, כי החק הזה להם לכסות־עינים ובאמת בקשו להם גדולות מאלה, ודרש לדון אותם משפט מגדפי אלוהים. ההמון פחד, פן יִכְדו רבים באשמה הזאת, ועל־כן בקש מאת המלך לענוש לראשונה רק את האנשים אשר עשו את המעשה בידיהם, ואחריהם את הנתפשים בעת המעשה, ולהשיב את חמתו מן הנשארים. בקשי

(*) נ"א צפורא (יתכן גם שפירא, ספירא, אי שפורא, ספורא), וכקדמוניות: צריטאי.

•Σαριφαίος

(ב) בקדמוניות: מרגלאות, Μεργάλαθ.

(ג) ביוגית אַנְפֿיקָה (מלה זו נמצאה במדרשים) והסופרים המשיכים השתמשו כאן

במלה צלמתי.

נעתר המלך לדברי העם וצוה לשרוף באש את האנשים אשר הוריצו את עצמם בחבלים, יחד עם החכמים, ואת יתר העצורים נתן בידי עבדיו להמיתם.

ה. ואחרי המעשה הזה אכלה מחלת הורדוס את כל בשרו והתהפך במכאובים רבים. אמנם הקדחת לא היתה קשה, אולם הגרב (יקוד) הכה את כל עורו, עד אשר נלאה כלכל וחבלים היו במעיו תמיד וברגליו פשו מכות טריות, כאלו חלה בהדרוקן, ודלקת קמה בבטנו. ובמבושיו עלה רקב והרם תולעים. ונוסף על זה לא יכול לנשום רק בזקיפה והנשימה היתה קשה לו מאד, ופלצות אחזה את כל אבריו. ואנשי הרוח אמרו, כי יסוריו הקשים היו עוֹש האלהים על דם החכמים השפוּך. אולם בעוד הוא נלחם עם יסוריו הקשים הוסיף לאהוב את החיים וקוה כי ירוח לו מחליו ובקש למצא תעלה. הוא עבר את הירדן להתרפא בחמי קלרהיא^א. המים האלה נופלים אל ים-המלח והם מתוקים וטובים לשתייה. שם צוו עליו הרופאים לטבול את כל בשרו בשמן חם, אבל כשהושב בערבה (אמבטי) מלאה שמן, התעלף והפך את עיניו כמת. מהומה קמה בקרב המשרתים ולקול צעקתם שבה אליו רוחו. עתה נואש הורדוס מכל ישועה וצוה לחלק לאנשי-הצבא חמש מאות דרכמונים לאיש ואיש וכסף רב לשרי הצבא ולאזהביו.

ו. והורדוס שב אל יריחו וכבר גברה עליו מרה שחורה, עד אשר כמעט רצה להפיל את פחדו על המות בעצמו ולבו מלא אותו לעשות תועבה נוראה: הוא צוה לאסוף את האנשים נשואי-הפנים מכל ארץ יהודה אל המקום הנקרא הפּוֹדְרוֹמוֹס (מקום מרוץ הסוסים ב) ולתתם שם על מסגר, וקרא לאחותו שלמית ולבעלה אֶכְסָא ואמר אליהם: „ידעתי, כי יעשו היהודים חג ביום מותי. אולם יש לאל-ידי לתקן לי מספד — על-ידי אחרים — וגם לערוך לי קבורה מפארה, אם תרצו למלא אחרי מצותי. כאשר תצא נשמתני — תמהרו לקחת את האנשים העצורים ולהקיף אותם באנשי-צבא ולהמיתם, למען תתאבל עלי כל ארץ יהודה וכל בית ובית יבכה בעל-כרחו“.

ז. הורדוס צוה את הדבר הזה, והנה באו אגרות מאת הצירים, אשר שלח אל רומא, להודיעו, כי אקמי הומתה במצות הקיסר ואנטיפטרוס נשפט למות (על-פי הקיסר) והם הוסיפו לכתוב, כי הקיסר ממלא את ידי האב לענוש את בנו עוֹש גלות, אם ירצה בדבר. הבשורה הזאת נתנה שמחה בלב המלך

^א או קליריה, *Kallichrya*.

^ב בלשון התלמוד והמדרש אפורומין, לעמת זאת אנטדין (ספדין), כמואם מפפיתאטרון) הוא מקום הנוחרות הרצים, והמאבק עם החיות. וכי.

עד אשר הבליג על מחלתו מעט-קט. אבל תכף הציקו לו מחסור המון והשעול החזק, ובעצמת מכאוביו אמר לשלוח יד בנפשו, למען החיש את מותו. הוא לקח תפוח ודרש לתת לו שכינ, כי כן היה מנהגו לחתוך את התפוחים ולאכלם, ואחר-יכן הביט לעברים, אם לא יהיה לו איש לשטן במעשהו, והרים את ימינו לתקוע את השפין בלבו. אולם אחיאב בן-דודו קפץ אליו והשיב את זרועו אחור. ובחצר המלך קמה תכף מהומה גדולה כאלו כבר מת המלך, והשמועה הגיעה אל אנטיפטרוס והוא שמח ולבש עז וחלה את פני השומרים עליו להתיר אסוריו ולשלחהו לחפשי בכסף רב. אולם ראש השומרים לא שלח אותו לחפשי, רק מהר לרוץ אל המלך ולספר לו את הדבר. והמלך התחזק על מחלתו וקרא בקור גדול לשלוח את שומרי ראשו ולהמית את אנטיפטרוס, ואת גופתו צוה לקבור בהורקניה. ואחרי הדברים האלה שנה את צואתו עוד הפעם והקים את בכור בניו (החיים) ארכילאוס אחי אנטיפט לירוש כסא המלוכה ואת אנטיפט לנסיך (טטררכוס).

ה. ואחרי רצה (אנטיפטרוס) בנו חי עוד הורדוס חמשה ימים. ולקץ הימים האלה מת; מן היום אשר המית את אנטיגנוס ותפש בידו את השלטון עברו שלשים וארבע שנה, ומיום אשר בו הוקם למלך בידי הרומאים מלאו שלשים ושבע שנה, ורק אנשים מעטים הצליחו כמוהו ועשו חיל בכל מעשיהם. אף כי היה הדיוט במשפחתו, הגיע למלוכה והחזיק בה זמן רב כזה, ואחרי מותו צוה אותה ליוצאי חלציו. ורק בעסקי משפחתו היה הורדוס אמלל מאד. בטרם נודע דבר מותו לאנשי-הצבא יצאה שלמית עם בעלה. ושלחה לחפשי את האסורים, אשר צוה המלך להמיתם, באמרה כי נחם הורדוס על דברו — ונתנה להם ללכת איש אל ביתו. וכאשר יצאו האנשים האלה בשלום, הודיעי (שלמית ובעלה) לאנשי-הצבא ואת דבר מות הורדוס והקהילו אותם עם יתר העם יחד לאספה באמפיתיאטרון אשר ביריחו. ושמה יצא אליהם תלמי, אשר בידו הפקיד המלך את טבעתו עם חותמו, וברך את זכר המלך ונחם את העם, ואחרי זאת קרא את המכתב אשר השאיר המלך לאנשי-הצבא ובו בקש מהם לשמור את הברית לירוש מלכותו. וככלות תלמי לקרא את המכתב הזה הסיר את החותם מעל צואת המלך הנוספה א) וקרא אותה באזני העם. על-יפיה קבל פיליפוס לנחלה את חבל ארוב (ארץ טרכון) והארץ אשר מסיביב ואנטיפט נמנה לנסיך, כדבר אשר אמרנו למעלה, וארכילאוס הוקם למלך, ואת ידיו מלא הורדוס להביא את טבעתו ואת תעודות הממשלה החתומות אל הקיסר, כי בידו העז והתקף לקים את צואת.

(*) הצוואה נקראה ביונית זימיקי (וכן גם כמשנה) ותוספת-הצוואה אפידימיקי.

הורדוס כרצונו ועליו נטל לאֲשֶׁר אותה, וביתר הפרטים השאיר הורדוס את דברי הצואה הראשונה.

ט. בקול תרועה ברכו האנשים את ארכילאוס ואנשי־הצבא נגשו אליו גדודים גדודים וְאִתָּם יחד כל העם, להבטיחהו כי יהיו גאמנים בבריתו, וגם התפללו אל האלהים לשלום מלכותו. ארכילאוס לא חמל על כסף והוציא את כל יקר המלוכה לפאר את קבורת המת. מטתו היתה כלה זהב, מִשְׁבַּצַת אבני־חפץ והמצע עליה נעשה תולעת שני, וממעל לו היתה גופת המלך מקסה ארגמן, ועל ראשה נזר הזהב ובימינה שרביט המלוכה. ומסביב לארון המת הלכו בני המלך והמוֹן קרוביו ובראשם נושאי כליו (שומרי ראשו) גדוד התרכים והגרמנים והגלים, פְּלֵם חגורי נשק כערוכים למלחמה. ולפניהם עברו יתר אנשי־הצבא בכל כלי נשקם, פְּלֵם בסדר ישר, אחרי שרי הצבא וראשי הגדודים, ואתם יחד חמש מאות ילידי־בית הורדוס ועבדיו המִשְׁחַרְרִים נושאים קטרת בידם. גופת המלך הובלה כשבעים ריס עד הגיעה אל הורדין א, ושם נקברה כמצות המת. ובזה כלו דברי ימי הורדוס.

(4) ההוצאה הישנה: כמתים ריס. אולם ניוה חקן עֲלֵי־פִי פרק כ"א, י שבעים ריס (סס מבאר, כי הורדין רחוקה מירושלים שבעים ריס). ויש חושבים כי מתים ריס הם המרחק בין יריחו, ששם מת הורדוס, ובין הורדין (דרך ירושלים).

ספר שני

פרק ראשון

ארכילאוס עשה סֵדֶת־הבראה לַעַם. מריבה גדולה קמה בקרב ההמון, והוא שלַח עליהם את אנשי־צבאו והמיתו כשֶׁלֶשֶׁת אלפים איש.

א. על ארכילאוס הוטל לנסוע אל רומא, ומן הדבר הזה יצאה מהומה חדשה. כי אחרי התאבלו על אביו שבעה ימים עשה משתה גדול לַעַם, לזכר קבורת אביו, כי הדבר הזה הוא חק ליהודים ועל־ידו התרוששו רבים, אשר קצרה ידם לעשות כרה להמון הרב ומלאו את הדבר בעל־כרחם, כי העובר על החק הזה כמפר מצוה יִחָשֵׁב. אחרי זאת לבש ארכילאוס בגדים לבנים ועלה אל בית־המקדש ושם קדם העם את פניו בברכות רבות, והוא ישב בראש בימה גבוהה על כסא זהב וממרום שבתו ברך את העם על הכבוד אשר עשה לו בעת הלויית אביו והודה אותו על אשר נשא את פניו כפני מלך אשר נכון כבר כסא המלוכה בידו; והוסיף לְדַבֵּר, כי יזהר מנהוג שֶׁרָרָה וגם לא יִקְרָא בשם מלך, עד אשר יקים הקיסר בידו את יִרְשֵׁת הכסא, כי הוא הנהו השליט העליון גם על־פי צואת אביו; ועל־כן לא קבל (ארכילאוס) את הנזר, אשר אמר הצבא לשים על ראשו בעיר יריחו. לעמת־זאת אמר, כי נכון לבו באהבה וברצון לשלם לאנשי־הצבא ולעם כגמול מעשיהם הטובים עמו, אחרי תת השליטים העליונים את הממלכה בידו, וגם יבקש בכל דרכיו להיטיב להם מאביו.

ב. לדברים האלה שמח העם ובקש תכף לתַכֵּן את רוח ארכילאוס, בדרשו ממנו גדולות. אלה צעקו אליו להקל עליהם מהמסים (א), ואלה בקשו לבטל את המִקְסִים (ב), ורבים דרשו ממנו להוציא את האסירים לחפשי. ארכילאוס קבל ברצון את כל הבקשות האלה, למצא חן בעיני העם. ואחרי הקריבו את הזבחים היטיב את לבו בחברת אוהביו. ולעת נטות היום התאספו רבים מן האנשים, אשר נשאו את נפשם לתמורות (למרידות), להתאבל על אסונם, אסון הפרט, כי כבר כלו ימי אבל הכלל על המלך,

(א) מטי הקרקעות (המסים הישירים).

(ב) מטי הסחורה בשוק (מסים בלתי־ישירים).

והחלו להמר על האנשים המומתים בידי הורדוס על נפצם את נשר הזהב אשר על שער המקדש. והמספד הזה לא נעשה במסתרים, כי הרימו האנשים קול יללה עד לב השמים וגעו בבכי כמצוים ועושים ותופפו על לבביהם בכח עד אשר הקיפה הזעקה את כל העיר. ובדבר הזה אמרו לכפד את אלה אשר הערו נפשם למות על חקי התורה וטהרת המקדש. הם צעקו בקול לגאול את דם הנהרגים האלה מידי האנשים אשר היו נשואי פנים בעיני הורדוס, ועל-הכל — להוריד את הכהן הגדול אשר הקימהו הורדוס ולתת להם לבחר באיש ירא-אלהים וטהור ממנו.

ג. לדברים האלה התרגו ארכילאוס, אולם דחה את ענש המורדים, כי מהר לצאת לדרך ופחד, פן יעצור מרד העם את מסעו, כי יתגרה אתו מלחמה. על-כן לא יצא חקף נגד המורדים ביד-רמה, רק נסה להשקיטם בדברים ושלח אליהם את שר-צבאו לדרוש מהם, כי יחדלו ממעשיהם. שר-הצבא בא אל הרהיבת ולא הספיק עוד לפתוח את פיו והנה גרשו אותו המורדים, בהשליכם בו אבנים. וככה עשו גם ליתר האנשים, אשר יצאו אליהם להטות למוטר את אזנם, כי ארכילאוס שלח אנשים רבים אליהם לדבר על לבם, ואת פני כלם השיבו המורדים בחרי-אף, ובזה הראו, כי לא יחבקו את ידיהם כאשר יתלקטו אליהם רבים מן העם. וכן היה. בהגיע חג-המצות, הנקרא בפי היהודים פסח א), אשר בו הם מרבים להקריב זבחים לאלהים, נאסף מכל הארץ המון עולי-רגל לאינ-מספר, והאנשים אשר הספידו את החכמים עמדו עליהם בהרהיבת להפיה בהם את אש המרד. ארכילאוס נבהל מפני הדבר הזה ועוד טרם פשטה מחלת המרד בכל העם שלח אל ההמון שר-אלף עם גדוד צבא לבצר בחזקיד את רוח מחוללי המרד. למראה הגדוד התעבר העם מאד, וסקל רבים מאנשי-הצבא באבנים ושר-האלף נפצע ובקשי נמלט ממות. ואחרי-כן שב ההמון להקריב את הזבחים כאלו לא נעשה דבר. אולם ארכילאוס נוכח הפעם לראות כי בלי שפך-דם לא יוכל לעצור בעם, ושלח עליו את כל אנשי המלחמה. צבא הרגלים עבר חוצץ דרך רחובות העיר, והרוכבים נשלחו אל השדה ואנשי-הצבא התנפלו פתאם על מקריבי הזבחים והמיתו כשלשת אלפים איש, ויתר העם נפוץ אל השדה. ואחרי-כן באו צירי ארכילאוס וצוו על כל איש לשוב לביתו. וכל עולי-הרגלים עזבו את משוש חגם ויצאו מן העיר.

(א) יוסיפוס כותב: פסחא (הצורה הצרמית).

פרק שני

ארכילאוס יצא אל רומא עם להקת קרוביו. אנטיפטרוס קרא עליו שטנה לפני הקיסר וניקולאוס למד עליו זכות, והוא יצא זכאי.

א. ארכילאוס יצא בדרך הים בלויית אמו ואוהביו פופלס ותלמי וניקולאוס והשאיר את פיליפוס למנצח על עסקי המלוכה ולפקיד בביתו. יחד עמו יצאו לדרך גם שלמית עם בניה ובני אחי המלך וחתניו ולמראה עין התנדבו לחזק את ידי ארכילאוס בירשת המלוכה, אולם באמת שמו את לבם ללמד עליו חובה על המטבח הגדול אשר עשה בהרהיבית.

ב. ובעיר קיסרי פגש אותם סבינוס נציב סוריה, אשר עלה אל ארץ יהודה לשמור את כסף עזבון הורדוס. אולם ורוס לא נתן לו לנסוע משם והלאה, כי הרבה ארכילאוס לחלות את פניו בידי תלמי. בפעם הזאת נשא סבינוס את פני ורוס ולא מהר לעלות על המבצרים ולא סגר בפני ארכילאוס על אוצרות אביו ואמר, כי ישב במנוחה עד אשר יוציא הקיסר את משפטו, ונשאר בקיסרי. אולם כאשר פנו שני האנשים העוצרים אותו איש איש לדרך, כי ורוס שב אל אנטיוכיה וארכילאוס יצא באניה אל רומא, מהר סבינוס לעלות על ירושלים ותפש את ארמון המלך וגם קרא אליו את שרי המבצרים ואת גזברי המלך ונסה לחקור את חשבונות הכספים ולקחת בידו את המבצרים. אולם פקידי המלוכה לא עברו על פקדת ארכילאוס והוסיפו לעמוד על משמרתם באמונה, באמרם כי בזה הם עובדים את הקיסר ולא את ארכילאוס בלבד.

ג. בין כה וכה יצא גם אנטיפס לדרך, לריב ועם ארכילאוס, באמרו כי יפה כח צואת אביו הראשונה, אשר על פיה הוקם למלך, מכח הצואה הנוספת. ושלמית ועוד רבים מקרוביו הנוסעים עם ארכילאוס אל רומא הבטיחוהו עוד לפני צאתם, כי ידם תכון עמו. הוא הוביל אתו את אמו וגם את תלמי אחי ניקולאוס, אשר בטח בו, כי כחו גדול להכריע את הכף לטובתו, יען כי שמר לו הורדוס את אמונתו כל הימים והוא היה הנכבד בכל אוהביו. ועוד יותר האמין אנטיפס בנואם אירניוס על כח מליצתו — ועליכן מאס בעצת האנשים, אשר דברו על לבו לעזוב את המלוכה לארכילאוס, כי לו יאתה על-פי משפט הבכורה ותקף הצואה השניה. וברומא עמדו לו לעזרה כל בני בית אביו, אשר היו עוינים את ארכילאוס מאד. וראש דברים היה לבקש שלטון חפשי (אבטונומיה), אשר ינצח עליו נציב.

רומאי, — ואולם אם לא יצליח חפצם זה בידם — אמרו כלבם לבקש את אַנטיפס למלך.

ד. גם סבינוס עמד לימינם בדבר הזה, כי כתב שטנה על ארכילאוס אל הקיסר והרבה עם המכתב להלל את אַנטיפס. ושלמית ובניה אספו את כל דברי האשמה ונתנו אותם בידי הקיסר. לדברים האלה כתב ארכילאוס ראשי-פרקים להוכיח את צדקתו ושלה את טבעת אביו יחד עם הדברים האלה אל הקיסר בידי תלמי. והקיסר השיב אל לבו את טענות שני הצדדים והתבונן לגדל המלוכה ולמכסת תבואתה וגם למספר בני בית הורדוס, ואחרי זאת קרא את האגרות השלוחות אליו מנרוס ומסבינוס, והקהיל את טובי הרומאים לאספה, ובראש האספה הושיב את גיוס בן אנריפס הנולד ליוליה בתו, אשר לקחהו הקיסר לו לבן, ומלא את ידי בעלי הריב להגיש את עצומותיהם.

ה. לראשונה עמד על רגליו אַנטיפטרוס בן שלמית ללמד חובה על ארכילאוס, כי הוא היה גדול בכח לשונו מכל אנשי-רבו. הוא אמר, כי רק בדברי-פה בלבד נצב ארכילאוס לריב על ירשת המלוכה, כי במעשה-ידיו כבר התנהג כמלך, וכמצחק הוא בדבריו הפעם באוני הקיסר, יען אשר לא חכה עד הוציאו משפטו בדבר נחלת הורדוס. הן אחרי מות הורדוס הכין לו אנשים בסתר לשים על ראשו את הנזר, וכבר ישב על כסא-מלכים ועשה מעשי מלך, בשנותו את סדרי הצבא ובהרימו את מעלות השרים, גם הבטיח למלא את משאלות העם הרואה את פניו כפני מלך וקרא דרור לאסורים, אשר שם אותם אביו בנחשתים על עונות קשים. ועתה בא אל השליט העליון לבקש ממנו את צל המלוכה, אחרי גזלו בידיו את עצם המלוכה, ובאמת הוא מקים את הקיסר לשופט בדבר שם המלוכה בלבד ולא בדבר השלטון. ומלבד זאת נשא אַנטיפטרוס חרפה על ארכילאוס, כי גם את מספד אביו הפך לצחוק, בבקר היה שם עליו מעטה אבל ובלילה שתה לשכרה ועשה מעשי-תעותעים; ועוד הוסיף אַנטיפטרוס לספר, כי המעשים האלה העלו את כעס ההמון והיו לסבת המרד. ועמוד-התוך, אשר נשען עליו אַנטיפטרוס בדבריו, היה מספר החללים הרבים מסביב להיכל ה': „אלה האנשים באו אל יום טוב ובאכזריות רצח נשחטו על זבחיהם. ובחצר בית-המקדש נערמו הרוגים בהמון גדול, אשר כמוהו לא אכלה גם חרב שונאים נכרים במלחמת-פתאם. אמנם אבי ארכילאוס צפה את אכזריותו מראש, ועל-כן לא נתן תקוה בלבו לעשות מלוכה עד העת אשר קשתה עליו מחלת נשמתו מתחלואי גופו ונבצר ממנו לעשות את דברו בדעת ובחשבון ולא ידעה נפשו את מי הוא שם ליורש כסאו בצואה הנוספת, ומה גם שעשה את הדבר הזה מבלי מצא ערות-דבר באיש אשר כתב לו את המלוכה

בצואתו הראשונה, בהיותו בריא בגופו ובעת אשר דעתו היתה עוד נכונה בקרבו. ואולם אם גם יחשוב איש, כי יפה כח המשפט אשר הוציא המלך בחליו, הנה עליו להודות, כי אבד ארכילאוס את המלוכה בידיים בנאצותיו אשר עשה לנבל את מלכותו. ומה יהיה משפט המושל הזה אחרי קבלו את המלוכה מידי הקיסר, אם כבר ערך מטבח כזה בטרם נכונה המלוכה בידו? ו. כאלה וכאלה הוסיף אנטיפטרוס לְדַבֵּר והעיד לו עדים נאמנים את קרוביו הרבים, העומדים עמו יחד לחזק כל פרט ופרט מדברי האשמה, ואחרי-זאת כלה את דבריו. ואחריו עמד ניקולאוס על רגליו להצדיק את ארכילאוס בריבו והוכיח בדברים, כי הרצח בהר-הבית נעשה באנס, יען אשר הרימו הנרצחים יד באיבה לא במלכות בלבד, כִּי-אם גם בקיסר, אשר מידו כל משפטה. ומלבד זאת הראה ניקולאוס לדעת, כי את יתר דברי האשמה עשה ארכילאוס בעצת האנשים, אשר באו עתה ללמד עליו חובה; וגם חרץ משפטו, כי בדבר הזה יפה כח הצואה הנוספת מכח הצואה הראשונה — על אשר מסר בה המת בידי הקיסר להכין את המלוכה בידי יורשו, והן האדם המבין להפקיד את שלטונו בידי מושל העולם לא יוכל לשגות במשפטו מי האיש אשר לו תאות יִרְשְׁתוּ; אין זאת, כִּי-אם במחשבה צלולה בחר הורדוס באיש הזה להעמידו בראש העם, בדעתו את האיש אשר יקימהו על נחלתו.

ז. וכאשר באר ניקולאוס את דבריו, נגש ארכילאוס ונפל לרגלי הקיסר מבלי דַבֵּר. והקיסר צוה עליו בדברי-חן לקום על רגליו וגלה את דעתו, כי הוא ראוי לשבת על כסא אביו, אולם לא הוציא משפט מבאר. ואחרי שלחו את הגאספים השיב אל לבו ביום ההוא את הדברים אשר שמעו אוניו ונמלך בדעתו אם להקים למלך אחד מכני הורדוס הנקובים בצואתו, או לחלק את מלכותו לכל בני משפחתו, בחשבו למשפט, כי עליו להשביע רצון את הנפשות הרבות האלה.

פרק שלישי

מלחמה עזה קמה בין היהודים ובין צבא סבינוס, ומסכת גדול נעשה בירושלים.

א. עוד טרם הוציא הקיסר את משפטו בדבר הזה חלתה מלִתְקִי אִם ארכילאוס ומתה ואגרות באו מנרוס הנציב בסוריה על-דבר מרד היהודים. כי וְרוֹס צפה מראש את המרד הזה בבואו אל ירושלים אחרי צאת ארכילאוס באניה ובקש לבצור את רוה מתרחרי הריב. כל עין ראתה, כי לא ישב ההמון במנוחה, ועל-כן השאיר וְרוֹס בקרב העיר אחד משלשת הלגיונות

אשר הביא אתו מסוריה ושב אל אנטיוכיה. אחריו בא סבינוס אל ירושלים ונתן במעשיו ליהודים תואנה לקום על נפשם, כי אֵץ בחזק־יד את שרי המבצרים להסגיר אליו את המצודות וחקר בשרירות לבו למצא את אוצרות המלך. ובדבר הזה בטח לא באנשי־הצבא, אשר השאיר וְרוס בירושלים, בלבד, כִּי־אם גם בהמון עבדיו, אשר לכלם נתן כלי־נשק ועל־ידם בקש למצא בצע. ובבוא חג החמשים (השבועות), — כי כן קוראים היהודים לאחד ממועדי השנה אשר להם מקץ שבעה שבועות ולחג המצות על־פי מספר הימים, — לא עלה ההמון אל ירושלים לעבוד את אלהיו כחק בלבד, כִּי־אם גם לשפוך את כעסו ועל המעשים הרעים. המון לאִין־מספר נאסף מארץ הגליל ומאדום ומיריחו וגם מעבר הירדן, ועולי־הרגל הקרובים מארץ יהודה עוד עצמו במספרם ובנדבת רוחם מאלה. הם נפרדו לשלשה מחנות ונטשו בשלשה מקומות: האחד מצפון להר־הבית, השני — ליד מקום מרוץ הסוסים (הַאֶפֹּדְרוֹמִין) אשר לצד דרום והשלישי בקרבת ארמון המלך במערב. הם הקיפו את הרומאים מכֹּ עבר ושמו עֲלֵיהֶם מצור.

ב. וסבינוס ירא את ההמון הגדול הזה ואת עז נפשו ושלח רץ אחרי רץ אל וְרוס, לבקש ממנו עזרה חיש מהר מבלי התמהמה. פן יאבד כל הלגיון הרומאי. והוא עלה על המגדל הגבוה מכל חומת ירושלים, אשר קרא לו הורדוס על שם אחיו פצאל, הנהרג בידי הפרתים, ומשם נתן אות לאנשי־הצבא בני הלגיון להשתער על האויבים, והוא בעצמו נמוג מפחד ולא נועז לרדת אל אנשיו. אנשי־הצבא שמעו לקולו ובקעו להם דרך אל הר־הבית ושם פרצה מלחמה קשה ביניהם ובין היהודים. וכל העת אשר לא נלחם בהם איש ממעלה גברו הרומאים למודי־המלחמה על המון היהודים, אשר לא נסו בקרב. אולם כאשר עלו יהודים רבים אל האולמים (האסתוניות) אשר למעלה ומשם השליכו אבני־קלע על ראשי הרומאים, נפלו מהם חללים רבים, וקשה היה להם לעמוד בפני האויבים הזורקים עליהם אבנים ממעלה וגם להתעודד בפני ההמון הגדול אשר שט עליהם והתגרה אֲתָם מלחמה.

ג. ובראות הרומאים, כי קמה להם המלחמה משתי רוחות, שלחו אש באולמים הנפלאים בגדלם ובהדרם ומיד הקיפו עמודי אש את היהודים הנמצאים שם, ואלה מתו בלהבה, ואלה קפצו למטה אל שונאיהם ומתו בחרבם, ואלה הפילו עצמם מעל החומה אחורנית אל התהום. וגם נמצאו אנשים אשר נואשו מישועה ונפלו על חרבם טרם יהיו למאכלת אש. ואלה אשר ירדו בחומה אל הרומאים נמוגו מפחד ושונאיהם הכריעום על־נקלה. ואחרי אשר נפלו חללים רבים מקרב היהודים ויתרם נבהלו ונפוצו לכל רוח התנפלו אנשי־הצבא על אוצר בית־המקדש העזוב וגזלו כארבע מאות ככר. ואת פֶּלֶטת האוצר, אשר לא נגנבה בידי הצבא, אסף סבינוס אליו.

ד. הריסת הבנינים הנהדרים ורצח האנשים הרבים הרגינו את היהודים מאד ואנשים רבים ועצומים ומלמדי-מלחמה התקוממו על הרומאים היושבים בארמון המלך והקיפום סביב. הם הזהירו אותם כי ימיתו אותם בחרב, אם לא ימהרו לעזוב את העיר, וגם הבטיחו את סבינוס, כי לא יגעו בו לרעה, כאשר יבחר לצאת עם הלגיון את פני העיר. גם רב צבא המלך נלוה אל הקושרים, אולם ראשי גבורי המלך, שלשת אלפים בני סבסטי (שמרון) ובראשם רופוס וג'רטוס — גרטוס היה שר צבא-הרגלים למלך ורופוס היה שר-הרוכבים, — אשר כל אחד מהם נחשב גם מבלעדי צבאו למשען חזק במלחמה בגבורתו ובחכמתו, חזקו את ידי הרומאים. היהודים צרו על ארמון המלך בחזק-יד ונסו להרעיש את חומותיו ונשאו את קולם אל אנשי סבינוס כי יצאו משם ולא יהיו להם לשטן בדרךכם, כי נושאים הם את לבם אל החפץ אשר היה לאבותיהם ואשר נעדר מהם זמן רב. אמנם סבינוס היה נכון לעזוב את העיר, אולם לא האמין ליהודים המבטיחים אותו, בחשדו בהם, כי הם אומרים לטמון לו פח בדבריהם הרבים, ומלבד-זאת קוה לעזרת רוס, ועל-כן נשא את המצור.

פרק רביעי

זקני חיל הורדוס נלוו אל המורדים. יהודה הגלילי הרבה שד בארץ. שמעון ואחורוניוס לקחו להם את המלוכה.

א. ובימים ההם קמו מהומות רבות בקרב הארץ (ארץ-ישראל) והרבה אנשים מצאו שעת-הפשר לעשות מלוכה. בארץ אדום התקשרו אלפים איש מזקני צבא הורדוס ויצאו בחרב להלחם עם חיל המלך, אשר עמד בראשו אחיאב ממשפחת המלוכה. ואחיאב נלחם אתם מתוך המצודות בלבד ונמנע מצאת עליהם לקרב בשדה. גם בצפורי אשר בגליל התקומם יהודה בן ראש השודדים חזקיה, אשר מלא לפנים את כל הארץ חמס, עד שנתפש בכף המלך הורדוס. והמון גדול נאסף אליו ויחד עמו פרץ בבית-נשק המלך ובנשק הנמצא שם חגר יהודה את חבריו להלחם בכל האנשים אשר נשאו את עיניהם אל הממשלה.

ב. ובעבר הירדן קם אחד מעבדי המלך ושמו שמעון, ובטח ביפי קומתו ובחסן גופו ושם על ראשו את נזר המלוכה. הוא אסף אליו המון שודדים ופשט בארץ מסביב ושרף את בית המלך אשר ביריחו וגם שלח באש אחוזות-עשירים רבות, למען הוציא את שללן על-נקלה. וכמעט שם למאכלת-אש כל נוף יפה, לולא יצא לקראתו ג'רטוס, שר הרגלים אשר למלך.

בראש הרובים מארץ טרכון ואנשי המלחמה הטובים מבני סבסטי. ובקרה זוהו נפלו רבים מבני עבר הירדן חללים, ושמעון אמר להמלט דרך נקרה צרה, אולם גרטוס סגר עליו את הדרך והכה אותו בעת מנוסתו בצוארו מן הצד והמיתוהו. ועוד אנשים התקוממו בעבר הירדן ושלחו באש את ארמון המלך אשר בבית-ההרם (בית-רמתה) בקרבת הירדן.

ג. גם רועה אחד ערב את לבו בימים ההם לריב על-דבר המלוכה, ושמו אַתְרוֹנְגִיּוֹס. ואת תקותו למלוכה העירו כהגופו ואמץ-רוחו, אשר לא ירא מות, וגם ארבעת אחיו הדומים לו בתכונותיהם חזקו את ידיו. לכל אחד מאחיו נתן גדוד חמשים ומנה אותם לשרי-צבא ולאחשדרפנים ושלחם לבו בן, ואת עצמו חשב למלך ורק הדברים הגדולים באו אליו. הוא שם על ראשו את הנזר בימים ההם וימים רבים פשט על הארץ עם אחיו יחד. הם קבלו פקדה להמית את הרומאים ואת אנשי-שלום המלך (סיעת בית הורדוס), אולם גם כל איש יהודי לא נמלט מהם בעת נפלו בידם עם דברי חפץ. פעם אחת גועזו להתנפל גם על גדוד שלם נושא לחם ונשק מצבא הרומאים בקרבת העיר אמאוס והמיתו את שרי-המאה אַרְיוֹס עם ארבעים מאנשיו, וגם יתר אנשי-הצבא נמצאו בסכנת-מות, לולא חשו לעזרתם גרטוס ובני סבסטי והניסו את השודדים. ועוד רעות רבות עוללו האחים האלה ליושבי הארץ ולנכרים כל ימי עשותם מלחמה. אך לקץ הימים נתפשו שלשה מהם בכף, הבכור נפל בידי ארכילאוס והשנים בידי גרטוס ותלמי ולאחרונה הסגיר גם האח הרביעי את נפשו בידי ארכילאוס. אולם קצם זה בא אחריו-זמן. ובימים ההם (אחרי מות הורדוס) מלאו את כל ארץ יהודה מלחמה ושד.

פרק חמישי

נְרוֹס הכניע את היהודים המורדים והוקיע כאלפים מורדים על צלבים.

א. וכאשר קבל נְרוֹס את מכתבי סבינוס ושרי-החזקים פחד, פן תאנה רעה ללגיון כלו, ומהר לצאת לעזרתו. הוא לקח עמו את שני הלגיונות הנותרים ואת ארבע להקות-הרוכבים הנמנות עליהם ונסע אל עכו וצוה על המלכים והשליטים לשלוח אליו שמה חיל-עזר. בעברו דרך עיר בארות אסף אליו משם אלף וחמש מאות אנשי-צבא. וכאשר הגיע אל עכו, באו אליו גם יתר צבאות הברית, וחרתת הערבי, השונא את הורדוס, הביא עמו חיל גדול רוכבים ורגלים. נְרוֹס שלח את חלק הצבא אל ארץ הגליל הסמוכה לעכו ובראש החיל הזה הפקיד אחד מידידיו ושמו גִּיּוֹס. גיוס הניס את

כל היהודים אשר יצאו לקראתו ולכד את העיר צפורי ושלח אותה באש ואת יושביה מכר לעבדים. ועם יתר הצבא נסע וְרוס בעצמו דרך שמרון ולא נגע בעיר לרעה, בראותו כי לא מרדה בו בעת המהומה, אשר הקיפה את יתר המקומות. הוא חנה על־יד אחד הכפרים ושמו אַרוס, אשר היה לאחזה לתלמי, ועל־כן בוזו אותו הערבים, בפקדם את חמתם גם על אוהבי הורדוס. ומשם נסע וְרוס אל כפר אחד מִקֶּף חומה ושמו צֶפֶה א) וגם אותו בוזו הערבים עם כל סביבותיו בעברם עליהן (ג.א.: עם כל ארחות־הצדה אשר מצאו בדרכם). וגם העיר אמאוס נשרפה, אחרי אשר ברחו יושביה ממנה, כי ככה צוה וְרוס להנקם בה על רצח אריוס ואנשיו.

ב. ומשם עלה וְרוס על ירושלים ולמראה צבאו העצום נפוץ מחנה היהודים לכל רוח. הם נמלטו על נפשם אל השדה, ויושבי העיר פתחו את שעריה לפני וְרוס ופרקו מעליהם את אשם המרד, באמרם כי איש מהם לא הרים יד ברומאים, ובעל־כרחם קבלו את המון עולי־הרגלים, אשר צר עליהם ועל הרומאים יחד, והם לא עזרו למורדים במלחמתם. גם יוסף, קרובו של ארכילאוס, ורופוס וגרטוס עם צבא המלך ואנשי סבסטי יצאו לקדם את פני וְרוס ואנשי הלגיון הרומאי עברו לפניו כמנהגם בכל עדי נשקם. וסבינוס לא ערב את לבו לִהראות את פני וְרוס ומהר לעזוב את העיר ולפנות אל חוף הים. וְרוס שלח את חלק הצבא לשוט בארץ ולתפוש את מחוללי המרד, ושבויים רבים הובאו אליו. את האנשים, אשר למראה־עיניו לא הרבו לעשות מרי, שם במשמר ומראשי החיבים הוקיע על צלבים כאלפים איש.

ג. לְרוס הָגֵד, כי בארץ אדום נשאר עוד כעשרת אלפים אנשי חיל מוֹנָנִים. הוא שלח מעל פניו את הערבים, כי ראה בהם, שלא נלחמו כדרך אנשי בריתו וכל חפצם היה רק לכלות את נקמתם, ומשנאתם הַרְבֵּה להורדוס הרבו להשחית את הארץ מאשר עלה על רוחו. ואחרי־כן מהר יחד עם לגיונותיו ושם את פניו להלחם במורדים. אולם היהודים לא יצאו לְצִמְתוֹ למלחמה, כי שמעו לעצת אחיאב ומסרו את עצמם בידי הרומאים. וְרוס סלח לעון המון המורדים ורק את העומדים בראשם שלח אל הקיסר לעמוד לפניו למשפט. הקיסר העביר את חטאת האנשים, ורק את בני משפחת המלך — כי היו בין המורדים אחדים מהקרובים אל בית הורדוס — שפט משפט מות, כי הרימו יד במלך, אשר היה גואלם הקרוב אליהם. ככה השיב וְרוס את המנוחה בירושלים והפקיד לשמור על העיר את הלגיון, אשר חנה שם לפנים, ואחרי־זאת שב אל אנטיוכיה.

א) ביונית Σαπφώ; ג'א: Σαμψώ, Σαμψώ, ולא נודע מקומו.

פרק ששי

היהודים הרבו להתלונן על ארכילאוס ובקשו כי יתן להם נציב רומאי. הקיסר שמע את דבריהם וחלק לבני הורדוס את נחלת אביהם כרצונו.

א. ובעוד ארכילאוס יושב ברומי, והנה קם ריב חדש בינו ובין היהודים, אשר עוד לפני המרד קבלו רשות מורוס לשלוח צירים אל הקיסר ולבקש ממנו את חפש עמם. מספר הצירים הבאים היה חמשים איש ואליהם נלוו יהודים מיושבי רומא כשמונת אלפים איש ומעלה. הקיסר הקהיל את פקידי הרומאים ואת אוהביו לאספה אל מקדש אפולון אשר בפלטינון (הגבעה הפלטינית), הוא הבית אשר יסד אותו הקיסר וכלל את הדרו ועשרו עד להפליא — ושמה באו הצירים בלזית המון היהודים הרב ולעמתם נצבו ארכילאוס ואוהביו יחד. וקרובי ארכילאוס ואנשי שלומם עמדו מרחוק, כי לא מלאם לבם לעזור לארכילאוס בריבו משנאתם וקנאתם אליו, וגם בושו מפני הקיסר לשים את ידם עם שוטניו לעיני השמש. אל הקרובים האלה נוסף עתה גם פליפוס, אשר שלח אותו ורוס באהבתו אותו אל רומא לעשות שם שני דברים: לחזק את ידי ארכילאוס וגם לקבל מנחלת אביו את חלקו, אם יעלה על רוח הקיסר לחלק את נחלת הורדוס לכל יוצאי חלציו. ב. ואחרי אשר צוה הקיסר על שוטני ארכילאוס לדבר, החלו לפרט את התועבות הרבות אשר עשה הורדוס: „לא על מלך נשאנו על שכמנו, כי-אם על עריץ רשע ואכזרי מכל העריצים אשר קמו מימות-עולם. הוא הרג ואבד את רב העם והנשארים בחיים נמקו בעצר רעה ויגון, עד אשר קנאו במתים שנגזרו מידו. ונקל היה בעיניו לדוש את בשר נתיניו, כי גם על ערים שלמות עברה רעתו. הוא מצץ את לשד ערי מלכותו. למען פאר ערים נכריות ובדם היהודים אמר למצא חן בעיני עמים זרים. ותחת חסן-אשר העם לפניו וחקי האבות אשר חי בהם המיט עליו עני ופריצות עד אין גבול, והצרות אשר עברו על היהודים מידי הורדוס בשנים מעטות הכריעו בכף מאזנים את כל האסונות אשר התחוללו על אבותינו כל העת למן היום אשר שבו עולי הגולה מבבל בימי המלך אחשורוש א). וכה שחה רוח העם, וכה הסכינ לפגעיו הרבים, עד אשר בחר לרצונו להיות עבד-עבדים על-פי משפט היִרשה. על-כן נכון לבו לקרא בשם מלך לארכילאוס בן

(א) קסרקסס במקור. זו היא שגגת המחבר ואולי צדין להיות ארמקסרקסס אחשורוש, והכוונה ליסוד המעלה בימי עזרא.

הרשע הגדול הזה אחרי מות אביו ויחד עמו התאבל על מות הורדוס והתפלל לשלום מלכותו. אולם ארכילאוס שקד להראות, כי איננו ילד זנונים להורדוס וחנך את מלכותו בדם שלשת אלפים בני ירושלים, ואלה החללים, אשר מלא בהם את בית-המקדש ביום חג, הם היו הזבחים אשר הקריב לאלהים, להכין את מלכותו בידו. ולכן צדקו האנשים, אשר הצילו את נפשם מן הרעה הזאת, בהפכם הפעם את פניהם לעמוד לקראת מִפּיהם כמשפט המלחמה. והנה אנו מחלים את פני הרומאים, כי יחמלו על שארית יהודה ואל ישליכו את פִּלְטתה לפני חיות-טרף אכזריות, רק יחברו אותה אל ארץ סוריה ויעמידו בראשה נציבים מקרבים. ואז יראו הכל עין בעין, כי היהודים האלה, אשר הוציאו עליהם שוטניהם קול, כי הם אנשי ריב ואוהבי מלחמה, יודעים לשמוע בקול נציבים ארכי־אפים". בשאלתם זו כלו היהודים את דברי תלונתם, ואחריהם קם ניקולאוס ובטל את כל הטענות אשר טענו על המלכים, וקרא שטנה על העם, כי והוא קשה־עורף וזאינו מקבל עליו שררה ומתכונתו הוא ממרה את פי מלכיו, וגם נתן דְּפִי בקרובי ארכילאוס, אשר היתה ידם עם שוטניו.

ג. ואחרי אשר שמע הקיסר את דברי כל בעלי הריב שלח את הנאספים מעליו. וכעבור ימים מספר נתן את חצי המלכות לארכילאוס וקרא לו בשם נשיא־עם (אַתְנֶרְכּוֹס) וגם הבטיחהו, כי ישימהו למלך, אם יראה במעשיו, כי יאות לו הכבוד הזה. ואת מחצית המלכות הנשארת חלק לשני חבלי נסיכים (סטֶרְרִיכִיּוֹת) ונתן לשני בני הורדוס, את האחד לפיליפוס ואת השני לאנטיפס, אשר רב עם ארכילאוס על־דבר המלוכה. לאנטיפטרוס נפלו לנחלה עבר הירדן והגליל עם מאתיים ככר תבואות השנה. אולם הבשן וחבל ארגב (טרקון) וארץ חֹרֶן וחלק גבול יַיִנוֹן בסביבות אינו (אַיִנוֹ) א) נפלו בחלק פיליפוס ותבואות נחלתו עלו למאה ככר. ועל ממשלת ארכילאוס נחשבו ארץ אדום וכל ארץ יהודה וארץ שמרון, אשר הנח לה מרביעית המס, כי לא מרדה יחד עם יתר המדינות. והערים אשר סרו למשמעת ארכילאוס היו: מגדל־סטרטון (קיסרי) וסבסטי, יפו וירושלים. ואת ערי היונים עזה, גדר וסוסיתא (הפון) קרע הקיסר מעל הממלכה וספח אותן אל נציבות סוריה, ותבואות השנה בארץ נחלת ארכילאוס היו ארבע מאות ככר. ושלמית קבלה את כל אשר כתב לה המלך בצואתו וגם הוקמה לשליטה בערים יבנה ואשדוד (אַזּוֹטוֹס) ופצאליס. ומלבד־זאת נתן לה הקיסר את בית המלך באשקלון, ומכל אחזתה אספה ששים ככר תבואות השנה,

(א) השם הזה כנראה משבש. נמצאת עוד גרסה ימניה (יבנה) והיא בודאי טעות. —

אפשר גם לחשוב, כי בעברית יהיה זה עינו או הינו, וינון הוא זינוורוס הנזכר בספר א, כ, ד.

אולם הקיסר העמיד את נחלתה תחת שלטון-הפלך אשר לארכילאוס. וגם ליתר בני בית הורדוס חלק הקיסר את המנות הראויות לתת להם על-פי צואת המלך. ולשתי בנות הורדוס אשר לא היו עוד לאיש הוסיף הקיסר על נחלתן חמש מאות אלף כסף (שקל, דינר) ונתן אותן לנשים לשני בני פירורא. ואחרי אשר הציב הקיסר את גבולות בני המלך, חלק ביניהם את אלף הככר אשר עזב לו הורדוס למנחה ובחר לו רק כלי-חפץ אחדים לא-יקרים, למזכרת כבוד המת.

פרק שביעי

מעשה אלכסנדרוס הרמאי. ארכילאוס יצא בגולה. גלפירה מתה, וחלומות נבואה גלו להם את הדברים מראש.

א. ובימים ההם קם איש אחד, יהודי מלדה, אשר גדל בעיר צידון בבית עבד רומאי משחרר, ושם עליו לשקר את שם אלכסנדרוס הנהרג בידי הורדוס, אשר היה דומה לו במראהו, ונסע אל רומא, בבטחו כי לא יענה כחשו בפניו. ואיש ימינו היה אחד היהודים היודע את כל הדברים הנעשים במלכות ומפיו למד האיש לספר, כי עבדי המלך, אשר נשלחו להמית אותו ואת אריסטובולוס, חמלו עליהם ונתנו להם להמלט ותמורתם הביאו פגרי אנשים דומים להם במראהם. בדברים האלה התעה את היהודים יושבי כרתים (אי קריטי) וקבל מהם מתנות יקרות ונסע משם אל מלוס א. ובמקום הזה הרבה עוד לאסוף כסף, כי נאמנו דבריו מאד על היהודים התושבים, וגם משך את לב היהודים אשר אספוהו אל ביתם ב ללוותו במסעו אל רומא. וכאשר ירד מן האניה בדיקארכיה ג נתנו לו היהודים יושבי המקום תשורות רבות ואוהבי בית אביו (הורדוס) שלחו אותו אל רומא בכבוד מלכים. אמנם פניו דמו לפני אלכסנדרוס ובדבר הזה הטה את הבריות להאמין בו, כי גם האנשים אשר היטיבו להכיר את אלכסנדרוס פנים אל פנים נשבעו, כי זה הוא האיש, וכל היהודים אשר ברומא נהרו לראותו והמון לאין-מספר נאסף ברחובות העיר, אשר שם נשא האיש על כפיים. כי היהודים אשר באו עמו ממלוס התהוללו מאד, עד אשר נשאו אותו באפריון וגם פזרו את כספם לתת לו עבדת מלכים.

(א) אחד מאיי הקיבליים ביס-יון (בים הקייני).

(ב) האכסנאים ש"ו.

(ג) עבשו פוטאלי בקרבת נפולי באיטליה, החוף אשר ירדו בו הנוסעים מארצות

המזרח א' רומא.

ג. והקיסר היטיב להכיר את סמני אלכסנדרוס — כי העמיד אותו הורדוס (לפנים) למשפטו — ועוד לפני ראותו את האיש הבין, כי הוא מרמה את הבריות בדמותו, אולם גם הוא נפתה להאמין מעט לתקוה הטובה ושלח את קָדוֹס, אחד ממִדְעֵי אלכסנדרוס, וצוהו להביא אליו את הצעיר. וכאשר הביט קלדוס בפני האיש הכיר מיד, כי הם שונים מפני אלכסנדרוס, והתבונן אל בשרו, כי כלו קשה (גס) כבשר העבד ונוכח לראות את תרמית הדבר, ועוד יותר הרגיזה אותו עזות פני האיש, כי בשאל אותו קלדוס לשלום אחיו אריסטובולוס השיבוהו דבר, כי גם הוא נמלט ממות, אך נשאר בקפרוס, כי נשמר לנפשו מנכלי שונאיו. ואמנם יקשה הדבר לתפוש אותם, בהפרדם איש מעל אחיו. קלדוס משך את האיש הצדה ואמר לו: „נפשך תהיה לך לשלל מידי הקיסר, אם תגלה את שם האיש, אשר הסיתך לעשות דבר-תרמית כזה!“ האיש אמר, כי יודיעהו את שם המסית, והלך אחריו אל הקיסר וגלה לו את דבר האיש היהודי, אשר מצא חפץ בתאר-פניו למען בוא על שכרו, וגם הודה בפיו, כי קבל בכל עיר ועיר המון מתנות, כאשר לא קבל אלכסנדרוס כל ימי חייו. הקיסר צחק למשמע אזניו וצוה להושיב את המכוב, אשר קרא עליו שם אלכסנדרוס, לעבוד עבודת פרך בספינות, כי יאתה העבודה הזאת לכח גופו, ואת המסית צוה להמית. ולאנשי-מלוס לא עשה דבר, כי כבר שלמו במיטב כספם על מעשי תעתועיהם.

ג. וכאשר נכונה הממשלה בידי ארכילאוס בארץ נחלתו, זכר את המריבות הראשונות ורעץ באכזריות לא את היהודים בלבד, כי-אם גם את השמרונים. על-כן שלחו היהודים והשמרונים צירים אל הקיסר בשנה התשיעית לממשלת ארכילאוס ולהתאונן על מעשיו! והוא נשפט על-פי הקיסר לגלות אל וִינָה, העיר אשר בגִלְיָה, וכל רכושו החרם לאוצר הקיסר. ועל ארכילאוס יאמר, כי טרם נקרא לעמוד למשפט הקיסר ראה בחלומו כדמות תשע שבלים גדולות ומלאות, אשר אכלו אותן השורים. הוא שלח לקרא למנחשים (לפותרי חלומות) וגם לכשדים « אחדים (פְּלִדָּאִים), ושאל מהם את פתרון הדבר. בעוד זה אומר בכה וזה אומר בכה הגיד שמעון ממשפחת האסיים, כי השבלים הן שָׁנִים והשורים הם אות לחליפות החיים, כי בחרשם את האדמה הם משנים את פניה, ודבר החלום הוא, כי ימלוך ארכילאוס (ותשע) שנים כמספר השבלים וימות אחרי בוא חליפות רבות בחייו. וארכילאוס שמר את הדבר וכעבור חמשה ימים נקרא למשפט הקיסר. ד. ואני חושב למשפט להזכיר פה גם את חלום אשתו גלפירה בת

א) החוזים בכוכבים ומגלים את העתידות על-פיהם (עין דניאל, ב, ב'.

ארכילאוס מלך קפודקיא, אשר היתה לראשונה אשת אלכסנדרוס, הוא אחי ארכילאוס, אשר עליו אנו מדברים, ובן להורדוס המלך והומת בידיו, כאשר הראינו למעלה. ואחרי רצח אלכסנדרוס היתה גלפירה לאשה ליובה מלך לוב (ליביה, באפריקא), וכאשר מת גם בעלה זה, שבה אל בית אביה וישבה שם באלמנותה, והנשיא ארכילאוס ראה את פניה וחשק בה מאד, ועל-כן מהר לשלח מעליו את מרים אשת חיקו ונשא את גלפירה. היא באה אל ארץ יהודה, אולם ימים מעטים אחרי בואה שמה ראתה בעיניה והנה אלכסנדרוס עומד עליה ומדבר: „המעט היה לך להנשא אל ארץ לוב, כי קטנה עוד זאת בעיניך, עד אשר הוספת לשוב אל עיר נְוִי ובחרת לך בעל שלישי, והוא אחי! הוי, עזת-המצח! אני לא אסלה לחרפתך זו ואסוף אאסוף אותך אלי בעל-כרחך!” גלפירה גלתה את דבר החלום הזה, אף כי האריכה רק שני ימים אחריו.

פרק שמיני

ארץ ממשלת ארכילאוס נהפכה לנציבות. מרד יהודה הגלילי. שלש מפלגות היהודים.

א. וארץ ארכילאוס נהפכה לאפרכיה (נציבות רומאית) ואליה נשלח נציב ממעמד הרוכבים ושמו קופוניוס, ובידו הפקיד הקיסר את כל השלטון, וגם נתן לו לדון דיני נפשות. ובימיו הסית איש אחד מהגליל ושמו יהודה את בני ארצו למרד (ברומאים), באמרו כי חרפה תהיה להם, אם יטו את שכםם לסבול וישלמו מס לרומאים, ומלבד מלכות השמים ישאו עליהם גם על בשר-ודם. והחכם הזה יסד לו כת מיוחדת, שלא דמתה ליתר הכתות ושל היהודים.

ב. כי שלשה מיני חכמי הדת (פילוסופים) א נמצאו בקרב היהודים. על האחד נמנים הפרושים, ועל השני — הצדוקים, ועל השלישי — אלה הנקובים בשם אסיים, והם נוהגים חסידות. האסיים הם יהודים מלדה, אולם הם עולים על יתר היהודים באהבתם איש את רעהו. הם נזרים מתענוגי הבשר, בראותם בהם רעה, ולמעלה טובה נחשב בעיניהם למשול ברוחם ולכבוש את יצרם. גם חיי הנשואים נמאסים בעיניהם, אולם הם אוספים אליהם בני אנשים זרים בעודם רכים בשנים ונוחים לשמוע בלמודים, ומקרבים אותם באהבת-אבות וחורתים על לוח-לבם את חקיהם.

(א) בשם פילוסופים השתמש המחבר כדי להסביר את און הקורא היווני.

אמנם אין הם רוצים בזה להעביר את נשואי האשה ואת נחלת-האלהים הקשורה בהם, אולם הם גודרים עליהם מפריצות הנשים, בהאמינם כי אף אחת מן הנשים אינה שומרת את אמונתה לבעלה האחד.

ג. הם מואסים בחיי עשר, ונפלא הוא שתוף הרכוש אצלם, עד כי לא נמצא בקרבם איש מְפַלֵּג בנכסיו. כי חֵק הוא להם, אשר כל הנלוה על חבורתם (שיטתם) א) יפקיר את רכושו לכל החבורה (המסדר) ב), ולא נמצאה בהם חרפת העני, ולא גאות העשר, כי נכסי כל היחידים התערבו יחד ורכוש אחד לכולם, כאלו היו אחים מבטן. הם חושבים, כי השמן מטמא את הגוף, וכאשר נמשח אחד מהם בשמן בלי רצונו, מטל עליו למרק את בשרו. כי יפים בעיניהם מפל העור אשר לא רָפַך ג) והבגדים הלבנים. והפקידים על רכושם נבחרים בידי כל חבריהם וכן גם המְמָנִים על כל דבר נבחרים על דעת כלם ד).

ד. לא עיר אחת היא נחלת האסיים, כי בכל עיר ועיר יושבים רבים מהם. ולאנשי חבורתם הבאים ממקום אחר הם מוציאים את כל רכושם לשלט בו כאלו היה שלהם, ואלה האורחים מתהלכים כרעים ומידעים בבתי חבריהם, אשר לא ראו את פניהם עד היום ההוא. ועל-כן אינם לוקחים אתם דבר בצאתם למסעיהם, מלבד כלי-הנשק כנגד השודדים. ובכל עיר נמצא משגיח אחד מבני החבורה, אשר נבחר לנהל את האורחים בבגדים ובלחם. בעונת הלוחם ה) ובמראהו ו) גופם הם דומים לילדים אשר מורא רבם שרוי עליהם, אינם לובשים בגדים ולא סנדלים חדשים בטרם נקרעו הישנים או בלו מרב זמן, אינם קונים דבר איש מעמיתו ואינם מוכרים דבר אחד לשני, וכל אחד נותן לחברו משלו את הדבר הדרוש לחפצו ולוקח ממנו את הדבר אשר יש לו צרך בו. וגם בלי שכר אין האחד מונע את חברו לקחת ממנו את הדבר אשר רצה בו.

ה. בדרך מיחדה הם עובדים את אלהים: לפני עלות השמש אינם מוציאים מפייהם דבר הל והם פונים אליו (אל השמש) בתפלות אשר קבלו

*) המחקר משתמש במלה הֶיֶרְסִיסִי (שיטה, השקפה), כאלו היו האסיים ישיבה שפ סיִלוֹטוֹמִים.

ב) ביונית סֶמְקָה, τὰγμα — מסדר (אורדן).

ג) כן דרשו רב המתרגמים, ואפשר להבין במקום „לא רָפַךְ“ — „לא־דָחַק, מְנַאֵף“.

ד) הנוסח בפנים מספק ומשכש. יא: וכף אחד בלי הבדל מְהִיב לְדַאוּג לְצִרְכֵי חֲבֵרָיו.

ה) καταστολή, הוראת המלה היא גם „מלכוש“ ויא, במלכושם“.

ו) במקור סה: σχῆμα (habitus). מראה, חיצוניות, מעמד (עמידה), מצב, אורח

זאין לְחַרְגִים מִלֵּה זו בְּדִיק.

מאבותיהם, כאלו הם מחלים את פניו לעלות. ואחרי הדבר (עלות השמש) הפקידים שולחים אותם איש איש אל המלאכה, אשר הוא יודע אותה (רגיל בה), והם עושים את מלאכתם בלי הרף עד חמש שעות ביום, ואחרי-זאת הם מתאספים אל מקום אחד וחוגרים אזור-בד ורוחצים את בשרם במים קרים ואחרי טהרתם הם פונים כלם למדור מיוחד, ששמה אינם נותנים לבוא לאיש זר, אשר לא מחברתם, והם הולכים בטהרה כהולך למקום קדוש ובאים אל מקום הסעדה הזוהי. ובבואם שמה, הם יושבים במנוחה והאופה עובר עליהם ומניח לפני כל איש את לחמו בסדר והמבשל מגיש לכל אחד קערה עם תבשיל אחד. והכהן מתפלל לפני אכלם, וקדם התפלה אסור עליהם לסעוד דבר. ואחרי כלותם את הארחה קורא הכהן תפלה שנית. ככה הם פותחים וגומרים את סעדתם בתפלה לאלהים המכיל כל חיים. ואחרי זאת הם פושטים את בגדי הקדש ושבים לעשות את מלאכתם עד ערב. וגם בסעדת הערב הם עושים כן. ובבוא אליהם אורחים (מבני חבורתם) הם סועדים אתם יחד. ואין קול וצווחה מתלל את הדממה בבית (בעת אכלם), וכל איש נותן לחברו לדבר בסדר, ובעיני העומדים מחוץ נחשבה הדממה אשר בבית לסוד כמוס. ואולם סבת השתיקה היא, כי אין המספים שותים יין לעולם והם מודדים את מאכלם ומשתם רק די שבעם.

ו. האסיים אינם עושים דבר מבלי אשר יצוו עליהם פקידיהם, מלבד שני דברים, אשר להם הרשות לעשותם על דעת עצמם, והם מעשי העזרה ומעשי הצדקה. הרשות נתונה להם להפיק עזרה לכל שואל די מחסורו וגם לפרש לחם לרעבים ככל אות נפשם. אולם אסור להם להעניק לקרוביהם מבלי שאל את פי העומדים בראשם. והם אינם כועסים, רק כאשר נאה להם בצדק, וכובשים את רוחם ושוקדים לנצר אמונים ולהקים שלום ובין איש לחברו. וכל דבר אשר יצא מפייהם נמור בעיניהם מדבר-שבועה, והם גדרו עליהם לבלי השבע, בחשבם כי הדבר הזה (שבועת אמת) קשה יותר משבועת שקר. והם אומרים, כי כבר נחתם דין האדם, אשר לא יאמנו דבריו בלתי אם בנשאו את שם אלהים. והם שוקדים בכל פהם ללמד את ספרי הראשונים ויותר מכלם את הספרים אשר נמצאה בהם תועלת לנשמתם ולגופם. ומהם הם חוקרים ודורשים את תכונות שרשי הצמחים המעלים ארוכה ואת כחות האבנים להסיר כל מחלה.

ז. וכי ירצה איש להספח על חבורתם, לא יוכל להכנס מיד, כי הם נוטלים עליו להשאר מחוץ שנה אחת וללכת בדרכיהם, ולדבר הזה הם נותנים לו גרון (מעדר) קטן ואת האזור, אשר בא זכרו למעלה, ובגד לבן. ואחרי אשר עמד האיש בנסיין כל העת והראה לדעת, כי הוא מושל ברוחו, הוא מוסיף לקרוב אל מנהגי חיייהם ולקוח חלק בטבילותיהם במיטהרה,

אולם טרם נתנה לו רשות לצאת ולבוא ביניהם ולהיות כאחד מהם, כי אחרי הראותו את כחו לכבש את יצרו הם בוחנים את מדותיו עוד שתי שנים, ורק כאשר הוכיח, כי הוא ראוי לדבר הזה, הוא מקבל רשות לבוא בסודם, וטרם יגע בלחם החבורה הוא מוסר לפניהם שבועה נוראה, ראשונה, כי יעבוד את האלהים בצדקה, והשנית, כי ישמור משפט ומישרים לבני-האדם, ולא יעשה רעה לחברו על דעת עצמו וגם לא במצות אחרים, וישנא תמיד את הרשעים ויריב את ריב הצדיקים, וינצור אמונים לכל אדם ומה גם לשליטים, כי מבלי רצון האלהים לא תפון הממשלה בידי אדם, וכי בהגיעו לשררה לא ירום לבבו במשרתו ולא יקדל מנתיניו בבגדים יקרים ולא בעדי תפארה, ויאהב את האמת בכל עת ויחרף את דוברי השקר על פניהם, וישמור את ידיו מגזל ואת טהרתו נשמתו מכסף נמאס, ולא יסתיר דבר מאחיו בני חבורתו ולא יגלה את סודותיהם לזרים, ואף אם יצגה עד מות. ומלבד זאת נשבע האיש, כי במסרו את דברי תורתם לא ישנה מן הלשון אשר קבל בעצמו, וימנע מן השדא, וישמור מאד על ספרי חבורתם ועל שמות המלאכים. בדברי השבועה האלה האסיים מזהירים את כל הנלוים אל חבורתם.

ה. ואת האנשים, שנתפשו על עונות חמורים, הם מגרשים מקרב חבורתם. ויש אשר ימות המגרש הזה ברעה וביגון, כי הוא אסור בכבלי נדריו וחקיו ולא יוכל לנגע בלחם זרים, ועליו לאכול את צמח השדה, עד אשר יכלה בשרו ברעב ויגון. על-כן רחמו (האסיים) על רבים מאלה ואספום אליהם כל עוד נפשם בם, באמרם כי חבלי-המות כפרו על עונותיהם.

ט. בדיניהם הם חוקרים היטב ושופטים בצדק, ולא ישבו למשפט כאשר ימעט מספרם ממאה איש, ואת גזר-דינם אין להשיב. ואחרי האלהים הם מכבדים מאד את שם המחוקק, ולאיש המחרף אותו הם עושים משפט מות. ולמדה טובה נחשב בעיניהם למלא את מצות הזקנים והגדולים בשנים. ובהאסף עשרה אנשים מהם אין האחד פותח את פיו בלי רצון התשעה. והם נוהרים לבל יירקו במעמד אדם ולא לצד ימין, ובימי השבתות הם מחמירים באסור מלאכה מכל היהודים. ולא די להם שהם מכינים את המאכלים לעצמם מערב שבת, לבל יבעירו אש ביום (הקדוש) ההוא, כי אינם נועזים להעתיק כלי ממקומו ולצאת-חוץ (להפנות לצרכיהם). וביתר הימים הם חופרים במעדר (ביתד) — וזה הוא הגרזן הקטן אשר הם נותנים לחבריהם

(*) "ἱστῶν, λῆστεία. הדבר תמוה ואינו כאן במקומו, ויש מי שתרגם: „השתחה“ (סרס הכתבים הקדושים).

החדשים — חור עמק רגל באדמה ומכסים אותו במעילם, לבל יכלימו את אור האלהים, ועושים את צרכיהם, ואחר־כך הם מושכים את העפר התחוח לכסות את החור, ולמעשה הזה הם בוחרים להם מקומות שוממים. ואף כי הטלת הצאה היא צרך־הטבע לאדם, הם חושבים כי היא מטמאה את הגוף ונוהגים לרחוץ אחריה את בשרם במים.

י. ולפי ימי נזרם הם מתחלקים לארבע מעלות. והחברים הצעירים נופלים במעלחם מהזקנים, עד כי בנעת אלה בהם יטבלו את בשרם, כאלו נטמאו במגע איש נכרי. והם מאריכים ימים, ורבים מהם חיים מאה שנה ויותר. ורואה אני את שרש הדבר בדרכי־חיייהם הפשוטים ובסדריהם הנאים. והם בזים לכל צרה ומתגברים בעזרוחם על כל מכאוב, ויקר בעיניהם מות כבוד ותהלה מחייא) עולם. המלחמה עם הרומאים חשפה את כח נשמתם, אשר לא שב מפני כל. כי כאשר נדוש בשרם בגלגל ונמתחו כל אבריהם, כאשר נשרפו חיים או נשחקו עצמותיהם וכל כלי־רצח עברו עליהם, ומעניהם נטלו עליהם לקלל את שם מחוקקם או לטמא את בשרם בדבר אשר לא יאכל, עמדו בנסיון ולא עשו אף אחת מאלה, גם לא התחננו אל מעניהם ולא שפכו דמעות לפניהם, רק נשאו את יסוריהם באור־עינים ולעגו לאנשים אשר הקריבו אליהם את כלי־המשחית ובשמחה השלימו את נשמותיהם לאלהים, כי הוא ישיבן להם ולקץ הימין.

יא. הנה הם מאמינים באמונה שלמה, כי הגופות קלים, יען אשר אין חמרם מתקים, אולם הנשמות תשארנה לנצח ומות לא ישלט בהן, יען כי צמחו מהאור העליון (איתר) ב) ובלהטי הטבע נמשכו אל הגופות כמו אל בתי־כלא, ואחרי עזבן את מוסרות הבשר כאלו הן נמלטות לחפשי מעבדות ארפה ומתנשאות בשמחה למרום. והם מכונים לדעה אחת עם בני ההלנים, בהראותם, כי הנפשות הטובות חיות מעבר לים אוקינוס, במקום אשר אין גשם ושלג וחם שולטים בהן לרעה ורוח ים ג) מנשבת שם תמיד מים אוקינוס ומשיבה נפש. ונחלת הנשמות הרעות היא קרן חשכה, מקום סער וסופה ויסורי נצח. ואני חושב, כי גם היונים חשבו כדבר הזה, כאשר נתנו לנחלה לגבוריהם, אשר קראו להם בשם הרואים (אדירים) והמתואים (חציי־אלהים) — בני־אלהים), את איי המאשרים, ואת הנשמות השפלות הושיבו בשאול (הדס), בנחלת הרשעים, הן כה יאמרו אחדים בשיחות מני קדם (מתולוגיה), כי

י"א ביונית אַτῆνῆ (המלה נמצאה גם בספרות המדרשית).

י"ב ὁμοίωσις

י"ג ἄνεμος, רוח קרה משיבת נפש. ומעין זה אמרו חז"ל (אבות ד, כב):

יפה שעה אחת של קרת רוח בעולם הבא.

שם נושאים את עונם סיסיפוס וטנטלוס ואכסיון וטיטיאוס א), ובוזה הם רוצים להראות, לראשונה כי אין הנשמות כלות, ואחרי-כן להורות את האדם לבחר בטוב ולמאס ברע, כי הטובים עוד יתחזקו במעשי טובתם כל ימי חייהם, בקוותם לשכר אשר ימצאו אחרי מותם, והרעים יעצרו מלכת אחרי יצדם, כי גם אם ימלטו מענש כל ימי חייהם, הנה נצפנו להם יסורי נצחים אחרי מותם, וזאת היא גם דעת אלהים (תיאולוגיה), אשר האסיים מלמדים בדברם על הנשמה, והיא קסם, אשר הם מצודדים בו את נפש האדם, ולא ימלט ממנו איש אשר טעם מפרי חכמתם.

יב. ובקרבת נמצאים אנשים המתאמרים לדעת את העתידות מראש. כי מילדותם שקדו ללמוד את ספרי הקדוש וקנו להם דרכי-קדשה שונים. וגם התבוננו בדברי הנביאים, וכמעט לא שגו מעולם בנבואותיהם לעתיד.

יג. ויש עוד כת שניה לאסיים, ואנשיה אינם שונים במנהגייהם ובחקותיהם מיתר אחיהם, ורק במשפטם על הנשואים נבדלו מהם, בחשבם כי האנשים, אשר אינם נושאים נשים, פורקים מעליהם חלק גדול מן החיים — את נחלת-אלהים. ועוד דבר גדול מזה: הן אם כל האנשים יחשבו זאת, יעבור זרע האדם מן העולם. אולם הם בודקים שלש שנים את הארושות ואחרי הכירם על-פני שלש טהרות, כי הן יכולות ללדת בנים, הם נושאים אותן לנשים. והם אינם נגשים אל נשיהם בעת הריון, להראות, כי לא למלא את תאותם לקחו להם נשים, רק למען החיות זרע על האדמה. והנשים רוחצות את בשרן בסדין (בחלוק), בעוד אשר הגברים שמים עליהם אזור. אלה הליכות הכת הזאת.

יד. ומשתי הכתות הנשארות הפרושים הם האנשים, אשר יצא להם שם חכמים יודעים לבאר את החקים באר היטב, והם יצרו את הכת ג) הראשונה ובין היהודים). הם אומרים, כי הכל תלוי בגזרה (הימרמני — ההשגחה) ג) ובאלהים, ורק מעשה הצדק (הטוב) והפכו (הרע) נמצא ברבף בידי האדם, אפס כי גם הגזרה מסיעת לו בכל דבר. והם אומרים, כי כל הנשמות אינן כלות, אולם רק נשמות הטובים עוברות אל גוף שני (חדש) ד), ונשמות הרשעים נדונות ליסורי עולם. והצדוקים, הם בני הכת השנייה,

א) ארבעה גבורים מהמתולוגיה היונית (עין בהערות שבסוף הספר).

ב) המחבר כותב כאן שוב הירסיס (שיטה, השקפה).

ג) הימרמני הוא משג מאמנת היונים — המצודה הפרושה על כל החיים, הגורל.

ד) כמו שמבאר להלן (ספר ג, ה, ה). הכונה היא לדבר אשר יבוא לקץ הימין —

לאמר: לפחית המתים — ואין פה אמונה בגלגול הנפש (מטמפסיכוסיס) של ההודים והמצרים.

כופרים בגזרה בכלל ואומרים, כי האלהים הוא רחוק ממעשה הרע * ואינו משגיח אליו. והם אומרים, כי נתן לאדם לבחר בטוב או ברע וכל איש פונה אל אחד משני אלה על דעת עצמו, והם כופרים גם בנצח (השארית) הנשמה וגם בעגש ובשכר העתידיים בשאול (הדס – כאן: בעולם הבא). והפרושים אוהבים איש את רעהו ודורשים שלום לכל העם. והצדוקים קשים גם לאחיהם (בני חבורתם) ומקבלים את פני חבריהם בכעס, כאלו היו נכרים להם. אלה הדברים היו לי לספר על-דבר החכמים (הפילוסופים) בקרב היהודים.

פרק תשיעי

מות שלמית. הערים אשר בנו הורדוס ופיליפוס. פילטוס הכיא פירי מרידות. טבריוס אסר את אגריפס וקיסר הוציא ממאסרו והקימו למלך. גלות הורדוס-אנטיפס.

א. וכאשר נהפכה ממשלת ארכילאוס לנציבות הוסיפו שני האחים הנותרים, הנסיכים פיליפוס והורדוס, המכנה אנטיפס, למשול בנחלותיהם. ושלמית השאירה במותה את מחוז ממשלתה עם יבנה ומטעי התמרים אשר בפצאלים לְיִוִיָה ג, אשת אוגוסטוס. וכאשר מת אוגוסטוס, אחרי צמדו בראש הממשלה חמשים ושבע שנה וששה חדשים ושני ימים, עבר שלטון הרומאים אל ידי טבריוס בן ליויה, והורדוס ופיליפוס נשארו נסיכים בנחלותיהם. ופיליפוס בנה את עיר קיסריה בפניאס על-יד מקורות הירדן ואת העיר יוליס בארץ הגולן. והורדוס בנה את טבריה בארץ הגליל ובעבר הירדן יסד עיר וקרא אותה על שם יוליה (יוֹיָיס).

ב. וכאשר נשלח פילטוס לנציב (ביהודה) על-פי טבריוס צוה להביא בלילה בסתר אל ירושלים את צלמי הקיסר הנקראים סמנים ג. ולעת הפקר קמה מבוכה גדולה בקרב היהודים לדבר הזה. האנשים אשר נמצאו מקרוב נבהלו למראה הזה, כי חָלְלָה תורתם, יען אשר נאסר עליהם לשים כל פסל

(א) ניוה הציג הרע"י כחצאי רבוע. לאמר: רחוק ממעשה האדם בכלל, ואינו מתערב בו.
 (ב) בכל ההוצאות (גם אצל ניוה) נמצא כאן וליהן יוליה במקום ליויה — בשם יוליה בקראה כת הקיסר אוגוסטוס, ואשתו של אגריפס (הנזכר לעיל בספר א, כ, ד, ועוד).
 העיר הזאת היא יוליס — בית-צידא בגולן התחתון סמוך לים כנרת.
 (ג) הדגלים הגדולים של גדודי הצבא (הקהורטות), שהיו משבצים תמונה קטנה של הקיסר (signa).

וכל תמונה בעיר והקדשו. ולשמע הרגו, אשר תקף את יושבי העיר, נהר גם עם-הארץ אל ירושלים מעברים. הם מהרו אל עיר קיסריה, להתיצב לפני פילטוס ולהתחנן אליו, כי יוציא את הסמנים מירושלים ויתן כבוד להקי תורתם. וכאשר השיב פילטוס את פניהם, נאספו מסביב לביתו ונפלו לארץ וכה שכבו חמשה ימים וחמשה לילות ולא משו ממקומם.

ג. וביום הששי ישב פילטוס על בימה באצטדיון (סטדיון) הגדול וקרא אליו את ההמון וקפב בכחש, כי הוא אומר להשיבו דבר, ונתן אות לאנשי-הצבא לעשות כאשר צוה עליהם מראש ולהקיף את כל היהודים בכלי-נשקם. ובראות היהודים, כי אנשי-הצבא עומדים מסביב להם בשלש שורות, נאלמו מפחד-פתאם, כי לא חכו למראה הזה. ופילטוס קרא אליהם, כי יצוה להמית אותם, אם ימאנו לקבל את צלמי הקיסר, ואל אנשי-הצבא נתן אות לשלוף את חרבותיהם. והיהודים גפלו כלם ארצה — כאלו נוסדו יחד לעשות את הדבר — והטו את צואריהם וצעקו בקול, כי טוב להם למסור גפשמ לממיתים מעבור על זקי דחם. ופילטוס תמה מאד ליראת-האלהים האדירה הזאת ומיד צוה להוציא את הסמנים מירושלים.

ד. ואחרי הדברים האלה עורר פילטוס מהומה שניה, בפזרו את כסף הקדשים, הנקרא בשם קרבן א (קרבנא), לחפור תעלת מים ממרחק ארבעים פרסה. לדבר הזה כעס העם מאד, ובבוא פילטוס אל ירושלים הקיפו בני העיר את הבימה (אשר עמד עליה) והרימו קול צעקה. אולם הוא צפה את המהומה מראש וצוה על אנשי-צבאו המזינים להתחפש במלבושי בני העם ולהתערב בין ההמון וגם הזהיר אותם לבל יוציאו את חרבותיהם, רק יכו במקלותיהם את היהודים הצועקים — ונתן להם אות מעל הבימה להחל את פקדתו. וכאשר הפו היהודים במקלות מתו רבים מהם מן המכות ורבים נרמסו ברגלי אחיהם בדרך מנוסתם. ולמראה האסון אשר מצא את ההרוגים ירא העם ושקט.

ה. ובימים ההם הלך אגריפס — והוא בן אריסטובולוס, אשר המיתו הורדוס אביו לפניו — אל טבריוס הקיסר, לדבר לפניו רעה על הנסיך הורדוס (אנטיפס). וטבריוס לא קבל את שטנתו, אולם אגריפס נשאר ברומא והחניף לאנשים נשואי הפנים ויותר מכלם לגיוס בן גרמניקוס, אשר היה עוד כאחד העם (הדיוט) בימים ההם. ופעם אחת עשה לו משתה והרבה לדבר אליו דברי שלום ואהבה, ואחרי-כן נשא את ידיו בתפלה לאלהים, כי יתנהו לראות במהרה אותו (את גיוס) בנגלתו ובשלטונו אחרי

א בספר נחמיה (י, כ"ה; י"ג, כ"א) נזכר קרבן העצים. — ואולי נקראו גם הסכומים המיזינים לספוק זבחי התמיד בשם קרבן.

מות טבריוס. ואחד ממשרתי הבית הודיע את הדבר לטבריוס והוא כעס על אגריפס ושם אותו במאסר וכששה חדשים ענה אותו בחרפה בבית-כלא, עד יום מותו (של טבריוס), והוא משל עשרים ושלוש שנה וששה חדשים ושלושה ימים.

ו. וכאשר הוקם גיוס לקיסר צוה לפתח את אגריפס ממוסרותיו ונתן לו לנחלה את ארץ פיליפוס — אשר נאסף אל עמיו — וקרא לו בשם מלך. וכאשר עלה אגריפס למשרה הזאת, קנא בו הורדוס (אנטיפס) הנסיך והתאוה גם הוא למלוכה. כי אשתו הרודיס חזקה את תקותו לדבר הזה, בהוכיחה אותו בפיה, כי הוא רפה-ידיים, ואלו רצה לנסוע אל הקיסר, כי אז זכה גם הוא למשרה עליונה: הן בהקים הקיסר למלך את אגריפס, אשר היה איש הדיוט, נקל יהיה לו להרים אותו במעלתו, באשר הוא נסיך. הורדוס (אנטיפס) נפתה לדברים האלה ונסע אל גיוס, אולם הקיסר שפט אותו על תאות יצרו לגלות אל אספמיה (נ"א: אל גליה), כי לבעת צאתו אל רומא נסע אחריו אגריפס לעמוד לו לשטן, ובידיו (בידי אגריפס) מסר גיוס גם את נשיאות אנטיפס (אחרי הגלותו אותו). גם אשת הורדוס (אנטיפס) הלכה עמו בגולה אל אספמיה (גליה), והוא מת בארץ ההיא.

פרק עשירי

גיוס צוה להקים את מצבת תבניתו בבית-המקדש והירבר אשר עשה פטרוניוס בזה.

א. ולב הקיסר גיוס רם באשרו, עד אשר נתן את נפשו כאלהים וגם בקש להקרא בשם אלהים. ואחרי הסירו את עטרת ארץ מולדתו, בהמיתו את אנשי המעלה, פרש את מצודת רשעתו גם על ארץ יהודה. הוא שלח את פטרוניוס עם צבאו אל ירושלים, להקים את מצבות פסלי תמונתו (האנדרטאות שלו) בקרב ההיכל, וצוה עליו להמית את האנשים המוחים בידו ולמכור את כל יתר היהודים לעבדים, אם לא ירצו לקבל את הפסלים. אולם לא כן חשב האלהים על הפקדה הזאת. פטרוניוס הסיע את שלשת הלגיונות אשר לו מאנטיוכיה ולקח עמו רבים מאנשי בריתו אשר בסוריה ועלה על ארץ יהודה. רבים מן היהודים לא האמינו לשמועה, כי הרומאים יוצאים עליהם למלחמה, והמאמינים בדבר לא מצאו עצה לעמוד על נפשם. אך במהרה נפלה אימה על כל העם, כי הגיע צבא-הרומאים אל עכו.

ב. ועכו נבנתה בחוף ארץ הגליל, בעמק הגדול, והריים סביב לה משלש רוחות. מרוח מזרח סוככים עליה הרי הגליל, הרחוקים

ממנה ששים ריס, ומצד דרום הר הכרמל, כמרחק מאה ועשרים ריס, וגבוה מאלה הוא ההר הסוגר עליה מצפון, הנקרא בפני יושבי המקום בשם "סלם הצוריים" (סולמא דצור), והוא רחוק מהעיר מאה ריס. במרחק שני ריסיים מהעיר עובר הנהר הנקרא על שם בַּיְאוּס (או בל) ואינו מאריך בשטפו, ועל-ידו נמצאה מצבת ממנון ובקרבנו ככר גדולה מאה אמה ונפלאה מאד, כי היא עגלה וחלולה ושם מקום חול הזכוכית, ומדי הוסיפו הספינות הקרבות שמה להוציא ממנו את כל החול, ככה יוסיף המקום להתמלא חול חליפות, כי כמצוים ועושים הרוחות גורפים אל המקום הזה את החול הנוצץ מעברים, ותכונת הבור משנה את החול לזכוכית חיש מהר. ועוד נפלא מזה הוא הדבר, כי בשטוף הזכוכית על גדות החלל הזה ובהשפכה החוצה היא משנה את מראה מחדש ונהפכה לחול כבראשונה. אלה תכונות המקום הזה. ג. והיהודים עם נשיהם וטפם נאספו בעמק אשר ממול עכו והתחננו אל פטרוניוס, כי יחוס על חקי אבותיהם ויחמול על נפשותיהם. הוא שם את לבו להקמון העצום והטה את אזנו לתחנוניו והשאיר את הצבא ואת הפסלים בעכו, והוא הלך אל ארץ הגליל והקהיל את העם ואת כל נשואי-הפנים אל טבריה וספר להם את פרשת גבורת הרומאים ואת הדברים אשר צוה הקיסר להזהיר את היהודים. הוא הראה אותם לדעת, כי לא מחכמה הם מבקשים ממנו רחמים, כי כל העמים אשר נכנעו לפני ממשלת הרומאים הקימו בכל עיר ועיר את צלמי הקיסר על-יד פסלי אלהיהם, ורק הם לבדם ממאנים לשמוע בקולו וכמעט מתקוממים עליו בגאווה ובוז.

ד. וכאשר ענוהו היהודים בשם תורתם וחקי אבותיהם, כי אסור עליהם להציג תמונת סמל אלהים, ומה גם פסל דמות בשר-ודם, ולא בקרב ההיכל בלבד, כיואם גם ביתר המקומות בארצם, השיבם פטרוניוס: "הן גם עלי לשמור את פקדת אדוני, ואם אעבור עליה בחמלתי עליכם, הלא בן-מות אהיה בצדק ובמשפט, ואמנם לא אני אלחם בכם, רק האיש אשר שלחני, והן גם אני נכנע למצותיו כמוכם". לדברים האלה קרא העם קול גדול, כי הוא נכון לכל סבל על חקי האבות. אך פטרוניוס השתיק את צעקתו ואמר: "אם כן, מלחמה לכם בקיסר!" היהודים השיבוהו, כי הם מקריבים פעמים ביום זבחים לשלום הקיסר ועם הרומאים, אולם אם ירצה להציג בהיכל את הצלמים, הנה מטל עליו לשחוט את כל עם היהודים לראשונה, כי ברצון ימסרו את נפשותיהם לטבח עם טפם ונשיהם. לשמע הדברים האלה השתאה פטרוניוס מאד על אמץ-לב האנשים האלה ועל יראתם את אלהים, אשר לא תשוב מפני כל, וחמל עליהם בראותו כי הם נכונים לקראת המות. ובפעם ההיא נפרדו מבלי אשר נעשה דבר. ה. ובימים הבאים קרא אליו פטרוניוס את טובי היהודים, להנעץ אתם

בלבד, וגם הקהיל את כל בני העם לאספה והפציר בהם ודבר על לבם, ועוד יותר מזה הטיל אימתו עליהם ושוה לנגד עיניהם את חזק־יד הרומאים ואת זעם הקיסר גיוס וגם את הדחק, אשר נמצא בו הוא בגלל הדבר הזה. אולם בראותו, כי אין העם מטה און לדבריו, ובשימו אל לבו, כי עוד מעט ותשאר הארץ לא־זרועה — כי היו הימים ימי הזרע וכבר עברו חמשים יום והעם הלך בטל כל העת — אסף את העם בפעם האחרונה ואמר: „אני נוטל עלי לסכן את עצמי, אולי יעזור אותי אלהים להשיב את מחשבת הקיסר, למען נשמח פלנו יחד בישועתנו, — ואם יפקיד עלי הקיסר את חמתו, הנה אני נכון להקריב את נפשי פפר כל העם הרב הזה“. ואחרי־כן שלח פטרוניוס מעליו את העם, אשר הרבה לברכו על מעשהו זה, ולקח עמו את הצבא ושב אל אנטיוכיה, ומשם מהר להודיע את הקיסר על־דבר מסעו אל ארץ יהודה ועל־דבר תחנוני העם, וכתב כי אין לו עצה אחרת, אם לא ירצה להכות את הארץ חרם עם יושביה יחד, בלתי־אם לתת ליהודים לשמור את חקי דתם ולהפיל את דברי הפקדה. וגיוס לא ענה את פטרוניוס בנחת על דברי האגרת הזאת, כי אים עליו לעשות לו משפט מות על אשר התרפה למלא את פקדתו, אולם במקרה נעצרו נושאי אגרות הקיסר שלשה חדשים בסער־הים, וצירים אחרים, אשר הוליכו אתם אל פטרוניוס את בשורת מות גיוס, נסעו בשלום. ועל־כן קבל פטרוניוס את הבשורה הזאת עשרים ושבעה יום טרם הגיעו אגרות הקיסר אליו.

פרק אחד־עשר

ששטן קלודיוס ומלכות אגריפס. מות אגריפס והורדוס (אחיו). הבנים אשר נשארו אחריהם.

א. אחרי אשר מלך גיוס שלש שנים וששה ירחים נהרג במזמות ערומים וקלודיוס הוקם למושל בעל־כרחו בידי הצבא העומד ברומא. אולם מועצת־הזקנים שמעה לקול שני היועצים העליונים (הקונסולים) סנטיוס סטורנינוס ופומפוניוס סקונדוס ומלאה את ידי שלשת הגדודים (קוהורטות) הנאמנים בבריתה לשמור על העיר. ואחרי זאת נקהלו הזקנים בהיכל הקפיטוליון והוציאו משפט להקדיש מלחמה על קלודיוס בגלל מעשי גיוס ואכזריותו ולהעמיד בראש השלטון את טובי העם (אריסטוקרטיה), אשר בידם היתה הממשלה לפנים, או לבחור מדעתם מושל, אשר לו תאות המשרה.

ב. במקרה נמצא גם אגריפס ברומא בימים ההם ומועצת־הזקנים קראה

אליו להועץ עמו בדבר, וגם קלודיוס שלח ממחנהו לקרא לו, כי אלה ואלה מצאוהו דרוש לחפצם. ובראות אגריפס, כי היה יהיה קלודיוס לקיסר ברב חילו, מהר ללכת אליו. וקלודיוס שלח אותו למלאך אל מועצת-הזקנים, להודיע אותה את מחשבות לבו, כי אחרי אשר נמשך בעל-כרחו אחרי אנשי-הצבא, לא יצדק בעיניו הדבר לבייש את נדיבות רוחם, וגם אינו מאמין כי שלום יהיה לו ואם ימשוך ידו מן השלטון, יען רעה נגד פני האיש, אשר נקרא ולפנים בשם „מושל“. ומלבד-זאת הודיע את חברי המועצה, כי ינהג את משרתו כמושל-חסד ולא כעריץ, ודי יהיה לו כבוד השם אשר נתן לו ובכל הליכות הממשלה ישאל בעצת העם. הן גם לולא היה איש רך ומתון ביצרו, כבר ראה בעיניו את מות גיוס הרע, ובמופת הזה קנה לו מוסר חכמה.

ג. את הדברים האלה מסר אגריפס לזקני-המועצה והם ענו, כי הם בוטחים בצבא ובמחשבתם הטובה ולא ישלימו ברצון עם העבדות. כשמוע קלודיוס את דברי הזקנים שלח עוד הפעם את אגריפס, להודיעם את דברו, כי לא ימצא כח בנפשו לבגוד במבקשי טובתו, על-כן יִחַם בהם על אפו ועל חמתו, וטוב יהיה לבחור למלחמה מקום אחר מחוץ לעיר, פן תביא עצתם הנבערה אשם על כל העיר וגבעותיה תרוינה דם רצח אחים. ואגריפס שמע את דברי קלודיוס והגיד אותם לזקנים.

ד. בין כה וכה אחד שלף אחד מאנשי-הצבא את חרבו וקרא בקול: „אחי, אנשי-הצבא, על מה ולמה אנו אומרים לשפוך את דם אחינו ולהתגרות מלחמה בקרובינו אשר במחנה קלודיוס, הלא הוא מושל-חסד, אשר לא מצאנו בו דפי ועול. היצדק מעשנו זה כנגד אחינו, אשר אנחנו אומרים לצאת עליהם בחרב?“ לדברים האלה קפץ אל תוך אספת-הזקנים ומשך אחריו את כל חבריו. ואימה חשכה נפלה מיד על טובי העם, כאשר ראו בעיניהם, כי נשאר עוזבים. וכאשר הביטו מסביב ונוכחו, כי אין עוזר להם, מהרו ללכת אל קלודיוס בעקבות אנשי-הצבא. ולפני החומה יצאו לקראתם אנשים בחרבות שלופות, כי אמרו להחניף בזה לאיש אשר שחקה לו השעה. והזקנים העוברים בראש היו ברעה גדולה, כי טרם שמע קלודיוס על-דבר קנאת אנשיו, לולא רץ אגריפס אל הקיסר ואמר לו, כי רע ומר יהיה המעשה, אם לא יבצור את רוח האנשים, אשר פשטו על טובי העם, פן יאבדו לו האנשים הנותנים כבוד לכסא מלכותו, והוא ידמה למלך בארץ ציה.

ה. וכשמוע קלודיוס את הדברים האלה עצר את רוח אנשי-צבאו, וקבל את חברי המועצה אל מחנהו ודבר אתם טובות, וגם יצא אתם במהרה, להקריב זבחי-תודה לאלהים על שלום ממשלתו. ולאגריפס נתן מיד את כל מלכות אבותיו והוסיף עליה את טְרַכּוֹן וארץ חורן, אשר נתן אוגוסטוס

לפנים להורדוס. ומלבד אלה עוד מלכות שנית, הנקראה על שם לִיסְנִיס א', והוציא דבר-פקדה גלוי לכל העם לקיים את המתנה הזאת, ועל פקירי העיר צוה לְחַק את דבר נתינתו על לוחות-הנחשת ולהניחם למשמרת בקפיטוליון. גם להורדוס אחי אגריפס — והוא גם חתנו, בעל בתו בְּרִינְקִי — נתן הקיסר למתנה את מלכות בְּלָקִיס.

ו. בזמן קרוב נהר אל אוצר אגריפס עֶשֶׂר רב מתבואות ממשלתו הגדולה. אולם הוא לא פזר את הכסף לדברים קטנים, רק החל להקיף את ירושלים בחומה בצורה מאד, ואלו השלים את העבודה, כי אז לא היה שכר לרומאים ואח־כֵּן בצורם על העיר. אולם בטרם הספיק אגריפס להרים את החומה למעלה קדם אותו בעיר קיסרי, והימים אשר מלך ועל כל ארץ יהודה) היו שלש שנים, ועוד לפני זה מלך שלש שנים בארצות שני הנסיכים. הוא השאיר אחריו שלש בנות, אשר נולדו לו מאשתו קפּרוּס, את ברניקי ואת מרים ואת דרוסיָה, ובן אחד ממנה ושמו אגריפס, אשר היה עוד צעיר מאד. על־כֵּן עשה קלודיוס את מדינות המלך עוד הפעם לנציבות (אפרכיה) ושלח שמה לנציב את קוספיוס פְּדוּס, ואחריו את טבריוס אלכסנדרוס ושניהם לא נגעו במנהגי יושבי הארץ ונהגו את העם בשלום ובמנוחה. ואח־יִזאת מת גם הורדוס מלך כלקיס והשאיר אחריו שני בנים, אשר נולדו לאשתו (השניה) ברניקי, והם בְּרִינְקִינּוּס והורקנוס, וגם את אריסטובולוס הנולד למרים אשתו הראשונה. והאח השני לאגריפס, אריסטובולוס שמו, נשאר הדיוט עד יום מותו, והשאיר אחריו בת ושמה יוֹסְפִי (יודפי). אלה השלשה היו בני אריסטובולוס בן הורדוס, כאשר דברתי למעלה, ואריסטובולוס ואלכסנדרוס נולדו להורדוס ממרים, ואביהם המית אותם. ובני משפחת אלכסנדרוס מלכו בארמניה הגדולה.

פרק שנים־עשר

מבכות רבות בימי קומפּוּס. קנדרטוס שם קץ להו. אגריפס עזב את כלקיס וקבל ממלכה גדולה ממנה.

א. ואחרי מות הורדוס, המושל בכלקיס, הקים קלודיוס את אגריפס בן אגריפס למלך בנחלת דודו, וביתר חלקי הארץ (באפרכיה) ירש קומפּוּס את משרת הנציב אחרי אלכסנדרוס, ובימיו החלו מהומות ועוד הפעם נעשה

*) בן תלמי בן מינאי, הנזכר בספר הראשון, ארץ אֶבֶל אֶבְלִינִי מול הלבנון (אנטיליבנוס).

מטבח ליהודים. כי למועד חג-המצות נאסף המון עולי-רגלים, ולמעלה מאולם (מסטיו) המקדש עמד גדוד הרומאים, כי כן היה דרכם לעמוד על המשמר מזינים כפעם בפעם בימי החגים ולשמור על המון הנאספים, לבל יצא ממנו דבר-מרד. והנה הרים אחד מאנשי-הצבא את בגדו והטה את גופו בקלון (כיוצא חוץ) והפנה ליהודים את אחוריו והוציא קול כדרך האדם הנזקק לדבר. כל העם התרגז מאד בראותו זאת ודרש מקומנוס בקול צעקה לענוש את איש-הצבא. אולם בני-הנעורים, אשר לא יכלו לכבוש את יצרם, והנרגנים בטבעם מקרב ההמון יצאו לקרב והרימו אבנים והשליכו אותן אל אנשי-הצבא. וקומנוס פחד פן ישתער עליו כל העם, ושלח אנשי-חיל רבים לעזור לאחיהם. וכאשר פשטו אנשי-הצבא באולמים, נפלה אימה נוראה על היהודים והם עזבו את ההיכל לברוח אל העיר. מבוכה גדולה קמה במוצאי הרהיבת, אשר שם נדחקו המוני הבורחים, וכעשרת אלפים איש נרמסו ברגלי אחיהם או נחנקו ומתו. ככה נהפך החג הזה לאבל כבוד לכל העם ובכל בית היה נהי ואנחה.

ב. ואחרי הפרענות הזאת קמה מבוכה חדשה בגלל מעשה שד. כי בדרך המלך עלי-ד בית חורון התנפלו שודדים על כבודת סֶפְנוֹס, אחד מעבדי הקיסר, ובזזו את כלָה. קומנוס שלח את אנשי-צבאו אל הכפרים הסמוכים למקום השד וצוה לאסור את יושביהם ולהביאם אליו, כי מצא בהם עון על אשר לא רדפו אחרי השודדים לתפשם. ואחד מאנשי-הצבא מצא את ספר התורה הקדושה באחד הכפרים וקרע אותו והשליכהו אל האש. מכל עברים חרדו היהודים, כאלו היתה כל ארצם לנגדם למאכלת אש. לבשורה הראשונה נזעקו כלם ברוח קנאתם הרָבָה לקדשיהם וכחצים עפים מכלי-קלע רצו אל קיסריה, לחלות את פני קומנוס, לבל ימנע את מעשה-נקמתו באיש, אשר הרבה לחרף את אלהיהם ואת תורתם. הנציב הבין, כי לא תשקוט סערת העם עד אשר יפּיס את רוחו, ועל-כן גזר להביא את איש-הצבא ולהעלות אותו לגרדם בין מערכות המתלוננים עליו. והיהודים שבו אל עריהם.

ג. וכעבור זמן קצר פרצה מריבה בין בני הגליל ובין השמרונים, כי בקרבת הכפר גֶנָה א, בעמק הגדול אשר בארץ שמרון, עברו יהודים רבים, בעלותם אל ירושלים לחג את חגם, והנה נהרג אחד הגלילים. ולשמע הדבר מהרו אנשים רבים מארץ הגליל לעלות למלחמה על השמרונים. ונשואי-הפנים אשר בקרב השמרונים הלכו אל קומנוס והתחננו אליו לָקֵדֵם את הפרענות הגדולה ולנסוע אל ארץ הגליל, לעשות נקמה במחוללי הרצח,

(א) כנראה: גנים, עין-גנים, בנחלת יששכר סַפְנוֹס, עכשו גֶינִין.

כי רק בדבר הזה יחדל ההמון להלחם. אולם קומנוס דחה את תחנוני האנשים מפני צרכי השעה ושלה את השואלים מעל פניו במפח-נפש.

ד. ובהגיע שמועת הרצח אל ירושלים סער לב העם מאד, ועולי-הרגל עזבו את חגם ומהרו אל שמרון, באין מפקד-מלחמה, ולא שמעו לקול טובי העם, אשר מנעום מעשות הדבר. ובקרב ההמון התערבו גם שודדים ומורדים ובראשם אלעזר בן דינאי ואלכסנדרוס, הם פשטו על השמרונים היושבים בקרבת מחוז עקרבים (עקרבתא) והמיתו אותם ולא חמלו על זקן וילד ואת כפריהם שלחו באש.

ה. וקומנוס יצא מקיסריה ולקח אתו להקת רוכבים, הנקראים בשם סבסטינים, והושיע את השמרונים, אשר נהפכה ארצם שממה, ולקח בשבי רבים מאנשי חיל אלעזר, ויותר מאלה המית בחרב. וכאשר אמר גם יתר ההמון הגדול לעלות למלחמה בשמרונים, לבשו ראשי ירושלים שקים ושמו אפר על ראשם ויצאו לקראת האנשים ודברו על לבם לשוב לבתיהם בשלום, לבל יעירו את חמת הרומאים, לעשות שפטים בירושלים על המעשים אשר היו בשמרון, רק יחמלו על העיר ועל ההיכל ועל ספם ועל נשיהם, אשר רעה נגד פניהם בגלל גאֶלת דם איש יחיד מבני הגליל. היהודים שמעו לדברים האלה וההמון נפוץ, אבל רבים מן העם פנו לשלוח ידם בגזל, באין מכלים דבר, וכל הארץ מלאה חמס ושו, ומריהנפש נסו להתקומם כפעם בפעם. טובי השמרונים הלכו אל צור לבקש מאומידיוס קנדרטוס, והוא נציב סוריה בימים ההם, כי יריב את ריבם וינקם במחריבי ארצם. אבל גם נכבדי היהודים ובראשם יונתן בן חנן הכהן הגדול באו שמה ואמרו, כי מאת השמרונים יצאה המהומה הזאת ומידם בא הרצח, ובפשע קומנוס קרו המעשים הרעים, כי מאן לענוש את החיבים בדם הנרצח.

ו. קנדרטוס הטיל על שני הצדדים לחכות עד אשר יבוא אל מקומותיהם ויחקור היטב את כל הדבר, ואחרי-כן בא אל קיסריה וצוה מיד להוקיע על צלבים את האנשים אשר נפלו בשבי קומנוס. ומשם נסע אל לוד ושם הטה אזנו עוד הפעם לתלונות השמרונים וצוה להביא אליו שמונה עשר מן היהודים, אשר שמע עליהם, כי לקחו חלק במלחמה, והתיו את ראשיהם בגרזן. ועל שנים מראשי היהודים עם הכהנים הגדולים יונתן וחנניה ובנו חנן ועוד אחדים מנשואי-הפנים בקרב היהודים צוה לנסוע אל הקיסר, וכמו כן שלח אליו גם את אנשי השם מבין השמרונים. מלבד-זאת פקד גם על קומנוס ועל צלר שר-האלף לנסוע באניה אל רומא, להצדיק מעשיהם לפני קלודיוס. וככלותו את הדבר נסע מלוד אל ירושלים בעצם חג המצות וראה את העם חוגג את המועד במנוחה, ושב אל אנטיוכיה.

ז. וברומא שמע הקיסר את דברי קומנוס והשמרונים וגם אגריפס (הצעיר) נמצא שם והתנדב לעזור ליהודים בריבם, בראותו כי רבים מגדולי הרומאים תומכים בידי קומנוס. והקיסר הרשיע את השמרונים במשפט וצוה להמית שנים מראשיהם ואת קומנוס הגלה בעונו ואת צ'ר שלח בנחשתים אל ירושלים וצוה להסגירו בידי היהודים, להתעלל בו ולסחוב אותו דרך כל העיר ולכרות את ראשו.

ח. ואחרי הדברים האלה שלח הקיסר את פלכס אחי פלס א) לנציב ביהודה ובשמרון ובגליל ובעבר הירדן. ואת אגריפס העביר ממלכותו אשר בכלקיס ונתן לו ממלכה גדולה ממנה, כי מסר בידו את כל הארץ (אפרכיה), אשר היתה לפיליפוס לפניו, את חבל ארגב (טרכוון) ואת הבשן ואת הגולן, ועוד הוסיף על אלה את מלכות ליסניס ואת חבל הנסיכות (טטרכיה) אשר היה לנרוס. קלודיוס מת אחרי עמדו בראש הממשלה שלש-עשרה שנה ושמונה חדשים ועשרים יום, ועזב את הממשלה בידי יורשו נירון, כי בנכלי אשתו אגריפינה הקים אותו על נחלת השלטון, אף כי היה לו בן יוצא ירכו, הוא בריטיניקוס, אשר נולד לו ממס'ינה אשתו הראשונה, ובת היתה לו ושמה אוקט'ינה ואותה נתן לאשה לנירון. גם פ'יטינה אשתו ילדה לו את אנט'ונינה.

פרק שלשה-עשר

הקיסר נירון הוסיף ארבע ערים על נחלת אגריפס ושארית ארץ יהודה סרה למשמעת פלכס. הסיקריים והקוסמים ונביא-השקר הקימו מהומות. ריב בין היהודים והיוונים על-דבר העיר קיסריה.

א. הנה מעללי הקיסר נירון, אשר עשה בגאות זדון, ברום לבו באשרו ועשרו, לנבל את מזלו, ודרכיו (הרעים), ואשר המית את אחיו ואת אשתו ואת אמו יולדתו; ומהם העביר את אכזריות חמתו על טובי הארץ, ומעשי תעתועיו, אשר עולל באהלי (סקיני, סצנה)-משחקים ובבית-חזיון כאשר נטרפה דעתו — כל הדברים האלה היו לשיתה בפי כל הבריות, ועל-כן אפסח עליהם ואשים את פני אל הדברים אשר עברו על היהודים בימיו.

ב. על ארמניה הקטנה המליך נירון את אריסטובולוס בן הורדוס ועל מלכות אגריפס הוסיף ארבע ערים עם מחוזיהן, והן אָבל ויוליס בעבר-הירדן וטרכי עם טבריה בגליל. ועל שארית ארץ יהודה הקים את פלכס לנציב. והוא לקח בשבי את אלעזר ראש השודדים, אשר מלא את הארץ

א) פלס היה עבד משחרר ואחד מראשי השליטים ברומא בימי קלודיוס.

חמס עשרים שנה, עם רבים מאנשיו ושלח אותם אל רומא. ולא היה קץ למספר השודדים הרב, אשר הוקיע פֶּלְכֶס על צלבים, ולחברי השודדים האלה מקרב יושבי הערים, אשר גלה את עונם ויסר אותם קשה.

ג. וכאשר טהרה הארץ מהשודדים האלה צמח וגדל בירושלים מין שודדים אחרים, אלה הנקובים סיקריים. הם היו רוצחים את האנשים בעצם היום ובראש חוצות העיר ובחרו להם להתערב ביום מועד בקרב ההמון החוגג, בהסתירם תחת בגדיהם חרבות קצרות, ובהן המיתו את אנשי־חרמם, וכאשר נפלו האנשים חללים, היו הרוצחים צועקים חמס יחד עם כל ההמון, ועל־כן נחשבו לאנשי אמונים ואיש לא יכול לגלותם. יונתן הכהן הגדול היה הראשון אשר נשחט בידיהם ואחריו נרצחו אנשים רבים מדי יום ביומו. ועוד רע ומר מהאסונות היה הפחד אשר נפל על־פני כל, כי כמו בעת מלחמה ירא כל איש, פן יבוא מותו פתאם, ומרחוק נזהר מפני אנשי ריבו, וגם חדל לבטוח באוהביו הקרובים, אבל בעוד האנשים נזהרים ושומרים את נפשתיהם — מצאה אותם פתאם חרב מרצחיהם. כה מהירים היו האורבים האלה במלאכתם וכה השכילו להעלם מן העין!

ד. ועל אנשי הדמים האלה נוספה עוד כת אחת, אנשי בליעל, אשר ידיהם היו נקיות מדם, אולם במחשבות לבם הרבו עוד אשם ותועבה מאלה (מאנשי הדמים) וכמרצחים החריבו גם הם את שלות העיר. אלה היו אנשים תועים ומתעים, אשר התאמרו, כי הם עומדים בסוד אלהים וכל יצר לבם היה להקים מרד ומהפכות בקרב העם, ובדבריהם מסכו עליו רוח שגעון ומשכו רבים אל המדבר, באמרם כי שם יראה להם האלהים את אותות הגאֵלה. ופֶלְכֶס חשד בהם, כי ממעשיהם יצמח מרד, ועל־כן שלח עליהם אנשי־צבא רוככים ורגלים והמית מהם המון רב.

ה. אולם עוד יותר מהמכה הזאת הרבה נביא־השקר מארץ מצרים לעשות ליהודים רעה. כי בא אל הארץ קוסם אחד והטה רבים להאמין בו, כי נביא הוא, עד אשר אסף אליו כשלישים אלף איש והתעה אותם ללכת אחריו מן המדבר אל ההר הנקרא הר הזיתים, ומשם אמר לעלות על ירושלים בחזק־יד ולהתגבר על חיל משמר הרומאים ולהיות למלך (לעריץ, טירנוס) על כל העם ולשום את האנשים ההולכים אחריו לנושאי כליו. אולם פלכס הפר את עצתו, כי יצא לקראתו עם צבא הרומאים וגם כל העם (היהודים) חזק את ידו במלחמה. וכאשר החל הקרב נמלט המצרי לנפשו עם אנשים מתי־מספר, ורבים ועצומים מן האנשים אשר עמו נפלו בחרב או נתפשו חיים, ויתר המונו נפוץ איש איש לביתו להסתר.

ו. אולם כדרך הגוף החולה, אשר הדלקת עוברת בו ממקום למקום, יככה קמה להבה חדשה אחרי שקוע האש הזאת, כי המכשפים והשודדים

התחברו יחד והסיתו רבים לצאת ביד רמה וחזקו את רוחם להלחם בעד חרותם והפילו אימת מות על כל הנכנעים לפני שלטון הרומאים, באמרם להוציא בזרוע נטויה לחפשי את האנשים, אשר קבלו עליהם ברצון את העבדות. הם נפרדו לגדודים ופשטו בקרב הארץ ובזו את בתי העשירים ואת בעליהם המיתו ואת הכפרים שלחו באש וברשע ודונם מלאו את כל ארץ־יהודה חמס. והמלחמה הזאת גדלה ועצמה מיום ליום.

ו. ועוד מהומה אחת קמה מסביב לעיר קיסריה, כי היהודים רבו שם עם הסורים, אשר ישבו בתוכם, וטענו, כי להם היא העיר הזאת, יען אשר יסד אותה איש יהודי, הוא המלך הורדוס. והסורים הודו, כי בונה העיר היה איש יהודי, אולם אמרו, כי העיר נוסדה למען היונים, כי אלו רצה הורדוס להקדיש אותה ליהודים, לא הקים בתוכה פסלים (אנדרטאות) ומקדשים (לאילילים). בגלל הדבר הזה רבו אלה ביניהם וקנאתם גדלה מיום ליום, עד אשר לקחו חרב בידם, ועזי הנפש מבין היהודים והיונים יצאו לקרב מדי יום ביומו. כי לא היה לאל־ידי זקני היהודים לבצור את רוח אוהבי הריב אשר אתם, ולחרפה נחשב בעיני היונים להסוג אחור מפני היהודים. היהודים עלו על היונים בעשרם ובכח בשרם, אולם היונים נשגבו במעוז הצבא, כי רב אנשי־הצבא הרומאים במקומות ההם נאספו מארץ סוריה והיו קרובים ליונים יושבי קיסריה ונכונים לעמוד לימנם בכל עת. ושרי־הצבא שקדו להשקיט את המהומה ופעם בפעם תפשו את אוהבי הקרב ודשו את בשרם בשוטים וגם הושיבום בבתי־אסורים. אבל יסורי התפושים לא למדו את הנשורים לשבת מריב ולא הפילו עליהם אימה. ונהפוך הוא, כי חזקו עוד את רוח המריבה. ופעם אחת, כאשר גברו היהודים על שונאיהם בקרב, יצא פלכס בעצמו אל השוק להפיל עליהם את מוראו וצום לעזוב את המקום. וכאשר לא שמעו היהודים לקולו, שלח עליהם את אנשי־צבאו והמית רבים מהם וגם נתן לבז את רכושם. אבל גם אחרי הדברים האלה לא חדלה המריבה, ועל־כן בחר פלכס את טובי היהודים והיונים ושלח אותם לצירים אל גירון להגיש לפניו עצמותיהם.

פרק ארבעה־עשר

פסטוס ירש את משרת פלכס, ואחרי־כן בא אלבינוס במקומו, ואחריו פלורוס, אשר הכריח באכזריותו את היהודים למלחמה.

א. פסטוס ירש את משרת הנציב מפלכס ושקד לשרש את הספחת, אשר הרבתה לפשות בארץ. הוא תפש רבים מן השודדים והמית

מהם לא מעט. אולם אֶלְבִּינוס, אשר קם לנציב אחרי פסטוס, לא הלך בדרכיו ולא נבצר ממנו כל דבר-נבלה, ונקל היה בעיניו לנהג את משרתו בזדון ולמלא אוצרותיו כסף-חמסים, לגזול מכל איש את רכושו וגם להכביד על כל העם את על המסים, כי עוד מלאו לבו לקרא דרור לאסורים, אשר נתפשו במעשי שד, בקחתו כפר מקרוביהם. ורק האיש אשר קפץ את ידו מתת כסף נשאר במאסרו כאחד הנבלים. לדבר הזה הוסיפו דורשי-המהפכה בירושלים אמץ והעזו פנים, כי אדיריהם הטו את לב אֶלְבִּינוס בשחד עד אשר נתן להם להפיח את אש המרד באין מכלים דבר. וחלק העם, אשר לא מצא חפצו בחיי-מנוחה ושלום, נטה אחרי הנרגנים האלה אנשי ברית אלבינוס, וכל איש נבל אסף לו גדוד והתיצב בראשו כראש-שודדים או כמושל עריץ ונושאי כליו עזרו לו לעשוק את האזרחים השקטים. ועל העשוקים הוטל לתת בעפר פיהם, תחת לצעוק חמס, כי האנשים, אשר לא פגעה בהם הרעה, פחדו, פן תהיה גם אחריתם מרה, והחניפו לרשעים אנשי-מות. ומחסום הושם לפי כל איש, לבל ידבר כאשר עם לבבו, ועריצים רבים רדו בזדון, וזרע התרבן העתיד נשלך אל האדמה.

ג. אף כי היה אלבינוס איש-חמס אשר כזה, בא אחריו גסיוס פלורוס והראה לדעת, כי למולו גם אֶלְבִּינוס לצדיק גדול יחשב. כי אלבינוס עשה את מעשיו במשאון והצניע ללכת בדרכי רשתתו, וגסיוס התפאר בתועבותיו לעיני כל העם ועשה את מעשהו כתלין שלוח להוציא משפט החיבים ולא נבהל מכל שד ורצה ומכל עול וחרפה. במקום הרחמים היה רשע אכזרי ובמעשי הנבלה לא ידע בשת. ואיש לא הבין כמוהו לכסות את פני האמת בשקריו ולמצא דרכי ערמה ומזמה למעשי נכליו. ונקל היה בעיניו לקחת בצע מאיש ואיש, כי נצל ערים שלמות והשחית קהלות רבות וכמעט העביר קול בכל הארץ, כי הרשות נתונה לכל איש לגזול גזל כְּאוֹת נפשו, אם יקבל (פלורוס) חלק מן החמס. בתאות בצעו השם מחוזות שלמים ורבים עזבו את נחלת אבותיהם וברחו אל מדינות זרות.

ג. וכל הימים אשר ישב הנציב הראשי צסטיוס גֶּלוֹס בסוריה לא נועז איש לשלוח אליו צירים לצעוק חמס על מעשי פלורוס. אך בבוא גלוס אל ירושלים למועד חג המצות הקיפו אותו כל בני ההמון הגדול, אשר לא מעט מספרו משלש מאות רבוא א, וחלה את פניו לרחם על מצוקות העם וגם צעק לפניו על פלורוס, כי הוא מתריב העם. פלורוס היה באותו מעמד, כי עמד על-יד צסטיוס והקשיב לצעקות העם בצחוק לעג שאגן. וצסטיוס השקיט את סערת העם והבטיחהו, כי יהפוך את לב פלורוס לטובה עליהם

(*) על-דבר המספר הגדול הזה עיין עוד להלן, ספר ו, ט, ג.

בעתיד, ואחרי זאת שב אל אנטיוכיה. ופלורוס שלח אותו עד קיסריה, למען אחז את עיניו וכבר חשב בלבו להסית את העם למעשי-מלחמה, בהבינו כי רק בדבר הזה יוכל לכסות על עלילות רשעתו. הוא ידע, כי בעת שלום יהיה עליו להזהר, פן ילכו היהודים אל הקיסר להתלונן על מעלליו, אולם אם יעלה בידו להפיח מרד בקרבם, תשכיח הרעה הגדולה את אשמותיו הקטנות. ולמען סכסך את העם ברומאים העלה פלורוס את סאת מצוקותיו מיום ליום.

ד. ובימים ההם נצחו היונים אשר בקיסריה במשפט הקיסר גירון והביאו בידיהם את פתשגן כתב גזר-דין הקיסר, כי להם תאות הממשלה בעיר, והדבר הזה היה ראשית המלחמה, בשנת שתיים-עשרה לשלטון גירון, היא שנת שבע-עשרה למלכות אגריפס א', בחדש ארטמיסיוס (אפר), אם גם סבת המלחמה לא יאתה לצרות הגדולות אשר יצאו ממנה, וזה הדבר: ליהודים היושבים בקיסריה היה בית-כנסת במקום אחד, אשר אדוניו היה יוני מקיסריה. והיהודים בקשו כל הימים לקנות את המקום להם לאחזה וגם אמרו לשלם כסף יתר מדי שויו, אולם היוני השיב את פני היהודים בבוז ולמען הרעימם החל להקים בחצרו בנינים חדשים ויסד שם בתי-חרשת והשאיר ליהודים משעול צר, אשר קשה היה לעבור בו. לראשונה התנפלו קצרי-הרוח אשר בקרב היהודים על עושי המלאכה, להשבית את העבודה. אולם פלורוס מנע אותם בחזקיד מהמעשה הזה. במבוכה הזאת פנו אל פלורוס ראשי היהודים ואתם יוחנן המוכס (חוכר המסים) והבטיחוהו, כי ישלמו לו שמונה ככרי כסף, אם יעצור את המלאכה. פלורוס הבטיח אותם, כי ימלא את כל חפצם, אם יקבל את הכסף, אך כאשר הגיע הכסף לידי עזב את קיסריה ויצא אל סבסטי והשאיר את בעלי הריב לעשות כטוב בעיניהם, כאלו מכר ליהודים בכסף את הרשות להלחם בשונאיהם ככל אות נפשם.

ה. ולמחרת היום, ביום השבת, כאשר נאספו כל היהודים בבית-הכנסת, יצא איש מחרחר ריב מקרב היונים יושבי קיסריה והפך סיר גפוח עם פיו למטה והציג אותו לפני מבוא בית-הכנסת וזבח עליו צפרים לקרבן. בדבר הזה חרף את היהודים מאד, כי חלל את חקי תורתם וטמא את המקום. נכבדי היהודים והמישבים בדעת אמרו, כי עליהם לפנות בדבר המריבה הזאת אל הנציב. אולם רוח אוהבי-המחלקת ובני-הנעורים היתה כאש בוערת והם מהרו להלחם באויביהם. ולעמתם התיצבו היונים במערכה, כי את מקריב הזבח שלחו במחשבת ערומים לפניהם, וכמעט התחולל קרב

בין שני המחנות. ויוקונדוס שר הרוכבים, אשר צוה לעמוד בפרץ, נגש אל המקום ולקח את הסיר ונסה להשבית את הריב. אולם עצתו הטובה שבה ריקם מפני זדון היונים יושבי קיסריה, והיהודים מהרו לקחת את ספרי התורה ולצאת אל נרבתא — היא אחת אקזותיהם במרחק ששים ריס מקיסריה. שנים־עשר מטובי היהודים ואתם גם יוחנן (המוכס) באו אל פלורוס לסבסטי והתאוננו על המעשים אשר נעשו ובקשו עזרה ממנו וגם הזכירוהו בלשון כבוד את דבר שמונת ככרי הכסף. וכשמוע זאת פלורוס שם את האנשים במאסר, בהתגוללו עליהם כי הוציאו את ספרי התורה מקיסריה.

ו. ולשמע הדבר הזה מרה נפש כל העם אשר בירושלים מאד, אולם עוד כבשו את כעסם הפעם. אך פלורוס התמכר להפיית את אש המלחמה. הוא שלח אל בית־המקדש והוציא משם שבעה־עשר ככר, בטענו כי הם דרושים לקיסר. מיד קמה מבוכה בקרב העם ומכל עברים מהרו המונים אל בית־המקדש ובצעקות עד לב השמים קראו בשם הקיסר והתחננו אליו להצילם מרשעת פלורוס, ואחדים מתפציי־המרד שפכו חרפות וגדופים על פלורוס והביאו סל (של צדקה) ובקשו פרוטות למענו, כי הוא עני ואביון. אבל לשמע הדברים האלה לא נטה פלורוס מדרך בצעו ועוד הוסיף להתעבר ולבקש כסף־חמסים. ותחת ללכת אל קיסריה ולכבות את אש המלחמה אשר יצאה משם ולבער את כל סבות המהומה — כי הלא קבל את שכרו על הדבר הזה — מהר לעלות על ירושלים בצבא רוכבים ורגלים, למצא שלל רב לעצמו בנשק הרומאים ולתת את פחדו ואימתו על־פני כל יושבי העיר.

ז. והעם אמר להפר את כעס פלורוס בעוד מועד ויצא לקראת אנשי־הצבא בברכה וגם רצה לקבל את פני פלורוס בכבוד רב. אולם הוא שלח לפניו את קפיטון שר־המאה עם חמשים רוכבים וצוה את יושבי ירושלים, כי ישובו אל בתיהם ולא יעזו את פניהם לסובב בכחש אהבתם את האנשים, אשר זה לא כבר חרפו אותם בקלון ובוז. הן אם בעלי נפש הם — הלא יאות להם לבוז לו גם בפניו ולהוכיח לא באמרי פיהם בלבד, כי־אם גם בפעל כפיהם, כי הם אוהבים את החפשי. ההמון נבהל לדברים האלה, וגם רוכבי קפיטון קפצו אל תוכו, והיהודים נפוצו טרם הספיקו לברך את פלורוס לשלום ולהראות לאנשי־הצבא את אמן רוחם. הם שבו לבתיהם והלילה עבר עליהם בפתד ובשברון־לב.

ח. ופלורוס לן בלילה ההוא בארמון המלך, ובבקר הקים בימה לפני הארמון וישב עליה לכסא משפט. הכהנים הגדולים וראשי העם ונשואי הפנים אשר בעיר באו אליו ונצבו לפני הבימה ופלורוס צוה עליהם להסגיר בידו את חורפיו ואמר להם, כי יקח את נקמתו מהם, אם לא יביאו אליו את החיבים. טובי העם הודיעוהו, כי העם הוא רודף שלום, ובקשו

ממנו לסלוח לעון האנשים אשר לא שמרו לשונם, כי לא יפלא הדבר, אם נמצא בהמון רב כזה אנשים עזי-נפש אחדים וצעירים נבערים מתבונה, ואין לאל-ידם להבדיל את החטאים, כי כבר נחם כל איש על אשמתו והוא מכחש בדבר אשר עשה, ואם הוא (פלורוס) דורש באמת ובתמים לחזק את השלום בקרב העם ולהציל את העיר למען הרומאים, עליו לשים לב לרבים הנקיים מאשם ולהעביר בגללם את עון המעטים ולא להרגיז את כל העם-הגדול הרודף שלום באשמת נבזים אחדים.

ט. לדברים האלה חרה אף פלורוס מאד וקרא בקול אל אנשי-הצבא לבז את השוק העליון ולהמית את כל הנמצאים שם. באהבת בצעם שמחו אנשי-הצבא לפקדת הנציב ובנוזו את המקום אשר נשלחו אליו וגם פרצו בכל הבתים ושחטו את יושביהם. ברחובות העיר נחפזו האנשים לברוח והנתפשים נרצחו כאכזריות חמה, ולא היה שד ורצח אשר לא עשו הרומאים ביום ההוא. אנשי-הצבא תפשו אזרחים אוהבי-שלום והביאו אותם אל פלורוס והוא צוה לדוש את בשרם בשוטים ולהוקיעם על צלבים. ומספר כל הנהרגים ביום ההוא, האנשים והנשים והטף, היה שלשת אלפים ושש מאות א). ואת סאת הפרענות הגדילה עוד אכזריות הרומאים, אשר לא נראתה עוד כמות, כי גועז פלורוס לעשות דבר, אשר לא עולל עוד איש לפניו: הוא צוה להלקות לפני הבימה אנשים ממעמד הרוכבים ולהוקיעם על צלבים, אף כי האנשים היהודים האלה נשאו משרת כבוד בקרב הרומאים.

פרק חמשה-עשר

ברניקי התחננה אף פלורוס על היהודים לחנם. אש המרד שקעה, אולם פלורוס הפיח אותה מחדש.

א. ובעת ההיא נמצא המלך אגריפס באלכסנדריה, כי נסע שמה לברך את אלכסנדרוס ב), אשר שלח אותו נירון אל מצרים ומלא את ידו להיות שם לנציב. אולם ברניקי אחות אגריפס היתה אז בירושלים ולבה חלל בקרבה למראה רשעת הצבא. פעם בפעם שלחה את שרי הרוכבים אשר לה ואת שומרי ראשה לבקש את פלורוס, כי יאסף את ידי המרצחים. אולם פלורוס לא שם לבו למספר הנרצחים הגדול ולא למעלת האשה, אשר שלחה אליו לבקש רחמים עליהם, כי רק אל בצעו לטש את עיניו, ולא

א) ככה בכל ההוצאות הישנות, ובהוצאות ניוה: שש מאות ושלושים.

ב) סבריוס אלכסנדרוס, שהיה מקום נציב ביהודה (לעיל, פרק י"א, ו; פרק י"ב, א).

שמע לקולה. וחמת זדון אנשי-הצבא נתכה גם על המלכה ונקל היה בעיניהם להתעלל ביהודים הנתפשים ולשחוט אותם לעיניה, כי גם אותה הכו נפש כמעט, לולא קדמה לברוח אל חצר המלך ושם ישבה כל הלילה יחד עם שומרי ראשה, בפחדה פן יפרצו אנשי-הצבא בבית. היא באה אל ירושלים לשלם את נדרה לאלהים, כי חק הוא לאנשים, אשר יצאו בשלום ממחלה רעה או מצרה אחרת, לקבל עליהם בנדר, כי שלשים יום בטרם יביאו את קרבנם ינזרו מן היין ולא יגלחו את שערם א). ובשלם ברניקי את נדרה צמדה יחפה לפני הבימה והתחננה אל פלורוס ועל צמה, אך פלורוס לא בוש מפניה, וגם חייה היו תלואים לה מנגד.

ב. הדברים האלה נעשו בששה-עשר לחדש ארטמיסיוס (איר) וממחרת היום מהר כל העם אל השוק העליון והתאבל על ההרוגים בועקה גדולה ומרה וקללות רבות נזרקו מפני ההמון כנגד פלורוס. וראשי העם יראו את הדבר הזה מאד ויצאו יחד עם הכהנים הגדולים וקרעו את בגדיהם והתנפלו לרגלי העם והפצירו בו לכבוש את כעסו, לבל יעלה את חמת פלורוס עד להשחית ולא יוסיף צרות חדשות על כל הרעה אשר מצאתה. ההמון נפתה במהרה למלא אחרי הדברים האלה, כי נשא את פני האנשים המפילים לפניו תחנוניהם וגם בטח, כי לא יוסיף פלורוס לעשות רשע.

ג. ופלורוס התעצב אל לבו, בראותו כי כבתה אש המרד, ובקש לו עצה להפיח אותה מחדש. הוא שלח לקרא לכהנים הגדולים ולחשובי העם ואמר להם, כי רק בזה יתנו מופת, כי לא יוסיף העם מעשי מרד, אם יצאו לקבל בכבוד את פני אנשי-הצבא הבאים מקיסריה, כי עוד שני גדודים (קוהורטות) עלו משם. בעוד טובי ירושלים מזעיקים את העם ולמלא אחרי דברי הנציב שלח פלורוס פקדה אל שרי-המאות אשר בשני הגדודים, לבל ידברו שלום ליהודים היוצאים לקראתם לברכם ויתנפלו עליהם בחרב, אם יחרפו אותו בפיהם. והכהנים הגדולים אספו את העם בהר-הבית ובקשו אותו לצאת לקראת הרומאים לשלום ולקדם את פני הגדודים בברכה טרם תבוא עליהם רעה נוראה. אולם שוחרי המרד מאנו לשמוע בקולם ואחרי הרצח בירושלים נספח רב העם על מרי-הלב האלה.

ד. אז יצאו כל הכהנים ומשרתי בית ה' ונשאו לפניהם את כלי המקדש ואת בגדי הכהנה, אשר בהם היו משרתים בקדש, והמנגנים והמשוררים אשר במקדש לקחו אתם את כלי השיר וכלם התנפלו לרגלי העם וחלו את פניו לשמור על כלי הקדש אשר בידיהם ולכלי תת פתחון-פה לרומאים לבז את אוצרות בית-האלהים. מה נורא היה מראה הכהנים

א) הדבר נשתבש כנראה על-ידי המעתיקים הנכרים ש המקור היווני.

הגדולים בשימם עפר על ראשם ובקרעם את בגדיהם ובחשפם את סגור לבם; הם קראו אל האנשים הידועים בנקבם שם כל אחד מהם, וגם התחננו אל כל העם, לבל יהיה הדבר הקטן הזה קל בעיניהם ולא יסגירו את עיר קדשם בידי הרוצים להחריבנה: „מה בצע יהיה לאנשי־הצבא הרומאים, כאשר יתנו להם היהודים כבוד? ובמה יונח לכם מהרעה אשר מצאתכם, אם לא תצאו לקבל את פניהם כיום הזה? אולם אם תקדמו בכבוד את פני הבאים כמשפט, הלא תסתמו בזאת את פי פלורוס, המבקש לו תאנה להקדיש עליכם מלחמה, וככה תהיה לכם עירכם לשלל ולא תוסיפו לשבוע מכאובות. הן מעשה כסל נורא יהיה, כאשר ישמע עם גדול כזה בקול מתחררי ריב מת־מספר, תחת לאֶץ אותם להודות לדברי הרבים“.

ה. כדברים האלה דברו הכהנים הגדולים על לב העם וגם השקיטו את רוח הנרגנים בדברי אימה וכבושים, ואחרי־כן יצאו בראש העם במנוחה ובסדר לקדם את אנשי־הצבא, וכאשר קרבו אליהם ברכו אותם לשלום. אולם הרומאים לא ענו לברכתם ומריב־פלורוס הרימו קול צעקה. והדבר הזה היה האות הנתון לרומאים: מיד הקיפו אנשי־הצבא את ההמון והכו אותו במקלות וגם רדפו אחרי הבורחים ורמסום בפרסות סוסייהם. רבים נפלו ביום ההוא ממכות הרומאים ורבים ועצומים מאלה היו למרמס ררגלי אחיהם. כי נורא היה הדחק בשערי העיר, כאשר רצה כל אחד לעבור את חברו ולהמלט, והדבר הזה עצר את כל הבורחים. ונורא היה גם מות הכושלים במנוסתם, כי נחנקו ונרמסו ברגלי האצים אחריהם, עד אשר לא נכרו עוד פניהם ולא נשאר אף חלל אחד אשר ידעו בו קרוביו כי זה הוא, לקברו עם אבותיו. ואנשי־הצבא פרצו עם הפליטים יחד בשערי העיר והכו מבלי הרף את האנשים אשר נפלו בידם ולחצו את ההמון דרך המגרש הנקרא ביזיתא א) אל העיר ובקשו לבקוע להם דרך ולכבוש את הר־הבית עם הבירה (מצודת אנטוניה) יחד. כי פלורוס התאוה ללכדם, ועל־כן הוציא את אנשי־צבאו מחצר המלך ונסה להבקיע אל הבירה. אולם מזמתו הרעה לא קמה, כי התיצב העם לקרב לצמת אנשי־צבאו והשיב את ימינם אחור. רבים עמדו על גגות הבתים והמטירו משם אבנים על ראשי הרומאים, וכאשר עיפה נפש אלה ממטר אבני הקלע ממעלה וגם קצרה ידם לפלס דרך בין המונות האנשים, אשר סגרו את רחובות ירושלים, נסוגו אחור ושבּו אל מקום מחנם אשר בחצר המלך.

ו. והמתקוממים יראו, פן יעלה פלורוס עוד הפעם דרך הבירה ויכבוש את הר־הבית, ועל־כן מהרו לעלות ולהרוס את האולמים המחברים את הר־

(א) בספרות התלמודית ביזיתא, בצעתא.

הבית אל הבירה. ובדבר הזה התקררה תאות פלורוס ואהבת בצעו. כי כל מזמתו היתה לבו את אוצר בית-המקדש, ועל-כן השתוקקה נפשו להבקייע אל המצודה. ואחרי אשר נהרסו האולמים שלח לקרא לכהנים הגדולים ולמועצת-העם (הסנהדריה) ואמר להם, כי יצא את פני העיר וישאיר בה מספר אנשי-צבא כטוב בעיניהם. הם הבטיחו, כי יעשו ככל אשר לאל-ידם להקים את המנוחה ולהפר את עצת המרד, אם ישאיר להם גדוד (קוהורטה) אחד, רק לא את הגדוד אשר נלחם ביהודים, כי מרה עליו נפש כל העם על הצרות אשר עולל לו. ופלורוס הבדיל להם גדוד אחד למלא את משאלותיהם ושב עם שארית חילו אל קיסריה.

פרק ששה-עשר

צסטיוס שלח את נאפוליטנוס שר-האלף לחקור את המעשים שקרו ביהודה. אגריפס נשא נאום לפני היהודים להפר את מחשבת המרד.

א. פלורוס בקש לו דרך אחרת להביא מלחמה בשערי ירושלים ושלח אל צסטיוס מכתב מלא כזבים על-דבר מרד היהודים והתגולל עליהם, כי התגרו אתו מלחמה, וגם ספר, כי מהם יצאה הרעה, אשר עשה הוא להם. אולם גם ראשי ירושלים לא חבקו את ידיהם, כי מהרו לכתוב אל צסטיוס — וברניקי יחד אתם — על כל התועבות אשר עשה פלורוס בירושלים. וכאשר קרא צסטיוס את דברי פלורוס ואת דברי היהודים גועץ את שרי צבאותיו, והם החליטו, כי יעלה צסטיוס עם צבאו על ירושלים, למען יעשה שפטים במתקוממים, כאשר יאמן הדבר, כי פרץ שם מרד, או יחזק את השלום עם היהודים, אם נשארו נאמנים בבריתו. אך צסטיוס בחר לשלוח אחד מחבריו, למען יחקור את המעשים אשר היו בירושלים ויתפן את רוח היהודים היושבים שם ויודיע אותו דבר-אמת, על-כן שלח אל ארץ יהודה את נאפוליטנוס, אחד משרי-האלף. בקרבת יבנה פגש הציר הזה את אגריפס המלך בשובו מאלכסנדריה וספר לו על-דבר משלחתו ועל סבת הדבר.

ב. והכהנים הגדולים וראשי היהודים והמועצה יצאו לקראת המלך לברכו, ואחרי תתם לו כבוד התאוננו באזניו על האסונות אשר מצאו אותם וספרו לו את מעשה האכזריות של פלורוס. אמנם אגריפס נרגז לדברים האלה, אולם בתחבולות פקד את אפו על היהודים, אשר חמל עליהם בלבבו, בבקשו להשפיל את רוחם ולהרחיק מהם כל מחשבת נקמה, פן יאמרו בלבם, כי סבלו על לא עזון בידם. האנשים האלה היו בחירי העם, וכלם היו רודפי שלום, כי חסה עינם על רכושם, ועל-כן הבינו את מחשבת המלך הטובה

עליהם. גם עם ירושלים יצא כששים ריס מן העיר לקבל את פני אגריפס ונאפוליטנוס, ולפני ההילכים עברו נשי ההרוגים בקול בכי תמרורים, ולשמע יצלתן קשר כל העם מספד והתחנן אל אגריפס להיות לו לעזר בצרתו, וגם צעק אל נאפוליטנוס על כל הרעה אשר עשה להם פלורוס, ובהגיעם העירה הראה להם העם את השוק החרב ואת הבתים ההרוסים. ואחרי זאת פתו היהודים בעזרת אגריפס את נאפוליטנוס לעבור עם אחד מעבדיו בכל העיר עד השלה, למען יראה בעיניו, כי היהודים נכנעים לפני הרומאים, ורק את פלורוס בלבדו הם שונאים על תועבותיו הגדולות אשר עשה להם בעברת זדון. נאפוליטנוס סבב בכל העיר ונוכח לדעת, כי באמת היהודים אוהבים את השלום, ואחרי-כן עלה אל הרהבת ושם הקהיל את העם והרבה להלל אותו על אמון רוחו לרומאים, וגם העתיר עליו דברים והעירהו לשמור את השלום, ואחרי זאת התפלל לאלהים בעזרת הנכרים א) ושב אל צסטיוס.

ג. והמון היהודים פנה אל המלך ואל הכהנים הגדולים ובקש אותם לשלוח צירים אל הקיסר נירון, להתאונן על מעללי פלורוס, כי הלא אם יחרישו היהודים למעשה רצח נורא כזה, יתנו לחשוד בהם, כי באמת היה מרד בקרבם, ואם לא ימהרו להוכיח מי החל להתגרות בהם, יראה הדבר כאלו הוציאו הם את החרב מתערה. גלוי היה, כי לא ישוב העם אל המנוחה, אם ימנע אותם איש משלוח את הצירים. אגריפס שם אל לבו, כי לאיש צר ואויב יקשב, אם ימלא את ידי האנשים לכתוב שטנה על פלורוס, וגם הבין, כי לא טוב יהיה, אם יעלים את עיניו מתאות-המלחמה, אשר פשתה בקרב היהודים. על-כן קרא לעם להאסף אל לשכת-הגזית ב) ועמד במקום רואים על-יד אחותו לפני ארמון החשמונאים, הבנוי ממעל ללשכת-הגזית לעבר העיר העליונה, — וגשר חבר את המקדש אל לשכת הגזית. — ואלה הדברים אשר דבר אגריפס ולפני העם):

ד. אלו ראיתי, כי כלכם נושאים את נפשכם להלחם ברומאים ולא הכרתי, כי יש בכם אנשים ישרים ומחפמים, הבוחרים בשלום, לא באתי אליכם ולא ערבתי את לבי לתת לכם את העצה הזאת. כי למותר הוא לדבר על הדרך הישרה באוני אנשים, אשר נוסדו כלם יחד בעצה נבערה, והנה אני רואה את הנרגנים ביניכם, כי הם בני-נעורים, אשר לא הכירו עוד את כל תלאות המלחמה, או אנשים אשר לקחה לבם תקוה נבערה לחרות, וגם אוהבי בצע אחדים, האומרים למצא שכר בעשק החלשים

א) ביונית: במקום המקדש המֶתָר 15.

ב) ביונית: ἱερόσυτος.

בהתמוטט סדרי הארץ. ולמען יקנו האנשים האלה בינה וישו בו מדרכם הרעה ולא יספו הטובים בעצת המעטים האלה הנבערה, הנה חשבתי למשפט לאסוף את כלכם ולדבר באזניכם לטוב לכם כאשר עם לבבי. ואל ירים איש מכס קול שאון, אם לא יערבו דברי לאוניו. הן האיש, אשר יבצר ממנו לכבוש את תשוקת המרד אשר בלבבו, יוכל להחזיק בדעתו גם אחרי עצתי. לעמת-זאת לא יהיה שכר לדברי גם בקרב הרוצים להקשיבם, אם לא ישקטו כל העומדים מסביב. הנה אני יודע, כי רבים מכס מתנים בשפת-יתר א) את רשעת הנציבים השליטים ומשמיעים שירי-תהלה לחפש. ועוד טרם אבוא לחקור, מי אתם ובמי אתם אומרים להלחם, אני רוצה לנתק את ארג טענותיכם. אם רק להגן על נפשכם מפני הרשעה אתם רוצים, למה לכם לרומם את החפש על שפתיכם? ואם אתם חושבים, כי קצר כחכם לשאת את חיי העבדים, הלא למותר הן כל תלונותיכם על הנציבים, כי גם אם יהיו אלה אנשי-צדק, תשאר לכם העבדות לחרפה תמיד. התבוננו-נא בשני הדברים האלה יחדו וראו מה רפה שרש המלחמה. לראשונה אדבר על טענותיכם נגד הנציבים, הן מטל עליכם לכבד את הרשות ולא לעורר את רגזה! אם על עונות קלים אתם באים עליהם בגדופים קשים, הנה רק לרעתכם אתם מגלים את רשעת האנשים אשר חרפתם, ותחת עשותם לכם רעה לפניכם במסתרים ובבושה, מעתה הם מביאים עליכם שואה לעיני השמש! כי רק הסבל מרפה את כח המכה, והעלובים הנושאים את עלבונם במנוחה משיבים את זרוע עולביהם אחר! אולם אם באמת פקידי הרומאים הם נוגשים קשים עד אשר קצר כח סבלכם, הנה במה חטאו לכם כל הרומאים והקיסר, אשר בהם אתם אומרים להתגרות מלחמה? הן לא במצותם בא אליכם נבל להציק לכם, כי מרחוק לא יראו יושבי המערב את המעשים אשר במזרח, ואף לא נקל להם לשמוע משם את הדברים האמורים פה. והן תסכילו עשות, אם תפקדו את עון האחד על הרבים ועל דבר קטן תצאו להלחם בעם רב כזה, אשר לא ידע גם את דבר החטאת אשר שמתם עליו. ואולי יהיה בזמן קרוב שכר תלונותינו. הן הנציב הזה לא ישאר בקרבנו כל הימים ויאות לנו לחשוב, כי במקומו יבואו אנשים טובים ממנו. ואם תעוררו הפעם את המלחמה, לא יקל לכם לשבות ממנה וגם לא להאריך אותה בלי אסונות ופגעים. ואמנם גם עבר הזמן לשגות באהבת החרות. — לפניכם היה מטל עלינו להלחם עליה לבל תלקח מידינו, כי רע ומר הוא גורל העבדים, ועל-כן נאה וישר הדבר להלחם בו טרם יבוא. אולם האיש,

(*) המחבר משתמש פה במבטא „מוזרים“, (קוראים) מזמרים לרשעות הנציבים

אשר נכנע פעם ואחרי־כן התקומם [למען הסיר את עלו מעל צואריו], הלא עבד מתפרץ הנהו ולא אוהב חפש. אז, בימים אשר עלה פומפיוס על הארץ, הטל על היהודים לחגור את כל כחותיהם לבלי תת לרומאים לבוא בשעריה. אולם אבות אבותינו והמלכים המושלים בהם, אשר היו גדולים וטובים הרבה ממנו בעשרם ובכח בשרם ובאמץ נפשם, לא עצרו כח לעמוד בפני חלק־מצער מחיל הרומאים. ואתם, אשר ירשתם מאבותיכם את הסבל ואשר קטן ודל כחכם מחסן אבותיכם, שהטו את שכמם לסבול לראשונה, — התחשבו באמת ובתמים לעמוד בפני כל תקף ממשלת הרומאים? הן גם האתונים, אשר שלחו לפנים את עריהם באש למען חרות היונים, ובצאת עליהם אחשורוש (קסרקס) היהיר, אשר נסע באניות בדרך היבשה ועבר בגל ארחות ימים, ומי הים לא עצרו כח לשאתו ומרחבי הערב א) צרו מהכיל את חילו העצום, שברו (האתונים) את קרן אסיה הגדולה על־יד סִמִּיס האי הקטן, עד אשר ברח המלך מפניהם עם אניה אחת והם רדפו אחריו — גם הם עובדים עתה לרומאים, והעיר אשר משלה לפנים בכל ארצות־יון (הֵלֵס) שומרת את הפקדות הבאות מארץ איטליה. וגם הלקדימונים, אשר עשו גבורות על־יד תרמפילי ועל־יד פִּיטִיָה ופרצו עם מלכם אַגסיִקִּאוֹס בלב ארץ אסיה, נכנעו באהבה תחת על האדונים האלה. והמקדונים, הרואים עד היום במחזה את תמונת פיליפוס, ועוד לא משו מעיניהם זכרונות הימים הראשונים, כאשר פשטו עם אלכסנדרוס יחד ליסד להם ממשלת עולם — גם הם נושאים דומם את חליפות הגורל ועובדים את האדונים, אשר אליהם עבר מזלם. ועוד עמים לא־יִמְסָפּוּ, אשר לבם מלא אהבת הדרור על כל גדותיו — התרפסו לפני הרומאים, ורק אתם לבד תחשבו, כי לחרפה לכם לעבוד את האדונים, אשר נכנע כל העולם תחתיהם? ומה הצבא והנשק, אשר תבטחו עליהם במלחמה? ואי הצי האדיר, אשר תכבשו בו את הים מידי הרומאים? ואיה האוצרות, אשר יספקו את צרכיכם? התחשבו, כי על המצרים או על הערבים אתם יוצאים למלחמה? הטרם תראו את גדל ממשלת הרומאים? והאמנם לא תדעו את מדת קִצֶר כחכם? והאם לא כשל כחנו פעם בפעם במלחמתנו עם העמים השכנים, — ואולם ממשלת הרומאים לא נמוטה בכל מרחבי העולם? ועוד הם מוסיפים לבקש להם גדולות מאלה. כי קטנו בעיניהם גבולות ממשלתם, נהר פרת במזרח ונהר איסטרוֹס ב) בצפון, וארץ לוב בדרום, אשר תרו אותה עד קצה המדבר, וגדירה ג) אשר

(א) אירופה.

(ב) דנוביוס (דנובי).

(ג) היא קֶדֶש אשר בספרד (עכשו קִדִּיקֶס, בפי הרומאים נִדֶס).

במצרב — עד אשר בקשו להם עולם חדש מעבר לים אוקינוס והביאו חרב מלחמה אל גבולות הבריטנים, אשר לא ידע איש את שמם עד היום הזה. ומה (ותכלו עשות)? האמנם עשירים אתם מהגלים וגבורי-כח מהגרמנים וחכמים מהיונים ורבים ועצומים מכל גויי הארץ? ועל מה תבטחו במלחמתכם עם הרומאים? הן יאמר איש מכם: קשה על העבדות מנשוא! אולם הן יותר מכם קשה הדבר ליונים, הנדיבים בכל העמים אשר נמצאו תחת השמש והיושבים בארץ רחבת ידיים — ובכל-זאת הם כורעים לשש אגדות שבטים א). וככה עושים המקדונים, אשר יפה כחם מכחכם לבקש חי-דרור. ומה דבר חמש מאות הערים אשר בעסיה? ב) הלא גם מבלעדי חיל-משמר בקרבם הט משתחווים לאדון אחד ולשבטי השופטים ג), ומה אדבר על ההניזוכים והקולקכים ועל משפחות הטורים, על הבוספורגים והעמים היושבים מסביב לים פונטוס וליים מיוטיס ד)? הן לפנים לא הסכינו לשמוע אף בקול מושל מאחיהם, ועתה הם עובדים לשלשת אלפים אנשי-צבא, וארבעים אניות-מלחמה מספיקות להכין את השלום בים הזועף, אשר לפנים לא יכול אדם לעבור בו. ומה יוכלו לספר לנו על-דבר החרות יושבי בתונגיה וקפודקיא, עם פמפליגיה והלוקים והקייקים ה); אך כלם משלמים מס מבלעדי חרב-מלחמה. ועוד מה? הנה התרכים, היושבים בארץ אשר רחבה דרך חמשה ימים וארכה דרך שבעה ימים, והארץ קשה וחוקה מארצכם הרבה, והקרח הגדול עוצר בעד האויבים הבאים על הארץ, וגם הם נכנעים לפני אלפים איש מצבא משמר הרומאים. והאילירים, היושבים על-ידם בין נהר איסטרוס וגבול דלמטיה ו) — האם אינם נכנעים תחת שני לגיונות רומאים ועוזרים בידם לבצור את רוח הדקים? והדלמטים, אשר פעמים רבות התנערו להלחם על חרותם ואחרי כל מגפה ומגפה חגרו מחדש כח וגבורה להתקומם, הטרם ישקטו עתה תחתיהם, אף כי רק לגיון אחד נמצא בארצם? אבל אם יתעוררו עמים שונים למרוד באדוניהם, בשימם את מחסם במשגבי ארצם —

א) סמן הממסלה של הנציבים במקדון ובאקיה (נציבים ממדרגה שניה, ממעלת הפרטורים) היה שש אגדות שבטים.

ב) מצרב אסיה הקטנה, פרגמוס.

ג) הקונסולרים (הקונסולרים). נציב אסיה הקטנה היה ממדרגה ראשונה, ממעלת השופטים הראשים (הקונסולרים).

ד) פונטוס — הים השחור. מיוטיס — הים האזובי, שם ישבו העמים הנזכרים.

ה) כלם ישבו במזרח עסיה (אסיה הקטנה).

ו) כל העמים האלה ישבו בצפון חצי-האי הבלקני.

הנה למי יאות הדבר הזה יותר מן הגלים א, אשר הקים עליהם הטבע מבצרי־חֶסֶן. כי ממזרח סוגרים עליהם הרי האֲלֵפִים ומצפון הנהר רינוס, מדרום ההרים הפירנייים וים־אוקינוס ממערב, ואף כי נמצאו גְּגֵלִים מצודות מעוז כאלה והם עם גדול ועצום, אשר לו שלש מאות וחמשה שבטים, ואף כי מקורות הברכה — כאשר יאמר האומר — נמצאו בארצם מבית ובתבואת אדמתם הרבה יוכלו לכלכל את כל העולם, בכל־זאת הם נוטים שכמם לסבול ומשלמים לרומאים מס ונותנים להם לשלוט בכל מגד ארצם. ולא באהבתם את השלום או ממרד־לב עושים הגלים את הדבר — הן שמונים שנה נלחמו בחוקי־ד בעד חרותם — רק מיראתם את עצמת הרומאים וגם את מזלם, אשר הפליא לעזור להם מתרב צֶוֶם. ועל־כן הם עובדים לאלף ומאתים אנשי־צבא רומאים, אף כי המספר הזה הוא קטן ממספר עריהם כמעט. הן גם בצאת האַבְּרִים ב) להלחם על חרותם (ברומאים) לא היה להם להועיל הזהב, אשר חפרו מאדמת ארצם ולא המרחק הגדול שבין ארצם ובין הרומאים בדרך הים ובדרך היבשה ולא גבורת שבטי הלוֹסִיטְנִים והקֶנְטֶבְרִים ג) בעת הקרב, ואף לא ים־האוקינוס המציף את ארצם, אשר גם יושבי המקום יראים את משבריו מאד. כי הרומאים עברו בחרב מלחמה את עמודי הַרְקֵלֶס ד) ופלטו להם נתיבות בין העבים המכסים את ההרים הפירנייים והעבידו את כל העמים האלה. ודי לו ללגיון אחד לשמור על גבורי־החיל הרחוקים האלה. הנמצא בכס איש, אשר לא שמעה אוננו על המונות הגרמנים? הן בעיניכם ראיתם פעם בפעם את האנשים הגדולים והחֶסְנִים האלה, כי אל כל מקום שולחים הרומאים את אסיריהם. והנה העמים הרבים האלה, אשר אין קץ לגבול ארצם ואשר עז גבורתם עולה עוד על מדת קומתם, כי בכח רוחם הם בזים למות ובחמתם הם נוראים ואכזרים מחיתו־טרף — גם את רוחם בצרו הרומאים על הנהר רינוס ושבטיהם, אשר נפלו בידי הרומאים, היו להם לעבדים, ויתר העם ברה ונמלט (מפני המנצחים). ואם בחומת ירושלים תשימו מחסכם — התבוננו אל מבצרי מעוז הבריטנים: הן ים־אוקינוס מקיף עליהם מכל עבר והאי, אשר עליו הם יושבים, אינו נופל בגדלו מכל עולם־הישוב, וגם עליהם באו הרומאים באניות ושמו אותם לעבדים, וארבעה לגיונות שומרים על האי הגדול הזה. והעוד עלי להרבות דברים ולהעלות על לבכם, כי הפְּתִיתִים, גוי גבור־מלחמה, הרודה בעמים

א) הגלים — הקֶלְטִים, שישבו בארץ צרפת.

ב) שישבו בספרד.

ג) במערב ספרד ובצפונה.

ד) עמודי (או שערי) מֶלְקֶת (בפי הצידוונים), עכשו מצר ים גבר־פְּתִיר (גיבצ אֶטְאָרִק).

אין-מספר ואין קץ לצבאות חילו, — גם הם שולחים בניית-ערובות אל הרומאים ובארץ איטליה רואה כל איש את זרע מלכי ארצות הקדם עובד לרומאים למען השלום! והנה כמעט כל העמים תחת השמש משתחווים לרומאים, — והאם אתם לבדכם תעצרו כח להלחם בהם? הטרם תשימו אל לבכם את אחרית אנשי קרתחדשת א, אשר התגאו בתבצע גבורם הגדול והתימרו בכבוד מוצאם מגזע הצידונים (הפיניקים) — וכרעו תחת גבורת ימין סקפיון (סציפיו). וגם יושבי קיריני, אשר יצאו מזרע הלקונים, והמרמרידים, השבט היושב עד קצה המדבר, והסקיטיים, אשר נתנו את פחדם על כל שומעי שמש, והנסמונים והמורים ועמי הנודדים לאין-מספר ב — כולם לא עצרו כח לעצור בעד גבורת הרומאים. הן גם את כל הארץ הגדולה, אשר היא שלישית עולם הישוב, ולא קל הוא למנות את העמים היושבים בה, היא הארץ אשר בין גבול הים האטלנטי ועמודי הרקלס ובין הים האדם (ים סוף), כבשו הרומאים על יושביה, הם שבטי הכושים (האתיופים), אשר אין להם מספר. ומלבד חלק תבואת אדמתם די כלכל את כל יושבי העיר רומא שמונה חדשים בשנה הם משלמים עוד מסים שונים ונותנים בנפש חפצה את תרומתם לצרכי הממשלה, ואינם חושבים את פקדותיה — כמעשכם אתם — לדבר-חרפה, אף כי רק לגיון אחד חונה בקרבם. ואם עלי עוד להרבות דברים ולתנות לפניכם את עצמת הרומאים, הנה אזכיר אתכם על-דבר ארץ מצרים הקרובה אלינו, אשר היא משתרעת עד ארץ כוש וארץ ערב המאשרה (תימן) בואכה ארץ הרו, ומספר העם היושב בה שבעים וחמשה רבוא מלבד יושבי אלכסנדריה — על המספר הזה מעידה לנו מכסת מס הגלגלת — וגם היא אינה חושבת את ממשלת הרומאים לכימה, אף כי נמצא לה מרכז ג) מרד גדול בעיר אלכסנדריה בגלל המון יושביה הרב והסן עשרה — הן ארכה שלשים ריס ורחבה אינו נופל מעשרה — והיא מרבה לשלם לרומאים בחדש אחד ממכסת המס אשר אתם משלמים בשנה מלאה, ומלבד הכסף היא מנהלה את כל עם רומא בלחם ארבעה חדשים בשנה. והן מכל עבר מקיפים מבצרים את הארץ הזאת, מדבר שממה, אשר לא תדרוך בו רגל אדם, או ימים בלי נמלים או נהרות ובצות. אולם כל המשגבים האלה לא עמדו בפני מזל הרומאים ובשני לגיונות המצב השוכנים בעיר (אלכסנדריה) הם רודים בכל ארץ מצרים הרחבה ובוצרים את רוח המקדונים הגאיונים. ואחרי אשר חזקה יד

א) קרקידון, קרתגין (Carthago) כצפון אפריקי (בקרבט טוניס).

ב) כל אלה ישבו באפריקי הצפונית ממערב למצרים.

ג) קנטרון ביוגית, *κέντρον* (centrum).

הרומאים על כל עמיהארך, איפה תבקשו לכם עוזרים במלחמתכם, האם בארצות לא־נושבות? או אולי יקוה אחד מכם למצא ישועה מעבר לנהר פרת או יאמין, כי אחיו היושבים בארץ הַדְיָב (אדיביני) יצאו עמו בקרב? הלא על דבר קטן כזה לא יספנו את עצמם במלחמה קשה וגוראה, ואם גם ייעצו לעשות כדבר הרע הזה, לא יתנו אותם הפרתים להפיק רצונם, כי הם שוקדים מאד להכין את ברית המנוחה עם הרומאים, וכי יצא אחד העמים הנכנעים תחתיהם להלחם ברומאים, הלא תופר הברית הזאת. לא נשאר לכם רק לשים מחסכם בישועת אלהים, אולם הן גם הוא מחזק את ידי הרומאים, כי בלעדי עזרת אלהים לא היה לאלי־דם להקים ממשלה אדירה כזאת. השיבו אל לבכם, כי יקשה מכם למלא אחרי כל מצות האלהים כדת וכדין, גם אם תצאו למלחמה עם אויבים חלשים, — ולכך יהיה עליכם לעבור על החקים והמצוות, אשר בגללם אתם מצפים לישועת אלהים, ובדבר הזה תרגיזוהו עד הסתירו פניו מכם. הן אם תשמרו את חקי השבת ולא תעשו בה כל מלאכה, נפל תפלו בידי אויביכם על־נַקְלָה, כאשר נפלו אבותיכם בידי פומפיוס בחוקו את עבודת המצור בימים אשר שבתו ממלחמה. ואם תאמרו לחלל את חקי התורה במלחמה, הן לא ישאר לכם דבר, אשר למענו תצאו למלחמה הזאת. הגה כל עמלכם ויגיעכם הוא לבל תעברו על מצוה קלה מתורת אבותיכם, ואיך תקראו לאלהים להלחם לכם, אם בזדון תעברו על חקי עבודתו. ואולם כל איש היוצא למלחמה בוטח באחת משתי אלה: בעזרת האדם או בישועת אלהים. ואם אבדה תקותו לשיתיהן יחד, אינו יוצא לקרב, רק בחפצו להסגיר את נפשו בידי אויביו. ומי מוחה בידכם להמית בידכם את טפכם ונשיכם ולהעלות על המוקד את עיר תפארתכם? הלא בעשותכם מעשה־תעוועים כזה יהיה שכר לפעלתכם — כי תנצלו מחרפת המפלה לפני אויביכם. הן טוב ויפה הדבר, בהתכוונן האניה לסערה העתידה עוד טרם תצא מן החוף, לבל תהיה פתאם לטרף לגלים ולא תרד תחתיות (בזעף הים). ואמנם גם נאה לנו לרחם על נפש האיש אשר נפל בצרה פתאם בהסח הדעת, אולם הן לעג נלעג למסת האנשים אשר הביאו שואה על נפשם בדעה צלולה. הנמצא בכם איש תמים, אשר יאמין בנפשו, כי הרומאים ילחמו בכם על־פי חוזה ושתעשו אתם, ובהיות ידם על העליונה יטו לכם חסד ולא ישרפו את עיר הקדש כמעשיהם בערי יתר העמים, ואף לא יכריתו את כל זרעכם? והן גם הנותרים בכם לא ימצאו מפלט, כי יד הרומאים מושלת בכל ופחדם על־פני כל. ולא עליכם לבד תביאו רעה רבה, כי גם על היהודים היושבים בכל עיר ומדינה. הלא אין עם בעולם, אשר לא נדהו אליו פזורי אחיכם, ואם תקראו למלחמה, שהט:

ישחטו אויבינו את כלם ובעון מומת אנשים מתי-מספר ישפך בכל עיר ועיר דם היהודים כמים, וכל שופכיו לא יאשמו. ואולם אם לא יעשה הדבר הזה (לא ישפך דם היהודים) שום תשימו אל לבכם, כי דבר עול עשיתם, בצאתכם למלחמה על אנשים ארכי-אפים אשר כאלה. ואם גם לא תעלה באזניכם צעקת נשיכם ובניכם, אנא חמלו על עיר אבותיכם זאת ועל האולמים הקדושים, חוסו על מקדשנו ושמרו על ההיכל עם קדשיו. כי לא יהיה מעצור לרוח הרומאים לעת תגבר ידם עליכם ולא יוסיפו לחמול על קדשינו, אחרי כפותכם טובתם. והנה אני מעיד בי את כל קדשיכם ואת מלאכי אלהים הקדושים ואת עיר אבותינו היקרה לנפשות כלנו, כי לא מנעתי מכם דבר להצילכם מן הסכנה, ואתם הועצו בדבר, אם להחזיק בשלום, למען תהיה ידי עמכם — או ללכת אחרי אש קנאתכם ולספן בעצמכם — ונפשי לא תבוא בסודכם”.

ה. וככלות אגריפס את הדברים האלה זלגו עיניו דמעות וגם אחותו בכתה עמו, ובדמעוניהם עלה בידם לשפך את חמת העם. ההמון הרים קול, כי אין חפצו להלחם ברומאים ורק בפלורוס לבד, אשר עשה לו רעה. ולדברים האלה ענה אגריפס: „אולם במעשיכם הן כבר הקדשתם מלחמה על הרומאים, כי לא הוספתם לשלם את המס לקיסר וגם הרסתם את אילמי הבירה. ורק בזה תסירו מכם את אשמת המרד, כאשר תחדשו את האולמים ותשלמו את המס. כי לא פלורוס הוא בעל הבירה ולא לו אתם משלמים את המס”.

פרק שבעה-עשר

היהודים החלו להלחם ברומאים. על-דבר מנחם.

א. העם שמע לדברים האלה ועלה יחד עם המלך ועם ברניקי אל הר-הבית והחל לבנות את האולמים ההרוסים. וראשי העם ואנשי המועצה (הסנהדריה) נפוצו בכפרים לגבות את המסים, ובזמן קצר אספו ארבעים ככר, כמספר אשר נשאר עוד לשלם. ככה דחה אגריפס את סכנת המלחמה לימן קצר, ונסה עוד הפעם לדבר על לב העם להפנע תחת פלורוס, עד אשר ישלח הקיסר נציב אחר במקומו. אולם לדברים האלה התרגו העם וחרף את המלך וגם שלח אליו, כי יעזוב את העיר, ואחדים מסוד המורדים נועזו גם להשליך בו אבנים. וכאשר נוכח המלך לראות, כי לא יעלה עוד בידו לבצור את רוח חפצי המרד, ונלאה לשאת את כל החרפות אשר נשפכו עליו, שלח את ראשי העם וגדוליו לקיסריה אל פלורוס, כי יבחר

מהם אנשים לגבות את המסים בקרב הארץ, והוא שב אל ארץ מלכותו. ב. ובעת ההיא נוסדו יחד אנשים, אשר הגרו את כל כחם לעורר את המלחמה, ומהרו אל המבצר הנקרא מצדה (מסדה) ולכדו אותו פתאם ושחטו את כל הרומאים אנשי-המצב והושיבו תמורתם במבצר את אנשי שלומם. בעוד הם עושים את הדבר הזה יצא בחור עז-פנים ושמו אלעזר, בן חנניה הכהן הגדול, והוא פקיד בבית-המקדש בעת ההיא, והסית את הכהנים המשרתים, לבל יקבלו זבחים מידי בני הנכר. והדבר הזה היה ראשית המלחמה ברומאים. כי בטלו היהודים במעשים האלה את קרבן הקיסר. ואף כי הרבו הכהנים הגדולים וחשובי העם לדבר על לבם, לבל יפרו את החק להקריב זבחים לשלום המושלים, לא שמעו האנשים לקולם, בבטחם בגדל המונם, כי גבורי הפח מקהל חפצי המרד חזקו את ידיהם, ועיניהם היו נשואות אל אלעזר העומד בראשם.

ג. אז נאספו גדולי העם והכהנים הגדולים, ואתם גם חשובי הפרושים, להנעץ יחד בדבר הסכנה, כי הגיעה הרעה עד מרום קצה. והם החליטו לבנות עוד הפעם לדבר על לב המורדים והקהילו את העם לפני שער הנחשת הפונה מחצר בית ה' הפנימית קדימה. ולראשונה הרבו ליסר את הנאספים על עזות רוחם, כי מלאם לבם למרד ולהביא מלחמה נוראה בשערי עיר אבותיהם. ואחרי-כן הוכיחו אותם בדברים על טענותיהם הנבערות, ואמרו: „הן אבותינו הרבו לפאר את ההיכל במתנות בני הנכר וכל הימים היו מקבלים ברצון נדבות עמים זרים ולא עלה על לבם לבעט בזבחי איש ואיש— כי הדבר הזה הוא חטאה גדולה— ועוד הוסיפו לכבד את הנכרים, בהעמידם את מתנותיהם, אשר הקדישו לאלהים, בבית-המקדש סביב, ושם נשארו לעיני כל עד היום הזה. ואתם רוצים להוציא את חרב הרומאים מתערה ומבקשים תואנה להתגרות בהם מלחמה וגוזרים חקים חדשים בדבר קרבנות בני הנכר. ויחד עם טכנת המלחמה אתם מביאים חטאת על העיר, כי ישמע הדבר, אשר רק בקרב היהודים בלבד אסור לבן-הנכר להקריב לאלהים ולהתפלל אליו. ואלו גזר אחד מכם חק כזה על אחד-העם (הדיוט), הלא קצוף קצפתם עליו, באמרכם כי הדבר הוא שנאת הבריות. ועתה אתם מחשים, כאשר הופרה ברית הרומאים והקיסר. אולם אנו יראים, פן יקנעו האנשים, אשר בטלו את הזבחים לשלום הרומאים והקיסר, להקריב גם את זבחיהם הם, ופן תפר הממשלה גם את ברית עירנו, אם לא תחכמו לקחת מוסר ולהקריב את הזבחים מחדש ולהסיר את החרפה מעל ראש הרומאים בטרם יודע הדבר לנעלבים“.

ד. לדברים האלה הביאו את הכהנים יודעי ימי הדורות הראשונים והם בארו לעם, כי אבותיו היו מקבלים תמיד את קרבנות הנכרים. אולם

איש מחפצי המרד לא הטח אוננו לדבר. והכהנים המשרתים א), אשר העירו את סערת המלחמה, לא היו באותו מעמד ב). וכראות טובי העם, כי לא יוכלו עוד לעצור את המרד וכי סערת הרומאים תחול על ראשם לראשונה, שקדו להסיר את האשמה מעליהם ושלחו צירים אל פלורוס ובראשם את שמעון בן חנניה, וצירים אחרים אל אגריפס, ובראשם את שאול ואנטיפס וקוסטובר, קרובי בית-המלך. הם בקשו את פלורוס ואגריפס למהר עם צבאותיהם אל ירושלים ולהכניע את המורדים, בטרם יקשה הדבר מאד. כבשורת נחומים היה הדבר באזני פלורוס ובאמרו להפחית את אש המלחמה לא ענה את הצירים דבר. ואגריפס חמל על היהודים וגם על הרומאים, אשר עליהם הקדישו מלחמה, ורצה להציל לרומאים את השלום עם היהודים וליהודים את מקדשם ואת עיר תפארתם, בדעתו, כי גם לו לא תהיה המלחמה להועיל, ועל-כן שלח לעם ירושלים לעזרה שלשת אלפים ג) רוכבים מארץ חורן והבשן וחבל ארגב תחת פקדת דריוש שר-הרוכבים ופיליפוס בן יקים שר-הצבא.

ה. ובבוא הצבא הזה אל ירושלים החליפו טובי-העיר פח ויחד עמם הכהנים הגדולים וכל אוהבי-השלום אשר בקרב העם, וכבשו את העיר העליונה. אולם בעיר התחתונה ובהר-הבית התחזקו המורדים, מבלי הרף נלחמו אלה ואלה באבנים ובמיני-קלע וכל העת עפו חצים משתי רוחות. ולפעמים יצאו גדודים קטנים להלחם פנים אל פנים, והמורדים הפליאו לעשות באמץ רוחם, אולם אנשי חיל המלך עלו עליהם בדעת הקרב וחגרו כח לכבוש את הר-הבית ולגרש ממנו את מחללי ההיכל, ולעצמתם נסו המורדים תחת פקדת אלעזר לתפוש בחזק-יד גם את העיר העליונה על חלקי העיר אשר נמצאו בידם. ושבעה ימים נלחמו ביניהם ברצח ואלה ואלה לא משו מחלקי העיר אשר לכדו.

ו. והיום השמיני היה חג קרבן העצים ד), אשר בו נהג כל העם להביא עצים אל המזבח, לבל יחסר טרף לאש-התמיד ולא תכבה כל הימים. והמורדים לא נתנו לאנשי ריבם לקחת חלק בעבודת-אלהים. יחד עם בני העם החלשים נמשכו אל הר-הבית רבים מן הסיקריים — בשם הזה נקראו השודדים הנושאים חרבות קצרות תחת כנפי בגדיהם, ואותם ספחו המורדים

א) $\lambda\epsilon\iota\tau\omicron\rho\gamma\omicron\iota$ יֵיטֹרָגִי, בן בהוצאה הישנה, פֶּאמֶר, כהני המשמר. אך בהוצאת ניוה: $\lambda\eta\sigma\tau\rho\iota\chi\omicron\iota$ — השודדים.

ב) בהוצאת ניוה: פֶּא שְׁעו אֶל הַדְּבָר (פֶּא קְמוּ וּפֶא זְעוּ).

ג) ניוה: שְׁנֵי אֲלֵפִים.

ד) הוא יום חמשה-עשר באב.

אליהם והחליפו כח להשתער על שונאיהם, ואנשי צבא המלך נגפו לפניהם, כי נפלו מהם במספרם ובעזו רוחם, ונלחצו לעזוב את העיר העליונה. והמורדים הביקעו אותה ושרפו באש את בית חנניה הכהן הגדול ואת ארמונות אגריפס וברניקי, ואחרי-כן יצאו לשלח אש גם בבית גנזי הכתבים (הארכיונות), כי בקשו להשחית את שטרי-החובות לכל הלויים ולהשבית את גבית הכספים, ואמרו למשוך אחריהם את לבות האנשים הרבים השקועים בחובות ולקרא חפש לעניים, למען יתקוממו על העשירים. פקידי אוצר-הכתבים נמלטו לנפשם והמורדים הציחו אותו באש, ואחרי שרפם את המקום הזה, הוא עורק העיר, יצאו להלחם באויביהם. רבים מטובי העם ומהכהנים הגדולים ירדו אל המנהרות והסתתרו שם ורבים ברחו יחד עם צבא המלך אל חצר המלך אשר מעל לעיר העליונה ומהרו לסגור בעדם את השערים, וביניהם היו גם חנניה הכהן הגדול וחזקיה אחיו והצירים אשר נשלחו אל אגריפס. וביום ההוא הרפו המורדים מהם, כי הסתפקו בנצחונם ובשרפה אשר שרפו.

ו. אולם ביום המחרת, הוא יום חמשה-עשר לחדש לוואס (אב) א, מהרו המורדים לעלות על הבירה (אנטוניה) ולשום מצור על אנשי-הצבא השומרים עליה. שני ימים צרו על הבירה וביום השלישי תפשו את האנשים והמיתום לפי חרב ואת המצודה שלחו באש. ואחרי זאת עלו להלחם בחצר המלך, אשר ברחו שמה אנשי חיל אגריפס, ונפרדו לארבעה ראשים ונסו להבקיע אל החומה. ומקרב העומדים מבית לא ערב איש את נפשו לצאת ולהלחם בשער עם ההמון הגדול הקם עליהם, ועל-כן עמדו על הצנות והמגדלים וירו משם בצריהם ושוודים רבים נפלו חללים. והמלחמה לא שבתה לילה ויום, כי המורדים בטחו, אשר ינאשו הנצורים מישועה, כאשר יאזל הלחם מכליהם, והנצורים קוו, כי ייעפו הצרים עליהם מפבד המלחמה. ה. ובעת ההיא יצא איש אחד ושמו מנחם — והוא בן יהודה המכנה הגלילי, אשר היה חכם גדול ב) ויסר בימי קוירניוס את היהודים, כי הם עובדים את הרומאים על-פני האלהים — ולקח עמו את רעיו ומידעיו ועלה על מצדה ושם פתח בחזק-יד את בית-הנשק אשר למלך הורדוס והוציא משם את כלי-הנשק וחלק אותם לעם-הארץ ולשוודים אחרים ושם אותם לבושאי כליו ובראשם בא בשערי ירושלים והתיצב בראש המורדים לנהל את המצור. אך למורדים לא היו מכונות-מצור וגם לא יכלו לערות את

(א) כנראה צריך להיות כאן: ביום הששה עשר (ממחרת חג קרבן העצים).

(ב) לחכם (סופיסטס) גורא מאד. ועין למעלה פרק ה, א. גם מנחם הוא חכם (סופיסטס), כמבאר להלן.

יסודות החומה לעיני הנצורים היורים בהם, על־כן חתרו מרחוק תחת אשיות אחד המגדלים וסמכו אותם על קורות עץ ואחרי זאת הציתו את הקורות באש ועזבו את המקום ההוא. וכאשר היו הקורות למאכלת־אש, נפל המגדל תחתיו פתאם, אולם מבית לו נראתה חומה בנויה חדשה, כי הנצורים צפו מראש את מזמת המורדים, ואולי כבר התמוטט המגדל בעת אשר חתרו תחתיו, ועל־כן מהרו לבנות עליהם מצודה שניה. והצרים, אשר כבר אמרו בלבם, כי תפשו את האויבים בכפם, נבהלו למראה הזה, אשר בא בהסח הדעת. אבל הנצורים שלחו אל מנחם ואל יתר ראשי המרד לכרות אתם ברית ולצאת בשלום. והמורדים כרתו ברית לאנשי־צבא המלך וליהודים בלבד ונתנו להם לצאת בשלום וללכת לדרכם. ובמצודה נשאר רק הרומאים ורוחם גפלה בקרבם, כי לא עצרו כח לבקוע להם דרך בחזק־יד בקרב ההמון הגדול הזה ולחרפה היה בעיניהם להתחנן אל היהודים, כי יכרתו אתם ברית שלום, וגם לא האמינו בהם, כי יקימו את הברית בכרתם אותה. על־כן עזבו את המחנה, אשר היה ולא־ידיים של השונאים) לכבשו על־גִּנְקָה, ונמלטו אל מגדלי ארמון המלך, הנקראים בשמות הפיקוס, פצאל ומרים, ואנשי מנחם הבקיעו אל המקום, אשר ברחו ממנו אנשי־הצבא הרומאים, והמיתו את הנחשלים, אשר נפלו בידם, כי לא קדמו להמלט, ובזו את כבודת הצבא ושרפו את המחנה באש. והמעשים האלה היו בששי לחדש גִּרְפִּיאִיוֹס (אלול).^ט

ולמחרת היום נתפש הכהן הגדול חנניה, אשר הסתתר בצנור המים מסביב לחצר המלך, והומת בידי השודדים יחד עם חזקיה אחיו. והמורדים הקיפו את המגדלים ושמו עליהם משמר, לבל יברח משם אחד מאנשי־הצבא. ואחרי אשר כבש מנחם את המצודות והמית את חנניה הכהן הגדול רמו עיניו ואכזריותו גדלה מאד. הוא אמר בלבו, כי איש לא יוכל לעמוד לשטן לו בממשלתו, והיה לשליט עריץ, עד אשר קצר כח הרבים לשאת את עֵלוֹ ואנשי אלעזר התקוממו על מנחם ונדברו איש אל רעהו: „מה בצע, כי מרדנו ברומאים מאהבת הדרור אשר בלבנו, אם נפקיר את חרותנו לאיש מקרב אחינו ונשים אותו אדון לראשנו? הן גם מבלעדי מעשיו הרעים הוא נופל בגבורתו ממנו. ואם יטל עלינו להעמיד אדם בראש הממשלה, הנה תאות המשרה לכל אדם ולא לו“. הם נוסדו יחד והתנפלו עליו בעזרת בית־המקדש, כאשר עלה שם להתפלל לפני ה' כלול בהדרו בפאר בגדי מלכים ונהל אחריו את הקנאים המזינים. וכאשר רצו אליו אנשי אלעזר, נלוה אליהם גם יתר העם, בחרון אפו על מנחם, והוציא אבנים ורגם בהן את החכם א), כי האמין, אשר במות האיש הזה יבוא קץ לכל המרד. זמן

^ט עין בהערה הקודמת.

קצר עמדו אנשי מנחם על נפשם, אולם בראותם, כי כל ההמון משתער עליהם, ברחו איש אל אשר יכול לברוח, והאנשים אשר נתפשו הכו נפש והעם התחקה גם אחרי עקבות המתחבאים. רק מתי-מספר נפדו ממות בנוסם בסתר אל מצדה ואתם יחד אלעזר בן יאיר, איש קרוב למשפחת מנחם, ואחרי-כן היה למושל במצדה. ומנחם ברח אל המקום הנקרא עפל, ושם הסתתר במרץ לבו, עד אשר לכדו אותו אויביו והוציאוהו ממחבואו וענו אותו עד מות ביסורים קשים. וכדבר הזה נעשה גם לשרי-צבאו ולאבשלום, החשוב בכל עבדי העריץ.

י. והנה כבר אמרת, כי עזר העם לְדָבַר הַזֶּה, בהאמינו, כי בזה יונח לו מהמרד כלו. אולם אנשי אלעזר לא המיתו את מנחם בשקדם לשים קץ למלחמה, כי-אם למען יוכלו להלחם ביתר שאת. ואף כי הרבה כל העם לבקש את המורדים, כי יחדלו ממצור אנשי-הצבא הרומאים, הכבידו עליהם את ידם ביתר שאת, עד אשר קצרה רוח אנשי מטי־ליוס — כי הוא היה שר-הצבא לרומאים, — ושלחו אל אנשי אלעזר, לכרות להם ברית ולתת להם רק את נפשם לשלל, וחלף הדבר הוזה אמרו להסגיר בידם את נשקם ואת יתר רכושם, והיהודים מהרו לשמוע לקול תחנוניהם ושלחו אליהם את גוריון בן ניקומידס^א) ואת חנניה בן צדוק^ב) ואת יהודה בן יונתן, לְכֹרֹת אתם ברית ולהשבע להם. ואחרי הכרת הברית ירד מטיליוס עם אנשי-צבאו. כל העת אשר חגרו עוד הרומאים את נשקם לא נגע בהם איש מן המורדים ולא גלה על מזמתו הרעה, אבל כאשר מסרו כלם את מגניהם וחרבותיהם, למלא אחרי דברי הברית, ופנו לדרכם בטוחים מפחד רעה, התנפלו עליהם אנשי אלעזר והקיפו אותם מכל עבר והמיתו אותם; והרומאים לא עמדו על נפשם ולא בקשו מהם רחמים, ורק הזכירו אותם בקול רם את הברית ואת השבועה. ככה נשחטו כלם מלבד מטיליוס, כי לו לבד נתנו היהודים את נפשם לשלל, בהתחננו אליהם ובהבטיחו אותם להתיחד ולמול את בשר ערלתו. והנה האסון הזה במה נחשב לרומאים? — הלא מהמונם הרב והעצום נפקדו רק מתי-מספר. אולם בעיני היהודים נדמה הדבר לראשית המפלה. הם הכירו הפעם, כי אחרי הדברים האלה לא יוכלו עוד למלט נפשם ממלחמה ושמו אל לבם, כי עיר קדשם נטמאה בתועבה כזו, אשר לא תנקה במשפט אלהים, גם אם לא יקחו הרומאים מהם נקמה, ואבל גדול קם בקרב העם והעיר מלאה מבוכה. וכל אחד מאוהבי השלום

^א) בתרגום הרומי: בן ניקומוס, והשם הזה מזכיר את נקדימון בן גוריון, הידוע

לנו מן התלמוד.

^ב) נזיה: בן צדוקי.

הלך סר וזעף, בדעתו כי גם הוא ישא את עון המורדים, ומה גם כי נעשה הרצח ביום השבת, הוא יום מנוחה ליהודים, אשר בו הם עובדים את אלהיהם בקדושה ובמעשים טובים.

פרק שמונה-עשר

צרות היהודים ומעשי הרצח בכל המקומות.

א. וביום ההוא ובשעה ההיא — כאלו נעשה הדבר בגזרת אלהים — עשו בני קיסריה טבח גדול ביהודים היושבים אתם, עד כי נשחטו בשעה אחת עשרים אלף איש ויותר, והעיר קיסריה שממה מיושביה היהודים. כי גם את הפלטים תפש פלורוס והוליך אותם בנחשתים לעבודת פרך בספינות. ולשמע המגפה הגדולה, אשר היתה בקיסריה, התעבר כל העם מאד ופשט על על כפרי הסורים ועריהם הקרובות להחרים. היהודים התנפלו על רבת-עמון (פילדלפיה) ועל חשבון ועל גרש (גרסה) ועל פחל (פחה) ועל בית-שאן (סקתופליס), ואחרי-כן גם על גדר (גדרה) ועל סוסיא (הפוס) ועל ערי ארץ הגולן והרסו אחדות מהן ואת שאריתן שרפו באש ומשם פנו אל קדש (קדסה) אשר לצורים ואל עכו (פטולמאיס) ואל גבע ואל קיסריה לשלח בהן אש. וגם הערים סבסטי (שמרון) ואשקלון לא יכלו לעמוד בפני היהודים, אשר הציתו אותן באש, ואחרי-כן הרסו את אַנְתִּידוֹן ואת עזה וכפרים רבים מסביב ושמו אותם לבז והכריתו את כל הגברים אשר נפלו בידם עד אין-מספר.

ג. אבל גם הסורים המיתו המון רב מן היהודים, אשר לא נפל ממספר חלליהם הם, כי שחטו בעריהם את היהודים הנופלים בידם, ולא משנאה בלבד עשו את הדבר, כמעשיהם לפנים, כִּי-אם גם בבקשם לקדם את הסכנה העתידה. כי מהומה נוראה קמה בכל ארץ סוריה וכל עיר נחלקה לשני מחנות אויבים וכל מחנה חשב, כי רק בקדמו להכריע את משנהו ימצא רוח והצלה. ואחרי אשר הרבו והסורים לשפוך דם ביום גדדה שנתם בלילה. כי גם אחרי הכחדם את כל היהודים היושבים בקרבם לא שקטו מאימת האנשים המתיהדים אשר בכל עיר ועיר, כי לא ערבו את לבם להמית את החשודים האלה אשר ביניהם וחרדו מהם כאלו היו יהודים מִדְּהָה. וגם האנשים, אשר נחשבו לרודפי שלום לפנים, נתעו הפעם באהבת בצעם לעשות טבח במריביהם, כי בזזו את רכוש הנרצחים באין פוצה פה ואספו את הבזזה אל בתיהם כאסוף שלל הנופלים במלחמה. ושם האיש המרבה לִאֲסוֹף שלל היה מהלל כשם גבור חיל, אשר נצח רבים. והערים היו מלאות

פגרי אדם באין קובר, נבלות זקנים ועוללים וביניהן גם פגרי נשים ערמות כבעצם יום צאתן מבטן. וכל הנציבות (סוריה) מלאה תאניה ואניה, ונוראה ממעשי הרצח אשר בכל מקום ומקום היתה אימת השמועות הרעות על הדברים אשר עוד יִעָשׂו.

ג. עד העת ההיא היו קרבות ליהודים רק עם בני הנכר, אולם בהצותם על בית-שאן ראו בעיניהם, כי גם אחיהם היהודים נהפכו להם לאויבים. כי היהודים אשר בבית שאן התיצבו במערכה יחד עם יושבי העיר (הנכרים) ובדרשם שלום לעירם לא זכרו ברית אחים ויצאו להלחם בבני-עמם. אולם אזרחי בית-שאן לא האמינו בנדיבות רוחם ופחדו מהם, פן יקומו עליהם בלילה מבית ויביאו עליהם שואה נוראה, למען יתרכו בדמם אל אחיהם, לכפר את עון בגדם, ועליכן צו והאזרחים הנכרים על היהודים לרדת עם כל בני ביתם אל החרשה אשר בקרבת העיר, כי בזה יחזקו את ברית השלום אתם ויתנו מופת, כי נאמן לבם עם אנשים נכרים. היהודים מלאו אחרי הדבר בתם-לב ושני ימים ישבו בני בית-שאן במנוחה והוליכו את היהודים שולל, למען יאמינו לדבריהם. ובלילה השלישי תרו את מחנה היהודים וראו, כי לא שמו להם שומרים ורבים מהם נמו שנתם— ושחטו את כלם במספר שלשה-עשר אלף איש ובזזו את כל רכושם.

ד. נאה לזכור פה את הרעה אשר מצאה את שאול בן שמעון, אחד נשואי הפנים בעיר. הוא היה איש-מופת בכח בשרו ובעז-רוחו, ובשני אלה עשה רעות לאחיו בני עמו, כי יצא מדי יום ביומו אל השדה והמית רבים מהיהודים הצרים על בית-שאן, ויש אשר הניס את כלם והוא לבדו הכריע את הקרב כלו. ועתה באה עת פקדו, אשר יאתה לו על רצח אחיו. כאשר כתרו בני בית-שאן את היהודים בהרשה וירו בהם, הוציא האיש את חרבו מתערה, אך לא התנפל בה על שונאיו, כי ראה את המונם רב ועצום ממנו, רק צעק מעצר כאב לבו: „אזרחי בית-שאן! אני מקבל מידכם את הגמול הנאה לי על מעשי, אחרי אשר נתתי לכם אות אהבה ואמונה בדם אחי הרבים. עלינו לקדם בברכה את בגד הנכרים, כי הרבינו לפשוע ולחטא לאחינו. מות ארורים נמות, בטרפנו את נפשותינו בכפינו, כי לא לנו יאות לנפול בחרב שונאינו. והיה לי הדבר הזה לכפר על הדם אשר שפכתי ולתנות את מהלל גבורתי ולא יוכל איש מאויבי להתפאר, כי הכריעני בחרבו והריע למפלתי” — וככלותו דבריו הביט בעיני חמלה וזעם יחד אל בני משפחתו מסביב, כי אשה ובנים היו לו וגם הורים באים בימים. הוא משך את אביו בשערות שיבתו ודקר אותו בחרבו, ואחרי זאת שחט את אמו, אשר קבלה את המות באהבה, ועל אלה המית את אשתו ובניו וכמעט בפל כל אחד על חרבו ברצון, כי כלם שקדו למות טרם ישחטום השונאים.

וכאשר המית שאול את כל בני ביתו התיצב על החללים במקום רואים והרים את ימינו למעלה לעיני כל ושחט את עצמו, בתקעו בבשרו את החרב עד הנצב. ומי לא ינוד לעלם הזה עם חסן גופו ואמץ רוחו? אולם בצדק נשא את עונו חלף אמון לבו לבני-נכר.

ה. ואחרי הרצח בבית-שאן קמו יושבי יתר הערים על היהודים אשר בקרבם. האשקלונים המיתו כאלפים וחמש מאות איש ויושבי עכו רצחו אלפים איש ושמו רבים במאסר, הצורים המיתו יהודים במספר גדול ורבים מהם אסרו בנחשתים והפקידו עליהם משמר. ויושבי סוסיאת וגדר עשו כמוהם והמיתו את היהודים עזי-הנפש בנחשתים ושמו משמר על החלשים. וככה עשו יושבי יתר ערי סוריה, כי אזרחי כל עיר ועיר שנאו את היהודים או יראו אותם. רק אזרחי אנטיוכיה וצידון ואפמיה חמלו על היהודים היושבים בקרבם ולא נתנו אותם למות וגם לא שמו עליהם מאסר, ואולי עשו זאת (הנכרים) יען אשר בטחו בגדל המונם ולא פחדו פן יקומו עליהם היהודים. אולם יותר מזה אני חושב, כי רחמו על האנשים, אשר לא הכירו בהם מחשבות מרד. גם בני גרש (גרסה) לא עשו רעה ליהודים היושבים בתוכם וגם שלחו עד הגבול את היהודים, אשר רצו לעזוב את עירם.

ו. גם במלכות אגריפס קמו עלילות רעות על היהודים. בנוסע המלך לאנטיוכיה אל צסטיוס גלוס, עזב את ממשלתו בידי אחד מרעיו ושמו נוֹאֵר, אשר היה קרוב למשפחת המלך שוהים א). והנה באו אליו מארץ הבשן אנשים, כשבעים במספר, והם הידועים והנבונים בכל טובי היהודים היושבים שם, ובקשו ממנו לתת להם אנשי-צבא, למען יהיה לאֲלִידֵם לבצור את רוח הקושרים כאשר יפרוץ מרד בגבולם. ונוֹאֵר שלח אליהם בלילה אנשי-צבא מארמון המלך והמית את כלם. הוא נועז לעשות את הדבר הזה מבלי שאל את פי אגריפס, כי תאנת בצעו היתה גדולה לאיך-גבול והשיאה אותו לעולל דבר תועבה נוראה לאחיו ולהביא אשם על המלוכה. ועוד הוסיף לעשות רעה לעם בזדון לבו, עד אשר שמע אגריפס את הדבר, והוא לא מצא עז בנפשו להמית את האיש, בתנו כבוד לשוהים, אולם לקח מידו את המשרה, — והמורדים כבשו את המבצר הנקרא קפרוס, אשר ממעל ליריחו, ושחטו את חילי-המצב ואת המצודות החריבו עד היסוד. ובימים ההם קם גם המון היהודים היושבים במכור (מכירוס) ודרש מאת

א) שְׁהִים (כנראה בערבית שְׁהִים, כרומית Sohaemus) היה נסיך (סטרטוכוס) בחלק ארץ היטורים אשר בלבנון, ומת עוד בימי קלודיוס. ב. חיי יוסף פרק יא מבאר, כי נוֹאֵר זה (שם נקרא נְרוֹס) היה נכד שְׁהִים, וכנראה נתן אגריפס כבוד לזכר המת ולא ענש את נכדו.

אנשי המצב הרומאים לעזוב את המבצר ולמסרו בידם, והרומאים יראו, פן ילקח המבצר מהם בחזק־יד, וכרתו עם היהודים ברית, כי יתנו להם לצאת לשלום, וכאשר נכרתה האמנה, מסרו הרומאים את המבצר בידי היהודים, ובני מכור השתררו על המצודה ושמו בה חיל משמר.

ו. ובעיר אלכסנדריה היה ריב בין היהודים ובין יושבי המקום כל הימים, למן העת אשר נשא אלכסנדרוס והגדול את פני היהודים המתנדבים לחזק את ידיו במלחמתו עם המצרים ונתן להם חלף אמן־לבם את הזכות לשבת בעיר ומשפט אחד עם היונים והאזרחים). ובימי יורשיו (הדי־זוכים) נשארה ליהודים הזכות הזאת, וגם חלקו להם המלכים מקום למשכן, למען יוכלו לשמור על חקי דתם ולא יתערבו בבני הנכר, ונוסף על זה נתנו להם רשות להקרא בשם מקדונים. וכאשר כבשו הרומאים את הארץ הזאת, לא נתן ציור הראשון, ואף לא אחד השליטים אשר קמו אחריו, לגרוע מזכויות היהודים, אשר נתן להם אלכסנדרוס. אולם הקטטות בין היהודים ובין היונים לא חדלו, וכאשר הוסיפו הנציבים לענוש יום־יום רבים משני העמים יחד, התלקחה אש המריבה ביתר־שאת. ובימים ההם, בפרוע פרעות ביהודים היושבים ביתר הארצות, עלתה הלהבה באלכסנדריה למרום, ופעם אחת קראו האזרחים לאספת־עם להנעץ בדבר משלוח צירים אל גירון ויחד עם היונים נהרו אל האמפיתיאטרון גם יהודים רבים. וכראות אותם אנשי ריבם צעקו בקול גדול, כי שונאים באו אליהם לרגל את צפוניהם, ואחרי זאת קפצו עליהם להרים בהם יד. רב היהודים נפוצו ונמלטו. אולם שלשה אנשים מהם נלכדו בידי היונים, אשר סחבו אותם לשרפם חיים, וכל היהודים התעוררו לנקום את נקמתם. לראשונה השליכו אבנים ביונים ואחרי־כן תפשו לפידיים בידיהם ומהרו אל האמפיתיאטרון והגזימו על היונים, כי ישרפו את הבית על כל העם אשר בו. וכמעט קלאו אחרי דברם, לולא בצר נציב העיר טבריוס אלכסנדרוס את רוחם. לראשונה לא רצה ללמדם מוסר בחרב שלופה, ועליכן שלח אליהם את האנשים נשואי־הפנים לבקשם, כי ישבתו מריב, פן יעירו עליהם את חמת צבא הרומאים. אולם הנרגנים אשר ביניהם דחו בשאט בנפש את עצת השלום וגם חרפו וגדפו את טבריוס.

ה. ובראות טבריוס, כי מבלעדי ענש קשה לא ישקטו המורדים, שלח עליהם את שני לגיונות הרומאים אשר בעיר ויחד אתם חמשת אלפים א) אנשי־צבא, אשר באו אז מארץ לוב לשבר היהודים ולאסונם, ונתן להם רשות להמית את היהודים וגם לבז את רכושם ולשרוף את בתיהם. ואנשי־

(*) ניוה : שני אלפים.

הצבא מהרו ללכת אל המקום הנקרא דלתא א), כי שם היתה שכונת היהודים, ולמלא את פקדת הנציב. אולם הדבר לא עלה בידם בלי שפך-דם. כי היהודים התחברו יחד לעמוד על נפשם, ואת המזינים אשר בקרבם שלחו לפניהם במערכה וזמן רב עצרו בעד הרומאים. אולם כאשר פנו ערף, נפלו חללים לאין-מספר. והמטבח היה נורא מכל עברים: אלה הומתו בשדה (בחוף) בחרב אויביהם, ואלה נדחפו אל בתיהם ושם עלו על המוקד, כי שרפו הרומאים עליהם את הבתים אחרי הוציאתם את כל שללם, ולא חמלו על עוללים ויונקים ולא בושו מפני שיבה, ובערו בחרב משכלת את כל העם מקטן ועד גדול, עד אשר נהפך כל המקום למצולת-דם ובה נערמו חמש רבבות חללים, וגם היהודים הנשארים היו עדי אובד, לולא שמו את פניהם לבקש רחמים על נפשם. ואלכסנדרוס (טפריוס) חמל עליהם וצוה את הרומאים להרפות מהם. ואנשי-הצבא, אשר היה מנהגם לשמוע לקול מצוה, אספו את ידם לאות הראשון, אולם המון בני אלכסנדריה (הנכרים) לא יכול להשקט, כי גדלה שנאתו ליהודים, ורק בחוקי-יד הפרידו אותם הרומאים מעל הפגרים.

ט. זה היה דבר האסון אשר מצא את היהודים באלכסנדריה. וכראות צסטיוס, כי קמה מלחמה על היהודים בכל מקום, לא רצה עוד להתמהמה. הוא לקח עמו מאנטיוכיה את הלגיון השנים-עשר כלו ואלפים אלפים איש בחזר ליתר הלגיונות ועוד ששה גדודי (קוהורטות) רגלים וארבע להקות (אלות) רוכבים, ומאנטיוכוס ב) לקח אלפים רוכבים ושלשת אלפים רגלים, כלם רובי קשת, וגם מאגריפס קבל חיל רגלים כמספר הזה וכאלפים רוכבים, ומלבד אלה נלוו אליו שהים ג) עם ארבעת אלפים איש, שלישייתם רוכבים ושאריתם רובי קשת. ובראש הצבא הזה בא צסטיוס ושם נאספו אליו עוזרים רבים מן הערים, והם לא היו למודי מלחמה כאנשי-הצבא, אולם בתאות-הקרב וגם בעז שנאתם את היהודים מלאו את חסרון הלמודים האלה. וגם אגריפס בא אל צסטיוס, להראותו את הדרך ולנהל אותו בעצה טובה. צסטיוס לקח עמו חלק מצבאו ויצא להלחם על אחת מערי הגליל הבצורות ושמה זבלון (נ"א: חבולון — היא כבול), והיא גבול ארץ היהודים מול עכו. הוא מצא את העיר עזובה מאדם — כי נמלטו יושביה אל ההרים — ומלאה כל טוב. וצסטיוס צוה על אנשי-צבאו להוציא את שלל העיר ולשרוף אותה באש, אף כי השתומם ליפי העיר, אשר בתיה נבנו כדמות

(א) קצה יאור נילוס, שמראהו כפֶּלֶת עברית עתיקה, היא דלתא היוונית.

(ב) מלך קמחי, או קומנני (עין ספר ה, יא, ג)

(ג) אין זה שהים הנזכר למעלה, כי-אם בן עזיז מלך חמת (אמסה).

הבתים אשר בצור ובצידון ובבארות. ואחרי זאת פשט בכל הארץ ובזו את כל המקומות הקרובים ושלח את הכפרים מסביב באש ושב אל עכו. וכאשר נפוצו הסורים – ובראשם בני בארות – לתת את הארץ לבז, ערבו היהודים את לבם לצאת ממחבואם, בשמעם כי עזב צסטיוס את הארץ, והתנפלו פתאם על הצבא הנשאר שם והמיתו בו כאלפים איש.

י. וצסטיוס יצא מעכו והלך אל קיסריה ואת חלק הצבא שלח לפניו אל עיר יפו וצוה עליו להציג משמר בעיר, אם יעלה בידו לכבשה פתאם, או לחכות עד אשר יעלה הוא עם כל חילו, אם יגלה דבר בואו ליושבי העיר. הצבא השלוח פשט על העיר משתי רוחות, החלק האחד בא מדרך היבשה והשני מדרך הים, ועל-כן נככשה העיר על-נקלה ויושביה לא הספיקו להמלט וגם לא לעמוד על נפשם במערכה, כי מהרו הרומאים להתנפל עליהם והמיתו אותם לפי חרב עם הנשים והטף. ומספר ההרוגים היה שמונת אלפים וארבע מאות. גם אל מחוז נרבתא אשר בקרבת קיסריה שלח צסטיוס רוכבים רבים, אשר השחיתו את הארץ והכריתו חלק גדול מיושביה ובזזו את רכושם ואת הכפרים שלחו באש.

יא. ואל הגליל שלח צסטיוס את ציסניוס גלוס, מפקד הלגיון השנים-עשר, והפקיד בידו חיל רב במספר, כדי לבצור את רוח העם היושב בארץ. וצפורי הבצורה בכל ערי הגליל קדמה את פני ציסניוס בברכת שלום וגם יתר הערים עשו כעצתה הטובה ושקטו. וכל המורדים והשודדים אשר בגליל שרדו אל ההר, הנמצא בטבור הארץ והנשקף על-פני צפורי, הוא הנקרא הר עצמון. וגלוס הוליך את חילו להלחם בהם. וכל העת אשר נמצאו המורדים במרום היה נקל להם לעמוד על נפשם בפני הרומאים העולים עליהם וגם המיתו מהם כמאתים איש. אולם כאשר סבבו הרומאים את ההר והגביהו לעמוד, כרעו המורדים לפניהם במהרה, כי לא היה להם נשק ולא עצרו כח לשאת את כבד מלחמת אנשי-הצבא המזינים. ובדרך מנוסתם לא יכלו להסתתר מפני סוסי הרוכבים. רק מעטים נמלטו אל מקומות נשכחים מני רגל ואלפים איש ויותר נפלו חללים.

פרק תשעה-עשר

מעשי צסטיוס בארץ יהודה. הוא צר על ירושלים ועיב פתאם את המצור. התלאות אשר מצאוהו במנוסתו.

א. וכראות וציסניוס גלוס, כי תמו המורדים מארץ הגליל, הפך עם צבאו אל קיסריה. וצסטיוס חבר את כל צבאותיו ועלה להצות על אנטיפטרוס

ובשמעו, כי במגדל (מצודה) אחד, הנקרא אָפֶק, התלקטו היהודים בחיל גדול, שלח צבא שמה להלחם. פחד הצבא הזה נפל על היהודים, והם נפוצו עוד טרם התראו אתו פנים. הרומאים מצאו את המחנה שומם מאדם ושלחו באש את הכפרים הקרובים. מאנטיפטרס עלה צסטיוס על לוד ותפש את העיר הריקה מאדם, כי כל העם עלו אל ירושלים לחג את חג הסוכות ורק חמשים איש פגש שם צסטיוס והמית אותם בחרב ואת העיר שרף ונסע משם לעלות על ירושלים. הוא עבר דרך בית-חורון וחנה במקום אחד הנקרא גבע (או גבעה) במרחק חמשים ריש מירושלים.

ג. וכראות היהודים, כי המלחמה הולכת וקרבה אל העיר הראשה (המטרופולין), עזבו את חגם ולקחו בידיהם כלי נשק, ובכסתם בהמונם הגדול הגיחו מן העיר בתרועת מלחמה בלי מערכה וסדר וגם לא שמו את לבם למנוחת השבת, אף כי נהגו תמיד לקדש את היום הזה בכל תקף. אולם החמה העזה, אשר הסיחה את דעת היהודים מקדשי דתם, הוסיפה להם אמץ וגבורה למלחמה: הם התנפלו על הרומאים ברות עצמה, עד אשר הביעו את מערכותיהם ופרצו בתוכם והרבו את חלליהם, ולולא מהרו הרוכבים לסובב את היהודים ולולא חש גם חלק הצבא, אשר לא נלאה עוד מפכד המלחמה, לעזרה למערכת הרומאים השדודה, כי אז אבד כל צבא צסטיוס במלחמה. מקרב הרומאים נפלו חמש מאות וחמשה-עשר חללים ומהם כארבע מאות רגלים ושאריתם רוכבים. ומהיהודים נפלו בחרב רק עשרים ושנים איש. ויותר מכל היהודים הפליאו לעשות חיל שני קרובי מונבו מלך חדיב א), מונבו וכנדאי (קנדיאוס), ויחד עמם גם ניגר איש עבר הירדן ושיִיאָ (סילס) הבבלי, אשר שרת לפנים במחנה המלך אנריפס ועבר אל היהודים. ואחר אשר נהדפו היהודים, הנלחמים עם הרומאים פנים אל פנים, ושבו אל העיר, התנפל שמעון בן גיורא בערף הרומאים, העולים בדרך בית-חורון, והפיץ חלק גדול מחיל המאסף ולקח ממנו הרבה בהמות-סבל והוביל אל ירושלים. שלשה ימים התמהמה צסטיוס בבית-חורון, והיהודים הספיקו לתפוש את ראשי ההרים ושמו משמר על מעברות הארץ והראו, כי לא ישבו בחבוק ידיים, כאשר יחלו הרומאים להסיע את מחנם.

ג. ואגריפס ראה, כי רעה נגד פני הרומאים מהמון השונאים הרב, אשר כבש את ארץ ההרים, ועל-כן נסה לבוא בדברים עם היהודים, אולי יצליח בידו לפתות את כלם, כי יחדלו מהלחם, או לסכסך את הנבערים אוהבי

א) מונבו היה בנה של הלני (הילני המלכה) ואחיו ויורשו של איזט מלך חדיב וכפם קבלו את דת ישראל וקנו להם נחלות ואחוזת קבר בירושלים. וגם רבים מקרוביהם אחישבו בירושלים ולקחו חלק במלחמת החפס.

הריב בצריהם ורודפי השלום). על-כן שלח אל יושבי ירושלים שני אנשים גשואי-פנים וידועים להם מאד, את בֶּרְקַאי (בורקיוס) ואת פִּיבּוֹס והבטיח אותם, כי יכרות צסטיוס ברית שלום עמם והרומאים יסלחו לכל פשעיהם. אם יפרקו את כלי נשקם מעליהם ויעברו אליהם. והמורדים יראו, פן יעבור כל העם אל אגריפס, בהאמינו כי יִכְפֹּר עוֹנוֹ, ועל-כן מהרו להמית את שליחיו. הם רצחו את פִּיבּוֹס נפש עוד טרם פתח את פיו וּבֶרְקַאי קָסָה בפצעים, אך הצליח להמלט. וכאשר כעס כל העם ועל מעשה התועבה הזוה, התנפלו עליו המורדים והכווהו באבנים ובעצים וגרשו אותו אל תוך העיר. ד. בעצם המהומה הזאת, אשר קמה בקרב יושבי ירושלים, מצא לו צסטיוס שעת-הכשר להתנפל על העיר והסיע שמה את כל צבאו ורדף אחרי היהודים הנסוגים מפניו עד שערי ירושלים ושם את מחנהו במקום הנקרא צופים (סִקּוֹפּוֹס) במרחק שבעה רִיסִים מן העיר. שלשה ימים לא השתער על העיר, ואולי האמין, כי יסגירו אותה יושביה בידו, — ושלח אנשי-צבא רבים לבז את הכפרים אשר מסביב לירושלים, וביום הרביעי, הוא יום שלשים לחדש הפרבטיאוס (תשרי), הציג את הצבא במערכות מלחמה לעלות על העיר. אולם המורדים שמו עיניהם על העם היושב בעיר ולבל יפול אל הרומאים. הם נבהלו למראה סדר מערכות-הרומאים ועזבו את חלקי העיר אשר מחוץ לחומה ונסוגו אחור אל תוך העיר ואל הרה-הבית. וצסטיוס נסע אחריהם ושרף את חלק העיר הנקרא ביציאתא (כיוצא) וגם „העיר החדשה“ א) ואת המקום הנקרא „שוק הקורות“ (שוק העצים) וחנה מול ארמון המלך. ולו רצה צסטיוס ביום ההוא להרעיש בחזקת-יד את חומות העיר, כי אז לכד את ירושלים מיד וגם שם קץ למלחמה, אולם ראש מחנהו טוֹרְנִיוֹס פריסקוס ורב שרי הרוכבים אשר לו לקחו שחד מידי פלורוס ופתו אותו לבל ישתער על העיר. ובגלל הדבר הזה ארכה המלחמה מאד ונגזר על היהודים לשאת עוד צרות נוראות עד בוא הקץ.

ה. ובעת ההיא נפתו רבים מטובי העם לדברי חנן בן יונתן וקראו את צסטיוס אל העיר ואמרו לפתוח לפניו את שעריה. אולם בגדל אפו לא שם לב לדברים האלה ולא האמין לאנשים האלה, עד אשר שמעו המורדים על-דבר הבגד וגרשו את חנן ואנשיו מעל החומה ודחפו אותם אל בתיהם וסקלו באבנים אחריהם. ואחרי-זאת עמדו בראשי המגדלים וירו משם בשונאים המעפילים לעלות. חמשה ימים נסו הרומאים להרעיש את החומה

(*) שנוכרה לעיני טו, ה. הם המגרשים בצפון ירושלים, שנבנו בימי החשמונאים והורודוס, כאשר התגדלה העיר, ובספר ה, יב, ד, יבאר, כי חלק העיר החדשה הזאת נקרא בשם „העיר החדשה התחתונה“.

מכל צד ולא יכלו להלחם עליה, וביום הששי לקח צסטיוס רבים מבחורי צבאו ואת רובי הקשת והשתער על הר־הבית מרוח צפון והיהודים נלחמו בהם מן האולמים (האסתוניות) ופעמים רבות גרשו את האנשים אשר קרבו אל החומה, אך לאחרונה תקף עליהם המון החצים ואבני הקלע, עד אשר נסוגו אחור וירדו מעל החומה. כי אנשי צבא הרומאים העומדים ראשונה במערכה סמכו את מגניהם אל החומה ואחריהם הדביקו העומדים בשורה השניה את מגניהם אל מגני הראשונים וכמוהם עשו גם יתר שורות הצבא, עד אשר הקימו את הסוכך, הנקרא בפייהם „צב“ א, וממנו נרתעו כל חצי שונאיהם ואבני קלעם ושביו ריקם. ואנשי־הצבא יכלו הפעם לחתור תחת החומה, וכל רע לא אנה להם, וגם התכוננו לשלח אש בשער הר־הבית.

ו. פלצות נוראה אחזה את המורדים ורבים מהם מהרו לברוח מתוך העיר, בחשבם כי תפול במהרה בידי אויביהם. הדבר הזה היה למשיב נפש ליושבי ירושלים, וכאשר הוסיפו המורדים להמלט מעל החומה, כן הוסיפו אלה להתקרב אל השערים ואמרו לפתוח אותם ולקבל את פני צסטיוס כפני מושיע וגואל. ואלו האריך צסטיוס את המצור עוד זמן מצער, כי אז לכד את העיר חיש מהר. אך מאמין אני, כי בעונות הנבלים הסתיר אלהים את פניו גם ממקדשו, ועל־כן לא נתן כי יבוא קץ למלחמה ביום ההוא.

ז. כי צסטיוס לא שם את לבו למפח־נפש הנצורים וגם לא למחשבת העם הטובה אליו ואסף אליו פתאם את אנשי־צבאו, ובלי פגע ומכה נואש מתקותו ונואל להסיע את מחנהו מן העיר. והשודדים, אשר לא חכו לדבר הזה, לבשו עז למראה מנוסת צסטיוס ורדפו אחרי המאסף אשר לרומאים והמיתו רבים מחיל הרוכבים והרגלים. ביום ההוא חנה צסטיוס במקום תחנותו הראשון, אשר בגבעת צופים, וביום המתרת עלה משם ובזה חזק את רוח שונאיו והם הצרו מאד את צעדי המאסף וגם התיצבו לשני עברי הדרך וירו על אגפי הצבא. והמאסף אשר לרומאים לא נועז להפנות את פניו מול שונאיו, אשר ירו בו מאחור, בחשבו, כי אין קץ למספר רודפיו. וגם לא מצאו הרומאים כח לבצור את רוח המתנפלים עליהם משני עבריהם, כי היו עמוסים משא לעיפה ויראו פן ינתקו את שורות המערכה, ובעיניהם ראו את היהודים, כי אין סבל ומשא ע"ש שכמיהם והם קלים במרוצתם. לכן נטלו עליהם לסבול צרות רבות, מבלי יכלת לשלם גמול לשונאיהם. לכל ארך־הדרך נגפו הרומאים ורבים נפלו שודדים מתוך מערכותיהם ובמספר ההרוגים העצומים היו גם פריסקוס מפקד הלגיון הששי ולונגיניוס שר־האלף ושר להקת הרוכבים האימפ־לית ושמו יוקונדוס. בדי עמל הגיעו הרומאים אל מקום

מחנם לפנים אשר בגבע, ורבים מאנשי-הצבא השליכו בדרכם את כל הנשק מעליהם, בגבע התמהמה צסטיוס שני ימים והיה כאובד עצות וביום השלישי ראה, כי עצמו שונאיו וכל המקומות מסביב מלאים יהודים, והבין כי לרעתו התמהמה במקום הזה ואם יחכה עוד מעט יספו רבים על שונאיו.

ה. למען החיש את מנוסת הצבא צוה צסטיוס להשליך את כל הדברים אשר הם לטרח בדרך מסעו. על-כן המיתו הרומאים את כל הפרדים והחמורים ובהמות-המשא, מלבד הבהמה הנושאה את כלי-הקלע ומכונות המלחמה, כי בכלים האלה החזיקו לגדל ערכם, ומה גם כי פחדו, פן יפלו בידי היהודים, אשר יהפכו אותם מול פניהם, — ואחרי-כן הוליך אותם צסטיוס אל בית-חורון. והיהודים לא הרבו להציק להם בארץ המישור, אך כאשר נדחקו הרומאים אל בקעה צרה במורד ההר, קדמו היהודים אותם: אלה סגרו עליהם את מוצא הבקעה, ואלה רדפו אחריהם ולחצו אותם אל תוך הבקעה. וכל ההמון הגדול התיצב במרום ההר התלול אשר ממעל למסלה וכסה את מערכות הרומאים בברד חצים ואבני-קלע. גם הרגלים נבוכו ולא מצאו תחבולה לעמוד על נפשם. והרוכבים נמצאו עוד בצרה נוראה מהם, כי נבצר מהם ללכת לדרכם בסדר תחת מטר אבני-הקלע וגם לא יכלו לעלות בסוסיהם על צוקי הסלעים ולהדוף את שונאיהם. ומן העבר השני נמצאו תהומות ופחתים, אשר נפלו שמה הרומאים, כאשר מעדו רגליהם, ומנוס אבד מהם ואפסה כל תקוה לעמוד על נפשם. ומגדל צרתם הרימו קול זעקת שבר ויללת נואשים. ולקול נאקתם ענו היהודים קול ענות גבורה ותרועת נצחונם, בחזקם איש את אחיו. וכמעט השמידו היהודים את כל חיל צסטיוס, לולא פסה עליהם הלילה, ובחשך הספיקו הרומאים להמלט אל בית-חורון. והיהודים חנו עליהם מסביב ושמרו על מוצאי הבקעה.

ו. וצסטיוס נוכח לראות, כי לא יוכל לצאת משם לדרכו ביד רמה ובקש תחבולה לברות מפני האויב (במסתרים). הוא בחר מן הצבא כארבע מאות אנשים אמיצי-לב והציג אותם על החל ואשר לפני מחנהו וצוה עליהם להרים על נס את דגלי משמרת המחנה, למען יתעו היהודים להאמין, כי שם נמצא כל הצבא. והוא לקח עמו את שארית הצבא במסתרים והקדים ללכת דרך שלשים ריט. לאור הבקר הכירו היהודים, כי מקום המחנה ריק, והתנפלו על ארבע מאות האנשים, אשר הוליכו אותם שולל, והמיתו אותם בחציהם במהרה ורדפו אחרי צסטיוס. אולם הוא הספיק בלילה להקדימם מהלך רב וביום החיש את מנוסתו, ומרב בהלה ופחד השליכו אנשי-הצבא בדרך את מכונות-הרעש (אילי הברזל) ואת הבליסטראות ואת

יתר מכוונת המלחמה, והיהודים לקחו אותן לשלל ואחרי־כן נלחמו בהן עם הרומאים, היהודים רדפו אחרי הרומאים עד אנטטיפטרס וכאשר לא הדביקו אותם במקום ההוא נטו מעליהם ואספו את מכוונת־המלחמה ופשטו את החללים וקבצו את יתר השלל ומהרו לשוב אל ירושלים בקול תרועה. כי מהיהודים נפלו רק חללים מתי מספר ומהרומאים עם עוזריהם יחד מתו כחמשת אלפים ושלוש מאות רגלים ושלוש מאות ושמונים רוכבים. הדברים האלה נעשו בשמיני לחדש דיוס (מרחשון), שנת שתיים־עשרה לממשלת גירון.

פרק עשרים

צסטיוס שלח צירים אל גירון, יושבי דמשק הרגו את היהודים אשר בתוכם. בני־ירושלים חזרו לרדוף אחרי צסטיוס ושכו לעירם והתכוננו למלחמה והקימו שרי־צבא רבים וביניהם את כותב הספר. מקצת מעשי יוסף בגליל.

א. ואחרי האסון אשר קרה את צסטיוס עזבו רבים מנכבדי היהודים את העיר, אשר דמתה לאניה טובעת בים. גם האחים קוסטוברוס ושאול יחד עם פיליפוס בן יקים, שהיה ראש־מחנה לאגריפס המלך, נמלטו מתוך העיר ובאו אל צסטיוס. רק אנטטיפס, אשר היה לפנים אתם יחד בחצר המלך במצור, מאן לעזוב את העיר בימים ההם, ואחרי־כן נהרג בידי המורדים, ואת דבר מותו נספר ולמטה. צסטיוס שלח את שאול ואת האנשים אשר עמו לארץ אֶכְיָה אל גירון, לספר לו על־דבר מצוקתם ולשים את אשמת המלחמה בראש פלורוס, ובטח, כי יקל לו מהסכנה העתידה לו, כאשר יעיר הקיסר את כל חמתו על האיש הזה.

ב. ובעת ההיא שמעו יושבי דמשק על מגפת הרומאים והתעוררו להמית את היהודים היושבים בקרבם. עוד לפני הימים ההם חשדו אזרחי העיר ביהודים ואספו אותם אל הגמנסיון^א) ושמו עליהם משמר, ועל־כן היה נקל להם לבצע את מומתם, אולם הם פחדו מפני נשיהם, אשר כלן—מלבד נשים אחדות — דבקו בדת היהודים, — ועל־כן שקדו בכל עז להסתיר מהן את הדבר. הם התנפלו על היהודים, אשר ישבו צפופים במקום צר ולא היו מְיֻנָּיִים, ושחטו את כָּלֶם בשעה אחת במספר עשרת אלפים וחמש מאות (נפש ב), ואיש לא מחה בידם.

ג. ובשוב היהודים הרודפים אחרי צסטיוס אל ירושלים, משכו אליהם

^א) בית-הלמוד למשחקים שונים (התאבקות באגרופים, בחרבות ועוד).

^ב) בהוצאה ישנה: עשרת אלפים איש.

את אחיהם, אשר עוד היו נאמנים בברית הרומאים, את אלה בחזק־יד ואת אלה בדברי רצון, והתאספו כלם בהר־הבית והקימו שר־יצבא רבים לפקד במלחמה. יוסף בן גוריון והכהן הגדול חנן נבחרו לראשי השליטים בכל העיר ונטלו עליהם לחזק את חומת ירושלים. ואת אלעזר בן שמעון, אשר בידו היו כל בזת הרומאים והכסף שלקחו היהודים מצסטיוס וגם כסף רב מאוצר העם, לא שמו היהודים בראש הממשלה, בראותם כי היה יהיה למושל עריץ בעזרת הקנאים הנלויים אליו, נושאי כליו. אולם כעבור זמן־מצער אזל הכסף מאוצר הצבור והפעם הצליח בידי אלעזר לצודד את העם בכשפיו, עד אשר נכנע תחת שלטונו.

ד. ועל ארץ אדום נתנו היהודים שני שר־יצבא, האחד יהושע בן צפא (ספפס), מן הכהנים הגדולים, והשני אלעזר בן הכהן הגדול חנניה. ועל ניגר, ראש ארץ אדום בימים ההם, אשר היה מילידי ארץ עבר־הירדן (פְרִיָה) ונקרא על שמה „איש עבר־הירדן“ (איש פְרִיָה), צוו להפנע תחת שני שר־היצבא האלה. וגם מיתר חלקי הארץ לא הסיחו את דעתם: אל יריחו נשלח יוסף בן שמעון לשר־צבא, ואל עבר־הירדן — מנשה, ואל מחוז תמנה (תמנתה) נשלח יוחנן האָסי וגם לוד ויפו ואמאוס נפלו בחלקו. ולמפקד בחבל גופנא ועקרכים (עקרבתא) הוקם יוחנן בן חנניה, ועל שתי ארצות הגליל — יוסף בן מתתיה ועל גבול שלטונו נחשבה גם גמלא הבצורה בכל ערי הארץ הזאת.

ה. וכל אחד משר־היצבא משל במדינה, אשר הפקד עליה, כפי נדבת רוחו וכפי כח תבונתו. ויוסף, אחרי בואו אל ארץ הגליל, בקש למצא חן בעיני כל יושבי הארץ, בדעתו כי בדבר הזה יצליח לעשות טובה רבה, אם גם ישגה ביתר הדברים. הוא ראה, כי ימשוך אליו את לב טובי הארץ בתתו להם חלק בשלטון, ואת לב כל העם — בשימו עליו אנשים ידועים ונבונים מילידי הארץ, על־כן בחר לו שבעים אנשים חכמים מזקני העם ושם אותם למושלים בכל ארץ הגליל. ובכל עיר ועיר שם שבעה שופטים, להביא אליהם כל דבר ריב קטן, אולם את הדבר הקשה ואת דיני הנפשות צוה לשלוח אליו ואל שבעים הזקנים אשר עמו.

ו. ואחרי אשר שם יוסף משפטי צדק בכל עיר ועיר מבית, שם את פניו לחזק את הארץ. ובדעתו, כי הרומאים יעלו על ארץ ישראל דרך הגליל, בצר את כל משגבי הארץ, את יודפת (יוטפטסי) ואת באר־שבע ואת צַלְמִין (סלמין) ואת כפר־איכוּא) ואת יָפָה ואת סיגֶף ב) ואת ההר הנקרא תבור

(*) Καφαραχχώ. כנראה משבש.

(ג) כחיי יוסף פרק ט: סיגוי — משבש. ואולי זה משרש פֶגב.

(אֵיטְבִירִיּוֹן) וְאֵת טְרִיכֵיא) וְאֵת טְבֵרִיָּה, וּמִלְבַּד אֱלֹהֵי בְנֵי חוּמוֹת עַל הַמַּעֲרוֹת אֲשֶׁר מִסְבִּיב לַיָּם כְּנֶרֶת בְּחֶלֶק הָאָרֶץ הַנִּקְרָא הַגְּלִיל הַתַּחְתּוֹן, וּבְגִלְלֵי הָעֵלְיוֹן בְּנֵה אֵת הַמְּקוֹם הַנִּקְרָא סַלְעַ עֶכְבְּרָה וְאֵת צַפְתָּ (וְאֵת יַמְנִית (אוּ יַבְנִית) וְאֵת מְרוֹן, וּבָאָרֶץ הַגּוֹלָן אֵת סִילִיקִיָּה וְאֵת סַגְנָה (סוּגְנִי) וְאֵת גַּמְלָא. רַק לְבָנֵי צַפּוּרִי בְּלִבָּד נִתְּן יוֹסֵף לְבָנוֹת אֵת חוּמוֹת הָעִיר עַל דַּעַת עֲצָמָם, בְּרֵאוֹתוֹ כִּי הֵם עֲשִׂירִים בְּכֶסֶף וְנִכּוֹנִים לְמִלְחָמָה גַּם בְּאִין מִצִּיּוֹה עֲלֵיהֶם. וְכִכָּה בְּנֵה גַם יוֹחָנָן בֶּן לׁוֹי בַּעֲצָמוֹ אֵת חוּמַת גּוֹשֶׁח־חֵלֶב בְּמִצּוֹת יוֹסֵף. לְעַמְת־זֹאת טֵרַח יוֹסֵף בְּבָנִין יֵתֵר הַמִּצּוּדוֹת, כִּי בֵּא אֵל כָּל מְקוֹם וְנִצַּח עַל הָעֵבֻדָּה. הוּא אִסֵּף בָּאָרֶץ הַגְּלִיל חֵיל רַב, אֲשֶׁר עָלָה בְּמִסְפָּרוֹ עַל עֶשֶׂר רַבּוֹת (מֵאָה אֶלֶף) אַנְשִׁים צַעֲרִים. וְכָלֶם חֶלֶק כְּלִי־נֶשֶׁק יִשְׁנִים, כֹּאֲשֶׁר מִצָּאָה יָדוֹ לְאִסּוֹף, וְזִין אוֹתָם.

ו. וְיוֹסֵף רָאָה, כִּי כַח הַרומָאִים הַגְּדוֹל, אֲשֶׁר לֹא יַעֲמוֹד אִישׁ בַּפְּנִיּוֹ, יִסּוּדוֹ בְּמִשְׁמַעַת הַטּוֹבָה וּבִשְׁנוּנֵי ג) הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר לָהֶם. אַמֵּנָם מִדַּחֵק הַשַּׁעֲיָה לֹא יִכּוֹל יוֹסֵף לְלַמֵּד אֵת אַנְשֵׁיו וְאֵת מִלְאֲכַת הַמִּלְחָמָה), אֹלָם בְּהַכִּירוֹ, כִּי מִשְׁמַעַת הַצָּבָא תְלוּיָה בְּמִסְפָּר הַפְּקִידִים הַרַב, סָדֵר אֵת הַצָּבָא כְּדֶרֶךְ הַרומָאִים וְשֵׁם עֲלָיו שְׂרִי־צָבָא רַבִּים. הוּא חֶלֶק אֵת אַנְשֵׁי־צָבָאוֹ לְקַבּוּצִים שׁוֹנִים, וּבְרֵאשֶׁם הָעַמִּיד אֵת שְׂרֵי־הָעֲשָׂרוֹת וְעֲלֵיהֶם שְׂרֵי־מֵאוֹת וּמִמְעַלָּה לָהֶם שְׂרֵי־אֶלְפִים, וְעַל כָּלֶם הָקִים מִפְּקִידִים, לְעַמּוֹד בְּרֵאשׁ חֵילוֹת גְּדוֹלִים. הוּא לָמַד אוֹתָם אֵת הַדֶּרֶךְ לְמִסּוֹר אֵת סַמְנֵי הַפְּקִדָּה (בַּעַת מִלְחָמָה), וְאֵת אוֹתוֹת הַחֲצוּצוֹרוֹת, לְהִסְיַע אֵת הַמַּחֲנֶה אוּ לְאִסּוֹף אֵת הַצָּבָא, וְאֵת מַעֲשֵׂי אַגְפֵי הַמַּעֲרָכָה בְּעִלוֹתָם עַל הָאוֹיֵב אוּ בְהַקִּיפָם אוֹתוֹ, וְגַם הוֹרָה אוֹתָם, בְּאִיּוֹ דֶרֶךְ יֵטָה הָאֶגֶף הַמִּנְצָח בְּמִלְחָמָה לְבּוֹא לְעֹזֶרֶת הָאֶגֶף הַנֶּגֶף בְּמַעֲרָכָה, וְאִךְ יַחְזֹקוּ אַנְשֵׁי־הַצָּבָא אִישׁ אֵת אַחִיו לְשֹׂאת אֵת כְּבֹד הַמִּלְחָמָה. וְתַמִּיד הִרְאָה אוֹתָם, מֵהֶם הַדְּבִירִים הַמְּחֻזָּקִים אֵת אִמְקֵי־הָרוּחַ וְאֵת פֶּחַ הַגּוֹף. וּבִיּוֹתֵר הִקְנֶה לָהֶם אֵת הַלִּיכּוֹת הַמִּלְחָמָה, בְּבִאָרוֹ לְפָנֵיהֶם אֵת טַכְסִיסֵי הַרומָאִים בְּכָל פְּרֻטִיָּהם וּבְהַזְכִּירוֹ אוֹתָם, כִּי נִטְלוּ עֲלֵיהֶם לְהִלָּחֵם בְּגִבּוֹרֵי הַחֵיל, אֲשֶׁר בְּחֻזְק־גּוֹפָם וְעַצְמֵי־רוּחָם כָּבְשׁוּ אֵת כָּל עוֹלָם הַיְשׁוּב כְּמַעֲט. הוּא אָמַר לָהֶם, כִּי יִנְסוּ אֵת כַּח מִשְׁמַעְתָּם בְּמִלְחָמָה עוֹד לְפָנֵי צֹאחָם לְקָרֵב וִירָאוּ אִם יַעֲצְרוּ כַח לְחַדּוֹל מְדַרְכֵיהֶם הָרַעִים, אֲשֶׁר הִסְכִּינוּ בָהֶם, מְדַרְכֵי הַגְּנֵבָה וְהַגּוֹזֵל וְהָעֶשֶׂק, וְלֹא יוֹסִיפוּ לְהוֹנוֹת אֵת אַחֵיהֶם וְלֹא יִבְקְשׁוּ שֹׁכֵר לְעֲצָמָם בְּנוֹק הָאֲנָשִׁים הַקְּרוּבִים אֲלֵיהֶם. כִּי סַמֵּן טוֹב הוּא לְגוֹרֵל הַמִּלְחָמוֹת, אִם כָּל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַיּוֹצֵאִים

(א) צִין סֵפֶר א, ח, ט כְּהַעֲרָה.

(ב) בְּמִקּוֹר : סַפָּף.

(ג) מֵה שֶׁאֵינוֹ קוֹרְאִים, תְּרַגְלִים.

בהן נלחמים בלב טהור וישר א), ולבני הבליעל מלחמה לא באויביהם בלבד, כִּי־אם גם באלהים.

ה. ככה הרבה יוסף לדבר על לב אנשיו כל הימים. ומספר העם, אשר נאסף אליו והיה מוכן למערכה, עלה עד ששים אלף רגלים ושלש מאות וחמשים רוכבים, ומלבד אלה היו לו ארבעת אלפים וחמש מאות שכירי מלחמה, אשר הרבה לבטוח בהם. ושש מאות בחורי חיל היו שומרים לראשו. ועל־נקלה כלכלו הערים את כל אנשי־הצבא האלה, זולת השכירים, כי כל עיר ועיר שלחה את חצי אנשי־החיל לעבודת הצבא ואת המחצית השנייה — להמציא להם את לחמם וכל צרכיהם. ככה נחלק העם: אלה חגרו כלי־נשק, ואלה יצאו לעבוד בכל מלאכה. ואנשי המלחמה שלמו לאחיהם על הלחם, אשר נתנו להם, בסוכם עליהם מכל צרה.

פרק עשרים ואחד

יוחנן איש גוש־חלב ונבליז ומעשי יוסף להפך את מזמותיו. יוסף השיב אליו פרים אחדות, שמרדו בו.

א. ככה הוציא והביא יוסף את יושבי הגליל, אך איש־מזמות מעיר גוש־חלב ושמזו יוחנן בן לוי קם לו לשטן. הוא היה ערום ונוכל מכל אנשי הבליעל, אשר קנו להם שם במעשי נבלה כאלה ב). לראשונה היה יוחנן איש עני וימים רבים היה חסר־הכסף לשטן למזמות רשעו. הוא היה משכיל על־דבר שקר והבין לשים את חותם האמת על כזביו, והתרמית נחשבה בעיניו למדה טובה, ובה נהג גם בהליכותיו עם אוהביו היקרים. הוא ידע להתחפש כאיש אוהב הבריות, אולם למען בצעו נקל היה לו לשפוך דם אדם כמים, ותמיד בקש גדולות לנפשו, ולמען השיג את משאת־נפשו עולל מעשי רשע נבזים. לפנים היה שודד יחידי, ואחרי־כן מצא לו חבר־משחיתים, אשר לא היו רבים במספרם בתחלה, אך גדלו ועצמו מיום ליום, ועינו היתה פקוחה, לבל יבוא בסודו איש, אשר יתפש בכף על־נקלה, ורק אנשים חזקים ככה גופם ואמיצ־רוח ויודעי־מלחמה אסף אליו, עד אשר

א) יוסף משתמש במשג הנמצא בשפות האריות והוא חסר בשפות השמיות, ועכשו נהגו לתרגם אותו עברית: „תודעה“ (טובה או רעה).

ב) דברי המקור נשמעים לשני פנים. ויש מי שתרגם: „הוא היה ערום ונוכל מכל אנשי־השם (גדולי הארץ, נשואי הפנים) במעשי הנבלה האלה“, כלומר, מיתר גדולי הגליל אגש־ריבו של יוסף (יוסטוס, יהושע בן צפיה ועוד).

התלקטו אליו ארבע מאות איש, ורבים פליטי ארץ הצורים והכפרים אשר בה, ובראש האנשים האלה מלא את כל הגליל חמס ונתן את פחדו על הרבים, אשר חכו באימה למלחמה הבאה.

ג. יוחנן בקש להיות שר-צבא (בגליל) ועוד הלך בגדולות מאלה, אולם מחסור הכסף לא נתן לו להפיק את מזמתו. ובראותו, כי יוסף אוהב אותו מאד על כשרון מעשהו, דבר על לבו למלא את ידו לבנות את חומת עירו, ובדבר הזה אסף כסף רב, אשר נגש את העשירים, ואחרי זאת חבל עצת ערומים: בדעתו, כי כל היהודים היושבים בסוריה נזהרים מן השמן אשר לא נעשה בידי אחיהם, קבל רשות ומיסף לשלוח אליהם שמן אל הגבול. הוא שלם במטבע הצורים, אשר מחירו ארבעה (דרכמונים) אתיקים א) לכל ארבעה הינים ומכר במחיר זה חצי ההין, והנה ארץ הגליל היא ארץ זבת שמן, והשנה ההיא היתה שנת ברכה ויוחנן לבדו שלח שמן רב אל המקומות אשר היה שם מחסור, ועל-כן אסף לו כסף רב עד לאין-מספר. ומיד פזר מכספו לרעת האיש, אשר נתן לו לשלוח את ידיו בסחורה. הוא חשב, כי בהורידו את יוסף ממשמרתו יעלה בידו להשתרר על ארץ הגליל, ועל-כן צוה את השודדים אשר עמו להרבות מעשי חמס ושד, למען תרבה השערורה בקרב הארץ, ואז יוכל להתנפל מן המארב על ראש הגליל בצאתו לעזרת הסובלים ולהכותו נפש, או להבאיש את ריחו בעיני יושבי הארץ, אם לא ישים את לבו למעשי השודדים. ואחרי-כן הפיץ ממרחק את השמועה, כי יוסף אומר למסור את הארץ בידי הרומאים. ועוד עלילות רבות עשה, להוריד את האיש מגדלתו.

ג. ובימים ההם יצאו צעירים אחדים בני כפר דבתרתה (דִּבְרִתָּה), מן הצופים אשר הציג יוסף בעמק הגדול (בעמק יזרעאל), ושמו אורב לתלמי, גאמן בית אגריפס וברניקי, וגזלו ממנו את כל הכבודה, אשר הוליך עמו, ובה היו בגדים יקרים למכביר וגביעי כסף רבים ושש מאות זהב. הם לא יכלו לחלק את הגזלה ביניהם בסתר והביאו את כל השלל ליוסף אל טריכי. הוא הוכיח אותם על מעשה החמס שעשו לאנשי המלך והניח את כל השלל בידי חנני, הנכבד בכל יושבי טריכי, ואמר בלבו להשיב את הגזלה לבעליה בשעת הפשר. אולם הדבר הזה הביא על יוסף רעה גדולה. כי כאשר נוכחו החומסים לדעת, כי לא יקבלו חלק מן המלקוח, קצפו על יוסף מאד, וגם הבינו את מחשבתו, להשיב את יגיע כפיהם למלכים, להתרצות אליהם. על-כן ברחו החומסים בלילה אל הכפרים והודיעו את כל יושביהם, כי בגד יוסף בהם. והמהומה הקיפה גם את הערים הקרובות

(א) בכסף ש' אתיקי.

ולפנות בקר באו במרוצה כעשר רבבות אנשים מוֹיָנִים אל טריכי להִנָּקֵם ביוסף. וההמון הגדול הזה נאסף במקום מרוץ הסוסים (האפודרומין), אשר בטריכי, והרים קול צעקה בחרי-אף: אלה צעקו להוריד את יוסף ממשרתו ואלה דרשו לשרוף את הבוגד באש. ואת חמת ההמון חזקו עוד יוחנן (בן לוי) ואיש אחד ושמו יהושע בן צפאי (ספפאיס), ראש העיר טבריה בימים ההם. ואוהבי יוסף ושומרי ראשו נבהלו מחמת ההמון ונמלטו כלם אל נפשם, מלבד ארבעה אנשים. יוסף ישן עוד שנתו ונעור כאשר נגשו האנשים לשלוח אש בבית. וארבעת עבדיו הנאמנים יעצו אותו לברוח. אולם יוסף לא שם את לבו לדבר אשר נשאר עזוב באין מִגֵּן עליו וגם לא ירא את המון הקושרים הרבים. הוא קרע את בגדיו ושם אפר על ראשו והטה את ידיו לאחור וקשר את חרבו מגבו וקפץ אל ההמון. ולמראה הדבר הזה חמלו עליו קרוביו ואוהביו ואנשי טריכי יותר מכלם. ואולם האנשים אשר באו מחוץ לעיר וגם האנשים הקרובים, אשר לא יכלו לשאת את יוסף, הוסיפו לקלל אותו ודרשו ממנו להוציא אליהם כרגע את כסף הצבור ולהודות על הברית אשר כרת (עם שונאיהם) בבגד. כי בהביטם אל מראה יוסף האמינו, שלא יכחש בדברים אשר נחשד בהם, אחרי אשר עשה את הדבר לעורר רחמיהם, למען יסלחו לחטאתו. אולם באמת השפיל יוסף את עצמו בתחבולה, כי התחכם לסכסך את המתעברים בו איש באחיו למען הדבר אשר העלה את חרון אפם. הוא הבטיח אותם להודות על כל מעשיו, וכאשר נתנו לו האנשים לדבר, קרא אליהם: „את הכסף הזה לא רציתי לשלוח אל אגריפס וגם לא אמרתי למצא בו חפץ לנפשי, כי לא יכלתי לחשוב את איש-דיבכם לאהוב-נפשי ואת נזק הכלל — לשכר לעצמי. למענכם עשיתי זאת, בני טריכי, בראותי כי אין לעירכם כל משגב ומחסה, על-כן אמרתי להוציא את הכסף הזה למבנה חומותיכם. ואמנם יראתי את יושבי טבריה ואת בני יתר הערים, פן ילטשו את עיניהם אל השלל, ובחרתי להסתיר אצלי את האוצר, למען אוכל לבנות את החומה. ואם לא ימצא הדבר חן בעיניכם, הוצא אוציא אליכם את הכסף המובא ואתן לכם לבו. והנה אני יעצתי טוב עליכם — ואתם צאו ועשו שפטים בשוחר טובתכם!“

ד. לדברים האלה הריעו יושבי טריכי לקראת יוסף בקול ברכה, אולם בני טבריה ויתר הערים החלו לחרף אותם ולבִּעְטָם. אלה ואלה עזבו את יוסף לנפשם ורבו ביניהם. ויוסף התחזק עתה ברבות אנשי שלומו, כי מספר בני טריכי היה כארבעים אלף, והוא פנה אל כל הנאספים לדבר עמם כאשר עם לבבו, ויסר אותם בדברים קשים על פחזותם והבטיח אותם, כי בכסף הנמצא יבנה את חומת טריכי וגם ישים את לבבו להמציא חסות ליתר

הערים, כי לא יחסר כסף, אם תהיה עצת שלום ביניהם בדבר הוצאת הכסף, ולא ירגזו באיש המוצא להם מקור לכסף.

ה. וככה סבב יוסף את האנשים בכחש, ור"ב ההמון שב לביתו, אף כי היה סר וזעף. רק אלפים אנשים חגורי חרב אמרו להתנפל על יוסף, אולם הוא מהר להמלט אל ביתו, והם סבבו את הבית בדברי-אימים. נגד האנשים האלה חבל יוסף עצת מרמה חדשה. הוא עלה על גג ביתו והשקיט את השאון בתנופת יד ימינו וקרא אל האנשים, כי אינו מבין מה הם דורשים ממנו, כי בתוך הקולות והשאון אינו יכול לשמוע דבר, אולם הוא נכון למלא את כל משאלותיהם, אם ישלחו לו אנשים נבחרים אל הבית פנימה, לדבר עמו במנוחה. לשמע הדבר הזה באו אל הבית טובי האנשים וראשיהם. והוא משך אותם אל קרן פנת הבית ואחרי-כך צוה לסגור את שער החצר ולדוש את בשרם בשוטים, עד אשר נחשפו מעיהם. וההמון עמד מסביב וחשב, כי האריכו האנשים הבאים אל הבית בדברי עצומוותיהם. ופתאם צוה יוסף לפתוח את שערי החצר ולהוציא משם את האנשים הטובלים בדמם. ולדבר הזה נבהלו האנשים הנותנים עליו את פחדם והשליכו מעליהם את נשקם ונמלטו על נפשם.

ו. אחרי הדברים האלה גדלה עוד קנאת יוחנן והוא טמן עוד הפעם פח לרגלי יוסף. הוא התחפש כאיש חולה ובקש את יוסף במכתב לתת לו להתרפא במימי טבריה. ויוסף לא הבין את מחשבתו הרעה וכתב אל פקידי העיר (טבריה) לקבל את פני יוחנן בכבוד ולספק לו את כל צרכיו. יוחנן הפיק את רצונו מדבר יוסף וכעבור שני ימים פתה את אנשי העיר בדברי כחש ובשחד למרוד ביוסף. ושילא (סילט), אשר הפקידהו יוסף לשמור על העיר, שמע את הדבר ומהר לכתוב אליו על מעשה המזמה. וכאשר קבל יוסף את המכתב, יצא היש ממקומו ונסע כל הלילה ולעת עלות השחר בא אל טבריה, וכל המון יושבי העיר יצא לקראתו, ויוחנן חשד ביוסף, כי למענו בא אל העיר, ובכל-זאת שלח אליו בידי אחד ממכיריו, לכחש לו על-דבר מחלתו ולאמר, כי הוא שוכב במטה, ועלי-כן אינו יכול לצאת אליו ולכבדהו. וכאשר הקהיל יוסף את בני טבריה אל האצטדין ונסה לדבר אתם על השמועה אשר הגיעה לאזניו, שלח יוחנן שמה אנשי-צבא מזינים וצוה עליהם להמית את יוסף, וכאשר חשפו האנשים את חרבותיהם, ראה אותם העם והרים קול צעקה. ולשמע הצעקה פנה יוסף לאחוריו ובראותו את הלבות החרבות השלופות לשחטו קפץ למטה אל החוף — כי עמד על תל גבוה שש אמות לדבר משם אל העם — וירד מהר אל אחת הסירות העומדות שם ונמלט עם שני שומרי ראשו אל תוך היאור (ים כנרת).

ז. ואנשי צבא יוסף לקחו את נשקם מהר ויצאו להלחם במבקשי

נפשו. ויוסף פחד, פן תתלקח לרגלי הדבר הזה מלחמת-אחים, אשר תחריב את כל העיר בעון מתי-מספר, ושלח ציר אל אנשי-הצבא להודיעם, כי ידאגו רק להגן על נפשם ולא ימיתו גם לא יחרפו אחד מן החיבים. ואנשי-הצבא עשו כמצותו ושבּו למנוחתם, אולם יושבי הארץ אשר מסביב שמעו על-דבר המזמה ועל-דבר יועץ הרע ונאספו להכות את יוחנן, והוא מהר להמלט אל גוש-חלב, עיר אבותיו. ומכל ערי הגליל נהרו אל יוסף רבבות אנשים מזינים והודיעו בקול, כי באו להלחם ביוחנן, החורש און על כל העם, ולשרוף עליו את העיר, אשר נתנה לו מנוס ומחסה בקרבתה. ויוסף ענה אותם, כי הוא מקבל ברצון את אותות אהבתם, ושכך את חמתם, כי בחר לו לכבוש את אוהביו בחכמה ולא רצה להכותם נפש. ואחרי אשר נודעו לו שמות האנשים, אשר התקשרו עליו יחד עם יוחנן בכל עיר ועיר, — כי בנפש חפזה גלה העם את שמותיהם, — שלח אליהם צירים להזהירם, כי יצא לבז את רכושם ולשרוף את בתיהם באש עליהם ועל בני משפחתם, אם לא יעזבו את יוחנן בעוד חמשה ימים, ובדבר הזה הטה מאחרי יוחנן חיש מהר כשלישת אלפים איש והם באו אליו ופרקו את כלי-נשקם והניחום לרגליו. וליוחנן גשארן רק כאלפים איש — וקלם פלטים מארץ סוריה, והוא שב להתנכל במסתרים על יוסף, אחרי אשר לא יכול לו לעיני השמש. הוא שרץ בלאט מלאכים אל ירושלים להכות את יוסף בלשון, כי אסף לו חיל לרב, וגם הוציא קול, כי לא יארכו עוד הימים ויוסף יבוא בשערי העיר (ירושלים) להיות שם למושל עריץ, אם לא יתן עליו משמר. העם היושב בירושלים הבין את עלילות יוחנן ולא שם לב אל דבריו, אולם טובי העם, אשר קנאו ביוסף, ואחדים מראשי הממשלה (בירושלים) שלחו בסתר כסף אל יוחנן לאסוף לו שכירים ולהלחם ביוסף וגם נמנו וגמרו ביניהם להוריד אותו (את יוסף) ממשרת ראש-הצבא, ובראותם, כי בגזרת פיהם לבד לא ישיגו את חפצם, שלחו אלפים וחמש מאות אנשי-חיל מזינים ועליהם את יועזר בן נומיקוס ואת חנניה בן צדוק^א) ואת שמעון ויהודה בני יונתן, — כלם אנשים מטיבים לדבר, — להטות את לב העם מאחרי יוסף ולדרוש ממנו דין וחשבון על מעשיו, כאשר יבוא אליהם ברצון, או גם להלחם בו, אם יקשה את לבו להחזיק במשרתו. אוהבי יוסף (אשר בירושלים) כתבו אליו, כי נשלח צבא אל הגליל, אולם את שרש הדבר לא הודיעוהו, יען אשר נועצו שונאיו עליו בסתר. ועל-כן לא הקדים יוסף להזהר. ארבע

^א צע"פ, פרק יז, נחשב חנניה בן צדוק בין הקנאים הרצוונים, אנשי אצטור בן

חנניה (אחד הצירים אשר כרתו את הברית עם מטיילים), ובספר חיי יוסף (ט) מבאר, כי חנניה השלוח אל יוסף היה מן הפרושים ושם אביו לא נזכר.

ערים פשעו בו ועברו אל מריביו, והן צפורי וגמלא (נ"א: וגברה) וגוש-חלב וטבריה. אולם בידו הצליח להשיב אליו את הערים בלי מלחמה ובתחבולות ערמה תפש בכף את ארבעת שרי החילים והשלוחים מירושלים) עם גבורי צבאם ושלח אותם לשוב אל ירושלים. וחמת העם בערה על האנשים עד להשחית, והוא רצה להמית אותם ואת כל הנלוים אליהם לשלחם, לולא קדמו לברוח.

ה. ומן היום ההוא והלאה ירא יוחנן את יוסף ולא יצא מחומת גוש-חלב החוצה. וכעבור ימים אחדים פשעה טבריה ביוסף עוד פעם, ויושביה שלחו לקרא אליהם את אגריפס המלך. אמנם המלך לא הספיק לבוא למועד הקבוע, ורק רוכבים רומאים מתיימספר באו אל העיר ביום ההוא, ולדבר הזה הודיעו יושבי טבריה, כי הפרו את בריתם עם יוסף, והשמועה על-דבר המרד הזה הגיעה לאזני יוסף בטריכי, כאשר שלח את אנשי-צבאו לאסוף צדה, ולא יכול לעלות לבדו על המורדים וגם לא רצה להשאר על עמדו, בפחדו פן ימהרו אנשי המלך לבוא בשערי העיר בעוד הוא מתמהמה, וגם לא יכול לדחות את מעשהו ליום המחרת, כי היה יום השבת, ועל-כן גמר בנפשו ללכוד את הקושרים בערמה. הוא צוה לסגור את שערי טריכי, פן יגלה שמץ מדבר עצתו לאנשים הקמים עליו, ולאסוף את כל הסירות השטות בים כנרת — כי נמצאו אז שם מאתים ושלשים סירות ובכל אחת היו ארבעה מִקָּהים ולא יותר. ובסירות האלה מהר יוסף להפליג אל טבריה, וצוה על הסירות הַקָּהָצֵר במרחק גדול מן העיר, עד אשר לא היה קל משם לראות, כי הן ריקות מאדם, והוא עם שבעת שומרי ראשו, אשר לא היו חגורי נשק, קרב אל העיר, עד אשר נראה לעיני יושביה. וכאשר ראו אותו מראש החומה אנשי-ריבו, אשר זה עתה המטירו עליו חרפות, נבהלו מאד, בחשבם כי כל הסירות מלאות אנשי-צבא מְזֻנִים. הם השליכו את כלי-נשקם והניפו ענפי-זית, להתחנן אליו, כי יחמול על העיר.

ט. ויוסף הרבה להפחידם וליסרם בדברים, על אשר הם מְקַלִּים את כחם במלחמות אחרים, אחרי שקבלו עליהם להלחם ברומאים, ועושים מעשי תעתועים לשמחת נפש שונאיהם, ואחרי זאת הוכיח אותם, כי הם מבקשים את נפש האישי, השוקד על שלומם ושלֹתם ואינם בושים לסגור את שערי עירם בפני הבונה את חומותיה. וגם אמר אליהם, כי יקבל ברצון את האנשים, אשר יבואו להצטדק לפניו ויתנו לו עֶרְבָה על אמון לב אנשי העיר. לשמע הדבר הזה ירדו אל יוסף מיד עשרה אנשים מטובי בני טבריה והוא קבל אותם וצוה להוליכם אל אחת הסירות העומדות מרחוק. ואחרי-כן דרש, כי ירדו אליו עוד חמשים איש מראשי זקני המועצה, למען יקה גם את עֶרְבָתם. ועוד מצא לו טענות חדשות להוסיף ולקרא אלי

אנשים, למען יכרות אתם ברית. ואת החובלים (הקברניטים) פקד לתפוש את האנשים ולנסוע אתם בחפזון אל טריכי ולאסור אותם בבית-הכלא. וככה אסף אליו את כל יועצי העיר שש מאות איש וכאלפים מטובי העם וצוה להוליכם בסירות אל טריכי.

י. וכל האנשים צעקו בקול, כי ראש מחוללי המרד הוא איש אחד ושמו קליטוס, ובקשו את יוסף לכלות בו את חמתו. אולם יוסף לא רצה להמית איש וקרא ללוי, אחד משומרי ראשו, וצוהו לרדת אל החוף ולקצץ את ידי קליטוס, אך לוי ירא לרדת לבדו אל המון שונאיו הרבים ומאן לעשות את הדבר. ובראות קליטוס את יוסף קם בחמתו בסירה, כאלו הוא אומר להתנפל עליו ולעשות בו שפטים, התחנן אליו מן החוף להשאיר לו אחת משתי ידיו. ויוסף נעתר אליו, אך דרש ממנו, כי יכרות את ידו בעצמו. קליטוס הוציא בימינו את החרב וכרת את שמאלו. כה נפל פחד יוסף עליו! ככה בא יוסף עם סירות ריקות ושבעת שומרי ראשו ולקח את עם טבריה בשבי והשיב אליו את העיר. ואחרי ימים מעטים ראה, כי התקוממו עליו בני העיר יחד עם יושבי צפורי, ומסר את העיר לאנשי-צבאו למשסה. וכאשר אסף אליו את כל רכוש האזרחים השיב אותו לבעליו. וככה עשה גם בעיר צפורי, כי כל חפצו היה ללמד את האנשים מוסר אחרי הכניעו אותם ובהשיבו להם את כספם משך אליו את אהבתם מחדש.

פרק עשרים ושנים

היהודים התכוננו למלחמה. ושמעון בן גיורא הרבה שד בארץ.

א. ככה שקטו המהומות בארץ הגליל. וכאשר חדלו יושביה לריב ביניהם התמכרו להכין את הכל לקראת המלחמה עם הרומאים. ובעת ההיא בנו חנן הכהן הגדול וגדולי העם, אשר לא היו מאוהבי הרומאים, את חומת ירושלים והכינו מכונות רבות למלחמה. ובכל קצות העיר צרפו היהודים חצים וכל מיני קלע וכלי-נשק, והמונים המונים למדו בני-הנעורים את ידיהם לקרב בלי סדר, וכל העיר מלאה המלה ושאון. והאזרחים השקטים נבוכו מאד ורבים השכילו לראות מראש את הצרות העתידות לבוא וקראו לבכי ולמספד. גם אותות ומופתים היו אז ובשמים ובארץ ורודפי השלום ראו בהם סמן רע לעתיד, אולם אוהבי המלחמה הפכו אותם ופתרו אותם לטובה כאנת נפשם. ומראה העיר לפני עלות הרימאים היה כמראה עיר נוטה למות. וחנן חשב בלבו להשבית מעט-מעט

(או: לזמן קצר) את התכונה למלחמה, אולי יהפוך את לב המורדים ויפר את העצה הנבערה, שיעצו המכנים בשם קנאים, למען ייטב לעם. אך הוא נפל שדוד בזרוע רמה, ובדברים הבאים נספר, מה היתה אחריתו.

ג. ובמחוז עקרבים (עקרבתא) אסף אליו שמעון בן גיורא אנשי־ריב רבים ושם את פניו אל החמס. ונקל היה בעיניו לשום לבו את בתי העשירים, כי גם את בשרם נתן למכים ומרחוק הראה לדעת, כי יהיה לרודה עריץ בעמו. וכאשר שלחו חנן וראשי ירושלים צבא להלחם בו, לקח אתו את אנשיו וברח אל השודדים אשר במצדה, ואתם ישב עד אשר נרצחו חנן ויתר שונאי נפשו, ומשם פשט כל הימים על ארץ אדום. וכאשר גדל מספר ההרוגים בארץ ולא חדל השד והחמס, אספו ראשי האדומים צבא והקימו שומרים בכפרים. אלה הדברים אשר נעשו בימים ההם בארץ אדום.

ספר שלישי

פרק ראשון

גירון שלח את אספסינוס להלחם ביהודים.

א. וכאשר הגיעה שמועת המפלול בארץ יהודה לאזני גירון, נפלו עליו חרדה ופחד במסתרים; אולם לעין רואים עטה גאוה וזעם, באמרו, כי לא מגבורת האנשים (היהודים) יצא הדבר, רק מקלות דעת שרי-הצבא (הרומאים). הוא חשב, כי נאה לכבוד תפארת שלטונו להביט בבוז על התלאות האלה ולהראות, כי נעלה היא נשמתו מכל הנוראות, אולם דאגתו ורגזו גלו את מבוכת לבבו.

ב. הוא התבונן בדבר, מי האיש, אשר בידו יפקיד את ארצות-המזרח הסוערות, למען ינקם ביהודים על מרדם ויציל מידם את העמים מסביב, אשר גם בהם פשה הנגע הזה, — ומצא, כי רק אספסינוס הוא האיש הדרוש לחפצו והוא לבדו יוכל לקבל עליו את כבד המלחמה הגדולה הזאת, כי הוא איש-מלחמות מנעוריו, ושיבה זרקה בו על שדה-הקרב, וזה מכבר הקים שלום בארצות המערב, אשר החרידו הגרמנים ממנוחתן, ובחרב ימינו הכניע את ארץ בריטניה, אשר לא נודע שמה עד היום ההוא, ובדבר הזה זכה את אביו (של הקיסר) קלודיוס בחגיגות נצחון בלי עמל וזעת אפים.

ג. במעשי אספסינוס אלה ראה הקיסר סמן טוב לעתיד, בהכירו, כי טעם זקנים ונסיון המלחמה גם יחד נמצאו בו, וגם בניו יהיו לערבה נאמנה על ישר לבו, וכח-עלומיהם יהיה למשען לתבונת אביהם. ואולי עשתה זאת יד אלהים, אשר קדר את הדברים מראש! כי שלח גירון את האיש הזה לקחת בידו את כל צבאות הרומאים אשר בסוריה, ולמען עורר את רוחו הרבה לךבר אתו חלקות ועשה לו כבוד גדול בשעת הדחק הזאת. מארץ אַכְיָה, אשר נמצא שם אספסינוס יחד עם גירון, שלח את טיטוס בנו אל אלכסנדריה, להעלות משם את הלגיון החמישי והלגיון העשירי, והוא עבר את ים הַסְפּוֹנְטוֹס ונסע אל ארץ סוריה בדרך היבשה ושמה אסף אליו את צבאות הרומאים ורבים מחיל הברית, אשר שלחו מלכי הארצות הסמוכות.

פרק שני

היהודים נגפו מגפה גדולה על־ידי אשקלון. אספסינוס נסע אל עכו.

א. ואחרי אשר הכו היהודים את צסטיוס גבה לבם בנצחונותיהם, אשר לא קוו להם מראש, ולא עצרו כח לכבוש את תשוקת המלחמה וכמו צִהָט אותם מולם להעביר את המלחמה למרחקים. כי כל אנשי־החיל מהרו להאסף ולעלות על אשקלון, היא עיר עתיקה לימים, רחוקה חמש מאות ועשרים ריס מירושלים, אשר איבת עולם היתה בינה ובין היהודים, ועל־כן אמרו הפעם להגיח עליה ראשונה. ובראש המתנפלים עמדו שלשה שרי־חיל ואנשי־מעלה בגבורתם ובחכמתם, והם ניגר איש עבר־הירדן ושילא הבבלי ויחד אתם יוחנן האַסי. ואמנם עיר אשקלון היתה בצורה למשגב, אולם כמעט היתה ריקה מאנשי מלחמה. כי רק גדוד רגלים אחד ולהקת רוכבים שמרו עליה ובראשם שר־הצבא אַנטוניוס.

ב. והיהודים החישו את מסעם בזעף ועמדו לפני שערי העיר במהרה, כֵּאלוּ מקרוב באו. אולם מעיני אנטוניוס לא נעלם דבר מסעם והוא יצא לקראתם עם רוכביו ולא חת מגדל המונם ולא מעז רוחם והחזיק מעמד בפניהם בעצם גבורה, כאשר השתערו עליו בפעם הראשונה, וגרש את המעפילים לעלות על החומה. כי המון אשר לא נסה בקרב הצה פה על גבורי חיל מִלְמָדי מלחמה, ורגלים נלחמו ברוכבים ואנשים צפופים בלי סדר התנגחו עם צבא מחבר במערכה והשתרעו בכל נשק הבא לידם על אנשי־צבא מְיֻנָּים מכף רגל ועד ראש, ומרי־נפש, אשר עשו מעשיהם בחמת אפם ולא בהשכל ודעת, ערכו מערכה נגד אנשי־צבא השומרים את פי מפקדיהם, אשר כוננו את כל צעדיהם לאות הנתון להם — על־כן כשלו היהודים באפס־ידי. וכאשר התמוטטו שורות המערכה הראשונות, כי נלחצו להסוג אחור מפני הרוכבים, נדחפו אל תוך השורות האחרונות, אשר שתו גם הן אל החומה, וחרב איש היתה באחיו, ולאחרונה ברחו כל היהודים מפני דהרות הרוכבים ונפוצו על־פני כל העמק. ושם נמצא כר רחב לרוכבי הטוסים, והמקום עזר לרומאים להרבות את חללי היהודים. הרוכבים מהרו לעבור את הבורחים במרוצתם ולסגור עליהם את הדרך, ואחרי־כן הפגו את פניהם למולם והפיצו את הפליטים אשר התלקטו במנוסתם והכו בהם לאין־מספר. ורבים הקיפו את פליטי היהודים בכל המקומות אשר פנו שמה וצנפו אותם והמיתוהם ברמחיהם על־נקלה. וגדל המון היהודים לא הועיל להם בעת צרתם והרומאים, אשר היו מתי־מספר, כמו עצמו ורבו בעשותם חיל במלחמה.

והיהודים נסו להלחם במזלם הרע ועמדו על נפשם, כי בושו ממנוסתם המהירה, וגם קוו להסב את גורל המלחמה, אולם הרומאים לא חדלו מעשות חיל. וכה ארכה המלחמה עד הנשף ועשרת אלפים מן היהודים נפלו בחרב וביניהם שני שרי-הצבא יוחנן ושילא והנותרים כסו רָבֵם פצעים ושרדו עם שר-הצבא הנשאר ניגר אל שעלית א), והיא עיר מצער לאדומים. ומן הרומאים נפצעו מת-מספר במלחמה הזאת.

ג. אולם גם אחרי הצרה הזאת לא סר גאון היהודים, ונהפוך הוא, כי חזקה עוד הרעה את עזות פניהם ולא שמו לבם להמון החללים המתבוססים לרגליהם, וזכר נצחונותיהם הראשונים השיאם להביא עליהם מגפה שנית. הם לא חכו עד אשר ירפאו פצעייהם ואספו את כל חילם ובשארית תמות ובהמון גדול מבראשונה מהרו במרוצה אל אשקלון. אולם גם הפעם מצא אותם כפגע הראשון, גמול חסר דעת הקרב ויתר מגרעותיהם למלחמה. כי אנטוניוס טמן להם אורב במעברות הארץ והם נפלו אל הפח מבלי דעת, ועוד טרם הסתדרו במערכה הקיפו עליהם הרוכבים ועוד הפעם נפלו חללים שמונת אלפים איש ומעלה והנשארים נמלטו על נפשם ויחד אתם גם ניגר, אשר הפליא להראות את גבורתו בעת מנוסתו. כי נלחצו היהודים בידי רודפיהם אל מגדל-מבצר אחד בכפר הנקרא בלצדק (נ"א: בצדל, בזדל), ואנשי אנטוניוס לא יכלו להתמהמה לפני המגדל, כי קשה היה לכבשו וגם לא רצו לתת לשר-הצבא הגדול מכל היהודים בגבורתו לצאת בשלום, ועל-כן שלחו אש בחומה, וכאשר עלתה הלהבה מן המגדל שבו הרומאים לדרכם בשמחה וחשבו בלבם, כי מת ניגר. אולם הוא קפץ אל תוך מערה עמקה בירכתי המצודה ונצל מן הלהבה. ואחרי שלשה ימים שמע את נהי האנשים, אשר חקרו למצא את עצמותיו ולקברו, זענה לקולם. וכאשר יצא בשלום נפעמה רוח היהודים ושמחו שמחה גדולה, כי מאת האלהים באה ישועת האיש הזה, אשר נועד להוציא את צבאותיהם במלחמה העתידה.

ד. ואספסינוס פקד את הצבא בעיר אנטיוכיה, היא העיר הגדולה בארץ סוריה, ועל-פי גדלה וחסן אשרה היא שלישית במעלתה בכל חלק העולם הסר לשלטון הרומאים, ושם אסף אליו גם את אגריפס המלך, המחכה לקראת בואו עם כל חילו, ומהר לנסוע אל עכו. ובעיר הזאת קדמו את פניו אנשי צפורי עיר הגליל, אשר הם לבדם מכל יושבי הגליל דרשו שלום לרומאים, כי היטיבו לראות מאין יבוא עזרם וידעו את כל חזק

(א) סָיִס, Σάλλις, נ"א: סָיִס, Χαάλλις.

הרומאים, ועל־כן מהרו עוד לפני עלות אספטינוס לתת את ערבתם לצסנוס גלוס וכרתו עמו ברית וקבלו חיל־משמר, ועתה יצאו בברכת שלום לקראת המצביא והחדשו והבטיחוהו, כי בכל אות־נפשם יהיו נאמנים בבריתו גם נגד אחיהם. וראש־הצבא מלא את שאלתם ונתן להם חיל רוכבים ורגלים, אשר תמצא ידו לשמור את שלום העיר ולהגן עליה משד בעלות עליה היהודים למלחמה, כי לא קל היה בעיניו הנזק אשר ימצא אותו בהלקח ממנו לפני המלחמה העתידה העיר צפורי, היא הגדולה בכל ערי הגליל, הבנויה במקום משגב והמקפה חומה, אשר תהיה לו למבצר לעמת העם היושב בגליל.

פרק שלישי

תאור ארץ הגליל, ארץ שמרון וארץ יהודה.

א. שתיים הן ארצות הגליל: האחת מכנה בשם הגליל העליון והשנית בשם הגליל התחתון, ומסביב להן נמצאו ארץ הצידונים (פיניקיה) וארץ סוריה. וממערב שמש גבולות הארץ הם עכו עם בנותיה והר הכרמל, אשר היה לפניו לבני הגליל, ועתה הוא נחשב על גבול הצורים. ובקרבנו נמצאה גבע (א) עיר הרוכבים, אשר נקראה בשם הזה, כי ישבו בה רוכבים מצבא המלך הורדוס, אשר נפטרו מעבודתם. וגבול הדרום הן ארץ משרון ועיר בית־שאן עד מי הירדן. ומרוח קדם גבול הגליל הן ארצות סוסיאת (היפוס) וגדר וארץ הגולן, ושם נמצאו גם גבולות מלכות אגריפס. ומרוח צפון סובב הגבול על צור וארץ נחלתה. וארץ הגליל התחתון מעיר סבריה עד כבול (חבולון) ב בקרבת חוף עכו, ורחבה מן הכפר אשר בעמק הגדול ושמו פסלות (כסלות־תבור) עד באר־שבע. ומשם רחב הגליל העליון עד כפר בקע (בקה), הוא קצה גבול ארץ הצורים. וארכה מכפר תקה אשר על הירדן עד מרון (מירות).

ב. ואף כי שתי ארצות הגליל קטנות במדה ומכל עברים הן מקפות ערי־נכר, בכל־זאת עצרו יושביהן בכל המלחמות את האויבים מעלות על הארץ. כי היו הגלילים אנשי־מלחמה מנעוריהם ועצומים במספרם כל הימים,

(א) בְּקָה. צִין סַפֵּר ב, י"ח, א.

(ב) גִּיא: זבולון. את ארץ הגליל מונה יוסיפוס במוכן הרחב הגיאוגרפי, ואת רחבה

במוכן הארץ הגיאוגרפי. לעמת זאת בעבר הירדן (להלן, ג) וביהודה (ה) הוא מפגן את ארץ הארץ ורחבה למוכנים הגיאוגרפיים.

ומעולם לא שלט מרד־לב באנשים ומעולם לא חסרה הארץ גברים ויוצאים לקראת נשק, כי כלה ארץ דשנה ואדמת־מרעה וגם עצים שונים צומחים בה ועשר תנובת הארץ מושך גם את לב האנשים הרחוקים מאהבת עבודת־האדמה. וכל הארץ נזרעה בידי יושביה ולא נמצא בה אף חבל שומם אחד. ובגלל ברכת האדמה הטובה ערי־הגליל הרבות והמון הכפרים מלאים אדם (מִרְפִּים באכלוסים) וגם מספר יושבי הקטן שבכפרים הוא חמשה־עשר אלף.

ג. ואף כי ארץ הגליל נופלת במדתה מעבר־הירדן (ארץ פְּרִיָה), הנה היא עולה עליה בחילה ובעשרה, כי כלה ארץ זרועה ופוריה בכל מקום, וארץ עבר־הירדן, הגדולה מהגליל הרבה, היא אדמת רכסים שוממה, וקשה לגדול עצי־פרי טובים — ואמנם גם פה החלקות הטובות מלאות מגד שדה, ובעמקים צומחים כל מיני עצי־פרי, ויושבי הארץ מגדלים זיתים וגפנים ותמרים לרב; הפלגים היורדים מראשי ההרים משקים את האדמה לרויה, ואתם יחד מקורות נאמנים, השוטפים כל ימי השנה, גם בחרבוני קיץ בעת יבש הפלגים. וארץ ארץ עבר־הירדן ממכור עד פחל, ורחפה מרב־עמון עד הירדן. ועיר פחל האמורה היא גבול צפון והירדן גבול מערב. ומעבר לגבול הארץ בדרום נמצאה ארץ מואב, ובגבול המזרח הן ארץ ערב וארץ חשבון א) והערים רבת־עמון ב) וגרש (גרסה).

ד. וארץ שמרון נמצאה בין הגליל ובין ארץ יהודה בתוך. ותחלתה מן הכפר הנקרא גנים (גיניה), אשר בעמק הגדול, וסופה בקרבת פלך עקרים, ובתכונתה אינה שונה מארץ יהודה, כי שתיהן ארצות הרים ועמקים רבים והן טובות לעבודת האדמה ונותנות יבול רב, וגם עצים נמצאים בהן למכביר ועושים פרי־הבָּר ופרי־הגנים. אמנם ארצות צמאון הן מתכונת אדמתן (אינן עשירות במוצאי מים), אך מי הגשמים מרוים אותן לרב. מי הנחלים השוטפים פה הם נפלאים במתקם והמון המרעה הטוב מביא שפע ברכה לחלב הפהמה, אשר אין כמוהו ביתר הארצות. ועד נאמן על מעלות שתי הארצות וברכת אדמתן הוא המון יושביהן הרב.

ה. והגבול בין שתי הארצות הוא הכפר צְנוֹת, הנקרא ברקאי, ומעבר הדרום למקום הזה היא ארץ יהודה — והכפר הזה הוא גבולה מצפון, וגבול הדרום לפי מדת ארכה הוא הכפר הסמוך לגבולות ערב הנקרא בשם יִרְדֵן. ולרחה ארץ יהודה משתרעת מנהר הירדן עד יפו ובין שני הגבולים בתוך מקום העיר ירושלים. על־כן קראו לה רבים בצדק בשם טבור הארץ. וגם

א) ספובגיסים, Συβονίτις, ג'א: אסבוגיסים, Ἐσβονίτις.

ב) פילדספיה.

אין ארץ יהודה חסרה שפע־ימים, כי היא נמשכת לארך שפת הים עד עכו. והארץ נחלקת לאחד־עשר חבל, ועל כלם מושלת העיר ירושלים כקרית מלוכה, כי היא מתרוממת על כל סביבותיה כדמיון הראש המתרומם מעל לגוף. ויתר הערים נחלקות לפלכים א), הנקראים על שמן. גופנא הפלך השני ואחריו עקרבים (עקרבתא) ואחריו תמנה ולוד, אמאוס ופֿלי ב) ואדום ועין־גדי, הורדיון ויריחו. ואחרי הערים האלה גם יבנה ויפו וסביבותיהן ג). ועל הארצות האלה נוספו מחוז גמלא והגולן והבשן וחבל ארגוב (ארץ טרכון) הם חלקי מלכות אגריפס. כי ראשית מלכות אגריפס היא בהרי הלבנון ועל־יד מקורות הירדן, ומשם היא נמשכת לרחבה עד ים טבריה (כנרת, גנוטר), וארכה מן הכפר הנקרא ערפה (ארפה) עד יולֿיס ד). והיהודים והסורים יושבים בה יחד. בדברים האלה הודעתי בקצור נמרץ את תכונות ארץ יהודה והארץ אשר מסביב.

פרק רביעי

יוסף התנפל על צפורי ונלחץ לצוב אחור. טיטוס בא בחיל גדול אל עכו.

א. ואנשי־הצבא, אשר שלח אספסינוס לעזרת בני צפורי, והם אלף רוכבים וששת אלפים רגלים, ובראשם שר־האלף פֿלצידוס, חנו לראשונה בעמק הגדול ואחרי־כן נפרדו, הרגלים באו אל העיר לשמור עליה והרוכבים נשארו במקום תחנותם הראשון. ואלה ואלה יצאו כפעם בפעם ממקומם ופשטו בארץ והרבו לעשות רעה לאנשי יוסף היושבים במנוחה, כי בזוו את סביבות הערים והכו את האנשים הנועזים לצאת אל השדה. על־כן מהר יוסף לעלות על צפורי וקוה לכבוש את העיר, אשר ידיו חזקו את חומותיה, בטרם פשעה בארץ הגליל, ושמו אותה למשגב, למען יקשה לרומאים ללכדו, והדבר היה לו עתה למוקש, כי נכזבה תוחלתו לקחת את העיר

א) ביונית: *τοπαρχίαι*, טופרכיות.

ב) בלי ספק פלך בית־לפתני, הנזכר להלן (ספר ד, ה, א. עין סם), ונשתבש

השם כאן מאד.

ג) יוסיפוס מונה י"א פלכים (מחוזות), מלבד יבנה ויפו, שכנראה קברו אל הנציבות

הסורית. לְעַמְת־זאת פליניוס הירוכאי מחשב עשרה פלכים, ופלך יפו ככלל, ואינו מזכיר את אדום ועין־גדי (תולדות הטבע, ב, טו.)

ד) היא יולֿיס—בית צידא, שבנה פיליפוס (ספר ב, ט, א) בנוף־ן החתחון, סמוך לֿיס־

כנרת.

בחזק־יד וגם נבצר ממנו להפוך את לב יושבי צפורי עליו לטובה. ובמסעו זה חזק יוסף את המלחמה בקרב הארץ, כי הרומאים קצפו עליו על אשר התנפל פתאם על העיר ולא נתנו לו מנוח בלילה וביום, כי השחיתו את הארץ ושדדו את כל רכוש יושביה הנמצא בשדה, וכפעם בפעם המיתו את בחורי המלחמה ומכרו לעבדים את הזקנים והחלשים. וכל ארץ הגליל מלאה אש ודם, ולא נמצא מכאוב ויגון אשר לא עבר עליה, ורק מנוס אחד נשאר לעם הכוזב והשטני — בערים אשר חזק יוסף את חומותיהן.

ב. וטיטוס נחפו לעבור דרך הים מאכיה אל אלכסנדריה, אף כי היו אז ימי הגשמים, וקבל את הצבא כאשר פקד עליו אביו והחיש את מסעו והגיע במהרה אל עכו. ושם מצא את אביו וחבר את שני הלגיונות המהללים, אשר הביא עמו, והם הלגיון החמישי והלגיון העשירי, אל הלגיון החמשה־עשר, אשר בידי אביו. ועליהם נוספו שמונה־עשר גדודים (קוהורטות) ועוד חמשה גדודים ולהקת רוכבים אחת באו מעיר קיסריה וחמש להקות רוכבים מארץ סוריה. ועשרה גדודים היו בני אלף רגלים האחד, ובכל אחד משלשה־עשר הגדודים הנותרים היו שש מאות רגלים. וכל להקת רוכבים היתה בת מאה ועשרים איש. וגם חיל־עזר רב ממלכי הברית נאסף שמה (אל עכו), כי אנטיוכוס (מלך קומחי) ואגריפס ושהים (מלך חמת) הביאו כל אחד אלפים אנשי־צבא רגלים רובי־קשת ואלף רוכבים, ומלכו הערבי (מלך נבטו, היושב בסלע) שלח אלף רוכבים וחמשת אלפים רגלים, כָּמֹם רובי־קשת. וככה הגיע כל צבא הרומאים עם חיל המלכים עד ששים אלף איש, רוכבים ורגלים, מלבד משרתי הצבא אשר הלכו אחריו במספר רב ועצום, וגם הם לא נבדלו בדעת הקרב מחבריהם יוצאי המלחמה, כי בעת שלום למדו את טכסי הקרב יחד עם אדוניהם ובעת מלחמה היו אתם יחד בצרה ואיש לא עלה עליהם בדעת הליכות המלחמה ובגבורה, מלבד אדוניהם.

פרק חמישי

צבאות הרומאים ומחנותיהם ויתר שבחיהם ומעלותיהם.

א. ומי לא ישתומם לדברים האמורים על תבונת הרומאים, כי למדו את עבדיהם לא רק לשרת אותם לצרכי חייהם, כי־אם גם להועיל להם בעת מלחמה. ואם יתבונן איש ליתר טכסי צבאותיהם, יבין וידע, כי רק בתבונת כפיהם עשו להם הרומאים את הממשלה הגדולה הזאת ולא קבלו אותה למתנה ממולם. כי אינם מחכים לעת מלחמה לאחוז את החרב, ולא דק בשעת דחקם הם שולחים ידיהם לקראת נשק, למען אסוף אותן בזמן־

שלום, כִּי־אם דמיונם כאנשים אשר נולדו עם כלי מלחמתם יחד, וכל הימים אינם שובתים מלשאת את משמרת עבודת המלחמה, ואינם חושכים את חרבם לשעת הפשר. שנוני־המלחמה אשר להם אינם שונים ממלחמת־אמת, וכל אחד מאנשי־הצבא מתרגל בעבודת המלחמה מדי יום ביומו בכל אות־נפשו כבעת צאתו לקרב, ועל־כן נקל להם להפליא גבורה במלחמה. ואין מבוכה שולטת במערכותיהם, אשר הסכינו לסדרים, ואין פחד לנגד עיניהם, ואין יגיע המלחמה אוכל את פחם; על־כן הנצחון רודף אחריהם תמיד, כי אין דומה להם בדרכיהם אלה. ואמנם לא ישגה אדם בקראו לשנוני־מלחמתם בשם מלחמה בלי שפָּךְ־דם ואת מעשיהם בעת הקרב בשם שעשועי־מלחמה עם שפָּךְ־דם. וגם בהגיה עליהם האויב פתאם לא יקל בידו להפילם תחתיו. כי הרומאים הפורצים בגבול האויב אינם נגשים למלחמה בטרם יבצרו את מחנם בחומה, וגם אינם שמים את מחנם בכל מקום או בלי סדרים, וגם לא כָּלָם שולחים ידם במלאכה הזאת בערבוביה, כי במצאם מקום עקב הם הופכים אותו לראשונה למישור, ואחרי־כן הם מודדים את מקום המחנה כתבנית רבוע, ולאחרונה באים עושי המלאכה עם כל כלי עבודתם.

ב. ואת הככר אשר מבית למצודת המחנה הם חולקים לאהלי הצבא. וחל־המצודה מחוץ הוא כמראה חומה, שעליה מתנוססים מגדלים ברוֹחִים שוים. ובין המגדלים האלה הם מקימים את כלי־הקלע המהירים ואת זורקי־החצים (הקטפולטות) ואת הבליסטראות (רומי־האבנים, הבליסטות) ואת יתר מכונות הקלע, וכל הכלים האלה ערוכים לירות בהם. וארבעה שערים הם מקימים בחומת המחנה לכל רוחות השמים, והשערים מרוחים מאד, למען יוכלו לעבור בהם עם בהמות־הסבל, ורחבים כדי יכלת אנשי־הצבא להגיה מהם במהרה ועל האויב. ואת חלל המחנה מבית הם מחלקים למגרשים וביניהם הם תוקעים את אהלי שרי־התקלים ובטבור המחנה הם שמים את אהל המצביא הראש כדמות היכל, עד כי דמות המחנה כמראה עיר כמעט, עם שוק ומקום קבוע לבעלי־המלאכות וכסאות למושב המשנים וראשי־הגדודים, השופטים ככל דברי הריב בין אנשי־הצבא. עושי־המלאכה הרבים משלימים את בנין המצודה וכל אשר בקרבה בחפזון נשגב מכח בינת אדם. ויש אשר הם מקיפים את המחנה בחריץ, אשר מדת עמקו ורחבו היא ארבע אמות.

ג. ואחרי כלות אנשי־הצבא את המלאכה הזאת הם חונים במנוחה ובמשטר איש על דגלו. ואת כל הדברים הם ממלאים בסדר ובבטחה, וככה הם מביאים את העצים ואת הצדה הדרושה להם וגם את המים על־ידי משמרות קבועים, כי אסור לכל אחד לאכול את סעדת היום (הערב) או פת־שחרית בעת אשר ימצא חפצו בדבר, רק כָּלָם אוכלים בבת־אחת, והחוצצרה נותנת להם אות לישן את שנתם או לעמוד על המשמר או להשכים ממשכבם,

ואין הם עושים דבר מבלי פקדה. וכעלות השחר נגשים אנשי־הצבא אל שרי־המאות לברכם, ושרי־המאות הולכים לקדם בברכת־הפקד את פני שרי־האלפים, ואחריהם כל שרי־החילים מתאספים לברך את המפקד הראשי. והוא נותן להם את הסמן כחק היום ומוסר בידם את יתר הפקדות, למען יגלה אותן כל איש לאנשי־הצבא העומדים למשמעתו. וכן הם עושים גם במערכות הקרב, וממהרים לפנות אל המקום הדרוש, וכאיש אחד הם יוצאים למלחמה ואוספים את ידיהם לאות הפקדה.

ד. והחצוצרה נותנת להם את האות להסיע את מחנם בעת הצרך. ואין איש נשאר במנוחה, כי לקול האות ממהרים הם כהרף־עין לפרק את אהליהם ולתקן את הכל למסע, ועוד הפעם נותנת להם החצוצרה אות להתכונן והם טוענים בחפזון את כל הכבודה על העיירים ויתר בהמות המשא, ועומדים נכונים ומצפים כרצים מתחרים לפני מחיצת המעגל א. ואחרי זאת הם שולחים אש במצודת מחנם, בדעתם כי נקל יהיה להם להקימה מחדש במקום הזה וביראם פן ימצאו שונאיהם בה חפץ. והחצוצרות נותנות להם אות שלישי, להחל את מסעם, ומעירות את האנשים, אשר פגרו מסבת־מה, להחיש את מעשיהם, לבל יפקד איש מכל הצבא, והפורז העומד לימין ראש־הצבא שואל אותם שלש פעמים בלשון הרומית, אם הם מוכנים למסע, והם עונים שלש פעמים בקול רם ובלבב שלם, כי הם נכונים, ויש אשר הם מקדימים את פי השואל ומרימים ברוח מלחמה את קולם ונושאים למעלה את יד ימינם.

ה. ואחרי זאת הם יוצאים לדרך, וכלם צועדים במנוחה ובסדר, וכמו בעת מלחמה שומר כל איש את מקומו במערכה, והרגלים לובשים שריונות וקובעים וחגורים נשק פיפיות על שתי ירכיהם, החרב אשר משמאלם היא הארכה והמאכלת אשר מימינם אינה עולה על גמד בארפה. ובחורי הצבא הרגלי, השומרים לראש המפקד, נושאים חנית (לונכי) ומגן, ויתר אנשי־הצבא מזינים ברמחים ובשלטים ארכים ורבועים, וכל איש נושא משור וסל, מעדר וגרון. רצועות ומגפלי־יד. וצדה לשלשה ימים, וכמעט לא נבדל איש־הצבא הרגלי מבהמת־משא. והרוכבים נושאים חרב ארפה על ירך ימינם ובידם חנית ארכה, ושלט ארך רבוע נטוי על צלע הסוס, ובאשפת הרוכבים כשלשה או כארבעה כידונים בעלי להבות רחבות ואינם קטנים במדתם מן החנית. ובקובעיהם ושריוניהם דומים הרוכבים לרגלים. וגם בחירי הרוכבים השומרים לראש שר־הצבא אינם שונים בנשקם מאחיהם העוברים בלהקותיהם. ובראש המסע הולך הלגיון, אשר נפל עליו הגורל.

א. הכונה באצטדיון או באמפי־תיאטרון (קרקוס) בעת המרוץ על־מנת לקבל פרס.

ו. אלה משפטי הרומאים בעת מסעיהם ובעת חנותם, וכלי-נשקם השונים. והם אינם יוצאים למלחמה בלי עצה (ישוב-הדעת) ובמקרה (באקראי), כי כל דבר נעשה תמיד במחשבה ולעת גזרם דבר הם ממלאים אותו מיד. על-כן כמעט אין הם שוגים במעשיהם, וכאשר יקשלו פעם, יתקנו את המעוֹת על-נקלה. והם חושבים, כי טוב להם אם יקרה אותם פגע בעשותם דברם במועצות ודעת מאשר תבוא עליהם טובה במקרה (בהסת-הדעת), כי הטוב אשר הגיע לאדם פתאם משיא אותו לעשות דבריו בקלות-ראש. ולעמתי-זאת תלמד בחינת השכל את האדם — הבוש מתחלתו — לבקש עצה ותחבולה לבל ישנה הדבר עוד פעם, כי הטוב הבא לאדם מבלי דעתו אינו פעל ידיו של המקבל, אולם בהתגולל עליו צרה בדבר הנעשה בהשכל ובדעת מצא ימצא תנחומים, בהכירו כי מלא את דברו בכבד-ראש.

ז. ובשנוני-המלחמה הרומאים מחזקים לא רק את גופם, כִּי-אם גם את רוחם. וגם האימה מועילה להם בדבר הזה. ואף כי חקיהם זוקקים עֲנֵשׁ-מות לא על המנוסה מן המחנה לבד, כִּי-אם גם על עברות קלות מזו, — הנה אימת שרי-הצבא גדולה עוד ממורא החקים על פניהם. ורק בתתם כבוד רב לאנשי-הצבא המשפחים, המפקדים שומרים על עצמם לבל יחשבו כרשעים אכזרים בעשותם שפטים בחיבים. וכה חזקה משמעת שרי-הצבא על-פני הרומאים, עד כי בעת שלום מראם נהדר מאד, ובמערכה כל אנשי-הצבא הם כבשר אחד. שורותיהם מה נצמדו יחד, תנועותיהם מה קלות, אזניהם מה נטויות להקשיב את הפקדה, והעינים מה לטושות להביט אל האותות, והידיים מה נכונות לקראת המעשה! ובהגיע שעת עלילה הם קצרי-רוח ובעת סבל הם ארכי-אפים, ובעמדם במערכה לא יקשלו לעולם מפני תחבולות שונאיהם ולא מפני מעצורי המקום וגם לא מפני גזרת הגורל, כי רצון הנצחון מתגבר בקרבם על פגעי הגורל. היפלא אפוא הדבר, כי העם, אשר העצה והתבונה עוברות בראש מערכותיו וצבא בעל מעשים כזה ממהר למלא אחרי העצה — הרחיב את גבולות נמשלתו עד נהר פרת במזרח וים אוקינוס במערב ועד משמני ארץ לוב בדרום והנהרות איסטרוס (דונה) ורינוס בצפון? הן כמעט יאמר האומר, כי אין הקנין שזה בקונוהו.

ח. את כל הדברים האלה דרשתי פה, ויותר אשר רציתי להלל בהם את הרומאים אמרתי לנחם בהם את המנצחים ולהשיב את אוהבי המרד מדרכיהם. ואולי יוסיף ציור הליכות הרומאים דעת לאוהבי חכמה, אשר בעלם מהם הדבר. ועתה אשוב אל הדברים, אשר נטיתי מהם הצדה למען זאת.

פרק ששי

פְּלִצִידוֹס עָלָה עַם יוֹדֶפֶת לְכַבֵּשׁ וּנְגָף לְפָנָיו הַיְהוּדִים. אֶסְפִּינּוֹס פָּרַץ בָּאֵרֶץ הַגְּלִילָה.

א. ואספסינוס וטיטוס בנו נשארו בעכו, לסדר את צבאותיהם. ופְּלִצִידוֹס, אשר פשט על הגליל, המית המון רב מן השבוים אשר בידו, והם הזקנים והחלשים, אשר עיפה נפשם להורגים, ובראותו כי אנשי המלחמה נמלטים כפעם בפעם אל ערי המבצר הבנויות בידי יוסף, מהר לעלות על יודפת, ראש מבצרי הארץ. כי חשב לתפוש את העיר על-נקלה, בהתנפלו עליה פתאם, וגם האמין, כי בדבר הזה יקנה לו שם גדול בעיני שרי-הצבא וגם יועיל להם הרבה בהליכות המלחמה, כי אחרי הכבש המבצר החזק בכל הארץ ייראו בני יתר הערים ויקנעו תחת הרומאים. אולם מה מאד נכזבה תוחלת פלצידוס! לבני יודפת נודע דבר בואו והם קדמו את פניו מחוץ לשערי העיר והתנפלו על הרומאים פתאם בהמון רב ומוכן למלחמה, והשליכו את נפשם מנגד כגבורי-חיל הנלחמים בעד עירם הנמצאה בצרה ובעד נשיהם וטפם, והניסו את שונאיהם חיש מהר, אחרי פצעם רבים מצבא הרומאים. ומספר ההרוגים היה רק שבעה אנשים, כי נסוגו הרומאים אחור בסדר ולהבת רודפיהם לא יכלה לפלח את בשרם המכסה שריון ומגן פלו, וגם הרבו היהודים בנשקם הקל לירות ברומאים מרחוק מהתנגח אתם פנים אל פנים. גם מבין היהודים נפלו שלשה אנשים ונפצעו אחדים. ככה הבין פלצידוס, כי יבצר ממנו לכבוש את העיר, ונמלט על נפשו.

ב. אספסינוס גמר לעלות בעצמו על ארץ הגליל ונסע מעכו וצוה על צבאו לצאת למסע כדרך הרומאים. את כלי-הנשק מחיל-העזר ואת רובי-הקשת צוה לשלח לפניו, למען יעצרו את האויב מהתנפל עליהם פתאם וגם יתורו את היערים החשודים, אשר יוכלו להסתתר בהם אורבים. ואחרי החלוצים האלה נסע גם חלק אנשי-הצבא כבדי-הנשק, רגלים ורוכבים, ואחריהם הלכו עשרה איש למאה (צנטוריה), אשר נשאו מלבד הכבודה גם חבלי-מדה למד את מקום מצודת המחנה, ויחד אתם סוללי הדרכים, אשר נועדו להסיר מכשול מדרך הצבא ולישר את ההדורים וגם לחצוב את היערים העוצרים את הצבא במסעו, למען אשר לא ייעף הצבא מקשי הדרכים. ואחרי הסוללים האלה שלח אספסינוס את הכבודה אשר לו ולשרי-צבאותיו עם רוכבים רבים לסוכך עליה. ואחרי הכבודה נסע הוא בעצמו עם בחורי הרגלים והרוכבים ונושאי החניתות. ואחריהם הלכו הרוכבים אשר

לכל לגיון ולגיון, כי מספר הרוכבים הנלוים אל כל לגיון מאה ועשרים איש. ואחריהם נסעו הפרדים נושאי מכוונת-הרעש (אילי הברזל) ויתר מכוונות המלחמה. ואחריהם שרי-החילים וראשי-הגדודים (הקוהורטות) ושרי-האלפים עם שומרי ראשם מבחורי הצבא. ואחריהם סמני (דגלי) הלגיונות*) עם צלם נשר בתוך, כי לפני כל לגיון רומאי עובר הנשר, הוא מלך כל העופות והחזק בכלם, אשר נחשב בעיניהם (של הרומאים) לסמל הממשלה ולאות, כי ינצחו את אויביהם בצאתם עליהם למלחמה. ואחרי קדשי הצבא האלה נסעו המחצצים, ואחריהם כל מערכות הלוחמים מסדרות בשורות, ובכל אחת ששה אנשים לרחבה, ואחריהם הלך שר-מאה להשגיח על המערכה כחף. ועבדי כל לגיון ולגיון הלכו אחרי צבא הרגלים ונשאו אתם על כתף פרדים ויתר בהמות-סבל את כבודת אנשי-הצבא. ואחרי כל הלגיונות נסע המון שכירי המלחמה, ואחריהם חיל-המאסף, רגלים מזינים ורוכבים רבים, להגן על הצבא מאחור.

ג. ככה נסע אספסינוס עם חילו ובא בגבולות הגליל ושם שם את מחנהו ועצר את רוח אנשי-צבאו המשתוקקים לצאת לקרב, כי לראשונה חשב להפיל את אימתו על השונאים, בהראותו את כל עצם חילו, ולתת להם זמן להתנחם ממעשיהם, אם ירצו לשוב מדרכם עוד לפני המלחמה. ויחד עם זה הכין את הכל לקראת מצור המבצרים. למראה המפקד הרומאי נחמו רבים על מרדם וכל יושבי הגליל נבהלו מפניו. והאנשים אשר חנו יחד עם יוסף לא רחוק מצפורי בגבול העיר הנקראה גרסיס (גריס) שמעו, כי המלחמה הולכת וקרובה אליהם ועוד מעט ויתראו עם הרומאים פנים, ולא חכו לקרב הראשון, ועוד טרם ראו את האויב עין בעין ברחו ונפוצו לכל רוח. וליוסף נשארו מתי-מספר, ובראותו כי לא תמצא ידו לקדם את פני השונאים בחיל קטן כזה וכי נפלה רוח היהודים ואם יאמנו דבריהם בעיני הרומאים, יצאו המוניים המוניים לכרות אתם ברית שלום, על-כן ירא יוסף מאד לגורל כל המלחמה וגמר להרחיק מן הסכנה ולקח עמו את הנשארים ונמלט אל טבריה.

* הסמנים הם הדגלים הגדולים, שבחם משבצה תמונת הקיסר, — עין למעלה, ספר

ב, ט, ב — ג. הנשר הוא פסל הקבוע על מוט.

פרק שביעי

אספסינוס כבש את עיר גדר (ג'א : גברה) ועלה על יודפת ואחרי מצור ממסך
נפלה העיר בידו באשמת בוגד אחד.

א. ואספסינוס עלה על עיר גברה א) וכבש אותה מיד, כי מצא אותה
עזובה מאנשי-מלחמה, ובבואו בשעריה צוה להמית את כל בחוריה, אולם
הרומאים לא שמו פדות בין זקן ונער, בשנאתם הגדולה ליהודים ובזכרם
את התועבה אשר נעשתה לצסטיוס. ולא את העיר לבד שלח אספסינוס
באש, כִּי-אם גם את כל הכפרים והערים הקטנות אשר מסביב; את אלה
מצא ריקות מאדם, ובאלה מכר את היושבים לעבדים.

ב. ובבוא יוסף אל העיר, אשר בקש להשגב שם מפני האויב, חרדו
יושביה חרדה גדולה, כי אמרו אנשי טבריה אל לבם, אשר לא נמלט יוסף
על נפשו לולא נואש כלה מתקות הנצחון במלחמה. ואמנם לא שגו האנשים
במחשבתם על יוסף, כי כבר צפה את אחרית היהודים הרעה והבין, כי רק
באחת יָשְׁעוּ, אם יִנְחֲמוּ על מעשיהם. ואף כי האמין יוסף, אשר יסלחו
הרומאים לחטאתו, בכל-זאת נקל היה לו למות שבעתים ב) מבגד בארץ
אבותיו ומנבל את משרת שר-הצבא, אשר הפקיד העם בידו, כדי למצא
רוח והצלה בידי העם, אשר נשלח להלחם בו. על-כן גמר אמר לכתוב
אל ראשי הממשלה בירושלים ולהודיעם את הדברים לאשורם, מבלי להפריז
במדת כח השונאים — פן יצא עליו שם רע, כי הוא רך-ללב — וגם מבלי
להקטין את הסכנה — פן יבואו ראשי העם להתחזק במרדם, אחרי החלם
להנחם על מעשיהם. ועם המכתב הזה דרש יוסף מהם לענות אותו במהרה,
אולי הם בוחרים לכרות ברית שלום עם הרומאים, או לשלוח לו צבא, אשר
כח בידו לעמוד בפני השונאים, אם יגזרו משפטם להלחם ברומאים. ואת
המכתב הזה נתן יוסף בידי רצים ממהרים להביאו אל ירושלים.

ג. ואספסינוס גמר לעלות על יודפת להשחיתה, בשמעו כי נמלטו
לתוכה רבים מאויביו ובדעתו כי המקום הוא משגב חזק לבני הגליל. הוא
שלח לפניו חיל רגלים ורוכבים לישר את הדרך העולה שמה, כי היתה
דרך מלאה אבנים וקשה היה ללכת בה ברגל ורוכבי הסוסים לא יכלו

(א) ג'א : גברה, גם ערבה.

(ב) כיונית „הרכה פעמים“, *πολλάκις*. ויש מי שתרגם „מאה“ וגם „אף“

לעבור בה כלל. לקץ ארבעה ימים כלו האנשים את עבודתם ובקעו מסלה רחבה למעבר אנשי-הצבא, וביום החמישי, בעשרים ואחד לחדש ארטמיסיוס (אֵירָא), מהר יוסף לבוא מטבריה אל יודפת ולחזק את לב היהודים אשר נפל עליהם. ואחד הפליטים הנופלים אל הרומאים הביא לאספסינוס את הבשורה הטובה, כי בא האיש הזה אל המבצר, ועל-כן החיש אספסינוס ועלה להלחם בעיר, כי אמר בלבו להכניע את כל ארץ יהודה בכבשו את המבצר הזה, אם יעלה בידו לחפוש את יוסף בכפו. הוא שמח לבשורה הזאת כמוצא אשר רב, בהאמינו, כי בגורת האלהים נפל האיש הזה — אשר נחשב לגדול בחכמתו מכל שונאיו — בפחת אשר כרה לו בידיו, — ומיד שלח אלף רוכבים תחת פקדת פלציידוס ושר-העשרה איבוטיוס, איש גבור-חיל וחכם-לב, וצוה אותם לסגור על העיר, פן ימלט יוסף ממנה.

ד. ולמחרת היום לקח אספסינוס את כל צבאו ונסע גם הוא אחרי הרוכבים עד בווא לעת ערב לפני חומת יודפת. הוא חנה עם צבאו מצפון לעיר על גבעה רחוקה ממנה שבע פרסאות, כי בקש להראות לאויביו עין בעין את כל חילו העצום ולהפיל עליהם את פחדו. וכן היה, אימה חשכה נפלה על היהודים, עד אשר לא מצא איש כח בנפשו לצאת משערי החומה. אולם הרומאים לא רצו להשתער על העיר בלילה ההוא, כי קצרה נפשם מעמל הדרך כל היום, על-כן הקיפו את העיר במערכה כפולה ועליה הציגו בשורה שלישית את הרוכבים לסגור על כל מוצאי העיר. אבל הדבר הזה הפיח בלב היהודים עז וגבורה למלחמה, כי ראו אשר אבד מהם מנוס. כי אמנם האנס מפליא לגבר חילים במלחמה!

ה. וכעלות הבקר התנפלו הרומאים על העיר. והיהודים החונים בשדה (לפני שערי העיר) החזיקו מעמד בראשונה לפני הרומאים. אך כאשר שלח אספסינוס את רובי-הקשת ואת הקלעים ואת כל היורים למיניהם וצוה עליהם לירות ביהודים, והוא הצפיל לעלות עם חיל הרגלים על ראש הסלע התלול, אשר משם היה קל לתפוש את החומה, חרד יוסף לגורל העיר ויצא להלחם ברומאים בראש כל חיל היהודים. הם התנפלו בהמון על הרומאים וגרשו אותם מן החומה והגדילו להראות את גבורת ימינם ועצם רוחם. אולם מספר הנופלים מקרב היהודים לא קטן ממספר חללי שונאיהם. כי במדה שהוסיף האוש גבורה ליהודים, ככה חזקה הבשת (פן יִגָּפוּ לפני שונאיהם) את רוח הרומאים, ואלה נלחמו בדעת הקרב ובכח ימינם ואלה באמץ לב ובחמת עברה, וכל היום ערכו מלחמה, ובלילה שקטו. וזויהודים

פצעו רבים מן הרומאים והמיתו בהם שלשה-עשר איש, ומהם נפלו שבעה-עשר חללים ושש מאות איש נפצעו.

ו. וביום המחרת יצאו היהודים עוד הפעם מן העיר לקראת הרומאים הנלחמים עליה והתנגחו אתם ביתר עז, כי החיל אשר עשו ביום אתמול, בעוד אשר לא קוו להחזיק מעמד — הוסיף להם כח ועצמה לעמוד אף הפעם על נפשם בפני הרומאים, אשר גם הם נלחמו בשארית גבורה, יען אשר בושו, כי לא עלה בידם לנצח את אויביהם חיש מהר ולמפלה נחשב הדבר בעיניהם, וחמתם בערה מאד. ועד היום החמישי השתערו הרומאים על החומה בלי-הרף, ובני יודפת יצאו לקראתם ונלחמו אתם לפני השערים. והיהודים לא חתו מעצם כח שונאיהם וגם הרומאים לא עיפו ממצור העיר הקשה.

ו. והעיר יודפת נמצאה כמעט כלה בראש סלע תלול, המקף מעברים ההומות איך-חקר, ובנסות איש להשקיף למטה תחשכנה עיניו מעמק פי התהום, ורק מרוח צפון נמצאה דרך אל העיר, כי שם נבנתה בצלע ההר, ואת המקום הזה בצר יוסף בהקימו את חומת העיר, לבל יוכלו האויבים להגיע משם אל ראש ההר, המתנשא למעלה. ועוד הרים הקיפו את העיר מסביב, ועל-כן נסתרה מכל עבריה מעיני אדם טרם הגיע אליה. זאת היתה תכונת יודפת הבצורה.

ז. אספסינוס אמר להתגבר על טבע המקום וגם על אמץ-לב היהודים המגנים עליו וגמר לחזק את עבודת המצור. הוא קרא את שרי צבאותיו להנעץ אתם בדבר מלחמת התנופה במבצר, והם יעצו עצה לשפוך סוללה במקום אשר משם יוכלו לגשת אל החומה. על-כן שלח את כל הצבא להביא את החמר הדרוש, והם חצבו בהרים אשר מסביב לעיר ויחד עם העצים הביאו אבנים לאיך-מספר. ולמחסה מן החצים העפים ממעלה מתח חלק הצבא מקלעת ענפים על משוכות עצים, ותחת הצפוי לא נזקו אנשי-הצבא כמעט ממטר אבני הבליסטראות, אשר נתן עליהם מן החומה, ושפכו את הסוללה במנוחה, וחבריהם עדרו את התללים הקרובים והספיקו להם עפר לעבודה. ככה נחלק הצבא לשלשה משמרות בעבודה הזאת, ואיש לא הלך בטל. והיהודים השליכו מן החומה צורי-אבנים גדולים וכל מיני קלעים על צפוי אנשי המלחמה, ואף כי לא הצליחו לפלח אותו, החרידו בקול המלת מפצם את עושי המלאכה.

ט. אחר-יכן הציג אספסינוס מסביב את מכוונת הקלע, ומספר הכלים היה מאה וששים, וצוה לנגח בהם את היהודים העומדים על החומה. זורקי החצים (הקטפולטות) הקיאו להבי-ברזל א) ואבנים גדולות בנות משקל ככר

עפו מן הבליסטראות ולפידי אש וחצים נגרו בהמון ולא נתנו ליהודים לדרוך ברגליהם על החומה, ואף לצאת ולבוא בחוצות העיר. כי גם המון דורכי־הקשת הערבים וכל הרובים והקָצָעים ירו על העיר עם המכונות יחד. וכאשר נבצר מהיהודים להשיב מלחמה לאויביהם מראש החומה, לא חבקו את ידיהם, רק עשו כמעשה שודדים והגיתו מן העיר חבורות חבורות וקרעו את צפוי בעלי־המלאכה והכו בהם, ומדי הניסם אותם הרסו את הסוללה ושלחו את המשוכה עם כל הקורות באש. לאחרונה הבין אספסינוס, כי סבת הנזק היא פרוד חלקי הסוללה, כי הרְחִיחִים אשר בין החלקים נותנים ליהודים מקום לפרוץ בו, ועל־כן צוה לחבר את כל המשוכות לאחת, ובזה התלכדו גם חלקי הצבא העובד במלאכה ולא יכלו עוד היהודים להבקיעם. והסוללה הלכה הלך וגדול וכמעט הגיעה עד מרום צנות החומה.

ויוסף הבין, כי רעה נגד פניו, אם לא ימצא תחבולה לסכל את עצת הרומאים. ועל־כן אסף את הבונים וצוה אותם להוסיף על גבה החומה, וכאשר ענהו האנשים, כי אין לֵאֱלֵידם לעשות את המלאכה תחת מטר־החצים ואבני־הקלע, מצא תחבולה להגן עליהם. הוא צוה להקים מחיצת עצים ועל החומה ולשטוח עליה עורות בקר חדשים (לחים), אשר התכנסו בפני אבני־הקלע ועצרו אותן ויתר החצים והחניתות צנחו מעליהם ושבּוּ אחור. וגם לפידי האש דעכו בלָתָם. ותחת המחסה הזה עבדו הבונים במנוחה יומם ולילה והרימו את חומת העיר עשרים אמה. וגם הקימו עליה מגדלים רבים ושמו עליה צנה חזקה. והרומאים, אשר האמינו, כי עוד מעט תעמודנה רגליהם בקרב העיר, התעצבו אל לבם מאד על הדבר הזה, כי נבהלו מתחבולת יוסף ומאמץ לב בני העיר.

יא. וגם אספסינוס התרגז לתחבולת יוסף המחכמה ולעזֹ רוח אנשי יודפת, אשר החליפו כח למראה החומה הבנויה והגיתו משערי העיר על הרומאים, ומדי יום ביומו התנגשו אתם בגדודים קטנים וחבלו עליהם מזמות ערמה כמעשה השודדים וגזלו כל אשר בא לידם, ואת יתר מלאכת הרומאים שלחו באש, עד אשר עצר אספסינוס את צבאו מהלחם וגמר לחנות מסביב לעיר ולכבשה בהכריתו לה משען לחם. הוא חשב, כי בבוא מחסור ומצוק יפנו אליו אנשי העיר לבקש חנינה, ואם יקשו את ערפם, יסופו ברעב. ועוד אמר בלבו, כי גם במלחמה יקל לו להכניעם, אם ירפה מהם הפעם ויתנפל עליהם לקץ ימים, כאשר יכשל כחם. על־כן צוה לשמור על כל מוצאי העיר ומבואיה.

יב. ולחם נמצא בעיר לרֵב וגם יתר מיני מזונות, מלבד מלח. אולם מים חסרו שם, כי לא היו מעינות בקרב העיר ויושביה מצאו ספוקם במי־גשמים, ואין הגשמים מצוים בה בימות הקיץ, ויען אשר החל המצור בעצם

הימים ההם, תקפה עצבת נוראה את לב האנשים, כיראם פן יגעו בצמא, וצערם גדל מאד, כאלו כבר אזלו כל המים מכליהם. אך יוסף ראה, כי העיר עשירה בכל מיני אכל והאנשים אשר בה גבורי חיל ורצה להאריך את זמן המצור, למען הכזיב את תקות הרומאים, ועל-כן חלק את המים במשורה לכל יושבי העיר. אולם הנהירות הזאת היתה קשה ליושבי העיר ממחסור, ובמדה אשר לא יכלו לשנות לרויה ככל אַת־נפשם הלך צמאונם הלוך וגדול ונפשם היתה שוקקה כאלו כבר התעלפה בצמא. ואמנם מחסור המים הזה לא נעלם מעיני הרומאים, כי בהשקיפם ממעל בעד חומת העיר ראו את האנשים נאספים אל מקום אחד ומחלקים את המים במדה, וכוננו אל המקום ההוא את כלי-הקלע המהירים והמיתו יהודים רבים.

יג. ואפססינוס האמין, כי לא ימשכו עוד הימים, עד אשר יאזלו כל מי הבארות והנצורים יסגירו בידו את עירם בעל-כרחם. אולם יוסף אמר להכזיב את תקותו זאת וצוה רבים מאנשי העיר לטבול בגדיהם במים ולתלות אותם מסביב לצונות החומה, עד אשר נטפה כל החומה מים. לדבר הזה נפלה רוח הרומאים, כי נבהלו בראותם את היהודים—אשר אמרו עליהם בלבם, כי אין להם מים לשנות—מפזרים מים רבים למעשי תעתועים. על-כן נואש ראש-הצבא מתקותו לכבוש את העיר במחסור ובמצוק ופנה עוד הפעם להלחם בה בחזק־יד, ולדבר הזה נשאו היהודים את נפשם, אחרי אשר אפסה כל תקותם להושיע את עירם ולהציל את נפשותיהם, כי בחרו למות בחרב מלגוע ברעב ובצמא.

יד. ואחרי התחבולה הזאת מצא יוסף עוד עצה טובה לעצמו. דרך בקרה צרה וקשה למדרך רגל, אשר לא שוטטו בה עיני הרומאים, בחלק העמק ממערב, שלח מכתבים בידי אנשיו אל היהודים הרחוקים כטוב בעיניו וקבל מהם מתנות, עד כי נמצאו לו מיני אכל רבים, אשר כבר חסרו ליושבי העיר. הוא צוה את שלוחיו לחול על ארבע, בעברם על צופי הרומאים ולכסות את בשרם בעורות למען ידמו לכלבים בעיניהם. אבל לאחרונה גלו הצופים את ערמת יוסף וחנו סביב על הנקרה.

טו. יוסף נוכח עתה לראות, כי לא תוכל העיר להחזיק מעמד לארך-ימים וכי קשה יהיה לו להציל את נפשו, אם ישאר בעיר. ועל-כן נועץ עם טובי-העיר לברוח ממנה. אולם הדבר נודע לכל בני העיר והם נבהלו אליו והקיפוהו בהמון וחלו את פניו לבל יעזוב אותם, כי אליו לבדו נשואות עיניהם. הן אם ישאר בעיר, לא יחדלו מקוות לישועה, כי כל איש יצא למלחמה תחת פקדתו ברוח נכונה. וגם לא יאות לו לברוח מפני האויבים ולעזוב את אוהביו לנפשם, כי בזה יעשה כמעשה החובל הקופץ בעת הסערה מתוך האניה, אשר ירד אליה בעת מנוחת הים, ויפיל את עירם אל התהום,

כי איש מהם לא יעצור כח לצאת לקראת האויב אחרי עזוב אותם האיש, אשר בו עשו חיל.

טו. ויוסף כסה מהם, כי הוא אומר לשים לדרך פעמיו, למען מלט את נפשו, והודיע אותם, כי רק לטובתם הוא מבקש לעשות את הדבר, כי בהשארן בעיר לא יועיל להם הרבה, אם יעלה בידם להחליץ מן המצר, ואם יפלו בנופלים, יאבד אתם יחד חנם. אולם אם יצליח בידו להמלט מן המצר, הנה יוכל לעשות להם ישועה גדולה, כי יאסוף את יושבי ארץ הגליל במהרה ויביא מלחמה חדשה על הרומאים וימשוך אותם לסור מעל העיר. והן גם אינו רואה, במה יוכל להועילם, אם ישאר אצלם — הלא נהפוך הוא, כי בזה הוא מעורר את חמת הרומאים לחזק את המצר, כי חשוב בעיניהם מאד לתפוש אותו בכפם, אולם כאשר ישמעו הרומאים, כי ברח מן המבצר, יונח לעיר הרבה מחרון-אפם. אבל בדברים האלה לא הניח יוסף את דעת האנשים ועוד הלהיב את רוחם להחזיק בו. הנערים והזקנים והנשים עם עולליהן השתטחו לפניו ביללה וחבקו את רגליו וכלם החזיקו בו וגעו לפניו בבכיה והתחננו אליו להשאר אתם יחד בצרה. ואין אני חושב, כי עשו זאת מקנאתם בו פן ימלט מצרה, כִּי-אם בהאמינם אשר ממנו תבוא ישועתם. הם בזחו, כי לא תאנה להם רעה, אם ישאר יוסף בקרבם!

יז. ויוסף הבין, כי רק אם תהיינה אזניו קשובות לדברי האנשים, ידברו אליו תחנונים, ואולם אם יתחזק בדעתו — יתנו עליו משמר; וגם תשוקתו לעזוב את העיר רפתה מאד לשמע בכי העם — על־כן גמר בלבו להשאר בעיר, והתאזר בגבורת היאוש אשר תקפה את כל העיר וקרא אל העם: „הנה הגיעה השעה לצאת לקרב, כי אין לנו עוד תקוה להמלט; וטוב יהיה, כי נקנה לנו שם טוב במחיר חיינו ולפני מותנו במלחמה נפליא לעשות גבורות לזכרון לדור אחרון“. ובדברו זאת פנה למלא אחרי דברו. הוא יצא עם גבורי המלחמה והפיץ את שומרי הרומאים והבקיע אל מקום מחנם ונתק את העורות אשר התכסו בהם שופכי הסוללה ושלח אש במעשה ידם. וגם ביום השני עשה כדבר הזה, וככה עשה גם ביום השלישי ועוד ימים רבים ולילות רצופים לא נלאה להלחם באויב.

יח. והרומאים נמצאו בצרה מדי הגיחו היהודים מן העיר, כי בושו להסוג אחור מפניהם, וכאשר נטו היהודים מהם לא יכלו לרדוף אחריהם, כי פגרו מלכת תחת משא כלי-נשקם. והיהודים היו מחישים את מעשיהם כפעם בפעם ונמלטים אל העיר טרם מצאה אותם רעה. על־כן צוה אספסינוס על אנשי-חילו לכבוש את כעסם ולבלי הלחם באנשים ההולכים למות, כי היאוש מפיה שארית גבורה בקרבם, אולם חמתם תשקע בהחטיאם את המטרה כדעוך אש קוצים, ולרומאים יאות לנצח בהשקט ובבטחה, כי אינם

עושים מלחמה באגס, רק למען הרחיב את גבולם. ואת מושכי-הקשת הערביים והקלעים הסורים ורובי-האבנים שלח להרגיע את היהודים, גם המון כלי-הקלע הגדולים לא נח ולא שקט. והיהודים נסו מעל כלי-המשחתית האלה, אולם לעת הצליחו לגשת אל שונאיהם מקרוב והחצים העפים למרחוק העבירו אותם, קשתה ידם על הרומאים, כי נלחמו ברוח עזה ושמו את נפשם בכפם; וכאשר עיפו הלוחמים בשתי המערכות, מהרו חבריהם לבוא תמורתם.

יט. ככה ארך זמן המצור והנצורים הוסיפו להגיה משערי העיר, ואספסיונוס האמין כמעט, כי היהודים שמו עליו מצור תחת מצור; וכאשר קרבו הסוללות אל מרום החומה, צוה להביא את האיל (איל-הברזל). האיל הוא קורה ארפה כדמות תרן ושל אניה ובקצה נמצא מטיל-ברזל כתבנית איל, ועלי-כן נקראה בשם הזה. ובתוך היא תלויה בחבלים – כעל מוש עגלה – על קורה שניה הנטועה משתי קצותיה על עמודים חזקים. ואנשים רבים מושכים את הקורה לאחור ואחרי-כן הם דוחפים אותה פלם יחדו אל עבר פניהם והיא מנגחת את החומה במטיל הברזל אשר בקצה. ולא נמצא מגדל נשגב או חומה עבה, אשר יוכלו לעמוד לארך ימים בפני המהלומות האלה, וגם אם ישאו אותן בראשונה. ראש צבא הרומאים אמר לנסות את פחו בדבר הזה, כי רצה הפעם לקחת את העיר בחזק-יד, בראותו אשר מצור העיר מביא נזק לרומאים, כי אין היהודים אוספים את ידיהם. הרומאים הקריבו אל העיר את זורקי-החצים (הקטפולטות) ויתר כלי-הקלע, לגרש בהם את השונאים, אשר נסו לעצור אותם מעל החומה, והחלו לירות ביהודים ויחד אתם קרבו רובי-הקשת והקלעים. וכאשר לא ערבו עוד היהודים את לבם לעלות על החומה הקריבו אנשי-צבא אחרים את איל-הברזל, המצפה קלו זמורות וממעל לצפוי נמצא עוד מכסה עור לסוכך על המכונה ועל האנשים אשר עליה. למגח הראשון הודעוה החומה, וצעקת יושבי העיר עלתה השמימה, כאלו כבר נפלו בידי אויביהם.

כ. ובראות יוסף, כי הרומאים שולחים את כל מכותיהם אל מקום אחד ועוד מעט תבקע החומה, התחפס לעצור רגע קטן את פח המכונה. הוא צוה להוריד שקים מלאים קש ומץ אל המקום אשר יראו את האיל נשא שמה תמיד, למען יתעה במהלכו וגם למען יקבלו השקים הרכים את מגח האיל ויחלישו את כחו. בגלל הדבר הזה כלו הרומאים זמן רב לריק, כי בכל מקום אשר כוננו אליו מכונת הרעש, שמה שלשלו האנשים את שקיהם ממעלה והשיבו את מגח האיל אחור, עד כי לא נפגעה החומה. ולאחרונה מצאו הרומאים תחבולה להפר את עצת היהודים, כי עשו להם מוטות ארכים וקשרו בקצותיהם חרמשים ובוה כרתו את השקים. ומני אז החלה המכונה.

לנגח ביתר עז והחומה, אשר נבנתה זה עתה, התמוטטה תחתיה. על-כן מהרו אנשי יוסף להגן על נפשם באש. הם לקחו את כל חמר השרפה, אשר מצאה ידם, והגיהו מן העיר בשלשה ראשים ושרפו את מכונות הרומאים ואת מקלעות ספותיהם ואת סוללותיהם גם-יחד, והרומאים לא עמדו על נפשם, כי נבהלו מעז אף שונאיהם ולא קמה בהם רוח, ובעוד הם מבקשים להעזר עלתה הלהבה למעלה, כי כהרף-עין קָחַהּ האש את הכפר והזפת והגפרית ואכלה סביב, וברגע אחד היו לבער כל בניני הרומאים, אשר הקימו בַּזַּעַת אַפְסָם.

כא. ובאותו מעמד עשה איש אחד מן היהודים ושמו אלעזר בן שמי, יליד כפר סבא (או סב) בגליל, דבר-גבורה לשם ולזכר עולם, כי הרים אבן גדולה מאד והשליך אותה בכח גדול מראש החומה על מכונת הרעש, עד אשר התיז את ראש האיל, ואחרי זאת קפץ לתוך מחנה השונאים ולקח משם את ראש האיל ובמנוחה גדולה נשא אותו על החומה, וכל האויבים שמו אותו למטרה לחציהם והוא נתן את בשרו למכים, כי לא היה מכסה מגן, וחמשה חצים נחתו בו. אך אלעזר לא שם לב לדבר הזה, עד אשר עלה על ראש החומה. וכל האנשים ראו עין בעין את מעשה גבורתו. ואז יקם מעצמת מכאובי פצעיו ונפל למטה עם ראש האיל. ואחריו הפליאו לעשות גבורה שני האחים נטירא ופיליפוס, אנשי כפר רומא, גם הם ילידי הגליל, כי קפצו אל תוך הלגיון העשירי והתנפלו בעצם-יד ובורזע נטויה על הרומאים, עד אשר נתקו את שורותיהם, ובכל מקום אשר פנו שמה הפיצו את כל האויבים מפניהם.

כב. ואחרי הדברים האלה לקחו יוסף ויתר אנשיו עוד הפעם לפידי אש והניסו את הלגיון החמישי ואת הלגיון העשירי א) ושרפו את המכונות ואת הסוככים יחד עם הסוללה, ויתר הרומאים קדמו את פני הסכנה והעלו מכסה עפר על המכונות ועל כל מלאכת העץ אשר להם. לעת ערב החליפו הרומאים כח והקריבו עוד הפעם את איל-הברזל לנגח את החומה במקום אשר התרועעה. ואז ירה אחד הלוחמים (היהודים) מעל החומה ופגע את אספסינוס בעקבו. הפצע היה קל, כי כח המכה רפה ממרחק המקום. אולם מהומה גדולה קמה בקרב מחנה הרומאים לדבר הזה, כי למראה דם המכה נבהלו העומדים מקרוב והשמועה עברה בכל הצבא, ורבים הרפו מעבודת המצור ורצו בפתח ובבהלה לראות את פני המפקד. ולראשונה מהר טיטוס לבוא, כי חרד לנפש אביו, והמון הצבא נמוג מאהבתו לראש-הצבא ובראותו את חרדת בנו. אבל אספסינוס מהר להשיב את נפש בנו המפחד ולהשקיט

(א) אולי צריך להיות הלגיון החמשה-עשר.

את סערת הצבא, כי הבליג על מכאוביו ושקד להראות את פניו לעיני כל האנשים, אשר פחדו לחייו. ובדבר הזה העירם לגבר חללים במלחמתם עם היהודים. כי כל איש מאנשי-הצבא שמח עתה לצאת לקראת הסכנה ולקחת נקמה בעד המפקד, ובקול צעקה חזקו איש את אחיו ומהרו אל החומה.

כג. המונים המונים מאנשי צבא יוסף נפלו חללים מחצי האויבים ומאבני הקלע, ובכל-זאת לא משו מן החומה והמטירו אש וברזל ואבנים על שולחי האיל, אשר עמדו תחת מצפה הענפים. אולם כמעט לא עשו רעה לרומאים, בעוד אשר הם נפלו חללים בלי הרף, כי האויב היה רואה אותם והם לא ראוהו, יען אשר בלפידי האש האירו את פניהם ונעשו למטרה לחצי השונא, אשר ראה אותם כמו בעצם היום, ואולם הם לא ראו את מכוונת הקלע למרחוק, ועל-כן היה קשה להם להשמר מפגיעהו. וכח כלי-הרובים המהירים וזורקי החצים היה חזק מאד, עד כי פלחו אנשים רבים בבת-אחת, והלם אבני הבליסטראות עקר את צנות החומה ופוצץ את קצות המגדלים, ולא נמצא המון אנשים גדול, אשר לא היה בכח מטר האבנים הגדולות והכבדות לנפץ את פלו מבלי השאיר לו שריד. את כח המכוונות האלה יבין כל איש מהמעשים אשר קרו בלילה ההוא, כי איש אחד מהעומדים על-יד יוסף נפגע באבן שלוחה ומאחת המכוונות, והיא הסירה את ראשו וצנפה את גלגלתו במרחק שלשה ריסים. ובבקר נפגעה אשה הרה בבטנה בצאתה מפתח ביתה והילד הגיח מבטן אמו מהלך חצי ריס. כה גדול היה כח הבליסטראות! אולם עוד נורא מזה היה קול רעש המכוונות ונפץ אבני הקלע. ותלי פגרים התגלגלו בהמלה מעל החומה, וצעקת הנשים בתוך העיר עלתה עד לב השמים ולקולן ענתה אנקת החללים מחוץ. ובמקום המלחמה נטפה כל החומה דם ועל ערמות הגופלים כמעט יכלו השונאים לעלות עד מרום החומה. ונורא מכל הפחדים האלה היה הד ההרים מסביב, אשר ענה לכל הקולות ולא היה קץ לבלהות הלילה ההוא על און שומעת ועין רואה. רבים ממגני יודפת מתו אז מות גבורים, ועוד רבים מהם נפצעו. אחרי יגיע רב נבקעה החומה לעת אשמרת הבקר תחת מפץ המכוונות, אשר לא חדל אף רגע, אך טרם הספיקו הרומאים להטיל את מכוונת-העליה א) ולעלות בהן אל פרץ החומה, מהרו היהודים לכסות את בשרם בכלי-נשקם ולבצר את מקום הפרץ.

כד. אחרי מנוחה קצרה מעמל הלילה אסף אספסינוס את צבאו לפנות בקר לכבוש את העיר בסערה, וברצותו לגרש מתוך פרצי החומה את

א) מכוונת-העליה היא סף עם גשר מתפרק, שמטיילים אותו למקום הפרץ בחומה,

למסן יעלו אנשי-הצבא.

היהודים, העומדים לו לשטן, צוה לגבורי הרוכבים אשר לו לרדת מעל סוסיהם ולחגור את כל כלי-זינם ולהתיצב בשלש שורות לפני פרץ החומה ולשלוח את חניתותיהם לפנייהם, למען אשר יבקיעו לראשונה אל העיר, אחרי אשר יטילו את מכונות-העליה, ואחריהם הציג במערכה את גבורי הרגלים, ואת יתר הרוכבים ערך ממול החומה לארך כל צלעות ההרים, לבל יוכל אחד הבורחים מן השבי להסתר. ומאחוריהם הציג את רובי-הקשת וצוה עליהם לכונן חציהם על יתר, וכה אמר גם אל הקלעים ואל המנצחים על המכונות ואת יתר אנשי-צבאו צוה לקחת סלמות ולהגישם אל חלקי החומה אשר טרם נבקעו, למען ינסו היהודים לעצור את השונאים האלה ויעזבו את משמר פרץ-החומה, בעוד אשר הנשואים יסוגו אחור מפחד החצים ואבני הקלע ויפנו את דרך מבוא החומה.

כה. יוסף הבין את מחשבת אספסינוס, ועל-כן שלח את הזקנים ועיפי המלחמה אל יתר חלקי החומה, בהאמינו כי לא יקרה אותם פגע, ואל מקום פרץ-החומה שלח את גבורי צבאו, ובראש כלם ששה ששה אנשים (לגדוד) על-פי הגורל, לעבור לפנייהם, וגם הוא היה בין הששה. הוא צוה עליהם לאטום את אזניהם, לבל יבהלו מקול תרועת הלגינות, ולכרוע על ברכיהם ולכסות עליהם בשלטיהם נגד החצים ואבני הקלע, וגם אמר להם להסוג אחור מעט עד אשר יריקו רובי-החצים את אשפותיהם, ולהיות עתידים לרגע, אשר בו יטילו הרומאים את מכונות-העליה על פרץ החומה, — למען התנפל עליהם ולצאת לקראת השונאים על הגשרים אשר להם: „היום הזה ילחם כל איש מכם לא למען הצל את עירו, רק למען קחת נקם על חרבנה, על-כן ישים לנגד עיניו את מראה הזקנים והטף הנשחטים בידי האויב ואת פני הנשים העתידות להרג במהרה ויאסוף את כל זעמו על הצרות הבאות וישפוך אותו על ראשי הרעה“.

כו. ככה ערך יוסף את צבאו להלחם משני עבריו. ובראות יושבי העיר אשר לא לקחו חלק במלחמה, הנשים והטף, כי העיר מקפה במערכה משלשת, — כי איש מהרומאים השומרים על מוצאי העיר מכבר לא נשלח להלחם ובפרץ החומה — ועל-יד החומה הפרוצה עומדים אויבים וחרבות שלופות בידיהם, וההרים אשר ממעל לעיר נוצצים מרב נשק, והרובים הערבים דורכים את קשתותיהם, הרימו קול יללת נהי, כאלו כבר בא האסון אשר יראו ממנו. ויוסף ירא פן תרפיגה הנשים את לב קרוביהן בבכין, וצוה לסגור אותן בבתיהן ולהפיל אימה עליהן, למען תשקטנה תחתיהן, והוא פנה אל מקומו בפרץ החומה, אשר עלה לו בגורל, ואל הרומאים המקריבים את סלמיהם מול יתר חלקי החומה לא שם את לבו, ובצפיתו צפה אל רעם פלי-הקלע.

כז. פתאם תקעו מחצצרי כל הלגיונות והצבא הריע לעמתם בקול ענות גבורה, ואור היום חשך בפני המון החצים ואבני הקלע, אשר עפו מכל עברים. אולם אנשי יוסף שמרו את פקדתו ואטמו את אזניהם, לבל ישמעו את קול הצעקה והשאון, וכסו את בשרם, לבל יפגעו בהם החצים, וכאשר הטילו הרומאים את מכוונת-המעבר, קפצו היהודים על הגשרים טרם דרכו עליהם רגלי המשליכים אותם, והתנגחו עם העולים על הגשרים וגלו את כל אמץ נפשם וגבורת ידם, ואף כי הגיעו מים עד נפש, שקדו בכל כחם להראות, כי לא נופלים הם בגבורתם מצריהם הבטוחים מפחד רעה. הם לא הרפו מן הרומאים עד אשר נפלו חללים או הכריעו אותם. אולם מעט מעט עיפו מפכד המלחמה ולא נמצאו אנשי-חיל חליפתם, בעוד אשר בצבא הרומאים באו כפעם בפעם אנשי-צבא חדשים למלא חיש מהר את מקום העיפים. על-כן חזקו הרומאים איש את אחיו והתלכדו יחד והתכסו במגניהם עד היותם כגוף מצק אחד ובעבי המערכה כלה לחצו את היהודים, וכמעט עלו על החומה.

כח. ובעת הצרה הזאת למד האנס את יוסף עצה טובה — כי כן הוא דרך האנס להפליא מזמות לעת תקף היאוש — והוא צוה לשפוך שמן רותח על האויבים המתלכדים במגניהם. ואנשיו הביאו במהרה את השמן בהמון, כאלו כבר היה מוכן אצלם לךבר, ושפכו אותו מכל עבר על הרומאים, ואחרי-זאת השליכו עליהם גם את כדי השמן הלוהטים מחם. השמן הקודח הזה להט את הרומאים והפיץ את מערכותיהם, ובמכאובים נוראים התגלגלו מעל החומה, כי על-נקלה חדר השמן דרך הנשק הסוכך עליהם והשתפך על-פני כל גופם מקדקדם ועד פעמי רגליהם ואכל את בשרם כאש להבה, יען אשר תכונת השמן להתחמם על-נקלה ולהתקרר רק מעט מעט מפני דשנו. והרומאים היו חבושים ואסורים בקובעיהם ובשריוניהם ולא עצרו כח להרחיק מהם את השרפה, על-כן קפצו למעלה וגם התעטפו מעצמת מכאובם עד אשר נפלו מעל הגשרים. ואלה אשר הפכו את פניהם מול אחיהם, המעפילים לעלות אחריהם, כרעו על-נקלה בידי היהודים, אשר הכו בהם מאחור.

כט. אולם גם בעצם התלאה הזאת לא כשל כח הרומאים — כאשר לא אבדה גם עצה מן היהודים. — ואף כי ראו אנשי-הצבא את צרת חבריהם הנכונים, הוסיפו לעלות אחריהם על היהודים שופכי השמן וכל אחד חרף את רעהו, כי הוא עומד לו לשטן בדרך גבורתו. והיהודים מצאו תחבולה חדשה, ושפכו קש יוניא) מבשל על קרשי רצפת הגשרים, להכשיל

(*) שם הצמח ביוניא, טיליס" ותרגמתי על-פי השם הרומי foenus graecum.

את הרומאים, והם מעדו וצנחו למטה. ולא יכלו עוד אנשי-הצבא לעמוד על רגליהם ברצותם לפנות לאחור או לעלות על האויב; אלה נפלו אחורנית על הגשר ונרמסו ברגלי אחיהם ורבים נפלו על מכסה הסוללה ובמפלתם היו למטרה לחצי היהודים. כי כאשר כשלו הרומאים היתה הרנחה ליהודים ולא הטל עוד עליהם להלחם בהם פנים אל פנים ומצאו שעת-הכשר לירות בהם מרחוק. ואחרי הרעה הרבה, אשר מצאה את אנשי-הצבא ביום ההוא, קרא אליהם ראש-הצבא למשוך את ידיהם בבוא הערב. רבים מהם נפלו חללים ועוד רבים מאלה נפצעו. ומהיהודים נפלו רק ששה חללים וכשלוש מאות פצועים נשאו ממקום הקרב. המלחמה הזאת היתה בעשרים לחדש ד'סיוס (סיון).

7. ואספסינוס אמר לנחם את לב אנשי-צבאו אחרי הפגע הזה, אולם ראה, כי חמתם התלקחה מאד ואין הם דורשים תנחומים, כי-אם מבקשים לעשות מעשה, על-כן צוה להרים את הסוללות ולהקים שלשה מגדלים, חמשים רגל גבה האחד, ולצפות אותם ברזל מכל עבריהם, למען יהיו מצקים בכבד משקלם ולא תשלט בהם האש. ואחרי-זאת העמיד את המגדלים בראשי הסוללות והעלה עליהם את נושאי הרמחים ואת רובי-הקשת וגם הציג בהם כלי-קלע קלים ויחד אתם את הקלעים החזקים. והרומאים, אשר לא נראו מפני גבה המגדלים והצנות, ירו בעומדים על החומה, אשר היו למול עיניהם. והיהודים לא יכלו לנטות הצדה על-נקלה מפני החצים ואבני הקלע, אשר עפו מעל לראשיהם, וגם לא להלחם באויביהם הנעלמים, ולמגנת לבם ראו בעיניהם, כי אין ידם משיגה לשלח את הקלע עד מרום המגדלים, וגם אין האש שולטת בצפוי הברזל, על-כן ירדו מראש החומה ויצאו כפעם בפעם השערה לגרש את השונאים המעפילים לעלות. ככה החזיקו עוד אנשי יודפת מעמד, אף כי בכל יום ויום נפלו רבים מהם חללים ונבצר מהם לגמול לשונאיהם רעה, מלבד אשר עצרו אותם בהשליכם את נפשם מנגד.

8. ובימים ההם שלח אספסינוס את טר'ינוס, ראש הלגיון העשירי, עם אלף רוכבים ואלפים רגלים על יפה, אחת הערים הקרובות אל יודפת, אשר התעוררה למרוד ברומאים, בראותה, כי בני יודפת עומדים על נפשם בפני האויב זמן רב, כאשר לא האמין איש מראש. טר'ינוס חשב, כי יקשה בידו לכבוש את העיר, אשר נוסף על משגב מקומה היתה מקפה חומה כפולה. בראותו, כי יצאו יושבי העיר לקראתו מוכנים לקרב, התנפל עליהם והניסם מהרה וגם רדף אתריהם. בהגיע הבורחים עד החומה הראשונה הדביקו אותם

בגרמנית נקרא זה גם "חציר-חרובים" (Bockshornkraut) והוא צמח תרמילי, אשר בגרניו המְשֻׁלָּים נותנים דבק.

הרומאים ובאו יחד אתם בשעריה. וכאשר בקשו היהודים לבוא גם מבית לחומה השניה, סגרו לפניהם אחיהם יושבי העיר את שעריה, כי פחדו פן יפלו האויבים יחד אתם אל העיר. אכן אחת גזר האלהים למסור את יושבי הגליל בכף הרומאים להרג ולאבדן! האנשים עמדו בהמון גדול ודפקו בשערי העיר ונקבו את שמות אחיהם והפצירו בהם למלט את נפשם. ועוד הם מתחננים, והנה נפלו חללים, כי את החומה הראשונה כבשו האויבים ואת השניה סגרו לפניהם אחיהם. הם נלחצו בין המצרים, בין שתי החומות בתוך ונדחקו יחדו, ורבים המיתו איש את אחיו או נפלו על חרבם, ורבים כרעו בחרב הרומאים, כי לא קמה במ עוד רוח להלחם בהם, ומלבד פחד האויבים דכא בגד אחיהם את נפשם. הם מתו במצרה על שפתיהם, ולא את הרומאים קללו, כִּי־אם את אחיהם, עצמם ובשרם. ומספר כל הנופלים היה שנים־עשר אלף איש. טרִינוס הבין, כי העיר ריקה עתה מאנשי־חיל, וגם אם נמצאו בקרבה אנשים, לא יעמוד לבם מפני גדל יראתם, אולם הוא קדש את כבוש העיר לראש־הצבא ושלח מלאכים אל אספסינוס לבקשהו, כי ימלא את ידי בנו טיטוס להשלים את הנצחון ולמען יקרא שמו עליו. ואספסינוס אמר בלבו, כי עוד עבודה רבה נכונה לכובשי העיר, ועל־כן נתן בידי בנו חמש מאות רוכבים ואלף אנשי־צבא רגלים. טיטוס מהר לעלות על העיר והציג את צבאותיו במערכה והפקיד על האגף השמאלי את טרִינוס, והוא עמד בראש האגף הימני. וכאשר הביאו אנשי־הצבא מכל עברים סלמות, לעלות בהם על החומה, נלחמו הגלילים זמן קצר, ואחרי־כן עזבו את המצודה, ואנשי טיטוס קפצו אל תוך העיר וכבשו אותה במהרה. אולם כאשר נטשו הרומאים בתוך העיר, קמה עליהם מלחמה קשה, כי בחורי החיל התנפלו עליהם ברחובות והנשים השליכו עליהם מן הבתים כל דבר אשר בא לידן. וכשש שעות ארכה המלחמה הזאת, עד אשר ספו כל היהודים אנשי המלחמה ויתר העם נפל ברחובות העיר ובבתיה בחרב הרומאים, אשר לא חמלו על זקן ונער ולא חיו כל נפש זכר, מלבד הילדים, כי אותם מכרו לעבדים עם הנשים יחדו. ומספר כל ההרוגים יחד עם הנופלים במלחמה הראשונה ובין החומות) היה חמשה־עשר אלף איש, ומספר השבויים אלפים ומאה ושלושים. הצרה הזאת באה על יושבי הגליל ביום עשרים וחמשה לחדש דִּיסיוס (סיון).

כ. וגם השמרונים לא נחלצו אז מצרה, כי הם נאספו בהר גריזים, אשר למקום קדוש הוא נחשב בעיניהם, ונשארו במקום ההוא. אולם אספתם זו נתנה צדיה, כי למלחמה הם נושאים את נפשם, ולא לקחו מוסר מהרעה, אשר מצאה את שכניהם והיהודים. לשמע נצחונות הרומאים גדלה קנאתם, ולא שמו לב לרפיון כחם, רק חכו בקצר רוח לעת מהומה. ואספסינוס יעץ

לקדם את שני המרד הזה ולהפיר את מזמותיהם, כי אף אם נמצאו ששמרי הרומאים בכל ארץ שמרון, בכל-זאת ירא מפני ההמון הגדול הנאסף והערוך למלחמה. על-כן שלח עליו את צראַלִּיס, ראש הלגיון החמישי, עם שש מאות רוכבים ושלושת אלפים רגלים. וכראות צראַלִּיס את השונאים הרבים העומדים בראש ההר, אמר בלבו, כי לא יוכל להעפיל ולעלות בשלום על ראש ההר למען יתגרה אתם מלחמה, ועל-כן עמד למטה ושמר על ההמון כל היום. ולא נמצאו אז לשמרונים מים די מחסורם, כי הימים היו ימי עצם הקיץ וההמון לא הספיק להצטייד, והשמש להטה מאד ביום ההוא, עד אשר גועו אחדים מן השמרונים בצמא, ורבים מהם ברחו אל הרומאים, כי בחרו בחיי עבדים ממות אשר כזה. וכאשר שמע צראליס מפיהם, כי גם נפשות הנשארים התעטפו עליהם מהיסורים הנוראים, עלה על ראש ההר וערך את צבאו במעגל מסביב לאויבים ולראשונה קרא עליהם לכרות אתו ברית ולפרק את כלי-נשקם, למען יתן להם את נפשם לשלל. וכאשר לא שמעו השמרונים לדבריו, השתער עליהם והמית את כָּלָם יחד, אחד-עשר אלף ושש מאות איש. והדבר הזה נעשה ביום עשרים ושבעה לחדש דִּיסיוס (סיון). אלה הרעות אשר מצאו את השמרונים.

ג. ויושבי יודפת חזקו את לבם להביש את תקות הרומאים ולא שבו אחור מפני כל הנוראות. אולם ביום הארבעים ושבעה ולמצור העירו התרוממה סוללת הרומאים ממעל לחומת העיר, ואחד מבני העיר נפל אל אספסינוס ביום ההוא ובשר לו, כי רק מתי-מספר נשארו להגן על העיר, וגם הם רפי-אונים, כי כשל כחם מלילות הנדודים התכופים ומפכד הקרבות הרצופים ולא יוכלו לעמוד על נפשם בפני הנלחמים אתם ביד חזקה. והאיש הוסיף עוד לדבר, כי גם בערמה יִלְכְּדוּ יושבי העיר על-נקלה, אם ינסה איש להתנפל עליהם לעת האשמורה האחרונה (אשמורת הבקר), יען כי אז הם אומרים למצא שעת מרגוע מהבלהות, ותרדמת שחרית גופלת על האנשים העיפים והיגעיים, וגם הצופים נמים את שנתם. על-כן יעץ האיש להשתער על העיר בשעה הזאת. ואמנם אספסינוס לא הרבה להאמין בדברי הפליט, בדעתו כי היהודים נאמנים בברית אחים ואינם פוחדים מכל יסורים. כי עוד לפני זאת נתפש אחד מפליטי יודפת ועמד בכל העגוויים הקשים, כאשר דשו האויבים את בשרו וגם שמו אותו באש, לחקור ממנו את הדברים אשר נעשו בעיר, והוא לא הוציא אף הגה מפיו וקבל באור-פנים את המות, כאשר הזקק על הצלב. אולם נדמה בעיניו (בעיני אספסינוס), כי שמץ אמת נמצא בדברי הבוגד, ואולי גם כל דבריו נאמנים, וגם הבין, כי בנפול הרומאים בפח לא תצמח להם רעה גדולה, על-כן צוה לשים משמר על הבוגד והכין את צבאו לעלות על העיר ולכבשה.

יד. ולמועד האמור על הרומאים חרש על החומה. לראשונה עלה טיטוס עם דומיטיוס סבינוס, אחד משרי־האלף, בראש מתי־מספר מן הלגיון החמישי והלגיון העשירי. הם שחטו את הצופים והנמלים ובאו אל העיר ואחריהם עלו סקסטוס קלוריוס (נ"א צראליס) שר־האלף ופֿצידיוס עם צבאותיהם. וכבר נכבש ראש הגבעה ורגלי הרומאים עמדו בתוך העיר, וכבר עלה השחר—ועוד לא חשו המנצחים, כי נפלו בידי הרומאים, כי רבים שקעו בתרדמה עזה אחרי עמלם הקשה. וגם הנעורים משנתם לא ידעו דבר, כי במקרה פשט אז ענ־ערפל על העיר ועיניהם חשכו מראות. ורק כאשר פרצו כל צבאות הרומאים בתוך העיר, הקיצו האנשים, למען יראו בעיניהם את האסון אשר מצאם וינכחו ברגע מותם, כי נפלה עירם ביד צר. והרומאים זכרו את כל התלאות אשר עברו אליהם בעת המצור ולא נתנו חנינה לאיש ולא ידעו רחמים, רק לחצו את העם מראש העיר אל המורד בחמת רצח. גם האנשים, אשר היה עוד בהם כח להלחם, לא יכלו לעמוד על נפשם במקום הקשה ההוא (במורד). הם נדחקו ברחובות והתנגלו במקומות המשפעים, והמון הצבא הרומאי נשפך כ־רם מראש ההר וכסה עליהם. והדבר הזה העיר רבים מבחורי חיל יוסף לטרון את נפשם בכפם, כי בראותם אשר אין לא־ידם להמית אף איש אחד מן הרומאים, מאנו למות בידי השונאים ונאספו יחד אל מקום אחד בקצה העיר ושלחו יד בנפשם. 9. ואחדים משומרי העיר הספיקו להמלט לשמועה הראשונה על־דבר כבוש העיר ועלו על אחד המגדלים בצפון העיר ועמדו על נפשם עת־מוזר, וכאשר שתו עליהם המונות האויבים מסביב, פרשו אליהם היהודים את ידיהם לשלום, אך אחרו את המועד וברצון נתנו לרומאים העולים לשחטם. וכמעט יכלו הרומאים להתגאות, כי בקץ המצור לא נפל אף אחד מהם חלל, לולא נהרג אחד הרומאים בעת כבוש העיר, הוא אנטוניוס שר־המאה אשר נפל בפח. כי אחד האנשים הרבים והעצומים אשר נמלטו אל המערות, התחנן אליו להושיט אליו את ידו, לאות כי יציל את נפשו ויעזור לו בעלותו מן המערה, ואנטוניוס לא נזהר ושלח אליו את ידו, והיהודי מהר לתקוע את החנית בין רגליו והמית אותו כרגע.

10. ביום ההוא המיתו הרומאים רק את ההמון אשר ראו עיניהם. ובימים הבאים חקרו את המחבואים ושחטו את האנשים אשר הסתתרו במנהרות ובמערות, והמיתו זקן ונער, ורק לנשים ולעוללים נתנו את נפשם לשלל. ומספר השבויים היה אלף ומאתים, אך מספר המתים בעת הכבוש ובמלחמות אשר היו לפניו הגיע עד ארבעים אלף. ואספטינוס צוה להרוס את העיר עד היסוד ולשלוח באש את כל מצודותיה. ככה נפלה יודפת בשנת שלש־עשרה לממשלת גירון בראש־חדש פֿנוס (תמוז).

פרק שמיני

אשה אחת גלתה לרומאים את מחבוא יוסף. — הוא אמר להסגיר את נפשו בידי הרומאים והתנכה עם האנשים העוצרים אותו מעשות את הדבר. הליכותיו עם אספסינוס, כאשר הובא אליו, והדברים אשר נעשו לו אחר-כך.

א. והרומאים חפשו את יוסף בגדל חמתם עליו, ויותר מכלם התמכר ראש-הצבא לתפשו בכף, בחשבו כי בדבר הזה יכריע את גורל המלחמה; הם בדקו אותו בין החללים ובקשו אותו בכל המחבואים. כאשר נבקעה העיר, התגנב יוסף בעזרת אלהים בין שורות האויבים וירד אל בור עמק המתבר אל מערה רחבת-ידיים, אשר לא נראתה לעיני העומדים ממעל. ושם מצא ארבעים אנשים נשואי-פנים, אשר הסתתרו גם הם, ואתם צדה די ארחת ימים רבים. ביום התחבא יוסף, בדעתו כי האויבים נחתים בכל העיר, ובלילה עלה מן הבור לבקש לו דרך להמלט מן העיר ורגל את משמר הרומאים. ובראותו, כי שומרים נמצאו על כל הדרכים, אשר בקש להמלט בהן, ירד עוד הפעם אל המערה. שני ימים הסתתר שם, וביום השלישי נתפשה אשה אחת בידי הרומאים וגלתה להם את המקום, אשר נמצאו בו יוסף וחבריו, ואספסינוס שלח בחפזון שני שרי-אלף, את פולצינוס ואת גליצינוס, לתת את ברייתם ליוסף ולפתותו, כי יעלה אליהם.

ב. האנשים יצאו אל המקום ההוא וקראו אל יוסף והבטיחו אותו באמונה, כי תהיה לו נפשו לשלל, אולם לא עצרו כח לפתותו. כי ידע את משפט האיש, אשר עשה רעות כאלה ולרומאים, ועל-כן לא האמין לאנשים טובי-הלב הקוראים בשמו, בפחדו פן נשלחו למשוך אותו משם, למען יעשו הרומאים בו שפטים. ואז שלח אליו אספסינוס מלאך שלישי, את נקנור שר-האלף, אחד ממדעני יוסף ואנשי-שלומו לפניו. ובהגיע נקנור אל הבור ספר ליוסף את תכונות הרומאים להקדים רחמים לרגו, אחרי הכותם את אויביהם במלחמה, וכי שרי-הצבא מרבים להשתומם למעשי גבורותיו מאשר הם שונאים אותו, וגם המצביא הראש לא שקד לשלוח אותו אליו לעשות בו נקמות, כי גם מבלעדי בואו אל הבור יכול למלא את הדבר הזה, ורק גמר בנפשו להציל את האיש גבור-החיל. ועוד הוסיף לדבר אליו, כי אלו תרש אספסינוס עליו רעה, לא היה שולח אליו את אוהבו, לחלל את מדת האהבה, הטובה בכל מדות האדם, במעשה בגד, הנבוזה מכל המעשים שבעולם, וגם הוא (נקנור) לא היה שומע למצותו להונות את אוהבו.

ג. ואת הדברים האלה השיב יוסף אל לבו, והנה בערה עליו חמת

אנשי-הצבא העולים עם נקנור, והם אמרו לשלח אש במערה. אך שר-החיל השיב את ידיהם אחור, באמרו כי הוא רוצה לתפוש את האיש חי. ויוסף שמע את קול נקנור, המדבר אליו רכות, ואת צעקת אנשי-הצבא הרבים, המהלכים עליו אימים, ועל לבו עלה זכר חלומות הלילה, אשר גלה לו אלהים בהם את הצרות הבאות על היהודים ואת עתידות מלכי הרומאים. כי הבין יוסף לפתור חלומות וגם לבאר את חידות דברי האלהים (הנשמעים לשני פנים), בלמדו את הנבואות אשר בספרים הקדושים, כי היה כהן ויצא מזרע הכהנה. וברגע ההוא נחה עליו רוח ממרום, והוא שם לנגד עיניו את החזיונות הנוראים, אשר ראה בחלומו זה מקרוב, והתפלל אל אלהים חרש לאמר: „בורא ישראל, הנה טוב בעיניך לשבור את קרן עמך ולהצליח את מעשי הרומאים כלם, ובי בחרת לגלות את העתידות, על-כן אני תוקע את כפי לרומאים ברצון למען אחיה, ואתה עדי, כי לא בוגד אני בלכתי אליהם, רק עבדך, עושה רצונך“.

י. ואחרי התפלה הזאת נעתר יוסף לדברי נקנור. וכראות האנשים, אשר היו יחד עמו במחבואו, כי הוא שומע לדברי הקוראים אליו, הקיפו אותו קלם וצעקו בקול: „מר יבכו וְקִי אבותינו, אשר הוריד אותם אלהים א), בבראו ליהודים נשמות אשר לא תיראנה מות. ואתה, יוסף, חפץ חיים — האמנם תעצור כח לראות אור בכבלי עבד? מה מהרת להתכחש לנפשך! התזכור כמה אנשים פתית לצאת אלי מות בעד החרות? לשקר עשית לך שם בגבורים, לשוא יצא שִׁמְע חכמתך, העל-כן תשא את נפשך הפעם למצא ישועה מידי האנשים, אשר נלחמת בהם בזרוע נטויה, — וגם אם תבטח בישועתם — התרצה בה? אולם אם הכה אותך מזל הרומאים בסגורים, עד אשר שכחת את עצמך ואת מעשיך הראשונים, הנה אנחנו, ואנחנו נשמור על כבוד נחלת אבותינו. אנו מושיטים לך את ימינו ואת חרבנו, ואם תבחר במות, תמות כראש צבאות היהודים, ואם תמאן, תמות מות בוגדים“.

ובדברם זאת הרימו את חרבותיהם ואמרו להכותו נפש, אם יסגיר את עצמו בידי הרומאים.

ה. יוסף ירא פן תהיה בו יד האנשים וגם חשב, כי ימעל בפקדת אלהים, אם ימות בטרם יודיע את הבשורה השומה בפיו. ובצר לו פנה אל האנשים בדברי חכמה (ב): „מה זה ועל מה זה לנו, חברי, לשלוח יד בנפשנו? ולמה נפריד בין שני הדבקים היקרים, הגוף והנשמה? שומע אני את דבריכם, כי שְׁנִיתִי והייתי לאיש אחר — אולם הלא הדבר הזה ידוע גם לרומאים. טוב למות במלחמה — אתם אומרים, אמת ונכון, — אולם כמשפט

(א) ע"פ פי ניוה; בהוצאות הישנות: „ומה יבוש אלהים“.

(ב) במקור בא כאן: φιλοσοφείν.

המלחמה, לאמר: בידי המנצחים. ואלו מחרב הרומאים ברחתי, היתה לי הצדקה למות בתרבי ובורוע ימיני. אולם אם חסה עינם לחמול על האויב, הן לנו המשפט לחמול על נפשתינו ביתר-שאת! הלא נבער ונסכל בעשותנו בידינו את הדבר, אשר מנענו את ידיהם מעשותו במלחמה. „יפה למות בעד החרות“ — גם אני רואה את דבריכם — אולם רק למות במלחמה עם האויבים, הגוולים את חרותנו. ועתה אין הרומאים יוצאים לקראתנו למלחמה ואינם אומרים להמיתנו. ולא רק הפוחד מפני המות בעת הצורך נחשב לדרך-לב, כי-אם גם הבוחר במות באין-אונס. והנה מה נירא בעלותנו אל הרומאים? האמנם את מר-המות? — אולם הבעבור הדבר הזה עלינו להמית את עצמנו בודאי מפני הספק, פן ימיתנו הרומאים? את העבדות אנו יראים — קרא האחד. אשרינו, מה טובה חרותנו ברגע הזה! מעשה-גבורה יעשה השולח יד בנפשו — יאמר השני. לא ולא! אין זה מעשה-גבורה, רק מרץ-לב מאין כמוהו. וככה אחשוב למשפט, כי איש רך-לב הוא הקברניט, אשר ירא את רוח הסערה והטביע את אניתו בים. הן בשלחנו יד בנפשנו נעבור על חקי הטבע, השולטים בכל היצורים, וגם נחטא לאלהים, הבורא אותנו. הלא אין בקרב היצורים אף אחד מאַפד את עצמו לדעת, כי חק הטבע הנאמן גוזר על כלם לבחור בחיים. על-כן נחשבים בעינינו לאויבים כל הקמים עלינו לגזול ממנו את חיינו לעיני השמש, וגם מהאורבים עלינו בסתר אנו לוקחים את נקמתנו. והטרם תבינו, כי יקצוף אלהים בראותו את האדם בועט במנחתו? הן מידו קבלנו את רוח חיינו ובידו אנו מפקידים אותה לאַספה אליו א). אמנם הגופים פלם עתידים למות, כי נעשו מחמר אובד (עובר, נפסד), אולם הנשמה לא תמות, רק תעמוד לנצח, יען אשר היא חלק האלהים השוכן בגופים. והנה אם יכלה (יבזוז) איש את הפקדון, אשר שם בידו אדם (בשר-ודם), או ישחית אותו (יקלקלנו), הן לנבזה ואיש-כזבים (רמאי) יחשב, ועתה אם יזרה האדם מבשרו את פקדון האלהים, האמנם תחשבו, כי יסתר מעיני העלוב (הנזק) ב? הן לצדק נחשוב לעשות שפטים בעבדים הבורחים, ואם גם נמלטו מידי אדונים נבזים והרודים בהם בפרץ, ואנחנו לא נביא עלינו חטאת בברחנו מפני האלהים הטוב בכל האדונים? הטרם תדעו כי הפורשים מן החיים על-פי חקי הטבע, המשלמים לאלהים את המלוה אשר קבלו ממנו במועד אשר בחר הנותן (בעל-החוב) להפריע מהם, אלה האנשים יזכו לשם-עולם וביתם וזרעם יכוננו לארך ימים ונשמותיהם הטהורות והישרות (יראות האלהים) תשכנה בחבל

(¹) תרגום חפשי. במקור: „ממנו קבלנו את הַיְהוּת (ההויה), ואת הַבְּלִיָּה־הַיְהוּת־עוֹד (החדלות) אנו משיבים לו בחזרה.“
 (²) כלומר: האפחים.

גורלן אשר בקדש-קדשי השמים ומשמם תרדנה אל גופות טהורים לתקופת דורות נצחים (לקץ-הימין). ואולם נשמות האנשים, אשר טרפו נפשם בכפם, תרדנה אל השאול (הַדָּס, גיהנום) מקום צלמות, והאלהים אביהם (שבשמים) יפקוד על בניהם את רשע אבותיהם. כי את הדבר הזה שנא האלהים, והמחוקק החכם מכל אדם גזר עליו עֲנֹשׁ. ועל-כן חק לנו להשליך את כל השולח יד בנפשו בלי קבורה עד בוא השמש, אף כי אנו חושבים לצדקה לקבור את אויבינו. ומחוקקי עמים אחרים גזרו גם לכרות את זרוע האיש, אשר עשה הדבר הזה, כי משפט היד המפרידה בין הגוף ובין הנשמה להפרד מן הגוף. על-כן, חברי, טוב לנו להישיר את מחשבות לבנו, לבל נוסיף על הרעות, אשר עשה לנו אדם, עוד מעשה רָשַׁע להכעיס את יוצרנו. ואם נראה לפנינו רוֹחַ והצלה, נפדה את נפשותינו; הן לא חרפה תהיה לנו, אם נִנְשַׁע בידי האנשים, אשר הראינו אותם את גבורתנו במעשים רבים ועצומים כאלה, ואם נגזר עלינו מות — נמות תחת ידי כובשינו. בינו זאת, כי לא אעבור אל מערכת האויבים למען אבגוד בנפשי (למות בידיהם), כי בדבר הזה הלא אסכיל עשות הרבה מהבורחים אשר נפלו אל האויב, כי הם עשו את הדבר להציל את נפשם, ואני אצא לקראת המות, — לקראת מותי אני! ובכל-זאת — מי יתן, כי יטמנו לי הרומאים פת. ואחרי תתם לי את בריתם שלום, אני נכון למות בשמחה מידם, כי עֲזָנָם, בחללם את השבועה, יהיה לי לנחמה גדולה משלל רב.”

ו. כאלה וכאלה הוסיף יוסף לְדַבֵּר על לב חבריו, להטותם ממחשבתם הרעה לשלוח יד בנפשם. אולם מרב יאושם הכבידו את אזניהם משמוע, כדרך אנשים אשר זה מזמן הקדישו את עצמם למות. על-כן כעסו עליו מאד ומהרו אליו מכל עברים בחרבות שלופות וחרפו אותו על מרץ-לבו וכל אחד הראה במעשיו, כי יפה את יוסף בחרבו מיד. אולם יוסף קרא לאחד בשמו והביט על השני בעין מפקד-מלחמה ואת השלישי אחז בימינו ואל הרביעי דָּבַר תחנונים, כי בִצֹר לוֹ מִצָּא לוֹ דרכים שונים לעורר את רחמיהם עליו וככה מנע את חרבות כלם מדם. כי כדרך החיה, אשר כתרוה הַצִּידִים, הפך את פניו כפעם בפעם מול האיש הקרב אליו. וגם בתוך מצרי-המות פחדו היהודים את שר-צבאם והשיבו ימינם אחור, והחרבות נשמטו מידיהם, ורבים, אשר זה עתה הגישו את הלהבה אליו, הורידו אותה מבלי משים.

ו. וגם בעת המצוקה הזאת לא נבצרה מִזְמָה מיוסף; בהאמינו כי האלהים ישמור עליו מרעה, השליך את נפשו מנגד וקרא אל חבריו: אם אחת גזרתם למות, הבו ונפיל גורלות, מי ממנו ימית את חברו. והנלכד בגורל יפול בחרב הבא אחרינו, וככה יהיה משפט אחד לכלנו, ולא יטרף כל איש את נפשו בכפו, והן לא לצדק יהיה הדבר בהנחם איש ממחשבתו

אחרי רצח אחיו, ונפשו תהיה לו לשלל". הדברים האלה נאמנו בעיני האנשים והם נפתו לדבריו להפיל גורלות, וגם הוא אתם יחד. וברצון פשט הזוכה בגורל את צוארו ללהט חרב חברו הבא אחריו, בדעתו, כי עוד מעט ימות גם שר-הצבא. כי יקר מחיים היה להם למות עם יוסף יחד. לאחרונה נשאר אך יוסף עם חברו לבד, —אולי היה זה מקרה ואולי אצבע אלהים, — והוא לא רצה להלכד בגורל ולמות, וגם לא לטמא את ידו בדם אחים, אם ישאר האחרון, ועל-כן פתה את חברו לכרות ברית עם הרומאים ולהיות.

ה. ככה יצא יוסף בשלום ממלחמתו עם הרומאים וגם עם אחיו בני עמו, ונקנור הוליך אותו אל אספסינוס. וכל הרומאים מהרו מעברים לראות את פניו, ושאוץ גדול קם בקרב ההמון הרב הנדחק מסביב לשר-הצבא והיהודי. אלה הריעו בשמחה על מפלתו ואלה צעקו למולו בקול פחדים, ואלה בקעו להם דרך בחזקיד, למען יראוהו מקרוב. והעומדים מרחוק דרשו בקול רם לעשות שפטים באויב, והקרובים אליו זכרו את מעשיו ותמהו על תמורת גורלו. ומשרי-החילים לא היה אף איש, אשר לא שכח עתה את כעסו על יוסף ולא נד לו למראה צרתו. ויותר מכלם רחם טיטוס על יוסף בגלל כח סבלו הגדול בכל הרעות אשר מצאוהו, וגם חמל על שנות עלומיו. למראה האיש הזה, הנמצא עתה בידי אויביו, זכר את גבורתו הראשונה במלחמה, ושם אל לבו את מנת חיי האדם ואת הגלגל החוזר מהרה במלחמה, והבין, כי אין תקומה לכל מעשי איש. על-כן הטתה את לב רב האנשים הקרובים אליו לחמול על גפש יוסף וגם היה לו למשען כביר לפני אביו לפדות את נפשו. אספסינוס צוה לשים משמר חזק על יוסף, באמרו לשלח אותו בקרוב אל נירון.

ט. וכשמוע יוסף את הדבר הזה שלח אל אספסינוס, כי יש לו דבר סוד לספר לו לבד. ואספסינוס הוציא מעליו את כל האנשים, מלבד טיטוס ושני אוהביו, ואז קרא אליו יוסף: „אתה חושב, אספסינוס, כי יוסף הנלכד בידך הוא שבוני-מלחמה לבד, אולם באמת אני ציר שלוח לךבר אליך גדולות. הן יודע אני את חקי היהודים ולא בעלם ממני איזוהי דרך-מות ישרה שיבר לו שר-הצבא, ועל כן לא באתי אליך לולא שלחני אלהים. הנה אתה אומר לשלח אותי אל נירון, —למה הדבר הזה? העוד יאריכו ימים נירון ויורשי כסאו זולתך? אתה, אספסינוס, תהיה קיסר, הנה שליט-יחיד אתה, ועמך טיטוס בנך. ולא רק אדון לנפשי תהיה אתה הקיסר, כִּי-אם גם אדוני היבשה והים וכל זרע האדם. ואני נוטל עליך לחזק עלי את המשמר, למען עשות בי נקמות בהגלות לך, כי דברתי תעותעים באזניך בשם אלהים". בדבר יוסף את זאת לא רצה אספסינוס להאמין לו לראשונה, באמרו בלבן, כי בחר לו יוסף דרכי ערמה, להציל את נפשו, אולם מעט מעט התעוררה

בו האמונה, כי כבר הטה אלהים את לבו לבקש לו את הממשלה והראה לו את שרביט המלוכה באותות ובמופתים אחרים, וגם שמעה אזונו, כי קמה נבואת יוסף בדברים רבים. ומאוהבי אספסינוס, אשר שמעו את הסוד, אמר האחד, כי הוא משתאה ליוסף, מדוע לא נבא גם על מפלת יודפת ולא צפה כי יפול בשבי הרומאים, הלא זה האות, כי בדה את דבריו, להסיר את החמה מעליו. ויוסף ענה, כי באמת נבא ליושבי יודפת, אשר מקץ ארבעים ושבעה יום יפלו בנופלים והוא יקפץ חי. אספסינוס צוה לחקור את הדבר חרש מפי השבויים ומצא, כי כנים דברי יוסף, ומני או האמין בנבואותיו. אמנם לא פדה את יוסף ממשמר ולא התיר את אסוריו, אך נתן לו בנדי-כבוד והעניק לו דברי-חפץ שונים בעין יפה והאיר לו את פניו מן היום ההוא והלאה, וטיטוס הרבה גם הוא כבוד וליוסף.

פרק תשיעי

יפו נכבשה וטבריה הסגירה את עצמה בידי האויבים.

א. וביום הרביעי לחדש פנימוס (תמוז) שב אספסינוס אל עכו ומשם נסע אל קיסריה, אשר על שפת הים, היא העיר הגדולה בכל ערי יהודה ורב יושביה הם יונים. בני העיר קדמו את צבא הרומאים ואת המפקד הראש בברכות נצחון ובתרועת ששון מאהבתם את הרומאים ועוד יותר משנאתם ליהודים המנצחים, והמונים המונים נוסדו על יוסף ודרשו לעשות לו משפט מות. ואספסינוס ידע, כי הבקשות האלה יצאו מפי המון נבער, ולא שם אליהן את לבו והיה כמחריש. ושני לגיונות הושיב אספסינוס בקיסריה לימי הגשמים, כי ראה את העיר נוחה לדבר הזה, ואת הלגיון החמשה-עשר שלח אל בית-שאן, לבלי יהיה כל הצבא לטרח על קיסריה, כי בעיר הזאת, הכנויה בעמק על שפת הים, החם בימות הגשמים הוא געים ומשיב גפשו ובימות הקיץ הוא קשה עד למחנק.

ב. בימים ההם התקבצו אנשים רבים, אשר גרשו מן הערים לרגלי המלחמות מבית ואשר נמלטו ממהפכת האויב, ובנו את העיר יפו ההרוסה בידי צטטיוס לעיר משגב להם. ויען אשר נבצר מהם לפשט על מקומות היבשה, אשר נלחמו עליהם האויבים, על-כן שמו את פניהם לשד הים. הם בנו להם ספינות שודדים רבות והרבו לעשות שד וחמס בדרך הים אשר בין סוריה וכנען (פיניקיה) ובין ארץ מצרים, עד אשר לא יכלה עוד אניה להפליג בים הזה מפחדם וממוראם. וכאשר הגיע שמע עלילותיהם לאזני אספסינוס, שלח על יפו אנשי-צבא רוכבים ורגלים, והם באו אל העיר בלילה,

כי לא נמצא בה משמר, יען אשר שמעו בני העיר, כי צבא הרומאים הולך וקרב ולא נועזו לעצור את שונאיהם ביד חזקה, רק ברחו אל אניותיהם ולנו שם, הרחק ממטחי קשת.

ג. ולעיר יפו אין נמל מתכונת המקום, כי שפת הים היא שם כמעט שורת-רכסים ישרה, ורק משני קצותיה היא מתעקלת מעט. שתי הקרנות האלה הן צוקי סלעים גבוהים וראשי סלעים בולטים אל תוך הים, ושם נראו עוד כבלי אנדרומדה ומעידים, פי ספור-הפלא (המתוס) הוזה הוא עתיק לימים, ורוח הצפון סוער בכח לקראת החוף ומעלה משברים חזקים לפני הסלעים העומדים לו למעצור! ועל-כן קשה מפרץ-הים הזה ליורדי האניות מרחבי הים. במקום הזה עמדו הפעם אנשי יפו בספינותיהם, ופתאם קם עליהם רוח סערה לפנות בקר, הוא הנקרא בפי יורדי הים הזה בשם, רוח הצפון השחור, והטביע ספינות רבות בהתנגחן אשה עם רעותה, וספינות אחרות נפץ אל הסלעים. ורבים לא מצאו עצה בלתי-אם להמלט נגד הזרם אל לב הים, כי יראו מצוקי הסלעים אשר בחוף ומהרומאים העומדים עליהם, ושם כסו עליהם גלי הים, אשר עלו למרום בסערה. הגמלטים לא מצאו מקום מנוס וגם הנשאים על עמדם לא הצילו נפשם, כי כח הסערה דחף אותם מתוך הים אל החוף, והרומאים הדפו אותם מן העיר. ונוראה היתה צוחת האנשים בהתנגח הספינות ביניהן, ונורא היה קול נפץ הספינות, ורבים מן ההמון הגדול מצאו להם קבר בגלי הים, ורבים נפצו במפלת הספינות, ורבים נפלו על חרבם, כי קל היה להם המות הזה מרדח אל מצולת הים. אולם רב האנשים נסחפו בזרם הים ונפצו אל צוקי הסלעים, עד אשר אדם הים מדמם למרחוק, והחוף מלא חללים. וכאשר חתרו פליטים והגיעו אל החוף, קמו עליהם הרומאים והמיתום. ומספר הפגרים, אשר הקיא הים, היה ארבעת אלפים ומאתים. ואחרי אשר כבשו הרומאים את העיר בלי מלחמה הפכו אותה לשממה.

ד. ככה נפלה העיר יפו בידי הרומאים שנית, אחרי עבור זמן קצר. ולמען אשר לא יתקצו שודדי-הים במקום הזה שנית, הקים אספסינוס מחנה במקום מצודת העיר והציג שם חיל רוכבים עם רגלים. על הרגלים צוה להשאר במקום ההוא ולשמור את המחנה, ואת הרוכבים שלח לפשט על הכפריים הסמוכים וערי הפרוזות מסביב ליפו להשחיתם, הם מלאו אחרי מצותו ופשטו יום יום על הארץ עד אשר הכריתו את יושביה והשמו את קלה. ה. וכאשר הגיע אל ירושלים שמע האסון אשר מצא את יודפת, לא רצו רבים לראשונה להאמין בדבר הזה, כי נורא היה האסון מהכיל וגם לא נמצא עדי-ראיה לדבר. כי לא נשאר אף פליט אחד להביא את הבשורה הרעה הזאת, רק מאליה נפוצה השמועה על מפלת העיר, כדרך כל מעשה

נורא, אך כעבור זמן קצר נגלתה האמת מפני בני המקומות הקרובים והיתה חזקה מן הספק (נעלה מכל ספק) בעיני כל. ועל המעשים שהיו עוד נוספו דברים אשר לא כן, והגד ליושבי ירושלים, כי גם יוסף נפל חלל בעת מפלת יודפת. ולשמע הדבר הזה היה אבל גדול בירושלים, כי על יתר ההרוגים בכו רק הקרובים אליהם משפחות משפחות, ואולם המספד על שר-הצבא היה לאבל לכל העם. ובעוד אשר נשאו אלה נהי על אנשי בריתם, ואלה על קרוביהם ואלה על אוהביהם, בכו כל יושבי ירושלים על מות יוסף. והנהי והאבל לא חדלו שלשים יום. ורבים שכרו להם מקוננים לענות בחלילים לקינותיהם.

ו. אולם ברבות הימים נגלתה כל האמת ונדעו הדברים הנעשים ביודפת לאשורם ויושבי ירושלים הראו לדעת, כי שוא היתה השמועה על מות יוסף וכי הוא חי וגם גדול כבודו בעיני הרומאים מכבוד יתר השבויים. ועתה חזקה עברתם על יוסף החי, כחזק אהבתם הראשונה אליו בהחשבו למת בעיניהם. אלה חרפו אותו על מרץ-לבו ואלה — על בגד-מעילו, וכל העיר מלאה גדופים וקללות, אשר נשפכו על ראשו. כי המכות הוסיפו עוד להרגיז את היהודים ומפלותיהם הציתו את חמתם עד להשחית. כי האסון, המלמד את האנשים הנבונים להזהר לנפשם ולשמור עליהם לבלי יפלו שנית בפח, היה ליושבי ירושלים (למקור א) רעות חדשות וקץ צרה אחת היה להם לראשית צרה שניה. ועוד גדל כעסם על הרומאים, כי בקשו להנקם גם ביוסף בעשותם בהם נקמה. אלה המהומות היו בירושלים בימים ההם.

ז. ואספסינוס אמר לתור את מלכות אגריפס, כי המלך בקש מידו את הדבר, ברצונו לקבל את פני המפקד יחד עם כל חילו בביתו בכל עשר מלכותו וגם לרפא בעזרתו לנגעי ממשלתו. על-כן נסע אספסינוס מקיסריה, אשר על שפת הים, אל קיסריה, הנקראה על שם פיליפוס, ושם נתן מנוחה לחילו עשרים יום והוא עשה משתה כל הימים וגם הקריב לאלהים זבחי תודה על נצחונותיו. בעת ההיא הגיעה אליו הבשורה, כי קם מרד בעיר טבריה וגם העיר טריכי התקוממה, — ושתי הערים היו חלק ממלכות אגריפס — ועתה מצא ראש-הצבא שעת-הפוך לצאת עליהן למלחמה, באמרו להכניע כליל את היהודים בכל מושבותיהם וגם להקים שלום לאגריפס בשתי הערים האלה חלף נדבת רוחו. הוא שלח את טיטוס אל קיסריה ואשר על שפת הים, להביא את הצבא החונה שם אל בית-שאן, היא הגדולה בכל עשר הערים (דקפוליס) והקרובה אל טבריה, ושמה בא גם הוא ואסף אליו את

י במקור: „למרכוז, γαλέτρου“.

בנו עם צבאו ויצא בראש שלשה לגיונות וחנה במרחק שלשים פרסה מטבריה במקום נראה לעיני המורדים ושמו צנבריי (סנברייס). הוא שלח את נָרְיָנוֹס שר־העשרה עם חמשים רוכבים לדבר שלום עם יושבי העיר (טבריה) ולהטות את לבם לבוא עמו בברית, בשמעו כי בני העיר רודפים שלום ורק מורדים סתי־מספר מושכים אותם להלחם בעל־כרחם. נָרְיָנוֹס הגיע אל קרבת החומה וירד מעל סוסו וגם הוריד את הרוכבים הבאים עמו מעל סוסיהם, לבד יחשבו בני העיר, כי בא להתגרות בהם מלחמה. אולם עוד טרם פתחו הרומאים את פיהם, הגיחו עליהם מן העיר גבורי המורדים בכלי־נשקם, ובראשם עמד איש ושמו יהושע בן שפט (ג"א: טופא) א, ראש גדוד השודדים. גם אלו בטח נָרְיָנוֹס, כי תהיה ידו על העליונה, לא ערב את לבו לעבור על מצות ראש־הצבא ולהלחם, ומה גם הפעם, כאשר היתה רעה נגד פני אנשיו המעטים, אשר לא התכוננו להלחם בשונאים הרבים המוכנים לקרב, ומלבד־זאת נבהל מעוז פני־היהודים, אשר לא עלה על לבו, ועל־כן עזב יחד עם חמשת אנשיו את הסוסים וברח ברגל. ואנשי יהושע הביאו את הסוסים העירה בתרועת נצחון, כאלו כבשום מהרומאים במלחמה ולא במרמה.

ה. זקני העם ונשואי־הפנים אשר בטבריה יראו את הדבר הזה וברחו אל מחנה הרומאים והלכו יחד עם המלך ונפלו לרגלי אספסינוס להתחנן על נפשם. הם תלו את פניו, לבד יסיר חסדו מאתם ולא יפקוד את עון תעתועי אנשים מעטים על יושבי העיר פלה, רק יחמול על העם הדורש את שלום הרומאים כל הימים וינקם בתְּיָבִי־המרד לבד. כי לולא שמרו המורדים על יושבי העיר עד היום הזה, אזי כבר מהרו אלה מזמן לְכֹרוֹת ברית עם הרומאים. ראש־הצבא הטה את אוניו לדברי התחנונים האלה, אף כי חרה אפו בכל יושבי העיר לשמע שד הסוסים, כי ראה גם את אגריפס חרד מאד לשלום העיר. ואחרי אשר כרתו הזקנים האלה ברית שלום בין יושבי העיר ובין הרומאים, הבינו יהושע ואנשיו, כי לא יוכלו עוד לשבת במנוחה בטבריה וברחו על נפשם אל טריכי. וכעבור יום אחד שלח אספסינוס לפניו את טְרִיָנוֹס עם רוכביו אל ראש הגבעה (ממול טבריה) להתבונן משם אל יושבי העיר, אם כלם רודפים שלום באמת. וכראות טְרִיָנוֹס, כי נאמן העם בברית הזקנים אשר בקשו עליו רחמים, לקח עמו את צבאו ופנה אל העיר. ויושבי טבריה פתחו את שערי עירם לפניו ויצאו לקראתו בקול ברכה וקראו לו בשם

(*) במקומות אחרים נקרא בן צפאי (למעלה, ספר ב, כ"א, ג; חיי יוסף, י"ב).

אך ספק הוא, אם הוא בעצמו האיש מורע הנהנים הגדולים המוכר למעלה, ספר ב, כ, ד, כי זה נשלח אל ארץ אדום.

מושיעם ומיטיבם. וכאשר נדחקו אנשי-הצבא הבאים אל העיר, כי היו מבואה צרים מאד, צוה אספסינוס לפרוץ בחומת הדרום ולהרחיב את המבוא לאנשי-צבאו. הוא נשא את פני אגריפס וצוה על אנשי-צבאו לבל ישלחו ידיהם בבזה ולא יעשו רעה ליושבי העיר, ולמען אגריפס חמל על חומת טבריה ולא הרס אותה כליל, אחרי אשר ערב המלך לפניו את יושבי העיר, כי ישמרו את ברית אמונתם לרומאים כל הימים. ככה השיב אספסינוס אליו את העיר הנדחת, אשר מצאו אותה צרות רבות.

פרק עשירי

כבוש טריכי. ציור הירון וים גנוסר.

א. ואחרי הדברים האלה יצא אספסינוס את פני העיר וחנה בינה ובין טריכי בתוך. הוא צוה להקיף את מחנהו במצודה חזקה, בחשבו מראש, כי יתמהמה במקום הזה לרגלי המלחמה. כי אל עיר טריכי התאספו כל המורדים, בבטחם במשגב העיר הבצורה הזאת וביאור הנמצא בקרבתה, הנקרא כפי יושבי המקום בשם ים גנוסר (ים כנרת). כטבריה, ככה גם העיר הזאת בנויה לרגלי הר וגם עליה סוכך היאור, ומכל עברים בצר יוסף את חומותיה, ורק טבריה היתה הזקה ממנה, יען כי את המצודה הסוגרת על טבריה הקים יוסף בראשית המרד כאשר היה לו עוד כסף וחיל למככר, אולם טריכי קבלה רק את שרי נדבת לבו. ולבני העיר היו סירות (ספינות) רבות ביאור למצא שם מנוס כאשר ינגפו במלחמתם ביבשה וגם היו מוכנות למלחמת-הים לעת מצא. וכאשר בצרו הרומאים את מחנם לא נבהלו אנשי יהושע מפני המון-האויבים הרב ולא מפני טכסיסהם הטובים ומהרו להלחם בהם, ובעלותם עליהם פתאם הפיצו את עושי המלאכה והשחיתו חלק ממעשה ידיהם; וכאשר ראו, כי אנשי-הצבא המזינים (כבדי הנשק) מתאספים לצאת לקראתם, פחדו פן תמצאם רעה ומהרו לברוח אל אחיהם, והרומאים רדפו אחריהם ולחצו אותם אל הספינות. והם הפליגו אל מקום, אשר יכלו להשיג משם את הרומאים בקלעיהם ושם הטילו את עגני ספינותיהם וסדרו אותן במערכה, להלחם מהן בשונאים העומדים על היבשה. וכשמוע אספסינוס, כי נאספו המורדים בהמון גדול במישור אשר לפני העיר, שלח שמה את [טיטוס] בנו עם שש מאות מבחירי רוכביו.

ב. וטיטוס הכיר, כי חיל האויבים רב ועצום ממנו ושלח אל אביו לאמר, כי דרוש לו צבא גדול יותר. ובראותו, כי רבים מרוכביו נושאים את נפשם להלחם עוד בטרם תבוא עזרתם, אבל נמצאו ביניהם מתי-מספר הפוחדים

במסתרים מפני המון היהודים הרב, עמד במקום גבוה ולמען ישמע קולו למרחוק וקרא אל צבאו לאמר: „רומאים! בפתח דברי נאה לי להזכירכם את מוצאכם, למען תשימו אל לבכם מי אתם ובמי אתם עתידים להלחם. הן מזרוע גבורתנו לא נמלט אף אחד מגויי הארצות. רק היהודים האלה — ובוה נדבר בשבחם — לא חדלו להלחם בנו גם אחרי כל מגפותיהם עד היום הזה. ונורא יהיה הדבר, אם הם יתעודדו אחרי נפלים ואנחנו ניצף בנצחונותינו! אני רואה בשמחה את פניכם, המפיקים עז ותאות-מלחמה, אולם אני ירא, פן יפיל ההמון הגדול הזה את פחדו על אחזים מכם במסתרים. ואלה האנשים ישיבו-נא אל לבם עוד הפעם מי הם ולקראת מי הם עומדים במערכה. אמנם היהודים האלה מרי-נפש מאד ואינם יראים מפני המות, אולם הם נבערים מדעת טכסיסי מלחמה, כי לא למדו ידיהם לקרב, ועל-כן נאה להם שם אספסוף (אֶכְלוֹס) משם צבא. והאם עלי להפטיר דברים באזניכם. על דעת המלחמה אשר לנו ועל הסדר השולט במערכותינו? הן בעת השלום אנו לבדנו מלמדים ידינו לקרב, למען אשר לא נשקול בעת המלחמה את מספרנו נגד מספר צרינו. ומה תועיל לנו עבודתנו בצבא כל הימים, אם חלק כחלק נלחם באנשים שלא עבדו בצבא? ושימו עוד אל לבכם, כי אתם יוצאים למלחמה בנשק כבד נגד שונאים קלי-הנשק ואתם רוכבים על סוסים והם יוצאים לקראתכם ברגל ומפקדיכם נמצאים אתכם בקרב והם באים בלי ראש ומנהל. וזכרו, כי המעלות הטובות מרבות את מספרכם כהנה וכנה, ומגרעות שונאיכם ממעיטות את ערך מספרם מאד, כי לא מספר האנשים — ואם גם פלם בני-חיל — מכריע את גורל הקרב, כ-אם גבורת הלוחמים, אף אם הם מתי-מספר, כי קל להם לעמוד במערכה ולחזק איש את רעהו, ואולם הצבאות הגדולים מרבים להויק לעצמם מאשר לשונאיהם. והנה עז-נפש ואמץ-רוח ויאוש יוצאים לפני מערכות היהודים והרגשות האלה מתחזקים בעת ישועה, אך בעת מכשול קטן ידעכו כלי. ואנחנו נלחם בגבורה ובמשמעת וברוח נדיבה, אשר תעלה למעלה בעשותנו חיל וגם לא תפול עלינו בעת כשלון. — ודעו גם, כי גדולות אתם מבקשים במלחמה הזאת מאויביכם היהודים. הם מחרפים את נפשם להלחם בעד חרותם ובעד ארץ מולדתם, ואנחנו — היש לנו דבר גדול מכבוד שמנו, פן יאמר האומר, כי אחרי אשר הכנענו את כל עולם הישוב אספנו ידינו מן היהודים, באשר הם אנשים כערכנו. והתבוננו, כי אין לנו לירא פן תהיה מכתנו אנושה. הן רבים באים לעזרנו והם קרובים אלינו, אולם עוד יש לאלי-ידינו למהר ולארות את פרי הנצחון הזה ועלינו להחיש את מעשנו בטרם יבואו העוזרים, אשר שלחם אבי אלינו, למען אשר לא יתערב זר בנצחוננו ובוה יגדל שמנו ביתר שאת. ואני חושב, כי השעה הזאת היא שעת הדין לאבי ולי ולכם, כי

היא תראה, אם הוא ראוי לנצחונותיו הראשונים ואם אני ראוי להיות בנו ואם אתם אנשי-הצבא הראויים לי. הן דרך אבי להכות את שונאיו תמיד ואני לא אערב את לבי להקאות את פניו בנוסי מהמלחמה. והאם לא תבושו גם אתם בהנגפכם לפני שונאיכם למראה עיני מפקדכם היוצא לפניכם במלחמה? דעו וראו, כי אחרף את נפשי לצאת לפניכם ואתנפל לראשונה על האויב. ואל-נא תשארו אתם מרחוק, בטחו בי, כי באלהים אנבר חילים והאמינו, כי רק על הדרך הזה תהיה תפארתנו ולא בהלחמנו עם אויבינו מרחוק!"

ג. וכדבר טיטוס את זאת נפלה רוח אלהים על האנשים, עד אשר התעצבו אל לבם בראותם, כי בא אליהם טרינוס עם ארבע מאות רוכבים לעזרה עוד לפני המלחמה, וחשבו כי בצאתו אתם יחד בקרב ימעיט את ערך נצחונם. ומלבד טרינוס שלח עוד אספסינוס את אנטוניוס סילון עם אלפים רובי-קשת וצוה עליהם לכבוש את ההר אשר ממעל לעיר ולגרש את העומדים על החומה. וסילון ואנשיו עצרו את היהודים אשר בעיר, האומרים לצאת לעזרת אחיהם אל השדה, וטיטוס היה הראשון אשר קפץ על סוסו אל תוך מחנה אויביו, ואחריו מהרו כל אנשיו בצעקה ובתרועת מלחמה להתפשט לארך המישור, אשר נמצאו בו האויבים, ועל-כן נדמו בעיני הרואים, כי גדלו ועצמו במספרם. והיהודים נבהלו מפני זעף הרומאים ומפני טכסיסי מלחמתם, ובכל-זאת נסו לעמוד על נפשם שעה קלה בפני האויב המשתער עליהם, עד אשר הפנו ערף מפני רמחי הרוכבים והלם עקבות סוסייהם הרבים. טבח גדול היה בהם בכל מקום והפליטים נפוצו וכל אחד מהר לברוח אל העיר כל עוד נפשו בו. וטיטוס רדף אחריהם, את אלה הכה מאחור והמיתם ואת אלה הפיץ בהתלקטם יחד ואת אלה הדביק והכם מפנים. ורבים כשלו איש ברעהו והוא התנפל עליהם והמיתם וסגר על כלם את הדרך במנוסתם אל החומה והשיב אותם אל השדה, עד אשר בקעו להם דרך בחזקת-היד בכח המונם הרב ונמלטו מידו אל העיר.

ד. ובקרב העיר קדמה את פניהם מחדש מריבה גדולה. כי אזרחי טריכי חמלו על רכושם ועל עירם ולא רצו להלחם ברומאים מבראשונה, ומה גם עתה אחרי המפלה. אולם המון הפליטים הזרים הכביד את ידו עליהם, ומספרם היה רב ועצום. וכאשר גדל האף ביניהם קמה צעקה גדולה ומהומה, וכמעט היתה חרב איש באחיו. והשאון הזה הגיע עד אזני טיטוס, אשר עמד קרוב לחומה, והוא קרא בקול: „הנה השעה היא שעת רצון, ולמה אתם מחשים, אנשי-צבאי, כאשר הסגיר אלהים את היהודים בידינו? צאו וקחו לכם את הנצחון, הטרם תשמעו את הצעקות האלה? מלחמת-

אחים פרצה בין הפליטים, אשר במלטו מידינו. לנו היא העיר, אם נחיש מעשנו! אמנם מלבד התפוזן דרוש לנו עמל ועז-נפש — אך כל דבר גדול אינו נקנה רק על-ידי סכנה, ועלינו להקדים את המעשה בטרם ישלימו האויבים יחד — כי האנס יקים שלום ביניהם מהרה — ובטרם יבואו גם אחינו לעזרתנו, — למען אשר נוכל להתפאר, כי אנחנו המעטים הכינו את ההמון הגדול הזה וידנו לבדה כבשה את העיר.”

ה. לדברים האלה עלה טיטוס על סוסו וירד למטה אל היאור וחצה את המים, להבקיע אל העיר ראשונה, ואחריו מהרו כל הרוכבים אשר לו. ופחד גדול נפל על שומרי החומה למראה עז-הרוח של טיטוס, ואיש לא עצר כח לעמוד בפני הרומאים ולהניא את מחשבתם. ואנשי יהושע עזבו את משמרותיהם, אלה ברחו דרך היבשה ואלה רצו אל היאור לקראת אויביהם ונפלו בחרב; אלה נהרגו בעלותם על הספינות ואלה בנסותם לשחות ולהדביקן אחרי הפליגן ביאור. וטבח גדול היה בקרב העיר, כי הזרים, אשר לא מצאה ידם להמלט, נהרגו בעדם על נפשם בפני השונאים, ויושבי העיר נרצחו, אף כי לא שלחו ידיהם אל החרב. כי הם קוו לכרות ברית עם הרומאים ובטחו בתם לבם, כי לא היתה ידם עם חפצי המלחמה, ועליכן לא לקחו חלק בקרב ועמדו מרחוק (ובכל-זאת הכו בהם הרומאים), עד אשר כלה טיטוס להמית את החיבים, וחמל על יושבי המקום והשיב את חרבו אל תערה. והבורחים אל היאור שמעו, כי נלכדה העיר, והפליגו במים רחוק מן השונאים מאד.

ו. וטיטוס שלח רוכבים אחדים לבשר לאביו את מפעלו. ואספסינוס שמח על גבורת בנו ועל נצחונו והאמין, כי בדבר הזה בצע חלק גדול מהמלחמה, ובא אל העיר וצוה להקיף עליה ולשמור את כל מוצאיה, לבל ימלט משם פליט, ונתן פקדה להמית כל איש היוצא מן העיר. וביום השני ירד אל היאור וצוה לבנות ספינות-שׁיט, להלחם מהן עם הבורחים, והספינות נבנו במהרה, כי היו שם עצים רבים והמון אנשי-מלאכה.

ז. והיאור הזה נקרא גנוסר על שם הארץ הקרובה אליו (עמק גנוסר), ורחבו ארבעים ריס וארכו מאה וארבעים. ומימיו מתוקים וטובים לשתות, כי הם דקים (צלולים) ממי האגמים הגסים (העכורים) וגם טהורים (זכים), כי מכל עבריו מקף היאור חוף יבש וחול. ומזג המים השאובים הוא טוב, כי הם נוחים (חמים) ממי נהרות וממי מעינות ועם זה הם קרים תמיד ממי יאורות רחבי-ידיים כיאור הזה. והמים הנשארים מגלים בחוף קרים כמי שלג, וככה עושים יושבי הארץ (בשאבם את המים) בלילות הקיץ. ומיני הדגים השורצים בקרב היאור שונים בטעמם ובמראיהם מהדגים אשר בכל מקום. ומימי-הירדן חותכים את היאור בתוך. למראה-עין מקור הירדן

נמצא על-יד פניאס (פניון, פמיס), ובאמת הוא פורץ מן הברכה הנקראה בשם הקערה (פיאלי) ושוטף שמה (אל פניאס) מתחת לאדמה. והברכה הזאת נמצאה בואכה ארגב (טרכון) ורחוקה מאה ועשרים ריס מקיסריה והיא קרובה לדרך המלך מימין. ועל מראה מסביב נקראה הברכה העגלה קערה. ומי הברכה מגיעים עד גבה שפתה ואינם שוקעים למטה לעולם וגם אינם משתפכים על גדותיה, ואיש לא ידע לפנים, כי מן הברכה הזאת יוצא הירדן, עד אשר בא פיליפוס נסיך ארץ טרכון וגלה את הדבר במופת. הוא זרה מן על-פני הקערה, ואחרי-כן מצא, כי נסחף המץ אל פניאס, אשר שם בקשו הראשונים את מקורות הירדן, ובמקום ההוא צף על-פני המים. ופניאס הוא מקום יפה-נוף, והמלך אגריפס הוסיף עוד תפארה על הדר תכונתו, כי קשט אותו בכל עשר מלכותו. ומהמערה הנמצאה פה יוצא הירדן החוצה ונראה לעינים, ואחרי-כן הוא עובר את הבצות והאגמים על-יד יאור סמך (ימא דסמכא—סמכוניטיס, עכשו חוֹלָה), ומשם הוא שוטף מאה ועשרים ריס, ובקרבת עיר יוליס הוא משתפך אל ים גנוסר וזורם בתוך, ובצאתו משם הוא עובר מהלך רב בערבה (ערבת הירדן) וגופל אל ים המלח (ים-הכפר — אספליטיס).

ה. ולאורך יאור גנוסר משתרעת ארץ הנקראה גם היא בשם הזה (עמק, בקעת גנוסר), והיא נפלאה בתכונתה וביפיה. ואדמת הארץ הזאת שמנה, ועל-כן לא יחסר בה כל צמח האדמה ויושביה נטעו בה כל מיני מטעים. כי מזג האויר הטוב נוה לצמחים שונים זה מזה (בתכונתם). ופת צומחים לאין-מספר אגוזים, הדורשים להם קרה יותר מכל הנטעים, ועל-ידם עולים תמרים, היונקים את להט השמש, ובקרבת אלה ואלה גדלים עצי-תאנים ועצי-זיתים, אשר יפה להם האויר הממזע, עד אשר יאמר האומר, כי הטבע חגר את כל כחותיו לחבר פה את כל המינים השונים הנלחמים זה בזה, וגם תקופות השנה מקנאות אשה ברעותה וכל אחת רוצה לכבוש את הארץ לעצמה. ואדמת הארץ מצמיחה את הפרות השונים האלה למיניהם בדרך נפלאה — ועוד יותר מזה — היא שומרת עליהם כל השנה. מלכי כל עצי פרי, הגפן והתאנה, נותנים את פריהם תשעה חדשים רצופים בשנה ויתר פרי-העץ הולך ובשל אתם זה אחר זה כל ימי השנה. ומלבד מזג האויר הטוב, עוד מקור נאמן וחזק מביא ברכה לארץ, הוא הנקרא בפי יושבי המקום בשם כפר נחום. ויש חושבים את המקור הזה לאחד מעורקי (גידי) יאור מצרים (נילוס), כי הוא מגדל דג כתבנית עורב-המים אשר ביאור אלכסנדריה. והארץ הזאת משתרעת לאורך ים גנוסר שלשים ריס ורחבה עשרים ריס. אלה תכונות המקום הזה.

ט. ואחרי אשר הוכנו כל ספינות-המלחמה הושיב בהן אספסינוס מספר

אנשי-צבא, אשר תמצא ידו להכות את הבורחים אשר על היאור. והיהודים אשר נדחפו אל הסירות לא יכלו עוד לחתור אל היבשה, למען המלט על נפשם, כי שם ארבו להם צריהם בכל מקום, וגם לא להלחם עם שונאיהם פנים בפנים, כי סירותיהם היו קטנות כדרך סירות השודדים ולא היה בהן פח לעמוד בפני ספינות האויבים, וגם האנשים מתי-המספר אשר בכל אחת הסירות פחדו לגשת אל הרומאים הרבים, אשר עמדו צפופים יחד. הם סבבו מרחוק את הספינות, ויש אשר קרבו אליהן מעט והשליכו אבנים ברומאים ממרחק או עברו עליהם, למען הכותם מקרוב. אולם גם בזה וגם בזה הרבו לעשות רעה לעצמם. כי בהשליכם אבנים לא השיגו דבר, מלבד אשר צללו כלי-נשק שונאיהם כל פעם אשר פגעה בהם האבן, — ולצמת זאת שמו עצמם למטרה לקלעי הרומאים, ואלה אשר נועזו לגשת אל הרומאים נפגעו בטרם עשו רעה לרומאים וטבעו עם סירותיהם יחד במצולה. וכאשר נסו היהודים לבקוע להם דרך בין האויבים נדקרו רבים ברמחיהם, ויש אשר קפצו הרומאים בחרב שלופה אל סירותיהם, וגם הקיפו סירות אחדות ולקחו אותן בשבי על האנשים היושבים בהן. והטובעים הצפים על-פני המים נהרגו בחצי האויבים או נחנקו תחת כבד ספינותיהם, וכאשר אחז איש אובד-עצה בקיר ספינת האויב, קצצו הרומאים את ידו או כרתו את ראשו. ורבים היו חללי היהודים אשר ספו בכל מיני מיתה, והנשואים נלחצו בדרך מנוסתם אל היבשה בידי הרומאים, אשר כרתו את סירותיהם וסגרו עליהם את הדרך ודקרו רבים מהם בעודם בתוך היאור, ורבים הספיקו לעלות על היבשה והרומאים התנפלו עליהם והמיתום שם. וצבע היאור היה אדם מדם וכלו היה מלא חללים, כי לא נמלט איש. ובימים הבאים עלתה צחנה נוראה בכל הארץ מסביב, ואים היה המראה לעינים. כי החוף היה מלא שברי ספינות מנפצות וגם פגרי-אדם נפוחים, אשר נשחתו מלהט השמש ונרקבו והשחיתו את האויר, עד אשר לא היתה הצרה הזאת לאבל ליהודים בלבד, כי-אם גם לזרא לרומאים. זה היה קץ מלחמת המים. ומספר חללי היהודים יחד עם הנופלים בעיר לראשונה היה ששת אלפים וחמש מאות א).

י. ואחרי המלחמה ישב אספסינוס לכסא משפט בטריכי. הוא הפלה בין יושבי המקום ובין ההמון הזר, אשר הבין, כי ממנו יצאה המלחמה, ושאל בעצת שרי-צבאותיו, אם לתת חנינה גם לזרים האלה. ושרי-הצבא אמרו, כי יגרום רעה לעצמו, בתת להם את נפשותיהם לשלל, יען אשר לא יוכלו האנשים הגולים ממשכנותיהם לשבת במנוחה אחרי צאתם לשלום,

ובכל מקום אשר ימצאו מנוס יכבידו את ידם על האזרחים לשלחם וברומאים. גם אספסינוס ידע, כי לא יאות להציל את האנשים ממות, כי אחרי מנוסתם יקומו במציליהם, ובקש לו דרך להעביר אותם מן העולם. הוא ראה, כי בהמיתו אותם באותו מעמד יביא עליו מלחמה ביושבי הארץ, כי לא יוכלו להטות שכמם לסבול, בראותם ברצח המון גדול כזה המבקש רחמים, וגם לא מִצֵּא לכו לשלח את האנשים בברית שלום ולהתנפל עליהם במעל. ואחרי־כן חזקו עליו דברי אוהביו, אשר אמרו, כי לא יאשם כל העושה תועבה ליהודים^א) וכי יש לתת את הבכורה לדבר המועיל על הדבר הנאה (היאה), אם לא יפנו שניהם יחדו. בשפתי מרמה נתן אספסינוס לאנשים חנינה וצוה עליהם ללכת בדרך העולה אל טבריה לבד. האנשים האמינו לדבר אשר אליו נשאו את נפשם ויצאו עם רכושם בבטחה בדרך אשר צוה עליהם. אולם הרומאים כבשו את כל הדרך העולה אל טבריה ולא נתנו לאיש לנטות הצדה, וככה סגרו אותם בעיר. ואחרי־כן בא אספסינוס והציג את פָּסֶם במקום המרוץ (האצטדין) וצוה להמית את הזקנים והאנשים אשר לא יצלחו למלאכה, ומספרם כאלף ומאתים. ומן הצעירים הבדיל את גבורי החיל, כחמשת אלפים איש, ושלח אותם אל נירון לְאִיסְתַּמוֹס ב. ואת יתר העם, כשלשים אלף וארבע מאות איש, מכר לעבדים, מלבד האנשים אשר הפריש לאגריפס, כי נתן בידו את כל ילידי מלכותו לעשות בהם כטוב בעיניו. והמלך מכר גם אותם לעבדים. ויתר ההמון הזור היו בני ארגב (טרכון) והגולן וסוסיטא (היפוס) וגבול גדר (גדרה), רבם מורדים ובורחים ואנשי־משחית, אשר מעשיהם הרעים בעת שלום השיאו אותם לצאת למלחמה. הם נתפשו בשמיני לחדש גורפָּאִיוֹס (אלול).

^א אין דבר תועבה ליהודים.

^ב לְאִיסְתַּמוֹס: אף מצר קורינתוס, שישב שם הקיסר בעת ההיא.

ספר רביעי

פרק ראשון

מצור גמלא ומפלתה.

א. הגלייים, אשר התקוממו ברומאים אחרי מפלת יודפת, נכנעו לפניהם לשמע המגפה אשר היתה בטריכי, והרומאים כבשו את כל מבצרי הגליל מלבד גוש-חלב והר-תבור, אשר החזיקו בו היהודים. וגם העיר גמלא, אשר מעבר לים כנרת, מול טריכי, מרדה עוד ברומאים. העיר הזאת נחשבה על גבול אגריפס וכמוה גם הערים סוגני וסיליקיה, וקלן הן ערי הגולן, וסוגני היא בארץ הנקראה הגולן העליון וגמלא — בגולן התחתון; וסיליקיה — בקרבת יאור סמך. ורחב היאור הזה שלשים ריס וארכו ששים והאגמים אשר לו משתרעים עד דפני, ושם ארץ מעינות מים, אשר מהם יוצא הנהר המכנה בשם הירדן הקטן, ומימיו נופלים אל הירדן הגדול בקרבת מקדש עגל-הזהב. ועם יושבי סוגני וסיליקיה כרת אגריפס ברית-שלום בראשית המרד. אולם גמלא לא נכנעה תחתיו, כי יושביה בטחו במשגב עירם, אשר היתה חזקה מיודפת. כי ממעל להר גבוה מתנשא שם צוק זקוף ובתוך הוא מעלה גבנון ומשתרע במישור למעלה ונוטה ותלול לפנים ולאחור, והוא דומה בתבניתו לגמלא א, ועל-כן נקרא בשם הזה (גמלא), אף כי יושבי המקום אינם מבטאים את השם הזה מבאר כמשפטו ב. משתי צלעותיו וממול פניו מקף הסלע הזה תהומות, אשר אין איש יכול לעבור בהן, ורק מאחור, אשר שם הפך מסתעף מן ההר, אין הדרך אליו כה תלולה. אולם גם במקום הזה חפרו יושבי המקום חריץ עמק מן הצד (באלכסון) לסגור על מבואי העיר. ועל הצלע הזקופה נבנו הבתים צפופים מאד, עד אשר דמתה כל העיר התלולה כתלויה על פי התהום וצונחת למטה. ופני העיר היו למול רוח דרומית, והצוק המתרומם לאיך-חקר ממעל לעיר גם הוא נשקף לצד דרום,

(*) ביונית: קמלוס, ἀμύλας.

(ב) משפט מזור מאד. נראה, שכן יוסף פקוראים היונים וספר כי היהודים מבטאים „גמלא“ במקום „קמלוס“ היוני, ולא שם אף לבו, כי היונים שאפו את המלה הזאת מן השפה העברית והם הם ששגו את בטויה מגימל לכף ז

ועליו נמצאה מצודת העיר (מרום העיר, הצריח), ולמטה ממנה היתה צלע ההר הזקופה באין חומה, כי נפלה אל תהום עמקה. ומקור מים נמצא מבית לחומה בקצה העיר.

ב. ואת העיר הזאת, אשר ככה שגבה בתכונתה, חזק עוד יוסף במנהרות ובשוחות. ואף כי יושבי המקום הרבו לבטוח בתכונת חסן עירם גם מיושבי יודפת, נפלה גמלא מיודפת במספר אנשי המלחמה אשר בקרבה. ובהאמינם במעוז מקומם לא נתנו ללוחמים חדשים לבוא בשעריה בהמון, כי כבר מלאה העיר פליטים מהקרבות הראשונים, אשר בקשו מנוס במבצר הנשגב הזה, ושבעה חדשים שגבה העיר בפני הצבא, אשר שלח אגריפס לצור עליה.

ג. ואספסינוס הסיע את חילו מחמת (חמתן), אשר שם חנה בקרבת טבריה — אם נבאר את השם חמת, נאמר אשר הוא „חמים“ א, כי נמצא שם מעין מים חיים המעלים רפואה — ועלה על גמלא. הוא ראה, כי לא יהיה לא-ידו לשים חיל-משמר על העיר מסביב מפני תכונת המקום, ועל-כן העמיד צופים רק במקומות אשר מצאה ידו וכבש את ההר אשר ממעל לעיר. ואחרי אשר בצרו הלגיונות שם את מחנם, כדרכם במלחמה, החל אספסינוס לשפוך סוללה מאחורי העיר (בצפון) והפקיד על הסוללה בצד מזרח, אשר שם נמצא המגדל הגבוה בכל העיר, את הלגיון החמשה-עשר, והלגיון החמישי שפך סוללה על חלק העיר בתוך, ואת החריצים והבורות סתמו אנשי הלגיון העשירי. ובעת ההיא נגש אגריפס המלך אל החומה ונסה לדבר אל המורדים, כי יסגירו את עירם, ואחד הקצעים ירה בו אבן ופגע במרפקו הימני וקרובי המלך מהרו לסוכך עליו. והרומאים התעוררו לחזק את עבודת המצור, כי קצפו על הדבר אשר נעשה למלך וגם חרדו לנפשם, באמרם, כי האנשים העושים רשע כזה לאחיהם דורש טובתם לא ישובו מכל אכזריות-ודון בהצותם על אויבים זרים.

ד. ועבודת הסוללה שלמה מהר, כי רב היה מספר הידים העוסקות בה, וכל אנשי-המלחמה היו מהירים במלאכתם והרומאים הקריבו את מכוונת הרעש. וחרש ויוסף והאנשים הקרובים אליהם, הם טובי העיר, נבהלו מאד לדבר הזה, אך ערכו את אנשי-חילם המזינים למלחמה, בחשבם, כי לא יוכלו לשאת את המצור זמן רב, יען אשר לא נמצאו להם די מים ולחם וצדה, על-כן אספו את האנשים ועלו על החומה וזמן מצער נלחמו באנשי-הצבא, המקריבים את המכוונות, אולם מכוונת-הקלע והבליסטראות הכו בהם וגרשו אותם אל העיר. והרומאים הביאו את איליה-הברזל והרעישו את

(*) מים חמים, מרחצאות חמים (תְרִמִּי, θέρμαι או θερμά ביונית).

החומה בשלשה מקומות ונשפכו דרך פרצי החומה (כורם חוק) בתקיעת חצוצרות ובמשק כלי־נשקם ובתרועת נצחון אל תוך העיר והשתערו על יושביה. והיהודים עמדו על נפשם כמבוא העיר בחזק־יד ולא נתנו את הרומאים לעבור, ואחרי־כן חזקה עליהם יד אויביהם הרבים והעצומים, הבאים עליהם מעברים, והם נסוגו אחר ועלו אל מרומי העיר. אך פתאם הפנו פניהם והתנפלו על האויבים, המעפילים לעלות אחריהם, ולחצו אותם אל מורד ההר התלול והמיתו בהם רבים, אשר לא מצאו מעמד במקום הצר והקשה הזה, כי לא יכלו הרומאים להלחם ביהודים העומדים מלמעלה ולא עצרו כח לבקוע להם דרך בקרב המון אחיהם, ההורסים לעלות על העיר אחריהם. ועל־כן בקשו להם מחסה על בתי האויבים, אשר היו שפלים לארץ. וכאשר נמלאו הבתים אנשים כרעו תחת סבל משאם ונהרסו, וכל בית נופל הריס את הבית העומד תחתיו, ומפלת הבית הזה הפכה גם היא את הבתים אשר מתחתיו והמון גדול מהרומאים נהרג. כי מרב מבוכתם קפצו רבים על הגגים, אף כי ראו אותם נופלים תחתיהם, ורבים נקברו תחת מפלת הבתים ורבים רסקו את חלקי גופם במנוסתם ועוד רבים מהם נחנקו באבק אשר כסה עליהם. ובני גמלא ראו בזה אות, כי אלהים עוזר להם במלחמתם ולא שמו לב אל פגיעיהם ורדפו אחרי השונאים. הם דחפו אותם מעל הגגות והמיתו את הכושלים ברחובות התלולים ובלי הרף ירו ממעלה בשונאיהם הנופלים והכו בהם. כי מפלת הבתים הספיקה להם אבנים לרֹב ואת נשק הפיפיות המציאו להם החללים, כי הסירו את החרבות מעל הרומאים הנופלים ודקרו בהן את האויבים המטים למות. ורבים מן הרומאים התנפלו מעל הגגות הנוטים להשבר ומתו. וגם לבורחים לא היה קל להמלט, כי לא ידעו את הדרכים, וענן האבק לא נתן להם להכיר איש את פני רעהו והם נדחקו יחד וכשלו איש באחיו ונפלו.

ה. ויתר הרומאים מצאו ביגיע רב את מוצאי העיר ועזבו אותה. ואספסינוס נשאר כל העת עם אנשיו הנמצאים בצרה, כי התעצב אל לבו מאד בראותו את העיר נהפכת על אנשי־צבאו, ושכח להשמר לנפשו ועלה מבלי הדעת מעט־מעט אל מרום העיר ושם נשאר ברעה גדולה עם אנשים מתי־מספר, כי גם טיטוס בנו לא היה עמו יחד, יען אשר נשלח אל מוצ־ינוס, נציב ארץ סוריה. ואספסינוס חשב, כי לא לישועה וגם לא לתפארת יהיה לו, אם יפנה ערפו לברוח מפני אויביו, וזכר את המלחמות אשר התענה בהן מימי נעוריו ואת מעשי גבורותיו, וכמו נחה עליו רוח אלהים. הוא התלכד עם אנשיו יחד וכלם חפרו את כלי־נשקם (מגניהם) עד היותם כבשר אחד, ובוה התחזק אספסינוס בפני השונאים הנלחמים אתו מראש הגבעה ולא פחד מגדל המונם וגם מאבני־הקלע, אשר השליכו עליו, וכראות

אנשי-הצבא את כח רוחו הנפלא הרפו מעט קט ממנו. וכאשר הונח לו מעט ממציקיו, נסוג אחורנית בשובה ונחת ולא הפנה את ערפו אל האויב עד הגיעו בשלום מחוץ לחומה. ורבים ועצומים מצבא הרומאים מתו במלחמה הזאת ובין המתים נמצא שר-העשרה איבויטיוס, אשר הפליא לעשות גבורות לא במלחמה זו, שנספה בה, בלבד, כיאם גם בכל הקרבות אשר לפניו, ורעות רבות ונוראות עולל ליהודים. ואחד משרי-המאות ושמו גלוס, אשר הקיפוהו שונאיו מסביב בעת המבוכה, הסתתר באחד הבתים ושמע את שיחת בני-הבית בעת-הסעדה על הדבר אשר אנשי העיר אומרים לעשות לרומאים וגם לו ולאנשיו. והוא וחבריו היו סוריים ועל-כן הבינו את שפת היהודים. בלילה קם גלוס ושחט את כל יושבי הבית ומהר עם אנשי-צבאו להמלט אל הרומאים.

ו. ואחרי המגפה נמס לבב הרומאים, בזכרם, כי לא קמה עוד עליהם פרענות גדולה כזאת, ועוד יותר מזה נכלמו אנשי-הצבא על אשר עזבו את המפקד לנפשו בהיותו בצרה גדולה, ואטפסינוס דבר על לבבם לנחמם וכסה על התלאה אשר מצאה אותו, לבל יראה בעיניהם פתח-דברו כמוסר-תוכחה. וקרא אליהם לאמר: הנה טוב יהיה, כי נשא שכם אחד במנוחת גבורים את פגעי המלחמה ונשיב אל לבנו, כי מעולם לא נקנה הנצחון בלי קרבנות-דם. דרך המזל לסב אחורנית (גלגל חוזר בעולם), ואחרי אשר הכינו את היהודים לרבבותיהם נגזר גם עלינו להקריב קרבן קטן לאלהים. והנה כאשר לא יאות לאישי-המעלה להתנאות בלי חק בעת טובה, ככה לא יאות גם לאישי-חיל להנאש בשעת צרה, כי חליפות הטוב והרע ממהרות לבוא. ואישי-מופת הוא האדם, אשר לא זחה דעתו בעת אשרו, למען אשר יוכל לשאת במנוחת-רוח גם את פגעי. הנה הרעות, אשר מצאו אותנו, לא ממרך ידינו באו לנו ולא מגבורת היהודים, רק תכונת המקום הרעה הביאה להם שכר ולנו נזק. ואולי יוכיח אתכם איש, כי לא משלתם ברוחכם. כי כאשר ברחו אויביכם מפניכם אל מרומי העיר היה טוב לכם לעזבם לנפשם ולא לרדוף אחריהם עד הראש ולבוא בצרה, כי בכבשכם את העיר התחנתונה היה לאלי-ידכם לצור על הבורחים האלה עד אשר ירדו אליכם להלחם, למען תוכלו לנצחם במנוחה ובבטחה; אולם אתם נתפנתם לקראת הנצחון באין מעצור לרוחכם ולא שמתם את לבכם להשמר לנפשותיכם. אך לא נאה לרומאים לצאת למלחמה בלי ישוב-הדעת ולהתהולל בעת הקרב, כי בתבונתנו ובסדרי מערכותינו גברנו תמיד על שונאינו — וזאת (הפחזות) היא דרך העמים הנכרים (הברברים) ודרך היהודים יותר מכלם. על-כן טוב יהיה, אם נשוב אל דרכי המלחמה אשר לנו, ונתקצף על הרעה אשר מצאה אותנו ללא-צדק, ולא נתעצב אל לבנו, וימצא כל איש מכם נחמה נכונה בכח גבורת ימינו,

ואז יעלה בידכם לגאל את דם אחיכם הנהרגים ולקחת נקמה בהורגייהם. וגם אני אנסה לעשות הפעם, כאשר עשיתי עמכם בכל הקרבות עד היום הזה, ואהיה ראשון לצאת לפניכם ואחרון לעזוב את המערכה."

ז. בדברים האלה חזק אספסינוס את רוח אנשי-צבאו, ושמחת יושבי גמלא על נצחונם היתה עד ארגיעה, אף כי היה הנצחון ישועה גדולה, אשר באה להם בהסחה-הדעת. כעבור זמן קצר שמו אל לבם, כי אפסה כל תקוה להציל את נפשם בברית עם הרומאים וגם אבד מנוס מהם, וכבר חסרה להם צדה, ועל-כן התעצבו אל לבם מאד ורוחם נפלה בקרבם. אך לא חדלו לבקש ישועה בכל מאמצי כחם, וגבורי-החיל אשר ביניהם התיצבו בפרצי החומה והנשארים שמרו על יתר חלקי החומה מסביב. כאשר חזקו הרומאים את הסוללות ונסו להתנפל על החומה מחדש, נמלטו רבים מיושבי העיר דרך הנקיקים הקשים לעבור ברגל, אשר לא נמצאו שם שומרי הרומאים, ורבים ברחו דרך המנהרות. והאנשים אשר נשארו בעיר, ביראם פן יפלו בידי האויבים בעת מנוסתם, ספו בחסר-כל, כי כל הלחם הנמצא בעיר נאסף למען אנשי-המלחמה השומרים עליה.

ח. בכל הצרות האלה הוסיפו בני גמלא לעמוד על נפשם ביד חזקה. בעצם ימי המצור עשה אספסינוס כלאחר-יד מלחמה גם ביושבי הר-תבור (איטפריון). הנהר הזה הוא בין העמק הגדול ובין בית-שאן בתוך, והוא מתרומם לגבה שלשים ריס בקרוב א), ורק מרוח צפונית עולה אליו דרך קשה, וראש ההר הוא מישור ומדתו עשרים וששה ריס מסביב, וכלו מקף חומה. את החומה הקים יוסף בארבעים יום, בהביאו את כל החמר מתחתית ההר וגם מים הביא עמו, כי יושבי המקום שותים מי גשמים לבד. כנגד ההמון הגדול הנאסף במקום הזה שלח אספסינוס את פלצידוס עם שש מאות רוכבים. ופלצידוס ראה, כי אין לאל-ידו לעלות על ההר, וקרא אל ההמון לרדת בשלום והבטיח לכרות אתו ברית. והיהודים ירדו אליו במחשבות ערומים, לסקל את עצתו הרעה, כי פלצידוס דבר אתם רכות, באמרו בלבו לתפוש אותם בעמק, והם ירדו מן ההר למלא למראה-עין את דברי הרומאים, ובלבם אמרו להתנפל עליהם פתאם לתמם. אולם ערמת פלצידוס נצחה את מומות היהודים. כי כאשר התגרו אתו היהודים מלחמה, הוליך אותם שולל בנוסו מפניהם ומשך אותם לרדוף אחריו רחוק בעמק, ופתאם הפך את פניו והמית רבים מהם, ועל הנשארים סגר את הדרך העולה אל ההר. ורבים מן היהודים עזבו את הר תבור וברחו אל ירושלים. וכאשר לא היו עוד מים לשתות ליושבי המצודה, כרתו ברית עם פלצידוס והסגירו את ההר ואת נפשותיהם בידו.

(*) גוזמה, אולי צ"ל שלשה ריס. כימינו גבה הר-תבור קרוב לחמשה ריס — 613 מסר.

ט. ומיושבי גמלא ברחו עזי-הנפש ונמלטו על נפשם, והחלשים ספו ברעב. ואנשי-המלחמה החזיקו עוד מעמד במצור עד יום עשרים ושנים לחדש הפרברטיוס (תשרי א). כי ביום ההוא באשמרת הבקר התגנבו שלשה אנשים מן הלגיון החמשה-עשר בלאט אל המגדל הזקוף אשר ממולם וחתרו תחתיו. והצופים בראש המגדל לא ראו אותם בעלותם, כי חשך הלילה כסה עליהם, וגם לא חשו אותם בבואם. אנשי-הצבא נשמרו מכל המלה ובידם עלה לגולל חמש אבנים גדולות ולהמלט. ופתאם נהפך המגדל תחתיו בקול שאון גדול והצופים התגלגלו אתו יחד אל התהום. והשומרים אשר על החומה נבהלו מאד ועזבו את משמרותיהם וברחו, ורבים נעזו לבקוע להם דרך בין מערכות הרומאים ונפלו בחרב, ואתם היה גם יוסף, אשר ירה בו אחד הקלעים בעת מנוסתו דרך פרץ החומה. לקול ההרס קמה מבוכה גדולה בין יושבי העיר ומחתה נוראה נפלה עליהם, בחשבם, כי כבר פרצו כל האויבים לתוך העיר. בקרב המבוכה גוע הָרָשׁ, כי שכב חולה על מטתו והפחד והמחלה הִבְרוּ עליו יחד לִהְכִּרְיֶעָהוּ. אולם הרומאים זכרו את תבוסתם הראשונה ולא באו בשערי העיר עד יום עשרים ושלשה לחדש הזה.

י. וטיטוס שב בעת ההיא והתאנף מאד על המכה אשר היתה בחיל הרומאים שלא בפניו, ובחר לו מאתים רוכבים וגם לקח עמו אנשי-צבא רגלים ובא בראשם בשערי העיר בלאט. אולם הצופים ראוהו בבואו והרימו קול צעקה ולקחו את נשקם בידיהם. ובהִנָּדַע הדבר לאנשי העיר, כי באו הרומאים אל תוכה, תפשו אלה את נשיהם ובניהם וסחבו אותם אחריהם לברוח אתם יחד אל ראש ההר ביללה ובזעקה, ואלה יצאו להלחם בטיטוס ונפלו חללים איש אחרי אחיו. והאנשים, אשר לא מצאה ידם להמלט אל ראש ההר, קפצו בצר להם מתוך העיר ונפלו בידי שומרי הרומאים. ונוראה היתה אנקת החללים בכל מקום, ודמם הציף את כל העיר ונשפך למטה במורד. ואספסינוס בא לעזרת אנשיו בראש כל חילו ועלה להלחם בפליטיים אשר נמלטו אל ראש ההר. כי הגבעה התרוממה לאי־חקר והיתה מכסה אבנים מסביב וקשה היה לעלות עליה, ועתה היתה מלאה המון אדם ומורדותיה התלולים סוככו עליה. וכאשר העפילו הרומאים לעלות עליה, ירו בהם היהודים חצים וכל מיני קלע וגם גוללו עליהם אבנים גדולות והשחיתו בהם, תחת אשר חצי הרומאים לא יכלו להגיע עד מרום מעמדם. אולם לאסון היהודים שלח אלהים רוח סערה אל עבר פניהם והיא משכה אליהם את חֲצֵי הרומאים והשיבה את חציהם אחור או דחפה אותם הצדה. מפני כח הסערה לא יכלו היהודים להתחזק במורד התלול, כי לא מצאו שם מעמד

לרגליהם וגם נבצר מהם לראות את השונאים העולים עליהם. והרומאים עלו על ההר והקיפו את היהודים והמיתו מהם את כל הלוחמים העומדים על נפשם וגם לא חמלו על האנשים הפושטים אליהם יד לבקש חנינה, כי זכר אחיהם הנגפים בעת עלותם על העיר לראשונה הקשיח את לבם מאד. וכאשר נואשו היהודים מעזרה, תפשו רבים את טפם ונשיהם והתגלגלו אתם אל התהום, אשר פיה עמק מאד לצלע ההר. וזעם הרומאים היה קל יותר מקשי-לב היהודים הנתפשים, כי מספר הנשחטים בידי הרומאים היה ארבעת אלפים ולעמתם נמנו חמשת אלפים חללים, אשר התנפלו מראש ההר. ואיש לא נשאר בחיים, מלבד שתי נשים בנות אחי פיליפוס, הוא פיליפוס בן יקים, איש נשוא-פנים ונסיך מטעם המלך אגריפס, וגם הן נצלו ממות בהצליחן להחבא מועט הרומאים בעת מפלת העיר. כי ביום ההוא לא חמלו הרומאים גם על נפש עוללים ותפשו רבים מהם והשליכום מראש הגבעה. ככה נפלה גמלא בעשרים ושלשה להפרברטיוס (תשרי) והמרד החל בה בעשרים ואחד לגורפייוס (אלול).

פרק שני

גוש-חלב נמסרה בידי הרומאים, ויוחנן ברח אל ירושלים.

א. רק גוש-חלב לא נכבשה עוד בידי הרומאים, היא עיר קטנה בגליל, אשר יושביה היו רודפי-שלום, כי ברבם עבדו את אדמתם ומשאת נפשם כל הימים היתה ברכת השדה לבד. אולם לאסונם באו לגור בקרבם רבים מהמון השודדים והנגע פשה גם בחלק אורחי העיר. והאיש, אשר עורר אותם למרד ונצח על קהלם, היה יוחנן בן איש אחד ושמו לוי, והוא בעל כשפים (איש מרמה) ורב-מזמות בכל דרכיו, אשר הלך בגדולות ובנפלאות ממנו תמיד והיה איש-מעשה חרוץ להשלים את תקותיו וכל עין ראתה, כי הוא חפץ במלחמה למען ישלח ידו אל השלטון. את פקדת האיש הזה שמרו כל המורדים בגוש-חלב, ובגללם לא מהרו האזרחים לשלוח צירי שלום אל הרומאים ולפתוח את שערי עירם לפניהם, רק אמרו לקדם את פניהם במלחמה. ואספסינוס שלח עליהם את טיטוס עם אלף רוכבים ואחרי-כך הסיע את הלגיון העשירי אל בית-שאן, והוא עם שני הלגיונות הנותרים שב אל קיסריה לתת מרגוע לאנשיו אחרי עבודת המלחמה הקשה בלי הרף, וגם חשב לחזק את גופות אנשי-הצבא ואת רוחם בטוב הערים האלה לקראת הקרבות העתידיים, בהבינו מראש, כי עוד עבודה קשה נשארה לו בירושלים, אשר היא קרית מלכים והעיר הראשה לכל העם, יען אשר אליה נהרו כל פליטי

המלחמה. כי משגב העיר הזאת מתכונתה וחזק חומותיה הוצורות נתנו דאגה רבה בלב אספסינוס, והוא ידע, כי גם בלי חומה ומצודה יקשה בידו לבצור את רוח הגבורים היושבים בקרבה. על-כן רצה לחזק את אנשיו לקרב כדרך המתגוששים (אתליטים).

ג. וכאשר הגיע טיטוס עם רוכביו עד גוש-חלב, ראה, כי על-נקלה יעלה בידו להשתער על העיר ולכבשה, אולם ידע, כי בכבוש אנשי-צבאו את העיר ביד חזקה יערכו מטבח נורא ליושבי העיר. וכבר היה לו הרצח לזרא וגם חמל על המון האנשים, אשר קספו בלא משפט בעון הרשעים המעטים. על-כן בחר לו להטות אליו את יושבי העיר בברית שלום ועמד לפני החומה המלאה המון אנשים, אשר היו ברבם מחבר הפריצים (המקלקלים), וקרא אליהם: „נפלא בעיני הדבר, במה אתם בוטחים להשגב מנשק הרומאים לבדכם, אחרי אשר נפלו בידינו כל הערים, והלא עיניכם רואות, כי ערים חזקות ובצורות מעירכם כרעו תחת תנופת ידינו הראשונה, והערים אשר כרתו ברית עם הרומאים בטוחות ושאננות ונהגות מכל אשר להן. גם עתה אני נותן לכם את בריתי שלום ולא אפקוד על רוס עיניכם. אמנם לתקות החרות יש סליחה, אולם עון המקשים את ערפם בדברים, אשר נשגבו מכחותיהם, לא יכפר עד עולם. ואם לא תשמעו לדברי החנינה והרחמים („אהבת האדם“) האלה ולא תכרתו אתנו ברית-שלום אנסה להכניעכם בכל עז כלי-נשקי, ועוד מעט תנכחו, כי משחק למכונות הרומאים היא חומת צוקם, אשר בה שמתם מבטחכם, ואתם לבדכם מכל יושבי הגליל תראו לעיני כל, כי שבויים עזי-מצח אתם“.

ג. אף אחד מאזרחי העיר לא יכול לענות לדברים האלה, באשר לא נתן להם לעלות על החומה, כי כל החומה נכבשה בידי השודדים; והם הציגו גם משמר בשערים, לבל יצא איש לכרות ברית עם הרומאים ולהביא את רוכביהם אל העיר. ויוחנן לבדו פנה אל הרומאים לאמר: „העצה היעוצה מצאה חן בעיני ויש לאל-ידי לדבר על לב המסרבים או למנעם בחזקת-היד. אולם עליך, טיטוס, לתת ליהודים לשמור את היום הזה כמשפטו, כי הוא יום השבת, ובו אסור לנו לצאת למלחמה וגם לדבר שלום אל האויב. הן לא נעלם מעיני הרומאים, כי חק לנו לשבות בכל יום שביעי, ואם תאלצו אותנו לעבור על החק הזה, תהיה אשמתכם, אתם המחטיאים, גדולה מאשמת האנוסים. ואמנם אם תדחה, טיטוס, את המועד, לא תאנה אליך רעה, הלא גם אם יאמר אחד מאתנו בלבו לברוח בלילה הזה, הן יש לאל-ידי הרומאים לחנות סביב לעיר ולשמור על כל מוצאיה. אולם לשכר גדול יהיה לנו, אם לא נעבור על חקי אבותינו. ואמנם אם יפליא איש חסדו לתת את ידו לשלום לאנשים, אשר לא יחלו לדבר הזה, ולפדותם מצרה, הנה נאה לו

לכבוד גם את חקי האנשים האלה". בדברים האלה התחכם יוחנן לטיטוס, כי באמת לא היה ראש חפצו לשמור את השבת כהלכה, כי-אם להציל את נפשו. הוא ירא, פן יתפש בכף, אם תפול העיר בידי האויב מיד, ובקש לו דרך לברוח בלילה ולפדות את חייו. ויד אלהים היתה בדבר הזה, כי הציל את יוחנן, למען שחת בידו את ירושלים, והוא נתן בלב טיטוס להאמין לדברי האיש, וגם להסיע את מחנהו רחוק מן העיר אל קדש (קודסי), היא כפר חזק לצורים בגבול הארץ, ואיבת עולם ומלחמה בין יושביה ובין הגלילים, ומספר יושבי הכפר הוא גדול ומעוזו המקום היה להם למשגב בהצותם על היהודים.

ד. ויוחנן ראה בלילה, כי אין משמר הרומאים מסביב לעיר, ומצא לו שעת-הפער לקחת את אנשי-צבאו וגם רבים מן האנשים השקטים יחד עם נשיהם וטפם ולברוח אתם אל ירושלים. פחד השבי ואימת-המות הוסיפו כח לאנשים האלה, לנהל אחריהם במרוצה נמהרה את המון הנשים והטף עשרים ריס, ואחרי-כן פגרו אלה מלכת. ונוראה היתה יללת המון הנשים והילדים העזובים לנפשם, כי כאשר הוסיפו קרוביהם לרחק מהם, חשבו כי האויב הולך וקרוב אליהם, וכבר ראו בחוון את השובים העומדים עליהם, ועל-כן נחפזו במנוסתם בפחד; ולקול המלתם במרוצתם הפנו את ראשיהם לראות פן הדביקו אותם הרודפים, אשר הם בורחים מפניהם. ורבים תעו בלא-דרך, וגם בדרך המלך קמה מריבה ביניהם, כי כל אחד רצה לעבור את השני, והרבה נרמסו ברגלים. שבר הנשים והילדים היה אים ומחריד כל נפש, נשים רבות מצאו כח לקרא בקול רם בשמות בעליהן ולהתחנן אליהם ביללה לחכות להן. אולם מצות יוחנן חזקה על האנשים להציל את נפשם ולברוח אל המקום, אשר משם יקח מהרומאים גם את נקם בני ביתם העזובים, אם יפלו בשבי. ככה נפוץ המון הבורחים, כי כל אחד נחפז לברוח חיש מהר, ככל אשר לאלי-דו.

ה. וביום השני נגש טיטוס אל החומה לכרות את הברית עם יושבי גוש-חלב, ואזרחי העיר פתחו לפניו את שעריה ויצאו עם בני ביתם לקראתו וקדמו את פניו בברכה וקראו לו בשם מיטיבם ופודה עירם ממשמר והעריץ. הם ספרו לו את דבר מנוסת יוחנן וחלו את פניו לחמול עליהם ולבוא אל העיר ולעשות שפטים בשארית המורדים. וטיטוס דחה את בקשות אנשי העיר עד עת מצא ושלח חלק רוכביו לרדוף אחרי יוחנן, והם לא יכלו להדביקו, כי כבר קדם להמלט אל ירושלים, אולם מן האנשים הבורחים עמו המיתו כששת אלפים נפש, וגם הקיפו את הנשים והטף כשלת אלפים נפש, והביאו אל טיטוס. והוא קצף מאד, כי לא עלה בידו הפעם להנקם ביוחנן על מעשי תרמיתו, אך מצא נחמה בתוחלתו הנכזבה למראה ההרוגים

והשבויים הרבים. הוא בא בשערי העיר לקול ברכת האזרחים וצוה על אנשי-צבאו להרוס חלק החומה כמשפט ללוכד עיר והשקיט את רוח מחררי-הריב, בהפילו עליהם את פחדו, ולא הרבה לענשם. כי הבין, אשר רבים יכו בלשון את מריביהם הנקיים מעון כגדל שנאתם אליהם, אם יבוא לעשות משפט בחיבים, ועל-כן חשב, כי טוב יהיה לו להשאיר את החיב מטל בפחד מאשר להמית יחד אתו את הזכאים. כי בדבר הוזה יקח הפושע מוסר ויפחד תמיד מן הענש וגם יבוש מפני האנשים אשר נתנו לו חנינה, תחת אשר ענש האנשים הנספים בלא אשם הוא מעות אשר לא יוכל לתקון. הוא הציג מצב בעיר, לשמור על המנוחה ולעצור את אוהבי התמורות ולחזק את ידי רודפי השלום. ככה נכבשה ארץ הגליל כלה, ובזעת-אפים רבה פנו להם הרומאים את הדרך אל ירושלים.

פרק שלישי

59 יוחנן פגוש-הכב. 59 הקנאים וחנן הכהן הגדול והמריבות אשר ביניהם.

א. ובבוא יוחנן אל ירושלים חרד כל העם לקראתו ומסביב לכל אחד מאנשים הבורחים עמו נאסף המון גדול לחקור את דבר הפגעים אשר (מצאו את היהודים) מחוץ. אמנם נשימת האנשים הקצרה והלוהטת ענתה בפניהם, כי נמצאו במצור, ובכל-זאת לבשו גאווה בצרתם והודיעו, כי לא ברחו מפני הרומאים, רק באו להלחם בהם ממקום-מבטח. כי ללא חכמה וללא הועיל נחשב בעיניהם להרף את נפשם במלחמה בעד גוש-חלב ועוד ערים קטנות, אשר אין בהן כח, תחת לשמור על כחותיהם ועל נשקם ולחשוך אותם לימי המלחמה בעד העיר הראשה. ואחרי-כן דברו על מפלת גוש-חלב וספרו בלשון נקיה על-דבר נטותם מפני האויב, אך רבים הבינו, כי הנטיה הזאת היתה מנוסה, וכאשר הגיעה השמועה בדבר ההמון אשר נפל בשבי, אחזה פלצות את כל העם, בשומו אל לבו, כי אלה הם אותות גדולים מבשרי מפלה בעתיד. אולם פני יוחנן לא לבשו בשת לזכר האנשים אשר עזב אותם לנפשם. הוא חזר על בני ירושלים ובתקוות כוזבות העיר את לבם למלחמה, בספרו להם, כי אין כח לרומאים, ובהרימו את ערך חיל היהודים, וגם לעג לאילת התמימים והפוחדים מפני המלחמה, באמרו, כי גם בעשותם להם כנפים לא יעלו הרומאים בחומת ירושלים אחרי כל הרעות אשר מצאו אותם על-יד כפרי הגליל, כי בחומות הכפרים האלה השחיתו את כל מכונותיהם.

ב. לדברים האלה נפתו רבים מבני-הנעורים והתעוררו לצאת למלחמה;

אולם הנבונים והזקנים צפו כלם כאחד את הרעה אשר תמצא אותם וספרו על העיר, אשר נגזר עליה להחרב. והעם נמצא במבוכה גדולה, אך בטרם קמה עוד בירושלים מלחמת-אחים כבר חלק לב העם היושב בארץ. כי טיטוס פנה מגוש-חלב אל קיסריה, ואספסינוס יצא מקיסריה אל יבנה ואל אשדוד והקים את בריתו עם הערים האלה והשאיר בקרבן מצב ושב אל קיסריה והוליך עמו המון אנשים גדול, אשר נפלו בידו על-פי דברי הברית. ואז קמו מהומות ומלחמות-אחים בכל עיר ועיר, ובכל מקום אשר שאפו היהודים רוח אחרי תנופת יד הרומאים היתה יד איש באחיו, ומריבה קשה היתה בין הפציי-הקרב ובין רודפי-השלום. ובראשיתה פגעה המריבה בכתים, אשר זה מכבר שלטה קנאה ביניהם, ואחרי-כן קמו גם האוהבים הקרובים איש באחיו וכל אחד התחבר עם האנשים אשר היו מחשבותיו כמחשבותיהם, והמונים המונים ערכו מערכה אלה לקראת אלה. והמריבה פשתה בכל מקום; אולם אנשי המרד ודורשי הקרב התגברו בכח עלומיהם ובעז נפשם על הזקנים והנבונים. ובראשונה פשטו אחד אחד לבז את יושבי הארץ, ואחרי-כן התחברו לגדודים ומלאו את הארץ חמס. ובמעשי הזדון והרשע לא נבדלו בעיני אחיהם מהרומאים הזרים, ורבים מן העשוקים חשבו, כי עוד יקל להם בנפלים בידי הרומאים.

ג. והרומאים אנשי המצב אשר בערים לא יצאו לעזרת העשוקים או הושיעו להם רק מעט, כי יראו פן תמצא אותם רעה וגם שנאו את עם היהודים מאד, עד אשר שבעו ראשי להקות-השודדים בכל המקומות את החמס אשר עשו בארץ והתחברו יחד, וכל עדת-המרעים הבקיעה אל ירושלים. כי העיר הזאת היתה בעת ההיא בלי ראש ומושל ועל-פי חקי האבות קבלה אל שעריה כל איש מזרע היהודים מבלי להשמר מפניו ובימים ההם חשבו יושבי העיר כלם, כי כל הגדודים הנוהרים אליה הם אוהכים הבאים לעזור להם. והנה בדבר הזה היה די להחריב את העיר גם מבלעדי מלחמת-אחים. כי המונות אנשים ריקים ובטלים, אשר לא הצליחו למלחמה, אכלו את הלחם, אשר היה בו כדי למלא את ספק אנשי המלחמה, ונוסף על חרב האויב הביאו גם מלחמות-אחים ורעב בשערי העיר.

ד. ועוד רבים משודדי הארץ נאספו אל העיר והתחברו עם השודדים אשר מבית, הקשים עוד מהם, ולא נבצר מהם כל מעשה נורא. ונקלה היתה בעיניהם סאת רשעם וזדונם, בהרבותם עד וחמס ובפשטם את שמלות האנשים לעורם, כי שמו גם אל הרצח את פניהם, ולא עשו את דברם בלילה ובמסתרים וגם לא שלחו את ידם באנשים חשפים, כי-אם בעצם היום ולעיני השמש יצא מעשה-הרצח, ובנשואי הפנים החלו. לראשונה תפשו את אנטספס, אשר היה ממשפחת המלוכה וגם מגדולי העיר ובידו

הפקיד העם את אוצר הצבור, ואסרו אותו בכלא, ואחריו שמו במאסר את לוי, אחד מנשואי-הפנים, ואת צופא (א) בן רעואל (ב), אשר יצא גם הוא מבית המלוכה, ואחריהם עוד אנשים מורמים מעם. ופחד גדול נפל על כל יושבי ירושלים וכל אחד בקש ישועה לנפשו, כאלו כבר הפתה העיר במלחמה. ה. אולם השודדים לא אמרו די בשימם את האסורים על מסגרי, כי ראו רעה נגד פניהם בשמרם על אנשים תקיפים כאלה זמן רב, פן תמצא יד קרוביהם הרבים לבוא לעזרתם ופן יתרגז גם העם על מעשה התועבה ויקום עליהם ביד חזקה. על-כן יעצו עצה להמית את האסורים ושלחו אליהם את יוחנן, אחד מבני קהלם, איש מהיר במלאכת-הרוצחים, אשר נקרא בשם „בן האילה“ בלשון עם-הארץ, ויחד עמו באו עוד עשרה אנשים מוינים אל בית-הכלא ושחטו את האסירים. ועל התועבה הנוראה הזאת הוציאו עוד הרוצחים על האנשים שמועת שקר ואמרו, כי באו בדברים עם הרומאים להסגיר בידם את ירושלים ובזה רצו לבגוד בקרות העם, והתפארו במעשי הנבלה לעיני כל, כי עשו חסד לעיר והושיעו אותה מצרה. ו. לדברים האלה נפלה רוח-העם מאד והפתח גבר עליו, ובמדה הזאת הוסיפו האנשים האלה אמץ, עד אשר לקחו בידם את המשפט למלא את ידי הכהנים הגדולים. הם בוז לבתי האבות, אשר מהם נבחרו הכהנים הגדולים חליפות במשפט הירשה (ג), והקימו להם כהנים בני בלישם וחשפים, למצא בהם עוזרים למעשי תועבותיהם. כי האנשים, אשר הגיעו למשרה העליונה ללא-צדק, נטלו עליהם למלא את רצון האנשים, אשר מלאו בה את ידם. בלשון רכיל ודבה הפיחו מדנים בין ראשי העם, למצא חפצם בריבות האנשים העומדים להם לשטן, וכאשר מלאה סאת רשעת מעשיהם לבני-האדם, השיאם זדון לבם לנבל את כבוד האלהים ולבוא ברגליהם המטמאות והרוחצות בדם) אל היכל הקדש.

ו. ולאחרונה קם העם בעושי התועבה, כי העיר את לבבו הזקן בקרב הכהנים הגדולים חנן (בן חנן), איש חכם באדם, אשר כמעט עלה בידו להציל את העיר, אלא נמלט מידי מבקשי רעתו. והם (השודדים) שמו את היכל ה' למצודת משגבם ושמה נמלטו ממהומות העם, וכה נהפך להם

(א) אפשר לקרא גם צופא, שופא.

(ב) בהוצאת גיזה: אַרְגֵּטֶס.

(ג) הפרשה הזאת היא סתומה. וכנראה כון פה המחבר לסגני הכהנים הגדולים ולראשי המשמרות. ובכלל אינו נזכר בשמוש החאר, כהנים גדולים. בימים ההם נחשבה הכהנה הגדולה לנחלת משפחות מעטות (ביתוס, פיאבי, קמחית, חנין ועוד), אשר שמשו מימי הורדוס, וכל חברי המשפחות האלה נקראו כהנים גדולים או כהנים גדולים.

המקדש למבצר עריצים. ועל מעשיהם הנוראים הוסיפו עוד לעג, להעציב את לב העם מכל עלילותיהם, כי נסו לתפן את פחד העם ולהראות את עצם ידם וערבבו את לבם לבחור את הכהנים הגדולים על-פי הגורל, אף כי משפט הירשה היה רק למשפחות (הכהנים הגדולים), כאשר אמרנו. הם סמכו את המעשה הרע הזה על חק עתיק, באמרם, כי גם לפני נבחרו הכהנים הגדולים על-פי הגורל. ובאמת חשבו לבטל בזאת את המנהג ולתפוש להם את השלטון, בהקימם בידם את המשרה העליונה.

ח. על-כן קראו לאחת ממחלקות הכהנה הגדולה ושמה יכין (נ"א: יקים) (א) ובחרו להם כהן גדול בגורל. ובמקרה זכה בגורל — ובוה נראה כל גדל רשעתם — איש אחד ושמו פינחס (ב) בן שמואל מכפר-חפחא (ג), אשר לא יצא מהכהנים הגדולים וגם לא הבין מה היא הכהנה הגדולה, כי היה אכר עובד-אדמה. אולם הם סחבו אותו בעל-כרחו מן השדה וכמעשה המשחקים בבית-החזיון קשטו אותו במסכה זרה והלבישו אותו את בגדי הקדש ולמדו אותו את מעשה עבודתו לעת מצא. למעשה תעתועים ולצחוק ילדים היתה הנבלה הזאת בעיניהם. אולם עיני יתר הכהנים, העומדים מרחוק, זלגו דמעות למראה החק המחלל והם נאנחו על המשרה הקדושה הנרמסה ברגלים. ט. ולמראה העזות הגדולה הזאת קצר כח סבל העם, ויושבי ירושלים מהרו כאיש אחד להסיר את על הנוגש. והאנשים נשואי-הפנים בקרב העם, גוריון בן יוסף (ד) ושמעון בן גמליאל, הקהילו את כל העם לאספה והעתירו עליו דברים וגם חלו את פני כל איש ואיש להחיש נקמה בשונאי החרות ולטהר את בית-המקדש משופכי הדם. וגם אנשי-המעלה בין הכהנים הגדולים, יהושע בן גמלא וחנון בן חנוך, הרבו להוכיח את העם על רפיון ידיהם ועוררו אותו בעצרותיו לקום על הקנאים, כי בשם הזה קראו לעצמם אנשי-הזדון, באמרם, כי הם מקנאים למעשים טובים (לשם שמים), ולא כן הדבר, כי קנאו רק בעלילות רעות והתמכרו להוסיף עוד עליהן. י. וכאשר נאספו כל יושבי ירושלים יחד וכלם קצפו על כבוש בית-המקדש ועל מעשי החמס והרצח, אולם איש לא ערב את לבו להתגרות

(א) אנְיָכִין אצל נבִיָה. נ"א: אַנְיָכִים, אַנְיָקִים. יכין הוא המשמר הכ"א, יקים — המשמר הי"ב (דברי הימים א, כ"ד; י"ב, י"ז). החק הישן, אשר סמכו עליו הקנאים, הוא כנראה דבר הכתוב (שם, פסוק ח): "ויחַשְׁקֶם בגורלות", והם דרשו זאת גם לגבי הכהנה הגדולה.

(ב) במקור: פני, פניאס.

(ג) בתוספתא מבאר, כי לא היה מבני השכנים, כי"אם מתחני משפחת הנשיא רבן שמעון בן גמליאל, אשר הזכירהו יוסף לשבח.

(ד) למעלה, ב, כ, ג, הזכר יוסף בן גוריון.

מלחמה בעושי הרשע, בחשבו, כי יבצר ממנו להתגבר עליהם — וכן היה הדבר באמת — התיצב חנן בן חנן בקרב העם והביט כפעם בפעם אל עבר ההיכל ודבר אל העם בדמעות על עינים, לאמר: „מי יתן מותי בטרם ראו עיני את בית-האלהים מלא את כל התועבות האלה, בטרם היו המקומות הקדושים, אשר לא יעבור בהם זר, למרמס לרגלי מרצחים. אך הנה אני עומד לפניכם בלבוש הכהנה הגדולה ונושא את השם הגדול והנכבד בין כל שמות הכבוד א), חי אני ועלי לשמור את נפשי, ולא זכיתי למות בשם טוב לעת זקנתי. ואם גם יחיד נשארתי [וכערער] בערבה, נכון אני לחרף את נפשי לבדי למען כבוד אלהים, כי מה יספון לי להאריך ימים בקרב עם אוֹבֵד, אשר טחו עיניו מראות את הצרות ולבו מת בקרבו מחוש את יסוריו ומכאוביו. עשוקים אתם כל היום — ונוטים שכמכם לסבול! אתם מכים ונמרטים, ונושאים את בשרכם בשניכם ואין איש נאנח ברמה על דם הנרצחים. אוי לי על ממשלת הזדון הזאת! אולם למה עלי לחרף את הזדים? הלא באשמתכם ובארץ-אפכם גדלו ועשו חיל! הן בהנסדם עליכם לראשונה, בהיותם עוד מתי מספר, ראיתם את מעשיהם ולא שמתם אל לב, החרש החרשתם ונתתם להם להרבות מספרם, וגם כאשר חגרו חרב, חבקתם את ידיכם והספתם את כלי מלחמתם למול פניכם. ותחת לבצור את רוחם בראשונה, כאשר שפכו בוז וחרפות על אחיכם (נ"א: על הנדיבים), לא התבוננתם אל פעל ידיהם, ובזה השאתם את הנבלים לעשות חמס ושד, וכאשר שמו בתיים לשמה, לא פצה איש את פיו, ועל-כן היה נקל בידם לתפוש גם את אדוני הבתים, ואחרי זאת נסחבו אלה בראש חוצות, ועוזר לא היה להם. על-כן הוסיפו הנבלים אמץ לענות בבת-יכלאים את האנשים אשר בגדתם בהם. ולא אמר לכם, מי הם האנשים ומה מספרם; אבל זכרו, כי איש מכם לא יצא להציל את אלה האסורים בלא עון ובלא משפט, והלא נקל היה לראות מראש, כי יוצאו האנשים למות! ואחרי-כן ראינו גם את זאת בעינינו, כי הייתם כעדר בהמות נבערות, בהלקח ממנו החיות הטובות לקרבן, ואיש מכם לא הוציא קול ולא הניף את ימינו. שימו אפוא בעפר פיכם ודמו למראה בית-המקדש הנרמס ברגלים, כי אתם הרחבתם את צעדי הפריצים האלה לספות זדון על זדון, ולא לכם המשפט להתאונן על רום עיניהם. כי עוד הגדילו במעשיהם, לו מצאו להם דבר גדול מבית-המקדש להחריבהו. והנה עתה הם מושלים במרום משגב העיר, כי לא שם מקדש

(*) צִהֲנִים הַגְּדוֹלִים שֶׁנֶדְחוּ מִמִּשְׁרַתָּם נִשְׁאָר שֵׁם הַכְּבוֹד וְהַכְּנֻסוֹת הַכְּהֵנָה הַגְּדוֹלָה וְגַם מַלְבוּשֵׁי הַכְּהֵן הַגְּדוֹל. וְאִין לְדַעַת, אִם הַכּוֹנֵה כֹּאן לְהָאֵר הַכְּבוֹד (כֵּהן גְּדוֹל) אוֹ לְשֵׁם הַקְּדוֹשׁ אֲשֶׁר עַל הַצִּיץ.

יקרא להרהיבית כיום הזה, כִּי־אם שם מצודה או מבצר. השליטים העריצים האלה בוטחים במשגב חומותיהם ואתם רואים את שונאיכם עומדים ממעל לראשכם. ומה היא עצתכם הפעם ובמה תרגיעו את רוחכם? הלעזרת הרומאים אתם נושאים את פניכם, כי יבואו הם לפדות את מקדשכם? הוי, ככה ירד מעמד עירנו וכה גדלה הרעה אשר מצאה אותנו, עד כי באמת ינודו השונאים לשברנו! הוי, עניים אמללים! הטרם תתעוררו ותִּפְתּוּ תחת סבל מכותיכם? ואיך לא תביטו אל מעשה בהמת השדה ולא תלמדו ממנה לעמוד על נפשכם בפני מכותיכם? ואיך לא תזכרו את הרעות אשר שָׁבַע כל אחד מכם, ואיך לא תשימו לנגד עיניכם את היסורים אשר נשאתם, ולא תגברו חֲלִילִים להלחם במציקיכם? אבד, אבד מכם יצר לב האדם הטוב והרגש הנעלה מכל — רגש אהבת החרות. לעבדים נרצעים היינו ועינינו אל יד אדונינו, כאלו העבדות מנת חלקנו ונחלה לנו מאבותינו. לא! אבותינו נלחמו מלחמות רבות ועצומות בעד החרות ולא הכניעו את ערפם לפני המצרים ולא לפני המדיים, כי מאנו לשמוע בקול נוגש. ולמה לי להרבות דברים על מעשה אבותינו? הנה מלחמה לנו עתה ברומאים ולא אשפוט הפעם, אם טובה היא ומועילה, או רעה ומזיקה, אך על מה ולמה אנו יוצאים למלחמה הזאת? האם לא בעד חרותנו? ועתה, אם קצה נפשנו לשאת את על מושלי העולם כֹּל, איכה נכנע תחת שבט עריצים מקרב אחינו? הן אם יעבוד איש אדונים זרים, יוכל לתלות את הדבר במזלו אשר בגד בו; ואולם להענות תחת על נבלים היושבים מבית — זה הוא חלק רכי־לֵב, הבוחרים בעבדות. והנה הוואלתי לְדַבֵּר אליכם על הרומאים, ולא אכסה מכם את הדבר, אשר עלה על לבי בין יתר הדברים (תוך כדי דבור), כי גם אם נפל בידם — מי יתן ולא יקום הדבר אשר יָצָא מפי (אל תפתח פה לשטן!) — לא תגדל צרתנו מהרעה אשר פקדו עלינו האנשים האלה. ואיך לא נבכה בראותנו את מתנות האויבים ההם, אשר הרימו לבית־מקדשנו, ועל־ידן את השלל אשר נפל בידי אחינו אלה בהמיתם את נדיבי עיר־הקדש וברצחם נפשות אנשים, אשר גם השונאים היו אוספים ידם מהם בעת נצחונם? והנה הרומאים לא עברו מעולם את גבול העזרה המתרה להם ולא בוו למצוותינו הקדושות ובחרדה היו מביטים מרחוק אל חומת המקדש, ואלה האנשים, אשר נולדו בארצנו וגדלו בחקי תורתנו, אלה הנקראים בשם "יהודים" — מתהלכים בקרב המקדש בידיים נוטפות דם אחים. ומי יירא עתה לצאת למלחמה עם שונאינו מחוץ? הלא הם נוחים לנו הרבה יותר, אם נדמה אותם לאויבים האלה מבית! ואם יאות לקרא לכל המעשים בשמותיהם הראויים להם, הן יצדק האומר, כי הרומאים אנשי־ברית תורתנו, ואלה צרינו מבית הם אויביה. אולם אני חושב נאמנה, כי אתם הנאספים פה כִּלְכֵם נוכחתם לדעת מראש,

אשר שונאי חרותנו אלה הם בנים משחיתים, ואיש לא יוכל למצא את הענש הנאה להם כגמול תועבותיהם, ועוד לפני שמעכם את דברי נרגזותם על האסונות אשר מצאוכם מידם. אמנם רבים מכם יראים את המון האנשים ואת עז רוחם ופוחדים ממרום משכנם. אולם הלא מידכם יצא הדבר הזה, בהעלימכם עיניכם מהם, ואם תתמהמהו הפעם — עוד ירבו ויעצמו, כי מספרם הולך וגדול מיום ליום, יען אשר כל איש נבל יעזוב אתכם וילך אל בני מינו, וגם זדון לבם יחזק, כאשר לא יעמוד לו איש לשטן, וממרום שבתם יחליפו כח וילחמו בנו בעבי מגנם, אם נתן להם זמן להשגב שם. אולם האמינו לדברי! אם נעלה להלחם בהם, יהיה מוסר עונם למכשול לפנייהם וזכר מעשיהם יפיל את משגב חומותיהם. ואולי ילחם לנו האלהים, אשר נאצו אותו האנשים האלה, וישיב את אבני הקלע אל עבר פניהם והרשעים ימותו בחציהם השלוחים ולבם ימס כמים בראותם את פנינו. ואם גם יש סכנה בדבר הזה, הגה אשרי האיש אשר יפול חלל לפני שערי המקדש, בהשליכו את נפשו מנגד לא בעד אשתו ובניו, כי-אם בעד האלהים ומשכן קדשו! גם אני אצא לפניכם בעצה ובגבורה ולא יבצר ממני דבר מומה להצילכם, ועיניכם תראינה, כי לא אחמול על נפשי."

יא. כדברים האלה דבר הנן על לב העם לצאת לקראת הקנאים, אף כי לא נעלם מעיניו, אשר יקשה בידו להתגבר על האנשים הרבים האלה, המלאים כח עלומים ואמץ־רוח, אשר גם הכרת חטאתם הקשיחה את לבם, וגם הבין, כי לא ימסרו את עצמם בידי אויביהם עד צאת נפשם, בדעתם כי לא יקפר להם עון ידיהם. בכל־זאת בחר לצאת לקראת כל צרה (שלא תבוא) מהעלים עיניו למראה השערורה הנוראה הזאת. והעם קרא בקול, כי ילך אחריו אל כל אשר יצונו וכל איש היה נכון לחרף את נפשו.

יב. ובעת אשר דבר חנן אל העם ופקד את האנשים הראויים לקרב, שמעו הקנאים את דבר עצתו, כי אנשי־שלומם, אשר נמצאו בכל מקום, גלו להם את כל אשר נעשה בקרב העם. הם התרגזו מאד והגיחו בהמון ובגדודים קטנים מהר־הבית ולא חמלו על כל איש אשר פגשו בדרכם. וחנן הקהיל במהרה את אורחי ירושלים והם עלו במספרם על הקנאים, אך נפלו מהם בכל־ינשקם וגם לא היו ערוכים למלחמה כמוהם, אולם תאות המלחמה מלאה את חסרונות אלה ואלה. כי חמת הנקמה, אשר בערה בבני העיר, חִזקה את ידיהם מכל כלי־נשק, והקנאים אשר בהר־הבית גלחמו בעז־נפש ולא שמו לבם לכל המון שונאיהם. כי בני ירושלים האמינו, אשר לא יוכלו עוד לשבת בעירם, אם לא יכריתו את השודדים ממנה, והקנאים הבינו, כי עתידים הם לכל מיני יסורים, אם לא יתגברו על אויביהם. אלה התנגחו באלה והכעס והשנאה יצאו לפנייהם בקרב. לראשונה המטירו איש

על רעהו אבנים ברחובות העיר ולפני המקדש, וגם נלחמו בחניתותיהם מרחוק, וכאשר פנו בני המחנה האחד לאחור, רדפו אחריהם צריהם והכום בחרב. ורבים נפלו חללים מזה ומוה, ולא מעט היה גם מספר הפצועים, וכאשר נפצע אחד מבני העיר, אספו אותו קרוביו אל ביתו, אולם הנפצע מחבר הקנאים הובא אל בית-המקדש ודמו נשפך על אדמת הקדש. ובצדק יאמר האומר, כי הדם הזה סמא את הקדשים. כאשר נלחמו פנים אל פנים, היתה יד השודדים על העליונה. אולם יושבי העיר נלחמו בזעם ועברה ומספרם הלך הלוך וגדול והעם חרף את הנחשלים, והעומדים מאחור, אשר נדחקו גם הם להלחם, לא נתנו לאחיהם לפנות ערף, עד אשר השתער כל העם על צריו, ואלה לא יכלו עוד לעמוד על נפשם בפני התקיפים מהם. ומעט מעט נסוגו אל הר-הבית, ואנשי חנן הביקעו אתם יחד אל חצר המקדש. ורעהו אחזה את הקנאים, כאשר נלקחה מידם החומה הראשונה, והם נמלטו אל חצר בית ה' הפנימית וסגרו עליהם את השערים. וחנן נמנע להביא מלחמה בשערי הקדש, ומה גם כי ירו השונאים מלמעלה. הוא חשב, כי גם אם ינצח, יעבור על מצות התורה, בהביאו את העם אל שערי בית-המקדש בטרם יתקדש. על-כן בחר ששת אלפים אנשים מְיֻנִים בגורל והציג אותם לשמור על האולמים (האסתוניות), ואחרי-כן באו אחרים במקומם, כי על כל העם הטל לעמוד חליפות על המשמר. אולם ראשי העם פטרו רבים מאנשי-המעלה מעשות את הדבר ונתנו להם לשכור בכסף עניים ולשלוח אותם אל המשמר תחתם.

י. אפס כי את כל האנשים האלה הכריע איש אחד, הוא יוחנן, אשר ספרנו על-דבר מנוסתו מגוש-חלב, כי היה איש-מרמה מאין כמוהו ונשא בלבו תאות-ממשלה באין-מצרים וזה מומן חבל מזומות לקחת לו את השלטון. ובימים ההם התחפש כאיש אוהב-העם ולא סר מחנן ביום, כאשר נועץ עם טובי העם וגם לא בלילה, מדי עברו לפקד את אנשי המשמר, ואחרי-כן גלה את סודותיו לקנאים וכל עצה אשר יעץ העם נודעה לאויבים על-ידו בטרם עוד התבררה והתלבנה; הוא שקד להרחיק ממנו כל חשד, ועל-כן הרבה להתרפס לפני חנן וראשי העם, אולם במלאו פיו את תהלת האנשים השיג את הפך רצונו, כי החנף הרב הגדיל עוד את החשד. ויען כי היה דרכו ללכת אל כל מקום אשר לא בקרא שמה, יצא עליו הקול, שהוא מגלה סוד, כי בראות ראשי העם, אשר הקנאים יודעים את כל דברי מועצותיהם, לא מצאו איש כיוחנן חשוד לגלות את הדברים. אולם לא קל היה להם להפטר ממנו, כי היה איש-חיל במעשי רשעו, וגם לא יצא מקרב חשכים ורבים מאנשי הסנהדריה א) סוככו לראשו. על-כן יעצו להשביע אותו

י) כאן: המועצה הראשית.

שבועת אמונים, כי הוא דורש טוב לעם. ויוחנן נשבע בנפש הפצה, כי יאהב את העם ולא יגלה את עצתו ואת מעשיו לאויבים, וגם יעזור במחשבה ובמעשה לבער אחרי חורשי הרעה. ואנשי חנן האמינו בשבועתו ולא הוסיפו לחשוד בו ונתנו לו לבוא אל מועצותיהם, וגם שלחו אותו לצייר-אמונים אל הקנאים, לדבר על לבם לשבת מריב. כי התאמצו בכל כחם לבלתי שׂמא את המקדש בידיהם ולבלתי שפך בו דם איש אחד מאחיהם.

י. ויוחנן עשה מעשה, כאלו נשבע שבועת אמונים לקנאים ולא לראשי העם. כי הוא בא אל הר-הבית ועמד בין הקנאים וקרא אליהם לאמר: „לא פעם ולא שתיים; חרפתי את גפשי למענכם, פן יעלם מכם דבר מכל אשר יעצו אנשי חנן עליכם. והנה עתה רעה גדולה נגד פני ונגד פני כלכם, אם לא תהיה אחנו יד אלהים להצילנו. כי אין עוד חנן רוצה להתמהמה, וכבר פתה את העם לשלוח צירים אל אספסינוס, למען יבוא במהרה ויכבש את העיר. וגם יעץ לתפוש אתכם בידו, כי צוה על כל העם להתקדש ליום מחר א). למען יבוא אל המקדש לעבוד את האלהים או יתגרה בכם מלחמה בזרוע נטויה. איני יודע, עד מתי תעצרו כח לעמוד בפני המשמר המקיף עליכם ולערוך מערכה למול המון גדול אשר כזה.“ ואחרי זאת הוסיף לדבר: „יד אלהים עשתה זאת, כי נבחרתי לצייר-אמונים ונשלחתי לדבר שלום אליכם. דעו, כי חנן אומר לטובב אתכם בכחש בדברים האלה, למען יוכל להתנפל עליכם בעת אשר לא תשמרו לנפשתיכם. ולא נשארה לכם רק אחת משתי אלה: להתחנן אל חיל-המשמר כי יתן לכם את נפשתיכם לשלל, או להמציא לכם עזרה מחוץ. ואם יש אתכם אנשים מתברכים בלבבם, כי ימצאו סליחה אחרי הכשלם בקרב, הנה הם שוכחים את מעשי זדונם או שוגים במחשבתם, כי אחרי תשובת העושים ישלימו אתם העושים מיד. והן גם בעשותם תשובה לא יִקְוּ העולבים משנאה וחמת הנעלבים מתגברת בעשותם חיל; והנה אוהבי הגרצחים וקרוביהם אורבים לנפשתיכם, וגדולה היא חמת העם על אשר נאצתם כל חק ומשפט, ואם גם יחמול עליכם חלק האזרחים, כאין יִחַשְׁבּוּ לַצְּמַת הַהַמּוֹן הַרֵב אֲשֶׁר יִקְשִׁית רַחֲמֵי מַכֶּם.“

(א) דבר-הטהרה הזה לא התכרך. יש חושבים, כי כזב יוחנן לקנאים, שחנן רוצה להקריב חסאת הצבור (יש חושבים: פרה אדמה). ואין הדבר מתאים במלואו לדין התורה ולדברי חז"ל.

פרק רביעי

הקנאים קראו לאדומים והם עָלוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם מִיַּד וְחָנוּ כְּשֵׁדָה לְפָנֵי הַשְּׁעָרִים
וְהַסְּגוּרִים. מִשָּׂא יְהוֹשֻׁעַ הִתְּחַן הַגְּדוּל וּמַעֲנָה שִׁמְעוֹן הָאֲדוּמִי.

א. בנכלי השקרים האלה הפיל יוחנן פחד על כל הקנאים, וטרם ערב
את לבו לבטא בפיו מי ומי הם העוזרים מחוץ; אולם בדבריו רמוז אל
האדומים. ולהרגיז את ראשי הקנאים, למען ייראו לנפשם, ספר להם כובים
על אכזריות חנון והעיד עליו, כי הוא אומר לעשות שפטים בהם על פני כל.
וראשי הקנאים היו, האחד אלעזר בן שמעון, אשר נאמן על הקנאים מאד,
כי היה משכיל למצא עצה ותחבולה והבין למלא אחרי עצתו, והשני
זכריה בן אמפיקלוס^א, שניהם ממשפחות כהנים. וכשמוע האנשים האלה על-
דבר הסכנה, העתידה לכל אנשיהם בכלל ולנפשותיהם בפרט, וגם כי חנון
ואנשיו רוצים להכין את שלטונם וקוראים את הרומאים לעזרתם — כי גם
בדבר הזה כזב להם יוחנן — נבוכו מאד ולא מצאו עצה, כי באו בין
המצרים והשעה היתה דוחקת מאד. הם האמינו, כי אזרחי ירושלים נוסדו
יחד להשתער עליהם בקרוב, למען החיש את הדבר ולהכרית מהם כל
משען מחוץ, וגם יראו פן תכלה אליהם הרעה בטרם יִדְעוּ שִׁמְךָ דָּבָר לֵאמֹר
מבני בריתם, על-כן גמרו לקרא את האדומים לעזרה. הם כתבו אליהם
אגרת קצרה והודיעו, כי חנון אומר לבגוד בעם ולהסגיר את העיר בידי
הרומאים, והם, הקנאים, קמו להלחם בעד החרות ועתה הם נתונים בהר-
הבית במצור, ורק זמן מצער נשאר להם לבקש ישועה, ואם לא ימהרו
(האדומים) לבוא לעזרתם, יפלו בידי חנון ובידי מבקשי נפשם והעיר תִּפְּנֹעַ
לפני הרומאים. ועוד הרבה דברים שמו הקנאים בפיו מלאכיהם לדבר אל
ראשי האדומים, ולצירים נבחרו שני אנשים רבי-פעלים היודעים לכלכל
דבר ולהטות לב אנשים למעשים אשר כאלה, וגם קלים ברגליהם — כי
הדבר הזה היה נחוץ עוד יותר! הקנאים ידעו, כי האדומים יִפְּתוּ לְדַבְרֵיהֶם
מִיָּד, כי הם עם פריץ ואוהב מדנים, המחכה תמיד לעת מהומה ושמה לכל
מהפכה, ואם ישמעו גם מעט דברי חנון ותחנונים מפיו הצירים, יקחו את
כלי-נשקם וימהרו לקרב כהולך לקראת החג. ועל הצירים הטל להחיש את
דברם, וככה עשו שני השליחים, אשר נקראו זה וזה בשם חנניה, כי
התנדבו לרוץ ארח והתיצבו במהרה לפני ראשי האדומים.

ב. ראשי האדומים נבהלו מאד בקראם את האגרת ובשמעם את דברי

^א כן אצל נחמה ובהוצאה הישנה: בן פֶּלֶךְ. וכנראה הוא זכריה בן אבקיולוס
שהוזכר בתלמוד (גיטין, ג"ו, ועוד), שלא נתן להקריב לפניהם הקיטר.

הצירים, וכמשתוללים סבבו בקרב העם והזעיקו אותו למלחמה. עוד לפני המועד הנתון נאסף המון האדומים, כי כלם חגרו את חרבותיהם להלחם בעד חרות עיר-הקדש. כעשרים אלף איש חברו במערכה ועלו על ירושלים, ובראשם ארבעת שרי צבאותיהם, יוחנן ויעקב בני סוסא, שמעון בן כתלא א) ופינחס בן קלוצות (קלוסות, קלושות).

ג. חנן ושומרי העיר לא ראו את הצירים בצאתם, אולם לא נעלם מציניהם הדבר, כי האדומים עולים על העיר. כי חנן שמע את הדבר בעוד זמן וצוה לסגור את שערי העיר ולהציג משמר על החומה. הוא לא רצה להחל במעשי-איבה נגד האדומים, כי-אם לדבר על לבם לפני המלחמה. ויהושע ובן גמלא, הוא זקן הכהנים הגדולים אחרי חנן, התייצב בראש המגדל אשר ממול האדומים וקרא אליהם, לאמר: „אמנם מהומות רבות הקיפו את עירנו, אולם אף באחת מהן לא הרביתי לתמה על מזלה והרעו כמו והיום הזה, בראותי, כי דברים שלא עלו במחשבה מסייעים לנבלים האלה. אתם מהרתם הנה לחזק ידי אנשי בליעל משחיתים ולהלחם בנו בנפש חפצה, ומי יתן, כי תחישו כה לקול הקורא לפדות את עיר קדשנו מידי אויבים נכרים! ואלו ראיתי, אשר העומדים במערכותיכם דומים לאנשים הקוראים לכם, כי אז לא היה דבר בואכם מזור בעיני, כי אין דבר מתוק את האהבה כמו קרבת המדות. הן אם יבוא איש לבדוק את האנשים האלה לאחד אחד, יגלה לו, כי כל אחד מהם הוא בן-מות, אשר חייב את ראשו רבבות פעמים. כי הם חלאת כל ערי הארץ וצאתן, אנשים פוחזים, אשר פזרו לראשונה את רכושם, ואחרי-כן למדו את ידיהם למעשי זדון בכפרים ובערים אשר מסביב, ולאחרונה התגנבו במסתרים אל עיר-הקדש. הם שודדים ומרצחים, המטמאים בעצמת חטאותיהם את אדמת הקדש, וכל עין רואה אותם טובאים בבית-המקדש באין פוצה פה וממלאים מחמס הברצחים את כרסם, אשר לא תדע שָׁבְעָה. והנה אנחנו רואים אתכם בכל עדי נשקכם, כאשר היה לכם המשפט לבוא, אלו קראו לכם אנשי העיר בעצה אחת לעזור להם ולהלחם באויבים נכרים. והאם לא יאמר האומר, כי תעתועי הגורל לפניו בראותו עם שלם בא לעזרת חברי-נבלים. ואמנם כל הזע נבצר ממני להבין, מה הוא הדבר, אשר הבהיל אתכם לבוא הנה חיש מהר, הן בלי סבה גדולה לא הואלתם לקחת אתכם את כל כלי-זינכם ולהלחם למען השודדים באחיכם, עצמכם ובשׂרכם. באזננו שמענו על-דבר הרומאים ועל-דבר מעשה בגד — הן דברים כאלה נזרקו זה עתה מפני אחדים מבני בריתכם בקול המלה — וגם כי באתם לפדות את העיר. מכל נאצות אנשי

א) אצל ניוה : בן חקועא.

הבליעץ נפלאות בעינינו מזמות השקר האלה. בדעתם כי זה דרככם לאהב את החפש, ועל-כן אתם נכונים בכל עת לצאת למלחמה על האויבים הבאים מחוץ — לא מצאו להם עצה אחרת להעיר את חמתכם עלינו, בלתי-אם הוציאו עלינו שם, כי בגדנו בהרות, אשר אליה תאנת נפשנו. אולם עליכם להתבונן, מי ומי האנשים המכים אותנו בלשון, ועל מי הוציאו את השם הרע, ולקרר את האמת לא מתוך דברי השקר אשר טפלו עלינו, כי-אם מתוך דברי המעשים לאשורם. אי זה רוח עבר עלינו לקרא אלינו את הרומאים הפעם, תחת אשר היה בידינו לבלי מרד בהם בתחלה, או להכנע מפניהם לעת ראשית המרד, בטרם היתה כל הארץ מסביב לשממה? והן עתה לא יקל הדבר בידינו גם אם נתמכר לעשותו בלבב שלם, כי רמו עיני הרומאים אחרי כבשם את הגליל, וחרפה קשה לנו ממות לבקש את רחמיהם בעת אשר קרבו להלחם בנו. אמנם בעיני גדול השלום מן המות, אולם כבר יצאתי לקרב ולקחתי חלק במלחמה — ועל-כן אבחר למות בשם טוב מהאריך ימים בשבי. ומה הוא הדבר אשר ענו בנו: האם אנחנו, ראשי העם, שלחנו אל הרומאים בסתר ולדבר שלום אליהם או כל האזרחים גמרו לעשות את הדבר פה-אחד? אם אנחנו עשינו את הדבר — נקבוינא בשמות אנשי שלומנו השלוחים, בשמות העבדים, אשר היתה ידם אתנו בבגד הזה. הנלכד אחד מהם בצאתו או נתפש בדרך שובו? וידי מי לקחו מהם את המכתבים? ואיך יכלנו להסתיר את מעשינו מעיני האזרחים הרבים, אשר בכל עת ובכל שעה אנו יוצאים ובאים ביניהם, ולמתי-מספר הנמצאים במצור, אשר נבצר מהם לרדת מהר-הבית אל תוך העיר — רק להם לבד נגלו דברי הסתר הנעשים בארץ? והאמנם רק עתה נודעו להם הדברים לאשורם, כאשר הגיע הזמן לתת את הדין על כל מעשי זדונם — תחת אשר לפנים, כשבתם עוד לבטח בקרבנו, לא נחשד אף איש מאתנו על הבגד? ואם בראש העם שמו את האשם, הנה לא נאסף העם להנעץ במסתרים ואיש לא נעדר ביום הקהל, ולו באמת ובתמים יעץ את העצה הזאת, כי אז מהרה השמועה הנכונה להגיע אליכם בטרם הלשינו האנשים האלה עלינו. ומה הגיע אליכם? ואם גזר העם לכרות ברית עם הרומאים, הלא היה עליו לשלוח מלאכי-שלום, ומי הם האנשים אשר מלא את ידיהם בזה? קראוינא בשמותיהם! אולם לא כן הדבר! כל המעשה הוא תחבולת האנשים האלה, ההולכים למות, למען הרחיק את עת פקדתם הקרובה אליהם. ואם באמת נגזר על העיר להסגר בבגד בידי אויביה, הנה אלה המלשינים לבדם יערבו את לבם למלא את הדבר, כי תועבה אחת עוד נשארה, אשר לא נסו בה ידיהם, והיא — הבגד. ואם הואלתם לבוא הנה עם כלי-נשקכם, הלא יאות לכם מעשה טוב וישר — להלחם לעיר הקדש ולהכרית ממנה את

העריצים, אשר בערו את המשפטים מן הארץ ורמסו ברגל-זדון את חקי תורתנו ושמו את החרב על כסא המשפט. כי תפשו בראש חוצות אנשים נקיים מעון, נכבדים ונשואי-פנים, וצנו בכבל נפשם ולא שמעו לקול צעקתם ותחנוניהם והכו אותם נפש. ואם לא למלחמה עליהם, הן לא יִכָּצַר מכם לראות בעיניכם, כי דברתי אליכם לאמונה, וְעָדִי יהיו הבתים, אשר החריבו האנשים האלה בחמס ידיהם, ונשי ההרוגים ומשפחותיהם, העוטות אָבֶל, וגם יגיעו לאזניכם קול היללה והמספד בכל העיר, כי אין איש אשר לא טַעַם את טַעַם פגישת הרשעים הרעה. וכה גדלה שרירות לבם, עד אשר נקל היה בעיניהם להעביר את דרכי זדונם ואת חמסם מגבולות הארץ ומן הערים אשר מחוץ אל עיר-הקֹדֶשׁ, היא הפנים והראש לכל העם, — כי עוד הוסיפו לעשות בהעבירם את מדותיהם אלה מן העיר אל המקדש, הוא היה להם למשגב ולמקלט וגם לבית-אוצר הנשק, אשר צפנו שם להלחם בנו. והמקום, אשר הוא בית-תפלה לכל עמי תבל ונכבד לשמע און גם לזרים יושבי קצות הארץ — היה למרמט (למדורס) לרגלי חיות רעות (פריצי אדם), אשר גדלו בקרבנו. ועתה, בראותם כי אפסה להם כל תקוה, הם עושים מעשי תעלולים לסכסך עמים בעמים וערים בערים ולגרות את העם, למען יתקע את חרבו במעיו. על-כן טוב ונאה לכם — כאשר דברתי אליכם — לבער את הרשעים האלה מקרבנו ולקחת מהם נקם על תרמית לבם, כי נועזו לקרא לכם לעזרתם תחת אשר היה להם לירא אתכם, פן תקומו לעשות בהם שפטים. ואם אתם בושים להשיב את פני הקוראים אליכם, הן יש לכם עוד דרך אחת: לפרק את כלי-נשקכם ולבוא בשערי העיר כמשפט אחינו וקרובינו ולעמוד בין בעלי-בריתנו ובין שונאינו בתוך, ושופטים תהיו לנו. שימו אל לבכם, מה גדול יהיה שכר האנשים ההם, כאשר יוכלו לעמוד למשפט על חטאותיהם הנוראות אשר עשו לעיני כל, תחת אשר לא נתנו לאנשי-שלומינו הנקיים לפתוח את פיהם למען הצדיק את מעשיהם. ורק למענכם תהיה להם הצדקה הזאת, כי הואלתם לבוא הנה. ואם אין את רצונכם לעזור לנו בנקמתנו וגם לא לשפוט בינינו, עוד נשארה לכם דרך שלישית: הרפו ממנו ומהם יחד, ואל תוסיפו על סאת צרותינו ואל תחזקו את ידי המרעים היוצאים רעה על העיר. ואם יש אתנו אנשים החשודים בעיניכם מאד על אהבת הרומאים, הלא תוכלו לשמור על מוצאי העיר וכאשר יתְּקַרַר במצוה, כי כנים דברי המלשינים, יהיה לְאַל־ידיכם לבוא בשערי העיר ולעשות משפט בתְּיָבִים, אשר נחקרה אשמתם. כי האויב לא יוכל למהר ולבוא אל העיר לפניכם — הן אתם חונים בקרבתה! אולם אם כל אלה הדברים אינם טובים וישרים בעיניכם, אל תחמאו על הדבר, בראותכם את השערים סגורים על מסגר, עד אשר תתנצלו את כלי-זינכם.

ד. אלה הדברים דבר יהושע. אולם המון האדומים לא שם אליהם את לבו, יען אשר היטב חרה לו, בראותו כי לא נתן לו לבוא העירה. ושרי צבא האדומים התרגזו מאד, בשמעם כי עליהם לפרק את נשקם ואמרו, כי זה דרך שבויי המלחמה להשליך את הנשק במצות אנשים ואחרים. ושמעון בן כתלא, אחד מראשי האדומים, השקיט בכח את רגשת הצבא ועמד במקום גבוה, למען ישמע קולו באזני הכהנים הגדולים, וקרא אליהם לאמר: „לא יפלא ממני הפעם, כי נסגרו חלוצי לוחמי הדרור בהרה-בית, בראותי כי נמצאו בקרבכם אנשים הסוגרים בפני העם את שערי העיר, אשר היא נחלת היהודים כלם, ובעוד הם מתכוננים לקבל את פני הרומאים — ואולי גם לעטר את השערים לכבודם — הם מדברים עם האדומים רק מראשי המגדלים ומצוים עליהם לפשוט את כלי-זינם, אשר חגרו למלחמת החרות, ואף כי אינם מאמינים לקרוביהם אלה ומסרבים להפקיד בידם את משמר העיר, הם שמים אותם לשופטים בריבם, ובעת אשר הם מתאוננים על אנשים אחדים, כי המיתו את אחיהם בלא משפט, הם בעצמם מוציאים משפט חרפה על עם כלו. הנה סגרתם היום בפני אחיכם את שערי העיר, הפתוחים לכל בני-הנכר הבאים לעבוד את האלהים, ואחת אתם אומרים, כי מהרנו הנה לשפוך דם ולהקים מלחמות-אחים, תחת אשר חשנו רק לדבר אחד — לשמור על החרות למענכם. כי אמנם זאת היא גם אשמת הנצורים, אשר חטאו לפניכם. אני חושב, כי ככה נאמנות גם הטענות אשר מצאתם עליהם! רואה אני, כי כבדה ידכם על כל דורשי טובת העם מבית ושמתם אותם במשמר וסגרתם את שערי העיר בפני כל בני עם-הארץ הקרובים אליכם וצויתם עליהם בגאון ובחרפה למלא את פקדתכם. ואחרי כל אלה אתם אומרים, כי עריצים מושלים בכם, ובשם הוזה אתם קוראים לאנשים, אשר בהם אתם רודים בזדון! ומי יוכל לשאת את לעג דבריכם, בראותו את המעשים מכחישים אותם (מטפחים על פניכם)? ואולי תאמרו, כי גם האדומים סוגרים בעדכם את שערי העיר — אלה האנשים, אשר אינכם נותנים להם לבוא אל מקדש אבותינו! והן בצדק נוכל להוכיח את הנצורים בהרה-בית, אשר התנדבו לבער את הבוגדים הנקראים בפיכם בשם נשואי-פנים ואנשים נקיים מעון — כי הם בני חברתכם ואנשי סודכם — ולא החלו את משפטם מטם ולא הכריתו את ראשי הבוגדים א). אולם אם האנשים האלה התרפו בעת צרה, הנה אנחנו האדומים נשמור על בית אלהינו ועל עיר אבותינו ונצא להלחם בעדם כנגד האויבים הבאים מחוץ והבוגדים

(א) במקור: „ולא תתנו את החלקים הראשיים של הנגד“.

אשר מבית. וחמושים נשאר פה לפני החומה, עד אשר ילאו הרומאים לשים לב לכם או תשובו מדרכיכם ותלמדו לאהב את החפשי.

ה. לדברים האלה הריע המון האדומים קול גדול, ויהושע ירד מעל החומה סר וזעף, בראותו כי לא יקחו האדומים מוסר ומלחמה תהיה לעיר מפנים ומאחור. אפס כי גם דעת האדומים לא נחה עליהם, כי כעסו מאד על חרפתם בהסגר שערי העיר בפניהם ובטחו בכח הקנאים, ועתה ראו, כי אין איש בא לעזרתם, והיו כאובדי עצות, ורבים נחמו על מסעם, ובכל־זאת בושו פן ישובו אל בתיהם מבלי שכר לפעלתם, והפשת התגברה על מוסר כליותיהם, ועל־כן נשארו על עמדם אצל החומה, אף כי נמצא מחנם ברעה. כי בלילה התחוללה סופה עזה מאד, ורוחות חזקים סערו והביאו אתם מטר־סוחף, וברקים האירו זה אחר זה בלי הרף, ורעמים נוראים התגוללו וקול המון הארץ הרועשת היה לחרדת אלהים, ונראה כי נהפכו תחתיהם מוסדי העולם להביא שואה על האדם, ונדמה כי המופתים האלה (בשמים ובארץ) הם אותות לדבר גדול (המתרחש ובא).

ו. ומחשבה אחת עלתה בלב האדומים וגם בלב יושבי העיר. האדומים אמרו בלבם, כי קצף אלהים על מסעם ולא יהיה להם מנוס מועמו על אשר עלו להלחם בעיר־הקדש. ואנשי חנן חשבו, כי נצחו מבלי לעמוד במערכה, וכי האלהים נלחם להם. ואלה ואלה לא היטיבו לראות את העתידות ונבאו לאויביהם את הדברים אשר נגזרו על עצמם. האדומים התלכדו יחד להחם איש את בשר רעהו וכסו במגניהם על ראשיהם, לבל ירבה הגשם להציק להם. וצרת נפש הקנאים גדלה מאד, ביראתם את הרעה אשר תמצא אותם, ועוד יותר מזה התעצבו אל לבם בפחדם לגורל האדומים, ונאספו יחד להועץ, אולי ימצאו תחבולה להגן עליהם. וחמי־הלבב יעצו לבקוע להם דרך בין חיל־המשמר בזרוע נטויה ולהתנפל אל תוך העיר ולפתוח את השערים לפני בני־בריתם ביד רמה. הם בטחו, כי יברחו אנשי המשמר מפניהם, אם ישתערו עליהם לפתע פתאם, כי רבים מהם אינם מְזִינִים ואינם יודעים מלחמה, וקשה יהיה הפעם להקהיל את יושבי העיר, אשר נמלטו אל בתיהם מפני המטר; וגם אם הדבר בחזקת סכנה, עליהם לשאת כל רעה ואין להם להעלים עיניהם מן ההמון הגדול הזה ההולך למות באשמתם. אולם הנבונים אשר בקרב הקנאים מאנו לבקוע להם דרך בחזקת היר, כי ראו אשר כל המקומות מלאים שומרים מְזִינִים, ועוד יותר חזק המשמר בשערי העיר מפחד האדומים. הם ידעו, כי עיני חנן משוטטות בכל העיר ובכל שעה הוא פוקד את חיל־המשמר. וכן היה הדבר באמת בכל הלילות, רק לא בלילה ההוא. ולא קלות־דעת חנן עשחה זאת, כי־אם יד הגזרה אשר הכריעה אותו ואת המון שומרי העיר, היא הגזרה, אשר

מסכה תרדמה על שומרי האולמים בנשף ההוא לעת זעף הסערה ונתנה בלב הקנאים לקחת את המשורים אשר בבית-המקדש ולכרות את משקוף השער. ויללת הסופה וקול הרעמים המתגוללים בלי הרף עמדו להם, ולא בשמע קול ההמלה.

ו. הם יצאו בהחבא מהר-הבית והגיעו עד החומה ובמשורים אשר בידיהם פתחו את השער אשר למול מחנה האדומים. ובראשונה קמה מהומה בקרב האדומים, בחשבם כי אנשי חנן פתחו את השער להתגרות בהם מלחמה, וכל אחד שלח את ידו אל החרב להגן על נפשו, אך במהרה הכירו את האנשים היוצאים לקראתם ובאו יחד עמם בשערי העיר. ואלו פשטו האדומים ברחובות העיר מיד, נקל היה להם להכרית את כל העם מקטן ועד גדול בלי מעצור, — כה גדלו כעסם וחמתם! אולם לראשונה מהרו האדומים לחלץ את הקנאים מן המצור, כי האנשים אשר קבלו אותם אל תוך העיר דברו אליהם תחנונים, לבל יתנכרו לבני-בריתם, אשר למענם באו, בעת צרתם, ולא יביאו עליהם שואה נוראה, רק יתפשו בתחלה את האנשים השומרים עליהם, ואחרי זאת יפנו אל העיר, כי הלא אם יחרידו את כל יושבי העיר, יצטר מהם להתגבר על השומרים. כי לשמע הדבר יערכו מערכה עליהם ויסגרו על מוצאי הר-הבית.

פרק חמישי

מעשי רצח האדומים בנואם אל העיר בעת הסערה, והנוראות אשר עשו הקנאים. מות חנן, יהושע וזכריה. האדומים שבו לבתיהם.

א. דברי הקנאים מצאו חן בעיני האדומים, והם עלו דרך העיר אל בית-המקדש. והקנאים, אשר כלו עיניהם מיחל אל האדומים, החליפו כח למראה בואם ויצאו לקראתם מחצר בית ה' הפנימית, ואחרי-כן התחברו אליהם והשתערו יחד אתם על המשמר, ושחטו שומרים אחדים אשר נמו שנתם, ויתר השומרים הקיצו והרימו קול צעקה, וכף חיל-המשמר התעורר בבהלה ולקח את כלי-נשקו ומהר לצאת לקרב, וכף העת אשר חשבו השומרים, כי מלחמה להם בקנאים לבד, נלחמו באמץ לב, כי בטחו בעצם מספרם, אולם בראותם, כי מחוץ נוהרים אויבים חדשים אליהם, הבינו, כי באו האדומים בשערי העיר ונמוגו מפניהם וזרקו את כלי-נשקם והחלו לבכות ולהילל. רק צעירים מתי-מספר חגרו עז לעמוד על נפשם בפני האדומים וזמן רב סוככו על ההמון, אשר השיב את ידיו אל חיקו. צעקת האנשים גלתה את הדבר לכל יושבי העיר, אולם איש לא ערב את לבו

לצאת למלחמה, בהודע כי הבקיעו האדומים אל העיר, וכל ההמון הגדול לא מצא עצה, רק ענה בקול צעקה ויללה לקול זעקת השומרים. ונהי בכי הנשים עלה למרום, כי לכל אחת היו קרובים בין השומרים הנמצאים בצרה. והאדומים והקנאים יחד הריעו לעמת אלה תרועת נצחון, והמון הגשם והסופה היה נורא מכל הקולות. והאדומים לא ידעו רחם, כי נוסף על יצר לבם האכזרי התלקחה עוד חמתם על יושבי העיר, הסוגרים בפניהם את שעריה, לרגלי התלאות אשר מצאו אותם בעת הסופה. הם לא שמו פדות בין המבקשים מהם רחמים ובין הלוחמים אתם, והכו בחרבותיהם גם את האנשים, אשר הזכירו אותם כי הם עצמם ובשרם והשביעו אותם לכבד את המקום הקדוש. ויושבי העיר לא מצאו מנוס ולא היתה להם כל תקוה להנצל מרעה. הם נדחקו יחדו ואיש אחרי רעהו הצעו חללים, וכאשר נלחץ ההמון אל מקום אשר לא היה שם דרך לנטות, ומרצחיהם הצרו את צעדיהם, לא מצאו רבים עצה וקפצו מהרה-הבית למטה אל העיר, ונדמה לי, כי המיתה, אשר בחרו לרצונם, היתה קשה מהרצת, אשר ברחו ממנו. ובכל חצר בית ה' החיצונה שטפו נחלי דם ולפנות הבקר נערמו שמונת אלפים וחמש מאות חללים.

ג. אולם בכל הרצח הזה לא שב אף האדומים. הם שמו את פניהם אל העיר ופשטו על הבתים ושלחו את ידם בבזה והמיתו כל איש הבא בידם. הם חשבו, כי יכלו את זמנם לריק, בהכותם את המון העם היושב בעיר, ובקשו את הכהנים הגדולים, ורב אנשיהם נטשו לחקור את מקום מחבואם. במהרה תפשו אותם ושחטום והתיצבו על החללים והתקלסו בחנך על אהבת העם אליו וביהושע על דבריו אשר דבר אליהם מן החומה. ובעצמת רשעתם לא נתנו לקבור את עצמות ההרוגים, אף כי חק ליהודים להזהר מאד בקבורת אדם וגם את התלויים במשפט בית-דין הם מורידים לפני בוא השמש וקוברים אותם. ואיני שוגה בדברי, כי במות חנן החלה מפלת העיר. כי התמוטטה חומת מעוז היהודים וכלתה אליהם הרעה ביום אשר ראו עיניהם את הכהן הגדול, העומד עליהם לישועה, נשחט בראש חוצות. כי היה חנן איש-מופת בכל מדותיו ורודף צדק מאין כמוהו, וממרום מעלת משפחתו והדר משרתו והכבוד אשר היה לו על-פני כל העם, אהב את השפלים והנדכאים ונתן להם כבוד אנשים כערכו. והוא אהב את התרות בכל נפשו וגם חשק מאד בשלטון-עם א, וכל הימים היה דוחה את טובתו מפני טובת הרבים (הכללי), והשלום היה יקר לו מכל. והוא ידע, כי אין תקומה לפני הרומאים, ובכל-זאת הכין בעל-כרחו את כל צרכי המלחמה, למען אשר יוכלו היהודים להצליח בה, אם לא יכרתו ברית-שלום

(א) במקור: דימוקרטיה.

עם השונאים א). ובאמת נוכל לאמר, כי לו נשאר חנן בחיים, השלם השלימו היהודים (עם הרומאים). כי היה מפליא לדבר ולצודד את לב העם וכבר הכניע מפניו את האנשים העומדים לו לשטן, וגם אם נלחמו היהודים, היו מעבידים את הרומאים עוד עבודה גדולה, בעמוד בראשם איש אשר כזה. ונפש יהושע ובן גמלא היתה קשורה בנפש חנן, ואף כי נפל האיש הזה במעלה מחנן, היה גבוה בערכו מכל העם. אני מאמין, כי האלהים, אשר גזר להחריב את העיר המטמאה ורצה לטהר [באש] את בית-מקדשו, הכרית את האנשים האלה העומדים לפניו בפרץ באהבתם את המקדש. ושני הגברים האלה, אשר לפני ימים מעטים לבשו עוד את בגדי הקדש ונצחו על עבודה אלהים בכל קצות העולם ואשר נכבדו על-פני כל יושבי תבל הבאים אל ירושלים, התגוללו ערמים בעפר לעיני השמש ובשרם היה למאכל לכלבים ולחיות השדה. אני חושב, כי גם כל מעלה טובה ב) בכתה על האנשים האלה וקוננה על הרעה אשר מצאתם. ככה מתו חנן ויהושע.

ג. ואחרי מות הכהנים הגדולים עלו הקנאים והמון האדומים על עם ירושלים ושחטו אותם כשחוט בהמה טמאה. וכל איש מדלת העם הומת במקום אשר נתפש בכף, ואת אנשי-המעלה ואת הצעירים הבדילו הרוצחים ואסרו אותם בבתי-כלאים, בהאמינם, אולי יפתה אחד מאלה לעבור אליהם בטרם יבוא מותו. אולם איש לא שם לב לדבריהם, וכלם בחרו במות ולא רצו להתתברר לסוד המרעים האלה לאכדן מולדתם, והם נשאו ענויים קשים ונוראים על אשר מאנו ולעשות את דבר הנבלים, כי דשו את בשרם בשוטים ומתחו את אבריהם בכלי-משחית, עד אשר לא נשאר מחוס בבשרם למעניהם, ורק אחרי-כן זכו למות בחרב. והנתפשים ביום נרצחו בלילה ונבלותיהם הוצאו והשלו על-פני השדה ופנו מקום לאסירים חדשים. ומחמת גוראה נפלה על כל העם, ואיש לא נועז לבכות לעיני רואים על החלל הקרוב אליו וגם לא להביא אותו לקבורה, ורק במסתרים שפכו האנשים דמעות, בסגרים את דלתיהם, ובעוד הם נאנחים הביטו לעקרים, פן יגיעו דבריהם לאזן אחד משונאיהם; כי תכף נעשה למתאבל כמשפט המת, אשר קשר עליו מספד. ובלילות היו יושבי ירושלים צוברים מעט עפר לכסות בו את בשר החללים, ורק המחרף את נפשו למות עשה זאת ביום. ככה נהרגו שנים-עשר אלף איש, בחורים מגדיבי העם.

ד. וכאשר נלאו האנשים לטבוח טבח לאין-קץ, עשו להם התולעים

(א) כך הוא בהוצאת ניזה. בהוצאה ישנה: הוא הבין, כי יכרעו היהודים במלחמה.

בעל-כרחם, אם לא ימהרו לכרות ברית שלום.

(ב) ביונית: ἀρετή, ארטי.

והקימו בית-דין ומשפט. ובדרך הזה אמרו להמית את זכריה בן ברוך א), אחד מאנשי-השם. הוא הרגיו אותם בנדבת לבו, כי שנא כל תועבה ואהב את התפש, וגם היה עשיר, ועל-כן קוו לשני דברים: למלא אוצרותיהם חמס, וגם להפטר מן האיש, אשר פח בידו להפילם. על-כן הוציאו פקדה לאסוף שבעים איש מראשי העם אל בית-המקדש, ומסרו בידם—כמו בבית-חזיון— את דמות (תפקיד) השופטים, אשר אין להם כח ושלטון, והעמידו לפניהם את זכריה למשפט ומצאו בו ערנת דבר, כי אמר להסגיר את העיר בידי הרומאים ושלח צירים אל אספסינוס בַּגְד. ואף עד אחד לא נמצא לענות בזכריה, וגם לא היה כל אות לעוננו, אולם האנשים (הקנאים והאדומים) אמרו, כי הם בטוחים באשמתו, וחשבו, כי זה הוא אות נאמן על האמת. וזכריה ראה, כי אפסה כל תקוה להציל את נפשו, יען אשר נקרא במרמה אל בית-כלא ולא אל בית-הדין, ועל-כן לא רצה לפרוש מן החיים בטרם ידבר ככל אשר עם לבבו. הוא קם לפני השופטים ודבר בלעגי שפה על צדקת המלמדים עליו חובה ובדברים קצרים בטל את כל דברי האשמה אשר יצאה עליו. ואחרי-כן פנה אל אנשי-ריבו וספר את כל מעשי תועבותיהם, ועוד הרבה לדבר במר-נפשו על השערוריה הגדולה אשר בלל. והקנאים התגעשו מאד, ורק בקשי כבשו את כעסם ולא שלפו את חרבותיהם, כי קבלו עליהם לשמור על דמות בית-הדין ועל צחוק-המשפט עד תמו, וגם אמרו לנסות את השופטים, אם יזכרו את חקי הצדק בעת מצוקתם. אולם כל שבעים השופטים הצדיקו את הנאשם פה-אחד, כי בחרו למות עמו יחד מהטות את דינו למות. וכאשר יצא זכריה צדיק בדינו, הרימו הקנאים קול צעקה וכלם קצפו על השופטים, כי לא הבינו את תקף המשרה, אשר נתנה על שכמם לצחוק ולקלסה, ושני קנאים עזי-נפש התנפלו על זכריה והמיתוהו, בקראם אליו בלעג-זדון בעת נפלו שדוד: „הא לך גם משפטנו, אנחנו גוהנים תקף לצדקת-דינך“, ואחרי-כן השליכו את נבלתו מהר-הבית אל העמק אשר למטה, והפכו את פניהם אל השופטים והכו אותם בנצבי חרבותיהם בחרפה ובזו ודחפו אותם מחומת הר-הבית, ורק לדבר הזה פדו את נפשותיהם מרצח, למען אשר יפוצו בעיר לבשר לכל יושבי ירושלים, כי היו לעבדים.

ה. והאדומים נחמו על בואם אל ירושלים, כי המעשים בעיר היו להם לזרא. אחד הקנאים בא אליהם בסתר והקהילם לאספה והודיע אותם כל תועבותיהם אשר עשו יחד עם הקוראים להם, וספר להם את כל הרעה אשר מצאה את העיר מידם, לאמר: „הנה יצאתם אל המערכה, בחשבכם כי הנהנים הגדולים מוסרים את העיר בידי הרומאים, ואף כי לא נמצא שמץ

*) ניוה: בן בריס.

דבר להוכיח על עֲלִילַת הַבְּגָד, וְעַתָּה עֵינֵיכֶם רוֹאוֹת אֶת הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר סָבְבוּ אִתְּכֶם בַּכַּחַשׁ, לְמַעַן תְּבוֹאוּ לְהִגָּן עֲלֵיהֶם, וְהִנֵּה הֵם עוֹשִׂים מַעֲשֵׂי שׁוֹנְאִים עֲרִיצִים, וְעֲלֵיכֶם הִיָּה לְמַנוּעַ אוֹתָם מִמַּעֲשֵׂי־זֶדוֹן לְמִבְרָאשׁוֹנָה. וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר הִתְחַבְּרַתֶּם לָהֶם לְשֹׁפֹךְ דַּם־אֲחִים, עֲלֵיכֶם הַפַּעַם לָשִׁים קֶץ לְעֲלִילוֹתֵיהֶם הָרָעוֹת, וְאַל תִּשְׂאָרוּ פֹה לְהוֹסִיף אִמָּץ לְרָשָׁעִים, הַעוֹבְרִים עַל חֻקֵי אֲבוֹתֵיכֶם. וְגַם אִם יֵשׁ בֵּינֵיכֶם אֲנָשִׁים, הַכּוֹעֲסִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַל אֲשֶׁר נִסְגְּרוּ שַׁעֲרֵי הָעִיר בְּפָנֵיכֶם וְלֹא נִפְתְּחוּ לְרִנְחָה, לְמַעַן תְּבוֹאוּ בָהֶם חֲמוּשִׁים, הַשִּׁיבוּ אֵל לְבַבְכֶם, כִּי כִּבְרַת עֲשִׂיתֶם נִקְמוֹת בַּמַּנְדִּיכֶם. כִּי חֲנֹן מֵת וּבְלִילָה אֶחָד נִשְׁמַד כַּמַּעֲט כֹל הָעָם, וְלֹא נִצְלַם מִכֶּם, כִּי גַם רַבִּים מֵאֲנָשֵׁי־שְׁלוֹמְכֶם נִחְמוּ עַל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשׂוּ, מְדֵי רֵאוֹתָם אֶת אֲכוּרֵי־הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר קָרְאוּ אִתְּכֶם לְעִזְרוֹהָ. הֲן גַּם מִפְּנֵיכֶם אֵינֶם בּוֹשִׁים, אֲפֵי כִי מִיִּדְכֶם בָּאָה יִשׁוּעַתְּם, וְעוֹשִׂים תּוֹעֲבוֹת נוֹרָאוֹת לְעֵינֵי בְנֵי־בְרִיתֶם. וְעוֹנוֹתֵיהֶם יִחֹלוּ עַל רֵאשֶׁכֶם, אַתֶּם הָאֲדוּמִים, אִם לֹא תַעֲמְדוּ לָהֶם לְשֹׁטֵן אוֹ לֹא תִבְדְּלוּ מֵעֲלִיהֶם וּמֵעַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. גְּלוּי וִידוּעַ לְפָנֵיכֶם, כִּי דָבָר הַבְּגָד הִיָּה עֲלִילַת שֶׁקֶר, וְאִין אִישׁ חוֹשֵׁב, כִּי יַעֲזֹ הַרְמוּמִים עַל הָעִיר בַּמַּהֲרָה, וְגַם חֵיל חֹזֵק סוֹכֵךְ עַל הָעִיר וְלֹא בִּאֶפְסֵי־דָ? שְׁבֵר, וְאַתֶּם שׁוֹבוּ לְבַתֵּיכֶם וְלֹא תְבוֹאוּ עוֹד בַּסּוּד הַמַּרְעִים, וּבִזָּה תִזְכּוּ אֶת גַּפְשׁוֹתֵיכֶם מִכָּל עוֹנוֹתֵיכֶם, אֲשֶׁר כִּשְׁלַתֶם בָּהֶם בְּעִרְמַת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה.”

פרק ששי

האדומים עזבו את העיר והקנאים הרבו מעשי רצח. הרומאים רצו לעלות על העיר ואספסינוס עצרם עד עת מצא.

א. האדומים הטו און לדברים האלה ובתחלה הוציאו לחפשי כאלפים מאזרחי ירושלים, אשר נמצאו במאסר, ואלה מהרו לברוח מתוך העיר ולבוא אל שמעון [בן גיורא], אשר עוד נדבר עליו בקרוב. ואחרי זאת עזבו האדומים את ירושלים ושבו איש לביתו. הם יצאו את פני העיר פתאם, ושתי המפלגות בירושלים לא חכו לזה. העם לא ידע, כי נחמו האדומים על מעשיהם, ושאר רוח לרגע קטן, בחשבו כי הונח לו מעל אויביו. והקנאים הוסיפו עוד גאון, כאלו לא נעזבו מבני־בריתם, רק נחלצו מירי אנשים, אשר הביטו עליהם בעין צרה ובקשו למנוע אותם מאשם. כי עתה לא הטר עליהם עוד לדחות את מעשי רשעתם או להמליך בדבר תחלה, ובחפזון גדול יכלו לחבל כל אחת ממזמותיהם הרעות והחישו למלא אחרי עצתם כהרף עין. הם הרבו להמית את גבורי החיל ואת נדיבי העיר, כי באלה קנאו על מעלותיהם, ומאלה פחדו, פן יקומו להם לשטן; הם האמינו, כי רק בהכריתם

את כל אנשי-המעלה, מבלי השאיר להם שריד, יוכלו לשבת בטח. ככה נרצחו אנשים רבים וביניהם גם גוריון, איש רם המעלה והיחש, חובב שלטון-עם ומלא רוח אהבת הדרור מכל יתר היהודים, כי ישרת לבו ויתר מעלות רוחו הכריעו אותו לטבח. וגם ניגר איש עבר-הירדן לא נמלט מידם, הוא האיש, אשר הפליא גבורה במלחמותיו עם הרומאים. וכאשר סחבו אותו ברחובות העיר, צעק מרה וגלה את סמני הפצעים ושקבל במלחמת החרותו. אולם כאשר הוצא משערי העיר נואש מישועה והפיל את חזנתו לפני מרצחיו, כי תהיה לו קבורה, אולם הם הודיעו אותו, כי לא יורידו את גויתו אל האדמה, אשר ככה חשקה בה נפשו, ואחרי זאת מסרו אותו לטבח. ובעת מותו קלל ניגר את האנשים, כי יבואו הרומאים וינקמו מהם את דמו, וחרב ורעב ויתר מוראי המלחמה יחולו על ראשיהם, ועוד הוסיף לקללם, כי תהיה יד איש באחיו. והאלהים הביא את כל דברי הקללה הזאת על הרשעים ושלם להם בצדק כגמול ידיהם: כעבור זמן קצר קמו מריבות ביניהם וכל איש טעם את טעם שגעון חברו. כאשר נהרג ניגר בידם, הונח להם מיוחדם, פן יבוא איש לשים קץ לשלטונם, אולם לא נשארה מפלגה בקרב העם, אשר לא שמו לה עלילות דברים להעבירה מן העולם. ואחרי אשר מריבי הקנאים כבר ספו פלם, הגיעה העת למצא את אשם אנשי השלום, אשר לא רבו עמם. ככה באו בטענה על אחד העם, אשר לא דבק בהם בלבב שלם, ואמרו, כי הוא גבה-לבב (גס-רוח), והתגוללו על השני, אשר נספה עליהם מבלי לבטל את דעתו מפניהם, כי הוא בז להם, וגם האנשים, אשר החניפו להם ביתר שאת, נחשדו על מחשבה רעה. והם לא הבדילו בין אשמה גדולה ובין קטנה, ורק ענש אחד גזרו על התיבים — הוא ענש המות. ואיש לא נמלט מן הענש הזה, מלבד העניים והחשפים, אשר יצאו משפל המעלה ולא ברכו בנכסים.

ג. וכל שרי צבאות הרומאים שמחו על מריבות האחים בקרב שונאיהם כמוצאי שלל רב ורצו למהר ולעלות על העיר, וגם האיכו באספסינוס, בחשבם כי יצליח כל חפצו בידו הפעם, ודברו אליו, כי עתה האלהים נלחם להם, בסכסכו את אויביהם איש באחיו, אולם הגלגל חוזר מהרה, ואולי ייעפו היהודים ממלחמת-האחים או ינחמו על מעשיהם וישלימו ביניהם. ולדברים האלה ענה אותם אספסינוס: „דעו, כי שגיתם מאד בעצתכם בפעם הזאת. אמנם משתוקקים אתם להראות את כח ידיכם ואת הדר נשקכם כדרך העומדים בבית-חזיון, אך הדבר הזה קשור בסכנה ואתם אינכם שמים לב לתועלתכם ולשלומכם. הן אם תמהרו לעלות על העיר מיד, תקימו בידיכם ברית-שלום בין שונאינו, ובעצם ימינם ישתערו עלינו. ואם תתנו להם ארפה, ימעס אחרי-כן מספר שונאינו, כי תאכל אותם אש המריבה. כי האלהים מטיב לערוך את המלחמה ממני, והוא יסגיר את היהודים בידי הרומאים

חנם ויתן את הנצחון לצבאותינו בלי עמל וסכנה. ובעוד האויבים הולכים וכלים איש בידי רעהו, כי קמה עליהם קללה נוראה, מלחמת־אחים, טוב לנו להתבונן אליהם מרחוק ולשבת במנוחה, מאשר להתערב בריב אנשים הולכים למות, הנלחמים ביניהם ברוח שגעון. ואם יחשוב איש מכם, כי לא יישר הנצחון בלי מלחמה, עליו להשיב אל לבו, כי ניטיב לעשות לנפשותינו, בהשיגנו את משאלות לבנו לבטח, מהכניס את עצמנו בסכנת מלחמה. דעו לכם, כי גם האנשים המפיקים את רצונם בארץ־אפס ובתבונתם קונים להם שם טוב ותהלה כחבריהם, אשר השלימו את הפעם בתפארת ישע ימינם. והנה במדה אשר יהיו האויבים הולכים וְדִלִים יחליפו צבאותינו לח מעמלם הקשה וילכו הליך וחזק. ואמנם גם אין השעה עת־רצון לאנשים השוקדים לעשות להם בנצחונם שם תפארה, כי אין היהודים דואגים עתה להכין להם נשק וגם לא לחזק את חומותיהם ולאסוף להם חיל־עוזרים, למען יהיה לנו הדבר לרעה, בתתנו להם אַרְפֶה, — רק חונקים הם איש את רעהו במלחמת־אחים ובמחלוקת, וכל יום הם טובלים צרות ורעות נוראות, אשר גם בעלותינו עליהם ובכבשנו אותם לא נעשה להם כמוהן. ואם ירצה איש לשמור את נפשו, עליו לתת להם להמית איש את אחיו עד תָּמַם. ואם לתהלת הנצחון תשאו את נפשכם, הן לא תגדל תפארתכם בהתנפלתם על עַל אויב כזה, אשר אכלה אותו חרב מבית, כי יֵאָמֵר בצדק, אשר לא מידכם בא הנצחון, כי־אם מן המחלֶקֶת.

ג. כל שרי החילים הודו לדברי אספסינוס. וכעבור זמן קצר נגלה הדבר, כי היתה עצתו עצה מחפמה. כי מדי יום ביומו נפלז אל הרומאים אנשים רבים, אשר ברחו מפני הקנאים. אמנם קשה היתה מנוסתם, כי הציגו הקנאים משמר בכל מוצאי העיר ואת כל איש אשר תפשו שם שפטו משפט מות, באמרם כי אל הרומאים הוא נופל. אולם כל נותן שחד יצא לשלום, ורק האיש, אשר לא מצאה ידו לשלם, נחשב לבוגד. על־כן קנו העשירים בכסף את המנוסה מן העיר, ורק העניים הבורחים נשחטו. וכאשר נערמו תלי הרוגים במסלות [על־יד מוצאי העיר] נחמו רבים, אשר יעצו לנפול אל הרומאים, ובהירו למות בקרב העיר, כי קו להקבר בקברות אבותיהם ובוה נָתַת להם מעט מאימת המות. אולם הקנאים הרבו עוד תועבה באכזריות זדוּנָם ולא נתנו לקבר את עצמות הנרצחים בעיר ובשדה, כאִלו כרתו ביניהם ברית לחלל את חֲקֵי האבות (התורה) ואת חֲקֵי הטבע גם־יחד ולהוסיף עוד חטאה לאֱלֹהִים על כל הרעות אשר עשו לאדם! הם השאירו את הפגרים בחוק להעלות בְּאֵשׁם תחת קרני השמש, ומשפט אחד היה לקובר עצמות קרוביו ולבורחים מן העיר—משפט מות! ועל האיש, אשר גמל את החסד הוזה לאחיו המת, נגזר להשאר בלי קבורה. סוף דבר, בעת הצרה

הזאת אבדו כל המדות הטובות — ומדת הרחמים יותר מכֵּן. כי כל דבר מעורר רחמים הִרְגִּינוּ את לבות הרשעים האלה, אשר העבירו את עברתם מן החיים אל הנרצחים והשיבו אותה מן המתים אל החיים, והנשארים בחיים נמוגו מפחד לבכם וקנאו באשר המתים, אשר נחו מצרותיהם, והאנשים, אשר עָנוּ בבתי-כְּפָאִים, חשבו גם את המתים המתגוללים בלי קבורה לְמַאֲשֵׁרִים באדם. כי כל חֲקֵי האדם נרמסו ברגל הזדים וחֲקֵי אֱלֹהִים היו לְצַחוּק וּלְקֶלֶס בעיניהם, ולחזיונות הנביאים הלְעִיגוּ וקראו לָהֶם בשם לַהֲג מרמה. כי הרבו הנביאים לְדַבֵּר עַל הטוב ועַל הרע, והקנאים בעטו בתוכחותיהם ובזה קִימוּ גם את דברי הנבואה עַל קֶץ הָעִיר. כי יצא דבר לְפָנִים מִפִּי האנשים האלה (הנביאים), אשר תפול הָעִיר ובית-המקדש יהיה לְמַאֲכֶלֶת אש במלחמה, לַעַת תקום מריבת-אחים וידי היהודים תטמאנה את משכנות האלהים; ואף כי ידעו הקנאים את הנבואה הנאמנה הזאת, התמכרו לְקִים אותה בידיהם.

פרק שביעי

עריצות יוחנן. עליית הקנאים במצדה. אספסיגוס כבש את גדר. מעשי פלצידוס.

א. ויוחנן (בן לוי) אמר להיות לשליט עריץ וחשב, כי לא נאה לו הכבוד חלק כחלק עם חבריו, ומעט מעט משך אליו את הרעים אשר בקרב הנבלים ויחד אתם נפרד מעל המפלגה (מפלגת הקנאים). הוא מאן למלא אחרי עצת חבריו תמיד וברוח מושל היה מוצא את פקדוֹתיו, וכל עין ראתה, כי הוא שולח את ידו אל שלטון-יחיד (מונרכיה). אלה נכנעו לפניו מיראה ואלה מאהבה, כי הפליא לצודד את הלבבות במרמה וכחש. ורבים חשבו, כי יהיה להם הדבר לישועה בהפקד עון תועבותיהם על האחד ולא על הרבים. גם היה רב-פעלים במעשיו ובתחבולותיו, ואנשים רבים נעשו לו לנושאי-כלים (לעבדים). אולם עוד חלק גדול מחבריו עמד לו לשטן, אלה מקנאתם בו, בחשבם כי חרפה להם להפנע תחת ידי איש, אשר היה לפנים אנוש כערכם, ואלה משנאתם לשלטון-יחיד. הם הבינו, כי לא יעלה בידם להורידו מגדלתו על-נקלה, אחרי אשר יקח את השלטון בידו, וגם ירדוף אותם, בהתגוללו עליהם על אשר עמדו לו לשטן בממשלה. על-כן בחר כל אחד מהם לשאת כל צרה ופגע במלחמתו עם יוחנן מהיות לו לעבד ולהמק בבית-שביו. וככה קמה מריבה בין האנשים האלה ובין צורריהם, אשר עמד יוחנן בראשם כמשפט מלך. אלה ואלה עמדו על המשמר מבית, אך טרם התנגחו בכלי-נשקם, או נלחמו ביניהם רק מעט, ולעמת-זאת חָבְרוּ

יחד להשחית בעם, ואיש התחרה ברעהו, כי ירבה לאסוף שלל מחמס יושבי ירושלים. ככה נפקדה העיר בשלשה שפטים רעים ונוראים: במלחמה ומחורן ובשלטון עריץ ובמריבת אחים, והמלחמה היתה קלה בכף מאזנים מיתר האסונות, על-כן ברחו רבים מפני אויביהם בני עמם אל השונאים הנכרים וקבלו מידי הרומאים את פדות נפשם, אשר נואשו ממנה בשבתם בקרב אחיהם.

ג. ועוד נגע רביעי נוסף אז להביא שואה על העם. לא רחוק מירושלים נמצא מבצר חזק, אשר בנו אותו המלכים, להפקיד בו את אוצרותיהם לעת תמורות מלחמה וגם להשגב בו לנפשם, ושמו מצדה. את המבצר הזה תפשו האנשים הנקראים סיקריים ולראשונה פשטו על המקומות הקרובים וגזלו שם את הצדה הדרושה להם בלבד, כי יראתם (ומפני הרומאים) מנעה אותם להרבות חמס. אולם בשמעם, כי חיל הרומאים יושב במנוחה וכי כמו מריבות ושלטון עריץ ומלחמת-אחים בקרב היהודים אשר בירושלים, החלו לעשות תועבות גדולות. ולמועד חג המצות, אשר אותו עושים היהודים לזכר גאלתם בעת צאתם מעבדות מצרים ושובם אל ארץ אבותיהם, יצאו הסיקריים בלילה, בהתחבאם מעיני רואים, לבל יהיו להם לשטן, ופשטו על עיר מצער אחת ושמה עין-גדי. וטרם הספיקו אנשי-החיל אשר בעיר לקחת את נשקם ולהאסף, מהרו הסיקריים להפיצם ולגרשם מתוך העיר והמיתו את החלשים, אשר לא היה להם פח לברוח, את הנשים והילדים, שבע מאות נפש ומעלה. ואחרי זאת הוציאו את כל שלל הבתים וגזלו את כל פרי הבכורים ונשאו אתם אל מצדה, ואחרי זאת שדדו את כל הכפרים אשר מסביב למבצר והחריבו את כל הארץ, ומדי יום ביומו התרבה מספר המשחיתים, אשר באו אליהם מעברים. וגם ביתר קצות ארץ יהודה, אשר ישבו שם השודדים עד העת ההיא בחבוקי-ידיים, התחוללו זנועות, כדרך הגוף החולה, אשר קמה בו דלקת בחלק הראש והמחלה עוברת אל כל האברים. כי המריבה והמהומה בעיר הראשה התירו את ידי כל הנבלים אשר בארץ לעשות חמס, וכל אחד הוציא את גולת כפר מגוריו אל המדבר. ושם התאספו יחד ונשבעו איש לרעהו והגיתו בגדודים, אשר היו קטנים במספרם מצבא-מלחמה וגדולים מלהקות שודדים, על מקדשים וערים, ובכל מקום, אשר פקדו עליו את חמתם, מצאה את האנשים רעה גדולה כצרת הנגפים במלחמה, והשודדים לא נתנו להם זמן להנקם בהם, כי מהרו לברוח עם הבזה אשר בידם. ולא נמצא מקום בארץ יהודה, אשר לא היה עדי אובד עם ירושלים יחדו.

ג. הדברים האלה נגלו לאספטינוס מפי הבורחים הנופלים אליו. אף כי שמרו המורדים על כל מוצאי ירושלים והמיתו את כל האנשים אשר נגשו אליהם, בכל-זאת הצליחו רבים להסתר מהם ולברוח אל הרומאים, והם

דברו על לב ראש-הצבא (הרומאי) להגן על העיר ולהציל את שארית העם. כי על אהבתם לרומאים הומתו רבים בחרב והנותרים נמצאים באימת מות. אספסינוס חמל עליהם בצרתם הפעם והסיע את חילו לצור על ירושלים למראה-עין ובאמת — לפדות את יושבי העיר ממצור. אולם בתחלה נטל עליו להכניע את שארית הארץ, לבל תקום לו מלחמה מאחור בעת צורו על ירושלים. הוא עלה על גדור (גדרה), העיר הראשה והחזקה בכל עבר-הירדן, וברביעי לחדש דִּיסְטֹרוֹס (אדר) בא בשערי העיר, כי טובי העיר הסתירו את עצתם מהמורדים ושלחו אליו צירים להסגיר את העיר בידו, יען אשר חשקה נפשם בשלום וגם רצו לשמור על רכושם, כי עשירים רבים ישבו בגדור. ואנשי-ריבם לא ידעו על-דבר השליחים ורק כאשר קרב אספסינוס אל העיר נודע להם המעשה. הם נואשו מתקותם להתחזק לבדם בעיר, כי רבים היו שונאיהם מבית וגם ראו את הרומאים בקרבת העיר. על-כן תפשו את דולק (דולק (δολκ)), הגדול בין יושבי העיר במעלתו ובכבודו, אשר חשדו בו, כי הוא יעץ לשלוח את הצירים אל אספסינוס, ושחטו אותו, ובגדל חמתם התעללו בנבבלתו, ואחרי זאת ברחו מן העיר. ולמחרת היום הגיע חיל הרומאים עד שערי העיר ואזרחי גדור קדמו את פני אספסינוס בברכה והוא נשבע להם להקים את בריתו אתם וגם נתן להם מצב רוכבים ורגלים לשמור על העיר, פן יעלו הבורחים עליה. כי יושבי גדור פרצו בידיהם את חומת עירם טרם דרשו הרומאים את הדבר, ובוה נתנו ערפיה, כי הם רודפי שלום, וגם ברצותם להלחם ברומאים לא יוכלו למלא חפצם.

ד. ואספסינוס שלח את פלציידוס עם חמש מאות רוכבים ושלושת אלפים רגלים לרדוף אחרי המורדים פליטי גדור, והוא עם שארית צבאו שב אל קיסריה. וכראות הפליטים פתאם את הרוכבים הרודפים אחריהם נדחקו לפני הקרב אל כפר אחד הנקרא בית-נמרה (א) ובו מצאו בחורים רבים והריקו חלק מהם לרצונם וחלק בחזק-ידי והתנפלו יחד אתם על חיל פלציידוס. וכאשר הגיחו היהודים מן הכפר נסוגו הרומאים אחור מפניהם בתחלה והתחממו למשוך אחריהם את השונאים רחוק מן החומה ובהגיעם למקום חפצם הקיפו את היהודים וירו בהם, הרוכבים סגרו עליהם את הדרך והרגלים נלחמו בהם מקרוב והכו בהם. והיהודים חרפו את נפשם במלחמה ונפלו חללים ושכר לא היה לגבורתם, כי בהשתערם על האויבים העומדים במערכה, אשר סוכך עליהם נשקם כחומת מצור, לא מצאו מקום לשלוח אליו את חציהם וגם לא עצרו כח לבקוע להם דרך בין שורות הרומאים,

(*) בית-נמרים או בית-נמרון. במקור: בית נַמְרִים, Βηθηναβρίς.

ולצמת-זאת הרבו חצי השונאים לפלח את קרביהם, כי גדמו היהודים כבהמות נבערות, הקופצות על חרב הציד, אלה הפו לפי חרב ואלה נפוצו ונרמסו בפרסות סוסי הרוכבים.

ה. פלצידוס אמר לסגור בעדם (בעד היהודים הבורחים) את הדרך אל הכפר, ועל-כן מהר עם רוכביו כפעם בפעם אל העבר ההוא, ואחרי-כן הפך את פניו וירה בבורחים. הקרובים היו מטרה לחציו והרחוקים יראו ושובו אחור; אך לאחרונה בקעו להם הגבורים אשר בחיל היהודים בחזק-יד דרך בין שורות הרומאים ונמלטו אל חומת הכפר. ושומרי החומה נבוכו מאד, כי לא יכלו לסגור את השער לפני פליטי גדור, יען אשר גם בניהם וקרוביהם נמצאו יחד עם, וגם הבינו, כי יפלו בחרב, אם יתנו להם לבוא בשערי העיר. ומגורתם קמה: כי בעוד הפליטים נדחקים לפני החומה, כבר הדביקום רוכבי הרומאים וכמעט באו אתם יחד אל הכפר, לולא מהרו היושבים לסגור את השער. אולם פלצידוס השתער עליהם בגבורה ונלחם אתם עד הערב, ואחרי-כן הבקיע אל החומה ותפש את כל יושבי הכפר. והמונים הנחשלים הָכו לפי חרב וגבורי ההיל נמלטו לנפשם. ואנשי פלצידוס הוציאו את שלל הבתים ושלחו את הכפר באש. ופליטי הכפר נפוצו בכל הארץ מסביב והפליגו בדבר הצרה אשר מצאתם וגם אמרו, כי צבא הרומאים הולך וקרב, ובדבר הזה החרידו את כל יושבי המקומות הקרובים, ורבים גלוו אליהם בהמון וברחו אתם יחד בדרך יריחו, כי רק בעיר הזאת אמרו למצא רוח והצלה, בבטחם במשגב חומותיה ובהמון יושביה. ופלצידוס נשען על כח רוכביו וגם הוסיף אמץ בנצחונותיו הראשונים, על-כן רדף אחרי הפליטים עד הירדן והמית את הגופלים בידו כפעם בפעם, ולאחרונה לחץ את כל ההמון אל שפת הנהר, ושם נעצרו היהודים ולא יכלו לעבור, כי גאו מי הנהר (הירדן) מפני הגשמים, ופלצידוס ערך מערכה לקראתם. בעל-כרחם יצאו היהודים למלחמה, כי אבד מהם מנוס, והתיצבו בשורה ארפה לארך שפת הנהר, כמטרה לחצי האויב ולשטף סוסי. והרוכבים המיתו רבים מהם והפילו אותם אל תוך הנהר. חמשה-עשר אלף נפש נפלו בחרב הרומאים, וההמון אשר נלחץ בחזקת היד לקפוץ אל הירדן היה לאין-מספר. וכאלפים ומאתים איש נלקחו בשבי ויחד אתם שלל כבד מאד, חמורים וצאן וגמלים ובקר.

ו. המגפה הזאת לא נפלה מיתר מגפות היהודים ועוד גדלה בעיניהם מן האסונות הקודמים, כי כל דרך מנוסתם היתה מלאה חללים, ומעבר הירדן נסגר מכבד הפגרים, ואף ים המלח מלא גויות אדם, אשר סחפו אליו מי הנהר בהמון. ופלצידוס הלך מחיל אל חיל ומהר אל הערים הקטנות אשר מסביב וכבש את אָבֶל (אבל-השטים, אבילה) ואת יוֹלָיִס (בית-הרם, או בית-

רמתה) ואת בית-הישימות ואת כל הארץ עד ים המלח והושיב בכל עיר את אנשי-עצתו מן היהודים הנופלים אל הרומאים, ואחרי-כן הושיב את אנשי-צבאו באניות ותפש את הבורחים על-פני ים המלח. ככה נפלה בידי הרומאים כל ארץ עבר-הירדן בברית ובמלחמה, מלבד המבצר מכור אשר שגב מהם.

פרק שמיני

אספסינוס שמע על המעשים אשר היו בארץ גליה ומהר לכפות את מלחמת היהודים, ציור יריחו והעמק הגדול, עזיב ים המלח.

א. בימים ההם הגיעה אל אספסינוס בשורת המרד, אשר פרץ בארץ גליה, כי וינדקס וגדולי עם-הארץ פשעו בנירון, ופרשת המעשים האלה כתובה על ספרי הזכרונות לאשורה. הבשורה הזאת העירה את אספסינוס להחיש את המלחמה, כי צפה מראש את מלחמות-האחים וברומא ואת הרעה אשר נגד פני הממשלה קלה, ועל-כן אמר להקים שלום בארצות המזרח ולהקל בזאת את המוראים בארץ איטליה. וכל העת אשר עצרוהו הגשמים הכין את המנוחה במקומות הנכנעים והציב בתוכם משמר והקים שרי-עשרות על הכפרים ושרי-מאות על הערים, וגם בנה רבות מן הערים הנהרסות. ולראשית האביב לקח את מרבית חילו ונסע מקיסריה אל אנטטיפטרס ושם ישב שני ימים והקים סדר בעיר וביום השלישי נסע הלאה והחריב וקהט באש את כל הארץ אשר מסביב. אחרי הכניעו את כל מחוז תמנה פנה אל לוד ואל יבנה, אשר כרתו אתו ברית-שלום, והושיב בהן את היהודים אשר כנעו לפניו ומצאו חן בעיניו, ומשם עלה על אמאוס וכבש שם את מעברות ההרים בדרך ירושלים, ושם במקום שהוא את מחנהו והקיף עליו מצודה והשאיר שם את הלגיון החמישי, ומשם פנה אל מחוז בית לפתפי (או בית לפתנפי) ושלח אותה באש, וגם את כל הארץ מסביב לגבול אדום, ואחרי-כן צוה להקים מבצרים במקומות הכשר וגם לכד שני כפרים גדולים בארץ אדום בתוך, את בית-גברי (ב), ואת כפר טבא, והמית עשרת אלפים איש ויותר וכאלף נפש לקח בשבי ואת יתר העם גרש מנחלתו והעמיד בכפרים האלה משמר מאנשי-חילו, למען יפשוט על ארץ ההרים להחריבנה. והוא עם שארית

(*) קרוב לודאי, כי זה הוא מחוז (או פלך) בית-לחם ונסופה (נחמיה ז, כ"ו), במשנה: בית-נסופה (שקלים, ט, ה), ויש אומרים: בית-פלס או בית לבאות, ואינו גראה, כי הם בקרבת באר-שבע — בקצה ארץ אדום. וישן למעלה, ספר ג, ד, ה.

(ב) כן בתרגום הרומי. במקור: בַּרְיִיס, Βήταρις; ג'א: בַּמְבְּרִיס, Βήταβρις. היא: בית-גוברין.

חילו שב אל אמאוס ומשם נסע אל ארץ שמרון ועבר על העיר הנקראה בשם „עיר-חדשה“ (נאפוליס) ובפי יושבי המקום — מברתא א, ומשם ירד אל קָרְנָה (קוריאי) ולן במקום ההוא ביום השני לחדש דיסיוס (סיון), ובמחרתו שם את פניו אל יריחו, ושם התחבר אליו טרְיָנוס, אחד משרי-צבאו, אשר העביר את חילו מעבר-הירדן, כי כבר נכנעה כל הארץ ההיא לפניהם.

ג. המון גדול מיושבי יריחו מהר עוד לפני בוא הרומאים לברוח אל ארץ ההרים מול ירושלים, ואנשים רבים נשארו ונפלו בחרב, והרומאים לכדו את העיר העזובה. העיר יריחו בנויה בעמק, אולם ממעל לה רמה ארְפֶה מאד, קרחה ושוממה. לרוח צפון היא נמשכת עד גבול בית-שאן, ולרוח דרום עד ארץ סדום (הסדומים) וקצה ים המלח, ומול הרמה הזאת נמצאה רמת עבר-הירדן, תחלתה על-יד יוליס (בית הרם) וצפונה לה, והיא נמשכת לרוח דרום עד סומורה הקרובה לגבול סלע-ערב. ובארץ הזאת נמצא גם ההר הנקרא בשם הר-הברזל, המשתרע עד ארץ מואב. והארץ בין שתי הרמות האלה בתוך נקראה בשם „העמק הגדול“ (ככר-הירדן, ערבות הירדן), תחלתה על-יד כפר צנבריי, והוא מגיע עד ים המלח. וארץ העמק הזה אלף ומאתים ריס ורחבו מאה ועשרים והירדן עובר בקרבו בתוך דרך שני יאורות השונים בתכונותיהם, ים המלח וים טבריה (כנרת, גינוסר). כי הראשון הוא מלא מלח ולא נמצא בקרבו דבר, אשר בו רוח חיים, ומימי השני הם מתוקים ומגדלים יצורים חיים. ובימות-החמה מראה העמק הנה כשרוף באש ומרב היבש האויר מחניק ומביא חליים. וכל העמק הוא ככר שוממה, מלבד נחל הירדן, ועל-כן התמרים על שפת הנהר דשנים ונותנים פרים לרב, אולם הרחוקים ממנו הם רעים ושערים.

ג. ובקרבת יריחו נמצא מקור מים חיים עשיר, אשר מימיו טובים מאד להשקות את האדמה. המקור הזה נפתח בקרבת העיר הישנה, היא הראשונה בערי הכנענים, אשר כבש יהושע בן-נון, ראש צבא העברים, בחרב. ועל המקור הזה מספר, כי לפניו היה משחית את תנובת השדה ואת פרי העצים וגם מזיק לילודי אשה, ומימיו היו מביאים מחלה ומות לכל הברואים, אולם אחרי-כן נרפאו המים ונהפכו להיות בריאים ומפריים בידי אלישע הנביא, הוא אוהב אליהו ויורשו. כי הנביא הזה גר בתוך יושבי יריחו, אשר קדמו את פניו באהבה רבה, ושלם להם טובה תחת טובה ואצל להם ברכה עומדת לעד, כי נגש אל המקור והשליך אל המים כלי חרש

“ יֵאָ, כִּי זֶה הוּא מַעְבְּרַתָּא, וַיֵּשׁ קוֹרִים „מְכַרְתָּא“ (העיר המכרזה, עַל שֵׁם הַר

הַבְּרֵכָה, הַר גְּבוּיִם).

מלא מלח, ואחרי־כן נשא את ימין צדקו לשמים והסיך נסך לכפר את פני הארץ ולכרות אתה ברית ובקש ממנה לרפא את המים ולפתוח גידיים מתוקים, ואל האלהים התפלל כי יותיר לטובה את יושבי הארץ בפרי אדמתם ובפרי בטנם ולא ימנע מהם את מי הברכה האלה כל הימים, אשר יחזיקו בתמם. ובתפלה הזאת, אשר הקדים לה הנביא מעשים בתבונות כפיו, רפא את המקור, ותחת אשר היו המים לפניו משפלים ומביאים דבר ליושבי הארץ, החלו מהיום ההוא והלאה להביא ברכה לפרי בטנם וליבול ארצם. כי גדול מאד פח המים להרות את האדמה, עד אשר בנגעם רק בפניה יביאו עליה ברכה גדולה יתר ממי מעינות אחרים, המשקים את הארץ לרויה. ותחת אשר שכר המעינות ההם אינו גדול גם אם ילקחו מהם מים רבים, הנה המועט במקור הזה מחזיק ברכה מרבה א). ומלבד־זאת המקור מרוה ככר גדולה מיתר המעינות כלם, כי ארך עמק יריחו הוא שבעים ריס ורחבו עשרים ריס, והוא מגדל פרדסים נחמדים צפופים, ובהם עולים עצי תמרים רבים, שונים בטעמם ובשמותיהם, והמינים הדשנים נדרכים (ביקבים) ומוציאים דבש לרב, אשר אינו נופל בטעמו הרבה מדבש הדבורים הרבות אשר בארץ הזאת. ושם נמצא עץ הקטף (עץ הצרי), היקר בכל פרי הארץ ההיא ב), והכפר ועץ המר, ובצדק יאמר האומר, כי הארץ הזאת היא גן אלהים, אשר בו גדלים העצים היקרים וכלילי היפי למיניהם למכביר. ואמנם הארץ הזאת היא מברכה גם ביתר פרי האדמה ולא נקל למצא בעולם הישוב מקום אשר כמותה, כי האדמה משיבה את הזרע המשלך אליה בברכה מרבה. ואני חושב, כי חם האויר הרוה ומזג המים הם סבת הברכה יחד, כי כח המים מצמיח את הנטעים ומשגשג אותם ולח האויר מחזק את שרשיהם באדמה ונותן להם פח להתעודד בחרבוני קיץ. כי בימי־החמה הארץ הזאת היא כיקוד אש, ועל־כן אין איש יוצא ממקומו על־נקלה, אך המים השאובים לפני עלות השמש מרבים להתקרר בחוץ, ותכונתם היא הפך תכונות האויר אשר מסביב ב). אולם בימי הקר המים מתחממים וטובים מאד לרחוץ בהם; אמנם גם מזג האויר הוא רך מאד בימים האלה, ועל־כן לובשים יושבי הארץ בגדי בד על בשרם בעת אשר יורדים שלגים בשאר ארץ־יהודה. מיריחו עד ירושלים מהלך מאה וחמשים ריס, ועד הירדן ששים ריס, והארץ בין יריחו ובין ירושלים היא מקום ציה, מלאה אבני נגף. ובין יריחו ובין

א) תרגמתי על־פי הגהת ניוה. בהוצאה הישנה: ,ובעוד אשר המרכים להשקות ממנו את האדמה אינם רואים שכר גדול, הנה הממעיט במימיו מוצא ברכה רבה.

ב) צין ספר א, ה, ו.

ג) סגלה זו נמצאה גם במי גינוסר (ע'פ, ספר ג, י, ז).

הירדן נמצא מקום מישור וגם הוא ערבה שממה וארץ לא-זרועה. ובוה ספרתי את כל מעלות ארץ יריחו המברכה.

ד. ונאה לדבר גם על תכונת ים המלח. הוא אשר אמרתי, כי מימיו הם מרים ואין בו נפש חיה, ומימיו הקלים א) נושאים על-פניהם את כל הדברים הכבדים ביותר המשלכים אליהם, וקשה מאד לאדם לטבול במי הים הזה, גם אם ינסה לעשות זאת בכל מאמצי כחו. כאשר הגיע אספסינוס אל שפת הים, אמר לחקור את תכונותיו, וצוה לקחת אנשים, אשר לא ידעו לשחות, ולכפות את ידיהם על אחוריהם ולהשליכם אל תוך המצולה, אך כלם צפו על-פני המים, כאלו צנפה אותם רוח למעלה. ונפלאות הן חליפות צבע המים, כי שלש פעמים ביום הים משנה את מראה פניו לנגה קרני השמש ומופיע בעתרת צבעים שונים. במקומות רבים הוא מקיא מקרבו גושי מלח (חמר, כפר) שחורים והם נושאים על-פני המים ודומים במראם ובגדלם לשנרים כרותי ראש. עושיה-מלאכה על-פני הים נגשים אל הגושים האלה ואוספים את הרגבים המדבקים אל תוך ספינותיהם. וכאשר הם ממלאים את הסירות, לא נקל להם להוציא מהן את הרגבים. כי הסירה נדבקת אל הפפר הנטפל אליה, ורק דמי-נדה או מי-רגלים עוצרים להפריד בין הדבקים האלה. והפפר הזה הוא טוב למלא בו את סדקי האניות וגם מעלה ארוכה לגוף, ועל-כן מערבים אותו בסמיר-פואה רבים. וארך היאור הזה חמש מאות ושימונים ריס, כי הוא משתרע עד צער אשר בערב למטה, ורחבו מאה וחמשים ריס. וסמוכה לימ-המלח היא ארץ סדום, אשר היתה לפני מברכה במגד אדמתה ובכל טוב עריה ועתה היא כלה ארץ שרפה; על-כן יאמר, כי ברקים להטו את הארץ הזאת בחטאות יושביה. ועוד עתה נשאר עקבות (רשמי) אש האלהים, ויש לראות שם צללי חמש ב) ערים. וגם האפר הולך ומתחדש בפרי המקום ההוא, אשר צבע קלפתו דומה לצבע פרי עץ-מאכל, אולם בהתלשו בכף הוא כלה כעשן וכאבק ג). והמראה הזה מוסיף אמון לשיחות מני קדם (המתים) על-דבר ארץ סדום.

א) הקלים — אינו מובן, להפך, הם כבדים במשקל, וזהו בטוי בלתי מצלח של תכונת המים לשאת למעלה את כל הדברים הכבדים, כאלו היו קלים.

ב) טעה בדבר תורה!

ג) הכונה לגפן סדום המזכרה בתורה.

פרק תשיעי

אחרי כבוש גדרה (1) התכונן אספסינוס לצור על ירושלים, והנה הגיעה אליו בשורת מות נירון והוא שנה את עצתו. שמעון איש-גרש.

א. ואספסינוס גמר להקיף את ירושלים מכל עבריה והקים מצודות למחנהו ביריחו ובחדיד ובשתיהן השאיר מצב מצבא הרומאים ומחיל עוזריהם. הוא שלח אל גרשא) את לוציוס אניוס ונתן בידו את חלק הרוכבים וחיל רגלי גדול. הוא עלה על העיר וכבש אותה מיד והמית אלף מבחורי היהודים, אשר לא מהרו לברוח, ואת בני-ביתם לקח בשבי ואת רכושם נתן לאנשי-צבאו לשלל. ואחרי-כן שרף את הבתים ויצא להלחם בכפרים אשר מסביב. אנשי-החיל נמלטו והחלשים הכו בחרב והמקומות העזובים היו למאכלת אש. ככה נכבשו במלחמה כל ההר והעמק ונלקחו מידי יושבי ירושלים כל מוצאי העיר. והקנאים שמרו מאד על האנשים האומרים לנפול אל הרומאים, וגם מאנשי-ריבם, אשר לא השלימו עם הרומאים, אבד מנוס, כי סגר עליהם הצבא המקיף את כל העיר מעברים.

ב. ואספסינוס שב אל קיסריה והתכונן לעלות עם כל חילו על ירושלים, והנה באה אליו הבשורה, כי נהרג נירון, כעבור שלש-עשרה שנה ושמונה חדשים ושמונה ימים למלכו. כל דברי נירון ודרכיו הרעים, אשר נבל את כבוד שלטונו, במסרו את הממשלה בידי נבלים גדולים כגימפידיוס וטיגלינוס ובידי נבזים מקרב עבדיו המשחררים, וגם דבר קצו הרע, כאשר התנכלו האנשים האלה עליו להמיתו והוא נעזב מכל שומרי ראשו וברח עם ארבעת עבדיו המשחררים הנאמנים אל מגרש העיר ושם טרף את נפשו בכפו, והמורידים אותו מכסאו נשאו את עונם כעבור זמן קצר, וכן גם דבר קץ המלחמה בגליה, וכל דברי גלכה, אשר הוקם למושל יחיד (לקיסר) ובא אל רומא מארץ אספמיה, ואחרי-כן יצא עליו שם רע בקרב אנשי-הצבא, כי הוא איש שפל ונבזה והוא נהרג בראש השוק אשר ברומא, ובמקומו הוקם אָתון למושל יחיד, וכל דברי אָתון ומלחמתו עם שרי-הצבא אשר לויטליוס ומפלתו, וכל דברי המהומות בימי ויטליוס והמלחמה עלי-יד היכל הקפיטוליון, עד אשר הכו אַנטוניוס פְּרִימוס ומוציָנוס אותו ואת כל לגיונות גרמניה לפי חרב, ובזה שמו קץ למלחמת-האחים וברומא)— כל הדברים האלה אין אני רוצה לספר

(1) גַּבְסָה. ואין זו העיר היונית בעבר-הירדן הנזכרת למעלה, רק עיר יהודית, שלא נודע טיבה. ויש מתקנים: גִּזְרָה=גזר.

פה לאשורם, כי המעשים האלה ידועים לכל ההמון, וגם נכתבו בספר בידי יונים ורומאים רבים. ורק למען השאיר את הקשר בין המעשים ולבלי נתק את שלשלת דברי הימים אזכיר בראשי-פרקים את הדברים: אספסינוס דחה לראשונה את המלחמה בירושלים ועיניו היו נשואות אל האיש, אשר יהיה למושל אחרי נירון. וגם בשמעו, כי היה גלבה לקיסר, לא רצה להחל את המלחמה, טרם אשר ימלא גם הוא (הקיסר החדש) את ידו בזה. על-כן שלח אליו את טיטוס בנו לברכו ולקבל מפיו פקדה בדבר ארץ יהודה. ולדבר הנה יצא גם אגריפס באניה אל גלבה יחד עם טיטוס. הם עברו באניות גדולות (אניות-מלחמה) — כי הימים היו ימי החרף — על ארץ אֶכְיָה ושמעו, כי נהרג גלבה אחרי מלכו שבעה חדשים ושבעה ימים, וְאֶתֹן נחל את שלטונו, כי לקח לו את הממשלה בחזק-יד. אגריפס גמר ללכת אל רומא ולא שם אל לבו את תמורת השלטון. ואת לב טיטוס העיר האלהים לנסוע מארץ יון אל סוריה והוא מהר לשוב אל קיסריה לעמוד לפני אביו. ושניהם חכו בדאגה לעתידות הממשלה, כי שלטון הרומאים דמה אז לאניה מטרת בים, ולא שתו את לבם למלחמת היהודים, כי חרדו לגורל ארץ מולדתם וחסבו, כי אין עתה שעת-הפשר להלחם בעם נכרי.

ג. אולם מלחמה אחרת קמה על היהודים בעת ההיא. שמעון בן גיורא מילידי עיר גרש (גרסה) היה איש צעיר לימים ונופל בערמתו מיוחגן המושל בעיר, אולם גדל ממנו בחוק-גופו ובעזות-נפשו, ובעבור זאת גרש בידי חנן הכהן הגדול מחבל עקרבים, אשר החזיק בו, ופנה אל השודדים המושלים במצדה. לראשונה היה חשוד בעיני האנשים ההם, ועל-כן צוו עליו לשבת עם האנשים, אשר הביא עמו בשפל העיר, והם ישבו במרומי המקום. אולם אחרי-כן נגלה להם, כי הוא קרוב אליהם בדרכיו ונאמן בבריתם, ומני אז החל לצאת במלחמותיהם, בהגיחם מן המבצר, והחריב אתם יחד את המקומות מסביב. אבל בידו לא עלה להטות את לבם לדברים גדולים מאלה, כי כבר הסכימו לשבת במבצר ויראו להרחיק ממאורתם. אולם שמעון התאוה לעשות ממשל עריץ ובקש גדולות לנפשו, ובהגיע אליו השמועה, כי מת חנן, פנה אל ארץ ההרים והעביר קול מסביב, כי יקרא דרור לעבדים ויתן שלל רב לבני-חורין, ולדבר הזה התלקטו אליו אנשי-בליעל מכל עבר.

ד. וכאשר אסף לו שמעון גדוד חזק, פשט על הכפרים בארץ ההרים, ומיום ליום הלך מספר אנשיו הלך וגדול, עד אשר ערב את לבו לרדת גם אל ארץ המישור, וכבר נתן את פחדו על הערים, וגם רבים מגדולי העם ראו, כי עצמה ידו והוא עושה חיל בכל דרכיו, ונפתו ללכת אחריו וחילו לא היה עוד אספסוף עבדים ושודדים לבד, כי נמצאו בקרבו גם אזרחים רבים, אשר שמרו את פקדותיו כדבר מלך שליט. הוא פשט על נפת עקרבים

(עקובה) ועל כל הארץ עד אדום-רבה. ובכפר אחד הנקרא עין (או: נעין) בנה חומה ועשה לו כתבנית מבצר לשבת בו לבטח ובעמק הנקרא פרעתי (או: פארן) א) הרחיב הרבה מערות, ורבות מהן מצא דרושות לחפצו ושם אותן לבתי-מסכנות לטמון שם את אוצרותיו ולאסוף שמה את השלל, וגם הניח שם את פרי האדמה, אשר בוז, ורבים מגדודיו שכנו במקום ההוא. וגלוי היה, כי הוא מִמַּד את חילו לקרב ואוסף לו כלי-מלחמה, למען עלות על ירושלים. והקנאים יראו, פן יתנפל שמעון על העיר, ואמרו להפר את עצתו בטרם יתחזק מאד, ויצאו לקראתו בחרב בהמון גדול. אבל שמעון קדם את פניהם במערכה, והמית רבים מהם לפי חרב, ואת הנשארים גרש אל תוך העיר, אך טרם ערב את לבו להשתער בחזקתו על חומת העיר ונטה מעליה, ונסה להכניע לראשונה את ארץ אדום, ועלה על גבולה בראש עשרים אלף אנשי-צבא מְיָנִים. ראשי האדומים הקהילו בחפזון את אנשי המלחמה בקרב הארץ, עשרים וחמשה אלף שולפי חרב, ושלחו רבים לשמור על ארצם בפני הסיקריים היושבים במצדה, ואחרי-כן יצאו לקראת שמעון אל גבולי ארצם. שמעון התנגש אתם ונלחם בהם כל היום, ולא נגף לפניהם, אך לא עצר כח להכותם, ושב אל נעין, והאדומים הלכו לבתיהם. וכעבור זמן קצר עלה שמעון על ארצם בחיל גדול מבראשונה, וחנה עליהם כפר אחד ושמו תקוע, ושלח את אחד מחבריו ושמו אלעזר אל המבצר הקרוב הורדיון לְדַבֵּר על לב אנשי המשמר, כי יסגירו אותו בידו. השומרים קבלו את פני אלעזר ברצון, כי לא ידעו את סבת בואו, אולם כאשר פתח את פיו ודרש מהם למסור את המבצר בידו, שלפו את חרבותיהם, ואלעזר לא מצא מנוס והתנפל מראש החומה אל העמק אשר למטה ומת מיד. פחד נפל על האדומים בראותם את חיל שמעון הגדול, ועל-כן אמרו לשלוח מרגלים לפני המלחמה לתור את מחנה אויביהם.

ו. אחד מראשי האדומים, ושמו יעקב, התנדב לעשות את הדבר הזה ובלבו צפן מחשבת בגד. הוא יצא מאלורוס ב), הכפר, אשר בו נאסף חיל האדומים, ומהר לכרות ברית עם שמעון ולמסור בידו את ארץ מולדתו, ושמעון נשבע לו, כי תשאר לו משרת כבודו כל הימים, ואז הבטיח יעקב את שמעון, כי יעזור לו להכניע את כל הארץ, ואחרי-כן עשה לו שמעון פרה גדולה בכבוד ויקר והבטיחהו להרים את קרנו ברב פאר, וכאשר שב יעקב אל אנשיו דבר אליהם שקרים להפליג במספר צבא שמעון, ואחרי-כן

(*) ההוספה הזאת היא ע"פ הנוסח המשבש, הנמצא בכ"י אחדים: $\varphi\alpha\rho\acute{\alpha}\nu$ במקום

$\varphi\acute{\alpha}\rho\alpha\gamma\gamma\alpha$ (עמק).

(*) יש משערים, כי זה החול (יהושע ט"ו, נ"ח).

היה דברו בלאט אל שרי-הצבא, וגם פתה את ההמון אחד אחד לקבל את פני שמעון ולתת בידו את השלטון בלא מלחמה. ובעוד הוא עושה דברו, שלח מלאכים אל שמעון לקרא לו וגם הבטיחהו להפיץ את האדומים מפניו. וכן עשה: כאשר קרב חיל שמעון, קפץ יעקב ראשון על סוסו וברח יחד עם מתי-סודו. פלצות אחזה את האדומים וכלם נשמטו מן המערכה לפני הקרב ושבו איש למקומו.

ו. ככה עלה בידי שמעון לבוא בגבול אדום בלי מלחמה, כאשר לא קוה מראש. הוא התגפל פתאם על העיר הקטנה חברון ולכד אותה והוציא ממנה שלל גדול וגם גזל הרבה פרי האדמה. לדברי אנשי המקום חברון עתיקה לימים מכל ערי הארץ הזאת וגם נבנתה לפני מֶף (מנפי, ממפיס) אשר במצרים ומספר ימיה אלפים ושלש מאות שנה והם מספרים א), כי העיר הזאת היתה משכן אברהם אבי היהודים אחרי עלותו מארם נהרים (מסופוטמיה), ואומרים, כי משם ירדו בני אברהם מצרימה. וגם מצבות קברותיהם נראות בעיר הזאת עד היום הוזה והן עשויות שיש יפה, לכבוד ולתפארת. ובמרחק ששה ריס מן העיר נראה שם אֶלָה גדולה, ולדברי האנשים האֶלָה הזאת עומדת מראשית בריאת העולם עד עתה. — ושמעון יצא מחברון ועבר בכל ארץ אדום והחריב את הכפרים והערים ושחת את כל הארץ, עד אשר לא יכלה עוד לנהל בלחם את המונו העצום, כי מלבד אנשי-המלחמה עלו עם שמעון עוד ארבעים אלף איש. אולם שמעון הוסיף להחריב את הארץ יותר מדי ספקו בודון לבו ובעברתו על העם (האדומים), עד אשר נהפכה ארץ אדום למדבר ציה וכמראה היער, המכרסם פְלו אחרי הארבה, ככה נשארה ארץ אדום שוממה מאחורי צבא שמעון. כי שרף ונתץ ורמס ושם לבער את כל פרי השדה ואחרי צבאו היתה האדמה הפוריה נוראה מארץ מֶלָחָה, ובכל הארץ החרבה לא נשאר זכר, כי היתה לפנים עושה פרי.

ה. הדברים האלה החרידו את הקנאים עוד הפעם, והם לא נועזו לצאת לקראת שמעון ולהתראות אתו פנים, ורק שמו מארבים במעברות ההרים ולקחו בשבי את אשת שמעון עם רבים מעבדיה, ושמוחו מאד לדבר הזה, כֶּאֱלו מצאה ידם לתפוש את שמעון בעצמו, ושבו אל העיר ואמרו בלבם, כי עוד מעט ויניח שמעון את כלי-נשקו ויתחנן אליהם על אשתו. אולם לא חמלה תקפה את שמעון לשמע העשק הזה, כִּי-אם חמה עוזה, והוא נגש אל חומת ירושלים כחית-טרף פצועה, אשר לא עצרה כח לתפוש את המכה אותה וכלתה את חמתה בכל אשר מצאה לפניה, ואחו את כל האנשים החלשים והזקנים היוצאים משערי העיר ללקט את ירק השדה או לקושש:

(" גם פה כותב הסופר: "מסורים אגדה (מתוס"), על דבר שנמצא בספר התורה 1

עצים וענה אותם וגם הפם נפש ובכבד-אפו כמעט טרף את בשר החללים, אף תפש רבים וקצץ את ידיהם ושלח אותם העירה, באמרו להפיל אימה על השונאים וגם לסכסך את העם באנשים אשר עשו לו רעה. והוא צוה על קצוצי הידים להודיע בעיר, אשר נשבע שמעון באלהים המשגיח על כל יושבי הארץ, כי ירעיש את חומת העיר ויעשה לכל העם כאשר עשה להם ולא יחמול על נער וזקן ולא יבדיל בין הנקיים ובין הח'בים, אם לא תושב אליו אשתו חיש מהר. לדבר הזה נבהלו כל יושבי ירושלים וגם הקנאים חרדו מאד ושלחו אליו את אשתו, ואז שככה חמתו, ורגע קטן חדל לשפוך דם כמים.

ט. לא בארץ יהודה בלבד היו מחלקת ומלחמות-אחים, כִּי-אם גם בארץ איטליה. כי גלבה נהרג בשוק במרומי עיר רומא, ואתון הוקם למלך ונלחם עם ויט'ליוס, אשר שם גם הוא נזר מלכות על ראשו, כי בחרו בו הלגינות אשר בגרמניה, וכאשר פגש אתון על-יד בדריקון (נ"א: פרגדיקון) בארץ גליה את וִ'נס וצצינה, שרי-צבא ויטליוס, התגבר עליהם ביום הראשון, וביום השני היתה יד צבא ויטליוס על העליונה. ואחרי אשר נשפך דם רב טרף אתון את נפשו בכפו בעיר ברוכסלון, בשמעו על-דבר מפלתו, ושלשה חדשים ושני ימים עמד בראש הממשלה. וצבאותיו עברו אל מפקדי חיל ויטליוס, והוא (ויטליוס) נסע עם הצבא אל רומא. — ובין כה וכה נסע אספסינוס מקיסריה בחמישי לחדש ד'יסוס (סיון) ויצא להלחם בארצות היהודים, אשר לא נכנעו עוד לפניו. הוא עלה על ארץ ההרים וכבש שני פלכים, את ארץ גופנא ואת ארץ עקרבתה (עקרבים), וגם את הערים הקטנות בית-אל ועפרים (עפרין), והציג שם משמר ורכב עד שערי ירושלים, זרבים מהנופלים בידו הומתו בחרב ורבים נלקחו בשבי. וצראליס, אחד משרי החילים, לקח עמו את חלק הרוכבים והרגלים והחריב את ארץ אדום העליונה ולכד פתאם את כפתרא, הנקראה בשקר בשם עיר, ושרף אותה, ואחרי-זאת עלה על עיר אחרת, הנקראה כפר-ביש (כפרביס), ושם מצור עליה. חומתה היתה חזקה מאד, וצראליס אמר בלבו להתמהמה בקרבתה זמן רב, והנה פתחו לפניו יושביה פתאם את שעריהם ויצאו לקראתו בענפי זית והסגירו את עירם בידו. צראליס הכניע אותם ועלה משם על עיר אחרת עתיקה מאד, היא חברון, הבנויה — כאשר אמרתי לפני זה — בארץ ההרים לא רחוק מירושלים. הוא כבש את מבואי העיר בחזק-יד וצוה להמית את כל המון אנשי-המלחמה הנשאר בתוכה, ואת העיר שרף באש. וככה נכנעו כל המקומות בארץ יהודה, מלבד הורדיון ומצדה ומכור, אשר נתפשו בידי השודדים, ועיגי הרומאים היו בשואות אל ירושלים.

י. וכאשר הציל שמעון את אשתו מידי הקנאים, שב עוד הפעם אל

שארית האדומים והרדיף את העם הזה ממקום למקום ואלץ את הרבים לברוח אל ירושלים, אולם גם שמה רדף אחריהם והקיף עוד פעם על החומה והכרית את כל היוצאים לעבוד בשדה מדי תפשו אותם בכפו. מחוץ שפלה חרב הרומאים וחרב שמעון הנוראה ממנה, ומבית הציקו לעם הקנאים, הקשים מהרומאים ומשמעון גם יחד, ועל פלם עלה חבר הגלילים בחכמתו להרע ובמעשי זדונו. כי האנשים האלה העלו את יוחנן לגלגל, ומן היום, אשר עשה ממשלה, שלם להם גמול חסדם, ונתן להם לעשות כטוב בעיניהם. ובתאות שד וחמס, אשר לא ידעה שבעה, בדקו הגלילים את בתי העשירים, ורצחו את הגברים והתעללו בנשים בזדון, ובעודם מגאלים בדם ובחיהב נתנו את הגולה ביין ושתו לשכרה, וכשבע נפשם עוללו מעשי התועים, כי עשו את שערותיהם ולבשו שמלות נשים, ומשחו את בשרם בשמן המר, ולמען התיפות קרעו בפוץ עיניהם. ולא רק את עדי הנשים שמו עליהם, כי גם עגבת נשים חמדו להם, ובעצמת זמתם בקשו דרכי אהבים אסורים. הם התגוללו בקרב העיר כמו בבית-זונות וטמאו אותה כלה במעשיהם הנתעבים. ובפנים כמראה נשים הרבו לרצוח בזרוע ימינם, ועוד הם הולכים הלוך וטפוף ברגליהם, נהפכו פתאם לאנשי-מלחמה, והוציאו חרבות מתחת בגדי הצבעונים, ודקרו בהן את כל הנמצא. וכאשר נמלט איש מידי יוחנן, קדם שמעון את פניו בתאות רצה, והבורח מפני העריץ מבית נפל בחרב העריץ אשר מחוץ. וכל הדרכים נסגרו בפני אנשי השלום, האומרים לנפול אל הרומאים. יא. ועל יוחנן קמה מריבה מקרב אנשי חילו; כל האדומים, אשר היו ביניהם, נפרדו מהם וגמרו להתנפל על העריץ, כי קנאו בעצם ידו ושנאו אותו על אכזריותו. הם התנגשו עם הקנאים והמיתו מהם רבים והנשארים נדחפו אל חצר המלך הבנויה בידי גרפטי, הוא קרוב איזט מלך חדיב. אולם האדומים הרסו אתם יחד אל המקום הזה וגרשו ממנו את הקנאים אל הר-הבית, ונטשו לבו את אוצרות יוחנן, כי מקום מושב העריץ היה בחצר-המלך ההיא, ושם צבר את כל הבזה אשר מצאה ידו. בין פה וכה התלקטו כל הקנאים הנפוצים בעיר אל המקדש והתחברו לבורחים, ויוחנן התכונן ליצאת אתם למלחמה לקראת האדומים ועם ירושלים. אמנם האדומים לא יראו את תנופת יד הקנאים, כי היו גבורים מהם במלחמה, אך פחדו משגעונם, פן יתגבבו פתאם בלילה מבית-המקדש וימיתו אותם וישלחו באש את כל העיר. על-כן נאספו יחד ונועצו את הכהנים הגדולים למצא דרך ישרה להשמר מעלילות הקנאים. אולם האלהים בלע את כל רוח עצתם, עד אשר מצאו להצלתם רפואה מרה ממות. הם גמרו לקרא לשמעון, למען הסיר מעליהם את על יוחנן, ולהביא בתפלה ובתחנה עריץ שני בשערי העיר. העצה הזאת נצחה, והם שלחו את מתתיה אל שמעון ובקשו את

האיש הנורא הזה לבוא בשערי העיר; וגם פליטי ירושלים, הבורחים מפני הקנאים, הפצירו בשמעון, כי כלתה נפשם לשוב אל נחלותיהם. בעינים רמות נעתר שמעון לקול תחנוניהם לבוא ולהשתרר עליהם ובא אל תוך העיר לפדותה מידי הקנאים והעם קדם את פניו בברכה כפני מושיע ומגן. אולם בהגיע שמעון עם חילו אל העיר, נתן את לבו להכין את שלטונו, וגם הקוראים לו לעזרה נחשבו לאויבים בעיניו, כאנשים אשר גקרא להלחם בהם.

יב. ככה היה שמעון למושל ירושלים בשנה השלישית למלחמה בחדש קסנת'יקוס (ניסן). ויוחנן והמון הקנאים נסגרו בהר'הבית והפסידו את כל רכושם בעיר — כי חיש מהר היה לבו בידי אנשי שמעון — ולא ידעו מאין תבוא ישועתם. שמעון השתער בעזרת העם על הר הבית, אולם הקנאים התיצבו באולמים ועל צנות המגדלים וגרשו את המתנפלים עליהם. ורבים מאנשי שמעון נפלו חללים ורבים נפצעו, כי ממרום שבתם השכילו הקנאים לקלוע ולא החטיאו את המטרה. משגב המקום היה לישועה לקנאים, ועוד הוסיפו לבנות ארבעה מגדלים אדירים, ומהם הגביהו לשלח את חציהם אל האנשים. המגדל האחד הוקם בקרן מזרחית-צפונית, השני מעל ללשכת הגזית, והשלישי מן הקצה האחר למול העיר התחתונה, והרביעי נבנה על ראש לשכות בית-המקדש, במקום אשר שם נהג אחד הכהנים לעמוד בכל ערב שבת ולתקוע בחצוצרה לאות כי בא הלילה (ליל-שבת), וככה עשה גם ליום המחר בערב, כי האות הראשון למד את העם לשבות מכל עבודה, והאות השני — לשוב אל המלאכה. בראשי המגדלים האלה הציגו הקנאים את כלי-הקלע המהירים ואת הבליסטראות וגם את הרובים והק'עיים אשר להם. על-כן לא הוסיף עוד שמעון להתנפל כפעם בפעם (עליהם), כי נפל לב רבים מאנשיו, ובכל-זאת החזיק מעמד בפני הקנאים בעצם ידו, אף כי אבני-הקלע, המתעופפות מן המכוונות למרחוק, המיתו רבים מאנשי-המלחמה.

פרק עשירי

אנשי-הצבא הרומאים ביהודה ובמצרים קראו את אספטינוס לקיסר. — הוא פתח את יוסף מן האזקים.

א. גם את עיר רומא מצאו צרות נוראות בעת ההיא. ויטליוס בא עם צבאו מארץ גרמניה ועוד הוליך עמו אספסוף גדול מלבד אנשי-הצבא, וכאשר צרו מקומות מחני-הצבא (הקסרקטין) מהכיל את ההמון הגדול הזה, הפך את כל העיר רומא למקום מחנה ומלא כל בית ובית אנשי-צבא. והאנשים האלה, אשר לא ראו עשר ויקר מימיהם, הביטו בעיניהם אל כל חסן הרומאים ואל

הכסף והזהב, אשר מצאו בכל מקום, וקשה היה להם לכבוש את תאות בצעם, וכמעט שלחו את ידיהם בבזו והמיתו את העומדים להם לשטן. אלה הדברים היו בארץ איטליה בימים ההם.

ג. ואספסינוס כלה לכבוש את המקומות הקרובים אל ירושלים ושב אל קיסריה ושמע שם על-דבר המהומות בארץ איטליה וגם נודע לו, כי היה ויטליוס למושל יחיד. ואף כי הבין אספסינוס כחק לשמוע מצות אדוניו ולהכנע, כהבינו להיות נגיד ומצוה, בכל-זאת נרגזו מאד לבשורה הזאת ולחרפה נחשב בעיניו לשמע בקול ההולל הפרוע הזה, אשר הפקיר את כל עניני הממשלה. הוא התעצב אל לבו מאד על הצרה הזאת ולא יכול להבליג על יסוריו, וגם לא לעשות מלחמה עם שונאים זרים בעת חרבן מולדתו. אולם במדה אשר בערה חמתו והשיאה אותו לעשות מעשי-נקם, עצרה אותו רוח בינתו, בשומו אל לבו את המרחק הגדול ובדעתו, כי הגלגל החוזר בעולם יתכלל להביא עוד חליפות רבות, בטרם יגיע עד ארץ איטליה, ומה גם כי היה עליו להפליג בים בעת החרף. על-כן כבש את חמתו המתלקחת בקרבו.

ג. אולם שרי-החילות ואנשי-הצבא נועצו איש את רעהו להקים מהפכה וצעקו בכעס: „הנה אנשי-הצבא ברומא המתענגים על רב שלום, אלה מוגי-הלב הנבהלים לשמע און על-דבר מלחמה, גותנים את השלטון בידי אנשי-שלום כטוב בעיניהם, והם מקימים להם מושלים למלא את תאות בצעם, ואנחנו, אנשי-המלחמה, אשר עבדנו עבודה קשה, אנחנו, אשר כבר הלבינו שערותינו תחת קובע המלחמה, יושבים ומחשים ונותנים את הממשלה לאחרים, אף כי נמצא בקרבנו איש, אשר נאה לו לעשות ממשלה מכל חבריו? ובמה נגמול לו טובה חלף חסדיו אתנו, אם נאחר לעשות את הדבר למועד הזה? כי בצדק תאות הממשלה לאספסינוס ולא לויטליוס, ולנו המשפט להקים מלך ולא לאנשים, אשר המליכו את זה! כי המלחמות, אשר התעצבנו בהן, אינן קלות ממלחמות הצבא העומד בגרמניה, ואין אנו נופלים בגבורת נשקנו מהאנשים, אשר הביאו להם עריץ משם. והן בלי מלחמה נצליח את מעשינו, כי מועצת הזקנים וצם הרומאים לא יתנו את משפט הבכורה למשובת ויטליוס על חכמת אספסינוס, ולא יבחרו להם לראש עריץ אכזרי תחת מושל-חסד ואיש עקר — במקום אבי-בנים. כי ערבה נאמנה לשלום המלכות היא נחלת-הכסא» הפשרה. אם יאתה הממשלה לבינת הזקנים, הנה נמצאה המדה הזאת באספסינוס, ואם כח העלומים נאה למלוכה, הנה נמצא אתנו טיטוס בנו, וזקנת האחד ועלומי השני שקולים יחד לטובת השלטון. ולא אנחנו לבד נתן כח לבחירינו במעז שלשת הלגיונות וחיל-

(*) כן על-פי ניווה. בהוצאה הישנה: „מעלת המושלים“.

עור מלכי הברית אשר אתנו, כִּי־אם גם כל ארצות המזרח וגם ארצות המערב (אירופה), הרחוקות מפחד ויטליוס, תהיינה נאמנות בבריחנו, וגם בארץ איטליה נמצאו עוזרים לנו, הלא הם אחי אספסינוס ובנו הצעיר. והנה אל הבן הזה יָלוּ רבים מהבחורים בני־המעלה, ואחי אספסינוס הוא פקיד על משמר־העיר ובמשרתו הזאת יהיה לנו לעזר לא מעט בכבשנו את הממשלה, אולם אם נשב בעצלתים, הנה תקים מועצת־הזקנים את הממשלה בידי האיש ההוא, הנבזה גם בעיני אנשי־חילו, השומרים על מלכותו."

ה. ככה נדברו אנשי־הצבא איש אל אחיו, ואחרי־כן נאספו והתחזקו יחד וקראו את אספסינוס לקיסר, ובקשו ממנו להציל את הממשלה הנמצאה ברעה. ואף כי דאג אספסינוס מכבר לעתידות הממשלה, לא מלא אותו לבו לקחת את השלטון לעצמו, כי בחר מנת הדיוט היושב במנוחה מפאר מלכות הקשור בסכנה. על־כן מאן אספסינוס למלא את רצון הצבא, אולם שרי החילים הציקו לו מאד ואנשי־הצבא כְּתרוהו בחרבות שלופות ואמרו להמיתו נפש, אם ינער את כפיו מכבוד המשרה. הוא הפציר בהם והרבה לְדַבֵּר אליהם ולבאר, מדוע הוא מואס בממשלה, אך לא עצר כח לשנות את דעתם, ולאחרונה נדרש למשאלותיהם.

ה. מוציננוס וכל שרי החילים דברו על לב אספסינוס לנהג מנהג מושלים, ויתר הצבא דרש ממנו לצאת בראשו למלחמה על כל העומדים לו לשטן, אולם אספסינוס גמר להכין את שלטונו באלכסנדריה, בדעתו אשר ארץ מצרים היא מבחר חלקי ממשלת הרומאים, כי היא מנהלת את רומא בלחם, ועל־כן האמין, כי רק בהשתררו על הארץ הזאת יוכל להוריד את ויטליוס ממשרתו, גם אם תהיה ידו על התחמונה במלחמה, כי לא יוכל המון עיר רומי לשאת את הרעב, ומלבד זאת אמר למשוך אליו את שני הלגיונות החונים באלכסנדריה, כי התאוה להִשָּׁגב בפני כל תמורות הגורל בארץ הזאת, אשר קשה להבקיע אליה בדרך היבשה, ומעבר הים אין בה נמלים, כי ממערב סוככת עליה לוב, ארץ הצמא, וגבול הדרום לצד ארץ כוש הוא סון (סיאני) עם משברי היאור, אשר נבצר מכל אני־שיט לעבור בהם, וממזרח משתרע הים האדם (ים סוף) עד קופטוס, ומצודת הצפון היא הארץ, המשתרעת עד גבול סוריה, ויחד עמה הים הנקרא בשם ים מצרים, אשר אין בו אף נמל אחד. ככה ארץ מצרים מקפת חומה מכל עבריה. וארץ הארץ בין סין (פלוסיון) ובין סון אלפים ריס, אולם דרך האניה מִפְּיִנְתֵינִי עד פְּלוֹסִיוֹן הוא שלשת אלפים ושש מאות ריס. והאניות המפליגות במימי יאור מצרים (נילוס) מגיעות עד העיר הנקראה על שם הפילים (יב, אלפנטיני), ושם עוצרים עליה משברי הנהר הנזכרים מנסוע הלאה. וחוץ אלכסנדריה קשה לאניות גם בעת שלום, כי מבוא הים צר שם

מאד, ונתיב האניות מתפתל מפני הסלעים, אשר מתחת למים. ועל חלק המבוא מצד שמאל סוככות שְׁתוֹת עשויות בידי אדם, ומעבר ימין נמצא לפני המבוא האי פְּרוֹס, אשר כבר דברתי עליו, ובו מגדל גבוה, המאיר את דרך יורדי הים למרחק שלש מאות ריס, למען יוכלו להטיל את עגני אניותיהם מרחוק בעת לילה, כאשר יקשה מהם להגיע אל היבשה. וגם מסביב לאי הנה נמצאו שְׁתוֹת גדולות, מעשי ידי אדם, וגלי הים מתפוררים לפניו וגם לפני המצודות, אשר ממולן ומשבריהם הגדולים מרתיחים את מפרץ הים והם מסְּכְּנִים מאד במקום הצר הזה. אולם מבית למפרץ הים חוף אלכסנדריה הוא חוף מבטחים, וגדל הנמל שלשים ריס. ודרך הנמל הזה באים אל מצרים כל הדברים החסרים לחסן הארץ, ומשם יוצא עודף חסן התושבים אל כל קצוי תבל.

ו. על-כן שם אספסינוס את לבו לשלוט בארץ הזאת ולהכין בזה את ממשלתו ומהר לשלוח אל טבריוס אלכסנדרוס, הנציב במצרים ובאלכסנדריה, ולהודיעהו, כי התנדב הצבא לקרא אותו למלך, והוא נטל עליו בעל-כרחו את כל פבד השלטון, וגם לבקש ממנו, כי יהיה איש-ימינו ועוזרו. וכקרא אלכסנדרוס את דברי האגרת, שמח מאד, ומהר להשיב את צבאו ואת עם מצרים לתת את ידם לקיסר החדש. אלה ואלה שמעו לדבריו ברצון, כי ידעו את האיש ואת גבורתו וחכמתו למראה-עין. אספסינוס מלא את ידי אלכסנדרוס להכין את ממשלתו, והוא ערך את כל הדברים לקראת בואו. כהרף-עין נפוצה השמועה על-דבר הקיסר, הבא מארץ המזרח, וכל עיר ועיר קראה חג לבשורה הטובה והקריבה זבחים לשלום אספסינוס, וגם הלגיונות במוסיה ובפּוֹנִיָה, אשר התקוממו זה מקרוב לשמע זדון לב ויטליוס, נשבעו בשמחה רבה להכיר את אספסינוס למושל. והוא הסיע את חילו מקיסריה והלך אל בארות, ושם קדמו את פניו צירים רבים מארץ סוריה וגם מיתר מדינות (אפרכיות) המזרח, ומסרו לו נזרים ומכתבי-ברכה מכל עיר ועיר. גם מוציניוס נציב סוריה בא אל בארות והודיע את אספסינוס, כי נכון לב כל עם הארץ בבריתו וכל עיר נשבעה לו שבועת אמונים.

ז. וכראות אספסינוס, כי השעה משחקת לו כרצונו וכבר הצליח בידו רב חפצו, השיב אל לבו, כי יד אלהים העלתה אותו לגדלה וגזרת הצדק המושל בעולם השלימה בידו את השלטון. הוא זכר את כל האותות — כי מופתים רבים בשרו לו את שלטונו העתיד — וגם את דבר יוסף, אשר ערב את לבו לקראו בשם קיסר עוד בחיי נירון, ונבהל בהעלותו על לבו, כי האיש הזה עודנו אסור תחת ידו, ועל-כן קרא למוציניוס וליתר שרי-הצבא ולאובהי, וספר להם את מפעלי יוסף ואת כל הרעה, אשר מצאה את הרומאים מידיו בעיר יודפת, ואחרי-כן את דבר נבואתו, אשר נחשבה בזמנה בעיניו

לתזוון־בדים, יליד הפחד, אולם עתה הוכיחו הזמן והמעשים, כי היא דבר אלהים, והוסיף לדבר: „לחרפה יהיה הדבר, אם כמשפט העבדים יעשה לאיש, אשר נבא לי את שלטוני וגלה לי את קול האלהים וחלקו יהיה כחלק יתר האסירים“. לדברים האלה צוה להביא את יוסף ולהתיר אסוריו. והחסד הזה, הנעשה לשבוי נכרי, היה אות לטובה לשרי־הצבא, כי גם להם ישלם אספנינוס ביד נדיבה. וטיטוס, אשר נצב לפני אביו, קרא: „הן נצדק במעשנו, כאשר נגל מעל יוסף את חרפתו בחרב; אם לא נתיר את הכבלים, רק נרחק אותם, יהיה משפטו כמשפט איש, אשר לא נאסר מעולם — כי כדבר הזה יעשה לאיש, אשר נאסר על לא עון.“ העצה הזאת מצאה חן בעיני אספנינוס, ובפקדו יצא אחד מאנשי־הצבא וגדע את הכבלים בקרדם. ככה קבל יוסף בשכר נבואתו את כבודו הראשון, ומן היום ההוא והלאה נאמן לצופה עתידות.

פרק אחד־עשר

אחרי תבוסת ויטליוס ומותו מהר אספנינוס אל רומא, וטיטוס בנו שב להלחם בירושלים.

א. ואספנינוס נדרש לכל הצירים במשאלותיהם והפקיד בכל עיר ועיר פקידים ישרים ובגיה־מעלה ונסע אל אנטוכיה, ושם נועץ לאן יפנה, והוציא משפט, כי טוב לו למהר אל רומא מלנסוע אל אלכסנדריה, כי ראה את העיר הזאת בטוחה בבריתו, בעוד אשר בארץ רומא קמו מהומות על־ידי ויטליוס. על־כן שלח את מוצינוס אל איטליה ונתן בידו צבא גדול, רוכבים ורגלים. אולם מוצינוס ירא לנסוע בעצם ימי החרף בדרך הים, ועל־כן נהל את צבאו ברגל דרך ארץ קפודקיה ופריגייה.

ב. ובעת ההיא לקח עמו אנטוניוס פרימוס את הלגיון השלישי מן הצבא החונה במוסיה, כי הוא היה נציב בארץ ההיא, ומהר להקדיש מלחמה על ויטליוס. ויטליוס שלח לקראתו את צצינה אַלינוס עם צבא רב, כי בטח באיש הזה, אשר השכיל לנצח את אַתון, צצינה יצא מרומא והחיש את מסע צבאו, עד אשר מצא את אנטוניוס בקרבת קַרְמוֹנָה העיר אשר בגליה, והיא גם עיר הגבול לארץ איטליה. אולם בראות צצינה את המון אויביו ואת טכסימי מלחמתם הטובים לא נועז להתנגש אתם, ובהכינו, כי לא יעלה בידו להסוג אחור לבטח, גמר לבגוד באדוניו והקהיל את שרי־המאות ואת שרי־האלפים אשר לו ופתה אותם לעבור אל אנטוניוס, בהשפילו את חסן ויטליוס ובהרימו למעלה את עצם ידי אספנינוס. הוא אמר להם: „הנה

ויטליוס נושא רק שם מלכים, אולם כל תקף המלוכה נמצא בידי אספסינוס. על-כן טוב לנו למהר ולהפוך את הצרה לרוחה ולהפך בעצתנו את הסכנה, בטרם נכרע במלחמה. כי אספסינוס יעצור פה לכבוש את שארית הממשלה גם זולתנו וויטליוס לא יוכל להציל את כסאו אף בעזרתנו".

ג. ככה הרבה צצינה לדבר על לבות אנשיו ועבר עם חילו יחד אל אנטוניוס. אולם בלילה ההוא נחמו אנשי-הצבא ממחשבתם, כי פחדו מחמת שולחם, פן תהיה ידו על העליונה. הם שלפו את חרבותיהם, ורצו להכות את צצינה נפש, וכמעט מלאו את רצונם, לולא נפלו שרי-האלפים לרגליהם והתחננו אליהם על נפשו. אנשי-הצבא השיבו את ידיהם מהמית את צצינה, אך אסרו אותו בנחשתים והתכוונו לשלח אותו אל ויטליוס. וכשמוע אנטוניוס את הדברים האלה, ערך את אנשיו והוליך אותם להלחם במתקוממים, ואלה עמדו על נפשם מעט מוצר ואחרי-כן פנו ערף ונמלטו אל קרימונה. פרימוס לקח עמו את רוכביו, וסגר על מוצאי המבצר, ואחרי-זאת הקיף את רב צבאם לפני שערי העיר והכה את האנשים לפי חרב ויחד עם פליטיהם הבקיע אל העיר ונתן אותה לאנשי-צבאו לבז, וסוחרים רבים מן הנכרים וגם רבים מאזרחי העיר נפלו בחרב ויחד אתם נשמד כל צבא ויטליוס, שלשים אלף ומאתים איש. אולם גם מאנשי-צבא אנטוניוס, הבאים עמו ממוסיה, נפלו ארבעת אלפים וחמש מאות חללים. ואחרי-כן הוציא פרימוס את צצינה לחפשי ושלח אותו אל אספסינוס לבשר את דבר המעשה. ובבואו קבל אותו אספסינוס באור-פנים וכסה על חרפת בגדו בעשותו לו כבוד, אשר לא קנה לו.

ד. וכאשר הגיעה הבשורה אל ספינוס, היושב ברומא, כי אנטוניוס הולך וקרב, התאזר עז ואסף את גדודי אנשי-הצבא, השומרים על העיר בלילות וכבש בעזרתם את היכל הקפיטוליון בלילה ובפקד גלוו אליו רבים מנכבדי העם וגם דומיטינוס בן אחיו, אשר בו שמו מבטחם, כי יתגבר על האויב. ויטליוס לא שם לבו לצבא פרימוס, והעיר את כל חמתו על סבינוס והמתקוממים עמו, כי ביצר לבו האכזרי צמא לדם נדיבי העם ושלח את חלק הצבא, אשר בא עמו ומגרמניה, להשתער על הקפיטוליון. בגבורה רבה נלחמו אנשי-הצבא האלה, וגם צריהם העומדים במקדש למעלה, אך לאחרונה התגברו הלגינות הבאים מגרמניה בעצם מספרם וכבשו את הגבעה. בדרך פלא נמלטו דומיטינוס ורבים מראשי הרומאים, ויתר ההמון כלו הכה לפי חרב, וסבינוס הובא אל ויטליוס והומת. ואנשי-הצבא בזו את קדשי ההיכל, ואחרי-זאת שלחו אותו באש. וכעבור יום אחד בא אנטוניוס עם חילו אל שערי העיר, ואנשי ויטליוס יצאו לקראתו להלחם ברחובות העיר והפו שלש פעמים ונשמדו כלם. ויטליוס יצא שפור מארמון

המלוכה, כי הרבה לאכול ולהיטיב את לבו — כאלו ידע כי זאת היא סעדתו האחרונה — וההמון סחב אותו ברחובות העיר, והרבה ליסרו ולענותו בכל מיני ענויים, ושחט אותו בראש חוצות רומא. וימי מלכותו היו שמונה חדשים וחמשה ימים. ולו נגזר עליו להאריך ימים, כי עתה קצרו ממשלת רומא למלא את שפק תאותו. ומספר יתר החללים היה חמשים אלף ומעלה. הדברים האלה קרו בשלישי לחדש אֶפְּרִיִס (כסלו), וביום המחרת בא מוצינוס בראש צבאו אל רומא ומנע את אנשי אנטוניוס מבוא עוד בדמים, כי הוסיפו לבדוק בבתים ולהמית רבים משרידי ויטליוס וגם מן האזרחים, אשר נחשדו בעיניהם כי ידם נכונה עמו, ובגדל כעסם לא רצו לחכות עד אשר יפרש הדבר במשפט. מוצינוס הביא את דומיטיוס והקים אותו למושל בעם עד אשר יבוא אביו. והעם הנפדה מכל צרותיו הריע תרועת שמחה וברך את שם הקיסר אספסינוס ושמת, כי נכונה הממשלה בידו וכי טר מעליו שבט ויטליוס.

ה. ואספסינוס נסע אל אלכסנדריה וקבל שם את הבשורה הטובה מרומא ושמה נאספו צירים מכל קצות הארץ לברכו. והעיר הגדולה הזאת, השניה לרומא בעולם, צרה מהכיל את המון הבאים. ואחרי אשר קמה ישועה לרומאים, שלא קוו לה מראש, וכל הממשלה נכונה בידי אספסינוס, שם אספסינוס את פניו להכניע את שארית יהודה. הוא גמר לשוב אל רומא לקץ החרף ואת בנו טיטוס שלח בראש צבא בחור לכבוש את ירושלים. טיטוס העביר את חילו ברגל אל ניקופוליס, הרחוקה עשרים ריס מאלכסנדריה, ושם הושיב את צבאו באניות מלחמה ונסע דרך היאור (נילוס) בנפת מנדס עד העיר תמויס, ושם הוריד את הצבא והסיע את צבאו ביבשה וחנה עליד העיר הקטנה צֶעַן (טַנַס, טַנִיס) ובלילה השני לן בהרקליופוליס ובלילה השלישי בסין (פלואסיון) ושם נתן מנוחה לחילו שני ימים, וביום השלישי עבר את מעברות סין (פלואסיון) ואחרי־כן נסע במדבר דרך יום אחד ושם את מחנהו בקרבת מקדש האל זוס קסיוס, ובלילה השני לן באוסטרקיני, ובמקום תחנותו זה לא נמצאו מים, כי יושבי המקום מביאים שמה את המים ממרחק. אחרי־כן נח טיטוס ברינוקורורה, ומשם הגיע אל רַפְיָה (רפיח) ביום הרביעי, והעיר הזאת היא תחלת גבול סוריה. וביום החמישי שם טיטוס את מחנהו בעזה ומשם בא אל אשקלון. ואחרי־כן נסע מאשקלון וחנה ביבנה, ומיבנה נסע אל יפו. ומיפו בא אל קיסריה, ושם חשב לאסוף גם את יתר צבאותיו.

ספר חמישי

פרק ראשון

מלחמות הקנאים בירושלים והצרות אשר מצאו את העיר.

א. בדרך, אשר אמרנו למעלה, עבר טיטוס את המדבר הגדול אשר ממעל (צפונה) למצרים עד ארץ סוריה ובא אל קיסריה ושם אמר לפקד את צבאותיו ולהלחם ביהודים. אולם בעת אשר היה עוד טיטוס באלכסנדריה יחד עם אביו ועזר לו להכין את הממשלה החדשה, אשר הפקיד אלהים בידו, גדלה ועצמה מלחמת-האחים בירושלים, כי שלש מפלגות קמו הפעם וכל אחת רבה בצרותיה, עד אשר יאמר האומר, כי היה הדבר הזה לחסד-מעט בקרב הרעות ולאות גמול אלהים ולרשעים. כבר למעלה קפר על-דבר זדון הקנאים נגד העם, אשר ממנו היתה ראשית מפלת העיר, וגם פרש מאין צמח והזדון הזה ואיך פרח ועלה למעלה ודבר כל הרעות אשר הביא לרגליו, ולא ישגה איש באמרו על המעשה הזה, כי הוא מריבה, אשר נולדה מתוך מריבה (מחלקת גוררת מחלקת), כדרך החיה הרעה, אשר חסרה את טרפה מן החוץ והחלה לאכול את בשר עצמה.

ב. כי אלעזר בן שמעון, הוא אשר סכסך לראשונה את הקנאים בעם והוליך אותם אל הר-הביית, התעבר בעת ההיא ביוחנן, באמרו, כי נלאה לשאת את תועבותיו יום-יום — כי לא חדל יוחנן משפוך דם — ובאמת, יען אשר לא רצה להכנע לפני עריץ הבא אחריו ולהסיג את גבולו והתאוה לעשות ממשלה בעם ולקחת את השלטון לעצמו. הוא משך אחריו את יהודה בן חלקיה ואת שמעון בן חצרון א, שני אנשי-חיל, ויחד אתם את חזקיה בן חובר ב, איש נשוא-פנים, ולכל אחד מהם גליו קנאים רבים. הם תפשו את חומת בית ה' הפנימית ושמו את נשקם מעל לשערי הקדש נכח פני ההיכל. ולחם היה להם לשבע, כי כל מתנות הקדש נמצאו תחת ידי האנשים האלה, אשר כל אשם וומעל בקדשים כאין נחשב בעיניהם, ועל-כן גברו חילים. בכל-זאת לא נועזו להתנפל על צריהם, כי היו מתי-

א) או עצרון.

ב) נ"א: חוקרי.

מספר, אך התחזקו במקום אשר תפשו בידם ועמדו במרדם. במדה אשר עלה עליהם יוחנן במספר אנשיו, נפל מהם בערך מקום תחנונו, כי השונאים עמדו ממעל לו ולא היה לו שכר בהתנפלו עליהם. ובכל-זאת לא הרפה יוחנן מהם בחמתו, אף כי בכל קרב מצאו אותו רעות רבות יותר מאשר עשה לאנשי אלעזר, ולא שקט ולא נח. והקרבנות בין אלה ואלה לא חדלו, ואבני-הקלע והחצים נזרקו כל הימים, וכל פנות המקדש רוו מדם הרוגים.

ג. ושמעון בן גיורא, אשר קרא לו העם לעזרו בצרתו, כאשר קוה אליו, כי ממנו תבוא ישועתו, והקים אותו לשליט עריץ לרצונו — משל עתה בעיר העליונה ובחלק העיר התחתונה והחליף פח לקרב עם אנשי יוחנן, בראותו, כי קמה להם מלחמה מלמעלה. אולם מדי התנגחו אתם היתה ידו על התחתונה, תחת אשר עצמו עליהם שונאיהם, העומדים על גביהם. וכאשר נלחם יוחנן מפנים ומאחור, היה מזיק ונוק גם-יחד, כי במדה אשר נגף לפני אנשי אלעזר, בהיות מצבו שפל מהם, ככה הצליח במלחמתו עם אנשי שמעון, כי הגביה מהם לשבת. הוא בכח ימינו עצר את הנלחמים בו מלמטה, ואת והקנאים, המורים עליו מן המקדש ממעל, השקית במכוונת המלחמה. כי היו לו כלי-קלע מהירים וגם זורקיר-מחים ורומי-אבנים, ובכלי-המשחית האלה הגן על עצמו בפני אנשי מלחמתו, ועוד הוסיף לעשות, בהמיתו רבים ממקריבי הזבחים. כי אף אשר היו הקנאים (אנשי אלעזר) פריצים עושים כל מעשה רשעה, בכל-זאת נתנו לכל הרוצה להביא זבח לבוא אל הקדש, והיו בודקים את בני העיר הבאים בחשד ובוהירות רבה, ואת הזרים היו חוקרים בלבד. וכאשר עלה בידי האנשים האלה לשכך את אכזריות הקנאים ולבוא בשערי המקדש, נפלו לקרבן מלחמת-האחים, כי אבני-הקלע השלוחות מן המכוונות היו מגיעות עד המזבח ונופלות על הכהנים ועל מקריבי הזבחים. ורבים, אשר עלו מקצות הארץ אל המקום המהלל והמקדש בקרב כל באי עולם, נפלו חללים על-יד זבחייהם והשקו מדמם את המזבח הנכבד גם ליונים ולכל הלועזים (הגויים), ונבלות בני העיר והזרים, הכהנים והעם התערבו יחד, ובכל קצות חצרה-האלהים נאסף דם החללים לאגמים. הוי, העיר האמללה, האמנם גם מידי הרומאים הגיעו אליך נוראות כאלה, בבואם אל שעריך לטהר אותך באש משקוצי בניך? כי לא הוספת להיות עוד משפך האלהים וגם לא יכלה להשאר חבל נחלתו אחרי אשר היית לבית-קברות לבניך ובית-מקדשך נהפך לשדה-מתים! ואולי עוד תשובי לראות בטובה, אם תעצרי כח לכפר את פני האלהים, אשר שָׁמַך לשממה! אך משפט הכתב הזה דורש ממני להבליג על מרי-לבי, כי לא פה המקום לקונן על צרות עמי, רק לספר את פרשת המעשים. ועל-כן אוסיף לדבר על הליכות מלחמת-האחים.

ד. ככה נחלקו עוכרי ירושלים לשלשה מחנות: אנשי אלעזר, השומרים על בפורי הקדש, הצו ברוח שכרון על יוחנן, ויוחנן ואנשיו בנוו את בני העיר ורבו בשמעון ואנשיו. וגם לו היתה העיר לטרף במלחמתו עם צריו. ומדי היות מלחמה ליוחנן מפנים ומאחור, חצה את אנשיו להלחם לשני עברים: אלה ירו מן האולמים בשונאיהם העולים עליהם מן העיר, ואלה הגנו על עצמם במכונות-מלחמה בפני המורים עליהם מבית-המקדש. וכאשר רוח לפעמים ליוחנן מצריו העומדים למעלה, כי עיפו ממלחמתם או שתו לשכרה ושבתו מריב לזמן-מה, היה יורד בלב אמיץ עם רבים מאנשיו להלחם בשמעון ושולח אש בבתים המלאים צידה מכל המינים בחלק העיר אשר פנה שמה. וכדבר הזה היה גם שמעון עושה, מדי רדפו אחרי יוחנן לעת ברחו מפניו. ככה השחיתו שניהם את הלחם, אשר הכינה העיר לעת מצור, ובוה עשו טובה לרומאים, כי נתקו בידיהם את עורק פחם. כי כל המקומות מסביב להר-הבית היו למאכלת אש וחלקו העיר אשר בין שני השונאים בתוך נהפך לשדה-מערכה שומם וכמעט כל הצידה הנמצאה בירושלים היתה לָקָעַר — הצידה אשר היתה מספקת את צרכי יושבי העיר למצור שנים לא מעט. ולאחרונה הסגיר הרעב את העיר בידי האויב — אמנם איש לא האמין, כי יקום הדבר הזה, — ורק ידי המורדים עשו והכינו זאת!

ה. ובעת אשר היתה העיר לשדה-מלחמה בין חורשי רעה ואספסוף ריקים ופוחזים, נדמה העם הסגור בין הלוחמים בתוך לגוף גדול הנכרת אברים אברים. הזקנים והנשים לא ידעו מאין יבוא עזרם והתפללו אל הרומאים ועיניהם כלו מיחל למלחמה הבאה מן החוץ, אשר תפדם מכל צרותיהם מבית. בהלה נוראה ופחד נפלו על יושבי ירושלים, כי נסתרה מהם עצה לשנות את מצבם ולא נשארה להם תקוה להשלים ועם הרומאים. ומנוס אבד מאוהבי השלום; כי בכל מקום היו עיני השומרים צופיות ולמרות המריבות אשר ביניהם חשבו ראשי השודדים, כי האזרחים המדברים שלום אל הרומאים והחשודים במחשבתם לברוח אליהם — הם שונאים בנפש לכלם יחד, ועשו להם מטבח. ואמנם רק בעצה הזאת השלימו ביניהם — להמית את האנשים הטובים הראויים לישועה. וקול צוחת הלוחמים לא נדם יומם ולילה, ונוראה ממנו היתה יללת הסובלים ובמסתריהם. כי הצרות, אשר התגוללו עליהם מבלי-הרף, היו להם למקור דמעה תמיד. אמנם חרדתם סגרה בעד נאקותיהם: הם כבשו מגדל פחדם את מכאוביהם בחבם ונאנקו דם — אולם אנחותיהם העצורות היו להם כענויי שחת. ואיש לא נשא את פני אחיו וההולכים למותו בעודם בחיים ולא דאג להביא את ההרוגים אל קבר — וסבת שני הדברים יחד היה מפח-נפש האנשים, אשר

נואשו מחייהם — כי אלה, אשר לא היה חלקם במלחמות-האחים, קבלו עליהם ברצון את כל הבא עליהם, בדעתם, כי הם בני-מות באין מנוס. והמורדים דרכו על החללים, אשר נערמו מסביב להם, והתנגחו איש את רעהו בשארית צְבֵרָה, כאלו שאפו רוח עוֹעִים מהפגרים המצעים לרגליהם. הם חבלו מחשבות-רצח חדשים לבקרים ומלאו אחרי עצתם הרעה מיד, ולא נבהלו מכל דרכי נאצה ורשע. ואף בעצי הקדש מעל יוחנן וכנה לו מהם מכוונות-מלחמה. כי לפנים יעצו הכהנים הגדולים והעם לחזק את יסודות ההיכל ולהרים אותו עשרים אמה, והמלך אגריפס פזר כסף לרב והביא מן הלבנון את העץ הדרוש לבנין, גועי עצים נפלאים בהדר גזרתם ובגדלם. אולם המלחמה השביתה את העבודה, ויוחנן גזר את העצים והקים לו מגדלים, בראותו, כי ארך העצים יספיק כנגד הנלחמים אתו ממעלה המקדש. הוא אמר להקריב את המגדלים אל בית-המקדש ולהציגם מאחורי החומה למול האכסדרה במערב, כי רק שם יכול להעמיד אותם, תחת אשר שאר חלקי ה-רהיבת נפסקו על-ידי מדרגות למרחוק.

ו. ויוחנן קוה להתגבר על אויביו בעזרת המכוונות אשר עשה, בחללו את הקדש, אך אלהים הוביש את יגיע כפיו והביא את הרומאים על העיר בטרם הספיק להציג אף אחד מן המגדלים. כי טיטוס אסף את כל חלקי צבאו וצוה את אנשיו לעלות על העיר והסיע אותם מקיסריה. תחת פקדתו נמצאו שלשת הלגיונות^א, אשר חתרו את ארץ יהודה לפני זה יחד עם אביו, וגם הלגיון השנים-עשר, אשר נגף לפנים יחד עם צסטיוס. ללגיון הזה יצא שם בגבורים, ועוד התמכר להלחם ביתר עז למחות את זכר מפלתו. טיטוס פקד על הלגיון החמישי לצאת לקראתו דרך אמאוס ועל הלגיון העשירי לעלות אליו דרך יריחו. והוא נסע עם צבאותיו הנשארים ואליהם נלוו גם חיל מלכי הברית, המון גדול מאד, ועוזרים רבים מארץ סוריה. גם את חסרון אנשי-הצבא בארבעת הלגיונות, כמספר אשר לקט אספסינוס ושלח עם מוציניו אל איטליה, מלאו הפעם האנשים הבאים עם טיטוס. כי אלפים איש בחור באו אליו מן הצבא החונה באלכסנדריה ושלשת אלפים מחיל-המשמר אשר על נהר פרת. ועל כל ידידי טיטוס גדל טבריוס אלכסנדרוס ברוחו הנדיבה ובחכמתו, הוא אשר היה לפנים נציב במצרים ועתה נלקח אחר כבוד להיות למצביא הראש חלף הדבר אשר עשה, כי היה הראשון אשר תמך בימינו את הממשלה החדשה בתחלתה ובאמונה רבה נקשר אליה על כל צרה שלא תבוא. והוא הלך אחרי טיטוס להיות לו ליועץ בדברי המלחמה, כי היה גדול מחבריו במדת שניו ובדעת זקנים.

^א אמר: החמישי, העשירי והחמשה-עשר.

פרק שני

טיטוס עלה ע"י ירושלים ותר את המקום ונמצא בסכנה. מקום סחנהו. כוללי הדרכים.

א. בעלות טיטוס על ארץ שונאיו הלכו לפניו עבדי המלך א) וכל צבא הברית ואתם יחד הסוללים ומודדי המחנה, ואחריהם נושאי כבודת שרי-הצבא, ואחרי אנשי-החיל המזינים הסוככים על אלה נסע טיטוס בעצמו עם בחורי הצבא ונושאי הרמחים (הלונכיאות), ומאחוריו חיל הרוכבים אשר ללגיונות; אלה נסעו בראש לפני מכוונת-המלחמה ויחד אתם שרי-האלף עם בחורי צבאם ושרי הגדודים (הקוהורטות), ואחריהם דגלי הצבא (הסמנים) עם הנשר בתוך, ולפניהם המחצצרים הנותנים את האותות, ואחר אלה כל צבא המערכה מסדר בשורות, ששה ששה אנשים ברחב. ואחרי הצבא הלכו משרתי כל לגיון ולגיון ולפניהם כבודת הצבא, ומאחורי כל הצבא נסעו השכירים וחיל-המאסף השומר עליהם. ככה הסיע טיטוס את הצבא בסדר, כמשפט הרומאים, ועלה דרך ארץ שמרון ונכנס לראשונה אל גופנא, אשר נתפשה לפני זה בידי אביו, ובה נמצא מצב הרומאים, ושם לן לילה אחד והשכים בשחר ופנה קדמה ועבר עוד מעברה וחנה במקום הנקרא בלשון היהודים עמק הקוצים ב) בקרבת כפר אחד הנקרא גבעת שאול ג), הרחוק כשלשים ריס מירושלים. ובבואו שמה לקח עמו כשש מאות מבחורי רוכביו והלך לתור את העיר מסביב ולבחון את חוק חומותיה ולתפן את רוח היהודים, אולי יבהלו בראותם אותו ויכנעו לפניו בטרם יתנגח אתם. לאזניו הגיע דבר האמת, כי העם, המדפא בידי אנשי-הריב והשודדים, חושק בשלום, אבל אינו ממלא אחרי רצונו, כי כשל כחו לקום על נפשו.

ג. כל העת אשר רכב טיטוס בדרך המלך העולה אל החומה לא יצא לקראתו איש משערי העיר. אולם כאשר נטה מן הדרך הזאת על-יד מגדל פספינוס ונהג את גדוד הרוכבים הצדה, הגיחו פתאם אנשים לאיך-מספר אצל המגדלים הנקראים מגדלי-הנשים מתוך השער אשר לנכח מוכרת (מצבת-הזכרון של) הילגי והבקיעו את שורות אנשיו והתנגחו פנים אל פנים עם הרוכבים ההולכים בדרך המלך ולא נתנו להם להתחבר עם אחיהם

א) חיל אגריפט.

ב) יש חושבים, כי זהו המקום הנקרא בכאים (שמואל ב, ו, כ"ג) בקרבת גבע.

ג) המחבר כתב את השם העברי ותרגם את מוכנו ליונית.

הנוטים מעליהם וסגרו את הדרך על טיטוס עם רוכבים מתי-מספר. אלה לא יכלו עוד לעלות, כי הככר לפני חומת העיר נחרשה כלֵה תלמים וחריצים מסביב לשדי בתי האילנות וגם גנים עברו בה לארכה ולרחבה וגדרות רבות הפרידו ביניהם. ומלבד-זאת ראה טיטוס, אשר לא יצלח בידו לשוב במרוצה אל אנשיו, כי האויבים נצבו ביניהם בהמון גדול, וכבר הפכו הרוכבים העולים בדרך המלך את פניהם ולשוב אל מחנם, כי רבים מהם לא ידעו את הרעה, אשר נמצא בה המלך א). וחשבו, כי גם הוא נסוג אחור, ונמלטו על נפשם. וכראות טיטוס, כי רק בגבורתו לבד יוכל למצא ישועה, הפך את סוסו וקרא אל חבריו אשר עמו ללכת אחריו וקפץ אל תוך המון אויביו לבקוע לו דרך ביניהם בחזקיד ולשוב אל אנשיו. והפעם נגלה לעין מבין, כי מסבות המלחמות ופגעי המלכים בידי האלהים המה: אף כי הרבו המורים לירות בטיטוס, אשר לא היה לו קובע ולא שריון — כי לא יצא להלחם, רק לתור ואת מחנה האויבו — לא נגע חץ אחד בבשרו, כי כל החצים ואבני-הקלע פסחו עליו ושובו ריקם, כאלו נשלחו להחטיא את המטרה. והוא גזר בחרבו בלי-הרף על ימין ועל שמאל ורבים, אשר נלחמו אתו, הדף בפרסות סוסיו אל עבר פניו וגם רמס את הנופלים לארץ. למראה אמץ-לב הקיסר הרימו שונאיו קול צעקה וחזקו איש את רעהו להתנפל עליו, אולם בכל מקום אשר דפק שמה את סוסו, נסו אויביו מפניו והמונם נפוץ מעליו. חבריו, אשר היו עמו בצרה, דבקו אחריו, אף כי מטר חצים ואבני-קלע נתך עליהם מאחור ומשני צדיהם, ורק תקוה אחת נשארה להם להציל את נפשם, אם יגיעו למקום חפצם יחד עם טיטוס בטרם יקיפו אותם האויבים. רק שנים מהם הרחוקים (מטיטוס) נפלו חללים. את האחד הקיפו היהודים ברכבו על סוסו ודקרוהו בחנית, ואת השני המיתו בקפצו למטה ולקחו את הסוס. ועם הנותרים שב טיטוס בשלום אל המחנה. ככה עשו היהודים חיל בקרב הראשון הזה והדבר עורר בלבם תקוה נמהרה, והשעה הקלה אשר שחקה להם נתנה להם אמץ-לב הרבה ובטחון בעתיד.

ג. ואחרי אשר התחבר בלילה הלגיון הבא מאמאוס אל צבאו, יצא הקיסר משם (מגבעת-שאול) לפנות בקר והגיע אל המקום הנקרא צופים (סקופוס), אשר שם מתגלה העיר לעיני רואים ובית-המקדש מופיע בכל גדלתו, ועל-כן נקראה בצדק הרמה הסמוכה לעיר מצפון בשם צופים. במרחק שבעה ריסיים מן העיר צוה טיטוס על שני הלגיונות לחנות שם יחדו, ועל הלגיון החמישי — לחנות מאחורי אלה שלשה ריסיים, כי קצר פחו מעמל המסע בלילה ועל-כן גמר טיטוס לתת לו מקום מנוחה, למען יוכל לבנות לו שם

(י) המחבר קורא לטיטוס „מֶרֶךְ“ ו„קיסר“ בחיי אביו.

מצודה למטה. וכאשר החלו הלגיונות להקים את המצודות, בא גם הלגיון העשירי מדרך יריחו, אחרי השאירו שם חלק אנשי-הצבא המזינים לשמור על המעברה, אשר לכד אספסינוס לפניו. הלגיון הזה צוה לחנות במרחק ששה ריסיס מירושלים בהר הנקרא הר-הזיתים, אשר מפאת מזרח לעיר, ונחל עמק מפריד בינו ובינה, ושם הנחל קדרון.

ד. והמלחמה הקשה מן החוץ, אשר התגוללה פתאם על העיר, הפסיקה בפעם הראשונה את מריבות האחים הנצים ביניהם בלי-הרף. בבהלה השקיפו המורדים על הרומאים החונים בשלשה מקומות, ונוסדו יחדו בעצה רעה ונדברו איש אל רעהו: „למה אנחנו מחשים ואיזה רוח עבר עלינו לשאת במנוחה את שלשת המצודים אשר נבנו עלינו לעצור את רוח אפנו? הנה אנשי מלחמתנו מוסיפים אמץ באין מכלים דבר — ואנחנו סגורים בחומותנו ואוספים את ידנו ומניחים את כלי-נשקנו ומביטים אל החזיון הזה, כאלו דבר יפה היה ונעשה לטובתנו! גבורים אנחנו — צעקו בקול — להלחם בינינו בלבד, והרומאים יראו ברכה בריבנו ויתפשו את העיר באפסיד“.

כדברים האלה דברו בהתאספם יחד ותפשו את כלי-נשקם והגיתו במרוצה להלחם בלגיון העשירי. הם קפצו דרך הנחל והתנפלו בצעקה גוראה על האויבים הבונים את מצודת המחנה. והאנשים האלה נפרדו או לגדודים רבים למלא את עבודתם ולרגלי הדבר הזה פרקו את רב נשקם, כי האמינו, אשר לא יערבו היהודים את לבם להתנפל עליהם, וגם אם יתנדבו לעשות כדבר הזה תפר מלחמת-האחים את עצתם — על-כן נבהלו עתה לדבר הבא עליהם פתאם ועזבו את מלאכתם, ואחדים נחפזו לברוח, ורבים רצו לקחת את נשקם, אבל בטרם הסבו את פניהם אל השונאים הָפוּ וּבְחַרְבוּתֵיהֶם. כי היהודים התאזרו עז בראותם את נצחון חלוציהם ומספרם הלך הלך ורב, והמונם גדל עוד הרבה פעמים יותר בעיניהם ובעיני השונאים, כי היתה השעה משחקת להם. כי אנשי-הצבא (הרומאים) הסכינו לעמוד במערכה ישרה ולמדו להלחם בסדר על-פי הפקדה הנתונה להם, ומהומה גדולה היתה בהם הפעם, כאשר קמה עליהם מלחמה בטרם יכלו לערוך מערכת. על-כן נסוגו הרומאים אחור בפני השונאים המתנפלים עליהם פתאם, אבל מדי הפוך הנרדפים את פניהם אל היהודים המדביקים אותם, עצרו בעד מרוצתם וגם פצעו רבים מהם, אשר לא נזהרו בשטף רדיפתם. אולם מספר המגיחים מן העיר גדל כפעם בפעם, והמבוכה רָבָה בקרב הרומאים, עד אשר בדחפו ממקום המחנה. וכמעט היה כל הלגיון עדי אובד, לולא מהר טיטוס לעזרתו, בהגיע לאזניו שמועת הדבר. הוא הרבה ליסר את האנשים על מורך לבם והפך את פני הבורחים, והתנפל עם בחורי הצבא אשר אתו על אגף היהודים מן הצד, והמית בהם לא מעט וגם פצע רבים, וגרש

את כלם ודחף אותם אל הנחל אשר למטה. והיהודים נמצאו ברעה גדולה בהתגלגלם במורד ההר, אבל אחרי עלותם מן הנחל הפכו את פניהם אל הרומאים ונלחמו בהם מעבר לנחל, וכה ארך הקרב עד חצות היום, וכאשר ירדה השמש מעט מרוח דרום, הציג טיטוס במערכה את אנשי-הצבא, אשר באו עמו לעזרה, ועוד אנשים מן הגדודים למול המגיחים מן העיר, ואת שארית הלגיון שלח אל ראש הר-הזיתים להקים מצודה.

ה. ובעיני היהודים נדמה הדבר למנוסת האויבים, והצופה אשר עמד להם על ראש החומה הניף את מעילו, ולאות הנחון הזה פרץ המון חדש מתוך העיר בורם חזק מאד, עד אשר דמתה מרוצתו למרוצת חיות-טרף, ובאמת לא עצר איש מהעומדים במערכה לשאת את כבד גבורת היהודים וכאלו נתך על הרומאים ברד מכלי-קלע: הם נתקו את שורותיהם ופגו ערף ונמלטו אל ראש ההר. רק טיטוס נשאר עם אנשים מתי-מספר במורד ההר. אמנם אוהביו, אשר בושו מפני ראש-הצבא ונשארו יחד עמו ולא פחדו מהסכנה, הרבו לדבר על לבו, כי יסוג אחור מפני היהודים (מרי הנפש) ההולכים למות, ולא יחרף את נפשו בעד אנשי-צבאו, תחת אשר עליהם מטל להשאר ולהגן עליו, וגם ישים אל לבו את ערכו, כי הוא ראש-הצבא וגם מושל העולם, ולא עליו לעמוד במערכה כאחד אנשי-הצבא, פן יביא עליו שואה, והוא כתרן אשר הכל נשען עליו. אולם טיטוס לא הטח את אזנו לשמוע, והתייצב למול האויבים הרצים אליו ונלחם פנים אל פנים עם המעפילים לעלות והכה בהם, ואחרי-כן ירד מן ההר והבקייע אל המון היהודים והדף אותם. הם גבהלו מאד מאמץ לבו ומעצם גבורתו, אולם לא ברחו אל העיר, רק נטו מעליו לשני עברים ורדפו אחרי אנשי-הצבא הבורחים אל מרום ההר. וטיטוס התנפל על השונאים מן הצד ובצר את רוחם. בין כה וכה ראו אנשי-הצבא, בוגי המצודה בראש ההר, את אחיהם הבורחים למטה, ועוד הפעם נפל עליהם פחד ומהומה קמה ביניהם, וכל הלגיון נפוץ, בחשבון, כי איש לא יוכל לעמוד בפני עצם רוח היהודים, וגם טיטוס בעצמו פנה ערף, כי לולא הדבר הזה לא יכלו אנשי-הצבא לברוח ולעזוב אותו לנפשו. וכאלו נפלה מכתת אלהים א) על האנשים: כי הסתובבו אנה ואנה, ופתאם ראו אחדים מהם את ראש-הצבא בקרב האויבים ופחדו מאד פן ימצאנו אסון, והרימו קול צעקות להודיע את הדבר בכל הלגיון. הבושה הפכה את פני אנשי-הצבא, והם החלו לחרף איש את אחיו על מנוסתם ועוד יותר על אשר עזבו את הקיסר לנפשו. ואחרי-כן התנפלו על היהודים בכל פחם והבריחו אותם

א) המחבר השתמש פה בתמונה לקוחה מן המתולוגיה היוונית: „פחד פני“ (השגורה

גם בלשונות אירופה).

בפעם אחת ממורד ההר ודחפו אותם אל הנחל. לאט לאט פנו היהודים אחור ולא חדלו להלחם, אולם הרומאים גברו עליהם בגבה מעמדם והדפו אותם אל העמק. טיטוס מהר עם אנשיו לרדוף אחריהם, ואת הלגיון שלח לבנות את המצודה מחדש, והוא עם העומדים עליו בראשונה עצרו את השונאים. ואם עלינו להודיע דבר אמת, מבלי להפריז על המדה מתוך חנף וגם מבלי להקטין את הדבר מתוך קנאה, יצא מדברינו, כי הקיסר בעצמו הציל את כל הלגיון הנמצא בצרה פעמים, וגם נתן לו להקיף ולבצר את מצודת מחנהו לבטח.

פרק שלישי

מריכת־אחים חדשה בירושלים. היהודים סמנו פח לדומאים וזיטוס יסר את הצבא על פחזתו.

א. וכאשר שבתה המלחמה לפני שערי העיר למצער, התעוררה מחדש המריבה אשר מבית, כי הגיע מועד חגי המצות בארבעה־עשר יום לחדש קסנתיקוס (ניסן), אשר הוא לדעת היהודים ראשית זמן צאתם מעבדות מצרים. ואנשי אלעזר פתחו את שערי המקדש וקבלו את כל בני העם הבאים שמה לעבוד את האלהים. ויוחנן עשה את החג כסות־עינים למומתו הרעה ושקד לשלוח את החשכים מקרב אנשיו, אשר היו גם ברבם טמאים, עם הרבות מתחת למדיהם, אל בית־המקדש לתפשו. ובבוא האנשים אל העזרה הפשילו את בגדיהם והראו פתאם את כלי־נשקם. מהומה גדולה קמה מיד סביב לבית־המקדש וצעקה עלתה למרום, כי בני העיר, שעמדו מרחוק למלחמת־האחים, חשבו, כי לנפשות כלם אורבים המרצחים, והקנאים הבינו, כי עליהם לבדם נטשה החרב, ועל־כן עזבו את משמר השערים וקפצו אל צנות המגדלים בטרם השיבו מלחמה אל חיק שונאיהם, ונמלטו אל המנהרות אשר מתחת למקדש. ובני העם נלחצו אל המזבח ונדחקו סביב לבית־המקדש ונרמסו ברגלים וגם הָפוּ במקלות ובחרבות לאין־מספר, ורבים מן האזרחים השקטים נהרגו בידי אנשי ריבם משנאת חנם או מקנאת איש, כאלו נלחמו אתם בשער. וכל איש, אשר היה לו לפנים דבר קטטה עם אחד המרצחים ופניו הָפרו עתה בבית־המקדש, נחשב לאחד הקנאים ונסחב ליסורים קשים. ואחרי אשר עשו אנשי יוחנן נוראות באנשים הזכאים והנקיים, נתנו סליחה לחֻבֵּים ושלחו לחפשי את היוצאים מן המנהרות, ותפשו בידם את חצר בית ה' הפנימית ואת כל הנשק הצבור שם והחליפו כח להלחם בשמעון. ככה נהפכה המלחמה המשלשת אשר לפני זה למלחמת שתי מפלגות.

ב. ובעת ההיא גמר טיטוס להעתיק את מחנהו מהרצופים אל קרבת העיר ובחר לו מאנשי-צבאו רוכבים ורגלים כדי לעצור בעד היהודים לעת אשר יפרצו מן העיר, והציג אותם במערכה, ועל יתר צבאותיו פקד לישר את כל המקום עד חומת העיר. הם הרסו את כל הגדרות והמחיצות אשר הקימו יושבי המקום סביב לגני הירק ולשדי בתי האילנות, וכתרו את כל עצי-הפרי אשר נמצאו שם, וככה סתמו את כל השוחות והפחתים במקום ההוא, וגם את אבני-המכשול חצבו בקרדמים, והפכו למישור את כל המקום אשר בין הרצופים ובין מצבות הורדוס הסמוכות לברכה הנקראה עין-התנין (עין הנחשים).

ג. ובימים ההם טמנו היהודים מוקש לרומאים, וזה הדבר: אמיציה-הלב מבין המורדים יצאו מחוץ למגדלים הנקראים „מגדלי הנשים“, כאלו גרשו מן העיר בידי אוהבי השלום, ולמראה-עין חרדו, פן יעלו עליהם הרומאים והתלכדו יחד והתחבאו איש תחת כנפי רעהו, ובין כה וכה התיצבו חבריהם על החומה והתחפשו כבני עם ירושלים והרימו קול: „שלום, שלום“ ובקשו מהרומאים לכרות אתם ברית וקראו אליהם לבוא אל העיר והבטיחום לפתוח את שעריה, ובעוד הם קוראים כדברים האלה השליכו אבנים על חבריהם אשר יצאו מן העיר, כאלו אמרו לגרש אותם מעל החומה. ואלה שמו להם פנים כאלו הם רוצים לכבוש את מבוא העיר, ודברו תחנונים אל בני העיר, ומהרו מדי פעם בפעם אל הרומאים ושבנו אחור כנבהלים א). ואנשי-הצבא הרומאים לא נמנעו מהאמין בדבר הערמה הזאת וחשבו, כי שונאיהם נסגרו בידיהם לעשות בהם נקמות וקו, כי אנשי העיר יפתחו את שעריה לפניהם, ולכן מהרו לעשות מעשה. אולם בעיני טיטוס נחשד דבר הקריאה מן העיר, אשר באה לפתע פתאם, כי עוד לפני יום אחד קרא אל העיר דברי שלום ביד יוסף ולא מצא אזנים קשובות, על-כן צוה הפעם לאנשי-הצבא להשאר על עמדם. אבל אחדים מאנשי-הצבא המפקדים לשמור על עושי המלאכה הקדימו לקחת את נשקם ולרוץ לקראת שערי העיר. והאנשים אשר גרשו מן העיר למראה-עין נסוגו מפניהם לראשונה, אך כאשר הגיעו אל המקום אשר בין מגדלי העיר מהרו במרוצה והקיפו את הרומאים והציקו להם מאחור, והעומדים על החומה המטירו עליהם חצים ואבני-קלע מכל המינים יחד, ורבים מהם נפלו חללים, ועוד יותר נפצעו, כי לא קל היה להם להמלט מחומת העיר בעת אשר לחצו אותם אויביהם מאחור. וגם הבושה על האנחת אשר עשו ויראתם מפני שרי-הצבא אלצו אותם להתחזק בעת מפתחם. על-

(א) על-פי גרסת ניוה: „וכפעם בפעם הפכו את פניהם כנבהלים אל הרומאים

העושים עליהם“.

כן עמדו על-נפשם זמן רב, ואחרי אשר קבלו מכות גדולות מן היהודים והשיבו אל חיקם כמספר המכות אשר הפו, הצליח בידם לאחרונה להדוף את האויבים הטובבים אותם. הם נסוגו אחור והיהודים רדפו אחריהם וירו בהם עד מצבת הילני.

ד. ואחרי אשר עלה הדבר הזה בידי היהודים, לבשו גאווה לבלי חק ושפכו את לעגם על מערכות הרומאים, אשר נפלו במלפדת ערמתם, והניפו את מגניהם ורקדו בתרועת גיל. ואת פני אנשי-הצבא השבים קדמו גערות שרי החילים ופני הקיסר הזועמים, כי דבר אליהם קשות: „הנה היהודים האלה, אשר היאוש לבדו הולך לפניהם במלחמה, עושים את כל דבריהם בעצת-מומה ובאים עלינו בנכלים וטומנים לנו פחים, וגם מצליחים בעלילותיהם, כי הם שומעים לקול מפקדיהם ואוהבים איש את אחיו ושומרים ברית אמונים ביניהם, והרומאים, אשר כל הימים היו עושים חיל בטכסיסי מלחמתם ובמשמעתם לשרי צבאותיהם, נגפו הפעם, כאשר נהפך לבם לעזוב את המדות האלה. הם נופלים, כי אינם יכולים לעצור את ימנם, ועוד חרפה גדולה מזאת — הם יוצאים במלחמה באין שר ומפקד, בעת אשר הקיסר נמצא אתם בקרב”. וטיטוס הוסיף לִדְבַר: „הן חקי המלחמה יאנחו במרירות ומה יגדל כאב אבי בשמעו את דבר המכה הזאת. הוא האיש, אשר שיבה זרקה בו על שדה-המלחמה וכל ימיו לא מצאה אותו מגפה אשר כזאת. והן חקי המלחמה גוזרים תמיד ענשמות על דבר קל, אשר עשה איש-הצבא בעברו על סדרי המערכה, ועתה ראו עיני החקים האלה חיל מלא עוזב את משמרתו. אולם בין יבינו הפעם עזי-הנפש אשר בכם, כי גם הנצחון מבלי פקדה לחרפה נחשב בעיני הרומאים!” את הדברים האלה קרא טיטוס באזני שרי-החילים והראה לדעת, כי הוא רוצה לשפוט את האנשים בכל חמר הדין. ולבות האנשים חללו בקרבם בחכותם לענש-המות, אשר יעשה להם כמשפט, אולם הלגיונות הקיפו את טיטוס והתחננו על אחיהם אנשי-הצבא וגם נפלו לרגליו וחלו את פניו להעביר את אשם פחות המעטים, בזכרו את משמעת כל הצבא הטובה, כי עוד ימחו האשמים את זכר מפלתם זאת במעשי גבורתם בעתיד.

ה. וטיטוס הטה את אזניו לבקשות האלה, כי גם הוא מצא חפץ בדבר, בחשבו, כי את היחיד החוטא יש לענוש בכל חמר המעשה, אולם את הרבים יאות ליסר רק בדברי תוכחה. הוא סלח לעון אנשי-הצבא, אחרי אשר הרבה ליסרם בדברים, כי יקנו חכמה לעתיד, ואחרי-זאת התבונן בדבר, איכה ינקום ביהודים על מרמתם. מקץ ארבעה ימים נהפך כל המקום לפני החומה למישור, וטיטוס רצה להעתיק את כבודת הצבא ואת ההמון הנשאר (נושאי הכלים) בלא פגע, ועל-כן הציג את מבחר גבורי צבאו למול החומה

במערכה מרוח צפון לרוח מערב בעמק שבע שורות. הוא העמיד בראש המערכה את הרגלים, ואת הרוכבים מאחריהם, אלה ואלה היו שלש שלש שורות, והרובים התיצבו לאחורונה בשורה השביעית. המערכה הגדולה הזאת עצרה כח לשפר את זרוע היהודים המגיחים מן העיר, ועל-כן עברו בהמות הסבל אשר לשלשת הלגיונות וההמון אשר לרגליהם לבטח. וטיטוס בעצמו שם את מחנהו במקום קרוב כשני ריסים אל העיר, מול קרן החומה אשר נמצא שם המגדל הנקרא פספינוס, אשר שם חוג החומה המשתרע לצפון העיר סובב לצד מערב. וחלק הצבא הנשאר חנה לנכח המגדל הנקרא הפיקוס, גם הוא במרחק שני ריסים מהעיר. רק הלגיון העשירי נשאר במקום תחנותו על הרהזיתים.

פרק רביעי

תבנית ירושלים.

א. והעיר ירושלים היתה מקפה בשלש חומות בצורות מכל עבריה, מלבד המקומות אשר סוככו עליהם נקרות עמקות, אשר לא תעבור בהן רגל איש, כי שם נמצאה רק מצודה אחת. העיר נוסדה על שתי גבעות צופות א) ועמק מפריד ביניהן בתוך, והעמק הזה חסם בעד הבתים הצפופים משתי הגבעות האלה. האחת, אשר נמצאה עליה העיר העליונה, היא גבוהה הרבה מאחותה וגם ישרה ממנה בארכה. על חסנה נקראה הגבעה הזאת בשם „מצודת דוד המלך“, הוא אבי שלמה, בונה בית-המקדש הראשון, ובימינו נקראה בשם השוק העליון. הגבעה השניה היא הנקראה בשם חקרא (אקרא), אשר עמדה עליה העיר התחתונה והיא עקומה משתי רוחותיה ב. ממול הגבעה הזאת נמצאה גבעה שלישית, אשר היתה לכתחלה שפלה מגבעת חקרא ועמק רחב הפריד בין שתיהן. אולם אחרי-כן בימים, אשר מלכו החשמונאים, סתמו את העמק הזה, ברצותם לחבר את העיר אל בית-המקדש ועדרו את ראש חקרא והשפילו את קומתה, למען אשר יתרומם בית-המקדש עליה. והגיא הנקרא בשם עמק עושי הגבינה ג, אשר אמרנו עליו, כי הוא מפריד בין העיר העליונה ובין הגבעה התחתונה, משתרע עד השלח—בשם הזה אנו קוראים למעין מים חיים (מתוקים) חזק. ומחוץ מקפות שתי הגבעות,

א) אשר פני האחת מוסכים מול פני רעותה.

ב) כלומר: אינה ישרה, נוטה לצדדים.

ג) ביונית: עמק הטורבוניים או טורפוילן.

אשר נוסדה עליהן העיר, נקרות עמקות, ומפני מורדות-הגבעות התלולים מכל הרוחות אין לעלות אל העיר משום עבר.

ב. והנה משלש החומות האלה האחת היא החומה הישנה, אשר נוסדה על הגבעה המתרוממת מעל לנבכי התהום, וקשה היה להבקיע אליה, כי מלבד משגב המקום היה גם בנינה איתן, מעשה ידי דוד ושלמה, והמלכים המולכים אחריהם החרו החזיקו בעבודה הזאת. ראשית החומה הזאת היתה ברוח צפון על-יד המגדל הנקרא הפיקוס ומשם השתרעה לעבר לשכת הגזית (הקסוסטוס) ומשם נגעה בבנין המועצה א) וכלתה בקרבת אולם-המערב אשר לבית-המקדש. ולעברה השני, מרוח מערב, החלה במקום ההוא ועברה דרך המקום הנקרא בית צוא ב) אל שער האסיים, ומשם נסבה לרוח דרום ועברה על מעין השלח, ומשם סבבה עוד הפעם ונטתה לרוח מזרח אל ברכת שלמה, עד הגיעה אל המקום הנקרא עפל, ופגעה באולם-המזרח אשר להר-הבית. והחומה השניה החלה על-יד השער הנקרא גנת אשר לחומה הראשונה והקיפה את רוח הצפון לבד ג) והשתרעה עד מצודת אנטוניה. וראשית החומה השלישית היה מגדל הפיקוס ומשם לרוח צפון השתרעה עד מגדל פספיוס, ואחרי-כן ירדה אל מול מצבת הילני, היא שהיתה מלכת חדיב ובת המלך איזט. ומשם נמשכה לארך מערות המלכים וסבבה את מגדל הפנה על-יד אבן הזכרון הנקראה מצבת הכובס ד) ופגעה בחומה הישנה וכלתה אל נחל קדרון. את החומה הזאת הקים אגריפס על העיר שחברה לירושלים, אשר ישבה כלה פרוזת, כי העיר צרה מהמון יושביה ומעט מעט פרצה מתוך חומותיה, ויושביה ספחו על גבול העיר את מורד הגבעה אשר מצפון להר-הבית, הרחיבו את העיר הרבה ובנו את הגבעה הרביעית הנקראה ביזיתא (בציתא), המתרוממת למול אנטוניה וחריץ עמק מפריד ביניהן. החריץ הזה נחפר במחשבה תחלה, פן יגעו יסודות אנטוניה בגבעה הזאת, ויקל להגיע אליהם וגם יקטנו בגבהם. ועמק החריץ הוסיף הרבה גם על גבה המגדלים. חלק העיר הנבנה מחדש נקרא בפי יושבי המקום „ביזיתא“ ואולי יש לתרגם את השם הזה יונית : „העיר החדשה“.

א) כנראה, בית-הדין, הסנהדרין; לפי מִסְרֵת התלמוד היתה הסנהדרין יושבת בלשכת הגזית, ומכאן נראה, אולי, כי היה מושבה בבנין הסמוך ללשכה הזאת.

ב) ביונית: Βύζος, ויש רואים בבית-צואה את מקום שער האספות המוזכר בנחמיה

(ג, י"ג, י"ד).

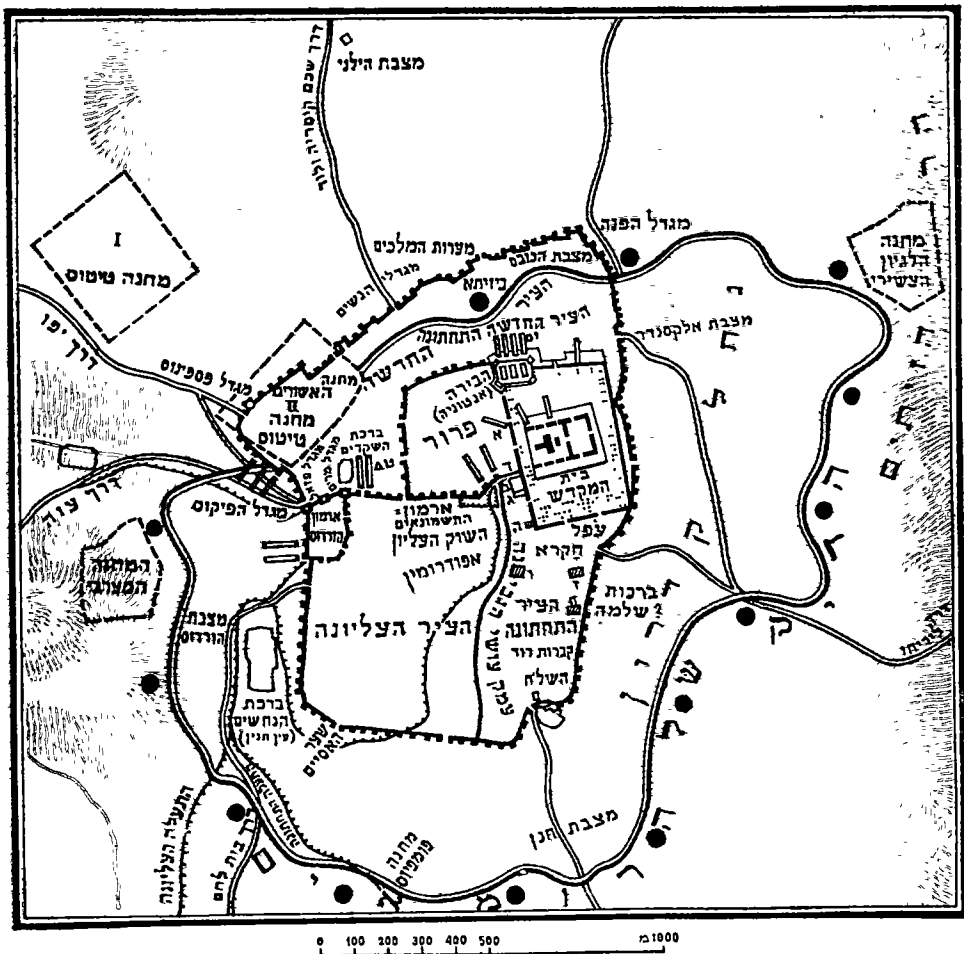
ג) כך בהוצאת ניוה. בהוצאה הישנה: „הקיפה את רוח הצפון אשר למצודה“ (חקרא).

ד) צריך עיון.

ה) או סורק-הצמר (ביונית: Ϊναφίς). „שדה-כובס“ הוכר כישעיה, ז, ג.

וכאשר שאלו יושבי העיר הזאת חומה להגן עליהם, החל אגריפס המלך — אבי המלך המושל עתה, הנקרא כשמו — לבנות את החומה, אשר דברנו עליה, אך ירא את הקיסר קלודיוס, פן יחשד בו, כי בבנין המבצר הגדול הזה הוא מכֻנן לחולל תמורות ולקשור קשר — ועל־כן השבית את עבודת החומה, ורק את יסודותיה בלבד הציב, ובאמת נבצר מידי אדם לכבוש את העיר, אלו הצליח אגריפס לכלות את מלאכת החומה אשר החל. כי אֲשִׁיית החומה הִפְרוּ מאבני גזית, עשרים אמה ארכן ועשר אמות רחבן, ולא קל היה לחתור תחתיהן בכלי־ברזל, וגם מכונות־מלחמה לא עצרו כח לערער אותן. ועבי החומה היה עשר אמות וקומתה היתה עולה הרבה על עביה, לולא הופרה עצת המיסד הנעלה. אחרי־כן שקדו היהודים על מלאכת החומה הזאת, אולם לא יכלו להרים אותה אלא עד עשרים אמה, והצננות עליה היו גבוהות שתי אמות, ולמעלה מהן בחונים בני שלש אמות, עד אשר הגיע גבה החומה כִּלָּה עד עשרים וחמש אמה.

ג. וממעל לחומה התרוממו מגדלים, עשרים אמה רחבם ועשרים אמה גבהם, רבועים ומצקים כמו החומה בעצמה, ובטוב דבק האבנים וביפין לא עלו עליהן כל אבני היכל, ועל יסודות המגדלים המצקים, אשר היו עשרים אמה, נבנו חדרים מפארים ועליות על גבם, ובהן אננים למקוה מי־הגשמים ושלפים רחבים אל כל עליה ועליה. בחומה השלישית היו תשעים מגדלים כאלה ובין כל מגדל ומגדל רֶוח מאתים אמה, ומגדלי החומה התיכונה היו ארבעה־עשר, והחומה הישנה נחלקה לששים מגדלים. וכל מעגל חומת העיר מסביב היה שלשים ושלשה ריס. והנה כל החומה השלישית הזאת היתה נפלאה בתכונתה, אך נפלא עוד ממנה היה המגדל פספינוס בקרן צפון־מערב, אשר על־ידו חנה טיטוס. כי גבהו הגיע עד שבעים אמה ולעת עלות השמש היו משקיפים מראשו על־פני ארץ ערב עד הים, קצה נחלת העברים. והוא היה בן שמונה קרנות. ממעל המגדל הזה נמצא מגדל הפיקוס, אשר בנה אותו המלך הורדוס יחד עם שני המגדלים הסמוכים אליו, והם נפלאו בגדלם וביפנים ובהסנם בין מגדלי העולם כלו. כי מלבד רוח המלך הנדיבה וקנאתו לכבוד ירושלים כללו את הדר הבנינים האלה רגשות לב האדם אשר בו, בהקדישו אותם ליזכרון שלש נפשות היקרות בעיניו מכל, נפשות אחיו ואוהבו ואשתו, אשר על שמם קרא את המגדלים — הלא הם אשתו, אשר המית אותה מקנאת אהבתו — כאשר ספרנו למעלה, ואחיו ואוהבו, אשר אבדו לו במותם מות גבורים במלחמה. והנה מגדל הפיקוס, הנקרא על־שם אוהב המלך, היה רבוע, רחבו וארכו עשרים וחמש אמה וגבהו שלשים אמה, ולא היה בו מקום נבוב. ממעל למבנה־הסלעים המצק הזה נמצא מקוה למי הגשמים עם־מק עשרים אמה, ולמעלה ממנו בית שתי דיוטות

תכנית ירושלים בשעת המלחמה

(על-פי פ. ספיס וה. גוטי)

(ח) בית מונבו	(ד) הגשר	(א) הגזית
(ט) מצבת יוחנן כ"ג	(ה) שער המעלה	(ב) בית-המועצה (הסנהדריה)
(י) סתרוטיון	(ו) ארמון הילני	(ג) הארכיון
	(ז) חצר גרפטי	

גבוה עשרים וחמש אמה, אשר נמצאו בו חדרים מחדרים שונים, ועוד למעלה ממנו שני מגדלים גבוהים שתי אמות ובהונים גבוהים שלש אמות, עד אשר הגיע גבה כל המגדל לשמונים אמה. והמגדל השני, הנקרא על שם פצאל אחי הורדוס, היה שוה במדת ארכו ורחבו ארבעים, ארבעים אמה, וגם קומת יסודו המצק היתה ארבעים אמה, וממעל ליסוד הזה נמצא אולם על-פני כל המגדל גבוה עשר אמות ועליו סככו צננות ואתיקים, ובתוך נבנה ממעל לאולם מגדל שני, אשר נחלק לחדרים נהדרים, וגם מרחץ נמצא בו, עד אשר נראה, כי אין המגדל הזה נופל מבית מלכים. וראש המגדל היה מקשט בצננות ומגדלים קטנים ממעל להן. וגבה כלו היה כתשעים אמה ובתבניתו דמה למגדל המאור אשר בפרוס, המנחה את הבאים לחוף אלכסנדריה, אולם עוד עלה עליו במדתו סביב. בימים ההם היה המגדל הזה למצודת נוגש לשמעון ובן גיורא. והמגדל השלישי הוא מרים, הנקרא בשם המלכה, ויסודו המצק היה עשרים על עשרים אמה וגם קומתו היתה עשרים אמה. והעליות אשר על גבו עלו עוד בהדרן ובתפארתן על יתר המגדלים, כי חשב המלך, אשר נאה לפאר את המגדל הנקרא על שם אשתו יותר מהמגדלים האחרים, הנקובים בשמות הגברים, תחת אשר היו המגדלים האלה חזקים יותר ממגדל האשת. וכל גבה המגדל היה חמשים וחמש אמה.

ו. זאת היתה מדת המגדלים. אולם למראה-עין עלו עוד יותר בגבהם בגלל תכונת המקום, כי החומה הישנה, אשר ממנה התרוממו, נוסדה על גבעה גבוהה והתנוססה ממעל לגבעה ככפה גבוהה שלשים אמה, ועל-כן נוסף עוד הרבה על מדת המגדלים העומדים במרום החומה. ונפלא היה גם גדל האבנים, כי לא מאבני השדה הוקמו המגדלים האלה, ואף לא מאבנים, אשר ישא אותן אדם בכתף, כ-אם מאבני-גזית, כִּי שיש לבן, וארך האבן האחת היה עשרים אמה ורחבה וקומתה עשר, עשר אמות, והן חברו אשה אל אחותה, עד כי נדמה כל מגדל לעין רואה כבנוי כלו מסלע אחד, אשר חלו בו אחרי-כן ידי הסֵתֵתִים ונתנו לו את תבניתו ועשו מקצועותיו, ולא נכרו הסדקים בין האבנים המדבקות. המגדלים האלה נמצאו בצפון החומה, ומבית חבר אליהם ארמון המלך, אשר קצרה לשון אדם למנות את שבחו, כי היה כלול בהדרו ובפאר חסנו. ומסביב לו התנוססה חומה גבוהה שלשים אמה, אשר נמצאו בה ברוחצים שוים מגדלי-תפארה וחדרים גדולים לסעדה ויציעות-אורחים למאות. מי יוכל לתאר את מרצפת הבנינים האלה, אבנים מאבנים שונות ויקרות, אשר הובאו מכל הארצות למכביר. ומה נפלא היה ספון החדרים בגדל קורותיו המצפות לתפארה, ולא היה קץ למספר החדרים ולעשר תכונתם ושפעתם. וכל חדר היה מלא כלי-בית, ורב הכלים אשר בהם היו כסף וזהב, ואסטנניות מסביב לחדרים השתרגו יחד ועמודים

מעמודים שונים נמצאו בהם, וחלל האויר היה ירק כלו, כי עצים מעצים שונים צמחו שם ובין העצים היו שבילים ארפים לשוח ומסביב לאלה נמצאו ברכות עמקות ומקיימים מלאים ובכל מקום מזרקות-נחשת רבים מאד, אשר קלחו מהם מים, ומסביב לברכות היו מגדלים קטנים רבים, שובכים ליוני הבית א). אכן לא יוכל איש לפרש את כל הדר ארמון המלך כהלכה, ועד היום הזה מאדיב את הנפש זכרון השממה, אשר עשתה בו אש השודדים. כי לא הרומאים שלחו את הבנינים האלה באש, רק שונאי העיר מבית, כאשר ספרנו למעלה, כי בראשית המרד יצאה אש מן הכירה (אנטוניה) ועברה אל ארמון המלך ואכלה את עליות שלשת המגדלים.

פרק חמישי

חכנית המקדש.

א. כבר דברתי, כי נוסד בית-המקדש בראש גבעה בצורה ובראשונה נשא המישור, אשר במרום הגבעה, בקשי את ההיכל והמזבח, כי מכל עבריה היתה תלולה על-פני התהום. המלך שלמה, הוא אשר בנה את ההיכל, הקיף את חלק המזרח חומה והעלה על הסוללו; (הסכר) אולם אחד. וההיכל נשאר חשוף מיתר צדדיו. אולם בדורות הבאים אחרי שלמה הוסיף העם כל הימים להעלות עפר ומסביב להיכל, עד אשר התישר ראש הגבעה והתרחב, ואחרי-כן פרצו בחומת הצפון (של העיר) והוסיפו ועל תחום המקדש כמדה, אשר היה בה אחרי-כן כדי להקים חומה מסביב לכל המקדש. שתות בנויים שלש מדרגות הוקמו על הגבעה מסביב, משרשיה למטה עד ראשה למעלה, ובזה בצעו היהודים מעשה גדול, אשר לא קוו אליו — אחרי אשר השקיעו בעבודה הזאת עמל דורות אין-חקר ופזרו את אוצרות הקדש, אשר הובלו מכל אפסי ארץ שי לאלהים — ואחרי-כן בנו את החומה העליונה ואת החומה התחתונה מסביב למקדש. ובמקום השפל נבנתה החומה על יסוד גבוה שלש מאות אמה ובמקומות רבים עלתה עוד קומת אשיותיה. אולם מוסדות הבנין לא נראו בכל עמקם, כי נסתם העמק ולרגלי החומה הרבה, למען ישר את רחובות העיר. ואבני היסוד היו גדולות ארבעים אמה, כי עשר הכסף ורוה העם הנדיבה חזקו את מאמצי הכה במדה אשר לא תאמן כי תספר, והדבר, אשר לא נועז איש לפניו לצפות לו, תם ונשלם אחרי עבודה נצחת לקץ עֶדן ועֶדנים.

(*) הורדוס אהב לַבַּדֵּל יונים, ועל שמו נקראו יוני הבית בתלמוד יוני הרדיסאות.

ג. והבנינים, אשר הוקמו על האשיות האלה, היו נאים למוסדיהם הנפלאים. כי כל האולמים (האסטוניות) היו כפולים (סטיו לפנים מסטיו) והעמודים, אשר נשענו עליהם, היו גבוהים עשרים וחמש אמה, וכל אחד מהם היה אבן אחת, שיש לבן, ספונה בלוחות ארזים, ועשר הכונת העמודים האלה והדר פתוחיהם וכן מזגם א) היו תאווה לעין-רואה, אף כי לא הוסיפו על התפארה הזאת מעשה צלמים (ציורים) ולא מעשי פסלים. ורחב האולמים היה כשלשים אמה. וכל ארך האולמים מסביב היה כששה ריסיים, יחד עם אולמי אנטוניה (הבירה). וכל הככר מתחת לרקייע ב) היה רצוף אבני צבעונים, אבנים מאבנים שונות. והעובר דרך הככר הזה (הרהיבת, החצר החיצונה) אל המקדש השני הגיע עד מחיצת אבנים מסביב למקדש (הסורג), אשר היתה גבוהה שלש אמות וכלילת יפי במלאכתה, ובמחיצה הזאת נמצאו ברוחים שוים עמודים המודיעים את חקי הטהרה (הקדשה), אלה בכתב יון ואלה בכתב רומא, לאמר, כי אסור לאיש נכרי לבוא אל הקדש, כי המקדש השני (חצר בית ה' הפנימית, העזרה) נקרא בשם קדש ובארבע-עשרה מעלות עלו אליו מן המקדש הראשון (החצר החיצונה, הרהיבת) והוא היה רבוע ממעלה ולמקדש הראשון וגם לו היתה חומה מסביב. והחומה הזאת היתה גבוהה מחוץ כארבעים אמה, אך המעלות כסו את חלקה, ומבית היה גבה החומה עשרים וחמש אמה, יען אשר נשענה החומה בבנינה למקום גבוה יותר, ועל-כן לא נראתה בכל קומתה, כי כסתה עליה הגבעה. ובין ראש ארבע-עשרה המעלות ובין החומה נמצא רוח עשר אמות קלו מישור (החיל). ומשם העלו מדרגות בנות חמש מעלות אל השערים (שערי העזרה). ומספר השערים מצפון ומדרום היה שמונה, ארבעה בכל אחת משתי הרוחות, ושני שערים לרוח מזרח מפני הצרך, כי מהעבר הזה נמצאה עזרה מקפה חומה לנשים, למען תוכלנה לעבוד את אלהים, ועל-כן היה דרוש שם שער שני, אשר נחצב מול השער הראשון, ונב ביתר הרוחות נמצאו שער אחד בדרום ושער אחד בצפון לעבור בהם אל עזרת הנשים. כי נאסר לנשים לבוא ביתר השערים ולעבור את מחיצת העזרה אשר להן. והמקום הזה (העזרה) הטר לנשי ירושלים ולנשי היהודים אשר מחוץ לתקן בו את עבודת אלהים. ובחלק ושל המקדש השני, העזרה אשר לרוח מערב לא היה שער, ובנין החומה היה מלא מהעבר הזה (בלי פרץ שער) לכל ארכה, והאולמים (האסטוניות) אשר בין השערים מבית לחומה ג) השתרעו לפני

א) ההרמוניה שלהם.

ב) חצר המקדש, שלא היה מכסה גב.

ג) הם כנראה, אולמי השערים, הנזכרים (ביחוד) בספר יחזקאל (מ, ט ועוד).

הלשכות ונשענו על עמודים יפים וגדולים מאד. אף כי לא היו האולמים האלה כפולים, לא נבדלו במאומה — מלבד גדלם — מן האולמים אשר בשפל המקדש.

ג. ותשעה ממספר השערים היו מצפים בָּלָם זהב וכסף, הדלתות והמשקופים (והמזוזות) גם יחד, ורק השער האחד, הוא השער החיצון אשר להיכל א), היה מצפה נחשת מקורינתוס ובהדרו הרב עלה על השערים המכספים והמזהבים. ובפתח כל שער היו שתי דלתות, שלשים אמה גבוהה האחת ותמשעשרה רחבה. פתחי השערים גדלו ורחבו מבית למבוא לשני עבריו והיו לאכסדרות, אשר מראה מגדלים להן, שלשים אמה רחב האחת ושלשים אמה ארכה וארבעים אמה ומעלה קומתה, וכל אחת נשענה על שני עמודים וחוט שתיים-עשרה אמה סבב את העמוד האחד. ומדה אחת היתה לכל השערים, מלבד השער אשר ממעל לשער הקורינתי (שער ניקנור), הוא אשר העלה מעורת הנשים מרוח מזרח ונמצא ממול לפתח ההיכל (האולם), כי הוא היה גדול יותר הרבה, רום קומתו הגיע עד חמשים אמה ודלתותיו היו גבוהות ארבעים אמה ובעשר תפארת עדין עלה על כל חבריו והיה מצפה כסף וזהב סגור. ואת צפוי הזהב על תשעת השערים הנותרים עשה אלכסנדרוס אבי טבריוס ב). חמש-עשרה מעלות העלו ממחיצת עורת הנשים אל השער הגדול והן היו שפלות מחמש המעלות, אשר עלו בהן אל יתר השערים.

ד. ובית ה' (ההיכל) ג) נמצא בקרב מקום המקדש ובשתיים-עשרה מעלות עלו אליו, ולעבר פניו היתה מדת קומתו שוה אל מדת רחבו, מאה אמה, ומאחור היה הבנין צר ארבעים אמה מהמדה הזאת, כי לעבר פניו פשטו לשתי צלעות הבית כדמות כתפות (אגפים), עשרים אמה האחת ד). ופתח השער הראשון (החיצון) ה) אשר לבית היה גבוה שבעים אמה ורחב עשרים וחמש אמה, ודלתים לא היו לו, כי היה מִכּוֹן כנגד מרחבי השמים ואפסי-

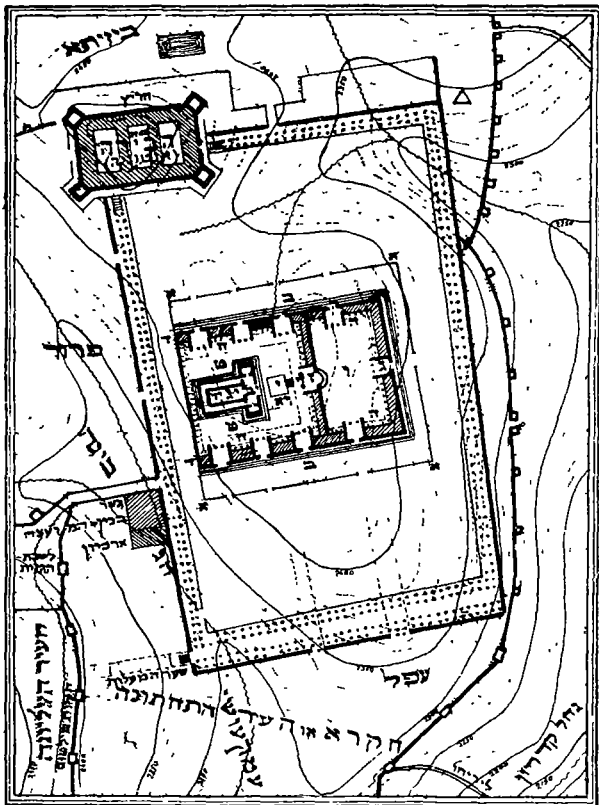
(א) הוא שער ניקנור, הידוע מן המשנה, בצד מזרח.

(ב) הוא אחי פילון הידוע מאלכסנדריה ואבי טבריוס המומר, מי שהיה נציב ביהודה ואחר-כך במצרים, וראש הצבא הרומאי הצר על ירושלים.

(ג) כל הבית נקרא בשם היכל, וביחוד נקרא בשם זה החלק המערבי (הקדש עם קושי-הקדשים), הנקרא בספר מלכים "ההיכל לפני", והחלק המזרחי נקרא במשנה (על יסוד יחוקאף ויואל) בשם "אולם".

(ד) מפני זה נמשל בית-המקדש לארי (רובץ) כמשנה (מדות ד, ו).

(ה) זה הוא "פתחו של אולם", הידוע מן הספרות התלמודית. ייש סתירה בנדון דתו בין דברי המחבר ובין דברי המשנה.

תכנית בית-המקדש

(בנין הורדוס)

(א) הסורג (ומבית לו: החיל)	(ו) עזרת הנשים
(ב) מעלות העזרה	(ז) השער הגדול (שער הקדים של העזרה)
(ג) שער הנחשת או השער הקורינתי	(ח) עזרת ישראל
(ד) לשכות בית-האוצר	(ט) עזרת הכהנים
(ה) האולמים של העזרה	(י) מזבח העולה
(יא) הכבש של המזבח	
(יב) האולם של ההיכל	
(יג) ההיכל	
(יד) בית קדשי-הקדשים (הדביר)	

תבל, אשר אין להם גבול. ומעבר פניו היתה הבית כלו מכסה זהב. ודרך הפתח הופיע הבית הראשון, הוא ההיכל אשר מחוץ (האולם), הגדול מאד וכל אשר מסביב לשער הפנימי (שער ההיכל לפני, או ההיכל סתם) האיר את עיני הרואים בנגה זהבו. כי הבית הפנימי (ההיכל) נבנה עם עליה ממעלה (שתי דיוטות) ורק הבית הראשון אשר לפניו (האולם) לא נפסק בקומתו. והתרומם למעלה תשעים אמה, וארכו היה חמשים אמה ורחבו עשרים אמה א). והשער מבעד לבית הזה (המוליך מן האולם אל ההיכל) היה כלו מצפה זהב, כאשר אמרתי, וככה גם הקירות מסביב לו. וממעל לשער נמצאה גפן זהב, אשר ירדו ממנה אשכולות כקומת איש. והנה הבית הפנימי (ההיכל) נבנה עם עליה, ועל-כן נראה שפל בקומתו מהבית החיצון (האולם) ודלתות זהב היו לו, חמשים וחמש אמה קומתן ושש-עשרה אמה רחבן. ולפניהן נמצא מסך (פרכת) בבלי כמדה הזאת, עשוי מעשה חושב, תכלת ובוץ (שש) ותולעת-שני וארגמן. ועבודת המסך היתה נפלאה, כי תערבת המינים האלה לא נעשתה בלי דעת ותבונה, כי-אם להראות את צלם העולם, ועלה במחשבה לתת בתולעת-השני את סמל האש, ובבוץ את סמל האדמה, בתכלת את סמל האויר ובארגמן את סמל הים; אלה (תולעת-השני והתכלת) נבחרו לזה לפי דמות צבעיהם, והשש והארגמן על-פי מוצאם, כי את הראשון מצמיחה האדמה והשני בא מן הים. והפרכת היתה רקומה תבנית כל השמים וצבאם מלבד החיות (מזלות גלגל החמה).

ה. והעובר מבית לאלה (הפרכת ושער ההיכל) היה בא אל החלק התחתית אשר להיכל, גבהו ששים אמה וארכו ששים ורחבו עשרים אמה ב). וגם חלק ששים האמה נחלק לשנים. החלק הראשון, אשר נבדל ממנו, היה ארך ארבעים אמה, ובו נמצאו שלשת הדברים הנפלאים, הכלים אשר יצא שמש לתהלה בקרב כל באי עולם, הלא הם: המנורה והשלחן ומוזבח-הקטרת. הנרות רמזו לשבעת הכוכבים הנבוכים (הפְּלָגִיטִים), כי זה היה מספר הקנים היוצאים מן המנורה. ושנים-עשר הלחם, אשר על שלחן-השרת, רמזו לגלגל החיות (מזלות החמה) ולחדשי השנה. והמוזבח, הנושא עליו שלשה-עשר סמי קטרת משפע הימים יחמדבר והארץ הנושבת, הראה, כי תבל ומלואה היא מהאלהים ולא להים. ההיכל אשר לפני ולפנים היה ארך עשרים אמה. וגם הוא נבדל בפרכת מחלק ההיכל אשר מחוץ לו. וכל דבר לא נמצא בו. ואסור היה לכל אדם להכנס ולנגוע ולהסתכל בו. הוא נקרא בשם „קדש-הקדשים“. מסביב לצלעות ההיכל התחתון נמצאו תאים רבים, תחתיים, שניים ושלישיים.

(א) כאן הארך מכין (מצפון צדדים) והרחב ממזרח למערב.

(ב) כאן הארך ממזרח למערב והרחב מצפון צדדים.

ולכל אחד מהתאים האלה היה מבוא מעבר השער. והחלק העליון (העליה שעל-גבי ההיכל) לא היה מקף סביב, ועל-כן היה צר יותר. וגבהו היה ארבעים אמה והיה דל מהחלק התחתון. ואם נחבר את ארבעים האמה אל ששים האמה אשר להיכל התחתון, יצאו לנו מאה אמה קומת ההיכל כ־19.

ו. ופני ההיכל מחוץ לא חסרו אף דבר אחד המרהיב את הלב והמצודד את העינים. כי בכל מקום היה מצפה לוחות זהב כבדים ולעת עלות השמש היה זורע נגה כמראה אש לוהטת, וכאשר העפיל איש להתבונן אל ההיכל, אלץ אותו הנגה להסב את עיניו מנגדו, כאלו-עורו אותן קרני השמש. ולזרים העולים אל ירושלים נראה למרחוק כדמות הר מכסה שלג, כי במקומות אשר לא צפה זהב היה לבן-צח, ועל ראש כפתו היו נעוצים וְנִי זהב מוחדים, לבל ירד שמה עוף השמים ולא יזהם את המקום א). ומאבני ההיכל הגיעו אחדות למדת ארבעים וחמש אמה בארך, וקומתן חמש אמות ורחבן שש. ולפני ההיכל נמצא המזבח (מזבח העולה), חמש-עשרה אמה קומתו, וארכו ורחבו חמשים אמה על חמשים אמה, בנין רבוע, ופנותיו היוצאות ממנו היו כדמות קרנות והמעלה על המזבח השתרע מדרום בשפוע קָל (בכבש), וכל ברזל לא נגע בו מעולם. ואת ההיכל והמזבח עטרה מחיצה בגבה אמה, עשויה מאבנים נאות, חמדה לעינים, והיא הבדילה בין הכהנים ובין העם. לזבים ולמצרעים היה אסור לבוא בשערי העיר כלה, ולנשים דוות נאסר לבוא בשערי המקדש. אולם גם בעת טהרתן לא היה להן המשפט לעבור את הגבול, אשר דברנו עליו למעלה. ומן הגברים נעצר כל איש, אשר לא התקדש כליל מטמאתו, לבוא אל החצר הפנימית. וגם הכהנים, אשר לא הטהרו, לא יכלו לבוא שמה.

ז. ובני משפחת הכהנה, אשר לא יכלו לשרת בקדש מפני מום אשר בבשרם, היו באים לפנים מן הקלעים עם אחיהם הכשרים ומקבלים את חלקי הזבחים על-פי משפט הכהנה, אך לבושיהם היו בגדי חל. כי רק הכהנים המשרתים שמו עליהם בגדי קדש. ואל המזבה וההיכל קרבו רק הכהנים, אשר לא נמצא בהם פסול, בלבוש בוץ (שש), ונאסר עליהם באסור חמור לשתות יין מפני כבוד עבודת אלהים, פן יקרה להם מכשול בעת שרתם בקדש. גם הכהן הגדול עלה אתם יחד אל המקדש, אולם לא בכל ימי השנה, רק בשבתות ובראשי-חודשים, במועדי השנה הכתובים בתורה, וכן גם ביום עצרה לכל העם מימים ימימה. ובשרת הכהן הגדול בקדש היה לבוש אזור (מכנסי) בד על ירכיו עד מתניו וממתניו ולמעלה נשא כתנת בד על בשרו, ועל הכתנת מעיל כליל תכלת, היורד על הרגלים, עם שפה וגדילים עליה ועל

(א) מעין שפורד כזה נקרא במשנה כלה עורב.

הגדילים נעשו פעמוני זהב ורמוני זהב, פעמון ורמון. הפעמונים היו כמין לרעם והרמונים סמן לברק. והחשב (חשב האפוד), המהדק את המעיל אל החזה, היה רקום חמש רצועות חוטים שונים משורים, מעשה חושב, זהב וארגמן ותולעת-שני ובוץ (שש) ותכלת, אלה המינים אשר ספרנו, כי מהם נרקמה הפרכת להיכל. גם האפוד נרקם מחמשת המינים האלה, אולם בו נמצא זהב יותר. ומראה הבגד הזה (האפוד) היה כתבנית שריון המכסה על הבר. ושני שלטי זהב קטנים (כתפות) חפרו את האפוד ובהם שבצו אבני-שהם א גדולות ויפות, ועליהן נחרתו שמות שבטי העם. ומהעבר השני (מעבר פני הכהן הגדול) היו תלויות שתיים-עשרה אבנים יקרות אחרות, שלש שלש בארבעה טורים, ואלה הן: אדם, פטדה וברקת, נפק, יהלם וספיר, שבו, אחלמה ולשם, ישפה, שהם ותרשיש ב, ועל כל אחת מהן נכתב אחד משמות השבטים. ואת ראשו כסה הכהן הגדול במצנפת שש ומסביב לה פתיל תכלת, ועל הפתיל מסביב זר זהב, הנושא פתוחי חותם הכתב הקדוש, אלה היו ארבע אותיות ב). אולם לא בכל עת נשא הכהן הגדול את הבגדים האלה, כי לבש בגדים פשוטים מהם (בגדי לבן) מדי בואו אל הדביר. רק פעם אחת בשנה בא לבדו אל המקום הזה, ביום אשר בו צוה כל העם לענות את נפשו לאלהים. ויתר דברי העיר וההיכל ומשפטיהם וחקיהם אכתוב לכל פרטיהם בפעם אחרת, כי עוד דברים רבים נשארו לספר עליהם.

ה. והבירה (מצודת אנטוניה) נמצאה בקרן הפנה, אשר בה נפגשו שני אולמות המקדש הראשון (הר-הבית), האולם אשר לרוח צפון והאולם אשר לצד מערב. היא נבנתה בראש סלע גבוה חמשים אמה ותלול מכל עבריו ובנינה היה מעשה ידי המלך הורדוס, אשר הראה בה את תכונת רוחו הנדיבה ביתר שאת. לראשונה צוה לצפות את הסלע מן היסוד בלוחות אבן, למען יהיה כלול בהדרו וגם יצנח כל איש אשר ינסה לעלות עליו או לרדת ממנו, ולפני בניני המצודה נמצאה חומה, שלש אמה קומתה, ומבית למחיצה הזאת התרוממה המצודה (אנטוניה) בכל שיאה עד גבה ארבעים אמה. בשטחה ובתכנית בנינה דמתה המצודה מבית לארמון מלכים, כי נחלקה לחדרים רבים

(*) המחבר כתב: סרדוניכים. וכתרגום השבעים: זמרגדים. ובמקומות אחרים תרגמו שהם: בריוס, פכסיגוס.

(ג) השמות היוניים: סרדיון, טפון, זמרגד, אנתרכס, יספיס, ספיר, אכטס, אמתיסטוס, פִּיגוריון (או פִּוּקורִיון), אוניקס, ביריזוס, כריוולתום — בשנוי קצת מסדר תרגום-השבעים (שמות, כ"ח, י"ז-ט). ובאמת גם סדר האכנים בתרגום השבעים אינו מתאים לסדר המקרא, כי תרגמו — במקום שנמצא במקרא יספיס — יהלם ואוניקס במקום ישפה, ואין לדעת את ההתאמה הנכונה בין שמות המקרא והשמות היוניים.

(ד) לפי עדות יוסף נמצא אפוא השם בן ארבע על הציון, ולא „קדש לה”.

למיניהם, שונים במראיהם ובתכונתם, לאולמים ולבתי-מרחץ ולהצרות רחבי ידים למחנה-הצבא, עד כי נמצא בה כל טוב חמדות העיר והדר בית מלכות. כִּלְהֵי היתה כתבנית מגדל אחד, אשר מארבע פנותיו נפרדו ארבעה מגדלים אחרים וכלם היו גבוהים חמשים אמה, מלבד המגדל לרוח דרום-מזרח, אשר היה גבוה שבעים אמה, עד כי נקל היה להשקיף ממנו על כל הר-הבית. במקום אשר נגעה המצודה באולמי הר-הבית נמצאו מדרגות ממנה לשני הצדדים (לשני האולמות, הצפוני והמערבי), ובהן היו אנשי צבא המשמר יורדים — כי תמיד חנה בה מצב הרומאים — ועומדים חמושים באולמים למועד החג לשמור על העם, פן יפרוץ בקרבו מרד. כי כאשר היה הר-הקדש למצפה העיר כלה, ככה היתה הבירה למצפה בית-המקדש ובה שכן המצב השומר על כל שלשה אלה (העיר, המקדש ואנטוניה) יחד, ובעיר העליונה נמצאה מצודה לעצמה — הלא היא ארמון הורדוס. והנבעה ביזתא (בציתא) נפרדה מאנטוניה, כאשר ספרנו למעלה, והיא היתה רמה מכל הגבעות והברה אל חלק העיר החדשה והיא לבדה כסתה על מראה הר-הבית מצפון. והנה אני חושב לדבר באר היטב על העיר ועל החומה במקום אחר, ועל-

כן יסיפיקו לי הדברים האמורים לעניני.

פרק ששי

על העריצים שמעון ויוחנן. בעת אשר סבב טיטוס את החומה נפצע נקנור וטיטוס התעורר לחזק את מלאכת הניצור.

א. וזה מספר אנשי המלחמה מן המורדים אשר בקרב העיר. עשרת אלפים איש פקודי שמעון, מלבד האדומים. וחמשים שלישים על עשרת האלפים ושמעון היה שליט עליון על כלם. והאדומים אנשי בריתו היו כחמשת אלפים איש, ועליהם עשרה שרי-צבא ונשואי-פניב, אשר בהם היו יעקב בן סוסא (שושא, צוצא) ושמעון בן כתלא. וליוחנן, אשר כבש את הר-הבית, היו ששת אלפים אנשי-חיל ועליהם עשרים שלישימי, וגם הקנאים התחברו אליו הפעם אחרי שבתם מריב ומספרם אלפים וארבע מאות ועליהם אלעזר, אשר עמד בראשם לראשונה, ושמעון בן אריא^א. ובעוד הם נלחמים ביניהם — כאשר ספרנו — היו אלה ואלה מפילים גורל על העם היושב בעיר, וכל האזרחים, אשר לא חברו אתם במעשי רשעתם, היו לבו לשתי המפלגות המריבות. בידי שמעון נמצאה העיר העליונה והחומה הגדולה עד קדרון,

^א בנוסחאות אחרות נקרא בן יאיר.

ומלבד אלה גם חלק החומה הישנה, אשר נטה לצד מזרח וירד אל חצר בית מונבו, הוא מלך ארץ חדיב מעבר לנהר. ובידיו היה גם המעין (השלח) וחלק חקרא (אקרה), היא העיר התחתונה, עם ארמון הילני אם מונבו. ויוחנן תפש את הר-הבית וחלק גדול מן הככר אשר מסביב ואת העפל ואת הנחל הנקרא קדרון. ואת המקום אשר ביניהם בתוך שלחו באש, למען יהיה להם לשדה מלחמת-אחים. כי גם בעת אשר חנו הרומאים לפני חומת העיר לא שבתה המריבה מבית. רק למצער נרפאה משובת יוחנן ושמעון בהגיתם לראשונה יחד משערי העיר על השונאים, אולם אחרי זאת שבו אל סורם ולבם חלק כבתחלה; הם נלחמו איש באחיו וכלכלו את כל דבריהם לשמחת לב הצרים על העיר. כי הרעה, אשר מצאה אותם מידי הרומאים, לא היתה קשה מהצרות, אשר עוללו איש לאהיו בידיהם, ואחריהם לא יכלה עוד שואה להוסיף על נגעי העיר. כי גוראים היו האסונות, אשר קרו את ירושלים לפני בוא מפלתה (מכל אשר מצא אותה אחרי המפלה) וכובשיה הגדילו לעשות בנצחונם, לאמר: המריבה כבשה את העיר והרומאים כבשו את המריבה, אשר היתה חזקה הרבה יותר מחסן חומותיה הבערות. ובאמת גאה לנו לתלות את כל הנוראות ביהודים ולראות במעשי הרומאים משפט צדק; אולם כל איש ישים אל לבו את המעשים ויחרץ משפטו!

ב. אלה היו הליכות ירושלים בימים ההם. וטיטוס סבב בראש רוכבים בחורים את חומת העיר מחוץ ותר לו מקום, אשר ממנו ישתער על החומה. אולם בכל אשר הביט לא מצא חפץ, כי מעבר הנחלים לא נמצאה כל דרך אל העיר, ומן העבר השני נראתה לעיניו החומה הראשונה החזקה מאד והוא פחד, פן תשגב מפני כל מכוונת-הרעש. ועל-כן יעץ להתנפל על העיר אצל מצבת-הזכרון ליוחנן הכהן הגדול, כי במקום הזה היתה המצודה הראשונה שפלה יותר והחומה השניה לא התלכדה בה, יען אשר לא שמו אנשי ירושלים את לבם לבצר את העיר החדשה גם במקומות אשר לא רב מספר יושביהם. ומשם היה נקל לצרים להבקיע אל החומה השלישית. בדרך הזאת אמר טיטוס בלבו ללכוד את העיר העליונה ואת הר-הבית יחד. ובעת אשר תר את החומה מסביב נפצע אחד מאוהביו ושמו נקנור בשכמו השמאלית, כי הוא נגש יחד עם יוסף קרוב אל החומה ונסה לדבר שלום אל העומדים עליה למעלה, אשר היה מינעם מכבר. בדבר הזה הכיר הקיסר לדעת את חרון-אף היהודים, אשר לא עצרו כח לאסוף את ידיהם גם מדורשי שלוםם הבאים להצילם, ובוה התעורר עוד יותר לעבוד במלאכת המצור ושלח את הלגיונות אשר לו להחריב את כל המקום אשר לפני העיר, וגם צוה עליהם לאסוף את כל העצים הדרושים לשפוך הסוללות. הוא פקד את צבאו בשלש שורות, למלא את העבודה, ובין הסוללות בתוך הציג את היורים ורובי-

הקשת, ולפניהם את כלי־הקלע המהירים ואת זורקי־הרמחים (הקספולטות) ואת מכונות רומי־האבנים (הבליסטראות), לעצור בעד האויבים מהגיח על עושי המלאכה ולגרש מעל החומה את האנשים, אשר יבקשו לעמוד להם לשטן. חיש מהר נחטבו העצים וכל המקום לפני חומת־העיר נהפך לשממה. ובעת אשר אספו הרומאים את כל הדברים הדרושים לשפך הסוללות וכל הצבא יגע בעבודה הזאת, לא ישבו היהודים בחבוק ידיים. עם העיר, אשר סבל את השד והרצח לבלי הרף, החליף הפעם כת, כי קוה לשאוף רוח מהיום והלילה, כאשר יהיו המורדים טרודים במלחמה מחוץ, וגם האמין, אשר יוכל לקחת שפטים בת־יבנים (עושי התועבות) לעת אשר תהיה יד הרומאים על העליונה.

ג. ואנשי יוחנן האיזו בו לצאת בראשם למלחמה עם האויבים מחוץ לשערי העיר, אבל הוא שקט תחתיו, כי ירא את שמעון. לעמת־זאת לא חבק שמעון את ידיו, כי הוא היה קרוב יותר אל הצרים. הוא הציג על החומה את מכונות־הקלע, אשר גולו היהודים לפניו מידי צסטיוס ומידי מצב אנטוניה, שנפל בידם, אולם בידי רב היהודים היו המכונות לבלי הועיל, כי לא נסו בהן. רק מתי־מספר למדו את הדבר מפי הבורחים (הרומאים), אשר נפלו אליהם, ואם גם לא היטיבו לירות מכלי־הקלע. לעמת־זאת המטירו על הרומאים אבנים וחצים וגם הגיחו אליהם בגדוד והתגרו אתם מלחמה מקרוב. ולאנשי המלאכה (הרומאים) היתה מקלעת הענפים הפרושה על מצודתם (משוכתם) למחסה, וכלי־הקלע עצרו בעד האויבים המגיחים אליהם. כי לכל הלגינות היו כלי־קלע נפלאים, וביותר ללגיון העשירי נמצאו כלי־קלע מהירים ומזיקים מאד ובליסטראות גדולות, ולא לבד את הפורצים מן העיר הניסו המכונות האלה, כי־אם גם את העומדים על החומה, כי משקל האבנים אשר פלטו המכונות היה ככר, והן היו עפות במרחק שני ריסיס ויותר, ולא רק הנפגעים על־ידן לא עצרו כח לטאת את כבד נפילתם, כי־אם גם העומדים מאחוריהם. לראשונה נסו היהודים להזהר מפני אבני־הבליסטראות, כי היו לבנות, ולא שאונן בלבד בשר את בואן, כי־אם גם מרחוק נכרו בצבען הנוצץ. וצופים היו ליהודים, אשר עמדו בראשי המגדלים וגלו להם את הדבר מדי פעם כאשר פערה המכונה את פיה והאבן הגיחה ממנה, בקראם אליהם בלשון עמם: „הבן (בן הקלע) א! הולך!“ אז נפוצו היהודים, אשר אליהם כוננה אבן־הקלע, והשתוהו לארץ, וכאשר נשמרו ננפשותיהם נפלה האבן ביניהם ולא נגעה בהם. ואחרי־כן התנכלו הרומאים

(א) כן הוא בהוצאת ניוה: ὄς — ואפשר כי זה לשון ערומים; בהוצאה הישנה

פשוט ὄς — פאמר: החץ או האבן השלוחה.

להשחיר את האבנים השלוחות, ויען אשר לא נראו עוד האבנים מרחוק כבראשונה, הצליחו הרומאים בקלעם ובמכה אחת המיתו אנשים רבים. אולם היהודים לא שמו את לבם לפגעים הרעים ולא נתנו לרומאים לשפוך את הסוללה במנוחה, כי עמדו על נפשם בתחבולה ובאמץ-לב ועצרו בעד מעשי השונאים בלילה וביום.

ד. כאשר כלתה מלאכת הסוללות, מדדו הבונים הרומאים את המרחק ביניהן ובין החומה בפתיל פשטים עם משקלת עופרת, אשר השליכו מראשי הסוללות מהם והלאה, כי לא מצאו להם עצה אחרת נגד המורים עליהם מראש החומה, ובראותם, כי מעתה יהיה לאליד מכונות-הרעש (הכרים, אילי הברזל) להשיג את חומות העיר, הגישו את כלי-המלחמה האלה. וטיטוס הקריב את מכונות-הקלע אל חומת העיר, למען אשר לא יכשילו היהודים העומדים למעלה את הכרים, וצוה לנגח את החומה. פתאם נשמע קול רעש גדול, כי חומת ירושלים נגחה בשלשה מקומות, ולקול הרעש צללו אזני יושבי העיר וצעקה גדולה היתה בחוצותיה, והחלה אחזה את המורדים אנשי-המלחמה בראותם, כי רעה נגד פני כלם, ועל-כן גמרו בנפשם להתחבר יחדו ולעמוד על נפשם. האנשים, אשר היו עד-עתה כאויבים, קראו איש אל אחיו: „הן כל מעשינו עד היום הזה היו כנפש שונאינו, וגם אם לא יתן האלהים עצת שלום שלום בינינו לארך ימים, צלינו לעזוב דרכי קנאת אחים ולצאת יד-אחת למלחמה על הרומאים“. ושמעון הודיע את האנשים אשר בהר-הבית, כי יתן להם לעלות לבטח על החומה, ויוחנן מלא את ידי אנשיו לעשות את הדבר, אף כי לא האמין לדברי שמעון. ואנשי-המלחמה אשר בעיר שכחו את שנאתם ואת מריבתם והיו לבשר אחד ועלו על החומה והשליכו מעליה לפידי אש רבים על המכונות וירו מבלי הרף על מניעי הכרים. ומרי-הנפש אשר בהם הגיחו גדודים גדודים משערי העיר וקרעו את הצפוי הסוכך על מכונות-המלחמה והחנפלו על אנשי-הצבא העומדים תחתיו, ואף כי לא היו מלמדי מלחמה, התגברו עליהם בעוזו רוחם. אך טיטוס מהר כפעם בפעם לעזרת אנשיו הנמצאים בצרה והעמיד לשני עברי המכונות את הרוכבים והרובים להכריח את היהודים עם לפידיהם, וגם השיב אחור את היהודים המורים מעל החומה. ואחרי זאת צוה לחזק את עבודת הכרים, אולם חומת העיר לא הזדעזעה מהלם הכרים. רק האיל אשר ללגיון החמשה-עשר העתיק מעט פנת מגדל אחד, אך לחומה בעצמה לא קרה כל רע, כי לא נפנעה מיד יחד עם המגדל, אשר היה בולט הרבה ולא עצר להרעיש עמו על-נקלה את חלק החומה הסובבת.

ה. זמן קצר ישבו היהודים במנוחה ולא הגיחו מן העיר, ופעם אחת הכירו, כי נפוצו הרומאים למלאכתם בקרב מחנם, בחשבם כי נסוגו היהודים

מפניהם, באשר כשל כחם ופחד גפץ עליהם, — ולמראה הדבר הזה פרצו המורדים בהמון רב מתוך מגדל הפיקוס דרך השער הנעלם ושלחו באש את בניני הרומאים וגם העפילו להבקיע עד מצודות מחנם. לקול צעקת היהודים מהרו הרומאים הקרובים להתיצב במערכה והנמצאים מרחוק נהרו לעזרתם. אולם המורדים התחזקו באמץ לבם על טכסיסי הרומאים והצליחו להניס את העומדים במערכה, אשר פגעו בהם לראשונה, ויחד אתם גם את הנאספים לעזרתם. ומלחמה נוראה פרצה מסביב למכונות-המלחמה, כי היהודים בקשו לשרפן והרומאים התאמצו לסכל את עצתם. וצעקת הנלחמים הפרועה עלתה השמימה, ורבים מהעומדים ראשונים במערכה נפלו חללים. אולם היהודים נלחמו כנואשים וידם היתה על העליונה ואש נגעה במצודות הרומאים וכמעט עלו כלן על המוקד עם המכונות יחדו, לולא עמדו על נפשם רבים מפקודי אלכסנדריה בשארית גבורה, כאשר לא קוו מראש, וקנו להם שם תפארה בקרב הזה, ובזה נתנו זמן לקיסר לאסוף את גבורי הרוכבים ולהתנפל על האויבים. הוא המית בידו שנים-עשר מחלוצי היהודים, ולמראה הנגף הזה פנה ההמון הנשאר ערף, והקיסר רדף אחריו ולהץ את היהודים אל תוך העיר והציל את בניני הרומאים מאש. וגם אחד היהודים נתפש חי במלחמה הזאת, וטיטוס צוה להוקיע אותו על צלב לפני החומה, למען יראו הנשארים וייראו ויכנעו לפניו. ואחרי אשר נסוגו היהודים אחור נפגע גם יוחנן ראש האדומים, בדברו עם אחד ממכיריו מאנשי-הצבא לפני החומה, כי אהד הערביים ירה בו חץ והמיתהו מיד, ואסון גדול היה ליהודים א) ואבל כבוד למורדים במותו, כי היה איש גבור-חיל בורוע ימינו וגם נשוא-פנים בתבונתו.

פרק שביעי

אחד המגדלים הבנויים בידי הרומאים בבקע ונפל תחתיו. הרומאים כבשו את החומה הראשונה ועשו מטבח גדול. טיטוס הסתער על החומה השניה. מעשי קנאינוס הרומאי וקסטור היהודי.

א. בליפה ההוא קמה פתאם מהומה גדולה במחנה הרומאים. כי טיטוס צוה לבנות שלשה מגדלים, חמשים אמה האחד, להציג על כל אחת הסוללות ולהניס מראשם את היהודים, ופתאם נהרס אחד המגדלים בעצם הלילה ולקול הנפץ הגדול נפלה חרדה על כל המחנה, והרומאים חשבו, כי האויבים

(ג) כן בהוצאות הישנות, ואצל ניוה: לאדומים.

השתערו עליהם, וכל אחד רץ לחגור את כלי-נשקו. ומהוכיח קמה בקרב הלגינות ומבוכה, כי איש לא ידע להגיד את שרש הדבר, ובזה גדלה עוד מצוקת האנשים, וכאשר לא ראו את האויב לעיניהם, יראו איש את אחיו, וכל אחד שאל בבהלה את חברו העומד על ימינו לאות א) הצבא, כאלו הבקיעו היהודים אל המחנה. הם היו כאנשים אשר נפלה עליהם מחתת אלהים, עד אשר חקר טיטוס את המעשה וצוה להודיע את הדבר בכל המחנה, ואחרי עמל רב שבתו הרומאים ממהומתם.

ב. והיהודים עמדו על נפשם בכח ועז, אולם מגדלי הרומאים הביאו עליהם רעות רבות, כי היו למפגע למכונות-הקרב, אשר הוקמו בראשי המגדלים, וגם למטילי-החניתות ורובי-הקשת ורומי-האבנים. והיהודים לא יכלו להשיב מלחמה לשונאיהם, המגביהים לשבת מהם, וגם לא מצאו עצה ללכוד את המגדלים, כי נבצר מהם להפוך אותם מפני כבד משאם, וגם לא יכלו לשלח אותם באש, כי היו מצפים ברזל, וכאשר נסוגו היהודים רחוק ממטחי קשת, לא היה לאלי-ידם לעצור את מהלמות הכרים, אשר נגחו את החומה בלי הרף ומעט מעט השלימו את הפצם. כבר הזדעזעה החומה מפני הניקון — בשם הזה קראו היהודים בעצמם למכונת-הרעש הגדולה אשר לרומאים, כי היתה נוצחת בכל מקום ב), והנצורים עיפו זה מזמן מפכד הקרבות התכופים ולילות הנדודים אשר עמדו על המשמר רחוק מחלקי העיר הנושבים. וגם קלות דעתם עמדה להם לספל את כל עצתם, עד כי חשבו למותר לשמור על החומה הראשונה, כי בטחו בשתי החומות הנשארות, על-כן הרפו רבים את ידיהם ונסוגו אחור. וכאשר עלו הרומאים בפרץ החומה, אשר הבקיע הניקון, עזבו כל היהודים את משמרותיהם וברחו אל החומה השניה. והרומאים באו מבית לחומה ופתחו את השערים והביאו שמה את כל הצבא. ככה כבשו הרומאים את החומה הראשונה לקץ חמשה-עשר יום (למצור ירושלים) בשביעי לחדש ארטמיסיוס (אפר), והרסו חלק גדול ממנה והחריבו את צפון העיר, כמעשה צסטיוס לפנים.

ג. וטיטוס העביר את צבאו אל המקום הנקרא בשם „מחנה האשורים“, אחרי כבשו את כל הככר עד נחל קדרון וקרב כמטחי קשת אל החומה השניה להשתער עליה במהרה. היהודים נפרדו לשני ראשים והגנו על החומה ביד חזקה. אנשי יוחנן נלחמו בהם מן הבירה (אנטוניה) ומאולם הצפון אשר להר-הבית ולפני מצבת המלך אלכסנדרוס, וחיל שמעון התיצב

(י) האות הסודי, המטמט לאנשי-הצבא להכיר איש את משנהו.

(ז) הוראת השרש „ניק“ ביונית נצחון. ניקון הוא בינוני (המנצח). המלה הזאת

נמצאת גם במשנה (כלים).

במבוא העיר על-יד מצבת יוחנן הגדול וסכך על החומה עד השער, אשר משם באו המים אל מגדל הפיקוס. כפעם בפעם הגיחו מן השערים והתראו פנים עם האויבים, וכאשר נהדפו אחור, הוסיפו להלחם אתם מעל החומה. אמנם בהתנגחם עם הרומאים כשלו לפניהם, כי לא ידעו את טכטיסי מלחמתם, אולם בהלחמם אתם מעל החומה היתה ידם על העליונה. הרומאים באזרו בגבורה ובדעת הקרב והיהודים התחזקו בעז נפשם, אשר גדל עוד מפני הפחד, וגם כח סבלם עמד להם. כי היהודים קוו להנצל והרומאים להחיש את בצהונם. אלה ואלה לא עיפו ולא יגעו, וכל היום השתערו הרומאים על החומה, והקרבנות על-יד שעריה נמשכו בלי-הרף, ולא נשארה צורת מלחמה אשר לא נסו בה. ורק בקשי השבית הלילה את המלחמה, אשר החלה לאור השחר, אולם כל לילה היה ליל נדודים ללוחמים משני העברים וקשה היה להם מאור היום, כי היהודים יראו, פן תפול החומה בידי אויביהם והרומאים – פן ישתערו היהודים על מחנם. על-כן לא פרקו מעליהם את נשקם כל הלילה והיו נכונים למלחמה לעת עלות עמוד השחר. והיהודים התחזו איש באחיו לחרף את נפשם, למען הפיק את רצון שרי צבאותיהם, וביותר היה כבוד שמעון ומוראו על פניהם, כי כל אחד מפקודיו נקשר בו בכל לב, עד אשר היה מוכן לשלוח יד בנפשו לעת יצוהו. והרומאים גם הם גברו חילים, כי ידעו אשר הנצחון ירשה להם ולא הסכינו להנגף לפני אויביהם. גם מלאכת המלחמה כל הימים ושנוני הקרב מבלי הרף וגאות גדל ממשלתם הוסיפו להם עצמה, ויותר מאלה חזק טיטוס את ידם, כי תמיד היו עיניו צופות את הכל בכל מקום. ונורא היה בעיני אנשי-הצבא להראות אותות מרץ-לב במעמד הקיסר, ההולך אתם יחד בקרב, בדעתם, כי עד-ראיה למעשה הלוחם המשכיל הוא הפעם האיש, אשר ישלם לו כגמול ידיו, וגדול יהיה שכר האיש, אשר יכיר בו הקיסר, כי הוא גבור-חיל. על-כן התנדבו רבים להפליא גבורה נשגבה מכחותיהם. בימים ההם ערכו היהודים פעם מערכה בחיל רב לעמת הרומאים לפני החומה, ובעוד אשר נלחמו שתי המערכות ממרחק קפץ לנגינוס, אחד מרוכבי הרומאים, על סוסו לתוך שורות היהודים והתנפל עליהם והפיצם והמית שנים מגבוריהם, את האחד הכה בפניו, כאשר התיצב לקראתו, ואחרי-כן שלף את חנית האיש הזה והכה את השני בצלעו, בהפנותו ערף לפניו, ואחרי-כן שב במרוצה מתוך מערכת האויבים אל אנשיו, מבלי אשר נפצע בבשרו. האיש הזה קנה לו שם בגבורים ורבים קנאו במעשה גבורתו והתאוו אף הם לעשות כמוהו. גם היהודים לא שמו לב לפגיעיהם וכל מחשבותיהם היו רק להשחית באויביהם, וקל היה המות בעיניהם, אם נפלו חללים אחרי המיתם אחד משונאיהם. ובעיני טיטוס לא היה שלום אנשי-צבאו קל מהנצחון ולמעשה

המצפיר להלחם בלי ישוב-הדעת קרא בשם שגעון. הוא חשב, כי הגבורה הנכונה קשורה בתבונת האדם הנוהר, כי לא יקרהו אסון, ועל-כן צוה לאנשיו להראות את אותות גבורתם מבלי לסכן את עצמם.

ד. טיטוס הקריב את מכונת-הרעש אל המגדל התיכון אשר לחומה הצפונית, ושם ישב במארב נוכח אחד מקרב היהודים ושמו קסטור עם עשרה אנשים דומים לו במדותיהם, ויתר השומרים ברחו מפני רובי-הקשתות. זמן-מה רבצו קסטור וחבריו תחת חסות צנת המגדל, אך כאשר התנועע המגדל, קמו ועמדו תחתיהם, כל איש במקומו, וקסטור פרש בידיו כמבקש רחמים וקרא בשם הקיסר וחלה את פניו בקול תחנונים לחמול עליו ועל חבריו. בהם לבו האמין טיטוס לדברים האלה וחשב, כי החלו היהודים להנחם על מעשיהם, וצוה להפסיק את תגופת האיל וגם הזהיר את אנשיו מירות על המתחננים, ואל קסטור קרא לדבר ככל אשר עם לבו. קסטור ענה, כי הוא רוצה לרדת אליו בברית שלום, ועל הדבר הזה השיב טיטוס, כי מחשבתו הטובה מוצאה חן בעיניו, וגם ישמח מאד, אם יעשו כל היהודים כמעשהו, והוא נכון לתת את בריתו שלום לעיר ומעשרת האנשים אשר עם קסטור התחפשו חמשה כאלו הסכימו עמו בעצתו ובקשו גם הם רחמים, והנשארים צעקו בקול, כי לא יהיו לעבדים לרומאים כל עוד יש לאי-ידם למות מות בני-חורין. זמן ממשך רבו אלה עם אלה, וכל העת שבתו הרומאים מרעש החומה. וקסטור שלח אל שמעון להודיעהו, כי יוכל להועץ במנוחה בדבר אשר עליו לעשות נגד השונאים ההורסים אל העיר, כי עוד זמן רב יעצור לסובב בכחש את מפקד הרומאים. ובעוד הוא שולח את הצירים שם לו כסות-עינים, כאלו הוא מדבר על לב האנשים הממרים את קולו לכרות ברית, והם התחפשו כאלו אינם אובים לשמוע לו, והרימו את חרבותיהם השלופות מעל לצנת המגדל ושלחו אותן בשריונותיהם, כאלו הם שוחטים את עצמם. תמהון הכה את לב טיטוס והעומדים עליו למראה קשי-לב האנשים: הם לא יכלו לראות מלמטה את הדברים הנעשים לאשורם, ועל-כן התפלאו מאד לאמץ-רוח האנשים ונדו לשברם. בין כה וכה ירה אחד האנשים בקסטור בחטמו, והוא מהר להוציא את החץ ולהראותו לטיטוס והתאונן על העול אשר נעשה לו. הקיסר התאנף ברובה החץ ושלח את יוסף הנמצא עמו יחד לתת את ימינו לקסטור. אך יוסף אמר, כי לא יוכל ללכת שמה, בדעתו, כי אין נכונה בפי המתחננים, וגם עצר בעד אוהביו, אשר מלאם רוחם לעלות אל קסטור. ואחד הבורחים אשר נפלו אל הרומאים, ושמו איניס, הודיע, כי הוא נכון לעשות את הדבר, וכאשר קרא אליו קסטור, כי יקח אחד הרומאים גם את צרור כספו, מהר איניס לעלות על המגדל ולפרוש את כנף בגדו. אולם קסטור הרים אבן ורמה בו, ואמנם לא פגע

באיש הזה, כי נשמר לנפשו (ונטה הצדה), אולם פצע את אחד אנשי-הצבא, אשר נגש שמה. כראות הקיסר את המרמה הזאת, הבין, אשר המלחו על האויב תהיה לו למחתה, כי רק איש קשה-לב לא יפול על-נקלה בפח ערומים. הוא כעס על אשר נלכד בערמה וצוה לחזק את תנופת מכונות-הרעש. וכאשר רעש המגדל תחתיו, שלחו אותו אנשי קסטור באש, ומתוך האש קפצו אל אחת המנהרות אשר מתחתם ובזה התעו את הרומאים להשתומם עוד הפעם למעשה גבורתם, כי חשבו, אשר השליכו האנשים את עצמם אל תוך האש.

פרק שמיני

הרומאים כבשו את החומה השנייה ושמו את פניהם לכבוש את החומה השלישית.

א. בזה כבש הקיסר את החומה (השנייה) ביום החמישי אחרי כבשו את הראשונה, וכאשר ברחו היהודים מפניו, פרץ שמה, עם אלף חמושים ועם בחורי הצבא העומדים עליו, במקום, אשר נמצאו שם חניות הצמר ובתי מלאכת הנפחים ושוק הבגדים אשר לעיר החדשה, והרחובות נטו באלכסון אל החומה. ואני חושב, אשר אלו מהר טיטוס להרוס את רב החומה הזאת, או החריב בכל חמר קיי המלחמה את העיר הנכבשה, כי אז לא התערב נזק בנצחונו. אולם הוא אמר בלבו, כי יבושו היהודים, בראותם, אשר הוא יכול לגמול להם רעה ולא עשה זאת, ועליכן לא הרחיב את פרץ החומה, עד אשר יהיה נקל לו להסוג אחור (בעת הצורך), ובבואו אל תוך העיר נתן פקדה לאנשי-צבאו, לבל ימיתו איש מהתפוששים ולא יציתו את הבתים באש, וגם הבטיח את המורדים, כי יתן להם לצאת במנוחה מן העיר ולהלחם בו כטוב בעיניהם, למען אשר לא יבלע לעם ירושלים, ואת יושבי העיר — כי ישיב להם את נחלתם ורכושם. כי יקר היה בעיניו מאד להציל את העיר למענו ואת בית-המקדש למען העיר. אמנם את לב העם מצא נכון למצותיו מני אז, אולם בעיני אנשי-המלחמה (שבין היהודים) נדמתה חבת-הבריות אשר לו לאות חסרון-כח, והם חשבו, כי טיטוס פונה אליהם בדברים האלה, באשר קצרה ידו לכבוש את שארית העיר. הם אימו על אנשי ירושלים בעונש מות, אם יבטאו בשפתיהם למסור את עירם, וגם שחטו את כל האנשים, אשר הרימו קולם לדרוש שלום, ואחרי-כן השתערו על הרומאים הבאים אל העיר, אלה יצאו לקראתם ברחובות ואלה נלחמו בהם מן הבתים, ואלה הגיחו מן השערים אשר ממעל ויצאו מחוץ לחומה, ושוברי החומה (הרומאים) נבעתו מפניהם וקפצו מעל המגדלים וברחו אל המחנה. והרומאים הנמצאים

מבית לחומה צעקו צעקה גדולה, כי מכל עברים שחו עליהם היהודים, וגם העומדים מחוץ צעקו בקול, כי דאגו לאחיהם הנלכדים. ומספר היהודים גדל מרגע לרגע, ודעתם את הרחובות הרבתה להועיל להם, ועל-כן פצעו רבים מן הרומאים והדפום מתוך החומה. והרומאים נאלצו להשאר על עמדם זמן רב, כי נבצר מהם להמלט בהמון דרך הפרץ הצר, וכמעט נפלו כל הבאים אל העיר בחרב, לולא החיש להם טיטוס עזרה. כי הוא העמיד בראשי הרחובות את דורכי-הקשתות והתיצב בעצמו במקום אשר נדחקו בו הרבים והשקית אח השונאים בחצים. ויחד עמו היה דומיטיוס סבינוס, איש-חיל, אשר הראה את גבורתו גם במלחמה הזאת. הקיסר נשאר במקום ההוא ולא חדל להמטיר חצים ולעצור בעד היהודים, עד תם כל אנשי-הצבא לצאת ומן המצר.

ב. ככה גרשו הרומאים מן החומה השנייה אחרי אשר לכדו אותה. ואנשי-המלחמה אשר בעיר לבשו גאווה וברום לבבם על החיל אשר עשו האמינו, כי לא יהינו עוד הרומאים לעלות על העיר, וגם אם יעלו עליהם למלחמה, לא ינגפו הם (היהודים) לפניהם לעולם. האלהים התעה את רוח בינתם על כל תועבותיהם, ועל-כן טחו עיניהם מראות, כי חיל הרומאים הוא גדול לאין-ערך מההמון אשר גרשו מן העיר, וגם לא שמו לבם לרעב המתרגש עליהם. אמנם הם יכלו עוד לשבוע משד בני העיר ולשתות לרויה את דם יושבי ירושלים, אולם האנשים הטובים (אוהבי השלום) היו זה מכבר במצוק, ורבים גועו ממחסור-מזון. אך באבדן העם ראו המורדים רוח והצלה לנפשם, בחשבם כי המשפט למצא ישועה (להשאר בחיים) הוא רק לשונאי השלום, אשר קבלו עליהם לחיות לרעת הרומאים, אולם ההמון הרב, אשר לא בחר בדרכי אלה, נחשב בעיניהם לנטל כבד, והם שמחו בראותם אותו פוחת והולך. אלה היו הליכותיהם עם היושבים בקרב העיר. וכאשר נסו הרומאים עוד הפעם לבוא בקרב העיר, הזדינו המורדים וסוככו בבשרם על פרץ החומה ושלשה ימים נלחמו ביד חזקה ברומאים ולא נתנו להם לעבור, וביום הרביעי השתער עליהם טיטוס ביתר עז ולא יכלו לעמוד בפניו; הם נגפו במקום אשר היתה שם תבוסתם לראשונה ונמלטו משם. וטיטוס כבש עוד הפעם את החומה (השנייה) וצוה מיד להרוס את כל חלקה ברוח הצפון, ועל המגדלים אשר בצלע החומה מנגב העמיד צופים וחשב מחשבות לעלות על החומה השלישית.

פרק תשיעי

טיטוס הרפה מעט מעבודת המצור, ובראותו כי לא נפל רוח היהודים, תזק את המצור מחדש ושלח את יוסף לְצַבֵּר שְׁלוֹם אֶל אחיו.

א. טיטוס גמר להנפש מעט מעבודת המצור ולתת בזה זמן למורדים להשיב את הדבר אל לבם, אולי יִכְנְעוּ מפניו בראותם את הריסות החומה השנייה או ביראתם מפני הרעב — באשר לא יספיק החמס את צרכיהם לדרך ימים. בזמן המרגוע הזה מצא טיטוס חפץ, כי הגיע יום השלום, אשר בו היה חק לרומאים לשקול על-ידי אנשי-הצבא את משכרתם. הוא צוה על שרי התילים לסדר את הצבא במקום נשקף לעיני האויבים ולתת לכל אחד את מכסת הכסף. ואנשי-הצבא עברו כחק עם חרבות שלופות מנדניהן וחמושים בכל כלי-נשקם, והרוכבים הוליכו את סוסיהם הערוכים למלחמה. והככר אשר לפני העיר הבריק למרחוק מנגה הכסף והזהב ושל כלי-הנשק, ולא היה כמראה הזה מחזה-שעשועים לרומאים ולשמח את לבם) וחזון אימה לאויבים. כל החומה הישנה ורוח הצפון אשר לה-הבית כסו אנשים, אשר נהרו לראות במחזה. ומרחוק נראה, כי כל הבתים היו מלאים אנשים נטויי גרון, ונדמה, כי לא נמצא מקום בעיר, אשר לא כסו אותו המונות אדם. מחתה נוראה נפלה גם על אבירי-הלב למראה החיל הגדול הזה ובך נשקו והדרת מערכותיו. ואני חושב, כי גם המורדים נחמו על מעשיהם למחזה הזה, לולא זכרו את הרעה הגדולה, אשר הביאו על העם, ונואשו מתקותם לקבל חנינה מאת הרומאים. הם ידעו, כי ימותו מות נבלים, כאשר יכנעו תחת הרומאים, וחשבו, כי ייטב להם הרבה המות במלחמה. וכה נגזרה גזרה, כי יסופו הצדיקים עם הרשעים, והעיר תחרב עם המורדים יחדו.

ג. בארבעה ימים כלו הרומאים לשלם לאנשי-הצבא אשר בכל לגיון ולגיון את משכרתם, וביום החמישי ראה טיטוס, כי אין איש יוצא אליו מהיהודים לְצַבֵּר שְׁלוֹם, וחצה את צבאו והחל לשפוך סוללות על הבירה (מצודת אנטוניה) ועל מצבת יוחנן והכהן הגדול, כי מצד המצבה הזאת חשב לכבוש את העיר העליונה, ומצד הבירה את ה-הבית, — וכל עוד לא נפל ה-הבית בידו לא יכול להשתרר על העיר לבטח. בכל אחד משני המקומות האלה נשפכו שתי סוללות, אחת לכל לגיון. האדומים ואנשי-המלחמה, פקודי שמעון (ובן גיורא), הגיחו מן העיר להשיב אחור את ידי עושי המלאכה על-יד המצבה, ואת העובדים על-יד הבירה עצרו אנשי יוחנן והמון הקנאים. ולא בקלע-היד לבד הפליאו להעזר ממרום שבתם, כ-י-אם גם במכונות-

המלחמה קשתה ידם על הרומאים, יען כבר למדו ידיהם לעבוד עבודתן, כי בעשותם בהן יום-יום קנו להם נסיון. שלש מאות כלי-קלע מהירים וארבעים בליסטראות (רומי-אבנים) היו להם, ובאלה הכשילו את פֶּח הרומאים בשפכם את הסוללות. וטיטוס ידע, כי ישועת העיר תהיה לו לברכה וחרבנה יהיה לו לקללה א), ובעוד הוא מחזק את עבודת המצור לא שב ממחשבתו לדבר על לב היהודים, כי יקחו מוסר, ואל מעשיו צרף גם עצה טובה, ובדעתו, כי יש אשר הדבר והנכנס אל הלב מפליא לעשות מן החרב, פנה אל הלוחמים להסגיר בידו את העיר, אשר כבר נכבשה כמעט, וגם שלח את יוסף לדבר אתם בשפת אבותיהם, אולי יטו אזנם לדברי אחיהם בן-עמם.

ג. יוסף סבב את החומה ותר לו מקום, אשר ישמע ממנו קולו ולא ישיגהו שם חץ שלוח, והרבה לדבר תחנונים אל יושבי העיר לאמר: „חוסו על נפשותיכם ועל נפשות אחיכם, חוסו על עיר אבותיכם ועל מקדשכם, ואל תהיו קשים ורעים להם מהנכרים (האויבים). הן אין לרומאים חלק ונחלה ביניכם, ובכל-זאת הם מכבדים את מקדשי שונאיהם, ועד היום הזה לא שלחו בהם את ידיהם לרע, ורק אתם לבדכם, אתם שתילי המקומות הקדושים האלה, נושאים את נפשכם להחריבם, וגם אם תעמוד להם הצלה ולא מידכם תבואו. הן עיניכם רואות, כי חומותיכם הגדולות והבצורות כבר נפלו, והחומה הזאת הנשארה היא רפה ודלה מהנכבשות. שימו אל לבכם, כי אין לעמוד בפני עוזו הרומאים, והן כבר משכתם בעלם מתמיל-שלשום. אם גם טוב ויפה להלחם בעד הערות — הנה הדבר הזה הוא נאה לכתחלה. אולם מי שכרע פעם אחת ונכנע זמן רב, ואחרי-כן הוא מנסה לפרק את העל מעל צואריו, עושה מעשה-מי שמתהפך בחבלי מות ולא מעשה אוהב החרות. אמנם יאות לנבל כבוד אדונים רפי-ידיים, אבל לא להרים יד במושלים, אשר כל העולם עובד להם. היש ארץ בעולם, אשר נמלטה משבט הרומאים, מלבד מקומות השרב או הקרצ, אשר אין בהם חפץ? בכל מקום עבר המזל אליהם (תפשו את השלטון) והאלהים השם חליפות לממשלות העמים עוזר עתה לשליטי איטליה. גם לחית הארץ וגם לבני-האדם נתן חק ולא יעבור, כי עליהם להכנע בפני התקיפים מהם והשליט בקרבם הוא אשר לו עצם הנשק. על-כן נכנעו גם אבותינו לפני הרומאים, אף כי היו גדולים וטובים ממנו ברוחם ובכח גופם ובכל חסן, ולולא ידעו, כי האלהים עוזר לרומאים, כי אז לא עשו כדבר הזה, ואתם אומרים להתחזק ולעמוד בפני הרומאים ובמה תשימו מבטחכם? הן כבר נלכדה העיר ברבה, ואם גם נשאר עוד חלק החומה לעומדים מבית, הן מצבם קשה ממצב שבויי-מלחמה. כי לא נעלם מעיני

(*) במקור: „וטיטוס ידע, כי העיר תנצל או תחרב לעצמו“.

הרומאים דבר הרעב אשר בעיר, האוכל עתה את בשר העם, ולא יארכו הימים והוא יגע גם עד נפש אנשי-המלחמה. והלא אם יחדלו הרומאים להרעיש את חומת העיר ולא ישתערו עליכם בחרבות שלופות, הנה אויב נורא רובץ בקרבכם מבית, אשר לא תוכלו לו במלחמה, והוא הולך הלוך ועצום משעה לשעה. האמנם תקחו חרב בידכם להלחם גם ברעב, ורק אתם לבדכם מכל בני-האדם תעצרו כח לכבוש את זלעפותיו? מה טוב יהיה לכם בהנחמכם על מעשיכם עד אשר לא יבוא קץ האסון, ותבקשו ישועה כל עוד יש לא־לידכם להשיגנה. כי לא יזכרו לכם הרומאים את מעשיכם הראשונים, אם לא תקשו את לבבכם עד הקץ, כי מתכונתם הם מתונים בנצחונם ודרכם לכבוש את כעסם בפני תועלתם. הן לא יהיה להם הדבר לתועלת בכבשם עיר ריקה מאדם וארץ שאיה, ועל־כן רוצה הקיסר לתת לכם את בריתו שלום. אולם לא יציל ממות נפש-אדם, אם יכבוש את העיר בחזק־יד, ועל פל יקשיח את רחמיו מהאנשים, אשר לא הטו און לקולו בדברו טוב אליהם בעת צרתם הגדולה. הלא מפלת שתי החומות הראשונות היא ערֶבָה נאמנה, כי בעוד זמן מצער תִּקְבֹּשׁ גם החומה השלישית, ואף אם לא יצליח כל כלי-משחית לערער את מבצרכם, הנה הרעב ילחם בכם לרומאים."

ד. בעוד יוסף מדבר את דברי התוכחות האלה התלו בו רבים מהעומדים על החומה ורבים שפכו עליו חרפות ובוז ואחדים ירו בו. כאשר ראה יוסף, כי לא הטה את לב האנשים בדברי העצה הנכוחים, פנה להזכיר להם את דברי ימי אבותיהם ונשא את קולו ואמר: „הוי בניס אמללים, אשר שכחתם מאין תבוא עזרתכם, האם בחרב ובזרוע תלחמו עם הרומאים? מי הוא האויב, אשר נצחנו אותו בדרך הזאת? האם לא האלהים בורא היהודים הוא שעשה בכל עת שפטים בעושקיהם? ואיך לא תסבו את עיניכם לראות את המקום, אשר ממנו אתם יוצאים למלחמה, ולא תכירו את עוזרכם, אשר חללתם את שמו? האמנם לא תזכרו את נפלאות האלהים בימי אבותינו ואת האויבים הרבים והעצומים, אשר השמיד לפנים במקום הקדוש הזה? רעדה תאחזני מדי דברי על מעשי אלהים באזנים טמאות כאלה. אך הסכיתו ושמעו, למען תדעו, כי לא ברומאים לבד אתם עושים מלחמה, כִּי־אם גם באלהים. נכו א) מלך מצרים לפנים, הוא הנקוב גם בשם פרעה, יצא בחיל עצום וגזל את שרה המלכה, אמנו ב). ומה עשה בעלה אברהם אבינו ג)? האם יצא להלחם

(א) המחבר ערב כאן את שם פרעה־נכה בשם פרעה.

(ב) במקור: אם עמנו.

(ג) במקור: אבי אבינו.

בחרב עם הזד הבליעל, אף כי היו לו שלש מאות ושמונה-עשר שלישים א) ולכל אחד מהם נמצא חיל לאין-מספר? או הטרם חשב, כי כל החיל הזה הוא כאפס, אם לא יהיה אלהים בעזרו, והרים את ידיו הטהורות אל המקום, אשר טמאתם אתם כיום הזה, לשחר את פני העוזר הגדול, אשר לא יפלא ממנו דבר? והאם לא הושבה המלכה לבעלה עד ערב היום הבא וכל רע לא אנה לה, והאם לא השתחיה המצרי (לא־להים) במקום הזה, אשר מלאתם אותו דם-אחים, וכֵּלֹ רוּעַד מִפְּחַד חַיּוֹנוֹת-לַיְלָה — ולא ברח ואל ארצו אחרי כפרו במנחת זהב וכסף את פני העברים אהובי אלהים? והאם עלי לספר לכם על מושב אבותינו במצרים? הטרם התענו בעל מלכים זרים ארבע מאות שנה, ותחת לעמוד על נפשם בחרב נקמה ולהִשָּׁע בכח ימינם הפקידו את נפשם בידי אלהים? ומי מכם לא ידע את הַעֲרָב, אשר מלא את ארץ מצרים, ואת החלאים הרעים, אשר השחיתוהו, ואת המֵאָרָה ביבול הארץ, כאשר אזלו המים מן היאור (נילוס), ואת עשר המכות, אשר ירדו רצופות, עד אשר שלחו (המצרים) את אבותינו ממצרים בלי שפרכת-דם ובלי סכנה ושמרו עליהם בדרכם? וכאשר גזלו הארמים (הסורים) ב את ארון-הקדש מידינו, האם לא הקיפה הצעקה את כל שדה פִּלְשֵׁתִים ג) עם פסל דגון? האם לא עלתה צעקת כל עם הגוזלים ואת הקדשו בעלות רקב במעורי בשרם ובצאת מעיהם יחד עם מאכלם — עד אשר השיבו ידי העושקים את הארון למקומו בקול צלצלים ד) ובתפים ה) והביאו כל מיני קרבנות לכפר את המקדש? האלהים עשה את כל התשועות האלה לאבותינו, כאשר לא בטחו בזרועם ובחרבם והפקידו בידו את גורלם! וכאשר משך אחריו סנחריב ו) את כל המונות ארץ אסיה וחנה על העיר הזאת, הבידי אדם נשברה זרועו? הטרם השליכו אבותינו את הנשק מידיהם ופרשו אותן בתפלה (לא־להים) ומלאך-האלהים השמיד את כל החיל הזה, אשר לא יִמְנָה, בלילה אחד? וממחרת השכים מלך אשור ומצא מאה ושמונים וחמשה אלף פגרים וברח עם הנשארים אל ארצו, אף כי לא לקחו העברים חרב בידם ולא רדפו אחריו. הלא תדעו גם את עבודות בבל, אשר חי שם העם בגלות שבעים שנה ולא קם להשיב לו את חרותו, עד אשר התעורר פֶּרְשׁ

א) אֵלֶּה חַיִּיכִי אֲבֵרְהֶם. יוסיפוס השתמש כבר בחמר מדרשי.

ב) ככה, במקום הפִּלְשֵׁתִים שֶׁ הַמִּקְרָא.

ג) במקור: פִּלְסֵטִינִי, Παλαιστίνη.

ד) במקור: „קומבֵּלִים“.

ה) במקור: „טומפֵּנִים“.

ו) המחבר כותב כאן: סנחריב במס, כדרך השבעים.

לעשות את הדבר הזה למצא חן בעיני אלהים, ועל-ידו נשלחו ומגלותם) לעבד את האלהים, אשר כרת אתם ברית. בקצרה אמר לכם, כי מעולם לא עשו אבותינו גבורות בעזיזים ומעולם לא בושו מתקותם, כאשר לא חגרו את כלי-נשקם ורק שמו מבטחם באלהים. מדי שבתם בארצם במנוחה עשו חיל ברצון השופט העליון, ולעת צאתם למלחמה כשלו תמיד ונפלו. כה היה הדבר, בעת אשר צָר מלך בבל על העיר הזאת, וצדקיהו מלכנו נלחם בו ולא שמע לנבואת ירמיהו, ונפל בשבי האויב ועיניו ראו בחרבן העיר וההיכל, אף כי היה טוב וישר הרבה מנשיאיכם אתם, והעם אשר עמו עלה בצדקתו על המונכם כיום הזה. הן כאשר קרא אליהם ירמיהו בקול, כי הרגיוזו את האלהים בתועבותיהם, אשר עשו להכעיסו, וכי יכרעו (לפני האויב), אם לא יסגירו את העיר (ובידו), לא שלחו בו המלך והעם יד! ומה אתם עושים עתה? אם גם לא אזכיר את מעשיכם בקרב העיר, כי תלאה לשוני לפרש את כל מעשי רשעתכם כהלכה — הן גם אותי אתם מנאצים וממטירים עלי חצים על אשר באתי לדבר על לבכם למען הושיעכם, ואתם מתרגזים עלי מאד לעת שאתי על שפתי את זכר עונותיכם, ולטרח עליכם לשמוע את דברי המעשים, אשר אתם עושים יום יום! ועוד דבר: כאשר חנה על העיר הזאת אנטיוכוס הנקרא אפיפנס, אשר הרבה לנבל את שם אלהים, יצאו אבותיכם לקראתו בחרב, והם נפלו חללים במלחמה, והעיר היתה לבז בידי האויבים, ובית-המקדש שמש שלש שנים וששה חדשים! והאם עלי עוד להוסיף דברים? מי העיר את הרומאים לעלות על עמנו — האם לא אשמת יושבי הארץ? מתי החל זמן עבודתנו — האם לא במלחמת האחים בימי אבותינו? הלא שגעון אריסטובולוס והורקנוס והמריבה אשר ביניהם עוררו את פומפיוס לבוא אל העיר, והאלהים הכניע לפני הרומאים את האנשים, אשר לא היו ראויים לחיי-חפש. אחרי מצור שלשה חדשים הסגירו את עצמם בידיהם, אף כי לא הרבו עונות לחלל את הקדשים ולהפר את הַקְּקִים כמעשיכם היום, ואף כי הרבה הרבה עלו, גדלו מכם בחסנם ותכונתם למלחמה. ואיך לא נזכור את קץ אנטיגנוס בן אריסטובולוס, אשר בימי מלכותו שפט האלהים את העם החוטא למפלה עוד הפעם, והורדוס בן אנטיפטרוס הביא עמו את סוסיס, וסוסיס הביא עמו את חיל הרומאים, וששה חדשים נמצאו אבותינו במצור, עד אשר השיגם גמול אשמתם והם נפלו בשבי והעיר היתה לבז לשונאים? מעולם לא נתן בידי העם להצליח בחרב, ותמיד היתה המפלה סמוכה למלחמה. על-כן אני חושב, כי נאה ליושבי ארץ-הקדש להפקיד את כל משפטם בידי אלהים ולמאוס בכח זרוע האדם, למען ימצאו חן בעיני השופט העליון. ואתם — המלאתם אף אחד הדברים, אשר צוה עליהם המחוקק את הברכה, או הנזהרתם אף באחד

הדברים, אשר פקד עליהם את המארה? עד כמה הרביתם לחטוא מאבותיכם, אשר נפלו בידי אויביהם חיש מהר! הן קל היה בעיניכם לעשות עון במסתרים, לגנוב ולארוב ולנאף, כי עוד תתחרו איש באחיו במעשי רצח ושד, ואתם בוקעים לכם דרכי־רשעה חדשים ומוזרים, והמקדש נהפך למקוה כל ושוֹדד ורצח) ומקום משכן אלהים נטמא בידי בניו, המקום הקדוש, אשר גם הרומאים התפללו אליו מרחוק ורבים מהם עזבו מנהגי־עמם ודבקו בחקיננו. האחרי כל התועבות האלה אתם מחכים לעזרת האלהים, אשר חללתם את שמו? ואם גם אנשים ישרים אתם ובידים נקיות אתם מחלים את פני אלהים, כבר ידי מלכנו בעת התפללו (אל האלהים) לעזרהו מידי מלך אשור — כאשר השמיד האלהים את כל החיל הגדול בלילה אחד — האם כמעשה מלך אשור עשו גם הרומאים, ועליכן לכם המשפט לקוות, כי יחדש לכם אלהים את עזרתו כקדם? האם לא לקח מלך אשור כסף מידי מלכנו לבלתי החריב את העיר, ואחרי־כן הפר את שבועתו ועלה לשרוף את ההיכל? ואולם הרומאים עולים עליכם לדרוש מידכם את המס כחק להם, אשר שלמו אבותיכם לאבותיהם, ואם יקבלו את המס, לא יחריבו את העיר ולא יגעו בקדשיה ויתנו לכם את כל נחלתכם, ובני־ביתכם ישארו בני־חורין, ואתם תמשלו ברכושכם כטוב בעיניכם, וגם את חקי־קדשנו ישמרו. הן תועי־לב אתם בחשבכם, כי יעשה אלהים לצדיקים האלה כמעשהו לרשעים לפנים. והלא דרך האלהים הוא להחיש את נקמתו בעת רצונו, ולכן השמיד את חיל אשור בלילה הראשון לחנותו על העיר, ואלו באמת היה עמנו ראוי לחיי־הפש והרומאים היו ראויים לענש, כי אז פגע אלהים בהם מיד, כאשר עשה לאשור, בעת אשר נלחם פומפיוס בעמנו או אחרי־כן לעת עלות ספיוס על העיר, או בזמן אשר החריב אספסינוס את ארץ הגליל, או לאחרונה, כאשר נגש טיטוס אל העיר. אולם מִגְנוּס (פומפיוס) וספיוס כבשו את העיר בחזק־יד וכל רעה לא מצאה אותם, ואספסינוס עוד עלה לגדלה אחרי הלחמו בנו וקבל את נזר המלוכה, ולטיטוס נפתחו מקורות הארץ בברכה רבה, אשר כזבו מימיהם לכם לפנים. הלא תדעו, כי לפני בוא טיטוס דללו מי השלֵחַ ויחר המעינות אשר בקרבת העיר, עד כי הטל עליכם לקנות לכם מים במשורה (בכדים), ועתה כל המקורות האלה נותנים את מימיהם לרויה לאויביכם, לא רק די צרך האנשים והבהמה, כִּי־אם גם דִּי השקֹת את הגנים. וכבר היה האות הזה פעם אחת לפני חרבן העיר, כאשר עלה מלך בבל, אשר דברתי עליו, להלחם בירושלים וכבש אותה ושלח אותה באש על ההיכל, אף כי אין אני חושב, אשר הרבו בני הדור ההוא מעשי־רשע כמוכם היום. עליכן אני מאמין, כי זה הוא אות, אשר עזב אלהים את המקדש ועבר אל מחנה צְרִיכְם, אשר אתם נלחמים בהם.

הפעם. הן כל איש ישר יברח מבית טמא, ונפשו תגעל ביושביו — והאמנם תחשבו, כי האלהים ישאר אתכם אחרי כל מעשי תועבותיכם, הוא אשר עינו צופה כל תעלומה ואזנו שומעת גם בעת אשר אתם מחרישים? והנמצא דבר, אשר עשיתם אותו בלאט ובמסתרים, אם יש אתכם סוד, אשר לא נגלה לאויביכם? הלא אתם עושים נבלה ביד רמה (בפומבי) ומדי יום ביומו אתם רבים ביניכם, מי מכם ירבה להרע, ונושאים את רשעתכם לעיני השמש, כאלו למעלה טובה נחשבה בעיניכם. ובכל זאת עוד נשארה לכם דרך ישועה, אם תרצו בה, כי האלהים מרבה לסלוח למודים ועוובים. הוי לבות-הברזל! פרקו מעליכם את נשקכם, עוררו רחמיכם על עיר אבותיכם, אשר נהפכה כבר למעי-מפלה, הביטו מאחריכם וראו את צבי-עֲדִיכֶם, אשר אתם מפקירים בידיכם, את תפארת העיר, הדרך המקדש, יקר מתנות עמים רבים, ומי יערוב את לבו לשלח בכל אלה את האש? מי ירצה, אשר לא תוספנה עוד עיניו לראות את אלה? והיש לנו דבר יקר מאלה להצילה? הוי, אבירי-לב, הקשים מאבן! אם לא תביטו על הדברים האלה בעיני-בשר, חמלו על משפחותיכם ותעבורנה לנגד עיני כל איש מכם תמונות בניו ואשתו והוריו, אשר יסופו במהרה ברעב או בחרב. יודע אני, כי יחד אתכם נמצאו בצרה גם אמי ואשתי, משפחתי נשואת-הפנים ובית-אבי המפאר מקדם, ואולי יראה בעיניכם, כי רק למענם אני נותן לכם את העצה הזאת, המיתו אותם בידיכם, ויהיה דם קרובי כפר ישועת נפשכם, וגם אני נכון למות, אם תקחו מוסר אחרי מותי!

פרק עשירי

רבים מבני ירושלים מתאמצים לנפול אל הרומאים. הרעב והמצוקות הקשות, שעברו על הנשאים בעיר.

א. כאשר קרא יוסף את הדברים האלה בדמעות על עיניו, לא נכנע לב המורדים ולא האמינו, כי תהיה להם נפשם לשלף, כאשר ימסרו את עצמם [בידי השונאים]. אולם בני העיר התעוררו לנפול אל הרומאים. אלה מכרו את רכושם בלא-כסף ואלה מכרו את תכשיטיהם היקרים ובלעו את מטבעות-הזהב, לבל תשיגם יד השודדים, ואחרי-כן ברחו אל הרומאים, וכאשר הוציאו את הזהב מקרבם, נמצא להם כסף די-מחסורם, ושיטוס שלח רבים לחפשי ונתן לכל אחד לבחור מקום-מושב לו כטוב בעיניו, ובדבר הזה חזק עוד את היהודים אשר בעיר ברצונם לנפול אליו, למען החליץ מכל צרותיהם, מבלי היות עבדים לרומאים. אולם חברי יוחנן ושמעון שמרו על

מוצאי העיר בפני האנשים האלה יותר מאשר שקדו לסגור על מבואיה בפני הרומאים. וכל איש, אשר דבק בו על חשד, נשחט בידיהם מיד.

ג. עשירי ירושלים תמו לגוע גם בהשארם בתוך העיר. המורדים שמו על רבים עלילות דברים, כי הם אומרים בלבם לנפל אל הרומאים, והמיתום ולקחו את רכושם. וככל אשר כבד הרעב בעיר, כן חזק זדון המורדים ומיום ליום גדלו שתי הרעות גם יחד. וכאשר נעלם להם מעיני הרואים, פרצו המורדים בבתים ובדקו שם, ובמצאם לחם הכו את יושבי הבתים על אשר כחשו בדבר, וכאשר לא מצאו לחם בבית, ענו את בעליו על אשר השכיל לטמון את המזונות. והכרת פני האנשים ענתה בהם, אם נשאר להם לחם אם לא: אלה אשר היה להם עוד כח נחשדו, כי נמצאה להם צידה למכביר, ואלה אשר שפו עצמותיהם שלחו לחפשי, כי לא לחכמה נחשב להמית את האנשים, אשר יגועו עוד מעט במחסור פל. העשירים נתנו בסתר את כל רכושם באיפת-חטים והעניים הסתפקו במדת-שעורים, ואחרי-כן נסגרו בחביון פנות בתיהם ובגדל רעבונם בלעו את הגרעינים כמו-שהם או אפו את לחמם בחפזון, לעת אשר רוח להם מעט מהרעב ומהפחד. ובשום מקום לא נמצא שלחן ערוך, כי הוציאו הרעבים את המאכלים מן האש בטרם בשלו דָּיָם, ובלעום בעודם בכפם.

ג. מה עלוברים היו מזונות יושבי ירושלים, ודמץ דמעה כל עין למראה הנורא, כאשר תפשו להם התקיפים את המאכלים והחלשים מררו בבכי. כי דרך הרעב לנפא את כל רגשות האדם, ויתר על פל הוא משבית את רגש-הפשת. הנשים טרפו את הצידה מידי בעליהן, והבנים מידי אבותיהם, ועוד גדול מזה היה הכאב למראה האמות, אשר הוציאו מפי עולליהן את לחמם, וכאשר התעטפו מחמדי-נפשן ברעב בעודם מנחים בורעותיהן, לא חמלו עליהם ולקחו מהם את רסיסי-חייהם (האחרונים). ובאכלם ככה את לחמם לא נסותרו מעיני המורדים, אשר שוטטו בכל עבר, ולא נחלצו ממעשי חמסם.

כי בראות המורדים בית סגור על מסגר, היה להם הדבר לאות, כי יושבי הבית מוציאים את לחמם לאכלו, ומהרו ושברו את הדלתות ופרצו אל הבית, וכמעט חנקו את האנשים להוציא את המאכל מגרונם. הם היו מכים את הזקנים המחזיקים את מזונם בידם, וסוחבים את הנשים בשערותיהן על הסתירן את הצידה בכפייהן, לא נשאו פני איש-שיבה ולא חמלו על נפש עוללים, כי היו מרימים את הילדים עם טרפם בין שניהם ומשליכים אותם ארצה. וכאשר מהרו האנשים להקדים את פני החומסים ולבלוע את טרפם, הרבו השודדים ליסרם באכזריות חמה, כאלו נעשה להם דבר-עול. הם מצאו דרכי ענויים נוראים לחקור את האנשים, אם נמצא מזון בידם, כי סתמו את בקביהם בעדשים (באפונים) ודקרו את אחוריהם בשבטים חדים. תפמר

שערת איש לשמע דברי היסורים, אשר סבל כל אחד מיושבי ירושלים, למען יודה על פת-לחם אחת ויגלה קמץ-קמח אחד, אשר הניח במסתרים. ואת הדברים האלה עשו מעניהם לא מתוך דחקם — הן לו היה כדבר הזה, לא היתה סאת אכזריותם גדולה כה, כי כפר עליה האנס — כי-אם למען הראות את זדון נפשם וגם לצבור להם מזון לימים הבאים. וכאשר יצאו אנשים בליילה והתגנבו בלאט אל מקום השומרים הרומאים ללקט אורות-שדה וירקות, וכבר חשבו, כי נמלטו מכף שונאיהם, פגעו בהם המורדים וגזלו מידם את כל אשר הביאו אתם, ואף כי הפצירו בהם האנשים וגם השביעום בשם אלהים הנורא להשאיר להם חלק המזונות, אשר אספו בנפשם, לא שמעו להם ולא השיבו להם דבר. ועל העשוקים היה לשמוח בחלקם, אשר רק טרפם נלקח מהם ונפשם היתה להם לשלל.

ד. ובעוד העניים סובלים את כל הנוראות האלה מידי נושאי כלי העריצים, הובלו נשואי-הפנים והעשירים למשפט העריצים עצמם. על אלה מצאו עליית-שקר, כי יעצו בנפשם עצת-בליעל, והמיתום בעלייה הזאת, ועל אלה התגוללו, כי אמרו למסור את העיר בידי השונאים. ועל-הרב נמצאו צדי-שקר להעיד באנשים, כי אמרו לנפל אל הרומאים. האיש אשר הציג ככלי-ריק בידי שמעון נשלח אל יוחנן, והנמלט בעור-שניו מידי יוחנן נפל בידי שמעון. שניהם שתו חליפות את דם יושבי ירושלים והפילו גורלות ביניהם על נחלת האמללים. אמנם רבו איש באחיו על-דבר השלטון, אולם דעה אחת היתה לשניהם בכל מעשי-רשע. וכאשר לא נתן האחד למשנהו לקחת חלק במעשי רשעתו, אשר עולל לאחרים, נחשב בעיניו לאיש מביש, והאיש, אשר נשאר מרחוק למעשה אכזרי, התעצב אל לבו, כאלו החמיץ מצוה גדולה א.

ה. אכן נבצר מפה אדם לפרט את כל חטאות האנשים האלה לאחת אחת! סוף דבר: אף אחת מערי הארץ לא סבלה כסבל ירושלים, ואף אחד מדורות עולם לא הרבה לעשות רשע כאנשי-הבליעל האלה, אשר חרפו לאחרונה גם את גזע העברים, למען תקטן מדת חטאתם בעיני הנכרים ב. ובוזה הודו במרפיהם, כי הם עבדים ואספסוף והמון ממזרים ותלאת-העם, וכן היה הדבר באמת. ידי האנשים האלה החריבו את העיר, הם אשר אלצו

א) במקור: והאיש, אשר לא היה חלקו בדבר, נעצב על השאר מרחוק למעשה האכזרי — כאלו היה דבר טוב.

ב) לשון המקור סתומה. אפשר גם להבין: למען אשר תקטן מדת חטאתם, (כי חטאו) לנכרים. לאמר: הם כחשו במוצאם היהודי ובוזה הצדיקו את עלילותיהם, שעשו ליהודים הזרים להם. ולא פרש המחבר, למה הוא רומז בזה, לא פה ולא להלן.

את הרומאים לתת את שמם על הנצחון הזה בעל-כרחם, וכמעט בעצמם סחבו את האש, אשר בידי הרומאים המתמהמהים, אל המקדש. במנוחת-נפש הביטו מן העיר העליונה אל המקדש הבווער ולא התעצבו אל לבם ולא שפכו דמעה, ורק גפש הרומאים דאבה לשרפה הזאת. אך על זאת נדבר עוד אחרי-כן במקום הראוי, כאשר נספר על המעשים ההם.

פרק אחד-עשר

היהודים נצטוו למוֹל החומה. אנטיוכוס אפיֶנֶס. היהודים הרסו את בניני המצור אשר לרומאים.

א. והסוללות, אשר צוה טיטוס לשפוך על העיר עלו למעלה, אף כי הרבו היהודים אשר על החומה להשחית באנשי-צבאו. הוא שלח להקת-רוכבים וצוה עליה לארוב בעמקים לאנשים היוצאים מן העיר ללקט להם אכל. במספר המלקטים האלה היו גם אחדים מאנשי-המלחמה, אשר לא עצרו כח למצא להם טרף בחמסידם, ויתרם היו עניי-העם, אשר נמנעו לנפל אל הרומאים, ביראם פן תמצא רעה את בני-ביתם, כי לא קוו אשר יעלה בידם להקטר מן העיר בברחם יחד עם נשיהם ובניהם, וגם לא מלא לבם אותם לעזוב את אלה בידי השודדים, פן ימיתו אותם על מנוסתם הם. הרעב הוסיף להם אמץ לצאת מן העיר, אבל כאשר יצאו ממנה בהחבא נגזר עליהם לנפל בידי הרומאים. ובעת התפשט בכף עמדו על נפשם מפני האנס, כי יראו את המות. ואחרי אשר עמדו במלחמה נדמה להם, כי עברה שעת-הפשר לבקש רחמים. על-כן דשו הרומאים את בשרם וענו אותם בכל יסורי-מות וצטוו אותם למוֹל החומה. אף כי חמל טיטוס על האמללים האלה — כי מספר הנתפשים הגיע עד חמש מאות בכל יום, ולפעמים קצם מספרם יותר — לא ראה דרך אחרת לפניו, כי לסכנה נחשב בעיניו להוציא לחפשי אנשים, אשר נתפשו בחזקיד, וגם לא יכול לשום משמר על רבים ועצומים כאלה, אשר נדמו כאלו הם שומרים לשומריהם. ועוד יותר לא מלאו לבו למנוע את הדבר, כי אמר לתת במחזה הזה מופת ליהודים אשר בעיר, למען ידעו, כי סופם יהיה כסוף האנשים האלה, אם לא יסגירו את עצמם בידו. בחמתם ובשנאתם ליהודים הרבו אנשי-הצבא להתעלל בנתפשים וקבעו את כל אחד בצלב בדרך אחרת, וכאשר עצם מספר הנתפשים, צר המקום לצלבים, אף לא נמצאו די צלבים לגופות המוקעים.

ב. אולם המורדים לא רצו להנחם על מעשיהם למראה הפרענות הזאת, ונהפוך הוא, כי התחכמו עוד לתת בזה לקח-חכמה ליתר העם. הם

סחבו אל החומה את קרובי הבורחים ואת יושבי העיר, האומרים לְכרות ברית עם השונאים, והראו את כל היסורים, אשר סבלו הנמלטים אל הרומאים, וספרו להם, כי אלה המְעִיִּים באו להתחנן על נפשם ולא היו שבויי-מלחמה. בדבר הזה השיבו אחור ידי רבים, אשר היו עתידים לנפֵּל אל הרומאים, עד אשר נגלה דבר-אמת. כי גם אחרי כל אלה נמלטו אנשים רבים לקראת השפטים אשר חכו להם, בחשבם, כי המות בידי האויבים יניח להם ממצוקות הרעב. טיטוס צוה לְקַצֵּץ את ידי רבים ימהנתפשים, למען לא יתשובו בעיני-בני העיר כפְּלִיטִים, אשר נפְּלו אל האויב בשלום, ולמען יאָמְנו דבריהם למראה מכאוביהם. הוא שלח אותם אל שמעון ואֵל יוחנן לדרוש מהם, כי ישבתו הפעם מריב ולא יאלצו אותו להחריב את העיר, ואם ינחמו על מעשיהם, יפדו בדבר הזה את נפשותיהם ממות ואת עיר אבותיהם הגדולה מחרבן זבבית-המקדש לא תדרוך רגל זרים. ויחד עם זה הלך וסבב טיטוס בסוללות והאיץ בעושי-המלאכה, להראות, כי ישקוד על דברו לעשותו. לְשִׁמַּע הדברים האלה קָלְטוּ העומדים על החומה את הקיסר ואת אביו וקראו בקול: „בוז גבוז לְמוֹת ויקר הוא בעינינו מן העבדות, ועל־כן נוסיף להרע לרומאים בכל פְּחִידוֹנו כֵּן עוד נפשנו בנו. מה לנו ולעיר-קדשנו, אשר אומר אתה, כי תָּרֵב תחרב א), הן יש לאֱלֹהִים מקדש געלה על ההיכל הזה ב) — העולם כלו. ואמנם גם ההיכל הזה ינצל בידי השוכן בו, ואם יהיה אֱלֹהִים בעוזרינו, נצחק לכל מוֹרְאֵיךְ, כי לא תמצא ידך לבצע את דברך. הן קץ כל מעשה הוא בידי אֱלֹהִים“. ככה צעקו האנשים וערבו את דבריהם בחרפות ובגדופים.

ג. בימים ההם בא אל מחנה הרומאים אנטיוכוס אפיפָּנס (א) עם אנשי-צבא מְזִינִים רבים ועם גדוד שומרים לראשו הנקראים „מקדונים“, כֵּלִם בני גֵּיל אחד, גבוהי-קומה, אשר זה לא כבר יצאו משנות הילדות, מְזִינִים ומחנכים כדרך המקדונים, ועל־כן נקראו בשם הזה, אף כי רבים מהם לא היו מבני העם הזה. מושל קִמְחִי (קִמְגִנִי), עד שבגד בו גורלו, היה המאָשֶׁר בכל המלכים אשר תחת שלטון הרומאים; רק לעת זקנחו הוכיח גם הוא, כי לא יאות לאדם להקרא „מאָשֶׁר“ עד בוא יומו. בן המלך הזה, אשר בא אל מחנה הרומאים בעצם עת גְּדֻלַּת אביו, הודיע, כי הוא משתומם מאד על אשר הרומאים מתרַפֵּים להבקיע אל החומה. הוא היה גבור-מלחמה ועז-נפש מאד מתכונתו, ורק פעמים מוער נכשל במעשי אמץ-רוחו. טיטוס צחק וענהו: „הן

(א) בהוצאה ישנה: „ומה לנו ולעיר-קדשנו, אחרי דברך, כי מות נמות“.

(ב) בהוצאה ישנה: „ההיכל האוכר“, ואפשר להבין גם „ההיכל הנפטר“.

(ג) מלך ארץ קִמְחִי (קִמְגִנִי) על נהר פרת העליון.

עבודה אחת לשנינו"א). ולדברים האלה מהר אנטיוכוס עם המקדונים אל החומה. בהיותו איש-חיל מִקֵּדְמ־מלחמה הצליח להזהר מחצי היהודים בעת ירוֹתוֹ בהם. אולם הצעירים אשר עלו עמו נגפו כלם ורק מתי-מספר שָׂרְדוּ מהם. הם בושו, כי הבטיחו ואת הרומאים] על שקר, וחרפו את נפשם במלחמה, ואחרי-כן שבו מכסי-פצעים והוכיחו בזה, כי גם המקדונים האמתיים, הרוצים לנצח את אויביהם, לא יצליחו בחפצם באין מול אלכסנדרוס (הגדול) הולך לפניהם.

ד. והרומאים החלו לשפוך את הסוללות בשנים עשר לחהש ארטמיסיס (אֵיֶר) וכלו את עבודתם בעמל רב בעשרים ותשעה לחדש, אחרי יגעים שבעה-עשר ימים רצופים. ארבע סוללות גדולות שפכו הרומאים ושתים מהן כוננו למול הבירה, האחת היתה מעשה ידי הלגיון החמישי בתוך הברכה הנקראה בשם סטרֹטִיֹסִס^ג, והשניה — נעשתה בידי הלגיון השנים-עשר והיתה רחוקה ממנה עשרים אמה. רחוקה הרבה משתי אלה היתה הסוללה, אשר עשה הלגיון העשירי בצד צפון, במקום הנקרא ברכת-השקדים^ג, ובמרחק שלשים אמה ממנה שפך הלגיון החמשה-עשר סוללה בקרבת מצבת הכהן הגדול הרומאים הקריבו את כלי-הרעש (לנפץ את החומה), אך יוחנן חתר חתירה תחת יסודות אנטוניה עד מקום הסוללות וסתם את חלל המחתרת במוטות, ובהביאו שמה עצים משוחים בזפת ובגפרית, הציתם באש, וכאשר אכלה הלהבה את המוטות, נפלה המחתרת פֶּלֶה תחתיה, ובקול רעש גדול התפוצצה הסוללה ושקעה בתוכה. לראשונה התרומם רק עשן ואבק, כי כמעט נחנקה האש תחת מעי-המפלה. אולם כאשר היו גם עצי הסוללה השוקעת למאכלת-אש. פרצה הלהבה החוצה, ופלצות אחזה את הרומאים למראה הדבר אשר נעשה פתאם, וכאשר הכירו את דבר המזמה, נפל לבם בקרבם, כי נכזבה תקותם לעתיד אחרי המקרה הזה. הם חשבו, כי אך למותר הוא להם לעמוד עתה בפני האש, כי מה בצע בכפותם אותה, אחרי אשר היו הסוללות לְבָעֵר.

ה. וכעבור שני ימים השתערו אנשי שמעון גם על יתר הסוללות, אחרי אשר הביאו אליהן הרומאים את מכונות-הרעש והחלו לנפץ את החומה. סְפֵתָאֵי אחד מבני גְרִיסִד^ד, העיר אשר בגליל, וּמַסְרוֹס, מעבדי חצרה-המלך,

(א) עבודה משֶׁתֶּפֶת לַגֵּר, פֶּאֶמֶר: כמוני כמוך.

(ב) הוראת המלה פֶּא התבררה כהלכה.

(ג) אַמִּיגֶדֶסִּוס ביונית, Ἀμύγδαλος. יש גורסים: "ברכת המגדים". משערים, כי זו

היא אחת הברכות (התעלות), שחפר חזקיהו המֶלֶךְ.

(ד) בִּיא גְרִיסִיס.

אשר היה משרת למרים, ואתם איש אחד מחדיב, בן גבטאי, אשר נקרא במקרה א) בשם חגירא, לאמר: הפסח, לקחו בידיהם לפידי-אש והגיתו אל מכוונות הרומאים. ומכל בני ירושלים לא נמצא אף אחד, אשר עלה בעז-רוחו על האנשים האלה ואשר היה כמוהם נורא על סביביו. הם עשו את מעשיהם, כאלו הלכו לקדם את פני אוהביהם ולא להתראות פנים בצריהם, ולא נמלכו בדעתם ולא נעצרו בלכתם, כ-אם קפצו אל תוך מערכת האויבים והציתו את המכוונות באש. ואף כי המטירו עליהם הרומאים מכל עבר חצים ואבני-קלע והניפו עליהם את צורי חרבנותם, לא זעו האנשים ממקום הסכנה, עד אשר אחזה האש את המכוונות. וכאשר עלתה הלהבה למרום, מהרו הרומאים מכל מקומות מחניהם לבוא לעזרת אחיהם והיהודים עמדו להם לשטן, כי נלחמו בהם מראש החומה וגם התנגחו פנים בפנים עם השונאים, אשר נסו לכבות את הבערה, ולא חמלו על בשרם ולא נשמרו לגפשותיהם. הרומאים משכו אליהם את מכוונות-הרעש מתחת מכסה הזמורות הבוערות באש, והיהודים החזיקו במכוונות בתוך הלהבה ותפשו את הכרים ולא הרפו מן הברזל הלוהט. משם עברה האש אל הסוללות, בטרם הספיק הצבא הסוכך עליהן להניא את הדבר. וכראות הרומאים, כי הקיפה אותם האש מסביב, גואשו מתקותם להציל את הבנינים האלה ונסוגו אל מחנם. והיהודים רדפו אחריהם, כי עצם מספרם מרגע לרגע עלי-די אחיהם הפורצים משערי העיר לעזרתם, ונצחונם הוסיף להם עז ועצמה, ואש קנאתם עברה כל חק. הם הגיעו עד מצודות מחנה הרומאים והתנגחו עם שומרי המחנה. כי לפני המחנה עומד משמר עד בוא חליפתו, וחק חמור לרומאים, אשר העוזב את משמרתו, מאיזו סבה שהיא — אחת דתו להמית. אנשי המשמר בחרו למות מות-גבורים ממות-נבל ונשארו על עמדם, ולמראה צרתם שבו רבים מהבורחים בבשת-פנים. הם העמידו על חל המחנה את כלי-הקלע המהירים ועצרו בהם את ההמון הפורץ מן העיר, אשר לא שם לב לשלומו ולא שמר את נפשו ב). והיהודים התנגחו עם היוצאים להלחם אתם ולא נזהרו מנפל על צורי חרבותיהם, ובכבד גופם הכו את שונאיהם לארץ. היהודים לא הפליאו לעשות בכח ימינם, כ-אם נצחו באמץ-רוחם. והרומאים חתו מפני עז-נפשם ולא מפני הרעה אשר עוללו להם.

ו. וטיטוס מהר לבוא מקרבת הבירה, אשר הלך שמה לתור מקום למבנה סוללות חדשות, והרבה לחרף את אנשי-הצבא על מרץ-לבם, אשר אחרי כבשם את חומות אויביהם, הביאו סכנה על חומותיהם הם ונשארו

(א) ואלפי. על שם המקרה. קשה לחשוב, כי בכור-חיל כזה היה חגר.

(ב) לאמר, שיצאו בלי נשק-מגן.

במצור, בתתם ליהודים להגיה אליהם כדרך הנמלטים מתוך כלא. טיטוס יצא בעצמו עם בחורי צבאו והשתער על השונאים מן הצד. אולם היהודים לא שמו לב לדבר, אשר היתה להם מלחמה גם מפנים, והפכו את פניהם אל טיטוס ונלחמו בו בזרוע נטויה. מערכות השונאים התערבו יחד, והאבק עלה למרום וכסה כל עינים, ולקול אנקת הנלחמים צללו כל אזנים, עד כי איש לא יכל להבדיל בין צָרוּ ובין איש־בריתו. היהודים לא הוסיפו לבטות בזרוע־צוּם, ובכל־זאת החזיקו מעמד בגבורת־יֹאשׁוּ. והרומאים חגרו אונים בקנאם לכבודם ולתהלת חרבם, וגם מראה הקיסר היוצא לפניהם במלחמה עורר את גבורתם. ואמנם לו נמשכה המלחמה עד תָּמָה, כי אז השמידו הרומאים בעצם קנאתם את כל היהודים העומדים לקראתם, אולם היהודים לא חָפוּ עד אשר יָרַע גורל המלחמה ומהרו לשוב אל העיר. אפס כי למראה חרבן הסוללות לא קמה עוד רוח ברומאים, בהכירם, אשר בשעה אחת היתה כל עבודתם הקשה לְבָעַר, ורבים גואשו מתקותם לכבוש את העיר במכונות־המלחמה, כדרכם תמיד.

פרק שנים־עשר

טיטוס הקים חָל מסביב לחומות העיר. הרעב שם בתים ומשפחות חָרַם.

א. וטיטוס נועץ את שרי צבאותיו. הנמהרים שבהם אמרו להקריב את את כל הצבא אל החומה ולנסות להבקיע אותה בחזק־יד, באמרם, כי עד־עתה נלחמו ביהודים רק גדודים גדודים ועל־כן לא הצליחו, אולם בעלות כל הצבא על העיר לא ישאו היהודים את תנופת ידו, כי החצים ואבני־הקלע יכסום כנחל שוֹטֶף. המתונים שבהם דרשו לשפוך סוללות עוד הפעם והמתונים ביותר לא יעצו גם את הדבר הזה, כי־אם לחנות לפני העיר ולשמור על מוצאיה ולהכרית מיושביה כל משען־לחם, לשבות ממלחמה ולהסגיר את ירושלים בידי הרעב. כי אין להלחם באנשים נואשים, אשר כל הפצם הוא למות בחרב, כי מבלעדי החרב הם צפויים לרעה גדולה עוד ממנה. אך טיטוס גלה דעתו, כי לא יאות לו לשבת בחבוק־ידיים עם חיל עצום אשר כזה וגם למותר יהיה לו להלחם עם שונאים, העתידים לאכול איש את בשר אחיו. גם הראה לדעת, כי יכבד ממנו לשפוך סוללות (חדשות) מפני חסר עצים ועוד יקשה מזה לשמור על מבואי העיר, כי לא יצלח בידו להקיף את העיר מפני גְדֻלָּה ומעצורי המקום, והדבר הזה יהיה לרעת הרומאים לעת אשר יתנפלו עליהם והיהודים מתוך החומה, וגם אם ישמרו הרומאים על מוצאי העיר הגלולים, יתחכמו היהודים למצא להם שבילים נעלמים בשעת־

דחקם, כי מיטיבים הם לדעת את המקום, ואם יעצרו כח להמציא להם צידה במסתרים, ארוך יארך זמן המצור, ויש לירא פן ישפיל ארך הזמן את כבוד הנצחון, כי הלא ברב ימים ישלם כל דבר וחפץ, ורק הממהר לנצח זוכה לשם טוב. על־כן יעץ טיטוס לרומאים להקיף בחל (בדִּיק) את העיר מסביב, למען יוכלו להזהר בנפשותיהם וגם להחיש את דברם, כי רק בדרך הזו יסגרו על כל מוצאי העיר וליהודים לא ישאר בלתי־אם להאש מכל ישועה ולמסור את העיר בידיהם, או להתמוגג ברעב — ואז יִכְדוּ באפס־יד. מלבד־זאת אמר טיטוס, כי לא ירפה מיתר דרכי המלחמה, וגם ידאג לבנות את הסוללות מחדש, אם לא יוסיפו האויבים להרגיזם ביד־חזקה, ואם יחשוב איש, כי העבודה הזאת היא גדולה וקשה למלאותה, עליו להשיב אל לבו, כי לא נאה לרומאים לאחוז במעשים קטנים, ובלא עמל רב לא יפון לאדם לעשות גדולות ובלתי אלהים לבדו^(א).

ג. עצת טיטוס טובה בעיני שרי־החילות, והוא צוה להפקיד את העבודה בידי כל צבאותיהם. וכמו רוח אלהים נפלה על אנשי־הצבא, וכאשר חלקו ביניהם את בנין הדיק התחרו הלגיונות זה בזה, וגם חלקי הלגיונות התנצחו ביניהם. וכל איש־צבא אמר למצא חן בעיני שרי־העשרה, ושר־העשרה — בעיני שרי־המאה, ושר־המאה — בעיני שרי־האלף, ושרי־האלפים נשאו את נפשם להכבד לפני ראשי הלגיונות, וקנאת ראשי הלגיונות עמדה למשפט הקיסר. כי בכל יום ויום היה טובב את המקום לא פעם ולא שתים ומתבונן אל כל המלאכה. ראשית החל היתה ממחנה אשור, אשר שם נמצא מקום תחנותו (של טיטוס), ומשם נמשך דרך נחל קדרון אל עבר הרי־הזיתים, ומשם נָסַב דרומה והקיף את ההר עד הסלע, הנקרא „שובך היונים“ (פְּרִיסְטְרַאוֹן) ואת הגבעה הסמוכה לו, אשר ממעל לעמק בקרבת השלֶת, ומשם נטה הדיק מערבה וירד אל עמק (תעלת) המקור הזה ועלה משם אל מצבת חגן הכהן הגדול ונקף את ההר, אשר חנה בו פומפיוס לפניו, ומשם נטה צפונה והגיע עד כפר אחד, הנקרא בית־עדשים (אפונים), ואחריו הקיף את מצבת הורדוס ופגע במזרח במקום מחנה טיטוס, אשר משם היתה תחלתו. וארך החל הזה היה ארבעים ריס חסר אחד, ושלוש־עשרה מצודות נבנו עליו מחוץ ומדת כלן יחד מסביב עשרה ריסים. בשלשה ימים גשלמה כל העבודה הזאת, אשר לא נפלה בערכה מעבודת חדשים (רביס), בחפזון אשר לא יאָמַן כי יספר. ואחריו אשר סגר טיטוס על העיר בדִּיק הזה ושם צבא־משמר במצודות, סבב באשמרת־הלילה הראשונה את החל לפקוד את המשמר, ובאשמרת השניה שלח את אלכסנדרוס, ובאשמרת השלישית סבבו ראשי

(א) ההוספה נמצאת בהוצאה הישנה.

הלגינות על-פי הגדול. ועל-פי הגורל חלקו להם שומרי הדין את שעות השנה וכל הלילה עברו הלוח ושוב כרנח אשר בין המצודות בתוך.
 ג. ואחרי אשר נסגרו כל מוצאי העיר, נכרתה מהיהודים שארית תקנתם להנשע, והרעב המאמיר השמיד את העם לבתיו ולמשפחותיו. הגנות היו מלאים נשים ועוללים גזעים, וברחובות נערמו פגרי זקנים. נערים ובחורים נפוחי-רעב תעו כצללים בשוקים ונפלו לארץ באשר הדביקם המות. וקרוביהם, אשר תמו לגזע גם הם, לא מצאו כח להביאם אל קבר, וגם האנשים הבריאים משכו את ידיהם מהמון הפגרים הרב, ביראם מהביט אל פני הרעה, אשר תשיג גם אותם. כי רבים נפלו מתים על הפגרים, אשר אמרו לקברם, ורבים נעו אל מקום קבורתם בטרם הגיעה עתם. ואיש לא הוריד דמעה בצרה ואיש לא ספד למתים, כי דכא הרעב כל רגשות אדם. בעינים יבשות ובשפתים נעוות הביטו האנשים ההולכים למות אל חבריהם, אשר קדמו למצא שנת עולם. דממה עמקה הקיפה את כל העיר וליל-המות השחור כסה עליה. אך נוראים מהאימות האלה היו מעשי השודדים, אשר סבבו כמנצלי קברים בבתים ופשטו את המתים וקרעו מעליהם את מכסהם והלכו להם בצחוק-ידון. הם בדקו את צורי חרבותיהם בבשר המתים וגם דקרו את המתעלפים בעודם בחיים, לנסות את כח חרבם. אולם כאשר דברו הגזעים אליהם תחנונים לשלוח בהם את ידם ואת להב חרבם וולשים קץ ליסוריהם), בוז להם והגניחו להם להתעטף ברעב. וכל אחד מן הגוססים כונן את עיניו אל ההיכל וראה שם (בפעם האחרונה) את המורדים, אשר נשאו אחריו בחיים. לראשונה צוו המורדים לקבור את המתים בכסף הצבור, כי לא יכלו לשאת את צחנת הפגרים. וכאשר לא מצאה עוד ידם לשלם, השליכו את המתים מעל החומה אל העמקים.

ד. וכאשר סבב טיטוס בעמקים וראה אותם מלאים פגרים והביט אל המגלה הרבה השוטפת מקרב הגבלות המסריחות, נאנח ונשא את ידיו למרום ובקש את האלהים להיות גז-צדקן, כי לא ידיו עשו את הדבר הזה. כל אלה הדברים היו בקרב העיר, ולא הוסיף עוד איש מן המורדים להגיה משעריה, כי לבם נפל עליהם, והרעב נגע גם עד בשרם. והרומאים התענגו על רב טובה, כי היה להם לחם למכביר וגם יתר המזונות, אשר הובאו מארץ סוריה ומהמדינות (האפרכיות) הסמוכות, ורבים מהם התיצבו בקרבת החומה והראו את המון מאכליהם הרבים, לחזק את רעבון האויבים בשבע אשר להם. אולם גם האסון הזה לא הכניע את לב המורדים הקשה. וכראות זאת טיטוס, חמל על שארית העם ובקש להציל את הנותרים, ועל-כן החל עוד הפעם לשפוך את הסוללות, אף כי קשה היה להמציא את העצים הדרושים, כי כל האילנות אשר מסביב לעיר נכרתו לעבודת הסוללות.

הראשונות. ועל-כן הביאו אנשי-הצבא עצים חדשים ממקומות רחוקים תשעים ריס, ובידם עלה לשפוף על הבירה בלבד ארבע סוללות גדולות הרבה מהראשונות. והקיסר חזר כפעם בפעם על הלגיונות להחיש את העבודה למען הראות לשודדים, כי כבר נתפשו בכפו וואבד מהם מנוסו. אולם בלבם כבר מת כל רגש-נחם על מעשיהם הרעים, וכאלו נפרדו נשמותיהם מגויותיהם ואלה ואלה כזרות נחשבו להם. כל צרה לא הרבה את לבם וכל מכאוב לא נגע בבשרם. הם פשטו על העם החלל וקרעו את בשרו ככלבים, ומלאו את בתי-הכלאים אנשים נמקיר-עב.

פרק שלשה-עשר

הרג רב בירושלים והחורף הקדש.

א. ושמעון [בן גיורא] המית ביסורים קשים גם את מתתיהו, אשר בעזרתו כבש את העיר. הוא מתתיהו בן ביתוס מהכהנים הגדולים, אשר היה נאמן ונכבד מאד על-פני כל העם; בעת אשר התענו יושבי ירושלים בעל הקנאים שכבר נלוה אליהם גם יוחנן, הטה מתתיהו את לב העם לקרא את שמעון, כי יבוא אל העיר לעזרה, ולא הביא אותו בברית-שבועה, כי לא חשב, אשר ידו תהיה בו לרעה. אולם כאשר בא שמעון אל ירושלים ועשה בה ממשלה, חשב את מתתיהו לשוא-נפשו כיתר בני העם ואמר, כי רק באולתו יעץ עליו ולהביאו אל העיר. בימים ההם נתפש מתתיהו והודע בו, כי הוא דורש טוב לרומאים, ושמעון לא נתן לו ללמד זכות על עצמו והוציא את משפטו למות עם שלשת בניו יחדו — כי בנו הרביעי הקדים להמלט אל סיטוס. וכאשר התחנן מתתיהו אל שמעון להמיתו ראשונה, לבל תראינה עיניו במות בניו, ודרש ממנו לגמול לו את החסד הזה חלף הטוב, אשר עשה לו בפתחו לפניו את שערי העיר — ולא שמע לקולו וזצוה להמיתו לאחרונה. הוא הוצא למול מחנה הרומאים ובניו נשחטו לעיניו, ואחרי-כן נשחט גם הוא, כי כה צוה שמעון על חנן בן בנְתָא * האכזרי ככל נושאי-כליו, וגם לעג למתתיהו לאמר: אולי יצאו לעזרתו הרומאים, אשר אמר לנפול אליהם! אף לא נתן להביא את גויות ההרוגים אל קבר. יחד עם אלה נהרגו חנניה בן מסכֶּל ב' הכהן, איש נשוא-פנים, וסופר המועצה אריסטיוס איש-אמאוס ואתם חמשה-עשר מאנשי-המעלה בקרב

(א) בהוצאה הישנה: בן בומדוס, הוא חנן איש-אמאוס המוכר להלן.

(ב) בהוצאה הישנה: בן מסמבולוס.

העם. ואת אבי יוסף הושיבו והמורדים בבית-כלא ושמו עליו משמר והכריזו, כי איש מיושבי ירושלים לא ידבר עם חברו ולא יאספו יחדו לדבר הזה א), ואת כל המקוננים ב) המיתו, מבלי לחקור אותם.

ב. את הדברים האלה ראה יהודה בן יהודה משרי צבא שמעון, אשר הפקד עלי-ידו לשמור על אחד המגדלים. ובמקצת התעורר לכו לחמול על חללי הרצח האכזרי, ועוד יותר מזה רצה לשמור את נפשו, ואסף עשרה אנשים נאמנים בבריתו ופנה אליהם בדברים: „עד מתי נִשָּׂא את הרעות האלה? העוד יש לנו תקוה להִנָּשֵׁעַ, אם נשמר באמונה את ברית הנבל? הטרם הגיע הרעב גם צדינו ועוד מעט ויבואו הרומאים בתוך העיר? והאין שמעון מחלל את בריתו גם עם אנשי-חסדו, ועלינו לפחוד פן יעשה בנו שפטים — בעוד אשר הרומאים נאמנים בבריתם? הבה נסגיר בידיהם את החומה ונמלט את נפשותינו וגם את העיר! ולשמעון לא יֵצֵה עול — הוא האיש, אשר כבר אמר נואש לנפשו — אם ימהר לתת את הדין“. כאשר הטו עשרת אלה און לדבר, שלח יהודה לפנות הפקר את יתר האנשים אשר תחת פקדתו אל כל רוח, למען לא יגלה דבר עצתו. ולעת השעה השלישית קרא אל הרומאים מראש המגדל ולבואו. רבים מן הרומאים בוו לדבריו, ורבים לא האמינו להם והנשארים התמהמהו, בהבינם, כי לקץ זמן-מצער יכבשו את העיר באפס-ידי. וכאשר רצה טיטוס לגשת אל החומה עם חמושיו, כבר נודע הדבר לשמעון, והוא מהר לכבוש את המגדל ואחו באנשים והמיתם לעיני הרומאים והתעלל בגיוותיהם והשליכן מראש החומה.

ג. בעת ההיא סבב יוסף את החומה — כי לא חדל לדבר שלום אל יושבי העיר — ואבן שלוחה פגעה בראשו ומיד נפל לארץ והתעלף. למראה מפלתו הגיחו היהודים מן העיר וכמעט סחבו אותו אל העיר, לולא מהר הקיסר לשלוח אנשי-צבא להגן עליו. ובעוד אלה ואלה נלחמים, הורם יוסף שלא מדעתו מן הארץ, ורק שמץ לקחה אוננו מהדברים הנעשים מסביב, והמורדים הריעו תרועת-ששון, בהאמינם, כי עלה בידם להמית את האיש, אשר זממו לקחת את נפשו. הדבר נשמע בעיר, ולב ההמון הנשאר נפל עליו, בהאמינו, כי אמת נכון הדבר וכי מת האיש, אשר שמו בו מבטחם כל האומרים לגפול אל הרומאים. וכאשר שמעה אם יוסף בבית-הכלא, כי מת בנה, אמרה לשומרים: „מיודפת לועד הנהו האמנתי זאת (כמת נחשב בעיני), כי לא יכולתי עוד לשמח בחייו“ ג). אולם בהיותה לבדה עם נערותיה בכתה על מותו ואמרה:

א) הפסוק הזה סתום. יש מתרגמים: איש לא ידבר עמו (עם אבי יוסף).

ב) ואולי „המשתתפים בצרתם“.

ג) רואה אני את התרגום הזה מן התרגום השני: אמרה לשומרים, אשר היו מיודפת:

„זה הוא שכר ברכת רחמי — כי לא אוכל לקבור את עצמות בני, אשר אליו קויתי, כי יביא אותי אלי קבר!“ אך שמועת השוא לא עצבה אותה זמן רב ולא הרגינה את לב המורדים. כי במהרה קם יוסף ממפתו ונגש אליהם וקרא, כי לא יארכו עוד הימים והם יתנו לפניו את הדין על אשר פצעוהו, ואל העם קרא עוד הפעם לכרות ברית. למראה יוסף התאזר העם עז ובהלה נפלה על המורדים.

ד. ומן הבורחים אל הרומאים יש אשר קפצו בשעת־דחקם בחפזון מן החומה אליהם, ויש אשר יצאו למראית־עין להלחם באויבים ואחרי־כך נמלטו אליהם. אך פה מצאו אותם רעות גדולות, אשר היו קשות להם מכל התלאה אשר בעיר. כי הנה השבע אשר במחנה הרומאים השיא עליהם מות קשה ממות־הרעב בירושלים, באשר באו אל מחנה הרומאים נפוחי־רעב ומראיהם כחולי־הדרֶקָן, וכאשר מלאו את בטנם הריקה בהמון מאכלים, נבקעו מעיהם, — מלבד האנשים, אשר לקחו מוסר מהדבר הזה וכבשו את יצרם ורק מעט־מעט הביאו את המאכל אל הקבה, אשר לא הסכינה לקבלו. וכאשר נחלצו האנשים מהצרה הזאת, קמה עליהם מכה אחרת. אנשי־הצבא הסורים מצאו את אחד הבורחים באספו זהב מפלֶטת קבתו, כי דרך הנמלטים היה לבלוע את הזהב לפני ברחם, כאשר אמרנו למעלה, יען אשר היו המורדים בודקים את כלם. ובקרב העיר נמצא זהב בהמון רב, עד כי שלמו האנשים שנים־עשר אתיקים (דרכמונים) בעד חתיכת זהב, אשר מחירה היה לפנים עשרים וחמשה (אתיקים). וכאשר נגלה דבר המזמה, אשר עשה הפליט האחד, עברה הרנה במחנה הרומאים, כי כל הבורחים מלאו את כרסיהם במטבעות־זהב, והמון הערבים והסורים בקעו את בטן הבורחים המתחננים על נפשם ובדקו את קבותיהם. אני חושב למשפט, כי גדול היה האסון הזה מכל הצרות, אשר מצאו את היהודים, כי בלילה אחד נבקעו בטני אלפים איש! ה. וכאשר נודע לטיטוס דבר התועבה הזאת, כמעט אמר בלבבו להקיף את האשמים בגדוד רומאי ולהמית את כלם כרגע — לולא שם לבו אל ההמון הרב של הנבלים וראה, כי מספר חיבי־הענש גדול הרבה מונים ממספר הנרצחים. הוא קרא לשרי צבאות הברית ולראשי הלגינות — כי גם על אחדים מאנשי־הצבא הרומאים יצא שם רע בדבר הזה — ודבר קשות עם כל אחד מהם, באמרו, כי רע בעיניו דבר התועבה הזאת, אשר עשו אנשים נלחמים תחת דגלו למען סֶפֶק־בצע ולא בושו מפני כבוד כלי־נשקם, העשויים גם הם כסף וזהב. ואת הערבים והסורים יסר טיטוס על אשר הם חושבים בצאתם למלחמה שאינה שלהם, כי להם המשפט לעשות ככל אֶת

„אני מאמינה בזאת וכו'“. — הכונה: מן היום, אשר בגד יוסף ביופנת, נחשב בעיני כמת“.

נפשם הרעה, ואחרי־כן הם תולים את אכזריותם ואת שנאתם ליהודים ברומאים, וככה דבק השם הרע גם באנשים מקרב הצבא (הרומאי). הוא אים עליהם, כי יעשה משפט־מות באיש, אשר יוסיף לעשות דבר תועבה כזאת, ועל אנשי־הצבא צוה לחקור אחרי הנחשדים ולהביאם אליו. אך נראה, כי חמדת־הכסף בָּנָה לכל עגש, ונוראה היא התשוקה הנטועה בלב האדם למצא שלל, ואין תאוה מעבירה אותו מן העולם כאהבת הבצע, כי ליתר תאוותיו יש מדה וגם היראה מכניעה אותו. ואמנם הדבר הזה היה אצבע אלהים, אשר שפט את כל העם לכליון, והפך כל נתיבי־ישועה לדרך־מות. כי גם אחרי אשר אסר הקיסר לעשות את הדבר במוראי־מות עוד נועזו האנשים לשלוח יד בבורחים בלאט. עוד טרם הספיקו הנמלטים מתוך העיר להראות לעיני הרומאים, פגעו בהם הנכרים (הלועזים, הברברים) ושחטום, בהביטם כה וכה, אם לא יראה את מעשיהם אחד הרומאים, ואחרי־כן שסעו את החללים להוציא מהם את הבצע המגאל בדמים, כי מתי־מספר היו האנשים, אשר נמצא זהב בקרבם, ומרביתם היו חללי התקוה הכוזבת. האסון הזה עצר בעד רבים מן העם, אשר אמרו בנפשם לברוח ולנפול אל הרומאים.

ו. וכאשר לא השיגה עוד יד יוחנן לגזול (מאת העם), שם את פניו למעול בקדשים וצוה להתיך רבים מקדשי ההיכל והרבה כלי־שרת לעבודת אלהים, את הקנקנים והקערות והשלחנות, וגם על מזרקי־היין, אשר שלחו הקיסר אוגוסטוס ואשתו מתנה אל בית־המקדש, לא חמלה עינו. והנה מלכי הרומאים כבדו את ההיכל תמיד והוסיפו עליו פאר, ועתה בא היהודי הזה וגזל את מתנות הזרים, ואל העומדים עליו אמר, כי במלחמה לשם־שמים מִתֵּר להשתמש בקדשי־שמים ולמגני ההיכל המשפט לקבל ממנו את לחם־הקֶם. על־כן הוציא גם את יינ־הקדש ואת השמן והכתית), אשר שמרו אותם הפהנים להקריבם על עולת־התמיד — והם נמצאו בבית־המקדש לפנים — וחלק אותם לאנשי־המונו, ואלה משחו את בשרם בלי אימה בשמן־הקדש ושתו מיין־הנסכים [לרויה]. אמנם אין בכחי לעצור בדברים, אשר שם בפי יגון־נפשי! אני חושב, אשר לו פגרו הרומאים לקחת את נקמתם באנשי־הבליעל, כי אז פתחה האדמה את פיה ובלעה את העיר, או בא עליה מבול סוחף והציף אותה, או הברקים, אשר ירדו לפנים על סדום מן השמים, שמו אותה לבער. כי נמצא בקרבה דור רשע, אשר הרבה להכעיס את אלהים מהדורות החטאים, אשר נדונו בעֲנֵשִׁים האלה, ובשגעון הדור החוטא הזה נסָּפָה העם כָּלוּ. ז. ולמה עלי לספר את כל הצרות לאחת אחת? בימים ההם נמלט אל טיטוס מנוח א) בן אלעזר וספר, כי דרך שער אחד משערי העיר, אשר הִפְקֵד

י) במקור: מניס, Μανναίος.

עליו לשמרו, הוצאו אחד-עשר רבוא וחמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים חללים מן היום, אשר בו שמו הרומאים את מחנם בקרבת העיר, הוא הארבעה-עשר לקסנתיקוס (ניסן) עד ראש-החדש פִּנְמוֹס (תמוז), וכל ההמון הזה היו עניים בלבד. והנה האיש הזה לא עמד על הפגרים ברצותו למנותם, רק עשה זאת באנס, בשלמו שכר ולמוציאי הפגרים מכסף הצבור. ואת יתר האנשים קברו בני-ביתם. ודרך הקבורה היה להוציא את המתים מתוך השער ולהשליכם למטה. ואחרי מנוח נמלטו רבים מנשואי-הפנים והודיעו, כי ששים רבוא מתים הִשְׁלְכוּ משערי ירושלים ומספר יתר חללי הרעב הוא לאינ-חקר. כאשר כשל פח האנשים להוציא את גויות המתים העניים, צברו אותן צבורים צבורים בבתים הגדולים אשר בעיר וסגרו על הפגרים. איפת-חטים אחת נמכרה בככר-כסף, ואחרי-כן, כאשר נסגרה העיר בְּדִיק, ולא יכלו עוד יושביה ללקט להם ירקות, גדל המצוק ועלה למעלה ראש, עד אשר בדקו את תעלות-השופכים וחפשו בגללי-הבקר להוציא משם דבר אשר יֵאָכֵל. והדברים, אשר היו לגעל-נפש לכל רואיהם לפנים, נעשו עתה למאכל-העם. כשמוע הרומאים את הדבר הזה, נדו לאסון העם, אולם המורדים, אשר ראו את הדברים בעיניהם, לא שבו ממעשיהם, כי-אם החזיקו במרדם, עד אשר הגיעה הרעה גם אליהם. כי הגזרה, שנגזרה על העיר, אשר קרב לבוא קצה, הכתה את עיניהם בסנורים וולא ראו ולא שמו אל לבו.

ספר השי

פרק ראשון

תלמות היהודים עברו כל מדה. הרומאים התנפלו על הבירה.

א. וצרות ירושלים עצמו מיום ליום, כי כאשר גדלו התלאות עלה גם רגז המורדים, והרעב, אשר שת קציר לעם, כבר החל להציק גם להם. מראה צרמות הפגרים הרבים היה לזנעה לעין־רואה, וצחנתם העלתה רוח־קטב, ותלי הגויות היו למכשול לאנשי־המלחמה בהגיהם מן העיר, כי היה עליהם לדרוך על חללים, כמעשה הלוחמים במערכה, הבוקעים להם דרך ביום הרג רב. אך גם בבוססם את הגויות לא סמרו שערותיהם ולא התעוררו רחמיהם, אף לא ראו אות מבשר רעה בחרפה, אשר הביאו על המתים, ובידים מגאלות בדם אחיהם רצו משערי העיר להתגרות מלחמה באויביהם, כאלו אמרו ליסר את האלהים על אשר האריך להם במדת־דינו. כי לא תקוה לנצחון הוסיפה עוד להפיח עז בלב המורדים, כי־אם היאוש מכל ישועה יצא לפניהם במלחמותם. ואף כי עבדו הרומאים עבודת־פרך בהביאם את העצים ממרחק, עלה בידם להשלים את עבודת הסוללות מקץ עשרים ואחד יום, אחרי חשפם — כאשר אמרתי למעלה — את כל הארץ מסביב לעיר במרחק תשעים ריס. ומראה הארץ עורר חמלה בלב כל רואה, כי בהגדע כל האילנות במקומות, אשר עטו לפנים עצי־פרי ופרדסים, נהפכה כלל לשאיה. וגם האיש הנכרי, אשר ראה לפנים את ארץ יהודה ואת מגרשי ירושלים כלילי־היפי והביט עתה אל המקומות האלה בחרבנם, לא עצר פח למנוע קולו מבכי ולהבליג על אנחותיו למראה המהפכה הנוראה הזאת. כי מחתה המלחמה את כל עקבות הדרך העיר לפנים, ולו הגיע שמה פתאם איש, אשר ידע את המקומות האלה לפנים, כי אז נבצר ממנו להכירם, ובדרך רגליו על אדמת ירושלים היה עליו לבקש את מקומה איה.

ב. וכאשר תמה מלאכת הסוללות, באו ימי דאגה ומגור לרומאים וליהודים יחדו. כי היהודים הבינו, אשר נפל תפל העיר בידי האויבים, אם לא יצלה הפצם לשרוף את הסוללות האלה, כמעשיהם אשר עשו לסוללות הראשונות. והרומאים חשבו, כי לא יעלה בידם לכבוש את העיר לעולם, אם גם הסוללות האלה תאבדנה, כי לא נמצאו עוד עצים ולעבודה חדשה

וכבר כשל פה אנשי-הצבא מהעבודה הקשה, וגם רוחם השתוחחה בקרבם אחרי המפלות הרצופות. ואף התלאות אשר בירושלים המסו את לב הרומאים יותר מאשר דכאו את רוח אנשי העיר. לשוא קוו הרומאים, אשר הרעות תכשלנה את פה צריהם במלחמה, כי היהודים הבישו כפעם בפעם את כל תקוותיהם: הם השחיתו את הסוללות בתחבולותיהם, ומכונות-הרעש לא יכלו להרעיש את חומות העיר המוצקות, וגם בזרוע נטויה לא עצרו הרומאים פה לכבוש את העיר, כי התגברו עליהם היהודים בהלחמם בהם פנים בפנים, — ועוד יותר התעצבו הרומאים בשומם אל לבם, כי אחרי מלחמת-האחים בירושלים והרעב ויתר פגעי המלחמה וכל הנוראות אשר מצאו את היהודים, לא סר אמץ-רוחם, ועל-כן האמינו, כי איש לא יוכל לעמוד בפניהם בצאתם להלחם מלחמת-הנופה וכי גם הצרות לא תעצרנה להחליש את כח-סבלם. הם חשבו בלבם: מה יבצר מהאנשים האלה לעשות לעת תהיה השעה משחקת להם? הלא גם האסונות מוסיפים להם פה ואיל! על-כן שקדו הרומאים לחזק את משמר הסוללות מאד.

ג. ואנשי יוחנן המגנים על הבירה (אנטוניה) הכינו להם משגב לעתיד, לכשתבקע חומת המצודה, וגם נסו להגיח אל הסוללות בטרם יספיקו הרומאים להציג עליהן את הכריס, אולם הפעם לא הצליחו במזמתם. כי בצאתם עם הלפידים, לא הספיקו לגשת אל הסוללות ופנו ערף. הסבה הראשונה לדבר היתה, כי לא עשו את הדבר בלב אחד ובהשכל ובדעת, ולא יצאו חוצץ פלם, כ-יאם בגדודים וקטנים, וגם אלה התפרדו ונוהרו ויותר מן המדה, ויראו לנפשם. סוף דבר: הם עשו את מעשיהם שלא כדרך היהודים. כי לא נפרו בהם הפעם מעלות לוחמי עם-יהודה, עז הנפש וקנאת-הקרב, שטף המרוצה בהמון צפוף ושיבה מהירה בטרם תבוא רעה. ובצאתם על אויביהם בלא רוח נכונה כדרכם תמיד, מצאו את הרומאים חזקים מבחלה, כי סוככו בבשרם ובכלי-נשקם על הסוללות בכל מקום, עד אשר לא מצאו להם היהודים נתיב להבקיע שמה ולהצית שם אש — וגם כל אחד מן הרומאים היה מוכן לבלתי עזוב את המערכה עד צאת נפשו. כי ידעו אנשי-הצבא, אשר כל תקותיהם תאבדנה, אם תשרף גם המלאכה הזאת באש, ומלבד זאת בושו מאד לנפשם, פן תכריע ערמת היהודים את גבורתם הם, ורוח היהודים הנואשה — את תקף נשקם, וההמון הרב יתגבר על למודי-המלחמה — ויד היהודים תהיה בערף הרומאים. גם כלי-הקלע היו לעזרה לרומאים, כי ירו ביהודים הקמים אליהם, וכאשר נפל בהם הנופל, היה למכשול לכל המעפילים לעלות אחריו, ואימת המות שברה את רוחם, ולא נועזו ללכת הלאה. והיהודים, אשר הגיעו במרוצתם אל האויב קרוב ממטחוי-קשת, נבהלו למראה שונאיהם, העומדים צפופים במערכות מלחמה, ולא ערבו

את לבם להלחם בהם פנים בפנים, והנשארים נרתעו מפני החניתות הרבות (אשר לאויביהם) ונסוגו אחור במרוצה. לאחרונה שבו כלם במפח־נפש אל החומה, וכל איש חרף את רעהו על מרד־לבו. המלחמה הזאת היתה בראש־חדש פֶּזְמוֹס (תמוז). וכאשר נסוגו היהודים אחור, הקריבו הרומאים את כלי־הרעש, והיהודים המטירו עליהם מראש המצודה (אנטוניה) אבנים ואש לזהט וכל מיני קלע, אשר השיגה ידם בעת דחקם. אף כי הרבו היהודים לבטוח במעוז חומתם ובזו לכלי־המשחית, בכל־זאת נסו להניא את הרומאים מגשת אליהם. והרומאים האמינו, כי היהודים חוגרים את פחם לבלי תת לכרים לנגח את הבירה, יען כי חומתה היא דלה ורפה, והיו בטוחים, כי התמוטטו אשיותיה, ועל־כן התמכרו להלחם ביתרון־אוניס. אמנם החומה לא הזדעזעה תחת מכת הכרים, אולם הרומאים לא נבהלו מפני היהודים היורים עליהם, ולא שמו לב לפגעים המוכנים להם מידי העומדים בראש החומה, והוסיפו לנגח את המצודה בחזק־יד. וכאשר כשל פחם בעבודה הזאת, והאבנים השלוחות אליהם מכל־עבר הפיצו את שורותיהם, באו אנשי־צבא אחרים וסוככו על בשרם במגניהם וחתרו בידיהם ובדרבנותיהם תחת יסודות המצודה, ואחרי עמל רב עלה בידם להוציא משם ארבע אבנים. הלילה בא והפסיק את המלחמה ובלילה הוא נבקע חלק החומה, אשר הרעישו אותו הרומאים באילי־הברזל, ונהרס פתאם במקום, אשר חתר בו יוחנן לפנים בהתנקשו לסוללות הרומאים, כי נפלה המנהרה תחתיה.

ד. אך מזור היה הרשם, שעשה המקרה הזה בלבות היהודים והרומאים. היהודים, אשר היה להם להתעצב אל לבם לשבר, אשר בא אליהם בהסח־הדעת, בטרם הספיקו למצא להם מבטח אחר, חגרו עז, כאלו נשארה עוד החומה בשלמותה. ושמחת הרומאים על פרץ החומה, אשר לא קוו לו, ערבה למראה החומה השניה, אשר הקימו אנשי יוחנן מִבֵּית למול החומה הפרוצה. אמנם למראית־עין נקל היה לכבש את החומה הזאת מאשר את החומה הראשונה, כי דרך פרצי ההרס היה קל לרומאים לעלות עליה, וגם חשבו הרומאים נכונה, כי החומה החדשה הזאת רפה הרבה מחומת הבירה הישנה, כי נבנתה בחפזון בשעת הדחק, ועל־כן תִּהְרַס במהרה. אולם איש לא ערב את לבו לעלות בפרץ החומה, וכל אחד ירא להחל בדבר, בדעתו, כי הוא הולך לקראת המות בבטחה.

ה. וטיטוס הבין, כי בתקוות טובות ובדברים נכונים יוכל לחזק את רוח אנשי־המלחמה, כי דברים מעוררים והבטחות טובות משכיחים לפעמים את מוראי הסכנה, ויש אשר הם מביאים את האדם לבזו למות. על־כן צוה להקהיל את גבורי־החיל אשר בקרב אנשיו ונשא אליהם את דבריו לאמר:

שמעו אלי, חֲבָרִי, היוצאים עמי במלחמה. לו בא אדם להעירכם לעשות דברים שאין בהם סכנה, היתה התוכחה הזאת לחרפה לכם ויחד עם זאת היתה גם לאות ולעד על מרֶךְ-לֵב המוכיח אתכם. אני חושב, כי יש לעורר את האנשים בדברים רק למעשים גדולים ומספנים, ואולם את הדברים הקטנים עליהם למלא מכח עצמם. אני חושב כמוכם, כי יקשה מכם לעלות על החומה, ואולם עלי להוסיף, כי נאה מאד לאנשים מבקשי המעלה להלחם במכשולים, ויפה למות בשם טוב (שם גבורים), וגבורת האיש המחרף את נפשו ראשונה לא תשוב ריקם. בתחלה אעיר אתכם על דבר אחד, אשר רבים מכם נבהלים מפניו, — הוא ארֶךְ-רוח היהודים וכח־סבלם הגדול בצרותיהם. הן כִּדֵי בזיון יהיה, אם אתם הרומאים — אתם אנשי־חילי, אשר למדתם את מלאכת המלחמה בעתות־שלום ומאז הסכנתם לנצח במלחמותיכם — תכרעו לפני כח זרוע היהודים או לפני עצם רוחם בשעה הזאת, לעת קץ הנצחון, אשר נתן לנו בעזרת אלהים. הן כל מפלותינו אינן רק פרי שגֶעוֹן היהודים הנואשים, אולם צרות היהודים הן מעשי גבורתנו, אשר גדלו ועצמו בעזר אלהים: מריבת האחים והרעב והמצור והחומה שנפלה תחתיה בלי רעש המכונות — האין זה אצבע אלהים, אות כעסו עליהם ואות ישועתו לנו? ולא לנו יאות לכרוע לפני החלשים ממנו, ועוד יותר מזה — לבגוד בברית אלהים. ואיך לא נקלם בראותנו את היהודים האלה, אשר לא יגדל קלונם בהפנעם לפנינו, כי כבר למדו להיות עבדים — והנה הם בונים למות, למען לא יוסיפו להטות שכמם לסבל, וכפעם בפעם הם פורצים בתוך מערכותינו, ואמנם אינם מקוים להתגבר עלינו, כי־אם באים להראות את גבורתם לבד. ואנחנו? הנה אנחנו מושלים בכל הארץ כמעט ובמרחבי הים, והלא אם וגם לא תהיה ידנו על התחתונה) רק לא ננצח את אויבינו — יתֶּשֶׁב לנו הדבר לחרפה נצחת, ובכל־זאת לא נסינו אף פעם להשליך את נפשנו מנגד במלחמה עם צרינו — ואנחנו מחכים כל הימים, עד אשר יכרית אותם הרעב או במקרה יכרעו לפנינו, ויושבים בחבוק ידיים עם כל המון נשקנו הרב, אף כי נתן הפעם בידינו להשלים את הנצחון בחרפנו את נפשנו מעט. אם נעפיל ונעלה על המצודה — והיתה לנו כל העיר. אין אני מאמין, כי תקום לנו מלחמה מבית לחומה, אך לו גם יהיה כדבר הזה — הנה מרום־מעמדנו, אשר משם נוכל לעזור את נשימת צרינו, הוא עֶרְבָה נאמנה לנצחון. ואני לא אבוא פה לומר את תהלת מות־גבורים במלחמה ולא אדבר אל חייה־הנצחים העתידיים לאבירי, אשר נפלו חללים, כי־אם רוצה אני לברך את האנשים, אשר לא כמחשבותי מחשבותיהם, כי ימותו בשלום ממות־תחלואים ויחד עם גופם תִּשְׁפֹּט גם נשמתם לקבורת־עולם. מי מכם לא ידע, כי את נשמות הגברים הטובים, אשר הפרידה חרב המלחמה ביניהן ובין גויותיהן, יחבק היסוד

הטהור בכל היסודות, הוא האיתרא^א), וירים אותן בין כוכבים, ומשם יופיעו הגבורים האלה בדמות רוחות טובים ואבירים הסוככים על יוצאי-הלציהם, ועל הנשמות הגועות מגוף חולה, ולו גם תהיינה טהורות מכל דפי ומכל כתם, יכסה ליל-אפלה מתחת לאדמה, ותהום-נשיה^ב) תקדם את פניהן, כי עם קץ חייהן וכליון-בשרן יסוף גם זכרן? ואם נגזר על בני-האדם, כי בעל-כרחם יבוא קץ לחייהם, והחרב היא שליח (שמש^ג) הגזרה הזאת, הנות לאדם מכל מחלה, האמנם לכבוד יהיה לנו, אם לא נפרע לצרכינו את החוב, שמוטל עלינו לשלם אחרי-זמן קגורל בעל-כרחנו? והנה את כל הדברים האלה אמרתי, לכשלא יוכלו גבורי-החיל להושיע את נפשם. אולם הלא נתן בידי המגברים חילים להציל את חייהם גם בעת צרה גדולה. הן לראשונה לא יקשה מכם לעלות בפרץ הזה, ומלבד זאת יקל לכם מאד לכבוש את החומה החדשה. ואם רבים ועצומים מכם יחגרו עז לעשות מעשה, יחזק האחד את לב משנתו ויהיה לו לעזרה, ולמראה אמץ-לבכם יפול לב שונאיכם במהרה. ואולי יעלה הדבר בידכם גם בלי שפך-דם, אם תחלו אותו הפעם. אמנם כאשר תעפילו ותעלו ביד רמה, הלא נסה ינסו האויבים לעצרכם, אולם אחרי אשר תעשו בראש ותתחזקו ועליהם פעם אחת, לא יוסיפו לעמוד בפניכם, גם אם תקדמו ואותם במתי-מספר. ולי תהיה לחרפה, אם לא אשלם לאשר יעפיל לעלות על החומה לראשונה כגמול ידיו, עד כי יקנאו בו רואיו, וכי ישאר בחיים, יהיה נגיד ומצוה לחבריו, ואם יפול במלחמה, ישא משאת-כבוד אחרי מותו לזכר נשמתו.”

ו. בדבר טיטוס את הדברים האלה לא חדל ההמון הגדול לירא מפני גרל הסכנה. רק אחד מאנשי-הצבא אשר בגדודים ושמו ספינוס, בן משפחה סורית, גלה הפעם, כי הוא עולה על חבריו בעזימינו ובכח-נפשו, אף כי האדם הרואה לעינים, שהביט אל מבנה גופו, לא יכול להאמין, כי איש-חיל הוא באמת, כי היה שחור בעורו, צנום ודל-בשר. אולם נשמת גבור נערץ שכנה בגויה הדקה, אשר צרה מהכיל את כח-הנפש הזה. הוא קם ראשון על רגליו ואמר: „ברצון אקריב לך את נפשי ואעלה לראשונה על החומה ואתפלל, כי מזלך הטוב ימלא אחרי אמץ-לבי ומחשבתי הנכונה, אך אם אבוש מתקותי, דע לך, כי לא תבוא מפלתי בהסח-הדעת, כי-אם בדעה צלולה אבחר במות למענך.” לדברים האלה הרים בשמאלו את המגן לסוכך בו מעל לראשו ובימינו שלף את החרב וקפץ אל החומה. הדבר הזה היה

(א) האויר הדק והנעים המרחף בשדי-הנצח (אליסיון).

(ב) ביונית: קתי.

(ג) במקור: „המשתר”.

קרוב לשש שעות ביום. אחריו הלכו עוד אחד-עשר איש, אשר הם לבדם קנאו בגבורתו. והשומרים העומדים על החומה הטילו עליהם חניתות לאין-מספר וגם ירו בהם חצים מכל עבר. אולם ספינוס רץ לקראת חניתות אויביו, ואף כי כסו אותו החצים, לא נעצר בשטף מרוצתו, עד אשר הגיע למרום המצודה והניס את האויבים. כי נבהלו היהודים מפני זרוע-עזו ותקף-נפשו וחשבו, כי יחד עמו עולים אנשים רבים ועל-כן פנו ערף. אך בצדק עלינו לחרף את הגורל המקנא במעלות האדם והבוצר את הרוח המפליאה לעשות חיל. כי כאשר השלים הגבור הזה את רצונו, מעדו רגליו בהקשלו באבן אחת, והוא נפל מלא-קומתו ארצה בהמלה רבה. ולקול ההמלה הביטו היהודים מאחריהם ובראותם, כי הוא נופל לארץ ואין איש אתו, החלו לירות בו מעברים. הוא קם מעל הארץ וכרע על אחת מברכיו, ובסוככו על בשרו במגנו עמד על גפשו לראשונה וגם פצע רבים מהשונאים הנגשים אליו. אולם מרב פצעיו צנחה ידימינו, ועוד טרם יצאה נשמתו נקבר תחת המון חצים וקלעים — הוא הגבר, אשר ראוי היה לקבל טובה יתרה על גבורתו. אולם מות-הגבורים היה נאה לגדל-רוחו. ומיתר הרומאים, אשר העפילו לעלות, המיתו היהודים שלשה אנשים, אשר הגיעו עד מרום המצודה, בפוצצם את עצמותיהם באבנים, ושמונת הנשארים נסחבו למטה (בידי חבריהם) מכסים בפצעים ונשארו אל המחנה. הדבר הזה היה בשלישי לחדש פּנמוס (תמוז).

ו. וכעבור יומים נועדו עשרים איש מהשומרים הרומאים הסוככים על הסוללה, ומשכו אליהם את נושא-הנשר אשר לגיון החמישי ושני אנשים מלהקות הרוכבים וגם את אחד המחצצרים, ובתשע שעות בלילה עלו בלאט על הבירה דרך פרץ החומה ושחטו את שומרי המצודה הראשונים הנמים את שנתם וכבשו את החומה וצוו את המחצצר לתת אות. לקול החצוצרה נעורו פתאם משנתם יתר שומרי המצודה ומהרו לברוח, בטרם הספיקו לראות את מספר האנשים הבאים. כי הפחד וקול החצוצרה התעו אותם לראות בעיניהם כדמות המון-אויבים רב העולה עליהם למלחמה. וכשמוע הקיסר את קול החצוצרה, צוה להריע ולהזעיק את הצבא במהרה, ויחד עם ראשי-הלגיונות עלה בפרץ החומה בראש בחורי חילו. כאשר ברחו היהודים מפניהם אל הרהיבת, פרצו הרומאים גם במנהרה, אשר חפר יוחנן לסוללותיהם. המורדים משני המחנות הנפרדים, אנשי יוחנן ואנשי שמעון, עצרו בעד הרומאים ונלחמו בהם בשארית אונים והשליכו את נפשם מנגד במדה אשר אין למעלה ממנה, כי הבינו, אשר תהיה תבוסתם שלמה בבוא הרומאים אל הרהיבת — בעוד אשר הרומאים חשבו, כי הדבר הזה יהיה ראש נצחונם. מסביב למבואי הרהיבת התחוללה מלחמה עזה, כי הרומאים בקשו להבקיע בחזקיד אל המקדש ולכבשו, והיהודים הדפו אותם אחור אל הבירה

(אנטוניה). והחנניות והחצים לא היו הפעם ליהודים ולרומאים להועיל, כי שלפו את חרבותיהם ונלחמו פנים בפנים, ובהתלקח הקרב לא ידעו אלה ואלה איה מערכות לוחמיהם, כי התלכדו יחד ונדחקו במקומות הצרים, ובתוך הצעקות הנוראות לא נשמע קול המפקדים. ורבים ועצומים נפלו חללים מן היהודים והרומאים, והלוחמים רמסו את הנופלים ורסקו את אבריהם ואת כלי-נשקם. וכל העת נשמע במקום, אשר נעתק שמה כבד המלחמה, קול ענות גבורה, תרועת העושים חיל, יחד עם קול יללת הפונים ערף, ולא היה מקום לכושלים לברוח בו ולא רִנח לרדוף אחריהם. ובהתערב שתי המערכות יחד גברה יד האחת במקום אחד ויד השניה במקום אחר. והעומדים בשורה הראשונה לא יכלו בלתי-אם לנפול או להפיל את אויביהם באבד מהם כל מנוס, כי אלה ואלה נדחפו בידי חבריהם הנלחמים מאחוריהם ולא נשאר אף רנח קטן ליוצאי הקרב. לאחרונה התגברו היהודים בעז קנאתם על הרומאים מלמדי-המלחמה, והקרב בא עד קצו, אחרי אשר נמשך מתשע שעות בלילה עד שבע שעות ביום. היהודים יצאו לקרב בכל המונס ועשו גבורות ופלאות, בראם פן יפלו בידי אויביהם. והרומאים נלחמו רק בחלק צבאם, כי טרם הספיקו להגיע שמה הלגיונות, אשר בהם שמו הלוחמים מבטחם. על-כן שמחו הרומאים בחלקם, כי עלה בידם לכבוש את הבירה.

ה. ויוליגוס שר-המאה מארץ ביתוניה, איש מבני הנדיבים, עלה בדעת-הקרב ובכח-גופו וגם בעז-נפשו על כל האנשים, אשר ידעתי במלחמה הזאת. הוא עמד בבִּיקְרָה על-יד טיטוס וראה את הרומאים, והנה הם נסוגים אחור ואין בהם כח לעמוד על-נפשם, והגיע לבדו אל-תוך היהודים המנצחים והניס אותם עד קרן החצר הפנימית אשר למקדש. הם ברחו כלם יחד, בחשבם כי עצם-ידו ועוזו-רוחו אינם דרך-אדם. והוא קפץ בקרב הבורחים הנפוצים מעליו אנה ואנה והמית את הנופלים בידו. והקיסר ראה את הדבר הזה ותמה מאד מאד ויתר רואיו שערו שער. אולם גם אחריו רדף הגורל, אשר לא ימלט ממנו בשר-ודם: על רגליו היו סנדלים מסמרים כחך לאנשי-הצבא והמסמרים היו צפופים וחדים, וברוצו על-גבי מרצפת-האבנים מעדו רגליו והוא נפל ארצה אחורנית. לקול שאון נשקו במפלתו הפכו הבורחים את פניהם אליו והכו אותו מכל עבר ברמחיהם ובהרבותיהם. אולם בעבי-מגנו השיב יוליגוס זמן רב את חרב שונאיו אחור וכפעם בפעם נסה לעמוד על רגליו, אך המון המכים אותו השליך אותו לארץ. וגם בשכבו חָסַךְ בחרבו רבים ומהמתנפלים עליו, ולא במהרה נפל שדוד, כי הקובע והשריון סוככו על חלקי גופו הנוחים לדקירה, וגם כנס את צוארו (ערפו), ורק כאשר בקצו ראשי יתר אבריו וראה, כי אין איש מחרף את נפשו לבוא לעזרתו, עיפה נפשו להורגים. ועצב נורא דכא את לב הקיסר בראותו איש גבור-

חיל כזה נרצח לעיני חבריו הרבים. הוא רצה להחיש לו עזרה, אך לא יכל לעשות את הדבר ממקום צמדו והאנשים והקרובים, אשר יכלו לעזור, נמוגו מפחד ולא משו ממקומם. ואחרי אשר שרר יוליגוס זמן רב אל המות ונלחם בממיתיו ופצע את כלם מלבד מתימעט, נהרג בעמל רב והשאיר את שמו לתהלה לא בפי הקיסר בלבד, כי-אם גם בפי השונאים. והיהודים לקחו להם את נבלת המת, ואחרי זאת גרשו את הרומאים ולחצו אותם אל חומת אנטוניה. במלחמה הזאת הפליאו לעשות גבורות אצכסא וגפקאי מצבא יוחנן, ומאנשי שמעון מלפניה א) ויהודה בן מרטון, וגם יעקב בן סוסא ראש האדומים, ושני אחים מקרב הקנאים שמעון ויהודה בני ארי ב).

פרק שני

טיטוס צוה להרוס את הבירה, ושלח אח יוסף לדבר עוד הפעם אל המורדים דברי-מוסר.

א. וטיטוס צוה על אנשי-הצבא אשר עמו להרוס את יסודות הבירה ולפתוח מבוא רחב ונוח לכל חילו. והוא שלח לקרא ליוסף, כי שמע אשר ביום ההוא, הוא יום שבעה-עשר לחדש פנמוס (תמוז), שבת קרבן-האלהים, הנקרא בשב קרבן-התמיד, מחסר אנשים והראוים להקריבו כהלכה) והעם התעצב על זה מאד. הוא צוה את יוסף לדבר אל יוחנן עוד הפעם כדברים הראשונים לאמר: „אם תקף עליך יצרך הרע לעשות מלחמה, הלא יש לאל-ידך לצאת עם כל הרוצים להלחם, מבלי להחריב את העיר ואת ההיכל עמך יחד, ולא תטמא את המקדש ולא תנאץ את האלהים; והרשות נתונה לך לתדש את עבודת הזבחים הנפסקה בידי אנשים, אשר תבחר מקרב היהודים כטוב בעיניך“. ויוסף בחר לו מקום, אשר משם ישמע קולו לא באזני יוחנן בלבד, כי-אם גם באזני יתר היהודים, וקרא עברית את הדברים, אשר שם הקיסר בפיו, ועוד הרבה תחנונים לרחם על עיר-האבות ולהפיץ את האש, אשר כבר לחכה את ההיכל, ולהקריב לאלהים את הזבחים. העם נכלם מדברי יוסף והחריש. והעריץ הרבה לחרף ולקלל את יוסף, ולאחרונה הוסיף, כי אינו ירא פן תפול העיר, אשר היא נחלת אלהים. ויוסף ענהו קול גדול, לאמר: „אמן ואמן! הן אתה שקדת על טהרת העיר הזאת למען אלהים, ובית-המקדש לא נטמא בידיך, ולא חטאת לאשר אתה מקנה לעזרתו הפעם.

א) יהון גם: מלצכי.

ב) נ"א: בני יאיר.

והוא מקבל את לחם-אשו כחֶק. הוּי, כבד-עוֹן, הֵן אִם יגזול מִמֶּךָ אִישׁ אֶת לֶחֶם-חֶקְךָ, חֶשׁוֹב תַּחֲשַׁבְהוּ לְאוֹיֵב לְךָ, וְאַתָּה קוֹבֵעַ אֶת הָאֱלֹהִים וְעוֹשֶׂק אֶת קִרְבֹּנֹת-נִיחֻחוֹי מִימֵי עוֹלָם — וְעוֹדֵךְ נוֹשֵׂא אֶת נַפְשֶׁךָ אֵלָיו, כִּי יִהְיֶה לְךָ לְעוֹזר בְּמִלְחָמָה? וְאֵיךְ תֹּאמַר לְשִׁית חֶטְאָת (חֶטְאָתְךָ אַתָּה) עַל הַרְוּמָאִים, אֲשֶׁר הֵם מִכְּבָדִים אֶת דַּתְנוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּמַחְזֻקִים (אֶת דְּבָרֵיהֶם עֲלֶיךָ) לְהַקְרִיב לְאֱלֹהִים אֶת הַזֹּבְחִים, אֲשֶׁר הִשְׁבִּיתוּ יָדֶיךָ? וּמִי לֹא יֵאָנַח וְלֹא יִתְאַבֵּל עַל הַתְּמוֹרוֹת הַמְּזוֹרוֹת שֶׁהָיוּ בְעִיר, בְּרֵאוֹתוֹ אֶת הַנֹּכְרִים וְהַשׁוֹנְאִים מִבְּקָשִׁים לְכַפֵּר עַל פְּשָׁעֶיךָ, וְאַתָּה, אִישׁ וַיהוּדִי מִבְּטֶן וּמִלְדָּה, אַתָּה, אֲשֶׁר גְּדַלְתָּ עַל חֶקִי הַתּוֹרָה בּוֹעֵט בְּחֻקִּים הָאֵלֹהִים, יוֹתֵר מִכֹּל בְּנֵי-הַנֹּכֵר, אוֹלָם גַּם לְךָ, יוֹחֲנָן, לֹא יִהְיֶה הַדְּבַר לְחִרְפָּה, אִם תֵּשׁוּב מִמַּעֲשֶׂיךָ הָרָעִים לַעֲמַת אֲשֶׁר קָרַב הַקֶּץ. הוֹאִילָה לְהַצִּיל אֶת הָעִיר! וַיְהִי לְךָ יִכְנִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה לְמוֹפֶת נְאֻם: הֵן כֹּאשֶׁר עָלָה עֲלָיו מֶלֶךְ בָּבֶל לְמִלְחָמָה, מֵהָר לְצֵאת אֵלָיו בְּטֶרֶם תְּפוֹל הָעִיר בְּיַד אוֹיְבָיו, וּבַחֵר לִלְכַת בְּשִׁבְיָה יַחַד עִם בְּנֵי-בֵיתוֹ, כִּי לֹא רָצָה לְתַת אֶת הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוּשִׁים הָאֵלֹהִים בְּיַד הַשׁוֹנֵא וְלִרְאוֹת אֶת בֵּית-הָאֱלֹהִים בּוֹעֵר בְּאֵשׁ וְעֲלִיכֵן נִשְׂאָר שְׁמוֹ לְבִרְכָה בְּדַבְרֵי-הַקֹּדֶשׁ בְּפִי כָל הַיְהוּדִים וּזְכָרוֹ לֹא יִמוּשׁ כָּל יְמוֹת עוֹלָם וְכִבּוּדוֹ יִהְיֶה חֹדֶשׁ עִמוֹ, כִּי דוֹר לְדוֹר יִסְפָּר תְּהַלְתוּ לְנֹצֵחַ נֹצְחִים, מִה נְאֻם הוּא הַמוֹפֶת הַזֶּה, וְהֵן עֲלֶיךָ לַעֲשׂוֹת כְּמוֹהוּ, גַּם אִם יִדּוּעַ תִּדְעַ, כִּי בְּנַפְשֶׁךָ הַדְּבַר! אוֹלָם אֲנִי נוֹתֵן לְךָ עֲרֵבָה, כִּי תִמְצָא חֲנִינָה בְּיַד הַרְוּמָאִים. זְכוֹר, כִּי פִי אַחֲרֶיךָ מְדַבֵּר אֵלֶיךָ אֶת הָעֲצָה הַזֹּאת, כִּי יְהוּדִי אֲנִי, הַמְּבַשֵּׁר לְךָ (וְאֵת יְשׁוּעַתְךָ), וְעֲלֶיךָ לְשִׁים אֶל לְבָבְךָ, מִי הוּא יוֹעֲצֶךָ וּמֵאִינָּה בָּא. כִּי לֹא בַחֲרַתִּי לְהִשְׂאָר בַּחַיִּים בְּשִׁבְיָה הָאוֹיֵב, לְמַעַן אֲתַנְכֵר לְעַמִּי וְאֶשְׁכַּח אֶת אֲבוֹתָיו. הִנֵּה אַתָּה מַחְרֵף אוֹתִי עוֹד הַפַּעַם וּמְקַלֵּל אוֹתִי בְּקוֹל גְּדוֹל. אַכֵּן רְאוּי אֲנִי לְעֹשֶׂה גְדוֹל מִזֶּה, אֲשֶׁר בָּאתִי לְהוֹכִיחְכֶם בְּדַבְרִים, לְמִרְוֹת הַגִּזְרָה אֲשֶׁר יִצְאָה עֲלֵיכֶם, וְנִסִּיתִי לְהַצִּיל אֶת הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר נִחַתְּם גִּזְרֵי-דִינָם בְּיַד אֱלֹהִים! מִי לֹא יִדְעַ אֶת כְּתָבִי נְבִיאֵינוּ הַקְּדוּמוֹנִים וְאֵת הַחֲזוֹן אֲשֶׁר נִשְׂאוּ בִימֵיהֶם עַל הָעִיר הָאֲמֻלָּה הַזֹּאת? וְהִנֵּה דְבַר הַחֲזוֹן נִמְלָא הַפַּעַם! הֲלֹא הֵם, אֲשֶׁר רָאוּ אֶת הָעֲתִידוֹת, כִּי נְפוֹל תְּפוֹל הָעִיר הַזֹּאת, כֹּאשֶׁר יַחַל אִישׁ לְשַׁפּוֹךְ בָּה אֶת דָּם אַחֲיוֹ. וְהִטְרַם מִלֵּאת הָעִיר יַחַד עִם הַר-הַקֹּדֶשׁ חֲלָלִי יִדְיֶכֶם? הִנֵּה אֱלֹהִים, הוּא וְלֹא אַחֵר, מַעֲלָה עֲלֵיכֶם עִם הַרְוּמָאִים אֶת הָאֵשׁ לְטַהֵר אֶת הַמִּקְדָּשׁ וְלִכְלוֹת מַעֲלֵי-פָנָי הָאֲדָמָה אֶת הָעִיר הַמְּלֵאָה תּוֹעֵבוֹת גְּדוֹלוֹת כְּאַלְהָה.

ב. אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֹהִים קִרָּא יוֹסֵף בְּקוֹל נְהִי וּבְדַמְעוֹת עַל עֵינָיו, עַד אֲשֶׁר שָׁם בְּכִיו מַחְנֵק לְגִרְוֹנוֹ וְלֹא הוֹסִיף לְדַבֵּר. הַרְוּמָאִים נָדוּ לוֹ בְּצַרְתּוֹ וְהִשְׁתוּמְמוּ עַל מַעֲרֵכֵי-לְבוֹ. אוֹלָם אֲנִשִּׁי יוֹחֲנָן הוֹסִיפוּ עוֹד רִגְזוּ עַל הַרְוּמָאִים וְתִשׁוּקְתָם בְּעֵרָה בְּהֵם לְתַפּוֹשׂ אוֹתוֹ (אֶת יוֹסֵף) בְּכַפְסָם. אַךְ דְּבָרֵי יוֹסֵף עָשׂוּ רֶשֶׁם עַל נְדִיבֵי יְרוּשָׁלַיִם. אֲמַנָם מִקְצָתָם לֹא נוֹעְזוּ עוֹד לְהַמְלִט עַל נַפְשָׁם.

כי אימת משמרות המורדים היתה עליהם, ועל-כן נשארו בירושלים, אף כי היטיבו לראות מראש את אחריתם הרעה ואת אבדן העיר. אולם נמצאו בקרבם גם אנשים, אשר שמרו את שעת-הכשר לצאת מן העיר לבטח, וברחו אל הרומאים. במספרם היו יוסף ויהושע הכהנים הגדולים וגם בני כהנים גדולים, הלא הם שלשה בני ישמעאל, אשר נכרת ראשו בקיריני, וארבעת בני מתתיהו, ובן אחד של מתתיהו אחר, אשר ברח אחרי רצח אביו, אשר המיתו שמעון בן גיורא על שלשת בניו, כאשר ספר למעלה. ויחד עם הכהנים הגדולים ברחו עוד רבים מגדיבי העם אל הרומאים. והקיסר האיר להם את פניו, ובדעתו, כי לא ינעם להם לשבת בקרב בני-הנכר, אשר דתייהם זרות להם, שלח אותם אל עיר גופנא ויעץ להם להשאר שם ולחכות, עד אשר יונח לו מן המלחמה, ואז יקים את כל אחד מהם על נחלתו. העצה הזאת מצאה חן בעיניהם, והם יצאו אל העיר הקטנה הנתונה להם, לשבת בה בשלום ובבטח. אך כאשר לא הוסיפו האנשים להראות העכירו המורדים קול, כי עוד הפעם נשחטו הבורחים, וגלוי היה, כי זממו בזאת להפיל אימה על יתר האומרים לברח. וגם הפעם הצליחו בערמתם זמן-מה, כאשר הצליחו לפנים, והיהודים יראו לנפשם וחדלו לברח אל הרומאים.

ג. וטיטוס צוה להשיב את האנשים מגופנא ולהעבירם יחד עם יוסף מסביב לחומה, למען יראו פניהם לעיני כל העם, ומני אז הוסיפו רבים לנפול אל הרומאים. הבורחים התאספו כלם יחד והתיצבו לפני מערכות הרומאים והתחננו אל המורדים בבכי ויללה: „אנא, פתחו את שערי ירושלים לפני הרומאים והצילו את עיר-אבותינו, ואם תמאנו לעשות כדבר הזה — צאו כלכם מהר-הבית והשאירו את בית המקדש לפלטה, כי לא יערבו הרומאים את לבם לשרוף את המקדש, אם לא תחזק עליהם יד האנס“. אולם בדברים האלה רק העלו את חמת המורדים, ואלה חרפו אותם בקול גדול והציגו לפני שערי המקדש את כלי-הקלע המהירים ואת זורקי החניתות (קטפולטות) ואת הבליסטראות, עד כי נראה כל הר-הבית מסביב כדמות שדה-קברות מרב הפגרים. וההיכל דמה לבית-משמר-הקברות. הם קפצו אל הקדש ואל המקומות האסורים למדרך-רגל בכלי-נשקם, וידיהם מגאלות בדם אחיהם הנרצחים; וכה עצמו תועבותיהם, עד אשר עלה קצף הרומאים בראותם, כי הם מטמאים את קדשיהם בזדון, — כקצף אשר היו היהודים קוצפים על הרומאים, לו באו אלה לחלל את מקדשם. כי מאנשי צבא הרומאים לא נמצא אף אחד, אשר לא הרים את עיניו אל-בית-המקדש ברעד ולא התפלל, כי ישוּבו השודדים ממזמתם הרעה, טרה יבוא השבר האחרון.

ד. וטיטוס כעס מאד על הדבר הזה והרבה לךבר קשות אל אנשי יוֹחנן, בקראו אליהם לאמר: „הוי נבלים טמאים, האם לא הקימו ידיכם את

הסורג הזה מסביב לקדש? האם לא העמדתם בסורג את העמודים האלה, אשר נחרת עליהם בכתב יוני ובכתבנו (רומית), כי לא יהיין איש זר לעבור את המחיצה הזאת? והאם לא מלאנו אנחנו את ידיכם להמית את כל העובר על הדבר הזה, אף אם יהיה אזרח רומאי? הוי אנשי-בליעל! איכה תדרכו על החללים במקום הקדוש הזה, ואיככה תטמאו אותו בדם אחיכם ובדם בני-בכר יחד? מעיד אני עלי את אלהי אבותי ואת האלהים, אשר האיר פניו לפנים אל המקום הזה — ואמנם אני מאמין, כי עתה העלים עיניו מכס — מעיד אני עלי את צבאותי ואת היהודים אשר אתי, וגם אתם, אתם היו צדי, כי לא אני הקשיתי את ידי עליכם לטמא את המקדש הזה. ואם תרחיקו את מערכותיכם מן המקום הזה, לא יקרב איש רומאי אל מקדשכם ולא יחללהו, ואני שמור אשמור על ההיכל למענכם, גם על אפכם ועל חמתכם.”

ה. וכאשר קרא יוסף לפני העם את הדברים האלה בשם הקיסר, בזו להם המורדים והעריץ, בהאמינם, כי לא מרחמי הקיסר עליהם יצאו הדברים, כי-אם ממרד-לבו. וכראות טיטוס, כי לא יחמלו האנשים על נפשותיהם ולא יחוסו על ההיכל, צוה בלי-חמדה לחדש את המלחמה. הוא לא יכול לעלות על המורדים בכל חילו הרב, כי צר המקום לשאת את כל המונו, ועל-כן בחר לו את הטובים והגבורים אשר בכל מאה ומאה מאנשי-חילו, והפקיד אלף אלף איש מהם על-ידי שר-אלף, ובראש כלם העמיד את צראַיִס וצוה עליו להתנפל על שומרי המקדש בתשע שעות בלילה. וגם הוא לא הסיר מעליו את נשקו ואמר לצאת במלחמה אתם יחד. אולם אוהביו מנעו אותו מלמלא את חפצו מפני גדל הסכנה, וגם שרי-התְּיָלִים הניאו אותו ממשבתו, באמרם אליו, כי ייטיב לעשות בהשארן בבירה, לשפוט משם את מעשי אנשי-הצבא, מאשר ירד אל המלחמה וישים את נפשו בכפו. כי בראות עיני אנשי-הצבא את הקיסר בכל עת המלחמה, יתנדבו לעשות חיל. הקיסר הטה אזנו לדברים האלה והודיע את אנשי-הצבא, כי רק לדבר הזה יִשָּׂאָר ולא יצא אתם להלחם, למען יוכל לשפוט למראה-עיניו את מעשי גבורותיהם, וכל איש גבור-חיל לא ישוב בטרם ישא משאת מאתו, והירא ורך-הלבב לא יפטר מענש, כי הוא יהיה שופט נאמן ועד-ראיה לכל הדברים אשר יעשו, הוא האיש, אשר בידו לענשם או לשלם להם בעד מפעליהם. בדברים האלה שלח מעל פניו את האנשים לקשור את המלחמה, והוא הלך אל מקום-צופים בבירה (באנטוניה) ומשם חכה בקצרות למעשים העתידים לבוא.

ו. אולם אנשי-הצבא השלוחים לא מצאו את השומרים ישנים, כאשר קוו מראש, ואלה קפצו עליהם בקול צעקה גדולה והחלו להכות בהם. לשמע הצעקה הגיחו המורדים מבית בהמונות צפופים. הרומאים עצרו את תגרת השורות הראשונות של אויביהם, והשורות הבאות אחריהן התערבו בקרב

אלה ורבים לא הכירו את פני אחיהם ונלחמו בהם, כאלו היו שונאיהם. כי לצעקת הלוחמים היהודים והרומאים גם יחד לא שמע איש את קול חברו ובחשך הלילה לא ראה איש את רעהו לעינים. רבים הָכו בסנורים מעצם קנאתם, ועיני רבים חשכו מפחד. על-כן היתה יד איש בכל אשר פגע בו, מבלי לדעת מי הוא. הרומאים, אשר התלכדו במגניהם והגיתו בשורות מחברות, לא נגפו הרבה מהעורוֹן הזה, ומה גם כי זכרו כָּסם את המאמר, אשר היה לאות ביניהם א). והיהודים, אשר נפוצו כפעם בפעם והשתערו על האויב ופנו ערף בלי משטר, נחשבו לפרקים כאויבים בעיני אחיהם, וכאשר נסוג האחד אחור, פגשו אותו חבריו בחשך כפני רומאי המגיח אליהם. על-כן הרבו היהודים לפצוע את אחיהם מאשר היתה בהם יד הרומאים, עד אשר עלה עמוד השחר, והנלחמים ראו איש את פני אחיו, או נפרדו בקרב והתיצבו כל אחד במערכתו וירו איש באויבו וגם הגנו על עצמם בטכסיסי-מלחמה. ואלה ואלה מָאנו להסוג אחור ולא עיפו מפכד המלחמה, כי הרומאים לבשו רוח-קנאות והתחרו איש באיש ושורה בשורה, בדעתם, כי עיני הקיסר צופות למעשיהם, וכל איש האמין, כי היום הזה יעלה אותו לגדלה, אם ילחם ביתר עז. אף קנאת היהודים גדלה, בְּרָאם לנפשותיהם ובְּחָרְדָם לגורל מקדשם, וגם הַעֲרִיץ עמד על-ידם ודבר על לב הנחשלים, את אלה הכה בשוט ועל אלה הֵלֵךְ אימים ועוררם לקרב. על-כן עמדה המלחמה כל העת במקומה, ורק מעט-מועז הכריעה אחת המערכות את אויבתה ובמהרה נלחצה לאחור, כי לא היה רִנֹּח לברלח או לרדוף אחרי הכושל. וכל העת לא חדלה צעקת הרומאים מעל הבירה בעת תמורות המלחמה, בְּחֹזֵקם בתרועתם את ידי אחיהם המנצחים ובעודדם את הנחשלים, האומרים לפנות ערף. הדבר היה כמלחמה בבית-חזיון. ומעיני טיטוס והעומדים עליו לא נעלם כל דבר אשר נעשה בקרב. וכעבור ארבע שעות היום נפרדו מערכות הלוחמים, אשר החלו את המלחמה בתשע שעות בלילה, ונשארו על עמדם במקום אשר נפגשו זו את זו, ובידי אחת מהן לא עלה להכריע את צרתה והנצחון נשאר בין שתיהן בתוך. רבים מהרומאים עשו חיל בקרב, ומן היהודים הפליאו להלחם: מאנשי שמעון יהודה בן מריות ב) ושמעון בן יאשיה ג), ומן האדומים יעקב בן סוסא ושמעון בן כְּתָא ד), ומאנשי יוחנן גִּפְתָּאי ואֶפְסָא, ומן הקנאים שמעון בן אַרִי ה).

א) סמך-הצבא (פרוֹפֶה).

ב) כן היא בהוצאת גיזה. ובהוצאה הישנה: בן מרטון, כמו פֶּעִי, סוף פרק א.

ג) בהוצאת גיזה: בן הושעיה או אושעיה.

ד) מֹזְכֵר פֶּעִי, ספר ד, ד, ד, בשנוי שם אביו.

ה) מֹזְכֵר פֶּעִי, סוף פרק א.

ו. בין כה וכה הרסו יתר אנשי חיל הרומאים את יסודות הבירה בשבעה ימים ופלטו דרך רחבה אל הר-הבית, החלו לשפוך סוללות. הסוללה האחת למול קרן חצר בית-ה' הפנימית אשר בפאת צפון-מערב, השנייה למול האכסדרה אשר בצפון, ומשתי הסוללות הנשארות העלתה האחת לעבר האולם המערבי בחצר בית-ה' החיצונה, והשנייה — חוצה לה לפאת צפון. המלאכה הזאת התנהלה ביגיע רב ובועת-אפים, כי היה על הרומאים להביא את העצים בדרך רחוקה מאה ריס, וכפעם בפעם מצאה אותם רעה מידי היהודים המגיחים עליהם פתאם. כי הרומאים, אשר ידעו, כי להם הנצחון, לא הרבו להזהר, בעוד אשר היהודים, הנואשים מישועה, הוסיפו עז במר-נפשם. מדי צאת אחדים מרוכבי הרומאים אל השדה ללקט עצים או מספוא, היו שולחים רסן מעל-פני סוסייהם ונותנים להם לרעות בשדה, והיהודים היו מגיחים מן העיר בהמון רב וחוטפים את הסוסים האלה. ובהשנות המקרים כפעם בפעם חשב הקיסר, — וכה היה הדבר — כי קלות-דעת אנשי-צבאו גרמה לנזק הזה יותר מגבורת היהודים, וגזר אמר לענוש קשה את האשמים ולהעיר בזאת את לבות הנשארים לשמור על סוסייהם. הוא צוה להוציא להורג את אחד מאנשי-הצבא, אשר אבדו להם הסוסים, ובזה הפיל אימה על חבריו, והם החלו לשמור על הסוסים ולא נתנו אותם עוד לרעות בשדה, וגם יצאו לצרכיהם ברכבם על סוסייהם, כאלו חפרו להם. ככה הוסיפו הרומאים לצור על הר-הבית ולשפוך את הסוללות.

ה. וכעבור יום אחרי עלות הרומאים ואל הבירה) התאספו רבים מן המורדים, אשר החמט אזל מכליהם והרעב הציק להם, והתנפלו על שומרי הרומאים בהר-הזיתים, קרוב לאחת-עשרה שעות ביום. הם חשבו, כי יעלה בידם על-נקלה לבקוע להם דרך בין שורות הרומאים, בעלותם עליהם פתאם לעת אשר הם ונחים מעבודת היום ונפנים לצרכי-גופם, אולט הרומאים הכירו את דבר בואם ונזעקו מהרה מכל המשמרים הקרובים ועצרו בעדם, לבל יעפילו לעלות על מצודתם ולהבקיע אל מחנם. בין היהודים והרומאים התלקחה מלחמה קשה ואלה ואלה עשו גבורות, כי הרומאים נלחמו בחזק-יד וגם דעת המלחמה עמדה להם, והיהודים חגרו שארית חמות, ואיש לא יכול לעמוד מפני זעמם. הבשת חזקה את זרוע הרומאים הנלחמים, ואת גבורת היהודים חזק המחסור (האנס). כי לחרפה נחשב בעיני הרומאים לתת ליהודים, הנלכדים כבתוך רשת, להמלט מן הפח. והיהודים ראו לפנייהם רק דרך ישועה אחת, בהבקיעם את חומת הרומאים. לאחרונה פנו היהודים ערף ונלחצו אל הנחל, ואחד מרוכבי הרומאים ושמו פדניוס קפץ אליהם על סוסו הדוהר באלכסון, ובשטף מרוצתו תפש את אחד האויבים, והוא עלם

גבור-כח ומוזין מפך-רגלו ועד ראשו, באחזו אותו בעקבו, ומשך אותו למעלה. כה השכיל להטות את גופו מן הסוס בעצם מרוצתו וכה הפליא להראות את עצם תנופת ימינו וכה בשרו הרב וגם את גדל תבונתו במרכב הסוס! כאדם אשר עלה בידו לגזול כלי-חמדה, מהר ונשא את השבוי אל הקיסר. וטיטוס התפלא לכח האיש, ועל התפוש הוציא משפט-מות על אשר גועז להרוס אל חומת הרומאים. והוא בעצמו שם את לבו לקרבות בהר-הבית והאיץ את עבודת הסוללות.

ט. בקרבות האלה מצאו את היהודים רעות רבות, ומעט מעט עלו וגברו נוראות המלחמה וכבר הגיעו עד ההיכל. על-כן עשו היהודים כמעשה האדם בגויה, אשר עלה בה רקב, לחתוך את האברים, אשר דבק בהם הרקבון, לבל יעבור אל יתר הגוף. הם שלחו באש את האולמים לרות צפון ולרוח מערב, אשר חברו את הר-הבית אל הבריה, ואחר-יכן פרצו באולמי הר-הבית עוד עשרים אמה. ככה החלו ידי היהודים לשרוף את המקדש. וכעבור שני ימים, בעשרים וארבעה לחדש האמור (פנמוס, תמוז), הציחו הרומאים באש את האולם (האסתגנית) הקרוב אליהם, ואחרי אשר אכלה בו הלהבה מדת חמש-עשרה אמה, קצצו היהודים את קורות האולם, כאשר עשו תחלה, ולא למען הפקיר את הבנינים האלה (האולמים) בפעם אחת א, כי-אם למען הרוס את החלקים המתפרים אותם עם הבריה. על-כן לא מנעו היהודים את הרומאים לשלוח אש באולם, אף כי היה הדבר הזה לא-לידם, והשיבו את ידיהם אל חיקם למראה האש השלוחה, ונתנו לה טרף במדה, אשר היתה להם להועיל. והקרבות סביב המקדש לא חדלו וכל העת הגיחו גדודים מן הרומאים ומן היהודים ונלחמו אלה באלה.

י. ובימים ההם יצא ממחנה היהודים איש אחד קטן בגופו (גויץ) וחדל-אישים במראהו, בן חשקים, אשר לא נמצאה בו אף אחת המעלות, ושמו יונתן, וקרב אל מצבת יוחנן הכהן הגדול והרבה לחרף בפה מדבר עתק את מערכות הרומאים וקרא לגדול מקרב גבוריהם לצאת אליו למלחמה. רבים מאנשי-הצבא הרומאים, העומדים במקום ההוא, הביטו אל האיש בבוז, אלה חרדו למראה עיניהם, ואלה השיבו את הדבר אל לבם והשכילו להבין, כי לא טוב לצאת לקרב עם איש הולך למות. כי הנואשים מישועה הם מרי-נפש, אשר לא ישובו מפני כל ולא יבושו גם מפני אלהים ב, ולא דבר-גבורה הוא, כי-אם מעשה עזות-פנים, לצאת למלחמה על אנשים כאלה,

א) פסוק סתום, ויש מתרגמים: ולא פעצור [את האש] מן הבנינים האלה בפעם

אחת...

ב) על-פי החוצאה הישנה; בהוצאת ניוה: והאלהים מאיר להם את פניו.

אשר מנצחם לא ימצא כבוד רב והנכשל בפניהם יגרום חרפה וגם רעה רבה לנפשו. זמן רב לא יצא אחד הרומאים אליו לקרב. והיהודי הרבה לשפוך עליהם לעג ולחרפם על מִרְךְ־לבם, כי היה בעל לשון מדברת גדולות ושונא הרומאים בנפשו. לאחרונה קפץ אליו איש אחד מלהקות הרוכבים ושמו פודס (*), כי חרה אפו בו על דבריו ועל עזות פניו, ולמראית־עין בו ליהודי הזה קטן־הקימה, מבלי חשוב את דרכו. ובצאתו לקראת יונתן היתה ידו על העליונה בכל דבר, אך וחישי מהרו התכחש לו מזל, והוא נפל ארצה ויונתן מהר לרוץ אליו והמיתו בחרב, ואחרי־כן עלה ועמד על נבלתו ונופף ביד־ימינו את החרב המלאה דם וביד־שמאלו את המגן והריע תרועת נצחון למול־צבא הרומאים והרפה להתפאר במעשהו ולחלל ולגדף את הרומאים רואי המעשה, אך בעוד הוא מרקד ועל החלל ומפטיר בשפה, ירה בו אחד משריי־המאה, ושמו פריסקוס, ופלה אותו בחץ. למראה הדבר הריעו הרומאים תרועת־שמחה והיהודים הרימו זעקת־שבר, ויונתן התעז במכאוביו ונפל על נבלת שונאו ומת, ובזה הראה, כי עד מהרה בא במלחמה הגמול לאדם, אשר גבה לבו בעשותו חיל.

פרק שלישי

היהודים טמנו פח לרומאים ורבים נשרפו באש. דברים חדשים על הרעב בירושלים.

א. והמורדים אשר בהר־הבית לא חדלו להלחם פנים בפנים עם אנשי־הצבא העומדים על הסוללות מדי יום ביומו. וביום עשרים ושבעה לחדש האמור (תמוז) הכינו להם מוקש באולם המערב, כי מלאו את כל החלל אשר בין צפוי הקורות ובין הגג זרדים יבשים ושמו בתוכם חֶמֶר וזפת, ואחרי־כן התחפשו כאלו כשל פחם ונסוגו אחור למראית־עין. ובראות הרומאים את הדבר לא נזהרו רבים מהם ומהרו באף ובחמה להציק את צעדי הבורהים והעמידו סלמות לפניהם ועלו בהם וקפצו אל האולם. אולם הנבונים במחנה הרומאים חשדו ביהודים, כי טמנו להם פח בהסוגם אחור פתאם. ובכִּי־זאת מלא האולם המון אנשים, אשר העפילו לַעֲלוֹת, ובין כה וכה שלחו היהודים את כל האולם באש. כאשר התנשאה פתאם של־הבת־האש למרום, נפלה אימה גדולה על הרומאים העומדים מחוץ, וחבריהם הנמצאים באולם היו אובדי־עצות, כי מכל עברים הקיפה עליהם האש. אלה הפילו

(*) כתרגום הרומאי (בהוצאת הירקמס): פודנס.

את-עצמם למטה אל העיר, אלה צנחו אל האויבים, ורבים קפצו למטה אל אחיהם בקוותם לישועה ורסקו את אבריהם, ורבים מאד נשרפו באש בטרם מצאו עצה, ואחדים בחרו למות על חרבם מעלות על המוקד. והאש פשטה למרחוק ואכלה גם את האנשים, אשר מצאו להם מיתה אחרת. אף כי היטב חרה לקיסר על הנספים, כי עלו אל האולם בלי פקדה, נכמרו רחמיו עליהם, וכאשר נבצר מפח איש להמציא עזרה לאובדים, היה להם הדבר הזה לנחמה בצרחה, בהביטם אל צער האיש, אשר למענו חרפו את נפשותיהם, כי כל אחד מהם שמע את צעקת הקיסר וראה אותו קופץ בבהלה ומדבר על לב האנשים אשר מסביב להמציא רוחה לאחיהם ככל אשר יש לאליהם. ולשמע צעקות הקיסר ולמראה יגון נפשו מת כל אחד ברצון, כי היה הדבר בעיניו כאבל נהדר על מותו. ואחדים נצלו ממות-שרפה, בהסגם אל קיר האולם הרחב. אולם היהודים שמו עליהם סביב, וזמן רב עמדו הרומאים הנפצעים על-נפשם עד אשר נהרגו אחד אחד.

ג. לאחרונה כרע למות עלם אחד ושמו לונגוס, ומותו כאלו שפך הדר על המקרה הנורא הזה, כי הוא היה הגבור בכל האובדים ההם, אשר כלם היו ראויים לשם-תהלה. גם היהודים השתוממו על חסן לחו, וכאשר נבצר מהם להמיתו בדרך אחרת, קראו אליו לרדת אליהם לשלום. אולם ממחנה הרומאים קרא אליו אחיו קורנליוס קול גדול, כי לא יעשה כדבר הזה לנפול את כבוד משפחתו ולעטות קלון על צבא הרומאים. הוא שמע לדברי אחיו ולעיני שתי המערכות שפף את חרבו ונפול עליה. ומאנשי-הצבא, אשר סבבה אותם האש, נצל ממות איש אחד ושמו ארטוריוס* בערמתו, כי צעק בקול גדול אל חברו היושב עמו יחד באהל במחנה הרומאים, והוא אחד אנשי-הצבא ושמו לוציוס, לאמר: „אני אשים אותך ליורש כל רכושי, אם תגש הנה לקבל אותי ובנפלי“. לוציוס מהר אל המקום לקבל אותו ברצון, וארטוריוס קפץ אליו ונשאר חי, אולם חברו נלחץ מפחד משאו אל מרצפת-האבנים ונפשו יצאה מיד. אחרי הפרענות הזאת נפל לב הרומאים עליהם. ואף כי לא מצאו תנחומים בעת ההיא, הנה היה להם האסון להועיל, כי למד אותם להזהר מפני נכלי היהודים, אשר הרבו להרע להם, כי לא ידעו אנשי-הצבא את המקום ולא תפגו את רוח האנשים והנלחמים בהם. והאולם נשרף עד למגדל יוחנן, הוא אשר הקים אותו יוחנן ובן לוי בעת אשר נלחם בשמעון מעל לשער היוצא אל לשכת-הגזית. ואת החלק הנשאר הרסו היהודים אחרי אשר נפלו כל הרומאים העולים. וביום השני שרפו הרומאים גם את אולם-הצפון כלו עד אולם-המזרח, אשר תפרו יחד בקרן הבנויה

(*) בהוצאת ניוה; בהוצאה הישנה: סיטוריוס.

מעל לגחל קדרון, מקום נורא בעמקו. אלה הדברים נעשו מסבוב לבית-המקדש בימים ההם.

ג. ומהאנשים הגזעים מרעב בקרב העיר מת המון רב לאין-מספר אחרי מצוקות וצרות, אשר עצמו מספר. כי בכל בית קמה מלחמה לעת נראה שם צל דבר אשר יאכל. והאוהבים נצו יחדו ברוע וטרפו איש מידי אחיו את הפרורים הדלים, למען החיות את נפשם. גם בגזעים לא האמין איש, אשר אין להם פל, והשודדים התנפלו על הגוססים ובדקו בהם, פן טמן איש בכנף-בגדו דבר-מאכל והולין אותם שולל בהתחפשו כנוטה למות. מגולל הרעב פערו האנשים את פיהם ככלבים שוטים, וכשפורים מתהוללים בסבאם גפצו את הדלתות, ובאבוד מהם כל עצה פרצו בבית אחד שתיים או שלש פעמים. המחסור אצלם לשום כל דבר בין שניהם, והם אספו את הדברים, אשר בחלו בהם גם החיות הטמאות, ולא נמנעו ללעסם ולבלעם. לאחרונה לא משכו את ידיהם גם מהחגורות ונעלי-העור הישנות, אף קרעו את העורות מעל המגנים ולעסו אותם. מאכל אלה היה שארית חציר יבש, ואלה אספו גידים ומכרו את המדה הקטנה בארבעה אתיקים (דרכמונים). ולמה לי עוד לפרט את כל הדברים שאין בהם רוח-חיים, אשר לא בושו היהודים לאכלם בתגרת הרעב? רק אנלה מעשה אחד, אשר לא נשמע כמוהו בדברי ימי היונים והנכרים, דבר, אשר יסמר שערות ראש המספר, והשומע לא ירצה להאמין לו, ואני לא באתי להתהדר בספרי מעשים זרים לדורות הבאים, ומה נעים היה לי לפסוח על המעשה הנורא הזה, לולא נמצאו עדים אין-מספר על אמתת הדבר, וגם לא רציתי להיות כפוי-טובה לעיר-אבותי בהסתירי דבר מכל הנוראות אשר מצאוה.

ד. אשה אחת מארץ עבר-הירדן היתה (בירושלים) ושמה מרְהָה בת-אלעזר מכפר בית-אזובא), בת משפחה נדיבה ועשירה. עם יתר המון הפליטים באה גם היא אל ירושלים ושם נסגרה במצור. העריצים גזלו ממנה את כל רכושה, אשר הביאה אתה מעבר-הירדן אל העיר, ואת שארית אוצרותיה ואת הצדה, אשר השפילה להכין לה, היו חומסים ממנה חברי העריצים, אשר פרצו אל ביתה מדי יום ביומו. והאשה מלאה חמה עזה וכפעם בפעם חרפה וקללה את השודדים, כי אמרה להרגיזם, למען יקחו את נפשה. אולם אף כי הרבתה להרעימם תמיד, לא חמל עליה איש לשום קץ לחייה, וכבר בלאתה להכין טרף לזורים, כי לא נמצא עוד לחם בכל פנות העיר, ומפני זלעפות הרעב חמרמרו מעיה ויבש לשדה, ומצוקות הרעב הוסיפו עוד להצית אש באפה, ובעת הצרה הזאת שמעה לקול זעמה לשפח רחמי אם ולקחה את

(*) המחבר כותב "בית-אזובא" ומתרגם את הוראת השם ליונית.

יָלְדָה — והוא היה יונק־שדים — וקראה אליו: „הוי עולל אמלל! למי ולמה אשמור עליך הפעם? הנה השונא עומד מחוץ, והרעב וריב־האחים משבֵּכִים מבית. הן בית־עבדים הוא נחלתנו בידי הרומאים, אם גם תהיה לנו נפשנו לשלל, והרעב ישית לנו קציר בטרם נעבד את אלה, והמורדים קשים לנו משני השפטים האלה יחד. מות! היה לָקְרוֹת לָאִמֶךָ ולרוח רעה לעריצים, וגם למשל ולשניגה בפי החיים, כי רק הדבר הזה נשאר לְמַלֵּא את סאת יסורי היהודים.“ לדברים האלה המיתה את בנה ואחרי זאת צלתה אותו ואכלה את מחציתו, ואת הנשאר הניחה למשמרת. המורדים מהרו לבוא אל ביתה, כאשר עלה באפם ריח זבח הרצח הזה, ואימו עליה, כי ישחטו אותה מיד, אם לא תראה להם את הטבח אשר הכינה. היא קראה אליהם: „עוד השארתי לכם מנה יפה!“ וגלתה לפנייהם את שארית בשר עוללה. פלצות אחזה את בשר האנשים, עד אשר לא יכלו למוש ממקומם ועיניהם חשכו מראות, והאשה הוסיפה לדבר: „הן לי הילד הזה, בשר משרי הוא, פרי בטני! אכלו — הלא אכלתי גם אני, אל ירך לבבכם מלב אשה ואל תוסיפו רחמים מרחמי אם, ואם את האלהים אתם יראים ובעוט תבעטו בזבחי, — ראו, כי כבר אכלתי מברשו וגם הנשאר יהיה לי לֵאכְלָה.“ לדברים האלה יצאו האנשים מן הבית אחוזי חלחלה, כי מרֶךְ־לֵבָם לא נתן אותם לעשות את הדבר הזה לבדו, ועל־כן השאירו את המזון לאם השכולה. ולשמע המעשה הזה פשט בכל העיר, וחונן־הבלהות לא מש מעיני איש ואיש, כאלו ידיו עשו את הדבר. ומני אז התחזקו הרעבים בכל תקף לשים קץ לחייהם ושבחו את המאשרים, אשר נאספו אל עמם בטרם שמעו או ראו גוראות כאלה.

ה. המאורע הזה נודע במהרה במחנה הרומאים. אלה לא רצו להאמין לדברי השמועה, ואלה נדו לאמללים, אך רבים הוסיפו עוד לשנא את היהודים לדבר הזה. והקיסר הצטדק על המעשה לפני אלהים באמרו: „הנה דברתי שלום אל היהודים והבטחתי אותם לשמור את הָרוֹתָם ולסלוח לכל מעשי זדונם, אולם הם בחרו במריבה תחת ברית־אחים ובמלחמה תחת שלום ועם השונא ובכרו את הרעב על השבע והשלחה, וידיהם החלו לשלח אש בבית־מקדשם, אשר שמרנו על כבודו אנחנו. על־כן נאים להם מאכלים כאלה. אולם אני אכסה עתה על תועבות רצח הבן הזה בחרבות העיר ולא אתן לשמש הסובב את כל העולם להשקיף על עיר, אשר האמות אוכלות בה את בשר בניהן. ואמנם הלחם הזה נאה יותר לאָבוֹת, הממאנים להתפרק את נשקם אחרי צרות רבות כאלה.“ בדברו זאת חשב טיטוס על היאוש הנורא של אנשי ירושלים, וכי אנשים, אשר מצאו אותם כל המצוקות האלה, לא יוסיפו לקחת מוסר, אחרי אשר לא שמו את הדבר אל לבם בעוד מועד, בטרם באה עליהם הרעה הגדולה.

פרק רביעי

אחרי תם מעשה הסוללות הקריבו הרומאים את הכרים אל החומה ולא הצליחו. טיטוס צוה לשלח את שערי המקדש כאש. בזמן קצר נשרף הבית נגד רצון טיטוס.

א. וכאשר כלו שני הלגיונות לשפוך את הסוללות, צוה טיטוס ביום השמיני לחדש לואוס (אב) להקריב את אילי-הברזל אל האכסדרה המערבית אשר למקדש הפנימי א (לעזרה). עוד לפני זה נגחה החוקה בכל מכוונות-הרעש ששה ימים ב) את החומה ולא הצליחה במעשיה, כי גם ממנה וגם מחברותיה עצמו האבנים הגדולות והדבק החזק ביניהן. אחדים מצבא הרומאים חתרו תחת שער-הצפון ואחרי עמל רב הוציאו את האבנים הראשונות, אולם נעצרו על-ידי האבנים אשר מאחוריהן והשער נשאר על מכונו, עד אשר נכזבה תקות הרומאים למצא חפצם במכוונות ובכלי-המעדר, והקריבו את סלמותיהם אל האולמים. והיהודים לא עמדו להם לשטן במעשם זה וחפרו עד עלות הרומאים למעלה, ואז התנגחו אתם והדפוס והשליכום למטה אחרנית, פגשו אותם והמיתום, אף הכו בהרבותיהם רבים מן הרומאים, הקופצים מן הסלמות, בטרם הספיקו עוד להתכסות במגניהם, והרסו סלמות אחדים מלאים אנשי-צבא, בהפכם אותם ממעלה, והכינו לעומדים עליהם מטבח גדול. ונושאי-הנשרים נלחמו בחזקיד להגן עליהם, כי לחרפה נוראה נחשב ביניהם, אשר יגזול האויב אותם, אך לאחרונה לכדו היהודים גם את הנשרים והשמידו את כל העולים. והנשאים ראו את המגפה, אשר היתה באחיהם, ויראו ושוב לאחור. מן הרומאים לא נפל אף אחד, בטרם עשה ככל אשר מצאה ידו, ומן המורדים הפליאו גבורה עוד הפעם הגבורים, אשר עשו להם שם בקרבות הראשונים, ועוד נוסף עליהם אלעזר בן אחי שמעון העריץ. כראות טיטוס, כי חמלתו על מקדשי נכרים הביאה רעה על אנשי-צבאו, צוה לשלח את השער (של המקדש, העזרה) כאש.

ב. ובעת ההיא נפלו אל טיטוס חנן איש אמאוס, הוא אחד מנושאי כלי שמעון, אשר הרבה לשפוך דם מחבריו, וארכלאוס בן מגדת ג. הם קוו

א) כן בהוצאה הישנה. אצל ניוה: המקדש התיצון; ועין בהערות.

ב) פסוק קשה. המתרגם האשכנזי קהוט הציע לתרגם: לפני (אומן) הסוללות האלה נגחה החוקה בכל מכוונות-הרעש מן הבקר את החומה (במקום §) הוא קורא §.

ג) למעלה (ספר ה, יג, א). נכתב חנן בן מגדת, וכנראה היה ארכלאוס אחיו.

למצא חנינה לפניו, כי ברחו אליו אחרי נצחון היהודים. טיטוס כעס על ערמת האנשים האלה וגם שמע על-דבר מעשיהם האכזרים, אשר עשו לבגידה עמם, ונפשו אותה להמית את שניהם, באמרו, כי באו אליו בעת דחקם ולא ברוח נכונה, וגם אינם ראויים לחנינה, אחרי אשר התמלטו מתוך עירם, כשכבר עלתה על המוקד מרע מעלליהם. בכל-זאת שמר טיטוס את אמונתו וכבש את כעסו ושלח את האנשים לחפשי, אם כי לא נהג בהם כמעשהו עם יתר הבורחים. וכבר הגישו אנשי-הצבא את האש אל השערים, וכאשר נמס הכסף אחזה האש את חלקי העץ, ומשם יצאה להבה גדולה אל האולמים. וכראות היהודים את האש אשר מסביב להם, כשל פחם ונפל לבם עליהם ופליצות נוראה אחזה אותם, ולא עצר איש פה לעמוד על נפשו ולכבות את הלהב, כי כלם עמדו נדהמים והביטו אל הבערה. אולם גם בעצם יגונם למראה האולמים הנשרפים, לא לקחו המורדים מוסר להציל את שארית מקדשם, ועוד התלקחה חמתם ברומאים, כאלו כבר היה גם ההיכל למאכלת-אש. והאש להטה את האולמים כל היום ההוא וכל הלילה אחריו, כי הרומאים עצרו כח להצית את האולמים באש רק אחד אחד ולא את כלם יחד.

ג. וביום השני צוה טיטוס על חלק מאנשי חילו לכבות את האש ולנישר מסלה רחבה על-יד השערים ללגיונות, ואחרי זאת הקהיל אליו את שרי-צבאותיו. ששת גדולי-השרים נאספו יחד והם טבריוס אלכסנדרוס מפקד כל הצבא, וסקסטוס צראליס ראש הלגיון החמישי, ולרציוס לפידוס ראש הלגיון העשירי, וטיטוס פריגיוס ראש הלגיון החמשה-עשר, ופרונטון לייטרניוס א) ראש מתנה שני הלגיונות אשר מאלכסנדריה ב), ומרקוס אנטוניוס יולינוס נציב ארץ יהודה ג), ויחד אתם נקהלו גם יתר הנציבים ושרי-האלפים, וטיטוס נועץ אתם בדבר ההיכל. אלה יעצו לעשות בו ככל חמר משפט המלחמה, כי לא יחדלו היהודים ממחשבות-מרד כל העת אשר יהיה ההיכל על מכונו, הוא המקום, אשר אליו הם מתאספים מכל עברים. ואלה יעצו להציל את בית-המקדש, אם יעזבו אותו היהודים ולא יוסיפו להניח בו את כל-יבשקם, ולשרוף אותו רק כאשר יעלו עליו היהודים לעשות משם מלחמה, כי

א) בהוצאת ניוה: הטריוס.

ב) למעלה (ספר ה, א, ו) מבאר, כי רק אלפים איש באו עם טיטוס מאלכסנדריה, וזוה מבאר, כי כאן שני הלגיונות (כך כתוב במקור) הם גוומה. ראש הלגיון הייב לא השתתף במועצה, כי בכלל היה הלגיון הזה נזוף מזמן מפלתו תחת פקדת צסטיוס. (כנראה, הנציב של כל הארץ הנכבשה בעת המצור על ירושלים, הוא מרקוס אנטוניוס יולינוס, שכתב ספר תולדות המלחמה עם היהודים, והסופרים הרומאים המאחרים השתמשו בו.

בעשותם זאת, יִהְיֶה לְמַבְצֵר-אוֹיֵב וְלֹא יוֹסִיף עוֹד לִהְיוֹת בֵּית-אֱלֹהִים, וְלֹא עַל הַרומָאִים יִפּוֹל הָאֵשׁ הַזֶּה, כִּי-אִם עַל הַיְהוּדִים, אֲשֶׁר אֶלְצוּ אוֹתָם לַעֲשׂוֹת אֶת הַדְּבָר. אוֹלַם טִיטוֹס גִּלָּה אֶת דַּעְתּוֹ, כִּי לֹא יֵאֵר לְקַחַת נַקְמָה מֵהַבַּיִת הַזֶּה, אֲשֶׁר אֵין בּוֹ רוּחַ-חַיִּים, עַל חַטָּאוֹת אָדָם וְלִהְשִׁיחַת בְּאֵשׁ אֶת הַבְּנַיִן הַנְּהַדָר, אִם גַּם יַעֲלֶה אֵלָיו הַיְהוּדִים לְהִלָּחֵם מִשָּׁם, כִּי הַדְּבָר הַזֶּה יִהְיֶה נֹזֵק הַרומָאִים, וְאִם יִשְׂאֵר הַהֵיכֵל עַל מְכוּנּוֹ, יִתְנוֹסֵס כַּאֲבֶן-נֹזֵר בְּכַתֵּר-מַלְכוּתָם. דְּבָרֵי טִיטוֹס נִתְּנוּ אִמָּץ בְּלֵב פְּרוֹנְטוֹן וְאַלְכְּסַנְדְּרוֹס וְצִרְאֵלִיס, וְהֵם הִסְכִּימוּ לְדַעְתּוֹ. אַחֲרֵי זֹאת שִׁלַּח טִיטוֹס מַעֲלִיו אֶת הַנְּאֻסִּים וְצוּה עַל שְׂרֵי-הַחִילִיִּים לָתֵת לְאַנְשֵׁי-הַצְּבָא לְהִנָּפֵשׁ וְלִהְחַלִּיף כַּח לְמַלְחָמָה הַעֲתִידָה, וְאֵל בַּחוּרֵי הַגְּדוּדִים אָמַר לְבַקֵּעַ דֶּרֶךְ בֵּין הַחֲרוּבוֹת וּלְכַבּוֹת אֶת הָאֵשׁ.

ד. בַּיּוֹם הַהוּא תִקְפֶה הַבְּהִלָּה עַל הַיְהוּדִים וְלֹא מִצְאוּ בְנַפְשָׁם כַּח לְהִלָּחֵם. אוֹלַם לְמַחֲרַת הַיּוֹם אִסְפוּ אֶת כָּל חֵילָם וְהִתְאַזְרוּ עַז וְהִגִּיחוּ בְשֵׁתֵי שְׁעוֹת בַּיּוֹם דֶּרֶךְ שַׁעַר הַקְּדִים אֶל הַרומָאִים, הַשּׁוֹמְרִים עַל חֲצֵר בֵּית-ה' הַחִיצוֹנָה. וְהַשּׁוֹמְרִים קָדְמוּ אֶת פְּנֵי הַמְּגִיחִים בִּיד חֹזְקָה וְסוּכְכוּ עַל עֲצָמָם בְּמַגְנִיהֶם אֶל עֵבֶר פְּנֵיהֶם וְהִתְלַכְדוּ יַחַד בְּמַעֲרְכָה, עַד אֲשֶׁר דָּמּוּ לְחֹמַת-עֹז. וּבְכַל-זֹאת נִגְלָה הַדְּבָר, כִּי לֹא יוּכְלוּ לְהַחֲזִיק מַעֲמֵד זְמַן רַב וְכִשְׁוֹל יִכְשְׁלוּ לְפָנֵי הַמוֹן צָרִיהֶם וְעוֹז קִנְאָתָם. אַבְל הַקִּיסָר, אֲשֶׁר הֵבִיט אֶל הַמַּלְחָמָה מֵרֹאשׁ הַבִּירָה, לֹא נִתַּן אֶת מַעֲרֻכְתּוֹ לְמוֹט וּמָהָר לְבֹא לְעֹזְרָה בְּרֹאשׁ בַּחוּרֵי הַרוֹכְבִים. הַיְהוּדִים לֹא עֲצְרוּ כַח לְשֵׂאת אֶת תְּנוּפַת יַד הַרוֹכְבִים, וְכֹאשֶׁר נִפְּלוּ מֵהֶם הַעוֹמְדִים בְּשׁוֹרֹת הָרֵאוּשׁוֹנוֹת, פָּנוּ הַנְּשֹׂאִים עֲרָף. אוֹלַם כֹּאשֶׁר אָמְרוּ הַרומָאִים לְשׁוֹב מִן הַמַּעֲרְכָה, חֲזֹרוּ אֵלֵיהֶם לְהַצֵּר אֶת צַעֲדֵיהֶם, וְאִזּוּ הִפְכוּ גַם הַרומָאִים אֶת פְּנֵיהֶם וְעוֹד הַפַּעַם נִמְלְטוּ הַיְהוּדִים עַל נַפְשָׁם. וּבַחֲמֵשׁ שְׁעוֹת בַּיּוֹם נִלְחְצוּ הַיְהוּדִים אֶל חֲצֵר בֵּית-ה' הַפְּנִימִית וְנִסְגְּרוּ שָׁם.

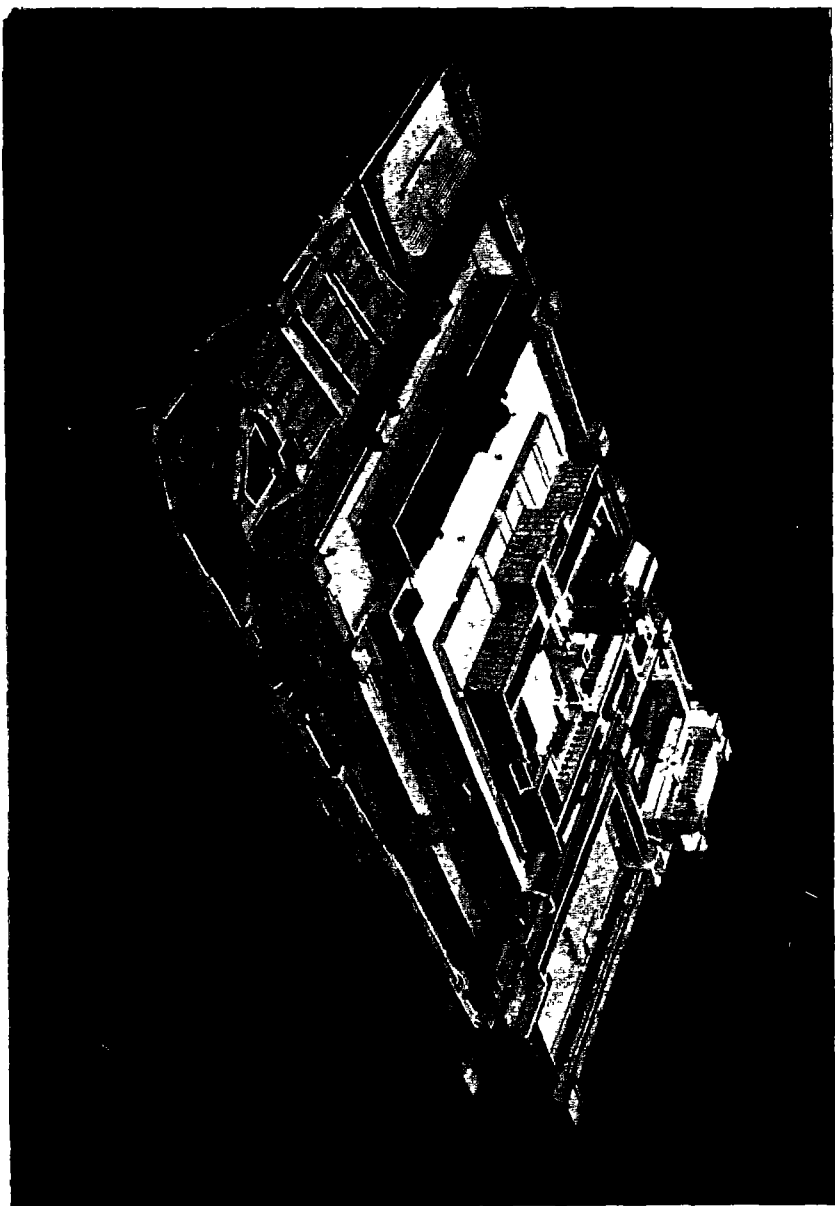
ה. וְטִיטוֹס שָׁב אֶל הַבִּירָה וְהַחֲלִיט לְהַשְׁתַּעַר מִמַּחֲרַת הַיּוֹם כְּעֻלּוֹת הַשַּׁחַר עַל הַהֵיכֵל בְּרֹאשׁ כָּל חֵילּוֹ וּלְכַבְשׁוֹ. אוֹלַם הָאֱלֹהִים כָּבַר גֹּזֵר מִימֵים רֵאוּשׁוֹנִים לָתֵת אֶת הַיְכָלוֹ לְמַאֲכַל־אֵשׁ וְהִנֵּה בֹא יוֹם-הַדִּין לְקֶץ הַעֲתִים, הוּא הַיּוֹם הָעֲשִׂירִי לְחֹדֶשׁ לְוָאוֹס (אב), אֲשֶׁר בּוֹ נִשְׂרַף גַּם בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ הָרֵאוּשׁוֹן בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל. וּמִיַּד הַיְהוּדִים יֵצֵא הָאֵשׁ לְרֵאוּשׁוֹנָה וּמַעֲמָם הֵיחָה הַסִּבָּה. כִּי אַחֲרֵי שׁוֹב טִיטוֹס מִמְּקוֹם הַמַּלְחָמָה, שָׂאפוּ הַמּוֹרְדִים רוּחַ מַעַס וַיִּצְאוּ עוֹד הַפַּעַם לְהַצֹּת בְּרוֹמָאִים. שׁוֹמְרֵי הַהֵיכֵל הִתְנַגְּחוּ עִם הַשּׁוֹנָאִים הַמְּכַבִּים אֶת הַבַּעֲרָה (בַּחֲצֵר בֵּית ה' הַפְּנִימִית), וְאֵלֶּה הֵנִיסוּ אֶת הַיְהוּדִים וְרַדְפוּ אַחֲרֵיהֶם עַד הַהֵיכֵל. וְאַחַד אַנְשֵׁי-הַצְּבָא לֹא חָכָה לְפַקְדַת הַמַּצְבִּיא וְלֹא נִבְהַל מֵהַמַּעֲשֶׂה הַנּוֹרָא אֲשֶׁר אָמַר לַעֲשׂוֹת, כֹּאֲלוֹ צָוָה לְמַלְאֵא אֶת הַדְּבָר מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְתַפֵּשׁ בְּיָדוֹ לְפִיד בּוֹעֵר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, וְאַחַד מִחֲבָרֵי הָאִישׁ הָרִים אוֹתוֹ לְמַעֲלָה, וְהוּא שִׁלַּח אֶת הָאֵשׁ אֶל חֲלוֹן-הַזֹּהָב, אֲשֶׁר בְּקִרְבָּתוֹ הָיָה הַמְּבֹאֵל מִצַּד צִפּוֹן אֶל הַלְּשׁוֹת

הסובבות את ההיכל. וכאשר התלקחה הלהבה, הרימו היהודים קול צעקה נוראה, בהפירם את גדל האסון, ומהרו מכל עברים לעצור בעד האש ולא חסו על חייהם ולא חמלו על כחותיהם, בראות עינם באבדן מקדשם ובית-חייהם, אשר למענו שמרו את נפשותיהם.

ו. ואיש אחד רץ לְבִשֵׁר את הדבר לְטִיטוֹס, אשר נח באהלֹו מעמל המלחמה. הקיסר קפץ כמו־שהוא מעל משכבו ומהר במרוצה אל ההיכל לעצור את האש, ואחריו הלכו כל שרי־הצבא, ואחריהם הלגיונות, אשר חרדו מרבצם. וצעקה נוראה וקול שאון גדול עלו למרום, כאשר התנועע החיל הרב והעצום הזה בלא סדרים, והקיסר נשא את קולו והרים את יד־ימינו לתת אות לנלחמים, כי יכבו את האש, אולם שומע לא היה לו, כי לצעקה הנוראה צללו אזני אנשי־הצבא ולא שמו לב לאות, אשר נתן להם בידו, כי תקפה על אלה סערת המלחמה ועל אלה — קנאת הגקמה. וגם דברי־תוכחה, וגם דברי־אימים לא יכלו לעצור בעד רוח הלגיונות בהרסם אל ההיכל, כי זעמם ועברתם הלכו לפניהם, והם נדחקו במבואי בית־המקדש, ורבים נרמסו ברגלי חבריהם, ורבים נפלו בתוך חרבות האולמים הלֹוהטות והעשנות, ותלאות המְנַצחים מצאו גם אותם. וכאשר קרבו אנשי־הצבא אל ההיכל, הכבידו אזניהם משמוע את מצוות הקיסר וקראו אל העומדים לפניהם להוסיף עוד אש על המוקד. והמורדים נואשו מתקותם להציל את המקדש, בראותם את חרב המות מקיפה אותם מעברים, ופנו ערף לפני האויב. ומרבית הנמצאים בהיכל היו בני העם, אנשים רפי כח, בלי נשק בידם, והרומאים שחטו מהם את כל הבא לידם. ומסביב למזבח נערם המון חללים ועל מעלות ההיכל נגרו נחלי דם, וגויות הנשחטים למעלה התגלגלו מהן.

ו. וכראוח הקיסר, כי אין לאל־ידו לכבוש את כעס אנשי־צבאו המתהוללים והאש מוסיפה לאכול סביב, בא עם שרי צבאותיו אל הבית לפני ולפנים והביס אל דביר ההיכל ואל כל אשר בו וראה, כי גדול הרבה הדר בית־המקדש מן השמועה אשר בפי הנכרים, ובצדק מתגאים בו היהודים ומרבים בשבחיו. בראותו, כי לא נגעה עוד הלהבה עד ההיכל לפנים, רק אכלה את הלשכות הסובבות אותו לבר, עלתה בלבו מחשכה נכונה, כי עוד יוכל להציל את הבנין, ומהר החוצה ונסה בעצמו לדבר על לב אנשי־הצבא, כי יכבו את האש, וצוה את לְפָרְלִיּוֹס שר־המאה, מנושאי־הרמחים השומרים לראשו, לחבוט במקלות את הממרים לקולו ולגרשם. אולם חמת אנשי־הצבא ושנאתם ליהודים גברו על הכבוד, אשר כבדו את הקיסר, וגם על יראת הענש מידו, ורוח קנאתם במלחמה לא ידעה מעצור. רבים נמשכו אחרי תאות בצעם, באמרם בלבם, כי היכל הבית מלא אוצרות מפה אל פה, אחרי ראותם אותו מחוץ, והנה הוא מצפה זהב כלו מסביב. וכאשר יצא הקיסר

תכנית בית-המקדש (בנין הורדוס) על-פי הארדנכא ד"ר ק. שיק

לְבַצֹר אֶת רוּחַ אֲנֹשֵׁי־הַצֶּבֶא, מֵהָרַי אִישׁ אֶחָד מֵאַחֲרָיו לְהַנִּיחַ אֵשׁ בְּמַחְשָׁךְ בֵּין צִירֵי הַשַּׁעַר. וּבַהֲרָאוֹת הַלְהַבָּה פִּתְאֹם גַּם בְּבֵית מִבְּפָנַיִם, נִסּוּגוֹ הַקִּיסָר וּשְׂרֵי־הַצֶּבֶא, וְאִישׁ לֹא עָצַר עוֹד אֶת הָעוֹמְדִים מִחוּץ לְהוֹסִיף אֵשׁ עַל הַלְהַבָּה. כִּכָּה הָיָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ לְמֵאכֶלֶת אֵשׁ עַל אִף הַקִּיסָר וְעַל חֲמַתּוֹ.

ה. מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יָרַבָּה לְהִמָּר עַל חֶרְבֵן הַבַּיִת הַזֶּה, הוּא הַנְּפֹלֵא מִכֹּל הַבְּנִינִים, אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵינוּ וְאֲשֶׁר שָׁמְעוּ מֵהֶם אֲזַנֵּינוּ, וְהַנְּעִלָּה מִכֹּלם בְּגִדְלוֹ וּבַהֲדָרוֹ וּבַתְּפָאֲרָתוֹ לְכָל חַלְקָיו וְגַם בְּמַהֲלָל כְּבוֹד קִדְשָׁתוֹ? אֵךְ דָּבַר אֶחָד יִהְיֶה לוֹ לְנַחְמָה גְּדוֹלָה, בְּשׂוֹמוֹ אֶל לְבוֹ, כִּי מִקְרָה אֶחָד לְכָל אֲשֶׁר בֶּן רוּח־חַיִּים וְגַם לְבְנֵינִים (הַנְּהַדְרִים) וְלַמְקוֹמוֹת (הַקְּדוּשִׁים), וְכֹלֵם לֹא יִמְלָטוּ מִפְּנֵי הַגּוֹרָה אֲשֶׁר יֵצֵאָה עֲלֵיהֶם א). וְמִי לֹא יִשְׁתּוֹמֵם עַל מוֹעֵד הַחֶרְבֵן הַנִּכּוֹן לְחֻקּוֹת הַזְּמַנִּים? כִּי קֵץ הַבַּיִת הַשֵּׁנִי שָׁמַר — כֹּאֲשֶׁר אִמְרָתִי לְמַעֲלָה — אֶת הַחֹדֶשׁ וְאֵת הַיּוֹם, אֲשֶׁר בּוֹ נִשְׂרַף הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיַד־הַבְּבַלִּים. וְלִמֵּן בְּנֵי הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן — הוּא הַבַּיִת, אֲשֶׁר הָקִים הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה — עַד חֶרְבֵן הַבַּיִת בִּימֵינוּ, אֲשֶׁר הָיָה בְּשֵׁנָה הַשֵּׁנִית לְמַלְכוּת אֶסְפָּסִינוֹס, מֵלָאוֹ אֶלְף וּמֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁבַע־יָרִיחַ וְחֲמֵשֶׁה־עָשָׂר יוֹם. וּמִבְּנֵי הַבַּיִת הַשֵּׁנִי, הוּא מַעֲשֵׂה יַד־הַנְּבִיאָה חֲגִי בְּשֵׁנָה הַשֵּׁנִיָּה לְמַלְכוּת פֶּרֶשׁ, עַד חֶרְבָנוּ בְּיַד־אֶסְפָּסִינוֹס נִשְׁלַמוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת וְתֵשַׁע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּעִים וְחֲמֵשֶׁה יוֹם ב).

פרק חמישי

צָרוֹת הַיְהוּדִים הַנֹּשְׂרָפִים בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ. עַל נְבִיא־הַשֶּׁקֶר וְעַל הָאוֹתוֹת, אֲשֶׁר בִּשְׂרוּ אֶת הָאֶסוֹן מִכְּבָר.

א. וּבַעַת אֲשֶׁר בָּעַר הַהֵיכָל בְּאֵשׁ, גִּזְלוּ הַרּוֹמָאִים כָּל דָּבָר הַבָּא לְיָדָם וְעָרְכוּ מִטְבַּח גּוֹרָא לְכָל הַיְהוּדִים אֲשֶׁר פָּגְעוּ בָהֶם, וְלֹא חִמְלוּ עַל עוֹלָיִם וּמְלֵאֵי־יָמִים וְלֹא הִדְרוּ פְּנֵי שְׂרֵי־קִדְשׁ, כִּי־אִם הִמִּיתוּ זִקְנִים וְעוֹלָלִים, הַדְּיוֹטוֹת וְכַהֲנָיִם יָחַד, וְחָרַב הָאוֹיֵב אָכַלָּה אֶת כָּל מִשְׁפַּחוֹת הָעָם מִסְּבִיב, וְגַם הַמִּבְקָשִׁים הַנִּינָה וְגַם הָעוֹמְדִים עַל נַפְשָׁם נִשְׁחַטוּ בְּלֹא חֲמֵלָה; וְקוֹל מִשֶּׁק הַלְהַבָּה הָעוֹלָה לְמָרוֹם הַתְּעָרֵב בְּקוֹל אֲנַקַּת הַחֲלָלִים, וּמִפְּנֵי גְבַה הַר־הַבַּיִת וְגַהֵל הַבְּנִין הַלוֹהֵט בְּאֵשׁ נְדָמָה לְעֵין רוּאָה, כִּי כָּל הָעִיר בּוֹעֲרָתָה. וְאִישׁ לֹא יוּכַל לְשַׁעַר בְּנַפְשׁוֹ דָּבָר גּוֹרָא וְאִים מִקּוֹל הַצַּעֲקוֹת בְּמַעֲמַד הַהוּא. כִּי קוֹל תְּרוּעַת הַלְּגִיוֹנוֹת

(א) בְּיוֹנִית: הִימָרְמָנִי (הִיא מִיָּדָה)=הַגּוֹרָל, מִנַּת הַיְקוֹם, שַׁעֲלֵפִי הַמְּתוֹלָגִיָּה הַיּוֹנִית

גַּם הָאֵלִים לֹא יִקְלָטוּ מִמֶּנָּה.

(ב) הַמְּסַפְרִים אֵינָם מְדִיקִים וּמְקוֹר הַחֶשְׁבוֹן לֹא נוֹדַע, וְעֵינִן בַּהֲעָרוֹת.

הרומאים השוטפים ונאקות המורדים, אשר הקיפו אותם האש והרבות השונאים, ויללת העם העזוב העומד מלמעלה, אשר נדחף בבהלה אל תוך האויבים לקראת המות, ונאקות השבר – כל אלה חִבְרו יחד. ולקול הצעקות העולות מהר־הבית ענתה צעקת העם אשר בעיר, כי אנשים רבים, אשר קלה הרעב את כחם ולשונם דבקה אל חֶפֶס, ראו את האש אשר בבית־המקדש ומצאו כח בנפשם לקשור מספדת־מוררים וגם להרים קול צעקה. והד הרמה אשר מעבר לנחל *) וההרים שמסביב לעיר חזק את הצעקה הנוראה, אולם הכאב היה גדול ונורא מכל הצעקות האלה יחד. לעין הרואה נדמה, כי הר־הבית בוער קְלו מתחתית שרשיו, כי מכל פנותיו יצאו להבות־אש. אולם נחלי־הדם גברו עוד על להבות־האש, ומספר הנשחטים היה רב ועצום ממספר שוחטיהם, ובכל מקום לא נראתה־האדמה תחת מכסה החללים, ואנשי־הצבא דרכו על תלי פגרים ברדפם אחרי הבורחים. בעמל רב הדפו השודדים את הרומאים ונמלטו אל חצר בית ה' החיצונה, ומשם אל תוך העיר, ושרידי העם ברחו אל האולם החיצון. ואחדים מן הפהונים הוציאו לראשונה את השפודים ב) אשר על גג ההיכל עם קרקעיותיהם העשויות עופרת והשליכו אותם אל הרומאים, וכאשר לא היה שכר לפעלם זה והאש התנשאה למרום והגיעה עדיהם, עלו על קיר ההיכל הרחב שמונה אמות ונשארו שם. ושני טובי הפהונים ראו לפניהם שני דרכים – לעבור אל הרומאים ולהציל את נפשם, או להשאר למעלה עד אשר ימצא אותם גורל הנשארים, ובחרו להפיל את עצמם אל תוך האש ולהשרף יחד עם ההיכל. אלה היו מאיר בן בִּלְגָה ויוסף בן דִּזְיָה ג).

ב. והרומאים חשבו, כי למותר הוא לרחם על הבנינים אשר מסביב אחרי שרפת ההיכל, והעבירו את הכל באש: את שרידי האולמים ואת השערים – מלבד שנים, הם אחד משערי המזרח ושער הדרום, וגם את השערים האלה הרסו לאחר זמן. הם שרפו גם את לשכות בית־האוצר, אשר נמצא שם המון כסף לֵאיוֹן־מספר ובגדים וכלי־חפץ, אשר לא יִמְנו מרב. בקצרה, שם נערים כל עשר היהודים, כי הניחו שם העשירים את כל כבוד ביתם. משם עברו הרומאים אל האולם הנשאר בחצר בית ה' החיצונה,

* במקור: אשר מארץ־העבר (פניה), והוא שם עבר־הירדן כיונית. אך קשה לחשוב, כי כתב המחבר גוומה כזו, ומפני זה יש מתרגמים מעבר [הנחש] = מעבר לקרוון.

ב) הם הנקראים במשנה כִּלְה עורב־ – הנטועים על הגג, כרי פֶּגֶרֶשׁ משם את העופות המזהמים (לע"פ, ספר ה, ה, ו).

ג) בִּלְגָה ודִּזְיָה הם שמות שני משמרוח־כֶּהֶנָה, החמשה־עשר והשלושה־ועשרים (דברי הימים א, כ"ד, י"ד, י"ח).

ושמה נמלטו מבני־העם נשים וילדים וערב רב כששת אלפים נפש. ואנשי־
הצבא לא חכו עד אשר יוציא הקיסר את משפט השרידים ושרי־החילים
יתנו להם פְּקֵדָה, כִּי־אם מהרו אל האולם בחמת־נקם ושלחו בו אש.
הקופצים מתוך האש ונפצו את עצמותיהם וזמתו והנשארם נשרפו חיים ואיש
לא נצל מהם. נביא־שקר אחד השיא מות על האנשים: הוא קם ביום ההוא
והעביר קול בין יושבי העיר, כי האלהים מצוה לעלות אל המקדש ולקבל
את אותות הישועה. והנה נביאים רבים נשלחו בימים ההם בידי העריצים
אל העם לחזק את לבו ולהודיעו, כי עוד מעט תבוא ישועת אֱלֹהִים, למען
ימעט מספר הבורחים הנופלים אל הרומאים, וגם האנשים, אשר לא יפחדו
מאימת השומרים ועל מוצאי העיר, יתעוררו להשאר בעיר בתקותם זאת.
בעת צרה מאמין האדם לכל דבר על־נקלה, ובבוא אליו נוכל להבטיח לו
רוח ופדות ממצוקותיו הקשות, יִהְיֶה הַטוֹבֵל לַעֲבֹד נִרְצָע לַתְּקוּוֹתָיו.

ג. כדברים האלה דברו מתעים נוכלים, בנשואם את שם אלהים לשוא,
והוליכו את העם האמלל שולל, כי נפתה אחרי דבריהם ולא שם את לבו
לכל האותות והמופתים המבשרים לו את החרבן בעתיד ולא האמין בהם.
ככה עמדו היהודים כהלומי־רעם, אשר טחו עיניהם מראות וטפש לבם
מהבין, ולא הקשיבו לאותות אלהים, ואלה היו האותות: האחד, כי נראה
ממעל לעיר כוכב במרום, אשר היה לו מראה חרב, וגם דָּרָךְ כוכב תועה א'
בשמים ולא מש משם שנה שלמה. והשני, כי בהתאסף עולי־רגלים לחג את
חג־המצות, עוד לפני המרד ותנועת המלחמה, ביום השמיני לחדש קסנתיקוס
(ניסן ב'), עלה בתשע שעות כלילה אור גדול והגיה את המזבח ואת ההיכל,
עד אשר נראו כמו בעצם יום בהיר; והמראה הזה ארך חצי שעה. והנה
בעיני האנשים, אשר לא למדו חכמה, נראה, כי הדבר הזה הוא סֶמֶן טוב.
אולם המבינים בכתבי־הקדש דרשו מיד את הדבר על המעשים אשר היו
אחר זמן. ולמועד החג ההוא המליטה פרה אחת עגל, כאשר הולך אותה
איש ג' לשחוט אותה לקרבן בתוך חצר בית ה'. וגם שער הקדים להיכל
לפנים, אשר היה עשוי כְּלוֹ נחשת ד' וכבד מאד, עד כי בעמל רב מצאה
יד עשירים איש לטגרו בערב, ואשר נשען במסגרותיו על קורות מצפות ברזל
ועל בריחים נעוצים עמק אל הסף העשוי כְּלוֹ אבן אחת — נראה פתאם

א' ביוניח: קומיטיס.

ב' קשה להשוני, כי כבר כשמיני לניסן נאספו עולי־הרגלים לחג את חג־המצות,

ונראה, כי הכונה היא: זמן קרוב לפני חג המצות, שבו עלו לרגל.

ג' בהוצאה הישנה: כאשר הולך אותה הכהן הגדול. וגרסת ניוה עקר.

ד' הכונה לשער העזרה, הוא שער נקגור.

פתוח לרוחה מאליו בשש שעות בלילה, ושומרי המקדש רצו להודיע את הדבר לפקיד המשמר, והוא עלה למעלה, ורק אחרי עמל רב ועבודה קשה עלה בידו לסגור את השער. וגם בדבר הזה ראו ההדיוטות אות לטובה, כי יפתח להם האלהים את שערי הברכה. אולם המשכילים הבינו, כי חלפה פתאם שלות ההיכל, והשער הסגור נפתח למען האויב, והודיעו, כי האות הזה הוא מופת גלוי לחרבן. לא עברו ימים רבים אחרי חג-המצות ההוא, והנה נראה בעשרים ואחד לחדש ארטמיסיוס (אייר) מראה אלהים, אשר לא יאמן כי יספר. אמנם לספור-בדים יראה בעיני רבים הדבר אשר אספר, לולא היו עדי-ראיה להצדיק את דברי, וגם הפרענות הבאה מלאה אחרי המופת הגדול. וזה הדבר: לפני בוא השמש נראו במרום בכל הארץ כדמות מרכבות-מלחמה ומערכות אנשי-צבא מזינים, המפלסים להם דרך בין העבים ומקיפים את הערים מסביב, ובעת החג הנקרא בשם יום החמשים (חג השבועות) עלו הכהנים בלילה אל חצר בית ה' הפנימית לשרת בעבודת הקדש כחק, וספרו, כי שמעו קול רעש ואחרי-כן קול המון רב: „נסעה ונלכה מזה“ (נעברה מזה). ועוד דבר נורא מזה: ארבע שנים לפני המלחמה, בעוד נמצאה ירושלים בשלֵוֹתָה והתענגה על רב טובה, בא אכר הדיוט אחד ושמו ישוע בן חנניה * אל העיר למועד החג, אשר בו חק לכל היהודים להקים סכות לכבוד אלהים, והחל פתאם לקרא בקול רם בחצר בית ה': „קול ממזרה, קול ממערב, קול מארבע רוחות. קול על ירושלים וההיכל, קול על חתן וכלה, קול על כל העם“. ואת הדברים האלה הוסיף לקרא ביום ובלילה בסבבו בכל רחובות העיר. ואחדים משועי העם קצפו עליו בדבר הקללות האלה ותפשו את האיש והרבו להכותו וליסרהו. אולם הוא לא הרים את קולו לבקש על נפשו ולהשיב דבר למכיו, ולא חדל להשמיע את הקריאה אשר קרא. וראשי העם חשבו לצדק, כי רוח אלהים נמצאה באיש הזה והוליכו אותו אל נציב הרומאים, והוא צוה לדוש את בשרו בשוטים, עד אשר נחשפו עצמותיו. אולם האיש לא בקש רחמים ולא הזיל דמעות, ובשארית פחו הרים קול יללה לכל מכה ומכה: „הוי, הוי, ירושלים!“ וכאשר שאל אותו אלבינוס — כי הוא היה הנציב בימים ההם — מי הוא ואי מזה בא, ועל מה ולמה הוא קורא את הקריאה הזאת, לא ענה על אחת משאלותיו ולא חדל להוציא מפיו את הנהי על העיר, עד אשר גזר אלבינוס, כי נטרפה עליו דעתו, ושלח אותו לנפשו. וכל העת עד בוא המלחמה לא פנה ישוע אל אחד מיושבי ירושלים, ולא נראה בדברו עם בן-אדם, כייאם הוציא נהי מפיו ברגש רב, כאלו התפלל לאלהים, ואת המלים: „הוי, הוי,

* בהוצאה הישנה: ישוע בן חנן.

ירושלים" מדי יום ביומו, ומעולם לא בטא בשפתיו דבר קללה למכיו המתעללים בו יום יום, וגם לא ברך את האנשים הנותנים לו לחם לאכול, כי רק מענה אחד נמצא בפיו, והוא המשא הנורא ועל ירושלים, ויותר מפל הרבה לצעוק במועדי השנה. ואת הדברים האלה קרא שבע שנים וחמשה חדשים, ולא נחר גרונו, ולא עיף ולא יגע, עד אשר בא מצור ירושלים וראה בעיניו, כי קמו דברי נבואתו, ואז נאלם לנצח. כי פעם אחת סבב בחומה וקרא בקול אים: „הוי, הוי על ירושלים ועל העם ועל ההיכל“, ולאחרונה הוסיף: „אוי, אוי גם לי“, כי אבן אחת שלוחה מכלי-קלע פגעה בו והמיתה אותו מיד, ובעוד הוא קורא בקול את נבואתו יצאה נפשו.

ד. אם ישים איש אל לבו את הדברים האלה, ימצא, כי עין אלהים פקוחה על האדם, והוא מגלה לבני-אנוש את דרכי הישועה, ורק מסכלותם ומרע מעשיהם הם בוחרים להם דרכי-מות. ככה עשו היהודים את מקדשם רבוע אחרי אשר גהרסה הבירה אף כי נמצא כתוב בספריהם, כי יבוא חרבן העיר וההיכל גם-יחד, כאשר יהיה בית-המקדש רבוע. והדבר, אשר הרבה להעיר את לבם למלחמה הזאת היה גם הוא דבר חזון סתום, אשר נמצא בכתבי-הקדש, כי בימים ההם יקום מארצם איש, אשר ימלוך בכל העולם. הם דרשו את החזון הזה על אחד מאחיהם, ורבים מן החכמים נבוכו בפתרון הנבואה, ולא הבינו, כי היא מראָה על מלכות אספסינוס, אשר נקרא לקיסר בארץ יהודה. אפס לא נתן לאדם להמלט מגורדינו גם בצפותו אותו מראש. על-כן דרשו היהודים את חלק דברי הנבואה לטובתם, ולשאריתם לא שמו לב, עד אשר בא חרבן עירם וקצם הרע הוכיח על סכלותם.

פרק ששי

הרומאים העלו את נשריהם אל הר-הבית וקרמו את טיטוס כהדר כבוד. הדברים, אשר קרא טיטוס באוני היהודים המבקשים רחמים, ומענה היהודים, אשר העיר את חמת טיטוס.

א. אחרי אשר ברחו המורדים אל העיר, והיכל ה' וכל אשר מסביב לו בערו באש, העלו הרומאים את דגליהם (הנשרים, הסמנים) אל מקום המקדש והציגו אותם למוֹל שער הקדים וקראו את טיטוס בתרועת-ברכה למושֵל מִנְצַח (אימפֶּרֶטור). ואנשי-הצבא הרבו לִגְזוֹל ולמַלֵּא את ידיהם חמס, עד אשר נמכר בארץ סוריה משקל זהב בחצי המחיר אשר היה לו לפניו. והכהנים אשר על קיר ההיכל החזיקו עוד מעמד, ונער אחד מהם צמא למים והתחנן

אל השומרים הרומאים לתת לו את בריתם, וספר להם, כי הוא צמא מאד. השומרים חמלו על הנער הנמצא בצרה ונתנו לו את בריתם שלום, והוא ירד ושתה מן המים וגם נתן אל הכד אשר הביא עמו, והלך לו וברח ועלה למעלה אל אחיו, ואיש מן השומרים לא עצר פח לתפשו, הם חרפו אותו על אשר הלך את אמונתו, והוא ענה להם, כי לא עבר על הדבר אשר הבטיחם, יען שלא כרת אתם ברית להשאר אצלם, כי-אם לרדת ולקחת את המים, והנה עיניהם רואות, כי מלא את שני הדברים באמונה. ואנשי-הצבא, אשר הוליך אותם הנער שולל, השתוממו על ערמתו הרבה, העולה על מדת שניו. וביום החמישי אלף הרעב את הכהנים לרדת מעל המקדש, והשומרים הוליכו אותם אל טיטוס. הם בקשו ממנו לתת להם את נפשם לשלל, אך הוא השיבם דבר, כי כבר נסגרו בפניהם שערי הרחמים, יען קרב ההיכל, אשר למענו היה חומל עליהם למשפט, וגם נאה לכהנים לסוף יחד עם מקדשם. ואחרי-זאת צוה להמיתם.

ב. וכראות העריצים והאנשים אשר אתם, כי נגפו במלחמה בכל מקום, וחומת האויב הקיפה עליהם, עד אשר אבד מהם מנוס, שלחו אל טיטוס לקחת עמו דברים. והקיסר, אשר היה אוהב הבריות מתכונתו, אמר בלבו להציל את העיר, וגם אוהביו החזיקו אחרי עצתו. בחשבו, כי יקנעו השודדים מפניו הפעם, עמד בקצה המערב לחצר בית ה' החיצונה, אשר שם נמצאו השערים הפונים אל לשכת-הגזית, בקרבת הגשר המחבר את הר-הבית לעיר העליונה, והגשר היה בתוך בין העריצים ובין הקיסר. ומסביב לכל אחד עמדו אנשיו בהמון רב. היהודים העומדים עם שמעון ויוחנן קוו בכלין-עינים למצא חנינה, והרומאים הסובבים את הקיסר חפו למוצא פי היהודים. טיטוס צוה על אנשי-צבאו לכבוש את כעסם ולבלתי ירות באויבים, והציג את המליץ (התרגמן) לפניו ופתח בדברים לאות, כי הוא המנצח, וכה אמר: „הנה כבר שבעתם את הרעות, אשר מצאו את עיר-אבותיכם, אתם האנשים, אשר לא השיבותם אל לבכם את כל עו חילנו ואת כל רפיון-פחכם, ובקנאה נבערה וברוח-שגעון הבאתם את הקץ על עמכם ועל עירכם ועל מקדשכם. ואמנם הצדק היה לי לבלות אתכם מעל-פני האדמה, כי למן הימים הראשונים, אשר כבש אתכם פומפיוס בחזקיד, לא חוללתם ממעשי-מרד, עד אשר יצאתם למלחמה על הרומאים ביד רמה. ובמי בטחתם, כי עשיתם את הדבר הזה? האם בגרל המונכם? הנה חלק מצער מחיל הרומאים הספיק להכריעכם! או בעזרת בני-בריתכם? היש עם מחוץ לגבול ממשלתנו, אשר יעלה על לבו לבהור בברית היהודים מברית הרומאים? ואולי נשענתם על פח זרועכם? הן יודעים אתם, כי גם הגרמנים ואדירי הכחו עובדים אותנו, או בעז חומותיכם הבעורות שמתם מחסכם? האם יש חומה נשגבה ממעון

ים-אוקינוס, הסוכך על הבריטנים, אשר נכנעו גם הם לפני חרב הרומאים? או אולי בטחתם באמץ-רוחכם ובתחבולות שרי-צבאותיכם? הלא ידעתם, כי גם בני קרת-חדשת כרעו לפנינו. אין זאת, כי העירה אתכם נגד הרומאים אהבת הבריות אשר לרומאים, כי בראשונה נתנו לכם למשול בארצכם כטוב בעיניכם והקימונו עליכם מלכים מקרב אחיכם, ואחרי-כן שמרנו על חקי תורתכם ונתנו לכם לחיות כאשר עם לבבכם, לא רק בארצכם, כי-אם גם בקרב עמים אחרים, ועוד הוספנו להיטיב עמכם, כי מלאנו את ידכם להרים תרומה לעבודת אלהיכם ולאסוף נדבות כטוב בעיניכם, ולא יסרגו בדברים את נושאי המתנות ולא עמדנו להם לשטן, למען תרבו עשר לרעתנו ובכספנו אנו תתכוננו להלהם בנו. מרב טובתנו שמנתם ובשבע נפשכם בעטתם באנשי-חסדכם וכדרך נחשים, אשר אין להם לחש, תקעתם את עקציכם בבשר המתרפקים עליכם. בויחם את נירון בלבכם על קלות-דעתו, ותחת אשר שקטתם תחתים במחשבות-ודון זמן רב, כדרך המכות והחבלים העצורים בגוף עד אשר יתגלו בבוא עליו תחלואים קשים, הראיתם הפעם את כל יצר לבכם הרע, ולא בושתם לשאת את נפשכם לתקוות גדולות בלי-חק. ואחרי-כן בא אבי אל הארץ הזאת, והוא לא עלה עליכם לעשות בכם שפטים על הדבר אשר עשיתם לצסטיוס, כי-אם למען שחר למוסר את אזניכם. כי לו בא להכרית את עמכם, הלא היה עליו למהר ולעקור את לשרש הזדון ולהחריב את העיר הזאת מיד, אך הוא לא עשה כזאת, כי-אם השחית את ארץ הגליל ואת סביבותיה, ונתן לכם זמן להנחם על מעשיכם. אולם אהבת-הבריות הזאת היתה בעיניכם לאות רפיון-כח, וארץ-אפינו חזק את עזות-לבכם. ואחרי מות נירון עשיתם כמעשה הנבלים, כי בקום מלחמות-אחים בקרבנו הוספתם אמץ, וכאשר יצאתי עם אבי אל ארץ מצרים, מצאתם לכם שעת-הפשר להרבות תכונה למלחמה, ולא בושתם להחריד את מנוחת האנשים העולים לכסא-המלוכה, אשר ידעתם בהם, כי היו שרי-צבא אנשי-הסד. ואחרי-כן מצאה כל הממשלה מחסה בנו, וכל הארצות נחו ושקטו, וגם העמים הנכרים שלחו אלינו מלאכים לברכנו, ורק היהודים לבדם היו לנו לאויבים, ואתם שלחתם את ציריכם מעבר לנהר פרת להקים מרד, והעליתם מצודות חדשות על חומותיכם, ומריבות וקנאת-עריצים ומלחמות-אחים השחיתו בכם, כמשפט לאנשי-בליעץ, — ורק להם לבד! — ואחרי-זאת עליתי על העיר הזאת, ואבי נתן בידי פקדה. נוראה על אפו ועל חמתו. והנה שמעתי, כי העם רוצה להשלים אתנו, ושמתתי, ועוד לפני המלחמה קראתי לכם לשבות מריב, וזמן רב חמלתי על האויבים הנלחמים בי, ונתתי את בריתי לנפולים אלי, ושמרתי אמונים לבורחים, ורחמתי על רבים משבויי-החרב, וענשתי את המתעללים בהם ענש קשה, ובלי חמדה הקרבתי את מכוונת-המלחמה אל חומותיכם

ועצרתי בעד רוח אנשי-צבאי וחמת-רצחם עליכם כל היום, ואחרי כל נצחון עשיתי כמעשה הנגף במלחמה ודברתי אליכם שלום, וכאשר קרבתי אל המקדש, הואלתי עוד הפעם לעזוב את חקי המלחמה וקראתי אליכם לרחם על קדושיכם אתם ולהציל את ההיכל למעונכם, וגם הבטחתי אתכם להוציאכם בשלום ונשבעתני לכם לפדות את נפשותיכם, וגם נתתי לכם לבחור במקום אחר ולהלחם אתנו משם כטוב בעיניכם. אולם אתם מאסתם את כל דברי, וידיכם שלחו אש בהיכל. ואחרי כל אלה — הוי טמאים גבזים! — באתם כיום הזה לדבר אלי דברים! ומה תוכלו עוד להציל, אחרי אשר אבדו לכם הקדושים האלה? ובמה נחשבה בעיניכם פדות נפשכם אחרי אבדן ההיכל? והן גם עתה עודכם עומדים בכלי-נשקכם, ובהגיע מים עד נפש אינכם רוצים להתנפר ולדבר תחנונים. הוי, עלובים! במי עוד תשימו מבטחכם? עמכם חלל-חרב, היכלכם — שמה ושאייה, עירכם — מרמס לרגלי, ובנידי רוחכם ונשמתכם! אולי תחשבו לכם את הדבר לגבורה בלכתכם לקראת המות? אך לא אוסיף לדון עוד ברוח שגעונכם! אם תפרקו את כלי-נשקכם ותסגירו את עצמכם בידי — אתן לכם את נפשכם לשלל, וכבעל-בית ארך-אפים אעשה שפטים באשר אין לו תקנה, ואת הפלטה אציל למעני.

ג. לדברים האלה ענו המורדים, כי לא יוכלו לכרות עמו ברית, יען נשבעו לבלתי עשות את הדבר הזה לעולם, ועל-כן בקשו ממנו, כי יתן להם לצאת דרך החומה עם נשיהם ובניהם, למען ילכו להם אל המדבר ויעזבו את העיר בידו. לשמע הדבר הזה חרה אף טיטוס באנשים האלה, העתידים לנפול בידו בקרוב, כי מלאם לבם לדרוש ממנו דברים, כאלו נצחו במלחמה, וצוה להודיע אותם, כי לא יוסיפו לנפול אליו ולקנות, אשר ישמור להם את הברית, כי לא יחמוץ על נפש איש, ועל-כן עליהם להלחם בכל כחם ולהנשע בזרועי-ימנם, אם יעלה הדבר בידם, ומן היום ההוא והלאה יעשה להם ככל חמר משפטי המלחמה. ועל אנשי-הצבא צוה לשרוף את העיר (התחתונה) ולהוציא את שללה. אנשי-הצבא שבתו ביום ההוא, וביום השני שרפו את הארכיון (בית-הפקודות) ואת המצודה (חקרא) ואת בית-המועצה ואת העפלה, והאש הגיעה עד ארמון היליני, הבנוי בתוך המצודה. גם הרחובות והבתים המלאים חללי רעב היו למאכלת-אש.

ד. וביום ההוא שלחו בני המלך אינט ואחיו וגם רבים מטובי ירושלים, אשר נאספו אתם יחד, להתחנן אל הקיסר, כי יכרות אתם ברית. ואף כי היטב חרה לטיטוס על כל שארית העם, לא כבש את יצרו הטוב, וקבל את פני האנשים בשלום ונתן אותם במשמר, ואחר-יכן אסר את בני המלך ואת קרוביו והוליך אותם אל רומא, למען יהיו לו לבני-תערובות.

פרק שביעי

מעשי המורדים, צרותיהם ויסוריהם. טיטוס כבש את העיר התחתונה.

א. והמורדים מהרו ללכת אל ארמון המלך, אשר רבים מבני ירושלים בטחו במשגבו והניחו בו את רכושם, והניסו את הרומאים משם והכו נפש את כל העם הנאסף שם, כשמונת אלפים וארבע מאות נפש, וגזלו את כל הכסף. ושנים מן הרומאים נתפשו חיים, האחד מחיל-הרוכבים והשני מן הצבא הרגלי. את הרגלי שחטו היהודים מיד וסחבו את נבלתו אל העיר. והרוכב אמר, כי יוכל לגלות ליהודים דבר, אשר יהיה להם לישועה, והוביל אל שמעון. ואחרי אשר לא נמצא דבר בפיו, נמסר על-ידי ארדלא, אחד משרי-הצבא, לעשות לו משפט-מות. ארדלא עקד את ידיו לאחוריו וכסה את עיניו והוציא אל מול מחנה הרומאים להמיתו. אך בעוד היהודי שולף את חרבר מתערה, מהר השבוי לברוח אל הרומאים. ובהמלט האיש מפני השונאים, לא צוה טיטוס להמיתו, אבל חשב, כי אין מקום בצבא-הרומאים לאדם, אשר נתפש חי בידי שונאיו. על-כן לקחו הרומאים ממנו את כלי-נשקו וגרשו אותו ממחנה צבאם. והדבר הזה נחשב בעיני בעל-נפש לענש קשה ממות.

ב. וביום השני גרשו הרומאים את השודדים מן העיר התחתונה ושלחו באש את כלל עד השלח. ואף כי שמחו למראה העיר הבווערת, הנה נואשו מתקותם לשאת את שללה, כי כבר הספיקו המורדים לנצל את כלל ויצאו עם הבו אל העיר העליונה. הם לא נחמו על מעשיהם הרעים גם בפעם הזאת, ועוד התפארו כדרך אנשים העושים טובה רבה. למראה העיר היוקדת אמרו באור-פנים, כי הפעם יערב להם מותם, אחרי אשר נשמד כל עם ירושלים ובית-המקדש נשרף והעיר בווערת באש, ולא נשאר דבר לאויביהם. אולם גם בהגיע הצרה למרום-קצה לא חדל יוסף מלבקש מהם רחמים על שארית העיר והרבה לנסר אותם על אכזריותם ועל חטאותיהם וגם להורותם דרך ישועה, אך שכר לא היה לדבריו, כי-אם לעג וקלס. ויען אשר לא נאותו המורדים להסגיר את נפשם בידי האויב ולהפרי בזה את שבועתם, אף לא עצרו כח לצאת על הרומאים למלחמה ולקנות לישועה, כי היו סגורים כמו בכלוב, וגם לא יכלה ימינם להשאר במנוחה, אחרי אשר הסכינה לשפוך דם כל היום, — על-כן פשטו לפני העיר וארבו בין החרבות הנפשות האנשים האומרים לנפול אל הרומאים. רבים נתפשו בכף, והם שחטו את כלם, כי מרב המצוק לא היה כח לאיש להשמט מידם, ואת נבלותיהם השליכו למאכל לכלבים. אולם בעיני אלה היתה כל מיתה קלה ממות-רעב, ועל-כן

בחרו גם לנוס אל הרומאים, אף כי נואשו כבר מתקותם למצא חנינה, וברצון נפלו בידי המורדים המרצחים. ובקרבת העיר לא היתה אף כברת-ארץ ריקה, כי בכל מקום נמצא אחד מחללי הרעב או המרד -- או היה מלא המונים של חללי הרעב והמרד יחד.

ג. עוד צל תקוה נשאר לעריצים ולחבר השודדים אשר אתם, כי יעלה בידם להמלט דרך המנהרות: הם בטחו, כי לא יוכלו הרומאים למצאם בכרחם שמה, ואמרו בנפשם להתחבא שם, עד אשר יחריבו הרומאים את העיר כליד ויסורו מעליה, ואז יוכלו גם הם להמלט על נפשם. אולם תקותם זאת היתה חלום, כי לא נגזר עליהם להסתר מעיני האלהים וגם מעיני הרומאים. אך עד בוא פקדתם בטחו במחסה הנקבות אשר מתחת לאדמה, והרבו לשרוף בעיר יותר מהרומאים, ואת הכורחים מן השרפה אל המחותרות המיתו בהמון ושללו את רכושם. וכאשר מצאו בידי איש פת-לחם, גזלו אותה ובלעוה בעודה טבולה בדם (בעליה). וגם בקרבם כבר פרצו מריבות-אחים בגלל השלל אשר גזלו, ולולא מהרה מפלת העיר לבוא, כי אז החלו לאכול גם את בשר המתים בחמת-יאושם.

פרק שמיני

הקיסר שפך סוללות על העיר העליונה והקריב את כלי-הרעש וכבש את העיר.

א. וכראות הקיסר, כי העיר העליונה היא תלויה מכל עבריה ולא יוכל לכבשה בלי סוללות-מלחמה, חלק את העבודה הזאת בין אנשי-חילו ביום עשרים לחדש לואוס (אב). וקשה היה להביא את כל העצים הדרושים, כי נחשפו, כאשר אמרתי, כל המקומות מסביב לעיר במרחק מאה ריס למען הסוללות הראשונות. ארבעת הלגיונות הקימו את בניני-המלחמה ממערב לעיר, למוץ חצר המלך, והמון צבא-הברית ויתר החיל שפך סוללה על לשכת-הגזית ועל הגשר ועל מגדל שמעון (בן גיורא), הוא אשר הקים אותו למשגב בעת מלחמתו עם יוחנן.

ב. ובימים ההם נאספו שרי-צבא האדומים בסתר ויעצו עצה להסגיר את עצמם בידי הרומאים ושלחו חמשה אנשים אל טיטוס ובקשוהו לכרות אתם ברית. טיטוס קוה, כי גם העריצים יכנעו מפניו, בסור מעליהם האדומים, אשר נטלו חלק במלחמה בראש. אחרי המלכו זמן רב בדעתו הסכים לאחרונה ושלח מעליו את האנשים. והאדומים התכוננו לעזוב את העיר, והנה נודע הדבר לשמעון והוא מהר להמית את חמשת האנשים, אשר

יצאו לדבר עם טיטוס, ואת ראשי האדומים עם יעקב בן סוסא נשוא-הפנים
 בניניהם תפש ואסר בכלא, אף צוה לשמור על המון האדומים, אשר היו
 כאובדי-עצות בהלקח מהם נשיאיהם, ולהציג על החומה אנשי-משמר זריזים.
 אולם נבצר מפח השומרים לעצור בעד הפליטים הרבים, הנופלים אל השונא,
 ואף כי גדל מספר ההרוגים, רבו ועצמו מהם הנמלטים, והרומאים קבלו את
 כלם, כי טיטוס בטוב-לבו לא נזקק לפקדותיו הראשונות, וגם אנשי-הצבא
 כבר שבעו מדם ולא הוסיפו להמית את הבורחים, ועוד קוו לבוא על שכרם,
 כי רק את אזרחי-העיר שלחו לחפש, אולם את יתר ההמון עם הנשים והטף
 מכרו לעבדים ולא הרבו במחירם, כי גדל מאד המון הנמכרים ומספר הקונים
 היה מצער. ואף כי העביר טיטוס קול, לבגדי יפול אליו איש בגפו, למען
 יצאו אליו האנשים לבתיהם ולמשפחותיהם, בכל-זאת קבל גם את היחידים
 בחסד והקים בית-דין להבדיל מהם את הראויים לענש-מות. והנמכרים
 לעבדים היו לאין-מספר, ורק בני ירושלים, ארבעים אלף נפש ויותר, נפדו
 מעבדות, כי שלח אותם הקיסר ללכת אל כל הטוב בעיניהם.

ג. ובימים ההם יצא אחד הכהנים, ושמו יהושע בן תבותי, אשר נשבע
 לו הקיסר להציל את נפשו, אם ימסור בידו חלק מכלי-הקדש, והוציא אליו
 מקיר ההיכל שתי מנורות-זהב כתבנית מנורות ההיכל ושלחנות ומזרקים א'
 וקערות, כלם זהב סגור וכבדים במשקלם מאד. מלבד זאת נתן לו גם את
 הפרכת ואת בגדי הכהנים הגדולים עם אבני-החן ועוד רבים מכלי עבודת-
 הקדש. גם שומר אוצר-המקדש, ושמו פינחס, נפל בידי הרומאים וגלה להם
 את מקום כתנות הכהנים ואבנטיהם, גם הרבה ארגמן ותולעת-שני, אשר
 נצבר שם לצרכי הפרכת, ומלבד זאת הרבה קנמון וקציעה והמון בשמים (סמים)
 אחרים, אשר בללו אותם והקריבו קטרת לאלהים יום-יום. ונוסף על אלה
 מסר הרבה מיתר כלי-המקדש וגם מעדי-הקדש ואף כי נתפש בחזק-יד,
 עשה לו טיטוס כמשפט בורחי-המלחמה ונתן לו את נפשו לשלול.

ד. וכאשר כלתה עבודת הסוללות לקץ שמונה-עשר יום בשביעי לחדש
 גורפיאיוס (אלול), הקריבו הרומאים את מכונותיהם אל החומה, ורבים מן
 המורדים נואשו הפעם מתקותם להציל את העיר, אלה עזבו את החומה ועלו
 אל המצודה ואלה ירדו אל המנהרות. ורבים התיצבו על החומה ונלחמו
 בשונאים המקריבים את מכונות-הרעש, אולם הרומאים התגברו עליהם
 בגדל המונס ובכחידם, ומה גם כי נלחמו ברוח גבורה עם שונאים, אשר
 גמס לבבם וכשל כחם, וכאשר נבקע חלק החומה ואחדים מן המגדלים כרעו
 תחת הכרים המנגחים, מהרו מגני העיר לברוח. וגם על העריצים נפלה

(*) במקור: גביעים (קטירים).

מחתה נוראה וגדולה עוד יותר מהצרה אשר מצאתם; כי עוד טרם נסו הרומאים לעלות על החומה, נמוגו אלה מפחד ובקשו להם מנוס. ואלה האנשים, אשר הרימו לפנים לקרום קרנם והשתבחו במעשי תועבותיהם, שחו עתה לארץ ועצמותיהם רחפו ממגור, עד אשר נדו כל רואיהם לתמורה הזאת ושכחו, כי הם נבזים מאדם. הם אמרו לרוץ אל החץ ואשר הקימו הרומאים ולהרוף את השומרים מפניהם ולהביקיע להם דרך ולהמלט. אולם בהביטם כה וכה ראו, כי אין אתם אנשיהם הנאמנים בכריתם מתמוץ שלשום, כי נמלט כל איש אל אשר מצאה ידו בצרה הזאת. והנה מהרו אליהם אנשים והגידו, כי כבר נבקעה כל חומת המערב והרומאים פרצו בתוך העיר, ואלה ספרו, כי מבקשי נפשם הולכים וקרבים, ואנשים אחרים, אשר עיניהם ראו זרות מגדל פחדם, אמרו, כי נראה כבר האויב עומד בראש המגדלים. לשמע הדברים האלה נפלו העריצים על פניהם ובכו על תעתועי-לבבם, וזמן רב לא עצרו כח לקום ולברוח, כאלו נתקו עורקיהם. וגם בדבר הזה יראה כל איש את יד-האלהים הקשה על הרשעים ואת מזל הרומאים, כי העריצים שדדו את מבטחם בידיהם וברצונם הטוב ירדו מן המגדלים א, אשר שם לא יכלו האויבים לתפשם ביד חזקה לעולם, בלתי-אם ברעב. והרומאים, אשר עבדו בזעתי-אפים לכבוש את החומות הרפות, כבשו באפס-יד את המגדלים, אשר נבצר מהם ללכדם בכלי-מלחמה, כי שלשת המגדלים, אשר תארתי את צורתם למעלה, שגבו מכל מיני מכוונות שבעולם.

ה. העריצים עזבו את המגדלים — ונכון הדבר, כי בידי אלהים השלכו משם — וברחו אל העמק אשר מתחת השלח. וכאשר השיבו רוחם מעט ויָוַת להם מפחדם, מהרו לרוץ אל הקרוב שמה, אולם לא מצאו בנפשם די-עז בצרתם הגדולה, כי הפחד והאסונות הכשילו את פחם — ובידי השומרים עשה להדפם ולהפיצם, ואחד אחד נמלטו אל המנהרות. וכאשר כבשו הרומאים את החומה, הקימו את נסיהם בראשי המגדלים ומחאו כף בקול-תרועה ופצחו פה בשירת-נצחון, כי סוף המלחמה היה קל להם מתחלתה, ובלא שפך-דם עלו על החומה האחרונה. הם לא האמינו כמעט למראה עיניהם, ובהביטם סביב ואין איש מן האויבים, נדהמו ונבוכו. ואחרי זאת פרצו כנחל ברחובות, והכו בחרב את כל הנופל בידם, והמיתו אנשים לאין-מספר, ושרפו את הבתים באש על הנמלטים בתוכם. ואחרי אשר הרפו להרוס ולנתוץ את הבתים, באו בתוכם לשלוח ידם אל הבזה, ומצאו את החדרים מלאים חלצי רעב, ושערו שער למראה ויצאו בידם ריקות. אך אם גם נרתעו אנשי-הצבא מפני המתים האלה, הנה לא חסה עינם על החיים, וכל הנמצא נדקר בידיהם

(א) הם המגדלים הידועים הפיקוס, פצאל ומרים, אשר תאר אותם המחבר למעלה.

הם הקימו תלי חללים ברחובות והציפו את כל העיר במצולת דם, עד אשר כבה הדם את הלהבה במקומות רבים. לצת ערב השיבו הרוצחים את ידיהם ובלילה פשתה הלהבה, וביום השמיני לחדש גורפיאיוס (אלול) עלה השחר על מוקד ירושלים, היא העיר, אשר כה רפו צרותיה ומצוקותיה בימי המצור, ולו ראתה טובה בכל ימי היותה כמדת צרותיה אלה, כי אז קנא קנאו כל באי-עולם באשרה. ורק עֶזְרָא אחד הביא עליה את כל האסונות האלה, כי הצמיחה דור (נבל ומשחית) אשר כזה, ומידו בא עליה הקץ.

פרק תשיעי

פְּקוּדוֹת הַקִּיסָר אַחֲרֵי כּוּאוֹ אֶל הָעִיר. מִסְפַּר הַשָּׁבוּיִם וְחֻלְלֵי הַמִּלְחָמָה. עֶלֶי דַבַּר הַפְּלִיטִים, אֲשֶׁר שִׁרְדוּ אֶל הַמְּנַהֲרוֹת, וְשִׁמְעוֹן וְיוֹחָנָן בְּכֻלָּם.

א. וטיטוס בא אל העיר והשתומם עליה מאד ובפרט על חזק חומותיה ומגדליה, אשר עזבו אותם העריצים בשגעונם. בראותו את גבה המגדלים המצק ואת גדל סלעי הבנין ואת הדבק המכֵן ביניהן וגם את מדת עבי המגדלים וקומחם, קרא: „האלהים נלחם לנו — כי רק יד האלהים החזקה גרשה את היהודים מן המצודות האלה, כי מה תעשינה ידי אדם ומכונותיו למגדלים אשר כאלה?” הוא הרבה עוד לדבר עם אוהביו, ואחר-יכן שלח לחפשי את אסירי העריצים, אשר נמצאו עצורים במצודות, וצוה להרוס את שארית העיר ולהפיל את חומותיה, והשאיר רק את המגדלים האלה (השלשה) לזכר מזלו הטוב, אשר עמד לו במלחמה ומגר לפניו את העיר הבצורה, אשר נבצר מידי אדם לכבשה.

ב. וכאשר עיפו ידי אנשי-הצבא מכבד הרצח, נראה בעיר המון רב מיושביה, אשר נצלו מן המטבח. והקיסר צוה להמית רק את המזינים העומדים על נפשם ולקחת את יתר העם בשבי. ואנשי-הצבא עשו כמצותו ועוד הוסיפו להמית גם את הזקנים ואת החלשים, ואת הבריאים והאנשים, אשר מצאו בהם חפץ, דחפו אל הר-הבית וסגרו אותם בעזרת-הנשים. והקיסר הפקיד את אחד עבדיו המשחררים לשמור עליהם, ואל פרונטון אוהבו אמר לעשות משפט כל איש ואיש. פרונטון צוה להמית את כל המורדים והשודדים, אשר גלה מהם איש את תועבות רעהו, ומקרב הצעירים הבדיל את הגדולים בקומה ואת יפיהתאר וחֶשֶׁן אותם לחגי-הנצחון א, ומיתר העם אסר כל בחור מבן שבע-עשרה ומעלה ושלה אותם לעבוד בסבלות

(*) טריומפוס, כיונית: טריאמבוס.

מצרים א). ורבים מהם נתן טיטוס למנחה למדינות שונות להעבירם בבתי-חזיון, למען ימותו איש בחרב אחיו או במלחמה עם חיות רעות. והקטנים מבני שבע-עשרה נמכרו לעבדים. ובעוד פרונטון שם פדות בין הנתפשים, והנה גועו מהם כאחד-עשר אלף איש ברעב, כי מנעו מהם השומרים את לחמם מגדל שנאתם אליהם, וגם רבים מהם מאנו לנגוע בלחם אשר נתן להם. ואמנם לא נמצא די-לחם להמון השבויים הרב.

ג. ומספר השבויים, אשר נתפשו בכל עת המלחמה, היה תשע רבבות ושבעת אלפים, ומספר המתים בכל עת המצור היה מאה ועשרה רבוא. רבם יהודים, אך לא ילידי המקום (ירושלים). כי מכל עברים נאספו אנשים אל ירושלים, למועד חג-המצות, ופתאם סגרה עליהם המלחמה. ובאשר צר המקום לשאתם, פרץ ביניהם לראשונה דבר-הזות, ואחרי-כן בא הרעב והרפה את חלליהם. ואמנם לא נבצר מירושלים להכיל המון עצום כזה, והדבר הזה נגלה, כאשר מנה צסטיוס את היהודים. כי ברצות צסטיוס להראות את תפארת ירושלים לקיסר נירון, למען אשר לא יבוז לעם היהודים, בקש את הכהנים למצוא את מספר העם הגדול, אם יש הדבר לא-לידם. והנה הגיע החג הנקרא פסח (פסחא), אשר בו היהודים מקריבים זבחים מתשע שעות עד אחת-עשרה שעה, והחבורה הנמנית על קרבן אחד לא מעטה מעשרה אנשים ב). כי לא יכול אדם לאכול מבשר הקרבן לבדו — ורבים הצטרפו גם לחבורות בנות עשרים איש — והכהנים מנו את הזבחים ומספרם היה עשרים וחמשה רבוא וחמשת אלפים ושש מאות, והמקריבים אותם היו אנשים טהורים, אשר התקדשו לחג, כי למצרעים ולזבים ולנשים דוות וליתר הטמאים היה אסור לאכול מבשר הזבח, וגם בני-הנכר (הערלים) הבאים אל ירושלים לעבוד את האלהים לא לקחו בו חלק.

ד. והנה רב העם, אשר נמצא אז בירושלים, נאסף מכל הארץ, כאילו נגזרה גזרה על כל העם להסגר כמו בבית-כלא. וכאשר התלקחה המלחמה מסביב לירושלים, היתה העיר מלאה המונות אדם; על-כן עצם מספר החללים ממספר המתים בכל מגפה רעה הבאה בידי אדם או בידי שמים. — ואחרי אשר המיתו הרומאים חלק האנשים היוצאים אליהם ואת שאריתם לקחו בשבי, חקרו למצוא את האנשים המסתתרים במנהרות וקרעו את שכבת האדמה אשר על-גבן ואת כל הנופלים בידם הכו לפי חרב. ובמנהרות נמצאו כאלפים פגרים, מהם פגרי אנשים, אשר טרפו את נפשם בכפס, ורפם חללי רעב. ונוראה היתה צחנת הפגרים, אשר עלתה באף הרומאים הפורצים במנהרות,

(א) הכונה כהרי לוב, הסמוכים למצרים, מקומות מכרה הזהב.

(ב) במקור: גברים.

ורבים מהם מהרו לעזוב את המקום. אך נמצאו גם אנשים, אשר תאות בצעם השיאתם לרדת ולפלוס להם דרך על ערמות הפגרים. כי הרבה כלי-חפץ נגלו במחתרות, ואין דרך אשר לא תישר בעיני חומד-כסף. הם הוציאו רבים מאסירי העריצים, כי גם בבוא צרתם עד קצה לא חדלו ממעשי-רשעתם. ואמנם אלהים שלם לשניהם יחד כגמול ידיהם. כי יוחנן, אשר התענה ברעב יחד עם אָחיו בקרב המנהרות, פנה כָּל שואל אל הרומאים לתת לו את ברייתם, אשר בעט בה לפנים לא פעם ולא שתיים. וגם שמעון, אשר נלחם זמן רב עם המצוק, הסגיר את עצמו בידי השונאים, כאשר נספר עוד למטה. הוא הושם במשמר והקדש להרגה ביום חג-הנצהון. ויוחנן נשפט למאסר-עולם. — הרומאים שרפו את כל קצות העיר ונתצו את החומה.

פרק עשירי

ירושלים נפלה לפני זה חמש פעמים בידי אויביה, ועתה חרבה בפעם השניה. קורות העיר בקצרה.

א. ככה נפלה ירושלים בשנה השנית למלכות אספסינוס בשמיני לחדש גורפיאיוס (אלול). וכבר לפני זה נכבשה חמש פעמים ובידי אויביה ועתה חרבה בפעם השנית. אַסְכִּיּוֹס מלך מצרים א), ואחריו אנטיוכוס, ואחריו פומפיוס, ואחרי אלה סוסיוס יחד עם הורדוס — כבשו כלם את העיר, אולם השאירו אותה על תָּהָה. ועוד לפני אלה כבש מלך בבל את העיר והחריבה במלאת אלף וארבע מאות וששים ושמונה שנה וששה חדשים ליום הַנְּסָהָה. והראשון, אשר בנה את העיר, היה מושל הכנענים, אשר נקרא בלשון אבותינו „מלך צדיק“ (מלכ־צִדִּיק ב), וכשמו כן היה, כי הוא הראשון אשר כהן לאלהים והוא אשר בנה את המקדש ג). לראשונה וקרא שם ירושלים לעיר, אשר היה שמה שָׁלֵם בתחלה ד). דוד מלך היהודים גרש את עם הכנעני מירושלים והושיב בקרבה את אחיו ואחריו, לקץ ארבע מאות ושבעים ושבע שנה וששה חדשים.

א) הכונה לשישק מלך מצרים, אשר לכד את ירושלים בימי רחבעם בן שלמה, במצרית נקרא: ששונק, ועל יסוד זה אצל רבים מסופרי היונים: ססוכניס. בספר הקדמוניות קרא לו מחברנו — איסוקוס (בנוסחאות סוסקוס-שושק, כמו שנמצאה בכתוב מלכ־ס־א, י"ד, כ"ה).

ב) המחבר אינו מוסר את השם העברי, כי-אם כותב את הוראתו בלָבָד.

ג) ביונית: הירון, ἱερὸν.

ד) כאן גלה המחבר דעתו, כי השם ירושלים מחבר משתי מלים, והאחת היא

חרבה העיר בידי הבבלים. ומימי דוד, הוא מלך היהודים הראשון, אשר משל בירושלים, עד חרבן העיר בידי טיטוס עברו אלף ומאה ושבעים ותשע שנה. ומראשית הַסְדָּה עד חרבנה האחרון עברו אלפים ומאה ושבעים ושבע שנה א). אולם כל קדמות העיר וכל עֲשֵׂרָה הגדול והמון בניה הרבים הנפוצים בכל אפסי תבל וכל גרל תהלת עבודת-האלהים בקרבה, — כל אלה לא עמדו לירושלים בהגיע קֶצֶה. אלה דברי אחרית מְצוֹר ירושלים.

המלה היוונית ירו (Hiero), לאמרי: הקדושה, וכן חשבו גם רבים מן הסופרים היוונים. ואת שנוי השם שָׁלֵם לירושלים יחס למלכי-צדק מלך שָׁלֵם, אשר בנה, לדעתו, בקרב העיר מקדש (או מזבח) ועשה אותה לעיר-הקדש.
 א) המספרים אינם מדויקים וסותרים זה את זה.

ספר שביעי

פרק ראשון

ירושלים נהרסה כלייל מלכד שלשה מגדלים. טיטוס הקהיל את אנשי-הצבא והקלם על גבורתם ונתן להם מתנות ושלח רבים לבתיהם.

א. וכאשר לא השיגה עוד יד אנשי-הצבא לטבוח ולבזבז, כי לא נשאר להם דבר לכולות בו את חמתם, — כי הן לא ידעו והרומאים חמלה ולא היו מושכים ידיהם, לו מצאו דבר להשחיתו, — צוה טיטוס עליהם להרוס את כל העיר עם ההיכל עד היסוד ולהשאיר רק את המגדלים העולים על חבריהם בשיאם, הם פפאל, הפיקוס ומרים, ואת חלק החומה הסוגר על העיר ממערב, למען יהיה שם מקום-מחנה לחיל-המשמר הנשאר בירושלים, והמגדלים יספרו לדורות אחרונים את פרשת העיר הגדולה עם מצודותיה החזקות והבצורות, אשר הכניעו הרומאים בגבורת ידיהם. ואת יתר חלקי החומה הגיעו הרומאים לארץ והפכו (את ירושלים) למשואות, עד אשר לא יאמין העובר (על תל-שמונה), כי היתה במקום הזה לפניו עיר נושבה. זה הקץ, אשר הביאו המורדים ברוח-שגעונם על ירושלים, העיר המעטירה, אשר התברכו בה כל בני-האדם.

ב. והקיסר גמר להעמיד שם למשמר את הלגיון העשירי ועמו להקות אחדות מחיל-הרוכבים וגדודי-רגלים מספר. ואחרי אשר כלה טיטוס את כל מעשי המלחמה, חשקה נפשו לברך את כל הצבא על נצחונותיו ולחלק את המתנות הראויות לגבורי-החיל. על-כן צוה להקים לו בימה גדולה במקום-תחנתו הראשון במוך, ועמד עליה יחד עם שרי-צבאו וקרא באזני כל הצבא, לאמר: „היום הזה יש עם לבי לברך אתכם על חסדכם ואמתכם אתי כל הימים. והנה אני מודה אתכם על משמעתכם במלחמה, אשר חברה אל גבורתכם בכל הסכנות הרבות והעצומות. הן בזה הגדלתם את חסן ארצכם ונתתם אותו מופת לעיני כל הגויים, כי המון האויבים הרב ומשגב חומותיהם הבצורות ועז נפשם אשר אין לו חקר וכל חמת-רוח הצרים, הפראים כחיות-השדה, — כל אלה לא יוכלו לעמד בפני גבורת הרומאים, ולו גם תהיה פעמים רבות השעה משחקת לשונאיכם. הנה שמתם אחרית טובה למלחמה, אשר ארכה ימים ושנים. והן גם בצאתכם לקרב לא פללתם, כי תפליאו לעשות

מאשר השיגה ידכם כיום הזה! ועוד הוספתם לעשות לכם שם כבוד ותפארת, כי השכלתם לבחר מקרבכם מושלים ושליטים בכל מלכות הרומאים ונתתם את המשרה בידם, ושלחתם אותם אל ארץ־אבותיכם וכל העם קבל אותם בלבב שלם ונכנע למשפטיהם והחזיק טובה לכם על אשר בחרתם בהם. והנה כלכם עשיתם גדולות ונפלאות, ואני שמח בכם ויודע, כי אין מכם איש, אשר קצרה נדיבות־רוחו מפחותיו. אולם לאלה האנשים, אשר הושיע להם כח ימינם הגדול להלחם ביתר עז, לאלה, אשר פארו במעשי־גבורתם את דרך חיהם וגם השכילו לעטר את צבאותי הוד והדר בנצחונותיהם — אני רוצה לתת כבוד ויקר חֶלֶק גבורתם, ולא אקפח את השכר הראוי לאנשים, אשר התנדבו לעשות גדולות מחבריהם. ואמנם יקר בעיני מאד לשקד על הדבר לעשות, כי יערב עלי לשלם ללוחמים את שכר גבורתם מאשר לענשם על משוגותיהם.”

ג. ומיד צוה טיטוס על האנשים הממנים לְדַבֵּר לפרוט את שמות האנשים, אשר עשו גבורות במלחמה. הוא קרא את האנשים אחד אחד לגשת אליו והלל את נצחונותיהם בשמחה רבה, כדרך האדם השמח במעשה־ידיו, ועטר אותם בזרי־זהב וקשר להם שרשרות־זהב על צואריהם ונתן להם חניית־זהב אֲרָפוֹת א) ודגלים עשויים כסף ואת כל אחד מהם גדל במעלת משרתו. וגם משלל המלחמה הרים להם זהב וכסף ובגדים יקרים ויתר הָבֵזוּ ביד רחבה. ואחרי אשר נשא טיטוס בעצמו את ראש כל הנזכרים לכבוד ולתהלה, ברך את כל הצבא, ולקול תרועה גדולה ירד מן הבימה והלך להקריב את קרבנות־הנצחון. לפני המזבחות עמדו פרים בהמון רב, והוא צוה לשחוט את כָּלֶם ולחַלֵּק את בשרם לאנשי־הצבא, למען ייטיבו את לבבם, והוא עם שרי־הצבא עשה משתה שלשה ימים, ואחרי־כן שלח מעליו את כל צבא־הנזכרים ונתן לכל איש ללכת אל המקום הטוב בעיניו. וללגיון השנים־עשר זכר את חרפתו, כי נגף לפנים לפני היהודים, כאשר עמד צסטיוס בראשו, והגלה אותו מארץ סוריה, אשר שם היה מקום־תחנותו לפנים בַּרְפִּינְיָאָה ב), ושלח אותו אל הארץ הנקראה מַלְיִינִי אשר על נהר פרת, בגבול ארמיניה וקפודקיה, ושני לגיונות כבד להשאר עמו עד בואו אל ארץ מצרים, הם הלגיון החמישי והחמשה־עשר. אחרי־כן ירד עם הצבא אל קיסריה אשר על שפת הים ושם הניח את המון השלל הרב וגם צוה לשום משמר על השבויים, כי קר ימי הגשמים לא נתן לו לבסוע באניה אל איטליה.

(*) נ"א : קטנות.

(ג) מצפון להרי הפנון, בארץ סוריה.

פרק שני

טיטוס ערך חזיונות בקיסריה, אשר בנה פיליפוס. על־דבר שמעון העריץ,
אשר נתפש בכף ונשמר לחג־נצחון הרומאים.

א. ובימים, אשר חנה טיטוס לפני ירושלים ושם מצור עליה, הלך אספסינוס באנית־משא ועבר מאלכסנדריה אל רודוס א) ומשם נסע באניות־משוטט ב) וירד אל החוף בכל הערים, אשר עבר עליהן, ויושביהן קבלו את פניו בברכה. כה הפליג בים מיוניה ג) אל ארץ הַסֵּד, ומשם דרך אי קרקיקה ה) אל קרן ארץ נפיגיה ו), ומשם הלאה בדרך היבשה. — וטיטוס נסע מקיסריה אשר על חוף הים ובא אל קיסריה הנקראה על־שם פיליפוס, ושם ישב ימים רבים וערך חזיונות־שעשועים שונים. ורבים מן השבויים מתו — אלה השלכו לחיות רעות ואלה נאלצו להלחם איש באחיו עד מות. ובעיר הזאת הגד לטיטוס, כי נתפש שמעון בן גיורא. וזה הדבר:

ב. שמעון היה בעיר העליונה בעת מצור ירושלים, וכאשר לכדו צבאות הרומאים את החומה ופרצו בתוך העיר והחלו להחריכה, לקח עמו את רעיו הנאמנים ואתם יחד סתתים עם כלי־ברזל הדרושים לעבודתם וגם צדה די ספוק צרכיהם ימים רבים, ועם כל אלה ירד אל אחת המנהרות הנעלמות. הם הגיעו עד קצה הנקבה (המחתרת) הישנה ומצאו אדמת־סלעים והחלו לחצוב בה בקוותם, אשר אחרי האריכם את החפירה יעצרו כח לעלות לבטח על־פני הארץ ולהמלט. אולם כאשר נסו למלא אחרי עצתם, נוכחו במהרה לדעת כי נכזבה תוחלתם, אחרי אשר בעמל רב הצליח בידי החוצבים לצעוד הלאה מעט מעט, ואף כי אכלו את לחמם במשורה, ראו, כי עוד מעט יאזל מכליהם. ואז אמר שמעון בלבו, כי יעלה בידו לבעת את הרומאים ולהוליכם שולל: הוא לבש מכנסי־בד לבנים ועטה מעיל ארגמן ועלה פתאם מן האדמה במקום אשר היה שם המקדש לראשונה. כאשר ראו אותו הרומאים, אחזה אותם רעדה ובראשונה לא יכלו למוש ממקומם, אולם אחרי־כן ערבנו את

(א) אי בין מצרים ובין אסיה הקטנה, שהזכר כבר הרבה פעמים.

(ב) ביונית: טריארות. אניות עם שלש שורות שטים.

(ג) הכונה: מהוף אסיה הקטנה והאיים אשר כינה ובין ארץ יון העקריית (הס).

(ד) ארץ יון העקריית (אטיקי, פלופונסוס ועוד).

(ה) הוא הנקרא עכשו קרפנו.

(ו) קרן דרום־מזרח של ציטליה (חצי־האי האפניני).

לבם לגשת אליו ולשאלו מי הוא. ושמעון מאן לגלות את שמו להם וצוה לקרא לשר-הצבא. הם מהרו לרוץ אל שר-צבאם ושבו יחד עם טרנטיוס רופוס, הוא אשר השאירו טיטוס לראש על הצבא. וכאשר גלה לו שמעון את כל הדבר באמונה, צוה טרנטיוס לאסרו והודיע את טיטוס, כי נתפש בכף. ככה שלם אלהים לשמעון כגדל רשעתו ליושבי ירושלים, אשר השתרר עליהם בעברת-זדון — בהסגירו אותו בידי צריו ושונאיו בנפש, ולא בהלחמו בזרוע נטויה נפל בידיהם, כי-אם לרצונו הפקיר את עצמו לאויביו, למען יעשו בו שפטים, תחת אשר לפנים המית הוא רבים באכזריות-חמה על עון אשר כזה, בשומו להם לשקר עלילות-דברים, כי אמרו לנפול אל הרומאים. אכן לא תמלט הרשעה מעברת אלהים וימין-צדקו לא תקצר, וגם אם יאריך אפו לפושעים בו, נקה לא ינקם, ועוד יפליא את נקמתו ברשעים, אשר יתברכו בלבבם, כי נמלטו מענש, בראותם, כי לא מצאה אותם יד הדין מהרה! ומבשרו חזה זאת שמעון הפעם בעת נפלו בידי הרומאים אנשי-עברתו. ואחרי אשר עלה שמעון מתחתית האדמה, נגלה המון מורדים רבים, אשר ירדו גם הם אל המנהרות. — והקיסר שב אל קיסריה אשר על שפת הים, ושמה הובא אליו שמעון אסור בנחשתים. וטיטוס צוה לשמור עליו, כי חשך אותו ליום חגי-הנצחון ברומא.

פרק שלישי

טיטוס עשה חגים ומכר יהודים רבים לטבח. על-דבר הצרה אשר מצאה את יהודי אנטיוכיה בעלילת המומר אנטיוכוס ורשעתו.

א. בשבת טיטוס בקיסריה אשר על שפת הים עשה חג ליום הולדת אחיו ברב פאר ולכבודו הקדיש רבים מן היהודים לטבח. מספר היהודים, אשר ספו בהאבקם עם חיות רעות ואשר נשרפו על המדורה ואשר מתו איש בחרב אחיו, עלה על אלפים וחמש מאות. אולם כל זה לא שוה לרומאים, וכל המיתות המשנות, אשר נעשו ליהודים, היו לענש קל בעיניהם. אחרי זאת נסע הקיסר אל בארות א, היא עיר אשר לרומאים בגבול הצידונים, וגם שם התמהמה ימים רבים וחגג בהדר רב את יום הולדת אביו וערך חזיונות מלאי-תפארת והוציא כסף רב לכל מיני שעשועים, וגם התיר המון רב מהשבוים לטבח, כאשר עשה בחג הראשון.

א) העיר הצידונית הישנה, שגהפכה למושבה (קולוניה) רומאית — ברומית וביונית :

ברוטוס, עכשו: בירות.

ג. ובימים ההם יצאה עלילה רעה גם על שארית היהודים באנטיוכיה וצרת־מות מצאתם, כי בני אנטיוכיה הקימו מהומה גדולה בעיר לרגלי שמועת־שוא, אשר הוציאו מלשינים על היהודים, וגם בגלל המעשים, אשר היו לפני זמן־מצער. ואמנם מוטל עלי לספר את פרשת המעשים בקצרה למען אוכל לבאר ביתר־ענין את הדברים, אשר קרו אחריהם.

ג. היהודים הם עם מפור ומפרד בכל קצוות תבל בקרב גויי הארצות, ועל כל גדל מספר היהודים היושבים בסוריה, כי היא הארץ הקרובה אליהם (אל ארץ־ישראל), ויותר מכלם עצמו המונות היהודים בעיר אנטיוכיה, כי המלכים, אשר מלכו אחרי אנטיוכוס, נתנו להם לשבת בעיר לבטח. אמנם אנטיוכוס, הנקרא אפיפנס, עשה שמות בירושלים ונצל את ההיכל, אולם אלה, אשר נחלו אחריו את המלוכה, השיבו ליהודים את כל כלי־המקדש העשויים נחשת, להעמידם בבית־הכנסת אשר להם, וגם נתנו להם חק אחד ומשפט אחד עם היונים היושבים בעיר. וגם המלכים, אשר ישבו אחריהם לכסא, הלכו בדרכיהם וגמלו טובה ליהודים, ועל־כן עצמו אלה במספרם וקרבו את תפארת מקדשם בכלי־הפץ ובמתנות יקרות, וגם משכו אחריהם תמיד אל עבודת אלהיהם (אל דתם) המון גדול מן היונים וספחו אותם עליהם^א). ובהגיע שמועת המלחמה אל אנטיוכיה, כעבור זמן־מצער אחרי בוא אספסינוס באניה אל ארץ סוריה, התלקחה המשטמה ליהודים בלב כל יושבי העיר, ואז קם אנטיוכוס, אחד מראשי נכבדי־היהודים בגלל אביו, אשר היה ראש קהלת היהודים באנטיוכיה, והלך אל אורחיה־העיר הנאספים בבית־החזיון והכה לפניהם בלשון את אביו ואת יתר היהודים וקרא עליהם שטנה, כי הם אומרים לילה אחד להצית אש בכל פנות העיר, וגם הסגיר בידי האזרחים אורחים יהודים אחדים, בהעידו בהם, כי לקחו גם הם חלק בעצה הזאת. לשמע הדברים האלה לא עצר עם אנטיוכיה פח לכבוש את כעסו וצוה להביא אש ולהעלות את האנשים האלה על המוקד, והם נשרפו כלם כרגע בבית־החזיון. ואחרי־כן מהר ההמון לרוץ אל שכונת היהודים ולהחיש נקמות בהם, כי אמרו להציל בזה את עירם. ואנטיוכוס הוסיף לתזק את חמת האזרחים, וברצותו לתת אות נאמן, כי נהפך לאיש אחר ולמד לשנא את דת־היהודים, עמד להקריב זבח כחק היונים, וגם צוה לאלץ את יתר היהודים לעשות כמעשהו, למען אשר המסרבים למלא את הדבר יגלו במעשיהם, כי הם חורשי־הרעה. ובני אנטיוכיה נסו לעשות כדבר אנטיוכוס, ורק יהודים מספר נפתו למלא את מצותם, ואלה אשר המרו את פיהם הפו

^א בריוק: ובאיוה דרך עשו אותם (את היונים) לחלק עצמם (= לעצם מעצמיהם),

כלומר: גירו אותם והפכו ליהודים.

נפש. ואנטיוכוס לקח אנשי-צבא מהנציב הרומאי והרפה להציק לאזרחים היהודים אשר באנטיוכיה ולא נתן להם לנוח ביום השבת, כִּי-אם הקשה ידו עליהם לעשות בו כל מלאכה כמו ביתר ימי השבוע. וכה הכביד את הלחץ על היהודים, עד כי בטלה מנוחת השבת לא באנטיוכיה לבד, כי בהפתח משם הרעה פשטה גם אל יתר ערי סוריה לזמן-מצער.

ד. ואחרי הרעות האלה, אשר מצאו את יהודי אנטיוכיה בימים ההם, קמה עליהם עתה צרה חדשה, אשר רצינו לדבר עליה ועל-כן הקדמנו את הדברים האלה. כי הגה פרצה אש באנטיוכיה ואכלה את השוק הרבוע ואת הארכיון (בית-שלטון-העיר) ואת בית-גנזי-הכתבים ואת הבסיליקות, ורק אחרי יגיעה רבה שקעה הלהבה, אשר חשבה לשרוף את כל העיר. ואנטיוכוס קם והתגולל על היהודים, כי מידיהם יצא הדבר הזה. והגה גם לולא היתה שגאה כבושה בלב יושבי אנטיוכיה ליהודים, נקל היה להם להאמין לדבר הדבֵּה הזאת בסערת לבבם על המעשה, ומה גם אחרי הרעה אשר עוללו ליהודים לפניו. ועל-כן מצא אנטיוכוס אזנים קשובות וכל האנשים האמינו, כאלו ראו עיניהם את היהודים בשלחם בידיהם את האש, וכמכים בשגעון מהרו קלם בעברה-היועם להתנפל על האנשים, אשר יצאה עליהם הדבה. רק בעמל גדול עלה בידי הציר הרומאי ניוס א) קולגה לכבוש את כעסם, בדרשו להודיע לראשונה את הקיסר את דבר המעשה, כי כבר שלח אספסינוס את צסניוס פיטוס להיות נציב בסוריה, אולם זה לא הספיק עוד לבוא אל אנטיוכיה. ואחרי-כן חקר קולגה ודרש היטב וגלה את דבר האמת, כי אף אחד מהיהודים, אשר שם אנטיוכוס בראשם את האשם, לא לקח חלק בדבר, וכל המעשה יצא מידי אנשים נבזים אחדים, אשר הציקו להם נושיהם, ועל-כן האמינו, כי בשלחם אש בשוק ובבתי-הקהל יפטרם מכל חובותיהם. אולם כל העת אשר ארכה חקירת האשמה הזאת כלו עיני היהודים מנחל למשפטם ועצמותיהם רחפו מפחד וממגור.

פרק רביעי

קבלת פני אספסינוס ברומא. הגרמנים התקוממו על הרומאים ונכנעו מיד. הפרמטים פשטו על ארץ מוסיה וגרשו אל גבול ארצם.

א. וכאשר הגיעה אל הקיסר טיטוס הבשורה על-דבר אביו, כי חשקו בו כל ערי איטליה אשר עבר עליהן, ומה גם כי קדמה עיר רומא את פניו

(= נ"א : בניוס.)

באהבה רבה ובתפארה, שמח שמחה גדולה ונפשו עלזה מאד, כי הונח לו מכל הדאגות אשר דאג לאביו. כי בעוד אספסינוס נמצא במרחקים דבקו בו לבות כל אנשי איטליה, כאלו כבר בא אליהם, וכה ערגה נפשם אליו, עד אשר נדמה בעיניהם, כי הוא שוכן בקרבם. ואהבתם היתה נקיה מכל אנס. כי חברי המועצה זכרו את כל הצרות, אשר מצאום בהמיר הארץ מושליה, ועל-כן התכוננו לקדם בברכה את פני המושל הזקן ונשוא-הפנים, המפאר בכל יקר מעשי-גבורתו במלחמה, וכלם ידעו, כי ישא את נפשו רק להכין את שלום נתיניו. והעם, אשר כשל כחו במלחמות-האחים, עוד הוסיף לערוג אל הקיסר, כי קוה, אשר הפעם תהיה לו פדות שלמה מכל צרותיו, והאמין, כי יחד עם המנוחה תבוא עליו הברכה. ויותר מהם נשאו אנשי-הצבא את עיניהם אל אספסינוס. כי היטיבו לדעת את כל גהל נצחונותיו במלחמה, אחרי אשר שבעה נפשם את חסר-דעת יתר מפקדיהם ואת מרץ-לבם, ועל-כן חפצו לגל את חרפתם מעליהם ויחלו לקבל את פני האיש, אשר רק ידו תמצא להושיעם ולעטרם בתפארה. למראה האהבה הזאת, אשר רחש לב כל בני-העם, לא יכלו אנשי-המשרה נשואי-הפנים להתאפק, כי-אם מהרו לצאת לקראתו מרחק רב מעיר רומא. וגם יתר בני-העם לא עצרו לדחות את קבלת פניו, וכזרם מים נשפך המון-אדם ומשערי העיר, כי טוב ונעים היה לכל איש לצאת מן העיר מהשאָר בקרבה. וזאת היתה הפעם הראשונה, אשר ראתה העיר בנחת-רוח, כי נותרו בה רק מתי-מעט, יען אשר קטן מספר הנשואים בעיר ממספר היוצאים ממנה. וכאשר באה הבשורה, כי הקיסר הולך וקרב, והאנשים, אשר מהרו לעבור, הודיעו, כי האיר את פניו לכל איש ואיש היוצא לקראתו, רץ גם ההמון הנשאר עם האנשים והטף אל דרכי העיר לראות את פניו, ובכל מקום אשר הגיע שמה הקיסר מדי עברו, הריע העם תרועת שמחה לחינ-מראהו ולמאור פניו, וכל איש קרא בקול, כי הקיסר הוא המיטיב והוא המושיע, ולו לבדו יאות להיות מושל ברומא. וכל העיר מלאה זרי-פרחים וענני-קטרת. רק בעמל רב בקע לו אספסינוס דרך בין ההמון הגדול העומד עליו, ובא אל ארמון-המלכים ושם הקריב לאלהי-העיר זבחי-תודה על אשר שב בשלום, וכל ההמון הגדול יצא להיטיב את לבו. (לשבטיהם א) ולמשפחותיהם ולשכניהם ב) עשו בני-העיר משתה ושמחה והתפללו אל אלהים וחלו את פניו להכין את ממשלת הקיסר אספסינוס ברומא לארץ-ימים ולהקים את השלטון בידי בניו ובני-בניו

(א) שריד מההסתדרות הרומאית העתיקה לשבטים (טיטיים, רמניים, לצורים ועוד).

(ב) כלומר: פחבורות הגרות בשכונה אחת.

אחריו לדורות-עולם באין שטן ומכשול. ככה קבלה העיר רומא את פני אספסינוס בשמחה, ועוד הפעם עלתה מעלה מעלה ברב אָשרה.

ג. זמן-מה קדם לכן, כשנמצא עוד אספסינוס בגבול אלכסנדריה וטיטוס בנו חנה סביב לירושלים וצר עליה, התעורר חלק גדול מהגרמנים למרד וברומאים, ובעצה אחת עם המורדים היו גם רבים ועצומים מן הגֵלִים, ויחדו הלכו בגדולות וקוו לפרוק מעליהם את על שלטון הרומאים. וראשית הדבר, אשר השיא את הגרמנים להרים יד ולמרד, היתה תכונת רוחם (הסוערת), כי לא הסכינו לעשות מעשיהם במחשבה צלולה, והיו מוכנים תמיד לשום את נפשם בכפם על כל תקוה קלה. ומלבד זאת עָצמה שנאתם לנוגשיהם, בדעתם, כי מכל העמים השכילו הרומאים לבד להעבידם ביד חזקה. אולם יותר מכל אזרה אותם שעת-הפשר הזאת בגבורה. הם ראו בהמוט הממשלה ברומא מפני חליפות המושלים הרבות ושמעו, כי כל ארצות הישוב, אשר נכנעו לפניה, חלות ורועדות תחתיהן. על-כן חשבו, כי בקרב צרות הרומאים ומריבותיהם ימצאו להם עת רצון וברכה. ויועצי העצה, אשר עודדו אותם בתקותיהם אלה, היו קְלִסְקוֹס וצִיִּילִיוֹס א, שְׁנֵים משרי-צבאם, אשר גלו במעשיהם, כי זה מזמן נשאו את נפשם לִמרד הזה, אבל רק עתה ערבו את לבם להשלים את רצונם לעיני השמש, כי שעת-הכשר הפיחה בקרבם רוח-גבורה. הם אמרו לנסות את הדבר בעזרת המוני הגרמנים, אשר היו שואפי-מרד בכל נפשם. וכבר היה חלק גדול מן הגרמנים אתם בעצה אחת בדבר הזה, וגם הנשאים לא שנו מהם במחשבותיהם. והנה, כאלו מאלהים יצא הדבר, שלח אספסינוס מכתב אל פסיליוס צראַיִס, אשר היה לפנים נציב בגרמניה, ושם משרה עליונה על שכמו וצוה אותו ללכת אל ארץ בריטניה ולמשול בה. ובצאת צראליס לדרכו, כאשר צוה, שמע על-דבר מרד הגרמנים, כי כבר התלקטו יחדו, וערך לקראתם מלחמה והמית רבים מהם בקרב ואלץ את הנשאים לעזוב את משובתם ולקחת מוסר. ולו לא מהר צראליס לעלות על מקומות המורדים, גם אז היה קרוב ענש הגרמנים לבוא. כי בהגיע השמועה הראשונה על-דבר המרד אל רומא ודומיטיוֹנוֹס שמע את הדבר, לא עשה כמעשה בני-גילו — כי היה עוד צעיר לימים מאד — ולא התמהמה לקחת עליו את העבודה הכבירה הזאת, כי מבטן ומִקְדָּה שכנה בקרבו רוח גבורת אביו, וגם היה מלמד-מלחמה יותר ממדת שנותיו. על-כן מהר מיד לצאת למלחמה על הפראים. וכשהגיע אליהם השמועה, כי הוא הולך וקרב, נמס לבבם, עד אשר נכנעו לפניו לרצונם,

(א) בהוצאה הישנה: נִיטִילִיוֹס, ויטיליוס, וטעות היא. שם ראש המורדים ברומאית:

צִיִּילִיס (Civillis).

ומגדל חרדתם חשבו להם לטובה רבה, כי בלי צרה ויסורים שבו למשוך בעל כבראשונה. ודומיטיונו השאיר גדודי-צבא בכל המקומות אשר מסביב לגליה, לשמור עליהם לבלתי יוסיפו עוד יושביהם להקים מהומה על-נקלה, ושב אל רומא מעטר כבוד ותהלה על מעשי נצחונותיו, אשר היו נעלים ממדת שנותיו ונאים לבן איש גבור-חיל כאביו.

ג. בימים ההם, כאשר פרץ המרד הנזכר בארץ גרמניה, נועזו גם הסקתים להתנפל על הרומאים. כי שבטי הסקתים, הנקראים בשם סרמטים והם המון גדול ורב, עברו בלאט את נהר איסטרוס * ובאו אל ארץ מוסיה ג). בכח גדול השתערו על הרומאים ופגיעתם היתה קשה, כי לפתע פתאם עלו על הארץ, ועל-כן הצליחו להמית רבים מחיל-המשמר, וכאשר יצא לקראתם הציר, אשר היה שופט לפניו ג), (פונטיוס) אגרפס, המיתו אותו אחרי מלחמה קשה, ואחרי-כן פשטו בכל המדינה, הסרה למשמעת הרומאים, ונהלו אתם ואת האנשים והבהמה ונשאו את כל אשר בא לידם. וכשמוע אספטינוס את הדבר, כי ארץ מוסיה היתה לבו ולשממה, שלח את רוכביוס גלוס לעשות שפטים בסרמטים, והוא המית רבים מהם במלחמותיו, והנשארים ברחו בחרדה אל ארצם. בזה שם שרי-הצבא קץ למלחמה ושקד להקים את המנוחה במדינה ולהגן עליה לימים הבאים. הוא חזק והרבה את חיל-המשמר במקום ההוא, לבל יוכלו הפראים לעבור את הנהר מן היום והלאה. וכה בא קץ המלחמה אשר במוסיה חיש מהר.

פרק חמישי

על-דבר נהר-השבת, אשר ראה טיטוס בדרך עברו בסוריה. בני אנטיוכיה באו אל טיטוס לדבר רעה על היהודים, ולא שמע אליהם. על-דבר תהלוכת-הנצחון של טיטוס ואספטינוס.

א. והקיסר טיטוס ישב ימים רבים בבארות, כאשר דברנו למעלה, ואחרי-כן הסיע את צבאו משם. ובכל ערי סוריה, אשר עבר עליהן, ערך חזיונות-שעשועים בעשר רב, ושלח את השבויים היהודים לשמח את הרבים במראה מותם. ובדרך עברו ראה טיטוס נהר אחד, אשר שוה הדבר להגיד את תכונתו. הוא נמצא בדרך בין ערקדה ד) אשר במלכות אגריפס ובין

א) הוא נהר דנוביוס (דונה).

ב) בגבול הונגריה של זמננו.

ג) ברומית: פרוקונסול.

ד) כך צריך לכתוב, כנראה, על יסוד בראשית י' י"ז.

רַפְּנָאָה, ויש לו תכונה נפלאה: הוא מלא מים בעת שטפו ואינו מפגר בזרמו. אחרי־כן הוא נעלם ששה ימים רצופים לכל ארכו עד מקורותיו ושטחו נראה יבש כלו. אולם ביום השביעי הוא שולח את מימיו עוד הפעם, כאלו לא חלה בו כל תמורה. וכבר נחקר הדבר, כי את תקיני אלה שומר הנהר באמונה כל הימים ועל־כן קראו לו „נהר השבת” (ספטיקוס) על שם היום השביעי הקדוש ליהודים.

ב. וכשמוע אזרחי אנטיוכיה, כי טיטוס הולך וקרב, שמחו שמחה גדולה ואיש לא רצה להשאר בביתו, כִּי־אם כלם מהרו ללכת ולקדם את פניו ויצאו לקראתו משערי העיר דרך שלשים ריס. ולא הגברים בלבד, כי גם הנשים יחד עם הטף נהרו אליו מן העיר, ובראותם אותו מרחוק־התיצבו לשני עברי הדרך ופרשו אליו את ידיהם וקראו לו לשלום ובעתרת ברכות הפכו את פניהם ולוו אותו העירה. אך בין המון הברכות נשמעו כל העת דברי־בקשה לגרש את היהודים מתוך העיר. טיטוס לא השיבם על הבקשה הזאת ושמע את דבריהם והחריש. ופחד גדול נפל על היהודים, כי לא ידעו את אשר טיטוס חושב עליהם ואת אשר הוא אומר לעשות. וטיטוס לא נשאר הפעם באנטיוכיה, כי מהר ללכת למסעיו עד בואו אל זיגמה א) אשר על נהר פרת, ושם יצאו לקראתו צירים שלוחים מאת זולגו מלך הפרתים והביאו לו נז־זהב לכבוד נצחונו על היהודים, והוא קבל את התשורה ועשה משתה לצירי המלך, ומשם שב אל אנטיוכיה. ויועצי העיר ואזרחי אנטיוכיה הפצירו בו ללכת אל בית־החזיון, אשר שם נאסף כל עם־העיר לקבל את פניו, והוא נעתר להם ברב חסדו. אולם כאשר הוסיפו להציק לו בדבריהם ולדרוש ממנו בלי־הרף, כי יגרש את היהודים מן העיר, ענה אותם בדברים נמרצים, לאמר: „הן עיר־אבותיהם חרבה ולא אוכל להגלותם שמה. ואי זה המקום, אשר ירצה לקבלם?” ואנשי אנטיוכיה הניחו את בקשתם הראשונה ופנו אל טיטוס בבקשה שנית, כי ישבר את לוחת־הנחשת, אשר נחקקו עליהם משפטי (זכויות) היהודים. אולם גם בדבר הזה לא נענה להם טיטוס, כִּי־אם השאיר ליהודי אנטיוכיה את כל משפטיהם, אשר היו להם בארץ הזאת מכבר, ואחרי־כן נסע אל ארץ מצרים. בדרך מסעו עבר על ירושלים, ובראותו שממת צלמות מסביב, שָׁהָ לנגד עיניו את הַדֶּרֶךְ העיר לפניו, והעלה על לבו את זכר בניני־ההדר, אשר נהרסו עד היסוד, וכל התפארת, אשר היתה פה מימי־קדם, ונאנח במרירות על אבדן העיר, ולא

(י) זיגמה — הוראתה: עץ, ארכובה, ומכאן אנו רואים, כי נמצאה על ארכובת נהר פרת (ששם נמצאו הערים העתיקות כרכמיש ותפסח), וכנראה השם זיגמה הוא תרגומו של „צדן” (עץ), שם הארץ לפניו (פנן־אָרץ).

גבה לבו על אשר מצאה ידו לכבוש עיר גדולה כזאת בכח ובעז, כִּי־אם קלל פעמים רבות את מחוללי המרד, אשר הביאו על העיר את הפרעות הגדולה הזאת, וככה הראה לעינים, כי הוא ממאן לעשות לו שם גבורה באיד השונאים חללי־ידו. ומעשר העיר הרב נגלה עוד חלק גדול בתוך החרבות: הרבה מצאו הרומאים בעצמם, ועוד יותר גלו אחרי־כן על־פי עדות השבויים, זהב וכסף ויתר כלי חפץ ויקר, אשר טמנו בעליהם באדמה בעת המלחמה, כי לא ידעו מה ילד יום.

ג. וטיטוס נסע אל מצרים, כאשר היה עם לבבו, ועבר את המדבר במהרה והגיע עד אלכסנדריה, וגמר לצאת באניה אל איטליה. ואת שני הלגיונות אשר נסעו עמו השיב אל המקומות, אשר באו משם: את הלגיון החמישי אל ארץ מוסיה, ואת החמשה־עשר אל ארץ פנוניה. ומן השבויים לקח עמו את שמעון ואת יוחנן, ומן הנותרים הבדיל לו שבע מאות בחורי־חמד, העולים על חבריהם בקומתם וביפי־מראיהם, וצוה להובילם בחפזון אל ארץ איטליה, למען יעביר אותם לפניו בתהלוכת־הנצחון. וטיטוס בצע את מחשבתו, ונסע באניה והגיע בשלום אל מחוז־הפצו, והעיר רומא חרדה לקראתו וקבלה אותו בשמחה, כאשר עשתה לאביו. ועוד גדל כבוד טיטוס, כי גם אביו יצא לקראתו לקדם את פניו. ולב עם־רומא פחד ורחב למראה שני המושלים בשבתם יחד, כראות פני אלהים. וכעבור ימים מצער גמרו אזרחי־רומא לערוך חג אחד לכבוד שני המנצחים יחדו, אף כי המועצה הוציאה משפט לעשות חג לכל אחד בפני עצמו. והיום הנועד לחג־הנצחון נודע לעם מראש. ובבוא היום ההוא לא גשאר בביתו אף אחד מכל המון יושבי־העיר, הרבים לאין־מספר, כי כלם יצאו וכבשו את כל המקומות, אשר יכלה כף־רגל לעמוד שם, והשאירו רק מעבר צר ולתהלוכת־הנצחון.

ד. בעוד לילה פקדו שרי־הלגיונות את כל הצבא הנמצא בעיר לגדודיו ולמערכותיו והציגו אותו בסדר לפני השערים, ולא על־יד ארמון המלכים אשר בעיר העליונה, כִּי־אם בקרבת מקדש איסיס^א, אשר שם לנו שני השליטים בלילה ההוא, וכאשר החל עמוד־השחר לעלות, יצאו אספסינוס וטיטוס בעדי זרי־דפנים ובלבוש־ארגמן, כחק לרומאים מימי־קדם, ונכנסו אל אולמי אוקטוניה, כי שמה נאספו היועצים והשרים ראשי־העם וגם נשואי־הפנים ממעמד־הרוכבים וחפו לבואם. ולפני האולמים הוקמה להם בימה, ועל הבימה עמד כסא־שן כפול. על הכסא הזה ישבו שני השליטים בעלותם על הבימה, ואז הריע הצבא לקראתם בקול תרועת־ברכה, וכל איש הרבה לתנות את פרשת מעשי־גבורתם. ואנשי־הצבא לא חגרו את כלי־נשקם, כִּי־

^א שם אֵלִיָּה מִצְרִית, אֲשֶׁר עֲבֹדְתָהּ הִיָּתָה אִז נִפְרָצָה בְּרֹמָא.

אם לבשו כתנות־משי וצטרו את ראשיהם בדפנים, ואספסינוס קבל את ברכותיהם ורצה להשיבם דבר ונתן להם אות להחריש. וכאשר קמה דממה גדולה מסביב, עמד על רגליו והליט את רב ראשו באדרתו וקרא את התפלה כחק, ועמו יחד התפלל גם טיטוס. ואחרי התפלה דבר אספסינוס אל כל הנאספים דברים קצרים ושלח את אנשי־הצבא לאכול את לחם־הבקר (אריסטון), אשר הכינו להם המושלים כמשפט־היום, והוא הלך אל השער, אשר בו עברו תהלוכות־הנצחון, ועל־כן נקרא על שם חג־הנצחון א, ושם סעדו שניהם (הוא וטיטוס) את לבם ולבשו את בגדי־הנצחון והקריבו לאלהים על המזבחות, אשר נבנו בשער, ושלחו לפניהם את התהלוכה לעבור דרך מקומות החזיון (תיאטראות), למען יקל על ההמון לראותה.

ה קשה לפרוט כהלכה את המון שכיות־החמדה הרבות ואת תפארת כל כלי־היקר למיניהם, ולפרש את יפיי־מלאכתם ואת חין־ערכם ואת נפלאות־תכונתם — כי לא נעדר שם דבר, אשר יעלה במחשבת האדם, כי כמעט כל הברכה, אשר צברו לפנים ידי בני־אדם מאשרים, כלים מכלים שונים, וכל נפלאות עמים רבים וחסן עשרם — כל אלה תברו יחד ביום ההוא ונתנו צדיהם על גדל ממשלת הרומאים. כסף וזהב ושן בכל צורה ותבנית ובכל מעשה־חושב נשאו בהמון רב, ולא נכר, כי הם עוברים בתהלוכה, כי היו בעיני רואיהם כנחל שוטף, בגדים עשויים ארגמן יקר ושמלות מרקמות מלאכת־הבבלים, אשר דמו באמת לציורי־צבעונים, אבני־חן מגונות, משבצות בנזרי־זהב ובמסגרות אחרות, העברו לאין־מספר, עד אשר אמר הרואה בנפשו, כי לחנם נחשבו לכלי־יקר. גם פסלי־אלים נשאו לפני התהלוכה, פסלים נפלאים בגדלם וביפי מלאכתם, אשר לא נעשתה כלאחר־יד, וכלם מחמר יקר מאד, ואחריהם בעלי־חיים רבים למיניהם, כל אחד בעדיו המיוחד. וגם המון האנשים נושאי הכבודה הרבה הזאת היה לבוש שני עם רקמת־זהב. אולם אלה, אשר נבחרו לצאת בעצם התהלוכה, עלו על הפל ביקר תפארת־עדין והכו את כל רואיהם בתמהון. גם קהל השבויים העוברים בין אלה נראה בעדי־עדיים, בבגדי־רקמה והדר־צבעים, אשר כסו על הרזון אשר עלה בבשרם מעצמת צרותיהם. ונפלאה מפל היתה מלאכת הבנינים הזוענים הנשאים בכתף. כי גדלם הפיל אימה על האנשים, פן יכרעו תחת משאם, כי רבים מהם היו בני שלש עליות וגם בני ארבע עליות ב, ולב רואיהם פחד ורחב למראה עתרת עשרם. רבים מהם היו עטופים יריעות רקומות זהב ובכל־מקום היו מצפים זהב ושן מעשה־חושב, ובהמון תמונות

(א) כרימית: porta triumphalis.

(ב) קומות, מדרגות.

נראתה המלחמה עין בעין לכל חלקיה השונים. כי פה נגלה מראה נוח שאנגן הנהפך לשממה, ושם נראו מערכות אויבים רבים נופלים בחרב, אלה בורחים ואלה הולכים בשבי, וגם דמות חומות מתנשאות למרום הנבקעות במכונות-מלחמה, ומצודות נשגבות נלכדות, וערים מלאות-אדם מקפות חומות חזקות, אשר עלו הרומאים למרומיהן, ומראה הצבא הנשפך כנחל אל העיר מבית לחומה ועושה מטבח מעבדים, ודמות החלשים הנושאים את ידיהם לבקש רחמים, ובית-המקדש הבוער באש, והבתים שנעשו קברי יושביהם, ומחזה נהרות השוטפים בארץ ציה וצלמות ולא באדמת זרע, אשר אינם מרוים את האדם והבהמה, כי עוברים הם דרך ארץ-שרפה מסביב. — כל אלה הפגעים, אשר הביאו היהודים עליהם במלחמה הזאת. מלאכת הבנינים האלה וגדלם תארו את כל הדברים האלה לעיני האנשים, אשר לא ראו אותם, כאלו היו באותו מעמד. כי בכל אחד מהמגדלים הצוענים הציג ראש-העיר הנלכדה, כמו שהיה בשעת-מעשה (בעת נפלו בשבי). ואחרי-כן עברו גם אניות רבות ואחריהן שלל המלחמה לאין-קץ, ומכל השלל נפלאו ביותר הכלים, אשר יקחו בבית-המקדש בירושלים: שלחן-הזהב, אשר היה משקלו הרבה ככרים, והמנורה העשויה גם היא זהב טהור. ואמנם שנתה מלאכת המנורה הזאת מדרך כל המנורות אשר בידינו. כי מן הבסיס התרומם הגוץ (העמוד, הירך) בתוך, וממנו נטשו ענפים דקים, אשר דמו בצורתם לקלשון שלש-השנים א), ובראש כל קנה מלמעלה גר-נחשת. ומספר הקנים היה שבעה לכבוד שבעת ימי השבוע אשר ליהודים. — וכמאסף לכל השלל עבר ספר תורת היהודים, ואחרי השלל עברו אנשים רבים הנושאים בידיהם צלמי גיקיט (ב) עשויים כולם שן וזהב. ואחריהם נסע אספסינוס ראשונה ואחריו טיטוס, ודומיטינוס רכב על סוסו לידם, וגם הוא לבש עדי-עדיים ומראה סוסו היה נחמד לעינים.

י. וקץ התהלוכה היה בקרבת היכל יופיטר הקפיטוליג). ובהגיע העוברים שמה עמדו, כי חק עתיק היה לרומאים מימיקדם לעמוד במקום הזה, עד אשר יודיע המבשר, כי מת ראש צבא-האויבים. ושמעון ובן גיורא היה האיש (אשר נגזר עליו למות), אחרי עברו בתהלוכה עם יתר השבויים. עתה הפילו חבל על צואריו וסחבו אותו אל מקום אשר ממעל לשוק, והמוליכים אותו דשו את בשרו בדרך ועד בואם אל המקום, אשר חק

א) ביונית טריאני, והכונה לשלשת הקנים היוצאים מן המנורה מכל צד, והם

היו דקים מירך המנורה.

ב) אליפת הנצחון; ברומית: victoria.

ג) בגבעה הקפיטולית, לא רחוק מהשוק (forum).

לרומאים להמית שם את עושי-הרעה הנדונים למות. וכאשר הגיעה הבשורה, כי בא קצו (של שמעון), הריע העם תרועת-ששון, ואז החלו והשליטים להקריב את הזבחים. ואחרי אשר נעשו הזבחים כחק וכמשפט ועלו לרצון, הלכו אספסינוס וטיטוס אל ארמון-המלך וקראו אל המשתה רבים מן העם. ולנשארים נערכו בבתיהם שלחנות מלאים כל טוב, כי ביום הזה חגגה עיר רומא את חג נצחון צבאותיה על השונאים, וגם את אחרית מלחמות-האחים בקרבה ואת תחלת תקותיה הטובות לימים הבאים.

ו. ואחרי חג-הנצחון, כאשר הכין אספסינוס את ממשלת הרומאים, צוה לבנות מקדש לאיריני א). מלאכת המקדש שלמה במהרה ועבודתו היתה למעלה מכל מחשבת-אנוש. כי פור אספסינוס את עשרו הרב ברוח נדיבות נעלה והעלה עוד את תפארת המקדש במעשי הציירים והפסלים, שלל-הנצחונות מימי-קדם, והניח במקדש כל שכיות ארצות רחוקות, אשר הוטל לפניו על בני-האדם לכתת את רגליהם ולעבור כל קצו-יעולם, מדי השקם לראות את החמדות הפזורות אלה ואלה בכה, גם הניח שם את כלי-הזהב מבית-מקדש היהודים, כי נכבדו בעיניו מאד. ואת ספר תורת-היהודים ואת פרכת-הארגמן אשר לדביר הניח בארמון-המלך וצוה לשמור עליהם.

פרק ששי

על-דבר המבצר מְכוֹר והדרך אשר כבשו בה הרומאים אותו ואת יתר המבצרים.

א. ואל ארץ יהודה נשלח הציר ב) לוציליוס בסוס וקבל את הצבא מידי צ'ראַלְיִס ויטלינוס, והכניע בשלום את מבצר הורדיון עם היושבים בו, ואחרי-כן אסף את כל צבא מַצְב-הרומאים, אשר נחלק לגדודים רבים ונפוץ בארץ, וגם לקח את הלגיון העשירי והחליט לעלות על מְכוֹר ולשים עליו מצור, כי נחוץ היה מאד לכבוש את המבצר, פן יתעוררו רבים לשוב ולמרוד, בבטחם במשגב חומותיו. ואמנם תכונת המבצר חזקה את תקות היושבים בו להציל את נפשם והפילה מגור ופחד על העולים להלחם בו. כי חומתו סגרה על ראש סלע המתרומם עד לב השמים, ועל-כן היה קשה להבקיעו; עם זה לא נתנה תכונת המקום לגשת אליו, כי מסביב הקיפוהו תהומות נעלמות בעמקן מעין-רואים ולא נקל היה לרגל לעבור בהן, אף נבצר מיד אדם לסתום אותן. כי העמק החוסם את מכור מצד מערב נמשך ששים ריט עד ים המלח, ואל העבר הזה שולחת גבעת מכור את מרום-קרנה.

א) אַלְיִת השלום; ברומית: Pax.

ב) מְכוֹר.

ואף כי העמקים אשר בצפון ובדרום נופלים במדתם מהעמק הזה, הנה גם הם לא נתנו לגשת אל המבצר למלחמה. רק הבקעה לצד מזרח, אשר מדת עמקה אינה קטנה ממאה אמה, נעצרה על-ידי ההר הנשקף ממול מְכֹר. ג. אלכסנדרוס מלך היהודים היה הראשון, אשר התבונן אל תכונת המקום הזה ובנה בו מבצר, ולקץ הימים הרס אותו גְבִינְיוֹס במלחמתו עם אריסטובולוס^(א). ובשבת הורדוס על כסא המלוכה נכבד בעיניו מפל לשים את עיניו אל המבצר הזה ולחזק את חומתו ביתר שאת, כי קרוב הוא אל גבול הערבים ונשקף ממרום-מכונו כמגדל-צופים על ארץ ערב. על-כן לקח אהזת ארץ גדולה והקיף אותה חומה ויסד שם עיר, ומן העיר הזאת עלתה דרך אל מרום הגבעה וגם על ראש הגבעה למעלה שם חומה מסביב והציג מגדלים בכל קרניה, ששים אמה גבה המגדל. ומבית לחומה הקים בית-מלכים בְּפוֹךְ, בנין נהדר בחדריו הגדולים וכלי-הליפי, ובמקומות, אשר מצא בהם חפץ, חפר בארות לאסוף בהם את מֵי-הגשמים, למען יִמְצְאוּ לְרֵב. ככה התחרה הורדוס במעוז תכונת המקום, ועוד הוסיף על משגְבו הטבעי מצודות עשויות ביד-אדם. גם המון חצים ואבני-קלע ומכוונת-מלחמה הניח במבצר והשכיל להמציא ליושבו את כל הדברים דִּי-מחסורם, למען יוכלו להתחזק ימים רבים לעת מצור.

ג. ובחצר המלך צמח פָּגֶם (פיגן) נפלא בגדלו, כי לא נפל מכל עצי-תאנים בגבהו ובעיבו, ועליו ספרו, כי עמד מימי הורדוס ועוד היה עומד ימים רבים מאד, לולא כרתו אותו היהודים, אשר תפשו את המקום. ובעמק החוסם את העיר מצד צפון נמצא מקום אחד ושמו בערה ב, ושם גדל שֶרֶשׁ, הנקרא גם הוא בשם הזה. צבע השרש הזה דומה לאש, ולפנות ערב הוא מפיק זהר, וכאשר יגש אליו איש וירצה לתפשו ביד, לא יקל הדבר בידו, כי יִשְׁמַט השרש מידו ולא יעמוד במקומו, עד אשר יביא איש מי רגלי אשה או דם-נדה ויזה עליו. אך גם בהעשות הדבר הזה בן-מות הוא כל הנוגע בשרש, אם לא ישא את השרש כשהוא תלוי למטה בידו. אולם יש גם דרך אחרת ללכוד את השרש בלי פגע, וזה הדבר: חופרים באדמה מסביב לו עד השָׂאֵר רק מעט מצער ממנו בקרקע, ואחרי-כן אוסרים אליו כלב, וברצות הכלב ללכת אחרי בעליו יעקור את השרש על-נקלה. אמנם הכלב ימות במהרה, כאלו נתן את חייו כפר האיש, האומר לתלוש את השרש, אולם מעתה לא יהיה כל פחד לנגד עיני הנוגע בו. והנה האנשים חומדים את

(א) עין פ' ע"ג, ספר א, ה, ה. שם מבאר: אחרי נצחו את אלכסנדרוס בן

אריסטובולוס.

(ב) במקור: Baaras.

השרש הזה ואינם שבים אחר מפני הסכנה הגדולה, כי פח נפלא נמצא בו לגרש במהרה את כל אלה הנקובים בשם רוחות א), לאמר: נשמות בני-בליעל, הנכנסות בקרב האנשים החיים והממיתות אותם, אם לא ימהרו להמציא להם עזרה ולהקריב אליהם את השרש. ובמקום הזה נוזלים מעינות חמים רבים ושונים בטעמם מאד: מהם מעינות נושאים מים מרים ומהם מקורות מים חיים נעימים ומתוקים מאין כמוהם, וגם נחלים קרים שוטפים שם ממקורות מקבילים, היוצאים למטה בעמק. ולא זה בלבד, כי נמצא שם דבר, אשר הוא לפלא לעיני כל רואה: בקרבת המקום מתגלה מערה, אשר חללה אינה עמק וממעלה מכסה עליה סלע זקוף. ומעל לסלע כשני דדים קרובים זה לזה, ומתוך האחד פורץ מעין קר מאד, והשני פולט מקרבו נחל חם, ובהתבולל מי שני המקורות יחד, יוצא מרחץ נעים מאד ומעלה ארוכה לכל מחלה, ועל פל — למחלת העצבים. וגם רגבי גפרית ומלח סדומית ב) נמצאו שם.

ד. בסוס תר את המקום מסביב וגמר להביע אליו בסתמו את העמק אשר ממזרח, ונגש אל העבודה ושקד בכל עז למהר ולהגביה את הסוללה, למען יקל לו בדבר הזה להביא את המקום במצור. והיהודים הסגורים במבצר נבדלו מן הזרים ג), אשר היו כאספסוף בעיניהם, וגזרו עליהם לשבת בעיר התחתונה ולהיות ראשונים לפרענות, והם תפשו את המבצר אשר למעלה וישבו בו, כי התחזקו במעוז המקום וגם קוו מראש למצא ישועה, כי האמינו, אשר ישלחו אותם הרומאים בשלום, אם יסגירו בידיהם את המקום. אולם בתחלה בקשו עוד לנסות דבר, אולי יעלה בידם להחליץ מן המצור. על-כן הגיחו מן המבצר מדי יום ביומו והתנגחו עם שופכי הסוללות ורבים מהם נפלו חללים, וגם המיתו רבים מן הרומאים. כי אלה ואלה עשו חיל לעת אשר ידעו לכון את השעה. היהודים השכילו לנצח את הרומאים בהשתערם עליהם פתאם, בטרם הספיקו להזהר, ויד עושי הסוללות היתה על העליונה, כאשר הקדימו לראות את היהודים היוצאים לקראתם וקבלו את פניהם בְּעִבְי־מַגָּם. אולם לא הקרבות האלה נועדו לשים קץ למצור העיר, כי-אם מעשה אחד, שהיה במקרה ולא עלה במחשבה תחלה, אלץ את היהודים למסור את מבצרים. בקרב הנצורים היה עלם אחד אמיץ-לב

(*) ביונית: דימונים (Daemonia).

(ג) אַלֶּון (Alaun).

(ד) יש מתרגמים: הנכרים (כלומר, מי שאינם יהודים), וקשה הדבר, כי בודאי

לא השתתפו אלה במרד, וקרוב יותר: היהודים הזרים, הפליטים הרבים אשר נמלטו אל המבצר.

ונאדר בכח־ימינו ושמו אלעזר, אשר מדי הגיח היהודים מן העיר עשה נפלאות והעיר לבות רבים לצאת עמו יחד ולהפריע את עבודת הסוללות, ובעת אשר נלחם עם הרומאים פנים בפנים הרבה להשחית בהם ובקע דרך רחבה לכל המתנדבים להגיח עמו על האויב וגם סוכך עליהם בעת הסוגם אחר, למען יוכלו לשוב אל העיר בלי פגע. ופעם אחת, כאשר כלה הקרב ושתי המערכות נטו האחת מעל רעותה, בו אלעזר לאויבים וחשב, כי איש מהם לא יחדש את הקרב הפעם, ונשאר עומד מחוץ לחומה ודבר עם העומדים למעלה ושם את כל לבו אליהם, והנה מהר אחד ממחנה הרומאים, שמו רופוס והוא איש מצרי, וקפץ פתאם, בטרם עלה הדבר במחשבת איש, אל העלם והניף אותו תנופה יחד עם כלי־נשקו, ובעוד הבהלה אוחזת את העומדים על החומה למראה הדבר, מצאה ידו להעביר את אלעזר אל מחנה הרומאים. וראש־הצבא צוה להפשיטו ערם ולהקים אותו במקום נראה לעיני יושבי העיר ולדוש את בשרו בשוטים. ורחמי היהודים נכמרו מאד אל העלם הנמצא בצרה, והצעקה הקיפה את כל העיר ויושביה הרבו לבכות לשברו מהמר על היחיד. וכראות בסוס את צרת לב האנשים, מצא חפצו בדבר וחבל תחבולת־ערמה להרבות את עצבונם ולאלצם, כי יסגירו את המבצר בידו, למען הציל את נפש אלעזר, ותקותו לא נכזבה. הוא צוה לחצוב צלב, למען הוקיע עליו את אלעזר מיד. וכראות אנשי העיר את הדבר הזה עצמו מכאובי־לבם, והם קראו בקול יללה גדולה, כי גדול הכאב מנשא. וגם אלעזר חנן אליהם קולו, כי לא יתעלמו למראה מותו הקשה, וטוב יותר כי ימהרו להציל את נפשם בהכנעם לפני זרוע הרומאים ולפני מזלם, אחרי אשר גברה ידם על הכל. לשמע דבריו נפל לב בני־העיר עליהם, וכאשר הפצירו בהם רבים ובקשו רחמים עליו, כי היה אלעזר בן משפחת נדיבים גדולה ועצומה מאד – כבשו רחמיהם את יצרם, והם שלחו בחפזון צירים אל הרומאים לדבר אליהם, כי יסגירו בידם את המבצר, אם יתנו להם לצאת בשלום יחד עם אלעזר. והדבר ישר בעיני הרומאים וראש־צבאם. ההמון הזר, היושב בעיר התחתונה, שמע על־דבר הברית הזאת, אשר נכרתה עם היהודים בלבד, וגמר לברוח חרש בלילה. כאשר פתחו את שערי העיר, הודיעו אלה, אשר כרתו את הברית, את בסוס על־דבר מחשבות האנשים האלה – מי יודע, אולי שנאו אותם וקנאו בהם, ואולי פחדו פן יפקדו הרומאים עליהם את עון הבורחים. גבורי־החיל מבינ היוצאים מן העיר (הזרים) מהרו לבקוע להם דרך ולהמלט, ומן הנשארים בעיר הומתו כל הגברים, כאלף ושבע מאות נפש, והנשים והילדים נמכרו לעבדים. אך תחת זה קבל עליו בסוס לשמור את דברי הברית לאנשים. אשר הסגירו את העיר בידו, ושלח אותם לשלום והשיב להם את אלעזר.

ה. אחרי אשר פלה בסוס את מעשהו זה, מהר להסיע את צבאו אל היער הנקרא בשם ירדי, כי הגד לו, אשר נאספו שם רבים מן הבורחים, שנמלטו לפניו ממצור ירושלים וגם ממכור. ובהגיעו שמה נוכח לדעת, כי אמת היה דבר השמועה, וצוה לראשונה על הרוכבים להקיף את כל המקום מסביב, לבל יוכלו היהודים מריהנפש לבקוע להם דרך במחנה השונאים, מפני הרוכבים, ואחרי זאת שלח את הרגלים לכרות את כל עצי היער, אשר נמלטו אליו השרידים. היהודים לא ראו אפוא כל דרך לפנייהם בלתי-אם להלחם בשארית-גבורה. הם קפצו בהמון ובקול צעקה והשתערו על הרומאים המקיפים אותם, ואלה קדמו את פניהם בחזקי-יד. היהודים נלחמו בנפש מרה וביאוש והרומאים ברוח-קנאות, ועל-כן ארך הקרב זמן רב. אולם אחרי המלחמה לא היתה שנה לשתי מערכות הלוחמים, כי מקרב הרומאים מתו שנים-עשר בחרב ומתי-מספר נפצעו, וממערכת היהודים לא יצא אף אחד בשלום, כי כלם נפלו חללים — ומספרם לא מעט משלשת אלפים — ויחד אתם שר-צבאם יהודה בן ארי, אשר ספרנו עליו למעלה, כי היה ראש-גדוד בעת מצור ירושלים ואחרי-כן ירד אל אחת המנהרות ונמלט על נפשו בסתר.

ו. ובימים ההם שלח הקיסר אל בסוס ואל לבריוס מקסימוס, אשר היה נציב (אפוטרופוס) בארץ, וצוה עליהם למכור א את כל ארץ היהודים. כי לא בנה הקיסר שם עיר, כי-אם השאיר את כל הארץ למענו (לקחה לו לנחלה), זולת המקום אשר נתן למושב לשמונה מאות אנשי-חיל הנפטרים מעבודת-הצבא, הוא הנקרא אמאוס, דרך שלשים ריס מירושלים. ועל היהודים בכל מקומות מושבותיהם שם הקיסר מס שני דרכמונים לגלגלת, להרים אותו מימים ימימה תרומה לקפיטוליון ב). כמשפטם לפניו לשלם לבית-המקדש בירושלים. זה היה מצב היהודים בימים ההם.

פרק שביעי

על צרות אנטיוכוס מלך קמחי (קומגינג), ועל הצ'נים, אשר הרבו סד בארצות מדי וארמיניה.

א. בשנה הרביעית לשבת אספסינוס על כסא הממשלה מצאו צרות רבות את אנטיוכוס מלך קמחי עם כל בני ביתו. וזה הדבר: ציסניוס פייטוס,

(^א) המלה היונית המפמנת את המוכן הזה נשמעת גם: להשכיר, להחכיר.

(^ב) לאילי פייטר הקפיטולי, ובאמת לממלא-מקומו — הקיסר.

אשר הוקם בימים ההם לנציב בסוריה, עשה מעשה, אשר לא נגלתה סבתו כהלכה — אולי היה בו שרש דבר-אמת ואולי לא היה בלתי-אם פרי שנאת הנציב לאנטיוכוס. הוא שלח מכתבים אל הקיסר והודיעהו, כי אנטיוכוס ובנו אפיפנס יעצו עצה למרוד ברומאים וכרתו ברית עם מלך הפרתים, וטוב יהיה למהר ולתפושם, בטרם יחלו לעשות מעשיהם ויביאו מהומת-מלחמה על כל ממשלת הרומאים. כאשר הגיעה השטנה (ההלשנה) הזאת אל הקיסר, לא יכול להעלים עיניו ממנה, בדעתו, אשר גבולות שני המלכים הם סמוכים, ומן הנכון אפוא להזהר מאד, כי הנה מקום שמשותפת (סמוסיטי), העיר הגדולה בארץ קמחי, הוא על נהר פרת, ולו זממו הפרתים באמת להתקומם, היה נקל להם לעבור את הנהר במקום הזה והעיר היתה להם למשגב חזק. על-כן נאמנו דברי פיטוס ובעיני הקיסר והוא קבל רשות לעשות ככל הטוב בעיניו לשלום הארץ. והנציב לא התמהמה, ובטרם עוד לקחה און אנטיוכוס ואנשיו שמץ דבר, פרץ בארץ קמחי בראש הלגיון הששי ועוד גדודים שונים ולהקות-רוכבים אחדות, ויחד עמו יצאו למלחמה גם אריסטובולוס, מלך הארץ הנקראת פליקדיקי א, ושזהים, המושל במדינה אשר שמה חמת (אמסה). ובבוא פיטוס בגבולות הארץ לא עמד איש בפניו, כי אף אחד מבני-המדינה לא רצה להרים יד (ברומאים). ובהגיע השמועה הזאת אל אנטיוכוס לפתע פתאם, לא עלתה בלבו מחשבה להלחם ברומאים, כי-אם אמר לעזוב את כל המלוכה כמו-שהיא ולקחת את אשתו ובניו ולברוח אתם יחד. בדבר הזה קוה להראות לרומאים, כי נקי הוא מכל העלילה אשר שמו עליו. הוא יצא והרחיק מן העיר דרך מאה ועשרים ריס ותקע את אהלו בשדה.

ב. פיטוס שלח אנשי-צבא ללכוד את שמשות ועל-ידם הכין את ממשלתו בעיר, ועם שארית צבאו יצא אל אנטיוכוס להלחם בו. אך גם בעת הצרה הזאת לא ערב המלך את לבו להרים יד ברומאים, כי-אם בכה על גורלו וחכה לכל התלאה אשר תמצא אותו. אולם בניו הצעירים מלמדי-המלחמה ומלאי כוח-העלומים לא יכלו לקבל את הפרענות באהבה מבלי לעמוד על נפשם. אפיפנס וקליניקוס החליטו להעזר בגבורת-ימינם. ומלחמה קשה פרצה וארכה כל היום, והם הראו את עצמת גבורתם, וזרועם לא כשלה, ולפנות ערב נפרדו האויבים. אך גם אחרי אשר כלה הקרב בדרך הזה, לא מלא לב אנטיוכוס אותו להשאר על עמדו, כי-אם לקח את אשתו ובנותיו וברח אתן אל קיליקיה, ובמעשה הזה המס את לב אנשי-צבאו. הם חשבו, כי

(א) חושבים, כי הוא אריסטובולוס מלך ארמיניה, בן הורדוס מלך פלסטי (אחי אגריכס הראשון), וכבראה, היתה גם לו ארץ כפליס (בקרבת הלכנון או בסוריה הצפונית) לנהלה.

הפקיר את מלכותו, ועליכן קמו ועברו אל הרומאים, ונראה היה, כי כלם נואשו מתקותם. אפיפנס ועוזריו נאלצו למלט נפשם מידי האויבים, בטרם יעזבו מכל עוזריהם, והוא ועשרה רוכבים עמו צלחו את נהר פרת, וכאשר הונח להם מפחד האויב, נסעו אל וולוגז מלך הפרתים, והוא לא קבל את פניהם בפני פליטי־המלחמה, כי־אם נתן להם כבוד רב, כאלו נמצאה עוד בידם משרתם הישנה.

ג. כאשר הגיע אנטיוכוס אל טרסוס אשר בקיליקיה, פקד עליו פיטוס שר־מאה אחד לאסרו בנחשתים ולשלחו אל רומא. אולם אספסינוס לא נתן להביא אליו את המלך בבגדי־אסירים, כי זכר לו את אהבתו הישנה ולא ישר בעיניו לנצור לו חמה בדבר עלילת־המלחמה, אשר לא נחקרה כל־צרכה. עליכן צוה להסיר את הנחשתים מעליו בעודו בדרך ודחה את זמן בואו לרומא ונתן לו לשבת בלקדמון עד עת־מצא, וגם חלק לו תרומת כסף רב, לא די מחית־ביתו לבד, כי־אם גם די חיי־מלכים. וכאשר נודע הדבר לאפיפנס ולאחיו, אשר חרדו מאד לגורל אביהם, נָוַח להם מדאגותיהם הגדולות והקשות וגם תקוה קמה להם להשלים עם הקיסר, בשלוח אליו וולוגז מכתבים לדבר טוב עליהם. כי אמנם ראו טובה רבה ובחצר מלך־הפרתים, אך לא עצרו כח להשאיר לארך ימים מחוץ לגבול ממשלת הרומאים, וכאשר נתן להם הקיסר חנינה, שבו אל רומא וגם אביהם מהר לבוא אליהם מִקֶּדְמוֹן והם ישבו שם בכבוד גדול.

ד. ועם־הָאֲנִיִּים, אשר כבר ספרנו עליו למעלה, כי הוא אחד משבטי הסקתים היושבים על נהר טַנִּיס (א) ועל ים מְאוֹטִיס (ב), נשא את לבו בימים ההם לפשוט על ארץ מדי (ג) והמדינות הקרובות לבז בן. לדבר הזה כרתו האלנים ברית עם מלך ההורקנים (ד), השליט במעבר, אשר סגר עליו (לפנים) המלך אלכסנדרוס (מוקדון) בשערי־ברזל (ה). וכאשר נתן להם לעבור, יצאו בהמון רב והתנפלו על בני מדי השוכנים לבטח, ושמו לבז את הארץ רבתי־העם

(א) הוא נהר דון.

(ב) הים האובי.

(ג) הַנוֹנָה לְמִדֵּי הַצְפוֹנִית־מִעֲרֵבִית, היא ארץ אֲרָרְבִּינְיָאן.

(ד) כפי הנראה, הורקניה זו אינה הארץ בדרום הים הכספי (ג'רג'יאן), כי־אם

הארץ מצפון, היא מדינת שרן (צ'גסטון).

(ה) שלשה טערים (מְעַרְבִים צרים) סגרו על מבואות ההרים: שנים בהרי קוקז —

האחד השער הכספי (ירבנד), והשני השער הקוקזי, שנקרא גם הוא הכספי (דְרוֹיָה) —

והשלישי היה בדרום הים הכספי (בהרי מדי הגבוהים). בכל שלשת המעברים הצריב

האלה היו מצודות המיחסות לאלכסנדרוס הגדול.

והמלאה כל מיני בקר ומקנה, ואיש לא נועז לעמוד בפניהם. כי גם פְּקוּרָא מלך הארץ נבהל מהם וברח אל מקום נשכה מני רגל, והפקיר את הכל בידי השודדים, ורק בעמל רב מצאה ידו לפדות מהם את אשתו ואת פלגשיו אשר נפלו בשבי, בְּשִׁלְמוֹ פֶּפֶר נִפְשָׁן מֵאָה כֶּכֶר. ככה קל היה מאד לאלנים להוציא את שלל הארץ באין פוצה פה, ואחרי־כן פנו אל ארץ ארמיניה ושמו גם אותה לבז. וכאשר נִסָּה תִרְכָּת א), המושל בארץ בעת ההיא, לצאת לקראתם למלחמה, כמעט נתפש חי בידם בעת הקרב, כי אחד האלנים השליך עליו חבל ואמר למשון אותו אחריו, אך יד המלך מצאה לפסוק את הרצועה ולהמלט. המלחמה הוסיפה עוד לעורר את חמת האֲלָנִים, והם הפכו את כל הארץ לשממה, ואחרי־כן יצאו עם שלל גדול, שד שתי הארצות, ושבזו אל גבולם.

פרק שמיני

על־דבר מִצְדָּה ועל הסיקריים אשר ישבו בה. סִיפָהָ עֵלָה לְהִלָּחֵם בַּמִּבְצָר. נאום אלעזר.

א. ואחרי מות בְּסוֹס יִרְשׁ פְּלִיּוּס סִילָה את משרתו והיה לנציב ביהודה. וכל הארץ נבנעה במלחמה, רק מבצר אחד עוד החזיק במרדו. על־כן הקהיל סִילָה את הצבא המפוזר בכל המקומות ויצא להלחם במבצר הזה. ושם המבצר מִצְדָּה וראש הסיקריים, אשר כבשו את המבצר, היה אלעזר, איש־חיל ונשוא־פנים, מנכדי יהודה, אשר ספרנו עליו למעלה, כי פתה יהודים רבים לבלתי תת (את הרומאים) לפקוד את העם בעת אשר נשלח קויריניוס המעריך אל ארץ יהודה. וגם בימים ההם נוסדו הסיקריים יחד על כל האנשים, אשר בחרו להכנע לפני הרומאים, וכאויבים הציקו להם באשר יכלו, גזלו את רכושם ושבזו את בקרם ושלחו אש בבתיהם, באמרם, כי אין לשום פדות בין השונאים הנכרים ובין האחים האלה רכי־הלב, הבועטים בחרות, אשר העם מחרף את נפשו עליה, והמודים בפניהם, כי בחרו להיות עבדים לרומאים. אולם הטענה הזאת היתה רק כסות־עינים על אכזריותם ותאות־בצעם, והמעשים באו וטפחו על פניהם. כי פגיעתם היתה קשה גם על האנשים, אשר חפרו אליהם והרימו יד ברומאים אתם יחד. ומדי שמוע הסיקריים דברי־תוכחה על תרמית־לבבם, הוסיפו עוד לרדוף בעברת־זדון את המוכיחים, העונים בפניהם רשעתם, כי חרה להם על צדקת

⁶⁶ ביוניח: טרייטט, Τριτάτης.

דבריהם. ובעת ההיא פרח הזדון למעלה בכל ארץ יהודה ולא היה דבר-
 תועבה, אשר לא נעשה, וגם אם יתחכם אדם לגלות דרכי-רשע חדשות, יבצר
 ממנו להוסיף על המעשים ההם. כי דבק הרקב בכל ואכל את היחיד ואת
 הצבור, וכל אחד נצח את חברו בחטאותיו לאלהים, ואיש ברעהו התחרה
 להרבות עול לאחיו הקרובים אליו. כי התקיפים לחצו את המון העם, וההמון
 שקד לאבד את התקיפים, אלה התאוו תאוה למשול ממשל-עריצים, ואלה
 השתוקקו לעשות חמס ולבז את הון העשירים. והסיקריים היו הראשונים,
 אשר החלו לעשות רשע וקמו באכזריות-רצח על אחיהם, ולא נבצר מפיהם
 כל דבר-חרפה ומידיהם כל מעשה-תועבה לאבדם ולכלותם (את אחיהם).
 ואחריהם בא יוחנן והראה, כי הסיקריים היו עוד מתונים במעשיהם, ונקל
 היה בעיניו להמית את כל דורשי הישר והטוב, בעשותו בהם מעשים אשר
 יעשו לנבלים ולשונאי העם בנפש, כי מלא גם את עיר-הקדש נאצות נוראות,
 כמעשה האיש אשר נועז לנבל את כבוד האלהים, ועל שלחנו העלה מאכלים
 אסורים ובטל את חקי הטהרה, מצוות התורה ונחלת אבותינו. ועל-כן לא
 יפלא בעינינו, כי לא שמר האיש הזה את חקי החמלה והאהבה לרעהו,
 אחרי אשר עבר ברוח שגעון על חקי יראת אלהים. ובבוא אחריו שמעון
 בן גיורא — הנשאר דבר רע, אשר לא עשו ידיו? או הנמצא בוז וקלון,
 שלא הביא על האזרחים החפשים, אשר הקימו אותו לעריץ? הזכר ברית-
 אהבה, הזכר רחמי-אחים, בהוסיפו אמץ במעשי-רצח מיום ליום? הם חשבו,
 כי דרך איש נבזה ונבל היא לעשות רעה לזרים, ורק השופך את חמתו על
 אחיו נותן אות לנדבת-לבו. ולשגעון האנשים האלה חברה הוללות האדומים,
 כי אלה הטמאים המבישים שחטו בידיהם את הפהנים הגדולים, למען תכבה
 הגחלת האחרונה, אשר נשארה מיראת האלהים, ואחרי-כן הכריתו את השריד
 האחרון לסדרי המדינה, ועל מקומו הקימו ממשלת-זדון מאין כמוה בכל
 העיר. ובקרב השערורה הזאת פרח זרע הנקרא קנאים, אשר כשם כן
 היו מעשיהם, כי כל מעשה רע היה להם למופת ומכל התועבות, אשר נעשו
 לפנים ונשארו לזכרון, לא היתה אף אחת, אשר נמנעו מקנא בה ומעשות
 כמוה. אמנם הם קראו לעצמם בשם הזה, באמרם, כי הם מקנאים לדברים
 טובים (לשם שמים), ולא נודע, אם צחוק עשו להם בעשוקים מתוך יצר
 לבם האכזרי כחית-טרף, או כל רשע ואון למעשה טוב היה בעיניהם. ואולם
 כל אחד מהם מצא באחריתו את הגמול הראוי לו, כי האלהים שלם לכלם
 את שכר פעלתם, וכל היסורים, אשר יוכל לשאת אדם חי, קלם עברו
 עליהם, עד בוא הקץ לחייהם, ונוראים ומשנים היו ענוייהם במותם. ובכל-
 זאת יצדק האומר, כי סבלותיהם לא הגיעו עד מדת מעשיהם הרעים. הן
 באמת לא נמצא (בעולם) גמול-יצדק למעלליהם. אולם לא פה המקום לספר

כהלכה לחללי אכזריותם, ועלי לשוב אל החלק אשר נשאר לי עוד מספור המעשים.

ב. שר צבא הרומאים יצא עם חילו להלחם באלעזר ובסיקריים היושבים עמו במצדה וכבש במהרה את כל הארץ מסביב והעמיד חיל-משמר בכל מקומות-הפשר, גם בנה דִּיק על כל המבצר מסביב, למען אשר לא יקל לאחד הנצורים לברוח, וקבע משמרות על הדיק. והוא חנה במקום, אשר מצא בו חפץ לצור משם על המבצר, כי שם היו סלעי המבצר קרובים אל ההר אשר ממולו, אף כי קשה היה לנהל את הצבא די-מחסורו במקום הזה. ולא הלחם בלבד הובא ממרחק ביגיעה רבה בידי היהודים המפקדים על הדבר, כי היה עליהם גם להוביל (על כתף בהמות-סבל) את המים, אחרי אשר לא נמצא בכל המקום ההוא אף מעין אחד. וכאשר הכין לו סילוה את כל צרכיו, שם את לבו לעבודת המצור, אשר דרשה תבונה רבה ויגיעה קשה, כי חזק היה המבצר מאד וזאת היא תכונתו:

ג. מכל עברי סלע רחבידיים וגבוה מאד נמצאו מורדות תלולים, תשוקעים למטה אל תוך תהומות, אשר אין חקר לעמקן ולא תעבור בהן רגל כל חיה. רק בשני מקומות משפע הסלע מעט, ושם נמצאים משעולים אליו, וגם הם לא רחבים. שתי הדרכים האלה, אחת עולה ממזרח-שמש, מעבר ים-המלח, והשניה ממערב, ונקל יותר לעבור בה. הדרך הראשונה נקראה בשם הנחש, כי היא צרה ומתעקלת בלי-הרף כנחש, כי ראשי הצוקים הגבוהים סוגרים עליה והיא פונה לאחור פעמים רבות, ואחרי-כן היא מתארכת מעט ומתקרבת בקשי אל קצה. העולה בדרך הזאת צריך להתחזק על עמדו באחת מרגליו חליפות, כי המות נשקף לקראתו, באשר משני עבריו פוערות תהומות עמקות את פיהן, ולא ימת מראיהן לא יעמוד גם לב איש-חיל בקרבו. וההולך שלשים ריס בדרך הזאת מגיע עד כפת הגבעה, אשר אין ראש הצוק חד, כי-אם מישור רחב על גבה. יונתן הכהן הגדול הוא אשר בנה לראשונה מבצר במקום הזה וקרא לו מצדה, ואחרי-כן שקד המלך הורדוס ימים רבים לחזק את המקום. הוא הקים חומה מסביב לכל ראשי ההר, שבעה ריס ארכה, פלה עשויה אבן לבנה, קומתה שתיים-עשרה אמה ועביה שמונה אמות, ובנה על החומה מלמעלה שלשים ושבעה מגדלים גבוהים חמשים אמה, ומן המגדלים האלה היה מבוא אל הבתים הבנויים מבית לחומה לכל ארכה. ואת ראש ההר, אשר היתה אדמתו דשנה ופוריה מכל שדה-זרע, יעד המלך לעבודת האדמה, למען אשר לא יגעו ברעב כל החוסים במבצר הזה בהכרת להם משען לחם מחוץ. וגם בית-מלכים בנה לו הורדוס במבצר במורד המערב, מתחת לחומה הסוגרת על ראש ההר, והארמון נשקף לצד צפון, וחומת הארמון היתה גבוהה ובצורה מאד, ובארבע קרנותיו היו

מגדלים גבוהים ששים אמה. ותכונת חדריו אשר בקרבו והאולמים והמרחצים היתה רבה ועשירה, ובכל מקום התנשאו עמודים עשויים אבן אחת (שלמה) והקירות וקרקע הבתים נרצפו אבני־צבעונים. ובכל מקום אשר היה בו משכן־אדם, בעיר העליונה ומסביב לבית־המלך ולפני החומה, חצב הורדוס בין הסלעים ברכות למקוה המים, ובזה התחכם להשקות את יושבי המקום, כאלו נמצאו להם מי־מעיינות. ומסלה חצובה בסלעים עלתה מארמון המלך אל ראש ההר ולא נראתה לעיני העומדים מחוץ. אך גם בדרכים הגליות לא עצרו האויבים לעלות על־נקלה. כי תכונת דרך המזרח לא נתנה לעבור כאשר דברנו למעלה. ואת דרך המערב גדר המלך במגדל הבנוי במקום צר, במרחק אלף אמות ויותר מראש הגבעה, ולא קל היה לפסוח על המגדל או לכבשו, וגם לעוברי־דרך ההולכים לבטח קשה היה לעבור במקום ההוא. ככה שגב המבצר הזה בידי שמים ובידי אדם גם־יחד נגד האויב העולה עליו למלחמה.

ד. ועוד נפלא מאלה היה חסן אוצרות הצידה, אשר נצברו בקרב המבצר ונשמרו ימים רבים. כי לחם רב נמצא פה דִּי־צֶרֶךְ הנצורים וגם יין ושמן למכביר. ומלבד זאת נערמו שם מיני קטניות שונים ותמרים. וכאשר חפשו אלעזר והסיקריים את המבצר בערמה, מצאו שם את כל הצידה, והנה היא טובה ורעננה וכמעט לא שנתה מפרי חדש אשר הנח זה מקרוב, אף כי מן העת אשר הנחה למשמרת עד אשר נפל המבצר בידי הרומאים עבר זמן מאה שנה. — ואף הרומאים ראו את הצידה והיא לא נשחתה עוד. ואמנם לא ישגה איש באמרו, כי סבת הדבר, אשר נשאר הפרי בתקונו, היא טהרת האויר ברום המצודה הזאת, כי נקי הוא מכל אדים עכורים, המרחפים ובשפלו בקרבת האדמה. — במבצר נמצא גם המון כלי־נשק, אשר השאיר שם המלך די עשרת אלפים חמושים, גם ברזל מצק ונחשת ועופרת. והנה סבה גדולה היתה לכל הכבודה הזאת, כי אומרים, אשר הכין הורדוס את המבצר הזה למענו, למצא שם לעת־מצא מנוס מפני הרעה הכפולה אשר היתה נגד פניו. כי רעה אחת נשקפה לו מעם־היהודים, פן יוריד אותו מכסאו וימליך עליו איש מבית המלכים אשר היו לפניו. והרעה השניה והקשה עוד מן הראשונה היתה אימת קִי־אוֹפֶטֶרָה המולכת במצרים, אשר לא כסהה על מזמותיה וכפעם בפעם אלצה את אנטוניוס בדבריה ודרשה ממנו להמית את הורדוס ולתת לה את מלכות יהודה למנחה. ומה נפלא הדבר, אשר לא שמע אנטוניוס למצוותיה, אף כי נלכד בשחיתות אהבתה לאיך־מרפא והיה לה לעבד, ואיש לא פלל, כי ימנע ממנה את אשר שאלה. אך הדאגות האלה העירו את הורדוס להכין את מבצר מצדה, ובזאת השאיר לרומאים עבודה לעת קץ המלחמה ביהודים.

ה. ואחרי אשר בנה שר צבא הרומאים דִּיק על המקום מסביב, כאשר אמרנו כבר למעלה, ושקד להאביד מנוס מן הנצורים, החל את עבודת המצור ומצא לפניו רק מקום אחד, אשר יוכל לשפוך עליו סוללה. מאחורי המגדל, הסוכך על הדרך העולה מפאת-מערב אל ארמון-המלך, ומשם עד ראש-ההר נמצאה רמת-סלעים רחבה למדי ובולטת, והיא כשלש מאות אמה למטה מגבה מצדה. לרמה הזאת קראו בשם „הלבנה“. סילוה עלה על הרמה וכבש אותה וצוה על אנשי-הצבא לשפוך שם סוללה. בנפש חפצה מלאו אנשי-הצבא את מצותו והרבה ידים עסקו בעבודה הזאת, עד אשר העלו סוללה חזקה ברום מאתים אמה. ואולם גם הבנין הזה לא היה מוצק כהלכה, וגם נראה, כי קצרה מדת גבהו להיות בסיס למכונות-המצור. על-כן הוקמה עליה במת אבני-גזית גדולות, חמשים אמה רחבה וחמשים אמה קומתה. ומעשה המכונות היה כמעשה כלי-המלחמה הראשונים, אשר המציאו לפנים אספסינוס ואחריו טיטוס בתבונת-כפיהם. מלבד זאת נבנה עוד מגדל גבוה ששים אמה, מצפה כלו ברזל, ומראש המגדל הזה הרבו הרומאים לירות מכלי-הקלע המהירים ומהבליסטראות וגרשו על-נקלה את העומדים בראש החומה ולא נתנו להם להרים ראש (להציץ). ובין כה וכה הקים לו סילוה כר גדול וצוה לנגח את חומת-המבצר בלי-הרף, ואחרי עמל רב עשה פרץ בחומה והרס אותה במקום שהוא. אולם הסיקריים הקדימו לבנות להם בחפזון חומה שנייה מבית, אשר אמרו בלבם, כי תחזיק מעמד גם בפני המכונות, כי בנו אותה מחמר רך, למען תוכל לעצור את הלם הכרים. וזה מעשה החומה: הם רבדו שורות קורות גדולות אחת על השנית וחברו אותן בקצותיהן, וככה עשו להם שני דפנים מקבילים ורנח ביניהם כעבי-חומה, ואת הרוח הזוה אשר בתוך מלאו עפר. ולבל יִשְׁפַךְ העפר בהעלותם את גבה הסוללה, חברו את קורות-השתי בקורות-ערב (כלונסאות), עד אשר היה כל הבנין כמראה בית. והכרים בהלםם נעצרו על-ידי החמר הרך ושבו ריקם, ובנגחם את העפר התחוח הפכו אותו לחמר מוצק. כאשר הכיר סילוה את הדבר הזה, שם אל לבו, כי יקל בידו לכבוש את החומה הזאת באש, וצוה על אנשי-הצבא לידות בה לפידים בוערים בהמון. חיש מהר אחזה האש במצודה, אשר נבנתה עץ ברבה, וגם להטה במחלות-העפר עד היסוד ושלחה להבות גדולות למרחוק. והנה בראשונה נשב רוח מצפון (מצפון-מזרח) והפיל אימה על הרומאים, כי הרים את הלהבה למעלה וסחף אותה על פניהם, עד שכמעט נואשו ממכונות-המלחמה, בחשבם, כי תהינה למאכלת-אש. אולם אחרי-כן נהפך הרוח פתאם והיה לרוח דרום (דרום-מערב) — כאלו עשתה זאת יד-אלהים — ונשב בחזקה אל העבר השני ונשא את הלהבה אל החומה והרס את קלה עד היסוד. והרומאים ראו בדבר הזה

אות ומופת, כי האלהים נלחם להם, ושבנו בשמחה אל מחנם וגמרו להכביע אל אויביהם ביום מחר, ובלילה חזקו את השומרים והזהירו אותם, פן יברחו אנשים מן המבצר וימלטו.

ו. אולם אלעזר לא חשב להמלט על נפשו. וגם לא עלה על לבו לתת לאחד מאנשיו לעשות כזאת. ובראותו, כי החומה שרופה באש וכי נסתרה ממנו כל דרך-ישועה וכל עצת-גבורה, שוה לנגד עיניו את כל אשר יעשו הרומאים לו ולאנשיו ולנשיהם ולטפם לעת תגבר ידם עליהם, וגמר בנפשו למות הוא וכל אשר עמו, בחשבו, כי זאת היא הישרה מכל הדרכים במעמד הזה. הוא הקהיל את בעלי-הגנפּש אשר בקרב חבריו ועורר אותם לעשות את המעשה, בדברו אליהם לאמר: „הוי אנשים גבורי-החיל! הן מניאז קבלנו עלינו, לבלתי עבד את הרומאים, וגם לא אדונים אחרים, זולתי את אלהים לבדו, כי רק הוא מושל האדם באמת ובצדק. והנה הגיעה השעה המצוּנה עלינו להשלים בפעל-כפינו את משאת-נפשנו, ואל נעטה בשעה הזאת קלון עלינו. ואחרי אשר בחלה נפשנו בעבדות שאין בה סכנה, לא נבחר לנו הפעם חיי-עבדות עם שפטים גוראים — והן זה יהיה חלקנו מאת הרומאים, אם נפל חיים בידם. כי הנה אנחנו היינו הראשונים להרים יד בהם, ואנחנו נשארנו האחרונים להלחם אתם. והנה אני חושב, כי צדקה עשה אתנו אלהים בתתו בידנו למות מות גבורים בני-חורין, כאשר לא היה לאל-יד אחינו, אשר באה מפלחם כחתף. והנה גלוי וידוע לפנינו, כי מחר יבוא אידנו, אך הרשות נתונה לנו לבחור מות-גבורים, או ומחמדי-עינינו יחד. הן יבצר מן האויבים להניא את עצתנו זאת, אף כי כל חפצם הוא לתפשנו חיים! וגם ממנו יבצר לנצח אותם במלחמה. ואמנם מתחלה, לעת אשר קמנו להלחם בעד חרותנו ותלאות רבות מצאונו מידי אחינו, ועוד גדולות מאלה מידי אויבינו, — אולי אז היה עלינו לתכן את רוח אלהים ולהבין, כי חתם את גזר-דינו על זרע היהודים אשר אהב לפנים. כי לו הוסיף להאיר את פניו אלינו או רק רגע קטן קצף עלינו, כי אז לא הסתיר את פניו מראות את האבדן הגדול הזה ולא הסגיר את עיר-קדשו לאש ולהריסות האויב. ואנחנו — האמנם נדמה בנפשנו להנצל לבדנו מכל זרע היהודים ולשמור על חרותנו, כאלו לא חטאנו לאלהים ולא דבק צול בידינו — תחת אשר למדנו גם אחרים להרע? התבוננו ראו! הנה הראה לנו אלהים, כי כל בטחוננו היה הבל ותהו, בהביאו עלינו צרה גוראה להוביש את תקוותינו הטובות. כי תכונת משגב המבצר לא היתה לנו לישועה, ועם כל הלחם הנמצא בידינו לשבע והמון הנשק הגדול וכל הכבודה הרבה והעצומה בושנו מכל תקוותינו ולא נוכל להציל נפשנו, — אין זה כי-אם יד אלהים עשתה זאת! הן לא במקרה הפכה האש הנטויה לקראת האויב את פניה אל החומה, אשר הקימו ידינו. רק את עברה הוא, גמול חטאותינו

הרבות, אשר חטאנו במשובה ובזדון לאחינו בני־עמנו. ואמנם על הדברים האלה לנו לתת דין וחשבון לא לפני הרומאים אויבי־נפשנו, כי־אם לפני האלהים, ונוח יהיה לנו משפטו ממשפט השונאים. על־כן תמותנה־נא נשינו בטרם נטמאו, ימותנה־נא בנינו בטרם טעמו טעם עבדות. ואחרי־כן נגמול איש לרעהו חסד־גבורים, ומה טוב ומה יפה יהיה בנושאו את חרותנו אִל־יִקְבֹר, ולפני מותנו נשחית באש את הרכוש ואת המבצר. ויודע אני נכונה, כי יתעצבו הרומאים אל לבם, אם לא יתפשונו חיים, ויבֹשׂוּ מתקותם למצא שלל. רק את הצידה נשאיר להם, למען תהיה לצדה אחרי מותנו, כי לא ספנו ברעב ובמחסור, כי־אם בחרנו במות מחיי־עבדות, כאשר קבלנו עלינו מראש.

ז. אלה הדברים אשר דבר אלעזר. אך דבריו לא נכנסו אל לבות כל העומדים עליו. אמנם רבים מהרו לשמוע לעצתו, וכמעט נגשו בתאות־נפש לִמְלֵא אחריה, בחשבם, כי טוב ויפה יהיה להם המות. אולם רכי־הלב בהם התעוררו לחמול על נשיהם וטפם ושוו לנגד עיניהם את המות העתיד לעצמם, והביטו זה אל זה ודמעות עיניהם ענו בהם, כי אין דעתם נוחה מהמחשבה הזאת. ואלעזר ראה את מרְך־לב האנשים, אשר לא קמה בהם רוח לשמוע לעצתו הכבירה, וחרד פן ימסו באנחותיהם ובדמעותיהם את לב גבורי־החיל־אשר הטו אזן לדבריו, ועל־כן לא חדל לדבר על לבם, כי־אם עמד על רגליו מלא־קומתו בלב נכון וברוח אדירה ודבר אליהם דברים נשגבים על נצח נשמת האדם *), וקרא אליהם בקול גדול וחזק, בנעצו את עיניו בבוֹכִים: „מה מאד נכונה תוחלתי! אמר אמרתי בלבי, כי אני יוצא למלחמת החרות ואתי אנשים גבורי־חיל, אשר קבלו עליהם לבחר בחיי־כבוד או במות, והנה לא נבדלתם מכל החֲשֵׁפִים בגבורתכם ובעז־רוחכם, ויראים אתם את המות הזה, הבא לפדותכם מצרות נוראות, תחת אשר היה לכם לקבלו מבלי התמהמה ומבלי חכות לעצתי. הן מאז, מן היום אשר הגענו לבינה, מִדְּוֹנוֹ חָקִי תורתנו, תורת אלהים, וגם אבות־אבותינו הראונו זאת במעשיהם ובגִּלְגֵל נפשם, כי אסון האדם הוא החיים ולא המות ב). כי המות קורא דרוֹר לנשמות ושולח אותן לשוב אל נוֹה הטהרה, אשר שם ביתן, לבלתי תוספנה עוד לְדָאבָה; וכל העת אשר הן אסורות בגויה הַפְּלֵה ג) ושבעות רגז יחד עמה הן באמת חשובות כמות. כי לא יכון הקשר בין חלק האלהים ובין החלק הַפְּלֵה. ואמנם הנשמה חושפת את פחה הגדול בעודה אסורה בגוף, כי היא

(*) במקור: עֵל־דבר אִי־המות (אלמות) ש הנשמה.

(ב) הכונה, כמוֹכֵן: העוֹלָם־הזה, ולא העוֹלָם־הבא.

(ג) שוֹלֵט עליה כְּלוּן — „הנפסדת” ביוגית ובִלְשׁוֹן המתרגמים ש ימִי־הבינים.

עושה אותו לכלי מקבל רשמי החושים, וגם היא מניעה אותו באין רואה ומגדלה ומרוממה אותו במעשים מעל לתכונתו הכללית *); אולם אחרי אשר תפטר הנשמה מהסבל המושך אותה אל האדמה, הדבק בה, ותגיע אל משכן נחלתה, רק אז תחליף כח-נצחים ותגבר אוגים באין-מעצור מעברים, ולא תראה עוד לעיני אדם, כי תהיה כאלהים. והן אין רואה אותה גם בעודה בגוף, כי היא נסחרה מן העין בבואה אליו ונעלמה בצאתה ממנו. ורק תכונה אחת לה — כי אין כליון שולט בה, והיא סבת כל התמורות אשר בגוף, וכל אשר תגע בו הנשמה יחיה ויפרח, וכל אשר תרחק ממנו יבלה וימות. כה גדול חלקה בנצח! השנה תהיה לנו למופת נאמן על צדקת דברינו, כי בעת השנה אין הגויה מושכת אחריה את הנשמה, והשעה היא שעת מנוחה נעימה לנשמות העזובות לנפשו, והן באות בסוד אלהים, הקרוב אליהן, ומשוטטות בכל וצופות עתידות רבות. ולמה זה גיךא מות — תחת אשר אנו אוהבים את המרגעה בעת שנתנו? והלא אילת היא בלבנו לרדוף אחרי החרות בחיים (בעולם-הזה), בעוד עינינו צרה בחרות-נצחים (בעולם-הבא). והנה אם נלך בדרכים, אשר למדנו מאבותינו, עלינו לתת מופת לרבים ולקבל את המות באהבה, ואם נבקש עדי-אמת בקרב הנכרים, נתכונן אל דרכי אנשי הדור, השוקדים על דרכי החכמה כל ימיהם. האנשים המשכילים האלה נושאים את על חיי-הבלם בלי-חמדה, כי חלדם נחשב בעיניהם לעבודה זרה, אשר נגזרה עליהם מידי שמים, וכל ישעם וחפצם להתיר את הנשמות ממאסר הגויות, ובאין צר ומצוק ולחץ נגד פניהם, רק מעצם תשוקתם לחיי-נצחים הם גולים את אזני חבריהם, כי עוד מעט ילכו ואינם, ואין איש מניא את עצתם, כי-אם כל האנשים מתברכים בהם, וכל אחד נותן בידיהם פקדות (בשורות) לאחיו והמתים, והם מאמינים בלבב שלם, כי חיי הנשמות יחד הם נצח ואמת. ואלה (ההולכים למות) שומעים את דברי הפקדות, ואחרי-כן הם נותנים את בשרם לאש, למען אשר תצא הנשמה בטהרה מן הגוף, ומתים לקול שירה וברכה. ונוח לאוהביהם לשלוח אותם לקראת המות מאשר ליתר האנשים לשלוח את בני-עירם לדרך רחוקה, והם (החיים) בוכים על מנת-חלקם ומהללים את המתים, כי זכו לעמוד במערכות הכתובים לחיי-עולם. ואיך לא נבוש ונקלם, אם נפל ברוחנו מההידים, ובמרוך-לבנו נעטה חרפה רבה על חקי תורתנו, אשר קנאו בהם כל בני-האדם? ולו גם למדנו למבראשונה את הפך הדבר הזה, כי החיים הם תכלית הטוב לאדם והמות הוא אסון נורא, הנה השעה מצוה עלינו ודורשת ממנו לשאת את המות בלב נכון, כי רצון אלהים הוא, ולא נוכל להמלט מן הגזרה. ורואה אני, כי מימי-

* הנפסדה, החדלה.

קדם הוציא אלהים את המשפט הזה על כל זרע היהודים א) ואין לנו עצה למצא ישועה ממנו, אם נמאן הפעם לפרש מן החיים. ואל תלמדו חובה על עצמכם ולא זכות על הרומאים, כי במלחמתנו אתם אבדנו כלנו. הן לא יד גבורתם עשתה זאת, כִּי־אם כח נעלה מהם היה סבת הדבר ונתן להם להתימר בנצחון. האם בנשק הרומאים נפלו היהודים היושבים בקיסריה? הן לא עלה על לבם למרוד ברומאים, ובעוד הם מקדשים את יום־השבת קפץ אליהם המון אזרחי קיסריה ושחט אותם עם נשיהם וטפם, בטרם הספיקו לעמוד על נפשם, ולא שמ את לבו לדברי הרומאים בעצמם, אשר הודיעו, כי רק אנו המורדים לאויבים נחשבים בעיניהם. ואולי יאמרו, כי יושבי קיסריה היו אנשי־ריב כל הימים לשכניהם היהודים ומצאו הפעם שעת־הפשר לכלות בהם את חמתם הישנה, אך מה נדבר על־דבר היהודים בבית־שאן? הן אלה ערכו את לבם להלחם ליִוְנִים בנו, ולא זכרו ברית־אחים לנו במלחמתנו עם הרומאים; ואמנם הרבה הועילה להם אהבתם ואמונתם לאלה (ליִוְנִים)! הם נרצחו בידיהם בענויים קשים עם כל בני־ביתם יחד, וזה היה שכרם, אשר קבלו חֶלֶף אמונתם בברית. והרעה, אשר לא נתנונו לעשות לאלה (ליִוְנִים), נתנה בראשם, כֹּאֲלוֹ הם זממו לעשותה. הלא תדעו, כי אין אף אחת בכל ערי סוריה, אשר לא המיתה את היהודים היושבים בקרבה, אף כי היהודים האלה היו לנו שונאים קשים ורעים מהרומאים. ככה עשו יושבי דמשק, אשר לא ידעו אף לבדות איזו עלילה שיש בה טעם, ומלאו את עירם רצח תועבה, בשחטם שמונה־עשר אלף נפש יהודים ונשיהם יחד. וגם שמעו אזנינו, כי מספר היהודים, אשר מתו מות־ענויים בארץ מצרים, עלה על ששים אלף נפש. אמנם היהודים האלה מתו ככה, כי ישבו בארץ לא להם ולא יכלו להשיב לשונאיהם אל חיקם — אולם מה היה לאחינו היושבים בארץ נחלתם, לכל אלה אשר קראו מלחמה על הרומאים? הנבצר מהם דבר, למען חזק את לבם בתקוה נאמנה לנצח את שונאיהם? הן נשק נמצא בידם למכביר וחומות ומצודות נשגבות היו להם ורוח נערצה עזרה אותם למלחמה בעד החרות, ולבם היה לב־גבורים אשר לא ישוב מפני כל, וכל אלה יחד עודדו אותם למרד. אבל רק למצער הועילו להם כל אלה, ובנשואם את תקותינו למעלה נהפכו והיו למקור תלאות גוראות. נפלו, נפלו כל משגביהם! כלם כרעו לפני האויבים, כאלו הוכנו לפאר את נצחונם, ולא להיות לישועה לכל החוסים בהם. ועלינו לאמר: אשרי הנופלים בקרב, כי מתו בהלחמם בעד חרותנו ולא במכרם אותה ולאויבים). ומי לא ינוד לגורל ההמון הרב, אשר נכנע תחת ידי הרומאים?

(א) כנראה, זכר כאן אֶלְעֹזֵר את דברי הפסוק: „עשה ה' אשר זמם, בצע אמרתו

אשר צוה מימי קדם“ (איכה ד, י"ז).

ומי לא ימהר לבחור במות, בטרם ראו עיניו ברעה אשר מצאה אותם? אלה כרעו למות תחת כלי-המשחית, אלה נשרפו באש, אלה נפחו נפשם תחת שוטי מציקיהם ואלה — נאכלו חצי-בשרם בשני חיות רעות, ועוד נשארו בחיים ונקדשו לסעדה שנית להיות להן לטרף, לשעשע את לב השונאים ולמלא פיהם שחוק. אולם מאמין אני, כי יש עוד אמללים מאלה — כל אלה אשר נשארו חיים, המתפללים כל היום למות ואיננו! ואיה העיר הגדולה, עיר ואם לכל זרע היהודים, עם חומותיה הרבות והבצורות עם כל חסן מצודותיה ותפארת מגדליה הנאדרים, היא אשר צרה מהכיל את כל הכבודה הרבה הערוכה למלחמה, ולא היה מספר לרבבות האנשים המתנדבים להלחם למענה? איה הקריה הנאמנה, אשר אמרנו, כי אותה אֹה אלהים למושב לו? עד היסוד נהרסה, נהפכה משרש, ורק זכר אחד נשאר לה — מרבץ מחריביה על משואותיה! וזקנים יגיעי-כח מתאבקים באפר הרי-הבית ונשים אחדות מסתופפות בה, אשר השאירון השונאים בחיים להתעלל בהן בחרפה ובכלמה. וכי ישיב אחד ממנו זאת אל לבו — היעצור פח להביט אל אור השמש, אף אם לא יהיו חיינו תלואים לו מנגד? מי האיש, אשר מלא לבו לשנא את עיר אבותיו, מי האיש רך-הלבב החפץ חיים, אשר לא יתמרמר בלב, כי עודנו חי כיום הזה? הוי מי יתן מותנו כלנו, טרם ראו עינינו את העיר הקדושה ההיא נהרסה בידי האויבים, ואת היכל-הקדש מחלל ונתץ. והנה שעשעה נפשנו תקוה, הנאה לאנשי-חיל, אולי תמצא ידנו לקחת מאויבינו את נקמת ירושלים, ואחרי אשר נכזבה תוחלתנו והשאירה אותנו לבד בצרה גדולה, נמהר לבחר לנו מיתה יפה. נרחם על נפשותינו ועל נפשות עוללינו ונשינו בעוד לא-לידינו לרחם עליהם. הן למות נולדנו ולמות הולדנו את צאצאינו, ומן המות לא ימלטו אף המאשרים בבני-האדם. אולם חיי חרפה ועבדות ומנת הרואה בקלון אשתו ובניו — כל אלה הרעות לא נגזרו על האדם מבריתו, ורק ממך-לב נושאים האנשים את סבל הנוראות האלה, כי סרבו לבחור מות בשעת הכשר. והנה בגבורה וברוח נדיבה מרדנו ברומאים, וכאשר קראו לנו זה מקרוב להכנע בפניהם ולהציל את נפשותינו, לא שמענו לקולם. ומי בקרבנו לא יבין את עצם עברתם, כאשר תמצא ידם לתפש אותנו חיים? אוי לבני הנעורים, אשר יפרכו היסורים הרבים את פח עלומיהם, ואוי למלאי-הימים, אשר יקשל פח זקנתם לשאת את הצרות. ראה יראה האחד בהלקח ממנו אשת-נעוריו להרפות ושמוע ישמע את קול בנו המשוע לעזרת אביו — וידין תהיינה אסורות ולא יהיה לו כח להושיע. לא ולא! עוד ידינו לא אסורות והן מחזיקות בשלח, תהיינה לנו לישועה הפעם! ומות נמות בטרם נהיה עבדים לשונאינו, ובני-חורין נשאר בעובנו וזאת ארצות החיים, אנחנו, נשינו ובנינו! ככה צוו עלינו חקי תורתנו, על

זאת מתחננים אלינו נשינו ובנינו! האלהים פקד עלינו את הגזרה הזאת, והיא העצה היעוצה על אף הרומאים ועל חמתם: יראים הם, פן ימות אחד ממנו, טרם ילך שבי לפניהם. נמהר-נא במעשינו ותחת שמחת השונאים על שברנו, אשר אליה הם נושאים את נפשם, נשאיר להם מבוכה ותמהון, בראותם את גבורת-לבנו.

פרק תשיעי

היהידיים אשר במבצר שמעו דברי אלעזר ושלחו יד בנפשם, חוץ משתי נשים וחמשה ילדים.

א. עוד טרם כלה אלעזר לדבר על לב אנשיו, הפסיקו כלם את דבריו וזמירו לעשות מעשה, כי מלאו רוח גבורה, אשר נלאו להכיר. וכמו חזקה עליהם יד אלהים, יצאו כלם, ורבים בקשו לעבור במרוצתם את רעייהם, בהאמינם, כי בזאת יראו את גבורתם ונדיבות-לבם, כשלא יהיה חלקם עם האחרונים. ככה גדלה תשוקתם לשחוט את נשיהם, את בניהם, ולשלוח יד בנפשם! וכאשר נגשו לעשות את דברם, לא נפל לבם עליהם — כאשר יחשוב החושב — ולא קשה מהם הרוח, אשר צלחה עליהם לשמע דברי אלעזר. אמנם רחמיהם נכמרו על קרוביהם מחמד-יעיניהם, אולם המחשבה, כי יעצו טובה על הנפשות היקרות להם, חזקה את לבם. הם חבקו את נשיהם באהבה רבה ולחצו אל לבם את הילדים ונשקו להם בדמעות על עיניהם בפעם האחרונה, ויחד עם זה השלימו את עצתם, וידיהם כנכריות נחשבו בעיניהם למעשה הזה. ובהשיבם אל לבם את הרעה, אשר תמצא אותם בנפלים בידי הרומאים, מצאו את נחמתם בצרת הרצח הזה. ולא היה אף איש ביניהם, אשר נבצר ממנו אמץ-לב לעשות את הדבר, וכלם שחטו את בני-ביתם. אוי לאמללים האלה, אשר לקלה בכל הרעות נחשב בעיניהם לשחוט בידיהם את נשיהם ואת בניהם! ואחרי כלותם את הדבר הזה, לא יכלו עוד לשאת את מכאוביהם וחשבו, כי חטא יחטאו להרוגים, אם יותרו בחיים אחריהם אף שעה קלה. על-כן מהרו לאסוף את כל רכושם אל מקום אחד ולשלוח בו אש. ואחרי זאת בחרו בגורל עשרה אנשים מתוכם, אשר ישחטו את כלם. וכל אחד השתרע על הארץ ליד אשתו ובניו ההרוגים וחבק אותם בזרועותיו ופשט ברצון את צוארו לשחיטה בידי האנשים, אשר מלאו את המעשה הנורא הזה. והאנשים האלה שחטו את כלם בלא-רעד, ואחרי-כן הפילו גורל ביניהם, למען ישחט הנלכד בגורל את תשעת חבריו, ואחרי המיתו את כלם יטרוף את נפשו בכפו. וכלם בטחו איש ברעהו

והאמינו, כי אף אחד מהם לא ישנה אחרי המשפט אשר יצא עליו לשחוט או להשחט. לאחרונה מסרו התשעה את עצמם לשחיטה, והאחד, אשר נותר אחריהם, בדק את המון השוכבים על הארץ, פן נשאר אחד מהמטבח הגדול ויבקש ממנו לשלוח בו יד. וכאשר נוכח לדעת, כי כלם מתו, הצית אש בכל פנות ארמון-המלך, ובכל עצם ידו תקע את חרבו בבשרו עד הנצב ונפל מת על-יד קרוביו והנשחטים. ככה מתו כלם באמונה, כי לא השאירו אחריהם נפש חיה למשוך בעל הרומאים. בכל-זאת נסחרו מפניהם אשה זקנה אחת ואשה אחרת ממשפחת אלעזר, אשר נפלאה מיתר הנשים בתבונה ובלמודים ובהשכלתה, ואתן יחד עוד חמשה ילדים, כי התחבאו בצנורות המוליכים את המים אל העיר, בעת אשר יתר האנשים שמו את כל לבם לשחוט את קרוביהם. ומספר ההרוגים, היה תשע מאות וששים נפש והנשים והטף בכלל. הדבר הנורא הזה נעשה בחמשה-עשר לחדש קסנתיקוס (ניסן).^ב והרומאים אמרו בנפשם, כי עוד תהיה להם מלחמה, ולבשו את נשקם לעת עלות השחר והקימו גשרים על המעברות אשר בין הסוללות ובין פרצי החומה והבקיכו אל העיר. ובראותם, כי אין איש מקרב האויבים ורק שממון נורא בקרב הארמון ודממה מסביב, נלאו להבין את דבר המעשה, ולאחרונה הרימו קול-סאון, כאלו אמרו לשלח אבן-קלע. וכאשר שמעו הנשים את הסאון הזה, עלו מן המנהרות וספרו לרומאים את כל הנעשה, והאשה השניה היטיבה לבאר את הכל ולתאר את המעשה לפרטיו. אך לא נקל היה לרומאים להבין את דבריה, כי לא יכלו להאמין לאמץ-הלב הגדול הזה. הם פנו לכבות את האש ובמהרה בקעו להם דרך בקרבה עד בואם אל ארמון המלך. וכאשר מצאו שם את המון ההרוגים, לא שמחו הפעם על אשר ראתה עינם באויביהם, כי-אם השתוממו על רוחם הנדיבה ועצתם הנאדרה, אשר צחקה למות ולא שבה אחור מהמעשה הגדול הזה.

פרק עשירי

הסיקריים הבורחים אל אלכסנדריה הביאו תלאה על רבים, ולרגלי זה נהרס (נסגר) שם ההיכל, אשר בנה לפנים חוניו הכהן הגדול.

א. אחרי אשר נכבש המבצר בדרך הזאת, השאיר בו שר-הצבא חיל-משמר ושב עם צבאו אל קיסריה. ולא נותר אף אויב אחד בכל הארץ (ביהודה), כי כלה נכנעה במלחמה הארכה, אשר פגעה גם ברבים מן היהודים וזרחוקים, כי קמו בקרבם מהומות והביאו עליהם שואה. וגם אחרי כלות המלחמה ספו בגללה רבים מהיהודים היושבים באלכסנדריה של מצרים, כי

נמלטו שמה סיקריים מתוך המהפכה, והמעט היה בעיניהם להציל את נפשם, כי עוד נשאו את נפשם למעשי-מרד חדשים ופתו רבים מהאוספים אותם אל בתיהם לקום ולהלחם בעד החרות ולהאמין, כי אין הרומאים טובים מהם (ראוים למשול בהם), ולקבל את על מלכות אלהים לבדו. וכאשר יצאו אחדים מטובי היהודים להפר את העצה הזאת, המיתו אותם הסיקריים ואלצו בדברים את יתר היהודים לעשות מעשה-מרד. וכראות ראשי הזקנים את משובת האנשים האלה, הבינו, כי תכלה אליהם הרעה, לכשיעלימו עיניהם מן הדבר, וכנסו את כל היהודים יחד וגלו להם את העצה הנבערה, אשר יעצו עליהם הסיקריים, והראו אותם לדעת, כי יד אלה הביאה את כל הרעה ועל ארץ יהודה, והוסיפו לדבר: „גם הסיקריים הנמלטים אינם יכולים לבטוח בישועתם, בדעתם, כי בני-מות הם לעת יגלו אותם הרומאים, על-כן הם מושכים אל הענש הנאה להם את הנקיים, אשר לא חטאו עמם”. ועוד הרבו הזקנים לדבר על לב העם, למען יזהר ממוקשי-המות, אשר טמנו לו הסיקריים, ויתרצה אל הרומאים, בהסגירו בידם את האנשים האלה. וכאשר נוכח העם לראות את גדל הצרה, הטוה אזנו לדברים האלה והתנפל על הסיקריים בחזק-יד וסחב אותם אל משפט הרומאים. שש מאות איש נתפשו מיד, והשרידים, אשר נמלטו אל ארץ מצרים (העליונה) ואל העיר נא, נלכדו אחרי זמן-מצער והובאו אל אלכסנדריה. וכל רואיהם תמהו ונבהלו על כח-סבלם הכביר ועל תכונת רוחם, אשר האחד יקרא לה בשם מרי-שגעון והשני בשם עזווי-אמונה. כי מצניהם התחפמו להביא עליהם כל מיני יסורים נוראים וקרעו את בשרם לגזרים, בדרשם מהם רק אחת — כי יודו במו פיהם, אשר הם מקבלים עליהם את על מלכות הקיסר, ובכל-זאת לא נכנע לבם, ואיש לא הוציא הגה מפיו, כי-אם קלם התחזקו בדעתם והתגברו על יסוריהם הנוראים, כאלו לא חשו את מכאובי בשרם, וכמעט בשמחת-נפש קבלו את ענוייהם ואת להט-האש. ועוד יותר הפו הנערים הצעירים את כל רואיהם בתמהון, כי גם מהם לא נכנע אף אחד לבטא בשפתיו, כי הקיסר אדון לו. ככה נצח עז-הרוח את רפיון-הבשר!

ב. לופוס היה נציב באלכסנדריה בימים ההם ומהר להודיע את הקיסר על-דבר התנועה הזאת. וכראות הקיסר, כי לא יחדלו היהודים מחבל מזמות-מרד כל הימים, ירא, פן יתאספו המורדים בהמון עוד הפעם אל מקום אחד וגם ימצאו להם עוזרים, וצוה את לופוס להרוס את מקדש היהודים בארץ הנקרא על שם חוניו. בית-המקדש הזה נמצא בארץ מצרים ונבנה בידי חוניו ונקרא בשמו, וזה הדבר: חוניו בן שמעון, אחד הפהנים הגדולים בירושלים, ברח מפני אנטיוכוס מלך סוריה בעת מלחמתו ביהודים ובא אל אלכסנדריה, וכאשר קבל אותו תלמי באור-פנים משנאתו לאנטיוכוס, הבטיחהו

הכהן הגדול, כי יביא את עם היהודים עמו בברית, אם יטה המלך אזן לדבריו. והמלך הבטיח את חונויו לתת לו את שאלתו ככל אשר לאלי-ידו, ואז בקש ממנו הַפְּהֵן הגדול, כי ימלא את ידיו לבנות בית-מקדש בארץ מצרים ולעבד שם את אלהים כַּחֲקֵי האבות, כי לדבר הזה יחזק לב היהודים והיושבים בארצו להלחם בשארית חַמּוֹת עם אנטיוכוס, אשר תחריב את בית-המקדש בירושלים, וגם תגדל אהבתם לו (לתלמי) ורבים יתלקטו אליו, למען עבד את אלהיהם לבטח.

ג. ותלמי שמע לדברים האלה ונתן לחונויו אֶהְזֵת-אֶרֶץ דרך שמונים ריס מעיר נַף (מְנַפִּי) במדינה הנקראה על שם הירופוליס. וחונויו בנה שם מבצר והקים לו היכל, אשר לא דמה במראהו להיכל ירושלים, כי היה כתבנית מגדל עשוי אבנים גדולות, ששים אמה קומתו. אולם את המזבח הקים כתבנית המזבח בירושלים, וככה עשה גם לכל כלי-הקדש, מלבד צורת המנורה. כי לא עשה לו מנורה עם כן, כִּי־אם גברשת-זהב מעשה צורף, השולחת את קרניה לעברים, ותלה אותה על שרשרת-זהב. ואת חצר-המקדש הקיף בחומת-לבנים ואת דלתות השערים עשה אבן. והמלך נתן לו גם נחלת-ארץ גדולה לאכול את פריה, למען ימצאו הכהנים את לחם-חֲקֵם לשבע ועוד תשאר תרומה גדולה לעבודת אלהים. אמנם חונויו לא עשה את הדבר הזה בלב טהור, כי אמר להכעיס את היהודים אשר בירושלים, בשמררו להם עברה על אשר גרש משם. ועל-כן בנה את המקדש להדיח מהם את העם. בזה קם דבר תזון עתיק, אשר מלאו לו אז שש מאות שנה ושם ישעיהו נקרא עליו, כי הוא נבא לבנין המקדש הזה במצרים לקץ הימים בידי איש יהודי. זה דבר בנין המקדש ההוא.

ד. וכאשר קבל לופוס נציב אלכסנדריה את מכתב הקיסר, נסע אל המקדש והוציא משם חלק מכלי-הקדש וסגר את שערי ההיכל. ואחרי זמן-מצער מת לופוס ופולִיִּנוֹס ירש את משרתו, והוא לקח את כל כלי-הקדש ולא השאיר דבר, כי הרבה לִירָא את הפהגים ואלצם להוציא אליו את כל הכלים ולא נתן את האנשים לגשת אל מקום המקדש ברצותם לעבד את אלהים, כי סגר את כל השערים ולא יכול עוד איש לבוא בהם, ולא השאיר אף זכר לעבודת אלהים במקום הזה. ובעת אשר נסגר ההיכל הזה מלאו שלש מאות וארבעים ושלש שנה א* לבנינו.

(*) המסמר הזה מגוּם; עכ"ס במקום שלש-מאות צריך להיות מאתים.

פרק אחד-עשר

על-דבר יונתן, אחד הסיקריים, אשר הקים מהומות בקיריני והוציא דבה רעה.

א. כמחלה רעה פשטה משובת הסיקריים גם אל ערי קיריני. כי הנה קטלט שמה יונתן, איש נבל ונבזה, אשר היתה מלאכתו עבודת האורגים, והוא פתה רבים מדלת-העם ללכת אחריו והוליך אותם אל המדבר והבטיחם לתת להם אותות ומופתים, ואמנם נסתר מעיני הרבים במעשי תעתועיו ובחתרמיתו, אך הטובים והנכבדים בקרב יהודי קיריני שמו לבם אליו וספרו על-דבר מסעו ותחבולותיו לקטולוס הנציב בחמש ערי לוב א. והוא שלח אנשי-צבא רוכבים ורגלים אחריו ונצח באפסיד את היהודים, אשר לא היו מזינים, ורבים מהם הומתו מיד, ומתי-מספר נתפשו חיים והובאו אל קטולוס. ויונתן, הראש לכל דבר המזמה הזאת, נמלט על נפשו, אך הרומאים שלחו אחריו לבקשהו בכל הארץ ושקדו הרבה על הדבר, עד אשר נתפש בידם והובא אל הנציב. ובעמדו לפניו התחכם להסיר מעל ראשו את חרב נקמת הרומאים, בתתו לקטולוס פתחון-פה לעשות מעשי-רשע. הוא דבר שקר על עשירי היהודים, כי הם הורוהו לעשות את המזמה הזאת.

ב. וקטולוס קבל את דבר הדבה בנפש חפצה והפך את המעשה לעלילה גדולה, בהוסיפו עליו דברים נוראים רבים, למען יראה גם הוא כגבור מנצח את היהודים במלחמה, והרשיע לעשות מאד, כי נוסף על אמונתו הנמהרה לדבר ה-בה למד עוד את הסיקריים להפיח שקרים. הוא צוה על יונתן לנקוב לפניו בשם אלכסנדרוס, והוא אחד היהודים, אשר זה מוזמן התעבר בו קטולוס ולא כסה על שנאתו. וגם את ברניקי, אשת אלכסנדרוס, משך קטולוס אל העלילה והמית אותה עם בעלה לראשונה. ואחרי-כן המית את כל האנשים הזיזנים בעשרם, כאלף ב) איש. חשוב חשב, כי יוכל לעשות את זאת באין מכלים דבר, אחרי אשר החרים את רכוש הנרצחים אל אוצר הקיסר.

ג. וקטולוס ירא, פן יפרסמו היהודים היושבים ביתר המדינות את מעשי-רשעתו, ושלה את שקריו למרחוק ופתה את יונתן ועוד אחדים מהאסורים עמו לשים את עון המרד בראש טובי היהודים אשר באלכסנדריה וברומא, ובמספר האנשים, אשר הוציא עליהם את עלילת השקר הזאת, היה גם יוסף כותב הספרים האלה. אפס כי נכלי קטולוס לא הצליחו, כאשר היה

(*) סנקראו בשם פֶּנְטָפּוֹלִיס, Πεντάπολις

(ב) בהוצאה ישנה: שלשת אלפים.

עם נפשו: כי הוא עלה אל רומא והוליד עמו את יונתן עם אנשיו האסורים באזקים, והאמין בלבבו, כי איש לא יחקור את דברי השקר אשר העידו לפניו, כאשר צוה אותם. אולם המעשה לא ישר בעיני אספסיגוס, והוא חקר למצא דבר־אמת, ובהכירו, כי שקר הוא יסוד האשמה, אשר יצאה על האנשים (טובי היהודים), נקה אותם מפשע, כי גם טיטוס דבר טוב עליהם, ועל יונתן פקד את מעשה־ידיו. הוא נשרף חי, אחרי אשר דשו את בשרו בשוטים.

ד. וקטלוס יצא אז בשלום, כי בחסדי שני המושלים לא נגזר עליו ענש קשה, מלבד אשר יסרו אותו בדברים. אולם כעבור זמן־מצער אחזה אותו מחלה קשה, והוא התהפך על משכבו ולא מצא מזור, עד אשר מת במכאובים רעים. לא גופו בלבד לקה, כי עוד קשים ממכאוביו היו יסורי נשמתו. חזיונות נוראים בעתוהו, ובלִי־הרף צעק, כי הוא רואה בעיניו את צלמי חלִי־ידיו עומדים לפניו. ולא יכול לעצור ברוחו וקפץ מעל משכבו, כאלו הגישו אליו מצניו כלי־משחית ואש ללהט את בשרו. ומדי יום ביום רבו מכאוביו ורקב עלה במעיו, עד אשר יצאו מבשרו, וככה קדם אותו המות זנתן מופת נאמן, כי עין־אלהים צופיה בכל והוא עושה שפטים ברשעים. ה. ובוזה הגיע חקק לדברי הימים, אשר מסרנו אותם בעצם הדיוק לכל הרוצה לדעת את הליכות מלחמת הרומאים עם היהודים. והנה בדבר דרך מִדְרָשִׁי א) יוצאו הקוראים משפט. אבל בדבר האמת — אבטח ולא אפחד לאמר, כי רק אליה לבד פִּנְתִּי בכל הכתובים האלה.

(*) כלומר: מליצתי (הסגנון).

הערות ובאורים

ספר ראשון

מגזרת אנטיוכוס עד מות הורדוס

[כשנת נ"א הקצ'א עד חשנ'ו—170 עד 4 לפני סנין או'ה]

פתיחה. א. מדברי המחבר כאן אנו למדים, כי עוד קדם כתבו את הספר במהורה היגנית (בין 75 ובין 79 למנין הנהוג— בין שנת ה' לשנת ט' אחרי חרבן) כבר נכתבו ספרים אחדים על מלחמת היהודים על-ידי סופרים (יגנים, רומאים). רק שם האחד נודע לנו— הוא מרקוס אנטוניוס יוֹלְיָנוֹס, מי שהיה נציב בארץ יהודה בשנת חרבן ירושלים ונמצא במחנה טיטוס בשעת מצור העיר. המלמד האשכנזי שֶׁלְטָר בא לידי השערה מורה, כי ספר „מלחמת היהודים“ של יוסיפוס אינו אלא ספרו של יוֹלְיָנוֹס, שהכניס אליו יוסיפוס קצת שנויים והוספות (בספרו *Zur Topographie u. Geschichte Palast.* 1893, עמוד 97—119). באמת אין לדעת עד-כמה השתמש יוסיפוס בדברי הסופרים הקודמים.— ב. מרד היהודים התחיל עוד קדם מלחמות האחים ברומא והמרירות של הקלטים והגרמנים, אולם מכיון שנמשך המרד הזה שנים אחדות, וביגתים התחוללו גם המהומות הנזכרות, הביא המחבר את המאורעות האלה בקשר יחד.— היהודים הרבים שישבו מעבר לנהר פרת היו בימים ההם גורם מדיני חשוב, בכל ארם-נהרים (ביחוד באדסה ובנציבין) ישבו יהודים בהמון, ובארץ תְּדִיב (Adiabene) על נהר חדקל, במקום מדינת אשור העתיקה (בתחום שני הנהרות הנקראים בשם יב) הפיצו היהודים את דתם בקרב העם היושב שם, והמלכה הילני ושני בניה המלכים איזט ומונבו התייחדו, ואָתם יחד רבים משרי המדינה, לכל היהודים והגרים האלה נשאו לוחמי-החרות שביהודה את עיניהם, ובאמת הגנו בני איזט מלך חדיב ואחיו על ירושלים וחזקו את ידי הקנאים עד בוא הקץ (עין להלן, ספר ששי, פרק ששי, ד).— ה. בפרשה זו מלגלג הסופר על סופרי היגנים של זמנו, שהתעצלו לחקור את המאורעות שהיו בזמנם בכל-דיוק, וטבלו בדברי ימי-קדומים, בהעתיקם את דברי הסופרים הקודמים בשנוי לשון וסדר, וכטו בלהגם ובמליצתם על סטר-מקוריותם.— ו. כנראה, התכונן המחבר בפרשה זו לדברי התורה והנביאים, ויחס את תרגומם יגנית ליגנים— ז.— י"א. תכנית הספר בראשי טרקים, ובתכנית זו הזכיר המחבר גם דברים שנגע בהם בספר רק כלאחד-יד (מקצת מנהגי המועדי, שבע הטהרות, עבודת הכהנים המשרתים בקדש וכו'). ואולי כתב ומחק אחר-כך את הפרשיות מחמת חטר עניגן לקוראים נכרים.— בכלל לא דיק כאן הרבה בלשונו. ככה כתב, כי אנטיוכוס אפיפנס כבס בחזקתו את ירושלים ומ של בה שלש שנים וששה חדשים,— והכונה אינה כאן לממשלחו בעיר, כיראם לטבול עבודת-התמיד, כמבאר להלן, פרק א, א.

הפרקים הראשונים, המספרים על-דבר החשמונאים, נכתבו בתפוזן ובלי דיוק; יש בחם סתירות בפרטים לדברי שני ספרי המכבים (ביחוד, הראשון), שהשתמש בהם המחבר אחר-כך (פתיחה)

בספרו „קדמוניות היהודים“. המקור הראשי לדבריו הם, כנראה, ספרי ניקולאוס איש דמשק. אולי מהמקור הזה הכניס יוסיפוס את היסוד האנקדוטי, שהוא מרבה כאן לפי הערך; ביחוד חבב המחבר את הספורים שיש בהם חמר דרמטי (מעשה אלעזר אחי יהודה המכבי, מצור יוחנן-הורקנוס על תלמי גיטו, המיסר את אמו לעיניו, רצה אנטיגנוס על-ידי אחיו אריסטובולוס הראשון, וקצו המר של הרוצח וודיו).

פרק ראשון. א. חוגיו הנרדף על-ידי בני טוביה נהפך כאן לרודף, וכנראה, ערב אותו המחבר באחיו יסון, שגרש בתחלה ממשרתו על-ידי מגלאוס, ואחר-כך שב וגרש אותו לזמן קצר (עין מכבים ב, ה). חוגיו שברח אל מלך מצרים הוא בנו של חיניו הנזכר (קדמוניות, י"ג, ג, א). — המספר של שלש שנים וששה חדשים, שקבע המחבר כאן לזמן בטול התמיד, מתנגד לדברי מכבים א (פרק ד, ב"ד) ומכבים ב (פרק י, ה) שבטול התמיד נמשך שלש שנים בדיוק. יסוד מספר יוסיפוס כאן הם דברי ספר דניאל (ט, כ"ז): „אֲחֻצֵי הַשָּׁבוּעַ יֵשְׁבִית זָבַח וּמִנְחָה“. לעצמת־זאת תקן את המספר על-פי ספרי המכבים ב, „קדמוניות“, י"ב, ה, ו, ושם הודיע בפרוש, כי בזה נתקמה נבואת דניאל, ולא קם לב להבדל של חצי שנה. — ב. גם כאן ערוב פרשיות, כי בכחידס לא עלה על ירושלים אלא בימי דימיתריוס, כשכבר בטלה גזרת אנטיוכוס (מכבים א, ז, ח). ובכלל כל הפרק אינו מדיק.

פרק שני. ב. ישו נכבשה עוד בימי יוחנן מכבים א, י"ב, „ג—ל"ד) על-ידי שמצון. — ד. מעשי יוחנן-הורקנוס נכתבו על ספר דברי ימי הכהנה הגדולה שלי" (מכבים א, ט"ז, כ"ד). אין אנו יודעים, אם נמצא ספר זה בידי יוסיפוס, או שהשתמש בדברי סופרים (ניקולאוס איש דמשק ואחרים). — ו. אנטיוכוס השביעי לא יצא להלחם עם המדיים, כ-יאם עם הפרתים, שמשלו בארצות המדיים הקדמונים (קדמוניות, י"ג, ה, ד). — ז. המלחמה הנזכרת כאן אינה אלא המריבה שבין יוחנן ובין הפרושים (קדמוניות, י"ג, י, ה) — שהזכרה גם בתלמוד (קדושין, ט"ו, ע"א, ושם בא „ינאי המלך“ במקום יוחנן הורקנוס). סוף הפרק מתאים מלה במלה לסוף „קדמוניות“, ספר י"ג, פרק י, וכן גם הפרק הבא.

פרק שלישי. תכן הפרק הזה דומה בתכנו וגם בלשונו ל„קדמוניות“, ספר י"ג, פרק י"א. — א. במקום המספר „ארבע מאות ושבעים ואחת“, נמצא ב„קדמוניות“: „ארבע מאות שמונים ואחת“. **פרק רביעי.** ב„קדמוניות“, ספר י"ג, פרקים י"ב—ט"ו, הרחיב המחבר את הדבור על אלכסנדרוס (ינאי). — ג. פיסידיה וקיליקיה הן שתי מדינות בדרום-מזרח אסיה הקטנה. — ו. רצה הפרושים וגם חכמי התורה הזכר גם בספרות התלמודית (כדקטליגוהו ינאי מלכא לרבנן. סנהדרין, ק"ז, ע"ב. גשמת בדפוסים). לפי מסרת היהודים היה יהודה בן טובי (או יהושע בן פרחיה רבו) אחד החכמים שברחו אל אלכסנדריה של מצרים מפחד המלך. — ז. אנטיוכוס דיוניסוס, הוא אנטיוכוס השני-עשר, האחרון בין מלכי בית-טיליקוס שמשלו מכה עצמם. יוסיפוס אינו חושב לפי-זאת למלך את אנטיוכוס השלשה-עשר (הנקרא אסיטיקוס) שהמליכו פומפיוס הרומאי לזמן קצר. המעשה המספר כאן קרה בשנת 84 או 83 קדם מנין א"ה. העיר אנטיפטרס נקראה כאן בשמה המאחר, שנתן לה הורדוס (עין להלן, פרק כ"א, ט). לעצמת־זאת קרא בספר „קדמוניות“ (י"ג, ט"ו, א) למקום הזה „כפר-סבא“, בשמו הצתיק, שהיה לו בימי ינאי. — ח. תלמי-ינאי, אי תלמי בן מינאי (מינאיס), המושל בכלקיס אשר בלבנון, כבש את דמשק אחרי מפלתו ומתו של אנטיוכוס דיוניסוס, אולם יושבי העיר גרשוהו והמליכו את חרתת הערבי (מלך הערבים הנבטיים אחרי עבדת הנוצר לעיל, פרשה ד), ובשנת 83 יצא סיגרנס מלך ארמניה ולקח את דמשק מידו. ובוה השתמש ינאי המלך להרחיב את גבולו בעבר הירדן.

[גזרת אנטיוכוס והחשמונאים]

(ספר א, פרק א—ד)

פרק חמישי (קדמוניות, ספר י"ג, ט"ז). בהרצאתו על-דבר מלכות אלכסנדרה בספר „קדמוניות“ השתמש המחבר במקור היסטורי הקרוב לרוח הצדוקים, ולא לסם את המלכה לאשה תמימה ורכה, כייאם לרודפת-כבוד ושואפת-שלטון, „שלא דבקה בה חלשת-מינה“, ותלה בה את סבת כל הפגעים שמצאו את העם אחרי מותה; גם הפרושים מנהיגי העם מתארים שם ברוח איכה ובלצג, בבחינת „הצבועים שמעשיהם כמעשה זמרי ודורשים שכר כפינחס“ — כפי שמסמן אלכסנדר-יגאי לפני אשתו טיעה ידועה של הפרושים, לפי עדות התלמוד (טוטה, כ"ב, ע"ב). על-דבר המריבות שבין הפרושים ובין הצדוקים בימים ההם נמצאו גם זכרונות אחדים בדברי חז"ל, ושם מבאר, כי מנהיג הפרושים באותו זמן היה שמעון בן-שטה, אחיה של המלכה שלמינון (אלכסנדרה). מדברי חז"ל יוצא גם, כי שמעון בן-שטה הרבה לזיין דיני-גמשות; והמשנה מספרת עליו, שתלה שמונים נשים כשפניות באשקלון (סנהדרין, ו, 1). על-כן לא יפלא בעינינו, כי מנהיגי הפרושים בימים ההם הרבו להגנם בשונאיהם. קלאופטרה הנזכרת כאן נקראה גם סיליני, היא אשתו של אנטיוכוס העשירי ואמו של אנטיוכוס הי"ג, שבקשה להמליך את בנה על ארץ טוריה והתבצרה בעיר עכו, וטיגרנס צר עליה, וב„קדמוניות“ באר המחבר את הדבר.

פרק ששי (קדמוניות, ספר י"ד פרק א — עד ד, פרשה ב). בספר „קדמוניות“ נמצאו ספורים מפרטים יותר על מלחמת האחים החשמונאים, ושם גם המעשה על-דבר החזיר ששלחו אנשי הורקנוס לאנשי אריסטובולוס לשם קרבן, שהובא בתלמוד, וכמו-כן גם הספור היפה על-דבר חוני המעגל. — א, לפי דברי „קדמוניות“ (י"ד, א, ב) נעשה הורקנוס לכהן-גדול (ולא למלך) כנראה, רצה בזה להפיס את דעת הפרושים, שחשבו את החשמונאים לעושי המלכה הראויה רק לבית-דוד) בשנת ג' לאולימפיךה קצ"ו, היא שנת ג"א תרצ"ד — 67 לפני מנין א"ה. ב„קדמוניות“, ספר ט"ו, פרק ד, מבאר, כי הורקנוס משל שלשה חדשים, עד שגרשה אריסטובולוס ונעשה למלך (כי נשען על הצדוקים שהכירו ברציון המלוכה החשמונאית). — ב, על-דבר יחוס משפחת אנטיפטרוס (שנקרא גם אנטיפס, כשם אביו, שהיה אדומי מלךה ובימי אלכסנדר-יגאי ואלכסנדרה היתה לו הנציבות באזוס) כתב יוסיפוס ב„קדמוניות“, י"ד, א, ג, ושם (ד) מבאר גם, שהבטיחו הורקנוס ואנטיפטרוס לחרתת הערבי להשיב לו שתי-מעשרה ערים אשר כבש אלכסנדר-יגאי מידי הערבים, בעוד אשר כאן לא הביא המחבר את הדבר, כי כנראה, לא מצא אותו בספר ניקולאוס איש דמשק, שכתב את ההיסטוריה ברוח חנף למשפחת הורדוס וכסה על הבגד המדיני הזה של הורקנוס ואנטיפטרוס. — ד, גם בפרשה הזאת נכר חותם ניקולאוס איש דמשק (הורקנוס ואנטיפטרוס באו רק בסעודת-צדק ולא בשלח), ועל-כן לא הזכרו כאן צירי היהודים שבקשו את פומפיוס לגרש את שני האחים יחזו (קדמוניות, י"ד, ג, ב), כי ניקולאוס עבר עליהם בשתיקה. בספר „קדמוניות“ השתמש יוסיפוס עוד במקורות אחרים, שלא החניפו לבית הורדוס.

פרק שביעי (קדמוניות, י"ד, ד, ב, עד סוף הפרק). הפרק הזה חשוב מאד לברור השקפתנו על הצדוקים, בני טיעות של אריסטובולוס, ויתוסס אל דיני התורה. מפרשה ג רואים אנו, שהצדוקים לא וָתרו בשום אפן על קדשת השבת, אפילו בשעת הדחק של המלחמה, ולא מצאו שום תחבולה להחיר את הלול השבת, כדי להצר את עבודת המצור של הרומאים — מפני ש באותה שעה לא היה משום פקוח-נפש. מפרשה ד אנו למדים, כי ההגנים הקרובים לצדוקים חשבו שגם פקוח-נפש אינו דוחה את עבודת-בית-המקדש. מזה יש להוציא, כי שמרו הצדוקים על מצוות התורה בכל חמור, אך כנראה לא הוציאו שום הלכה למעשה מדברי הנביאים, ועל-כן לא הורו בכרית שכרת אלהים עם בית-דוד לבר, והשבו את (ספר א, פרק ה-1)

החשמונאים למלכים כשרים. מכל־מקום אין צריך להעלים עין מזה, כי לא ה־צדוקים לבד, בתור סיעה מצמצמת, חזקו את ידי מגני בית־המקדש, כ־יאם גם כל אוהבי־ההפש שבקרב העם. ב־קדמוניות, י"ד, ה, ג, ספר יוסיפוס, כי על יראת־האלהים הנפלאה של היהודים והמנוחה שהלכו בה לקראת המות בשעת מצור הר־הבית וכבושו העירו הסופרים היונים סטרבון, ניקולאוס איש דמשק וגם הסופר הרומי טיטוס ליויוס; אולם ספרי ניקולאוס אבדו כלם, וכמרכ־ן גם ספרי־ההיסטוריה של טיטוס ליויוס, המדברים על התקופה הזאת. ובספר סטרבון (גיאוגרפיה, ספר ט"ז, פרק ב, פרשה ג) נמצא: „הוא (פומפיוס) כבש נאת עיר ירושלים, כמו שאומרים, בשמרו את יום הצום (השבת) שבו היהודים שובתים מכל מלאכה, ומלא בו את החריץ והקריב (אל החומה) את הטלמים והגשרים.“ — ז, ב־קדמוניות, י"ד, ד, ה, ה־זכרה בין פחז ובין שמרון גם העיר ד־יון (בעבר הירדן, מקומה בדיוק לא נודע), שרקע אותה סומפיוס מעל גבול יהודה. המעשים האלה היו בשנת ג' תרצ"ח — 63.

פרק שמיני (קדמוניות, י"ד, פרק ה—ז, סוף פרשה מ). ה. גביניוס מלא את רצון טובי העם ליסד שלטון אריסטוקרטי בארץ יהודה, ולהשאיר להורקנוס רק את הכהנה הגדולה, וכנראה, נמשך המצב הזה עד שבא ציור ומסר להורקנוס שוב את השלטון המדיני בעם (אתנרכיה). — ח, על־דבר הנבלה שעשה קרטוס בבית־המקדש ספר המחבר בפרוטרוס ב־קדמוניות, ספר י"ד, ז, א. המעשה הזה היה בשנת ג"א תש"ח — 53 לפני מנין א"ה.

פרק תשיעי (קדמוניות, י"ד, פרק ז, פרשה ד, עד פרק ח, סוף פרשה ג). ההרצאה היא כאן על־פי ניקולאוס איש דמשק: כל התועלת שהביאו היהודים לרומאים ולציור היתה רק מעשה אנטיפטרוס. לעמת־זאת הביא המחבר ב־קדמוניות (י"ד, ח, ג) מאמר סטרבון שבשם אסיניוס פוליון הרומאי: „כאשר נסע מתרדת יחד עם הכהן הגדול היהודי הורקנוס אל ארץ מצרים.“ מכאן ראייה, כי הורקנוס היה אז ראש המדברים. ולא מחסדי אנטיפטרוס (כמו שכתוב כאן בפרשה ה) חזק ציור את הממשלה בידו.

פרק עשירי (קדמוניות, י"ד, ח, פרשה ד, עד כוף פרק ט, גם י"א, פרשה א). גם ב־קדמוניות הדבר מספר על־פי ניקולאוס איש דמשק, אלא ששם הוסיף המחבר את המסרת הלא־מית על־דבר משפט הורדוס בסנהדריה, כי כל חברי בית־הדין פתדו לפני הַנדון, מלבד השופט הצדיק שמעיה, אחד מראשי הפרושים, שנבא, כי הורקנוס וחברי הסנהדריה יעשו למיתה על־ידי הורדוס ברבות הימים, ונבואתו קמה. — ח, על־פי ניקולאוס מספר כאן, כי הורדוס מצא חן בעיני העם, — והכונה, כמוכ־ן, לטורים היושבים מסיבי ארץ־ישראל, שפדה אותם הורדוס מאימת „הטורדים“ היהודים. בספר „קדמוניות“ (י"ד, ט, ה) מוסיף המחבר, כי את משרת שר־הצבא (או נציב־משנה) בארץ חילת־טוריה קנה לו הורדוס בכסף מאת סקטוס ציור. בספר „קדמוניות“ מרבה המחבר לדבר על הזכות שנתן ציור ליהודים, ובספר י"ד, פרק י, א—ה, הוא מביא שורה של פקדות ששלח ציור ליושבי צור, צידון ואשקלון בדרישה לתרות אותן על לחות נחשת ולהציב את הלוחות במקדשי הערים, וכמרכ־ן פקדה אל היונים יושבי פרוס. בכל התעודות האלה ח־זכר שם הורקנוס בן אלכסנדרוס כהן הגדול לבד.

פרק י"א (קדמוניות, י"ד, י"א, עד סוף פרשה ו). ב, לפי דברי המחבר ב־קדמוניות פדה הורקנוס (ולא אנטיפטרוס!) את נפש מליך במאה ככר — ג. ב־קדמוניות מבאר המחבר, כי מליך התכ־ן להמית את אנטיפטרוס לטובת הורקנוס, כדי לחזק את שלטונו. — ד. ב־קדמוניות מהלל המחבר את אנטיפטרוס על צדקותו, ישר־לבו ואהבתו לארצו, אולם אינו כותב כי סמך את שלטון הורקנוס — ה. ב־קדמוניות לא כתב המחבר כלל על התרגות העם לטמע נות אנטיפטרוס, רק על כעס פצאל והורדוס.

[הורקנוס ואנטיפטרוס]

(ספר א, פרק ז—י"א)

פרק י"ב (קדמוניות, י"ד, י"ב, ב — עד פרק י"ג, סוף פרשה ב). ה. בספר קדמוניות" כתוב שתי פעמים על-דבר המתנות שנתן הורדוס לאנטוניוס. היהודים קוו עכשו, כי ינצלו משלטון בני אנטיפטרוס, שנחגו אחרי מות ציור את ידם לקיסוס. אולם הורקנוס והורדוס הבינו למשך אליהם את חסדי אנטוניוס, בהראותם על הצרות שעברו עליהם משלטון העריץ קסיוס — ועוד יותר בכסף רב, שהיה דרוש לו כדי לשלם לאנשו-צבאו המגזחים. מפני זה מהל להם אנטוניוס את עון בגדם באנשי-שלום ציור ועוד הכיר טובה להם ושלח פקדות אל ערי היונים להוציא לחפשי את היהודים שמכר קסיוס לעבדים (קדמוניות, י"ד, י"ב, ג-ה).

פרק י"ג (קדמוניות, י"ד, י"ג, ב, עד סוף הפרק). המאורעות הנזכרים כאן היו בשנת ג' תשכ"א — 40 לפני מנין א"ה. אנטוניוס נמצא אז במצרים, ובארצות-המזרח התקוממו שרידי המפלגה הרומית הרפובליקנית ופנו לעזרת הפרתים, וכבשו יחד אתם את כל ארץ סוריה והלך אסיה הקטנה. ג. ארמון המלוכה הנוכר כאן הוא בלי-ספק ארמון החשמונאים.

פרק י"ד (קדמוניות, י"ד, י"ד, עד סוף פרשה ה). ד. הרומאים הקימו את הורדוס למלך בשנת ג' תשכ"ב — ראשית שנת 39 לפני מנין א"ה.

פרק ט"ו (קדמוניות, י"ד, י"ד, ו, עד פרק ט"ו, סוף פרשה ג). ה. ב"קדמוניות", י"ד, ט"ו, ב, מבאר שאנטיגנוס צוה לקרא מחומת העיר אל סילון, כי לא יאות לרומאים להקים את הורדוס על כסא-המלוכה, באשר הוא הדיוט ואדומי ו"חצי-יהודי", ועל-פי חקי היהודים רשות המלוכה רק לבני משפחת-מלכים, הם החשמונאים.

פרק ט"ז (קדמוניות, י"ד, ט"ו, ד-ט). ז. המעשה על-דבר גבורת הורדוס על-יד סמוסט, העיר הראשית של מלכות קומחי (קומגיני) על נהר פרת העליון (מצפון לסוריה), שמלך עם בימים ההם אנטיוכוס הראשון. מצור העיר היה בשנת ג' תשכ"ג — 38.

פרק י"ז (קדמוניות, י"ד, ט"ו, י, עד סוף הפרק). ה. מכיון שהורדוס הוקם למלך בראשית שנת 39, הנה עברו שלש שנים לימי מלכותו בראשית שנת 36. בדבר הזה סותר יוסיפוס את דברי הסופרים הרומאים, שמהם אנו מכרחים להוציא, כי מצור ירושלים וכבושה על-ידי הורדוס היו בשנת 37 (כי אז שמשו הקונסטלים מרקוס אגריפס וקניגיוס גלוס, שאיתם הזכיר יוסיפוס ב"קדמוניות", י"ד, ט"ז, ד, על שנת כבוש ירושלים). ואמנם יש לנו עוד ראיה שניה, כי חשב יוסיפוס שהיה כבוש ירושלים בשנת 36, מכיון שהודיע כי מכבוש פומפיוס עד כבוש הורדוס עברו כ"ז שנה בדיוק (כלומר, משנת 63 עד 36 לפני מנין א"ה). סתירה שניה אנו מוצאים בדברי יוסיפוס (להלן, פרק ל"ג, ח) על-דבר מספר שנות מלכות הורדוס.

פרק י"ח (קדמוניות, ספר י"ד, ט"ז וכו'). בספר "קדמוניות" האריך המחבר בתאור ההתנגדות העצומה של היהודים בירושלים לרומאים ולהורדוס בשעת המצור. — ג. הבזו לאנטיגנוס המבטא בסוף הפרשה הזאת לקוח מדברי ניקולאוס איש דמשק. בספר "קדמוניות" מדבר המחבר על אנטיגנוס — בכס מקור אחר — בלשון של כבוד, ביחוד בספר ט"ו, פרק א, ב, ששם הוא מוסר בשם סטרוון על-דבר האהבה היהרה של היהודים לאנטיגנוס. — ד. מאן ואילן אין עוד סדר הדברים בספר "מלחמת היהודים" מקביל לסדר הדברים בספר "קדמוניות היהודים" (מראשית ספר ט"ו ולהלן), כי בספר "קדמוניות" מצא לו המחבר מקור אחר, ששם המעשים מסדרים באפן אחר, והשתמש בעקר במקור הזה, בעוד אשר ב"מלחמת היהודים" המשיך את כתיבתו על-פי ניקולאוס איש דמשק. על-כן נמצאו ב"קדמוניות", דברים רבים, שלא הזכיר כלל באן. המעשים המספרים כאן נמצאו בשנוי-גוססה ב"קדמוניות", ט"ו, פרק א, ב, ושם, פרק ד, א. קליאופטרה המיתה את אחיה הצעיר תלמי ואת אחותה (ספר א, פרק י"ב-י"ח)

[הורקנוס, אנטיגנוס והורדוס]

ארטיגואי, וגם את ליסניס (בן תלמי מינאי) מושל כלקיס (שהוזכר לעיל, פרק י"ג, א) ועוד אחדים מנסיכי סוריה על-ידי אנטוניוס. — ה' (קדמוניות, ט"ו, ד, א—ד). ארתבו הֶזְכֵּר כּאֵן לֹא הִיָּה מֶלֶךְ הַפְּרָתִים, כִּי־אִם מֶלֶךְ אַרְמִינִיָּה, שֶׁבּוּ נֶקַם אַנְטוֹנִיוֹס אֶת מַפְלֹתוֹ לְפָנֵי הַפְּרָתִים, בְּשָׁנָה ג' תּשׁכ"ה — 36. בְּשָׁנָה זוֹ נָתַן גַּם לְקִלְאוּפְטֵרָה אֶת חֶלֶק נְחֻלַּת הַרְדּוּס, בַּיַּחַד אֶת עַמֵּק יִרְיָחוֹ.

פרק י"ט (קדמוניות, ט"ו, ה). ד. הנאום של הורדוס לפני אנטיצבאו נמצא ב"קדמוניות" (ט"ו, ה, ג) בלשון אחרת ובסדר אחר, והזכרו שם פרטים שונים, שלא הובאו כאן (על-דבר מאתים ככר, ששלם הורדוס לקלאופטרה בעד הערבים ועוד).

פרק כ. א. המעשה המספר כאן עד פרשה ג הובא גם ב"קדמוניות", ט"ו, ו, ו-ז. ומקדם, בפרשיות א—ה, מספר שם על-דבר רצח הורקנוס בידי הורדוס (עין למטה, פרק כ"ב, א), ומבאר כי המית הורדוס את הזקן, השריד האחרון לבית החשמונאים, קדם לכתו אל אוקטיונוס, מפחד שמה יפקוד עליו המנצח הזה את עַן אהבתו לאנטוניוס וימית אותו ויקים במקומו למושל בארץ יהודה את החשמונאי, שהיה ראוי למשלה מחזקת אבותיו, וגם כבר היה נשיא בארץ מטעם יוליוס ציזר, אביו־אומנו של אוקטיונוס. שם הביא יוספוס את ספורה־המעשה על-פי ספר דברי הימים (או הזכרונות) למלכות הורדוס, כי המית המלך את הורקנוס על משאו־ומתן שהיה בינו ובין מלכו מושל הערבים הנבטיים, איש־מלחמתו של הורדוס, בראותו בדבר הזה מעין בגד מיני. ואחר־כך הוסיף, כי כל הגד הזה אינו אלא שמוע־שקר, שהפיץ הורדוס, כדי להצדיק את מעשה־הרצח, ובאמת לא עשה מה שצעה אלא מפני הקנאה בחשמונאי האחרון ומפני הפחד. אולם כאן השתמש המחבר, כנראה, בדברי ניקולאוס איש דמשק, שרצה לכסות על מעשי הרשע של הורדוס, והשמיט את ספורה־המעשה הזה כאן, במקומו ההיסטורי, והביא אותו כלאחר־יד במקום אחר, והמחבר, ששמר את סדר ניקולאוס, הכניסו בקצרה בפרק כ"ב, א, — כי המית הורדוס את הורקנוס בטענה שהתנכל לנפשו. ובדעתו כי היתה זו טענת־שקר, הוסיף על דברי ניקולאוס, כי לא ההתנקשות היא הסבה, רק פחד הורדוס מפני הזקן, אשר לו משפט הממשלה. — ג. מתנות אוקטיונוס־קיטר להורדוס הנזכרות כאן הובאו ב"קדמוניות", ט"ו, ז, ג. — ד. המתנות שנתן הקיטר להורדוס מנחלת זוגו־ורוס, שמשל בארץ יֶזְיִנִיס (כלומר, במדינות שבבער הירדן שטרו למשמעת ממשלת כלקיס אשר בלבנון), הוזכרו ב"קדמוניות", ט"ו, י, א—ג. בקיר הקיטר בסוריה בשנת עשר למלכותו חל בשנת י"ז למלכות הורדוס, כמבאר ב"קדמוניות" שם, הֵינּוּ, בשנת ג"א תשמ"א — היא 20 קדם מנין א"ה. במדינת טרכון ובבשן הושיב הורדוס באהרית מלכותו יהודים שבאו מעבר לנהר־פרת, אנשי מלהמה רומי־קשת, ויסד להם בארץ־הבשן מבצר מיוחד הנקרא בתירא (קדמוניות, י"ז, ב, א—ב). אגריפס הנזכר כאן הוא מרקוס ויפטינוס אגריפס, ידו־ו ואיש־ימינו כל הקיטר אוקטיונוס אוגוסטוס, ובעל בתו יוליה. ב"קדמוניות", ט"ז, ב, מספר על בקורו של אגריפס בארץ יהודה ושם, וגם בפרק ו, על הטובות אשר עשה בהשתדלות הורדוס ליהודים היושבים בארץ יוגיה, אסיה וקיריני. המהלל של הורדוס בסוף הפרק הוא על-פי ניקולאוס.

פרק כ"א. על-דבר בנין המקדש של הורדוס, שהוזכר לסבב גם בתלמוד, דבר יוספוס כאן רק מעט, כי לא מצא, כנראה, יותר בדברי ניקולאוס. לעמית־הרחיב את הדבור ב"קדמוניות", ט"ו, פרק י"א. במקום מספר השנה, ט"ו למלכות הורדוס, המובא כאן, נמצאת שם שנת שמונה־עשרה להורדוס (ג' תשמ"ב — 19 קדם מנין א"ה), ומן קשר הדברים בספר "קדמוניות", ששם באו כל מעשי הורדוס בסדר הֶקְדָּם והמֵאָחֵר, יוצא ברור, שהמספר הנזכר שם הוא הנכון. — ב. העיר סבסטי נבנתה בתחום עיר שמרון העתיקה (ספר א, פרק י"ח—כ"א)

[מלכות הורדוס ובניו

ונקראה על הכנוי שי הקיסר (אוגוסטוס=הנערץ, הנאור) בתרגומו יְנִיָּת (סבסטוס=Σεβαστός), כמו שבאר גם סטרבון (שמרון שקרא לה הורדוס בשם סבסטי). ועין „קדמוניות“, ט”ו, ח. ה. — ג. ההיכל שבנה הורדוס לכבוד הקיסר („קיסריון“) בפניאס הָזֶכֶר גם ב„קדמוניות“ (ט”ו, י, ג), ושם מבאר שנבנה תחף לבקור הקיסר בארץ סוריה (בשנת 19 קדם מנין א”ה). — ד. מצודת קפרוס הזכרה להלן, בפרשה ט. — ה. — ז. על־דבר בנין קיסריה מספר ב„קדמוניות“, ט”ו, ו, ושם מבאר כי בנין העיר נמשך שתיים־עשרה שנה. אולם במקום אחר („קדמוניות“, ט”ו, ה, א) כתב המחבר, כי גמר המלך את בנין קיסריה בשנה העשירית ליסודה, ועשה את הנכת העיר בשנת כ”ח למלכותו (ג”א תשנ”א — 10 קדם מנין א”ה), והיא באולימפידה קצ”ב (כמו שהובא גם כאן בפרשה ח). יוצא מזה, כי תחלת בנין קיסריה הימה בשנת ג”א תשל”ט (22) או תשמ”א — 20, כלומר, סמוך לבקור הקיסר האוגוסטוס בארצות המזרח. — ז. „אנטיקוואר“ הזכרה כימי אלכסנדריואי, ובספר „קדמוניות“ מבאר כי נקראה לפניו כפר־טבא, — כל הפרשה הזאת נמצאה כמעט כצורתה ב„קדמוניות“, ט”ז, ה, ב, ושם מבאר כי בבנין עיר פצאליס בערבות הירדן הפך הורדוס את הנחלה השוממה ההיא למקום־ישוב. — מבצר הירודיון בגבול שבין ארץ יהודה וארץ הערבים הנבטיים הובא רק כאן, ומקומו לא נודע בדיוק. לעמתיזאת הזכר המבצר השני, הירודיון בקרבת בית־לחם, שנבנה במקום ששם הכה לפניו הורדוס את היהודים המתנפלים עליו בעת מגונתו מפני אנטיגונוס (לעיל, י”ג, ח), גם בספר „קדמוניות“ (ט”ו, ט, ד). — י”א. על־דבר הבנינים, שהקים הורדוס בערי היונים, דבר המחבר ב„קדמוניות“, ט”ו, ה, ג, ושם לא פרט את חסדיו לכל הערים הנזכרות כאן, מלבד בנין היכל שהקים פיתיון, שהקים ברודוס (כדמות היכל אפולון שבדלפי), ובנינו בניקופוליס והאולימפיים אשר באנטיוכיה, והפרסים בשביל משחקי אולימפיה אשר באליס. הנה בעיר אתונה נמצאו במאת־השנים האחרונה לוחות־אבן שהקימו יושבי העיר לזכר חסדי המלך הורדוס אוהב־הרומאים והטובה אשר גמל לאזרחי אתונה, וכן נמצאו כתובות לכבוד נכדיו אנריפס וברניקי (שהזכר שבחה, כי היא מלכה בת מלכים גדולים ועושי חסד לאתונאים). — י”ב. הפרשה הזאת, עם השבח הגדול שבסופה, נכתבה כלה על־פי ניקולאוס מִכְבַּד הורדוס. לעמתיזאת ב„קדמוניות“, ט”ו, ה, ד, גלה לנו המחבר את דעת עצמו על בנין הורדוס בערי הנכרים, ודן אותו לחובה על אשר הטיל מטום קשים על היהודים ולחץ אותם בזדון, וגם הסביר את דבר נדיבות הורדוס לעמי הנכר וקמצנותו הגדולה כלפי היהודים, שאותם הכריח לשלם בעד כל החסד שעשה לזרים, בטעמים פסיכוכי־לוגיים נאים ונכונים. בל־רפך צדקו שליחי עם ירושלים בטענותיהם ובדבריהם הקשים על שלטון הורדוס (עין להלן, ספר ב, ו, ב).

פרק כ”ב. א. בפרשה זו ובבאית אחריה מסר המחבר, על־פי ניקולאוס, סקירה כוללת קצרה על מעשי־הרצח של הורדוס לשרידי בית־ההשמונאים, בעוד אשר ב„קדמוניות“ הפריד המחבר על־פי סדר הזמן. עין לעיל, בהערה לפרק כ, א. — ב. גם בפרשה זו הוסיף המחבר קצת משלו על דברי ניקולאוס (למשל: כי בצדק שנאה מרים את הורדוס). על־דבר רצח אחי מרים ספר כאן כלאחר־ידי. המעשה הזה קדם עוד לרצח הורקנוס, יבספר „קדמוניות“ תאר אותו המחבר בהרחבת הדבור (ט”ו, ג, א—ד). — על־דבר הבנים אשר ילדה מרים להורדוס עין בשלשלת היחש למשפחת הורדוס בסוף הספר. — הגלים המזכרים כאן הם שכיני הורדוס השומרים לראשו. — ד. המעשה המספר כאן נמצא בהרחבת הוברים ב„קדמוניות“, ט”ו, ג, ה—ט (אחרי שהמית הורדוס את אריסטובולוס), אולם שם מבאר אחר־כך, כי רק את יוסף גיסו המית הורדוס ולא את מרים. — ז. מות־מרים לא היה על־פי ספר „קדמוניות“ (ט”ו, ז, א—ז) אחרי ששב הורדוס בשלום מאת אנטינויוס, כי־אם (ספר א, פרק כ”א—כ”ב)

[בניני הורדוס. רצח השמונאים

אחרי שובו מאת פני אוקטוניוס. כי בלכתו אל אוקטוניוס ובפחדו ממשפט-מות, עשה הורדוס עוד פעם מה שעשה כבר בלכתו אל אנטוניוס — הפקיד את מרים על ידי אחד הקרובים אליו, שומי היטורי, ודרש ממנו להמית אותה מיד כשיודע לו כי הוציא אוקטוניוס את דינו למות. וכששב הורדוס אחר-כך בשלום, שמע, כי נגלה הסוד למרים, ובנכלי שלמית אחותו צוה להמית את שומי וגם את מרים דן למות. פרשת הורדוס ומרים מספרת כאן על-פי ניקולאוס איש דמשק, שהתבונן להצדיק את הורדוס ולתלות את כל האשם במרים וגם בשלמית. אולם ב„קדמוניות“ ציר המחבר את תמונת מרים בכבוד ובאהבה. — לפי אגדת העם, טמן הורדוס את מרים אחרי מותה בדבש שבע שנים (בבא בתרא, ג, ע"ב).

פרק כ"ג (קדמוניות, ט"ז, ג-ד). ג. ב„קדמוניות“ (ט"ז, ד, ג) נמסר כל נאום-הסנוגוריה שקרא אלכסנדרוס על עצמו ועל אחיו באזני הקיסר. — ה. תכן הנאום הזה נמסר ב„קדמוניות“ בקצרה.

פרק כ"ד. ראוי לחשב, כי את הספורים על-דבר הורדוס ושני בניו ממרים החשמונאית לקח המתבר מספר ניקולאוס איש דמשק, אולם שנה את ההרצאה במקצת, ועוד יותר עשה זאת בספר „קדמוניות“, ט"ז, ז, וכו'. ושם (בפרק ז, פרשה ב) גלה את דעתו על כתיבת ניקולאוס, כי האיש הזה, שהי במלכות הורדוס והיה קרוב למלך, כתב את הדברים למצא חן בעיני הורדוס ולהחניף לו ועבר על שורת-האמת בכמה מספוריו, עד אשר הודיע כי זנתה מרים המלכה באמת וגם שני בניה התנקשו בנפש הורדוס. — 1. המעשים המגנים של פירורא ושלמית מתארים ברחבה ב„קדמוניות“, ט"ז, ז, ג, עד סוף הפרק. — ז-ח. „קדמוניות“, ט"ז, ח, א-ד.

פרק כ"ה. תכן הפרק הזה מספר בקצרה (בלי האמצעים הדרמטיים המיוחדים לספר „מלחמת היהודים“) ב„קדמוניות“, ט"ז, ח, ה-ו.

פרק כ"ו. גם הפרק הזה הפסיד הרבה מהתכן הדרמטי שבו בהרצאת המחבר ב„קדמוניות“ (ט"ז, י, א-ד).

פרק כ"ז. א. ב„קדמוניות“ נמצאה עוד שורה שלמה של פרטים (ט"ז, י, ה-ז), שלא הזכרו כאן. — תכן הפרק הזה נמסר בפרשות יתרה ב„קדמוניות“, ט"ז, י"א, ובסופו באה הערכת המעשה הזה על-פי דעת המחבר. הוא שואל, שמא לא היתה במעשה זה אלא יד ההשגחה. ובסוף מוציא את משפטו, כי היה הורדוס איש אכזרי ושואף-רצח מאין כמוהו.

פרק כ"ח. תכן הפרק הזה נמסר בשנוי-לשון קצת ב„קדמוניות“, י"ז, פרק א.

פרק כ"ט (קדמוניות, י"ז, ב וג). ב. ב„קדמוניות“, י"ז, ב, ד, מספר על-דבר מעשי פרושים אחדים, שנתנו את ידם לאשת פירורא והבטיחוה, כי בניה יעשו ממשלה ביהודה, וגם פתו אחדים מפרטי המלך. הורדוס צוה להמית את הפרושים וגם את הסריסים.

פרק ל (קדמוניות, י"ז, ד, א-ב).

פרק ל"א. א (קדמוניות, י"ז, ד, ג). אחרית הפרק. בקצרה ב„קדמוניות“, י"ז, ה, א-ב. — ה. אשתו של אנטיפטרוס היתה בתו של המלך החשמונאי האחרון אנטיגנוס, ואולי חשב את-עצמו על-ידי כך ראוי לכסא-המלוכה בארץ יהודה מיתר אחיו (קדמוניות, י"ז, ה, ב).

פרק ל"ב. (קדמוניות, י"ז, ה, ג-ו, א). הנאומים של הורדוס ושל אנטיפטרוס נמסרו כאן באמנות יתרה מאשר ב„קדמוניות“. לעמתי-זאת הזכיר כאן המחבר את נאום הקטגוריה של ניקולאוס רק בקצרה, תחת אשר ב„קדמוניות“ מסר לנו חלק גדול ממנו.

פרק ל"ג (קדמוניות, י"ז, ו, ב-ה, ג). ב-ג. הספור על-דבר שבירת הנשר בא בספר „קדמוניות“ בפרשות יתרה ומתאר ברגש-כבוד לחכמים ילתלידיהם. הוא מספר, (ספר א, פרק כ"ב-ל"ג)

כי בבוא שרצבא המלך עם הצבא ברחו כל העם על נפשם, ורק ארבעים צעירים (מתלמידי שני החכמים) עמרו על נפשם ונתפשו בידי הצבא, וגם החכמים לא רצו לברוח והובאו אל המלך. הורדוס צוה לאסרם בנחשתים ולחליכם אל יריחו, ושם אסף את טובי העם בתיאטרון, ופנה אליהם מן המטה אשר שכב עליה ויסר אותם על כפית-הטובה שנעשתה לו. — והנאספים יראו את כעס המלך והתרצו לשפוט את החיבים בנש קשה. הורדוס צוה לשרוף את החכם מתתיהו עם אחדים מתלמידיו (על-דבר מות יהודה, החכם השני, לא נמצא כאן דבר). — ו. על המעשה המספר כאן הוסיף יוסיפוס ב„קדמוניות“ משפט קשה בדבר אכזריות הורדוס הגוראה. — ז. כות הורדוס היה, כנראה, זמן קצר קדם הפסח בשנת ג'א השנ"ז — 4 לפני מנין א"ה. במספר שנות מלכות הורדוס, שנמנו כאן וגם ב„קדמוניות“, י"ז, ח א, נמצאה סתירה לדברי המהבר, שמהם יוצא כי נעשה הורדוס למלך בשנת 36, באמצע הקיץ — (עי' למעלה, הערה לפרק י"ז, ה) — או לפי חשבונות סופרי הרומאים, שמהם יוצא, כי נעשה הורדוס למלך בשנת 37, ואם כן היה הורדוס מלך ביהודה ל"ב או ל"ג שנה חסרות חודשים אחדים. ודבר זה צריך עיון.

ספר שני

(ממות הורדוס עד מלחמת אספניוס)

[המנת ג'א תשנ"ו ע"י ראשית האביב ג'א תתכ"ז — לכני סנין א"ה ער 67 לסנין א"ה]

פרק ראשון. א (קדמוניות, י"ז, ח, ד). מן הפרשה הזאת אנו למדים עד-כמה היה המנהג העתיק, לעשות כרה לכבוד נשמת המת (ירמיה, ט"ז, ז-ח; יחזקאל, כ"ד, י"ו), משרש בקרב העם בימי הבית השני. בתלמוד (כתובות, ח, ע"ב) הזכרו הכוסות, שתקנו חכמים בבית-האבל, וגם ההיצאות המרבות של כבוד המתים (בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתו¹). — ב. הכהן הגדול הנזכר כאן הוא יועזר בן משפחת ביתוס, שהקים אותו הורדוס לכהן-גדול אחרי דחותו את מתתיה בן תאופילוס ממשרתו מחמת המומה שקמה בבית-המקדש על-ידי החכמים. כנראה, חזק הכהן הגדול הזה את ידי הורדוס במשפט אשר עשה לחכמים שפוצצו את הנשר, ועל-כן נבגא על העם מאד (עי' קדמוניות, י"ז, ו, ה). אחר-זמן דחה אותו ארכילאוס מכהנתו (שם, י"ז, י"ג, א). — ג. „קדמוניות“, י"ז, ט, א-ג.

פרק שני (קדמוניות, י"ז, ט, ג, עד סוף הפרק). — א. פופלס, שיצא יחד עם ארכילאוס, לא הזכר ב„קדמוניות“. תלמי, שבנידו הפקיד הורדוס את טבעתו ואת חותמו ואת צואתו, נסע אל רומי לא לדבר טוב על ארכילאוס, כיוצא למסור את הצואה ואת תוספת הצואה בידי הקיסר. אף כי היה אחי ניקולאוס הנוטה אחרי ארכילאוס, חזק הוא את ידי אנטיפס. — ד. הקיסר לא שלח את טענות בני הורדוס אל מועצת-הקונים, כיוצא קרא לבית-דין של משפחתו ואוהביו להחליט דבר. — ה. עד-כמה היה אנטיפטרוס בן שלמית צבוע ואיש-מרמה אנו רואים מזה, כי האשים את ארכילאוס על קראו דרוו (לפי המספר למעלה, לא היה זה מעשה ארכילאוס — אלא מעשה שלמית אמו של אנטיפטרוס) לאסירי אביו — ב„קדמוניות“ מבאר כי אלה הם טובי היהודים שאסר הורדוס באצטרין אשר ביריחו והקדישם להרג — ויחד עם זאת שפך דמעות על הרצח שעשה ארכילאוס לעולי הרגלים. — ג. הטוב וגם הרע, (ספר א, פרק ל"ג-ספר ב, פרק ב)

[אחרי מות הורדוס

שעשה ארכילאוס, גדרש על-ידי שונאיו לגנותו! ניקולאוס ענה אותם כהלכה — כי באמת לא היו יתר בני הורדוס טובים מארכילאוס.

פרק שלישי (קדמוניות, י"ז, י, א-ג).

פרק רביעי (קדמוניות, י"ז, י, ד-ח). א. לפי דברי המחבר ב"קדמוניות", בקש יהודה הגלילי לקחת לו את המלוכה. — ב. לפי דברי ה"קדמוניות", שרפו המורדים את ארמון המלך אשר על-ידי אחתוס (חמת) בעבר הירדן, אולם הגרסה בית הרם (בית-רמטה) = ליוס או יוליס), שנמצאה כאן, היא קרובה יותר ל"שקול הדעת".

פרק חמישי (קדמוניות, י"ז, י, ט-י).

פרק ששי (קדמוניות, י"ז, י"א). א. לפי המספר בספר "קדמוניות", בחר

כל העם חמשים זקנים ושלח אותם אל הקיסר, לבקש ממנו תפס ושלטון-צמתי (אבטר-נומיה). אין לדעת את הסבה, מה ראה ורום, שהיה אוהב ארכילאוס, כמבאר להלן, לתת רשות לצירים האלה ללכת אל הקיסר ולהרצות לפניו את טענותיהם נגד ארכילאוס. מ"קדמוניות" (י"ז, י"א, א) נראה קצת, שהאמין הנציב הזה, כי הקיסר יחלק את נחלת הורדוס לכמה חלקים, וקצתם יתן בידי בניו, וחלק אחד — עם ירושלים — יתן לעם לשלוט בו תחת חסות הרומאים. הצירים היהודים לא רצו לדבר על חלקת הממלכה, רק דרשו לשחרר את כל עם היהודים משלטון בית-ההורדוס. — ב. טענות היהודים נמצאו ב"קדמוניות" באריכות יתרה. — ג. לפי "קדמוניות" (י"ז, י"א, ד), היתה תבואת השנה של ממשלת ארכילאוס שש מאות ככר (ולא ארבע מאות, כמו שכתוב כאן), ויחד עם הכנסות אנטיפס לפיליפוס ושלמית עלתה תבואת כל נחלת הורדוס (מלבד הערים עזה, גדור וסוסיאתא, שקרע הקיסר מעל גבול ירושיו) לתשע מאות וששים ככר. בימי אנטיפס היו הכנסות כל הארץ הזאת אף ומאתים רבוא אורכמונים (דרכמות), — שהם אלפים ככר אטיקה (קדמוניות, י"ט, ת, ב).

פרק שביעי (קדמוניות, י"ז, פרק י"ב וי"ג). ד. יובה היה מלך בנומידיה

אשר באפריקה (והמחבר קורא פארק זו בשם הכללי לוב, שנקראה בו אפריקה הצפונית ממערב למצרים) והיה מפרסם בהשכלתו בדורו ונחשב גם לסופר בעל-כשרון. ארכילאוס נשא את גלפריה שלא כדון ישראל, כי היתה אשת אחיו, שהשאיר בנים, ואסורה לו על-פי התורה. אולם באסור-עריות לא הקפידו בני הורדוס. וככה נשא גם אנטיפס את אלמנת אחיו הירוריה, אף כי ילדה בת לבעלה הראשון. בסוף ספורי המעשים האלה מוסיף יוסיפוס ב"קדמוניות", שספר את עניני החלומות הנבואיים של ארכילאוס ואשתו, יען כי מצא בהם מופת מוחש לנצחיות הנשמה וגם להשגחה הפרטית של האלהים. — עם ראשית הפרק הזה נפסק המקור של יוסיפוס, ספר ניקולאוס איש דמשק.

פרק שמיני (קדמוניות, י"ח, א). ב"קדמוניות" מספר גם על-דבר קויריניוס

הנציב אשר בטוריה, שבא יחד עם קופוניוס, הנציב שהוקם בארץ יהודה, אל הארץ לשאת את ראש החושבים ולהעריך את רכושם (לעשות רשימה). בין-גית: אפוגרפי; ברומית: צנסוס). הרשימה הזאת הזכרה גם באוגליון של לוקס, ב, א-ה, אלא שכאן הקדים את זמנה לערך י"ב שנה (מדבריו יוצא, כי המעשה הזה היה בסוף ימי מלכות הורדוס). לשם הרשימה הזאת הכרחו היהודים ללכת איש לעירו (למקום מולדתו) ולעמוד שם בעמוס. — את הרשימה הזאת הביא יוסיפוס (ב"קדמוניות") בקשר עם צמיחת כת קנאי החירות. לפי דבריו, לא רצו היהודים בתחלה למלא את רצון הנציב, עד אשר חזקו עליהם דברי מי שהיה להן-גדול, יועזר בן ביתוס, ואז התרצו כלם לעמוד על הרשימה. אולם יהודה הגולני יליד עיר גמלא יחד עם הפרושי צדוק הסיתו את העם להתקומם לשלטון (ספר ב, פרק ב-ג)

[ארכילאוס והנציבים הראשונים

הרומאי, בהעירם את לבו, כי קבלת על הרומאים במנוחה היא עברה על דין-התורה המפרש ("כי לי בני ישראל עבדים"). רעיון שני החכמים האלה היה, כי אין עבדות בשר- ודם יכולה להיות בכפיפה אחת עם עבדות שמים. הם יסדו את "הכת הרביעית" (נוסף על הצדוקים, הפרושים והאסיים), היא כת הקנאים. מזה נראה, שיהודה בן ארץ הגליל, כמו שהוא נקרא כאן, המיסד של כת הקנאים, לא היה יהודה בן חזקיה הגלילי, שהקים מרד בראשית שלטון ארכיאוס (למעלה, פרק ד, א; קדמוניות, י"ז, י, ה), כי-אם חכם אחד מעיר גמלא אשר בגולן, וכאן נקרא בשם הגלילי, כנראה, מפני שפעלתו היתה בגליל, או מפני שגמלא, — עיר עקלה ישראל בקרב מדינה שאוכלוסיה היהודים היו מועטים לפי הערך, כמו הגולן, — נחשבה סניף למדינת הגליל שמעבר לים גינוסר, — וכמובן קבל יוסף בן מתתיהו, כשהוקם לנציב בגליל מטעם הממשלה הלאומית שבירושלים, גם את העיר גמלא אל משפחתו. יהודה הגלילי (ולא הגולני!) הזכר גם ב"ברית חדשה" בספר מפעלי הצירים (ה, פסוק ל"ז): בשעה שעמדו האפוסטולים הנוצרים פטרוס וסימון למשפט הסנהדריה בירושלים, קם על רגליו אחד הפרושים, הוא "גמליאל מורה-התורה" (רבן גמליאל הזקן), למצא להם צד זכות, וספר על תודם מסיח-השקר. ואחר-כך הוסיף: "ואחריו קם יהודה הגלילי בימי הרשימה והמרד את העם הנוטה אחריו, הוא ונהרג וכל השומעים לו נפוצו". יוסיפוס לא ספר כאן וגם לא ב"קדמוניות" על-דבר רצח יהודה הגלילי על-ידי הרומאים. אולם הדבר מובן מעצמו. כמוהו נהרגו גם שני בניו (שני קדמוניות, כ, ה, ב). כת הקנאים, שיסד יהודה, נטתה בכל עניני הדת אחרי הפרושים (כפי שאמר יוסיפוס בקדמוניות, י"ח, סוף פרק א), ורק בזה שנו הקנאים, כי רעיון מלכות-שמים היה קשור אצלם ברעיון החרות המדינית, וסברו לקבל מלכות בשר-ודם. לשם החרות הלאומית הקדושה בעיניהם עמדו בכל הנסיגות ולא פחדו משום ענויים, וגם הקשיחו רחמיהם מקרוביהם ואוהביהם כשנראו אלה בעיניהם לכוּגדים בהרות העם (קדמוניות, י"ח, א ו). — ב. מפרשה זו ואילך מדבר יוסף על האסיים, הכת המיוחדת, שמספר חבריה היה בזמנו ארבעת אלפים איש (קדמוניות, י"ח, א, ה), וברבם ישבו במדבר — לאמר, במדבר יהודה (בקרבת עין-גדי). יוסיפוס בקש בימי עלומו להכיר את הכת הזאת ואת מנהגיה וקמש את אחד האסיים היושבים במדבר, ושמו בנוס (חיי יוסף, פרשה ב). אולם ימי שבתו בין האסיים לא ארכו, ובהיותו בן תשע-עשרה שנה כבר נחשב על כת הפרושים. יוצא מזה, שלא הגיע יוסיפוס אל מעלת החברים הגמורים שבמסדר האסיים, ולא ידע את סודותיהם ואף לא את מנהגיהם על-ידיהם, ובתור עומד מבחוץ אינו גאמן לנו ביותר בעדותו על-דבר האסיים. ואף-על-פי-כן הדברים האמורים כאן הם המקור העיקרי לידעת האסיים, ובספר "קדמוניות" כתב המחבר רק דברים קצרים ומוצפים על חיי המסדר הזה, אחרי שהעיר, כי כבר דבר על זה ברחבה בספרו "מלחמת היהודים" (קדמוניות, י"ח, א, ב). מלבד יוסיפוס ספר על האסיים גם פילון איש אלכסנדריה בספרו הנקרא "כי כל צדיק הוא בן חורין" (ברומית: Quod omnis probus liber), פרשה י"ב וי"ג, וגם בספר אחר, שאבד, וקטעים ממנו הובאו בספר איסיביוס איש קיסריה, הנקרא Praeparationes evangelicae, ספר ה, א. גם הסופר הרומי פליניוס, שמת בימי הקיסר טיטוס, וכתב את דבריו בצוּנה אחת עם יוסיפוס, או קדם לו, הזכיר בספרו "תולדות הטבע", ספר חמישי, י"ז, את האסיים בדברים אלה: "הם עם שאין בו נשים והוא נזר מתענוגי השר, וגם כסף אין לו, והוא עם נצחלי, שבקרבו אין אדם נולד" (הכוונה: אף כי אין האסיים מתרבים באופן טבעי, מכל-מקום אינם עוברים מן העולם, כי חברים חדשים נלזים עליהם בכל דור). וגם ספר עליהם, שהם יושבים במדבר (יהודה) אשר במערב ים-המלח. בספרות המשנה ובתלמוד לא נמצא שם האסיים, (ספר ב, פרק ת, א—ב)

כתות היהודים: הקנאים והאסיים

מלבד — אולי — מקום אחד (ירושלמי, יומא, פרק ג, הלכה ז), שהוזכר שם „אסיא“ אחד, שידע את סוד השם המפרש, וקצת חוקרים חושבים, כי אסיא זה אין הוראתו רופא סתם, רק אסי. בלרש השם „אסיים“ החוקרים חלוקים: יש מי שאומר, כי היא המלה „אסיא“ — רופא בארמית, מפני שידעו האסיים את סגלות הצמחים ונחשבו לרופאי הגוף וגם הנפש; בקשר עמוזה הם מביאים גם את השם „תרפבטיים“, הנמצא בספר פילון בתור כנוי האסיים (אמנם למלה „תרפבטיים“ ביונית שתי הוראות: א) העובדים המשרתים, גם עובדי־אלהים, והוראה זו עקרית, ב) הרופאים); ויש מי שאומר, כי „אסיים“ זו היא המלה הסורית „חסיא“ (ח,ח) הנפק ל„א“ בלשון היוניח), שהוראתה „קדושים“ — על יסוד דברי יוסיפוס ופילון בנדון האסיים צמחו בקרב החוקרים השערות רבות על־דבר מקור הכת הזאת. חוקרי ישראל ברבם חושבים, כי האסיים אינם אלא חבורה מיחדה שהתבדלה מקרב הפרושים ונהגה חמרות יתרות בחיי הדת, ביחוד בדיני השבת ובדיני הטהרה; אולם רבים מחוקרי אמות־העולם נוטים לראות בהשקפות האסיים השפעת דעות שבו מחוץ ליהדות. אלה מוצאים בחיי האסיים מנהגים ודעות, שהתגלגלו אליהם מהשקפת־העולם הפרסית עם האמונה בשתי רשעות וביחוד בשלטון האור; אלה מרחיקים עוד ללכת ומוצאים את מקור השקפת האסיים בדעות ההינדיים (ומוצאים סמוכים בהרצאת נאום הסיקרי אלעזר בן יאיר — להלן, ספר ז, פרק ח, פרשה ז, — כי ידעו היהודים את מנהגי ההינדיים). אלה מבקשים להשקפת האסיים מקור מצרי או סורי — ואחדים (ובעקר צ'לר) רואים ביסוד דעות האסיים רעיונות של הפילוסופיה או המיסטיות מיסודם של הפתגוריים החדשים, וגם בזה היה להם יוסיפוס למופת, כי השנה פעם את האסיים הפתגוריים (קדמוניות, טו, י, ד). — אם גם בספרות העברית הלאומית לא הזכרו האסיים בשום, הנה רשמי השקפתם וגם זכרונות על־דבר בני חבורתם נמצאו בכמה מקומות. עוד בספר „קהלת“, המלא ספקות וסתירות, באו דעות שונות, שאנו מוצאים אותן אחר־כך אצל האסיים (על־פי דברי יוסיפוס ושאר הסופרים). ההשקפה השליילית על האשה נמצאה גם־כן בספר קהלת (ו, כ"ו), ומוצא אני מר ממות את האשה... טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה“. יוצא מזה, כי עוד בימי קהלת נמצאו אנשים, שמנהגיהם דמו למנהגי האסיים המאחרים. מחבר „קהלת“ בעצמו שנה אחר־כך את דעתו: „רצה חיים עם אשה אשר אהבת... כי הוא חלקך בחיים“ (קהלת, ט, ט) — מחשבה זו קרובה יותר להשקפת הפרושים. בספרות המשנה הזכרו „ותיקין“, „חסידיים הראשונים“, „טובלי שחרית“ (ביונית נקראו אלה: המרובפטסיים (Ἱεροβαπτισταί)), ויש יסוד להשערה, כי בשמות אלה נקראו האסיים או הקרובים אליהם במנהגיהם. — ג. שנות הרכוש היה הצד המיוחד ל„מסדר“ של האסיים, עם חקי הקבועים. גם אצל הפרושים נמצאו „חבורות“ (ועל־כן נקראו בשם „חברים“), אלא שכנראה, לא היה סדרן מצק כל־כך. הסיכה, שאסרו האסיים על עצמם כל הימים, היתה אטורה לפרושים רק בימות הצום (הנזירים הנוצרים העתיקים קבלו את אטור הסיכה מן האסיים, ויש מהם שהרחיקו עוד ללכת ואף לא רחצו את פניהם במים). כמאמין למחצה וכופר למחצה בדעות האסיים כתב בעל קהלת (ט, ח): „בכל־עית יהיו בגדיך לבנים, ושמן על ראשך לא יחסר“. — ד. יחס האסיים לאורחים הנאים אליהם מובן מתוך רעיון שוהן־הרכוש. הכנסת אורחים נחשבה גם למצוה גדולה בהשקפת הפרושים. יוסף בן יוחנן למד: „יהי ביתך פתוח לרן־ה, ויהיו עניים בני־ביתך“ (אבות, א, ה). על יסוד מאמר זה והשלמתו, אל תרבה שיחה עם האשה“ חשב ילינק בשעתו את יוסף בן־יוחנן לאסי, ובכלל מצא במסכת אבות הרבה דעות של האסיים. — ה. התחלת הפרשה הזאת היא חשובה מאד, כי היא גוגעת ביחס האסיים אל השמש, שהביא לידי מחלוקת בין חוקרי זמננו. (ספר ב, פרק ח, ב—ה)

הלשון של יוסיפוס כאן אינה מדיקת, בתרגומי הלכתי אחרי רב המתרגמים החדשים. יש מי שרצה להוציא מזה ראיה, כי היו האסיים מצריצים את השמש, נותנים לה כבוד-אלהים ופונים אליה בברכות ובתפלות, — הינו, ראו בשמש את שכינת האלהים, ומן האמונה הזאת דרכו סטוכים למנהג שהיו האסיים נוהרים בצאתם חוץ, שלא לביש את אור השמש. וחוקרים שונים מצאו בזה עקבות אמונת הפרטיים עובדי האור (מחממי ישראל: יה"ש ב"החלוק", ספר ה, עמוד 15, מחוקרי הנוצרים אלה המזכירים אצל שירר בספרו הגדול Geschichte d. jud. Volkes im Zeitalter Jes Chr. (II, 573—574), וגם המחבר בעצמו, שם, עמוד 584). גם מאמר הכהנים בשעת נסוך המים בבית-המקדש: „אבותינו שהיו במקום הזה, אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה ומשתחווים קדמה לשמש ואנו ליה עינינו, שהובא במשנה (סכה, ה, ה, בבבלי, דף נ"א, עמוד ב), נדרש על-ידי חוקרים אחדים בתור מבטא מכין כנגד האסיים. אולם מדברי יוסיפוס: „הם פונים אל השמש בתפלות אשר קבלו מן האבות (בפנים הרגמתי: „מאבותיהם“; אבל בכנוי — „הם“), שלא הזכר בדיוק במקור, יש כדי לרפף את ההבנה, כאלו היו התפלות האלה מקבלות רק מאבותיהם של האסיים — ולא משאר היהודים, בעוד אשר ביננית לאו דוקא), כאלו הם מחלים את פניו לעלות — אין להוציא דבר ברור, שהיו האסיים מכונים את פניהם לשמש ועוברים על אסור חמור שבתורה, שהזכר אפילו בעשרת הדברות. המקור היותר חשוב של החוקרים הנוצרים, להראות על עבודת-השמש של האסיים, הם דברי אפיפניס בספרו על הדעות (Haeresese), כ, ג, כי „שארית האסיים (Ἰουδαῖον) אינם עוד יהודים, רק התערבו בשמשיים (Sampeltes), כת שמשמה נראה שהיתה עובדת את השמש, היושבים תחת מעבר לים המות (המלח)“. אולם אפיפניס בעצמו הבדיל בין האסיים (Ἰουδαῖοι) ובין האוסיים, ומלבד זאת דברי הכופר הזה, שחי במאה החמישית, אינם נאמנים כלל, ודבריי-שטות רבים נזרקו מפיו על הפרושים למיניהם — ואין איש מאמין להם. — יותר קרוב לחשב, כי בין תפלות האסיים ובין תפלות הפרושים לא היו הבדלים גדולים. אלה ואלה קבלו את התפלות (קריאת שמע וברכות יוצר אור, המאיר לארץ ואהבה רבה שלפני שמע) מאבותיהם, ובזה נבדלו האסיים, כי השכימו קדם הנץ החמה והורו ליוצר המאורות לפני צאת השמש, וכאלו השיעו בזה את השמש לעלות — כמו שבטא זאת המחבר. זאת היא דעת רב החוקרים היהודים — ולפי זה האסיים הם „ותיקין“ שהוזכרו בבריתא (ברכות, ט, ע"ב), שהיו גומרים קריאת שמע עם הנץ החמה. אפילו בבטא כהיו האסיים. פונים אל החמה בתפלות" אין ראיה ברורה, שהיו משנים במנהג יתר היהודים — היזכר בספר דניאל, ג, י"א — לכן את הפנים בשעת התפלה לצד ירושלים ובית-המקדש, והופכים פניהם לצד מורה, שמשם השמש עולה. בכלל בספור יוסיפוס על תפלות האסיים אין לבקש דוקא מנהגי האסיים גרידא. מכיון שכתב על מנהגי היהודים ודעותיהם בשביל קוראים שאינם יהודים, ספר להם דברים שנראים פשוטים מאד בעינינו, ובדבריו על דעות האסיים ומנהגיהם לא השמיט גם את הדעות והמנהגים המשתיים להם עם כל היהודים, ביחוד הפרושים, ועין בהערה לפרשה י, י"א. — מדברי יוסיפוס נראה, כי בהשכמתם הסתפקו האסיים בנטילת ידים לבד, ולא היו טובלים לתפלה, רק קדם הכערה. לפי-זה קשה להחליט ברור, שהאסיים הם טובלי שחרית (הזכורים בבריתא, סוף מכנת ידים) שאמרו לפרושים: „קובלים אנו עליכם, פרושים, שאתם מזכירים את השם בשחרית בלא טבילה“. דבר זה צריך עיון. הטבילה הראשונה, היזכרת כאן, היא לסעודת הבקר. בסעודתיהם נהגו האסיים כמנהג הכהנים האוכלים את הולין על טהרת תרומה או טהרת הקדש (עין משניות טהרות, פרק ב, ב, ו, ז, בבלי, חולין, דף ל"ג-ל"ד). וגם רבים מן החברים, הפרושים, הרגילו את-עצמם בטהרות (עין בכורות, ל, ע"ב), אף כי לא היו כהנים, כמו יוחנן בן (ספר ב, פרק ח, ה)

גודדא הזכר במשנה (חגיגה, טוף פרק ב). האסיים והפרושים המטריים הנזכרים חשובו, כי השלחן דומה למזבח (על יסוד מדרש הפסוק בספר יחזקאל, מ"א, כ"ב), והמחבר מספר לנו, כי הכהנים הבקיאיים בהלכות טהרה היו מברכים על השלחן. בקדמוניות¹ מבלאר, שכל העוסקים בצרכי הסעודה בחבורת האסיים — ואולי גם המזנים שלהם בכלל — היו כהנים. גם בשתיח היין נהגו, כנראה, האסיים אסור, כמצוה על הכהנים בשעת עבודתם (ויקרא, י"א, ט), על-כן תרגמתי כאן $\delta\epsilon\iota\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\epsilon\varsigma \nu\epsilon\gamma\epsilon\lambda\epsilon\varsigma$ ה' (בדיוק: „הפכחות התמידית“), „שאינם שותים יין לעולם“. אף כי חוקרי הזמן החדש מימי לוציוס (בספרו Der Essenismus, עמוד 56 וכו') הטילו ספק בדבר ורצו להביא ראיה על ההפך מסוף המשפט של יוסיפוס: „והם מודדים את מאכלם ושותיתם (בזה בקש לוציוס לראות דוקא יין, — אף כי היו עוד משקים שונים, שאינם משכרים, בארץ-ישראל) רק כדי שבע“. סיפר הכנסיה הנוצרית הידוע הירונימוס הוציא מדברי יוסיפוס אלה, כי הזירו האסיים את-עצמם מן היין ומן הבשר (בספרו Adversus Jovinianum, ב, י"ד). כנראה, דרש את זאת על יסוד דברי „קדמוניות“, י"ח, א, ה, שלא היו האסיים שולחים קרבנות אל בית-המקדש, רק מתנות לבד. — מזה אין להוציא מספט, כי נמנעו האסיים משתיית יין-מצוה (על דעת הפרושים). — באסור שתיית היין, כנראה, אחזו האסיים בדרכי הנזירים והרמנים. — המנוחה בשעת הסעודה גם היא אינה שתיקה גמורה, — כי בפרוש הודיע המחבר, שכל אחד נתן לחרבו לדבר על-פי הסדר, — כ"אם דבור במתינות ובכבוד-ראש ובקול נמוך. חכמי המשנה דרשו לאמר דברי תורה בשעת הסעודה. 1. אסור השבועה גם הוא אחד מעקרי השקפת האסיים. מחמת האסור הזה נמנעו מלהשבע שבועת אמונים להורדוס (קדמוניות, ט"ו, י, ד) [וכמו-כן השתמטו גם מנהיגי הפרושים אבטליון ושמאי משבועה זו — אף כי הפרושים לא נהגו אסור בשבועה — כנראה, מפני שלא יכלו להכיר את הורדוס למלך-ישראל על יסוד הדין המפורש כל התורה: „מקרב אחיך תשים עליך מלך“, דברים, י"ח, ט"ו]. סבת אסור השבועה היה, כנראה, מדרש הפסוק: „לא תכא את שם ה' אלהיך לשוא“ (שמות, כ, ז) או „ונקב שם ה' מות יומת“ (ויקרא, כ"ד, ט"ז). כי בכל שבועה (בשם ה') היה חשש שבועת-שוא. הנביאים הקדמונים (ביחוד ירמיהו ויחזקאל) הרבו בשבועות, ואפילו חשבו את השבועה בה' לבטוי העקרי של האמונה בה' (ע"ן, למשל, ירמיה, ט"ו, י"ד-ט"ו, מ"ד, כ"ו; ישעיה, י"ט, י"ח). מחבר „מלאכי“ דורש משפט רק בשביל שבועת שקר (ג, ה). בפעם הראשונה שמענו על-דבר נגוד לשבועה בספר קהלת (ט, ג: „הנשבע כאשר שבועה ירא“), ומכיון שנטמך זה למנהגים אחרים יהודיים לנו מהשקפת האסיים (לטהור ולטמא, ולנובח ולאשר אינו זובח) — גלוי, כי אבותיהם הרוחניים של האסיים היו כבר בזמן ההוא, כפי טבארתי למעלה, גם את הנדירים אסרו האסיים על עצמם, כנראה, ועל-כן לא היו שולחים שום קרבנות-נדר אל בית-המקדש, רק נדבות לבד. וגם להשקפה זו יש סמך בקהלת (ה, ד): „טוב אשר לא תדר משתדור ולא תשלם“. הקמת השלום בין אדם לחברו, שהיתה מדת האסיים, נחשבה גם היא למדת הכהנים בני אהרן (בעקר על יסוד במדבר, ו, כ"ו, כ"ה, י"ב. מלאכי, ג, ה, ו), שבחרו האסיים ללכת בדרכיהם. — 2. האזור אשר לבשו האסיים (המחבר קורא לו ביונית „פריזומה“) היה, כנראה, גם-כן ממלובשי הכהנים (כמו הבגדים הלבנים, בגדי-בד שנהגו בהם), יש אומרים, כי זהו „כנפים“ שהזכרו בברייתא (תוספתא, דמאי, פרק ב: „הבא לקבל דברי חבירות... מקבלין לכנפים ואחור-כך מקבלין לטהרות“). וע"ן גם בכורות, דף ל, ע"ב. על הדבר הזה כבר עמד גרץ בספרו הגדול באשכנזיות, חלק ג, ציון י (בהוצאה שלישית), או י"ב (בהוצאה רביעית). יה"ש שער, כי בעל הגוף הנקי שנקרא בשם „אלישע בעל כנפים“ היה גם הוא אחד האסיים (התלמוד

(ספר ת, ה-ז)

(האסיים)

כבר לא הבינן את הוראת הכנוי הזה. שבת, מ"ט, עמוד א. עין „החלוקין“, ה, עמוד 15 ולהלן). הגרון (המעדר) הקטן, סמל טהרת האסיים, היה היחיד המזכרת בתורה (דברים, כ"ג, י"ג), שהשתמשו בה בצאתם חוץ, כדי לכסות את הצאה. הם דרשו את דין התורה (הנהוג במחנה ישראל) בכל זמן ובכל מקום. שנות הבחינה בשביל הנכנסים אל חבורת האסיים דומות במקצת לימי הבחינה של „החברים“ (תוספתא, דמאי, בבלי, כבורות. עין לעיל), אלא שאצל „החברים“ היתה מדת הימים קצרה יותר. — מדברי יוסיפוס כאן אנו למדים, כי השבעה היחידה של האסיים, שנשבעו בהכנסם אל החבורה, טרם נעשו לחברים גמורים, היא שבעת האמון לחבורה, כללה בקרבה גם את ההכנעה לממשלה (כי אין שלטון מבלעדי רצון אלהים). רמז לזה נמצא, אולי, גם בקהלת, ה, ב: „אני כי מלך שמר ועל דברת שבעת אלהים“. ואמנם זו היא גם דעת רבי חנינא סגן הכהנים (אבות, ג, ב) — ואף-על-פי-כן השתתפו גם האסיים במלחמת-החרות שבין היהודים ובין הרומאים, כמבאר כאן בפרשה י, ויוחנן האסי היה אחד מנהיגי המורדים (למטה, פרק כ, ד). מלבד זאת יוצא מכאן, שלא התרחקו האסיים מן הסדרה (ואולי יש לראות נגוד לזה בתפגם שמעיה: „שנא את הרבנות ואל תתודע לרשות“). — הסודות של האסיים היו, כנראה, חורת-סוד מיוחדת, מעין „מעשה בראשית“ או „מעשה מרכבה“, ואולי גם ידיעת סגלות הצמחים והאבנים ודרכי-הרפואה בהם, שהזכרו בסוף פרשה ו, נכנסו אל תורת הסוד. דרישת האסיים, שלא ימסור אדם את דברי תורתם בשנוי לשון, מזכרת במקצת את דברי רבי אליעזר בן הורקנוס: „ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם“ (סכה, כ"ח, ע"א). יש חושבים, כי „מגלת הסיידים“ או „משנה הסיידים“, שהזכרה בירושלמי ובספרי, דברים, מ"ה, וגם במדרשים שונים, היא מתורת האסיים. שמות המלאכים הוזכרו במספר רב בספר-חנוך. — האסיים היה יותר לאכול רק את המאכלים שנעשו על טהרת הקדש (בידי כהנים או תחת השגחתם), ומפני-זה היה כל העוזב את חבורתם והרוצה לקיים את נדרו מִכֶּרֶת לאכול דברים בלתי-מבשלים — ט, ע"פ דין המשנה בית-דין של עשרים ושלושה חוהך במשפטי נפשות. סבת הדיבור, שדרשו האסיים בית-דין של מאה (הגדול אפילו מכנהדריה גדולה), לא נודעה לנו בברור. וכי-כן גם סבת משפטי-מות, שנעשה למחרף את משה רבנו. אסור היריקה במעמד אדם הֶזְכֵּר גם בזלמוד („על כל נעלם... שמואל אמר: זה הרק בפני חברו“). חגיגה, ה, ע"א. בדיני שבת החמירו האסיים מאוד, וכנראה, לא שמו לבם לתקנות ההלכה שהתכנה להקל על אסור ההוצאה והציאה. את הפסוק „אל יצא איש ממקומו“ דרשו גם כמובן „בצאתך חוץ“ — ל, גם במשנה, חגיגה, סוף פרק שני, הוזכרו מדרגות אחדות בקדשה (עם הארץ, פרושין, אוכלי תרומה, [אוכלין] קדש, אוכלי חטאת — בשלש המעלות הגבוהות לא כהנים דוקא, כ"אם האיכלים על טהרת תרומה וכו'). — האמונה, כי האלהים ישיב את הנשמות לגנות, לא היתה מיחדה לאסיים בלבד. זו היא אמונת תחית-המתים שהחזיקו בה הפרושים ורב העם על יסוד הדברים הנזכרים בסוף ספר דניאל. ועין להלן, בפרשה י"ד. — י"א. האמונה בנצחיות הנשמה („השארית-הנפש“, חיי הנשמה אחרי המות) יש בה סתירה פנימית לרעיון תחית המתים. (שהרי אם הגוף נחשב לכלי מלא בושה וכלמה, והנשמה לבת-השמים, אין צורך לחבר אותם שנית). אולם בסוף ימי הבית השני האמינו היהודים — ולא האסיים בלבד — גם בזו וגם בזו. דמדומי רעיון השארית-הנפש נמצאו כבר בספר קהלת, אלא שמחברו מטיל בו ספק (ג, כ"א). לחנם הכניס יוסיפוס את הרעיונות האלה במדור שקבע לאסיים, כי גם הפרושים והקנאים (להלן, ספר ג, ה, ה; ספר ז, ח, ז) האמינו בהם. (ואולי יש לזמוד מכאן גזרה שה, כי תפלות השחר עם הנץ החמה, הנזכרות למעלה, לא היו מיוחדות לאסיים). גם הרעיון, כי חיי עולם הזה הם עבודת הנשמה יחיי

עולם הבא הם העקר, היה לנחלה לפרושים (עין מאמר רבי יעקב באבות, פרק ד, משנה כ"א—כ"ב), וכבר בקהלת נמצא רמז, שהחיים אחר המיתה טובים מחיי המציאות (ז, א: „טוב... ויום המות מיום הולדו“, ששם זה מבטא בצורה פרדוכסית קצת). ואולי יש לראות גם במאמר: „והרוח השוב אל האלהים אשר נתנה“ (שם, י"ב, ז) את הרעיון הזה. — ציור מדור הנשמות הטובות (גן-עדן) ומקום הנשמות הרעות (גיהנום), שנתן יוסף בפרשה זו, חשוב מאד לידיעת תמונת העולם הפא, כפי שהצטירה בדמיון היהודים של סוף ימי הבית השני, אף כי המחבר חסוד בעיני החוקרים החודשים, ששנה מעט את התמונה כדי לשבר את און הקורא הינוי, — כנראה מסמיכת הפרשה הזאת לספורי המהוללוגיה הינוית בדבר נשמות הגבורים הצתיקים השוכנות באיי המאשרים ונשמות חבריהם הזדים שנוגנו ליטוריוצח בהדס, הוא הגיהנום של היונים. הוא הזכיר בשם סיופוס הגבור העתיק, מלך קרינתוס, שעשה לפי דברי האגדה מעשי שד וחמס וגם גלה את סודות האלים, ועל-כן נדון בהדס לגולל כל הימים אבן על ראש ההר, ועד שהיא עולה למעלה היא מתגלגלת חקף למטה. טנטלוס היה לפי האגדה בן יוס אבי האלים ואשה מבנות האדם, ונכבד לשבת בסוד האלים ולסעוד על שלחנם, וכדי לנסותם גלה את סודותיהם, וגם זבח את בנו פלופס והקריב את בשרו להם, ועל-כן מנת חלקו בשאול לשחות עד צואר במים מבני יכלת להרות את צמאונו לראות לפניו עקפרי בגין כל לקטוף את הפרות כדי להשקט רעבונו. אכסיון מלך תסליה נסה לפתות את היקה אשת יוס ונדון בהדס להיות קשור כל הימים אל גלגל-ש"אש החזור. טיטיאוס, אחד הענקים, בקש לענות את ליו, אם האלים אפולון וארטמיס, ועל-כן נגזר עליו בהדס לתת את בשרו המתחדש תמיד למאכל ליו. יוסיפוס אינו מאמין בדברי-אגדה אלה, כי-אם דורש אותם — כמו שעשו גם סוקרטס ואפלטון וסיעתם — בדרך-משל להוציא מהם כללי מוסר-הסכל בשביל החיים. — י"ב. את הדברים האמורים כאן על האסטים ספר יוסיפוס גם על עצמו (להלן, ספר ג, ה, ג). על נבואות האסטים ספר במקומות שונים בספריו: למעלה, ספר א, ג, ה (נבואת האסי יהודה), ובפרק הקודם (ספר ב, ז, ג, נבואת שמעון האסי), וכמו-כן בקדמוניות, ט"ו, י, ה (נבואת מנחם האסי להורדוס). — י"ג. על-דבר הכת השנית של האסטים, שההירה את הנשואים, לא שמענו במקום אחר. רואים אנו, כי הכת הזאת הכניסה גם את הנשים אל חבורתה ונתנה להן לקחת חלק בטבילות. — י"ד. על-דבר הפרושים והשפעם על העם ספר לנו יוסיפוס בכמה מקומות בספרו „קדמוניות“. בספר י"ח, א, ג, הוא כותב עליהם, כי הם חיים בצמצום גדול ואינם נכועים ליצר, רק הולכים אחרי המדה היצרה, תלמד אותם שקול-דעתם, ויותר מכל נחשב בעיניהם לשמור על הדברים אשר הוכיחה אותם רוח בינתם, ואת הזקנים הם מכבדים ואינם מעזים פנים להמרות את פיהם. ודעתם היא, כי על-פי הגורה (הידיעה, ההכנה) נעשים כל הדברים, ויחד עם זאת אינם כופרים ברשות רצון האדם לקבוע את מעשיו (בחירה הפשית), באמרם כי זה הוא משפט אלהים, אשר נרצונו וברצון האדם יחד יסתמי מעשי הטוב והרע (זה מתאים לדברי המשנה, אבות, ג, י"ט, המיחסים לרבי עקיבא: „הכל צפוי והרשות נתונה“), והם מאמינים, כי סגלת הנשמה היא שלא ישלש עליה כליון, וכי תחת האדמה (אחרי המות) יש ענש וכר למעשי הטוב והרע אשר היו בחיים (בעולם הזה), וכי הנשמות החוטאות נשלכות למאסר-עולם, והנשמות הטובות תזכינה לקום לתחיה (לקץ הימים). ובגלל הדבר הזה נאמנים הם מאד על הצבור (פננים כתיב בלשון רבים) — לאמר, על כל קלות היהודים, וכל התפלול לאלהים וכל מעשי הקדשה (היי הדת) נחתים על-פיהם. וזאת היא מלתם הגדולה, כי כל הערים (ערי היהודים) נתנות עדות על כונתם הטובה בהליכות חייהם ובדברי תורתם“ [על הצמצום שנהגו הפרושים בחייהם מעידים גם (ספר ב, פרק ה, י"א—י"ד)

הבריתא (שיטודה, בודאי, ישן מאד) שבפרק „קנין תורה“ (אבות, ו, ד) על הליכות תלמידי החכמים: „כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תיסן, וחי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך: אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא“. ובאבות דרבי נתן, פרק חמישי, נמצא: „הצדוקים היו מסתמשים בכלי כסף וכלי זהב, לא שהיתה דעתם גסה עליהם, אלא שהיו אומרים: מסרת הוא ביד הפרושים שהם מצערים את עצמם בעולם הזה, ובעולם הבא אין להם כלים!“. ב„קדמוניות“, י"ג, ה, ט, ספר יוסיפוס, כי התפלגות היהודים לשלש כתות היתה כבר בימי יונתן הכהן הגדול הראשון לבית החשמונאים. ובאר את חלוקי-הדעות שביניהן: הפרושים אומרים, כי קצת מעשי האדם נחתכים על-פי הגזרה (ההשגחה), אבל לא כלם, כי חלק המעשים נתן בידי האדם לעשותם או להמנע מהם. והאסיים אומרים, כי כל מעשי האדם נגזרו מאש על-פי ההשגחה, ואין הוא עושה כלום על-פי בחירה חפשית. והצדוקים כופרים בגזרה (בידועה) בכלל, במאמר כי אינה במציאות, וכל המעשים נתנו בידינו. על-כן מידינו הוא מעשה הטוב ומסכלותנו יוצא מעשה הרע. — ב„קדמוניות“, י"ג, ג, ו, כתב המחבר: „הפרושים הם ישיבה אחת (ה„היסיס“ — שיטה, השקפה) בקרב היהודים, וכחם גדול מאד בקרב ההמון — ואפילו בשעה שהם מטיחים כלפי המלך או הכהן הגדול, — דבריהם נאמרים מיד בעיני העם“. ושב, בפרשה ו, גלה דעתו, כי הפרושים מטבעם מקלים בדיני ענישים, והוסיף לומר, כי הפרושים מסרו לעם חקים שקבלו אותם בירשה מאבותיהם, והחקים האלה לא נכתבו בתורת משה (הכונה להלכה, לתורה שבעל-פה), והצדוקים כופרים בחקים האלה ואינם שומרים את מסרת האבות, ועל-כן יש בין אלה ואלה דברי נכוחים ומתלקת, ורק העשירים לבד נוטים אחרי הצדוקים, אולם בירי הפרושים תומך כל העם. — לעמדת זאת כתב המחבר בזולל קצת על-דבר הפרושים (שהשפעתם גדולה ביחוד על הגשמים) ב„קדמוניות“, י"ז, ב, ד, והחוקרים הרגישו את הסתירה הזאת ביחס יוסיפוס אל הפרושים, והוציאו משפט, כי הפרשה הזאת המדברת בנגזרת הפרושים נלקחה ממקור אחר, שנתתיק יוסיפוס את דבריו כלשונם (אם גם, כנראה, לא מדברי ניקולאוס איש דמשק). תרגמתי את דברי המקור: „הפרושים הם האנשים אשר יצא להם שם חכמים יודעים לבאר את החקים באר היטב“. כמירכב כתב המחבר למעלה, ספר א, ה, ב: הפרושים הם חבורה בקרב היהודים הנחשבת לגדולה ביראת האלהים מיתר העם, וגם הם מבארים את החקים „ביתר דיוק“. יש חושבים, שהתקן יוסיפוס כאן לסיגים שעשו החכמים לתורה. אין לאמר, כי הדיוק הזה הוראתו חמרה יתרה, כי כן ידענו, שהצדוקים היו מחמירים במצוות התורה כשהן לעצמן, והפרושים עם הסיגים שלהם לא תמיד החמירו, כיהא גם במקרים רבים החלישו את כח המצוה. — כמו בדבריו על האסיים (שהשנה אותם לפילוסופים משיבת פתגורס), ככה גם במשפטו על הפרושים חסוד יוסיפוס במקצת על הכנסת רוח זרה אל תחום היהדות — הוא נתן לכתות הדתיות טעם פילוסופי, ובוה שנה את טעמן המקורי, וכל זה לא עשה אלא כדי „להראות העמים והשנים את יפיה“ של היהדות ולקרב אותה אל שכל הקוראים הנכרים. ב„חיי יוסף“, סוף פרק ב, לא נתקרה דעתו עד שגור, כי הפרושים דומים לפילוסופים היוונים משיבת הסטואה. — ביחוד הטעים כאן המחבר את אמונת הפרושים, כי כל הנשמות אינן נפסדות, אולם רק נשמות הטובים תשובנה לגיוות (לאמר: רק הצדוקים יקומו בתחית המתים) ונשמות הרשעים לא תזכינה לתחיה, רק תשאנה בנחלתם אשר בגיהנום. יש מכאן מעין סתירה לפשוטו של הכתוב בדניאל, י"ב, ב: „ורבים מישני אדמת עפר יקיצו, אלה לחי עולם ואלה לתרפות לדראון עולם“, ואולי הדעה הזאת רוצה לצרף את דברי דניאל עם דברי ישעיה, ס"ו, כ"ד. בכלל יש כאן ערוב פרשיות — השארתי-הנפש (ספר ב, פרק ח, י"ד)

(כמו שקורא המחבר לטכר וענש שאחרי המיתה בגן-עדן ובגיהנום) ותחית־המתים. אך גם בספרות המשנה והתלמודים נמצא ערוב זה. דעת יוסיפוס כאן מוצאה סמוכים בדברי המשנה הישנה (סנהדרין, פרק ח"ק"ג, א-ב), כי מכלל ישראל שיש להם חלק לעולם הבא יצאו חוטאים ופושעים מכמה מינים — הכופרים בעקרי הדת. בכלל, הורת, העולם דבא" היא קרן חשכה בתורת היהדות של טוף ימי הבית השני. — השקפת הצדוקים מבארת גם מדברי המהבר ב"קדמוניות", שהובאו למעלה. הם כפרו בהשגחה ובהשארת־הנפש עם הסכר והענש שלאחר מיתה וגם בתחית המתים (כי לא נזכרו אלה בתורה שבכתב, ודברי הנביאים והכתובים לא נחשבו בעיני הצדוקים לעניינים חקיים), וכמ־כן גם בתורה שבעל־פה, ואת כל החיים הדתיים סמכו על התורה שבעל־פה, ודקדקו והחמירו בניצוחיה לפי פשוטן. את הבחירה החפשית של האדם בודאי הוציאו הצדוקים מאותה הפרשה סבתורה (דברים, ל, י"א-כ), שהייתה גם אבן־הפנה להשקפת רב סעדיה גאון והרמב"ם על היהדות. אהבת־הבריות ואהבת־השלום של הפרושים ידועות לנו מפתגם הלל: "היה מתלמידיו של אהרן; אוהב שלום ורוף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות, א, י"ב). גם שמאי הקדון צוה, "קב"ש את כל אדם בסבר פנים יפות" (סם, משנה ט"ו). הנגוד שבין הפרושים והצדוקים ביחסם אל הבריות מתאר בבריתא הארמית שבבבלי יומא, ע"א, ע"ב, על־דבר המעשה שריה לטמיעה ואבטליון עם הכהן הגדול (הצדוקי). המשפט הנפרז קצת, כי הצדוקים קשים לאהיהם ומראים פנים זועמים לחבריהם (כנראה, כלל שנבנה על איזה פרט), נמצא ב"קדמוניות", י"ח, א, ד, בשנוי צורה: "הצדוקים חושבים למדה יסרה את המחלקת על דברי רבותיהם המלמדים אותם את תורתם" — לאמר: מורים הלכה בפני רבותיהם, — בזה ראה יוסיפוס מדת כעס ואיבה, בנגוד לפרושים שכבדו את הזקנים ולא המרו את פיהם ולא דברו בפני הגדולים מהם בחכמה ובמנין. המחבר הוסיף שם, כי תורת הצדוקים היא נחלת מיטעים, אולם הראשונים במלרה (טובי העם ועשיריו), וכום דבר שיש בו ממש לא נעשה על־ידי הצדוקים (בעולם היצירה הדתית), וכשהם מגיעים לשלטון, הם על־כרחם, מהיית האנס, מבטלים דעתם מפני דעת הפרושים (בענייני מספט), כדי שלא תקון בהם נפש העם.

פרק תשיעי (קדמוניות, י"ח, מראשית פרק ב עד טוף פרק ז). הפרק הקצר הזה מספר לנו דברי ימי תקופה אריכה שלשים וארבע שנה (משנת ג"א תשס"ו עד ת"ח — 6 עד 40 למנין א"ה) — וכלל אותם בשתיים־שלוש ידיעות מקטעות. גלוי הדבר, שלא נמצאו למחבר שום מקורות ספרותיים לתולדות היהודים בתקופה הזאת, ומן המסרת לא קבל שום דבר הראוי לזכרון. הידיעות המדיקות על־דבר כספר שנות מלכות אוגוסטוס וטיבריוס נלקחו, כנראה, מדברי ימי מלכי רומא (האנלים של הקיסרים הראשונים). הידיעה על־דבר בנין הערים (יוליס, טבריה, קיסריה של פיליפוס) היא מן המפרסמות שבימים ההם. מן הנציבים ששמשו בארץ יהודה הזכיר כאן המחבר (מלבד הנציב הראשון קופוניוס, שהוזכר בפרק הקודם) רק את פילטוס לבד, הוא המפרט לגנאי גם מספרות האונגליון. פילטוס היה רשע מפרסם ושמו נשאר לקללה, נציבותו נמשכה משנת ג' תשס"ו עד תשצ"ו (26 עד 36), כלומר, קרוב ללדת יוסיפוס (שהייתה בשנת תשצ"ח—38). בודאי כמע המחבר את פרכת מעשי פילטוס מעדיר־ראה שהיו באותו מעמד, ואף־על־פי־כן יש כאן כתירות קלות לדברי המחבר ב"קדמוניות", שנכתבו על יסוד מקורות ספרותיים. ב"קדמוניות" האריך המחבר בדברי ימי התקופה הזאת וכלל אותם בששה פרקים, והביא פרטים רבים שלא נזכרו כאן ובה מלא את החלל ההיסטורי. — ד. פילטוס התכין להספיק מים לירושלים ממעין רחוק מן העיר ארבעים ריס (בפנים התרגום נדפס בטעות "פרסה" במקום "ריס"). ב"קדמוניות", י"ח, (ספר ב, פרק ח, י"ד-ט ד) [הפרושים והצדוקים — הנציבים הראשונים

ג, ב, כתוב כי המצין הזה היה רחוק מירושלים מאתים ריס, וזהו בודאי גוזמה. —
ה. נסיעת אגריפס אל רומא מתארת בספר „קדמוניות“ בפרטות יתרה (ושם לא נכתב, שמטרת
אגריפס בנסיעתו זו אל רומא היתה להבאיש את ריח דודו וגיסו אנטיוס בעיני הקיסר
טיבריוס, ורק בזמן מאחר, כשנטע אנטיוס אל רומא לבקש מלוכה מקליגולה, שלח אחריו
אגריפס ציר אחד להכות אותו בלשון לפני הקיסר החדש הזה), וכמרכן גם פרשת חיי
אגריפס ברומא ומאסרו ויציאתו לשלום. — ו. גיוס (קיוס) קליגולה ישב על כסא-מלכותו
בשנת ג' תשצ"ו (37) ובה בשנה נתן לאגריפס את נחלת פיליפוס וקרא אותו למלך. גלות
הורדוס אנטיוס אל עיר לוגדונוס (עכשו Lyon) אשר בגליה היתה, לפי דברי „קדמוניות“, בשנה
הרביעית לקליגולה (ג' ת"ת—40) ובה קבל אגריפס על נחלתו גם את הגליל ועבר-הירדן (פריה).
פרק עשירי קדמוניות, ספר י"ח, ה, ב—ט). על-דבר גזרת הקיסר גיוס קליגולה,
להציג את צלמו בבית-המקדש, ספר גם פילון איש אלכסנדריה בספרו „המלאכות אל גיוס“,
כרשה ל, ולהפך. הסבה לְכָבֵר היה כעס הקיסר על אשר הוציאו יהודי אלכסנדריה את
צלמי תבניתו מבתי-כנסיותיהם, ששם הציגו אותם היִנָּים יושבי העיר למען הרעמים (פילון
בספרו „נגד פלקוס“, ובספר הנזכר. קדמוניות, י"ח, ה, א), וכמרכן גם הריסת המזבח,
שהקימו היִנָּים בעיר יבנה לכבוד הקיסר, על-ידי היהודים יושבי המקום (פילון, המלאכות,
ט). גם טציטוס הזכיר את הגזרה הזאת (בספרו Historiae ה, ט). על-דבר מעשי הידללותו
של קליגולה, שימו אה-עצמו לאלהים, הרבה לספר סויתוניוס ב„חיי קליגולה“ (פרשה
כ"ב): „הוא נתן פקדה להביא מארץ יון את פסלי האלים המלאכות והקדושים
בעיני ההבים, ובכללם את הפסל הידוע של זוס אשר באולימפיה (מעשה ידי אביר-
הפסלים פידִיִס), ולקצץ את ראטיהם ולהציג עליהם את תבנית ראשו. הוא נכנס פעם
אל המקדש של הדיוסקוריים (קסטור ופולוקס) וישב לו בין שני האחים-יהואים וצוה לקהל
הבא אל המקדש להקטיר לו, וגם נקרא בשם „פיטר אלהי לטיים“. גם ברומא צוה לבנות
מקדש מיוחד לכבוד אלהותו ולהקים שם עבודת-התמיד ולהפקיד עליה כהנים מיוחדים. —
א. ב„קדמוניות“ כתוב, כי קח עמו פטרוניוס שני לגיונות, והמספר שם נכון יותר, כי גם
פילון מספר כדבר הזה (עין שירר בספרו הגדול, חלק ראשון, 503, הצרה 178). — ב. על-דבר
הנהר בל או בליאוס שקבת עכו ספר גם פליניוס הרומי במקומות שונים, וכמרכן גם על
תעשית הזכוכית שם (חול הנהר הזה היה טוב מאד לעשית הזכוכית). גם טציטוס מספר,
כי במקום ההוא גלו הצידינים את הזכוכית לראשונה (Hist. ה, ז). ממנו, הנזכר כאן,
נחשב במסרת היִנָּים לאחד מלכי כוש העתיקים, שהשתתף במלחמת טרויה. היִנָּים בקשו
לראות בפסלי-ענקים (קולוסים) שונים בארץ מצרים את תבנית הגבור הזה. ההופעה הטבעית
הנפלאה בככר-הזכוכית שבקרבת עכו אינה נכרת עוד בזמננו. כנראה, היה החם גדול במקום
ההוא עד כדי להתיך את החול לזכוכית — ג. ה. הפרשה הזאת מספרת ב„קדמוניות“
בפרטות יתרה, ויש קצת שוני בהרצאת המשאומתן שבין פטרוניוס ובין היהודים. בין
טובי היהודים, שהפצירו בפטרוניוס שלא ימלא את מצות הקיסר, נחשבו גם אריסטובולוס,
אחי המלך אגריפס, וחלקיה „הגדול“, אשר הקים אותו אגריפס אחר-כך לנציב. — המעשים
האלה היו בראשית שנת ג' תת"א, סוף שנת 40.

פרק י"א. הפרק הזה מקיף זמן של שבע שנים (ג' תת"א—תת"ח, 41 עד 48).
ב„קדמוניות“ הקדיש המחבר לתקופה הקצרה הזאת — למאורעות שקרו בימי ילדותו — ספר
שלב (הוא ספר י"ט) ועוד פרקים אחדים של הספר הבא אחריו (ב עד פרק ה, ב), והכניס
שמה גם את פרשת מלכי חזית, שקבלו את דת ישראל, ואת כל המוצאות אומם. —
א. בטעות נדפס בפנים, שְׁלָךְ גיוס (קליגולה) שלש שנים וששה ירחים — במקום: ושמונה
(ספר ב פרק ט, ד—י"א, א)

ירחים, שבמקור היוני המתקן. המספר הזה נמצא גם ב„קדמוניות“, י"ט, ב, ה. לעמתיאות ספר סוֹטוֹנוֹיוֹס הרומי, כי הקיסר הזה מִשָּׁל שלש שנים ועשרה חדשים ושמונה ימים (קְלִיגוֹלָה, פרשה נ"ט). הוא נהרג בראשית שנת 41 (ג' תת"א) בתשיעי לפני הקלנדה של חודש פברואריוס = 24 ינואריוס (שם, פרשה מ"ח). הספור על־רצח הקיסר ותפקיד אגריפס בשעת מעבר הממשלה אל קלודיוס הובא בספר „קדמוניות“ בפרטות יתרה. — על־דבר הארצות שנתן הקיסר קלודיוס למלך אגריפס כתב יוסיפוס ב„קדמוניות“ (י"ט, ה, א). הוא קים בידו את הממשלה אשר נתן לו גיוס ועוד הוסיף עליה את כל יהודה ושמרן אשר היו בידי הורדוס אבי אביו, את המדינות האלה קבל אגריפס על־פי חק הירשה. אולם קלודיוס נתן לו עוד משלו את אבֶל (אביליה, לַרְגִלִי מוֹל־הַלְבֹּנוֹן) אשר היתה נחלת לַיִסְנִים לפניו, ואת הארץ אשר בהר הלבנון. הנוסחה הזאת נאה יותר מהמובאה כאן, שנתן הקיסר קלודיוס לאגריפס את „כ כל מלכות אבותיו והוסיף עליה את טרכון וארץ חורן שנתן אוגוסטוס להורדוס“ (אם־כן גם אלה הן נחלת אבותיו) — והנה המדינות האלה היו ראשית מלכות אגריפס בימי קליגולה). פקדת הקיסר, שנחקקה על לוחות נחשת, לא היתה לפני יוסיפוס ברומי גם בשעת כתיבתו את ספר „קדמוניות“, ולא הכניס אותה בכלל יתר התעודות של הזמן ההוא שפרטם ב„קדמוניות“, י"ט, ה, ולהלן. — המחבר קצר כאן מאד בדברי ימי מלכות אגריפס, כי, כנראה, כבר היה לו המבוא ההיסטורי הארך לִסְרָה ומָהָר לעבור אל יוֹסֵף עֵינִין הַסֵּכֶר. לעמתיאות מסר לנו הרבה פרטים ממלכות אגריפס ב„קדמוניות“, ספר י"ט. יוסיפוס משפחת אגריפס נמצאו ב„קדמוניות“, י"ח, ה, ד, ושם מבאר, כי אשת אריסטובולוס אחי אגריפס היתה יוטפי בת שמשיגרים מלך חמת (אַמְטָה), וילדה לו בת ושמה גם־כן יוטפי והיא חרשת; אשתו של המלך אגריפס, קפרוס, היתה בת פצאל (בן פצאל אחי הורדוס) מאשתו של־זֶסֶרְצִיוֹן (סלמפסי) בת המלך הורדוס ממרים החשמונאית. אשתו הראשונה של הורדוס השני, מלך כלקיס (אחי אגריפס), היתה מרים בת יוסף (בן יוסף אחי המלך הורדוס) מאשתו איליפסי בת הורדוס מאשתו מלתיקי השמרנית. בני אלכסנדרוס (בן הורדוס ומרים החשמונאית) מאשתו גלפירה היו אלכסנדרוס (הצעיר) וטיגרנס, שעזב את דת ישראל ונעשה למלך בארמניה, וכמו־כן גם טיגרנס השני, בן אלכסנדרוס הצעיר, היה למלך בארמניה ועזב את דתו. — על־דבר הנציבים הראשונים אחרי מות אגריפס, קוספיוס פדוס וטיבריוס יוליוס אלכסנדר, ששמשו משנת תת"ד עד תת"ה, 44 עד 48, כתב יוסיפוס כאן מעט מאד, והאריך ב„קדמוניות“, ספר כ, פרק א ופרק ה.

פרק י"ב (קדמוניות, כ, ה, ג, עד סוף פרק ו). א. את מספר ההרוגים במוצאי בית־המקדש מסרתי בפנים על־פי ההוצאה הישנה של ספר „מלחמת היהודים“. בהוצאת גיזה בא מספר מגזם, של שים אֶלֶף, ב„קדמוניות“ (כ, ה, ג) — עשרים — אף. מכיון שבמאורעות מעין אלה מרגשת תמיד נטיה להפריז במספרים, בחרתי לי את הקטן שבהם. — ב. אנשי־הצבא השומרים עלב הסדרים בארץ יהודה היו ברבים מן היונים ובני הנכר אשר בסבטי ובקיסריה, ואיבת־עולם שלטה ביניהם ובין היהודים. את שנאתם ליהודים הראו גם ביום־טוב שעשו להם בהודע דבר מות אגריפס הראשון, כי שתו ושכרו ועשו נאצות גדולות בצלמי אגריפס ובנותיו. הקיסר קלודיוס צוה על הנציב קוספיוס פדוס להפריע מבני הנכר אשר בסבטי ובקיסריה על מעשי־הנבלה האלה, ולהגלות את פקודי הצבא בני המקומות ההם אל ארץ רהוקה ולהביא תמורתם צבא אחר אל ארץ יהודה, אולם החיבים הבינו לכפר את פני הקיסר ונשארו בארץ יהודה, וסע עלצו רעות רבות ליהודים, משנאתם הגדולה להם, ומהם היו גם הגדולים שהרגיו את היהודים בימי פלורוס והביאו לידי המרד. אספיוס הגלה אותם מארץ יהודה (קדמוניות, י"ט, פרק ט). מן הצבא הזה יצא (ספר ב, פרק י"א, א. — י"ב, ב) | אגריפס והנציבים שאחריו

האי־שנבל את כבוד המקדש, וחברו שקרע את ספר התורה. — ג, ממסעות לשון המחבר כאן יוצא, כי טובי השמרונים בקשו את קומנוס ללכת אל הגליל ולעשות משפט בחיבים (הינו, בשמרונים עצמם, שהמיתו את עולי־הרגלים). לצמת־זאת ב„קדמוניות“ (כ, ו, א) מבאר, שטובי הגליל פנו אל קומנוס לבקשו, כי יגאל את דם אחיהם הנהרגים מידי השמרונים, אולם קומנוס לקח שחד מהשמרונים ולא שעה לדברי היהודים. ההרצאה הזאת היא יותר קרובה לאמת. — יונתן בן חנן הכהן הגדול, שעמד בראש צירי היהודים שבאו אל הנציב קודרטוס לעיר צור, לא היה הכהן המשרת, כי־אם מי שהיה כהן גדול לפני (בימי הנציב ויטליוס, קדם מלכות אגריפס, בשנת ג'א תשצ"ז, 36—37 למנין א"ה), והיה אחד מגדולי ההשפעה בארץ יהודה גם אחרי שנדחה ממשָׁרוֹ. — 1. קודרטוס שלח את מי שהיה כהן גדול יונתן ואת הכהן הגדול המשרת חנניה בן נדבאי ואת בנו חנן אל רומא, וגם את קומנוס וראשי השמרונים לעמוד למשפט הקיסר קלודיוס. ב„קדמוניות“, כ, ו, ב, הִזְכֵּר רַק חנניה הכהן הגדול וחנן הראש (כנראה, הפקיד בבית־המקדש, ולא נחשב שם לבנו של חנניה הכהן הגדול) עם אנשיהם, שנאסרו בנחשתים (ולא התברר אם רק הקרובים אליהם נאסרו, או גם הכהן הגדול וחנן) ונשלחו אל רומא. המחבר השמיט שם את יונתן הכהן הגדול, אולם במקום אחר ב„קדמוניות“ (כ, ה, ה) מבאר, שיונתן הכהן הגדול בקש את הקיסר להקים את פליכס לנציב ביהודה — ומכאן ראיה שניה, כי היה ברומא באותה שעה. והנה ב„קדמוניות“ ספר יוסיפוס, כי בעזרת אגריפינה אשת הקיסר, שנשא אגריפס הצעיר חסד לפניו, יצאו היהודים זכאים במשפטם. — יש להוסיף עוד, שטציטוס בספר Annales, י"ב, ג"ד, כתב כי בו בפרק היה קומנוס נציב בשמרון, ופליכס — בגליל, ואז פרצה מריבה בין היהודים ובין השמרונים, ושני הנציבים היו אשמים בשפיכות הדם, אלא שרק קומנוס נשלח אל הקיסר למשפט, ופליכס נבחר להיות אחד הנינים. רב חוקרי דבריהימים גותנים להרצאת יוסיפוס, שהיה ער־ריאה למאורעות ההם (בשעת ג'א תתי"ב — 52, יוסיפוס היה אז בן ארבע־עשרה), את משפט הבכורה. יש להשלב, כי רצח עולי־הרגלים ע־ידי השמרונים היה בזמן חג־הסכות תתי"ב (51), והמלחמה שבין היהודים ובין השמרונים היתה בחרף תתי"ב (51—52), קודרטוס בא אל ירושלים בחג־המצות אחרי שלחו את שני הצדדים אל רומא. המשפט היה באביב תתי"ב (52), ואז הוקם פליכס לנציב בכל ארץ יהודה והגליל ועבר־הירדן, ובשנה הבאה (תתי"ג — ראשית שנת 53) נתן הקיסר לאגריפס השני את ממשלת הבשן וטרוכון ואבל אשר בעבר־הירדן ולקח ממנו את כלקיס שהיה סם מלך ארבע שנים (משנת תתי"ח—48). — 7. ע־דבר נציבות פליכס ביהודה ספר לנו גם טציטוס במקום הנזכר ובספרו Historiae, ה, ט, ששם הוא מעיד עליו כי „בעצם אכזריותו ומשבתו עשה משפט מלכים בגסות־רוח של עבד (המגיע למלוכה)“. גם סויטוניוס ב„חיי קלודיוס“, פרשה ב"ח, כותב על הקיסר הזה, כי נתן כבוד רב לפליכס והקים אותו לראש גדודים ולהקות רוכבים והפקיד אותו לנציב על ארץ יהודה, והוא נשא לנשים שלש מלכות (בנות מלכים). רק שתי נשי פליכס נודעו לנו, האחת היתה נכדתו של אנטוניוס מרע אהובתה קליאופטרה מלכת מצרים (טציטוס), והשנית דוטילה בת המלך אגריפס הראשון. — קלודיוס מת בשנת י"ד למלכותו ביום השלישי לאידים של אוקטובר — י"ג אוקטובר שנת 54. מספר ימי מלכותו הִזְכֵּר כאן מדיק מאד.

פרק י"ג (קדמוניות, כ, פרק ז, עד פרק ת, ח). ע־דבר הרעות שעשה פליכס לא ספר לנו יוסיפוס כאן בפרוטרוט, ב„קדמוניות“ הרחיב את הדבור ומטר לנו כי עשה הנציב לפרקים יד־אחת עם השודדים, כדי לנצל את העשירים, וגם הסית אותם להמית את הכהן הגדול יונתן, אשר הוכיח אותו על מעשי אכזריותו. וגם נאמנה עלינו עדות טציטוס וספר ב, פרק י"ב, ב—י"ג)

על רשעו ואכזריותו של פליכס. לְעוֹן היותר גדול חשב יוסיפוס, כנראה, את המעשים שעשה בעיר קיסריה, אם גם הצדיק את מעשהו מצד השעה. אהבת-הבצע של הנציב הזכרה גם בַּמַּפְצְלִי הַשְּׁלִיחִים, כ"ד, פסוק כ"ד, וְהֵלֵךְ. שם מספר, כי לא המית הנציב את השליח פולוס (כמו שעשה לבעלי-הנסים ולנביאי-השקר), רק שָׁם אותו בנחיתים, למלא את רצון היהודים, — ושם נחשב פליכס לאוהב היהודים, שגם אשתו דרוסילה הייתה יהודייה. — ג. את הטיקריים של זמן פליכס קרא יוסיפוס בַּקְדְמוֹנוֹת בשם לַסְטִים סתם. המלה טיקריים אינה יוֹנֵית, כִּי־אם רומית. הוראת המלה Sica מאכלת, סכין עָקוּם של רוצחי חרש. Sicarii נקראו ברוחית רוצחים, ביחוד רוצחי הרש. המלה נמצאה גם במסגה בצורת „טיקריקון“ (צורה יוֹנֵית שנגזרה מן המלה הרומית) והוראתה: העניינים הנוגעים במעשי רוצחים ושוודים. במה נבדלו השוודים האלה מהשוודים הַזְּכָרִים לראשונה, בני סיעתו של אלעזר בן דינאי, לא גלה לנו המחבר. באמת אלה ואלה, וכמִן־כֵּן גם בעלי-הנסים במדבר ונביאי-השקר, לא היו אלא סיעות שונות של חולמי מלכות-שמים ואוהבי-החרות, שמיסרם הלך ורב בתקופת הנציבות השנית, עם התחזקות כח הזדון והתרבות השעוררית בארץ. — ד. האמונה בנסים ובנפלאות התחזקה מאד בתקופת מלכות-רשע זו, והעם המאמין בדברי הנביאים חכה בכליוֹן עינים לַגְּאֻלָּה הבאה בדרך-נס. כל דברי הנביאים שלא התקיימו נכנסו אל עולם התקוה המשיחית, ועוד המִין נסים ונבִלְאוֹת שבאו בסוף ספר דינאי ובספרים הגנוזים. במעמד זה נמצאו הרבה אנשים בעלי-הזיה, ששגו בחלומות והתעו את העם אחריהם, אלה התאמרו לעשות מופתים בשמים ובארץ, ואלה חשבו לַקְרֹב את ביאת הגואל, והיו גם מי שחשבו את-עצמם לגואלים. ההלומות המשיחיות לא התחילו בזמן פליכס, כי כבר קדם הנציב הזה, בימי קוספיוס פדוס (בשנת ג' תת"ה או תת"ו — 45 או 46), בא „רמאי“ אחד אל ירושלים, ושמך תודוס (Theudas), וקרא עצמו לנביא והבטיח לָעַם לְבָקוּע את מי-הירדן (כמעשה יהושע, אֵלֵיהוּ וְאֵלֵי־שָׁעַ) וקהל המאמינים בו לָקַח אֹתוֹ את כל רכוּכוֹ וְהֵלֵךְ אַחֲרָיו עַד יַרְדֵּן. פדוס שלח צבא על יאמיני-הנפלאות האלה, שנחשבו בעיניו למרדנים במלכות, והביא המון רב ואת תודוס לָקַח בְּשָׁבִי וּכְרַת אֶת רֹאשׁוֹ וְהִבְיִאוּ אֵל יְרוּשָׁלַיִם (קדמוניות, כ, ה, א). כאן השמיט המחבר את ספור המאורע הזה, אולם מכלל דבריו (למעלה, פרק י"א, ו), שפדוס והנציב הבא אחריו טיבריוס אלכסנדרוס נהגו את העם בשלום ובמנוחה ולא נגעו בקדשוֹ— שומעים אנו, כי ישר יוסיפוס את לֵח פדוס במעשה הזה, וכמוֹכֵן חשב לטיבריוס אלכסנדרוס לצדקה, שהמית את ראשי אוהבי-החרות יַעֲקֹב וְכַנְעוֹן בני יהודה הגלילי. — ה. בַּקְדְמוֹנוֹת (כ, ה, ו) מספר, כי מספר המאמינים בנביא המצרי, ההרוגים בידי פליכס, היה כארבעת אלפים, ומאתים נִלְקְחוּ בְּשָׁבִי. — ז. הטענה של היוֹנִים (הטורוהֶלְנִים) היושבים בקיסריה באה בַּקְדְמוֹנוֹת (כ, ח, ז) בשנוי גוסחה: אמנם הרודוס בנה את העיר — אולם כבר זמן רב קִדְם הורדוס נמצאה על מקומה עיר סורית מגדל-סטרוֹן, בטרם דָּרְכָה שָׁם כֶּף רַגְלֵי יְהוּדִי. היהודים והיוֹנִים נחֲלְקוּ אֶפְסוֹ עַל־דְּבַר זְכוּת האורחים בעיר הזאת. — בין אלה ואלה פרצה מלחמה בחזות העיר וחללים נפלו משני הצדדים, בעיר יד היהודים הייתה על־העליונה, עד אשר התערב פליכס בדבר ודרש מהם לַשְׁקוֹת תַּחֲתָם, וכשסברו היהודים לַמְלֹא את הפקדה, שלח עליהם אנשי-צבא ואלה המיתו אחדים מהם ובוזו את רכושם.

פרק י"ד (פרשיות א—ג — קדמוניות, כ, ח, ט, עד סוף הספר). א. פֶּסְטוֹס היה נציב בארץ יהודה כשתי שנים (תת"ך—תתכ"ב, 60 עד 62). הוא שָׁם את לבו לַעֲבֹר את כל „השוודים“ מן הארץ, ומפני־זה זכה לַשְׁבַח בפי המחבר. בַּקְדְמוֹנוֹת, כ, ח, ט, מִנְאָר, כתבן אחרי בואו אל ארץ יהודה נתן לַיְדֵי־יָד: שלוח צירים אל רומא, כדי להתאונן על מעשי הַשׁוֹד שעשה פליכס בארץ, אולם פֶּלֶס אחי פליכס המליץ עליו בפני הקיסר נירון (ספר ב, פרק י"ג—י"ד, א)

[ה נציבים פליכס ופסטוס

ולא ענש אותו. וצירי הטורים אזרחי קיסריה שחדו את בורוס, מורו וסופרו של הקיסר, להבאיש בעיניו את ריח היהודים יושבי העיר, והקיסר נפתה לדברים האלה ושלל מיהודי קיסריה את משפט האזרחים. — ממעשי פסטוס מס' יוסיפוס רק אחד — שקם בימיו מתעתע חדש ובקש להוליך את העם אל המדבר ולהבטיח לו את הגאלה, והנציב הכריע אותו ואת כל המאמינים בו לטבח. לעמת-זאת פשה נגע הסיקריים בארץ והיא מלאה כלה שד ורצח. פסטוס לא מלא אפוא בשלמות את הכונה „הטובה“, שיתם לו המחבר וחשב אותה למעשה. בימי פסטוס הקים אגריפס השני עליה גדולה על-גבי ארמון החשמונאים והציץ ממנה על עבודת בית-המקדש, וטובי ירושלים והעם חשבו, כי הדבר הזה הוא מעשה אשר לא יעשה, ועל-כן הקימו חנונה גבוהה על האולם המערבי של בית-המקדש, ובוה הסתירו את החצר הפנימית מעיני המלך וגם מעיני הנציב הרומאי המשגיח על עבודת בית-המקדש בימי-מועדו. המלך וגם הנציב כעסו מאד על הדבר הזה וצונו להרוס את החומה, אך היהודים שלחו עשרה צירים ואתם את הכהן הגדול המשרת ישמעאל בן פיאבי ואת חלקיה, אשר על אוצר המקדש, אל רומא לבקש את הקיסר שירשה להסאיר את החומה על מכונה. סבינה פופיה אשת נירון עוררה אותו למלא את רצון היהודים, אולם עכבה את ישמעאל ואת חלקיה — בתור בני-הערבות — בעיר רומא. (קדמוניות, כ, סוף פרק ח). הדבר הזה היה, כנראה, בשנת תתכ"ב—62, קרוב למות פסטוס. ב„מפעלי השליחים“, פרק כ"ה—כ"ו, מספרים הדברים שעברו בין הנציב הזה ובין השליח פולוס הטרסי בעיר קיסריה, בשנת תת"ך או תתכ"א (60 או 61). — הנציב אלבינוס שמש משנת תתכ"ב (62) עד תתכ"ה (סוף 64). ב„קדמוניות“ (כ, ט, ב) המתיק המחבר הרבה את גזר-הדין, שהוציא כאן על הנציב הזה, וכתב, כי בבואו אל ירושלים השתדל בכל כחותיו להשיב את השלום בארץ ולהקים בה סדרים וצוה להמית המון גדול של סיקריים. אולם מי שהיה כהן גדול חנניה ויתר הכהנים הגדולים וקרובי אגריפס קוסטובר ושאלו הרבו שד והמט בארץ והרגו את הסיקריים, ואלה תפשו את בנו של חנניה כהן גדול, את סופר-המקדש אלעזר, ואסרוהו והכריחו את אביו לפדות כפר-נפשו עשרה אנשים מבני חבורתם, שהיו אסורים תחת ידי אלבינוס (שם, פרשה ג). קדם מסרו את הנציבות לגסיוס פלורוס צוה אלבינוס להמית את מנהיגי „השודדים“ העצורים בבתי-כלאים ולשחרר את כל „השודדים“ שנתפשו על עוונות קלים, בקבלו כסף פדיון נפשם, ובוה נתרקנו בתי-הכלאים, אולם כל הארץ מלאה שודדים ורוצחים (שם, פרשה ה). —

ב. גסיוס פלורוס היה יליד עיר קלזומיני באסיה הקטנה (לא רחוק מעיר סמירנה), ואשתו קליאופטרה היתה ידידה של סבינה פופיה, אהבת הקיסר נירון, ועל-ידיה הגיע למשרת נציב ביהודה (קדמוניות, כ, יא, א). הנה כי כן הביאה סבינה פופיה אוהבת-היהודים את הצרה הגדולה והנוראה על ארץ יהודה פלורוס נעשה לנציב בסוף שנת 64 (ג' תתכ"ה), ובשנה הבאה (ג' תתכ"ה—65) מתה סבינה פופיה (לפי דברי סוסיניוס ב„חיי נירון“, פרשה ל"ה, המית אותה הקיסר בידיו), ואז התרה הרצועה, ופלורוס יכול לעשות מעשי זדון ככל העולה על רוחו. — ג'. עדי-כאן כפל יוסיפוס את הרצאת המאורעות ב„קדמוניות“. — צסטיוס גלוס הוקם לנציב בסוריה עוד בשנת ג' תתכ"ג (63), כנראה מדברי צטיטוס (Annales, ספר ט"ו, כ"ה). הוא בא אל ירושלים לחג-המצות תתכ"ו (66), כי, כנראה, הקשיבה אזנו שמך דבר-תלונה על מעשי פלורוס ונסע אל ארץ יהודה לבקר אחיו. — ד'. לפי דברי יוסיפוס ב„קדמוניות“, כ, ת, ט, הוציא נירון קיסר כתב-פקדה לפיות את כל היינים (הסורים) יושבי קיסריה על-פני היהודים בני העיר סמוך לפטורי פליכס (בשנת תתכ"כ—60), אולם דבר-הפקדה הזה נעצר קרוב לשש שנים — ואולי היתה יד הקיסרית אוהבת-היהודים באמצע, אבל אחרי מותה עלתה סוף-סוף בידי הטורים להשיג את פתשגן הכתב. — ה'. יש מי (ספר ג, פרק י"ד, א—ה)

שחושב, כי התכוננו היונים להרעים את היהודים בהקריבם קרבן־עוף, כמנהג המצרעים שבקרב ישראל, וזוהו רמזו להם, שהם בני מצרעים (מימי מניחון המצרי חשבו היונים, כי היהודים יצאו מגזע המצרעים המגדים מארץ מצרים). המעשה הזה והפרעות הראשונות בירושלים קרו בחודש איר תתכ"ו (66). — ח. ארמון המלך שבו לן פלורוס הוא, כנראה, ארמון הורדוס ממערב לארמון החשמונאים בעיר העליונה. — ט. השוק העליון נמצא, כנראה, גם הוא בעיר הצליונה, והיה מקום מושב עשירי העיר. — על־פי החקים הנקראים על שם קטון הוקן (leges Porciae) היה אסור לנציבים הרומאים להלקות ולצלוב אזרחים רומאים בכל המקומות. הענש היחיד החמור על־פי החק היה ענש גלות. כמובן, לא הקפידו הנציבים בחק הזה — ביוחד מימי מלחמות־האחים ברומא. מעמד „הרוכבים“ (equites) נחשב ברומא לשני במעלתו למעמד הוקנים הכרי־המוצצה (senatores). הם נסאו טבעת־זהב ושמלה עם פטי־אראבן צרים (tunica angusticlavia).

פרק ט"ו. זהו כל כִּנְת פלורוס בדרישתו המשנה, לקבל את פני שני הגדודים, מתבררת מחוך פרשה זו. הוא רצה להסיה את דעה עם ירושלים ממנו, כדי שיוכל בינתים להתנפל עם הצבא, שנמצא עמו בארמון המלך, על בית־המקדש ולשלול את האוצר, וחשב כי הקטטה שתפרוץ בין העם ובין הגדודים, הבאים אל העיר מְקוּדֶשׁ, תשכיח את הנִּפְלָה שעשה. אולם חפצו לא הצליח בידו, כי היהודים שנדחקו אל הבירה ולא הר־הבית היו רבים במספרם, עד כדי לעצור בעד הרומאים המתנפלים עליהם משני צדדים, מן הצפון (ביותא) ומן המערב (חצר המלך), וליתר בטחון הרכו עוד את האולמים המחברים את הבירה עם הר־הבית. כשגוכח פלורוס לראות, כי גם בתפשו את הבירה לא יוכל לבקוע אל הר־הבית, נואס מחפצו. עכשו הבין פלורוס, כי גוש את הסאה והוא צפוי לענש על הרצח שעשה בירושלים, ועל־כן נסה להפיש את דעת העם.

פרק ט"ז. ג. הסבה, שלא רצה אגריפס לעלות צירים אל הקיסר להתאונן על פלורוס כתף ומיד, לא נודעה לנו בברור. יוסיפוס כותב, כי דבר כזה נחשב למעשה־איבה — כלפי מי? כנראה, לא רצה אגריפס להחיש את הדבר עד אשר יוציא צסטיוס גלוס, אשר למשמעתו טר פלורוס, את משפטו. גם הנסיון הכר, שתלונות היהודים על פלורוס במעמד צסטיוס (לעיל, ט"ו, ג) הביאו לידי כל הפרעות הזאת, הכריח אותו לחכות עד אשר יוסר פלורוס ממשמתו על־ידי הקיסר ולא יוכל עוד להרשיע. — ד. הנאום של אגריפס בצורתו זו הוא, כנראה, יצירת המחבר, ונכתב כמו שצריך היה להיות. יש מי שחושב, כי עוד מטרה אחרת היתה ליוסיפוס בנאום הזה — להטיל את מורא הרומאים על עמי־המזרח הקוראים את ספרו (המשפט הזה הוא צורק, בתנאי שיהיה ברי בידינו, כי גם במהדורה הראשונה — הארמית — של ספרו הכניס את נאום אגריפס בצורה שנמצאה כאן). אולם הרבה חוקרים נוטים לדעה אחרת וחושבים, כי הנאום, כפי שהוא מסור כאן, קרוב בתכנו ובצורתו לדברי אגריפס השני כמו שנאמרו באותו מעמד. המלך הזה היה מצד אחד איש־תפוחות ורודף־תענוגים (רקם זה עושים עלינו הדברים המספרים ממנו בספר קדמוניות), אולם מצד שני גם איש משיכל ויודע פרק בהליכות העולם. הוא נחשב בדורו גם לגדול בדיעת תורת־היהודים והלכותיה. ב„מפעלי השליחים“ (כ"ו, ב—ג) מספר, כי פולוס השליח פנה אליו (בערך שנת הת"כ—60) בדברים אלה: „אשרי חלקי שוכחתי לעמוד לפניך, מלכי אגריפס, כדי להצטוק על כל דברי האשמה שהוציאו עלי היהודים. כי הנח חכם גדול אתה בכל מנהגי היהודים ושאלותיהם (שאלות הדת)“. אגריפס בקר פעמים רבות את העיר רומי והיה קרוב לחצר שני הקיסרים קלודיוס ונירון, ונכבד בעיניהם. ולפיכך יש לחשב, שידע ידיעה ברורה את כל הליכות הממשלה הגדולה הזאת, את גבולותיה הגיאוגרפיים הרחוקים, את (ספר ב, פרק י"ד, ה—ט"ז, ד) [גרוש פלורוס—נאום אגריפס השני

מדינותיה הרבות ומספר עריהן, את גדל הצבא השוכן בכל מדינה ומדינה לשמור על הסדר, ואת המסים השונים שהוטל על כל אחת לשלם לרומאים. הידיעות הממשיות הנמצאות בנאום הזה הן מקור חשוב לידיעת שלטון-הרומאים והליכותיו, וחוקרי דברי-היהמים והארכיאולוגיה הרבו להשתמש בהן (כמו שהשתמשו חוקרי קדמוניות צור וצידון בפרק כ"ז שבספר יהזקאל). שאלה אחרת היא, אם באמת הריק אגריפט את ידיעותיו אלה במעשה ההוא. ואמנם נמצאו דברים בנאום זה, שקשה קצת להסבירם מצרך השעה ההיא. למשל, המוכחה כלפי העם, לבטל את הטענות על הנציבים הרומאים, שהקטינה מאד את ערך המעשים הרעים שעשה פלורוס — עם התרעמת על היהודים, שתחת לכבד את הרשות הם באים עמה באותו מעמד, בטרם נסתם הגילל על חללי פלורוס נעלבים שאינם עולבים — היא מורה קצת באותו מעמד, בטרם נסתם הגילל על חללי פלורוס הרבים, שבכללם לא היו קנאים בלבד, כי-אם גם נכבדים וטובי-העם, אזרחים רומאים בני מעמד הרוכבים, ולכאורה היו הדברים האלה עלולים להחליש את רשם דברי אגריפט ולהשיג את הפך בונתו. יותר קל להבין דברים אלה, לכשנראה בהם קשוט מליצי של מחבר הספר, פרי הסקפתו — השקפה על המאורעות לאחר — ומחשבותיו על היחסים שבין היהודים ובין הרומאים קדם התרפן, כי באספקריה המאחרת לפרענות הגדולה בטלו בפניה כל הנוראות והרעות שקדמו לה. — הטענה, שהעם המשעבד המתקומם להסיר את עלו מעל צואריו אינו אלא עבד מתפרק, היא זהה בעינינו, אולם בודאי היתה לפי רוח טובי העם ומנהיגיו רודפי השלום עם הרומאים, וגם ברות הפרושים, שדרשו להכניע תחת שלטון הארץ בתקוה לישועת אלהים אשר תבוא בנט מן השמים ולא בכח אדם. הרעיון, שאבות אבותיו של העם היו טובים ומאשרים ממנו, קרוב לנשמת היהודים, שהסכינה להעריך את הדורות הראשונים (אם ראשונים כמלאכים — אנו כאנשים, ואם ראשונים כאנשים — אנו כחמורים²). המשלים מדברי ימי אתונה וספרטה (לקידיון), שהשתמש בהם אגריפט כדי להראות ליהודים, שעמים אהובי-החפץ לפני מושכים במנוחה בעל הרומאים, היו בנדאי ידועים למשכילי היהודים. כבר בימי הכהן הגדול יוחנן-הורקנוס באו בני אתונה אל ארץ יהודה בתור כוחרים ונתקבלו שם בסבר פנים יפות, ומוצת אתונה והעם התיכו לכבוד הכהן-הגדול היהודי ירזזה כמעשיהם למיטיבי העיר. הדבר היה בימי הארכון אנתוקלס (קדמוניות, י"ד, ח, ה. ועין שירר בספרו הגדול, חלק שני, עמוד 43, בהערה). עם בני ספרטה באו היהודים במשא-ומתן, לפי דברי ספר-המכבים הראשון (פרק י"ב ופרק י"ד), בימי יונתן ושמעון החשמונאים, ולפי המסרת-עוד קדם זמן החשמונאים, בימי הוניו הכהן הגדול (השלישי), באו צירי אריוס מלך ספרטה אל ירושלים לכות ברית עם היהודים (שם). הגוזמאות המספרות על-דבר מסע אחשורוש אל ארץ יון נמצאו בדברי ימי מלחמת הפרסים והיונים של הרודוטס. — הציר אתונה היתה המושלת בערי היונים אחרי הנצחונות על הפרסים עד המלחמה עם שבטי פלופוניסוס (במאה החמישית לפני מנין א"ה). — על-יד הרמופילי הראה מלך ספרטה ליאנידס (בשנת 480 לפני מנין א"ה) גבורות גדולות ונפל חלל על מרומי-שדה, ועל-יד פלטוה (בביאוטיה אשר בין התיכונה) נצח מלך ספרטה פוטניס את הפרסים בשנת 479. אגסילאוס מלך ספרטה חדר עם חיזו אל לב אסיה הקטנה (בשנות 396—395 קדם מא"ה). אולם האחונאים ויתר שבטי יון התחברו יחד לשבור את קרן הקלדימוניים השנואים עליהם ושכר לא היה לנצחונותיו. פיליפוס המקדוני הוא המיסד את גדלת המקדוניים, כי הכניע את כל ארצות יון ובוזה הכין לבנו אלכסנדרוס הגדול את הבסיס לכבושיו הרבים בארצות אסיה ואפריקה. — הבזז למצרים ולערבים יסודו בשפלות המדינית של שני העמים האלה. ממשלת מלכי בית-חלמי במצרים ירדה מאד מוקף המאה השלישית לפני מנין א"ה. הערבים הנבטים היושבים בארץ

(ספר ב, פרק ט"ז, ד)

(ספר ב, פרק ט"ז, ד)

אדום העתיקה (עם העיר הראשה „הסלע“ — פטרה) ובעבר-הירדן, שלפנים נלחמו עם היהודים לא פעם ולא שתיים, היו עכשו משעבדים לרומאים לגמרי ושולחים להם צבא עזר בכל מלחמותיהם. נהר איסטרוס (גם דנוביוס, בעברית של ימי-הביניים דונא, גם טונא) היה קצה גבול ממשלת הרומאים מצפון — לפי הבנת הגיאוגרפים של הזמן ההוא. רק בימי טריגנוס (אחרי שנת 98 למנין א"ה) עברו הרומאים את הנהר הזה וכבשו את ארץ הנקיים (רומיניה של זמננו). — היונים העתיקים חשבו, כי מצפון לנהר הזה אין שום בריה יכולה לעמוד מחמת הקר (הרודוטס). גם אגריפס הזכיר במשך נאדמו את הקרת הגדול שבארץ תרכיה (שהיא מדרום לנהר הזה). על כל-פנים הרומאים כבר ידעו, שאין כאן קצה עולם-הישוב. — בשם ארץ לוב נקראה כל ארץ אפריקה הצפונית ממערב למצרים עד קצה המדבר הגדול הנקרא צהרא (סַתְרָה). ארץ בריטניה נגלתה בפעם הראשונה על-ידי יוליוס ציזר, שנסע שמה עם חייו שתי פעמים, אך לא החזיק שם מעמד. כבוש הארץ הזאת התחיל בימי קלודיוס ונגמר בזמן מאחר — בימי אספסינוס. את האי בכל הקפו לא כבשו הרומאים מעולם, ועל-כן לא ידעו את גבוליו על-בדים ונטו להפריזו במדחם. ארץ עסיה (אסיה הקטנה), וביתוד חלקה המערבי, היתה מרבה באוכלוסים יאד, בערים הרבות יסבו גם יהודים במספר גדול, ומכסת התרומות לבית-המקדש מן הארץ ההיא היתה גדולה מאד. ההניוכים והקולכים יותר עמי הים השחור נכנעו לרומאים אחרי מלחמת מדרת מלך פונטוס וטיגרוס מלך ארמניה, ביהוד בימי פימפיוס והבאים אחריו. הים השחור היה ידוע בשפע עוד בימי הקדם, ועל-כן נקרא בשם הים „הכונא אורחים“ (פונטוס איכטינוס) ובלשון סגינהור „ים מכניס אורחים“ (איכטינוס). כבוש התרכים נשלם בימי הקיסר קלודיוס, הלגינות הרומיים השוכרים על הארץ נמצאו מצפון-מערב לה, בארץ מסייה, שחבר כאן המחבר עם איליריה. הדלמטים, שיכבו בארץ הנקראה על שםם עד היום הזה, נכנעו בימי אוגוסטוס קיסר. מספר הכבשים של הגליים (כאן שלש מאות וחמשה) אינו שוה אצל כל הסופרים. קץ כבוש הגליים היה בימי יוליוס ציזר, מני אז שקטה הארץ ויושביה נעשו לאנשי שלום (רק בקצה הצפון, בארץ בטביה ובלגיה, פרצו עוד מרידות), ועל-כן הסתפקו שם הרומאים בנצב קטן מאד, אלף ומאתים איש כחגו בעיר לוגדונים (ליאון), היא העיר הראשה. הלסיטנים, שיכבו בארץ הנקראה עכשו פורטוגל, נכנעו לבני הרומאים אחרי מלחמות קשות בשנת 137 לפני מא"ה, הקנטברים אשר בצפון הניינג'ה הפירינאי — בימי הקיסר אוגוסטוס. גבול גרמניה היה בימים ההם הנהר ריננס (אחרי המפלג של ורוס בשנת 9 למנין א"ה), ושם חגו ארבעה לגיונות שלא הזכרו כאן (הם הלגינות שעמד בראשם ויטליוס, מי שנקרא אחר-כך לקיסר). גם הפרתים נחשבו כאן לגתני הרומאים, כי בשנת 63, שלש שנים לפני מרד היהודים, בא המלך הפרתי תרת אל רומא וקבל את הנור מידי נירון קיסר. אמנם ההכנעה הזאת לא היה אלא דבר חיצוני בלבד, ושום מט לא שלמו הפרתים לרומאים. — סקיפיון הזכור כאן כמשמעות הענין אינו סקיפיון הגבור (אפריקנוס), שהכה את חניבעל על-ידי זמה בשנת 202 לפני מא"ה, כי אם סקיפיון הצעיר אמיליוס (הנקרא גם נומנטינוס) שהפך את העיר קרתחדשת לתל-שממה, אחרי שכל יושביה נכלו באש ובחרב, בשנת 146 לפני מא"ה. — היונים היושבים בקיריני היו מן השבט הדורי. מלכי בית-תלמי כבשו את ארצם, ויהודים רבים התישבו שם. אחרי נצחון אוגוסטוס על אנטוניוס וקליאופטרה, נכבשה ארץ מצרים יחד עם קיריני תחת יד הרומאים. המרמרידים ישוב מדרום-מערב לקיריני ונכנעו גס-כן בימי אוגוסטוס. בשם סירטים (= שרטונים) ונסמונים נקראו הארצות לחוף הים שבין קיריני ובין ארץ קרתחדשת (טוניס), ושם הים עמק מאד וכסכן לאניות. המורים או הניורטנים רם יושבי קצה מערב אפריקה הצפונית עד הים (ספר ב, פרק ט"ז, ד).

האטלנטי, בארץ הגדולה, "שלישית עולם הישוב" היא כל אפריקה הצפונית שבין חוף הים ובין המדבר, ויושביה נקראו כאן בשם כולל "כושים" (אתיופים). בזמננו קוראים להם "ברברים". — על-דבר היהודים אשר בארץ חדיב צִין ספר ראשון, פתיחה, ב (נהערות). מלכי חדיב היו נכנעים למלכי הפרתיב. — ההשקפה, כי כל שלטון ארצי תלוי ברצון האלהים ובגזרתו, היתה לאטיים וגם לפרושים. זוהי גם השקפת ירמיהו הנביא בשעתו. — בלשון-ערומים השתדל אגריפס להספיע גם על רגש-הדת של שומעיו. באמת מצאו כבר החכמים הגיטיים לדעת הקנאים תחבולות להערים כנגד חקי השבת במלחמה (שמאי היה אומר: "גד רדתה, אפילו בשבת"). אגריפס כִּן לדעת אלה, שלא בקל היה בעיניהם לחשב את מלחמת-החרות למלחמת-מצוה. — האיום של אגריפס, כי היהודים בכל ארצות הגולה יסופו בעון אחיהם המורדים בארץ-ישראל, לא היה מחסר יסוד, כפי שאנו רואים מן הפרקים הבאים. מנאצו של אלעזר בן יאיר במצדה לומר: אנו, כי לוחמי החרות בארץ-ישראל היו שנואים על רב יהודי הגולה יותר משנואנו על הרומאים, והסבה מובנה מאליה. — גם אגריפס בעצמו נמצא במצב קשה מאד, בחור מלך יהודי, בשעת מלחמת אחיו ברומאים. דברי אגריפס, כי פזורי היהודים נמצאו בקרב כל העמים ובכל ערי הישוב, אינם צריכים חזק. דוגמתם מצאנו בהרבה מקורות של הזמן ההוא. בספר "קדמוניות" (י"ד, ז, ב) הביא יוסיפוס קטע מדברי הסופר היווני הידוע סטרכון איש קפודיקא, שמת יותר מארבעים שנה קודם מרד היהודים, על-דבר יושבי היהודים במצרים ובקיריני, שהגיעו כלם לתקף ממשלה והמריצו רבים מעמי הארץ להתיהר, ובכלל הארץ להתיהר: "היהודים נמצאו כמעט בכל ערי האדמה, וקשה למצוא מקום בעולם, שאין העם הזה לרוי בחוכו". כמו-כן נמצא גם ב"מפעלי השליחים", ב, ה: "ויושבי ירושלים היו יהודים אנשים יראים (יראי אלהים) מכל העמים". בצער גדול כתב הפילוסוף הרומאי סְנָקָה, צורר היהודים (הוא רצו על גירון קיסר, ונהרג על-ידו), על היהודים, כי הצליחו מאד, עד אשר נתקלצו בכל הארצות. אינם לא בכל מקום היו אוכלוסי ישראל מרבים במספרם — האוכלוסים הצפופים ביותר היו במצרים ובקיריני, בטוריה ובאסיה הקטנה — וגם מעבר לנהר פרת. — השבעת העם ב"מלאכי האלהים הקדושים" מסמנת את אמונת היהודים בסוף ימי הבית השני. בְּדָאֵי, מלאכי אלהים כאן אינם הנביאים (כמו שהיו עוד בדברי הימים, ב, י"ג, ט"ו—ט"ז), כי-אם הפמליה של מעלה. עוד בספר-קהלת נחשב המלאך למתוך בין האדם ובין האלהים (ה, י"ב): "ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא וכי". אמנם יש חוסיבים, כי "המלאך" כאן טעות-סופר. עוד יותר מפתחת האמונה במלאכים בספר-דניאל, ומהגם בספר-חנן. אמונה זו היתה חביבה בעקר על האטיים, אולם גם הפרושים נטו אחריה — אף כי, כנראה, השתדלו לצמצם אותה מחמת סכנה לטהרת הדת ולאמונת היחוד, — בעוד שהצדקים התרחקו ממנה. — ה, מדברי אגריפס אלה אנו למדים פרט אחד, שהשמיט אותו המחבר בהרצאה הספורית — והוא, שסברו היהודים לשלם את המסים לממשלה. מתי? האם עוד קדם ליד ההיכל של פלוורוס (למעלה, פרק, י"ד, ו), ולפירוזה הַסָד קשור בהרוב הנזכר, או אחרי יציאת פלוורוס חזרו היהודים לשלם את המסים?

פרק י"ז. א. נאום אגריפס והשפעתו ותוצאותיו באו כאן בהכרח פסיכולוגי. כשדרש אגריפס הכנעה תחת יד הרומאים בכלל, מצא עוד אזנים קשובות לעשנותיו הנמרצות ועדין היה בידי טובי-ירושלים להעצור בעם ולהטותו לרצון המלך. אולם כשהוכיר המלך גם את שם פלוורוס הארוך, מיד הפך את הקערה על פיה ורשם דבריו חלף לגמרי — ועכשו מצאו שואפי החרות העם-השכר למשך אחריהם את כל העם, שקפץ רגזו על המלך. אגריפס נחשו בעיני העם והכתר לעזוב את העיר. יוסיפוס לא הודיע לנו את הזמן המדויק של (ספר ב, פרק ט"ז, ה. — י"ז, א) [נאום אגריפס

הדבר, אך ראוי לחשב, שזה היה סמוך לחצי חדש סיון. — ב. המחבר לא באר לנו, מי היו כובשי מצדה מידי הרומאים. מן פרשה ה' נראה, שאלה היו הקנאים (או ה"סקיריים") מסיעתו של מנחם בן יהודה הגלילי. על-כ"ל פנים היה רצח המצב הרומאי במצדה מעשה מרד. בירושלים התחיל את המרד אלעזר בן חנניה הכהן הגדול, שהיה פקיד בבית-הקדוש. פקיד הבית היה אחד מטובי הכהנים ומשֵׁרְתוֹ היתה אחת החשובות ביותר. התחברות אלעזר לקנאים היא מאורע מכריע. כי עמו עברו בל"ספק רבים מן הכהנים המיִחְסִים ויושבי ירושלים האמידים אל המורדים (תוצאות רצח פלוורוס בירושלים). אלעזר לא היה לכתחלה מבני ברית הקנאים, — להפך, בימי הנציב אלבינוס נתפש בידי הקנאים, אשר דרשו כפרו מאביו פיון עשרה אנשים מבני חברתם שהושיב הנציב בכלא (קדמוניות, כ, ט, ג, וצ"ן למעלה בהערה). גם את-ר"כ היה איש-מלחמה לסקיריים ולחלק הקנאים. אלו רצינו להשתמש במשלים מתולדות המהפכה הצרפתית, היה עלינו להט את אלעזר בן חנניה לאחד מאנשי ה"ג'ירונדה". בתור פקיד בבית-המקדש בטל את זבד-התמיד לשלום הקיסר ובוז עשה פמבי גדול לפריקת על הרומאים. בהלמוד (גיטין, נ"ו, ע"ב, גם בירושלמי) מספר בלשון-אגדה, שמבטל קרבן הקיסר נקרא זכריה בן אבקולס, הוא בודאי זכריה בן אמפיקולוס מן הכהנים שהזכר להלן (ספר ד, ד, א) בתור אחד ראשי הקנאים. המסרת התלמודית יש לה אפוא ערך היסטורי, כי בודאי היה לכהן הקנאי הזה גביכן חלק בתקנת-המרד הזאת. על-כ"ל פנים בזה קָדַר המרד גם אל היכל ה'. — ג. בראש הכהנים הגדולים, שהתנגדו למעשה הנמחה הזה, עמד אביו של אלעזר עצמו, הוא חנניה הכהן-הגדול, או חנניה בן נדבאי, שהזכר כבר, בפרק י"ב, ו. הוא היקם על-ידי הורדוס מלך כלקיס לכהן-גדול, כנראה, בשנת תת"ח — 48, והאריך ימים במשֵׁרְתוֹ עד שנת תת"ט — 59 (מה שלא זכה שום כהן גדול אחר בדורות ההם). גם אחרי שמסר את משֵׁרְתוֹ לישמעאל בן פיאבי ולבאים אחריו, היה בעל השפעה מרבה מאד בירושלים. בימי הנציב אלבינוס היה חנניה ראש-המדבירים בירושלים והבין להלך עם הנציב ועם טובי העם. הוא היה אוהב כסף, ועבדיו עשו קנניה עם כל מיני חמסנים ובעלי-זרוע, כדי להוציא את המעשר מן הגרנות אל אוצר אדוניהם, ובוז גולו את חן הכהנים הפשוטים, שלא היו להם הכנסות אחרות. כמוהו עשו גם יתר הכהנים הגדולים בימים ההם ומלאו את ירושלים טר וחמס וקפחו את הכהנים העניים. מצד זה מובנה שגאת הכהנים האלה לכהנים הגדולים, ואין פלא, כי נהרו מהם רבים אל מחנה הקנאים, שהבטיחו אותם להושיעם מידי הרומאים ומידי אחיהם התקיפים יחדו. עם כל הכבוד שרחש יוסיפוס לכהנה הגדולה ולנושאייה — לא יכול להעלים עיניו מהמעשים המגנים של חנניה בן נדבאי ותאר אותם בלי כחל ושרק ב"קדמוניות", כ, ט, ב — ד. יש מי שמשער, כי חנניה זה הוא הכהן הגדול יוחנן בן נדבאי המוזכר בברייתא (פסחים, נ"ז, ע"א; כריתות, כ"ה, ע"א). הברייתא הזאת היא אגדה עממית על-דבר הצנחות שצווחה העזרה וביניהן: "פתחו שערים ויכנס יוחנן בן נדבאי תלמידו של פינקאי וימלא כרסו מקישי שמים". עם כל העקץ הסטירי שבפתגם הזה — רואים אנו כאן יחס של כבוד אל הכהן הגדול הנזכר, שלא גרשה אותו העזרה, כמו שעשתה לבני עלי וליששכר איש כפר ברקאי. מפרשי הברייתא הזאת ספרו נפלאות על כח-האכילה של הכהן הגדול הרעבתן הזה, ועליו אמרו, שכל ימיו לא נמצא נותר בעזרה. בתור אדם קרוב לשלטון הרומאי, זקן בעל-נסיון ויודע הליכות-עולם וגם בתור עשיר גדול, היה, כמובן, חנניה הכהן הגדול אחד מראשי המפלגה הדורשת שלום לרומאים, ועכשו צמח נגוד גדול בינו ובין בנו אלעזר, שהתחבר עם הקנאים. שאר הכהנים הגדולים, שנמצאו אז בירושלים, היו יוסף בן קמחית, חנן בן חנן, יהושע בן דמנאי, יהושע בן גמלא (או גמליאל) ומתתיה בן תאופילוס, כהן (ספר ב, פרק י"ג, ג) [המרד ומנהיגיו הראשונים]

הגדול המשרת; כלם רצו בשלום וחשבו את בטול הקרבן לחיי הקיסר לאסון גדול, שתוצאותיו תהיינה קשות מאד. יחד עם התנגרו גם הפרושים למעשה אלעזר בן חנניה, כי ראו בו דבר שהוא כנגד המנהג המיקבל וגם חששו מתוצאותיו. בתלמוד נסאר זכר לנגוד זה בכפור המחלקת שבין „רבנן“ (החכמים הכרושים) ובין זכריה בן אבכולס (גיטין, ג"ה, ע"א). מן הראוי לשוב, שהכרושים האלה היו מתלמידי בית-הלל, ובראשם רבן שמעון בן גמליאל הזקן ורבן יוחנן בן-זכאי. לעמתי-זאת היו הפרושים אנטי-המעשה מתלמידי בית-שמאי (אלה שהתאספו בעלית חנניה בן חזקיה בן גרון ונעצו חרב בבית-המדרש) קרובים יותר אל הקנאים, אם גם אין יסוד להשערת גרץ, כי במקום חנניה בן חזקיה עלינו לגרוס: אלעזר בן חנניה בן חזקיה, והוא אלעזר ראש המורדים (כי יוסיפוס הודיענו בפרוש, שאבי אלעזר היה חנניה הכהן הגדול והוא בן נדבאי). — ד. אין לדעת, מי היה שמעון בן חנניה שנשלח אל פלורוס השוגא לבקש עזרתו נגד הקנאים ואנשי-שלומם. יש מי שמסער, שהו בן חנניה הכהן הגדול, — ולכיוון קרא האיש הזה לפלורוס הרשע זעום נפש אחיו להלחם בהיו בן אביו. השערה זו קשה לקבל. שאול וכוסחובר קריבי המלך אגריפס כבר נודחו לנו ממצעי השד והחמס שעשו בירושלים בימי הנציב אלבינוס על-ידי גדודי כוחים שנכרכו להם בכסף להעשירים על חשבון טובי-העיר (קדמוניות, כ, ט, ד). עכשו נהפכו ההמסים הנסים האלה לעמודי השלום ולדרושי שלום ירושלים. אנטיפס היה גם היא נכית-הרודוס, אולם במדותיו נבדל לטובה משני קרוביו הנזכרים, ועוד הוזכר בספר הזה שתי פעמים (על-דבר מיתו עין להלן, ספר ד, ג, ד). — דרויש שר הרוכבים היה, כנראה, גם הוא מורע היהודים הבבליים (הבאים מעבר נהר פרת), שהושב אותם הרודוס שכשתו בארץ הבשן, כדי שיחזקו את משלתו בפני בני-הנכר הרבים היושבים שם, וגם נתן להם את עיר בתירא לנחלה. פיליפוס בן יקים היה, בודאי, מורע הבבליים האלה. הוא היה חשוב יאד בעיני אגריפס ומפקד צבאותיו בארץ הבשן והגולן. יוסיפוס הקדיש לו פרשה שלמה בספר „חיי יוסף“ (י"א), וספר סם על-דבר ישיבתו כמבצר גמלא. גם אהותו יסבה עם משפחתה במבצר הזה' (להלן, ד, סוף פרק א). — ה. ביאת חיל אגריפס אל ירושלים הביאה לידי מלחמות-אחים. הנגוד בין הכהנים הגדולים (ביחוד חנניה) ובין הקנאים התחזק מאד. הכהנים הגדולים טובי העם התחזקו יחד עם חיל אגריפס והגדוד הרומאי השוכן בעיר ובקשו לגרש את הקנאים ואת-שלומם מהר הבית. מלחמת-האחים הזאת — הראשונה בשעת המרד הגדול ברומאים — החלה, כפי שמתבאר מהחשבון הבא להלן בפרשה ו' וו', ביום השמיני (או השביעי?) לתוש אב (תתכ"ו-ו', 66), כלומר, ארבע שנים מכוננת, קדם שלח טיטוס את איל-הברזל לנגח את חומת העזרה וחדר אל הצר הכיכר, נפלא הדבר, כי יוסיפוס, אשר אהב להטעים את הימים שהפלה בהם פרצות, לא לם לבו לדבר הזה. — ו. הקנאים ואהבי-החפש הרבו להשתמש באספות-הקדש לצרכים מדיניים (עין למשל, למעלה, פרק א, ובמקומות אחרים), ועל-כן חזקו הרומאים תמיד בשעת המועד את הנציב אשר בירושלים (בבירדו). המעילה המדינית בקדשת ההיכל הדתית הביאה לידי חשדות גדולה מצד הרומאים, ששמתו בדיעבד לחרבן בית-המקדש ולא נתנו לבנותו מחדש. — בימים הראשונים היתה הנהגת המרד בידי אהבה-החרות מיקירי ירושלים, שבראשם עמד אלעזר בן הכהן הגדול חנניה. אחרי-כן נלוו אליהם הקנאים הקיצוניים, הסיקריים, שהתיחסו אליהם, כנראה, סיעתו של אלעזר באיבה ובכחף, כי ברבם היו אנשים נקשים ובעל-זרוע ושואים גמרצים לבעלי הרכוש. והכרח בפני המתנגדים להם חבר אותם יחד, והתחברות הזאת הביאה לידי נצחון על חיל אגריפס, שהכרח לעזוב את העיר העליונה ולהמלט אל הצר המלך — אל מצודת ארמון הרודוס, ששם נמצא הגדוד הרומאי (סכר ב, פרק י"ז, ג-ו)

[מלחמת-האחים הראשונה]

(הקוהורטה) שהשאירוהו פלורוס בירושלים (עד-עכשו עמדו, כנראה, הרומאים האלה מרחוק למלחמת האחים). אולם, כמו בכל מרידה ומהפכה, עלו עכשו לגדולה הסיעות הקיצוניות, שלא נבהלו משום אמצעים המביאים אל התכלית. ההמון הגס נצח את המיטיבים בדעת, והשנאה המעמדית של העניים אל העשירים הביאה לידי מעשי הריסה ושר. בית חנניה כהן הגדול וארמנות אגריפס ובירניקי נפלו לקרבן על מזבח השנאה הגדולה של העם. המרידה הביאה לידי מהפכה חברתית, שגם לה היה מנותן טעם של מלכות שמים לפי השקפת הקנאים הקיצוניים. שרפת הארכיונות כונה להפקעת החובות. בְּכֵבֶר הזה משכו אליהם הקנאים את דלת-העם וכל השקועים בחובות — אולם הוסיפו להרחיב את הפרץ שביניהם ובין בעלי-הרכוש. טובי העם נבהלו מפני המעשים האלה ומשכו את ידיהם מן הריב וסקטו תחתם — ובמסתרים נשאו את עיניהם לעזרת הרומאים, איהבי ה"סדר". רק חנניה הכהן הגדול, שהקדיח את מבשילו מאד, לא מצא דרך להשלים עם המורדים והכרח לברוח עם צבא המלך. אולם גם בקרב לוחמי-החרות קמו עכשו בהכרח סכסוכים גדולים. אלעזר בן חנניה הפסיד לפי-שעה את השפעתו, ולא יכול להציל גם את נפש אביו, וכל הנחגת המרד עברה לידי הקנאים הקיצוניים והסיקריים. — [אחרי הנצחון על חיל אגריפס פנו הקנאים להלחם על הבירה, כי לא נמצא עוד מי שיכחה בידם ויתנפל עליהם מאחור. מי היו מגיני הבירה — אם רומאים או אנשי חיל אגריפס — לא התברר לנו. — ח, ראשית פרשה זו אינה, כנראה, אלא כפל הפתיחה של פרשה ב' (עין למעלה). מנחם היה אפוא ראש הקנאים שכבשו את מצדה ושחטו את המצב הרומאי שם, ולקחו להם את הנשק שטנן הורדוס במבצר. הוא היה בן יהודה הגלילי, מי שהיה "חכם גדול" (בתורה), לפי דברי יוסיפוס. מכיון שהופעת יהודה הגלילי (עין למעלה, פרק ת, א ובהערה) היתה בשנת 6 למנין א"ה, ובינה ובין המעשה הזה עברו כששים שנה, היה מנחם בלי-ספק בן-זקונים למיטד של כת-הקנאים ומנהיגה הרוחני. גם מנחם נקרא בשם "חכם", כלומר, אדם נושא כהר-חורה, ויחד עם זאת בעל-מעשים. יחוסו והכמתו ומדותיו עמדו לו להכבד בקרב הקנאים הקיצוניים ולהחליש את השפעת אלעזר בן-חנניה מאד. בידיו עלה להקים פרוד בין אנשי צבא אגריפס, שהיו יהודים מארץ הבשן, ובין אנשי הצבא הרומאי בני הנכר. הוא נתן ליהודים לצאת בשלום מן העיר ולשוב בשלום אל ארץ הבשן, והרומאים נשארו לבדם בארמון הורדוס. לא מאהבת היהודים עשה מנחם את הדבר הזה — הן את חנניה הכהן הגדול הכריע לבטח! — ט, רצח הכהן הגדול חנניה נעשה, לפי דברי יוסיפוס, בז' אול' ג' תתכ"ו (66). הקנאים לא פחדו ממעשה כזה, כי כבר עשו כן בשעת נציבות פליכס ליוגנן הכהן הגדול. לפי שיטתם מחר היה להמית גם את ירדיהם וקרוביהם, שנהשבו בעיניהם לשונאי החרות המדינית (קדמוניות, י"ח, א, ו). הכהן הגדול חנניה היה שנא על רב העם, ומכל-מקום עורר הרצח הזה התרגזות גדולה בירושלים, כי הן היה הנרצח בשעתו נושא המשרה הקדושה ביותר, — לא רק אוהבי-השלום וטובי-העם בלבד, כראם גם כל בני ירושלים התמרמרו מאד על מנחם, בן-הגלילי, שבא אל עיר-הקדש והקים עצמו שם לשופט ולא נבהל מרצח מי שהיה כהן גדול! כנגוד הטבעי הזה השתמחו אלעזר בן-חנניה והקנאים המחזיקים בימינו, כדי להפטר ממתנגדם המסכן, אשר הוציא מתחת ידם את הנהגת המרד. אוהבי-השלום שבירושלים עזרו בידו ושמו, שעלה בידם להביא לידי מריבות-אחים בקרב לוחמי החרות, וקו שצל-ידי זה יחלישו את אלה ואלה יוכרתו ברית-שלום עם הרומאים. בידי כזאת אלעזר ועם שצלי-ידי זה ירושלים הצליח לנצח את אנשי מנחם ולהמית את החכם ואת מתי-סודו. נפלא, כי בכל הפרשה הזאת והקדומת לא קרא המחבר למנחם ולסייעתו בשם "סיקריים", רק בשם "שודרים", "מורדים" סתם. לצמת זאת שמענו בספר ז' (פרק ת, א), (ספר ב, פרק י"ז, ו — ט)

כי הקנאים האלה הם „סיקריים“. בכנויים השונים של לוחמי־החרות משתמש יוסיפוס בערב־ביה, ואין להוציא מזה מסקנות ברורות על־דבר חלוקת המפלגות הטונות בקרב המורדים. — י. אחרי רצח מנחם נעשה שוב אלעזר בן חנניה לראש המנהיגים בירושלים, אולם גם המעשים הנוראים של הקנאים וגם רצח אביו ומשפחתו ושרפת ביתו על־ידי לוחמי־החרות הקיצוניים לא העירו אותו להיָאש מן המרד ולהטות את הדברים בחשאי לצד השלום עם הרומאים. הרי כאלו אות מבהק עד־כמה הכה רעיון השחורר המדיני שרשים חזקים בקרב העם היושב בירושלים, ביהוד בקרב הצעירים, — כי אפילו תעתועי הסיקריים לא עצרו כח להחלישו. בסגאה לרומאים נשתחו כל אוהבי החרות, וגם אלעזר בן חנניה הכרו, שלפי מעדו ומסרת משפחתו היה צריך להקפיד בטיבות התורה, התייר להלל את השבת לשם הנקמה ברומאים, וגם עָרַב את לבבו להלל את הברית הכרותה אתם! כמה ימים עברו מיום ט"ו באב עד אשר בערו לוחמי־החרות את שארית האויבים מן העיר — לא נודע לנו בברור. על־כל־פנים לא ארכו הימים הרבה, כי הרי בראשית השרי כבר נלחם צסטיוס גלוס בארץ הגל־ג, כי בחג הסוכות הספיק לכבש את העיר לוד. במגילת־ענית רשום על כ"ה סיון: „אתנטילו דימתנאי מיהודה וירושלים“, ועל י"ז אלול: „אתנטילו רומאי מיהודה ומירושלים“. אם נחשב, כי המאמר האחרון מכוון למעשי אלעזר בן חנניה, יצא ביריגו, כי רבים מן החכמים (וקני בית־שמאי) ישרו את לחו וקבעו את יום הנצחין שלו ליום־זכרון, שאין להתענות בו. אולם על־ידי־זה יצטמצם מאד זמן המאורעות הרבים שקרו אחרי המעשה הזה, המפורטים בתחלת הפרק הבא.

פרק י"ח. א. רצח היהודים בקיסריה, שקרה בו ביום שהמיתו היהודים אשר בירושלים את שארית המצב הרומאי, היה תוצאה ישרה של המרידה. כי בראות היינים הכורים היושבים בקיסריה שנבאטו היהודים בפלורוס, והרומאים לא יוסיפו לעמוד לשטן למעשי נקמתם, מהרו למלא את מחשבתם הרעה על היהודים היושבים בקרבם (גלות היהודים אל גרבתא המזכרת לעיל, פרק י"ד, ה' — לא היתה, כנראה, רק העתקת בית־הכנסת שלהם, אשר טמאו אותו היינים). יוסיפוס פטר את המאורע הנורא הזה, רצח עשרים אלף איש מישראל, במלים כועסות ולא הודיע אוהגו, אם נסו היהודים, שעד־עכשו היו יוצאים תמיד ביד רמה כנגד היינים, לעמוד על נפשם. כובן, כי גם הצבא הרומאי החונה בקיסריה עזר ליינים במטבח הזה, אחרי שהתיר פלורוס את דם יהודי העיר הזאת מרב כעסו על מפלתו בירושלים. — בזמן מאחר צמחה קהלה יהודית חדשה בקיסריה, ומשם יצא גם האמורא יודיע רבי אבהו, תלמיד רבי יוחנן. אולם העיר הזאת נסארה לכל־שניגה ליהודים, אשר זכרו תמיד, שהסיגה את גבול ארץ־ישראל ושכלה את אוכלוסי ישראל; רבי אבהו הנזכר דרש עליה: „ועקרון תעקר — זו קסרי בת־אדום, שהיא יושבת בין התולות, והיא היתה יתדת קועה לישראל בימי יינים“ (מגלה, ו, ע"א). חכם אחר גלה דעתי: „קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם: הרבו שתיהן — אל תאמן! ישבו שתיהן — אל תאמן! הרבה קסרי וישבה ירושלים, הרבה ירושלים וישבה קסרי — האמן! שנאמר: אמלאה החרבה; אם מלאה זו — חרבה זו, מלאה זו — חרבה זו“ (שם). דברי יוסיפוס על מעשי הנקמה, שעשו היהודים בערי היינים שבארץ־ישראל, אינם מדיקים כלל, אפילו אחת מהערים הנזכרות כאן לא נהרסה על־ידי היהודים — במרשה ה' נפרטו הערים האלה כרבן מחדש בתור עומות על תלן — בודאי לא נחרבה העיר עזה — וראיה לדבר, שזמן קצר מאד אחרי המאורעות האלה הטביעה עיר זו מטבעות (בשנים 69—75 למאה. עין שירר, ז, עמוד 88), ואף לא העיר אשקלון, — כאלמלי היה כך, הרי לא הצרכו היהודים לשלוח אחרי חדשים אחדים צבא גדול להלחם בה (עין להלן, ספר ג, פרק ב). גם השרפה בערים האלה לא היתה גדולה; ספר ג, פרק י"ז, ט. — פרק י"ח, א)

[המרידה והפרעות

כנראה, שלחו היהודים באש והחריבו רק את המקומות אשר מסביב לערים. אולם לא עצרו כח להרעיש את חסותיהן. — ב. שנת הסורים ליהודים היתה גדולה עוד מראשית ימי החשמונאים — ואולי מימים קדומים יותר — ואך-על-פי-כן לא נמנעו רבים מהם לקבל את תורת ישראל. על-כן נמצאו בכל ערי סוריה מלבד היהודים גם "מתיהדים" (Ἰουδαῖοὺς) במספר גדול, גרים-למחצה שנקראו גם בשם "יראי ה' מקרב הגויים", כהזכרו כמה פעמים בספרות האונגליונים, ואולי הם הם חסידי-אמות-העולם שהובאו בדברי חז"ל. בקרב הגרים-למחצה האלה מצא הכליה פולס בקעה רחבה להפיץ שם את תורת הנצרות. המאורעות הנזכרים כאן, בודאי, היו סמוכים לשמועה על-דבר מרידת היהודים, באולף של שנת המרד (ג' תתכ"ו, קיץ 66). וגם היהודים היושבים בירושלים, בגליל ובעבר-הירדן חגרו נשק ויצאו בגדודים לנקום את דם אחיהם ולהתנפל על הערים והכפרים של הנכרים. — ג. — ד. המעשה שהיה בבית-שאן מקפר כאן באריכות, מפני ששמש עינין לחוש הדרמטי של המהבר. הוא ראה כאן מוכר אלהים. ההשקפה המבטאה כאן מתנגדת להשקפתו הכללית של המחבר; הוא רואה ביהודים — שכתרו ברית עם היונים כנגד אחיהם, שלא נלאה להמסיר עליהם הרפת וגדופים, נגד ה"שודדים" והלסטים והמורדים — בוגדים שהפרו ברית אחים. דוקא מפני-זה פרשה זו חשובה מאד להקיר נשמת יוכיפוס פלויוס. כאן נודמן לו מעשה, כשלא היו הרוכאים נוגעים בדבר, ועל-כן נתנה בידו רשות לךבר ככל אשר עם לבבו, ולא ככה על רגשותיו ונטיותיו. רואים אנו, כי את היונים הטורים היושבים בארץ-ישראל שנה המחבר לא פהת משנאום הקנאים. — ה. פה מספר המחבר על פרעות ביהודים בערים, שקרב ספר לנו עליהן, כי נשפוט או נחרטו (עין למעלה, פרשה א). זה חסר דיוק בהרצאה ההיסטורית בני אנטיוכיה, שהגנו עכשו על היהודים, נהפכו להם לאויבים ומציקים כעבור שנים מוטטות (עין להלן, ספר ז, פרק ג ופרק ה). — ו. הספור על-דבר מעשיו הרעים של נואר, או ורוס, שהפקיד אותו אגריפס לנציב במזכותו בכעה שנסע אל צסטיוס גלוס לעיר בארוה, הוא סתום במדה מרבה, וגם ב"חיי יוסף", פרשה י"א, אינו מובן כל-צרכו. מן הכתוב כאן נראה קצת, שנחשב נואר ליהודי או לגר, אף כי שבע תועבות היו בלבו. ב"חיי יוסף" מבאר, כי רצה להחניף לסורים יושבי העיר הראשה של אגריפס, היא קיסריה של פליפוס, שהיו שונאים את היהודים לא פחות מהסורים אשר בקיסריה שעל שפת הים, וקוו כי לרגלי מרד היהודים יחלצו ממלכם אגריפס היהודי וגם נתנו תקות בלב נואר שיהיה להם למלך. כנראה, ראה האיש הזה סכנה למומרת-רשתו במעשי היהודים הבבלים יוכבי בתירא (ב"חיי יוסף" נקראה עיר זו בשם אקבתנה), ובא עליהם במחשבת שטן. הוא צוה לקרא אליו כבעים מנשואי-הפנים אשר אתב, ופקד להמיתם בלאט בדרך אל קיסריה. כשנודע הדבר לאגריפס, הסיר אותו משרתו. — מה ראו המורדים להחריב את הכבצר קפרוס, אשר בערבות הירדן, אחרי כבשם אותו מידי הרומאים? הסבה לא נודעה לנו — ע"כ כליפנים לא שמש להם אחר-כך למשגב בפני הרומאים. — ז. היונים אורחי אלכסנדריה קראו לאספת-עם בכונה לשלוח צירים אל נירון-קיסר — כפי הנראה, אמרו לבקש את פניו לקחת מהיהודים את זכיות אורחיה-העיר, אחרי אשר הגיעה אליהם הידיעה, שעשק הקיסר הזה את זכיות יהודי קיסריה. השעה היתה עכשו משחקת להם, כי מרידת היהודים בארץ-ישראל השניאה גם את אחיהם בני-הגולה על הרומאים. מפני-זה קל להבין גם את ההתרגשות הגדולה של יהודי אלכסנדריה, שישבו בעיר זו בשלוח מאות שנים ופהאם הרגישו בתמוטטות מצבם המדיני והחברתי. — ח. בפרשה זו ובפרשה הקודמת רצה המהבר ללמד במקצת סגוריה על מעשיו הנוראים של הנציב הרומאי באלכסנדריה, טיבריוס יוליוס אלכסנדרוס, ולא עלתה בידו, — כי אין הקוראים יכולים למצא שום צד-זכות על רצה דמיים

(ספר ב, פרק י"ח, א — ה)

]ס רעות היהודי הגוייה

אלף יהודי אלכסנדריה מטעם השליט הרומאי המשגיח על הסדרים. את הכהן עלינו לבקש, כנראה, במצב המיוחד של הנציב הזה, שהיה בעצמו בן ראש היהודים באלכסנדריה, מי שהיה יהודי נאמן לעצמו וצפה את שטרי בית המקדש זהב — ועל־כן צריך היה לעשות פמבי לדבר, שעזב את עמו בלב נאמן ונפש חפצה והוא דורש רק את שלום הרומאים. כדי שלא יבואו להלך אותו במטא־פנים ליהודים — עשה המומר הזה את התועבה הניראה והכין מטבח שלא היה עוד כמוהו ליהודים היושבים במטרופולין של מצרים, שודו הפילוסוף פילון שם את גפשו בכפו לפנים, כדי להצדיקם בריבם עם היונים לפני כסא הקיסר קליגולה. — ט. הקשר בין הפרשה הזאת ובין הקודמות אינו מחזר מן הצד ההגיני. עליתו של צסטיוס גלוס על ארץ יהודה החלה לכל המאחר בראשית תשרי (ואולי עוד בחודש אֵלוֹל), זמן קצר אחרי נצחון המורדים בירושלים. מה הוא יסוד התיכחה הכבושה של המחבר, כי רק אחרי שמעו על־דבר הפרעות ביהודים לא רצה עוד להתמהמה? כנראה, התרעם יוסיפוס על צסטיוס גלוס, שלא התערב לכתחלה, תָּכַף אחרי צאת פלורוס מירושלים, בעניני היהודים, ולא שלח עזרה לגדוד הרומאי הנמצא בצרה וליהודים אוהבי הסלום. באמת היה גם צסטיוס אוזן מראשי האשמים במאורעות שקרו בירושלים, כי לא שָׁם את לבו כראוי לטענות העם כנגד פלורוס, בשעה שטר אל ירושלים בחג הפסח. ולפיכך פחד הנציב הזה, פן יתבע אותו הקיסר למשפט, והשתדל לתלות את כל האחריות בפלורוס — בעוד אשר הלז חלה, כנראה, את הקלֶקָה בצסטיוס, שלא מהר לשלוח לו עזרה, אף כי ידע, שלב העם בירושלים סוער. והנה גם יוסף גזו, כי אחר הנציב את הזמן בבואו לתקן את המעוֹת. את מספר הצבא שלקח עמו גלוס אפשר לשער בקרוב: הלגיון הרומאי היה על־הרב בימים ההם בן ששת אלפים אנשי־צבא, מלבד חיל־העזר (auxilia). הלגיונות החוגגים בסוריה, שהיתה מדינת־הספר המגיעה עד נהר פרת, גבול הפרתים, היו ארבעה במספר (צטיוס, אַנְלִים, ד, ה). הנציב יצא למלחמה עם לגיון שלם ועם אלפים איש לכל אחד הלגיונות הנשארים, לאמר, עם שנים־עשר אלף בחורי הלגיונות, ומלבד־זאת לקח עמו ששה גדודים (קוהורטות) חיל־עזר וארבע להקות רוכבים — קרוב לששת אלפים איש. כל אלה היו אנשי־צבא רומאים. נוסף על הצבא הרומאי משך אליו את חיל המלכים העוזרים, כארבע־עשר אלף איש במספר, וביניהם יותר מחמישת אלפים רוכבים. לפי־זה הגיע הצבא של צסטיוס גלוס למספר שלשים ושנים אלף איש, מלבד עבודת הצבא. עם כל החיל הזה בא צסטיוס אל עכו (שתי תבות אלה נכמטו בטעות בספר בפנים) ושמה נאספו אליו עוזרים רבים מערי סוריה, ביחוד בני בארות. אחרי ששלח צסטיוס את צבאו לפשט על ארץ הגליל, מהר להמשיך את מסעו לארך שפת הים אל קיסריה, ומשם פנה אל יפו. כאשר הגיע צסטיוס אל ארץ יהודה, מרדו הגליליים בערף צבאו ונגפו את חיל־המצב שהשאיר שם — ברבו חלוצי ערי סוריה. — י. הרצח שעשו הרומאים ביפו מוכיח על כעסם הגדול כנגד היהודים, שעוררם לבלתי תת חנינה לנשים ולזקנים. — י"א. כשמוע צסטיוס על־דבר המגפה שנגפו היהודים את צבאו בגליל, שלח שמה חיל חדש תחת פקדת צסטיוס גליס, וזה נלחם עם היהודים ליד הר עצמון. אין זה הגבוה בכל הרי הגליל, הוא ההר הנקרא עכשו בשם ג'בל ג'רמק, בקרבת צפת, כ־אם הר אחד בקרבת צפרי, כמבאָר כאן. המורדים נמלטו, כנראה, אל המערות, שזכרו למעלה (ספר א, ט"ז, ד).

פרק י"ט. מן הראוי להשב, כי מלחמות צסטיוס בגליל היו במחצית הראשונה של חודש תשרי שנת ג' תתכ"ז (בחודש ספטמבר־אוקטובר שנת 66). — א. אל לוד הגיע צסטיוס בעצם חג הסוכות, כשעלו יושבי העיר אל ירושלים לרגל. העלייה לרגל לא חדלה (ספר ב, פ"ק י"ח, ח — י"א. — י"ט, א)

גם בשעת חרום ומלחמה; כנראה, בטחו העולים בדברי הכתוב: "ולא יחמד איש את ארצו". — ב, ירושלים היתה מלאה עולי רגלים, ובודאי התירו לרוב חכמי הקנאים (ואולי גם הלמדי בית-שמאי) להלך באיבים בשבת, והם יצאו בהיון רב לקדם את פני הרומאים אל הגבעה והכו בהם מכה רבה, אך אחר-כך הכרחו להסוג אחור. הדבר היה בכמת (כנראה, בחול-המיע"י ככות, או בשמיני-עצרת). שלשה ימים התמהמה צסטיוס בגבעה (ברגלים נדפס בטע"ה: בבית חורון). ובעת ההיא הכפיקו היהודים לתפול את ראשי ההרים בערף חילו (במעלה בית-חורון). — ג, כנראה, רצה המחבר להחגיף לאגריפס, בהראותו את מסירת נפשו לרומאים, כאשר תפשו היהודים את ראשי ההרים בדרך הקשה ומליכה מלוד אל ירושלים (היא דרך בית-חורון תחתון ועליון). בגבעון, שנקראה כאן גבע — מקום, שבו נגפו אויבי ישראל עצמים רבות, (כמו האמורי בימי יהושע, הפלשתים בימי שאול, והכורים בימי יהודה המכבי פעמים), נמצאו הרומאים בסכנה, כי נסגרה הדרך, שבה עברה כבודת הצבא, ורעב ומחסור נשקף להל צסטיוס. צריך להע"ב, כי צסטיוס התמהמה בגבעה עד כדי או כ"ה לחודש תשרי (הפברואר) ואחר-כך העתיק את מחנהו במחינה אל צופים. מטע הצבא העכוס הרבה, שעריך היה להזר, פן יפיק את שורותיו והמאסף יבול בידי היהודים הנלחמים בערף הרומאים, נמשך יום שלם או יומים. ואס"כן בא צסטיוס אל צופים בערך כ"ו — כ"ז תשרי והנה עם שלשה ימים — גס"כן מפני זהירותו, לבב תקום עלו מלחמה כפנים וטאהור. ביום השלשים לתשרי עלו להלחם על ירושלים, וכבש את העיר החדשה, שזאשו היהודים מהגן עליה. צסטיוס עלה על העיר מצפון-מערב (ולא מצפון, כמעשה טיטוס שבא משרון-סכנה, ולא מלוד), לפיכך היתה העיר החדשה לכמאלו, והעיר העליונה מימינו. פלורוס לא רצה שיכבש צסטיוס את העיר, לבל יגלה הדבר כי הכרד היה רפה מאד. — לפי דעת יוספיס, כן פלורוס בכל מעשיו למירדה גדולה, כדי לכסות על כל תועבותיו. — ח, חנן בן יונתן הזה הוא, כנראה, הנזכר למעלה, פרק י"ב, ו, ואס"כן יש עם לתקן במקום, את הכהנים הגדולים יונתן ותנניה ובנו חנן — "ינתן ובנו חנן ואת חנניה". צסטיוס הרעיש את חומת ירושלים חמשה ימים, וכנראה, יום כבוש-העיר החדשה (ל' תשרי) בחשבון, אס"כן — עד יום ד' חשון ועד בכלל, וביום הששי, הוא ה' חשון, כמעט עלה בידו לכבש את הר-הבית באפס יד, אחרי שהמורדים נפלו ברוחם — לפי דברי יוספיס — ואוהבי השלום בקשו לפתוח את שערי העיר לפני הרומאים. — ז, מנוסת צסטיוס בה ביעז שכמעט השתר על הר-הבית היא מעשה מוזר מאד, ולא לחנם תלה אותו יוספיס בגורת אלהים. לא כך היו ראשי הרומאים עושים. את הסבה אין לדעת בבירור. כנראה, אזל הלחם והרומאים פחדו מאד מפני היהודים העומדים מאחוריהם. עוד יותר מוזר, מה ראה הנציב הרומאי לבחור לו את הדרך המסכנה אשר בה בא, ולא פנה אל דרך שכם, שאינה כל-כך בהזקת סכנה, ואם גם ארכה יותר מדרך בית-חורון. בודאי העלים המחבר פריטים חשובים ממעשי המורדים היהודים אשר במדינה, סגרו את הדרך הצפונית על הרומאים. צריך להע"ב, כי עוד ביום ההוא בא צסטיוס אל צופים ומשם יצא ביום המחרת (ו' חו-ן) אל גבע או גבעון, והקנאים אשר בירושלים רדפו אחריו וגם משני אגפיו התנפלו עליו היהודים. בגבע התמהמה צסטיוס גלוס שני ימים (ו' ו' חשון), אחרי כרבים משרי צבאותיו ואנשי חילו נפלו בחרב היהודים הרודפים אחריהם. — ח, הדרך מגבעון אל בית-חורון עליון היא ישרה למדי, אולם מבית-חורון עליון מתחילה הנקרה המליכה אל בית-חורון התחתון כשפוע ההר, והדרך הצרה הזאת (מורד בית-חורון), שארכה הוא רק קרוב לקילומטר אחד, היא המיכה מטכ"ן ביותר בכל הדרך שבין ירושלים ובין לוד, ופה הכניקו היהודים להקיף את רוביאים מכל צד. בטח הקפן הזה כמעט הצליחו היהודים להכניד יכפר ב, פרק י"ט, א — ח)

פולמוס גלוס ומפלת הרומאים

את כל חיל צסטיוס גלוס, — אלמלא בא הלילה לעזרת הרומאים, ובהשך נמלטו אל בית-חורון תחתון. — ט (בפנים בטעות: ז). מת הספיקו הרומאים לבצר את המחנה בבית-חורון אחרי שבאו שמה בלילה — לא נתבאר לנו. אפשר כי נמצאה שם מעין מצודה מן הזמן שעבר שם גלוס במטעו אל ירושלים. גם הדרך מבית-חורון תחתון עד אנטטיפטוס עוברת בקרב הרים, ועל-כן פחד המצביא הרומאי מפני היהודים הרודפים אחריו, ומה-גם כי נפל לב אנשי צבאו אחר המגפה שהיתה בהם, ועל-כן צוה להחיש את המנוסה והסאיר את כל מכוונת-המלחמה לשלף לאויביו. פרט היום — השמיני לחדש מרחשון (דיוס) — מתאים למספרים הקודמים, אם נחשב, כי זה ה־יגה ליום מנוסת צסטיוס אל בית-חורון, הוא יום הכגפה הקריח, בלילה הבא הצליח להתחמק מרודפיו ובינו-המחרת המשיך את מנוסתו דרך אנטטיפטוס, כנראה, אל יפו. — שנת שתי-עשרה לנירון התחילה באוקטובר שנת 65 למנין א"ה. אמ"כ היה הדבר הזה בתקופת השנה הזאת (שנגמרה בחדש מרחשון, שבו הכו היהודים את צסטיוס).

פרק עשרים. א. מן הפרשה הזאת אנו למדים, כי פיליפוס בן יקים לא היה בטוד אנטי-הנבא של אגריפט, שכרתו את הברית עם מנחם ויצאו בשלום מירושלים (לעיל, פרק י"ז, ח). בספר "חיי יוסף" (י"א) מבאר, כי מנוסת פיליפוס לא היתה אחרי מפלת צסטיוס, כ"אם חדשים אחדים קדם לה, בשעה שהיה עוד מנחם בחיים, — מנחם רצה להמיתו, אולם בבליים אחדים מאנשי-שלטומו הצילו את פיליפוס ממותו, והוא התחבא ארבעה ימים, וביום החמישי התחפש בשומו פאה נבנית על ראשו וברח מירושלים ופנה אל גמלא. יש כאן אפוא סתירה גלויה. — רצח אנטטיפטוס, מי שהיה ממשפחת המלוכה (בית-הורדוס) ונאמן על אוצר הצבור, מספר לחץ, ספר ד, ג, ד-ה. — שאול וכוסתובר קרובי אגריפט, שלפנים היו מראשי החמסנים בירושלים, נשלחו עכשו אל ארץ אביה (י"ן), ששם התגורר נירון בראשית שנת 67, להתאונן לפניו על כלורוס ולהציל את צסטיוס מעצו. — כוטינויוס הרומאי מספר על היהודים (היי אספסינוס, פרשה ז), כי המיתו את הנציב (praepositus), וכאשר התנפל עליהם המשנה (לגטוס) אשר בסוריה, מי שהיה קונסול, גרשו אותו ושללו ממנו את הנשר, הידיעה הזאת אינה נאמנה, מכיון שבדואי לא היה יוסיפוס מעלים את הדבר, אלו המיתו היהודים שר גדול כזה. על-דבר סופו של פלורוס, מי שהביא לידי המרד הגדול, לא נודע לנו כלום. כנראה, ענש אותו נירון ענש-גלות. — ב. את רצח היהודים בדמשק לא כלל המחבר בתוך יתר הרציחות שריי ביהודים (שנפרטו בפרק הקודם). מכאן ראינו, שהיה המאורע הזה מאוחר בזמן — לא בחדש אלו ולא ראשית תשרי, כ"אם באמצע מרחשון. נשי הגוים שדבקו בדת-ישראל הוזכרו גם בספרות "הברית החדשה". ככה מספר על-דבר הנשים, יראות אלהים בעיר אנטיוכה של פיסידיה (באטיה הקטנה) ב"מפעלי השליחים" (י"ג, ג). הנשים האלה מלאו את רצון היהודים והעירו את בני העיר לגרש משם את השליחים פולוס ובר-נבא. כמורכב הובא שם (י"ז, ד) על-דבר הנשים היוניות יראות-אלהים שבעיר תסלוניקי (כיום: סלוניקי). — ג. חדש מרחשון תתכ"ז הוא המכריע בדברי ימי מרד היהודים. אחרי הנצחון על צסטיוס נבאשו היהודים בעיני הרומאים. אוהבי השלום יכלו עכשו לקנות את ברית הרומאים רק בדם לוחמי-החרות, שמספרם הלך הלך וגדל, ולדבר הזה לא יכלו רבם להסכים. מאין בררה ה־כרו לתת את ידם למרד, אף כי לא האמינו בתוצאותיו. מצד שני מובן גמ"כ, מדוע השתדלו טובי-העם, שנטו עד-עכשו לבקש את שלום הרומאים, לקחת בידם את הנגהת המרד. כי רק הם יכלו לעשות את הדבר בחשבון ודעת וגם לכוין את שעת-הכשר, שהם תמצא ידם לזכות בברית-שלום עם הרומאים (אין לחשב, כי טובי-העם, שנמנו עכשו את ידם למרד, לקחו חלק גם בשכרו-הנצחון ושגו בתקוות משיחות, כמעשה

(ספר ב, פרק י"ט, ח-ט. כ-ג)

(מפלת גלוס והתחזקות המרד

הקנינים המאמינים בנסיים). יוסף בן גריון, שנבחר לראש ממשלת העם בירושלים, היה אחד מראשי איהביהחפס, כנראה, מיקירי ירושלים, אין ספק שהוא הוא גריון בן יוסף שהזכר אחר-כך בספר ד, ג, ט, ושם, ו, א (נדרג אחר-כך עליידי הקנאים), אולי הוא אחיו של נקדימון בן גריון הידוע מאגדת התלמיד, שגם הוא, כנראה, נהפך לגריון בן ניקודמוס (או ניקומדס), כאן בפרק י"ז, י. חנן הכהן הגדול היה בן חנן (להלן, ספר ד, ג, ט), כהיה גם-כן כהן גדול, ואחיו של יונתן הכהן הגדול שנהרג עליידי הסיקריים (למעלה, פרק י"ג, ג). הוא היה בן משפחה רמה, שיצאו ממנה כשמונה כהנים גדולים, המזכירים בספר "קדמוניות היהודים" בכמה מקומות, וגם בספרות האנגליונים, המשפחה הזאת נקראה בתלמוד "בית-חנין" (אוי לי מבית-חנין, אוי לי מלחישתן) — פסחים, ג"ז, ע"א. מכאן נראה, שהיו "לוחשים" על היהודים באזני השלטונות הרומאים). אבי המשפחה הזאת חנן, או חנין, או חנה (Anna — זה הוא שמו באנגליון) בן שתי (או שת) הוקם לכהן גדול עליידי קויריניוס, אחרי אשר הגלה ארכלאוס אל ארץ גליה (בשנת ג' תתס"ו — 6 למנין א"ה), וקם במשמרת-הקדש עד ימי הנציב גרטוס, שהוקם עליידי טיבריוס (קדמוניות, י"ח, ב, א—ב), לאמר, עד שנת ג' תשע"ד או תשע"ה (14—15 למנין א"ה). אחר זמן קצר הקים גרטוס לכהן גדול את אלעזר בן חנן בחיי אביו, והוא כהן רק שנה אחת (כ"ט), ושוב אחרי זמן קצר את יוסף הקיף (Kajaphas, כ"ט), שהיה חתן הכהן הגדול חנן (אנגליון, יוחנא, י"ח, י"ג). בימי כהנת יוסף היה עוד חנן בחיים ואחד מראשי המדרים בסנהדריה ובהנהגת העם, ואילו נשלח ישו הנצרי, לפי מסורת האנגליון של יוחנא (שם, עד מסוק כ"ד), לחקור ולדרשו, ואחר-כך אל הכהן-הגדול יוסף הקיף להוציא משפטו. יש מהו מונים את השנים לשני הכהנים הגדולים האלה יחדו (למשל, שנת חמש-עשרה למלכות טיבריוס היא ג' תשפ"ח—תשפ"ט, 28—29, נמנה על שני הכהנים הגדולים חנן והקיף, אנגליון, לוקא, ג, ב). יוסף הקיף האריך ימים במשמרת-הקדש עד שבא הנציב אשר בסוריה ויטליוס אל ארץ-ישראל (בשנת ג"א תשצ"ו—36) והקים לכהנים-גדולים זה אחר זה את שני בני חנן הכהן הגדול, אז יונתן (הנזכר לעיל) ואת תאיפלוס. מתתיהו הבן הרביעי לחנן היה כהן גדול בימי אגריפס הראשון, וחנן הבן הצעיר, הנזכר כזן ולהלן — שמש כהנה גדולה שלשה חדשים בימי הנציב אליבנוס (בשנת ד' תתכ"ב—62) ונדהה ממשרתו על אשר נוצו לדין דיני-נפשות בלי הסכמה אגריפס והרומאים. הכהן הגדול האחרון, שהוקם עליידי אגריפס השני, היה מתתיהו בן תאופילוס (בן חנן). עיין על כל זאת בקדמוניות, י"ח, ד, ג, ט, ה; ג' י"ט, ו, ד; כ, ט, א, כ"ט, ט, ז). מלבד הכהנים האלה נזכר עוד במשניות אליהו-עני בן הקיף (פרה, ג, ה), כהן גדול, שבימיו נשרפה פרה אדמה, ור"ב החקרים חושבים, שהוא הכהן הגדול שקרא לו יוסיפוס (אם-כן — בטעות) אליהו-עני בן קנתרס (בתלמוד, פסחים, נ"ז, ע"א, וקראה משפחה זו בית-קנתרס) בקדמוניות, י"ט, ת, א. — על-כן חשב יוסיפוס את חנן הכהן הגדול (בן שתי) לאחד האנשים המאשרים, יען שהוא וחמשת בניו היו כלם כהנים גדולים (קדמוניות, כ, ט, א), לעצת-זאת ספרה הבריתא על שבעת בני קמחית, שהיו כלם כהנים גדולים (יומא, מ"ו, ע"א), בעוד שיוסיפוס ידע רק על שני כהנים גדולים מבית קמחית. מכיון שהבריתא מסרה את הדברים, כנראה, משמועה רחוקה (היא חושבת את השם "קמחית" לשם אשה, בעוד שאצל יוסיפוס "קמחוס" הוא שם זכר), הנה, כנראה, החליפה את בית-חנן בבית קמחית. לפי דעת דרגבורג בספרו Histoire de Palestine etc. בציון ה, העביר חנן הכהן הגדול את הסנהדריה מלכות הגויים, החנויות" סמוך לשנת תש"צ (30 למ"ה), כארבעים שנה קדם החרבן, כפי שהזכר בבריתא (שבת, ט"ו, ע"א, טנהרין, מ"א, ע"א) ובתלמוד בסם רבי

(ספר ב, כ, א)

[מנהיגי העם החדשים. חנן בן חנן]

ישמעאל בן רבי יוסי, בשם אביו (מהבר סדר-עולם), (עבודה זרה, ה' ע"ב). ועל-כן נקראו החנויות גם בשם "חנויות בני חנן", והחנויות האלה חרבו שלש שנים קדם חרבן בית-המקדש, בשעת מריבות-האחים בירושלים. — אחרי מות חנן הכהן הגדול נבנתה נצבה גדולה על קברו (מחוץ לירושלים) והמצבה הוזכרה כאן, בספר ה' י"ג, ב' ו'. (עין לוח משפחת חנן בסוף הספר). — כנראה, נחשבה משפחת חנן על הצדקים, ובפרט שמענו זאת על חנן בן חנן (קדמוניות, כ', ט, א). יוסיפוס ספר על האיש הזה ב"קדמוניות" (שם), שהיה אביר-לב ואכזרי, וב"חיי יוסף" (פרשה ל"ט), — שהיה לוקח שחד, לעמת-זאת כאן (בספר ד', ה, ב) ציר לנו המחבר את תמונתו בקוים מאירים מאד ולא יכול לגמור עליו את ההלל. הטמירה הזאת היא מורה מאד. על-כל פנים היה חנן בן חנן אדם בעל כשרונות נפלאים, איש רצון חזק ורבי-פעלים, אדם המבין את רוח-ההמון ומוצא מסלול אל לבות הרבים, בעל כשרון-נואם נפלא. בשעת-ההוא יכול היה למלא גם משמרת מפקד עליון על הצבא בהשכל ודעה. כל הכשרונות האלה הקימו אותו בראש הממשלה הלאומית בירושלים, אף כי בחירתו לראש היתה, בודאי, למרח רוח הקנאים, שלא האמינו באהבת-החרות שלו, וביחוד נשאו על ראשי הקנאים, שכבר עכו להם סם במאורעות הקודמים ונכוו מחפתו — כמו אלעזר בן שמעון, אחד מראשי הקנאים שנצחו את צסטיוס גלוס, שהיה גם הוא ממשפחת כהנים. — ד. הממשלה בירושלים בקשה להקים מעין "ממשלת כהנים". לכל-הפחות שלשה מהנציבים שהקימה היו כהנים. יהושע בן צפא לא היה מן הכהנים הגדולים, כ"א, כנראה, ממשכחת כהנים גדולים. לפי דברי המחבר כאן, נשלח האיש הזה אל ארץ אדום יחד עם אלעזר בן חנניה (שרצתה, כנראה, הממשלה החדשה סבירושלים להפטר ממנו ושלח אותו אל המדינה). והנה בפרק הבא, פרשה ג', הוזכר יהושע בן צפא ראש האזרחים בטבריה והוא הנקרא בספר שלישי, ט, ז, יהושע בן שפט (יש עוד שנויי נוסחאות בשם אביו), שעמד בראש לוחמי-החרות בטבריה ואחר-כך ברח אל טריכי וגם שם נלחם ברומאים וכנראה נפל במלחמה. ואולי זה איש אחד. אלעזר בן חנניה הוזכר כאן בפעם האחרונה, והמחבר לא הודיענו מה היה סופו. ניגר איש עבר-הירדן הצטיון במלחמה עם צסטיוס גלוס (למעלה, י"ט, ב), וצין עליו עוד להלן, ספר ג', ב, ועל-דבר מותו בידי הקנאים — ספר ד', ה, א. בשם ארץ אדום נקרא כל החלק הדרומי של ארץ-יהודה (מרשה, אדורה, בית-גוברין, חברון, בית-צור). הארץ הזאת לא היתה מרבה באוכלוסיה, ועל-כן נפלא הדבר, שנשלחו שמה שלשה ראשי-צבא: ארץ יהודה מצפון וירושלים יחד עם חלק הר-אפרים, שנכבש בימי החשמונאים, הוא הנקרא בספרות המשנה והתלמוד בשם הר-ה מלך, נחלקה על-ידי הממשלה החדשה בירושלים לשני פלכים (מלבד הפך המיוחד בככר הירדן עם יריחו): המערבי מתמנת עד חוף הים (נמ לוד ואמאוס ויפו), והמזרחי — גופאז ועקרבתא (עקרבתא היתה הגבול בין יהודה ושמרון. עין להלן, ספר ג', ג, ד). על-דבר שלשת שרי-המדינות יוסף בן שמעון, מנשה ויוחנן בן חנניה (אולי אחי אלעזר בן חנניה, ובן הכהן הגדול הנהרג) לא שמענו יותר בספר הזה. יוחנן האסי הזכר עוד למטה, ספר ג', פרק ב. — יוסף בן מתתיהו הוא מחבר הספר הזה, אלא שבמסרת היהודים המאחרת (יוסיפון) התחלף ביוסף בן גריון, ראש הממשלה בירושלים. את יחושו לבית אבותיו פרט יוסף בן מתתיהו בספרו "חיי יוסף", פרשה א, ועל-דבר קורות חייו עד שנעשה שר-צבא בגליץ עין שם, פרשה ב ולהלן. העיר גמלא נחשבה כאן לאחת מערי הגליל (הנצורה שבגליל) (אף כי מקום גמלא הנזכרת כאן הוא בארץ הגולן) (עין למטה, ספר ד', א), בעבר-הירדן, הצפוני. כבר בארתי למעלה, פרק ה, פרשה א, בהערות, כי העיר הזאת נחשבה עד הגליל, ולפיכך נקרא גם יהודה, מיסד כתי-הקנאים לידי העיר הזאת אשר בגולן, בשם ספר ב', כ, ג — ד)

הגלילי"ו. והנה באמת נמצאה גם עיר בגליל ממש ושמה גמלא, היא הנזכרת בבריתא המבארת את דברי המסנה, ערכין, ט, ו, על "בתי ערי חומה (כלומר: הערים הנקפות חומה, לפי המסורת, מימי יהושע בן-נון) כגון קצרה של צפורי וחקרה של גוש-הלב ויודפת הישנה וגמלא וגדור והדיד ואונו וירושלים", לאמר: גמלא בגליל וגדור בעבר הירדן" (בבלי, ערכין, ל"ב, ע"א). ורבא האמורא ידע להבדיל בין גמלא שבגליל לבין גמלא שבשאר ארצות (שם, ע"ב). גמלא שבגליל נמצאה, על דעת החוקרים, בהר הנקרא עכשו ג'בל גמלא בצפון הגליל העליון לא רחוק מנהר ליטני ומגבול צור (עין על זה מאמרו של הזמר ש. קלין בכה"ע. Monatschrift fur Gesch. u. Wissensch. d. Judent. 1917, עמוד 139). רדבר הזה הביא לידי ערבוביה במחקר החדש. אולם נאמנה עלינו עדותו של יוסיפוס בפרשה הסמוכה לזו ולהלן, ספר ד, א, ב, כי גמלא שבספרו היא העיר אשר בגולן. את גמלא שבגליל לא הזכיר יוסיפוס בשום מקום בספריו (ואולי היתה גמלא זו בימים ההם מרוץ לגבול היהודים), ולהפך גמלא שבצפון-הירדן לא הזכרה בספרות חז"ל (אם לא נאמר כי הישנה שבערכין רמזה לגמלא זו, אלא שהביתא טעתה בפרושה הגיאוגרפית) — הן בארץ הגליל הקים יוסיפוס, לפי דבריו, סנהדרין גדולה (של שבעים), מעין זו שהיתה בירושלים. על-כי דין המשנה היו הסנהדראות לשבטי"ט בנות כ"ג ולא יותר (סנהדרין, א, א וכו'). בימי גבירוס הנציב הרומאי כבר היתה סנהדרין מיהדה בגליל (למעלה, א, ה, ה, וביתר-ענין בקדמוניות, י"ד, ה, ד), כנראה, של שבעים — בית-דין של שבעה, שהקים יוסף בן מתתיהו בכל ארצות מערי הגליל, הוא מוסד משפטי, כלא נודע לנו מספרות חז"ל — ז. על-דבר יודפת עין להלן, ספר ג, פרק ו וכו'. צלמין (או: צלמון) הזכרה במשנה (כלאים, ד, ט; יבמות, ט"ו, ו), עין קלין Beitrage zur Geogr. u. Geschichte d. Galilaea (ליפציג 1909), עמוד 87—89, והיא בגליל התחתון לא רחוק מעיר כנול, עכשו: כ'רבת סלמה. כפר איכו — יש חושבים שהוא כפר-עכו הנזכר במשנה, אולם בהי יוסף, פרשה ל"ז, בהוצאת גיזה, הגרסה היא כאן: כפרת-קומוס (לעמית-זאת בהוצאה ישנה — כנו כאן). וצריך עיון. יפה — עין להלן, ספר ג, ז, ל"א. סיגף — בחיי יוסף, כם, הוצאה ישנה: סיגו; ובהוצאת גיזה כם לא נמצא כלל. מקום בלתי-נודע. הר-תבור — מקום אספת שבטי הגליל במלחמת ישראל עם סיסרא (שופטים, ד); עין עוד למטה, ספר ד, א, ה. טחיקי — עין להלן, ספר ג, י, א. טבריה נבנתה על-ידי הורדוס אנטיפס בנהנת נפתלי על שפת יב'ננה, לפי מסרת היהודים — על חרבות העיר הישנה נקת. יוסיפוס ספר בגמ'מנויות" (י"ח, ב, ג), כנוסדה העיר — לכל-דפחות קצתה — על מקום קברים ישנים, ולפיכך החזקו יושביה לטנאי מתים, ואניג'הודעת התרחקו ממנה ורק אככטיף ועמי הארץ וקבצניב, שהיו ספק-עבדים, ויתר שפלי-יוחסין התישבו שם. אולי בדברים אלה קלקלה שגאת יוסיפוס את השורה, היא השנאה לטבריה, המבצבת גם בכרו. בחיי יוסף, אכנס טמאת המקום של טבריה הזכרה גם בספרות התלמודית. המערות בארץ-הגליל הזכרו כבר למעלה, בספר א, ט"ו, ד, ומבאר שם (ב), שהיו סמוכות לכפר ארבל, על-כן נקראו גם הנצרות של הארבלים" בחיי יוסף, ל"ז. עין קלין Beitrage (52—55). עכברא — בגליל העליון בקרבת צפת. הזכרה גם בתלמוד (ירושלמי, ערובין, פרק ח — דף כ"ה, ע"א, בפרוס קרוטוקין). ימנית או יבנית — בחיי יוסף, ל"ז, ימניה (כסם יבנה אשר בשללה), חושבים כוהי העיר יבנאל העתיקה שבגבול הצפוני של חלת נפתלי (יהושע, י"ט, ג), וכמר-כן נקראה גם יבנה שבשפלה בשם יבנאל — עכשו: כ'רבת בנית או אבנית, כשה אחת צמנה לצפת (Thomsen בספרו Loca sancta, עמוד 70). מרון — בכנים בהוצאת גיזה: Μηρώ, ובחיי יוסף, ל"ז: Ἀμυρῶν, המקום הידוע בקרבת צפת (מירון), שנמצא שם, (ספר ב, כ, ד — ו)

לפי המסורת, קבר רבי שמעון בן יוחאי. על-דבר סיליקיה וסוגגי שבארץ הגולן עין להלן, ד, א, א. אמנם היה עוד מקום בגליל ושמו סוגגה, עין, חיי יוסף, ג"א-ג"ב (שם מבאר, שהוא רחוק עשרים ריס מגברה, ולא פרש אם בגליל העליון או התחתון, כי שתי גברה היו), ויושביו התנפלו על גוש-חלב (שם, פרשה י). — על-דבר בנין חומת גוש-חלב בידי יוחנן בן-לוי עין, חיי יוסף, י גם ל"ח, שמסם מוכח, כי בנה יוחנן את החומה על דעת-עצמו, כדי שיהיה לו מבצר להשגב כנגד יוסיפוס — ולא על-פי רצונו של זה. מספר הלוצי יוסף בגליל (מאה אלף, כלם מזיגים בכלי-נשק ישן) גפרו הוא בעיני רב החוקרים. — ז, בפרשה זו רואים חוקרי דברי יוסיפוס נחת-רוח יתרה של המחבר, שהחזיק טובה לעצמו על הדברים הגדולים שעשה בגליל וגדש את סאת זכיותיו. בודאי עינו לנהוג כאן מדת-הקרת בכספר. יוסיפוס מתפאר, שלמד את הגליליים להלחם כדרך הרומאים, וכך הדבר הזה עשה על רגל אחת — בשכה שהיה יוסיפוס טרוד במריבות ובסכסוכים עם בני טבריה וטריכי וצפורי ועם יוחנן מגוש-חלב וסיעתו ועם הצירים שנשלחו מירושלים להורידו ממשחתו. יוסף בעצמו לא היה איש-צבא ולא יכול לדעת את טכסיסי-המלחמה של הרומאים מן הנסיון. אולי עמדו לו לעזרה יהודים, ששמשו לפנים בצבא הרומאים (היהודים האדוקים נמנעו מהכנס אל הצבא הרומאי, ורק עברניים, שזלזלו בדיני השבת ובשאר מצוות, מצאו שם ניהום — ומספר אלה לא היה רב) או בחיל אגריפס. הערים הגדולות השתמשו מלקחת חל במלחמת-ההרחה, ואנשי צבא יוסף בן מתתיהו הרבם לא היו, ענא, רק בני דלת-העם, בורחים ופליטים ושאר נקשים ומרינפס, שהסטינו — לפי עדות עצמו — לדרכי גנבה וגזל ואונאת הרבים. יוסיפוס השתדל לתת להם חנוך מוסרי — והחזיק טובה לעצמו על הרבר הזה. אולם הערך של חנוך-המלחמה הזה נראה בעליל לעת בוא אפסטינוס אל הארץ, וכך החיל הגדול שאסף יונף לא נועז לקדם את פני הרומאים על מרומי-שדה ומלט אל ערי המבצר. — ז, מספר אנשי-הצבא (ששים אלף) סותר את המספר שהובא בסוף פרשה ו, ואם נרצה לדקוק עם המחבר, עלינו להחליט, כי ארבעים אלף, ישבו על הכלים. בכלל היו כל המספרים האלה יחסיים, כי בשעת המלחמה לא חסו כל החלוצים לקול הקורא.

פרק כ"א. א. בין דברי יוסיפוס על יוחנן מגוש-חלב כאן ובין דבריו ב, חיי יוסף, פרשה י, יש למצא סתירה. שם ספר — כמסיח לפי-תמו — ציוחנן בן-לוי לא היה עני ושווד בתחלה, כיראם אחד מטובי גוש-חלב ומרוד-פיה-ש'לום, וגם העיר את בני עירו לשמור את הברית עם הרומאים ולבצור את רוח אוהבי-ההרחה אשר אתם; ורק כשהתקצבו בני הערים הסמוכות (ולא התבאר, אם יהודים הצרים את בני גוש-חלב, או בני-הגכר) ועלו על גוש-חלב ושלחו אותה באש והרסו את חומותיה, קנא יוחנן לעירו ואסף גודו אנשי-חיל ופסט על שונאי עירו לעשות בהם נקמות, וגם בנה את חומת עירו למשגב גדול מבראשונה. ושם, בפרק ל"ח, הסביר לנו יוסיפוס, כי היה יוחנן מודע ואוהב ישן למנהיג המרושים רבן שמעון בן גמליאל — וגם להלן, ספר ד, ג, י"ג, כתב המחבר — כאלו בפליטת-הקולמוס — שהיה יוחנן מבני גדיבים. יש מי שמשער, כי בשעת כתיבת יוסיפוס את "מלחמת היהודים" היה עוד יוחנן בחיים במאסר הרומאים, והמחבר עוד פחד ממנו, פן יזיק לו בעיני הרומאים — כמו שעשה ליוסיפוס אחד משרידי הקנאים בקיריני (להלן, ז, י"א, ג) — ועליכן הרבה לדבר בגנותו, וביחוד לשים אותו לרודף שקר וכזב, המבין לשים על כל דבר-ובכליו מעטה-אמה, כדי לפסול את עדותו למכרע. אולם בשעה שכתב יוסיפוס את ספרו, חיי יוסף" (סמוך לשנת 96 למנין א"ה) כבר מת יוחנן, ועל-כן לא היה עוד צורך למחבר למעט את דמותו האישית. אך הרצה ללמד סגוריה על המחבר, (כפר ב, פרק כ, ו-ח. — כ"א, א) [יוסף בן מתתיהו ויוחנן מגוש-חלב

יוכל למצוא טעם אחר לדברי: בשעה שכתב את "מלחמת היהודים" היה עוד הצער והזעם על החרבן חדש, ישנאת המחבר לחיבי החרבן (על-דעתו) קלקלה את הכזרה. כעבור עשרים שנה כבר עברה קנאתו במקצת, ולפיכך עצר כח לדבר על יוחנן מגוש-חלב בלא עברה יתרה. הפליטים, שנצלו מן הפרעות שבערי הגויים, היו מסכנים מאוד, בתור אנשים בקשים ומרייגפס, ושנאתם הגדולה לרומאים וליוונים-הטורים, שהטרידו אותם מנחלם, כנסה את יתר רגשותיהם, הם היו עכשו השאור שבצטת המרד והכריחו את יושבי הגליל, לקימו בהם מצות הכנסת-אורחים, להלחם ברומאים ולקחת מהם נקמה. — ב. מהספור על-דבר מסהר-השמן של יוחנן, שהיה, כנראה, בימי הגשמים ד' תתכ"ז (66—67), יוצא שלגירות הכרד ברומאים והפרעות ביהודים בערי סוריה, לא נפסקו עוד יחסי המסחר בין ארץ-ישראל ובין ארצות-השכנים. לפי דברי המחבר ב"חיי יוסף", אגו, מכר יוחנן את השמן ליהודי קיסריה של סיריפוס, ואלה, כנראה, המציאו אותו אל קהלות היהודים בסיריה. אסור שמן הנכרים היה מנהג נפרץ בקרב היהודים בסוף ימי הבית השני. ככד כפר לנו יוספוס (בקדמוניות, י"ב, ג, א), כי ליהודים שלא רצו להשתמש בשמן הנכרים נתן בערים שונות כסף תמורת שמן הצבור (ששמש לסיכה במרחצאות) ובשעת המלחמה האחרונה רצו היונים יושבי אנטיוכיה לקחת מהיהודים את הזכות הזאת, אולם הנציב מוצינוס עכב בידם. במשנה (עבודה זרה, פרק שני, ז) נאסר השמן של הגוים (עם הוספה, שרבי — יהודה נשיאה — וביהדינו התירוהו), אולם לא באסיר הנאה (ומכאן ראייה, שאותם היהודים היושבים בגליל, שנהגי אסור בשמן המרחצאות, היו מן המהדרים ודרשו סיכה שהיא כשתיה), אך מקור האסור לא נודע, והתלמוד (בבלי, עבודה זרה, פ"ה, ע"ב; ז"ו, ע"ב) הטיף ספק בדבר, אם אסור השמן נעשה על-ידי דניאל, או היה משמונה-עשר דבר שנתחדשו בעלית חנניה בן חזקיה בן גרון, ועל-כפנים לא פשט האסור ברב ישראל. — ג. דברתה במחוז צפוני, בקרבת הר תבור, פוגעת בעמק הגדול, הוא עמק יזרעאל — המקום שנקרא בכתבי-הקדש הַדְּבָרֶת (יהושע, י"ט, י"ב) ועכשו בפי הערבים דבוריה. המעשה בבני דברתה והגזלה שהוציא יוסף מהחט ידם מספר ב"חיי יוסף", פרשה כ"ו, בשנויי-נוסחה קצת שם מבאר, כי מהר יוסף למסור את האוצר לירי שני אנשים נכבדים ונאמנים על המלך אגריפס ובקש מהם להשיב את הגזלה אל תלמי, שהיה יהודי, וסבב בכחש את האנשים, כי הוא אומר לשלוח את הכסף אל ירושלים לחזק את חומותיה. אולם האנשים לא האמינו לדבריו. שם מספר עוד, כי בבוא ההמון הגדול אל טריכי להתנפל על יוסף, והוא ישן אז את שנתו, לא נשאר לו רק אחד (ולא ארבעה) משומרי ראשו, ושמו שמעון, ונתן לו עצה לקבל עליו מות גבורים, כדי שלא לנפול בידי ההמון הסוער. — ד. גם המעשה הנסכר כאן נמצא ב"חיי יוסף" בקצת שנויים (פרשה ל'). — ו. המעשה הזה מספר ב"חיי יוסף" (ט"ז-י"ח) קדם מעשה-הגזלה של בני דברתה. מימי טבריה הם חמי-טבריה הירועים, שעל שמם נקראה העיר הקרובה לטבריה (לַרְקָת) כדי תחום-שבת בשם הַת (יהושע, י"ט, ל"ה). כשגדלה העיר טבריה חברה יחד עם חמת לעיר אהת (תוספתא, ערובין, פרק ז, ברייתא ב). — ז. לפי סדר דברי המחבר ב"חיי יוסף" (ס"ו), הזהיר את יושבי הגליל לסגר מאחרי יוחנן מגוש-חלב אחר י אשר השיב את צירי הממשלה הירושלמית בבשת-פנים (בעוד שכאן נשתנה סדר הפרטיות), וליוחנן נשאר רק אסף ורמש מאות אנשים, ורבים בני עיר, ורק מעוטם יוצאי צור (פליטים). — המלאכים שכלח יוחנן בן לוי אל ירושלים היו, לפי דברי יוסף שם, אחיו שמעון (בן לוי) ויונתן בן סיסגנה. הצירים האלה באו בדברים עם רבן שמעון בן גמליאל, ידיד יוחנן מנעוריו, והוא הציר את חנן בן חנן להוריד את יוסף ממשרתו, וחנן שלח ארבעה צירים אל הגליל לקחת את השלטון מידי יוסף. הדברים (כפר ב, פרק כ"א, א-ז)

שעברו בין יוסף ובין צירי הממשלה בירושלים, המספרים כאן בקצור נמקן, תופשים שם עשרים ושש פרשיות (ל"ט - ס"ד), ושמות הצירים באו שם בטנוי, ב"חיי יוסף" געמוד על הדבר בפרוטרוט. - ח - י"א. הדברים המספרים כאן באו ב"חיי יוסף" (ל"ב - ל"ד) לפני ענין צירי ירושלים.

פרק כ"ב. בקצרה ספר כאן המחבר על ההכנות למלחמה. האותות הרעים נפרטו אחר-כך בספר ו, פרק ה. - א. בפעם הראשונה הזכר פה השם קנאים (ולוטים), (אמנם בהוצאת גיזה נמצא גם השם הזה למעלה, י"ז, ט), ועין עוד למטה, בספר ד, ג, ט ולהלן, ובספר ז, ח, א. הצורה העברית של השם הזכרה באבות דרבי נתן, פרק ד: "וכשבא אספסינוס קיסר להחריב את ירושלים, בקשו קנאים לשרוף כל הטוב ההוא באש". השם "קנאים" (אבל לא במובן כת מדינית) הזכר גם במשנה (סנהדרין, סוף פרק ט). - ב. שמעון בן גיורא כבר הראה את גבורתו במלחמה עם צסטיוס גלוס (למעלה, פרק י"ט), אולם הממשלה בירושלים פחדה מפניו, - ואולי היה מן החשכים, ושם אביו מעיד עליו, ועל-כן לא נחשב בעיני טובי-העם המושלים, שהיו כלם מבני נדיבים, - ולא הקימה אותו לשר-צבא, על-כן עבר שמעון אל כת הקנאים הקיצוניים (השורדים) והחל להלחם עם טובי העם ולגזול את נחלותיהם, עד שהכרחה הממשלה אשר בירושלים להלחם בו, כדי להשיב את הסדרים. הוא ברח אל מצודה, משגב הסיקריים, שהיו כבר לכתחלה שוטגי הממשלה הלאומית, שעמדו בראשה כהנים גדולים ונדיבי-עם.

ספר שלישי

המלחמות בגליל

(תיק תתכ"ו - 67)

פרק ראשון. א. נירון נמצא אז באכיה (יין. עין לעיל, ספר ב, כ, א), כי שמה נטע בכנת תתכ"ו, או בראשית תתכ"ז (סוף 66), וישב בתחלה באיטמוס (קורינתוס), ששמה שלח אליו צסטיוס גלוס את צירי היהודים. בכתבת אחת משעת שבתו בקורינתוס נמצא הפרט כ"ח נובמבר (שנת 66); עין גיזה Römische Geschichte, הוצאה ג (מינכן 1906), עמוד 284 בהערה. הוא התעכב שם קרוב לשנה. - ב. מפרשה זו שומעים אנו, כי גם העמים מסביב ליהודים רגזו בימים ההם, ולא נודעו לנו הדברים בפרוטרוט. אספסינוס (שמו הרומאי: טיטוס פליוס וספסינוס) היה בן פליוס סבינוס (מי שהיה זמן רב פקיד על המסים במדינת עסיה - היא אסיה הקטנה - והצטין בישרו) ואשתו וספסיה פוליה (ועל שמה נקרא). הוא נולד בכפר פלוקריני במדינת הסבינים (באיטליה התיכונה) בליד ט"ו דצמבר, בשנה החמישית לפני מות הקיסר אוגוסטוס (9 למנין א"ה - ג' תש"ט). עוד בימי מלכות קליגולה הגיע למעלה חשובה ובראשית ימי קלודיוס נשלח בתור ראש-לגיון אל ארץ גרמניה ומשם אל ארץ בריטניה. בארץ הזאת נלחם שלשים פעם עם האויבים על שדה-קרב, והכניע שני שבטים הזקים, היושבים באי, ויותר מצשרים עריט; בתחלה עמד למשמעת הנציב אכר בבריטניה, ואחר-כך למשמעת הקיסר עצמו. על מעשי גבורותיו של אספסינוס זכה הקיסר לחג-נצחון ברומי, ואספסינוס בעצמו קבל אותות-כבוד. אחר-כך נעשה לשופט (קונסול), ובהשלימו את כהנתו זו נשלח בתור נציב אל מדינת אפריקה, ונהל את שלטונו (ספר ב, פכ"א, ז - י"א. - פכ"ב, א - ב. - ספר ג, פ' א, א - ב) [אספסינוס נשלח אל ארץ-ישראל

שם בכבוד ובצדק, אולם נשקע בחובות עצומים. כאשר נסע גירון אל ארץ אכיה, היה וספטינוס מבגד-לודיה, אך פעם אחת התגמגם בשעה שנתן הקיסר את קולו בשיר, וזה כעס עניו מאד, אספטינוס ברח אז אל עירה קטנה להחבא עד יעבור זעם הקיסר — והנה קבל אירון את הידיעה על-דבר המרד בארץ יהודה ושלח את אספטינוס בראש הצבא הרומאי, להלחם ברובאים (כויטוניוס).

פרק שני. א. המרחק בין ירושלים ובין אשקלון נפרז קצת. — ניגר איש עבר-הירדן היה נציב באדום (בנגב יהודה), הקרובה לגבול אשקלון, יוחנן האסי היה נציב ביפו, וכנראה — עלה על אשקלון לארך חוף הים. להקת-רוכבים רומאית היתה בימים ההם על-הרב בת המשימאות איש, ואולי נוספו עוד על רוכבי הרומאים מקצת רוכבים מחיל העזר. על-כל-שנים מספר הרומאים היה מעוט קטן כלפי היהודים הנאים להלחם. — ב. העיר שעל-ית בגבול האדומים היא, כנראה, שעלים (Σααλειμ) המזכרת אזל איסיביוס. היא נמצאת במרחק שבעה מילין רומיים למערב בית-גוברין (אליטרופוליס). עין סומסן Loca sanota, עמוד 100. לעמתיזאת משער בוהל (Geographie d. alt. Palast, 196, ע' 106) כי זו היא החרבה הנקראת עכשו קלוס, בקרבת המנה, אולם המקום הזה רחוק מאשקלון. — ג. בלודק או בלודק — מקומו לא נודע. — ד. העיר אנטיוכיה היא שלישיית במעלה לרומא ולאילכסנדריה של מצרים (עין להלן, ספר ד, י"א, ה). על-דבר צפורי והברית שכרתה עם הרומאים לפני עליית אספטינוס ספר המחבר במחיי יוסף, פרשה ס"ז וע"א, ושם הוא מספר, כי שתי פעמים כבש את העיר (אולם לא את המצודה שבמרומה) ואחר-כך עזב אותה.

פרק שלישי. א. הגליל העליון והגליל התחתון הזכרו גם בספרות חמשה (למשל, שביעית, פרק ט, משנה ב) ובבריתא (עין סנהדרין, י"א, ע"ב, שמוחיהם בארמית: גלילאה וגלילאה תתאה). — באר-שבע המזכרת כבר לעיל (ספר ב, כ, ו) היא אפוא עיר-הספר בין הגליל התחתון והגליל העליון. מפני-זה חושבים, כי זהו המקום שבו נמצאה עכשו החרבה הנקראת אבר-שבע, לא רחוק מכפר-הגנייה, ועכשו: כפר-עין, שהוא הגבול בין הגליל העליון והגליל התחתון לפי דברי חז"ל, במשנה שביעית, ט, ב. (עין בוהל בספרו הנ"ל, עמוד 222). מקום בקעות לא נודע. — ג. לפי דברי המחבר ב"חיי יוסף", סוף פרשה מ"ה, היה מספר הערים והכפרים בגליל מאמית וארבעה. מאכן ראה, כי דברי המחבר, שאוכלוסי הקטן שבכפרים היו ס"ו אלף, אינם אלא גוזמה מפלגה (שהרי בשום אופן לא יכול מספר הגליליים להגיע לשלש מאות רבוא ויותר) — ג. צבר-הירדן (פריה) נחשבה שניה לארץ יהודה, ואחריה בא הגליל (משנה שביעית, ו, א, כתובות, י"ג, י); סכור, המבצר הידוע (עין להלן, ספר ז, פרק ו), נמצא לא רחוק מנחל-ארנון, הוא הגבול שבין עבר-הירדן ובין מואב (מואביטיס). פחל היא המושבה המקדונית הידועה לעבר-הירדן, שנקראה על שם העיר הראשית של מקדוניה (פלטה ביניתי). עכשו תרבות פחל לא רחוק מן הירדן בין ודי אליבים (בדרום) וודי אליחמאם בצפון. סמוך לעיר פחל היו מעינות חמים, שנקראו בירושלמי חמתא דפחל. — רבת-עמון היא העיר שנקראה בימים ההם פלדפיה על שם מלך-מצרים השני למשטחת תלמי. גרש (גרטה) צפונה לחלק העליון של נחל יבוק (עכשו: נהר אל-זרקא), עיר יוגית חשובה, שחרבותיה המפוארות נשארו עד היום הזה. ארץ ערב המזכרת כאן היא החלק המזרחי של עבר-הירדן וסמוך למדבר (חמאד), שנמצא בימים ההם בידי הערבים הנבטיים. ארץ מואב בארץ חשבון — כאן שמות גיאוגרפיים ישנים. המקומות האלה היו בזמן יוסיפוס בידי הערבים הנבטיים. — ד. גנים או גיניה הוא המקום החשוב בדרך המובילה פירושלים (ספר ג, ברא, ב. — פרק ג, א — ד. — פרק ג, א — ד) [תאור קצר של ארץ-ישראל]

אל דמסק, עכשו ג'נין, על מסלת-הברזל ירושלים - אפוליה (ומטם לדמסק או לחיפה).
 ט'ך עקרב'ים המזכר כאן או עקרב'תה היא הארץ מדרום לככם (שבה נמצאה העיר
 העתיקה סיל'ה, כפי עדות איטיביוס - בספרו הנקרא *Oncmastikon*, הוצאת קלוסטרמן,
 לייפציג 1904, ע' 14, שורה 8; שם, ע' 156, שורה 28 וכו') והיא החלק המזרחי של הר
 המצוי (עין למעלה בהערה לספר ב, כ, ד). שם נמצא גם היום כפר הנקרא עקרבא (ביהל,
 בספרו הנזכר, עמוד 100, 178). וראוי להבדיל בין ארץ עקרב'תה זו ובין מצ'ה
 עקרב'ים, היא שורת הרכסים לדרום-מערב ים-ה'ל'ת, גבול ארץ-יהודה הדרומי, וגבול
 הדרום של ארץ-ישראל בכלל, לפי דברי התורה (במדבר, ל"ד, ד, יהושע, ט"ו, ג, ועין גם
 שופטים, א, ל"ו). יש תושבים, כי בספר ב, כ"ב, ב, כן המהבר לארץ עקרב'ים הדרומית
 זו. זה עונת-ברק אי על דעת בוחל (שם, 175) היא החרבה הנקראת עכשו ברקית,
 צפונה-מזרחה לכפר צ'ן, מקום העיר העתיקה לבונה (שופטים, כ"א, י"ט), מצפון לסילה,
 בדרך בית-אל - שם. הכפר ירדן הוא אולי המקום יערי-ירדן, שהוזכר בספר ז, ט בור
 הארץ - ה'כר בספר יחזקאל, ל"ח, י"ב (ועין גם שופטים, ט, ל"ז), וכנראה כבר בזמן
 יוסיכוס נדרש השם הזה על ירושלים, כמו שנמצא גם אצל חז"ל (נדרש על בית-המקדש,
 סנהדרין, ל"ז), וכמו-כן פרשו גם אבות הכנסייה הנוצרית (הירונימוס בפרושו שם). המהבר
 כתב, שארץ יהודה השתרעה (בזמנו) לאורך שפת הים עד עכו, ומאן ראה שחשב את
 רצועת החוף של עמק-השרון מיפו עד הר הכרמל לחלק ארץ יהודה (ולא של ארץ שמרון).
 אולם חז"ל חשבו את העיר אנטוכטריס לגבול שבין היהודים ובין השמרונים (כנראה מן
 הבריתא המובאה בבבלי יומא, ס"ט, ע"א). הפלכים של ארץ יהודה היו לפי דברי יוסיכוס
 כאן: א) ירושלים (ב גופא) (צפונה לירושלים בדרך שכם), ג) עקרב'תה (צפונה
 לגופא), ד) תמנה (אז תמנתה) מערבה לעקרב'תה, ה) לוד (דרומה לתמנה). ארבעת
 אלה (פלך לוד, כנראה, רק בחלקו) נחשבו על "הר המלך", ו) אמאוס, מדרום ללוד
 וממערב לירושלים, ז) פל, כנראה בית-ל-ס-ג-טופה, מדרום לירושלים, ח) אדום,
 מדרום לפלך הנזכר, ט) עי-ג-די, ממזרח לאדום, י) הורדיון, מדרום-מזרח לירושלים,
 י"א) יריחו, מצפון-מזרח לירושלים. יוסיפוס מנה אפיא את הפלכים בעגולה מסביב
 לירושלים. עי-דבר חלקה אחרת עין בפנים הספר, עמוד ק"פ (הערה ג). - על שלש ארצות
 היהודים הוסיף המהבר גם את ארץ אגריפס, אף כי אוכלוסייה היו מערבים יהודים ונכרים.
 ערפה, גבול הארץ (כאן: גבול המזרח) של מלכות אגריפס, היא על דעת פורר וגוטי
 (*Kurzes Bibelwörterbuch*, לייפציג 1903, עמוד 538) העיר רפון שבעבר הירדן, הנזכרה
 בספר המכבים, א, ה, ל"ו (עין טומסן, בספרו הנזכר 27, 99).

פרק רביעי, א. פלציידוס הנזכר כאן כבר התנפל על העיר צפורי קדם בוא
 אספטינוס על הארץ (חיי יוסף, ע"א). המהבר החדש שהתמש בידיעות-המקום שלו. יוסף
 עלה עכשו על צפורי בפעם השלישית (עין בהערה למעלה, פרק ב, ד). - ב הלגיון
 החמישי והלגיון העשירי הם שהיו בא'כסנדריה והכינו את המטבח הגדול ליהודים יושבי
 הכי (למעלה, ספר ב, י"ח, ח). מן המספר הכללי (ששים) באף הפק רואים אנו,
 שמנה יוסיפוס את אנשי-המלחמה (מלבד משרתי הצבא) שבכל לגיון במספר עשרת אלפים.
 משרתי הצבא, עבדים מסחררים או בלתי-משחררים של אנשי המלחמה, היו גם הם
 מתחפפים (לפרקים) בקרב בימים ההם, אולם הם לא נחשבו על הלגיונות, כ"אם סדרו
 לגדודים מיוחדים.

פרק חמישי, א. שגוני-המלחמה של הלכותים לעבודת-הצבא (הטירונים) של
 הרומאים: נעשו שתי פעמים ביום, ודמו למוזי-המלחמה בזמן הזה. אנשי הצבא התחנכו
 (ספר ג, פרק ג, ד-ה. - פרק ד, א-ב. פרק ה, א) [תאור ארץ-ישראל. מסע אספטינוס

יצווד במפרכה, לקבוץ, לטסט, לרוץ ארח, לרכוב, לצלוח נהרות, להתנפל על המערכה זכנגד, לירות, להקים מצודות, לשפוך טללה וכ'—ג. אהל המצביא נקרא בכס praetorium קרוב לו נמצא השוק (forum), שבו ישב המצביא עם ראשי הלגיונות לדין את אנשי הצבא על עברות חמורות, ובעברות הקלות היו דגים ראשי הגדולים. הַיִּשְׁנִים הם ראשי הלגיונות (legati). ראשי הגדולים— הם שרי ואֵף, שמספרם היה ששה בכל לגיון (ביוניות: כיליארכים, ברומית: tribuni), ושרי המאות (centuriones); עושי־המלאכה הרבים שבצבא הרומאים עמדו תחת פקדת שר־צבא מיוחד (praeffectus fabrum). יחד עם המועלים המכחיס האלה עסקו בהקמת המחנה כל אנשי הצבא, ועל־כן נשלמה העבודה במהירות. — ג. הַסֵּמֶן (signum) — בזמן מאחר נקרא גם tessera על שם לוח רבוע קטן, שעליו היתה חרותה התבה ששמשה לאות בין אנשי הצבא ביום קבוע) הוא מה שנקרא עכשו Parole (Losung). — ד. הַשְׂרִיּוֹנוֹת של אנשי־הצבא הרגלים היו עשויים שני עורות, שכסו על בשרם מגבם ומצד פניהם. הקוֹבֵעִים היו נשויים גם הם עור, לפרקים עם שכבת מתכת מלביצה (ברומית: galeae). החרב הארכה (gladius) היתה מגיעה כמעט עד הקרסלים. — ה. הַחֵיִת (הקצרה) של הרגלים שומרי ראש המפקד היתה להבה־ברזל ארכה (cusps) עם יד של עץ. המגן היה קטן (ברומית: clipeus, parma), עָגֵל עם צפוי נחשֶׁת ועם בית־קבול לזרוע השמאלית. הרמח של אנשי־הצבא הרגלים נקרא ברומית hasta, השלֵט הארץ — scutum. התנית הארכה היתה עם להבות משתי קצותיה (contus). הכידון, שהיה הרוכב מטילו באויב, נקרא ברומית pilum. — דבר יוספוס, שאיש־הצבא הרומאי לא נבדל במהמת־משא, מוצא לו חבר בדבר אחד הסופרים הרומאים, כי אנשי־הצבא של מריוס (הוא שעשה את התקונים הגדולים בכל טכסי־המלחמה של הרומאים, שנה את כלי־הזין ואת סדרי־הצבא והגדיל את מספר אנשי־הצבא אשר בלגיון) נקראו בשם הפרדים של מריוס. — ז. בפרשיות אלה מרבה המחבר בשבח הצבא הרומאי ומוזייר בפרוש את כל העמים מהתירות מלחמה ברומאים. על־כן חשב אחד החוקרים החדשים (Laqueur), שבין מניעי ספר מלחמת היהודים נמצאה גם הכונה לפרסם את גדלת הרומאים ועצם גבורתם בעיני הגוים הרחוקים (וביחוד הפרתים), כדי שלא תקום בהם עוד רוח להרגיו את כנותם הרומאים.

פָּרָק שְׁשִׁי. א. פל צידוס הוא הנזכר למעלה, בתחלת פרק ד, וכבר עמד בראש הצבא הרומאי השוכן בעכו, שהתנפל מדי פעם בפעם על ארץ הגליל, קדם בוא אספסינוס (עין למעלה בהצעה). — ב. מספר הרוכבים הנמנים על הלגיון הוא כאן קטן מאד. בימים שקדם מריוס נחשבו על הלגיון שלש מאות רוכבים. אפשר, כי בארץ־הגליל שהיא ארץ־הרים לא היה צורך לרומאים במחנה־רוכבים גדול, ועל־כן לקחו אהם רק את חלק הרוכבים, — וכל־שכן שהמלכים העוזרים שלחו להם רוכבים בהמון רב. אולם יתכן גם, כי נכנסה כאן טעות, וצריך להיות "ארבע מאות ועשרים" במקום מאה ועשרים — ג. יוסף עם צבאו חנו בעיר גריס, שהיתה רחוקה מצפורי עשרים ריס (ולא התבאר, לאיור רוח). עֵינָן "חיי יוסף" ע"א. כשנפוץ צבא יוסף מעליו, נחתם גזר־דין הגליל במלחמה זו: היהודים ירדו אל המצרים, והרומאים החלו לצור על אלה ולכבשם אחד אחד.

פָּרָק שְׁבִיעִי. — א. העיר גברה אשר בגליל כבר הוזכרה למעלה, ספר ב, כ"א, כסוף פרשה ז, ששם הגרסה הזאת היא עקר (כנראה מצד הענין) ולא "גמלא" הנזכרת ברב כתב־היד. גברה הוזכרה גם ב"חיי יוסף", כ"ה, מ, נ"א, ושם מבאר שהיתה עיר חשובה. היא נקראה גם גברות (סם, מ"ה, מ"ו). יושביה נלחמו לראשונה ביוחנן מגוש־חלב (סם, ט"ו) ואחר־כך השלימו אתו וחזקו ידיו כנגד יוסף בן מתתיהו. אף כי הגרסה "גברה" נמצאה כמה פעמים ב"חיי יוסף" (גם בתרגום הרומאי העתיק), הגה לא מצאו רב החוקרים (ספר ג, פרק ה, א—ח. — פרק ו, א—ג. — פרק ז, א) נט כסיסי הצבא הרומאי. המלחמה בגליל

את שם העיר הזאת במקור אחר ונבוכו בדבר. מכיון שנמצאה גם גרסה אחרת (ב,חי יוסף) גרבה או ערבה, שער אהלר (רצין טומסן Loca sancta, עמוד 23), שזו היא עיר ערב מצפון לבקעת בית-גטופה (עכשו: עמק ברוך, חלק הצפון של עמק זבולון), המזכרת בתלמוד. עיר זו נמצאה בחלק הצפוני של הגליל התחתון (וכפי השערת רב החוקרים, היתה במקום הנקרא בימינו ערבת אל-בטוף), מרוח צפון-מזרח לידופת. — ג, כנראה, עוב יוסף את טבריה בפחדו, פן יתרו בני העיר אל אפסטיגוס בנפשו. — ז, העיר יודפת הזכורה במשנה (יודפת הישנה, ערכין, פרק ט, ו). בברייתא נקראה גם בשם יטבת (בקעת יטבת. חוספתא, נדה, פרק ג, י"א), ומן הבבלי (נדה, כ, צ"א) מבאר, שזוהי יודפת. רבי עקיבא הלל את אדמתה השמנה של בקעת יודפת (שם). המבצר הזה נמצא בקצה צפון בקעת בית-גטופה (או בקעת שיחין — אכוכיס — אצל יוסיפוס), שהוא, לפי ההשערה, גיא יפתחא הצחור כה"ק (יהושע, י"ט, י"ד, כ"ז), הגבוה בין נחלת זבולון ובין נחלת אשר. עכשו: תל ג'פת. בהרבות המבצר נחללו בורות-מים, שרידי מגדלים. גם מערות רבות נמצאו במקום ההוא. — ט"ו, ספור יוסיפוס על-דבר מזמתו לברוח מלודפת בעצם זמן-המצור הוא בלי שום ספק דבר-אמת. מכיון שנואש מישועת העיר, רצה להציל את נפשו על-ידי מנוסה בצוד'מן, כפי שהודה בעצמו. אולם לבטוף בטל את דעתו מפני דעת הרבים. בפרשה זו מנלה המחבר את מרץ לבו, והיא עדות נאמנה, שלעתיים עצר המחבר לח' לספר גם על קלקלתו (ועל-כן לא השמיט את המעשה הזה, אף כי חסרונו לא היה כאן מרגש כלל). יט. אל-הברזל המזכר כאן הוא מכונת-רעש, שהיתה ידועה כבר לעמי הקדם, ביוחד לאשורים. בספר יחזקאל (ז, ב, כ"א, כ"ז) הזכר „כר" בתור כלי-מלחמה (=איל), מן התרגום ותרגום-השבעים עליו, כי הקדמונים כבר חשבו שכן הנביא לאי-הברזל. כמובן קרא יחזקאל לכלי הזה בשם „מתיקבל" (כ"ו, ט). — כ"א, כפר סבא, יש אומרים שהוא כפר שעוב מצפון לצפורי, ויש אומרים שהוא כפר שבתי או שובתי הנזכר בתלמוד, עכשו: סבת. כפר רומא, עכשו: כ'רבת רומא, מצפון לצפורי, בעמק זבולון. — ל"א, העיר יפה כבר הזכרה למעלה (ספר ב, כ, ו), היא נמצאה בגבול הדרום של הגליל, קרוב לעמק יזרעאל, על מרום גבעה, מדרום לעיר ארבל עם מערותיה הידועות. עז-היום נמצא שם כפר הנושא את השם יפה. ממשמעות הלשון פה נראה, באלו השלימה העיר הזאת (אשר בנה יוסף את חומותיה) עם הרומאים ואחר-כך מרדה בהם. בכלל, יש להרגיש בציר-המלחמה כאן מעין התפארות צנועה של המהבר, שנמצא אס ביודפת: לו היה בידו לעמוד בראש מגני יפה, כראו לא באו לידו קלקלה זו. על-כל-פנים ההבדל בין תבונת מגני יודפת ובין סכלות מגני יפה הוא בולט לעין. — ל"ב, מכאן אנו רואים, כי תאונת-החרות עברה מן היהודים גם אל השמרונים, אויביהם הגדולים, — השמרונים חגרו נשק על כל צרה שלא תבוא, כדי להגן על עצמם בפני הרומאים וגם בפני היהודים, כשחגיע המלחמה אל ארצם. — ל"ג, מן הפרשה הזאת יוצא, שצור יודפת נמשך ארבעים ושבעה יום, ומכיון שהפליט היהודי הראה לרומאים את הדרך אל העיר בערב ראש חודש תמוז (פ' סיון), ממילא היתה התחלת המצור ב"ג או בל"ד (בהתאמה לזכר אס היה החודש חטר או שלם). — ובהו סתרי יוסיפוס את דבריו (למעלה פרשה ג), כי בא אל יודפת ביום החמישי למצור, הוא כ"א לחודש אייר (יוצא מזה, שהחל המצור ב"ז אייר), ועוד יוצא משם, כי יום זה לא היה חמישי למצור ממש, כראו לעיל שבו התחילו הרומאים ליישר את הדרכים מטביב לידופת, ואפסטיגוס עם כל חילו הגיע לפני שערי יודפת רק „ביום המחרת" לבוא יוסף אל העיר, כלומר, בכ"ב אייר. ליישב את הסתירה הזאת אפשר בשתי דרכים: או לחקן כאן „שלישים ושבעה" במקום ארבעה ושבעה (לפירוזה מנה יוסף מכ"ב אייר עד היום האחרון לסיון ל"ז יום, [מ צור יודפת

(ספר ג, פרק ז, א-ג)

וזה אפשר רק אם היו שני החודשים חסרים — אם לא נוספו עוד לתקן ל"ח או ל"ט (יום), או לתקן למעלה "י"ב אִיךְ" במקום כ"א אִיךְ — ולפ"ה עלה אספסינוס על יודפת ביום י"ג אִיךְ ולכסחשב אִיךְ חסר וסין מלא (על-פי דרכי הקביעות של הלוח המאחר) יצאו לנו ארבעים ושבעה יום מראשית המצור עד הרגע המכריע, שבו גלה הבוגד לאספסינוס את הדרך שבה יכבש את המבצר. אך יותר נכון, כי במספר ארבעים ושבעה הימים כלל המחבר גם את היום אחרי בוא הבוגד — לאמר, היום שבו הרעיש אספסינוס את המבצר, הוא ראש חודש תמוז, — אלא שלא הסכיף לבאר את הדבר כהלכה. ועין להלן, פרק ט, ט. — מעשה-הגבורה המספר כאן על-דבר אחד מפליטי יודפת, שנפל בידי הרומאים ונשא את כל העניינים הנוראים במנוחה ולא בגד באִחיו — בנגוד גדול לבוגד הנזכר כאן כמתלהל, שְלַמְד את הרומאים לכבש את המבצר — הוא חזיון רגיל אצל הקנאים ואוהבי-החרות, שאפילו הילדים שבהם היו אדירי-אמונה ונשאו באמץ-לב את כל יטוריהם (עין להלן, ספר ז, פרק י, א). על-דבר כח-הסבל הגדול של היהודים על דתם ועל קדושת אלהיהם ועקרי אמונתם דבר המחבר גם לעיל, ספר ב, ח, י; "קדמוניות", י"ח, א, ו, "נגד אפיון", ספר א, פרשה ה, ספר ב, פ, ל"ב ובניקומות אחרים. — ל"ן. מספר אלה ומאמרים השבועים (נשים ועוללים) קטן מן המדה ביחס למספר ההרוגים (ארבעים אלה). ויש רואים גזומה במספר ההרוגים, אף כי בודאי היה מספר מגני יודפת עולה לעשרות אלפים, כיון שנלחמו זמן רב נגד שליטה לגיונות רומאים.

פרק שמיני. — א. בהנאה עצמית — נפרזה בלי שום ספק — ספר כאן המחבר, כי הוא היה אחד מעמדותי-המלחמה החזקים ביותר, וכה נחשב בעיני הרומאים. (עין גם למעלה, פרק ז, ג). מכל הפרקים הבאים למדנו, כי מפלתו לא הכריעה עוד את גורל המלחמה. — ב. נקנור שרה-אלף היה כבר מקום איש ידוע בירושלים ואיש-שלום לטובי היהודים (עין למטה, ספר ה, ו, ב). כנראה, שמש גם בצבא הרומאי שעמד בעיר שנים אחדות קדם המרד. — ג. כאן מספר לנו המחבר על-דבר חלומות-נבואה, שראה מקדם, וביחוד חלום אחד, שעלה זכרו לפניו באותה שעה. הוא מתאר לפתור-חלומות וליועד דעת-עליון, שלמד את חזון-העתיד מתוך ספרי הנבואה, בתור כהן ובן-כהנים. מצד אחד נראה לנו המחבר כרוצה לאחוז את עיני הקוראים התמימים (ידיעת הכהנים את ספרי-הנבואה מוטלה בספק. עין במשנה, יומא, בבבלי, י"ח, ע"ב), אך מצד שני יודעים אנו, כי הכהנים היו צופים את העתידות על-פי האפור והאורכי-ותמים בימי בית ראשון, וגם בימי הבית השני נחשבו ליודעי דעת-עליון בתור בני המשפחה הקדושה לאלהים, הזהירה בתקיי-הטהרה והיוודעת את סוד השם המפורש החקוק על הציף, והכהן הגדול היה קורא את השם המפורש עשר פעמים ביום-הכפורים (יומא, ל"ט, ע"ב, בבבלי), וגם יתר הכהנים היו מברכים את העם בשם המפורש. על-כן האמין העם, כי רוח-הקדש שרתה על הכהנים לפרקים — והיו משמשים בבת-קול" (עין סוטה, ל"ג, ע"א). כל הקלקלה של הכהנים בכיף ימי בית שני לא היה בה כדי לערער לגמרי את קדשת הכהנה המצויה בתורה. — ד. חקי האבות שהוריד אותם אלהים ליהודים כבראו להם נשמות שאינן יראות מפני המות". אמנם התנאים צמצמו אדם את המצוות שהן כבוד, "יהרג ולא יעבור" (עין סנהדרין, ע"ד, ע"א), אבל יחד עם זו גנו מוצאים בתוספתא (שבת, סוף פרק ט"ו): "בשעת הגזרה אפילו מצוה קלה שבקלות אדם מוסר נפשו עליה", ואכילו שלא בשעת גזרה אמר רבי יוחנן: "לא אמרו (התנאים) אלא בצנעה, אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ולא יעבור". אין פלא אפוא, כי בסוף ימי הבית השני חשבו היהודים, שצריך אדם למסור נפשו על כל המצוות — וכה"ג על השבוטה שלא לעבוד את הרומאים, שקבלו עליהם לוחמי החמש. — ה. הנאום שנשא יוסף באוני (ספר ג, פרק ז, ל"ג-ל"ו. — פרק ח, א-ד) [כבוש יודפת. יוסף במצרה

חבריו במערה על־דבר האסור לאבד עצמם לדעה, נמסר פה כמו שניריך היה להיות, ויש בזה מעין נטיה לשבר את אذن הקוראים הנכריים. — במעמד שבו קרא יוסף את הדברים עושה הנאום ראש כוזר קצת, ואת העקר הבלע בו — את גורל־העבדות הצכוי מאה הרומאים לו ולאנשיו שנשבעו לחיות ולמות כבני־חירין, ומכניזה לא עשה הנאום ראש, למרות הטענות שיש בהן טעם, כי אסור לאדם לטלוח יד בנפשו, וכי חיי האדם הם כקדון מדי אלהים (רעיון שנמצא גם בספרות התלמודית, בספור הירוע על־דבר ברוריה ורבי מאיר). הרעיון שהאדם המאבד עצמו לדעת התחייב כרת (—וערירי) בדין־שמים, והאלהים יפקוד על בניו את חטאתו, לא נמצא בצורה זו בספרות המשנה (כריתות), והמנהג להסליך את גופת החוטא הזה בלי־קבורה היה נפרץ אצל הרומאים. ישפט הרוצח את הנפש (וכנראה, זהו דין־שמים גם במאבד נפשו) היה בדין ישראלי — הרג (כִּיָּה), ולא סקילה (משנה סנהדרין, ט, ב, ומדברי יוסיפוס למדנו שהיו מניחים אותו בלא קבורה עד בוא הטמט — עֲנַש מיהד, שלא הוזכר בספרות התלמודית שאין לו כמייכים בתורה (דברים, כ"א, כ"ב אינו ענין לכאן). מאמונות העם הזכיר יוסף בנאומו זה את השארתי־הנפש (השכר והענש שאחרי המיתה), וגם את תהית־המתים (הנשמות הישרות תרדנה אל גופות טרורים לקץ הימין). — ז, תחבולת יוסף היתה מסכנה מאד, אך כה היה דרכו לנסות את מזלו בשעת הצרה הגדולה, כשלא היתה לו בררה אחרת, ולמצא לו דרכי צרימה לבטל את הגזרה הרעה (עין למעלה, ספר ב, כ"א, ג, במעשה שהיה בכריכי, ועוד). כמוכן, לא היה בתחבולה הזאת להציל את נפשו בבטחה, אלא אם טרף בקלפי באפן מיהד, שהוא ישאר אחד האחרונים, באכן זה נפלא הדבר, שחבריו האמינו לו. ועדין אין אנו יודעים מי סדר את הגורל. על־כל־פנים מסוד יוסיפוס, שבמקרה או בהשגת אלהים יצא שמו בגורל לאחרונה, יש בו כדי לעורר חשד, והמאמין יאמין. — ח, מסמנת את דרכי הכתיבה של יוסיפוס העובדה, כי לא הסיו דעתו מהדברים הנעשים מסביב גם בשעת הסכנה הגדולה לחייו. ציור כניסתו אל הכינה הרומאלי הוא בלי־ספק אמתי בברטיו. השרטוט של נדיבות של טיטוס נעשה בכינה. המהבר היה באותו מעמד עוד צעיר בן כ"ט, כי נולד ג' תצ"ח — 33. — אף כי הבטיחהו אכסניוס לתת לו את נפשו לשלל, קשה היה לו להיות קָמָם בדבורו, כי על־פי משפט המלהמה היה עליו להלוח את שריה־צבא השבוי אל הקיסר, כדי להראות ליוכבי הכנרוכולין את גִּלְד הנצהוֹן, וספק היה אם הקצר ההולץ יהיה את נמש יוסף. — ט, יוסף לא רצה לנפול בידי גירון, ובחר להקרא אצל אכסניוס שהבטיח לו את חייו. ענין הנבואה, שאכסניוס יהיה נקרב לקיסר, מספר בתלמוד (גיטין, נ"ז, ע"א) על רבן יוחנן בן זכאי. אולם אין להטיל ספק כלל באמתות דברי המהבר, שהרי לא היה מספר מעשה בודי בספר שנתן בידי אכסניוס עצמו גם סויטניוס הרומאי טכר ב, חיי אכסניוס, פריכה המיסית: „אחד מטובי שבוני היהודים, ושמו יוסף, קרא בקול, בשעה ששמו אותו בנחשתים, כי מבכח הוא שבזמן קרוב יפדה מן הכבלים בידי אכסניוס עצמו, כשכבר יהיה לקיסר". כמוכן, היה הדבר הזה עלול להביא צרה גדולה על ראש יוסף וגם על ראש אכסניוס, שמא יידע לקיסר, שראש הצבא חושב לעשות מלונה. אולם, להצלת יוסף, נפלו דבריו על לב שמע, אכסניוס נטה להאמין בכח נבואתו (האמונה בנבואת עתידות היתה נפרצה בקרב הרומאים). על־דבר הסמיכים שקדמו לבשר את מלכות אכסניוס ספר טציטוס בכמה מקומות (Historiae, א, י; ב, ד, ב, ע"ח) וגם סויטניוס (במקום הנזכר). אביו סבינוס שאל פעם בכבד ואהר־כך הודיע את אמי הזקנה, שנכדה יהיה לקיסר. בנחלת אבותיו נעקר פעם אילן מן השרש בלי סבה כלל, וביוב הטני הזדקף האילן הזה והצמיח עלים ירקים מבראשונה, ועוד בהיות אכסניוס באכנה בקרבת גירון ראה בחלום הלילה, כי בהפֶקֶר אחת משני גירון תחל שעת־אשר לו (ספר ג, פרק ה, ה — ט)

ולבנוי אחריו. ביום-המותר בא ריפא הקיסר אל האולם והראה לו שן עקורה; ועוד סמנים כאלה. — כיון שסמך יוסף את נביאומיו — לפי דבריו — על כתב־הקדש, מתעוררת כאלה, איפה מצא סמך להן בכתובים? יש מי שאומר, כי סמך על הפסוק שבדניאל: והקדש ישחית עם נגיד, או קיסר. — רבן יוחנן בן זכאי דרש זאת, על הרומאים עם שר־צבאם כיהיה להבא נגיד, או קיסר. — רבן יוחנן בן זכאי דרש זאת, כיוודע, מן הפסוק, והלבנון באדיר יפול" (ישעיה, סוף פרק י) — ואין לבנון אלא בית־המקדש ואין אדיר אלא מלך". המעשה, שבא יוסף לבני יודפת, כי בארבעים ושבעה יום יפלו בידי הרומאים, הוא, כנראה, אמת ומבסס על החלומות שהזכיר למעלה, פרשה ז. גב בפרק הקידם, פרשה יז, ספר, שהמלחמה ביודפת לא היתה אלא מלחמת־יאוש, כדי למכור את המבצר לרומאים בדמים יקרים. — אספסינוס הסתיר, כנראה, את יוסף ולא הודיע לקיסר כי תפש את ראש צבאות היהודים, אלא השמיה בערך השבוי, כדי שלא יצטרך לעלות אותו אל רומי.

פרק תשיעי. ב. היהודים נחשבו בעיני היונים לסודריים ממהיב. על דעת סטראבון הינו, קבלו היהודים ממשא את התורה ומן העריצים החשמונאים את מנהגי הש"ס והגזל. בארץ מרבה באיכלוסיה ורובצת תחת על מסים קשים כארץ־ישראל של הזמן ההוא נמצאו הרבה אנשים נקשים ומר־נפש, חסרי־כל, שלא בעזו בשום דבר כדי ללכת את נפשם. והטעה היתה שעת מלחמת־הקדש בכינאים, ועל־כן נחשב גזל האניות הנכריות של סוחרי הסורים והיונים לצדוה. — ג. העיר יפו לא היתה בידי ישראל בימי הבית הראשון. בכזבות מלכי־אשיר נחשבה לעיר צורית, ובכתב־הקדש היא סמוכה לנחלת דן (יהושע, יט, מ"ו), אולם מחוז לבול ישראל (עין גם שופטים, א, ל"ד). היא נספחה בפעם הראשונה על גבול היהודים בימי יונתן הכהן הגדול החשמונאי על־ידי שמעון אחיז (ספר החשמונאים, א, י"ב, ל"ג). פומפיוס קרע אותה מעל נחלת היהודים, וגיזר השיבה להורקנוס הכהן הגדול. הייכות הביר על־ידי צבטיוס הזכרה למעלה, ספר ב, י"ח, י. — ג. הסופרים העתיקים כתבו, שהעיר יפו היא אחת הכרים הקדומות שבעולם. לפי דברי פליניוס (תולדות הטבע, ה, י"ד), נבנתה עיר זו קדם המבול, שהציף את הארץ. אנדרומדה היתה בת קיפיוס מלך כוש (איתיופיה) ואסרו קסיופיה — לפי דברי האגדה היונית העתיקה. — ואביה הכרה למסור אותה בידי התנין אשר בים, שאסר אותה אל סלעי הוף היב, עד שבא כרסיוס מלך ארגוס על טיסו השנופף פגרים והתיר אותה מכלליה ונשא אותה לאשה. אחרי מותם הפכו אנדרומדה ובעלה פרסלוס ואביהיה קיפיוס והכוס כגוס למזלות (קבוצות כוכבים) בשמים. זהו תכן האגדה היונית, וגם סטראבון ופליניוס (במקום הנזכר) ספרו, כי אנדרומדה נאסרה אל הסלעים בקרבת יפו, ושם גראו עוד רכמי הכבלים בימיהם. מטרת זו צמחה, כנראה, במאה השלישית לפני מנין א"ה, כשיוסבי יפו העתיקים (הצוריים והפלסטיים) קלטו את התרבות היונית. יוספין העברי אף הוא מסר את האגדה הזאת (בפרק ע"ג) על־גו הניספר כאן. — ה. מדברי יוסיכוס יוצא, כאלו הקנו לו יושבי ירוכלים אבלי־מלכים (שליטים יוכי) בבוא השליטה הכוזבת על־דבר מותו. ויש רואים הפזה בספור זה. — ז. עשרם ב, ט בריה וטריכ כי חשו אל מלכות אנריפס בראכית גלכית גירון־קיסר (למעלה), ספר ב, י"ג, ב), אולם לא נאטנו בבית המלך, כי יושביהן נטו לפרקיה אחרי אוהב־החיות (הקנאים), שדבעתם היתה גדולה ביותר על הצעירים, ואלה דרשו לפרוק את על הרומאים ואת על אנריפס איש גלגים. — עשר ה, הערים (דקפוליס) הנזכרות כאן הן בעקרון הערים הוויליסטיות לפני עבני הירדן מזרעם לים־כנרת, שקרע אותן פומפיוס מעל גבול מלכות היהודים וההירדן לבעיהן הראשונים והוא וגביניוס בנו את הנחרות שבין (למעלה, ספר א, ז, ו, ה, ד). בין הסופרים העתיקים שלטו חלוקי־דעות בדבר שמות הכרים האלה. פליניוס (ספר ג, פרק ה, ט. — פיפ, ט, ב — ז)

כתב (תולדות הטבע, ה, י"ח, ע"ד): „חבל עשר הערים (Decapolitana regiv) נקרא על מספר הערים, שלא כל (הסופיים) מסכמים בהן לדעה ז'ח, אולם רבם מונים את דמשק, פילדלפיה (רבתי-עמון); רפנה (Raphana), עיר שלא הנברה), סקיטופוליס (בית-כאן, טהיא לדעה מכל עשר הערים) נמצאה במערב הירדן), גדרה (גדר), היפוס (סיסיתא), דיון, פלה (בכפרות התלמודית: פחל), גלסה (נשתבש במקוב: גרסה, היא גרש) וקנתה (Canatha, חזי-בים שהיא קנָת, ועכשו נקרא הנקום קנָאת). התוכן וחוקר-הארץ הגדול קלודיוס פטיג'וניוס (תלמי) בתבירו הגדול על הניזוגרפיה (ספר ה, ט"ו, כ"א—כ"ב) הביא גם הוא את הרשימה הזאת והשמיט מכנה את העיר המסכקה רפנה, ותורתה הכניס תשע ערים אחרות, הלן במחוז דמשק (עין על זה בפרוטרוטו: שירך בספרו הגדול, חלק שני, הוצאה ג, עמוד 116). שירך הוסיף על תשע הערים (בלוי רפנה) של פליניוס עוד את אָבֵל (Abila) שבכבר-הירדן ואת קנת (ביוניית: Kanata), שהבדיל בינה ובין קנתה הנזכרת, והביא את הסערת אחד החוקרים, שהיא היא הנקום הנקרא עכשו אֶל־כֶּרַךְ (קיר-מֵאֵב), ויציא לו אחת-עשרה ערים (שכ, עמוד 126—130). שירר חשב את דמשק על „עשר הערים“ — אולם אין זה נראה מדברי יוסיפוס, כי אֶלֹו היתה לו דמשק אחת מעשר הערים, בודאי לא היה כותב, שבית-סֵאָן היא הגדולה שבכלן. ויש עוד ראיה, שבכל הערים הנזכרות נתגלו מטבעות שהטבעו הערים, ובכלן נמצא הפרט על-פי „חשבון פומפיוס“ (Aera Pompei), לאמר: הן מנו לשנה שבה שחרר אותן פומפיוס מעל היהודים (רק בגרסה לא נמצאו מטבעות כאלה), בעוד אשר במטבעות דמשק נשאר הפרט של חשבון מלכי בית-סיליקוס (מנין-טרות). כנראה, טעה פליניוס. — צנבריי או סנבראי (Sennabris) ויש עוד גרסה שניה להלן, ד, ה, ב: Ginnadrus) היא עיר מצער מזרזם לים-כנרת ביקום שהירדן יוצא ממנו ושם מתחילה הערבה של הירדן (שנקראה עכשו אלגור בפי הערבים), כפי שהעיר המחבר להלן (ספר ד, ה, ב) המרחק בינה ובין טבריה שלשים ריס (בנדפס בטעות: שלשים פרסה). בכפרות התלמוד והמדרשים הזכרה עיר זו יחד עם העיר הסמוכה לה בי-תירח או בי-תירח (כנרת... סנבראי ובית ירח. בראשית רבה, פרשה צ"ח. — „עד ים כנרת, שני גניגיסיות היו... כגון בית ירח וצינבריי.“ ירושלמי, מגלה, פרק א, בדיפוס קרוטושוין, דף ע, ע"א. ועין קליין: *Beitrag zur Geogr. u. Gesch. Galilaas*, עמוד 50, הערה 7). סנבראי נקראה עכשו בפי הערבים סְנֵאֶל-גִּבְרָה.

פרק עשירי. א. העיר טריכי (ביוניית *Ταρχία* הוראתה: מקימות מליחת הדגים וחבישתם) הוזכרה כבר פעמים אחדות (ועין מה עכהבתי בכפר א, עמוד כ"ו, הערה ג). העיר הזאת היתה רבת-גם כבר בימי קסיוס, שמכר שלשים אלף מיוסביה לעבדים (שכ). מקומה היה על חוף ים-כנרת, במרחק שלשים ריס מטבריה (חיי יוסף, ל"ב). יוסיפוס לא פרש, אם לרוח צפון או לרוח דרום. אבל פליניוס כתב (תולדות הטבע, ה, ט"ו, ע"א), שהעיר נמצאה מדרגים לים-כנרת, אכֶּכֶן בחוף הים כנרת, לדרומה כל טבריה, ומכיון שכלים ריס מזרזם לטבריה על חוף ים-כנרת נמצאה צנבריי, עלֶכֶן בקשו החוקרים את מקום טריכי בתחום צנבריי והחליטו כי היא היא העיר בי-תירח הסמוכה לה (עין בהערה לסוף הפרק הקודם), עכשו כֶּרַךְ (להבדיל בינה ובין כֶּרַךְ בדרום עבר-הירדן = קיר-מֵאֵב). כה חשבו חוקרים רבים (ל-ל: רובינסון, שירר בספרו הנזכר, חלק א, הוצאה ג, עמיד 614, הערה 44; ביהל *Geogr. Palast.*, עמוד 227). אולם ממטבעות דברי יוסיפוס קטה להסכים לדעה זו, כי ראשית אינו מזכיר שהעיר סנבריס היא סמוכה לטריכי, וגם בלתי-מבין הדבר, טאכספטיניוס קנה — בהצגתו על טבריה — בסנבריס שהיא סמוכה לטריכי (בפרק ה' ז'ב, ז), ולא פחד, שמה יתגפלו עליו מאחור הקנאים אשר בטריכי, וכמרכן מזור נאז הדבר, שפנה אספטיניוס מבית-סאן ישר אל טבריה ופסח על העיר טריכי הבצורה הנמצאת ככר ג, פרק ט, ז. — פרק י, א) נה מל'תמות על טבריה וטריכי

בדרך, ולא הודרו לכבשה. וכמוֹכֵן קשה להגין, איך מצאה יד יהושע בן־נפתי ואנכיו לברוח מטבריה לצד דרום (למצלה, פרק ט, ה), אם לא באמר, כי בקצ לו דרך בין שורות הרומאים — דבר שלא ספר לנו המחבר. על יסוד כל אלה ישר גרין, כי טעה פליניוס הרומאי, — שכנראה לא ראה את ארץ־ישראל, רק מסר ר' יהודית עליה מדברי סופרים ופני הסמועה, — בכרוך הגיאוגרפי של המקום הזה, כמו שכתב בכרוך מקומות אחרים בארץ־ישראל, ובאחת העיר הבגורה הזאת, שעל שפת ים־כנרת, מקומה מצוי לטבריה בכרחק שלשים ריס, ולפי זה יתלבנו לנו גם דברי יוסיוס על מסע המלחמה של אסכניוס. היא כנה מבית־אן לנסון וכבש את טבריה ואחר־כך המשיך את מסעו ג' טריכי. על יסוד השטרה זו אין טריכי אלא המקום הנקרא בפי חז"ל מגדל, מגדל א, גם מגדל ג' (לפי ארמ: מגדל הנקיים — ויש זה דומה בהוראתו לשם הונני טריכי). ויש לה מגדל (כפר קטן). בדת גרין זו החזיקו אהרן וכוֹסֵטֵן (בספרו Loca sancta, עמוד 110) וגם קלין (בספרו Beitrag, עמוד 76 ולהיק) ועוד חוקרים הישנים. רק הרבן גיטל, שסבר על מלה כנָקֵן, חזר מדבריו אחר־כך ונטה לבקש את מקום טריכי בדרום. — המלחמה עם הספרדים נחשבה בנימי אסכניוס לדבר גדול, עִיֶכֶן הקים את מחנהו בכרחק מקים מן ההבצר (ט"ו ריס) ובנה מצודה חזקה על כל צרה שלא תבוא. — ב' על־דבר חקיד טיטוס בכבוש טריכי ספר גם סוֹטִיניוס בחייו טיטוס, כרטה ד: „ממלכות קוסטר הגיע למעלת מפקד־הגיון והכניע שתי ערים נטובות מאד בארץ יהודה, הלא הן טריכי וגמלא". — נכל־מקום נראה, כי כרם קצת המהבר את מעשיו של טיטוס בכפיר הבא כאן ולהלן, כדי לטבח את גבורה. — ה' לפי דברי המורה, התנכל טיטוס עם רוכביו על העיר מן הצד, שלא נמצאה עם חוטה — כפיר, מעבר היאור (ים כנרת). זה היה מן הדעות ויטכן מאד, כי כל־עוד לא נכבשה החוטה בידי הרומאים נמצאו טיטוס ואנשיו לבדם בקרב המון גדול של אויבים, וגם המירדים נזכר בספינות על היאור נלחמו בהם. יש חושבים, כי הנלחם כאן המחבר פרט אחד, כדי לפאר את טיטוס. — ז' ים כנרת או כנרות שבנקרא נקרא בימי הבית השני בשם ים גינוסר, או גונוסר או גינוסרית (זהו שמו בכנרת האנגליונים), גם ברובי גונוסריות (והם גינוסר נמצא כבר בספר המכבים, א' י"ג; ס"ז: מי גינוסר, ונראה גם בכפרות חז"ל צריך להיות גינוסר במקום גינוסר או גונסר). ויוסיפוס באר לנו כאן, כי ככה נקרא היאור על שם הבקעה הסמוכה לו מצפון־מערב (עין בפרשה הבאה). המחבר הכריז קצת במדת ארך היאור ולגמל־זאת הפחית את רחבו. מי היאור עכשו אינם בתוקים כמו בימי־הקדם, כי נכלע בהם קצת מלה, ומכל־מקום הם ענין נוהים לשתיה. כמו בימי יוסיוס ככה גם עכשו עשיר היאור ברגים שונים למיניהם. — מקורות הירדן הם שלשה, כי שלשה פלגים (חצבני, קֶדֶן ובניאס) יוצאים מהרי החרמון ואחר־כך הם מתהברים לנהר אחד. כאן כין המחבר לאותו המקור, שעדי־היום רואים בו הערבים את המקור הגדול של הירדן, — טממו יוצא נהר בניאס. הבלג הזה פורץ מזור שבכתל אחד ממורדי ההרמון, ובצדק קראו חז"ל לנהר הזה בשם מערה („מערת פמיים" הזכרה במטבח פרה, ט, י"א. ובכתב־יד מתקנים ממצאה מערת פניס, או פניאס, וכמוֹכֵן בבריתא המובאה בבבלי, בבא בתרא, ע"ד, ע"ב, ובבירות, ג"ה, ע"א: „ירדן יוצא ממצרת פמיים"). רב החוקרים חושבים, כי יאור הקערה (פיאלי) ה' זכר כאן הוא הברכה הנקראית עכשו ברכת־קם (או: קן), במרחק שתי שעות מבניאס (פניאית העתיקה) לצד מרחק נטייה קצת לרוח דרום, ואם צדקה השערה זו, טעה המחבר בשני דברים: הוא הפריז במרחק שבין היאור ובין פניס כמעט פרי־שתי, וגם הידיע שנמצאה מימין לדרך־המקד, בעוד שבאמת היא מתבא? לדרך זו. — הבקעה הזאת היא עגלה, כי אינה אלא מקד־מים שבגבע הר־געש עתיק, — כרחה (ספר ג, פרק י, א — ז)

עגלה שנית נמצאה בקרבת מוֹיָיִב אשר בבשן (תחנה חשובה של מסלול-הברזל הגזיזית) ויש מי שחושב, כי ערב יוסיפוס את שתי הברכות יחד. — על-כּל־פּנים אין נכונה בדברים המספרים כאן על דעת הוקרי זמננו, ושום נחלה אינה מהִבְרַת את הברכה הנזכרה עם המערה שבפניס. כנראה, היה נסיונו של פיליפוס מטעה. יאור סמך, נקרא בבריתא גם ים סיבכי (כנול מבטא של סמכי, סמכא): „ירדן יוצא ניכרת במיים ומהלך בימה של סיבכי ובימה של טבריה (כנרת, גנוכר)“ (בבא בתרא, ע"ד, ע"ב). זהו יאור חולה של זמננו (ורבי יוחנן הבדיל בין ימה של סיבכי ובין ימה של חילת ובין ימה של חילתא, וכנראה, חשב את הבנות והאגמים בארץ חולה לַיָּמִים מיהדים. עין בגמרא, שם). על-הרב חושבים, כי יאור כנך זה הוא מימרום הנזכרים במקרא (יהושע, י"א, ה), וכפק בדבר (עין בזה, עמוד 113). — ח. עמק גנוסר (עכשו: גזיר) היה מפרסם בפוריותו הגדולה. המרת שלו נהטבו למבחר פרי ארץ-ישראל: „פרות גנוכר“ (כתיב, ח, ע"ב, ועין גם בגלה, ו, ע"א, ובמקומות אחרים), וכבר דבר יוסיפוס על זה למעלה, ספר ג, ג, ב. — המקור כפר-נחום נקרא כאן על שם המקום הקרוב אליו (כפר-נחום ידוע ביחוד מספרות האגליונים). והנה יש הרבה נקומות בקרבת המקום הזה (עכשו הרבות תלחים, שנמצאו ביניהן גם חרבות בית-כנסת גדול ונהדר ממאות-השנים הראשונות שאחרי התרבן, והחוקרים נוטים לדעה, שכאן מכון לַקְּוֹר הנקרא עכשו אל־טביגה (בוהל, 114). — הדג „עורב המים“) הַיָּזְכֵר כאן הוא שחיר וארך ואין לו קַקְסִיב, לַאמֵר: דג טנא. — ט, מספר ההרונים בכל המלחמות הקכות מטביב לטייכי ועל היאור אינו גדול כל־כך (בהשוואה למספר ההרונים במלחמת עלייר אשקלון, למעלה, פרק ב). אולם ממספר השבויים הרב (קרוב לארבעים אלף) יוצא, שעיר טייכי היתה בזנן ההוא המרכז הגדול של לוחמי-החרות בגליל (עין בפרשה הבאה), ולא חנב נחשב כטייכ העיר לנצחון גדול בעיני הרומאים. — מעטה הבגד של אספניוס כנגד השבויים היהודים, שגתחלה הבטיחם לתת להם את נפשם לשלל (וגם לתת להם חפשה) ואחר-כך המית חלק מסים מהם, וחלקם שלח אל הקיסר להקדישם למאכל לחיות רעות או לקרבות בעלי-הרבות (משחקי גלדיטורים) ואת רבם מכר לעבדים, אינו נותן כבוד לרומאים ולדרכי-המלחמה שלהם. אף כי המחבר, כנראה מכלל כתיבתו, אינו קושר מהמעשה הזה כתרם לרומאים, מכל-מקום הריהו מצדיק את הדין על היהודים האלה וכוהב, שברבם היו אנשים רעים וחטאים קָהִיבו את ראשם כמה כעמים, — ואינו מתרגז על הנבלה שנעשתה להם, תחת אשר שפך את כל חמתו על סיעתו של אלעזר בן חנניה בחללה את הברית הכרותה לרומאים הנצורים בארמון הורדוס (למעלה, ספר ב, י"ז, י). האויבים מִבֵּית היו שנואים ליוסיפוס יותר מן האויבים מחוץ. — גם אגריקס נהג בשבויים, שנתן אספסינוס בידו, מנהג נכד כשר של הורדוס, כי מכר זיהם לעבדים, בעוד שמנהג ישראל היה לפדות את השבויים. — על־דבר סופו של מנהיג המורדים יהושע בן־צכיא לא הודיענו המחבר דבר. —

ספר רביעי

כבוש שארית הגליל, עבר הירדן וארץ יהודה. מלחמות-האחים והמהפכה הגדולה בירושלים

(ראשי 1 חז"ל — 67 נ"י סוף התר"ג תתל" — 70)

פרק ראשון. גל הגלילים להתקוממו ברומאים היו יושבי הערים שחזק יוסף את חובותיהן (למעלה, ב, כ, ו), שלא השלימו עדי-עכשו עם השונאים. — העיר גמלא, לפי (כר ג, פרק ז, י. — כפר ד, פרק א, א) [כבוש טריכי]

המבאר כאן, היא בארץ הגולן (עין למעלה, ב, כ, ו, בהערה) מעבר לים-כנרת ומול טריכי. על-כן השבו חוקרים רבים, שהעיר היתה סמוכה לים-כנרת ומקומה הוא קלעתא-אל-חצן („עיר המצודה“) שנכרים שם שרידי מבצר עתיק (וגם השם מעיד על הדבר). אולם כמה פרטים שמסר יוסיפוס על-דבר תנאי המקום (הטופוגרפיה) של גמלא מכהישים את ההשערה הנזכרת. דעת רב החוקרים החדשים נוטה, שגמלא נמצאה לפנים על שפת הנהר הניפל אל ירמוך, הנקרא עכשו קַד — בעוד אשר אל-חצן אינו אלא שריד העיר העתיקה סוסיא (היפוס), — וקבעו אותה בראש הגבעה הנקראת עכשו ראס-אל-חאל, במרחק מזה ריש (בערך) מים כנרת, שנמצאו שם חרבות מצודה עתיקה, והכפר כנברבתה נקרא היום ג'מלי (בוהל, 245, טומסן, 49). — סוגי וסיליקיה בגילן, ערים בממשלת אגריפס, היו גם הן מקומות-יהודים במדינה הזאת, ועל-כן בצר יוסף את חומותיהן, כדי לתקנה חלק במרד (למעלה, ב, כ, ו), אולם שתיהן לא נאמנו בבריתו והשלימו עם מלכן. סיליקיה נכבשה ונחרבה לפנים על-ידי אלכסנדרוס-ינאי, שכבש גם את גמלא (למעלה, א, ד, ח), היא מקום בגולן העליון, הנקרא גם עכשו סלוקיה. כוגני היתה לפי עדות המחבר, גם כן בגולן העליון ומקומה לא נודע, ואינה סוגי שבג'ר, שהוכר יוסיפוס ביקום אחר (חיי יוסף, נ"ב, ויש חושבים, שזו היא כפר-סיכנין או כפר-סכניא המוזכר בתלמוד). בשם הירדן הקטן קרא המחבר לנהר הנקרא עכשו נהר-אל-לדן (על שם העיר דן העתיקה) הקרוב לנהר בניאס הנחשב לירדן הגדול. מכיון שהוא עובר על עיר דן העתיקה כתב המחבר שהוא נשפך אל הירדן הגדול בקרבת „מקדש עגל-הזהב“ (הכונה למקום שבו הקים לפנים ירבעם עגל-זהב: מלכים-א, י"ב, כ"ט, ועין עמ"ס, ח, י"ד). והאמורא שכתב, כי לָ שָם (היא דן: יהושע, י"ט, מ"ז) זו כמיס (מגלה, ו, ע"א) — ערב, כנראה, את הירדן הקטן בירדן הגדול הקרוב אליה. — על-דבר המעשים בגמלא בראשית המרד עין „חיי יוסף“, י"א, ל"ד, ל"ז. זמן רב היה לשם פיליפוס בן-יקים ראש ומפקד, והוא עבד זאמן לאגריפס ולרומאים. אחר-כך התגברו שם אוהבי-ההרות, ובראשם יוסף בן המילדת, והפחית את אש המרד. הפליטים שהתלקטו אל העיר הזאת היו, כנראה, בורחים יהודים מן הערים הקרובות, שרבו יושביהן היו יונים (סוסיא ועוד) וכבר בטעת מצעשה-ההתעוררים של נואר או נרוס בקיסריה של פיליפוס (למעלה, ב, י"ח, ו) שָרְרו יהודים רבים מטעם אל גמלא (עין חיי יוסף, שם). — ג, יש חושבים, דמחנה אכסנינוס בקרבת חמת (שהיא מדרום לטבריה) הוא המחנה שנזכר למעלה (ג, י, א) „בין טבריה ובין טריכי בתוך“. ולפי דעה זו יש כאן כתיבה להקצרת החוקרים, הקיבועים את מקום טריכי מצפון לטבריה (בגל-מג'ד). אך, כנראה, אין טום הכרח בדבר, כי אפשר שהעתיק אספסינוס (לעת רובו ז'הרי יוצאי טריכי) את מחנהו אל חמת, שהיא נוא יפה, והמחבר הכיית את הדבר. החננים של חמת הם המי טבריה הידועים בספרות התלמודית. כשהתרחבה טבריה בזמן מאחר, חברה חמת אליה עד שהיו לעיר אחת (עין קליין Beitrage, עמוד 91). — ד, הכם חרש Chares. במשנה הז' רבי מתיא בן חרש) היה שגור בגמלא. מלבד החרש, שנזכר כאן במור אחד מנהיגי מפלגת-החרות, נמצא לשם עוד איש נושא שם זה בזמן ההוא, גיסו של יוסטוס איש-טבריה (הידוע מספירי, שהלך בהם על יוסיפוס), והוא נחשב על אוהבי-השלום ונהרג על-ידי ראש מפלגת-החרות יוסף הנזכר כאן תחף אחר חרש (השג'י), והוא יוסף בן המילדת, כמו שנקרא ב„חיי יוסף“, ל"ז. תמונת המלחמה בהוצאת עיר גמלא ממשטת כאן יפה, ואף על-פי-כן קשה לנו לתאר אותה באופן מספיק, כיון שאין בידינו תכנית נאמנה של המבצר (שעדין לא התברר בריוק נקובו הגיאוגרפי), ויש כאן מקום להשערות שונות. — הבהים הקטנים והצופופים הנטיעים בתל החר התלול שורות זו למעלה מזו (עין בכרשה א) יא 'צ'ר ג'ר א (סכר ד, כרך א, א-ד)

היו חזקים, כי לא עמדו יסודותיהם במישור (רק בשפוע), ולפיכך קרסו על-גלגלה תחת משא אנשי-הצבא הרומאים שקפצו על גגותיהם, ובמפלאתם למנה סחפו אהריהם את הבתים הבנוים תחתם במדרון ההר והחגלגלו אתם אל התהום. — ה. שר-העשרה איבטיוס כבר הזכר למעלה, ג, ז, ג. — ח. על-דבר פלציורוס עין למעלה, ג, ד, א (ושכ בהג'רה), גם ו, א. — ה. הר-תבור, החוסם את עמק יזרעאל מצפון, נחשב על הגליל. בתור רמה גבוהה ותלולה גודע למשגב כבר בימיי-קדם, כשהיה שם מקום המחנה של ברק בן-אבינעם (יכוסים, ד, ו). ואז היה הגבול בין נחלת זבלון ונחלת נפתלי שבצפון והיה נחלת יששכר שבדרום (יהושע, י"ט, י"ב, כ"ב, ל"ד). לפי מסרת הזמן המאוחר, נמצאה שם עיר שנחשבה על נחלת זבלון ונתנה למושב ללויים בני מרי (אם תבור ואת רג'רשיה" — דברי-הימים א, ו, מ"ב). — בימי אנטיוכוס השלישי (הגדול) מלך-סוריה נמצאה עיר בצורה בראש ההר, לנת מלחמותיו הראשונות עם תלמי הרביעי (פילופטור) מלך מצרים. ההיסטוריון היוני פולוביוס טכפר, כי אחרי שכבש אנטיוכוס את העיר פילוטריה (שלא גודע ניקומה) שעל ים-כנרת (היאור שלפני גופל הנהר הנקרא ירדן) פנה אל העמק ולכד את העיר המכנה על שם הסקיתים (בית-שאן) ואחר-כך עבר את ארץ-ההרים והגיע עד תבור (Atabyrion) אשר בראש גבעה שמראה דד לה, ומעלה הגנעה דרך המסה-עשר ריט, ונצא לו דרך ערמה ותחבולה לכבש את העיר. הוא משך את יושבי העיר להלחם עמו ונטג אחרו מהלך רב כפני האויבים המתנגשים אתו, ואחר-כך הפך את פניו ושב להלחם בהם מלחמת-תנופה והמית מהם רבים ורדף אהריהם והחרידם מאד וכבש ברעש-מלחמה את העיר" (כולוביוס, דברי הימים, סכר ה, פרק ע, פסקים ו-ט). בימים ההם היה הנקום בירי הצוריים והארמים (כנראה). הוא נכבש על-ידי האשמונאים (לפי ההשערה, בסוף ימי יוחנן הורקנוס) ונחרב, ואחר-כך ציחה בראש ההר מיכבה יהודית. פלציורוס כבש את המקום הזה באותה תחבולה עצמה שכבר השתמש בה אנטיוכוס. — הכבוש הקל מראה, כי לא היו למורדים שבמקום הזה מניינים ראויים לאותו מעמד, וגם לא הצליחו לאסוף מייג'טים במדה מספיקה. — בראש הר-תבור נמצאו עד-היום מצודות העתיקות — אבני-גית גדולות. — ט. הכגדל שחתרו תחתיו הרומאים הוא הפונה לצד מזרח, שהזכר למעלה בפרטה זו, כשהצליח בירי הרומאים להרוס את המגדל, נחתם גור-דין גמלא. בני ראשי המורדים מתו ביום אחד. — י. תפקיד טיטוס בכבוש גמלא הזכר גם אצל סויתוניוס (חיי טיטוס, ד). — בכרשה זו מספר לנו המחבר שוב על הופעה טבעית, שהיתה בעיקרי היהודים והגילה אותם בירי הרומאים העולים אחריהם על הגבעה הזקופה, — הסערה כלה אלהים אל-מול פני היהודים (דומה להופעת הערפל, אשר הפתיר מעיני היהודים את הלגינות הרומאים שנכנסו אל יודפת, למעלה, ג, ז, ל"ד). — כאילו הוא מכוון להראות, כי מאת ה' היתה מפלת היהודים, בהמיך סכרו הביא עוד הרבה זווהות ומופתים. — על-דבר אבדות הרומאים הגדולות בעת המלחמה הראשונה בהוצות גמלא ואחריה בשעת כבוש המבצר לא מר לנו המחבר שום מספרים (כדרכו במקומות אחרים), אבל מכלל דבריו לומדים אנו, כי רבים ועצומים נפלו מן הצבא הרומאי, עד שהכרח אכסניוס להפסיק את המלחמה ולהחיל את עונת החרף במקום (עין בבוך הגא). כבוש גמלא היה בניצאי ככות ג' תתכ"ח (אסוף 67), והמרד החל בה בכ"א גמלא, ואין לדעת בברור מתי יונה יוסיפוס את התחלת המרד בגמלא: אם מראשית מרידת-היהודים בכלל (עגם גמלא לקחה בה חלק), ויהיה זה מכ"א אלול תתכ"ו (66) או מראשית מצור המבצר, ויצא מזה סנהה אכסניוס על גמלא בכ"א אלול תתכ"ו (67) והמצור נמשך חדש שלם. ההשערה השניה מתקבלת על הלב, כי כן כפר לנו המחבר, שכבוש טריכי נגבר בשמיני אלול (בסוף סכר ג).

(כבוש גמלא והר-תבור)

(סכר ד, פרק א, ד-י)

פרק שני. א. העיר גוש-חלב נמצאה בגליל העליון מצפון לנפת ולמירון. מצודת העיר (שנקראה במשנה ערכין, ט, ו, ח ק ר ה של גוש-חלב) — זוהי המלה היוונית Akra) נחשבה לעתיקה מאד — למקפת חומה מיבי יהושע בן-נון. עכשו נקרא המקום בפי הערבים בשם אלג'יש. על-דבר יוחנן בן לוי וערמחו הרבה ומוזמיתיו הרעות כבר ספר המחבר למעלה, ב, כ"א, א, וכו', ועין שם בהערה. אסכסינוס שלח את הלגיון העשירי (שהיה לו רק תפקיד כפל בסנת מצור גמלא, כמבאר למעלה, פרק א, ג, ומפני-זה לא הוזק להנפש חתך במעונות ההרף) אל בית-שאן, כדי לעלות משם ולהלחם על גוש-חלב בשעת הצורך, ואת טיטוס שלח לפני הלגיון, אוילי יצליח ביד רוכביו להרעיש את המצודה. — ב. בכרשה זו וכן גם בפרשה ח ובמקומות אחרים מהליל המחבר את אהבת-האדם (פילנתרופיה) של טיטוס, שהיה לפרקים מקדים רחמים לרגז במלחמה עם אויביו. גם הרומאים הללו את טוב לב טיטוס ואת נדיבות רוחו וקראו לו בחנף בשם, ענג המין המנוש" (Deliciae generis humani), כפי עדות סופרי הרומאים (סוטרניוס: חיי טיטוס, א). כמובן, העריכו אותו היהודים באפן אחר לגברי וקראו לו בכס, טיטוס הרשע" — על תפקידו הרע בדברי ימי ישראל. — ג. הכפר ק ד ש הנזכר כאן נמצא קרוב לחמשים רים מצפון-מזרח לגוש-חלב. הוא העיר העתיקה ק ד ש, שנכלה בחבל נפתלי (יהושע, י"ט, ל"ז), ועל-כן נקראה קדש-ג' פת ל"י (שופטים, ד, ו), ומשם יצא ברק בן-אביננב. בחלקי כתבי-הקדש המאחרים נקראה העיר גם בשם ק ד ש בג' ל"י (יהושע, כ"א, ל"ב, דברי-הימים א, ו, ס"א) ונחשבה לאחת מערי-המקלט (שלא הזכרו בתורה, רק בכפר יהושע). לפי דברי יוסיפוס (קדמוניות, ה, א, י"ח), היתה עיר זו לא רחוק ממרות (= מירון) אשר בגליל העליון, ששם נלחם יהושע עם מלכי הכנעני. אחרי שנלכדה העיר על-ידי תגלת-פלאסר מלך אשור (מלכים ב, ט"ו, כ"ט) לא טבה עוד אל רשות ישראל, ובימי הבית השני נחשבה לכפר צורי, על-כן פטטו עליה הקנאים בראשית המרד והחריבו את מסבותיה (למעלה ב, י"ח, א). — ד. המנוסה של יוחנן ואנשיו הרבים אל ירושלים דרך הגליל התחתון, שסם היו הרומאים נחתים, וגם דרך שמרון ויתר המיקומות שיושביהם היו צוררי היהודים, היא מעשה אמין-לב גדול, ולא לחנם כתב יוסיפוס, לשיטתו, כי יד אלהים היתה בדבר להציל את יוחנן ולהחריב בידו את ירושלים". — על מספר הבידחים הרב אפשר לדין על-פי מספר האנשים שפגרו מלכת והומתו או נשבו בידי הרומאים רוכבי טיטוס — שה"ע, לפי דברי המחבר, לתסעה אלפים. הלגיון הרומאי החונה בבית-שאן לא הפריע את היהודים במנוסתם. — ה. בסוף פרשה זו מטעים המחבר את קשי המלחמה בגליל, שלא דמתה למלחמות הקודמית (בימי ירוס וצסטיוס), כשנלכדה הארץ במהירות גדולה.

פרק שלישי. הפרק הזה הוא אחד החשובים ביותר בכל הספר, כי נמצאה בו פרשת ראשית מלחמות-האחים בירושלים, שאמנם היא מספרת בסגנונו המיוחד של יוסיפוס, בסנאה עזה לקנאים ולאנשי-שלומם, — אך מכל-מקום אנו יכולים להציל ניחנה את המניעים היסודיים, שכחם היה גדול באותה שעה. — א. הפרשה הזאת כתובה בלעג מר. המחבר לשם בפי יוחנן וחבריו את המבטא שהם "נטו" מפני האויב, שבו הסכינו גם שרי-הצבא הבורחים מפני האויב עד זמננו זה להאפיל על מפלתם. גם כל דברי-הגאיה של יוחנן נכתבו בלשון-לעג, — ההגיון וכח-ההוכחה שבדברים האלה הם מירום מאד בעינינו — אם נדין על הדבר מתוך כתיבתו של יוסיפוס גרידא — כי הרי עלולים היו רק לרמס את לב העם. אנו יכולים להבין את רשם דברי יוחנן, כי הוא ואנשיו הפקירו את הגליל כדי לבוא אל ירושלים ולהגן עליה בפני האויבים — רק אם נשים לב לאמונה הגדולה של העם בגאיה העתידה ובהזון העתיד של הנביאים, בירוד הנבואה של זכריה (י"ב—י"ד), ש"בוים ה" תבוא ירושלים (ספר ד, פרק ב, א-ה. — פרק ג, א)

במצור, אך האלהים ילחם לה בניו, ואז תתחיל הגאולה הגדולה. על השפעת הנבואה הזאת מעידות הופעות „נביאי־הסקר“, שבקשו לבקוע את ה־החיותים (לעיל, ב, י"ג, ה) כדבר זכריה (י"ד, ד). גם נבואת יואל (פרק ג—ד, וביתוד סוף הנבואה) הבטיחה את העם, שירושלים לא תחרב. התנועה המשיחית הגדולה, המסמנת את המלחמה הממשכה עם הרומאים לא רפתה אחרי כבוש הגליל, ואולי התחזקה עוד יותר. אין לדעת, אם כבר אז כללה תורת ק־הימין (האסכטולוגיה) את חרבן הגליל בידי מלכות רומא, את מות משיח בן יוסף (עין סכה, ב"ב, ע"א), הבא מן הגליל, בידי „ארימילוס“, בתור תנאי קודם לגאולה הבאה בידי משיח בן דוד (כפעם הראשונה שמענו על־דבר ארימילוס בתרגום המיחס ליונתן, ישעיה, י"א, ד, — אולם האמונה במשיח בן יוסף אפשר שהיא עוד קודמת בזמן לישוע הנוצרי, שספור חייו בנוי על אמונה זו במקצת, — הרי הוא לפי אמונת תלמידיו משיח בן יוסף הבא מן הגליל), אולם דמיומי השקפה זו נוגעים בלי־ספק בתקופה ההיא. איך שהיה, עוד נמצאו בירושלים חילמי־גאולה במספר מטים, שתזקו את ידי אנשי־המעשה הנלחמים ברומאים מתוך שנאה ויאוש. מיבן מאליו, כי הזקנים והמישבים בדעת לא רצו לנסות את האלהים במעשה ידיהם, ומפלת לוחמי־החרות שבגליל למהדה אותם להכיר את אפישת כחות היהודים ולבקש דרכי־שלום. — ב, אספסינוס חזק את שלטונו בכל רצויה החוף ועזב את ארץ התרים של יהודה לבשעה — תוצאת הדבר היו מלחמי־אחים הבויה או גלויה בכל עיר ועיר. מלחמה זו היתה רוויה גם מניעים חברתיים — נגודי מעמדות שונים הביאו לידי מנשי־איבה, — ומכל־מקום לא נתן לנו להכין את הטעם ההיסטורי של מריבית־האחים אם לא נקח לעזרה את תקית הגאולה שעמדה בלבות רבים, אוהבי החרות לא שבי אחור מכל אמצעים המועילים למלחמה, ואפילו ממעשי גול־אחים וחמס, לטעם מטים, כדי להכין את הכל למלחמה האחרונה עם הרומאים. — ג, הרומאים אנשי־המלחמה החונים בצרים, אשר כרתו אתם ברית־שלום, לא התערבו במריבות האלה מסבה פשוטה, שלא רצו לסכן את־עצמם, וגם מצאו תפץ בהתפשטות המריבות האלה. „לחקות השודדים“ — כמו שקרא המחבר מתוך השקפתו הוא לכל שואפי חררות — נמשכו אל ירושלים, אל קרש היהודים ומקום המלחמה האחרונה שתהיה התחלת הגאולה. — ד, כשנאספו קנאים רבים מן המדינה ופלטי הגליל וארצות הספר אל ירושלים, התנברה המפלגה הקיצונית של קנאי ירושלים, „הקשים עוד מהם“, ושלחה את ידה אל השלטון, כי ממשלת־העם המתונה שנצחה צד־עכשו על הציר היתה כבר מקדם השודה על הקנאים, שהיא ממלאה את תפקידה בלב ולב, ושנואה עליהם מסבות אישיות ועל חלק גדול של ההמין מתוך הנגוד החברתי, — ואחרי חרבן הגליל גדלו עוד החסדנות והשנאה, כי בלי ספק כבר בקשו להם ראשי העם ויקירי ירושלים דרכי תשובה אל הרומאים בחשאי, — ודבר כזה היה מסכן לרב הקנאים, שפחדו פן בדמם הם יתרצו מנהיגי ירושלים אל השונאים, ואמנם היה להם יסוד לפחד מפני הדבר הזה: בירגע הסכנה היה הפיוד לפרקים חזק מאד בקרב היהודים, זקני טבריה בקטו למצא חניגה אצל אספסינוס והפקירו בידו את המורדים (למעלה, ג, ט, ח) וכה עשו גם אורחי טריכיל (סם, י, ד, והלאה) ואורחי גוטי־חלב (למעלה, פרק ב, ה). מובן, כי מליטי הגליל שהכירו את הדברים האלה רצו לקדם את הסכנה הזאת ותזקו בחשאי בקרב איהבי־המלחמה שכירושלים את רגש החרות ואת הפחד מפני „הבוגדים“ — הרובם למסיר את הציר עם אנשי־המלחמה בידי השונאים. ואחרי־כך החלו הקנאים לבער מן הציר את האנשים, שהיו חסידים ביותר, את קרובי משפחת אגריפס. אנט־פס הנוכר כאן היה לפנימם מאוהבי־השלום הותיקים, וקרא לחיל אגריפס אל הציר, כדי לבצור את רוח הקנאים (למעלה, ב, י"ד, ד), ואף־על־פי־כן לא נקמו בו הקנאים אחרי נצחונם הראשון (דבר ד, פרק ג, א—ד)

על הרומאים, כי היה בלִי־ספֶק אחד מחשובי העיר, וחביב על הרבים — ועל־כן נשאר בירושלים גם אחרי שצוּבו ארבי־השָׁלוֹם את העיר (שם, כ, א), ובידו היה אוצר הצבור, כנראה, מטעם הממשלה החדשה שבירושלים, לְמַת רוח ראש־הקנאים אלעזר בן שמעון (שם, כ, ג). מובן, שאיש לא האמין בו, שנהפך לארבי־החרות, ועכשו הגיעה השעה להפטר ממנו ומאנשי־שלומו. — ה, רצח אסירים מדיניים מסמן את כל תנועות המהפכה, ונעשה גם בימי המהפכה הגדולה בצרפת, וכמו־כן גם ברוסיה ובגרמניה בשנים האחרונות. השמועה שהוציאו „השודדים“ על האסירים הנרצחים, שבקשו להסגיר את ירושלים ביד הרומאים ולבגוד בחרות העם, בְּרָאִי היה לה על מה שתסמוך, אם גם — כיוצא מדברי יוסיפוס — לא נמצאו שום ראיות ממשיות לדבר. הרצח הזה נעשה בעקרו על־ידי קנאי־ירושלים, בסיוע הפליט־י וקנאי המדינה. — ז, התחלת פרשה זו באה שלא במקומה (עֵינן להֶן, ט—י) והיא מנתקת את הקשר שבין הפרשה הקודמת ובין המשך הענין, — וערובינה כזו אינה מצויה בכתיבת יוסיפוס. — הִרְגוֹת המהבר על חלול המנהג הישן של בחירת הכהנים הגדולים מובנה מצד קדוֹש המסרת, שבודאי יש לה מקום לגבי משרה קדושה כזו, אולם מצד שני מובנה גם הינאה של הקנאים לכהנים הגדולים בני המשפחות המיחסות שלא התנהגו כמִרְאָהֵן, ועשו מעשים מגנים, אשר גם יוסיפוס בעצמו דיגרי זכור לְבַטֵּס עליהם (עֵינן ביחוד קדמוניות, כ, פרק ט), והיו גבוים ושפלים על העם (רשם הביו הזה נשאר בשי־הֶלֶעַג שספר אבא שאול בן בטנית (פסחים, ב"ז, ע"א). רעיון הבחירה של הכהן הגדול על־ידי הגורל מסמן את ההטקסה, כי כל ישראל הם שקולים, וגם היה בו כדי להטות אחרי הקנאים חלק גדול של הכהנים הפשוטים. — פנחס בן שמאל הכהן מכפר חבתא או חפתא הֶזְכַּר פעמים אחדות בספרות חז"ל. בספרא, פרשה כ (ויקרא, כ"א, י) כתוב: „אמרו עליו על פנחס איש חבתא ש עלה גורלו להיות כהן גדול והלכו אחריו גוברין ומרכיזין (אמרכלין) ומצאוהו חוצב ומלאו את המחצב דיגרי זהב.“ על־פי נוסח אחר — היה סתת וגם אכר (כירבי יוסיכוס), ועל־כן אמר רבי חנינה בן גמליאל (הוא בן בנו של רבן שמעון בן גמליאל הנשיא הֶזְכַּר להֶן בפרשה ט): „וכי סתת היה — והלא חתנו היה, אלא מצאוהו כשהוא חורש“ (תוספתא, יומא, סרק א, ספרא, שם, ועין תוספות, נדה, ת, ע"ב). — ט, זכות בחירת הכהן הגדול, — נושא המשרה העליונה בקדושתה, — נטלו לעצמם הקנאים, אלה שלא נחשבו כלל למבינים בעניני קדושה, הפכה את הקצרה על פיה. חברי הממשלה והמועצה הראשית נוסדו יחד עליהם. מלבד ראשי הממשלה יוסף בן גריון וחנן בן חנן (עֵינן עליהם למעלה, ב, כ, ג, בהערה) הֶזְכַּר כאן שמעון בן גמליאל, והוא הנקרא בטם רבן שמעון בן גמליאל הזקן, אהר ממנהיגי הפרושים. החכם הזה לא התפרסם בספרות התלמודית כמו אביו רבן גמליאל הזקן (שעליו אמרה המשנה, סוטה, סוף פרק ט: „משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות“, והוא תקן תקנות שונות, — משנה גיטין, ד, ג, ג, — וגם ידוע הוא לנו מן „הברית החדשה“ — מפעלי השליחים, ת, ל"ד, וכו': „ויקם אחד מן הסנהדריה והוא פרושי ושמו גמליאל, חכם נכבד בעיני כל העם“, ולמד זכות על שליחי ישו, לפטור אותם מעֶשׂ מוֹת, והשליח פלוס היה תלמידו שישב רגליו, — שם, כב, ג) וכמו בנו רבן גמליאל דיבנה, ורק תקנה אחת במשנה אפשר ליחס לו (משנה כריתות, סוף פרק א; עֵינן ארכי המשנה, עמוד 63). יוסיפוס הרבה לספר בשבחיו (חיי יוסף, ל"ח), וגאנונים עלינו דבריו, יען כי לא היה לו כל יאוד לאהיב את החכם הפרושי הזה שהתנגד למשחתו בגלל. מסכר „חיי יוסף“ מבאר, שהוא היה אהוב ישן ליוחנן מגוש־חלב. ואף־על־פי־כן מאס עתה במעשי הקנאים והחל לסכך בהם את העם. — יהושע בן גמלא הכהן הגדול היה (ספר ד, פרק ג, ד—ט)

[הקנאים ומפלגת אורח־ירושלים]

בעלה של מרתא בת ביתוס, ונחשב על משפחת בית-ביתוס — שהתייחסה על הכהן הגדול ה דוּע, תוחנו של הורדוס הראשון, ומכאן יחוסו זה מִנְהוּ המלך (אגריפס השני) להיות כהן גדול (משנת יבמות, ו, ד). לפי דברי החלמוד, קנתה מרתא אשתו את הכהנה הגדולה בשבילו משנת המלך (בגמרא נקרא המלך הזה בשם „ינאי מלכא“, וזהי טעות גלויה — ויסורה רחוק זמן המספר, האמורא, מעצם המאורע) בתרקיבי (שנים או שלשה קבים) דיגרי זהב (יומא, י"ח, ע"א, יבמות, ט"א, ע"א). מרתא זו היתה אלמנה כשנשאה ליהושע (לפי ההשערה, היה זה סמוך לשנת ג' תת"כ — 60), כמבאר במשנה, והיה לה בן (כנראה, מבצלה הראשון, שהיה בודאי גם הוא ממיחסי הכנה) ששפך עליו (על יסוד בריתא שלא הגיעה לדינו), כי „היה גוטל שתי ירכות משור הגדול שלקות באף זו ומהלך עקב בצד גודל — ולא הניחווה אחיו הכהנים לעשות כך“ (סכה, ג"ב, ע"ב). האגדה על מיחתה של מרתא בשעת הרעב בזמן מצור-ירושלים מספרה בבבלי, גיטין, נ"ו, ע"א, ובמקומות אחרים. ב„קדמוניות“, כ, ט, ד, ז, ו, נקרא אחד הכהנים הגדולים, שנתמנו על-ידי אגריפס השני, בשם יהושע בן גמליאל, ואין ספק שזהו בן-גמלא, וכמו-כן קרוב לוודאי שהוא בן-גמלא, שעשה את הגורלות של שעירי יום-הכפורים (שהיו לפניו מעץ אשכנז) זהב, כמובא במשנה, יומא, ג, ה. על הכהן הגדול הזה ספר לנו האמורא רב, שפקן להושיב מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר (בבא בתרא, כ"א, ע"א, ועין שם בדברי רש"י ובתוספות). — יהושע בן גמלא היה אהוב נאמן למשפחת בית-ביתוס (חיי יוסף, מ"א). הרגע, שנסודו בו הכהנים הגדולים ואתם יחד יוסף בן גריון והכם הפרושים רבן שמעון בן גמליאל על הקנאים, היה חשוב מאד ומכריע בדברי ימי יכראל, כי בו התחדשו מלחמות-האחים בירושלים, כהביאו לידי החרבן. בלייטפק לנו חברי הממשלה וחברי הסנהדריה לשני דברים: להפטר מן הקנאים ומן הסכנה הגדולה הצפויה מהם (כי אחרי שלקחו להם הקנאים את הכהנה הגדולה והמיתו את אנטיסט ואנשי-שלומו — לא רחוקה היתה השעה, שיפלו גם חנון בן חנון וסיעתו בחרבם, — שהרי רצה כהנים גדולים לא נחשב בעיני הקנאים לעברה כשהשעה היתה צריכה לכך. עין למעלה, ב, י"ז, ט) ולהתרצות בראשי שונאיהם אלה אל הרומאים, כי כבר נואשו מתקות הנצחון אחרי חרבן הגליל ולמראה התפוכות הקנאים. חנון בן-חנון נשא זה-כבר את גפשו לשלום עם הרומאים, לפי דברי המחבר (למעלה, ב, כ"ב, א). רבן שמעון בן גמליאל חזר אל הפרושים אהבי-השלום הגמורים שסיעתו של רבן יוחנן בן זכאי, ובתור איש-מעשה קרא את העם להלחם בקנאים. — נאיתו של חנון בן חנון בצורתו ובתכנו הוא אחד הנאגמים המשבחים ביותר שבספר „מלחמת היהודים“. הוא הבין לעורר בדברים נמרצים וקולעים אל המטרה את כעס העם היושב בירושלים כנגד הקנאים וכל מיני „רוצחנין“, כמו שנקראו במשנה (סוטה, ט, ט) הקיצוניים שבלוחמי-החרות, להטות את יצר-החרות לצד השחרור משלטון בעלי-החורע ובעלי-החרבות, שהשתררו עכשו בירושלים שלא מדעת אורזיה, ולהשתמש גם ברגש הדתי ובחבת בית-המקדש כנגד לוחמי-החרות שהפכו את הרהבית למצורת שלטונם — ומצד שני הכין נם את הלבבות לרציון השלום עם הרומאים, שמעשיהם מתקנים יותר ממעשי האחים השונאים האלה, — וראים אנו, כי הדברים עשו רשם. — יב, מצות הדת שהקפידו בהן יושבי ירושלים יותר מהקנאים מרי-הגנפוש ובעלי ההשקפה, שהתכלית מקדשת את האמצעים — היו להם הפעם לשטן בדרך הנצחון הבטוח על צריהם. חנון בן חנון היה צדוקי וקדשת ההיכל היתה יקרה לו מן החיים, וכדי שלא לעמא את החצר הפנימית ותר על פרי הנצחון. כבר בימי תלמי הראשון מלך מצרים (נגד אפיון, א, סוף פרשה כ"ב) ועוד יותר בימי סומפיוס (למעלה, א, ז, ג-ד) הראו היהודים, כי מצוות התורה גדולות בעיניהם (ספר ד, פרק ג, ט-י"ב) [אזרחי ירושלים קמו להלחם בקנאים]

מכל ערכי חיי היחיד והצבור). — י"ג. ביוחנן מגיש-הלב תלה יוסיפוס את כל הצרות שמצאו את ירושלים. מדבריו יוצא, כי יוחנן התחפש כאלו איננו נוגע בענין מריבות-האחים שגירוש-שלים, והדבר הזה לא היה קשה לו, כי בא מרחוק (מן הגליל) והיה איש-שלום לחנן בן חנן, שהיך לפני-זאת את ידיו נגד יוסף בן מתתיהו, — וידיד יסן של רבן שמעון בן גמליאל (חיי יוסף, פ"ח, מצד שני נאמן גם בעיני הקנאים על יסוד מעשיו הראשונים ושנאתו הגדולה לרומאים. אפילו אם נחשב, שהפרוזה מרבה נמצאה בדברי יוסיפוס על-דבר מעשי-השטן של יוחנן, מכל-מקום תפקידו כשעת מלחמת-האחים הוא חשוב מאד, — הוא רצה להכנות מחרבן של שתי המפלגות יחד. — י"ד. הדברים שקרא יוחנן באוני הקנאים נכתבו פה, כמו שצריך היה האיש הערום הזה לכתב על-פי דמיון המחבר (הן לא עמד המחבר בסוד הקנאים באותה שעה, וספק אם בא אחר-כך בקשר עם אנשים שלקחו חלק בשמחה זו), התן הפסיכולוגי של הדברים הוא מכרח מאילו — והו אחד המקומות הדרמטיים המיוחדים שבספר הזה.

פרק רביעי. א. מן הספור יוצא, שהקנאים חשדו קצת בדברי יוחנן, שמא נמצאה בהם כזנה זרה. הם לא שמחו לעצתו, כי פחדו שמא ירצו עוזריהם האדומים להסתתר עליהם, או שמא כבר כרתו אלה ברית בסתר עם יוחנן להקימו לראש. אך מאין בררה הכרחו להכנע לעצת יוחנן. — ב. האדומים האלה הם בלזספס בני הגרים שהכניס לפנים יוחנן הכהן הגדול החשמונאי בחזקת-היוד בדת ישראל, כשכבש את ארץ אדום, כמו שקרא בימי בית שני חלק הדרום של ארץ יהודה עם הנגב. עריהם החשובות היו אדירה ומרשה, ערי יהודה לפנים (לעיל, א, ב, ו). — ארץ אדום נחשבה לאחד מאחד-עשר הפלכים של ארץ יהודה (למזעל, ג, ג, ה). — ג. הנאים של יהושע הכהן הגדול (קרוי לודאי, שזהו בן-גמלא הנוכח לעיל, פרק ג, ט, ואם גם היה באותו מעמד עוד מי שהיה כהן-גדול יהושע בן דמנאי, הוא שהיה לפנים איש-ריבו של בן גמלא אי בן-גמליאל, ושניהם שלחו את עבדיהם להלחם בורוע בחוצות ירושלים, עין קדמוניות, כ, ט, ד, ועל הכהן הגדול הזה עין עוד להלן, ספר ו, ג, ג) אינו מתקן בצורתו ובתכנו כאותו של חנן בן חנן שבפרק הקודם. המבוא הוא ארץ ומזלסל יותר מן המדה. מלבד-זאת נמצאו בו דברים, שלא היו עלולים לעשות רשע טוב על האדומים באותה שעה, ובה היה באמת, כי חשו השומעים מעין כזה פנימי בדברי הכהן הגדול הקרא אליהם. — ד. על-דבר הערך העלילתי של באום יהושע וזשובת המצדק האדומי (שמעין בן כת לא, ויש חושבים, שראוי לכתוב בן קטלא, ומוצאים בשם הזה מעין דמיון ל"בן הרצח", המיבא במשנה סוטה, ט, ט) כבר דברתי במבוא. — ה. גם בפרשה זו ובבאות אדירה נראה עצם הכשרון של סופר-עלילה גדול. המחבר אינו ממחר להתיר את העלילה, כיאם מוסיף עוד הרבה פרטים, שיש בהם כדי לסבכה עוד יותר, ובוהה היא מראה את כל כח הגורה שיצאה על ירושלים והביאה בהכרח לידי הקץ הנראה. — יש לחשב, כי המאורע הזה היה בסוף עונת-הגשמים של שנת תתכ"ח (ראשית 68) בחודש שבט אי אדר, שהסופית מצויות אז בארץ-ישראל. — ז. בפרשה זו לא התכרר, מאיוה צד הגיעו האדומים אל שערי ירושלים. הנה מצד הדרום לא יכלו להכנס אל העיר, כי הצד הזה היה רחוק מאד ממקום הקנאים. המקום היותר קרוב אל הדעת הוא צפון-מערב ירושלים, ואילו הגדל אשר למול חמנה האדומים הוא מגיל מספינוס (או היכיקוס²). באופן זה הגיעו בתחלה אל העיר החדשה (כדיומא).

פרק חמשי. [המהפכה תגדולה בירושלים]. א. ציור המלחמה במורד היריבית הוא אחד החזקים ביותר בכל הספר, והאכזריות של מלחמת-אחים מתגלה לנו כאן בכל גוראיתיה. — ב. המאורע החסר כאן הוא נקדת הנגב של המהפכה. הכתובים הגדולים (ספר ד, פרק ג, יג-י"ד. פרק ד, א-ז. כרק ה, א-ב), האדומים באו לעזרת הקנאים

מנהיגי העם היו הראשונים לפרענות. יוחנן מגוש-חלב לא יכול, וכנראה, גם לא רצה להציל את חנן בן-חנן, איש-חסדו לפניו, מכעס האדומים וממשיבתם, בעצם הדבר זכה יוחנן, שנעשתה מלאכתו על-ידי אחרים. מכל-מקום חשובה היא העובדה, שמחבר הספר זקף את המהפכה בירושלים ואת רצח הכהנים הגדולים על חשבון האדומים לבד (עין למטה, ספר ז, ח, א). על-דבר חנן בן-חנן כבר דברתי למעלה, בהערה לספר ב, כ, ג, ובארת, כי בספר „קדמוניות“ העיד המהבר עליו, שהיה איש אכזרי ושוואף-דם, וב„חיי יוסף“ — כי היה לוקח שחד, בעוד אשר כאן אינו מוצא די מלים לתנות מהללו. אכן מותו הטרגי של ראש ממשלת-העם הוא הוא שגרם לאספקלריה המאירה, שבה ראה יוסיפוס את תמונת מנן-ירושלים ומעוז-היהודים הזה, — וביחוד בשעה שהכרח השוות את הכהן הגדול הזה למרצחיו ולאנשי-שלומם. כנראה, היה חנן בן-חנן אחד האישים המציניים ביותר בפרק הזמן ההוא — וגם מנרעות נפשו לא מעטו את דמותו הגדולה, — ובמותו נשארו בני ירושלים בלי מנהיג ונמטרו בידי ראשי הקנאים ומלאכי-החבלה, שבאו מן המדינה. רצח הכהנים הגדולים האלה — שהיו חביבים על הרבים של הרעים יותר מחנניה הכהן הגדול, שנהרג על-ידי מנחם וסיעתו, — עשה רשם חזק. בעיני יוסיפוס היה הדבר מעין „יקרת משיח“ (דניאל, ט, כז), התנאי הקודם של „והעיר והקדש ישיחית עם נגיד הבא“ (שם). — הפראות של השנאה נראה בעליל באצת הגדולה שנעשתה לגופות הנהרגים האלה. — אחרי שפדו האדומים את הקנאים מצריהם החשובים ביותר, התרה הרצועה, ובשעת-הכשר הזאת השתמשו הקנאים כולו לבצר — על-ידי האדומים — את כל מתנגדיהם ואת כל החשודים בציניהם מתוך העיר. מובן, כי המעשים האלה לא היה בהם כדי לחבב את לוחמי-החרות על המון יושבי ירושלים, שלא נתנו ידם לשום מפלגה, וכח-המשיכה של הקנאים חלש מאד — על-כן בקטו לכפות את ההר כנגיגת על מתנגדיהם, אולם שנאת שרידי יקירי-ירושלים התחזקה מאד, ועל-כן עמדו בכל מיני יסורים וטרבו למלא את רצון הקנאים. — ד. גם סנהדריה גדולה — מעין „בית-דין של המפכה“ — תקנו הקנאים, אולם לא נועזו למנות לשופטים את בני-סיעתם, והשופטים שבהרו בהם הקנאים שמרו את דבר הכתוב „כי המשפט לא-להים“, ולא רצו לענות את הדין, כדי להשביע את שולחיהם רצון. בזמן שלטון בעלי-הזרוע זהו סמן אמץ-לב בלתי-מצוי. — ה. יוסיפוס סתם את פשוטה של הפרשה הזאת, ונתן לקוראים רשות לשער, כי בלשון ערומים דבר הקנאי הזה אל האדומים, לפתיתם שיעזבו את ירושלים, מכיון שלא היה עוד צורך לקנאים בשפטים האלה — ולא רצו לתת להם חלק בממשלה. האדומים שמעו לעצת הקנאי, ורבים עזבו את ירושלים, ומכל-מקום נשאר עוד מספר מסים מהם בתוך העיר (עין למטה, ט, יא).

פרק ששי. א. גוריון שנהרג בידי הקנאים אחרי צאת האדומים מן העיר
הוא, כנראה, יוסף בן גוריון, אי גוריון בן יוסף הנזכר לעיל (פרק ג, ט, ועין שם בהערה שבפנים הספר). ניגד איש עברי-הירדן הוא מי שהיה שר-צבא היהודים במלחמה על-ידי אשקלון (עין למעלה, ג, ב, ג, ובהערה שם). בתור אדם קרוב לחברי הממשלה הניצחים ואיש גבור-הייל היה שנוא לקנאים מאד, כי פחדו שמה יעמוד בראש עם ירושלים ויקח מהם נקמה בשעת הכשר. רצח גבור-מלחמה, שהצטיין במלחמת-החרות, ה"אה את כל משובת הקנאים — על-כן יש משום מהפכה זו למרשה השניה של המהפכה הצפופית הגדולה — כשהמיתו היעקובינים את כל אנשי הג'ירונדה. — ב. ממעשה אספטינוס אבו רואים, כי לא נקל היה אז לרומאים לכבש את ירושלים ולשים קץ למלחמה, ומכאן ראינו, כי טענות הקנאים על מחסבות-הבגד של בני ירושלים לא היה עוד בהן ממש, וגם גם התלוננו חנן בן-חנן ואנשי-שלומו לזכות ברית עם הרומאים, הנה לא נועזו עוד (ספר ד, פרק ה, ב — ה. פרק ו, א-ב)

לעשות מעשה, בדעתם את שנת יושבי ירושלים לרומאים ובמתדם שמא בדרך הזה יהפכו את הקשרה על פיה רובים מאנשי-שלומם יעברו אל שורת הקנאים, ואף-על-פי-כן לא נתן אספסינוס כבוד לצבא הרומאי בהאריכו את המלחמה ובפחדו מפני מצור ירושלים, אף כי היו תחת ידו ארבעה לגיונות רומאים. — ג, דבר הנביא, שאליו רמו המחבר, לא נודע לנו בברור.

פרק שביעי, א. בתור אדם ערום ובעל-תחבולות עמד, כנראה, יוחנן בן לוי מן הצד בשעת המטבח הגדול בירושלים, כדי שיחשבו יושבי ירושלים שהוא נוח להם מן הקנאים, וכשמצא לו שעת-הפשר, הקים מריבות במחנה הקנאים ומשך אליו המון רב ובקש להיות מושל יחידי. כפרשה זו גלה לנו המחבר, ששנא את יוחנן יותר מאשר את יתר הקנאים. — ב, על-דבר כגוש מצדה בידי הסיקריים האלה (שהיו עכשו אנשי-יריב גם למפלגת העם בירושלים וגם לקנאים היושבים שם ולא התערבו במלחמות-האחים שקמו בעיר) כבר ספר לנו המחבר (למעלה, ב, י"ז, ב, ח). בתחלה פחדו הסיקריים מפני חנן בן חנן והממשלה בירושלים, אולם אחרי המהפכה החלו לעשות מעשים. סבת השלד והרצח שעשו הסיקריים בעין-גוי הקרובה אל מצדה לא נודעה לנו בברור. על-כל-פנים לא שלחו ידם בגזל מחמת מחסור-לחם, כי כפי עדות המחבר, נמצאה במצדה צדה רבה מאד, שהניח לפנים הורדוס במצור, ועוד עמד בה טעמה (להלן, ז, ה, ד). עין-גדי היא נוה יפה במדבר יהודה, על שפת ים-המלח, מקום מפרסם בכרמיו ובמטעי תמריו, וגם בצרי נחשב למלך מיוחד של ארץ יהודה (למעלה, ג, ג, ה). מועד הפסח, שבו פשטו הסיקריים על העיר (כנראה, עלו רבים מן הגברים אז אל ירושלים לרגל, ועל-כן היה קל להשיל את המקום — ולא נתקים בכני עין-גדי הפסוק, ולא יחמד איש את ארצך). הוא זמן ראשית בכורי הצמחים ופרי השדה בארץ החמה שבערבות הירדן ועל שפת ים-המלח. — ג, אספסינוס לא מחר למלא את בקשתם של פליטי ירושלים, כי לא האמין לחזק מפלגת-השלום בעיר. הוא בחר לו לחנות ער שיכלו היהודים את כל כחותיהם בריבי המפלגות, ופנה תחלה לכבש את עבר-הירדן ואת ארץ יהודה. גדור (או גדר, גדרה), אשר בעבר-הירדן הדרומי (מדרום לנחל יבוק), היתה מרכז ישוב היהודים בארץ פריה — היא ארץ „עבר-הירדן“ (הדרומי), שנשארה בידי היהודים גם אחרי שהוציא פומפיוס מתחת ידם את כל עבר-הירדן הצפוני, ונחשבה לאחת מ-„שלוש ארצות“ (משנה כתובות, י"ג, י; שביעית, ו, א, ט, ב). גדור (?) היתה מקום סנהדריה בימי גבינוס (למעלה, א, ה, ה). הזכרה במשנה ערכין, ט, ו, בתור עיר מקפת חומה מימי יהושע בן-נון, ובכריתת המובאה בבבלי שם (ערכין, י"ב, ע"א): וגדור בעבר הירדן. החוקרים החדשים מימי שלטר משערים, שבמקום גדור נמצאה עכשו ארץ-סלט (עין בוהל, 263; טומסן, 47, סמך ג, תחת אשר הראשונים חשבו כי סלט היא רמות-גלעד), שנמצא בקרבתה מקור הנקרא ג'דור. צריך להבדיל בין גדור (או גדר, גדרה) זו שבעבר-הירדן הדרומי (הנקרא עכשו בלקא) ובין גדר (גדרה) שבעבר-הירדן הצפוני (הנקרא עכשו ע'ג'ו'ן), מדרום לנהר ירמור, עיר יוגית חשובה, שנכבשה ונחרבה על-ידי יבאי ואחר-כך נבנתה על-ידי פומפיוס והושבה ליונים, שהזכרה כבר פעמים אחדות בספר הזה (עכשו: ג'דור אם קיס), מלבד-זאת נמצאה עוד גדור בארץ יהודה (יהושע, ט"ז, נ"ח), לא רחוק מבית-זכריה, שחרבותיה נקראו עדיהיום ג'דור (בוהל, 165). בית-גדר ביהודה (דברי הימים א, ב, נ"א), גדרותים וגדרה ביהודה ועוד. על-כן אמר רבא: גדור בעבר הירדן לאפוקי גדור בשאר ארצות (ערכין, י"ב, ע"ב). — ד, מלצידוס הוא המזכיר למעלה כמה פעמים (עין למעלה, פרק א, ח), שר-רוכבים גבור-חיל ובעל-תחבולות, שהפקיד אותו אספסינוס על מלחמת-הרוכבים. הוא עשה עכשו לברוחי גדור מה

לפניו, פרק ו, ב-ג, פרק ז, א-ד)

המלחמה בעבר-הירדן]

שעשה כבר ליהודים היושבים בהר-חבור (למעלה, שם): נסוג אחור מפניהם ומשך אותם אל הערבה והקיפם שם ברוכביו. — כפר בית-נמרה היה בתקופת המקרא עיר נחלת גד (במדבר, ל"ב, ל"ו) ונקרא גם נמרה (שם, סטוק ג). בקרבנו נמצאו מרי גמרים (ישעיה ט"ו, ו; ירמיה מ"ח, ל"ד). בתוספת הזכרה כותבת של גמירן (יומא, פרק ה) ובתרגום יונתן בן עזיאל על התורה נמצא במקום בית-נמרה: כרכא תקיפא דבית גמירן. — עשן: תל גמירן ועליו ודי גמירן. — ה. הערים אָבל ובית-הרם או יוליס (היא יוליס הדרומית, שנבנתה על-ידי הורדוס אנטיפס — ל"ג, ב, ט, א) — הן ערים בעבר-הירדן בנחל השטים, במפכר אל הגלגל. בית-הרם (או הרן) נמצאה גם במקרא (במדבר, ל"ב, ל"ו; יהושע, י"ג, כ"ז) כמוכה לבית-נמרה. אָבל (אבילה) הוא אבל השטים בערבות מואב על הירדן, המחנה האחרון של ישראל במדבר (במדבר, ל"ג, מ"ט), שמשם עלה משה על הר העבריה, אשר על-פני יריחו (מצד עבר-הירדן), ומשם עבר יהושע את הירדן (יהושע, ג, א). בית-הישימות (במקור: בטימי) הזכרה יחד עם אבל שטים במקרא (במדבר, ל"ג, מ"ט). על-דבר המבצר מכור עיין למטה, ספר ז.

פרק שמיני. א. וינדקס יצא ממשפחת מלכי גליה העתיקים והיה נציב הרומאים בארץ גליה הדרומית, והוא מרד בגירון ואמר להמליך את גלבה, — אולם הצבא הרומאי החונה בגבול גרמניה יצא עליו למלחמה ווינדקס נצח וטרף את נפשו בכפו. כל המעשים האלה היו בראשית האביב תת"ח — 68. אנטיוכוס סטרוס שנבנתה על-ידי הורדוס במקום כפרסבא (?) היתה, כנראה, עיר בעלת אוכלוסים מצרבים, יהודים ויונים, ועל-כן לא לקחה חלק במרד. מאנטיוכוס פנה אספטיגוס אל ארץ שלשת הפלכים (הר אפרים הדרומי או הר המלך), שלא רצו להכנע לפניו, ועל-כן החריב ושרף באש את המקומות. בשעה שיוסיפוס מספר על שרפת המקומות השונים הוא לפרקים מפרז בדבריו (עיין למעלה, ב, י"ח, א, ומה שהעירותי שם). גם העיר לוד נשרפה, לפי דברי המחבר, על-ידי צסטיוס גלוס (למעלה, ב, י"ט, א) ועכשו כרתה ברית-שלום עם אספטיגוס. יוצא מזה, כי השרפה לא השחיתה את כל העיר, או שהספיקו בינתיים היהודים לבנותה מחדש — והמחבר לא הודיע לנו את זאת (תחת אשר כתב על יפו כפריש, שנבנתה מחדש על-ידי היהודים, למעלה, ג, ט, ב). העיר לוד נקראה בכתב-הקדש הכאחריים (בספרי הגביאים לא בא זכרה) בשם לוד (בחולם וחסר ו) והזכרה בספר עזרא, ב, ל"ג (ובכפל הפרשה נחמיה, ז, ל"ו), ובספר נחמיה, י"א, ל"ה, נמנתה בין הערים שהתישבו בהן עולי בבל. בדברי הימים א, ה, י"ב, מספר, שנבנתה העיר לפנים על-ידי אלפעל משבט בנימין, ועל-כן לא נחשבה על הערים היקפות חומה מימי יהושע בן-נון במשנה ערבין, ט, ו, אולם האמורא רבי יהושע בן לוי מלא אחרי דברי המשנה, שהיתה כבר בימי יהושע וחרבה ונבנתה על-ידי אלפעל מחדש (מגלה, ד, ע"א). קדם ימי החשמונאים לא נחשבה על גבול ישראל — כראם על נחלת הסמרונים, עד שכבש אותה יונתן הכהן הגדול (בשנת ג' ה'רס"ז — 145 קדם מנין א"ה). מנייאז נעשתה לעיר חשובה בארץ יהודה ולראש פלך (למעלה, ג, ג, ה) והזכרה במשנה על הר המלך (שביעית, ט, ב). מכיון שכרתה העיר ברית-שלום עם אספטיגוס, יצאה בלום מן הפרענות הכללית ואחר חרבן בית-המקדש למטרופולין של שארית היהודים שבארץ יהודה והחכמים דרשו עליה שהיא משנה לירושלים (מדרש מטיקא רבתי, ח). בעיר זו קבעו ישיבתם רבי אליעזר בן הורקנוס (עיין משנה ידים, ד, ג; בריתא סנהדרין, ל"ב, ע"ב) ורבי טרפון (משנה תענית, ג, ט; בבא מציעא, ד, ג, ועוד), גם יתר החכמים היו מתאספים שם לעתים תכופות ומתעצפים על ענינים חשובים (ביחוד רבי עקיבא וחבריו — עיין על-דבר האספה בעלית בת גתה בלוד, קדושין, מ, ע"ב; סנהדרין, ע"ד, ע"א). לוד נתפכה אחר-כך למושב רומאית (ספר ד, פרק ז, ד-ו. פרק ה, א) [המלחמה בעבר-הירדן וביהוד ה

ונקראה בשם דיוספוליס, אולם גם במושבה החדשה התישבו יהודים רבים, והעיר לוד, שנקראה סתם דרום בימי האמוראים (עין מבוא הירושלמי לרבי זכריה פראנקל, ה, ע"ב ולהלן), נחשבה עוד בימי הקיסר דיוקלטינוס (כסוף המאה השלישית למנין אמות-העולם) לעיר שפלה ישראל (עין איטיביוס במהדורה הסורית של תולדות הקדושים¹ בהוצאת Cureton, לונדון 1861, עמוד 28; בכלל דבריו: יש עיר אחת גדולה ומרצה באוכלוסייה בארץ פלסטיני וכל תושביה יהודים, היא הנקראה בלשון ארמית לוד וביוניית נקראה דיוקיסריה²). רק בראשית המאה הרביעית התרבו בה הנוצרים ובנו שם מנזר לכבוד סירגיוס קדוש, ואחר-כך גדלה מאוכלוסייה היהודים. — יבנה אשר בשפלה בגבול פלשתיים (בספר דבריהימים, שחבר באמצע ימי הבית השני — ב, כ"ה, י, נחשבה עיר זו על ארץ פלשתיים) היתה עוד בימי יהודה המכבי עיר של עובדי אלילים (ספר המכבים ב, י"ב, ה; מ), אך מיום שנכבשה על-ידי אלכסנדר ינאי התישבו בה יהודים במספר רב ונעשתה לעיר של ישראל, וגם פומפיוס, שקרע אותה מעל גבול יהודה, לא גרש את יושביה היהודים. אחר-כך נחשבה על גבול מלכות הורדוס ועברה בירשה אל אחותו שלמית (למעלה, ב, ו, ג) ואחרי מותה אל הקיסרית ליויה ולבנה הקיסר טיבריוס (שם, ט, א). לפי עדות פילון איש אלכסנדריה (המלאכות אל קיוס, פרשה ז'), היו בה אוכלוסים מערביים, אולם רבם יהודים, והיונים שונאי היהודים בקשו להרעימם והציגו בבתי-כנסיותיהם את צלם הקיסר קליגולה, כיסר יושבי העיר ומסבותיה היה גדול, כפי עדות הסופר סטרבון (בידיעות הארץ שלו, סכר ט"ז, פרק ב, פרשה כ"ח), עד כדי ארבעים אלף גברים שולפי חרב. אספטינוס שכבר כרת ברית עם העיר הזאת ועם אשדוד הקרובה אליה (שכנראה היתה גם היא עיר מרבה באוכלוסיי ישראל, אף כי לא הזכירה בתפירות התלמודית; התפירות החדשות במקום הזה גלו עקבות בית-כנסת עתיק), הושיב עכשו ביבנה רבים מבורתי ירושלים ומהיהודים אשר השלימו אתו, ואחר-כך היה לעיר הזאת תפקיד חשוב מאד בדברי ימי היהודים, כי עבר שמה בית הדין הגדול³ — מרכז היהדות הדתית. — מסם פנה אספטינוס אל ארץ ההרים וסגר עליה כבשו את המעבר שעליד אמאוס (ככה כתב הירושלמי, שביעית, ט, ב; מבית חורון ועד אמאוס ה, מאמאוס ועד לוד שפלה, מלוו ועד הים — עמק) ואחר-כך פנה דרומה-מזרחה אל פלך בית לחם — נטופה או בית נטופה ומשם אל פלך אדום, וכבש את בית-גוברין (עכשו כפר גדול בית-ג'ברין), שנקראה אחר-כך מימי הקיסר ספטימיוס סרוס בשם אליתרופוליס = עיר החורים, או בני-החורין, — נראה כי השם היוני הזה אינו אלא תרגום השם בית-גוברין — ואולי נקראה גם בית-חורים או חורין; כי כן נמצא בבראשית רבה, פרשה מ"ב, ואת החר"י זה אליתרופוליס, לפי גרסת הערוך, וגם הירונימוס באר כך בפרוטו למקרא, עובדיה, א: ארץ אדום או שעיר היא הארץ הנקראה עכשו גבלנה, ובגבלנה נמצאה אליתרופוליס שישבו בה לפנים החורים (Horrael); אולם שם, בפסוק ד, באר, כי כל הארץ אשר מאליתרופוליס עד סלע ואילת מלאה מערות (= חורים), ומכאן ראה שידע גם את הארצות הנכוננה של שם העם היושב כם (יושבי החורים, המערות, ולא בני-חורין). כבר טבא — מקומו לא נודע (כפר טבי הוזכר בתלמוד אינו זה, כי כנראה, הוא כפר-טב בקרבת לוד. עין טומסן, 81). אחרי שסגר אספטינוס על ארץ ההרים שמסביב לירושלים מצפון ומדרום, פנה אל ערבות הירדן, כדי לסגור על העיר גם ממזרח, מעיר שכם, שהחריב אותה לפנים יוחנן הורקניס ועכשו נקראה מעברתא או מברתא (יוטיכוס מזכיר גם את שמה נאפוליס, שנשאר לה עד היום; נבלוס. והנה ידוע, כי אספטינוס הקים מושבה רומית על מקום שכם וקרא לה: עיר חדשה של מלביוס = Flavia Neapolis, — יש לחשב, כי כשכתב יוסיפוס את הספר, כבר נמצאה המושבה הזאת, (ספר ד, פרק ח, א)

[המלחמה ביהודה

ועל־כן הכניס את שמה אל הספר, אף כי היה עוד קדם זמנה. כנראה, היה בנין נאפוליים בשנת תתל"ג או ת"ג בערך, פנה אל קרוה או קרוי (ככה נקראת עדיהיום Korea של יוסיפוס, אשר בקרבת המקום שבו משתפך הנהר ודי־פרע — ע"ש חושבים בו שהוא נחל כרית, הַיְזוֹכֵר במקרא — אל הירדן) ומשם — אל יריחו. — ב, הרמה אשר ממעל ליריחו היא המורה התלוּל של הרי ארץ־ישראל המערבית לצד הירדן. ולמול הרמה הזאת נמצאה גם במזרח־הירדן רמה תלוּלה לצד הנהר, היא רמת עבר־הירדן המתחלת על־ידי יוליס (הצנונית אשר בגולן, שבנה פיליפוס במקום בית־צייד העתיקה, ולא יוליס הדרומית בנהל השטים, שנבנתה על מקום בית הרן על־ידי אנטיפס, כמו שנכתב בטעות בפנים) וסופה על־ידי סומורה הקרובה לגבול סלע־ערב (יש מתקנים עמורה, ולא נראה). — ה הברזל הוזכר גם במשנה (סנה, ג, א) — היא החלק הדרומי של לשלולת הרי עבר־הירדן מצפון לנהל ארנון. הדקלים שצמחו עליו היו דלים וכחוסים ונקראו בשם „צינים“. צנבריי הוזכר לעיל (ג, ט, ז). — ג, הסכור על־דבר הנס שעשה אליהו הנביא למי יריחו (מלכים ב, ב, י"ט, כ) מספר כאן עם הוספות, כדי לסבר את אזני הקורא שאינו רגיל להאמין בנסים. — כמק יריחו הזכר גם אצל סט־בון (סכר ט"ז, ב, מ"א. ואלה דבריו: „יריחו היא עמק מקף הרים מסביב בעגול. ושם נמצא התבר, ואף כי גם יתר עציפרי רבי־הנובה גדלים פה, הנה ההמר עולה על כלם, וארך העמק מאה ריס וכ"י ארך משקה ומרבה באוכלוסים, ובעיר נמצא ארמון מלכים וגם פרס הנרי... והצרי הוא יקר מאד וגדל רק בארץ הזאת, ומן אחד של המרים צוּחַח כֵּם, אשר דמיונו נמצא רמן בבבל. ותבואת הארץ הזאת גדולה מאד“. בפי חו"ץ נקרא עמק יריחו בשם „דְּשֶׁנָּה של יריחו“ (ספרי במדבר, י, ל"ב; דברים, י"ב, ה, ועוד). — הפרדסים של יריחו הוזכרו בספרות התנאים (תוספתא ערכין, פרק ב), ובסם עיר התמרים נקראה יריחו כבר במקרא. על דבש התמרים המי־כח של יריחו עֵין גם פליניוס, „חולדות הטבע“, י"ג, ט, ושם ו. דבש הדבורים של ערבות הירדן שמש מאכל ליוחנן המטיב (אונגליון של מתיא, ג, ד). עץ הקטף או עץ הצרי, שנקרא גם עץ אפרסמון בספרות חו"ץ (אפרסמון = אופובלסטיון), הגדל ביריחו הוזכר לשבח אצל כל סופרי ימיהקדם. סט־בון כותב, כי הצרי מעלה ארוכה לכאב הראש ולשאר מחלות. על־דבר הצרי כבר ספר לנו יוסיפוס למעלה, א, ו. ובכתב־הקדש מפרטם יותר הצרי של העמק אשר ממול לעמק יריחו בעבר־הירדן (נחל השטים), ועל־כן נקרא הצרי הטוב במקרא על שם גלעד (ירמיה, ח, כ"ב). אולם מן הגמרא למדנו, שהיו מלקטים אפרסמון מעין גדי ועד רמתא (בית־הרב, שנבנה שטים, שבת, כ"ו, ע"א). הכפר — נקרא על שם אי כפר או קפרוס — היא צמח בעל פרחים כדמות ענבים (על־כן כתוב: „אשכל הכפר“, שיר השירים, א, י"ד; הרבוי „כפרים“ — שם, ד, י"ד) מפיצי ריח נעים, ועלים אדמים מסביב לפרחים, שמהם עושים צבע קדם. — עץ המר — מפרותיו (כדמות אגוזים) עושים שמן מיוחד שאין לו ריח, אולם הוא מעדן את הבשר מאד. — ד, ים המלח נקרא אצל יוסיפוס תמיד ים־הכפר (הגושים השחורים) או התמר (אספלת). על הים הזה הרבו לדבר הסופרים העתיקים (לידורוס, פליניוס, טציטוס ועוד). הכפר שבים־המלח הוצא באמצעות דמי נדה — על הדבר הזה נמצא גם אצל טציטוס (היסטוריה, ה, ו), — זהו דבר טטות ואמונת־הבל של העם שנכסרה גם למשכילים. פליניוס (ה, ט"ו) מספר על־דבר רומאים עשירים, ששלחו אל ארץ־ישראל לקנות בדמים יקרים את מי יב־המלח לצרכי רפואה.

פרק תשיעי. א. חרד נמצאה בקרבת לוד ונחשבה גם היא לעיר מקפת חומה

מומן יהושע. — ב. נירון אבד את־עצמו לדעת, כשנעזב מכל אוהביו, ביום 9 יוני שנת 65 (סטר, ה, כרך ה, א—ד. פרק ט, א)

[מהלחמה בככר הירדן]

נסוף סיון או ראשית המזון תתכח"ח). זמן מלכות גירון בכל כתב-היד הוא שלש-עשרה שנה ושמונה ימים. וניזה הוסיף "שמונה חדשים" ועל-פיו תרגמהי — באמת משל גירון י"ג שנה וח' חדשים חסרים ד' ימים. סרויוס סולפיצינוס גלבה (Galba) היה בן משפחה רומית חשובה וקרובה לבית הקיסרים ובימים ההם היה נציב בארץ אפמניה (ספרד). וינדקס, הנציב בגליה (שנוכר לעיל), פתה אותו לשלוח ידו אל הממשלה ולמרוד בגירון השנוא לרבים, וגם אחרי מות וינדקס לא נואש מחפצו, וידידי גירון שבגדו בו, נימפידיוס וטיגלינוס הנזכרים כאן, נתנו את ידם לגלבה, ואחרי מות גירון בא הקיסר החדש אל רומי, אולם לא עברו ימים מרצים וגלבה הראה סמני קמצנות וקפח את שכר גרוד הצבא הראשי, שומרי ראש הקיסר, שהיו בימים ההם ראשי המדברים במטרופולין של העולם, ועל-כן חשבוהו אנשי הצבא לשפל ונבוה" ובחרו באותו הנבוה לקיסר והמיתו את גלבה במרום עיר רומי. — כשנודע לאספסינוס דבר תמורת הממשלה, דחה את המלחמה ביהודים, כי רצה להיות מוכן עם הלגינות שלו ללכת לרומי. וכנראה כבר אז חשב בחשאי על-דבר הממשלה הראשית. — ג. על-דבר שמעון בן גיורא, שהצטן בשעת המלחמה עם צסטיוס גלוס והמעשים שעשה זה מכבר בחבל עקריים, עד אשר שלח חנן בן חנן צבא מירושלים לגרש את אנשיו, כבר דבר לעיל (ב, יט, ג, כ"ב, ב). כאן נקטר, שהיה שמעון בן גיורא מילידי העיר גרש (ואין זו גרש הנזכרה למעלה בפרשה א, שהיא על דעת רב החוקרים תבה משבשת שם), היא העיר היגנית החשובה בעבר הירדן (גרסה), והשם "בן גיורא" יוכיח, שיצא הגבור הזה ממשפחת גריב. כמו היקריים היושבים במצדה היה אף הוא איטרריב גם לממשלת העם וגם לקנאים מירושלים, ועל-כן נתנו לו הסיקריים — למרות חשדנותם בו, שגם יאמר להשתרר עליהם — מקלט במבצרט. אחרי המהפכה הגדולה בירושלים מצא לו עת-רצון לעשות מעשה ולקט לו גדוד חדש, ועם הגרוד הזה פשט על כל הארץ מסביב. — ד. בחיל שמעון נמצאו אזרחים רבים, היגנה פלטיי ירושלים שהוציאו אותם האדומים מן המאסר קדם לזבם את העיר, שמטפרא היה כאפלים איש, ומפחד הקנאים נמלטו כלם אל שמעון בן גיורא (למעלה, ה, א). שוב התנפל שמעון על חבל עקריים (עין למעלה, ב, כ"ב, ג, ד, בהערה), מכיון שיוסיפוס משתמש כאן במבטא "נפת" (או פלך) עקריים, למדנו שזוהי קצה צפון-מזרח של ארץ יהודה, שהוא רחוק ממצדה. חבל הארץ הזה נשאר עוד בידי היהודים אחרי שכבשו הרוימאים את קרוה (לעיל, פרק ה, א) ורק בשנה הבאה כבשו אותו הרוימאים (למטה, פרק ט). באופן כזה צריך היה שמעון לעבור בין מצב-הרומאים השוכן ביריחו (למעלה, פרשה א) ובין ירושלים. מלבד-זאת הכבטא "על פלך עקריים ועל כל הארץ עד אדום רבה" אינו מהיר-לל-צרכו, כי הרי זה ארך כל ארץ יהודה על-כן שער בנהל (עמוד 88 בהערה), כי במקום פלך עקריים (הצפוני) צריך להיות כאן ארץ עקריים או מעלה עקריים (הדרומי). בדרום-מערב ים המלח, בנגב יהודה, הארץ הזאת היא קרובה הרבה יותר למצדה וגם לאדום רבה, שהיא כנראה כאן הארץ מבאר-שבע עד חברון. הכפר הנקרא עין או נעין הוא לפי זה, אולי, המרום העתיק מעון, לא רחוק מרמל אל שר לדרום חברון (שמואל א, כ"ה, ב), גם עמק פרהי או פארן יהיה לפי זה מדבר מעון (הקוזר שם, כ"ג, כ"ד, כ"ה) הנקרא גם מדבר פארן (שם, כ"ה, א) ומבאר שהוא בקרבת כצודת עין-גדי (שם, כ"ד, א). ולשיטת החוקרים, והחוכבים שמחזו עקריים הנזכר כאן הוא הצכני, צריך לשער, כי עמק פרהי זה הוא נחל הפרה, מצפון-מזרח לירושלים, במערב נחל יריחו. — להשערת בנהל יש סמוכים בזה, שבאמת נמצאו הרבה מערות בכל הארץ מדרום חברון, וכי הניקוזות ההם היו מימיקדם מלפני כלל גדודים הפושטים על ארצות הישוב, וכבר דוד ואנשיו הסתתרו שם. — ה. הקנאים הביטו בפחד על מעשי שמעון (ספר ד, פרק ט, ב-ה)

בן גיורא, כי יראו שמה ישלח ידו אל הממשלה בירושלים, אולם לא הצליחו לפזר את גודרו. ושמעון יצא להלחם עם האדומים, סבת שנאתו לאדומים לא הבררה כאן, אפשר כי פליטי ירושלים הסיתוהו להתנפל עליהם כדי לקחת מהם נקמת המטבח אשר עשו בירושלים. — אולם מצד שני הִכְרַח שמעון לפרנס את גודרו מן הגזף — ולטש את עיניו למסכות חברון הפוריות. באיזה מקום היתה המלחמה הראשונה בין שמעון ובין האדומים לא נודע לנו, כי לא התברר מאיזה צד עלה שמעון על ארץ אדום, מצפון-מזרח או מדרום-מזרח. — וכמו כן קשה לדעת, מאיזה צד הגיע אחר-כך אל תקוע, שהיא בודאי העיר העתיקה, קצה מדבר-יהודה מצפון מערב, מקום הנביא עמוס, — ז. העיר העתיקה חברון יורה מגדלתה במשך הזמן, ובימי בית-שני הוזכרה רק מעט. יהודה המכבי שרף את חברון אשר לאדומים (מכבים א, ה, ס"ה). את ספורי התורה מוסר כאן יוסיפוס בצורת שיחות הפריות — והדבר הוה נפלא מאד, כי מספרי יוסיפוס המזויזים רואים אנו שהאמין בתורה מן השמים, שכל דבריה אמת. בכלל נכר פה חסרון ידיעות מדקיות בספורי התורה. ככה הוא כותב, כי נבנתה העיר חברון קדם נף (מנפי שבמצרים) תמורת צען-מצרים של המקרא (במדבר, י"ג, כ"ב), ומיד הוא סותר את דברי עצמו באמרו שחברון נבנתה לפני אלפים ושש מאות שנה, בעוד שנה היא עיר עתיקה, שכבר עברו עליה עד ימי יוסיפוס לכל-הפחות שלטת אלפים ותמס מאות שנה (אב"כ המעיט את מספר השנים, חתת את חברון דרכו תמיד להפליג במספרים), אולם צען נבנתה באמת, לדעת החוקרים, בסוף האלף השלישי קדם מנין א"ה, ב"קדמוניות" (א, ה, ג) תקן המחבר את הדבר על-פי התורה: "חברון נבנתה שבע שנים לפני טנים (צען) של מצרים". — מנבות השיש על קברות האבות הן, כנראה, בנין מסביב למערת-המכפלה, שהיה כבר בימים ההם, אם גם לא נודע מי היה הבונה. יש חושבים, כי היא החומה מאבני-גזית גדולות מסביב למערה, שהיא קימת עוד בזמננו, שגורי בזמן יוסיפוס היו קבועים בה לחוות-שיש. — האלה הגדולה על-יד חברון הוזכרה גם אצל הסיכרים הנוצרים, ולפי דברי הירוגימוס בפרושו לירמיה, לא טיוד ולזכריה, י"א, ה, נמצא שם סוק-עבדים גדול, שמכרו שם הרומאים את השבויים היהודים הרבים אחרי מסלת בר-כוכבא (צן שירר בספרו הגדול, חלק א, הוצאה ג, עמוד 698). — האלה הזאת אינה האלון המשלש הידוע מצפון לחברון, שלפי מסרת התושבים הוא, אלוני ממרא". — נפלא הדבר, שהאדומים לא נטרו שנאה לשמעון בן גיורא על החרבן הגדול של ארצם, ובהירו להלחם תחת פקדו בשעת מצור ירושלים. כנראה, היה יוחנן בן לוי שנוא עליהם יותר ממנו. — ז. הספור הרומנטי הזה מסמן את כתיבתו של יוסיפוס, מצד שני אנו רואים בו את הדאגה הגדולה של קנאי ירושלים. — ט. ג' ב' ה נהרג ברומי ביום 15 ינואר 69 (תחכ"ט), וזמן מלכותו — שבעה חדשים ושבעה ימים (למעלה, שרשה ב) — נמסר אצל יוסיפוס בדיק גדול (הוא מחשב את יום עלייתו על הכס וגם את יום מותו). — אותון נקרא לקיסר ברומי, אך בינתיים הספיקו כבר הלגינות החינים בגרמניה להמליך את מקדמו ויטליוס, ויצאו עמו אל ארץ איטליה. באביב כרצה המלחמה בין צבא ויטליוס ובין צבא אותון בקרבת בדיקום לא רחוק מקרמונה, ואותון נצח ואבד את-עצמו לדעת. ביום 19 לחוד אפריל 69 (סוף ניסן תחכ"ט) נקרא ויטליוס לקיסר ברומי. — אספינוס ישב בעיר קיסריה שנה שלמה בחבוקי-ידיים, כי בקיץ שנת תחכ"ה הפסיק את המלחמה ושלח את טיטוס בנו לקבל פקדה חדשה מאת הקיסר גלבה, ועד ששב טיטוס הגיעה עונת הגשמים. ובאביב הבא שמע אספינוס על-דבר מלחמת-האחים שברומי וחכה לתוצאותיהן — אולם עוד טרם קבל את הידיעה, שויטליוס נצח ונעשה לקיסר ברומי, חדש את המלחמה בסיון שנת תחכ"ט (ראשית יוני 69), כי כנראה פחד, פן תעורר הבטלה שלו (ספר ד, פרק ט, ה-ט) לשמעון בן גיורא באדום. מלחמות אלה ברומי

חשד ברומי, שהוא לוטש עין לממסלה. על־דבר שנת הבטלה הזאת הודיע גם כזיטוס (היסטוריות, ה, י): שתי שנים נלחם גִּכְפְּסִינוֹס בארץ יהודה, ובשנה הבאה (הסליסיה) הבה להוצאות המלחמה מבית (ברומי), וכנה זו עברה בכניחה בארץ יהודה. — אֶסְכֵינֹוס יצא מקיסריה בתמישי לסינן לכבש את הריהמלך אשר מדרים לשכם, הוא כבש את שני הפלכים גופנא ועקרבים (עין למגלה, ג, ג, ה) ואת עפרים (שגם היא חברה לארץ יהודה על־ידי יונתן הכהן הגדול דחשמונאי) ואת בית־אל (שתי ערים אלה הזכרו בסמיכות גם בדברי הימים ב, י"ד, י"ט), שירדה מגדלתה בימי הבית השני. אדום העליונה היא, כנראה, אדום רבה הנזכרת, — ארץ ההרים מסביב לחברון. לפי הענין היו כפרביס וכפתרא, הנזכרות פה, בקרבת חברון; אחרי הכניע הרומאים את הארץ אדום, הקיפו את ירושלים מכל צד — רק הדרך אל הורדיון נמשם אל מצדה ולא יס־המלה נשארה פתוחה. — המעשים המגנים של אנסי יונתן המגִּבְרִים פה הם, כמובן, דברי גומה, נראה, כי יוסיפוס עשה את הפרט לכלל. — אמנם הזמן ההוא היה זמן השחתת המדות, ולא רק „הרוצחנין“ התרבו אז, כִּי־גם המנאכים, עד שבכל רבן יונתן בן זכאי את המים המרים (משנה סוטה, ט, ט). — י"ג, גרמטי זו היה גיורת מרכפחת מלכי חדיב, שבנה לה ארמון בירושלם בקרבת הר הבית, והקציבים הפשו את הארמון הזה ויוחנן מגוש־חלב קבע שם את דירתו. סבת מרידת האדומים בקִּבְאִים לא הבררה, על־כִּלְפִינֵים התחברו עכשו עם שארית הכהנים הגדולים, לאמר: עם מנהיגי מפלגת אורתי ירושלים, והם החליטו לקרא לשמעון בן גיורא. המחבר, עם כל שנאתו את יונתן מגוש־חלב, חושב את הדבר הזה — מחמת תוצאותיו הרעות — לא־לֶת מדינית. אמנם נמצאה בו תהכוכה היסטורית גדולה: הכהנים הגדולים, בני המפלגה שהטרידה לפנים את שמעון בן גיורא מפלך עקרבים והכריחה להסתתר במצדה, והאדומים, אשר העריץ הזה החריב את ארצם והפך אותה לכדבר־שממה — פנו עכשו אליו „בתפלה ובתחנון“, שיבוא בשערי ירושלים ויפרש עליהם את כנפיו. „הכהנים הגדולים“ שהיו עוד בדיים הם יהושע בן דמנאי, שהיה כהן־גדול בשנת תתכ"ב (62), ויוסף בן קמחית או קבי, הכהן הגדול של שנת תתכ"א (61). ככך הוא אם היה או מתתיהו בן תארפיל הכהן הגדול של הכנים תתכ"ה — תתכ"ח (65) עד סוף 67) בחיים. בשעת מצור ירושלים ברחו שני הכהנים הגדולים הנזכרים לראשונה ואתם בני מתתיהו הכהן הגדול, כי בפרוש שמענו עוד על כהן־גדול או בן כהן־גדול וסמו מתתיהו בן ביתוס, שנהרג על־ידי שמעון בן גיורא יחד עם סלכת בניו (למטה, ה, י"ג, א), ובנו הרביעי ברח יחד עם הכהנים הגדולים מירושלים בעת המצור למטה, ו, ב, ב). מתתיהו, שנשלח אל שמעון בן גיורא, הוא, כנראה, מתתיהו בן ביתוס (עין למטה, ה, י"ג, א) ולא בן תארפיל, (כמו חשבו גרץ וחוקרים אחרים). — י"ב. שמעון בן גיורא נכנס אל ירושלים בחדש ניסן תתכ"ט (69), עוד קדם שיצא אֶסְכֵינֹוס להלחם בצפון ארץ יהודה, — ואחרי שהיו הקנאים ויוחנן מגוש־חלב אדוני ירושלים יתרו משנה. הקנאים שהתחזקו בהר־הבית הקימו ארבעה מגדלים להגן עליהם בפני שמעון, האחד מצפון־מזרח כנגד העיר החדשה (מצפון מערב הגנה הבירה או מצודת אנטוניה על בית־המקדש). שלשת המגדלים הנותרים נשקמו לצד מערב — אל העיר העליונה ולצד דרום־מערב אל העיר התחתונה. הגזית, בשם הזה אני מתרגם את המלה היונית Συστάς (קסוטסוס). עין שירר בספרו הגדול חלק ב, הוצאה ג, עמוד 211). ה„לשכה“, ששם היה מושב הסנהדרין, היתה בחלק המערבי של הר־הבית לצד העיר העליונה, ונשקפה על־פני הגזית (קסוטסוס), ועל־כן נקרא אצל ח"ו"ש בשם לשכת הגזית. מן הבריתא (יומא, כ"ה, ע"א) לבידנו, שלשכה זו היתה כמין בטיקיי גדולה. הגזית (קסוטסוס) נמצאת מול הלשכה הנקראה (ספר ד, פרק ט, ט—י"ב) [שמעון בן גיורא בא אל ירושלים

על כנה, מעבר לנחל המכריש בין הרהבית ובין העיר, וחוק לחומת העיר העליונה, וגשר חבר את הגזית עם הרהבית (עין למעלה, ב, ט"ז, ג, שם וגם פה צריך לתקן "הגזית" במקום "לשכת הגזית"). למי דברי המשנה (סוף מדות), היתה לשכת הגזית בדרום העזרה (והיא הלשכה השלישית מדרום, לצד מערב), לאמר: בק"ש, וכבר תמהו האמוראים על הדבר, ואביי יטב את הענין, שהצי הלשכה היה קדש וחציה חל' (יומא, ע"ב). אפשר כי המגדל הזה, שבנה יוחנן מעל לגזית (לאמר, היה נשקף כמעט על-פני הגזית אחר מבולו), היה נטוע על לשכת הגזית. — המגדל השלישי היה מצד דרום-מזרח למגדל הזה, והרביעי היה, כנראה, מצפון למגדל השני, במקום שמשם נשדע הקול יפה גם בעיר העליונה וגם בעיר החדשה, כעל ללכותה (בין-יתר: פסטופוריה), שלא נהבירה מהות, משם היה כיון אחד הוקע בערב כבת עבד-השכה, שהגיעה עונת השבת (לפי דברי המשנה סנה' ה, ג, הוסיפו בירב כבת שש תקיעות: שלש להבטיל את העם ממלאכה, ושש — להבדיל בין ידע' לחל' וקין שבת, ל"ה, ע"ב).

פ"ק עשירי, ב. נכיון שויטליוס נעשה לקיסר ברומי סמוך לחצי ד' די אפריק', נכלא הדבר כבודש סיון (יוני) לא ידע עוד איפסינוס כלום מזה, ורק בשבובו — לכל המקום בטוף סיון — קבל את הידיעה' גם המאמר, כי היה עליו להפליג בים בעת התרחף אינו מובן כל-צרכו, כי הרי הדבר היה עוד קרוב לתחלת הקיץ וכמבאר אצל טציניוס, כבר בראש חדש יולי נשבעו טיבריוס אוליוס אלכסנדרוס והגיונות אשר במצרים למלכות אלכסנדרוס (טציניוס, Histor., ג, ע"ט). — ה' מוציאוס היה אז נציב כוריה (עין למעלה, פ"ק א, ה), בתור יורש מלרת טטיוס גלוס, שירד מגדלו אחרי מלחמו בפני היהודים. — סוף ועיר הפיליים (אלפנטיני) הן ערים ידועות בדברי ימי הפוזר היהודי אשר במצרים, וכס נתגלו האפיופירן הידועים. אך ארץ מצרים מסין עד סוף, על-פי חשבונות טופרי ימיהקום, הוא לכל-הפחות זרבת אלפים ריט, ויוסיפוס טעה במספריו כאן. — ו' מצרים נכנסה בברית אכפסינוס בראשית יולי (עין לעיל). — ז' יוסף נחשב לשבו-מלחמה והיה אסור בכבלים חתי שנים רצופות. — "כבודו הראשון" שקבל יוסף — דוא משכס אדם בן-חורין.

פ"ק אחד עשר. בדברי ימי מלחמת-האחים באיטליה העלים המחבר מקצת דברים, שהיה בהם כדי להטיל צל על ראשית מלכות אכסנינוס. למשל, הכרעות הנוראות שעשו אנטי-צבא אנטוניוס פרימוס בקרימונה, וכרפת העיר על-ידי, גם הברית שכתב סבינוס אחי איפסינוס עם ויטליוס ועוד, — ועל הכל המטבח הנורא ויתר מעשי הנבלה שעשו המנצחים ברומי עצמה. אפילו כרכת המקדש העתיק והעליון של הרוכאים, היכל הקפיטוליון, נחשבה בעיני טופרים רבים למעשה צבא אכפסינוס (ולא — ויטליוס). הקפיטוליון חרב ביום 19 דצמבר 69 בהרף שקדם הרבן הבית השני, ונכאן לדינו, כי זה חל בימים ההם בראשית כסלו (אם נחשב, כי גם כאן החדש העברי כסלו נקרא בשם המקדוני אפליוס, כמו שעשה המחבר בכל הכפר). יוצא מזה, שחל אז הראשון לינואר שנת 70 ביום ט"ו כסלו ד' תת"ל — דבר שלא יוכל להיות על-פי החשבון שלנו, אפילו בשנה שאחרי העצור, ואולי צריך להיות אנדיניוס (טבת). וכבר התהבטו בזה חוקרים רבים. — ה' העיר ניקופוליס ("עיר הנצחון" לזכר נצחון אוגוסטוס קיסר על-ידי אקטיום) היתה רחיקה, לפי דברי סטראבון, שלשים ריטס מאלכסנדריה. גפת מנצ'ס היא בחלק המזרחי של יאור מצרים (דלתה). מעיר תנויס פנה טיטוס בדרך היבשה אל סין ועבר על צען-מצרים, שהיתה עמה עיר-מצער, ומשם עבר מעברה עד הרקליופוליס (הקטנה), וביום הבא הגיע עד מצר סין (סואז). — מקדש זוס קטיוס נמצא מעבר למצר מצרים בקרבת היאור הנקרא סירבון מצד אחד וים-סיף מצד שני. יש היה קבר פומפיוס. — אוסטריקני נמצאה מצפון מזרח למקום (כנ"ר, כ"ט, י"ב, ג"ב, ז"ב, ט"ז, ט"א, ה) למלחמת-האחים בירוסלים וברומי, אכפסינוס נעשה לקיסר

הנוכח. — רינוקורורה היא הגבול בין פלשתיים ובין מצרים (עין למעלה, א, י"ד, ב) על נחל מצרים. משם נסע טיטוס אל רפייה, שהיא על דעת יוספינוס ראשית גבול סוריה. מרפייה נסע טיטוס לארך שפת הים עד קיסריה. הצבא שהוליך עמו טיטוס היה, כנראה, רק חיל-מלואים, כי שלשת הלגיונות הרומאים (שהפחתו על-ידי זה שהבדיל מהם אספטינוס רבים ושלהם אל מוציגוס) חגו בקיסריה ובאמאוס ובבית-שען (ועין למטה, ה, א, ו).

ספר חמישי

מצור ירושלים וכבוש החומה הראשונה והחומה השניה והעיר החדשה.
בגין הדיק על העיר ומצוקות הרעב

(פראשית ניסן עד ראש חרש תמוז תל"ל, הקיץ של שנת 70)

פרק ראשון. — א. המעשה המספר כאן קרה עוד בתרף ד' תת"ל, כמבאר כאן, חדשים אחדים קדם הפסח. — ב. אלעזר בן שמעון מן הכהנים, מנהיג הקנאים, כבר הוזכר למעלה (ב, כ, ג; ד, ד, א). הקנאים שהחוקמו ליוחנן בן לוי תפשו את חומת בית ה' הפנימית — כלומר, את חומת העזרה. השערים שהוזכרו כאן הם שערי העזרה, שהיו עשרה במספר (עין למטה, פרק ה, ב-ג). בלשכות העזרה נמצא להם לרב. יוחנן מגושיח-לב, שמשל בחלק הפיר התחוננה, שלט גם בחצר בית ה' החיצונה (בהר-הבית) ובידו היתה החומה החיצונה. הוא צר על אלעזר בן שמעון מכל עבריו, אולם אלעזר בן שמעון ואנשיו נמצאו ביקום גבוה יותר, כי החצר הפנימית היתה למעלה מן החצר החיצונה. — ג. כלי-הקלע ויתר מכוונת-המלחמה, שנפלו בידי לוחמי-החרות אחרי בצחונותיהם על הרומאים, הצגו בחומת החצר החיצונה (למעלה, ד, ט, י"ב), ועל-כן גשאריו בידי יוחנן מגושיח-לב. אבני-הקלע, שהמטירו אנשי יוחנן על הקנאים, עפו ממעל לחומת העזרה אל החצר הפנימית והמזבח. — ד. בכורי הקדש, שנפלו בידי הקנאים אשר בעזרה, הם בכורי האדמה ותרומות הכהנה שהיו מנחות בלשכות האוצר שבמקדש. על-דבר שרפת אוצרות-התבואה שבירושלים בשעת מלחמות-האחים ספרה גם הגמרא (גיטין, נ"ו, ע"א), וגם טציטוס (בספרו *Historiae*, ה, י"ב) כותב: „מלחמה ונכלי-ריצח ומאכלת-אש עברו בין יושבי ירושלים, ולחם רב נשרף". — ה. הכהנים הגדולים והעם נמנו וגמרו להרים את בית-המקדש עד שיהיה גבהו מאה ועשרים אמה, כמו שהיה בימי הורדוס (ואחר-כך שקע בקרקע כעשרים אמה). הדבר הזה החלט בימי הנציבים האחרונים. אמנם דבר שקיעת הבגין באדמה עשרים אמה הוא ספור כוזב (כי בתנאים כאלה בלי-ספק היה ההיכל נהפך ונהרס), אך על-כף-פנים כמענו, כי החליטו בזמן ההוא להרים את הבית עשרים אמה. אגריפס השני בתור המשגיח הראש על בית-המקדש צוה להביא עצים מן הלבנון, ובודאי נערמו בחצר המקדש החיצונה ויוחנן השתמש בהם לצרכי מלחמתו עם הקנאים הברודים בו. האכסדרה שבמערב של חומת הנזרה וחומת החצר הפנימית היתה המקום המסכן ביותר בשביל יוחנן, כי שם היתה החצר החיצונה צרה מאוד ומעבר לחומה החיצונית נמצא הגשר המוליך אל העיר העליונה, שהיה כנראה בידי אנשי שמעון, על-כן נמצא יוחנן כאן במצור בין שני אויבים. עוד נקדם בזה במקום הזה שלשה מגדלים משקבים אל העיר כנגד שמעון (למעלה, ד, ט, י"ב, בהערה), ועבשו רצה לבנות עוד מגדלים (הפעם כגדלי-עץ) פונים לצד החצר הפנימית. — ו. חיל טיטוס היה גדול בלגיון אחד (השנים-ספר ד, פ"א, ה. ספר ה, פ"א, א-ו) [מסע טיטוס. התחזקות מלחמת-האחים בירושלים

כבר) מחיל אכסנינום בשעת עלייתו על הגליל (למעלה, ג, ד, ב). לעמדת זאת, כנראה, לא נמצאו בידו כמונהג עשר הגדודים שנלוו על צבא אספסינוס, על-כל-פנים לא הודיע אותו הנחבר את הדבר וגם לא פרש את מספר הצבא הרומאי. ראוי לחשב, שגם עכשו היו לטיטוס לכל-הפחות קרוב לטכסים אלף איש (וחיל מלכי הברית והערים בכלל), מלבד עבדי הצבא והעבדים המשחררים, שבמצור עיר גדולה בהקפה, כמו ירושלים, היה גם להם תפקיד הכוב. — טיבריוס יוריוס אלכסנדרוס עזב את נציבותו במצרים ויצא עם טיטוס לכבוד בראש הצבא. הוא היה המפקד הראשי במעשה, וטיטוס — מפני הכבוד ופני אהבת דבבא אליו.

פרק שני. א. טיטוס נסע מקיסריה דרך ארץ שמרון (שכס) גופנא, שנכבשה בכלום על-ידי אביו (למעלה, ד, ט, ט). — גבעת-שאל היא לדעת רב החוקרים במקום ר"ל אלפי, לא רחוק מירושלים לצד צפון. במקום מרחק המקום מירושלים — שלשים ריס — בא בכפר "קדמוניות" (ה, ג, ח) עשרים ריס (בוהל, עמוד 171, גם טומסן, 46). — ב. על-ידי מגדל ספסינוס, שהיה בקצה צפון-מערב החומה החדשה (למטה, ג, ה; ד, ג), נטה טיטוס על סוסו לצד מזרח ועבר על מגדלי הגשים. סמוך לטעור דמשק של זכגו קפצו היהודים משער הצפון על רוכבי טיטוס. הם התנפלו מן הסער אשר למול מצבת הילני, כנראה, זה הבנין הגדול של שלש פירמידות, שהקימה הילגני מלכת חדיב הנורת בתיה ושם נקברה אחרי-כך יחד עם בנה איזט המלך. הבנין הזה נמצא בכרחק שלשה ריסיס מירושלים בצפון (קדמוניות, כ, ד, ג), ורב החוקרים הסכימו, שמצבת הילגני, שנהרסה ברבות הימים, היתה נכועה על הכוכים הנהדרים הנקראים עכשו בכס, קברות המלכים" (או "קברי מלכי בית דוד", בטעות), שניצאו בהם פתוחים ופסלים בסגנון יוני-רומאי. — על הגבורות שעשה טיטוס בכל-המח-רוכבים ספר גם סויתוניוס (חיי טיטוס, ד). לני דבריו, כרע פעם סוכו של טיטוס תחתיו בשעת הכרב, והוא מהר וקפץ על סוס אחר שנפל רוכבו הלל. לפי משמעות הדברים שם נראה, כי היה זה בעת המצור על טריכי או גמלא. אלו קרה הדבר בשעת מצור ירושלים, בלי ספק לא דלג עליו המחבר. — הלגיון החמישי חנה באמאוס (למעלה, ד, ה, א), וכנראה ישב שם כל העת, ועכשו מהר לצאת לקראת טיטוס ולהתחבר עם צבאו. קדם נמצא בידי טיטוס רק הלגיון הס"ט, שעמד בקיסריה, והלגיון ה"ב, שבא מכוריה, יצא כנראה עם טיטוס יחד מקיסריה. צופים כבר הזכר למעלה (ב, י"ט, ד) בתור מקום מחנה צכטיוס גלוס בהצותו על ירושלים, ושם מבאר שהוא רחוק כשעה ריסיס מן העיר (לצד צפון). המקום הזכר גם במשנה (פסחים, כוף פרק ג): "מי יצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש, אם עבר צופים — שורפו במקומו" (ורשי פרט, שהוא שם כפר, אולם התוספות נחלקו עליו על יסוד דברי החיטפתא, שהם סתומים בכלל. בבלי פסחים, מ"ט, ע"א), ועוד לא באו החוקרים לידי הסכם איזה מקום מצפון ירושלים ראוי לשם זה, ודעת הרב היא, שהוא בקצה הדרום של הרמה הנקראת עכשו אל-טעפאת מברק קילומטר וחצי מצפון לשער דמשק, וצמונה למקום הזה נמצא על הרמה הנזכרת המקום הנקרא לפני מספה, או המצפה (בוהל, 96, 171). — הר הזיתים (גם הר המשחה) הזכר כבר למעלה תדיר, הוא הגבעה מעבר לנהל קדרון, מול תר-הביה. — ד-ה, כוונה הטעים המחבר את גבורות טיטוס במלחמה הכפוּלה על הר הזיתים, שברחו בה הרומאים פעמים מפני היהודים.

ברק שלישי. א. נראה מזה, שהיתה המלחמה בהר הזיתים עוד קדם י"ד ניסן תת"ץ (70). אף כי הקיפו הרומאים את ירושלים מכל עבר, לא יכלו לעצור בעד עולי הרגלים מביא עם כסחיהם לירושלים (עין לניטה, ו, ט, ג-ד). כשנפתחו שערי המקדש (כבר ה, כרק ג, א-ה. פרק ג, א) נראית המלחמות בסביבות ירושלים

לפני מקריבי הפסחים מצא יוחנן שעת-הכשר להכניע את שונאיו הקנאים, — בכינה סרר לנו המחבר, שנלחץ העם אל המזבח ואל המקדש, כלומר, אנשי יוחנן הכריזוהו לעבור את הגבול היתר לזרים, וספכו דם בקדש בסעת הקרבת הזבחים. הקנאים ברחו אל המנהרות, הן המחילות שתחת המקדש (בריתא פסחים, פ"ו, ע"א. מהלך או מסבה אחת הלכה מבית-המקדש תחת לבירה אל בית-הטבילה וגרות היו דיוקים שם. משנה תמיד, א, א; מדות, א, ט). בזמן החדש נגלתה אחת המנהרות האלה. — ב. עין התנין הוא, כנראה, השם העברי של ברכת הגחשים שהזכיר כאן המחבר (עכשו, ברכת הסז'אן בדרום מערב העיר). טיטוס ישר אפוא את כל המקום מצפון לירוסלים וממערב לעיר מצד צפון. — ג. מגדלי הנושים ומצבת הילוני כבר הזכיר בכרך הקודם. שדה-הקרב בין היהודים ובין הרומאים האצים לעלות על העיר היה אפוא ארך שלשה ריסים. — ה. בשבע שורות סדר טיטוס את צבאו, למען עצור בעד היהודים הנלחמים מן החומה, והרגלים (תחת צפוי מגניהם) התיצבו בראש, בקרבת החומה. תחת חסות הצבא הרב עברה כבודת הרוטאים וגם נבנו מצודות למחנה הלגיונות. טיטוס חנה מצפון-מערב לעיר, כנגד קרן החומה החדשה, — וחלק צבאו חנה ממערב לעיר מול ארמון הורדוס.

פרק רביעי. תכנית ירושלים שבפרק הזה עומדת במרכזו חקירת קדמוניות ירושלים. מן הספרות הגדולה והרחבה שבמקצוע זה ראוי להזכיר ביוחד את הספרים השלמים: באנגלית:

Palestine Explorations Fund.. The recovery of Jerusalem, ed. by W. Morrison לינדון 1871.

The survey of Western Palestine: Warren and Conder Jerusalem לינדון 1884.

בצרפתית:

Guérin: Jérusalem, 1882. פריז 1889.

בגרמנית:

Robinson: Palastina, 1841—1842, חלק א (באוקף) וחלק ב (כמעט כלו).

Tobler: Topographie von Jerusalem, 1853—54. נדפסו.

Spieß: Das Jerusalem des Josephus ברלין 1881.

ספר זה מקדש להקירת קדמוניות העיר על-פי מחברו.

Schick Baugeschichte der Stadt Jerusalem הופיע בייטקס, Zeitschrift des deutsch. Paläst.-Vereines, שנה ט"ז ושנה י"ז. מחקר חשוב מאוד.

מלבד זאת:

Karl Kurkert. Die Lage des Berges Zion החוקרים. — א. הגבעה הגבוהה יותר היא המערבית, והמחבר אומר, שהיא נקראה בשם מצודת-דוד. הדבר הזה גרם קשי רב לחוקרים. יש אשר התעצמו לקיים את דברי המחבר ושערו כי באמת מקום מצודת ציון, מצודת דוד או עיר דוד (שמואל ב, ה, ז) הוא הגבעה המערבית, ובית-המקדש נמצא צפונה-מזרחה לה בהר-הבית או הר המוריה, ויש שסיכו על סברת השכל ועל תוצאות התפירות, שמצודת-ציון אינה אלא הגבעה שבדרום-מזרח הקרובה יותר אל ההיכל, שבימי הבית השני נקראה בשם חקרה (Akra), היא מצודת-הנוגשים של מלכות אנטיוכוס ושלטון המתיונים. החוקרים הנוטים לדעה זו מתליטים, ש ט ע ה המחבר בהגדרה הטיפוגרפית של עיר-דוד (אם גם דבר זה רחוק מן השכל, שהרי היה המחבר בן-ירושלים), או שבמשך הזמן נתחלפו שמות המקומות, וכשבלב עיר-דוד העתיקה התחתונה את השם היוני, חקרה" עבר השם "עיר-דוד" אל הגבעה המערבית, שעליה נמצאה העיר העליונה. גבעה זו נקראה בשם "פרוק העליון" גם במשנה (שקלים, ח, א) ושם מלאר, [תכנית ירושלים (ספר ה, פרק ג, א-ה. פרק ד, א)

שלא היה מקום זה בחזקת טהרה כשאר חלקי העיר, ויש לחשב שישבו שם גברים רבים מימי הורדוס (עין גם לעיל, ב, י"ד, ט, ששם נקרא בשם זה רק חלק העיר העליונה). — הגבעה השנית ממזרח לגבעה הראונה היא המצודה חקרה (היא היא מצודת ציון או עיר-דוד לפנים, על דעת רב החוקרים) ושמה נשאר לה גם אחרי שנלכדה על-ידי החשמונאים בימי שמעון (מכבים א, י"ג, ג—ג"ב). לפנים הכדיל עמק רחב בינה ובין הגבעה השלישית אשר מצפון לה, היא הר המוריה או הר הבית (שבראשה נמצא לפנים גרן ארונה או ארנן, מקום המזבח וההיכל), ובתחלה היתה מצודת היונים שעל גבעה זו גבוהה מחוכת בית-המקדש, עד שהכרת יהודה המכבי להרים את החומה מדרום למקדש, כדי שלא יעמדו היונים לסטן לעבודת-האלהים המחדשה (מכבים א, ד, ט), ואחרי שכבש אותה שמעון הרים עוד יותר את חומת המקדש (שם, י"ג, ג"ב), ומניאו שמו החשמונאים את לבם להספיל את גבה המצודה ועדו את ראש הגבעה וגם סתמה את העמק שבינה ובין הר-הבית. — עמק סורופיון החותך את העיר הישנה אינו עובר ישר מצפון לדרום, כי-אם נוטה מזרחה ומגיע עד מעין השלח (גיחון, שנקרא בפי הנוצרים בשם 'מעין מרים'). — החומה הישנה מצדי העיר הן נחל קדרון וגיא-בן-הנחם המגיע עד ברכת הנחשים (או ברכת-עין-תנין, עכשו ברכת הסולטן). — ב, החומה הישנה היתה קימת כבר בחלקה (בלי כסף) קדם כבוש ישראל. בתקופת חלאל-אמרנה היתה ירושלים עיר-חומה, ורק בקשי כבש דוד את מבצר היבוס — מצודת ציון (שמואל ב, ה). דוד ושלמה חזקו את החומה ואחר-כך הרבו מלכי יהודה לבצר אותה, ביחוד יותם (על-פי ספר דברי הימים, במלכים נזכר רק שער בית ה' העליון) וחזקיה (ישעיה, כ"ב, ח) ומנשה (דה"י ב, ל"ג, י"ד). בימי הבית השני בנה נחמיה את חומת העיר ההרוסה ואחריו חזק אותה שמעון הצדיק (בן-סירא, ג, ד—ה): 'אשר בימיו נבנה קיר, פנות מעו בהיכל מלך. הדואג לעמו מחתף ומחזק עירו מצר'. החומה הישנה הזאת הקיפה את שתי הגבעות (העיר העליונה והעיר התחתונה או חקרה) ובצפון הפרייה בין העיר הישנה ובין העיר החדשה של ימי בית ראשון (המשנה"). תחלתה היתה על-ידי מגדל הדיקוס (עין להלן, פרשה ג) ומשם נמשכה לאורך הצפון עד הגיעה אל מצודת הר-הבית המערבית, ולאורך המערב עברה על בית צוא (במקומו של זה התחבטו החוקרים; על-כל-פנים הוא רחוק מסער האשפות) והגיעה אל שער האסיים, שהוא מעין ציר חומת העיר בדרום-מערב, משם נמשכה לאורך הדרום (צטונה לביא בן-גב) עד מעין השלח ומשם נמשכה למזרח ירושלים ועברה על ברכת שלמה והגיעה עד העפל. עפל הוא סתם קיר מצודה עם מגדל, וביחוד נקרא בשם זה חלק המצודה ממזרח לירושלים, שהגן כנראה על הזוית הצפונית-מזרחית של חקרה. בספר מיכה, ד, ח, הזכיר 'מגדל עדר עפל בת-ציון'. בישיבה, ל"ב, י"ד, הזכיר 'עפל ובחן' ובספר דברי הימים ב הובא, כי יותם המלך בנה בחומת העפל (כ"ז, ג) ומנשה בן-חזקיה חזק והגביה חומה זו (ל"ג, י"ד). משם הגיעה החומה הישנה עד מצודת הר-הבית המזרחית. הנה כי כן נשענה מסני קצותיה על חומת הר-הבית. — החומה השנית נשענה בקצה האחד (הדרומי-המערבי) על החומה הראשונה, ובקצה השני (הצפוני-מזרחי) על מצודת הברה (אנטוניה) שמצפון למקדש, ועברה מצפון לחומה הישנה (בנטיה מדרום-מערב לצפון-מזרח). כנראה, נבנתה גם היא בימי בית ראשון וסוככה על החלק החדש של העיר, הנקרא בשם המשנה (מלכים ב, כ"ב, י"ד; צפניה, א, י). — שער גנת גמזא, כנראה, מדרום לשער יפו של זמננו, ומזרחה לו, ואולי היה פונה צפונה (אל העיר החדשה או המשנה), ויש אומרים שהוא שער הפנה. הגרסה הישנה, שהומה שניה זו הקיפה את רוח הצפון של המצודה (Akra), אינה מובנה. ואולי במקום 'אקרה' צריך היה להיות שם (ספר ה, פרק ד, א—ב)

ארקטוטוס, כלומר, הקיפה מרוח צפון את החלק הצפוני של העיר) ובהוצאת גיזה נשמטו המלים "של המצודה" (כאפשר כי אינן אלא כפלי-כתיבה (דיטוגרפיה). — החומה השלישית נבנתה בימי אגריפס הראשון (אמנם גם קדם לו היו שם נסיונות לעשות מצודה, אך לא הצליחו. עין קדמוניות, י"ט, ז, ב). מערות המלכים נמצאו ממזרח ל"מגדלי הנשיים", קצתן מבית לחומה וקצתן מחוץ לחומה. מגדל הפונה כאן בצפון-מזרח העיר החדשה, ומשם פנתה החומה לצד דרום. מצבת הכובס או הרוגל נמצאה גם היא בקרן צפונית-מזרחית לעיר. הגבעה הרביעית ביוזתא או ביציתא (ששם נמצאה העיר החדשה של ימי הבית השני, צפונה ל"משנה") אינה אלא המשך הגבעה שעליה נמצא המקדש (הר המורה) וגבוהה קצת ממנה ואין נחל מפריד ביניהן. על-כן החרחו היהודים לעשות חריץ מלאכותי בין גבעת ביוזתא ובין הבריה, כדי שלא יקל לכבוש את המצודה הזאת מצד צפון. פרוש השם "ביוזתא" — "עיר חדשה" תמוה מאד, ויש מתקנים ב"יחזתא, אולם קשה לקבל את התקון הזה. על-דבר בנין החומה השלישית בידי אגריפס הראשון ספר המחבר בקדמוניות, י"ט, ז, ב, ושם באר גם את סבת הדבר שלא יכול המלך להשלים את מעשהו — כי קפץ עליו רגזו של הנציב הרומאי שבסוריה ויביוס מרסוס, אשר השד בו, כי הוא בונה את החומה בכונה מקרתת למרוד ברומאים. — ג. במספר מגדלי החומה השלישית והרחו שביניהם נכנסה טעות או גוזמה. אם נחשב את ארך יסוד המגדל עשרים אמה ואת הרוח שבינו ובין המגדל הקרוב אליו מאתיים אמה ונכפיל את כומו הארך הזה בתלעים (לפי מספר המגדלים) — יצאו לנו כעשרים אלף אמה בקרוב ארך החומה השלישית, ואם נוסיף על הארך הזה עוד את חלק החומה הראשונה המשלים את הקף העיר ונשער כי נמצאו בו כארבעים מגדלים (מששים הנזכרים על החומה הישנה, אם נגרע אפילו עשרים מגדלים כבבילי כחל החומה הצפונית הוותך את העיר) ונחשב גם את המגדלים דאלה וארך יסוד כל אחד ואחד והריתו שבין שני הקרובים כמספר הג"ל, יצאו לנו עוד כתשעת אלפים אמה, באופן שכל הקף החומה מסביב לעיר היה לכל-הפחות קרוב לכ"ט אלף אמה — או כחמשה-עשר קילומטרים, שהם על-כ"פנים יותר משבעים וחמשה ריס — בעוד אשר לפי דברי יוסיפוס היה ארך הקף החומה לא יותר מששים ושלושה ריס (והמדה הזאת היא קרובה אל האמת, כפי שנתגלה על-פי התפירות והמדדות של הארדיכל שיק). על-כן יש מתקנים במקום מאתיים אמה: ששים או שבעים אמה רוח בין שני מגדלים — ועדין הדבר צריך עיון. — המגדל פספיוס נמצא בקצה צפון-מערב (עין לעיל) בקרבת הבנין הנקרא בזמננו קלעת ג'אלות (כירת ג'לית). שם באמת המקום הגבוה ביותר שבכל ירושלים (בזמננו 790 מטרים) ומראש המגדל היו משקיפים בשעת עלות השמש, על-פני ארץ ערב ועל כל קצות נחלת העברים עד היס"כ (כן צריך להיות בשעת הערב, כמובן, לים הגדול התיכון. המראה מראש מגדל פספיוס למערב ולדרום דמה אפוא למראה מראש פסגת הר נבו (דברים, ל"ד, ב). — המגדל הפיקוס בקצה צפון-המערב של העיר הישנה, הוציר של החומה הישנה והשלישית, נמצא לדעת הארדיכל שיק ויתר חוקרי ירושלים, על-יד שער יפו, ונשמר עד היום הזה (כי לא החריבו טיטוס. עין להלן, ז, א, א). מדת עביו קטנה קצת מאותה שהביא כאן המהבר. — לדעת החוקרים היה כבר המגדל הזה בימי הבית הראשון, ונחמיה בנה אותו מחדש וקרא לו בשם מגדל התנורים (נחמיה, ג, י"א), והורדוס חזק ובצר אותו ביתר שאת וקרא לו על שם יודו: הפיקוס. וראוי עוד להוסיף, כי בשם הזה (מגדל פיקוס) קרא הרגום הנביאים המיחס ליונתן בן עוזיאל את מגדל חננאל הנזכר בכה"ק (ירמיה, ל"א, י"ח; זכריה, י"ד, ז), ודבר זה צריך עיון (מגדל חננאל הוזכר גם בספר נחמיה, ג, א, ואינו מגדל התנורים). — מגדל פזאל (גם הוא נוסד, על דעת שיק, עוד בימי עזיה מלך יהודה) נשאר (ספר ה, פרק ז, ב-ג)

[מגדלי תומת ירושלים]

גם הוא עד היום והוא הנקרא בשם „מגדל דוד“ (ממורח למגדל הפיקוס בכתל הצפון של ההומה הישנה) והוא מפליא גם בזמנו את כל הרואים בגדלו ובחסנו. כמובן חלו בשני המגדלים האלה ידי הדורות המאחרים, שחזקו ובצרו אותם (בתקופות שלטון הרומאים, הערבים, נוסעיה הצלב). מקום מגדל מרים לא נודע בברור. שלשת המגדלים האלה אשר בחומה היו סמוכים לארמון הורדוס הגשען על החומה. דברי יוסיפוס, שבראשית המרד יצאה אש מן הבירה ואכלה את עליות המגדלים, נוגעים, כנראה, במלחמות שבין המורדים ובין הרומאים אשר בירוסלים (ב, י"ז, ו). כמובן רק חלק העץ של המגדלים נשרף, ועל-כן יכלו עוד הרומאים להתבצר שם זמן-מה. — לוחמי התרות ולא בנו את העליות האלה מתוך, אף כי שמש מגדל הפיקוס למקום מושב לשמרון בן גיורא — כנראה, לא היה צרך בדבר, כי לא שמשו העליות אלא לגוי. —

פרק חמישי. פרשת מעשה בית-המקדש בפרק הזה היא היסוד למחקר צורת הבית השני, שניה לה היא פרשת בית-המקדש ב„קדמוניות“ (ט"ו, י"א, ג-ה). בין שתי הפרשיות יש סתירות קלות. מלבד זאת יש בהן דברים משלימים — ועוד יותר מאלה: דברים סותרים — את תאור בית-המקדש במשנה (מדות). — אמנם תאור בית-המקדש במשנה נעשה בעקרו על-פי השמועה והמסורת, מכל-מקום יש שם פרטים חשובים, שרבים מהם מסכימים לדברי יוסיפוס, וגם במקום המחלפת לא תמיד שקול-הרעת מכריע כדברי מחברנו. — א, בפרשה זו מספר המחבר בגאון על מעשי הדורות הראטונים. כי ראש הר המוריה היה צר ולא יכול לשאת אפילו את המזבח עם ההיכל, אולם בעבודת דורות רבים השכילו היהודים להרחיב את המישור בראש הגבעה על-ידי שפיכת סוללות גדולות ומצקות בשפועי הגבעה התלולים, עד שבנו מסביב למזבח ולהיכל את העזרה הגדולה עם אולימה הרבים, ומלבד זאת חצבו בשפוע ההר וסתמו במקומות רבים עד שהצליחו לסלול עוד מישור רחב מתחת לראשון, שבו נמצאה חצר בית ה' התיצונה עם החומה הגדולה המקפת עליה, וככה נעשה הר המוריה לבנין ענקי ונהדר העשוי מדרגות. יסוד חומת בית-המקדש הגיע מבד מזה לגבה ארבע מאות אמה (קדמוניות, ה, ג, ט, כ, ט, ז), וזה היה עוד בימי שלמה חוקרים התחבטו בשאלה קשה זו, אולם החפירות של האנגלים (בהנהלת Warren), שגלי מקצת יסודות המקדש, הראו את הגבה הענקי של בנין בית-המקדש, שהתרומם בראש סלע גבוה (עין ביחוד בספרו של הארדיכל שיך: Die Stiftshütte, עמוד 315—321). — מכיון שנסתם העמק בתלכו הדרומי והמעברי, נשאר טרי עבודת היהודים, שנמשכה דורות רבים, חבוי באדמה. — ב. האולמים הנהדרים של חומת החצר התיצונה היו כפולים, מלבד האולם הדרומי שנקרא בשם אולם-המלך והיה משלש (קדמוניות, ט"ו, י"א, ה). — מדת החומה מסבטו (ההקף) של הר-הבית אצל יוסיפוס היא קטנה ממדתה האמתית. ב„קדמוניות“ הודיע המחבר, כי הקף הר-הבית היה ארבעה ריסים, ריס אחד מכל צד (ט"ו, י"א, ג), וכאן הוסיף עוד שני ריסים על חשבון הקף הבירה (אנטוניה). לעצמת זאת, לפי דברי המשנה (מדות, ג, א), הר-הבית הוא חמש מאות אמה על חמש מאות אמה — כלומר, כל עבר הוא ריס וחצי. לפי דעת רב החוקרים, תחום הר-הבית מתאים לתחום הככר הקדושה עכשו למסלמים — הנקראה בשם חרם אלשריף, והקף הככר הוא כדו שמונה ריסים. ויש חושבים, כי תפש לו יוסיפוס כאן מדת ריס משנה וגדולה יותר מן הבינונית, והחוקרים התחבטו הרבה בדבר. — הסורג היה גבוה, לפי דברי המשנה (מדות, ג, א), עשמה טחחים. טק אם היה מכל ארבעת הצדדים, או רק משלשה צדדים (ולא במערב), ששם לא נמצא שער אל העזרה). בשנת 1871 מצא המלמד הצרפתי קלרמון-גנז (Clermont-Ganneau) אחת הכתובות שהיתה לפניו על הסורג הזה בלשון יונית וזה תכונה: שום נכרי אל יעבור (ספר ה, פרק ד, ג, פרק ה, א-ב)

מבעד הסורג של המקדש והחומה, ואם יתפש יתחייב בנפשו כי מות יומת". — במקום ארבע עשרה המעלות מבעד לסורג עד ראש החיל באו במשנה (סם) שתי-עשרה מעלות. בשם חיל (ה') נקרא השטח הגבוה לפני החומה (בל' כון הגולהמה בזמננו Glacies) והמלה הזכרה בתבנית-הקדש (שמואל א, כ, ט"ו, ישעיה, כ"ו, א, ואיכה, ב, ה, בצרוף עם חומה) — ובלי ספק גם בנחום, ג, ח: אשר חיל ים מים חומה, ובתהלים, קכ"ב, ז: יהי שלום בחילך שלוח בארמנותיך), מישור עטוי בידי אדם, שכסה את תחתית ההימה. הוא נמצא, כנראה, גם-כן מששת עברי העזרה. מרתו היא גם במשנה עשר אמות. ההבדל בין תחתית החיל ובין רום קרקע העזרה המזע-טרה אמה (ארבעים פהות חמש ועשרים), שנחלקו לתשע-עשרה מעלות (ארבע-עשרה עד ראש החיל וחמש משם עד העזרה), אינו מדיק. מעלות אלה הן גדולות מן המזה — ובמשנה (סם) מכאן, כי רום כל מעלה היה רק חצי אמה, ומכיון שהמשנה מונה רק כחמ-עשרה מעלות — היה החיל גבוה שש אמות מאת-הבית" סתם או החצר החיצונה. בזמננו זה הבדל גבה החצר הפנימית והחצר החיצונה הוא שמונה אמות, וזוה נראה כי צדקו דברי המשנה מדברי יוסיפוס, כי שתי האמות הנותרות עולות על חשבון חמש המעלות מראש החיל אל העזרה, שאז הזכרו במשנה. מבית לחיל נמצאה העזרה, או בית-המקדש הפנימי היקף חומה. לפי דברי המשנה (מדות, ב, ו, ה, א), היה החלק המזרחי של העזרה, "עזרת-נשים" מרוב של קל"ה אמה על קל"ה אמה, ומערבה לו נמצאה העזרה סתם, ככללה גם את ההיכל, וארכה (ממזרח למערב) קפ"ו אמה ורחבה (מצפון לדרום) קל"ה אמה. אם כן, היה הבית הפנימי ש"ב על קל"ה אמה. ועל זה צריך עוד להוסיף את עבי החומה ואת רחב החיל משלשה צדדים. עכשו המיטור העליון של חרם אלשריף אינו מרובע סוה הצלעות. הצלע הקצרה (הדרומית) ארכה קרוב למאתים ושבעים אמה, והאג"בה (המערבית) קרוב לשלש מאות וחמשים אמה והצלעות בצפון ובמזרח חן קצרות מזו מצט. מספר שצרי העזרה (ועזרת נשים בכלל) היה עשרה. לפי דברי המחבר כאן, מהם שלשה אל עזרת נשים (אחד ממזרח, אחד מצפון ואחד מדרום) ושבעה אל העזרה (עזרת ישראל והכהנים) ומהם שלשה שלשה מצפון ומדרום ואחד ממזרח, ובמערב לא היה שום פתח. כתירה לזו נמצאה בדברי המחבר ב"קדמוניות" (ט"ו, י"א, ה), כי בחומת המקדש הפנימי היו שלשה שערים בצפון, שלשה בדרום, ואחד במזרח, שבו היו נכנסים היהודים הטהורים עם נשיהם. את הסיירה הזאת מישכים החוקרים בלחק, באמנם כי — מסבה בלתי ידועה — חשב יוסיפוס ב"קדמוניות" רק את שצרי עזרת ישראל בלבד, ואת עזרת הנשים לא מנה על המקדש הפנימי, והנה לשני המספרים של יוסיפוס גס"יחיד נמצאו סמוכים במשנה (שגם בה ט"טו חלוקי דעות), פעם אחת היכרו שבעה שצרים בצורה, הלא הם: שער נקנור במזרח, שער הניצוק, שער הקרבן ו[שצן] בית-המוקד בצפון, ושער הרלק ושער הקרבן (שני) ושער המים בדרום (מדות, א, ד-ה), כמו בספר "קדמוניות" (והנה גם המשנה מבדילה בין עזרת הנשים ובין העזרה סתם. "כל הצורה" — סם ב, ו — אינה כוללת את עזרת הנשים, כמבאר שם, ה, א. ולפיכך אפשר, שלא מנה את שצרי עזרת הנשים כאן). ובפעם השנית הזכרו ארבעה שצרים בצפון העזרה, ממערב למזרח: שער כינה, שער הקרבן, שער הנשים, שער השיר, ובדרום העזרה ממערב למזרח גם-כן ארבעה שצרים: שער העליון, שער הרלק, שער הבכורות ושער המים (שם, ב, ו). אולם המשנה הזאת השנויה בשקלים, ו, ג-ד מוסיפה עוד שער משלש (היא שער נקנור) במזרח ושני שצרים במערב, בעיד שייפוס הודיע בפרוס, שלא היה שום שער במערב. קשה לדעת את הדבר כהיו מן היועות הסתרות הללו. ג. השער החיצון אשר להיכל — או שער העזרה ההיצון ממזרח נ"א בסי המחבר "שער קורינתים" סתם, מפני שהיה מצפה נחשת מקורינתוס, ספר ה, פרק ה, ב-ג)

כלומר, נחשת מערבת בזהב ובכסף ונוצצת מאד. לפי זה יאות לחשוב, שהוא הוא שער ניקנור, שהעידה עליו המשנה: „כל השערים נשתנו להיות זהב חוץ מסער נקנור מפני שנעשה בהן נס, ויש אומרים מפני שנושטן מזהב“ (מדות, ג, ג), ממש כמו המחבר. הנס שנעשה לדלתות שער נקנור הזכר ברמו במשנה, יומא, ג, י, ובפרטות בתוספתא, יומא הכפורים, ב, ובבבלי, יומא, ל"ח, ע"א. אולם קצת סתירה לדבר נמצאה במשנה, כוטה, א, ה: „שערי מזרח (או: המזרח) שעל פתח שערי נקנור“, ורש"י פרש שם (ו, ע"א), כי שער המזרח הוא החיצון להיכל והוא ממול שער נקנור, שהוא שער העליון. ואולי יש ליישב, שרש"י טעה ושערי המזרח שעל פתח שער נקנור הם שני הפשפשים הנזכרים במשנה, מדות, ג, ו; שקלים, ו, ד. — מדת כל שערי חצורה (באין יוצא מן הכלל) היא במשנה גבה עשרים אמה ורחב עשר אמות, ויש בזה סתירה כפולה לדברי המחבר, שהוא מגזים במדת כל השערים ומוציא מכללם שער אחד הגדול מכל חבריו. בנוגע למדה יש חושבים, שהמחבר מנה כאן אמות קטנות מן המדה הרגילה. והסתירה השניה צומרת בתקפה. הכנה אשר ממעל לשער הקורניתי הוא מעורת הנשים אל העזרה, נקרא במשנה, סכה, ה, ד, בשם „שער העליון“ (ככל בבית הראשון נמצא שער העליון, שנבנו על-ידי יוחם, מלכים ב, ט"ו, ל"ה). את צפוי הזהב על תשעת השערים (כפנים כתוב עוד בשעות: הנותרים) העלה אלכסנדרוס אבי המומר טיבריוס יוליוס אלכסנדרוס הַיֵצֵר לַיִשְׂרָאֵל, הוא אחי פילון איש אלכסנדריה, מי שהיה אלברכוס או ארברכוס (משרה רמה הקשורה בעשירות מַפְלָגָה) בניצרים וירדו של הקיסר קלודיוס ומתנו של המלך אגריפס (קדמוניות, י"ט, ה, א). האב קשט את בית-המקדש, והבן היה מפקד-הצבא שהחריב את בית-המקדש! חמש-עשרה המעלות מעורת הנשים אל העזרה (על-ידו שער העליון) הזכרו במשנה (מדות, ג, ה; סכה, ה, ד) ומבאר שהיו כנגד ט"ו שירי-המעלות ועליון עמדו הלויים בכנורות ובנגלים ישרים, ומעלות אלה לא היו „טרטוטות“, אלא מקפות כחצי גרן עגלה (ורכנו שמשון משנך בפרוש המשנה שער, כי היו המעלות האלה קטנות יותר מיתר המעלות — כמו שכתב יוספוס). — ד, ב, אין האולם למזבח? היו י"ב אמה ובי"ב מעלות עלו משם אל האולם של ההיכל (מדות, ג, ו). לפי דברי המשנה היה האולם מאה אמות גבה על מאה אמה רחב (מצפון לדרום) והיכל מאחוריו מאה אמות גבה (מבחוץ) על שבעים אמה רחב (מצפון לדרום) וכתפית האולם היו חמש-עשרה אמה האחת (מדות, ד, ז); ויש בזה סתירה לדברי המחבר (שמנה ששים אמה רחב ההיכל ועשרים אמה לכל אחת מכתפות האולם). פתח השער הראשון הוא פתחו של אולם" (שם, ג, ז), ולפי דברי המשנה היה גבהו ורחבו כפלים על מדת שערי העזרה, ארבעים אמה על עשרים אמה, ושוב רואים אנו גוומה אצל המחבר, ואולי הכתמים בבדה אחרת של האמה. עמק האולם (ממזרח למערב) היה לדברי המשנה (שם, ד, ז) י"א אמה, ועבי כחלו החיצון חמש אמות, ועבי החלל המבדיל בינו ובין ההיכל שש אמות — בכך הכל כ"ב אמות. השער שבפנים ההיכל (במובן כללי), המביא מן האולם אל ההיכל לפני, נקרא בצדק בשם פתח (פתחו של היכל) במשנה (מדות, ד, א), ומדתו היתה כמות שערי העזרה, עשרים אמה על עשר אמות — לפי זה המספרים של המחבר הם גם פה ניצליגים. במשנה מבאר, שהיו לשער זה ארבע דלתות, שתיים לצד האולם ושתיים לצד ההיכל, והדבר מובן מצד עני החלל (שש אמות), הפרכת התלויה מבעד לפתח זה לא הוצרה בהשגה, לַצַּמַת זאת מספרת המשנה (שם, ג, ח): „גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על-גבי כלונסות, כל מי שהוא מתנדב עלה או גריגר או אשכול מביא ותילה בה“. אחד התנאים ספר, כי פעם נמנו עליה שלש מאות מהנים לפנותה, והאמוראים הרגישו, כי זהו לשון הבאי (חולין, צ, ע"ב, תמיד, כ"ט, ע"א). כמוכן, גם ההאשכולות כקנינת איש" (ספר ה, פרק ה, ג—ד)

הוא לשון הנאי. — ה, החלק התחתני של ההיכל — הוא החלל היותר גמוך כ"ו, שהגיע רק לגובה ששים אמה מבפנים (כי היתה עליה על גבו). לפי דברי המשנה הבדיל פרק ט"ז של אמה בין ההיכל הפנימי ובין קדש הקדשים. התאים מכביב לצלעות ההיכל השלימו את רחבו (מ"טון לדרום) עד ששים אמה. רחב התאים משני הצדדים עם עבי הכתלים היה בסך הכל ארבעים אמה. החלק העליון של ההיכל היה צר יותר ודל יותר. והמחבר לא הסביר לנו למה שמש. לפי דברי המשנה (מדות, ד, ג) היו גם למעלה מן ההיכל תאים שונים ומספר כל התאים שמצדי ההיכל ועל גבו, חמשה על-גבי חמשה וחמשה על גביהם מצפון ומדרום ושלושה על-גבי שלושה ושנים על גביהם ממערב (מאחורי קדש הקדשים). — ו, במדת אבני ההיכל הפליג המחבר, וכמו-כן גם במדת המזבח המריז כלפי המשנה (מדות, ג, א), שהמזבח היה ל"ב על ל"ב — ושוב תוסבים כי מדד המחבר באמה אחרת וקצרה יותר (ולפי זה היו לו שתי מדות שונות במדידת בית-המקדש, שהרי במדת האולם הסכים לדברי המשנה). המחיצה מסביב למזבח ולהיכל היא המבדלת — לפי דברי המשנה — בין עזרת ישראל ובין עזרת הכהנים, ונעשתה מאבנים קטנות (פספסין, רבוי המלה היוגית פספסו — אכן קטנה) ועל-כן נקראה בשם "רישי פספסין" (מדות, ב, ו). לדעת רבי אליעזר בן יעקב היתה שם מדרגה קטנה של מעלה אחת גדולה וכלש מצלות קטנות — בגבה שתי אמות וחצי ועל המעלה הגדולה היה "דוכן" הכהנים, שממנו ברכו את העם (שם). המחיצה הזאת נקראה במשנה (זבחים, ה, ה; ו, ב ועוד) "הלעים", שהוראתם, כנראה, אבנים (עין דברי הימים ב, כ', י"ד ועוד), ולא כפי הפרוש המקבל (שהקלעים היו רק במשכן והם יריעות). — ז, על-פי המשנה (יומא, ג, א) היה הכהן הנדול מחיב לעסוק בעבודה רק ביום-ההפסדים ובשבעת הימים שלפניו. ביתר הימים (בפסחות וכו') היה הרבר רשות ולא חובה, אולם כנראה היה מנהג קבוע לכהנים הגדולים לעסוק בעבודת הקרבנות במועדי השנה ולהראות לעיני העם בבגדי זהב (עין משנה יומא, טוף פרק ז). — ח, הבריה (מצודת אנטוניה) היתה סמוכה להר-הבית והחשבה על גבולו. יש מחלקת בדבר, אם געה באולמי הר-הבית או חברה אליהם על-ידי פרודור. גם היא לא נבנתה לכתחלה על-ידי הורדוס, כי כבר היתה קים זמנו, והמלך הזה חזק אותה וכלל את יפיה. המגדל בדרום-מזרח נעשה בכונה לשמש מצפה על הר-הבית. — דברי המחבר, שבבעת ביזתא היתה גבוהה מיתר הגבעות של העיר, אינם נכונים. היא היתה רק גבוהה מהר-הבית.

פרק ש"ט, א. בפרשה הזאת מוטר לנו המחבר מספרים חשובים מאד. ומדבריו יוצא, כי ניסר כל אנשי-המלחמה המגנים על ירושלים לא הגיעו עד עשרים וארבעה אלפים, כל-כך הִלְשֵׁוּ הקנאים במלחמת-האחים. החומה הגדולה היא, כנראה, החומה השלישית (החדשה). המבטא: "חלק החומה הישנה" אינו מחור, כי מניין שהיתה בידי שמעון הציר העליונה, הרי היה לו רב החומה הישנה. מונבז מלך חדיב — הזכר לברכה במשנה יומא, ג, ט; ובהיפסא פאה, פרק ד, מספר על מעשהו הטוב שעשה בשנת בצרת ועל פתגמו היפה: "אבותי גנוו אוצרות למטה, ואני גנתי אוצרות למעלה" (עין גם! אבא בתרא, י"א, ז"א). מכאן אנו רואים, כי מונבו המלך היה נאמן בדת ישראל והונב ירושלים כאנו המלכה הלני וכאחיו אדוס, שנקברו בירושלים, והיה לו בית או ארמון בירושלים, שלא נודע מקומו. — ב, מצבת-הזכרון של יוחנן כהן-גדול היתה, כנראה, מצפון לחומה הישנה ולא רחוק ממנה, ונמצאה בפנה, שם התקברו קצות כל שלש החומות. המחבר שנה כאן במספרים הסדוריים של השמות וקרא לחומה החדשה (השלישית בזמן) בשם הראשונה (במקום), ולחומה הישנה (הראשונה בזמן) בשם השלישית (במקום, הרחוקה ביותר מהירומאים, הבאים על העיר מצד צפון). — נקודר, שנגש עם יוסף לדבר שלום אל יושבי ירושלים, הוא בליי (ספר ה, פרק ה, ה-ה. טוף, א-ב)

[ההיכל, המזבח והבירה

ספק שר-האלף שנטלה מאסמטיוס לפניו לרבר שלום אל יוסף, כשישב זה במערה בידפת (למעלה, ג, ח, ב-ד) - ג. מדברי המחבר יוצא, שנמשכו עוד מריבות האחים כל ה-ח שעסקו הרומאים בעבודת הסוללות, ויוחנן פחד לעזוב את הר-הבית ולהלחם ברומאים, כן ישתמש שמנין בן גיורא בזה ויתפלא את הר-הבית. כשנגמרו הסוללות, הכריחה הצרה המשתפת את שני האויבים להתחבר כנגד הסוגא אשר מחוץ (להלן, פרשה ד). המחבר לא גלה לנו את המקומות, שבהם שפכו הרומאים את שלש הסוללות על החומה החדשה. חומה זו, שנוסדה על-ידי אגריפס ונשלמה בחפזון על-ידי המורדים, היתה על-כל-פנים חזקה עד כדי לעצור את הלם הכרים זמן-מה. - ה. גם סויטוניוס מספר (חיי סיטוס, ה), שהמית סיטוס בקת שנים-עשר יהודים במלחמה על-ידי ירושלים. - יוחנן ראש האדומים לא הוזכר בראשית הפרק הזה בין שרי צבא האדויים, לעצבת-זאת בא שמו למעלה, ד, ז, ב ומבאר כב, שהיה אהי יעקב בן כיסא הנוכח כאן בתחלת הפרק, הוא, כנראה, אותו יעקב, שבגד בחבריו וכתת ברית עם שמעון בן גיורא (למעלה, ד, ט, ו).

פרק שביעי (כבוש החומה הראשונה). - א. מכיון שגבה החומה הראשונה (החדשה) היה כ"ה אמה (למעלה, ד, ב), התרוממו מגדלי הרומאים הגבוהים חבכים אמה עליה הרבה. - ב. מחמת רחוק החימה הראשונה מן העיר לא חגרו היהודים את כחותיהם לשמור עליה. יוצא מזה, שכגרש בייזתא, וביחוד חלקו הצפוני, לא היה אז מקום ישוב, וכנראה לא הספיקו היהודים לבנותיחדש אחריו שטרף אותו צסטיוס גלוס (למעלה, ב, י"ט, ד). אפס כי גם בימי צסטיוס הפקירו היהודים את המגדל, כנראה, מפני שלא נשלמה עוד חומתו. בעקר עזבו היהודים עכשו את המגדל, מפני שלא רצו לפזר את כחותיהם בהגנה על החומה הרחוקה הארכה, אולם בהפקירם את החומה חתמו גם את גורדין החימה השנייה, שלא היתה חזקה ביותר. - מסוף הפרשה יוצא, כי מנה המחבר את התחלת מצור ירושלים מיום כ"ב ניסן, זולא להלן, י"ג, כ, כתב, כי חנו הרומאים לכני העיר ביום י"ד ניסן, ולמעלה, פרק ב, ד-ג, א, מבאר, שהמלחמה בהר הזיתים היו עוד קדם היום הזה. גלוי, כי כאן חוכב יוכיכס את התחלת המצור מיום שלם סיטוס את מחנהו בכרהק שני ריטים מירושלים (למעלה, סוף פרק ג), וזה היה אפוא בכ"ב ניסן. - ג. מחנה האשורים הוא, כנראה, המקום שבו חנה לפנינו רבשקה שר צבא סנחריב, בעלותו על ירושלים, והוא במעלת הברכה העליונה אשר בנסלת סדה כובס" (מלכים ב, י"ח, י"ז). חושבים שבכ"ה זו היא ברכת ממ"ל או ממ"ה (ש"י ימיהביניב) אשר ממול לעשר יפו, היא המכרסמת על-ידי המטבח הגדול שערכו בה הפרסים לנוצרים בסעת כבוש ירושלים בשנת 614 למנין א"ת. התעלה המוליכה הזאת נמשכה אל תוך העיר שמעון לעשר יפו, והיא כנראה תעלת חזקיה (מלכים ב, כ"א, כ). מחנה האשורים היה אפוא בקצה המערב של העיר החדשה. - מצבת המלך אלכסנדרוס (ינאי) היתה כנראה מצפון-מזרח להר-הבית. השער, שמשם באו המים אל מגדל הפיקוס, היה כנראה לא רחוק, מברכת חזקיה" (שהוזכרה גם במלכים, שט). יוצא מזה, שסיטוס עלה על ירושלים מאותו צד שעלה עליה רבשקה לכניס. עכשו התחילו מלחמות קשות בין היהודים ובין הרומאים לפני החומה השנייה. הרומאים הסתדלו לכבוש חומה זו ברעש מלחמה, כי לא רצו להתמהיח (לפי עדות טציטוס בספרו דברי-הימים, ה, י"א, חשקה נפש סיטוס למהר אל רומי ולהנות מממשלתו החדשה ולהתפלט בתנוגים, ועל-כן רצה לכבוש את העיר מיד, כדי שלא לרוחות את מאוייו לארך ימים). על-כן לא שפכו סוללות (שזו עבודה קשורה בהפסד זמן), רק נגשו אל החומה תכף עם כל-המפק, והיהודים התעוררו להניא את עצת הרומאים בכל תקף, בדעתם שלא תוכל החומה השנייה להתעורר בפני כרי הברזל, ועל-כן רצו לגרש את מנגחי החומה (ספר ה, פרק ו, ב-ה. פרק ז, א-ג)

(לפי דברי דיון קסיוס, בדברי ימי רומי, ספר ג', ד, עצרו היהודים בתחבולות שונות את הכרים, שלא יגיזו עד החומה). מלחמות קשות אלה נמשכו ארבעה ימים, עד שצלה ביד הרומאים להדוף את היהודים. — ד. החומה השניה היתה מרות צפון לבד (למעלה, ד, ב), על־כן נקראה כאן צפונית. מקום המגדל התיכון לא הברר. קסטור נקרא כאן „גואיטיס“ (אי־מרמה, גם מכסף, האוחז את העינים. אחיות עינים היתה קפיצתו אל האש).

פרק שמיני (המלחמות בין החומה השניה ובין החומה הישנה). הכבוש הראשון של החומה השניה היה לפי החשבון ביום י"ב אֶיר, ובו ביום התחילו הרומאים לשפוך טוללות על העיר (לאמר, על החומה הישנה. עין להלן, י"א, ד). הסוללות האלה נשפכו בקצות החומה השניה, ששם נסמכה לחומה הישנה, על־יד הבירה ועל־יד מצבת יוחנן, כהן גדול; לא שבתה העבודה גם בשעת המלחמות, שספר עליהן המחבר בפרק הזה, כי המקומות ההם נפתחו לפני הרומאים תחף אחרי כבוש החומה הראשונה (החיצונה). — החניות ובתי־המלאכה ושוק־הבגדים, הנזכרים כאן, לא התכרר, אם היו לפני החומה השניה מיוז או מבית. טיטוס מהר להכנס אל תוך העיר („המשנה“ של ימי הבית הראשון) בקוותו, שבדבר הזה יפיל את סחורו על כל יושבי ירושלים ויכנעו חתתיו בשלום. המורדים השתמשו במצב. הקשה של הרומאים הטורצים אל העיר, שנמצאו בין החומות, במקום צר, והתנפלו עליהם מכל צד והכריחו לעזוב את העיר. כנראה היתה מגפה קשה בצבא הרומאים (דומה למגפה ברחובות גמלא, שהזכרה למעלה, ד, א, ד-ה). — לפי החשבון כאן יוצא, שטיטוס כבש את החומה השניה בפעם השנית כבוש שלם ביום ט"ו אֶיר.

פרק תשיעי. (מנוחה קצרה ונסיון דברי־שלום). א. הַנַּפֵּשׁ של הצבא נמשך ארבעה ימים — ואם נסמך אותו אל החשבון הקודם, יוצא שתיה זה בימים י"ז — כ אֶיר. סבתו היתה בודאי, שלא הספיקו הרומאים להכין עוד את כל החמר הדרוש לשפיכת הסוללות. על־כן החליט טיטוס להעביר לפני מגני ירושלים את כל צבאותיו ולהטיל אימה עליהם, ואחר־כך, בראותו שהמורדים נלחמים באנשיו ומפריעים את עבודת המצור — נסה לדבר אליהם דברי שלום. — ג. בדברי יוסף נמצאו הרבה נמוקים, שחשמש בהם אגריפס בשעתו (למעלה, ב, פרק ט"ז). מובן, כי השתדל הנואם להקטן את לב הלהומים אפילו בדברים בלתי־נכונים (למשל, כי החומה הישנה, שנמצאה עוד בידי המורדים, היא רפה ודלה מיתר החומות), שהיו עלולים להשפיע באותה שעה. אבל עקר נאמו היה להראות, שהמטח המלחמה יביא לידי חרבן העיר והמקדש ואבדן העם, כי טיטוס לא יחמול על איש, אם יכבוש את העיר בחרב — והכבוש הזה הוא קרוב, מפני שגם הרעב אשר בירושלים הוא צורך חזק לרומאים — אולם יכרות ברית־שלום, לכשיכנעו בני ירושלים לפניו בעוד־זמן. בלִי־סמך צדק יוסיפוס על־פי השקפתו הוא, באמרו שעצתו היתה טובה ונכונה. — ו. בעיני הקנאים היה יוסף בוגד ושונא־עמו והמשטמה אליו הביאה לידי המוֹלָה וגדופים ומעשי אִלְמוּת. הוא נסה עוד הפעם להראות ב„שיחות מני קדם“ (על־פי דרך תהלים, ע"ח, ק"ה, ק"ו ועוד), כי אין למורדים שום זכות מוסרית להעמיד את העיר בסכנה. נראה, כי מופתים היסטוריים כאלה היו מקבלים בעיני הרבים. גם החשמונאים הראשונים פנו אל הלוֹחֲמִים בזכרונות היסטוריים (מכבים א, ב, ג, וכו'; מכבים ב, ח, כ"ב, וכו'). כמובן, קטש יוסף את ספורי ההיסטוריה, עד שיהיה להם כח־הוכחה חזק, ואמרו שהחמש הנביאים נאמיים היפים לשעתם (הוא השוה אח־עצמו לירמיה הנביא, שדבר בשעתו שלום אל ירושלים — והראה כי צדיקהו המלך, שנתן את הדין, לא היה משחת כמורדי ירושלים עכשו — שהם רוצים לכתוב את פיו). הרעיון היסודי בגם השני הזה הוא, כי כתי־ישראל הוא כח־ס ב' ולא המצלה, ככר ה, פרק ז, ג-ד. פרק ח. פרק ט, א-ו) [כבוש החומה השניה; נסיון דברי־שלום

רעיון הקרוב אל רוח הפרושים וגם אל רוח יהודי הגלות. הנואם הטעים, כי אספסינוס עלה לגדלה אחרי כבשו את הגליל (כל המצר לישראל נעשה ראש) וגם טיטוס קבל אות חסד אלהים, כי מעין השלח, שדלל קדם, התחיל מחדש להזיל מים, — והנס הזה כבר קרה לנבוכדנצר בצורו על העיר (הכונה בדבר היא, שהאלהים צוור למחריבי ירושלים) — מקור הפסרת ההיסטורית האחרונה לא נודע. בסוף נאמו דבר יוסף דברים מעוררים אל רגשות האדם שבמורדים, וגמר את נאווו בפתוס.

פרק עשירי (הציור הראשון של הרעב בירושלים). הפרק הזה הוא תמונת-בלהות ניראה, המסמנת את עצם הכשרון הציורי של יוסיפוס. — ה, אנשי הבליעל אשר חרפו את גזע העברים הם, כנראה, שמעון בן גיורא וסיעתו והאדומים. המחבר לא ספר לנו אחר-כך, שהאנשים האלה כחשו בעת נפלם בידי הרומאים במוצאם העברי, ומפני זה פרטה זו סתומה. כמובן, יש גוומה מפלגה בוברי המחבר, שהמורדים הבורחים אל העיר העליונה ראו בשויון-נפש את המקדש הובער באש, אולם הגוומה הזאת מובנה מתוך דעתו הכללית של יוסיפוס.

פרק י"א, א. המחבר השתדל פה להציל את כבוד טיטוס מן הרשם הרע, שעשו מעשי אכזריותו הפלגה. — כי הרי היה לא-לירו לשלות את הנתפשים אל מקומות אחרים. אולם מכיון שמאן לשחרר אותם, וגם לא רצה לטרוח בשמירתם — החליט להפטר מהם בהוקיעו אותם על צלבים. בתור "כותב דברי הימים לאמתם" לא רצה יוסיפוס להעלים את המעשה — ואנו רואים, כי הזכות שהוא מלמד על טיטוס אינה אלא דבר היוצא מן הפה לבד. — ב. באכזריות טיטוס השתמשו ראשי המורדים — שחשוב היה בעיניהם כי לא ירבו הבורחים מן העיר ולא יפילו על-ידי-זוה מתתה גם על אנשי-הצבא — והראו ליושבי ירושלים, שרשעת הרומאים גדולה מנוראות הרעב. מקריאת המורדים אל טיטוס מבצבצת השנאה העזה לרומאים, הקשורה באמונו-נסים ובתקוה משיוח. העולם כלו (ביונית: קוסמוס), המקדש הנעלה בעיני האלהים מההיכל שבירושלים — הוא, כנראה, עולם-הבא. — ג. על הפרענות שמצאה אחר-כך את אנטיוכוס מלך קומחי ספר המחבר להלן (ספר ז, ז, א-ג). — ד. אחרי כבוש התומה השניה צרו הרומאים על הבירה (אנטוניה) משתי רוחות, מצפון וממערב. ראוי לחשוב, שהסוללות נשפכו מצד צפון, מכיון ששתי הסוללות לפני הבירה היו קרובות זו לזו, הספיק יוחנן להרסן על-ידי מתחרת אחת. הדבר הזה היה, כנראה, בראש חדש סיון, או ביום שלאחריו. — ה. שמעון שלח את אנשיו כנגד הסוללות שבשפכו לפני העיר העליונה. — העיר גריס או גריסיס שבגליל, לא רחוק מצפורי, היתה מקום מחנה יוסף לעת עלות אספסינוס על הגליל (למעלה, ג, ו, ג). מרים הנוכרת כאן היא, לפי ההשערה, אחותו של אגריפס הראשון (קדמוניות, י"ח, ה, ד), או בתו השלישית (שם, ב, ז, א וג). — ברנש כבוד מספר כאן המחבר על גבורת היהודים הנפלאה, שהשחיתה את עבודתם הקשה של הרומאים. ראוי לחשוב, שהנצחון הזה היה ביום ג או ד סיון.

פרק י"ב. (בנין הדיק והציור השני של הרעב). א, לב טיטוס נטה בחשאי, בל-ספק, אחרי עצת הנהמרים בשרי צבאותיו, שבקשו להרעיש את התומה ביד חזקה. אולם, כנראה, לא נועז להוציא פקדה כזאת לאנשי-צבאו בעת מפתי-הנפש שלט אחרי שרפת הסוללות. על-כן צוה לבנות הל או דיק על העיר — זהו סכר-עפר גדול, שהשקעו בו גם אבנים עם יסודות חזקים (שלא יספך על-נקלה) ומצודות וחממים של זמורות וענפים — שהשתמשו בו כבר האשורים והבבלים (יחזקאל, כ"ו, ח), וגם הרומאים בשעת מצור ערים גדולות, כדי להכרית מהן כל משען-לחם. במקומות אחדים הלעו גם מגדלים וצריחים להגן כנגד האויב המתנפל על הדיק להשחיתו. — ב. בנדון המקומות, שעבר עליהם הדיק, יש (ספר ה, פ"ט, ו, פ"ז, ה, פ"א, א-ד. פ"ב, א-ב) 'הרעב בעיר, פגעי הפליטים, בנין הדיק

חלוקי-דעות רבים. מצבת חנן הכהן הגדול (הזקן) נמצאה מדרום ירושלים, ומערה ב, מדרום לגיא בן-הננס. "ההר שחנה בו פומפיוס לפני" — הוא הנקרא בפי הנוצרים הר המשחית או הר העצה הרעה, על מעשה שהיה. — מקום בית-עדרים לא נודע. ארך הדיק מתאים למרת הקפה של ירושלים. — הדיק נשלם, כנראה, ביום ז או ח סיון. המשמר שהקים בו טיטוס דאג, שלא יתגבבו בחשאי פלטיים מן העיר ויקפצו דרך הדיק וימלטו לפגשם. — ג, הציור השני של הרעב מסמן עליה דרמטית כנגד הציור הראשון (בפרק י). — ד, טיטוס קוה, כי בנין הדיק ימס את לב יושבי ירושלים ויכנעו לפניו, ולא על צרות הללי הרעב הצטער, כדאם על אשר נכזבה תקותו. בראותו, כי לא יצלח בידו לעורר את המורדים לתשובה, הקרח לשטן מחדש סוללות על הציר, אף כי הדבר הזה היה קשור בהפסד זמן מרבה עוד מן הראשון. הוא רכז הפעם את כל ארבע הסוללות מסביב לבירה (אנטוניה) והרפה ממזר הציר העליונה, שסגר עליה בדיק. בזה שבנס טיטוס את ארבעת הלגיונות במקום הצר שעל-יד אנטוניה, רואים אנו, שחשב ציד, כי יצלח בידו להרעיש את החומה בחזקת-יד — אולם הלגיונות שלו לא היו מוזמנים למעסה רב כזה, הקשור באבדות קשות מאד.

פרק י"ג. א. על-דבר מתתיה עין למעלה, ד, ט, י"א. — להלן, ה, ב, ב, כותב המחבר, שבנו הרביעי של הכהן הזה לא הקדים לברוח אל הרומאים, אלא נמלט אליהם אחרי מות אביו. — חנן בן בגדת נקרא להלן (י, ד, ב) חנן איש אמאוס ועמו יחד הזכר ארכלאוס בן מגדת או בגדת. בני משפחת יוסף נמצאו בירושלים (למעלה, סוף פרק ט) והמורדים הישיבום במאסר. — ב, צונן שער השערה מורה, כי המעשה שהיה ביהודה בן יהודה ועשרת אנשיו שמש מעין יסוד לאגדת עשרה הרוגי מלכות (Synagogale Poesie d. Juden, 141). — ג, המחבר לא ספר לנו בשרים מקים על-דבר המוצאות את אבותיו אחרי מעשה זה. — ד, הרימאים הציגו קול על היהודים הנופלים אליהם, שהם משחיתים את המים אצלם וממיתים בלאט כל רומאי הבא לידם (דיון קסיוס, ס"ו, ה). — ז, דברי המחבר על עטק כלי המקדש בידי יוחנן סיתרים במקצת את דבריו למעלה בפרשה ד, שהזהב היה בזול בירושלים ועל-כן לא היה צורך כלל למעול בקדשי החיכל ולהתיכס (אם לא באמר, שכל הזהב נמצא רק בידי בני ירושלים שהתנגדו בחשאי למורדים). יותר מובן היה מעשה יוחנן, אלו התיך את כלי הנחשת שבמקדש, כדי לעשות מהם נשק, אולם הכלים המשרטים כאן היו, כנראה, כלי זהב אי כסף. ההתרגזות הגדולה של המחבר על המצילה בקדשי החיכל (שעל-דעתו היא ויקפת מביל או ענש קרח ואנשיו או מהפכת סדום) מסמנת את השקפת-העולם של הכהנים, שעליהם נמנה יוסיפוס. — ז, מספר הללי הרעב שבירושלים (ששים רבוא, שהשלכו משערי העיר בלבד) מגזם מאד. לפי דברי טיטוס היה מספר כל יושבי ירושלים, לרבות הנשים והטף — כששים רבוא בשעת המצור (Hist, ה, י"ג), וכנראה גם דמאס" הזה נפרו. — מכל-מקום היה מספר הללי הרעב — ובכללם מזי כל התחלואים שבאו בעקבות הרעב — גדול מאד.

ספר ששי

כבוש העיר וחרבן הבית

(כראש ח"ש חסיו ע"ה אל"ב ג' ה'—70)

פרק ראשון. (כבוש הבירה וראשית המלחמות על הרי-הבית). א. קשי-המצח של המורדים הכריח את הרומאים להשלים ביעצ אפים את הסוללות החדשות. חרבן סביבות ספר ה, פי"ב, ב—ד, פי"ג, א—ז. ספר ה, פר"א, א) (נור את הרעבן מעשי שני המנהיגים בעיר

ירושלים היה חרבן לזרות. ירושלים והמקומות הקרובים אליה לא סבו לשלמות הראשונה עד היום הזה. סבת הבר היתה השחתת האילנות מסביב לירושלים והפתחת המים על-ידי זה. — ב. על השתוחחות רוח הרומאים הצרים על ירושלים מדבר גם דיון קסיוס, שכתב את ספרו הגדול „דברי ימי רומי“ כמאה ושלשים שנה אחרי יוסיפוס. בספר ס׳, ה, הוא מספר, כי אמונת היהודים, שהאלהים לא יתן את העיר והמקדש בידי האויבים, דבקה גב בנקצת אנשי הצבא הרומאי, עד שעברו אלה אל מחנה היהודים ונלוו על לוחמי החרות, ואלה ספקו להם את צרכיהם, אף כי רעב גדול היה בעיר. — ג. יש לחשוב, כי עבודת הסוללה הרומאית נמשכה מיום ח-ט עד כ״ט-ל סיון, ויוחנן לא רצה לחכות, עד אשר יטעו הרומאים את הכרים לנגח בהם את חומת העיר, ואמר לעצמת כמו שעשה לפני זאת שמעון בן גיורא (למעלה, ה, י״א, ה) — להתגפף על הרומאים ביד רמה ולהשחית את סוללותיהם. כמובן, היתה עבודה זו למעלה מחותי, כי על ארבע הסוללות כוככו כמעט כל בחורי הצבא הרומאי, ומספר אנשי יוחנן היה קטן לאין-סרך ממספר הרומאים (ההמין הרב ה־יזכר כאן אינו אלא לתפארת המליצה). ההשתערו תזאת על הרומאים לא היתה אלא מ־ידי של יא כ, שלא הצליחה. לפי דברי המחבר, היה פחד היהודים סבת מפת-הנפש הזה. ל־הצלי ו אנשי יוחנן להבקיע אל מקום הסוללות, אפשר שהיו מטיילים איכה יתרה על הרומאים — כמו שהיה כבר הדבר לא פעם ולא שתיים. — חומת הבירה כרעה במקום שיסודותיה גהרטו לפנים על-ידי יוחנן, תחת כלי-מפק הרומאים. — ד. כשהופיעה לעיני הרומאים החומה השנייה, פתרו לעלות בפרק, פן ימצא אותם האסון, שמצא אותם בגמלא ובשעת כבוש החומה השנייה. — ה. פרטים אחדים מן הגאם שנטא טיטוס לפני אנשי-צבאי מזכירים את דברי יוסף לחבריו במערה ביודפת, „שני גביאים מתנבאים בסגנון אחד“ — אותו „העולם הבא“, שהנטיח יוסף לחבריו בתנאי שיבחרו בחייה, הציץ טיטוס לאנשי בעד חרף-הנפש. „חיי הנצחים“, לארץ, חיי הנשמה אחר מות הגוף, הם דעה יוגית, שנכנסה אל אמונת היהודים בזמן ההוא (עין גם למעלה, ב, ה, י״א) וגם אל אמונת הרומאים. אך אי שום דבר מסמן את ההבדל בין השקפת היהודים ובין עולם הנשמה הרומאית כתחן המעשיכ הטובים המביאים לידי עולם-הבא. לפי השקפת היהודים (למעלה, ג, ה, ה) תכלית האדם היא להכנע תחת חקי האלהים, ולפי השקפת הרומאים — להראות את כח הזרוע וגבורת-החרב, ומי שאין לו חלק בזה — אין לו „חלק לעולם הבא“ — ואפילו אם הוא איכ צדיק וישר. — ו. מרן רוח הרומאים, אחרי שנכזבו תקוותיהם לכבוש את העיר על-ינקלה, היה גדול, ודברי טיטוס לא עשו רשם על כל הצבא, מכל-מקום נמצא איש גבור-חיל אחד, שהשליך את נפשו מנגד ותן בזה מיפת לרבים. — ז. הרומאים כבשו את אנטוניה בהשתערו-פתאם בעת הלילה, אור ליום ו תמוז תת״ו. המחבר לא גלה לנו את סבת הדבר, שלא שמרו היהודים על המקום המסכן הזה. יש לראות מכאן, שהחומה החדשה, אשר הקימו ידי יוחנן, לא מלאה את תפקידה כלל. ביהוד היתה המנהרה, שחפר לפנים יוחנן כדי לחתור משם תחת סוללות הרומאים (למעלה, ה, י״א, ד), עכשו בעוכרי היהודים, כי שם גבקע מבוא שני לרומאים ההורסים לעלות אל הבירה. לפי דברי המחבר, שלחי המורדים בשעת מלחמת-האחים הראשונות את מצודת הבירה באש (ב, י״ז, ז), כנראה לא רצי, שתוסיף לשמש מצודת נוגש לבית-המקדש. אולם המחבר לא גלה, באיזה חלק המצודה הדביים האלה אמורים, כי הרי כל החומה עם המגדלים הפנינים החוצה נשאר ושמשו מבצר חזק ליוחנן מגוש-הלב כנגד הרומאים. — כבוש הבירה היה נצחון מכריע, כי בזה הגיעו הרומאים עד קרן חומת הר-הבית. בשעת הכבוש היה מעומם, כנראה, גבוה מדר-רביית, ובדבר הזה רצו להשתמש, כדי ללכוד את המקדש בטערה. האלמנים המחבירים את הבירה (ספר ו פרק א, א—ז)

עם הרהיבית, הם האולם הצפוני (מערבי) והמערבי (צפוני) של חומת חצר בית ה' החיצונה (פינ' למעלה, ה, ה, ז), נהרסו בחלקם לפני עליוני המורדים במלחמתם עם פלורוס (למעלה, ב, ט"ו, ו), אולם בפקדת אגריפס השני החלו היהודים לבנותם מחדש (שם, י"ז, א), ובודאי נשלמו עליוני חזן בן חנן וסיעתו, ואחר-כך היו חשובים מאד בשביל יוחנן מגוש-חלב, כדי לחזק את מעמדו בהרהיבית ובבירה. מכיון שכבשו הבירה בידי הרומאים היה לפתע-פתאם, יכלו הרומאים לכבוש את האולמים האלה ואת כל החומה החיצונה, אולם מספר הרומאים הכובשים לא היה עוד גדול — כי טרם הספיקו הלגיונות לבוא לעזרת החלוצים והשומרים לראש טיטוס, ומלבד-זאת לא שמו הרומאים לב, כנראה, לחומה החיצונה ולאולמים, כיון אמרו להשתמש בנצחון הפתאומי הזה ולכבוש את המקדש הפנימי, ומהרו דרך הפרץ אחרי שומרי הבירה הבורחים מפניהם ובקשו לקפוץ אל העזרה ולכבוש גם את ההיכל. אולם בעודם יורדים ועולים, השיבו היהודים הנדהמים רוח, ושמעון בן גיורא בא לעזרת יוחנן, ובידי היהודים הצליח לסגור על האולמים של החומה החיצונה וגם נלחמו עם הרומאים המעפילים לעלות וגרשו אותם בחוקידי אל הבירה. — ח. יו"ל נוס' שרהמאה נלחם יחידי עם היהודים בחצר החיצונה, שהיתה רצופה אבנים קטנות (למעלה, ה, ה, ג). המלחמה הנוראה בהרהיבית היתה, לפי החשבון הנזכר לעיל, ביום ששה לתמוז. פרק שני. (המלחמות בהרהיבית ובטול' התמיד). בפרק זה נמצא ערוב פרשיות. כי כבר בפרשה הראשונה מדלג המחבר על עשרה ימים רבי-עליה ועובר מיד אל שבעה-עשר בתמוז. מצד שני המשיך ראשית פרשה א בראשית פרשה ז ולהלן מראה לנו, כי בשבעה-עשר בתמוז כבר הספיקו הרומאים לערות את יסודות הבירה ולפלט שם מסלה רחבה לכל הלגיונות הרומאים. על יסוד זה ראוי לחשוב, שסדר הניקוד והמאחר לא נשמר בפרשה זו כהלכה, והיום הוא הנזכר בפרשה א, הוא י"ז בתמוז, הריהו מאחר להריסת יסודות הבירה, שנמשכה שבעה ימים, ואינו יום התחלת ההריסה. ומהלך המאורעות היה לפי סדר זה: כשראה טיטוס, שקשה יהיה לכבוש את הרהיבית בהשתערות חזקה — כי סגרו היהודים על האולמים עד קרן הבירה, והאולמים היו מכסים, ועל-כן היה קשה להרסם אפילו ממגדלי הבירה הגבוהים מהם, — ואנשי-צבאו יראו להלחם עם היהודים פנים בפנים ולכבוש מידם את חומת הרהיבית צעד אחר צעד, — החליט לעשות עוד הפעם מה שעשה כבר על החומה החדשה ועל חומת הבירה — לשפוך סוללות ולהעיש את חומת הרהיבית והעזרה במכוונת-למחמה, ועם זה לא נואש מתקנתו לכבוש את הרהיבית פתאם, בשעת הכשר, כמו שכבש את הבירה. כדי לשפוך את הסוללות דרוש היה לישר את סביבות הרהיבית, ועל-כן צוה טיטוס להרוס את הבירה עד היסוד ולפלט שם מסלה רחבה ללגיונות וגם להכין בסיס בשביל הסוללות. ההכנות האלה נמשכו שבעה ימים, ואחר-כך נמשכה, כנראה, עליית הלגיונות עוד זמן-מה, בינתים שלמו עשרה ימים לכבוש הבירה והגיע יום שבעה-עשר בתמוז, שבו התחילו הרומאים לשפוך את הסוללות החדשות. מכיון שידע טיטוס, שהעבודה תמשך שבועות אחרים, ונפש אותה לדחוק את הקץ, נכה עוד הפעם לדבר שלום אל היהודים, והשתמש בזה, שבטלה עבודת התמיד ביום י"ז בתמוז, וגם במראה הלגיונות שלו העומדים על תל הבירה, כדי לעורר את המורדים לתשובה. — א. החוקרים שאינם רוצים להסכים לערוב פרשיות בפרק הזה, משערים, שיום בטול' התמיד היה ביום ז בתמוז (וכך צריך להיות במקום י"ז). אולם גם המשנה מספרת, שבשבעה-עשר בתמוז בטל התמיד (תענית, ד), והברייתא (תוספתא תענית, ד, ובבלי תענית, כ"ה, ע"ב) מספרת, כי ב"שניה" הבקשה העיר בשבעה-עשר בתמוז, ונראה בזה, שחשבה הברייתא את עליית הלגיונות הרומאים אל הרהיבית לראשית הבקעת הציר. — חשוב מאד, שהורה המחבר, כי בטול' התמיד נעשה (ספר ו, פרק א, ז-ח. פרק ג, א)

[כבוש הבירה ובטול' התמיד

מחסרון אנשים (כי עם התחלת המלחמה על הרהיבת החרוה הכהנים שלא היו בעלי-מומים לקחת חלק במלחמה ולא נמצאו די אנשים לצטוק בהקרבת התמיד המסבכה מאד עם כל עבודת הקדש הקסורה בה, המעסקת הרבה אנשים), ולא מחסרון כבשים. מאן ראה, שגם בשעת המזקק והרעב הנורא ביותר לא נגעו המורדים בבהמת הקרבן ובמזונויה. — נאם יוסף היה מכון למצב שבאותה שעה: הרומאים מציעים לפני הלוחמים לעזוב את בית-המקדש — כדי שתחדש עבודת הזבחים. מלבד זאת השתדל יוסף להראות ליוחגן מגושה-לב, כי במסרו את בית-המקדש בידי הרומאים יעשה צדקה גדולה כיכניה המלך בשעתו, שלפי מסרת חכמינו נקרא אחד משערי העזרה על שמו (עין לעיל בהערה לכפר ה, ה, א), ודבר אליו דברי חפזה, לעזור את רגשותיו. בנאם זה שלב יוסף גם הצטרקות על מעשיו הראשונים שעשה, ודהה את טענות המורדים, שהוציאו עליו שם, כי בגד בעמו וגם המיר את דמו. — ב. קרוב יותר לחשוב, שהאנשים הנזכרים כאן ברחו מירושלים עוד קדם שבעה-עשר בתמוז, בימים שבין כבוש הבירה. ובין המאורעות הנזכרים להלן. יוסף הכהן הגדול הוא, כנראה, בן קבי או בן קמחית (עין למעלה, ד, ט, י"א בהערה), יושע הוא בן דמנאי (עין שם, כי בן גמלא הומת זה מכבר על ידי האדומים), ישמעאל הכהן הגדול הוא בלי ספק ישמעאל בן פיאיבי (וספק אם הוא הוא שכתוב עליו במשנה סוטה, פרק ט, שבמותו בטל זיו הכהנה, כי היה עוד ישמעאל בן פיאיבי אחר, בימי הורדוס), שנסע, כסנת תתכ"ב (62) לערך, אל רומי להצדיק לפני הקיסר נירון את מעשיו כהני המקדש, שבנו את החומה בחצר-הקדש, כנגד אגריטס השני, והמלכה פופיה עצרה אותו ואת חלקיה הכהן להיות בני-תערובות. מאן לומדים אנו, שנתגלגל אחר-כך אל קיריני ושם הומת בהתזת-הראש, ואין לדעת, אם היה זה עוד קדם סוף ירושלים (אולי בראשית המרד נקמה בו הממלכה את דם הרומאים שנפלו בחרב היהודים), או אחר החורבן (בשעת הרדיפות על יהודי קיריני, שתזכרו להלן, ז, י"א, ב) והמחבר קרא לו כאן — בעודו בחיים — על שם סופו. רצה ישמעאל כהן-גדול זה הוא בלי-ספק יסוד המסרת הישנה על-דבר מות רבי ישמעאל כהן גדול, שנחשב לאחד מהרוגי-מלכות יהוד עם רבן שמעון בן גמליאל נשיא ישראל. — ואולם הברייתא הכירה גם שני חכמים אחרים בשם שמעון וישמעאל שנהרגו על-ידי המלכות בדור שאדרי דור התרבן, ושמואל הקטן צפה קדם מותו את קצם הרע (תוספתא כוטה, י"ג, סנהדרין, י"א, ע"א). על-דבר שני הכהנים הגדולים הנקראים בשם מתתיהו ובניהם עין למעלה, ד ט, י"א בהערה, וגם ה, י"ג, א. — מיטוס שלח את הבורחים אל גופא — לשבת שם עד הסורג של בית-המקדש עין לעיל, ה, ה, ב, ובהערה. התרגזות מיטוס הרומיות והיוניות על הסורג של בית-המקדש עין לעיל, ה, ה, ב, ובהערה. התרגזות מיטוס על הדבר, שבמקום שהיה אסור לפנים לאזרחים הרומאים להכנס שמה בלגש מות — עכשו המורדים עושים כל מה שלבם חפץ, טובנה מאליה. — ז. יש לחשוב, כי הנסיון השני של מיטוס לכבוש את המקדש ביד רמה נעשה כמוך לשבעה-עשר בתמוז, טרם החל מיטוס להקים את הסוללות או בראשית המעשה הזה. הוא שלח את בחורי הצבא ובראשם הציג מפקד גוברתילי, שהצטין כבר בכלחמות אספסיגוס (עין למעלה, ג, ז, ל"ב; ד, ט, ס). — ו. הנסיון לכבוש את המקדש בששת-ערות-סתאם (כמו שכבוש הרומאים את הבירה) לא הצליח בקיבות קשים פנים אל פנים הצליח בידי היהודים הגלחמים בגבורה יתרה לעצור את אנשי-הצבא הרומאים, והדבר הזה עכב את הקץ. מיטוס הכרח לשפוך סוללות על הר-הבית ועל העזרה. — ז. בנין הסוללות התחיל לא קדם י"ד בתמוז, שתי סוללות הוקמו כנגד החומה החיצונה של הרהיבת ושתי סוללות הוקמו כנגד העזרה. האחת מול פנת המקדש בצפון-מערב, והשניה למול האכסדרה אשר בצפון, שהיתה בין שני השערים (מלים אלה נשמטו בטעות בפנים). הפרשה הזאת היא סתומה, כי קשה להבין איך יכול (ספר ו, פרק ג, א—ז)

טיטוס לספוך טוללות בבת-אחת על החומה החיצונה ועל העזרה הפנימית? על יסוד הדבר הזה ועוד ראיות מחליטים חוקרים אחדים, שהבירה נגעה באילמי החומה, או אפילו התכה אותם בקרן צפונית-מערבית, ועם כנוש הבירה נכבשה גם קרן חומת הרה"בית ונתזה על-ידי טיטוס בכלל הבירה כלה, ובפרטן הזה הקים שתי טוללות על העזרה. אולם גם לפי סברה זו הדבר קשה להלמו, כי מכיון שהטפיק הפרץ כדי להקים שתי טוללות, בודאי היה רחב מאד, ונפלא שהמחבר עבר בשתיקה על הריסת חלק גדול כזה של החימה החיצונה; ואולי היו הטוללות גם ארבעתן על החומה החיצונה, אלא שאחת מהן היתה בשורה ישרה למול קרן צפונית-מערבית של החצר הפנימית, והשנית בשורה ישרה למול האכסדרה הצפונית של העזרה, ועל-כן כן המחבר את מקומן על-פי יחוסן לעזרה, בעוד אשר את השלישית הגדיר על-פי מקומה ביחס לחומה החיצונה, וברביעית לא גלה את המקום הנדיק כלל. — מעשה גולת סוסי הרוכבים הרומאים על-ידי היהודים הוא קשה קצת, כי הדעת נותנת, שרשו הסוסים בשיה מונח לדיק, ואיך יכלו היהודים להגיה בהמין רב מן העיר ולעבור את הדיק? כמוכן, הדברים אמורים ברוכבים הרומאים, שכמרו על הדיק במערב העיר ובמזרחה, כי במקום הבירה לא היה, כנראה, מקום לרוכבים. — ה, היהודים אשר היו במזרח הרה"בית ובעיר התחזקו התנפלו על שומרי הרומאים בהרהיזתם, הדבר הזה היה לא קדם ט"ו תמוז, ואולי ימים אחדים אחריו. בדרך-נגש נלחמו היהודים והבקיעו את הדיק והגיעו קרוב לפרוס ההר. הם נמצאו כמו בתוך רשת, כי מצד אחד כגר עלירים הדיק ומצד שני מצודת המחנה. אולם בגבורת היאוש נסו לבקיע להם דרך בקרב המחנה הרומאי ולברוח. אך הפצם זה לא הצליח, מכל-מקום עלה בידם להסוג אחר (כ"ב דרך הדיק) במלי פגע. כל המאורע הזה היה רחוק משדה-המלחמה שבהרה"בית, ואין לו דבר עם עצם המלחמה על המקדש. — ט, כשנכפכו טוללות הרומאים נמצאו האולמים המכסים של חומת הרה"בית החיצונה בסכנה, כי ממרום הטוללות יכלו הרומאים לקפוץ על גג האולמים ולהצות מהם על העזרה, על-כן מהרו היהודים לטלוח באש את האולמים הקרובים אל הטוללות שבצפון (מערב) ובמערב (צפון) להרה"בית, לאמר, את פנת הרה"בית בצפון-מערב, כי שם היה חבור הרה"בית עם הבירה והמקום הקרוב ביותר לרומאים. ראשית שרפת אולמי בית-המקדש היתה, לפי החשבון כאן, כ"ב תמוז, ונעשתה על-ידי היהודים. מדוע לא הקדימו הרומאים לעשות את הדבר הזה, לא גודע לנו: נראה, כלא נהן בידם עד אז להצית את הטוללות או שלא רצו להתחיל בשרפת המקדש, — ולפי זה צדק המחבר במשכתי, שטיטוס והרומאים בקשו לחמול על בית-המקדש, אך מכיון שרתחילו היהודים בשרפת האולמים, לא רצו הרומאים עוד להזהר ובג"ז תמוז הציטו גם הם חלק של אולם אחד, כנראה, חלק אולם הצפון זה היה ראשית חרבן המקדש — בצדק הטהו המחבר את התהלת שרפת האולמים לכריתת אבר שנכנס בו רקב. — י, גם למעשה הגבורה של יונתן, במערב ירושלים, אין שום ענין למלחמות שבקרבת הרה"בית.

פרק שלישי (המשך הקרבות באולמי הרה"בית. נוראות הרעב). א. המורדים הפקירו את כל הצפון והמערב של החומה החיצונה לגמרי והשתדלו עכשו למכור את המקום לרומאים בדמים יקרים. הם נטווגו מאולם המערב והרומאים מהרו לכבוש את האולם אחרים, אולם היהודים שלחו אש לכל אחד האולם. והרומאים החרו לקפץ בצפון-מערב לצד מחנה הרומאים או במערב — לצד העיר (מקום הגזית) או לצד מזרח — אל היהודים אשר בחצר בית-המקדש, וחלקם שרדו אל כהל האולם (אולי החלק הדרומי של האולם המערבי. — ב, ראוי לחשוב, שהאולם המערבי נהרס עד המקום ששם פגש בחומה הישנה (עין למעלה, ה, ד, ג). מגדל-יונתן היה, כנראה, מצפון למקום הזה (עין למעלה, ד, ספר ו, פרק ב, ז-ו. כרך ג, א-ב) [המלחמות על אולמי הרה"בית

ט, י"ב). — הרומאים גם הם שלחו באש את כל אולם הצפון. ככה נחשף הרהבת משתי רוחות וסתי הסוללות שהקימו הרומאים למול האולם המערבי של החומה החיצונה (למעלה, ב, ז) נעשו מיתרות, או שיכלו הרומאים להלחם מהן אל העזרה. — ג, זהו הציר השלישי והגורא ביותר של הרעב בירושלים. — ד, שם האשה הנקובה כאן Maria, וכתבתי מריה, ולא מרים, שהוא Mariame אצל מחברנו. האמות אכלו את ילדיהן גם בשעת מצור שמרון לפנים (מלכים, ב, ו, כ"ח) ובשעת מצור ירושלים על-ידי נבוכדנאצר (איכה, ד, י). בשתי התוכחות שבמורה הזכרה אכילת הבנים בתור ענש אלהים, וגם הנביאים השתמשו באיומים אלה (ירמיה, י"ט, ט, יחזקאל, ה, י).

פרק רביעי (כבוש העזרה ושרפת ההיכל). א, עבודת הסוללות נמשכה שוב כערים יום או יותר עד היוב השמיני לחדש אב. בכלל הפרשה הזאת סתומה ומניחה מקום לפרושים שונים. אולי כבר הרעיש טיטוס קדם השמיני לזאב את האכסדרה הצפונית של העזרה, שלעמדה נשפכה הסוללה, ששה ימים רצופים (כי גאהי שנהרסו אולמי הצפון נעשה הדבר קל יותר), ולא היה סכר לפעלו — ועל-כן נסה גם להקריב את הסוללה המערבית — כהיתה לפתחה ערוכה כנגד החומה החיצונה, אולם אחרי שנהרס האולם אפשר היה להצות מכס על העזרה-ליתר אל האכסדרה המערבית, כי שם היה המקום צר, וכבר השתמש בו יוחנן בהלחמו עם אלעזר בן שמעון והקנאים אשר עמו (למעלה, ה, א, ה). וביום ה אב התחיל לנגח את חומת העזרה מרות זו — אולם עוד בו ביום נוכח לראוה, כי גם האכסדרה הזאת חזקה מאד ולא תהרס על-ידי מכונית-הרעש — וכראותו שגם בהתרס תחת יסודות השערים לא יצליחו הרומאים להטיל את החומה, נסה לכבוש את העזרה ברעש מלחמה. כנראה, קוה שהיורדים יעזבו את העזרה והרומאים יכבשו אותה על-נקלה ובית-המקדש הפנימי יסאר על מכונו. אולם יוחנן ושמעון והקנאים נלחמו ביד הזקה ברומאים העולים והכבו את הסלמות והמיתו את כל העולים, וגם המיטו קלון על הצבא הרומאי, בקחתם ממנו את הנשרים והדגלים. טיטוס נרגז מאד לדבר הזה וחזר לחמול על המקדש וציה לשלוח את שערי העזרה באש. — ב, כשנגשו הרומאים אל העזרה באש, נפל לב רבים מלוחמי החרות ושני חבריו של שמעון בן גיורא, שהרבו לשפוך דם טובי ירושלים, בגדו בו ויצאו אל הרומאם וסררו את-עצמם בידי טיטוס. — בינתים התפכטה האש פן הנערים המצפים כסף וזהב אל האולמים של העזרה. — הרת היהודים למראה שרפת העזרה, שהיתה כלה קדש, מובנה מאליה, זה היה אות, כי עזב אלהים את המקדש. האולמים הנשרפים היו, כנראה, כלם בצפון העזרה (במצרב לא היו שטרים). — ג, ביום התשיעי לאב צוה טיטוס לצבות את דאש ולישר על-ידי שערי האולמים מסלה הרבה שבביל לגנינות. צריך היה לפנות את עיי המפלה הבורים, והדבר נמשך, כנראה, כל היום ההוא וגם ביום שלאחריו, הוא יום עשרה באב. — ואחרי צוותו לישר את היסלה, קרא טיטוס לאכפה את שריו ויועציו, לדון עיב בדבר גורל בית-המקדש, והם הסכימו עמו לחמול על ההיכל, גם אם יכתמשו היהודים בו להלחם מכס עם הרומאים. רבים חסדו במקבר, שספר על טיטוס בדברים בלתי-נכונים, כי באמת טיטוס הוא שצוה לשרוף את ההיכל, וסמכו על דברי סולפיציוס סורוס (שחי יותר משלש מאות שנה אחרי יוסטוס), שכתב בדבריי-ימי-העולם שלו (ספר ב, פ), כי טיטוס החליט לשרוף את ההיכל, כדי לבער בזה אחרי שרשי דת היהודים ודת הנוצרים גמ'יה, — ועיין מה שכתבתי על זה במבוא. — ד, ביום ט באב היו עוד היהודים נבהלים מאד משרפת העזרה, שהתחילה בח באב, כנראה, אחר חצות היוב ונמשכה כל הלילה, וכנראה גם טרחו הרבה לצבות את חלק השרפה — בעוד שגם הרומאים כבו את האש במקומות אחרים ועשי סם מסלה לגנינות. אולם ביום השני נסו עוד הפעם להלחם ברומאים ויצאו דרך שער הקדים, שסם לא שלטה עוד האש בעזרה, להלחם ברומאים (סכר ו, פרק ג, ב-ד. פרק ד, א-ד)

[כבוש העזרה ושרפת ההיכל

השומרים על התצר החיצונה. מכיון שגם החצר וגם האולמים של התומה הראשונה במזרח היו בידי היהודים, נראה כי סבבו היהודים משער הקדים דרך החיל לצד צפון והתנפלו על הרומאים בחצר החיצונה (ברוח צפון הסמוכה למזרח), ואולי רצו להקיפם ולהשתער מאחור על הרומאים העובדים בעזרת הצפון; מכיון שאספו היהודים את כל חילם, גלוי שרצו לעשות מעשה רב, — אולם על-כּל-פנים לא לעזוב את המקדש (אלו התכוננו לדבר זה, כי אז יכלו לברוח דרך האולם הדרומי של הר-הבית, שהיה עוד בידי היהודים, אל העיר התחוננה והעליונה). המלחמה נמשכה משתי שעות ביום עד חמש שעות ביום, ואחרי-כך שבו היהודים אל החצר הפנימית. — ה. ההיכל היה תשוף לגמרי מצד צפון, ועל-כן חשב טיטוס להשתער ממזרח היום עליו בכל חילו ולכבוש, אף כי בודאי נשקפה לו מלחמה קשה מאד, — לפי דברי המחבר רצה אפוא טיטוס למלא את דבר העצה אשר יעץ עם שרי צבאותיו — לכבוש את בית-המקדש ביד רמה ולהצילו מכליון, — ממזרח היום הוא, ביום האחד-עשר לאב. אולם, האלהים הניא את עצת טיטוס, כי כבר גזר מימים ראשונים (כנראה, נזכר כאן המחבר שוב בדברי הכתוב, איכה, ב, י"ז; דניאל, י, כ"ו) להתריב את ההיכל באש, בו ביום, שהיה יום מוכן לפרענות, כי הוא העשירי לחודש אב, שבו שרף לפנים נבזראדן את הבית הראשון. לפי דברי הכתוב בירמיה, ג"ב, י"ב; והנה במלכי ב, כ"ה, ח, נמצא, ששרף נבזראדן את הבית בשבעה באב, ועל-פי מסורת החכמים והעם (כנראה, כבר בימי הבית השני) היה החרבן הראשון בתשעה באב, והתנאים עצמדו על הסתירה הזאת והשתדלו ליטובה, כי בשבעה באב פרצו הבבלים אל ההיכל והיו „מקרקרים“ (או: מקלקלים) בו שלשה ימים וביום התשיעי לחודש עמ-חשכה הציתו בו את האש, ונשרף בעשור לחודש (ברייתא דסדר-עולם, פרק כ"ו, ובשנוי לשון קצת בבבלי תענית, דף כ"ט, ע"א). אולם האמורא רבי יוחנן גלה דעתו: „אלמלי הייתי באותו הדור, לא קבעתי (את הצום על החרבן) אלא בעשירי“. ב„קדמוניות“ (י, ה, ה) נמצא בקצת גוססאות פרט ראש חודש אב בשביל חרבן הבית הראשון, אולם אין ספק, כי בפרט „עשירי באב“ החזיק גם המחבר, שאלה אחרת היא בדבר יום חרבן הבית השני, כי הנה על דעת המשנה (תענית, ד, ו) היה יום החרבן — תשעה באב ולא העשירי השני, כדברי המחבר פה. חוקרים אחרים בקשו לקפל את המאורעות המספרים כאן ולהחליט, כי „ביום ההוא“, שבראש פרשה ד, מסמן לא את „היום השני“ אחרי ששלחו הרומאים אש בעזרה, שהזכר בראשית פרשה ג, — כִּי-אם את „היום ההוא“ של שרפת העזרה, שהתחילה בח באב, ולפי זה יום המחרת, שהזכר בפרשה ד ונמשך בפרשה ה, אינו אלא תשעה באב, והמחבר כתב כאן בפרוש „העשירי באב“, מפני שסמך את שרפת ההיכל, שבודאי בער עוד כל הלילה אחרי היום שהחילו בו אש — ליום הבא אחריו, כדי לִכְנֹן את פרט חרבן בית שני לפרט חרבן בית ראשון. — מצד שני אפשר, כי המשנה חשבה את שרפת המקדש עם ראשית שרפת העזרה, שהתחילה בח באב ונמשכה כל הלילה שלאחריו — לאמר: ליל תשעה באב (למעלה, סוף פרשה ב), והדין המפרש שבמשנה (שם), כי גם בשמיני באב ראוי לנהוג מנהגי אֵבֶל, מִכּוֹן לראשית שרפת העזרה, שכנראה התחילה קרוב לשקיעת החמה. — מידי היהודים יצאה האש לראשונה — בדברים האלה כֹּן המחבר, כנראה, להתחלת שרפת האולמים (למעלה, ב, ט), והוסיף, כי גם הפעם היתה הסבה מידי היהודים, כי התגרו שומרי ההיכל עם הרומאים המכבים את חרבות שערי העזרה, ואלה הניסו להחזיק, שביגו ובין העזרה לא נמצאה שום מיחזה, ורדפו אחריהם והגיעו עד ההיכל. כמובן, השתדלו היהודים להגן על ההיכל מצד כניסתו — ממזרח — למול המזבח, — ששם היה פתחו של אולם החצר דלתים. ובהו השתמש אחד מאנשי-הצבא הרומאים, ומבלי לקבל פקדה מאת שר-הצבא קפץ וזרק אש אל

(ספר ו, פרק ד, ד-ה)

[חזר בן בית-המקדש

אחד מחלונות ההיכל בצד צפון-מערב, הוא „חלון הזהב“, שמבדל לו נמצא מרודור-כניסה אל לשכות (תאים) אחדות. הדבר נעשה כאלו „צוה איש-הצבא למלא את הדיבר מפי הגבורה“, כי נפלה האש אל מקום, שמשם פשטה במהירות לצדדים ומצאה המר-שרפה רב בגודל, במאכלים וביהר הדברים שנערמו בלשכות. כאשר ראו היהודים את להט האש, מהרו מכל עברים לכבותה, אולם מצד שני קצו, בודאי, גם אנשי-צבא רומאים, שנמצאו בקרוב, אל המקום ההוא למראה השרפה, כי חשבו לבזבז — טיטוס קבל את הידיעה בעוד זמן והספיק עוד למהר אל מקום השרפה עם שרי-הצבא, — אך השמועה נמסרה כבר ללגינות ובלי פקדה רצו אנשי הלגינות אל המקום דרך שערי העזרה, שכבר פגו אותם הסוללים מעל הדרך, ודרך החרכות הנוערות של העזרה, שטרם הספיקו הרומאים לכבותה. בקרב הדחק הגדול, כמובן, נרמסו ונשרפו רבים באש, אך המון גדול פשט על כל הככר הצרה שלפני ההיכל והגיע יחד עם טיטוס אל המקום שבין המזבח וההיכל ועלה על המצלות (י"ב במספר, עין לעיל, ה, ה, ד). ה„מוריים“ פגו ערף מפניהם והספיקו ברבם להמלט אל העזרה הדרומית, שלא נשתתה עוד וטרם נפלה בידי הרומאים, אף כי גם שמה נהרו בודאי המונות רבים מן הלגינות. — במקדש נשארו רק הנחשלים שבקרב לוחמי היהודים והמון זקנים וילדים, והרומאים המיתו את כלם. — 1. טיטוס נסה עוד להציל את ההיכל וצוה לכבות את האש שבלשכות, כדי שיהיה לכל-הנפחות ההיכל הפנימי והאולם לפלטה. אולם לא יכול לבצור את רוח אנשי-הצבא הסוערת — וכאשר נכנס אל ההיכל ויצא משם, מהרו הרומאים להצית אש גם בפנים ההיכל. — „בין צירי השער“ — הכונה, כנראה, לפתחו של היכל. — 2. המחבר עצר בתאור גוראות החרבן, ומסר את הניגוי לבו, מעין צדוק-הדין ברגש מר, שאין לשנות אחרי מעשה הגזרה. דברי המחבר, כי בית-המקדש היה הנעלה מעל כל הבנינים. אשר ראו עינינו ואשר שמעו מהם אזנינו בגדלו ובהדרו ובתפארתו ובכבוד קדשתו — הם בלי-ספק פרי אמונתו החזקה, שלא רצה לכסות עליה גם בפני הקוראים הנכרים. ראוי להשוות לזה את דברי חכמינו: „מי שלא ראה בית-המקדש בבנינו לא ראה בנין מפאר מעולם“ (סכה, נ"א, ע"ב). עד כמה הדברים האלה צודקים במובן אביקטיבי, — אין אנו יכולים ואין אנו רשאים לדון. אולם מה שנוגע לקבוצת הקדשה של הבית השני — הגנה בלי-ספק עלה בו על כל מקדשי הגויים — כשחבר מקדש הקפיטוליון ברומי, כמעט לא דמעה עין על חרבנו (עין לעיל, ה, י"א, ד בהערה). — החשבונות של יוסיפוס הם ענין קשה לענות בו — בלי-ספק נכנסו בהם טעויות רבות על-ידי מעתיקי כתב-היד (היונים נהגו לסמן את המספרים באותיות האלפאביתא שלהם, וכאן הוא מקור לטעויות מטעיות שונות), ועל-כן אין בהם שום סדר ואחדות, וסתירות על-גבי סתירות נמצאו בין חשבונות המחבר במקומות שונים, ואפילו במקום אחד — ואין לנו רשות לתלות בו את הקלקלה. המלמד דסטינון הקדיש ספר להשבונות יוסיפוס (Die Chronologie des Josephus, קיל 1880) והעלה בידו השערות שונות, כדי ליישב את הסתירות, אולם אין לקבוע בדבריו מסמריב. בדרך כלל מתאים מספר ימי הבית השני כאן למספר ימיו בכפר „קדמוניות“, כ, י, ג-ד, כי שם הוא מונה מבנין בית-המקדש וכתנת יהושע בן יהוצדק עד אשר הוריד המלך אנטיוכוס החמישי אאופטור את חוניו, הנקרא מנלאוס, מן הכהנה הגדולה ארבע מאות ושתיים-עשרה שנה (בהוצאת ניוה: ארבע מאות וארבע-עשרה) ואחר-כך כהן אלקימוס ג שנים, ואחריו עברו שבע שנים בלי כהן גדול, ואחריו כהן יונתן החשמונאי שבע שנים, ואחריו שמעון אחיו שמונה שנים, ואחריו יוחנן כהן גדול 3 שנה (ניוה: י"א שנה), ואחריו אריסטובולוס שנה אחת, ואחריו אלכסנדרוס כ"ז שנה, ואחריו הורקנוס תשע שנים, ואחריו אריסטובולוס שלש שנים ושלש חודשים, ואחריו הורקנוס שוב כ"ד שנה, ואחריו אנטיוגנוס שלש שנים ושלשה ירחים, ואחריו

(ספר ו, פרק ד, ה-ח)

[ח רבן ב בית שני ומנינו

הקים הורדוס כהנים גדולים, ומראשית יביו עד החרבן עברו מאה ושבע שנים, סך-הכל שש מאות וארבעים ואחת שנה וששה חדשים (ולפי ניוה שש מאות וארבעים וארבע שנה וששה חדשים), ומכיון שבמספרים המכרטיים — ביחוד ככצרכם המהבר אחר-כך — נחשבו השנים הבלתי-שלמית — לשלמות, יצא סך-הכל גדול קצת מסך-הכל כאן, שהוא שש מאות שלשים ותשע שנה וארבעים ותשעה יום. אם נוסף על הכתוב הבא כאן שבעים שנות גלות בב' (לפי הכתוב החדש) ונגרע את הכל מכסוב אלף ושלשים שנה ושבעה ירשים וחסה-עכר יום — ישארו לנו ארבע מאות ועשרים שנה וששה חדשים ימי הבית הראשון. לצמת-זאת קבע הכדבר ב„קדמוניות“, י, ה, א, ארבע מאות ושב פ'ים שנה וששה חדשים ועשרה ימים לימי הבית הראשון, ושם, כ, י, ב, הוא מונה מראשית כהנת צדוק (שהי, כנראה, מתאים לבנין הבית הראשון) עד חרבן הבית ארבע מאות ששים ושש שנה, ו' חדשים וי' ימים. הנה כיון בנין ימי בית שני חכבון המחבר כאן מסכים עם השבונגו ב„קדמוניות“ ובמנין שנות הבית הראשון יש הבדל (ועיין בהערה להלן, פרק י).

פרק חמישי (צירור בערת ההיכל — האותות אשר בכרו את החרבן). א. צירור בערת ביהמקדש הוא נאדר ואים כאחת. מן הראוי להביא גם את דברי זיון קסיוס על גבורת היהודים בבית-הקדש: „היהודים חשבו להם לאשר גדול אם יפלו בלכהכה לכני ההיכל ובעד מקדשם. עליכן התיצבו בני העם למטה בהצר, וחברי המועצה (הכנהדריה) על המעלות, והכהנים בהיכל הפנימי, ואף בני מספרם היה קטן מאד למוף הסונאים הרבים והעצומים, בכל-זאת לא נכנעו עד אשר היה חלק ההיכל לכאללת אש, ואז קפצו בכל לבם ונפשם על צור חרבות שונאיכה, וקצתם המיחו איש את אחיו וקצתם הטילו עצמם לתוך האש, וכלם חכבו כי אין זו מיהה, רק אשר וברכה, בורקברם חחת הרבות היכלם“ (דברי ימי רומא, ס"ו, א). ליהמית-החרות מירו צבריה דרך האיליים אשר בדרום ובדרום-מערב ורבים מהם בקעו להם דרך בין שירות הרומאים ונמלטו אל העיר. — לעינתם נהרו גם יהודים רבים מן העיר אל המקדש לככות את הבערה ולדורף את נפשם בעד ההיכל, ועל-פי זה כתבאר מכפר דהרוגים, שאמנם לא הודיע אותה יוסיפוס באפן מדיק, אולם הרבה זה בתהונות-הכרוזה. — בלגה הוא המטר הירוע, שנענש משום מעשה שהיה (משנה סכה, סוף פרק ה, ונין בתוספתא סכה, סוף פרק ד, ובבבלי, דף נ"ו, ע"ב). — ב. האולם הנשאר לא נתבאר אם הוא הכורח או הרומי של החצר החיצונה. המעשה בניבאי-השקר מטכן את תקף האמונה המסיחית, כלל זה גם כיום חרבן הבית. — ג. בפרטה זו מספר לנו המחבר על-דבר שורה של מופתים „בשמים ובארץ“ (על-פי יואל, ג, א), שקדמו ליום-הדין הגדול (בספרות המסנה אנו רואים יחס של בטול לאמונה במופתים ובאותות, על יסוד ירמיה, י, א, אולם פכלי-מקום היתה האמונה בהם הזקה בקרב העם. (השוה את המשנה של ברכות, פרק ט, וגמרא סם). גם אצל הרומאים — לרבות הכופרים המטבהים שבהם — היתה האמונה במופתים (prodigia, omina) מפתח מאד, ויוסיפוס עשה כאן מטעמים לקוראיו כאשר זהו, וגם טציטוס הכתמש בדבריו ורועתיק ספור מופתים אהדים (היסטוריות, ה, י"ג). רב המיפתים הם הופעות טבעיות היוצאות מגדר הרגיל, שהודיע המחבר את זכנן בדיוק, ומכאן ראיה, כי הדברים היו מקבלים לרבים, וכבר בשעת המופתים רשמו הרואים את דשעה. מובן, כי בדבריו, שהנגה כעלה בלי ח ניסן (שנת תתכ"ה או תתכ"ו, 65 או 66) האיר את המובח וההיכל כמו בעצם יום בהיר, יש רפרזה גדולה, אולם ההופעה (הפינומן) בודאי היא כעשה שהיה, וכדרכן המעשה, כי פרה אהת (הרה), שהולך איש אחד להקריבה לזבה, המליטה כבש בהצר בית ה' (כך צריך להיות במקום „עגל“, שבא בעצות בפנינו), בודאי נוסד על צדה בלהיריגילה (עבר שהיה במראהו זומה לכבש). המעשה בשער הקדום, [ספר ה, פרק ד, ח. כרף ה, א-ג]

השחקיק אותו גם טציטוס, הזכר בבריתא בין שאר מופתים: „ארבעים שנה קדם חרבן הבית לא היה גורל עולה בימין, ולא היה לשון של זהרית מלבין, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהם רבן יוחנן בן זכאי, אמר לו: היכל, היכל, מפני מה אתה מבעית עצמך? יודע אני בך שסופך עתיד להחרב, וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדין: מהח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך” (יומא, פ”ט, ע”ב). ההופעה הטבעית של כ”א איר נתנה ענין רב לחוקרים לענות בו, כנבון, קשט דמיון הרבים את המראה הזה מאד. המעשה ביסוע בן חנניה, שהיה משגע לאותו דבר, לא נמצא בספרות חז”ל וגרץ בקש לסמוך גותו אל מאמר אבא יוסף בן הנין (או: יוחנן) איש ירושלים: אוי לי מבית-ביתוס וכו’ (תוכפא מנחות, י”ג; בבלי פסחים, נ”ו, ע”א), ואין הנדון דומה לראיה. הוא החל לקרא את דברו בחג הסכות תתכ”ג (סל למנין א”ה) והמספר שבע שנים והמשה חדשים אינו מתאים כל-צרכו, כי מצור ירושלים החל ז שנים ושטה חדשים אחרי סכות תתכ”ג, ואולי יש לתקן: שבעה חדשים. — ד. אין אנו יודעים את מקור הנבואה, שנתנו ההיכל (והעיר) להחרב כשיהיה המקדש רבוע. הנסיון לכנין את הדבר על כתובים יודעים לנו לא הצליח, — כנראה, השתמש ייסיפוס בספרות (גנזיה) ובמדרשים שלא הגיעו לידינו. דברי יוספוס, כי הידורים חשבו, שהימים ההם אינם אלא ימות המשיח (זהו פרש הדבר: כי בימים ההם יקים מארצם מלך בכל העולם), נעמקו גם בספר „היסטוריות” של טציטוס (ה, י”ג), וגם הוא טמך את הנבואה לעלית אספסינוס. מספרות האונגליין רואים אנו, כי גם טמך למות הורדוס חשבו היהודים, שהגיעה שעת לדת המשיח. — סוויטניוס כתב (חיי אספסינוס, ד): „בימים ההם פלטה בכל המזרח דעה ישנה ויחזקה, כי עוד מעט יבשו יוצאי יהודה את ממשלת העולם; ואת הנבואה הזאת, שנאמרה על הקיכר הרומאי, כאשר הוכיח טופה על תחלה, תפשו היהודים לעצמם ומרדו ברומאים.”

פרק ששי. א. הכהנים שבוהו אל קיר ההיכל עצמו במקום ההוא, כנראה, עד י”ד או ט”ו באב, ואחר-כך ירדו אל טיטוס והוא צוה להרגם, וכל החוקרים ראו בדבר הזה בצדק אכזריות גדולה. — ב. המקום שעמדו עליו המורדים היה מעבר לגשר טירופיון המחבר את המקדש עם העיר העליונה, בקרבת הגזית (קסיסטוס). טיטוס קרא באוזני המורדים תוכחה ניכר על נעשיהם הראשיים, שהחרידו את הרימאים ממנוהתם וגרמו לרם מלחמה קשה ודיבאו לידי חרבן המקדש, והציע להם למסור את-עצמם בידו בלי שום תנאי, ואפילו לא הבטיח לפטור מענש את ראשי החיבים. — ג. המורדים לא יכלו לקבל את התנאים שהציע טיטוס, כי רבים מהם היו צפויים לענש-מות, ועליכן דרשו מטיטוס, שיעשה להם מה שהציע כבר אחרי כבוש הבירה (למעלה, פרק ב), אך טיטוס מצא, כי התנאים האלה אינן להם ערך אחרי חרבן הבית. טיטוס צוה לשרוף את העיר אשר מחוץ לחומת העיר העליונה, ואנשי-הצבא שרפו את בית-המוצצה, כנראה, בית הסנהדריה („לשכת הגזית”) ואת הארכיון, שנמצאו, כנראה, בקרבת בית-המקדש, בצד דרום-מערב. והשרפה הזאת נעשתה ביום המחרת; ובכרך הבא, כרשה ג, המשיך המחבר את סבור המעשה. — ד. על-דבר בני איזוס מלך חדיב (ב”קדמוניות”, כ, ד, ג, כבאר, שכ”ד בניס היו לו והרבה אחים) עיין למעלה, ד, ט, י בהנרה. רבים מהם נלחמו ליהודים ברומאים ונפלו עכשו אל טיטוס, והוא נתן להם את נפשם לשלל ושלחם לרומי.

פרק שביעי (סוף חרבן העיר התחתונה). א. ארמיון המלך הנזכר כאן אינו אלא ארמון הילני מלכת חדיב, שהיה בעיר התחתונה ולא נשרף עוד כליל, או ארמון גרפטי קרובתה (עיין לעיל, ד, ט, י), או חצר מונבז כלך חדיב (למעלה, ה, ו, א). אחרי כבדתו משיח בני המלוכה וטוני העב, התגלו המורדים על המון הנשארים, שחזרו בהם (כפר ו, פרק ה, ג-ד. פרק ו, א-ד. פרק ז, א) [חרבן העיר התחתונה]

כי הם רוצים לנפול אל הרומאים, והמיתוס באכזריות יתרה. המספר (שמונת אלפים ויותר) הוא, כנראה, נפרז. — ב. המורדים נמלטו דרך נחל טירופיון אל העיר העליונה, שהייתה לה, כנראה, גם חומה מצד מזרח. חשוב הדבר, כי גם כאן מספר יוסיפוס על-דבר שבועת המורדים, שלא להכניע לרומאים לעולם. מפני-זה לא הסגירו את-עצמם בידי השונאים עד הקץ. — ג. מנהרות רבות נמצאו מתחת לאדמת ירושלים, ובמשנה פרה, ג, ב, כתוב: חצרות היו בירושלים בנויות על-גגי סלע ותחתיהם חלול מפני קבר התהום.

פרק שמיני (כבוש העיר העליונה). א. גם אחרי כל הפרעניות הרבות לא נואשו עוד המורדים לגמרי ונלחמו בגבורה, ולפיכך לא נועזו הרומאים לכבוש את העיר העליונה עם מצודותיה הבצורות בסערה ובחרו להתמהמה שמונה-עשר יום עד אשר ישפכו סוללות על העיר. רק עשרה ימים אחרי שרפת ההיכל נגש טיטוס לעבודת הסוללות. סוללה אחת הוקמה, כנראה, מצד הריהבית כנגד הגזית והגשר. מגדל שמעון הוזכר פה בפעם הראשונה, וכנראה הגן על העיר העליונה כנגד אנשי יוחנן, שהצו עליה מהר-הבית, והיה לפי זה מדרום-מערב לרה-הבית בקרבת הגזית — יתר הסוללות נבנו ממערב, בקרבת מקום הסוללות הראשונות, שהשחית אותן לפני שמעון בן גיורא. — ב. יעקב בן סוסא הוא מנהיג האדומים, שהוזכר למעלה, ה, ו, א ובשאר מקומות. — ג. את אזרחי ירושלים אשר נפלו אל הרומאים משפחות משפחות, במספר ארבעים אלף איש, לא כלל כנראה המחבר במספר השבויים (להלן, ט, ג). ואולי המספר הזה נפרז. על-כל-פנים לא יכלו או לא רצו המורדים עוד לשמור על מוצאי העיר — אם הצליחו המונות רבים כאלה להמלט, ודברי המחבר, שה-עריצים לא נתנו לצאת מן העיר לגמרי, הם נפרזים. — ד. יש לחשוב, שפרכת-השרת נשרפה עם ההיכל, והפרכת שמסר הכהן הנזכר כאן בידי טיטוס היא פרכת אחרת, שנשמרה באוצר ההיכל לשעת הצורך. לפי מכרת המשנה (שקלים, ה, ה) נעשו שתי פרכות בכל שנה. — ה. המחבר לא ספר מאיזה צד הבקיעו הרומאים את החוניה, וגם לא באר את סמות המגדלים שנמצאו שם העריצים וברחו משם. כבוש העיר היה ביום הסביעי לאולול תתי"ז (70). והעיר בערה כל הלילה והיום הבא (ח אלול).

פרק תשיעי. א. המגדלים שהשאר טיטוס לפלטה הם פצאל, הפיקוס ומרים, כמבאר להלן, ז, א, א. — "השבויים" — אלה הם האנשים, שלא הקדמו לברות אל הרומאים ונפלו בידם אחר כבוש העיר, וטיטוס עשה בהם כטוב בעיניו. — עזרת הנשים נצלה משרפת ההיכל ועכשו נעשתה למאסר בסביל השבויים. אפשר, כי רבים לא נגעו בלחם הרומאים, שהיה טמא בעיניהם, ומה גם במקום הקדוש שנאספו בו, — עד שגזעו מהם ברעב אחד-עשר אלף איש — ג. "בכל עת המלחמה", כנראה, במלחמה על ירושלים (מספר שבויי הגליל ועבר-הירדן ויתר ארץ יהודה לא עלה בחשבון כאן). — כמובן מספר המתים — מאה ועשרה רבוא, מלבד הפליטים והשבויים, — הוא נפרז קצת (לפי דברי טציטוס — היסט' ה, י"ג — היה מספר כל הנצורים בירושלים שש מאות אלף). המעשה המספר כאן על-דבר מנין היהודים בשעת עליה לרגל בחג המצות נמצא גם בבריתא: "פעם אחת בקש אגריפס המלך לידע כמה מנינם של אוכלוסין. אמר להן לכהנים: הפרישו לי כוליא אחת מכל פכת ופסת! הפרישו לו שש מאות אלף זוגות של כוליא כפלים כיוצאי מצרים, ואין כל פסת ופסת שלא היו עליו [יותר] מעשרה מזויין, חוץ ממי שהיה בדרך רחוקה או טמא" (תוספתא פסחים, פרק ז), ועל-פי גוסחה אחרת אמר אגריפס לכהן גדול: תן עיניך בפסחים, ונטל כוליא מכל אחד (פסחים, ס"ד, ע"ב). אגריפס זה הוא בליריסקפ אגריפס השני, שמסר את בקשת צסטיוס גלוס לכהן הגדול. כמובן המספר שבבריתא — וגם מספר יוסיפוס, הקטן הרבה — וין הראשון. — הוא נפרז מאד. — ד. יוחנן פנה כולל שאלו אל הרומאים לבקש רחמיהם — וספר ו, פרק ז, א-ג. פרק ח, א-ה. פרק ט, א-ד) [כבוש העיר העליונה וחרבונה]

בזה הלל את השבועה הנחונה ברגע האחרון, הוא לא מצא די אמצע בלבו לנפול על חרבו כמעשה אלעזר בן יאיר — ויגזון למאסר עולם.

פרק עשירי (תולדות ירושלים בקצרה). בדבריו כמה פעמים נכבשה ירושלים, שכח המחבר את כבוש יהואש מלך ישראל (מלכים ב' י"ד, י"ג) ואת כבוש נבוכדנאצר הראשון (שם, כ"ד, י"ג) ואת כבוש תלמי הראשון מלך מצרים (קדמוניות, י"ב, א; נגד אפיון, א, סוף פרשה כ"ב) ועוד. — אין לדעת אם מצא המחבר מדרש לפניו, כי מלכ"י צדק היה בונה ירושלים, ועל-ידו נקראה העיר שלם בשם ירושלים (שלם הקדושה או שלם של הכהנה), או חדש את הדבר על דעת עצמו. המספר ארבע מאות ושבעים ושבע שנה וששה חדשים מומן כבוש דוד עד חרבן בית ראשון, בהתאם למספר הקודם, שהרבן העיר היה אחרי אלף תס"ח שנה וששה חדשים לבנינה, מראה, כי כבש דוד את העיר בתשע מאות וכ"א שנה לבנינה, אולם משני המנינים הבאים אחר-כך — אלפים וקע"ז שנה לבנין העיר, שהן אלף וקע"ט שנה לכבוש דוד, יוצא, כי עברו בין בנין העיר ובין כבוש דוד, על דעת יוסיטוס, תשע מאות וצ"ח שנה. מכאן ראיה, שצריך לתקן אחד המספרים וזהו המספר תע"ז שנה וששה חדשים — ובמקומו לכתוב ארבע מאות ושבעים שנה וששה חדשים (אמנם זהו המנין שמדד בו המחבר את זמן בית ראשון ב"קדמוניות", י, ה, ה, ו, וכנראה ערבב שם את ירושלים בבית-המקדש). ואם נגרע מזה ת"כ שנות הבית הראשון, על-פי חשבון המחבר למעלה, ד, ה, יוצא, כי כבש דוד את ירושלים ג שנה קדם בנין המקדש, לאמר, שחשב המחבר את כל מלכות דוד עם עשר שנות שלמה הראשונות לארך הזמן מבנין ירושלים עד גמר בנין המקדש, בעוד אשר בשמואל ב, ה, ו, כתוב, כי רק ל"ג שנה מלך דוד בירושלים. אמנם טעות זו מובנה. — בין החרבן הראשון ובין החרבן השני עברו, לפי חשבוננו של המחבר כאן, אלפים וקע"ז שנה פחות אלף תס"ח שנה וששה חדשים, היינו, תש"ח שנה וכשה חדשים, ואם נגרע מזה שבעים שנות הגלות הראשונה — ישארו לנו תרל"ח שנה וששה חדשים, וזהו פחות תצי שנה ומ"ה יום ממספר ימי הבית השני — למעלה, ד, ח — אם כן, יש בזה טעות קלה. — מובן, כי כל החשבונות האלה אינם אלא על חוקתו של המחבר, וחוקרי ההיסטוריה לא ימצאו בהם חסר.

ספר שביעי

אחרי כבוש ירושלים

(סוף שנת ד תתל"ז — ע' תתל"ז — תתל"ח) — 70 עד 73 (75)

פרק ראשון. א. עין! למעלה, ו, ט, א. חומת המערב עם המגדלים שמשו עכשו מקום-משכן לצבא הרומאי. שנים מן המגדלים האלה נתקמו עד היום הזה (עין למעלה, ה, ד, ג ובהערה שם). — ב. מקום-תחנותו הראשון של טיטוס הריהו כאן, כנראה, "מחנה האכוריה".

פרק שני. א. המחבר אינו מזכיר, אם היה אגריפס המלך בקיסריה של פלייכיס, כשחגג שם טיטוס את חגי נצחינו ומגר את הסבובים היהודים לחרב אחיהם או לטרף לחיות רעית. — ב. המחבר לא כבש את רגשות נקמתו על הפרענות של שמעון בן גיורא.

פרק שלישי. א. יום הילדת דומיטינוס אחי טיטוס היה כ"ה לחדש אוקטובר (סוויטוניוס: חיי דומיטינוס, א) — כנראה, בראשית חשון שנת תתל"א. — מל"ב (ספר ו, פרק ט, ד. פרק י, ספר ז, פרק א, פ"ב, פ"ג, א) [אחר-כך חרבן ירושלים

שעשועי התגוששות בעלי-חרבות (משהקי גלדיאטורים) והתאבקות עם חיות רעות ערך טיטוס עוד שבע-עשרה, שנכרכו בהם שבויי היהודים — מעין האוטודיפיה של האינקוויזיציה רמח'ה. מספר הנהרגים במשחקים האלה — אלפים וחמש מאות — הוא רב ועצום מאד. בנארות חגג טיטוס את יום הולדת אביו (ביום י"ז נובמבר, סוף חשון או חולת כסלו תה"א) וערך עוד הפעם שעשועי-דם. — ג. לפי דברי המחבר ב"קדמוניות" (י"ב, ג, א), נתן כבר סיליקוס הראשון (ניקטור) מקפט אזרחים ליהודים בעיר אנטיוכיה, שיסד סמוך לשנת ג ת"ס — 300 לפני מנין א"ה. — אנטיוכוס הזכור כאן דמה בהרבה למומר שני, סיבריוס יוליוס אלכסנדרוס, שהיה גם הוא בן ראש קהלת היהודים (באלכסנדריה). הוא היה בן מביש, שענה סקר באביו להפקיר את דמו וקנא במעשה המלך אנטיוכוס אפיפנס (שעל שמו נקרא) ובקש להכריח את היהודים בחוקת היד לעבור על דתם, — וביחוד קתה ידו עליהם לחלל את יום השבת. זהו מעשה מיוחד במינו, שקרה בראשית עלות אספסינוס על הארץ בהרף שנת תתל"ז (67/66). — ד. הצרה הזאת מצאה את היהודים, כנראה, בזמן המלחמה על ירושלים בשנת תת"ל-70.

פרק רביעי. ב. בספור מרד הגרמנים (יושבי בְּשִׁיחַ) יש כתירות בין דברי המחבר ובין דברי הסופרים הרומיים. ביחוד השתדל המחבר להאזיר את מעשי דומיטינוס, שהיה אוהב לשמוע דברי הנף ותשבחות חסרות כל יסוד. לפי דברי טציטוס (היסט. ד, פ"ה כו') לא עשה דומיטינוס שום מעשה גבורה, רק נקט לפתות את ומנצה צריאלים להתקשר עמו יחד על אביו אספסינוס ואחיו. לפי דברי טויטינוס (חיי דומיטינוס, א), גסע דומיטינוס אל גליה וגרמניה למרות עצת אוהבי אביו, כדי לקנות לו שם תהלה בגבורים כאחיו (הצר על ירושלים). — ג. הסרמטים ישבו בערבות אירופה המזרחית, והגיעו עד הנהר דנוביוס, הם התנפלו עכשו — בשעה שהיו הרומאים סרוזים בכמה מלחמות — על גהלת הרומאים ובזזו אותה.

פרק חמישי. א. על נהר השבת ספר גם פליניוס הרומי בתולדות הטבע, ל"א, י"ח. ולפי דבריו נמצא הנהר בארץ יהודה, וששה ימים בשבוע הוא נעלם ושוטף ביום השבת. זהו יסוד האגדה הידועה על-דבר נהר סמבטיון, שבאגדת ישראל נהפך לזורק אבנים (הכוונה: יבש ומפני זה מלא אבנים) בכל ימות השבוע ונח ביום השבת (כלומר: שוטף במנוחה). — ב. היננים אשר באנטיוכיה השתמשו בנצחון טיטוס על היהודים כדי להשטר מהיהודים אשר בקרבם; אולם טיטוס הראה הפעם, כי אינו רוצה להגקם ביהודי הגולה על מרד אחיהם אשר בארץ-ישראל וענה את בני אנטיוכיה תשובה גמרצה. — ה. בתאור האפי של תהלוכת הנצחון יש הרבה מתאורי הקטוטים של מגן אכילס בשירת הומירוס, וכנראה הכיר המחבר את האילידה והשתמש בסגנונה. השלתן וספר-התורה נמצאו גם על קשת הנצחון של טיטוס כרומי, שנשארה עד היום, אלא שכנראה הכניס הכסף אליהם שגויים וקטוטים שלא היו בהם. חג הנצחון הזה היה בהרף ג תתל"א — בראשית שנת 71 למנין א"ה. — ז. בנין המקדש לאילית השלום (Irene, Pax) היה בשנת תתל"ה — 75 למנין א"ה — (דיון קטוטים, דברי ימי רומא, ס"ו, ז), ומכאן ראיה, שכתב המחבר את כפרו במהדורה היוגית לא קדם השנה הזאת. — ח. מלבד זאת חָדַש אכסנינוס את מקדש יפטר הקפיטוליני, שחרב בשעת מלחמת-האחים ברומי (המחבר הכניס את המעשה הזה שלא בזוג). **פרק ששי** (כבוש מכור ועיר ירדי). א. צריאלים ויטלינוס (ג"א ויטלינוס ויש עוד גרסאות), ראש הצבא בארץ-ישראל אחרי טרנטיוס רופוס (הזכור לעיל, ב, ב), לא הזכיר קדם. צריך לחשוב, כי הוא נמנה למפקד הלגיון העשירי וגם לנציב בארץ יהודה, ויש חושבים, כי זהו צריאלים, שהיה קדם מפקד הלגיון החמישי (עין לעיל, ג, ז, ל"ב, ד, ספר ז, פרק ג, ב-ד. פ' ד, ב-ג. פ' ה, א-ז. פ' ו, א) [אחרי חרבן ירושלים

ט; ו, ב, ה, ד, ג). כנראה, בשנת תתל"א—71 בא במקומו נציב חדש, לוציליוס בָּסוּס — הוא הכניע את המבצר הורדיון (Herodion). והנה שני מבצרים נבנו על-ידי הורדוס ונקראו בשם הורדיון, האחד במקום שלפנים נצל הורדוס מידי היהודים הרודפים אתויו בברוה מפני אנטיגנוס (למעלה, א, י"ג, חו כ"א, י) ושם נקבר הורדוס (א, י"ג, ט), ומכיון שהוא רחוק ששים רים מירושלים, הרי הוא מצפון לתקוע, ובל-יססס הוא המצודה הירודיון, שנוצאה בידי האדומים ושמעון בן גיורא לא יוכל לכבשה (למעלה, ד, ט, ה). המבצר הזה היה קטן למדי ונקרא בשם מצודה. לפי דעת החוקרים נמצא במרום הגבעה הנקראה עכשו ג'בל א'ל פ'יִדֵס, בקרבת הכפר תקוע, ושם נשארו עוד שרידי המגדלים העגלים שהזכיר המחבר (א, כ"א, י). — עֵין שִירר, בכפרו הגדול, חלק ב, הוצאה ג, ע' 590). המבצר השני שנקרא בשם הורדיון נמצא בדרום ארץ אדום (או בעבר הירדן?), בהרים הסמוכים לגבול ערב, ומקומו לא נודע. שירר חשב בצדק, כי המבצר ששגב בפני אספסינוס (למעלה, ד, ט, ט) ונכנע עכשו בשלום לפני בָּסוּס (בשנת תתל"א—71, או בראשית האביב תתל"ב—72) הוא המבצר הנזכר ראשונה, בקרבת תקוע. אולם טומסן חשב (כנראה, בטעות), שזהו המבצר הדרומי (Loca saneta) עמוד 65, סמן 2). המצודה הורדיון היתה גם העיר הראכה בפלך מיוחד שביהודה (למעלה, ג, ה, ג גם פליניוס, תולדות הטבע, ה, י"ד). — הכבצר מְכוּר (כפי שמנקדים על-הרב), או יותר נכון: מְכוּר או מְכוּר, גם מכבר, שהזכר כבר פעמים אחדות, נמצא בדרום עבר-הירדן אשר ליהודים, בהרים שבגבול ערב (ארץ הנבטיים. עֵין קדמוניות, י"ח, ה, א). המקום הוֹמֵר גם במשנה (תמיד, ג, ח): „אמר רבי אלעזר בן דגלאי עוים היו לאבא בהר מכוור” (במשנה שבבבלי תמיד, פ, ע"ב, נמצאה גרסה מצבשה: „בערי המכוור”, ובבבלי יומא, י"ט, ע"ב: בהרי מכוור) ובשם כ"י ר או מכוור בתוספתא ראש השנה, ב. — בתרגום יוגתן על התורה (וכן גם בתרגום ירושלמי) נקראה יְעוֹר בשם מְכוּר (מְכוּר. במדבר, ל"ב, א; ג, ל"ה) או מְכָר. שם כ"א, ל"ב, ואין זה מדויק, כנראה. ביונית נקראה Μαχαίρου, ונמצאה גם גרסה Μαχαίρου, ביונית זמורה, גם נמצאה גרסה Machaeron (עֵין שִירר, חלק ב, עמוד 638 בהערה). לפי דברי פליניוס (תולדות הטבע, ה, ט"ז, ע"ב): „מכירוס הוא המבצר השני של ארץ יהודה (בחיבורו) אחרי ירושלים”. החוקרים החדשים הסכימו ברכם, כי זה המקום הנקרא עכשו בפי הערבים מְכוּר, בין נהר ודי זרקא מעין (בצפון) ובין ודי אל מוג'ב (הוא נחל ארנון, בדרום), אולם לא כל דברי המחבר מתאימים למקום הזה (שהוא קרוב יותר אל הים מדרך ששים רים), ויש מבקשים את המקום הזה בהר הנקרא ג'בל עטרוס (הר-עטרות, שהזכר בנקרא יחד עם יעור. במדבר, ל"ב, ג) מצפון-מזרח למקום הראשון. — ב. אלכסנדרוס הוא המלך ינאי. הריסת מבצר מכוור על-ידי גביניוס (במצות טומפיוס) הזכרה גם אצל סטרבון בספר הגיאוגרפיה שלו, ט"ז, ב. מ. — ג. המקום בערה הזכר גם אצל איסביוס, שהוא בקרבת קריתים שבמקרא (במדבר, ל"ב, ג), של נחל זרקא-מעין מצפון, צפונית-מזרחית לתמי-קלירה, שהוא קורא להם בשם חמי-בעל-מעון (במדבר, ל"ב, ג; ירמיה, מ"ח, כ"ג). עֵין בוהל, עמוד 123. — המעשה בשרש הזה (יש רואה בו מעין שרש דודאים — מנדוגורה) מסמן את אמונת ההבלים של הזמן ההוא (כנראה נכבש המבצר בקיץ תתל"ב — 72). — ה. יער ירדי הוא אולי על-ידי הכפר הנקרא ירדן (למעלה, ג, ה, ה), בדרום הארץ. יערים עבמים לא נמצאו בנגב — וכנראה, לא היה זה אלא חרשה. — יהודה בן ארי (או בן יאיר), אחי שמעון בן ארי, אחד מראשי הקנאים, הצטין במלחמות שבהר-הגבית (למעלה, ג, א, ח). — ו. ליבריוס מקסימוס היה עוזרו של בָּסוּס ופקיד על מסי המדינה. הפקיד הזה נעשה אהר-כך נציב במצרים. — הקיסר צוה למכוור (או להשכיר) את הקרקעות שלא היו להם בעלים, (ספר ז, פרק ו, א—1)

וכנראה היו הקונים או החוכרים ברבם יהודים, וצ"ל שוב צמח במשך שני דורות ישוב גדול של יהודים בארץ יהודה ההרוסה. — המקום אמאוס במרחק שלשים ריט מירושלים אינו העיר הידועה, שהיתה ראש פלך ביהודה, כי-אם מקום אחר וקרוב יותר אל ירושלים; עכשיו נקרא המקום עוד בשם הרומי קֶלְנִיָּה (=קולוניה). ע"ן שירר בספרו הגדול, חלק א (הוצאה ג), עמוד 640 וכו'. המס' דיפיטר הקפיטולוני הזכר גם אצל זיון קסיוס, דברי ימי רומיים, ס"ו, ז, ושם מבאר, שהיה שני דינרים לגלגלת.

פרק שביעי. א. השנה הרביעית לאסטסיגוס החלה בסוף שנת ז' למנין א"ה (בהד"ש חשון או כסלו תתל"ג), ואפשר כי מנה כאן המחבר עוד מאמצע הקיץ הקודם, כשקראו הלגיונות את אסטסיגוס למלך. המעשה המסופר כאן קרה אמא לא קדם סוף הקיץ של שנת ד תתל"ב—ז'. פִּיטוּס (Paetus) הציב גלגלת אל טוריה בקיץ שנת תתל"ג (ע"ן למעלה, ג, ד). אנטיוכוס מלך קומחי ובנו אפיפנס כבר הוזכרו למעלה (ה, י"א, ג וכו'). — ד. האלונים היו שבט חזק ממשפחת עמי הערבה, שהגיע סמוך לראשית מנין אמות העולם אל ארץ הסקיתים אשר בערבות אירופה המזרחית (ע"ן למעלה, פרק ד, ג). — גם סופרי הארמנים והגיאורגיים (הגרוזיים) מרבים לספר על-דבר שערי הכרזל שהקים אלכסנדרוס הגדול לסגור את מעברי הרי קוקן הרמים כנגד הנוודים הבאים מן הצפון. — בימי-הבינים האמינו היהודים והערבים, כי אלכסנדרוס מוקדון סגר בשערי ברזל על גוג ומגוג, ובשעת יום-הדין יפרצו העמים האלה את השערים.

פרק שמיני (מזרח מצדה). א. בסוס מת, כנראה, בסוף שנת ז' (תתל"ג) ועל מקומו בא נציב חדש. אלעזר הנזכר כאן הוא אלעזר בן יאיר (קרובו של מנחם הטיקני, שהומת על-ידי לוחמי-החרות בירושלים), שברח אל מצדה (למעלה, כ"ב, א, ט). על-דבר מעשי אנשי אלעזר כבר שמענו בספר ד, ז, ב (הם התנפלו על עי"ג-גוי וערכו שם מטבח והוציאו את כל השלל). מהאמור כאן לנו למדים, שיושביו העיר הזאת נחשבו בעיניהם לרופי שלום, שהתיר דמם וממונם. המשפט שהוציא המחבר על התקיפה היא אינו שלם פדות בין טובי העם ובין ה"שודדים" — אלה ואלה השחיתו דרכם וכלם הביאו לידי הפרעות הגדולה. על-דבר הקנאים ולרש הכנוי הזה ע"ן למעלה, ב, י"ז, ט, בהערה. — ג. המבצר מצדה (ביונית מֶכְיָה) נמצא בקצה דרום-מזרח של מדבר יהודה, יותר נכון, במזרח הגב בקרבת חוף ים המלח, וכל החוקרים החדשים הסכימו, כי זה הוא המבצר שהתנשא לפנים בראש גבעת-הסלעים התלויה הנקראה עכשיו אֶלְ-עֵבָה. והנה בארץ שבין זיף ומעון כבוצר ובין עי"ג-גוי במזרח נמצאו גבעות שנקראו בימי קדם בשם מצדות ושם היה מקלט לכל מרי-נפש ופליטים (סמואל א, כ"ג, י"ד; י"ט; כ"ד, כ"ד, א). ומכאן לומדים אנו, כי גם הסלעים התלולים מזרע-מזרח למקום הזה נקראו גם הם מצדות, והאחד המיוחד שבהם הוא הסלע הגבוה והרחב, שהוקם עליו המבצר המכונה מצדה. החוקרים שתירו את המקום הזה במאה האחרונה השתוממו על הדיוק שבדברי יוסיפוס בנוגע לתנאי המקום. באמת מצד מזרח גבעת מצדה היא זקופה מאד, ויש במראה הנפתח למטה כדי להחשיך את עיני המסתכל בו. עקבות הדרך העולה למעלה בנפתלים, היא הנחש"ש, עוד נכרות עד זמננו (בוהל, עמוד 185), ויותר ממנה נכרת הדרך השניה, שהוליקה אל ראש הגבעה ממערב — מצפון-מערב. בדרך זו עלו רב התיירים אל ראש הגבעה ויש מי שמצא את הדרך קשה מאד. הקף הגבעה קרוב לשבעה ריטים, כדברי המחבר, ובראשה נמצאו עוד חרבות ארמון המלך הורדוס עם מרצפת אבני צבעונים קטנות ויפות מאד ובורות-מים רבים וברכות גדולות — ד. האויר של מצדה הוא אויר יבש מאד, ועל-כן לא התקלקלו המזונות הצבורים במשך מאה שנה. וגדולה מזו ראינו בקברות המצרים התקיפה, ששם נשמרו (ספר ז, כרק ו, ו. כ"ק ז, א-ד. פרק ח, א-ד) יחס אסטסיגוס אל היהודים. מצדה

גרעיני החטים ארבעת אלפים שנה ויותר, אם גם פסקה תיוגיתם. — ה. את הרמה, שקרא המחבר בשם „הלבנה“, גלו החוקרים התורים במורד המערבי של גבעת מצדה. — א. לעזר ואנשיו לא עצרו כח להפריש את עבודת הטוללות של הרומאים, כי היו מתימעת, כמו שבאר המחבר למטה, בעוד אסר שר הצבא הרומאי יצא עם לגיון שלם מלבד גדודי-עזר למלחמה על המבצר. — ו. אלעזר בא לעזור את אנשיו בדברי כבושים, שיראו בשרפת החומה אות נקמת אלהים ויקבלו עליהם את דינו וימותו מות בני-חורין. — ז. כראות אלעזר, כי דבריו לא עשו את הרשם הרצוי על כל חבריו, פנה אליהם בתוכחת קשה. דברי אלעזר על חיי הנשמה בגוף קרובים לדעות האסיים (ב, ת, י"א) ולמחשבות הפילוסופים היונים המתחרים מבית-מדרשו המחדש של אפלטון. אפשר, כי המחבר קשט אותם במעטה יוני (חלק האלהים והחלק הנפסד, הפקיד-התנועה של הנשמה בגוף וכו'), כי יש בה מניעים אחדים מהנזכר הידוע של אפלטון „פידון“. הרעיון, כי הנשמה משתחררת מן הגוף בשעת השנה ובאה בטוב אלהים, הוא גם קרוב להשקפת ישראל העתיקה, כי האלהים נגלה לאדם בחלום הלילה (ביחוד החלום הנבואי של יעקב, בראשית, כ"ח, י"ב וכו'). — גם הסופרים היונים והרומאים ספרו על-דבר הפילוסופים ההודיים הנקראים בשם קלנים או גימנוסופיסטיים, שמטרו עצמם ברצון למות שרפה, כדי לעזוב את הבלי העולם הזה. — היהודים אשר בקיסריה נהרגו ביום השבת, בו ביום שהמיהו לוחמי-החפץ שיבירושלים את שרידי המצב הרומאי (עין לעיל, ב, יז, י; י"ח, א), ומכאן אנו למדים, כי התנפלו עליהם היונים פתאם והמיתום, טרם יכלו להגן על עצמם; בודאי עזר פלורס במטבח הזה ולא נתן ליהודים לעמוד על נפשם. על רצח היהודים בבית-שאן עין ב, י"ח, ג-ד. בדמשק נהרגו לפי דברי המחבר, רק עשרת אלפים (וחמש מאות) יהודים (עין ב, כ, ב) ובאלכסנדריה של מצרים — חמשים אלף יהודים (שם, י"ח, ח), ואפשר כי גם ביתר ערי מצרים נהרגו יהודים רבים. — נאמי אלעזר, הראשון והשני גם-יחד, הם מכלל הנאמים היותר נפלאים בספר „מלחמת היהודים“. אמנם המחבר לא נמצא בצבא הרומאים החונה על מצדה — כי אמלי זה, היה בודאי מודיע את הדבר. אולם דוקא הפרטים על-דבר המבצר הזה הם מדויקים מאד, ומכאן ראייה, שקבל את הדברים מפי עדי-ראיה משכילים ונבונים. את הוכן נאמי אלעזר קבלו הרומאים מפי האשה החכמה, קרובתו של אלעזר, ששבעה את הדברים היוצאים מפי (עין להלן, ט, א-ב), ועדי-הראיה מסרו את הדברים למחבר, על-כן, כולבן, לא רשם את הנאמים כפי שיצאו מפי אלעזר בקרוב, אלא על-פי עד מפי עד ומסר אותם „כמו שצריכים היו להיות“. על-כך-פנים הנאמים של אלעזר בלי-ספק נאמרו באותה שעה, ואם גם לא בצורה זו, והמעשה הרב של מגני מצדה מוכיח על הרשם הגדול שעשו דברי אלעזר. פרק תשיעי (קץ גבורי מצדה). א. בפרשה זו — כמו בפרק הקודם — מתאר המחבר את הדברים ברגש ובכשרון אמנותי גדול. הוא מעביר לפנינו לא את המעשים בלבד, כי-אם גם את המניעים הנשמתיים של גבורי מצדה, הצייר-האמן שבמחבר לא יכול ליתר על פרשה דרמטית ופסיכולוגית כזו מבלי להכניס אליה מכת היצירה שלו. מעצמה עולה לפנינו הסתירה שבין רוח הפרשה הזאת ובין רוח הפרשה על-דבר המעשים במערה ביודפת (למעלה, ג, ה, ד-ז). ארבעים האנשים שהיו עם המחבר במערה בקשו אותו הפתרון ממש, שמצאו אותו אלעזר ואנשיו — אולם בעיני המחבר נדמו לא לגבורים, כי-אם לשוטים ולחטאים. אז היה הוא בעצמו נוגע בדבר — ולא רצה במות, ופכש, בתור סוקר העומד מן הצד, לא יכול לככות על דהתפעלות למראה הנאדר הזה ותאר אותו בהבה מטימה. — כבוס מצדה היה בט"ו-ט"ז ניכן, ורב החוקרים הסכימו, ששנת המאורע הייתה ד'תתל"ג — 73 (ויש מי שחושב, כי היה הדבר בשנת תתל"ב — 72).

(סכר ז, פרק ה, ד-ז. כרק ט, א)

פרק עשירי (מהומות בארץ-סנדריה של מצרים וכגירת בית-חוניו). א. המאורעות בארץ-ישראל הביאו לידי תוצאות רעות גם בשביל יהודי הגולה, אף כי בדרך-כלל לא רצו הרומאים להקים ביהודים האלה (שמשכה מובנה שנאו את המורדים בארץ-ישראל עוד יותר מן הרומאים, כפי עדות אלצור בן יאיר למעלה, פרק ה, ז) על בעיני אחיהם שבארץ-ישראל. בקרב היהודים האלה שלטה התרגנות גדולה על חרבן בית-המקדש, ובדבר הזה השתמכו פליטי הקנאים כגדוה לכל רוחות השמים ובכל מקום רצו לצורר מרידות כנגד הרומאים, ואמנם המצעים שהיו בימי טריגוס (משנת ד תתע"ה, 115 למנין א"ה, ואילך) מראים לנו, כי היה הקרקע כבשר בכביל מרידת יהודי הגולה במקומות שישבו בהמונות צפופים. אולם בזמן שהמחבר דן עליו לכד הנסיון המר של המרד ביהודה את כל יהודי הגלות לכבוש את כעסם. ואף-על-פי-כן ערכו פליטי הקנאים את לבם להפיץ את רעיון עבדות-אלהים הקשור עם סרוב לקבל מלכות בשר ודם בקרב יהודי ארץ-סנדריה, ובה הביאו עליהם סכנה גדולה. הם הכתישו — לפי דברי המחבר — באמצעים המנסים בארץ-ישראל והמיתו את מהנגדיהם בלאט, עד שנאספו עליהם כל היהודים שבארץ-סנדריה ומסרו אותם בידי הרומאים. כאן מודה המחבר, כי לא היו אלה "המורדים" סתם, כי אם אנשים גבורי-אמונה וקנאים לדעותיהם, ותחת סבל העושים היותר גוראים לא בגדו באמונתם. — ב. אפסטיגוס נוכח לראות, כי המרכזים הדתיים דיגם להפך בזמן מן הזמנים למרכזי תנועות מדיניות, ועל-כן גמר בדעתו לסגור את מקדש היהודים במצרים, הנקרא במשנה "בית חוניו" (מנחות, י"ג, ט) ובגוסטאות שונות "בית גחוניו" (עין במשנה של הירושלמי, הוצאת W. H. Lowe, קמברידג' 1885, עמוד 163). על-דבר חוניו בונה הבית הזה ספר לנו המחבר ברחבה בכפר "קדמוניות", י"ג, ג, ושם מבאר, שהיה חוניו זה בן חוניו השלישי, אחיו של חוניו-מנלאוס (עין שם, י"ב, ה, א; ז; ופין עוד שם, כ, י, ג). כלומר, לא בנו של שמעון, כמו שכתוב כאן, אלא נכדו של שמעון הצדיק. אולם למעלה, א, א, א, כנראה, חושב המחבר, כדבריו כאן, שהיה חוניו בנו של שמעון. גם בבריאת היובאה במנחות, ק"ט, ע"ב, מבאר, כי חוניו שהלך לארץ-סנדריה של מצרים היה בנו של שמעון הצדיק ונדהה מן ההנהגה. — ג. העיר המצרית הליופוליס בניצרים התחתונה, שהיתה עיר הכהנים ומקום מקדשי מצרים ומצבות מפרסמות, נקראה במצרית "און" (בראשית, מ"א, ג; יחוקאל, ל, י"ז), אולם כבר בימים קדמונים נקראה גם לכבוד אלהי השמש, שעבודתו היתה שולטת שם, בשם "בית-שמש" (ירמיה, מ"ג, י"ג), וזאת היא גם הוראת השם היווני. — חוניו בנה את המקדש בקרבה עיר האריות (לאונטופוליס) שבמחוז בית-שמש. — המנורה זו היתה אלא גבר ש. — בתור כהן ירושלים התייחס יוספוס בטול אל בית-חוניו (עין גם "קדמוניות", י"ג, ג, ב). נבואת ישעיה שהזכיר המחבר כאן היא הפסוק ישעיה, י"ט, י"ט. הקיצוניים שבחוקרי הזמן החדש שערו, כי הפסוק הזה נכתב רק אחר בנין בית חוניו ולפי זה המעשה המספר על-ידי המחבר ב"קדמוניות", י"ג, ג א-ב, הוא בדוי. אולם מיום שנחגלו האפיפורין של גב (אלכסנדיני) הסכימו החוקרים, שהפסוק הזה והסמוכים לו נוספו בכפר ישעיה בראשית ימי בית-שני. כנראה קראו בני דור חוניו והבאים אחריו במקום "עיר ההרס" המזכרה בישעיה, י"ט, י"ח — עיר החרס (לאמר, עיר השמש) ופרוס הפסוק בדרך זו היה ידוע גם לבעלי התרגום ולחכמי התלמוד, וכן כתוב בגמרא מנחות, ק"י, ע"א: "מאי עיר ההרס יאמר לאחת? -- כדמתרגם רבי-יוסי: קרתא דבית-שמש דעתיד למחרב" (הוא רצה אמור לקים את שתי הגרסאות). — ד. שעת סגירת מקדש חוניו היא כנראה ד תתל"ג — תתל"ד, 73 למנין א"ה. זמן כות הנציב לופוס לא נודע בדיוק.

פרק י"א. א-ב. היעשה הניספר כאן הוא סתום במקצת. אין אנו יודעים את

וסגירת בית-חוניו

(וכפ"ז, פרק י, א-ד. פרק י"א, א-ב)

הסבה שהביאה את הנציב הרומאי לחשוך ביהודי קיריני כי הם רוצים למרוד ברומאים¹ אמנם ב"חיי יוסף" ספר המחבר, שהצליח הסיקרי יונתן להתקשר על הרומאים עם אלפים מיהודי קיריני — ופה מבאר, שהאנשים לא הזדינו בכלי-נשק. — לפי דעת המחבר רצה הנציב של ארץ קיריני, קטולוס, להראות לקיסר, כי גלה קשר גדול כנגד הרומאים, שלקחו חלק בו לא יהודי קיריני לבד, כ"א גם טובי יהודי יתר מקומות הגולה. הנציב לא רדף בזה אחרי הבצע, כי לא לעצמו, רק לקיסר החרים את נכסי הנאשמים, אולם רצה להמפרכם בהור מושיע ארצו וכתוק הסלום. הספור מטיע אור על הליכות הזדון והרצח של הנציבים הרומאים, — אחרי שהמית הנציב שלשת אלפים מעשירי היהודים, אנשים נקיים, בלי משפט — פטר אותו הקיסר מלחמת את הדין. — ג. כדי להצדיק את מעשהו ביהודי קיריני רצה הנציב להראות, כי הקשר היה גדול מאד וגם יהודי יתר הארצות השתתפו בו. על יוסיפוס העליל — על-ידי יונתן הסיקרי — שפזר מכספו להכין נשק למורדים, לפי דברי המחבר ב"חיי יוסף" (לכמה-זאת מבאר כאן, שלא היה שום נשק ליהודי קיריני). אולם הקיסר לא רצה לשכנך עוד דם נקי כדי לכסות על חובעות הנציב ועל-כן עשה חקירה ודרישה ופטר את כל הנאשמים. — הדבר הזה היה, כנראה, בשנת תתל"ד — 74. חרם השפיר בקיריני לא נשכח בקרב היהודים, ובימי טרינוס — אחרי ארבעים שנה — קראו למרידה גדולה כנגד הרומאים במדינה הזאת. — ה. המחבר התם את הספר במהלל! תכנו (מצד האמת שבו), כדרך רב המתבררים היוגים. על-דבר האמת הזאת דברתי בארכה במבוא הספר

לוח מאורעות המלחמה

על-פי ספר מלחמת היהודים

שמות החדשים המקדוניים בהתאמה לחדשים העבריים

קַסְנְתִּיקוֹס	—	ניסן	לואוס	—	אב	אַפְּלִיּוֹס	—	כסלו
אַרְטִמִּיסִיוֹס	—	אייר	גַרְפִּיאִיוֹס	—	אלול	אַוּדִינִיוֹס	—	טבת
דִּיִּסִיוֹס	—	סיון	הֶפְרֶבְּרִיּוֹס	—	תשרי	פְּרִיטִיוֹס	—	שבט
פְּנִמוֹס	—	תמוז	דִּיוֹס	—	חשוון	דִּקְטִרוֹס	—	אדר

ג"א תתכ"ו — 66 למנין אמות-העולם

בא צסטיוס גלוס אל ירושלים ושמע את התלונות על פלורוס, ב, י"ד, ג.	קדם הפסח
וזכו היננים (הטורים) שבקיסריה במשפט הקיסר וזאת היא התחלת המלחמה, ב, י"ד, ד.	בתחלת אייר (ארטמיסיוס)
עשו היונים נאצה בחצר בית-דכנסת בקיסריה, ויהודי העיר כרחו עם ספרי-התורה אל נרכתא, ב, י"ד, ה.	ביום השבת
שלח הנציב פלורוס לקחת כסף מאוצר המקדש והקים מהונה גדולה בירושלים, ב, י"ד, ו.	" " (היום לא נודע)
רצח גדול בירושלים וחרבן השוק העליון על-ידי פלורוס [ב, י"ד, ט], ב, ט"ו, ב.	ט"ז אייר
בקשו טובי-העם להשקיט את סערת הלבבות בירושלים, ב, ט"ו, ב; פלורוס דרש מאת היהודים לקבל בכבוד את פני הגדודים הבאים לירושלים, שם, ג.	י"ז אייר
העליבו הגדודים הרומאים הנכנסים אל ירושלים את היהודים כבצות פלורוס, וקמה מהומה ומבוסה גדולה בשערי ירושלים. פלורוס בקש לכבוש את הר-הבית ולא הצליח ועזב את ירושלים, ב, ט"ו, ה-ו.	סמוך ליום התוא
באו אגריפס השני ונאפוליטנוס אל ירושלים. אגריפס נסה להשקיט את היהודים והצליח בתחלה, ב, ט"ז, ד-ה; אחר-כך הקרח לעזוב את ירושלים, ב, י"ז, א.	זמן קצר אחר-כך
בטל אלעזר בן חנניה את הקרבנות לשלום הקיסר, ב, י"ז, ב; המורדים כבשו את מצדה, שם.	ביום לא-ידיוע
שלחו טובי-היהודים אל אגריפס השני והוא שלח להם ג אלפים רוכבים, וכמה טיחמת-אחים בירושלים, ב, י"ז, ד. מלחמות קשות בין טובי-העם וצבא אגריפס ובין המורדים, ב, י"ז, ה.	זמן קצר אחר-כך
	[ז-י"ג אב]

י"ד אב (לואוס)

יום קרבן העצים. התגברו המורדים על חיל אגריפט ודחפו אותו אל ארמון המלך ושרפו את בתי אצילי-ירושלים, ב, י"ז, ו.

ט"ו אב [יום המחרת]

עלו המורדים על הכירה (אנסוניה) וכבשו אותה אחרי מצור שני ימים, ב, י"ז, ז (על-דבר היום צ"ן ב"הערות ובאורים"). עלה מנחם ראש-הקנאים לכבוש את ארמון הורדוס ושלח את היהודים אנשי-חיל אגריפט בשלום, ושארית הרומאים נמלטו אל שלשת מגדלי הארמון, ב, י"ז, ח.

ו אלול (גרפיאוס)

נהרגו חנניה כהן גדול ואחיו חזקיה בידי המורדים, ב, י"ז, ט. נהרג מנחם הגלילי בידי אנשי אלעזר בן חנניה, ב, י"ז, ט. כרתו אנשי אלעזר בן חנניה ברית עם הרומאים הנצורים במגדלי ארמון הורדוס, והמיתו אותם להפך את הברית, ב, י"ז, י. באותו יום נרצחו כ אלף יהודי קיסריה בידי הַנְּבִיִּים, ב, י"ח, א, ופלורוס מכר את הנסארים לעבדים, שם.

זו אלול (יום המחרת)
זמן קצר אחר-כך
ביום לא-ידוע.—יום השבת

ג תתכ"ז — 66—67 למנין א"ה

זבראשית תשרי

רציחות גוראות ביהודים כערי סוריה ובאלכסנדריה של מצרים, ב, י"ח, ב ולהלן.

זבחהש תשרי
בחג הסכות

עלה צסטיוס גלוס על ארץ יהודה, ב, י"ח, ט. שרף צסטיוס גלוס את לוד, שיושביה עלו לרגל לירושלים, ב, י"ט, א.

בשבת

יצאו יהודי ירושלים לקראת צסטיוס גלוס אל גבעון והמיתו רבים מחילו, ב, י"ט, ב.

זכ"ז—כ"ט תשרי

קנה צסטיוס גלוס בהרצופים, וקוה שבני ירושלים ימטרו את העיר בידו, ב, י"ט, ד.

ל תשרי (הפּרְבָּטִיּוֹס)

נכנס צסטיוס גלוס אל העיר (החדשה) ועמד לפני חומת הרי-הבית והעיר הישנה, ב, י"ט, ד.

חמשה ימים

צר צסטיוס גלוס על הרי-הבית, ב, י"ט, ה.

ביום הששי (ה חשון)?

עזב צסטיוס גלוס את מצור ירושלים ופנה אל הר-צופים, ב, י"ט, ז. (צ"ן "הערות ובאורים").

ביום המחרת (ה חשון)?

פנה צסטיוס גלוס אל גבעון, ב, י"ט, ח. (צ"ן "הערות ובאורים").

ח חשון (ד'יּוֹס)

ברח צסטיוס גלוס מגבעון ואחרי מגפה גדולה כחילו נמלט אל בית-חורון ואף אנטיפטריס [ב, י"ט, ח], ב, י"ט, ט. נלוו כף אזרחי ירושלים אל המורדים והקימו ממשלת-חרות ובראשה את יוסף בן גריון ואת חנן בן תנן, ומנו שרי-מדינות, ב, פרק כ.

סמוך לזמן ההוא

אחר-כך

שלח גירון קיסר את אספטיגוס להכניע את היהודים. סולץ אספטיגוס דרך לחילו עד חומת יודפת, ג, ז, ג. בא יוסף בן מתתיהו מטבריה אל יודפת, ג, ז, ג (על-דבר פרט היום הזה צ"ן ב"הערות ובאורים" לספר ג, ז, ל"ג, גם ל"ו).

[י"ז—כ אֵיָר]

כ"א אֵיָר (אַרְטַמִּיּוֹס)

- החל אספסינוס את מצור יודפת, ג, ז, ד (עין ב.הערות
ובאורים במקום הג"פ).
כבש טרינוס את העיר יפה אחרי מסבה נורא בגלילים,
ג, ז, פ"א.
כבש פלצירוס את הר גרזיוס ועשה סבה גדול בשמרונים,
ג, ז, פ"ב.
ג"ה אחד מפליטי יודפת פרומאים תחבולה לכבוש את
המנצרה, ג, ז, פ"ג.
נכבשה יודפת על-ידי הרומאים (ג, ז, פ"ד-פ"ה),
ג, ז, פ"ו.
כבש אספסינוס את יפו והחריבה, ג, ט, ג-ד; נח
עשרים יום בעיר קיסריה של פיליפוס, ג, ט, ז;
כבש את העיר טבריה, שם, ח.
גמר אספסינוס את כבוש טריכי אחרי מלחמות קשות ועשה
שפטים במורדים היהודים הרבים שנפלו בידו, ג, י.
מרדו יושבי גמלא באגריפס השני וברומאים, ואספסינוס
עלה עליה עם חיילו, ד, א, י.

ג תתכ"ח — 67-68 למנין א"ה

- ביום לא-ידוע (בחודש תשרי) מגפה נוראה של הרומאים הפורצים אל גמלא, ד, א, ד-ה.
כבוש הר-תבור על-ידי פלצירוס, ד, א, ח.
נכבשה גמלא על-ידי הרומאים אחרי מלחמה קשה
וממטכה, ד, א, י.
כבש טיטוס את גוש-חלב, ד, פרק ב.
מלחמות-אחים בירושלים (כין הקנאים ובין אורתי העיר),
ד, פרק ג; האדומים כאו אל ירושלים והמיתו את
הכהנים הגדולים, שם, פרק ד ולהלן; שלטון הקנאים
בעיר, שם, פרק ו; אחר-כך נעשה יוחנן בן-סלוי לעריץ
בעיר, ד, ז, א.
עלה אספסינוס על עבר-הירדן וכבש את גדור, ד, ז, ג.
מגפה גדולה של המורדים על שפת הירדן, ד, ז, ד-ו;
כל עבר-הירדן נכבש על-ידי הרומאים.
עלו הסיקריים היושבים במצדה על עין-גדי והמיתו את
יושביה ושללו את רכושם, ד, ז, ב.
עלה אספסינוס על תמנה, לוד ויבנה וכבש אותן, ד, ח, א;
אחר-כך החריב את חלק ארץ אדום, שם.
חנה אספסינוס בקנה, ד, ח, א.
עלה על יריחו וכבש אותה, ד, ח, ב.
נכבשה העיר גרש (או: גור?) על-ידי הרומאים, ד, ט, א;
אספסינוס שב אל קיסריה והשכית את המלחמה לשנה
אחד, ד, ט, ב; שמעון בן גיורא וגודדו פשטו על
ארץ אדום, ד, ט, ג ולהלן.

("יום המחרת")

כ"ה סיון (ד'קס"ו)

כ"ז סיון

וביום האחרון של סיון,
יום מ"ז למצור יודפת)

א תמוז (פנמ"ס)

אחר-כך

ח אלול (ג'רפ"א"ס)

כ"ד אלול

ביום לא-ידוע (בחודש תשרי)

כ"ג תשרי (הפ"ברט"ו)

אחר-כך

בחרף של שנה זו

ובקץ שלאחריו

ד אדר (ד'סטרו"ס)

אחר-כך

בחג הפסח

באביב

ב סיון (ד'קס"ו)

וג' סיון

בקץ

ג תתכ"ט — 69 למנין א"ה

בחדש ניסן (קסנתיקוס) נכנס שמעון בן גיורא אל ירושלים והחל להלחם ביוחנן בן לוי ובקנאים בחוך העיר, ד, ט, י"ב. יצא יוספינוס מקיכריה וכבש את גופנא ואח עקרבתא ואת ארץ ארום, ד, ט, ט. נבחר אכפסינוס לקיסר על-ידי אנשי-צבאו והלגיונות בסוריה ובמצרים, ד, י, ד-ו, ובעיר בארות צוה לכתת את יוסף בן-מתתיהו ממוסרותיו, שם ז.

ג תתל"ל — 70 למנין א"ה

בחרף מרדו הקנאים ביוחנן בן לוי ושלש סיעות נלחמו זו בזו בירושלים, ואכמי התבואה נשרפו, ה, פרק א. החל טיטוס להלחם במטכות ירושלים, ה, פרק ב. ההגברו אנשי יוחנן מגושר-חלב על צריהם הקנאים בעת הקרבת הפסחים והכניעום; רצח גדול בעורה, ה, ג, א. עזב טיטוס את מקום מחנותו בהר-צופים וחנה סמוך לחומת העיר לה, ג, ב, ה, י"ג, ז. נחשב בעיני המחבר ליום הראשון של מצור ירושלים על-ידי דבריו, ה, ז, ב. וצין בהערות ובאורים, שם. שפכו הרומאים סוללות על החומה החדשה, ה, ו, ג, והחלו להרעיש את החומה בכרים, שם, ד; כמעט הצליחו היהודים להרוס את הסוללות, שם, ה. כבשו הרומאים את החומה החדשה, ה, ז, ב. החלו הרומאים לשפוך סוללות על החומה הישנה, ה, י"א, ד. צין בהערות ובאורים. כבשו הרומאים את החומה השניה ואחרי מלחמה קשה גדשו משם, ה, ח, א. כבשו הרומאים שנית את החומה השניה והרסו אותה, ה, ח, ב. שלש טיטוס לצבאו את משכנהו, ה, ט, א. שלח טיטוס את יוכפ בן מתתיהו לנבר שלום אל יושבי העיר, ה, ט, ב-ד; הרעב התחזק בירושלים, ה, פרק י. נגמרה עבודת הסוללות הרומאיות על החומה הישנה, ה, י"א, ד; יוחנן בן לוי הרס (ביוס הוא או למחרתו) את הסוללות שעל הבירה על-ידי חתירה, שם. הרס שמעון בן גיורא את הסוללות שעל העיר העליונה ביר רמה, ה, י"א, ה. בנה טיטוס זיקק על העיר בשלשה ימים, ה, יב, ב, והרעב גדל עוד יותר בעיר, שם. החל טיטוס לבנות סוללות חדשות על הבירה, ה, י"ב, ד וגם ו, א, א. צין בהערות ובאורים.

(קסנתיקוס)

ה סיון (דיסיוס)

בקין

בחרף

ובחדש ניסן

י"ד ניסן (קסנתיקוס)

בו ביום

וכ"ג ניסן

אחר-כך

ז איר (ארטמיסיוס)
י"ב איר

(י"ב איר)

(ט"ז איר)

ארבעה ימים אחר-כך

ביום החמישי (י"ט או כ איר?)

כ"ט איר

שני ימים אחר-כך (ב סיון?)

אחר-כך

וסביב לי סיון

המחבר מסר את מספר חללי הרעב בירושלים שהסלבו דרך אחד משערי ירושלים עד היום ההוא, ה' י"ג, ז'. נשלמו הסוללות החדשות שנשפכו על הבירה, ו' א, א. התנפל יוחנן בן לוי על הסוללות החדשות ולא יכל להן, ו' א, ג, ושיטוס צוה להרעיש את חומת הבירה, שם. הרסו אחדים מבחורי חיל הרומאים לעלות על הבירה ונפלו חללים, ו' א, ו'.	ראש חדש תמוז (פגמוס)
נכבשה הבירה על־ידי הרומאים ואִלָּה רצו להבקיע את הר־הבית ואחרי מלחמה קשה נהדפו משם, ו' א, ז—ח. החלו המלחמות הקשות על הר־הבית. (עין ב.הערות ובאורים, ו' ב, א).	וסביב לראש חדש תמוז סמוך לאותו יום
בטלה עבודת התמיד ויוסף בן מתתיהו נשלח לדבר שלום אל יוחנן בן לוי, ו' ב, א; רבים מטובי־ירושלים נמלטו אל הרומאים, ו' ב, ב. עין ב.הערות ובאורים. שרפו היהודים את האולם הצפוני־מערבי של הר־הבית, ו' ב, ח.	ג תמוז
שרפו הרומאים את האולם (הצפוני?) של הר־הבית, ו' ב, ח. מטכו היהודים את הרומאים אל האולם המערבי ושרפו אותו עליהם, ו' ג, א.	ה תמוז
שרפו הרומאים את כל האולם הצפוני של הר־הבית, ו' ג, ב. נשלמו הסוללות ששפכו הרומאים על העזרה, ו' ד, א; הרומאים נסו לעלות על העזרה בסערה ונגפו מגפה קשה, שם; טיטוס צוה לשלוח אש בשער העזרה (אחד שערי הצפון), שם.	יז תמוז
צוה טיטוס לכבות את האש בעזרה ונועץ עם שריו על־דבר גורל ההיכל, ו' ד, ג.	וכ"ב תמוז
היהודים התנפלו על הרומאים שומרי הר־הבית ונגפו לפניהם וברחו אל ההיכל, ו' ד, ד, אבֶּלֶתֶךָ פרצה תגרה חדשה בין היהודים ובין הרומאים ואחד מחיל הרומאים שלח אש בהיכל. שרפת ההיכל, י' ד, ה—ז.	כ"ד תמוז כ"ז תמוז
שרפו הרומאים את שארית המקדש, ו' ה, ב. התריבו הרומאים את העיר התחתונה.	וכ"ח תמוז ח אב (לואוס)
החלו הרומאים לטפוח סוללות על העיר העליונה [ו], ת, א], ו' ח, ד.	יט אב
נשלמו סוללות הרומאים ונכבשה העיר העליונה, ו' ח, ד. השחר עלה על מוקד ירושלים, ו' ח, ד.	י אב
ג תתל"ב או תתל"ג — 72 או 73 למנין א"ה.	אחר־כך אחר־כך י"ט אב
המיתו מגני מצדה את עצמם, שלא יפלו בידי הרומאים, ז, ט, א.	ז אלול (גרפיאיוס) ח אלול
נכנסו הרומאים אל מצדה, שם.	י"ז ניסן

מפתח

סמן כוכב * כראה על ערך שמדובר עליו במקומו
בהערות ובאורים:

באותיות הרימיות נמסרה כאן תמיד הכתיבה הרוגית
(ולא היוגית) של שם העצם הפרטי.

אגריפס (א) ידיו, א, כ"א, ח (עין גם א, ד, ב, שם, ח, ד).
אַגְרִיפִּינָה. אשת הקיסר קלודיוס, אמו של גירון קיסר, ב, י"ב, ח. (הומתה בידי בנה, שם, י"ג, א.)
אַגְרִיפָּס (א). (Marcus Vipsanius Agrippa) חתנו וידידו של הקיסר אוגוסטוס, אוהבו של המלך הורדוס, א, כ, ד, שבה לכבודו בנינים, שם, כ"א, א, גם ח, וחקק את שמו על סער ההיכל, שם.
אַגְרִיפָּס (ב). מלך היהודים, בן אריסטובולוס (ד), שנהרג על ידי הורדוס אביו. ואשתו ברניקי, א, כ"ח, א, ג, ט, ה; גרדף על ידי טיבריוס קיסר, ידיו של גיוס (קליגולה), שם, הוקם למלך בנחלת טיבריוס זורו, שם, ו, קבל גם את נחלת אנטיפס, שם; נסע אל רומי והקים פשרה בין מוצצת-הוקנים ובין קלודיוס קיסר, ב, י"א, ב וכו'. נעשה למלך על כל ארצות זקנו הורדוס, שם, ה; החל לבנות חומה על ירושלים, שם, ו; מותו ועסקי משפחתו, שם.
אַגְרִיפָּס [השני] (ג). בן אגריפס (ב) ואשתו קפרוס. נעשה למלך בכלקיס על ידי קלודיוס קיסר, ב, י"ב, א; קבל ממנו את נחלת פלימוס; הבשן, טרכון והגולן ועוד, שם, ח; קבל עוד ארבע צרים בארץ-ישראל מנירון קיסר, שם, י"ג, ב; הלך אל אלכסנדריה, ב, ט"ו, א; בשובו אל ארץ-ישראל מצא את העם סוער

עיר בעבר-הירדן הדרומי (פריה), ד, ז, ו (אבל-שטים).
אַבִּילָא (Abila). עיר שנתן הקיסר נירון לאגריפס השני בעבר-הירדן (ואפשר שהיא הנ"ל), ב, י"ג, ב.
אַבִּילָא. מנהגי אבלות אצל היהודים, ב, א, א, ג, ט, ה.
אַבְרָהָם (אבינו). ישב בחברון, ד, ט, ז; היה מעין מלך ותחתיו שי"ח נשיאים, שלכל אחד מהם היה חיל גדול, ה, ט, ד.
אַבְרָיִים (Iberi). העם היושב באספמיה, למדו החרות, נכנע תחת הרומאים, ב, ט"ו, ד.
אַבְשָׁלוֹם. חותנו וידו של אריסטובולוס (ב) המלך החשמונאי. נפל בשבי בידי פומפיוס אחרי כבוש ירושלים, א, ז, ו.
אַבְשָׁלוֹם. ידיו של ראש הסיקריים מנחם, נהרג בירושלים בידי אנשי אלעזר בן חנניה, ב, י"ז, ט.
אַגְסִיפֵּיאֵס. מלך הלקזימונים, הגיע במלחמה עד לב ארץ אסיה, ב, ט"ו, ד.
אַגְרִיפִּיוֹן (Agripeum). בשם הזה קרא הורדוס לאחר מבתי הארמון שלו בירושלים, על שם אגריפס (א), א, כ"א, א.
אַגְרִיפִּיטָס. כה קרא הורדוס המלך לעיר אנתדון הבנויה מחדש על ידיו, על שם

תמורות, שם; הם באו לפני שער ירושלים, שם, ויושע הכהן הגדול פנה אליהם בדברי-כבושים, שם, ג, תשובת אחד מראשיהם, שם, ד; לא רצו לסור מעל העיר, שם, ה; נכנסו בלילה בעזרת הקנאים אל העיר, שם, ז, ועשו מטבח גדול לבני ירושלים אשר בהר-הבית, שם, ה, א; רצחו את הכהנים הגדולים והתעללו בנבלותיהם, שם, ב; השמידו את כל אנשי שלום העם, שם, ג; עזבו את העיר, שם, ו; נלחמו עם שמעון בן גיורא, שם, ט, ה; האדומים אשר בירושלים מרדו ביוחנן בן לוי, שם, י"א, התחברו אל צבא שמעון בן גיורא בירושלים, ה, ו, א; עשו גבורות במלחמה עם הרומאים, ו, א, ח; שם, ג, ו; רצו לנפול אל הרומאים, שם, ח, ב; משפט המחבר עליהם, ז, ה, א.

אַדְרֵיָהּ (אַדְרֵיָס) (Adreus). עיר באדום. נכבשה על-ידי הורקנוס (א), א, ב, ו; נבנתה מחדש על-ידי גבגבוס הרומאי, שם, ח, ד.

אַוּגוּסְטוּס. עֵין צִיזֵר (ג).

אוֹלָם. א) האולמים של הר-הבית, א, כ"א, א, היו כלם כפולים (סמיו לפניו מסטיו), ה, ה, ב; האולם המצרי, ו, ב, ז, שרפתו, שם, ט; שם, ג, א, האולם הצפוני נשרף על-ידי הרומאים, שם, ב; הרומאים שרפו את כל שרידי האולמים ונשאר רק אחד; שם, ה, ב; האולמים המחברים את הר-הבית עם הגיבנה הנפלאים ביפיים. נשרפו על-ידי סבינוס בהיותו במצוק בירושלים, ב, ג, ב-ג, המורדים הרסו אותם בימי פלורוס, שם, ט"ו, ו, ואחרי תוכחת אגריפס השני החלו לבנותם מחדש, שם, י"ז, א; אחרי כבוש הגיבנה שלחו בהם היהודים, ט, ו, ב, ט. - ב) האולם של ההיכל, לא היו לו דלתות, י, ה, ה. - ג) אולמי עמודים הקים הרודוס בערים רבות, א, כ"א, י"א. - ד) אולם אֶקֶטֶטִיָה - עֵין אוֹקֶטֶטִיָה.

מאד מהמת רציחות פלורוס, שם, ט"ז, א, נשא משא ארך לפני עם ירושלים להכניע לפני הרומאים, שם, ג-ד; הִכְרַח לברוח מירושלים, שם, י"ז, א; שלח צבא אל ירושלים לחזק את אוהבי השלום, שם, ד; אחר-כך היה את צבאיו גלוס בעלותו על ירושלים, שם, י"ח, ט, שלח לדבר שלום אל יושבי העיר, שם, י"ט, ג; המעשה שקרה לאחד משריו, שם, כ"א, ג; שלח צבא-עזר לאכפטיגוס, ג, ד, ב, עשה לו אכפטיגוס, שם, ט, ז וכו'; מכר את היהודים הסבויים לעבדים, שם, י; ערי מלכותו בגולן, ד, א, א; סיליקה וסוגני נכנעו תחתיו, שם; צר על גמלא ולא הצליח, שם, ב; נמצא במחנה אכפטיגוס בשעת מצור גמלא ונפצע על-ידי אבן, שם, ג; נסע עם טיטוס אל רומי לברך את הקיסר גלבה, טב, ט, ב; בגבול ארצו עובר גהר השבת, ז, ה, א.

אַדוּם (נגב יהודה). נכבשה על-ידי יוחנן-הורקנוס (א). עריה אדורים וברשה, א, ב; י; משם יצא אנטיפטרוס (א), שם, ו, ב; הורדוס עבר בה בשעת מנוכתו מפני אנטיגנוס, שם, י"ג, ח, נאמנה בברית הורדוס, שם, ט"ו, ו; מרדה בו, שם, י"ז, ב; מרדה בארכילאוס, ב, ו, ג; נכבשה על-ידי ירוס, שם, ה, ג; סרה לממשלת ארכילאוס, שם, ו, ג, ממלכת-החרות שבירושלים שלחה שמה שלשה כרי-צבא, שם, כ, ד; שמעון בן גיורא פשט עליה, שם, כ"ב, ב; נחשבה לפלך ביהודה, ג, ג, ה, אכפטיגוס כבש בה מקומות אחדים, ד, ח, א. - אדום-רבה, שם, ט, ד; שמעון בן גיורא נלהם בה והחריב אותה, שם, ה-ז. - אדום העליונה נכבשה ונחרבה על-ידי צראליס, שם, ט.

אֶדְוָמִים. העם היושב באדום (נגב יהודה). ראשיהם אספו צבא לגרס את שמעון בן גיורא, ג, כ"ב, ב; בעצת יוחנן בן לוי ילחו אליהם קבאי ירושלים לבקש עזרה י, ד, א, עם פרא ואכזר ואיהב

בארץ, ב, י"ד, א, שם, ב; לפניו חובא
נביא הפרענות ישוע בן חנניה, ו, ה, ג.
אַלְדֹּרֹס. כפר בארץ אדום, ד, ט, ו, יש
אומרים, שהוא עיר חֲלָהוּלִי.

אַלְיָהוּ הנביא. רבו סף אלישע הנביא, ד, ה, ג.
אַלְיָרְיָה. ארץ בין תרכיה ובין דְּלִיִּילָה,
יושביה נכבצו לפני הרומאים ושני לגיונות
חנו בקרבה, ב, ט"ז, ד.

אַלְיָשַׁע הנביא. רפא בחפלה ובמעשה את
מי יריחו, ד, ה, ג.
אַלְיָתְרוֹס (עכשו נקרא נהר אל כביר).
נהר, א, י"ח, ה.

אַלְכְּסָא (Alexas) (א). ידידו של אנטוניוס.
הורדוס המלך עליו לפני אוקטוניוס
קיסר וקבר גזיפה, א, ב, ג.

אַלְכְּסָא (ב). גיסו של הורדוס. בעלה
השלישי של שלמית אחותו, א, כ"א, ו;
קבל פקודה מהירדוס להמית את טובי
היהודים העצורים ביריחו אחרי מותו,
שם, ל"ג, ו; לא מלא את הפקודה, ושלח
את היהודים לחפשי, שם, ח.

אַלְכְּסָא (ג). אחד מאנשי גדוד יוחנן בן
לוי. עשה גבורות במלחמה עם הרומאים
בקרבת הר־הבית, ו, א, ה, שם, ב, ו.
אַלְפִּסְטָדְרָה (א) (שלמתא, שלמיגון וכו').
מלכה ביהודה מגושפחת החשמונאים. אשה
יראת־אלהים ורודפת שלום, ששמעה
למצות הפרושים, י"א, פרק ה.

אַלְכְּסָדְרָה (ב). בת המלך אריסטובולוס
החשמונאי (ב). נטאה לפיסיכיון בן תלמי מלך
כלקיס, ואחר־כך לתלמי בן מינאי אביו,
א, ט, ב.

אַלְפִּסְטָדְרוֹס (א) (מקדון, הגדול). זכר
גבורותיו, ב, ט"ז, ד; נתן ליהודים
משפטי אורחים באלכסנדריה של מצרים,
שם, י"ח, ז; בעל מזל מִיְחָד, ה, י"א, ג;
הקים שערי ברזל על מעבר־ההריב
[הכספי], ז, ז, ד.

אַלְכְּסָדְרוֹס (ב) [ינאי]. מלך היהודים
מבית החשמונאים. בדרי ימי מלכותו, א,
פרק ד; מצבתו בירושלים, ה, ז, ג, בנה
את הכבז מכור, ו, ה, ב.

אַרְסֵטוֹס (נ"א אֶרְסֵטוֹס). איש־קוס, יוני,
אוהב אלכסנדרוס (ד) בן הורדוס. דבר
עליו טוב באזני אביו, א, כ"ו, ה.

אַוּת. אותות מבשרי העתיד. א) אותות
נבואה על מלכות אספסינוס העתידה, ג,
ח, ט. — ב) אותות־נבואה על חרבן העיר
והמקדש, ו, ה, ג.

אַחִיאֵב. בן דודו של המלך הורדוס, א,
ל"ג, ז; היה סר־צבא המלך בארץ
אדום, ב, ד, א, שם, ה, ג.

אַחְשֹׁרוּשׁ (Xerxes) מלך פרס. בימיו שבו
עולי הגולה מבבל, ב, ו, ב; מלחמתו עם
היונים יושבי אתיני וכפרטה, שם, ט"ז, ד.

אַטְרִיטִינוֹס. מליץ רומאי. הציג את הורדוס
לפני המרצה (פֶּטְרוֹס) ברומי, א, י"ד, ד.
אַיְנִיס. אחד פליטי ירושלים שנמלטו אל
הרומאים, ה, ז, ד.

אַיְרִינִי (ברומית) (Pax). אלידת הכלום.
אספסינוס הקים לה מקדש ברומי והגיה
שם את שלש בית־המקדש סבירושלים,
ז, ה, ז.

אַיְרִיקֵס (Eurycles) ברומית). איש־תככים
מִלְקָדִימוֹן, שבא אל ירושלים ומצא חן
בעיני הורדוס ונשכר לֶאֱנִיפֶטְרוֹס בכסף
והוציא דבה על אלכסנדרוס ואריסטובולוס;
מעשיו ונכליו, א, סרן כ"ו, יתר מפסי
נבלותיו ותועבותיו, שם, פרשה ד; הקיסר
דן אותו לגלות, שם.

אַכִּיב או כזיב (Ekdippa). עיר על שפת
הים (בשרון), א, י"ג, ד.

אַכְּסָדְרָה (א) המערבית של העזרה. יוחנן
בן לוי בקש לבנות עליה מגדלי מצור,
ה, א, ד. — ב) הצפונית של העזרה.
הרומאים שפכו עליה כוללה, ו, ב, ז. —
ג) הצפונית־מערבית (?). של העזרה.
טיטוס הרעיש אֶתָּה בכרים ששה ימים
ולא הצליח. שם, ד, א. — ד) אכסדרות
בנה הורדוס בערים רבית, א, כ"א, י"א.
אַכְּסִיּוֹן. אחד מגבורי ה־הולוגיה היונית,
ב, ה, י"א.

אַלְבִּינוֹס (Luccelus Albinus). נציב רומאי
ביהודה, אוהב בצע וחמס, הרבה לד

של מצרים]. צפה את שערי העזרה
זחב, ה, ה, ג.

אַלְכַסְנַדְרוֹס (ח). טיבריוס יוליוס. בן
אלכסנדרוס (ז). [המיר את דתו]. היה
נציב ביהודה, ב, י"א, ו; ואחר-כך נציב
במצרים, שם, ט"ו, א; ערך מטבח גדול
ליהודי אלכסנדריה, שם, י"ח, ז-ח; ו;
הכיר את אספסינוס לקיסר, ד, י, ו;
המצביא הראשי בצבא טיטוס, ה, א, ו;
פקד את שומרי הדיק, שם, י"ב, ב;
הסתתף במועצה על-דבר גורל ההיכל
ולא רצה להחריבו, ו, ד, ג.

אַלְכַסְנַדְרוֹס (ט). יהודי שיצא בראש המין
גדול להנקם בשמרונים בימי הנציב
קומנוס, ב, י"ב, ד.

אַלְכַסְנַדְרוֹס (י). אחד מטובי היהודים
בקיריני. נחרג על-ידי הנציב הרומאי,
ז, י"א, ב.

אַלְכַסְנַדְרִיָּה של מצרים, א, י"ד, ב; אחי
אנטיפילוס היה רופא, שם, ל, ז; אגריסט
השני נסע שמה לברך את הנציב החדש
אלכסנדרוס, שם, ט"ו, א; גדלתה ומדת
ארכה ורחבה, שם, ט"ז, ד, צמיחת קהלת
הירודים בעיר וזכותיה, שם, י"ח, ז;
המריבה בינה ובין היונים, שם, הנציב
שלח את הלגיונות הרומאים והם הציפו
את השכונה היהודית במצולה של דם,
שם, ח; טיטוס נסע שמה לקחת את
הלגיונות שבה למלחמה עם היהודים
בארץ-ישראל, ג, א, ג; אספסינוס טנה
אל העיר הזאת להכין את מלכותו, ד,
י, ה; האור נמל העיר, שם; אספסינוס
קבל בה את שליחי כל ארצות הישוב
הבאים לברכו, שם, י"א, ה; היא העיר
השניה ברבוי אוכלוסיה בכל העולם כלו,
שם; כחורי העיר בצבא טיטוס, ה, א, ו;
שם, ו, ה; טיטוס עבר עליה בשוכו מן
המלחמה, ז, ה, ג; פליטי הטיקריים
הקימו בה מהומות בקרב היהודים, שם,
י, א.

אַלְכַסְנַדְרִיָּן. מבצר בארץ יהודה בראש
הר. אריסטובולוס המלך ברח אליו מפני

אַלְכַסְנַדְרוֹס (ג). בן אריסטובולוס המלך
ההשמונאי. הובל יחד עם אביו בשבי
אל רומי על-ידי פומפיוס ונמלט בדרך,
א, ז, ז; אסף צבא רב בארץ יהודה
ומרד ברומאים ובהרקולנוס ונלחם אתם
מלחמות קשות ונגף לפני שרי חיל
גבניווס, שם, ח, ב-ד; מרד שנית ונגף
מחדש, שם, ז; הומת על ידי פציפיון
באנטיוכיה, שם, ט, ב; בתו מרים נשאה
להורדוס, שם, י"ז, ח.

אַלְכַסְנַדְרוֹס (ד). בן הורדוס ממרים
החשמונאית. התחנך ברומי עם אחיו
אריסטובולוס, א, כ"ג, א; נשא את בת
מלך קפודקיא, שם; טסם את אביו, שם;
נכוח מחתמו של אחיו אנטיפטרוס, שם,
ב; אביו ירא מפניו ותפשו ומשכו אל
רומי למשפט הקיסר, שם, ג; נגנעם
לשונו מצא חן בפני הקיסר וכל
העומדים עליו, שם; הקיסר הקים שלום
ביניהם, שם; המשטמה לא חדלה, שם,
כ"ד, א-ב, א-ה; הפיס את דעת אביו, שם,
ה; שלשה טריסים הלשינו עליו, שם, ז;
הורדוס אסר אותו, שם, ח; כתב ארבעה
ספרים נגד שוטניו, שם, כ"ה, א; חותנו
ארכילאוס הקים שלום בינו ובין אביו,
שם, א-ו; איריקלס בדה עליו שקרים,
פרק כ"ו, א-ד; אורסטוס דבר עליו טוב,
שם, ה; בית-הדין של הורדוס דן אותו
למיתה ואביו צוה להמתו, פרק כ"ז;
בניו, שם, כ"ח, א-ב; נוכל אחד שם
עליו את שמו, ב, ז, א-ב; גראה
בחלום לאשתו, שם, ד; בניו מלכו
בארמיניה הגדולה, ב, י"ב, ו.

אַלְכַסְנַדְרוֹס (ב). נוכל ששם עליו לשקר
את שם אלכסנדרוס בן הורדוס. המעשה
עליו, ב, ז, א-ב.

אַלְכַסְנַדְרוֹס (ו). בן אלכסנדרוס (ד)
מאשתו גלפיריה, א, כ"ח, א. [בנו טיגרנס
היה מלך בארמיניה הגדולה. ע"ן ב,
י"ב, ו].

אַלְכַסְנַדְרוֹס (ז). [נשיא היהודים באלכסנדריה

בהתלהבות גדולה, שם, ז; קרובתו נצלה מן השחיטה, שם, ט, ב.

אַלְעֶזֶר (ה) בן סמי. איש-כפר-סכא שבגליל, מצבא יוסף בן מתתיהו ביודפת. התיז את ראש האיל הרומאי ומת מות גבורים, ג, ז, כ"א.

אַלְעֶזֶר (ו) בן שמעון. ראש הקנאים בירושלים. בירו היה איצר העם ושלל צטיוס גלוס, ב, כ, ג; עם ירושלים צר אליו אחרי המלסו אל הר-הבית, ד, ד, א; רב עם יותנן בן לוי, ה, א, ב; שם, ג, א; התחבר עמו מחדש, שם, ו, א.

אַלְעֶזֶר (ז) חברו של שמעון בן גיורא, ד, ט, ה.

אַלְעֶזֶר (ח). בן אחי שמעון בן גיורא. הצטין במלחמה עם הרומאים שהעפילו לעלות אל העזרה, ו, ד, א.

אַלְעֶזֶר (ט). גבור יהודי ממבצר מכור, נפל בשבי הרומאים, ויושבי העיר כרתו אתם ברית שלום למען הצל את נפשו, ז, ד.

אַלְפִים. ההרים הגבוהים, שהם משגב לגלים, ב, ט"ז, ד.

אַלְפִים. אחת נשי המלך הורדוס. ילדה לו בת, א, כ"ח, ד.

אַלְתָמוֹס. שר-צבא הערבים הנבטיים. נגף לפני הורדוס, א, י"ט, ה.

אַמָאוֹס (Amaus, ג"א Emaus). עיר בארץ יהודה. קסיוס הרומאי מכר את יושביה לעבדים, א, י"א, ב. אתרונגיוס הרוצח המית על-ידי העיר הזאת את אריוס שר-המאה וארבעים אנשי-חיל רומאים, ב, ד, ג; בשביל זה שרף ורוס את העיר, שם, ה, א; ראש פלך ביהודה, ג, ג, ה; אספסינוס הקים שם מצודה למחנהו, ד, ח, א; הלגיון החמישי קבל פקדה לצאת משם ולחנות על ירושלים, ה, , ו, ומלא את הפקדה, שם, ב, ג; מבני העיר הזאת היה חנוך, אחד מעושי דבר שמעון בן גיורא, שנפל אל הרומאים, ו, ד, ב; אספסינוס יסד שם מושבה לאנשי-צבאו, *ו, ו (זו עיר אחרת).

אַמְתוֹס (חמהא, המתן, עמתי). בעבר-הירדן אלכסנדרוס (ב) ינאי החשמונאי כבש אח

פומפיוס, א, ו, ה; אלכסנדרוס בנו חזק את ונובותיי, שם, ח, ב; גביניוס נלחם עליו והרסו, שם, ד-ה; אריסטובולוס שברח מרומי בקש לחדש את חומתו, שם, ו; הורדוס צוה על פרורא אחיו לבצר מחדש, שם, ט"ז, ג; מכתב מזיף של אלכסנדרוס בן הירדוס אל ראש המבצר, שם, כ"ו, ג; שם נקברו עצמות אלכסנדרוס ואריסטובולוס בני הורדוס עם עצמות אלכסנדרוס אביגמס, שם, כ"ז, ו.

אַלְמַפִּיָס. יוידו של המלך הורדוס, א, כ"ז, א.

אַלְמַפִּיָה. עיר באֲלִים שביון. את המחקים הידועים שבה המך הורדוס המלך בכספו, א, כ"א, י"ב.

אַלְמַפִּיָה. בת הורדוס ומלתי השמרונים, *א, כ"ח, ד.

אַלְנִים. (Alani). עם ממשפחת הסקהים. התנפל דרך שערי הברזל (שבקרבת הים הכספי) על ארצות מדי וארמיניה ונטא את שללן, ז, ד.

אַלְעֶזֶר (א) [בן מתתיהו החשמונאי ואחי יהודה המכבי]. דקר את הפיל המהדר במחנה הכורים ונחנק על-ידו, א, א, ה.

אַלְעֶזֶר (ב) בן דינאי ("בן הרצחן" שבמשנה סוטה, ט). עמד בראש הכון היהודים שנלחמו בשמרונים בימי הרציב קומנוס, ב, י"ב, ד.

אַלְעֶזֶר (ג) בן חנניה הכהן הגדול. פקיד בבית-המקדש, השבית את הקרבנות לשלום הקיסר, ב, י"ז, ב; אנכיו תפשו את העיר-העליונה, שם, ו; נלחם עם מנחם הסיקרי והמיתו, שם, ט; הוקם לשר-צבא בארץ אדום, שם, כ, ד.

אַלְעֶזֶר (ד) בן יאיר. ממשכת יהודה הגלילי קרובו של מנחם ראש הסיקריים. ברח מירושלים אל מזדה, ב, י"ז, ט; עמד שם בראש הסיקריים, ז, ח, א; הרומאים עלו עליו למלחמה, שם, ב; גס כשנאש מישועה לא רצה לברוח מן המבצר ונכא מאס לפניו אנשיו על-דבר מות גבורים, שם, ו; דבר שנית

קרימונה, ד, י"א, ב—ג; כבש את רומי, שם, ד.
אַנטוֹנוֹיוֹס (ה). כרמאה רומאי. נהרג בירודם, ג, ז, ל"ה.
אַנטוֹנוֹיוֹס (ו). ראש המצב הרומאי באשקלון.
 הכה את היהודים מכה רבה, ג, ב, א.
אַנטוֹנוֹיוֹס (א) בן יוחנן הורקנוס החשמונאי. כבש יחד עם אחיו אריסטובולוס (א) את שמרון ואת בית-שאן, א, ב, ז; היה אהוב לאחיו, שם, ג, א; אולם בשוכו מנצחון על כונאי חיהודים הומת על-ידי אחיו בנכלי המלכה אשת אחיו, שם, ב—ו.
אַנטוֹנוֹיוֹס (ב) בן אריסטובולוס (ב) החשמונאי. הובל בשבי אל רומי יחד עם אביו, א, ז, ז; ברח מרומי עם אביו, שם, ה, ו; אחר-כך נמצא באשקלון, שם, ט, ב; תלמי בן מינאי מלך כלקיס אספהו אליו, שכ, התאונן באוני ציור על הורקנוס ואנטיפטרוס, שם, י, א. אנטיפטרוס דבר עליו קטוח; שם, ב. תלמי בן מינאי והנציב פביוס ומירון נוסדו יחד להקימו ליושל ביהודה, שם, י"ב, ב; הורדוס גרשו מארץ יהודה, שם, ג; הפרהים כבשו את סוריה והקימוהו למלך ביהודה, שם, כרך י"ג; הטיל כום בדודו הורקנוס, שב, כרצה ט, מלחמתיו עם הורדוס, שם פרק ט"ז — עד פרק י"ח. נלקח בשבי על-ידי סוסיס הרומאי, שם, י"ח, ב, וראשו הֶחַז בגרון, שם, ג. זכר מפלתו, ה, ט, ד.
אַנטוֹנוֹיוֹס (א) [הרביעי] אפיפנס. מלך סוריה, צורר היהודים, פתיחה, ז; מעשיו הנוראים בארץ יהודה ומגפותיו, א, א—ד. זכר תועבותיו, ה, ט, ד; שלל את כלי ההיכל, ז, ג.
אַנטוֹנוֹיוֹס (ב) [החמישי] בן אנטיוכוס (א) היה גם הוא כונא היהודים. מלחמהו בארץ יהודה, א, א, ה.
אַנטוֹנוֹיוֹס (ג) [השביעי]. מלך סוריה. נלחם עם טריפון, וכמעין החשמונאי עזר לו, א, ב, ב. כ"ח צבא אל ארץ יהודה ונגף במלחמה, שם; נלחם עם הורקנוס (א)

העיר ואחר-כך גרש ממנה, א, ד, ב, ושוב כבש אותה והרסה, שם, ג.
אַמְתוֹס. עיר יהודית, שהקים בה גבניוס סנהוריה מיחדה (ואולי היא הנזכרת), א, ח, ה.
אַנְדְרֹמֶדָה. בת מלך כוש בתולוגיה היונית. רשמי הכבלים שעל גופה נמצאו על הסלע בקרבת יפו, *ג, ט, ג.
אַנטוֹנוֹיָה. עין [ה] בירה.
אַנטוֹנוֹיוֹס (א) Marcus Antonius. אחד מששת השליטים ברומי (טרימויר). היה שר-צבא בחיל גבניוס הרומאי, נלחם עם אלכסנדרוס (ג) החשמונאי, א, ח, ג, והצטן בעשוי גבורתו, שם, ד, נלחם עם אריסטובולוס (ב), שם, ו; אחרי נצחונו על קיסוס נסע אל אסיה והורדוס קנה אותו בשחד, שם, י"ב, ד, היה ידיד ישן לאנטיפטרוס, שם, ה; הקים את פצאל והורדוס לבטחים, שם; כעס על צירי היהודים, שהתאוננו על הורדוס, שם, ו, וצוה להמיתם, שם, ז; טנא את אנטיגנוס והקים את הורדוס למלך היהודים בהיותו ברומי, שם, י"ד, ד, התעכב באחיני וצוה ללכות חיל-עזר להורדוס, שם, ט"ז, ד; הורדוס עזר לו לכבוש את העיר שמש (פמוסטי) בקומחי, על נהר פרת, שם, ז; הקים את סוכוס לנציב על סוריה וצוהו לעזור להורדוס, שם, י"ז, ב; נפל בחבלי אהבת קליאופטרה, שם, י"ח, ד וכו', הפר את בריתו עם הורדוס ומלך הערבים, למען הפיס את רוח אהבתו, שם, ה; י"ט, א וכו'.
אַנטוֹנוֹיוֹס (ב) מרקוס יוליאנוס (Marcus Antonius Julianus). הנציב ביהודה בשעת טולמוס טיטוס. לקח חלק במוצת הרומאים על-דבר גורל בית-המקדש, *ו, ד, ג.
אַנטוֹנוֹיוֹס (ג) סילון Antonius Silo. שר-צבא בחיל אספטינוס. נלחם עם צבא רובים לעזרת טיטוס על-ידי טרכיני, ג, י, ג.
אַנטוֹנוֹיוֹס (ד) כרימוס. הנציב בפנוגיוס. הכיר את אספטינוס לקיסר ויצא להלחם למענו בוטליוס ונצח את צבאו על-ידי

העיר, שם; גזרה דתית בעטיו של המומר
אנטיוכוס, שם; שרפה בעיר וצרות
היהודים, שם, ד; יושבי העיר יצאו
לקראת טיטוס ובקשוהו לגרש את היהודים
ולא נענה להם, שם, ה, ב.

אַנטפֿטרױס (א) האדומי. פתח את הורקנוס

(ב) לברוח אל הערבים, א, ו, ב; יצא
להלחם באריסטובולוס (ב), שם, אחיו
נפל במלחמה, שם, ג; פנה אל פומפיוס,
שם, ד; הורקנוס שלח בידו צידה אל
סקורוס במסעו אל ארץ ערב, שם, ח,
א, אנשי צבאו עזרו לגבוינוס להכניע
את אלכסנדרוס (ג), שם, ג, עשה טובה
לגבוינוס בצאתו אל מצרים, שם, ז;

ענייני משפחתו, שם, ט, עבר לצד ציור
ושרת אותו ועזר לו במלחמת מצרים,
שם, ט, ג — ד, הצטין בגבורה, שם;
קבל משפט אורח רומאי, שם, ה;
אנטיגנוס התאונן עליו, שם, י, א; הוא
התנצל לפני ציור, שם, ב; תוקם לנציב
בכל יהודה, שם, ג; נהג טררה והעלה
את שני בניו לגדלה, שם, ד; העיר את
הורדוס בנו לסור מעל ירושלים, שם, ט;
הכרח לנגוש מסיס גדולים בשביל קיסוס,
שם, י"א, ב; הציל את מליך שונאו

מרעה, שם; מליך בגד בו, שם; הומת
ברעל על ידי שר-המשקה שלו על פי
מליך, שם, ד; מליך התאבל עליו למראה-
עין, שם, ו; הורדוס נקם את דם אביו
ממליך, שם, ח; הית איש בריתו ושלומו
של אנטיגנוס (א), שם, י"ד, ד; הורדוס
בנו בנה עיר וקראה על שמו, שם, כ"א, ט.

אַנטפֿטרױס (ב). בן הורדוס המלך מאשתו
דוריס, א, כ"ג, א; אביו קרבו למרת-
רוח אחיו בני מרים החשמונאית, שם;
נעשה לירוש המלכות, שם, הורדוס הקים
שלום בינו ובין אחיו, שם, ה; נכליו
ומזמות רשעו וטורו הרע, שם, כ"ד, א;
נחשב מאד על אביו, שם, ב; רקם
מזמות עם קרוביו להשחית את אחיו,
שם, סבב בכחש את אביו, כ"א, א; אלכסנדרוס
(ד) מתנקם לבפשו, כ"ב, ח; שכר בכסף

ולקח ממנו מס, שם, ה; נפל במלחמה
צב המדיים (השרתים), שם, ו,

אַנטיוכױס (ד) [השמיני] אספנדיוס. מלך
סוריה. בא לעזרת העיר שמרון הנצורה
ונגף לפני אריסטובולוס החשמונאי, א,
ב, ז.

אַנטיוכױס (ה) [השנים-עשר] דיוניסטוס,
האחרון למלכי בית סיליקוס. עבר ביד
רמה דרך ארץ יהודה ונגף ונפל במלחמה
עם הערבים, א, ד, ז.

אַנטיוכױס (ו) [הראשון] מלך קומחי או
קומגני. אנטיגנוס צר על עירו שמשת
(סמוסטי) והורדוס עזר לו לכבוש את
העיר, א, ט"ז, ז.

אַנטיוכױס (ז) [הרביעי] מלך קומחי. בזמן
גירון ואספסינוס. שלח צבא-עזר לצסטיוס
גלוס, ב, י"ח, ט, גם לאספסינוס בתצותו
על הגליל, ג, ד, ב, נלחם לפני ירושלים
במחנה טיטוס, ה, י"א, ג, הנציב הרומאי
בסוריה עלה עליו למלחמה וגרשו
ממלכותו, ואחר-כך חי ברומי, ז, פרק ז.

אַנטיוכױס (ח). בן ראש היהודים באנטיוכיה.
המיר את דתו והמיט צרות רבות וגזרת
שמד על יהודי העיר וכל ארץ סוריה,
ז, ג, ג-ד.

אַנטיוכױדן, העיר הראשה בסוריה. שם
הומת אלכסנדרוס החשמונאי במצות
פומפיוס, א, ט, א; בקרבתה נמצאה
דפני, שם, י"ז, ג, הורדוס רצף את
הרחוב הגדול שבה אבגני שיש לבן, שם;
שדרת עמודים, שם, כ"א, י"א; שם, כ"ו,
ו, ב, ב; כ; שם, ה, ג; שם, י"ב, ו;
יושביה לא נגעו במהלכה ביהודים היושבים
בקרבם, שם, י"ח, ה; שם, ו; שם פקד
אספסינוס את צבאותיו, ג, ב, ד; היא
העיר השלישית במעלתה ובאוכלוסייה
בין כל ערי הרומאים, שם; כשנבחר
אספסינוס לקיסר על ידי צבאותיו, הלך
שמה, ד, י"א, א; מצוקות היהודים
היושבים בעיר, ז, ג, ב; אוכלוסי
היהודים בעיר היו מרובים, שם, ג;
עלילה יצאה עליהם, שאמרו לשרוף את

בגיל ובעבר-הירדן; כב, ו, ג, ונקרא גם בכ"מ הורדוס הגלה לאספמיה או לגליה, ב, ט, ה-י'.

אַנְטֵסֶס (ב), קרובו של המלך אגריפס השני (ג). נשלח אליו על-ידי טובי ירושלים לבקש עזרה, ב, י"ז, ד, לא רצה לעזוב את ירושלים בשעת המרד, שם, כ, א, היה פקיד אוצר הצבור והושם במאסר על-ידי הקנאים, ד, ג, ד, נרצה במאסר עם יתר העצירים, שם, ה. **אַנְיוֹס** לוציוס. נשלח על-ידי אספסינוס אל גרש (גרסה), ד, ט, א.

אַנְתְּדוֹן. עיר בשפלה אשר על שפת הים [לא רחוק מיענה]. נכרשה ונהרסה על-ידי אלכסנדרוס (ב), א, ד, ב; נבנתה מחדש על-ידי גבניוס הרומאי, שם, ה, ד; הורדוס קבל אותה מאת הקיסר, שם, כ, ג, וקרא לה אגריפס, שם, כ"א, ה; היהודים הרשו אותה בשעת המרד, ב, י"ח, א.

אַסוכיס. עין כפר סחין. **אַטְרוֹס** (דנובוס, דונה). הנהר הגדול, קצה גבול ממשלת הרומאים בצפון, ב, ט"ז, ד, ג, ה, ז, הסרמטים צלחו אותו, ז, א, ג. **אַטְרָקְיָנִי**. מקום בדרך היבשה ממצרים אל חיף ארץ-ישראל, ד, י"א, ה.

אַסִיָה. א) חלק העולם. אגטינוס פנה שמה, א, י"ב, ד; אחשורוש מלך על כל ארצותיה, ב, ט"ז, ד; היתה נכנעה לסנחריב, ה, ט, ד. — ב) אסיה הקטנה. עין עסיה.

אַסִיָים (Essaei, Fsseni). אחת מכתות היהודים. מנהגיה, ב, ה, ב ולהלן. [עין יהודה האסי, יוחנן האסי, שמעון האסי]. **אַסְפַּמִּיָה** (Hispania). חצי האי בקצה דרום-מערב של ארץ אירופה. שמה הגלה הורדוס-אנטיסס הנציב, ב, ט, ו (ג"א ג"ה).

אַסְפַּסְיָנוֹס (Titus Flavius Vespasianus). ראש-צבא רומאי, ואחר-כך שליט יחיד וקיסר. הקיסר נירון שלח אותו בראש צבא גדול להלחם ביהודים, *ג, א, ב; מעשי גבורתו הקודמים ועניני משפחתו, שם, נסיעתו מאביה, שם, ג, בא אל

את איריקלס הקדימיני להאסיס את אחיו, שם, כ"ו, א, וכ"ו, נעשה ליורש המלכות היחידי אחרי רצח אחיו, שם, כ"ח, א, הניא את עצת אביו כדבר זוגי בני אחיו המומתים, שם, ג-ה; כל הבריות שנאוהו, שם, כ"ט, א, חבל מומות עם פרורא דודו לנשי בית המלך, שם, נשלח אל הקיסר עם צנאח אביו, שם, ב, בקש להשקות את אביו כוס-רעל וגם צדה לפשטות אחיו הצעירים, ומחשבתו הרעה נגלתה לאביו, שם, פרק 5-9; שיבתו מרומי, שם, י"א, ג-ד, אביו הזמין אותו למשפט, שם, ה, אביו קרא עליו שטנה והוא הצטדק לפני ורוס השופט, גם ניקולאוס למד עליו חובה, שם, פרק 13; נתגלה, כי התנקש גם לפגש שלמית דודתו, שם, ז; אביו קבל מאת הקיסר רשות להמיתו ומלא את הדבר, שם, י"ג, ז.

אַנְטִיפַטְרוֹס (ג) השמרני. סוכן על בית אנטיוכוס (ב). גלה להורדוס אביו את נבליו, א, 5, ה.

אַנְטִיפַטְרוֹס (ד). בן שלמית אחות הורדוס. נסע אל רומי להבאיש את רית ארכילאוס (ב) בעיני הקיסר, ב, ב, ה.

אַנְטִיפַטְרִיס. עיר בארץ יהודה. על כקום העיר הזאת עבר לפני החריץ שעשה המלך אלכסנדרוס (ב), א, ד, ז; הורדוס קרא לה על שם אביו, שם, כ"א, ט, צסטיוס גלוס עלה עליה, ב, י"ט, א, נמלט שמה בדרך מנוכחו מירושלים, שם, ט, אספסינוס חנה בה שני ימים, ד, ח, א.

אַנְטִיפַלֹּס. ידו וואיש-סודו של אנטיוכוס (ב), א, 5, ה; שם, ז, ל"ב, ו; אחיו היה רופא אבאלסנדריה של מצרים, שם.

אַנְטִיפַס (א). בן הורדוס המלך ומלקתי השמרנית, א, כ"ח, ד; אביו ציה לו את המלוכה, שם, ל"ב, ז, ובתוספת הציאה נתן לו רק משרת נסין, שם, ל"ג, ז; נסע לרומי לבקש את המלוכה, ב, ג, ג; סבינוס הרומאי ואנטיוכוס (ד) עזרו לו, שם, ד-ה, הוקם לנסיך

ונחם אותם על מפלתם, שם, ו; שלח
 לכבש את הרחבת, שם, ה; שלח את
 טיטוס על גושחלב, שם, ב; א; שריר
 צבאו רצו להתנפל על ירושלים בשעת
 מלחמת־האחים בעיר, אך הוא בצר את
 רוחם, שם, ו; ב; הם שמעו לעצתו,
 שם, ג; עלה על עבר־הירדן וכבש את
 גזר, שם, ז; ג; שלח לרדוף את הפליטים
 שם, ד; שבע על המהימות בגליה ועלה
 למלחמה על ארץ יהודה, כבש את לוד
 ויבנה והושיב שם יהודים נאמנים בבריתו,
 שם, ח; א; שלח לכבש את יריחו, שם,
 בהגיעו אל ים־המלח בחן את הכנזותיו,
 שם, ד; י; הקים מחנה ביריחו ובחדיד,
 שם, ט; א; שב אל קיסריה ושמע על
 התמורות ברומי, שם; ב; דחה את המלחמה
 בירושלים ושלח את בנו אל הקיסר
 גלבה, שם; יצא להלחם בארץ יהודה
 וכבש שני פלכים וגם חרוב את אדום
 וכבש את כל הארץ מלבד ירושלים,
 הורדיון, מצדה ומכור, שם; ט; שב אל
 קיסריה, שם, י; ב; הצטרף מאד על
 מלכות ויטלו, שם; הלגיונות שלו קראו
 איתו לקיסר, שם, ג וכו'. מוציגוס (נציב
 סוריה) ושרי־הקיסר האיצו בו לקבל
 את המלוכה, שם, ה; הוא שלח צירים
 אל אלכסנדריה והלגיונות במצרים נטבעו
 ל־י שבועת אמינים, שם, ו; הלך אל
 בארות, שם; קרא ליוסף דרור מאכרה,
 שם, ז; שלח צבא אל איטליה, שם, י"א,
 א; מלאכתו נעשתה על־ידי אחרים, שם,
 ב וכו'; בא אל אלכסנדריה וקבל בטורות
 טובות מרומי, שם, ה; שלח את טיטוס
 בנו להלחם בירושלים, שם; נסיעתו
 ממצרים אל רומי, ז; פרק ב; שלח את
 פילטוס נציב בכריה, שם, ג; ד;
 קבלת פניו ברומי, שם, ד; א; שלח צבא
 אל גרמניה, שם, ב; ואל מיסיה, שם, ג;
 פרק חג הנצחון, שם, ה; ד וכו', בנה
 מקדש לאילית השלום ופאר אותו בחלילת
 ההדור, שם, ז; שלח פקדה לטיכור את
 כל ארץ היהודים, ש, ו; ו; שם שני

אנטיוכיה, שם ב, ד; כרת ברית עם
 אגריפס ועם בני צפורי, שם, שלח אל
 צפירי צבא, שם, ד, א; טיטוס בנו
 בא אליו עם שני לגיונות, שם, ב; ישב
 בעכו וסדר את צבאו, שם, ו, א; פרק בארץ
 הגליל, שם, ב; חנה כס, שם ג; כבש
 את עיר גברה והמית את כל יושביה,
 שם, ז, א; עלה על יודפת, שם, ג, כי
 רצה לתפש את יוסף, ט; חנה ליד
 המבצר, שם, ד; חזק את עבודת המצור,
 שם ח, הציג את מכוונת־הקלע לפני
 המבצר, שם, ט; כעס על ערמת היהודים
 והחליט לכבש את המבצר ברעב, שם,
 י"א, קוה כי יאולו המים מן העיר, שם,
 י"ג, צוה לרומאים לנטות מעל היהודים
 הנלחמים אתם כנואשים, שם, י"ח; צוה
 להגיש את האיר אל החומה, שם, י"ט;
 נפצע בעת המצור בעקבו, שם, כ"ב,
 אסף את צבאו להרעיש את חומת יודפת,
 שם, כ"ד; בקש לנחם את צבאו אחרי
 המפלה בעת רעש המבצר, שם, ל; שלח
 את טריגוס לכבש את יפה, שם, ל"א;
 שלח את צרואים לכבש את הר־גרזים,
 שם, ל"ב, פליט יהודי גלה לו תחבולה
 לכבש את המבצר, שם, ל"ג; שלח שני
 שר־צבא אל המערה ביודפת לקחת את
 יוסף, שם, ה, א; לא יעץ עליו רעה,
 שם, ב; יוסף הובא אליו, שם ח; יוסף
 גלה לו כבוד, שהוא עתיד להיות לקיסר,
 שם, ט, הוא החל להאמין בדבר, שם,
 ולא שלח את יוסף אל גירון, שם;
 עלה על יפו, שם, ט, א; נסע אל
 אגריפס השני, שם, ז, כבש את טבריה
 בברית שלום, שם, ח; מלחמתו על טריכוי,
 שם, פרק י; נלחם עם בני־העיר על ים
 כנרת, שם, פרק ט; ישב לכסא משפט
 בטיכוי והפך את בריתו לבורחי העיר
 והמית רבים בהם ורכס הגדול מכר
 לעבדים, שם, י; עלה על גמלא, ד, א,
 ג; יחד עם אנש־צבאו חדר דרך הפרך
 אל העיר ונמצא בכל רע ונמלט בדרך
 פלא, שם, ה; פכה בנאם אל אנש־חילו

שחד אותה בכסף לכתוב שטנה על שלמית, א, ל"ב, ו; הורדוס התאונן עליה באזני הקיסר, שם, ז; הומתה במצות הקיסר, שם, ל"ג, ז;

אָקְרָה. עין חקרה, חקרא.

אַרְבֵּל. כפר בגליל בקרבת המערות, א, ס"ז, ב. [א"ב, כ, ו].

אַרְגֵּב. השם המקראי של חבל טְרוֹכוֹן (Trachonitis). בתחלה היתה הארץ נחלת

זנודורוס ואחר־כך נתנה הקיסר להורדוס, א, כ, ד; הורדוס צוה אותה לפיליפוס בנו, שכ, ל"ג, ח; הקיסר אשר את הַצָּאָה, ב, ו, ג; אגריפס הראשון (ב) משל בה, שם, י"א, ה; ואחר־כך קבל אותה אגריפס השני (ג), שם, י"ב, ה, ושלח משם אנשי־צבא אל ירושלים כנגד המורדים, שם, י"ו, ד; בדרך שמה נמצא יאור־הקצרה, ג, י, ז.

אַרְגֹּס (Argos). עיר בין הדרומית. שם נמצא פסל הַיָּרֵךְ, א, כ"א, ז.

אַרְדַּלָּא (Ardalas). אחד משלישי שכעון בן גיורא, ז, ז, א.

אַרוֹס. שם מקום, ב, ב, א.

אַרְיֹס, שר צבא רומי, נהרג על־ידי היהודים, ב, ד, ג; שם, ה, א.

אַרְכִּיּוֹן (Archivum ברומית). בית גנוזי הכתבים והשטרות. א) בירושלים, נשרף על־ידי המורדים, ב, י"ז, ו; ושוב על־ידי הרומאים, ו, ו, ג; ב) באנטיוכיה, נשרף על־ידי ריקים ופוזחים, ז, ג, ד.

אַרְכִּי־אַוֹס (א) (רומית: Archelaus). מלך קפודקיא, הותן אלכסנדרוס בן הורדוס, א, כ"ג, א, עשה אכסניה להורדוס, שם, ד, יחוטו לבית אבותיו, שם, כ"ד, ב; בא אל ירושלים והקים שלום בין הורדוס ובין אלכסנדרוס, שם, פרק כ"ה; אלכסנדרוס רצה לברוח אליו, שם, כ"ו, ב; בחו שבה אליו, א, כ"ח, א; ב, ז, ד; היה מגן ליתומי אלכסנדרוס, א, כ"ח, ד.

אַרְכִּי־אַוֹס (ב). בן הורדוס המלך ומלֹתְקִי השמרנית, א, כ"ח, ד, התחנך ברומי, שם, ל"א, א, אגטיפטרוס אחיו בקש

אדרכמונים מט על כל אדם מישראל, שם; יחסו אל אנטיוכוס מלך קומחי, שם, פרק ז; צוה לסגור את בית־חוגני, שם, י, ב וכו'; עשה חקירה בדבר הלשנות הנציב קטולוס, שם, י"א, ג.

אַפּוֹדְרוֹמִין (היפודרומוס). מקום מרוץ הסוסים המתחרים. א) ביריחו, א, ל"ג, ו; ב) בירושלים, ב, ד, א; ג) בטריכי, שם, כ"א, ד.

אַפּוֹלּוֹן (Appollo). אלהי היונים. מקדשו ברומי על גבעת פלטינוס, ב, א, ו.

אַפּוֹלּוֹנִיָּה (ארסוף). עיר. נבנתה במצות גביניוס, א, ח, ד.

אַפְלִיֹּס. יועץ טוב לכצאל בן אגטיפטרוס, א, י"ג, ה.

אַפְמִיָּה (Apamea). עיר בטוריה, א, י, י; היהודים לא סבלו בה בשעת המהומות, ב, י"ח, ה.

אַפְיַפּוֹס. בן אנטיוכוס מלך קומחי. נלחם על ירושלים במחנה טיטוס, ה, י"א, ג; הגן על ארצו בפני נציב טוריה וברח אל הסרתיים ואחר־כך שב אל רומי, ז, א, וכו'.

אַפְק. שם מגדל, שהתלקטו אליו היהודים בעת פולמוס צסטיוס גלוס, ב, י"ט, א. **אַפְטִיֶּדִין** (Stadion ביונית). בעיר קיסריה. שם ישב פילטוס הנציב לשמוע את טענות היהודים, ב, ט, ג. ביונית גם א מ פ י ת י א ט ר ו ן .

אַקְטַוִּיָּה (Octavia). על שמה נקרא אולם ברומי, ששם התאספו חברי מועצת־הזקנים וטובי רומי בשעת חג־הנצחון, ז, ה, ד. היא בת קלוודיוס קיסר, שְׁנֵאָה לַגִּירוֹן, ב, י"ד, ח.

אַקְטוּיֹנוֹס. עין ציזר (ג).

אַקְטִיָּדָה. עין אקטיון.

אַקְטִיּוֹן (Actium). מקום המלחמה המכרעת בין אנטוניוס ובין אוקטיונוס קיסר, א, כ, א; לֹזְכֵר המלחמה קבע הקיסר משחקים אחת לארבע שנים, שנקראו אַקְטִיֶּדוֹת, *שם, ד.

אַקְמִי. שם שפחת הקיסרית ליויה. אגטיפטרוס

שם, ז, ג]. נמצא מעל לגזית המחבר על-ידי גשר עם הר-הבית. שם עמד אגריפס השני (ג) והוכיח את היהודים, ב, ט"ז, ג.

אַרְמוֹן־הַמַּלְכִּים. בעיר התחתונה (כנראה, ארמון הילני), ו, ז, א.

אַרְמוֹן מַנְבֵּן (מונבו) מלך חדיב, בירושלים, לא רחוק ממעין השלה בדרום-מזרח העיר, ה, ו, א.

אַרְמוֹן הַקִּיסָר אספסינוס. ברומי, ז, ה, ז. **אַרְמִיָּה**. מקום מתנה-צבא הורדוס במלחמתו עם הערבים, א, י"ט, א; הערבים כבשו אותו, שם.

אַרְמִינִיָּה (רומית Armenia). מדינה גדולה מצפון לסוריה, א, ה, ג, בני אלכסנדרוס בן הורדוס מלכו בארמניה הגדולה, ב, י"א, ו; אריסטובולוס, בן הורדוס השני, מלך כלקיס, מלך בארמניה הקטנה, שם, י"ג, ב; האֲלֵנים התנפלו עליה, ז, ו, ד.

אַיִרְנִיּוֹס (Irenaeus) הנואם, אנטיפס (א) בכח מליצתו, ב, ב, ג.

אַרְיסְטָאוֹס (Aristeus). סופר המועצה (הסנהדרין) בירושלים, נהרג עם ט"ו חשוני ירושלים על-ידי שמעון בן גיורא, ה, י"ג, א.

אַרְסֵטְבוֹלוֹס (א) בן הורקנוס (א) החשמונאי, כבש את שמרון ואת בית-שאן בחיי אביו והכה את אנטיוכוס (ד) מלך סוריה, א, ב, ג, היה לנשיא ולכהן גדול וחדש את המלוכה ביהודה, שם, ג, א; אכר את אחיו ואת אמו בכלא ונתן לאמו למות ברעב, שם, רצח אחיו אנטיגנוס (א) ומוסר כליותיו ומותו שלא בעונתו, שם, ב וכו'.

אַרְסֵטְבוֹלוֹס (ב) בן אלכסנדרוס (ב) החשמונאי. נשאר הדיוט בעת מלכות אמו אלכסנדרה, א, ה, א; אליו נמלטו אנשי-המעצה מחמת הפרושים, שם, ג; כבש את כל המבצרים, שם, ד; הורקנוס ירא אותו ואמו שמה משמר על אשתו וילדיו, שם, אחרי מות אמו נצח את אחיו ותפש את המלוכה, שם, ו, א;

להפטר ממנו, שם, אביו העבירו מנחלתו, שם, י"ב, ז; בתוככת הצואה כתב לו את המלוכה, שם, י"ג, ו; קבר את אביו, שם, ט; עלה אל בית-המקדש, ב, א, א; טענות בני-ירושלים כנגדו, שם, ב, העם ירד בו בתג-המצות והוא השקיט את המרידה בעזרת הצבא, שם, ג, עשה מטבח בהר-הבית, שם; נסע לרומי והתעצם עם אחיו, שם, פרק ב; צירי היהודים בקשו את הקיסר שלא להקימו לראש עליהם, שם, ו, א; הקיסר הקימו לראש-שם, שם, ג, נשיאותו, שם, ז, ג; הוכר מכסאו והגלה אל גליה, שם; חלומה, שם; חלום אשתו גלפירה, שם, ד; ארצו הנפכה לנציבות רומאית, שם, ח, א. **אַרְכִּי־לְאוֹס** (ג). בן מגדת או בגדה. מראשי גרוד שמעון בן גיורא. בגד ונפל אל הרומאים, וטיטוס נתן לו את נפשו לשלל, ו, ד, ב.

אַרְמוֹן־אַגְרִיפָּס. בירושלים. נשרף על-ידי המורדים, ב, י"ז, ו.

אַרְמוֹן (בית) - **בְּרִינְקִי**. בירושלים. נשרף על-ידי המורדים, ב, י"ז, ו. **אַרְמוֹן** (או בית, או חצר) גִּרְפְּטִי קרובת מלך חדיב, בירושלים. שמה נמלטו אנשי יוחנן בן-לוי מפני האדומים שמרדו בו, וזאת-כך גרשו משם אל הר-הבית, ד, ט, י"א.

אַרְמוֹן הַלְּנִי (הילני). מלכת חדיב. בירושלים, בעיר התחתונה, ה, ו, א; ו, ג.

אַרְמוֹן הַיְרֵדוֹס (הורדוס). א) בירושלים, א, כ"א, י; ב, י"ד, ח; שם, ט"ז, א; הרומאים וטובי העם נמלטו שמה, שם, י"ז, ו וכו'; המורדים כבשו אותו, שם; תבניתו וצורתו, ה, ד, ז, טיטוס ספך עליו סוללה, ה, ת, א. - ב) ביריחו. בנינו, א, כ"א, ד; נשרף אחרי מות הורדוס על-ידי המורדים, ב, ד, א. - ג) במכור, ז, ו, ב. - ד) במצדה, שם, ת, ג וכו' - ה) בהירודיון (הורדיון), א, י"ג, ח; שם, כ"א, י.

אַרְמוֹן־הַחֲשְׁמוֹנָאִים. בירושלים [א, ו, א],

שם; ו; אשתו ברניקי ובניו, שם, כ"ח, א, ב, ט, ה; שם, י"א, ו.
אַרְסֵטוֹבֹלוֹס (ה) בן אריסטובולוס (ד) וברניקי. אחי המלך אגריפס הראשון, א, כ"א, א; ב, י"ב, ו.
אַרְסֵנֶס. פליט מארץ הפרתים. נשלח על-ידי גבניוס לרומי, א, ח, ז.
אַרְפֶּה (ערפה? Arpha). קצה גבול מלכות אגריפס השני (ג) במורח, ג, ג, ה.
אַרְתָּפָּז. ממשפחת המלוכה של דרפתים. נלקח בשבי על-ידי אנטוניוס, א, י"ט, ה.
אַשְׁדּוֹד (אזוטוס). עיר בשפלה. נקרעה על-ידי פומפיוס מעל גבול היהודים, א, ז, ז; נבנתה על-ידי גבניוס, שם, ח, ד; אכפסיגוס כרת עמה ברית, ד, ג, ג.
אַשּׁוּר. שם ממשלה. יָיִן סַבְחָרִיב. מ ח נ ה הא ש ו ר י ם .

אַשְׁקְלוֹן. עיר בשפלה, בקרבת חוף היס, א, ט, ב; שם, ג, הורדוס בנה שם מרחצאות, שם, כ"א, י"א; גם ארמון-מלך נמצא שם, ב, ו, ג; המורדים התנפלו עליה, שם, י"ח, א; יושביה הכריחו את היהודים, שם, ה; היהודים נלחמו עליה ונגפו מגפה קשה, ג, פרק ב; טיטוס עבר עליה, ד, י"א, ה.

אֶתוֹן (Otho). קיסר ברומי, נצח על-ידי חיל ויטילוס וטרף נפשו בכפו, ד, ט, ב; שם, ט.

אַתְיָנִי (אתונה). עיר מפרסמת ביון, א, ט"ז, ד, הורדוס גמל ליושביה חסדים גדולים, א, כ"א, י"א, לפנים היתה עיר אוהבת החפש ואחר-כך הכניסה את ראשה בעל הרומאים, ב, ט"ז, ד.

אַתְרֵנְגִּיּוֹס. רועה ששם עצמו למלך ביהודה בשעת המבוכות אחרי מות הורדוס, ב, ד, ג.

אחיו הפר את בריתו ובא להלחם בו בעזרת חיל הרחת הערבי, שם, ב; הרומאים התערבו בדבר, שם, ב-ד; פומפיוס התערב בו ויצאו עליו למלחמה, שם, ה, ושם עליו משמר, שם, ז, א; הולך אותו עם בניו בשבי אל רומי, שם, ז, מעשי אלכסנדרוס בנו, שם, ח, ב וכו'; ברח מרומי וקרא למרד ביהודה, ושוב נפל בשבי והובל אל רומי, שם, ו; ציזר קרא לו דרור ונתן בידו שני לגיונות להלחם בארצות המזרח כנגד חיל פומפיוס, שם, ט, א, אוהבי פומפיוס המיתוהו ברעל, שם, גופחו נטמנה בדבש ונשלחה אחר-כך אל היהודים להקבר בקברות אבותיו, שם.

אַרְסֵטוֹבֹלוֹס (ג) בן אלכסנדרוס (ג) החשמונאי. אחי מרים אשת הורדוס המלך. נתמנה לכהן גדול בהיותו בן י"ז, והגלים טבעו אותו בכרכה ביריחו במצות הורדוס, א, כ"ב, ג. נ"א יונתן.
אַרְסֵטוֹבֹלוֹס (ד) בן הורדוס המלך ומרים החשמונאית. אחי אלכסנדרוס (ג). שנא את אביו, א, כ"ג, א; קנא באנטיפטרוס אחיו, שם, כ"ד, א; אם אנטיפטרוס רדפה אותו, שם, ב; היה חתן שלמית דודתו, שם, ג; בז לאשתו על בוז משפחתה, שם, עדי שקר ענו בו, כי נוסד עם אחיו אלכסנדרוס להמית את אביו, שם, כ"ד, ח, איריקלס מצא מהלכים בביתו, שם, כ"ו, ב, וחבל עליו מזומית, שם. רצה לכרות פח לשלמית, שם, כ"ז, א, והפך את הקערה על פיה ונאסר בפקדת אביו, שם, ב; נדון יחד עם אחיו למיתה, שם, ג וכו'; חמת בעיר סבסטי ועצמותיו נקברו באלכסנדריון,

ב

החשמונאית, שם, כ"ז, ב; תלוצי העיר השתתפו בפלמוס נרוס, ב, ה, א; היתה לפרסמת בבניניה הנאים, שם, י"ח, ט; שמה באו בני כל ערי טוריה להללך

בְּאֵרוֹת או בירות (רומית Berytus). עיר צידונית עתיקה ואחר-כך מושבה רומית. הורדוס בנה בה אולמיר-עמודים, א, כ"א, י"א, ושם דן את שני בניו כמרים

בֵּית־אֶל, עיר. נכבשה על־ידי אספטינוס, ד, ט, א.

בֵּית־גְּבְרִי (בית־גוברין). עיר בארץ אדום, ד, ח, א. (נ"א: בית־ריס).

בֵּית־דִּין, א) של סקידי הרומאים וקרובי הורדוס, א, כ"ז, ב—ג. ב) של שבעים סֶהֶקֶן יוסף בן מתתיהו בגליל ובתי־דין של שבעה בכל עיר ועיר, ב, כ, ה — ג) של שבעים שֶהֶקֶן הקנאים בירושלים, ד, ה, ד.

בֵּיתוֹנִיָּה (Bithynia). מדינה באסיה הקטנה, א, י"ב, ה, ב, ט"ז, ד; מחיל המדינה השתתפו בפולמוס טיטוס, ו, א, ח.

בֵּית־זִכְרִיָּה. מקום בין בית־צור ובין ירושלים. שם נלחם יהודה המכבי עם חיל אנטיוכוס החמישי (ב) ואחיו אלעזר דקר את הפיל ונחנק, א, ה, ה.

בֵּית־חֲזַנְיָו (נחוזיון). מקדש היהודים בנפת בית־שמש (הליופוליס) במצרים. נבנה בשעת גזרת אנטיוכוס, א, א, א; מעשה בנינו ותבניתו, יז, י, ב—ג; נסגר בפקדת אספטינוס על־ידי נציב מצרים, שם, ד.

בֵּית־חֲרוֹן, כפר ידוע בדרך מירושלים אל לוד. על־ידי שודו היהודים את רכוש סטיפנוס עבד הקיסר, ב, י"ב, ג, צסטוס גלוס עבר עליו בעלותו על ירושלים, שם, י"ט, א. סמעון בן גיורא התנפל על צבא הרומאים מאחור על־יד המקום הזה, שם, ב; מפלת הרומאים על־יד ב"ח, *שם, ח—ט.

בֵּית־הַשִּׁמּוֹת. עיר בככר הירדן. נכבשה על־ידי אספטינוס, ד, ז, ו.

בֵּית־הַפְּנֹסֶת. א) בקיסריה, שנבנה על קרקע נכרים (משערים, שזהו „כנשתא מרדא דקסרין“ של התלמוד), ב, י"ד, ד—ה. ב) באנטיוכיה, שנמצאו בו כלי־הנחשת שהוציא אנטיוכוס מבית־המקדש, ז, ג, ב.

בֵּית לְפַטְפִי (בית־לפחם ונטופה?) פּיֶךְ בארץ יהודה, *ח, א. עי' גם פלי, ג, ג, ה).

בֵּית־הַמְּקֹדֶשׁ בירושלים. אנטיוכוס י:

את אספטינוס, ד, י, ח, טיטוס ערך שם מסחקי־רצח לשבויים היהודים, ז, ג, א, ונכז משם אל ארץ סוריה, שם, ה, א.

בֵּאר־שֶׁבַע. עיר בגליל, שבצר יוסף את חומיתה, *ב, כ, ו; עיר הגבול בין הגליל ההתהון והעליון, ג, ג, א.

בְּפֹלוֹס. עין גבל.

בְּדִיקוֹן (Bediacum). עיר באיטליה הצפונית. על־ידיה נגף חיל הקיסר אהון לפני חיל ויטליוס, ד, ט, ז. (נ"א פריגדיקון).

בְּדִלָּה. מקום לא רחוק מאשקלון, ג, ב, ג. (נ"א: בלצדק).

בְּיִנְיָא (או בצעתא) (Bezetha). חלק העיר החדשה בצפון ירושלים, ב, ט"ו, ה; נלכד ונשרף על־ידי צסטוס גלוס, שם, י"ט, ד. מקומו ותאורו, ה, ד, ב; הגבעה שעליה נבנה חלק־עיר זה היתה גבוהה, שם, ה, ח.

בִּירָה (הבירה) או בְּרִיס. מצודה לצפון־מערב הרה־בית, שנקראה אחר־כך אנטוניה, עם מנהרות תחתיה, א, ג, ג ושם, ה, ד; נבנתה על־ידי הורדוס ברב פאר ונקראה על שם אוהבו אנטוניוס (א), שם, כ"א, א; פלורוס בקש לכבשה, ב, ט"ו, ה; היהודים שרפו את האולמים המחברים אותה עם המקדש, שם, ו; נכבשה ונשרפה על־ידי המורדים, שם, י"ז, ז; ה, ד; תבניתה המפורסטה, ה, ה, ח; שם, ו, ב; יוחנן בן לוי ישב בה, שם, ז, ג; טיטוס ספך עליה סוללה והיהודים נלחמו בו, שם, ט, ב; שתי סוללות נשפכו עליה ונהרסו על־ידי חתירה שתתרו אנכי יוחנן, שם, י"א, ד, שם, ו; המלכות עליה וכבושה, ו, פרק א; טיטוס צוה להרסה, שם, ב, א; שם, ה; נהרסה עד היסוד, שם, ז; טיטוס נטה שם את אהלו, שם, ד, ה.

בֵּית־אֲזוּב (או בית־אזובא). כפר בעבר־הירדן, ו, ג, ד (עי' מר'ה).

את הקרבן לשלום הקיסר, שם, י"ז, כ; על-דבר קרבנות הנכרים ומתנוחיהם בבית-המקדש, שם, ג—ד; המורדים תפשו אותו, שם, ה; צסטיוס גלוס השתער עליו, שם, י"ט, ה, ונסוג אחור, שם, ז, העם התאסף עם לטכס עצה על-דבר המרד ובחר לו מנהיגים, שם, כ, ג; היה למצודת-משגב לקנאים, ד, ג, ז; חנן בן חנן העיר את בני ירושלים לפדותו מידם, שם, י; החצר החיצונה נפלה בידי בני ירושלים והקנאים ברחו מפניהם אל העזרה וחנן בן חנן צר עליהם, שם, י"ב; הקנאים משכו שמה את האדומים הבאים אל ירושלים, שם, ד, ז; מלחמה נראה ורצח גדול בחצר החיצונה, שם, ה, א; אנשי יוחנן בן לוי נדחפו שמה על-ידי האדומים, שם, ט, י"א, שמעון בן גיורא נלחם עליהם, שם, י"ב; מלחמות בין יוחנן בן לוי ובין הקנאים בחצר בית-המקדש וכו', ה, א, ב—ה; יוחנן נצח את הקנאים וכבשו, שם, ג, א; חומת ירושלים נשענה עליו משתי קצותיה, שם, ד, כ; תבנית המקדש לחלקיו, * שם, פרק ה; יוחנן חלל אותו ומצד בקדשיו, שם, י"ג, ו; חיל טיטוס נלחם עליו בפעם הראשונה, ו, א, ז—ח; המלחמות על החצר החיצונה, שם, פרק ב— פרק ג; המלחמה על העזרה, שם, ד, א; טיטוס גועץ עם שריו בדבר גורל ההיכל, שם, ג; כבוש תחצר הפנימית, שם, ד, א; צבא רומאי שלח אש אל חרון ההיכל, שם, ה וכו'; טיטוס בקש להצילו ולא יכול, שם, ו וכו', נכנס לפני ולפנים, שם, ז, שרפת ההיכל, שם, הרהורי המחבר על חרבן בית-המקדש, שם, ח; תמונת המקדש הבורח, שם, ה, א; קק חרבנו, שם, כ; האוחות שבלשו את החרבן, שם, ג, הרומאים קראו על משואותיו את טיטוס למושל-מנצח (אימפרטור), שם, ו, א; הרומאים אספו שמה את השבויים ותחתו את דיגם, שם, ט, ב.

הוציא ממנו את כלי-הקדש ובטל בו את העבודה ג' שנים ומחצה, א, א, א; יהודה המכבי טהרו וחנך את המזבח, שם, ד; אנטיגנוס (א) בא אליו להתפלל לשלום אחיו החולה, שם, ג, ב, הורקנוס (ב) ואריסטובולוס (ב) כרתו בו ברית שלום, שם, ו, א; פומפיוס ראה את חזק משגבו, שם, ז, א; אנשי שלום אריסטובולוס נמלטו אליו, שם, ב; פורפיוס צר עליו, שם, ג, וכבש אותו, שם, ד; הכהנים לא עזבו אותו ונהרגו על עבודתם, שם, ה; פומפיוס חלל את הדביר, שם, ו, לא נגע בקדשי ההיכל ובאוצרו וצה לטהר את המקדש ולהמשיך את העבודה, שם, ח, א; קרטוס בוז את אוצר המקדש, שם, ח, ג, מלחמות בין הפרתים ואנשי אנטיגנוס ובין אנשי הורדוס בקרבתו, שם, י"ג, ג; רבים מן היהודים נמלטו אליו בשעת המצור של הורדוס יסטיוס, שם, י"ח, א, הורדוס לא נתן לרומאים הכובשים לחלל את צבוניו, שם, ג; סוסיוס הניח בו זריחה, שם; הורדוס חדש אותו בהרפתארת ובנה עליו אולמים נפלאים, שם, כ"א, א, אולם שם על שער המקדש גשר של זהב ושני חכמים העירו את תלמידיהם להרסו, שם, ל"ג, ב—ג; ארכילאוס הלך אליו לקבל את ברכת העם, שם, ב, א; מרידה בחצר המקדש ורצח גדול על-ידי צבא ארכילאוס, שם, ג, מלחמה קשה עם הרומאים בחצר בית-המקדש, שם, ג, א—ב; שרפת האולמים ולד אוצר המקדש על-ידי סבינוס, שם, ג; פילטוס הוציא כסף מן האוצר, שם, ט, ד; הקיסר גיוס צוה להציג צלמו בהיכל, שם, י, א; רצח בחצר בית-המקדש בימי קומנוס, שם, י"ב, א, פלרוס שלח לקחת כסף מאוצר בית-המקדש, שם, י"ד, ו, הוא רצה לכבוש ולא עלתה בידו, שם, ט"ו, ה, המורדים שרפו את האולמים המחברים אותו אל הבריה, שם, ו; נפוליתנוס כבד אותה, שם, ט"ז, ב, אלעזר בן חנניה השבית

בֵּית־נֶמְרֵה (Bethennabris), עיר בעבר־הירדן. נכבשה על־ידי חיל אספסינוס, א"ד, ז, ד.
בֵּית־עֵזְשִׁים (או אפוניום). כפר בקרבת ירושלים, שעליו עבר הדיק של הרומאים, ה, י"ב, ב.

בֵּית־צוֹא. מקום במערב ירושלים סמוך לחומה, ה, ד, ב.
בֵּית־צוֹר או צוֹר. מבצר בדרום יהודה. נכבש על־ידי אנטיוכוס החמישי (ב), א, א, ה.

בֵּית־תְּרָמָה או בית קְתָמָה (Betharamphta). עיר בככר הירדן, נקראה על־ידי אנטיוס בשם יוֹלִיס או לִיוִיס, ב, ט, א [ד, ז, ו].

בֵּית־שְׂאֵן, עיר במערב הירדן. ביוגית סְקֵתוֹפּוֹלִיס (Scythopolis). נלכדה על־ידי שני בני הורקנוס (א), א, ב, ז; פומפיוס עבר על־ידה את הירדן, כס, ו, ה, וקצר אותה מעל גבול היהודים, כס, ז, ז, גבוינוס בנה אותה, כס, ח, ד; היהודים התנפלו עליה בראשית המרד, ב, י"ח, א, היהודים היושבים בעיר כרתו ברית עם האזרחים היוונים ונלחמו באחייהם העולים על העיר, והיונים בגדו בהם והמיתוט, שם, ג—ד; קרובה לגבול הגליל, ג, א, ה, הלגיון הט"ו חנה שם בגימית הגשמים, כס, ט, א, טיטוס בא שמה, שם, ז; הלגיון העשירי חנה שם, ד, ב, א.

בֵּית־עֲמֶשׂ. עֵין הַלִּיּוֹפּוֹלִיס. בְּהֵרִידָס. ראש־הצבא לֵאֲנְטִיּוֹכִיס הרביעי המצור לישראל, א, א, ב, כס, ג.
בֵּלְ הוֹ בְּלִיּוֹס. נהר על־יד עכו. שם מקום הזכיחה, ב, י, ב.
בֵּלְנֵיָה (Balanea). עיר בסוריה. הורדוס עשה לה טובות רבות, א, כ"א, י"ב.
בְּמִכְלִיס. עיר שנכלטו אליה [הפרוסים] סוואי אלכסנדרוס (ב) ינאי. נכבשה על־ידו, א, ד, ו. נ"א בֵּית־אֲרִמִּי אֵי בֵּית־גִּמְלִי.

בְּנֵי טוֹבִיָּה. גרשו על־ידי חוגיו הכהן הגדול מירושלים, וברחו אֶל אַנְטִיּוֹכִוס

אפיפנס וקראו לו לעלות על ארץ יהודה, א, א, א.
בְּסוֹס (Caecilius Bassus). שר־צבא רומאי בארצות המזרח. המית את סקסטוס ציור, א, י, י; כרת ברית עם מורקוס נציב סוריה, שם, י"א, א.

בְּסוֹס (Lucilius Bassus). ציר (לגטוס) ומפקד בארץ יהודה. נשלח שמה אחרי החרבן וכבש את הורדיון ומכור ואת יער ירדי, ז, ו, א וכו', מכר (או נתן בהכירה) את כל הארץ במצות הקיסר, שם, שם, ד, מת (בארץ יהודה), כס, ח, א.
בֶּסְפּוֹרָנִים (Bosporani). יושבי מדינה שעל שפת הים השחור, ב, ט"ז, ד.

בעל הנסים, עֵין: נביא, נביא־שקר.
בַּעֲרָה (Baaras). מקום מעינות חמים בקרבת מכור, א, ו, ג.
בקעת אנטיוכוס. ממזרח לירדן. נכבשה על־ידי אלכסנדרוס (ב) ינאי ההשמונאי, א, ד, ח.

בַּרְזַפְרָנָא (Barzapharnes). אחסדרפן של הפרתים. כבש את סוריה ואר־קִי־טֵרָאֵל והמליך את אנטיוגנוס (ב), א, י"ג, א וכו'.
ברזטוס (מרקוס יוגיוס). רצח את יוליוס ציור, א, י"א, א.

בְּרִיטְנִיָּה. אי מעוֹהֵיט, שנכבש על־ידי הרומאים, א"ב, ט"ז, ד, גם ו, ו, ג; אספסינוס בלחם שם ועשה לו שם גבורים, ג, א, ב, צרואלים הוקם שם לנציב, ז, ד, ב.

בְּרִיטְנִיקוֹס. בן הקיסר קלודיוס ומסלניה, ב, י"ב, ח.

בְּרִיֶּסְלוֹן (Brixsellum). עיר באיטליה הצפונית. שם טרף הקיסר אתון את נכשו בכפו, ד, ט, א.

בְּרִנְדוּסִיוֹן (Brundisium). עכו: ברינדיסי. עיר החוף באיטליה המזרחית. הורדוס בא שמה, א, י"ד, ג.

בְּרִנִּיקִי (א) (Bernice). בת סלמיה אחות הירדוס. אשת אריסטובולוס (ד) בן הורדוס [א, כ"ג, א; כ"ד, ג], א, כ"ח, א. אם אגריפס (ב).

בְּרִינְקִי (ב). בת זמלך אגריפס (ב) וקפרוס. אשת אחי אביו הורדוס מלך כלקיס. יצדה לו שני בנים, ב, י"א, ו; היתה בירושלים בשעת רציחות פלורוס והתחננה אליו ולא שמע בקולה ונמצאה בסכנה, שם, ט"ו, א, וקריבה קרבן-גזיר במקדש, שם. (עמדה יווד עם אחיה הנואם אל העם, שם, ט"ז, ג).

בְּרִינְקִי (ג). אשת אלכסנדרוס (י) מקיריני. הומתה יחד עם בעלה עלידי הנציב הרומאי בלוב, ז, י"א, ג.

בְּרִינְקִיָּנוֹס (Bernicianus). בן הורדוס מלך כלקיס וברניקי (א), ב, י"א, ב.

בְּרַקָּאי (Boraacus). ציר אגריפס השני

(ג) אל יהודי ירושלים. הכה וגרש על-ידי המורדים, ב, י"ט, ג.

בְּרַקָּאי או ענות. כפר הגבול בין שמרון ובין יהודה, ג, ג, ה.

בַּטָּנָא (Batanaea). מדינה בעבר-הירדן, נחלת לִיסְנָיִס וזונדורוס, נמסרה להורדוס, א, כ, ד, ואחריו לבנו פיליפוס, ב, ו, ג; [ואחריו לאגריפס הראשון (ב), שם, י"א, ח], ואחריו לאגריפס (ג) השני, שם, י"ב, ח, שם, י"ז, ד, שבעים מקני הארץ גרצחו על-ידי נואר, *שם, י"ח, ו; חלק מלכות אגריפס, ג, ג, ה.

בְּתֵילֹס. עבד משרר של אנטיפטרוס (ב). גלה את סודותיו להורדוס אביו, א, פ"א, א.

גלוס חנה שם בעת עלותו על ירושלים, ב, י"ט, א—ב, ובמנוסתו, שם, ז.

בְּבַעַת שְׂאוֹר. כפר. בקרבתו חנה טיטוס, ה, ב, א.

בְּבַרְהָ (Gabara). עיר בגליל. נכבשה על-ידי אספסינוס, ג, ז, א.

בְּבִירָה (או בְּדָס הוא קָדֵשׁ. עכשו קדיקס). עיר בחוף ארץ אספמיה, ב, ט"ז, ד.

בְּדוֹר (גדר, גדרה, Gadara). העיר הראשית בעבר-הירדן של היהודים (כריה). מקום סנהדריה בימי גביניוס הנציב (ז), א, ה, ה; אספסינוס עלה עליה וכבשה בשלום אחרי שברחו המורדים ממנה, ד, ז, ג.

בְּדוֹר (גדרה, Gadara). אחת מעשר ערי הַיְנָיִס (דקפוליס) במזרח הירדן. אלכסנדר ינאי כבש אותה במצור, א, ד, ב; פומפיוס קרע אותה מצל נחלת היהודים ובנה את חרבותיה, שם, ז, ז; הקיסר אוגוסטוס נתן אותה להורדוס, שם, כ, ג, וקרעה ממלכותו אחרי מותו, ב, ו, ג; המורדים התנפלו עליה, שם, י"ח, א, יושביה הציקו ליהודים אשר בקרבם, שם; ה; קרובה לתחום הגליל, ג, ג, א; פליטי העיר נמכרו לעבדים אחרי כבוש טריכי, שם, י, י.

ג

גְּאֵלָה. גואלים ונביאי-שקר שהתעו את העם אחריהם בימי הנציב פליכס, ב, י"ג ד—ה; בשעת שרפת בית-המקדש, ו, ה, ב.

גְּבִינְיוֹס הרוכאי, יידו של פומפיוס. נשלח אל ירושלים לגבות כסף-ענושים ולא יכול להכנס אל העיר, א, ו, ו; הוקם לגביב כבוריה ונלחם עם אלכסנדרוס (ג) בן אריסטובולוס (ב), שם, ח, א—ה; בנה והושיב את ערי הַיְנָיִס בארץ-ישראל, שם, ד; חלק את ארץ היהודים לחמש סנהדראות, שם, ה; נלחם באריסטובולוס (ב), שם, ו; מלא את הבטחתו לאשת אריסטובולוס, שם; רצה להלחם בפרתים והכרח לפנות אל ארץ מצרים ושוב נלחם באלכסנדרוס, שם, ז, בא אל ירושלים ומלא את רצון אנטיפטרוס, שם.

גְּבִלָה. בויגית בִּיבְלוֹס (רומית: Byblus). עיר כנענית ידועה בחוף ארץ טוריה. הורדוס בנה עליה הומה, א, כ"א, י"א.

גְּבִלָא. עיר שנקרעה מעל ממשלת היהודים ונבנתה על-ידי גביניוס, א, ה, ד. נ"א גמלא.

גְּבִיעַ (Goba). עיר הרוכבים בקרבת עכו והר הכרמל. המורדים התנפלו עליה, ב, י"ח, א; על-ידיה התחיל גבול הגליל התחתון, ג, ג, א.

גְּבִיעַ (גבעון). כפר מצפון לירושלים. צסטיוס

גלוס חנה שם בעת עלותו על ירושלים, ב, י"ט, א—ב, ובמנוסתו, שם, ז.

בְּבַעַת שְׂאוֹר. כפר. בקרבתו חנה טיטוס, ה, ב, א.

בְּבַרְהָ (Gabara). עיר בגליל. נכבשה על-ידי אספסינוס, ג, ז, א.

בְּבִירָה (או בְּדָס הוא קָדֵשׁ. עכשו קדיקס). עיר בחוף ארץ אספמיה, ב, ט"ז, ד.

בְּדוֹר (גדר, גדרה, Gadara). העיר הראשית בעבר-הירדן של היהודים (כריה). מקום סנהדריה בימי גביניוס הנציב (ז), א, ה, ה; אספסינוס עלה עליה וכבשה בשלום אחרי שברחו המורדים ממנה, ד, ז, ג.

בְּדוֹר (גדרה, Gadara). אחת מעשר ערי הַיְנָיִס (דקפוליס) במזרח הירדן. אלכסנדר ינאי כבש אותה במצור, א, ד, ב; פומפיוס קרע אותה מצל נחלת היהודים ובנה את חרבותיה, שם, ז, ז; הקיסר אוגוסטוס נתן אותה להורדוס, שם, כ, ג, וקרעה ממלכותו אחרי מותו, ב, ו, ג; המורדים התנפלו עליה, שם, י"ח, א, יושביה הציקו ליהודים אשר בקרבם, שם; ה; קרובה לתחום הגליל, ג, ג, א; פליטי העיר נמכרו לעבדים אחרי כבוש טריכי, שם, י, י.

גַּלְדָּן (הגולדן). מדינה ממזרח לים כנרת (Gaulantia) ואחת הערים שבמדינה זו (Gaulana). שם נשמר חיל אלכסנדרוס (ב) יואי החשמונאי, א, ד, ד; נכבשה על ידי המלך הזה, שם, ה. — בגולדן התחרו בנה פיליפוס בן הורדוס המלך את יוליס (בית-צידא), ב, ט, א; הקיסר קלודיוס נתנה למלך אגריפס השני (ג), שם, י"ב, ח; היהודים החריבו אותה בשעת המרד, שם, י"ח, א, יוסיפוס בנה בה חומה על שלש צדדים (טייליקיה, טוגני וגמלא), שם, כ, ו; היא מעבר לגבול הגליל, ג, ג, א; פליטי המדינה נתפשו בטרביי והומתו או נמכרו לעבדים, שם, י. — הגולדן העליון והגולדן התחתון, י"ד, א, א.

גַּלְבָּה (Galba). נבחר לקיסר ברומי תחת נירון, ד, ט, ב, טיטוס נסע אליו בשליחות אטפסיוס, גם אגריפס (ג) נסע אליו, שם; נהרג במזומת צרומיס, שם, ט.

גַּלְדָּס צֶסְטִיּוֹס (Cestius Gallus). נציב בארץ טוריה. בא לירושלים ושמע את טענות העם על פלורוס, א, ב, י"ד, ג, שלח אל ירושלים את נפוליתנוס לקהור אם פרץ שם מרד, שם, ט"ז, א, עלה על היהודים למלחמה, שם, י"ח, ט, המלחמה בגליל, שם, מלחמתו בארץ יהודה ומפלתו בשבוב מעל ירושלים, שם, *פרק י"ט; שלח את צירי היהודים אל נירון, שם, כ, א.

גַּלְדָּס צֶיסְנִיּוֹס (Caesennius Gallus). משקד הלגיון הי"ב תחת פקדת צסטיוס גלוס. השקיט את המרדים בגליל, ב, י"ח, י"א, כרת ברית עם יושבי צפורי ושלח שמה מצב, ג, ב, ד.

גַּלְדָּס. שר-מאה. הצליח להמלט ממפלת הרומאים בגמלא, ד, א, ה.

גַּלְדָּס רְבִיּוֹס (Rubrius Gallus). נציב בארץ מוסיה. נצח את הסרמטים, ז, ג.

גַּלְדָּיָה (Gallia). ארץ גדולה באירופה המערבית. ארכילאוס הגלה שמה, ב, ז, ג (ועל-פי נוסח אחד הגלה שמה גם הורדוס אנטיפס, שם, ט, ו). על-דבר גדלתה ועשרה וחסנה הטבעי, שם, ט"ז, ד; פרץ בה מרד נגד נירון, ד, ז, א; יושביה הגלים לא שקטו תחתיהם בשעת מרד היהודים,

גַּלְדָּן (הגולדן). מדינה ממזרח לים כנרת (Gaulantia) ואחת הערים שבמדינה זו (Gaulana). שם נשמר חיל אלכסנדרוס (ב) יואי החשמונאי, א, ד, ד; נכבשה על ידי המלך הזה, שם, ה. — בגולדן התחרו בנה פיליפוס בן הורדוס המלך את יוליס (בית-צידא), ב, ט, א; הקיסר קלודיוס נתנה למלך אגריפס השני (ג), שם, י"ב, ח; היהודים החריבו אותה בשעת המרד, שם, י"ח, א, יוסיפוס בנה בה חומה על שלש צדדים (טייליקיה, טוגני וגמלא), שם, כ, ו; היא מעבר לגבול הגליל, ג, ג, א; פליטי המדינה נתפשו בטרביי והומתו או נמכרו לעבדים, שם, י. — הגולדן העליון והגולדן התחתון, י"ד, א, א.

גַּלְדָּן עיר בצורה בגליל העליון. מקום יוחנן בן-לוי, שבנה את חומותיה במצות יוסף בן-מתתיהו, א, ב, כ, ו; שם, כ"א, א-ב; מרדה ביוסף, שם, ז-ח; טיטוס צר עליה וכבשה בשלום אחרי שברח יוחנן ממנה, ד, פרק ג; יושביה היו עובדי אדמה וברבם רודפי שלום, שם, א.

גַּלְדָּת (הגזית). מקום בירושלים בעיר העליונה, ממול הר-הבית, מחבר עמו על-ידי גשר. ביוגית קסיסטוס (רומית Xystus). כנראה היה רצוף כלו אבני גזית ושמש לאספות העם וממולו היה בנין הסנדריה (לשכת הגזית=הנשקפה על-פני הגזית). אגריפס השני הקהיל שמה את העם, ב, ט"ז, ג; יוחנן מנושח-לב בנה לכולו מגדל בחומת הר-הבית, ד, ט, י"ב, גם ו, ג, ב; חחומה הישנה נגעה בו, ה, ד, ב; היהודים התאספו שם לשמוע את דברי טיטוס, ו, ב; טיטוס שפך עליו סלילה, שם, ח, א.

גַּזָּרָה (Gazara). עיר מבצר בדרך ירושלים—לוד. נכבשה על-ידי שמעון החשמונאי, א, ב, ב (ויש מתקנים גם ד, ט, א).

גַּיּוֹס (Gaius) (ג). נכד הקיסר אוגוסטוס. לקח חלק בבית-דין שלו, ב, ה. ה.

המלחמות בגליל וכבוש הארץ על ידי אספסינוס, אג, פרק ה עד ד, סוף פרק ב.

הגלילים. היהודים היושבים בארץ הגליל. אוהבים את עבודת האדמה, ג, ג, ב, ועל כן רבים מהם אוהבי שלום, ד, ג, א; נמצאו בקרבם רבים הרגילים בשד ובאונאת רע ואוהבים להנות מן ההפקר, ב, כ, ז; הם עם עצום ורב, גבורי-חיל ואנשי-מלחמה, ג, ג, ב; נפלאות גבורות הגלילים, שם, ז, כ"א—כ"ב; שם, כ"ז—כ"ט; ה, י"א, ה, הפרעות הגדולה שבאה עליהם, ג, ז, לא, הגלילים של יוחנן בן לוי עשו תועבות נוראות בירושלים. ד, ט, י.

גליליקנוס (Gallikanus). פנים בטעות: גליליזנוס. טר-אלף לאכסנינוס. נשלח אל יוסף אל המערה, ג, ח, א.

גלילעד (Galaditis). מדינה בעבר-הירדן. אלכסנדרוס (ב) ינאי כבש אותה מידי הערבים, א, ד, ג.

גלפיריה (Glaphyra). בת ארכילאוס מלך קודקיא, נשאה לאלכסנדרוס (ד) בן הורדוס. התגאתה ביהש משפתה על נסי בית המלך נא, כ"ג, א, א, כ"ד, ג—ד; שבה אחרי רצח בעלה אל בית אביה, שם, כ"ח, א; נשאה ליובה מלך לוב ואחר-כך לארכילאוס אחי בעלה המומת; החלים כחלמה ומותה, ב, ז, ד.

גמלא (Gamala). מבצר במדינת הגולן. נכבש על-ידי אלכסנדרוס (ב) ינאי, א, ד, ח; העיר נבנתה על-ידי גביניוס (?), שם, ח, ד; יוסף בן מתתיהו בנה עליה חומה, ב, ה, ה; העיר מרדה ביוסף ושוב באה בבריתו, שם, כ"א, ז; נחשבה על מלכות אגריס (ג) השני, ג, ה; תאור העיר, מזורה ומפלחה לפני אפסיוס, א, א, א וכו'.

גנה (בטעות הנורית גיה שבפנים). כפר בעמק הגדול שבארץ כנרת. בקרבתו נהרג אחד הגלילים העללים לרגל, ב, י"ב, ג.

מתיחה, ב, מהם היו שומרי ראש קליאופטרה ואחר-כך נהנו להורדוס על-ידי הקיסר, א, כ, ד; הטביעו את הכהן הגדול החשמונאי האחרון במצות הורדוס, שם, כ"ב, ב; הלכו לפני מות הורדוס, שם, ז"ג, ט.

גלליה (Gallia Cisalpina). מדינה גדולה באיטליה הנפוינת. שם היו המלחמות בין אחז ובין ויטליוס, ד, ט, ט.

גליל (הגליל). מדינה בארץ-ישראל הצפונית, א, ג, ג; גביניוס הקים שם סנהדריה, שם, ח; אנטיפטרוס הקים שם את הורדוס לנציב, שם, י, ד—ה; מריון הצורי כבש את חלקה וגרש על-ידי הורדוס, שם, י"ב, ב; היהודים יושבי הארץ מרדו בבית אנטיפטרוס, שם, י"ג, ד; הורדוס עלה על הארץ למלחמה, שם, ט"ו, ג, ונלחם בה מלחמה קשה, שם, ט"ז, א—ה; מרד בגליל כנגד הורדוס ומלחמה חדשה, שם, י"ז, ב—ג; על-ידי רגלים מן הגליל קרא למרד בירושלים, ב, ג, א; יהודה בן חזקיהו השחרר על הארץ, שם, ד, א, ורוס עשה בה נקמות, שם, ה, א; אנטיפס קבל אותה לנחלה, שם, ו, ג, ממנה יצא יהודה שיסד כת חדשה בקרב היהודים (כת הקנאים), שם, ח, א; אנטיפס בנה בה את טבריה, שם, ט, א; עכו היא עיר החוף שלה, שם, י, ב; פטרוניוס הנציב הגיע שמה ולא עשה רעות ליהודים, שם, ג; מלחמה בין יוכביה ובין השמרונים, שם, י"ב, ג וכו'; פליטס נעשה לנציב במדינה, שם, ז; אגריפס השני קבל לנחלה שתי ערים שבה, שם, י"ג, ב; מנחם יצא מהגליל, שם, י"ז, ח; צפטיוס גלוס החריב את הארץ, שם, י"ח, ט—י"א; יוסף בן מתתיהו נתמנה לשר צבא בגליל, שם, כ, ד; הערים שבצר בה, *שם, ה וכו'; המריבות בקרב יושבי המדינה, שם, פרק כ"א; הנזיר ארץ הגליל (העליון והתחתון), ג, ג, א—ב; היא ארץ פוריה מאד, שם; עיר צפרי מרדה בשארית הארץ, שם, ד, א;

מחנה יוסף בן מתתיהו, ג, ו, ג, מסכ
 יצא הגבור ספמא, ה, י"א, ה.
גְרַמְנִיָּה (גרמניה; Germania). הארץ מסביב
 לנהר רינוס ולנהר אסטרוס העליון.
 הרומאים, חיל-המצב שבה, הקימו את ויטלוס
 לקיסר, ד, ט, ט, המרד שם, ז, ד, ב.
גְרַמְנִיָּים. העם שישב בארץ גרמניה. מהם
 היו בשומרי ראש הורדוס, שעברו לפני
 ארזנו, א, ל"ג, ט; אנשים גדולים
 וחסנים וגבורים גוראים מחיתרטרף, ב,
 ט"ז, ד; מכלי-מקום הם נושאים במנוחה
 את על הרומאים, ו, ה, ב; הם מרדו
 ברומאים, ז, ד, ב.
גְרַמְנִיקוֹס. אבי הקיסר גלוס, ב, ט, ה.
גְרַפְטִי. קרובת איזט מלך חדיב. היה לה
 בית בירושלים, ד, ט, י"א.
גְרָשׁ (Gerasa). עיר בעבר-ההירדן. נכבשה
 במצור על-ידי אלכסנדרוס (ב) ינאי
 החשמונאי, א, ד, ח (נשארה עיר יונית),
 המורדים התנפלו עליה, ב, י"ח, א;
 יושביה לא נגעו לרעה ביהודים היושבים
 בקרבם ושלחו אותם עד הגבול, שם, ה;
 משם יצא שמעון בן גיורא, ד, ט, ג.
 (אחת מעשר הערים=דקפוליס).
גְרָשׁ. בארץ יהודה. נכבשה על-ידי אספסינוס
 והוא הוסיב בה מצב נויש מתקנים גזר
 (עין עים), ו, ד, ט, א. י.
גְטָר. דף את הגזית (קסיסטוס) עם הר-
 הבית, ב, ט"ז, ג; ו, ה, ב, ג שריס
 וסלמות בשביל רעש חומת המבצר,
 ג, ז, כ"ה—כ"ט.
גְתָא. מצודה שבנה מחירס הרומאי בארץ
 אדום, א, י"ז, ב.

גְנֵיָם (גניה בפנים). כפר בעמק הגדול
 גבול שבין הגליל ובין ארץ שמרון, *ג,
 ג, ד. כנראה, הוא הוא גְנָה או גְנָה.
גְנֵיָר (גנוסר). עמק שמן ופורה על שפת
 ים כנרת, *ג, י, ח; כל מיני צמחים
 נמצאו בו, שם.
גְנֵיָר או גנוסר (Genesar). בשם זה
 נקרא יאור כנרת (ים-כנרת) על שם
 עמק גניסר הסמוך לו [א, י"ז, ה], ב,
 כ, ו, [שם, כ"א, ו]. המלחמות על היאור
 הזה, ג, א וכו', תאור היאור, שם, ג.
גֶפְנָא (Gophna). עיר ביהודה הצפונית.
 יושביה נמכרו לעבדים על-ידי קסיוס, א,
 י"א, ב; ראש פלך ביהודה, ג, ג, ה;
 אספסינוס הכניע אותה בשלום, ד, ט, ט;
 טיטוס עבר עליה, ה, ב, א, והוסיב בה
 את בורחי ירושלים, ו, ג, ב.
גֶפְרִית. נמצאה בארמת המבצר מכור,
 בקרבת ים המלח, ז, ו, ג.
גְרִיָּים (גרויים). הר (בהרי אפרים). נכבש
 על-ידי הורקנוס (א) החכמונאי, א, ב, ו;
 השמרונים התבצרו בו והרומאים נלחמו
 עליו וכבשוהו, ג, ז, ל"ב.
גְרָטוּס (Grátus). שר-הרגלים בחיל הורדוס,
 ב, ג, ד, שם, ד, ב—ג; שם, ה, ב.
גְרִיָּוִן (גוריון) בן יוסף. מראשי מפלגת העם
 בירושלים. התחבר עם הכהנים הגדולים
 להלחם בקנאים, *ד, ג, ט; נהרג על-ידי
 הקנאים, שם, ו, א; ועין יוסף בן
 גוריון.
גְרִיָּוִן (גוריון) בן ניקודמס (ניקודמוס).
 אחד מאנשי אלעזר בן חנניה, *ב, י"ז, י.
גְרִיס (גיא גריסוס). כפר בגליל. מקום

ד

דבש. גופת אריסטובלוס (ב) נטמנה
 ברומי דבש, א, ט, א, דבש דבויים
 ודבש תמרים נמצא לרב בעמק יריחו,
 ד, ה, ג.
דְגוֹן. אלהי הפלשתים, ה, ט, ד.
דְגוֹן. מצודה בקרבת יריחו, א, ב, ג. ג' נ"א
 דוק או דן.

דָאָר (Dora). עיר בעמק השרון על שטח
 הים. אנטיוכוס (השביעי) צר עליה ועל
 טריפון, א, ב, ב; פומפיוס קרע אותה
 מעל מלכות היהודים, שם, ז; שם, כ"א, ה.
דביר. עין קושהקדשים.
דְבִרְתָּה (או הדברת, דבתרתה). כפר בעמק
 הגדול (עמק יזרעאל) בתחום הגליל, ב, כ"א, ג.

היהודים המורדים באלכסנדרוס (ב) ינאי, א, ד, ד וכו'.

דִּמְטְרִיּוֹס. יליד גדר (גדרה). עבד משחרר של פומפיוס. א, ז, ז.

דִּמְטֶק. עיר ידועה בארם (טוריה). אנשי העיר המליכו את חרתת הערבי, א, ד, ה; המלכה אלכסנדרה שלחה כמה צבא, שם, ה, ג; מטלוס ולוליוס כבשוה וסקרוט בא שמה, שם, ו, ב; שם, ג; פומפיוס סר אל העיר ושמה באו אליו שני האחים החשמונאים עם עצומותיהם. שם, ד; רירדוס יצא שמה אל סקסטוס ציור, כס, י, ה, וישב אצל הנציב פביוס, שם, י"ב, א. יושבי ארגב (טרכון) התנפלו עליה פעמים רבות, שם, כ, ד; הורדוס בנה שם גמנסיון, שם, כ"א, י"א; נשי אורחי העיר דבקו בדת ישראל, ג, כ, ב; האזרחים המיתו את כל היהודים היושבים בקרבם. שם. ועין גם ז, ה, ז.

דִּפְנִי (Daphne). עיר [מקלט] סמוכה לאנטוכיה (ונחשבה לחלק העיר הזאת). היהודים באו שמה להתאונן על בני אנטיוכטרוס באוני אנטוניוס, א, י"ב, ה; הורדוס ראה שם בחלום את מות יוסף אחיו, שם, י"ז, ג.

דִּפְנִי (Daphne). מקום בקרבת מקורות הירדן, א, א.

דִּקְיָאָרְכֵּה (עכשו Puteoli). עיר הנמל של רומי. שמה בא הרמאי שקרא לו בשם אלכסנדרוס בן הורדוס, ב, ז, א.

דִּקִּיָּס. יושבי ארץ דָּקִיָּה (Dacia), ב, ט"ז, ד.

דִּרוֹסוֹס. בנו [חורגן] של הקיסר אוגוסטוס. על שמו נקרא אחד המגדלים בנמל של קיסריה דרוסיון, א, כ"א, ו.

דִּרוֹסִיּוֹן. עין דרוסוס.

דִּרוֹסִיָּה. בת אגריפס (ב) המלך מאתו קפריס, ב, י"א, ו.

דִּרְיֹושׁ בן ויכטשפה מלך פרס. עליו התיחסה גלפיריה אשת אלכסנדרוס (ד) מצד אמה, א, כ"ד, ב.

דִּרְיֹושׁ. שר-צבא בחיל אגריפס (ג) השני, ב, י"ז, ד.

דְּוֹד המלך. היה מפלג בעשרו, ובקברו נמצא הרבה זהב, א, ב, ה, הורקנוס (א) החשמונאי פתח את קברו, שכן; אני שלמה המלך ועל שמו נקראה מצודת ירושלים, ה, ד, א; כבש את ירושלים מידי הכנענים, ו, י, א.

דִּיִּדְיוֹס. הנציב הרומאי שהקים הקיסר אוגוסטוס בכוריה. כתב טובה על הורדוס, א, כ, ב.

דִּיּוֹגֵנִס (Diogenes). אחד מיועצי אלכסנדרוס (ב) ינאי הומת במצות הפרושים, א, ה, ג.

דִּיּוֹן (Dion). עיר במזרח הירדן. אריסטובולוס (ב) החשמונאי נסע שמה, א, ו, ז.

דִּיּוֹפֶּנְטוֹס. סופר הורדוס המלך. זיף את אגרת בנו אלכסנדרוס ועוד הרבה כתבים וטויו נענש, א, כ"ו, ג.

דִּיּוֹסְפּוֹלִיִּס (Diospolis). עיר שעל-ידה התנפל הורדוס המלך על חיל הערבים, א, י"ט, ב.

דִּלְיִס (קוינטוס). ידידו של אנטוניוס. נשלח לחזק את ידי הורדוס, א, ט"ו, ג.

דִּלְמָטִיס. יושבי ארץ דִּלְמָטִיָּה או איליריה, ב, ט"ז, ד.

דֹּלְסֵס או דולס, או דולס (Dolosos). הנכבד ביהודי עיר גדרה. נהרג על-ידי המורדים, ד, ז, ג.

דֹּלְתָא. שם הרבע הרביעי באלכסנדריה של מצרים (על שם האות הרביעית שבא"ב), ששם היתה שכונת היהודים, ב, י"ט, ח (לפי זה צריך לתקן את הטעות שנכנסה בפנים הסכר, צמוד קניו, הערה א).

דֹּלְתָה של מצרים (Delta). קצה היאור. אנטיוכטרוס עבר את הדלתה במסעו לעזרת ציור, א, ט, ד.

דוֹמִיטְיָנוֹס (Domitianus). בן אספסינוס ואחיו הצעיר של טיטוס, ג, א, ב (ד, י, ג); נלחם לשם מלכות אביו כאנשי ויטליוס ברומי, ד, י"א, ד; נלחם עם המורדים הגרמנים, ז, ד, ב; רכב על סוס לצד אביו ואחיו בתחלוקת הנצחון, שם, ה, ה.

דוֹבְטְרִיּוֹס אָקִירוֹס מלך טוריה. בא לעזרת

כ"ח, ד; אחת הכפחות גלתה את מעשיה הרעים, שם, ל, ב; הורדוס גרש אותה מחצרו, שם, ד; פגשה את אנטיפטרוס, שם, ז"א, ה; עבדיה נחפשו ואגרת בידם, שם, ז"ב, א.

דְרִיס (Doris). אשתו הראשונה של הורדוס המלך, אם אנטיפטרוס (ב), א, י"ב, ג; שם, כ"ב, א; שם, כ"ג, א [ושם ב], ה; הציקה לבני מרים, שם, כ"ד, ב; שם, ג; שם, ג; שם, ג.

ה

שמעון בן גיורא בקש לכבשו ולא עלתה בידו, שם; שגב במני הרומאים, שם, ט, לוציליוס בטוס הכניע אותו בשלום, ז, ו, א.

הִירוֹדִיס או הורדוס (Herodes) (א) בן אנטיפטרוס (א) מאשתו קפרוס, א, ח, ט; הוקם לנציב בגליל, שם, י, ד; המית את ראש השודדים תזקיה, שם, ה; נקרא לבית־דין שבירושלים ויצא בשלום במצות הנציב הרומאי שבטוריה, שם, ו—ז; הוקם לשר־צבא בחילת־סוריה ובשמרון, שם, ח; עלה על ירושלים להגןם בה וסר מעליה בהשתדלות אביו, שם, ט, נגש מס מיושבי הגליל ומצא חן בעיני קסיוס, שם, י"א, ב; בא בראש צבא לקחת נקמה בעד מות אביו ולא מלא את הדבר, שם, ה; ערך לאביו קבורה נהדרה, שם; דכא את המרו בשמרון, שם, ו, בא אל ירושלים למועד החג ומליך החניף לו, שם; פתה את שרי החילות של קסיוס להמית את מליך, שם, ה; נלחם עם המורדים בו ובאחיו פצאל ותפש את המבצרים, שם, י"ב, א; נצח את מריון הצורי ואת יתר אויביו, שבקשו להקים את אנטיגנוס למושל ביהודה, שם, ב; גרש את אנטיגנוס מגבול הארץ וארש את מרים החשמונאית, שם, ג; שחד בכסף את אנטיגנוס ומצא חן בעיניו, שם, ד; הוקם על־ידו לנסיך (טַטְרַרְכִיס), שם, ה; המתאוננים עליו נענשו עַנש מות על־ידי אנטיגנוס, שם, ו—ז; נלחם עם הפרתים ועם היל הרומאים ברהובות ירושלים, שם, י"ג, ב—ג; נמלט משחיתת הפרתים, שם, ו; ברח בלאט אל מצדה, שם, ז; הדף בדרך את רופיו היהודים

הַדְוֹ (India). ארץ גדולה באסיה. ב, ט"ז, ד; חכמי הדו ממיתים עצמם לדעת, ז, ה, ז.

הִיכָרְסָ (בית־המקדש הפנימי). אנטיוכוס אפיפנס בזז אותו, א, א, א, פומפיוס חלל אותו, שם, ז, ו; הורדוס חדש אותו, שם, כ"א, א; הקנאים הקימו דמולו את כל־זיגוס, ה, א, ב; תאורו, ה, ה, ד (היכל במובן רחב, עם האולם, והיכל במובן צר); שרשתו וחרבנו, ו, ד, ה; טיטוס נכנס אליו, שם, ו; ציור ההיכל הנוער, שם, ה, א.

הורדוס. הורדיה, הורדין. עֵין הירודים, הירודיה, הירודיון.

הִיכָנִי. מלכת חדיב, שקבלה את דת ישראל, אם המלך איזט, ה, ד, ב; עֵין ארמון הילני, מצבת הילני.

הֵרָה (Hera, Juno). אלילת היונים. הורדוס הקים בקיסריה פסל רומא כמעשה פסל הירה אשר בארגוס, א, כ"א, ז.

הִירוֹדִיָה (הורדיה) (Herodia). בת אריסטובולוס (ד) בן הורדוס, א, כ"א, א; אשת הורדוס (—אנטיפט) הנסיך (בגליל וכעבר־הירדן). הסיתה את בעלה לבקש מאת הקיסר את המלוכה, ואחר־כך לותה את בעלה בגלותו אל אספמיה, ב, י, ו.

הִירוֹדִיּוֹן (הורדיון) (Herodium). א) מבצר (כעבר־הירדן הדרומי) קרוב לגבול ערב, נבנה על־ידי המלך הורדוס, א, כ"א, י—ב) מבצר רחוק ששים ריס מירושלים בקרבת תקוע, שבנה אותו הורדוס במקום שנצלו לפניו מידי רופיו היהודים, א, י"ג, ח, שם, כ"א, י; שם גבר הורדוס, שם, ל"ג, ט; ראש־פלך ביהודה, ג, ה, ה; מקומו בגבול האדומים, ד, ט, ה;

השאלה לשם מי בנה את הציר סיכריה, שם, י"ג, ז; מגדלי ירושלים שהקים, ה, ד, ג, מעשה במצודת אנטוניה, שם, ה, ה, בניניו במבצר מכור, ז, ה, ב, בניניו במבצר מצדה, שם, ה, ג-ד.

הִירוֹדִים או הורדוס (ב). בן המלך הורדוס (א) ומרים בת הכהן הגדול, א, כ"ח, ב, כס, ד; נתמנה לירוש הכסא, שם, כ"ט, ב, שם, ל, ג, שמו נמחק מן הצואה על עון אמו, שם, ל, ז.

הִירוֹדִים או הורדוס (ג). בן המלך הורדוס (א) וקליאופטרה מירושלים, א, כ"ח, ד.

הִירוֹדִים או הורדוס (ד). הנסיך בגלילי ובגבר-הירדן, הוא הוא אנטיפס (א).

עֵין שם. בניניו, ב, ט, א.

הִירוֹדִים או הורדוס (ה). בן אריסטובולוס (ד) הנהרג על-ידי אביו הורדוס המלך, מזווגו עם ברניקי, א, כ"ח, א; נשא את ברניקי בת אחיו אנריפס (ב) לאשה, ב, י"א, ה; היה למלך בכלקיס, שם, מברניקי נולדו לו שני בנים ומאשתו הראשונה מרים עוד בן, שם, ו; אחרי מותו ירש את כסאו אנריפס (ג) השני, שם, י"ב, א.

הֵלִיפּוֹלִיס (Heliopolis) או בית-שמש. עיר במצרים, ובתחומה נמצא בית-חונין (עֵין שם), א, א, ז, י, ג.

הֵלְכֶסֶס. אחד מטובי ירושלים, שהתנדב לנקום את דם מליך הנהרג במזומת הורדוס. נלחם עם פצאל והורדוס, א, י"ב, א.

הֵלְסֶפּוֹטוֹס (Hellespontus). מצר-הים המפריד בין תְּרִכְיָה ובין אסיה הקטנה (עכשו דרדנלים). אספטינוס עבר אותו במסעו אל ארץ יהודה, ג, א, ג.

הֵנִיכִים (Heniochi). אמה, ב, ט"ו, ד.

הֵפִיֶס (Hippus). בארמית. עֵין סוֹסִיתָא. הֵפִיקוֹס. ידירו של הורדוס. עֵין מגדל הֵפִיקוֹס.

הַר־הַבֵּית (הר המוריה). הֶזְכָּר הרבה פעמים, ביחוד: ה, ד, א, שם, ה, א. עֵין גַם בית-המִיֶּשׁ.

הַר־גְּרִיזִים. עֵין גְּרִיזִים.

ומהר אל ארץ ערב, שם, ה; מלך ערב לא רצה לקבלו, שם, י"ז, א; פנה אל ארץ מצרים ומהר משם אל רומי, שם, ב; תלואותיו בדרך הים, שם, ג; אנטוניוס ואוקטוניוס ציזר פתו את מועצת הזקנים ברומי להקים את הורדוס למלך ביהודה ואחר-כך עשה לו אנטוניוס כרה גדולה, שם, ד; מלחמתו עם אנטיגנוס, שם, פ, פ, ט"ו-פרק י"ח, מלחמתו הקשה עם הסודים ויושבי המערות שבגליל, שם, ט"ז, ב-ה; מעשי גבורתו בעורו לאנטוניוס בכבוש שֶׁמֶשׁ (סְבוּסִי), שם, ז, הנס שקרה לו ביריחו, שם, י"ז, ד; נס שני שקרה לו במרחץ אחרי נצחונו על חיל אנטיגנוס, שם, ז; נשא את מרים החשמונאית בשמרון, שם, ח; כבש את ירושלים בעזרת חיל סוסיס הרומאי, שם, י"ח, ב; לא נתן לרומאים לתלל את המקדש ולבזו את העיר, שם, ג; המית רבים מאנשי אנטיגנוס, שם, ד; אנטוניוס לקח ממנו את חלק ארצו ונתן לקליאופטרה, שם; וזכר מקליאופטרה את הארץ הזאת במאתים ככר, שם, ה; מלחמתו בערבים, מפלתו ונצחונותיו, שם, פ, פ, ט; נסיעתו אל אוקטוניוס ציזר, שם, כ, א; הקיסר הקים בידו את מלכותו, שם, ב, והרחיב את גבולו וקרבהו מאד, שם, ג-ד; חדוש בית-המקדש, ויתר בניני הורדוס, פרק כ"א, רצח שרידי בית החשמונאים על-ידו, פרק כ"ב, רצח אשתו מרים המלכה, שם, ה, עֶסֶי מִשְׁפַּחְתּוֹ, שם, פ, פ, ג-פרק ל"ב; רצח שני בני מרים, שם, כ"ז, ו; חקן את צְוֹאָתוֹ, שם, ל"ב, ז; שני חכמים הסיחו את תלמידיהם לפוצץ את נשר הזוב שהקים על שער המקדש, שם, ל"ג, ב וכו'; מחלתו, שם, ה, צוה לאסוף את טובי העם אל האפורדומין ביריחו ולהכיתם נפש ביום מותו, שם, ו; המית את אנטיופטרוס (ב) ולשנה את צְוֹאָתוֹ, שם, ז; מותו, שם, ח; קבורתו, שם, ט; טענות צירי היהודים כנגד שלטונו, ב, ה, ב,

ז; ציור הקים את המשרה בידו בזכות אנטיפטרוס, שם, ט, ה; אנטיגנוס (ב) טען עליו לפני ציור, שם, י, א, ציור הפך בזכותו ובזכות אנטיפטרוס, שם, ג; אנטיפטרוס נהג את השלטון בשמו, שם,

ד; קנא בהורדוס הצעיר, שם, ו; הזמין אותו לדין, שם, ז, ירא אותו, שם, ח, נקרא עם נליך אל המשתה אל הורדוס, שם, י"א, ח, הצדיק את הדין על מליך, ואין לדעת אם היה תוכו ככרו, שם; פצאל הוכיחו בדברים על רפינו, שם, י"ב, א; ארש את נכדו להורדוס, שם, ג—ג; המליך על הורדוס לפני אנטוניוס, שם; ה; צוה לקבר את היהודים חללי חמת אנטוניוס, שם, ז, אנטיגנוס התחבר עם הפרתים לגרשו מממשלתו, שם, י"ג, א; הלך עם פצאל אל הפרתים, שם, ג; נלקח בשבי, שם, ה, נפל לרגלי אנטיגנוס וזה הטיל בו מוס, שם, ט, מרץ-לבן, שם, י; הובל אל ארץ הפרתים בשבי, שם, י"א, היהודים פדו אותו ונתנו לו כבוד מלכים, אחר-כך שב אל ירושלים, כשחיה הורדוס למלך, והורדוס המית אותו בעליה, שם, כ"ב, א.

הֶרְקָנְדוֹס (ג). בן הורדוס (ח) מלך כלקיס מאשתו בריקית בת אחיו אגריפס המלך (ב), ב, י"א, ו.

הֶרְקָנְיָה (Hyrkania) (ויושביה: ההורקנים). ארץ על חוף הים הכספי, על-ידי שערי הברזל של אלכסנדרוס סוקדון, ז, ד. **הֶרְקָנְיוֹן** (Hyrkania), מבצר בארץ יהודה. אלכסנדרוס (ג) החשמונאי תפש איתו, א, ח, ב; גביניוס כבש אותו והרסו, שם, ה; הורדוס כבש אותו מידי אחות אנטיגנוס, שם, י"ט, א (כאן נקרא: הורקניה). הורדוס צוה לקבור שם את עצמות אנטיפטרוס בנו המומת, שם, ל"ג, ז.

הֶרְעֶצְמוֹן. ב, י"ח, י"א. **הֶרְיֶתְבוֹר** (Itabyrium), אלכסנדרוס (ג) החשמונאי נגף על-ידו, א, ח, ז, יוסף בן מתתיהו בצר אותו, *ב, כ, י; פלצידים כבש אותו, *ד, א, ה.

הֶרִי־יְהוּדָה (הריים כזב, ארץ ההרים של יהודה). (א, א, ג; כב, ה; שם, ד, ה; ד, ת, א; שם, ב, שם, ט, א; שם, ד; שם, ט).

הֶרְקְלֵיפּוֹלִיס (Heracleopolis). עיר בקצה ארץ מצרים, שם לן טיטוס בעלותו על ארץ יהודה, ד, י"א, ה.

הֶרְקָנִיס (Hyrkanus) (ד) [יוחנן-הורקנוס החשמונאי]. נשיא וכהן גדול ביהודה. שלטינו, מלחמותיו וכבושיו ומריבותיו עם חלק העם, א, ב, ג וכו'; זכה לשלשה כתריס: לשלטון, לכהנה גדולה ולרוח-הקדש, שם, ח.

הֶרְקָנוֹס (ב). בן אלכסנדרוס (ב) [ינאי] החשמונאי ואשתו אלכסנדרה המלכה. איש רפאים, נעשה לכהן גדול במות אביו, א, ה, א; ירא את אחיו אריסטובולוס (ב), שם, ד; אחרי מות אמו נצחהו אחיו אריסטובולוס ולקח ממנו את הכהנה והשלטון, והוא נשאר הדיוט, שם, ו, א; כרתו שניהם ברית, שם; אנטיפטרוס (א) פהה אותו לברוח אל הרפת הערבי ולבקש עזרתו, שם, ב; בעזרת הערבים עלה על ירושלים וצר עליה, שם; טקורוס הכריחו לעזוב את המצור, שם; הגיש את עצמותיו לפני פומפיוס, שם, ד; אנטישילומו פתחו את שערי ירושלים לפני פומפיוס, שם, ז, א; הוקם לכהן גדול, שם, ו, אלכסנדרוס בן אריסטובולוס הציק לו ולאנטיפטרוס, שם, ח, ב, גביניוס הכין את כסאו בירושלים, שם, ה; עזר לגביניוס בבטעו אל מצרים, שם,

ך

צבאו נצחו את הקיסר אתון, שם, ט; חיל אכסיגוס בעט בו, שם, י, ז;

וִטֵּלְיוֹס (Vitellius). קיסר ברומי, ד, ט, ב; נבחר על-ידי הלגינות בגרמניה, ושירי

וַנְטִידִיוּס (Ventidius). שר־צבא רומאי, שנלהם עם הפרתים בסוריה. כרך בארץ יהודה כדי לעזור להורדוס, ולקח שהד מאנטיגנוס, א, ט"ו, ב; שלח צבא לעזרת הורדוס, שם, ט"ז, ו.
וַרְוֹן (Varro). נציב רומאי בסוריה. נלחם עם הסודרים בחבל ארגב, א, כ, ד.
וַרְוִס (Publius Quinctilius Varus). נציב סוריה. הורדוס שם אותו לַדְיָן לבנו אנטימטרוס, א, ל"א, ב; ישב בראש המשפט, שם, ל"ב, א וכו'; דבר בסתר עם הורדוס ושם אל אנטיוכיה, שם, ה. דרש את שלום ארכילאוס, ב, ב, ב; שלח אגרות לרומי על־דבר מרד היהודים, שם, ג, א; מלחמתו עם היהודים המורדים (פולמוס ורוס), שם, פרק ה; נתן ליהודים לשלוח צירים אל רומי כדי לצעוק חסם על מלכות הודון של הורדוס וארכילאוס ולבקש שוני סודי המדינה, שם, ו, א.

הבלחמות בין חיל אסכנינוס ובין חילו, שם, כרך י"א, א וכו'; מוחו, שם.
וִינְיָה (Vienna). עיר בגליה, שהגלה שמה ארכילאוס (ב) בן הורדוס, ב, ז, ג.
וּלְגָז (Vologases). בן מלך הפרתים, ז, ה, ב; אליו ברחו בני אנטיכוס מלך קומחי, שם, ז, ב—ג.
וּלְמַנְיוּס (Volumnius) (א). ראש המחנה של הורדוס, א, כ"ז, א.
וּלְמַנְיוּס (ב). נציב רומאי. אחד מחברי בית־הדין ששפט את אלכסנדרוס ואריסטובולוס בני הורדוס, א, כ"ז, א; הראשון למחמירים בעניש, שם, ג.
וַלֵּנְס (Valens). אחד משרי־צבא ויטליוס. נצח את אתון, ד, ט, ט.
וַלֵּרְיָנוּס (Valerianus). שר־עשרה רומאי. ברח מפני היהודים בטבריה, ג, ט, ז.
וַיַּנְדֵּקְס (Vindex). שר־צבא בגליה. מרד בנירון קיסר, ד, ה, א.

ז

שהמיתו אותו הקנאים על אף בית־הדין של שבעים, שזכה אותו בדין, ד, ה, ד. [נוסח אחר: בן ברוס].
זֵנוֹדֹרוֹס. משל בנחלת לִיסְנִיס, בארגב (טרכון) ובבשן, א, כ, ד; הכל נהלחו נתן להורדוס, שם; ואחר־כך לפיליטוס, ב, ו, ג. (שם נקרא זנון).
זֵנוֹן (Zeno) הנקרא קוטיילא. עריק ברב־עמון (פילודפיה). אליו ברה תלמי, רוצח שבעין החשמנואי, א, ב, ד.
זֵפִירִיוֹן (Zephyrium). עיר בחוף קיליקיה. הורדוס עבר עליה, א, כ"ג, ד.
זוּרְקֵי רִמְתִּים (או זוּרְקֵי הַצִּים) (קטפולטיים). מכונית־מלחמה של הרומאים. אספסינוס השתמש בהם בעת מצור יודפת, ג, ז. ט, שם, י"ט, שם, כ"ג, טיטוס ירה בהם על ירושלים, ה, ו, ב.

זבחה. עין קרבן.
זב־יון. עין כבול.
זֵגְמָה (Zeugma—פון־ארם). עיר על נהר פרת. טיטוס יצא שמה וקבל את ילאכי מלך הפרתים, ז, ה, ב.
זֵוּס (Zeus). אלהי היִנְיָב. הורדוס עשה פסל הקיסר כמעשה פסל תבניתו באולימפיה, א, כ"א, ז; מקדש זוס קטיוס נמצא ממזרח לסינ (פלוסיון) ושם לן טיטוס בהטעו אל ארץ יהודה, ד, י"א, ה; זוס (יפיטר) הקפיטולי, ז, ה, ו.
זכוכית. חול זכוכית נמצא בקרבת עכו ונהר בליוס, ב, י, ב.
זַכְרָה. בן אמפיקרוס (נ"א בן פלך). אחד מראש הקנאים, ד, ד, א (ועי' בהערה לספר ב, י"ז, ב).
זַכְרָה. בן ברוך. אחד מיקירי ירושלים,

ח

היהודים עזבו את הגם ומהרו להלחם בצסטיוס, שם, ב, בו החל נביא הפרעות ישוע בן חנן לשאת קינה על ירוסלים, ו, ה, ג. **חג השבועות** או יום החמשים (פנטקוסטי). בו באו עולי-רגלים המוכיחים אל ירוסלים לעזור לאנטיגנוס נגד הורדוס ופצאל, וקמו מלחמות קשות בעיר, א, י"ג, ג; עולי-רגלים לאיך מספר עלו בו אל ירוסלים לשמע הרצה בהר-הבית שנעשה על-ידי ארכילאוס ומעשי הזון של סביגוס וקראו למלחמה ברומאים, ב, ג, א.

חגי הנביא. נבא בשנת שתינ לכרש (י) לבנין בית סני, ו, ד, ח.

חגירא (הפטח). כנוי יהודי (או גר) מארץ חדיב, בנו של נבטאי. הפליא לעשות גבורה בחי' שמעון בן גיורא, ה, י"א, ה.

חדיד (Adida). עיר לא רחוק מלוד. אספסיגוס העמיד בה מצב, ד, ט, א.

חדישה (או עדסה?) (Adasa). במלחמה על-יד עיר זו נפל יהודה המכבי חלל, א, א, ו (זה טעות, עין שם בהערה).

חורן (Auranitis). ארץ הרים ממזרח לבשן. נחשבה על ממשלת לייסיס. אוגוסטוס קיסר נתן אותה להורדוס, א, כ, ד; ואחרי מותו לפיליפוס בנו, ב, ו, ג; נחשבה על מלכות אגריפס (ב) המלך, שם, י"א, ה (היתה גם לאגריפס (ג) השני ולא הזכרה בכלל מדינותיו, שם, י"ב, ח), אגריפס (ג) שלח משם רוכבים אל ירוסלים, שם, י"ז, ד.

חזקיה (א). מלך ביהודה. צדיק בדורו, נלחם עם סנחריב, ה, ט, ד.

חזקיה (ב) (הגלילי). ראש שודדים בגליל, שנמשך והומת על-ידי הורדוס בראשית נציבותו במדינה, א, ק, ה, ג; בנו יהודה, ב, ד, א.

חזקיה (ג) הכהן. [בן נדבאין אחי חנניה הכהן הגדול. נהרג יחד עמי בראשית המרד בירושלים, ב, י"ז, ט.

חברון. עיר באדום. שמעון בן גיורא עלה עליה פתאם וכבשה, ד, א, ז; מאור העיר ותולדותיה, שם; אספסיגוס כבשה ושרפה והמית את יושביה, שם, ט.

חג. בימי החגים פרצו לעתים תכופות מהומות בקרב היהודים בירושלים מרבו עולי-הרגלים, א, ד, ג; עולי-רגלים נהרגו על-ידי השמרונים, ב, י"ב, ג; היהודים עזבו את חגם ויצאו להלחם ברוצחים, שם, ד; הרומאים היו יורדים אל האולמים המחברים את הבירה עם המקדש, כדי להשגיח בהמון החוגגים ולהניא מחשבות מרד, ה, ה, ח.

חג המצות. מלך לא רצה לתת להורדוס ולחילו להכנס בו אל העיר מחמת הטיאה, א, י"א, ו; נקרא בשם פסחא, ובי היו מקריבים קרבנות רבים, ב, א, ג; עולי-רגלים בצרוף עם בני ירוסלים הקימו בו מהומה כנגד ארכילאוס, הרצה בהר-הבית, שם; אנשי-הצבא הרומאים הקניטו בו את היהודים בשעת נציבות קומנוס, שם, י"ב, א; קנדרטוס נכנס בו אל העיר ומצא את העם טוקט, שם, ו; צסטיוס גלס בא אל ירוסלים סמוך לחג, שם, י"ד, ג; הוא זכר ליציאת מצרים, ד, ז, ב; הסיקריים היוכבים במצדה החריבו בו את עין-גדי, שם; אנשי אלעזר בן שמעון פתחו בו את שערי בית-המקדש למביאי הזבחים ובוה השתמש יוחנן בן לוי לתפוש את העזרה, ה, ג, א, סמוך לחג הזה נראה אות מבשר התרנן, ו, ה, ג; טיטוס עלה בו על ירוסלים ומתוך-כך מצא בה אוכלסים צפופים, שם, ט, ג; צסטיוס גלס צוה למנות את היהודים, והכהן הגדול העריך את חסבונם על-פי הטלאים, שם.

חג הסוכות. מחמת החג הזה עלו כל יושבי לוד לרגל לירושלים, כשעה שההנפל צסטיוס גלס על העיר, ב, י"ט, א.

הכנענים אנשי קרתחדשת (Carthago), בני ט"ז, ד.

חֲנַיִן (או נחונין, Onias) הכהן הגדול, גרש את בני טוביה מירושלים, א, א, א; ברח אל תלמי מלך מצרים ובנה מקדש בתחום הליופוליס, שם, ז, י, ב-ג. ע"נ בי ת"ח ו"ו.

חֲנָן (א). בן יונתן הכהן הגדול. רצה לפתוח את שערי ירושלים לפני צבאיו גלוס ולא הניחוהו המורדים, ב, י"ט, ה.

חֲנָן (כ). בן חֲנָן הכהן הגדול. עמד בראש ממשלת־ההרות בירושלים אחרי מפלת צבאיו גלוס, כ, ג, חזק את חומת ירושלים, שם, כ"ב, א, שלח צבא כנגד שמעון בן גיורא והניסו אל מצדה, שם, ב, עורר את אורחי ירושלים כנגד הקנאים, ד, ג, ז, שם, ט, נאמו, שם, י; התנדב לעמוד בראש העם, שם, י"א; פקד את העם, שם, י"ב, יוחנן מגוש־חלב החניף לו והזכיל לו, שם, י"ג; יוחנן הטיל את אמתו על הקנאים, שם, י"ד, סגר את השערים בפני האדומים, שם, ד, ג; נרצח על־ידי האדומים, שם, ה, ב, קינת המחבר עליו, שם.

חֲנָן (ג). בן חנניה (?) הכהן הגדול. נשלח על־ידי קנדרטוס נציב סוריה אל רומי, ב, י"ב, ו. (ואולי צ"ל: חנן בן יונתן).

חֲנָן (ד). בן בגדת (נ"א: בן במדוס). חברו של שמעון בן גיורא. המית את מתתיהו הכהן הגדול, ה, י"ג, א, הוא, כנראה, חנן איש אמאוס, שבגד בקעת המלחמות בהר־הבית ונפל אל סיטוס, ו, ד, ב.

חַנְנִי (Annaeus). הנכבד באורחי טריכי בימי יוסף בן מתתיהו, ב, כ"א, ג.

חַנְנִיָּה (א) הכהן הגדול [בן נדבאי או נבדאין]. נשלח על־ידי הנציב קימנוס למשפט הקיסר, ב, י"ב, ו. אבי אלעזר, י"ז; ב; ברח מפני המורדים והקנאים והסתתר, שם, ו, נהרג על־ידי אנשי מנחם בן יהודה הגלילי, שם, ט.

חַנְנִיָּה (ב). בן צדוק או צדוקי. נשלח על־ידי אלעזר בן חנניה לכתוב ברית עם

חֲזִקְיָה (ד) בן חבאי. אחד מנהיגי הקנאים. מרד ביוחנן בן לוי, ה, א, ב.

חֲזִי־עוֹלָם (חיי נצחים). עתידים לגשמות הסהורות על־פי אמונת האסיים והיונים, ב, ה, י"א, עליהם דבר יוסף בן מתתיהו אל חבריו במערה ביודפת, ג, ה, ה; גם אלעזר בן יאיר אל אנשיו במצדה, ז, ה, ז; עולב־הבא של הרומאים, ז, א, ו. **חֲזִי־סוֹרְיָה** (Coeloesyria). מדינה בעבר־הירדן [צריך לתקן: א, א, א]; בני דמשק קראו לחרתת (א) הערבי למלך בארץ, שם, ד, ה; טומפיוס קרע מעל היהודים את הערים שנכבשו על־ידם בכדינה זו, שם, ז, ז; הורדוס הוקס שם לפניו על־ידי סקטוס ציור, שם, י, ה; העיר קנת נמצאה שם, שם, י"ט, ב. ובשם זה נקראה לפרקים גם הארץ במערב הירדן, וארץ יהודה בכלל).

חכם, חכמים (גדולים בתורה). נקראו: (א) יהודה בן צריפא ומתתיה בן מרגלות, א, ל"ג, ב-ג. (ב) יהודה הגלילי, ב, ת, א-ג. (ג) מנחם בנו, שם, י"ז, ח-ט.

חֲלוֹם (נבואה). הורדוס חלם על מות אחיו יוסף, א, י"ז, ג; ארכילאוס חלם על־דבר קץ ממשלחו ושבעון האסי פתר את חלומו, ב, ת, ג; גם אשתו גלפירה חלמה חלום נפלא, שם, ד, יוסף (המהבר) הבין לפתור חלומות ובהיותו במערה ביודפת נזכר חלומו־נבואה אחד, ג, ה, ג.

חֲמֵש־הָעָרִים (Pentapolis) בלוב. נציבות רומאית באפריקה הצפונית, ז, י"א, א. **חֲמָת** (Emesa). מלכות בטוריה. מלכה היה שהים, ז, ז, א.

חֲמָת (אמתוס). א) מקום בעבר־הירדן, בקרבת פחל, נקרא כך על־שם מעינותיו ההמים. נכבש על־ידי אלכסנדרוס (ב) ינאי הששמונאי, א, ד, ב; בו (?) הקים גביניוס סנהרדיה, שם, ה, ה.

חֲמָת (אמאוס). בקרבת טבריה. עיר הכמוכה למעינות החמים (חמי הגלילי), שם היה מחנה אספטיגוס, ד, א, ג.

חַנְנִיָּבַל (Hannibal). שר־הצבא הגבור של

הורקנוס ברח אליו, והוא יצא להלחם למענו עם אריסטובולוס, שם, ו, ב; סקורוס צוהו לעזוב את ארץ יהודה, שם, ג, א; אנטפטרס (א) עשה שלום בינו ובין הרומאים, שם, ח, א.

תְּרִיתָּת (ב) (הרביעי). מלך הערבים הנבטיים בסיף ימי הורדוס. כולי המית את ידידיו, א, כ"ט, ג; שנא את הורדוס וכלה את נקמתו ביהודים בשעת פולמוס ורוס, ב, ה, א.

תְּשַׁבּוּן. עיר. המורדים התנפלו עליה, ב, י"ח, א.

תְּשֻׁמוֹנָאִי. בנו (או נכדו) היה מתתיהו [החשמונאי], *ג, א, ג.

תְּשֻׁמוֹנָאִים. מלכי היהודים ממספחת מתתיהו. בימיהם נסתם העמק בין מצודת הקרח ובין הרהביה, ה, ד, א. **צִיָּן** עוד ארמון החשמונאים.

תְּתִירָה. היהודים חתרו תחת סוללות הרומאים בעת מצור ירושלים על-ידי כוסיוס והורדוס, א, י"ח, א; המורדים חתרו תחת ארמון הורדוס, ב, י"ז, ח; יוחנן בן צוי הפך על-ידי חתירה אחת את בניני המצור של הרומאים, ה, י"א, ד.

הרומאים הנצורים במגדלי ארמון הורדוס, ב, י"ז, י; נשלח על-ידי ראשי ממשלת החרות בירוטלים אל הגליל להוציא את הכשרה מידי יוסף בן מתתיהו, שם, כ"א, ז; לא הצליח במעשה זה, שם.

תְּנַנְיָה (ג). בן מטבל או מסרבולוס. כהן ממספחה חשובה נהרג על-ידי שמעון בן גיורא, ה, י"ג, א.

תְּנַנְיָה (ד) (וה). בשם זה נקראו שני הרצים הנזמרים, שנשלחו על-ידי קנאי ירושלים אל האדומים לבקש עזרה, ד, ד, א.

תַּפְתָּא. כפר. משם יצא כהן הגורל האחרון בבית-המקדש, ז, ג, ח.

תַּקְרָה (אקרה, Akra). מצודת ירושלים. יהודה המכבי גרש שמה את צבא אנטיוכוס, א, א, ד; שמעון החשמונאי כבש אותה, שם, ב; היא העיר התחתונה, ה, ד, א; חלקה נמצא בידי שמעון בן גיורא, שם, ו, א; נשרפה במצות טיטוס, ו, ו, ב.

תְּרִיָּשׁ (Chares). ראש לוחמי-החרוה בגמלא, ד, א, ד, חלה ומת קדם שנפלה העיר בידי הרומאים, שם, ט.

תְּרִתָּת (Aretas) (א) (השלישי). מלך הערבים הנבטיים. היה למלך בדמשק ובהילית-סוריה ונלחם באלכסנדרוס (ב) ינאי, א, ד, ח;

ט

לאגריפס, שם, ט, ז; המורדים עזבו אותה והעיר כרתה ברית שלום עם הרומאים, שם, ח, בקרבתה נמצאה תַּמְתָּ, ד, א, ג.

טַבְּרִיּוֹס. הקיסר השני ברומי. משל אחרי אוגוסטוס, ב, ט, א; שלח את פילטוס לגציב ביהודה, שם, ב; אגריפס (ב) נסע אליו להתאונן על הנסיך הורדוס ('אנטיפס'), שם, ה, ט, צוה לאסור את אגריפס, שם, מותו וימי מלכותו, שם.

טַבְּרִיּוֹס יוֹרִיוֹס אלכסנדרוס. צִיָּן אלכסנדרוס (ז).

טַגְרָן (Tigranes) (א). מלך ארמניה. חנה

טַבְּרִיָּה. עיר בגליל. נוסדה על-ידי הורדוס 'אנטיפס', ב, ט, א, נירון קיסר נחן אותה לאגריפס (ג) השני, שם, י"ג, ב; יוסף בן מתתיהו חזק את חומותיה, שם, כ, ז. יוסף ססך את בני העיר בבני טריכי, שם, כ"א, ד; יוחנן בן צוי בקש להמית שם את יוסף, שם, ו; העיר פשעה ביוסף, שם, ז; פשעה עוד הפעם, ייוסף תפש אותה בערמה, שם, ז-ט; כשעה שלישיה, ונתן אותה למטנה בידי אנטיפס, ואחר-כך החזיר את הרכוש לבעליו, שם; יוסף נמלט אל העיר, ג, ו, ג, יוסביה חדרו מאד, שם, ז, ב; אכפסניוס עלה עליה להשיב אותה

על עכו והמלכה אלכסנדרה שלחה אליו מנחה, א, ה, ג.
סגן (ב). בן אלכסנדרוס (ד) בן הורדוס, א, כ"ח, א [היה מלך בארמניה הגדולה, ב, י"א, ו]. (עזב את דת ישראל).
טהרה וטמאה. בירושלים ובבית-המקדש, א, י"א, ו; ד, ג, י"ב; שם, י"ד, ה, ג, א; שם, ה, ו. **טיטוס**. בן אספטינוס. נשלח על-ידי אביו להביא אליו שני לגיונות כמצרים, ג, א, ג. הביא אותם אל עכו, שם, ד, ב; סדר את הצבא בעכו, שם, ו, א, מהר אל אביו הפצוע, שם, ז, כ"ב, עלה על יפה ולכדה, שם, ל"א; עלה בין הראשונים בפרץ שבתומת יודפת, שם, ל"ד; חמל על יוסף (המחבר) והיה עליו למגן, שם, ה, ה, ושלח להלחם על טריכני, שם, י, א; חזק את לב אנשי-צבאו בנאם, שם, ב; הכה את הלוחמים היהודים לפני המבצר, שם, ג, וקפץ עם חילו אל היאור להכנס אל העיר, שם, ה; לכד את העיר, שם, אביו שמח על גבורתו, שם, ו; לא היה עם אביו בשעת מגפת הרוכאים בגמלא, ד, א, ה; שב ממסעו וכרץ אל המבצר, שם, י, חמל על יושבי גוש-חלב ורצה לכרות אתם ברית, שם, ב, ב, יוחנן בן לוי רמה היתה, שם, ג; נכנס אל העיר ולא כבש את יוהנן וצוה לרדוף אחריה, שם, ה; נשלח על-יוזי אביו אל גלבה, שם, ט, ב; שב אל קיסריה, שם; אחרי שהיה אביו לקיסר, נשלח על-ידו לכבוש את ירושלים, שם, י"א, ה, מסעו אל יהודה, שם; בא אל קיסריה, שם; יצא מקיסריה עם צבאותיו, ה, א, ו; מסע צבאו, שם, ב, א; חר את מסבות ירושלים וכמעט נפל בשבי היהודים, שם, ב, הציל שתי פעמים את הלגיון העשירי ממפלה גמורה, שם, ד-ה, קרב אל העיר, שם, ג, ב; היכה את אנשי-חילו על פחוותם, שם, ד; חר את חומת ירושלים, שם, ו, ב, צוה לשפוך סוללות, שם; הציל בגבורתו את הסוללת והמית בעצמו י"ב יהודים, שם, ה; כבש את

החומה הראשונה וחנה ב, מחנה האשורים, שם, ז, ג; חזק את לב אנשי-חילו, שם, קסטור רמה אותו, שם, ד; כבש את החומה השנית והקדים רחמים לרגו ולא הרס את חלק העיר, שם, ח, א; הרומאים נגפו וגרשו ממנה, וגבורתו של טיטוס, שם, כבש אותה שנית וצוה להרסה, שם, ב, ערך יום-תשלומים לצבאו לעיני היהודים אשר בעיר, שם, ט, א; צוה לשפוך סוללות על החומה השלישית ושלח את יוסף (המחבר) לדבר שלום אל יושבי העיר, שם, ב, צוה להמית את פליטי העיר הנופלים בידו, שם, י"א, א, צוה לקצץ ידי פליטים רבים ולשלחם אל העיר, שם, ב; הנלחמים בעיר קלעו וחרפו אותו, שם; אנטיוכוס אפיפנס בא אליו, שם, ג; הוכיח את אנשי-הצבא על מפלתם לפני היהודים, שם, ו; צוה לבנות דיק על העיר, שם, ט, ט, ס, י"ב, א-ב; פקד את שומרי הדיק, שם, ב; ראה את העמקים המלאים פגרי נטוהי רעב והתאנח וטען, שלא הוא אשם בדבר, שם, ד; כעס על אנשי-הצבא, שכבדו את בטני הפליטים, שם, י"ג, ה, עורר את אנשי-צבאו לכבוש את הבירה, ו, א, ה; צוה להרוס את יסודות הבירה, ושלח את יוסף מהדס לדבר שלום אל היהודים, שם, ג, א, כלח את פליטי ירושלים אל גופנא, שם, ב, ג, וצוה להשיבם ולהראותם לפני העיר, שם, ג; חרף את היהודים על שהם מתללים את מקדשם, שם, ד; צוה לבחור אנשי-צבא ולשלחם לכבוש את הר-הבית, שם, ה; הדבר לא הצליח, שם, ו; מתח דין קשרי אנשי-הצבא ק"ר הדת, שם, ז, התנצל לפני אלהים, שלא הוא אשם במצוקת ירושלים, וישבע להרוס את העיר, שם, ג, ה; צוה להרעיש את חומת העזרה, שם, ז, א, צוה לשלוח אש בערי העזרה, שם, והן חנינה לחנן ולארכיאוס הבטיח כמנון בן גיורא, שנמלטו אליו, שם, ב; נוד

טְבִיטִים. עיר במצרים. עֵין צֶעַן.
טְבִיטִים. נהר בארץ הסקיתים, הוא נהר דון,
ז, ז, ג.

טַפְתָּאִי. איש כתר גרים או גרסיס בגליל.
אחד מגבורי חיל שמעון בן גיורא.
שלח את סוללות הרומאים באט, ה,
י"א, ה.

טַפְתָּאִי (ב). איש גבור-חיל מגדוד יוחנן
בן לוי. הכליא לעשות בגבורתו בעצת
המלחמות על הרה"בית, ו, א, ח, שם,
ב, ו.

טֶרֶוֹן (Teron). אחד מאנשי-צבא הורדוס
הזקנים. אמר להציל את אלכסנדרוס (ד)
ממות, והשיא מות עליו ועל עצמו, א,
כ"ז, ד-ו.

טְרִיכֵי (Taricheae). עיר בגליל. קסיוס
הרומאי כבשה ומכר חלק יושביה לעבדים,
א, ת, ט, נירון קיסר נתנה לעגריפס
(ג) השני, ב, י"ג, ב; יוסף (תמחבר) בנה
את חומותיה, ב, כ, ו; שם התגבלו עליו
הגלילים ובקשו להמיתו, שכ, כ"א, ג,
והוא הקים פרוז בין יושביה, שהיה
מספרם ארבעים א"ף, ובין יושבי
טבריה, שם, ד; הניח שם במאסר את
אזרחי טבריה הנתפסים, שם, ט; ישוע
בן צפאי ברח שמה עם לוחמי-החפש,
*ג, ט, ה, מצור העיר וכבושה
על-ידי טיטוס, שכ, *פרק י.

טְרִינֹס. הציר הרומאי (לגטוס), ראש הלגיון
העשירי בחיל אספטיגוס. כבש את יפה
בגליל, ג, ז, ל"א; נלחם על-ידי טריכ, שם,
י, ג; פנה אחרי כבוש עבר-הירדן אל
יריח, ד, ח, א.

טְרִיפֹן (Tryphon). העריץ. אפרטורפוס של
מלך טוריה (אנטיוכוס השני). לטט עיניו
למלוכה. המית את יונתן החשמינאי, א,
ב, א; שמעון גרש אותו ועזר
לאנטיוכוס השביעי לצור עליו ולהמיתו,
שם, ב.

טְרִיפֹן (ב). אחד הגלבים בחצר המלך
הורדוס. בשעונו הלשין על אלכסנדרוס
(ד) והכריע אותו לטבח, א, כ"ז, ה.

לכות את האש בעזרה, שם, ג; קרא
למעשה בדבר גורל ההיכל והחליט
שלא להחריבו בשום אופן, שם; רצה
להתגבל עם כל חילו על ההיכל ולכבושו,
שם; ה; שמע על האש שנפלה בהיכל
ומהר להציל את המקדש, שם, ו, הצבא
לא שמע לקולו, שם; נכנס אל קדשי
הקדשים, שם, ז; נסה עוד הפעם להציל
את הארית ההיכל ולא עלתה בירו, שם,
הצבא קרא אותו למושל-מנצח, שם, ו, א,
הקטיח את לבו מרחם על כהני המקדש
יצוה להמיתם, שם; משאו ומתנו
עם היהודים להוחים בו, שם, ב,
המורדים טרבו את קבלתם הבית
והוא הודיע שלא יוסיף לרחם על
היהודים וצוה להחריב את העיר הנכבשה,
שם, ג; צוה להבדיל בין בני ירושלים
ובין הזרים, שכ, ח, ב; נתן הנינה לסני
כהנים, שנכלטו אליו, שם, ג; נכנס אל
העיר העליונה והשתימם על חסנה, שם,
ט, א; צוה להמית רק את המזינים
והטרבנים ולקח? שבי את יתר היהודים
היוצאים ממתביאיהם, שם, ב; צוה להחריב
את כל העיר מלבד שלשה מגדלים, ז,
א, א, ברך את צבאו על נצחונותיו,
שם, ב, ערך שעשוני-רצח בשבויים
היהודים בקיסריה של פיליפוס, שם, ב,
א, ובקיסריה כעל היס(2), שם, ג, א,
ובבארות, שכ; עבר על ערי טוריה ותר
את נהר-השבת, שם, ה, א; לא נתן
ליונים שבאנטיוכיה את שאלחם הרעה
בדבר היהודים, שם, ב, עבר על משואות
ירושלים והתאנח על חרבן העיר, שם;
שב אל רומי, שם, ג; חג הנצחון הגדול
שלו ברומי, שם, ד-ו.

טְרִיפֹן פְּרִיגִיוֹס (Frugi). ראש הלגיון הט"ו

בחיל טיטוס, ו, ד, ג.
טִיטִיָּאָס (Tityas). אחד הענקים במתולוגיה
היונית, ב, ח, י"א.

טְמוֹס. מלך ארגוס. עליו התייחה גלפריה
אשת אלכסנדרוס (ד) בן הירדוס מצד
אמה, א, כ"ד, ב.

אסור בשלשלאות, ז, ז, ג.
טְרַפְּלִיס (Tripolis). עיר בסוריה. שהקים
 בה הורדוס גימנסיון, א, כ"א, י"א.

טְרַכּוֹן (Trachonitis). עין ארג'ב.
טַרְסוּס (Tarsus). עיר בקיליקיה. שם נתפש
 אנטוכוס מלך קומחי ונשלח אל רומי

9

ג; שם, י, ד; שם, ז; שם, י"א, ז; שם,
 י"ב, ג; ב, ב; ב; שם, ו, ג; שם, ז,
 ד; שם, ט, ב; שם, י, א; שם, י"ב,
 ח, ג, א, א, ג, ג, ד; שם, ה (החלקה
 לאחד-עשר פלכים וירושלים באמצע),
 ד, ט, ט ועוד. — ב) במובן רחב: מלכות
 היהודים, כל מדינות היהודים בארץ-
 ישראל, מימי כבושי החשמונאים ואילך
 (יהודה, הגליל, עבר-הירדן, ערי החוף וכו'),
 א, ח, ט; שם, י, ג (כל ארץ יהודה);
 שם, י"ג, א, שם, י"ז, ב, שם, י"ט, א;
 שם, ג; שם, כ"ב, א; שם, ל"א, ב, ב,
 ד, ג; שם, י"ח, ט (ארץ היהודים); ז,
 ו, א; שם, ח, א.

יְהוּדָה (א). הכנבי. מעשיו וגבורותיו, א, ג-ו.
יְהוּדָה (ב). האסי. איש יודע עתידות, שלא
 טעה מעולם בנבואתו. צפה את מות
 אנטיגנוס (א) החשמונאי, א, ג, ה.
יְהוּדָה (ג). בן צפורה (צפיראי), או בן
 צריפי (צריפאי). חכם בירושלים, שהעיר
 את תלמידיו לפוצץ את הנשר, שתלה
 הורדוס המלך על שער בית-המקדש, א,
 ל"ג, ב וכו'.

יְהוּדָה (ד). בן זוקיה (ב). הרים את נס
 המרד בגליל וכבש את העיר צפורי
 אחרי מות הורדוס, ב, ד, א.

יְהוּדָה (ה). הגלילי (יש תושבים, שהוא
 הקידם) [או הגולני, יליד גמלא], מיסד
 הכת הרביעית (של הקנאים). הקים מרד
 בקרב ויהודים בימי קורנינוס, ב, ח, א;
 בנו היה מנחם, שם, י"ז, ח; אלעזר בן
 יאיר היה מיוצאי חלציו, ז, ח, א.

יְהוּדָה (ו). בן יונתן. אחד מצירי ממשלת-
 החרות בירושלים, שנשלחו אל הגלגל
 להוציא את המשנה מידי יוסף בן
 מתתיהו, ב, כ"א, ז.

יַבְנָה (Jamnia). עיר בחוף השפלה, שמעון
 החשמונאי כבש אותה, א, ב; פומפיוס
 קרע אותה מעל גבול היהודים, שם, ז,
 ז, גביניוס בנה אותה, שם, ח; ד; הורדוס
 הנחילה לשלמית אחותו, ו, ג, אחר-
 כך משלה שם הקיסרית ליויה, שם, ט,
 א; שם, ט"ז א; נחשבה על גבול יהודה,
 ג, ג, ה; אספסינוס הכניע אותה בשלום
 ד, ג, ב; הושיב בה יהודים באמנים
 בבריתו, *שם, ח, א; טיטוס עבר עליה,
 שם, י"א, ה.

יֹדְפָת (Jotapata). מבצר בגליל, שבנה יוסף
 בן מתתיהו את חומותיו, ב, כ, ו; פלצידיוס
 הרומאי עלה עליו לכבושו ושב בפחיתופש,
 ג, ו, א, שמה נמלטו רבים מאוהבי החפש
 שבגליל, שם, ז, ג; אספסינוס חנה עליו,
 שם, יוסף בא אליו, שם, המלחמות
 הראשונות על-ידי יודפת, שם, ד-ו;
 תאור המבצר בקצרה, *שם, ז; המלחמות
 על המבצר, שם, ח וכו'; מחסור מים
 בעיר, שם, י"ב, יוסף בקש לעזוב את
 העיר, כם, ט"ו, אך בני המבצר לא
 נתנוהו לצאת, שם, ט"ז; מגני המבצר
 הרסו את סוללות הרומאים, שם, כ"א-
 כ"ב; הרומאים בקשו לכבושו ברעש
 מלחמה, שם, כ"ד וכו'; מפת הרומאים,
 שם, כ"ז-כ"ט; בורח יהודי מן המבצר
 הראה לרומאים דרך לכבושו, שם, ל"ג;
 הרומאים הביעו אליו באשכ"ח היליה
 וכבושו אותו והחריבוהו ועשו מטבח נורא,
 שם, ל"ד וכו'; יוסף הסתתר שם במערה
 עם ארבעים איש, שם, פרק ח, א, וכו'.
יְהוּדָה. שם מדינה (Judaea) א) במובן
 צר: מדינת יהודה העקרית (עם או בלי
 ארץ אדום), א, א, א; שם, ג, שם, ב,
 ב; שם, ה; שם, ד, ח; שם, ו, ב; שם,

הראשונות, שם, פרק י"ז; החיל הרומאי בירושלים נשמו, שם, י"ה, י; צסטיוס גלוס עלה להלחם בהם, שם, י"ח, ט, מפלתו, שם, פרק י"ט; התחזקות המרד, שם, פרק כ—כ"א; פולמוס אספסינוס, ספר ג—ספר ד; מלחמות אחרים חדשות בקרב היהודים, ד, ג, ב עד ה, ג, א; פולמוס טיטוס, ספר ה—ספר ו; סוף המלחמה ביהודים, ספר ז, פרק ו, פרק ח—ט, נמצאו בכל ארצות הישוב, ואין עיר ומדינה שלא ישבו בה, ב, ט"ו, ד; ז, ג, ג; חולדות קהלת היהודים באלכסנדריה של מצרים ותלאותיה, ב, י"ח, ז—ח; חלודות הקהלה באנטיוכיה ותלאותיה, ז, ג, ג—ד; שם, ה, ב; היהודים בקיסריה וצלותיהם וחרבנם (פין קיסריה); פרעות גדולות ורציחות ביהודים בכל ארץ סוריה, ב, פרק י"ח; שם, כ, ב; חלואות היהודים במצרים, ספר ז, פרק י, ובקיריני, שם, פרק י"א, א—ב; חזק אמונתם בקדשי דתם ועמם, שלא פחדו מכל מיני יסורים ומענויי מות ועוררו השתוממות הנכרים, א, ז, ד—ה; שם, ל"ג, ב—ג; ב, ה, י; שם, ט, ב—ד, שם, י, א—ה; קנאותם לחרות הלאומית ובחירתם במות מחיי עבדות, ג, ה, ד; שם, ו; שם, ז, ה, ו עד ט, ב; ז, י, א; אמץ לבם וכח סבלם תחת ענויי האויב, ב, ה, י, ז, ל"ג, ז, י; א; גבורתם הגדולה במלחמה, בכמה מקומות, ביחוד ג, ז, י"ז—כ, ושם כ"א וכ"ב וכ"ג, שם, כ"ז—כ"ט; ד, א, ד; ה, ב, ד—ה; שם, ה, א; שם, י"א, ה; ו, א, ז—ח; שם, ב, ו; שם, ד, א ועוד ועוד; הרומאים פחדו מהם, ד, א, ו; ו, א, ב; סגלות היהודים במלחמה, ו, א, ג, הם עם קשה-עורף ואהב תמורות, ב, ו, ב.

יְהוֹשֻׁעַ (א). בן נון. ראש העברים כובשי הארץ. לכד את יריחו הישנה, ד, ה, ג.

יְהוֹשֻׁעַ (ב). בן צפא (או בן צפאי, ויש עוד גרסאות). ממשפחת כהנים גדולים.

יְהוּדָה (ו). בן חלקיה. אחד מראשי הקנאים, שהתחבר לאלעזר בן שמעון ומרד ביהונן בן לוי, ה, א, ב.

יְהוּדָה (ח). בן יהודה. אחד מראשי היהודים המגנים על ירושלים. נלחם תחת פקדת שמעון בן גיורא ובגד בו ורצה למסור את העיר בידי הרומאים, אך נתפש ונהרג עם עשרת חבריו, ה, י"ג, ב.

יְהוּדָה (ט). בן מרטון. אחד מגבורי חיל שמעון בן גיורא. הצטיין במלחמות על-יד הרהבית, ו, א, ה; שם, ב, ו.

יְהוּדָה (י). בן ארי (נ"א: בן יאיר). אחד הקנאים. הראה את גבורתו במלחמות ההגנה של הרהבית, ו, א, ה, נמלט מירושלים דרך מנהרה ונפל במלחמה על-יד יצר ירדי, ז, ו, ה.

יְהוּדִים. — המחבר מגן על כבודם בפני הסופרים היוונים, פתיחה, ג, ובוכה על גל צרתם, שם, ד; נלחמו בגבורה יתרה בעד חרותם עם פומפיוס, א, ו, ה עד ז, ו, ועם גביניוס, שם, ה, א—ז; קסיוס הטיף עליהם מס קשה, שם, י"א, ב; סרבו בשלטון בית אנטיפטרוס ולא פחדו ממות, שם, י"ב, ד—ז, התחברו עם הפתחים וגרשו את בני אנטיפטרוס, שם, פרק י"ג; נלחמו בגבורה כנגד הורדוס וכנגד הרומאים הבאים עמו, שם, פרק ט"ו—עד י"ח, ב; הורדוס עשה בהם שפטים, שם, י"ח, ג, ופשט את עורם מעליהם להשביע עמי-נכר, שם, כ"ו, ב; מירדתם בהרדוס, שם, ל"ג, ב, ובארכלאוס, ב, א, ג; המרד הכללי בסבינוס, שם, פרק ג עד ו, פולמוס ורוס, שם, פרק ה; נחלקו לארבע ישיבות (כתות), שם, פרק ח; סבלם הנורא תחת הנציבים הרומאים, שם, פרק ט, ב—ד, פרק י"ג—פרק ט"ו; תנועות משיחיות בקרבם, שם, פרק י"ג, ב—ו, ו, ה, ב; מרדו בפלורוס, ב, ט"ו, ה—ו, נפולייטנוס נוכח לראות, שהם אהובי שלום, שם, ט"ו, ב, נאם אגריפט אליהם, שם, ד; הוא לא השקט את החרד, שם, י"ז, א; מלחמות-אחרים

גושי-חלב, שם, ה; רב-מזמות ואיש-מעשים ושזוף שלטון, המריד את בני גושי-חלב ברומאים. ד, ב, א; הוליך שולל את טיטוס, שם, ג; ברח בחסאי מגושי-חלב, שם, ד; בא אל ירושלים והפיח את רוח המלחמה בעיר, שם, ג, הכריע את כל חברי ממשלת-העם בירושלים, שם, י"ג; רגל את סודות הממשלה הזאת לקנאים, וכאשר יצא עליו חשד, נשבע שלא יוסיף לגלות סוד, שם; אחר-כך הלך אל הקנאים והטיל עליהם אימה מפני ראשי ירושלים, שם, י"ד; יעץ לשלוח צירים אל האדומים, שם, ד, א, רצה להיות שליט עריץ ומושל יחידי בירושלים ומשך אליו חלק גדול של הקנאים, שם, ז, א; עמד בראש העם כמלך, שם; נתן לגלילים לעשות כל תועבה, על אשר העלו אותו לגדלה, שם, ט, י; האדומים אשר בחילו מרדו בו ונועזו את טובי ירושלים וקראו לשמעון בן גיורא, שם, י"א, מלחמות בינו ובין שמעון, שם, י"ב; בנה מגדלים אחדים, שם; אלעזר בן שמעון וחבריו מרדו בו, ה, א, ב; מלחמות עליו ממצלה ולמטה, שם, ג, וכו'; הלל את עצי הקודש לצרכי מלחמה, שם, ה, נצח את אלעזר, שם, ג, א; מספר אנשי-חילו ומקום מעמדו, שם, ו, א; ירא את שמעון בן גיורא ולא נלחם ברומאים, שם, ג, כרת ברית עם שמעון ויצא והתנפל על האויבים הנכרים, שם, ד; לא נתן לבני ירושלים לעזוב את העיר, שם, י, א; מעשה השד והחטם שעשה לאזרחי ירושלים, שם, ד; חתר חתירה והרס את טוללות הרומאים, שם, י"א, ד, ה, הכיך את כלי הקדש, שם, י"ג, ו; התנפל על טוללות הרומאים החרושות ולא הצליח, ו, א, ג; בנה חומה חדשה על הבירה, שם, ד, נלחם מלחמה קשה לפני הרהיבת ברומאים, שם, ז; יוסף פנה אליו בתוכחה, שם, ב, א; נלחם שוב מלחמה קשה לפני הרהיבת, שם,

נשלח לשר-צבא אל ארץ אדום בראשית המלחמה, ב, כ, ד.
יהושע (ג). בן צפיה (או בן שפט, או בן טופא). ראש אוהבי החרות בטבריה, ב, כ"א, ג; היה עוין את יוסף בן מתתיהו, שם, נלחם ברומאים בטבריה, ג, ט, ז; ברח מן העיר אל טריכז, שם, ת; נלחם בגבורה עם הרומאים; שם, י, א וכו'.
יהושע (ד). הכהן הגדול, בן גמלא. אחד העומדים בראש אזרחי ירושלים. העיר את חמתם בקנאים, * ד, ג, ט; דבר מעל החומה אל האדומים, שם, ד, ג; לא הצליח בנאמו ושב בפתי-נפש, שם, ה; נהרג על-ידי האדומים, שם, ה, ב; רוצחיו התעללו בגופתו, שם; קינת המחבר עליו ופרשת שבחו, שם.
יהושע (ה). הכהן הגדול [בן דמנאי]. ברח מן העיר בשעת מצור ה-רהיבת, ו, ב, ב (ועין, הערות ובאורים" לספר ד, ג, ט).
יוחנן (א). המוכס. מראשי היהודים בקיסריה. נתן שחד לפלורוס, בכדי שיגן על אחיו בפני היונים, ב, י"ד, ד; נאטר על-ידי פלורוס, שם, ה.
יוחנן (ב). האסי. נשלח על-ידי ממשלת-החרות שבירושלים לשר-צבא אל תמנה, צור, יפו ואמאוס, ג, כ, ד; יצא להלחם באשקלון, ג, ב, א, נפל הלל במלחמה, שם, ב.
יוחנן (ג). בן חנניה. נשלח על-ידי ממשלת-החרות שבירושלים לשר-צבא אל פלך גופנא ועקרבתא, ב, כ, ד.
יוחנן (ד). בן לוי מגושי-חלב. בנה את חומת עירו במצות יוסף, ב, כ, ו, תאור אָפיו: ערום וגובל ומפיח כזבים ומתחפש לאוהב הבריות, בתחלה היה שודד יחידי ואחר-כך אסף אליו חבר פליטים ואנשים בקשים ומרי-נפש ומלא את הגליל חמס, שם, כ"א, א; עשה פרקמטיה טובה בשמן הגליל, שם, ב; השתמש בכוח העסק לרעת יוסף, שם; סכסך את בני טבריה ביוסף, שם, ג; בקס לעקור את יוסף ולא הצליח ושלח עליו שטנה אל ירושלים, שם, ז; ירא את יוסף ולא יצא מחומת

יִזְבֵּחַן (ג.) [בן חנן] הכהן הגדול. אחד מנהיגי העם בירושלים. התאונן על רשעת הנציב קומנוס לפני קודרטוס ונשלח אל רומי, ב, י"ב, ה-ו; נרצח על-ידי הסיקריים בעת נציבות פליכס, שם, י"ג, ג.

יִזְבֵּתָן (ד.) אחד הלוחמים היהודים שבירושלים. הרף את מערכות הרומאים והמית בקרב אחד מגבוריהם, ואחר-כך נפל שדור, ו, ב, י.

יִזְבֵּתָן (ה.) מן הסיקריים. אורג שנחגלגל אל ארץ קיריני והפיח שם מרד בין היהודים, נתפש בידי הנציב ונאות לו להעיר עדות שקר בטובי יהודי הגולה וגם ביוסף (המחבר), ז, י"א, א-ג; הקיסר אספסינוס דגחו למות-שרפה, שם, ג.

יִזְסָף (א.) בן אנטיפטרוס (א) וקפרוס, א, ה, ט; יצא לקראת אחיו הורדוס הבורח בקרבת מצדה, שם, י"ג, ח; אנטיגנוס סגר עליו במצדה, שם, ט"ו, א; כבש את ארץ אדום, שם, ט"ז, א; הורדוס שם אותו לממלא-מקומו, שם, י"ז, א, גפל במלחמה עם אנטיגנוס, שם; אנטיגנוס צוה לכתות את ראשו, שם, ב, כפוס מלא את הפקדה והורדוס נקם בו את דמי אחיו, שם, ה.

יִזְסָף (ב.) בעל שלמית אחות הורדוס. גלה למרים אשתו את מצותו, א, כ"ב, ד; הורדוס חשד בו, שפתה את מרים, וצוה להמיתו, שם, ה.

יִזְסָף (ג.) בן אחי הורדוס. אשתו אילימכיס בת הורדוס ומלתקי, א, כ"ח, ד. יצא לקראת נרוס, ב, ח, ב.

יִזְסָף (ד.) בן גוריון. ראש ממשלת-החרות בירושלים, ב, כ, ג, ויפין גוריון בן יוסף.

יִזְסָף (ה.) בן שמעון, הוקם על-ידי ממשלת-החרות בירושלים לשר-צבא ביריחו, ב, כ, ד.

יִזְסָף (ו.) בן מתתיהו מכהני ירושלים, לחבר הספר, פתיחה, א; הוקם על-ידי ממשלת-

ו, הגדל שבנה למוט הגוית, שם, ג, ב, ברת אל העיר העליונה, שם, ו, א; ממא-ומתן עם טיטוס, שם, ב, עזב את מגדלי העיר העליונה וברח אל המחלות, שם, ח, ד; מחמת מצוקת הרצב יצא אל הרומאים ונדון למאסר עולם, שם, ט, ד. **יִזְזָנָן** (ה.) בן האיילה. אחד הקנאים בירושלים. המית את האסירים (אנטיפס וסיעתו), ד, ג, ה.

יִזְזָנָן (ו.) בן סוסא (או צוצא, או שושא). אחד מראשי האדומים, שעלו על ירושלים, ד, ד, ב; הגן על העיר בפני הרומאים ונפל שדור מחץ, ה, ו, ה; מהלך גבורתו ותכמתו, שם.

יִזְזָיָה. אשת הקיסר אוגוסטוס. עין לַיִוִּיהָ. **יִזְזָיָס** (א) עיר בגולן התחתון, שבנה אותה פיליפוס בן הורדוס [לפנים בית צידא], ב, ט, א; ג, י, ז-ב) עיר בעבר-הירדן בנחל השטים, שנבנתה על-ידי הורדוס אנטיפס, לפנים בית-הרים, ב, ט, א; נכבשה בפולמוס אספסינוס על-ידי פלצידוס, ד, ז, ו.

יִזְזָיָה (Jonia). מדינה בחוף אסיה הקטנה ועל האיים, א, כ"א, י"א, ז, ב, א.

יִזְנִים (גם: סורים) [סוריה לניב]. היושבים בארץ-ישראל ונמסביב לה. מריבותיהם עם היהודים והפרעות בקיסריה, ב, י"ד, ד; ביתר ערי ארץ-ישראל וטוריה ובאלכסנדריה ש' מצרים, שם, פרק י"ח; בדמשק, שם, כ, ב, באנטיוכיה, ז, ג, ב-ד; שם, ה, ב; הטובות שעשה הורדוס, א, כ"א, י"א-י"ב; דעת המחבר על סופריהם, פתיחה ב-ג; מחשבותיהם בהשאת הנפש, ב, ח, י"א; עם חכם ונבון, שם, ט"ז, ד. **יִזְזָנָן** (א) [החשמונאים]. עמד בראש היהודים אזרי מות אחיו יהודה המכבי. מעשי גבורתו ומותו בידי סייכון, ב, ב, א; בנה את חומת מצדה, ז, ח, ג.

יִזְזָנָן (ב) (ז) [החשמונאים]. אחי מרים אשת הורדוס, שנמטע במים ביריחו בפקדת המלך. כך הוא בהוצאת ניוה במקום אריסטובולוס, א, כ"ב, ב.

במכונות הרומאים, טב, כ"בן חזק את לב הלוחמים למעשי גבורה, טט, כ"ה, התחכם להכשיל את הרומאים החודרים אל פרץ החומה, שט, כ"ח, אחרי כבוש יודפת חפשו אותו הרומאים, שט, ח, א; הכתיר במערה עם ארבעים איש, טט; יהודיה אחת גלתה את מקום מחבואו לאספסינוס והוא שלח אליו שני סרי-אלף להוציאו מן המערה, טט; יוסף לא האמין להם ושוב גלח אליו ציר שלישי, הוא נקנר מכירו, לדבר על לבו, שט, ב; זכר את הלוטות הגבוהה והחברים אשר שם אלהים בפיו, כי היה כהן ומבין בדברי נבואה, והתפלל תפלה קצרה, שט, ג; רצה לעלות על הרומאים וחבריו עקבוהו ורצו להמיתו, שט, ד; קרא לפניו משא על החיים והמות, שט, ה; דבריו לא עשו רושם, והם רצו להמיתו ובקטי מנע אותם מזה, שט, ו; באכונתו כי האלהים יצילהו הציע לפניו להטיל גורל מי ימות בחרב אחיו ראשונה, והוא וחברו יצאו אתרוגים בגורל, שט, ז; יצא אל נקנר וזה הוליך אותו אל אספסינוס, וטיטוס חמל עליו, שט, ח; כששמע, כי אספסינוס אומר לשלחו אל נירון, ספר לו בסוד, שהוא שלוח אליו מאת אלהים לבשרהו, כי יהיה למלך, טט, ט; שרי אספסינוס לא האמינו לדבריו, ואחר-כך וכוהו לדעת, כי כבר נבא אמת על כבוש יודפת, שט, אספסינוס הניחו במאטר, אך נתן לו בגדי כבוד ונשא את ראשו; היונים שבקיסריה דרשו לעשות בו משפט מות, אך אספסינוס לא שמע לקולם, שט, ב; א; שמועת-טוא הגיעה לירושלים, כי מות יוסף, והעשה לו אבל כבוד, שט, ג; אולם בהידע דבר אמת גדל הכנס עליו מאד, שט, ו; כשנעשה אספסינוס לקיט, פדה את יוסף מנאכרו וכברו מאד, ד, י, ז; בעמדו לפני טיטוס בשעת מצור ירושלים גזר נוכחו ולא האמין לקטטור הניכר, ה, ז; ד; טיטוס שלחו לדבר שלום אל יהודי

החרות בירושלים לשר-צבא בגליל וגם על גמלא, ב, כ, ד; הקים משפט בגליל ומקן שם טנהדריה ובתידינים, שט, ה; בצר ערים רבות, טט, ו; אסף צבא רב ולמד אותו טכטיסי מלחמה, טט, ז-ח, למד אותו גם מדות טובות, שט, יוחנן מגוש-חלב קם לו לשטן, שט, כ"א, א; בתחלה היה מקרבו, שט, ב; צעירים אחדים בזו את רכוש פקיד אגריפס (ג) השני ויוסף החזיר את הגול לבבליו, שט, ג; מפני זה היה בכל רע והציל את נפשו בערמתו, שט, ג-ה; יוחנן התנכל עליו להמיתו בטבריה והוא נחלץ מצרה, שט, ו; בחר לנצח את אויבו בחכמה ולא בהרב, שט, ז; יוחנן שלח תלונה עליו אל מנהיגי ירושלים והם שלחו צירים לקחת ממנו את המטרה, והוא הגיא את עצתו בחכמתו, שט; טבריה מרדה בו, שט, ח; השקית את המרד בביר בלי שפך-דם, שט, ח-ט; כבש את גוש-חלב ובזוה והשיב את השלל ליוסביה, וכה עשה לטבריה ולצפורי, שט, גלח עם פלצידוס, ג, ו, א, בהיותו בגריס שמעו אנשיו על ביאת אספסינוס אל הארץ, ונפוצו מעליו, שט, ג, ברה אל טבריה, שט; נואט מן הנצה"ן, אילם החליט להלחם ברומאים עד גמירא, כי המות יקר בעיניו מן הבגד, שט, ז, ב; שלח אגרת אל הממשלה בירושלים לשמוע את דעתה, שט; יצא מטבריה אל יודפת ואספסינוס מהר לעלות על המבצר, כדי לתפשו על יוסף, שיצא לו שם בחכמתו ובגבורתו, שט, ג, עמד בראש מגני יודפת, שט, ה וכו', הרים את חוקת העיר, שט, י, צוה לחלק את המים במשורה, שט, י"ב, הוליך את הרובאים שולל, שט, י"ג; התחכם למצא לו לחם, שט, י"ד; ראה כי קרב הקץ ובקש לעזוב את המבצר, שט, ט"ו; בני העיר לא נתנו לו לצאת, שט, ט"ז; על-כן נשאר שט, שט, י"ז; מצא תחבולה לעצור את נגיחת איש הרומאים, שט, כ, שלח אש

ז, ו, א; שבי'ל הנחש מוליך מים המלח אל מצדה, שם, ח, ג.
יַמְנִית או יבנית. כפר בגליל העליון, שבנה יוסף את חומתו, *ב, כ, ו.

יַעֲקֹב בן סוּטא (שושא, צוצא). אחד מראשי האדומים. עלה על ירושלים, ד, ד, ב; [בגד בחבריו ועבר אל שמעון בן גיורא(?) ד, ט, ו]. עמד בראש האדומים המגנים על ירושלים בפני טיטוס, ה, ו, א; הצטיין במלחמה, ו, א, ח, שם, ב, ו; רצה לנטול אל הרומאים, ושמעון בן גיורא תפשו והטילו אל בית-כלא, שם, ה, ב.

יער האלונים (וריימוס). מדרום לכרמל, א, י"ג, ב.

יַפְהָ. עיר בגליל התחתון, שבנה יוסף את חומותיה, ב, כ, ו; מרדה בשעת מצור יודפת ונכבשה בידי הרומאים אחרי פרענות נוראה ומטבת גדול, ג, ז, ל"א.

יַפֹּ. עיר בחוף ארץ יהודה. נכבשה על-ידי שמעון החשמונאי, א, ב, ב; אלכסנדרוס (ינאי) חפר שם חריץ, שם, ד, ז; פומפיוס קרע אותה מצל גבול היהודים, שם, ז, ז; הורדוס כבש אותה ברעש מלחמה, שם, ט"ו, ד; אוגוסטוס קיטר נתן לו את העיר, שם, כ, ג; שם, כ"א, ה, ואחר-כך נתנה לארכילאוס, ב, ו, ג; צסטיוס גלוס כבש את העיר ושרפה והשמיר את יושביה, שם, י"ח, י; ממסלת-החרות בירושלים למה עליה את יוחנן האסי, שם, כ, ד; עיר חשובה ביהודה, ג, ג, ה; היהודים בנוה מחדש, שם, ט, ב; על-דבר נמל העיר וסלעי אנדרומדה, שם, ג; אסכסיונוס נלחם עם יושביה ביבשה ובים והחריב את העיר והשאיר מצב במשואותיה, שם, ה.

יַפְיַגְתָּה (Japyg-a). קצה ארץ איטליה (אפוליה) מול אפירוס ואי קורקירה, ז, ב, א.

יַרְדֵי (Jardes). יער. שמה נמלטו שרידי הקנאים אחרי מפלת מכור, ובטוס הרומאי השמידם, ז, ו, ה.

יַרְדֵן, הגדול בכל נהרות ארץ-ישראל.

ירושלים בלשון עמם, שם, ט, ב; עמד במקום בטוח ויסר את היהודים, שם, ג; כשלא עשו דבריו רשם, קרא אליהם שנית והזכירם ימות צולם, שם, ד, סב על החומה לדבר שלום אל היהודים ונפצע באבן, שם, י"ג, ג; בקשי הציל טיטוס את יוסף המתעלף מידי היהודים שבקשו לתפשו, שם; שמחה בירושלים לשמועת-שוא על-דבר מותו, שם, דברי אמו, שם; שב לאיתנו ודבר רכות אל העם ודברי איומים אל הלוחמים, שם, קרא דברי כבושים אל יוחנן בן לוי, ו, ב, א; עד הקץ לא חדל לדבר על לב העם היושב בירושלים, שם, ז, ב; יונתן הטיקרי הוציא עליו דבה רעה בקיריני, ז, י"א, ג; אספסינוס חקר את הדבר ומצא את כזבו, שם.

יוֹסֵף (ז) [בן המילדת]. ראש לוחמי החרות בגמלא, *ד, א, ה; בקש להבקיע לו דרך מחנה הרומאים ונפל שדוד מתח, שם, ט.

יוֹסֵף (ח). הכהן הגדול [בן קביל]. ברח אל הרומאים בשעת מצור הרהיבת על-ידי טיטוס, ו, ב, ב.

יוֹסֵף (ט) בן דליה. אחד מראשי הכהנים המסרתים במקדש, קפץ אל האש בשעת שרפת ההיכל, ו, ה, א.

יַוְעָזָר בן גומיקוס. אחד הצירים, שנשלחו על-ידי מנהיגי הממשלה שבירושלים לקחת מידי יוסף בן מתתיהו את המשרה בגליל, ב, כ"א, ז.

יַמְלִיכֻס (Jamblichus) [הערבין]. נשיא בלבנון. אנטיפטרסוס (א) פתח אוחו להסתתף במסע המלחמה של מתרדת איש פרגמוס ולפדות את ציור ממצור, א, ט, ג.

יַסְמֵלְמֵלְחָ (ים האספלט). שמה שוטפים מי קליריה החמים, א, ל"ג, ה; הירדן נופל אליו, ג, י, ז, פלצירוס הכניע את כל עברי-הירדן עד יב-המלח, ד, ז, ו; העמק הגדול (ערבות הירדן) נוגע בו, ד, ח, ב; הארץ בין יריחו ובינו היא ערבה שוממה, שם, ג, ת א ו ר י ס י ה מ ל ח, שם, ד; מבצר מכיר היה רחוק ממנו ששים רים,

בשלום, שם, ה, ג-ד; פילטוס הביא שמה בחשאי את צלמי הקיסר, שם, ט, ב; חמר תעלת מים לעיר ובזז את אוצר הקדש ועשה מטבח למורדים בעיר, שם, ד; אגריפס המלך (ב) בקש להקים חומה חזקה על העיר ולא השלימה, שם, י"א, ו; מרידה בעיר כנגד פלורוס, שהוציא כסף מאוצר הקדש, שם, י"ד, ו; פלורוס עשה רצח גדול בעיר, שם, ט, רצח שני בעיר, שם, ט"ו, ה; היהודים התקוממו וגרשו את פלורוס, שם, ו; אגריפס (ג) השני שלח שמה צבא, שם, י"ז, ד; מלחמות בקרב העיר בין המורדים ובין אוהבי השלום, שם, ה וכו'; הרומאים נשמדו בעיר, שם, י; מלחמת צסטיוס גלוס על העיר ומפלתו, שם, י"ט, ג-ז; בעיר נשאר רק אוהבי החרות, שם, כ, א; ממשלת-החרות בעיר, שם, ג; המנהיגים חזקו את חומות העיר והכינו את הכל למלחמה, שם, כ"ב, א; חרבן הגליל לא כבה את שלהבת החרות בעיר, ג, ט, ו; יוחנן בן לוי ואנשיו באו שמה, ד, ג, א, וחזקו את רוח המרד, שם, ב; מעשי הקנאים בעיר, שם, ד-ח; טובי ירושלים קמו על הקנאים וצרו עליהם בחצר בית ה', שם, ט-י"ב; האדומים באו לעזרת הקנאים ועמדו לפני שערי העיר, שם, ד, ב; הקנאים פתחו לפניהם בלאט את שערי העיר, שם, ז; רצח גורא בהר הבית, שם, ה, א; מהפכה גדולה בעיר, שם, ב-ד; האדומים עזבו את העיר, שם, ה; הקנאים משלו בה בזדון, שם, ו, א; יוחנן בן לוי נעשה למושל הראשי, שם, ז, א; שמעון בן גיורא חנה לפני העיר והפיל את מוראו על הקנאים, שם, ט, ח; תעמוצי יוחנן בן לוי והגליליים בקרב העיר, שם, י; האדומים ופליטי העיר קראו לשמעון בן גיורא לבוא אליה, שם, י"א; מלחמות בקרב העיר בין יוחנן ובין שמעון, שם, י"ב, אלעזר בן שמעון מרד ביוחנן בן לוי ונלחם עמו, ה, א, ב, מלחמות בין יוחנן ובין שמעון ובין

הזכר פעמים רבות. מקורות הנהר, א, כ"א, ג; ג, שם, ה, וביחוד שם, י, ז; הירדן הגדול והירדן הקטן, *ד, א, א; מלחמות קשות על-ידי הירדן, שם, ז, ה; תאור ערבות הירדן, שם, ה, ב; שם, ג. ירדן. כפר בדרום ארץ יהודה (אדום) בגבול ערב, ג, ג, ה.

ירושלים, פתיחה, א. חוגי גרש משם את בני טוביה, אנטיוכוס (א) כבש אותה, א, א; יהודה המכבי כבשה, שם, ד; אנטיוכוס (ב) נכנס אליה, שם, ה; הורקנוס (א) בא אל העיר והוקם לנשיא, שם, ב, ג; אנטיוכוס (חשביעי) חנה עליה, שם, ה; חרחת הערבי ואנשי הורקנוס (ב) צרו עליה, שם, ו, ב; פומפיוס שלח עליה מצור, שם, ז, ב; אנשי הורקנוס מסרו בידו את העיר חוץ מהר הבית, שם, ה, הרס את חומות העיר ושם עליה מס, שם, ו; אלכסנדרוס (ג) נכנס אליה, שם, ח, ב; נגף במלחמה סמוך לעיר, שם, ג, הורקנוס שב אל העיר, שם, ה; גביניוס תקן בה סנהדריה, שם, קרסוס נכנס אליה ושדד את אוצר ההיכל, שם, ז, אנטיוכוס (א) הקים את חומתה החדשה, שם, י, ד; פצאל היה בה לשר-צבא, שם, הורדוס עלה עליה להנקם בהורקנוס, שם, ט; הורדוס נכנס אליה בכבוד מנצחים, שם, י"ב, ג; הפרתים ואנשי אנטיוגנוס נכנסו אל העיר, שם, י"ג, ב; מלחמות ברחובות העיר, שם, ג וכו'; הפרתים בזזו את העיר, שם, ט; אנטיוגנוס מלך עליה, שם, י"א; הורדוס וטוסיסו שמו עליה מצור, שם, י"ז, ט; מצור העיר, שם, י"ח, א-ב; נכבשה ברעש מלחמה, שם, ב; הורדוס לא נתן לבז אותה, שם, ג; הורדוס פאר את העיר בכנינים נאים, שם, כ"א, א; מרידה בעיר כנגד הורדוס, שם, ל"ג, ב-ג; מרידה כנגד ארכילאוס, ב, א, ב-ג; מרידה חדשה בעיר, שם, ג, א-ב; סבינוס שרף את האולמים, שם, ג; היהודים צרו עליו, שם, ד; ורוס עלה על העיר וכבשה

ג; בקרבתה היתה המלחמה המכרעת בין הורקנוס (ב) ובין אריסטובולוס (ב), שם, ו; א; שם שמע פומפיוס על מות מתרדת, שם; ו; שם מקום הצרי, כס; גביניוס הקים בה סנהדריה, שם, ה; הורדוס כבש אותה במלחמתו עם אנטיגוניס, שם, ט"ו, ו; בדרך שמה נפל הלל יוסף אחי הורדוס, שם, ט"ו, א; הורדוס נצל שם מאסון, שם, ד; אנטוניוס נתן את חבל ארץ יריחו לקליאופטרה, והורדוס חכר אותה ממנה, שם, י"ח; ה; הורדוס בנה שם ארמון-מלכים ועוד בנינים, שם, כ"א, ד, שם הטביעו עבדיו את גיטו החשמונאי יונתן או אריסטובולוס, שם, כ"ב, ב; הורדוס נסע בחליו אל יריחו וצוה לאסור את טובי היהודים באמדרומין שם ולהמיתם, שם, ל"ג, ו; שם מת הורדוס, שם, ח; תלמי קרא שם לאספת-עם וקרא את צָאָת המלך, שם, הצבא רצה להמליך את ארכילאוס, ב, א, א, שמעון, אחד המורדים, שרף את ארמון המלך ביריחו, שם, ד, ב, יוסף בן שמעון הוקם עליה לשר-צבא, שם, כ, ד; ראש פלך ביהודה, ג, ג; ה; שמה ברחו פליטי עבר-הירדן, ד, ז, ה; אספניגוס וטריגוס הגיעו שמה, שם, ה, א, כבוש העיר, שם, ב, תאור עמק יריחו, *שם, ג; אספניגוס הקים שם מצודה למחנהו, שם, ט, א; משם עלה הלגיון העשירי על ירושלים, ה, א, ו; שם, ב, ג.

יְשׁוּעָה בן חנניה (או חנן). אכר הדיוט, שנבא להרבן ירושלים וזהיכל ולפרענות העם, ו, ב, ג.

יְשׁוּעָה אֵל. כהן גדול, שנהרג בקיריני. בניו ברחו מירושלים (בשעת מצור הר-הבית) אל טיטוס, ו, ב.

יְשׁוּעֵיהֶן הנביא. צפה ברות-הקידש את בית חוניו העמיד להבנות במצרים, ז, י, ג.

יוחנן ובין אלעזר וחרבן חלק העיר, שם, ג-ה; טיטוס עלה על העיר, שם, פרק ב; יוחנן נצח את אלעזר בן סמעון, שם, ג, א; טיטוס חנה על-יד חומת העיר, שם, ה. — תאור העיר, *שם, פרק ד; המגנים על העיר, שם, ו, א; כבוש החומה הראשונה, שם, פרק ז; כבוש החומה השניה והמלחמות מבית לה, שם, פרק ח. הרעב הגדול בעיר, שם, פרק י; מלחמות קשות על העיר, שם, פרק י"א. טיטוס הקיף את העיר בדיק, שם, י"ב, א—ב, התחזקות הרעב, שם, ג; שמעון בן גיורא עשה הרבה מעשי אכזריות בעיר, שם, י"ג, א. מספר חללי הרעב בעיר, שם, ז; התלאות גדלו עוד יותר, ו, א, א; מצור הבירה וכבושה, שם, ב—ז; טיטוס נלחם על הר-הבית, שם, פרק ב; רבים ברחו מן העיר, שם, ג, ב; גוראות הרעב, שם, ג, ג—ד; כבוש העזרה וההיכל וחרבן בית-המקדש, שם, פרק ד; המורדים ברחו אל העיר העליונה, שם, ו, א; טיטוס צוה להרוס את חלק העיר התחתונה, שם; ה; כל העיר התחתונה נהרסה, שם, ז, ב. כבוש העיר העליונה, שם, ח, ד—ה; הרומאים שלחו בה אש, שם, ה; טיטוס השתומם על חסן העיר, שם, ט, א, מספר חללי ירושלים, שם, ג; מספר אוכלוסי ירושלים, שם; תולדות ירושלים, שם, פרק י, מלכי-צדק בנה אותה וקרא לה ירושלים, במקום שמה הראשון שלם, ככ; טיטוס צוה להרוס את כל העיר, ז, א, א; השאיר על משואתיה את הלגיון העשירי למצב, שם, ב; טיטוס עבר על משואות ירושלים ונד לעיר הזאת, שם, ה, ב; על-דבר חרבות העיר, שם, ח, ז.

יְרִיחוֹ (ירחו). עיר נערבות הירדן, א, ב,

כ

והעירו את העם לקבל במנוחה את גזרת פלורוס למען השלום, ב, ט"ו, ד, נפתו לדברי אלעזר בן חנניה לבטל את הקרבן לשלום הקיסר, טס, י"ז, ב, יודעי דבר רי המים שביניהם עוררו לשוא את חבריהם לחדש את הקרבן הזה, שם, ד, הם בקיאים בתורה ובדברי הנביאים ויודעים לפתור חלומות ולהבין שמועות, ג, ה, ג; מהם שני מנהיגי הקנאים, ד, ה, א; מקומם בקדש, בגדיהם ועבודתם, ה, ה, ז; חסר כהנים לעבודת המקדש ובטל התמיד, ו, ב, א, נלחמו מעל ההיכל הנוער ברומאים, ו, ה, א; ברחו אל פנת החומה, ונגנים מראשיהם קפצו אל האש, ט; אהרי תמשה ימים הכריחם הרעב למסור עצמם בידי טיטוס והוא צוה להמתתם, ט, ו, א.

כורש (Cyrus), מלך פרס. הטיב ברצון אלהים את גולוי בכל אל ארץ יהודה, ה, ט, ד; הנביא הגי העיר בימיו את בנין בית-המקדש, ו, ד, ה.

כוש (אתיפיה). ארץ גדולה ורחבה מאד ויושביה נכנעו בפני הרומאים, ב, ט"ז, ד; על-יד גבולה נמצאה עיר סן עם משברי גילוס, ד, י, ה.

כותים (שמרונים). עם שישב סביב לבית-מקדש כתבנית המקדש בירושלים (המקדש על הר גריזים). נכנעו על-ידי הורקנוס (א) החשמונאי, א, ב, ו.

כלי-קלע (או כל-ירובים) מהירים. מכונות-מלחמה רומאיות. השתמשו בהם בעת מצור יודפת, ג, ז, ט, שם, כ"ג, ובעת מצור ירושלים, ה, ו, ה, והגנו בהם על-עצמם, שם, י"ב, ה; גם בשעה מצור מצדה, ז, ה, ה, אף היהודים השתמשו בכלי-הקלע שגזרו מחיל צסטיוס גלוס, ד, ט, י"ב. (ועין עוד: מכונות-מלחמה.)

כלקיס. א) מהלכה בהרי הלבנון (Chalcis). שם משל תלמי בן מינאי, א, ט, ר [ואחריו ליסגיס בנו, ט, י"ג, א; קלודיס

כבול (Chabulon). עיר בצורה ויפה מאד. נקראה בשם "עיר הגברים" (נשמט בפנים), וסטיוס גלוס מצא אותה עזובה בעלותו על הגליל וצוה לשרוף אותה, ב, י"ח, ט, היא קרובה לעיר עכו וקצה גבול הגליל התחתון, ג, ג, א. נ"א: ז ב ל ו נ. **כהנה גדולה**. הוא לבדו יכול להכנס אל קדש-הקדשים, א, ז, ו; רק פעם בשנה בצום הגדול, ה, ה, ז; רק בשבתות ובימים טובים ובאספות-עם מיוחדות היה משרת במקדש, שם; בגדיו ודרך עבודתו, שם. **כהנה גדולה**. ריב בין חוגיו ובין בני טוביה על משרה זו, א, א, א, שמעון החשמונאי קבל אותה, שם, ב, ב; נעל"מס פסול לה, שם, י"ג, ט; הקנאים מצאו חק ישן, שמסרה זו נתנת על-פי הגורל, ג, ז, ובחרו כהן-גדול בגורל, שם, ח. **כהנים גדולים**. משרתים ומי שהיו משרתים בקדש, מנהיגי ירושלים. רצו לכבוש את כעס פלורוס, ב, י"ד, ח; בקשו להפיס את רוח העם, שם, ט"ו, ד; יצאו לברך את אנריפס, שם, ט"ו, ב; דברו על לב המורדים והעם לתדוש את קרבן הקיסר, שם, י"ז, ג, תפשו את העיר העליונה בעזרת חיל אנריפס, שם, ה, נצחו על-ידי המורדים, שם, ו; קצתם עברו אל המורדים ועמדו בראש ממשלת-החרות, שם, כ, ג-ד; הקימו את העם בירושלים כנגד הקנאים, ד, ג, ט-י"א; נלחמו בהם, שם, י"ב, מנהיגיהם נהרגו על-ידי האדומים, שם, ה, ב; הנשואים קראו לשמעון בן גיורא, שם, ט, י"א; שמעון המית רבים מהם, ה, י"ג, א; הנשואים ברחו כבעת מצור הר-הבית אל טיטוס, ו, ב, ב.

כהנים. הכהנים המשרתים במקדש. גבורתם הנפלאה ומסירות נפשם לעבודת אלהים תחת כסר הצים ואבני-מות, א, ז, ד; נהרגו על-הזבחים, שם, ה, תפקיד הכהנים אצל דאטיים, ב, ה, ה; עמדו בפרץ

נמצאו בימי-המלך ד, ח, ד.
כְּפָר־אֵיכּוֹ (Capnareccho). מקום בגליל
 התחתון, שבנה יוסף בן מתתיהו את
 חומותיו, ב, כ, ו.
כְּפָר־בֵּישׁ או כְּפָר־אָבִיס. באדום העליונה.
 נכבש על-ידי צראלים, ד, ט, ט.
כְּפָר־טוֹבָא או כְּפָר־טב. מקום ישוב גדול
 בארץ אדום. נכבש על-ידי אספסינוס,
 ד, ה, א.
כְּפָר־נְחוּם. מקום בגליל עם מעין מקור-
 ברכה, ג, י, ח.
כְּפָר־שִׁיחִין (Asschis). בגליל. נכבש על-
 ידי תלמי לתרוס, א, ד, ב.
כְּפָתְרָה. מקום באדום העליונה, שנקרא
 לשקר בשם עיר. נכבש על-ידי צראלים,
 ד, ט, ט.
כְּרָמְלָה. הר בארץ-ישראל התיכונה בקרבת
 חוף הים. הפרתים הגיעו אליו, א, י"ג,
 א; רחוק מאה ועשרים ריס מעכו, ב, י,
 ב; גבול ארץ הגליל, ג, ג, א.
כְּשָׁדִים או כְּלִדִים. פתרי העומות, ב,
 ז, ג.

הקים שם למלך את הורדוס (ה), אחי
 אגריפס (ב), ב, י"א, ה, ואחר-כך את
 אגריפס (ג), שם, י"ב, א. — ב) מדינה
 בארץ סוריה הצפונית (Chaleidice), ז,
 ז, א.
כְּנָדָי (כנודאי, Cenedaeus). אחד מקרובי
 מונבו מלך חדיב. הצטין במערכות
 היהודים הלוחמים עם צסטיוס גלוס, ב,
 י"ט, ב.
כְּנַרְת. עֵין גַּנִּיסֶר.
כְּסֵה־בֵר (קוסטובר, קוסטבורוס) (א). בעלה
 השני של שלמית אחות הורדוס. היה
 בעצה אחת עם פרורא אחי הורדוס
 והומת, א, כ"ה, ו.
כְּסֵתְפָר (ב). קרובו של אגריפס השני.
 נשלח אליו במלאכות טובי ירושלים, ב,
 י"ז, ד; ברח מן העיר אל צסטיוס
 ונשלח לאכיה אל גירון קיסר, שם,
 כ, א.
כְּפָר. צמח בעל ריח טוב. צומח בעמק
 יריחו, ד, ח, ג.
כְּפָר (חֲמָר) (Asphaltus). גושים ממנו

ל

לעזרתו, עד שהיה מספר הצבא י"א
 לגיונות, שם, י"ז, ט, וְרוֹס הטאיר בירושלים
 אחד משלשת הלגיונות הסוריים, ב, ג, א;
 היהודים צרו עליו ועל סבינוס, שם, ד;
 נרוס לקח את שני הלגיונות הנותרים
 ועלה על ירושלים, שם, ה, א; פטרנוגוס
 עלה בראש שלשה לגיונות על ארץ
 יהודה, שם, י, א; חלקת הלגיונות בכל
 מדינות ממשלת רומי, שם, ט"ז, ד; סיבריוס
 אלכסנדרוס שלח על יהודי אלכסנדריה את
 שתי הלגיונות אשר בעיר, שם, י"ח, ח,
 צכטיוס גלוס לקח את הלגיון הי"ב ועוד
 צבא ועלה על היהודים, שם, ט"ז; אל
 הגליל שלח את מפקד הלגיון הי"ב, שם,
 י"א; אספסינוס פקד בעכו את הלגיון
 הט"ז; וגדודים שונים ראת חילי-העזר
 וטיטוס הביא אליו מאלכסנדריה את

לְאֹדִיקָה (לודקיה). עיר בטוריה הצפונית.
 נכבשה ברעש מלחמה על-ידי קסיוס, א,
 י"א, ז; הורדוס הביא אליה מים מתוקים,
 שם, כ"א, י"א.
לְבַרְבָּרוֹס מְכַסְיָמוֹס. נציב בארץ יהודה אחרי
 ההרבן. קבל פקדה למכור את ארץ
 היהודים, ז, ו, ו.
לְבַרְבָּרוֹס. שר-מאה משומרי ראש טיטוס. נסה
 להניא את אנשי-הצבא השולחים אש בהיכל
 ולא הצליח, ו, ד, ז.
לְגִיּוֹן (Legio). קבוץ גדול בצבא הרומאי,
 שבראשו עמד מושגה או ציר (לְגַטוֹס).
 ציור רצה לשלוח את אריסטיבולוס (ב) עם
 שני לגיונות אל כיריה, א, ט, א, וְנַטִידוֹס
 שלח שני לגיונות לעזרת הורדוס, שם,
 ט"ז, ו. ססיוס שלח אל הורדוס שני
 לגיונות, שם, י"ז, ב, ואחר-כך בא

במועצה על-דבר גורל ההיכל, שם, ג, כלי
 טדר פרצו הלגיונות אל ההיכל הנוער,
 שם, ו; ארבעת הלגיונות שפכו סולפה
 על הציר העליונה, שם, ח, א; את הלגיון
 העשירי השאיר טיטוס למצב ביהודה ועל
 משואות ירושלים, ז, א, א. הלגיון הי"ב
 נשלח אל נהר פרת, שם, ג; הלגיון
 החמישי והט"ו לוו את טיטוס אל ארץ
 מצרים, שם; אחר-כך נשלח הלגיון החמישי
 אל מוסיה והט"ו אל פנוניה, ששם חגו
 קדם המלחמה, שם, ה, ג; לרציולוס בסוס
 עלה על מכור בראש הלגיון העשירי, שם,
 ו, א.

ל"ד או ל"ד (Lydda). עיר בצפון ארץ
 יהודה, שם חרפו הרומאים בימי אנטיגנוס,
 א, ט"ו, ו; הנציב קודרטוס בא שמה
 לשפוט בין היהודים ובין השמרונים, ב,
 י"ב, ו; צטיוס גלוס שרף אותה, שם,
 י"ט, א; יוחנן האסי נמנה לשריבא
 עליה, כס, כ, ד; ראש פלך ביהודה, ג,
 ג, ה; אספסינוס כרת אתה ברית-שלום
 והושיב בקרבה יהודים נאמנים בבירתו,
 ד, ח, א.

ל"ב (Lybia). מדינה אחת או קבוצ המדינות
 באפריקי הצפונית. שכ מלך יובה, ב, ז,
 ד; חמשת אלפים אנשי-צבא באו משם
 לאלכסנדריה ועשו הרג רב ביהודי העיר,
 שם, י"ח, ח; חמש ערי לוב, ז,
 י"א, א.

ל"י. נערז כל יוסף בן מתתיהו, ב,
 כ"א, י.

ל"י. אחד מייצרי ירושלים. נאסר והומת
 על-ידי הקנאים, ד, ג, ד-ה.

ל"ה (יוליה). אהת הקיסר אוגוסטוס. המליצה
 על שלמית לפני הורדוס חנם, א, ל"ב,
 ו; אקמי שפחתה שלחה אל הורדוס מכתבי
 ש"בית אליה המזיפים על-ידי אנטיפטרוס,
 שם, ל"ב, ו; הירדוס זכר אותה בצ"אתה,
 כס, ז; ש"סית בותה לה קדם מותה את
 נחלתה (יבנה ומטעי החמרים על-יד
 פצאלס), ב, ט, א, אנטיפס ופיליפוס
 קראו ערים על שמה, כס; טיבריוס היה

הלגיון החמישי והלגיון העשירי, ג, ד,
 ב; עלית הלגיונות על הגליף, שם, ו, ב;
 שני אחים גבורים יהודים הממו את
 הלגיון העשירי על-יד יודפת, שם, ז,
 כ"א; גם הלגיון העשירי נהרף, שם, כ"ב;
 טרינוס ראש הלגיון העשירי נשלח אל
 יפה, שם, ל"א; צראלים ראש הלגיון
 החמישי עלה אל הר גריזים, שם, ל"ב;
 הלגיון החמישי והלגיון העשירי חנו אחרי
 כבוש יודפת בקיסריה והלגיון הט"ו בבית-
 שאן, שם, ט, א, אספסינוס עלה עם
 שלשת הלגיונות על טבריה, שם, ט, ז;
 אחר-כך עלה אתם מחמת על גמלא; ד,
 א, ג; אחרי כבוש גמלא הלך הלגיון
 העשירי אל בית-שאן והלגיון החמישי
 והט"ו לכו אל קיסריה, שם, ב, א;
 הלגיון החמישי חנה אחר-כך באמאוס,
 שם, ה, א; יתר הלגיונות עלו על ארץ
 אדום, שם; הלגיונות המליכו את אספסינוס,
 שם, י, ד; גם שני הלגיונות במצרים נשבעו
 לו, שם ה-ו; אנטינוס פרימוס עלה בראש
 הלגיון הס"שי על רומי לכבוש את המלוכה
 בשביל אספסינוס, כס, י"א, ב; טיטוס עלה
 על ירושלים בראש שלשת הלגיונות של
 אספסינוס והלגיון ה"ב, ה, א, ו; הלגיון
 החמישי יצא בדרך אמאוס, והלגיון העשירי
 בדרך יריחו, שם, שני הלגיונות האלה
 התחברו עם יתר צבא טיטוס קרוב
 לכבעה ריטים מירושלים, שם, ג; מפלח
 הלגיון העשירי בהר-הזיתים, שם ד-ה;
 כל לגיון שפך סולפה על חומת הציר,
 שג, ט, ב; מקום סולפת כל לגיון, שם,
 י"א, ד, הלגיונות התחרו ביניהם בבנין
 הדיק, כס, י"ב, ב, שפכו סולפות חדשות
 במקום ההרוסות, שם, ד, נושא-הגשר של
 הלגיון החמישי היה בין העולים בפרץ
 חומת הבירה, ו, א, ז; הלגיונות שפכו
 סולפות על בית-המקדש, שם, ז; שני
 לגיונות גמרו את עבודתם, שם, ד, א;
 ראשי הלגיונות (בראש הלגיון העשירי,
 במקום טרינוס — לרציולוס לפידוס, בראש
 הלגיון הט"ו — טיטוס פריגיוס) השתתפו

לְסוֹנִים (ב). אולי נכד הנמל. מושל באבץ (Allene). נחלתו נתנה לאגריפס (ב) המלך, ג, י"א, ה, ואחר-כך לאגריפס השני, שם, י"ב, ה.

לְפּוּס (Lupus). נציב באלכסנדריה בזמן מלכות אספסינוס. קבל פקדה לסגור את בית-חוניו, ז, י, ב; מלא את הפקדה ונת מיד, שם, ד.

לְצִיּוּס (Lucius). איש-צבא רומאי. נהרג במלחמת על הר-הבית, ו, ג, ב.

לְקַדִּימוֹן או ספרקס. מדינה בין הדרומית (פלופונקוס). טבעה את מתנת הורדוס, א, כ"א, י; משם יצא איריקלס הנבל, שם, כ"ו, א; גבורת יושבי הארץ (הלוקנים), ב, ט"ז, ד; אנטיוכוס מלך קומחי התעכב שם, ז, ז, ג.

לְקִיָּה (Lycia). מדינה באסיה הקטנה. הורדוס הרבה להטיב ליושביה (הלוקים), א, כ"א, י"א; קבלה את שעבוד הרומאים, ב, ט"ז, ד. **לְרִטִּים** לְפִידוּס. ראש הלגיון העשירי בצבא טיטוס, ו, ד, ג.

בנה, שם יוחנן בן לוי התיך את מרקי היין שנדבה לבית-המקדש, ה, י"ג, ו.

לְלוֹלִיּוֹס (Lolius). אחד משרי צבא הרומאים, שכבשו את דמשק, א, ו, ב.

לְלוֹגוֹס (Longus). איש-צבא רומאי. נפל חלל במלחמה על-ידי הר-הבית, ו, ג, ב.

לְלוֹנִינוֹס (Longinus). שר-צבא רומאי. נפל חלל בשעת מנוסת צסטיוס גלוס, ב, י"ט, ז.

לְלוֹנִינוֹס. רוכב מצבא טיטוס. המית שני גבורים מלוחמי היהודים ונמלט מן המצר, ה, ז, ג.

לוֹסִיטָנִים (Lusitani). עם בחצי האי הפירינאי. אחרי מלחמות גדולות נבכעו תחת הרומאים, א, ט"ז, ד.

לְלִיסַנִּים (Lysanias) (א). בן תלמי בן מינאי. משל בבלקיס, א, י"ג, א; נהרג בזמנות קליאופטרה, שם, כ"ב, ג; וזוגדורוס הכר את נחלתו בעבר-ההירדן, שם, כ, ד; אחר-כך נתנה להורדוס, שם.

מ

הורדוס, ב, י"ז, ח, נפלא ביפיו על יתר המגדלים, כי נשא את שם המלכה, ה, ד, ג; טיטוס השאירו לזכר גבורתו, ז, א, א.

מגדל-סטרטון או שרשון. ציר צורית-יונית בחוף השרון. רחוקה שש מאות ריס מירושלים, א, ג, ה; פומפיוס קרע את העיר הזאת, שנבנתה אחר-כך על-ידי הורדוס ונקראה בשם קיסריה, מעל גבול היהודים, שם, ז, ז, אוגוסטוס נתן אותה להורדוס, שם, כ, ג; היא הייתה או עיר נופלת, שם, כ"א, ה; הורדוס חדש אותה ברב פאר וקרא לה קיסריה, שם. עֵיִן קִיסְרִיָּה.

מגדל-סטרטון. כך נקראה המחלה המוליכה מתחת לאדמה אל הכירה (אנטוניה) בירושלים, א, ג, ד; שם, ה.

מגדל-פספינוס. בחומת ירושלים, ה, ב, ב.

מַאִיר בן בלגה. אחד מראשי הכהנים, שהטיל עצמו אל האש בשעת שרפת ההיכל, ו, ה, א.

מַבְרְתָא (Mabartha). היא נפוליס (שכס). אספסינוס עבר עליה, *ד, ח, א.

מגדל-הַפִּיקוֹס. בחומת ירושלים סמוך לארמון הורדוס, ב, י"ז, ח; על-ידי חנה חלק מצבא טיטוס, *ה, ג, ה; ממנו התחילה חומת העיר, שם, ד, ב; גם התומה החדשה נשענה עליו, שם; תאורו, שם, ג; מכס התנפלו היהודים על הרומאים, שם, ו, ה; שם, ז, ג; טיטוס השאירו לזכר גבורתו, ז, א, א.

מגדל-יוחנן, שהקים אותו יוחנן בן לוי סמוך לאילם המערבי של הר-הבית בשעת מלחמתו עם שמעון בן גיורא, מול השער הפונה אל הגזית, ו, ג, ב.

מגדל-מרים. בחומת ירושלים סמוך לארמון

מוֹסִיָּה (Moesia). מדינה באירופה התיכונה מדרום לנהר איסטרוס. נציבות רומאית. הלגיונות החונים בה הכירו את אסכנינוס לקיסר, ד, י, ו; אנטוניוס פרימוס נציב הארץ לקח עמו את הלגיון השלישי ויצא להלחם בעד מלכות אספסינוס, ס, י"א, ב; הסרמטים התנפלו עליה ושמו אותה לבז, ז, ד, ג; הלגיון החמישי נשלח שמה אחרי מלחמת היהודים, ש, ה, ג. **מוֹעֲצָה**. המועצה הראשית בירוסליים. עין: סנהדריה.

מוֹפֵּת. מופתים ואותות מבשרי העתיד, ג, ה, ט; יש מי שדרש אותם לרעה, ויש מי שדרש אותם לטובה, ו, ה, ג.

מוֹצִיָּנוֹס. הנציב הרומאי בכוריה אחי צסטיוס גלוס. טיטוס נשלח אליו על-ידי אביו, ד, א, ה; הטוה את לב אספסינוס לקרא עצמו לקיסר ולהלחם ביוטליוס, ד, י, ה; השביע בברית אספסינוס את כל יושבי כוריה, ס, י, ו; במעמדו צוה אספסינוס להתיר את ככלי יוסף בן מתתיהו, ש, ז; נשלח על-ידי אסכנינוס בראש צבא אל רומי, ס, י"א, א; הגיע עם צבאו אל רומי, ש, ה; א, ו. **מֹר**. עץ המור (מירובלגוס) גדל בעמק יריחו, ד, ה, ג.

מִזְבַּח (א) מזבח העולה. בשעת מצור כומפיוס על הרהיבת לא זזו הכהנים מן המזבח תחת מטר הצים ואבני-קלע ונהרגו על זבחייהם, א, ז, ד; בעת המלחמה בין יוחנן בן לוי ובין אֶזְרוֹ בן שרעון נפלו רבים מהכהנים וממקריבי הזבחים חללים לפניו, ה, א, ה; מהומה גדולה על-ידי המזבח בשעת הקרבת דכח (האחרון), ש, ג, א; תמונת המזבח, ש, ה; ו; הכהנים נגסו אליו בבגדי לבן, ש, ז; בשעת שרפת בית-המקדש נערם מסביב לו תל גדול של פגרים, ו, ד; ו; האור שעלה על המזבח בתשע שעות בלילה בחור סכך פרענות, ש, ה, ג—ב) מזבח הקטרת. בהיכל בפניו, ה, ה. **מַחִירָס** (Machaeras). שר-צבא רומאי, שנלח

החומה החדשה נגעה בו, ש, ד, ב; טיטוס חנה עליו, ש, ג; בשעת עליית החמה היו רואים ממנו את כל ארץ ישראל, ש.

מַגְדֵּל-פְּצָאֵל. בחומת ירושלים סמוך לארמון הורדוס. נבנה על-ידי הורדוס ונקרא על שם אחיו, א, כ"א, ט; גבוה מיתר מגדלי העיר; ב, ג, ב, ש, י"ז, ח; תאורו, *ה, ד, ג, טיטוס השאירו לזכר גבורתו, ז, א, א. **מַגְדֵּל-שֶׁמְעוֹן**, שהקים אותו שמעון בן גיורא בשעת בליחתו עם יוחנן מגוש-חלב, בכרבת הגוית. הרומאים שפכו עליו סוללה, ו, ה, א.

מַגְדֵּל־מַצּוֹר. פומפיוס הקים אותם על ירושלים, א, ז, ג, ואחריו הורדוס, ש, י"ז, ח; אספסינוס הקים אותם כל יודפת וצפם ברזל, ג, ז, ל; טיטוס בנה אותם על ירושלים ותאחד נפל תחתיו, ה, ז, א; בטוס בנה מגדל אחד על מצדה, ז, ה, ה.

מַגְדֵּל־הַנְּשִׁיִּים. בחומת ירושלים הצפונית, ה, ב, ב.

מַגְנָסוֹס. עין: פומפיוס.

מַגְסָרְוֹס. ממשרתי מרים (ממשפחת המלוכה). אחד הגבורים אשר לא היה דמיונם בירושלים. פרץ בראש גדודי שמעון בן גיורא ושרף את סוללות הרומאים, ה, י"א, ה.

מַדְבָּא (Medaba). עיר בעבר-הירדן. נכבשה על-ידי הורקנוס (א) החשמונאי, א, ב, ו. **מְדִיָּה** (Media). ארץ גדולה באסיה התיכונה (העליונה). יושביה—מדיים. אנטיוכוס השביעי נלחם בהם, א, ב, ו; האלנים התנפלו על הארץ ובזזו את יושביה, ז, ז, ד.

מִדְּבָנָה. ארץ במזרח ים-המלח. יושביה, המואבים, נכנעו על-ידי אלכסנדרוס (ב) נאי החשמונאי, א, ה, ג; היא מדרום לצבר-הירדן של היהודים, ג, ג, סמוך לגבולה הרהיבול, ד, ח, ב. **מִדְּעִים**. כפר בארץ יהודה. מכהני הכפר יצא מתתיהו החשמונאי, א, ג, ג.

מכשפים ועושי להטים. התהברו עם אוהבי הארות בירושלים, ב, י"ג, ו; קסטור היה מעין מכשף, ה, ז, ד.

מלאך. האסיים ידעו את שמות המלאכים ומטרו אותם בסוד, ב, ה, ז; אגריפס השני השביע את העם במלאכי אלהים, שם, ט"ז, ד.

מלוס (רומית: Melus). אי בים האגאי, ב, ז, א.

מליטיני (Melitene). מדינה ועיר בקרבת נהר פרת העליון, ז, א, ג.

מליך (Malichus). עמד בראש צבא הורקנוס בשעת מלחמתו עם אלכסנדרוס (ג), א, ה, ג, שנא את אנטיפטרוס, שם, י"א, ב; אנטיפטרוס הצילו פעמים מסכנת מות, שם, ב-ג; שחד את המשקה של אנטיפטרוס להשקותו כוס רצף, שם, ד, כחש בדבר וחחאבל על הנרצה, שם, ה; החניף להורוס, וזה התאונן עליו באזני קסיוס, שם, ו; חשב להקים מרד ביהודה ולקרא עצמו למלך ביהודה, שם, ז; הורדוס הזמינו למסכתה ושירי קסיוס המיתוהו, שם, ח.

מלכו (Malchus) (א). מלך הערבים הנבטיים. הורדוס אמר לברוח אליו והוא לא רצה לקבלו, א, י"ד, א וכו'; קליאופטרה בקשה להמיתו, שם, י"ח, ד, ובלאה את מומתה בידי אנטוניוס (?), שם, כ"ג, ד.

מלכו (ב). מלך הערבים הנבטיים בשעת פולמוס אנטפנוס. שלח צבא-עזר לרומאים, ג, ה, ב.

מלאכי (או מלאכי). גבור מגדוד שמעון בן-גורא, שהצטין במלחמה על-ידי הר-הבית, ו, א, ח.

מלכי-צדק. מלך-שָׁלֵם, חדש את העיר וקרא לה בשם חדש: ירושלים, ו, י, א.

מלקות. ענש הגוף. פלורוס צוה להלקות יהודים כמעמד רוכבי רומי, ב, י"ד, ט, יוסף בן מתתיהו צוה להלקות את ראשי המורדים בו, שם, כ"א, ד; טיטוס צוה להלקות רבים מן הכליטים ולרזקיעם על צלבים, ה, י"א, א, אלבינוס צוה להלקות את נביא הפרענות ישוע בן הנביה, ו,

לעזרת הורדוס במלחמתו עם אנטיגנוס (ב). עשה מעשית-עתועים א, ט"ז, ו-ז.

מחנה האשורים. מקום בתחום ירושלים, שחנה עם טיטוס עם חילו אחרי כבוש החומה הראשונה, ה, ז, ג; שם היה אהל המצביא, שם, י"ב, ב.

מחנה היהודים. מקום במצרים בקרבת היאור (דלתה), ששם היתה המלחמה המכריעה בין מתרדת איש פרגמוס ואנטיפטרוס (א) ובין המצרים, א, ט, ד. **מטלוס**, קוֹינטוס (Quintus Metellus). שופט (קונסול) רומאי. כבש את העיר דמשק, א, ו, ב.

מטיולוס (Metellus). ראש הגודד (הקוהורטה) הרומאי בירושלים, שנשמד על-ידי להמיר-החרות. הבטיח להתגיר והציל את נפשו, ב, י"ז, י.

מטיולוס (Maeotis). ים בדרום-מזרח אירופה (הים האדריבי). העמים הסכנים לחוף הים הזה עבדו את הרומאים, ב, ט"ז, ד; האלנים ישבו בקרבחו, ז, ז, ד.

מכונות-מלחמה (machinae). פומפיוס הביא אותן מצור והשתמש בהן במצור הר-הבית, א, ז, ג; הורדוס וסוסיו השתמשו בהן בשעת מצור ירושלים, והיהודים הסתדרו בכל כוהיתחם להשחיתן, שם, י"ח, א; עָנָן גם ג, פרק ו, בכמה מקומות; ספר ה, בכמה מקומות. ז, ה, ג, גם ליהודים היו מכונות, שגזלו מצבטיוס גלוס, וסוף-סוף למרו להשתמש בהן, ה, ט, ב.

מכור (Machaerus). מבצר חזק בעבר-הירדן הדרומי, קרוב לגבול ערב. נבנה על-ידי אלכסנדרוס (ב) יואי החשמונאי, ז, ו, ב; אלכסנדרוס (ג) נכדו תפס אותו, א, ה, ב; גביניוס הרס אותו, שם, ה; הורדוס בנה אותו מחדש וְחֹזְקוּ מאד, ז, ו, ב; היהודים גרשו משם את הרומאים, ב, י"ח, ו; קצה גבול עבר-הירדן בדרום, ג, ג, ג; קָטָב בפני הרומאים, ד, ט, ט; תאור המבצר הזה, ז, ו, א-ג; כבושו על-ידי בטוס, שם, ד

מְנַבְּי (נוף או מוֹף — Memphis). עיר גדולה לפנים במצרים. יושביה עברו אל צד ציור, א, ט, ד. חברון עתיקה ממנה לימים, *ד, ט, ט; בית-חוניו היה רחוק ממנה ק"פ ריס, ז, י, ג.
מְנַשָּׁה. נתמנה על-ידי ממשלת-החרות בירוסלים לשר-צבא בעבר-הירדן, ב, כ, ד.

מְסִיָּה (Mysia). מדינה באסיה הקטנה (עסיה). בה נמצאה העיר פרגמוס, שעשה הורדוס טובות ליושביה, א, כ"ב, י"א.

מְסַלָּה (Mesalla). מליץ רומאי ידוע וזקן (סַטור). המליץ על הורדוס לפני אנטוניוס, א, י"ג, ה; הציג את הורדוס לפני המועצה (הסנט) הרומאי, שם, י"ד, ד.

מְסַלְיָנָה. אחת הראשונה של הקיסר קלודיוס. ילדה לו את בריטיניקוס ואת אוקטוויה, ב, י"ב, ח.

מעילָה (מעל) בקדשי-שמים. נעשתה על-ידי יוחנן בן לוי ואנשיו, ה, א, ה; שם, י"ג, ו.

מערות, א) בגליל (בקרבית ארבל). הורדוס נלחם עליהן מלחמה קשה, א, ט"ז, ב; שם, ד—ה; יוסף בן מתתיהו בצר אותן, שם, ו. ב) ביודפת, ג, ח, א וכ"א. — ג) מערת פניאס, שמשם מקור הירדן, א, כ"א, ג. — ד) בבקעת פארן (בארץ אדוב?), ד, ט, ד; שם אסף שמעון בן גיורא את המלקוח, שם.

מצבת-אלכסנדרוס (כנראה קבר אלכסנדרוס (ב) ינאי החשמונאי). על התומה הגבו במקום הזה אנשי יוחנן בן לוי, ה, ז, ג.

מצבת הירודים (הורדוס). (אבן-זכרון של הורדוס הראשון, או קבר אחד כבני-משפחתו שנקרא בשמו). ממערב לירושלים, ה, ג, ב.

מצבת חֲנָן (הכהן הגדול, אבי חנן בן-חנן). חֲנָן שהקים טיטוס עבר עליה, ה, י"ב, ב.

מצבת יוחנן הכהן הגדול (הוא הורקניס (א) החשמונאי). אצלה חשב טיטוס להרעיש

ה, ג; בסוס צוה להלקות את אלצור הגבור ממכור, ז, ו, ד.

מַלְתָּקִי (Malthace) השמרנית. אחת מנשי המלך הורדוס. ילדה לו את ארכילאוס ואת אנטיפס ואת אולימפוס, א, כ"ח, ד; נסעה עם ארכילאוס אל רומי, ב, ג, א. מתה (ברומי), שם, ג, א.

ממנון. גבור מתולוגי. מצבת זכרונו, ב, י, ב.

מנבֵּן (מונבז, Menobazus) (א). מלך חֲנָיִב, גר-צדק. ארמונו נמצא בירוסלים, ה, ג, א. (ע"ז: ארמון מונבן ז).

מנבֵּן (ב). קרובו של מלך חדיב. גר-צדק, שהצטין בשעת מלחמת היהודים עם צסטיוס גלוס, ב, י"ט, ב.

מנדֵס (Mendes). נוף במצרים. בתחומו נמצאה העיר תמויס, ד, י"א, ה.

מנהרות (מחלות) (מתחת לארמה). תחת הבירה, א, ג, ה; תחת העיר העליונה, ב, י"ז, ו; ו, ה, ד; בהן שמו המורדים מבטחם, שם, ז, ג; טס, ח, ד, ה, ויהודה בן ארי ואנשיו נמלטו משם אל יצר ירדי, ז, ו, ה; תחת החומה הצפונית בירוסלים, ה, ז, ד; תחת העזרה, ה, ג, א; תחת המבצר גמלא, ד, א, ז.

מְנוֹת. בן אלצור. אחד מפליטי ירושלים שנפלו אל טיטוס, ה, י"ג, ז.

מנורה. המנורה שבבית-המקדש, ה, ה, ה; שתי מנורות דומות אליה נמסרו לטיטוס על-ידי יהושע בן תבתי, ו, ח, ג; עברה בתהלוכת-הנצחון של טיטוס, ה, ה, ה; צורתה, שם, המנורה בבית-חוניו לא היתה אלא נברשת, ו, י, י"ג.

מנחם. בן יהודה הגלילי, חכם ואיש-מעשה. לקח עמו סודים רבים וכבש את מצדה והוציא מבית-משק הורדוס כל־יזין רבים ועלה לירושלים וצר על ארמון הורדוס, ב, י"ז, ח; נתן לחיל גריפס היהודים לצאת בשלום, שם; כבש את הארמון, שם; המית את חניניה הכהן הגדול, כם, ט; נהרג על-ידי אנשי אלצור בן חניניה בהר הבית, שם.

ב, י"ג, ה; מספר יושבי הארץ הנכונים לפני הרומאים, שם, ט"ז, ד; היהודים עזרו לפנים לאלכסנדרוס המקדוני בהצאתו על מצרים, ועל-כן נתן להם זכויות באלכסנדריה, שם, י"ה, ז; גדל ארץ מצרים וחשיבותה, ד, י, ה; הרומאים היושבים שם הכירו את אסכטניוס לקיסר, שם; ו; מעשה יציאת מצרים, ה, ה, ט; טיטוס שלח את השבויים היהודים לעבודת-פרך בהרי מצרים, ו, ט, ב; טיטוס נסע שמה אחרי כבוש ירושלים, ז, א, ג, והגיע אל אלכסנדריה ומשם נסע אל רומי, שם, ה, ג; התלאות שמצאו את יהודי מצרים בעטים של הסיקריים הפליטים, שם, י, א, הסיקריים נתפשו שם וגדונו ליטורים נוראים, שם; בית-חוגי במצרים וסגירתו, שם, ב-ד.

מַקְדוֹן (מקדון, Macedonia). יושבי הארץ היו לפנים מושיגי הגויים, נכנעו לפני הרומאים, ב, ט"ו, ד, אנשי-צבא הנקראים מקדונים, ה, י"א, ג; המקדונים משלו ביהודים ק"צ שנה, א, ב, ב. ציין: א ל כ ס נ ד ר ו ס (א) הגדול.

מַרְוֹת (מרוס, מרון). מקום בגליל העליון, שבנה יוסף את חומתו, *ב, כ, ו; ג, א.

מַרְיָה (Maria). מבית-אזוב. בשלה ואכלה את ילדה בשעת הרעב בירושלים, ו, ג, ד.

מַרְיֹן (Marion). געשה לעריץ (טירנוס) בצור בעת שלטון קסיוס בארצות המזרח, א, י"ב, ב; תפש ערים אחדות בגליל והורדוס לקח אותן ממנו, על-כן עזר לאנטיגנוס נגד הורדוס, שם.

מַרְיָם (Mariame) (R). בת אלכסנדרוס (ג) החשמונאי ואשתו [אלכסנדרה] בת הורקנוס. נארשה להורדוס (א), א, י"ב, ג; הורדוס הסתיר אותה במצדה בברחו מפני אנטיגנוס, שם, י"ג, ז-ח, ונשא אותה לאשה בסמרון בשנת המצור על ירושלים, שם, י"ז, ח; אהב אותה מאד, כפ, כ"ב, א, והיא שנאה אותו, שם, ב, ויסרה אותו

את חומת ירושלים, ה, ו, ב, אנשי שמעון בן גיורא חנו בקרבתה, שם, ז, ג; טיטוס שפך עליה סוללה, שם, ט, ב; שם, י"א, ד; ו, ב, י.

מצבת הכובס (הרוגל) סמוך לקרן חומת ירושלים החדשה, ה, ד, ב.
מצבת הַרְנָנִי (הילני המלכה). מצפון לירושלים, *ה, ו, א.

מַצְדָּה (Masada). מבצר חזק במדבר-יהודה על שפת ים-המלח. נבנה על-ידי יונתן כהן-גדול, ז, ה, ג; הָלִיכְס תפש אותו, א, י"ב, א; הורדוס לכד אותו ממנו, שם, ב; הורדוס ברח שמה מפני אנטיגנוס, שם, י"ג, ז, ועזב שם את בני משפחתו, שם, ח; אנטיגנוס צר עליו ולא יכול לכבושו, שם, ט"ו, א; הורדוס פדה אותו ממצור, שם, ד; אחר-זמן בנה אותו למשבגיחסו, ז, ה, ג; המורדים תפשו אותו וישבו בו (הסיקריים), ב, י"ז, ב; מנחם עלה עליו ולקח כלי-זין מבית-בשק הורדוס, שם, ח; אלעזר בן יאיר ושארית הסיקריים ברחו שמה, שם, ט, שמעון בן גיורא נמלט אליהם, שם, כ"ב, ב; הם התנפלו על עין-גדי, ד, ז, ב; שמעון בן גיורא עזב את הבבצר, שם, ט, ג, המבצר שָׁגַב במגי הרומאים, שם, ט; תאור המבצר הזה לכל פרטיו, מעשה מצור המבצר על-ידי סילון הרומאי וגבורות אלעזר בן יאיר ואנשיו וכבוש המבצר, ז, ח, ב - עד ז, ט, ב.

מִצְרַיִם (Aegyptus). הארץ הגדולה הזאת הִזְכְּרָה פעמים רבות. בשעת מסע גביגיוס אל מצרים פתו הורקנוס ואנטיפטרס את היהודים היושבים שם לעזור לרומאים, א, ה, ז, אנטיפטרס נסע עם צבא אל מצרים לפדות את ציור ממצור, שם, ט, ג-ד, אנטיפטרס פתה את היהודים בארץ חוגי לעזור לרומאים, שם, ז, הורדוס עזר לאַיִטְיֹנוֹס קיסר לרדת אל מצרים, שם, כ, ג; אנטיפטרס הביא לי רעַף משם, שם, ל, ז; נישם בא גביא-שקר אל ארץ יהודה והתעה את העם בימי נציבות פליכס,

שם, ה, ד, הפרתים החריבו אותה, כב, י"ג, ט.

משחקים (התחרות רצים, טוסי מרוץ, רובים, מתאפקים ובעלי-תרבות). תקן הורדוס המלך אחת לחמש שנים בקיסריה, א, כ"א, ח; המשחקים המפרסמים שבאולימפייה קבלו תמיכה גדולה מאת הורדוס, שם, י"ב, משחקי מתגוששים בחברות ושעשועי קרב עם היות רעות עשה טיטוס אחרי כבוש ירושלים בקיסריה של פליפוס, ז, ב, א, ושוב שם לכבוד יום הולדת אחיו, ובמשחקים האלה נטרפו על-ידי היות רעות ונשרפו או נפלו בחרב אלפים וחמש מאות שבויים יהודים, שם, ג, א; שוב עשה משחקים כאלה בבארות לכבוד יום הולדת אביו, שם.

מתרדת (Mithradates) (א) [מלך פונטוס הידוע, שנלחם עם הרומאים יותר מכ"ה שנים]. על-דבר מותו שמע פומפיוס בעמדו על-ידי יריו, א, ו, ו.

מתרדת (ב). פליט מארץ הפרתים, ששלח אותו גביניוס בסתר אל רומי, א, ח, ז.

מתרדת (ג). איש-סרגמוס. שרצבא ידוע, שבא לחלץ את יוליוס ציזר מן המצור בארץ מצרים, א, ט, ג; נגף במלחמה ונצל על-ידי אנטיפטרוס, שם, ד.

מתתיהו (א). בן השמונאי, מכפר מודיעים. המית את בכחדים (') במאכלת ולקט אליו הרבה פליטים ויצא להלחם באנטיוכוס [אמפינס], א, א, ג.

מתתיהו (ב). בן מרגלא (או מרגלות). אחד החכמים שעוררו את תלמידיהם לפוצץ את הנשר שהקים הורדוס על שער בית-המקדש, א, ל"ג, ב; הורדוס צוה לשרפו באש, שם, ד.

מתתיהו (ג). בן ביתוס, מן הכהנים הגדולים. קרא לשמעון בן גיורא לבוא אל ירושלים, ד, ט, י"א; נהרג עם שלכת נגיו באכזריות יתרה על-ידי שמעון בן גיורא, ה, י"ג, א; בנו הרביעי ברח אל טיטוס, ו, ג, ב.

על רצח קרוביה, שם; הרפה את אמו ואחיו, שם, ג, ואלה הלשינו עליה לפני הוודוס, שם, ג; הורדוס הפקיד אותה בידי יוסף גיסו במצוה להמיתה, כשיצא דינה למות, שם, ד, כששמע, שגודע סודו לה, כעס מאד ובנכליה של שלמית אחותו צוה להמיתה, שם, ה; בניה ירשו את שנאתה לאביהם, שם, כ"ג, א; בניה, שם, כ"ח, א; שם, ד; ב, י"א, ו; על שמה קרא הורדוס את מגדל-מרים בירושלים, ה, ד, ג.

מְרִיָּם (ב). בת הכהן הגדול, אשתו השלישית של הורדוס המלך [א, כ"ח, ב]. ילדה לו את הורדוס (ב) [א, כ"ח, ד]. הורדוס יעד את בנה ליורש כסאו אחרי אנטיפטרוס, שם, כ"ט, ב; ידעה את נכלי אנטיפטרוס להמית את אביו, שם, ל, ז.

מְרִיָּם (ג). אשתו הראשונה של הנשיא ארכילאוס. גרשה ממנו, ב, ז, ד.

מְרִיָּם (ד). בת אריסטובולוס [בן הורדוס הגדול] וברניקי [א, כ"ח, ב]. הורדוס רצה לתתה לבנו הורדוס בן בת הכהן הגדול [שם] ואחר-כך נתן אותה לאנטיפטרוס בנו [שם, ה].

מְרִיָּם (ה) [בת יוסף [בן יוסף, אחי הורדוס] ואשתו אולימפיס [בת הורדוס ומרים החשמונאית]]. אשתו הראשונה של הורדוס מלך כלקיס, ילדה לו את אריסטובולוס, ב, י"א, ו.

מְרִיָּם (ו). בת המלך אגריפס (ב) הראשון וקפרוס, ב, י"א, ו. ואולי היא גם הזכרת בספר ה, י"א, ה.

מְרִיָּדִים. עם יושב באזריקה בקצה המדבר. נכנע תחת הרומאים, ב, ט"ז, ד.

מְרְקוּס (Marcus). בא מארץ איגליה והיה לצביב בטוריה, א, י, ד, קטיוס הקיסר שלום בינו ובין ציציליוס בסוס, שם, י"א, א.

מְרִיָּסָה (Marissa). עיר בארץ אדום. נכבשה על-ידי הרקנוס (א) החשמונאי, א, ב, ו; פומפיוס קרע אותה מצל ממשלת היהודים, שם, ז, ז; גביניוס בנה אותה מחדש,

מתתיהו (ד). כהן גדול (בן תאופילוס?).
 פתיחה, א; חושם במאסר בירושלים על-
 ידי המורדים, [ה, י"ג, א]. -
 הבית, ו, ג, ב.

ג

באדום, שם, כ, ד; עמד בראש היהודים
 הנלחמים באשקלון, ג, ב, א; נגף במלחמה
 ונס מן המערכה, שם, ג, נצל ממות
 בדרך-נס, שם, ג; נהרג על-ידי הקנאים
 באכזריות רבה, ד, ו, א; קלף את
 הקנאים קדם מותו ונבואתו נתקיימה, שם.
גִּילְיוֹן (היאור, נחר מצרים). יש חושבים,
 כי מקור-כפר-נחום בגליל הוא אחד
 מעורקיו, ג, י, ח, ארך חנהר בגבולות
 מצרים, ד, י, ה; טיטוס הסיע בו את
 צבאו, שם, י"א, ה.

גִּיקוֹלָאוֹס (Nicolaus) [איס דמשק]. יידו
 של הורדוס. התאונן לפני הקיסר על
 סולי הערבי, א, כ"ט, ג; למד חובה
 על אנטיכטרוס (ב) בן הורדוס לפני
 שופטו נרוס, שם, ל"ב, ג-ד, לזה את
 ארכילאוס (ב) בנסיעתו אל רומי, ג, א,
 א; אחיו תלמי היה בצד אנטיפס, שם,
 ג, פרך את טענות קרובי אנטיפטרוס,
 שם, ו, דבר כנגד טענות צירי היהודים
 וגלה דעתו, כי היהודים הם סרבנים
 וחטרי משמעת, שם, ו, ב.

גִּיקוֹן (Nikon). בשם זה קראו היהודים
 לחוק שבכרים (אילי-הברזל) אשר לרומאים
 הצרים על ירושלים, ה, ז, ב.

גִּיקוֹפִּלִים (Nicolopolis) (א). עיר [באפירוס],
 שעשה לה הורדוס המלך חסד רב, ג,
 י"א, ד.

גִּיקוֹפִּלִים (ב). מקום במצרים. רחוק מאלכסנדריה
 עשרים ריס, ב, י"א, ה.

גִּירוֹן (Aero). הקיסר החמישי ברומי, בן
 אגריפינה, שפתתה את בעלה קלודיוס
 לתת לו את ירשת הכסא. נשא את
 אוקטוויה בת קלודיוס ומלך תחתיו ברומי,
 ב, י"ב, ח, תעותו ומעשי-הרצח שלו,
 שם, י"ג, א, הקים מלכים מורע הורדוס

גֵּאָפִּלִיטָנוֹס. שלישו של הנציב הרומאי
 בסוריה צסטיוס גלוס. נשלח אל ירושלים
 לעשות חקירה ודרישה, ב, ט"ז, א וכו'.
גֵּאָפִּלִים (Neapolis). עין: מברתא.
גֵּאָר (Noarus). נ"א נרוס. אגריפט (ג)
 השני שם אותו למושל בארצו, והוא
 עשה רצח גדול ביהודי הבשן, ב, י"ח, ו.
גֵּבְטִי (נבטאי). יהודי מארץ חדיב. בנו היה
 אחד הגבורים בחיל שמעון בן גיורא
 וזלח את סוללות הרומאים באש, ה,
 י"א, ה.

גְּבִיא, נבואה. המחבר חשב את-עצמו לבקי
 בספרי הנבואה ומתוך-כך לידוע עתידות,
 ג, ה, ג; נביא-השקר מארץ מצרים הביא
 פרענות גדולה על היהודים בשעת נציבות
 פליכט, ב, י"ג, ה, נביא-שקר הביא
 טרענות על רבים מבני ירושלים בשעת
 חרבן בית-המקדש, ו, ה, ב; נבואה
 ישנה, כי ירושלים תחרב, כשיימא בית-
 המקדש מדם אחים, ד, ו, ג; נבואה, כי
 בית-המקדש יחרב כשיהיה רבוע, ו, ה,
 ד, הנבואה על-דבר מוסף העולם שיבוא
 מיהודה, שם; נבואת ישעיה על המזבח
 במצרים נדרשה על בית-חוני, ז, ג.
 עין עוד: א ל י ה ו, א ל י ש ע, י ר מ י ה ו,
 י ש ע י ה ו.

נדר ונזירות, ב, ט"ו, א.

גְּהִרְהִשְׁבָּת. שופט יום אחד בשבוע ויבש
 ששה ימים, נמצא בין ערקה ובין רפניה,
 ז, ה, א.

גְּטִירָא. איש כפר-רומא בגליל. הוא ואחיו
 הצטינו בגבורתם בשעת מצור יודפת, ג,
 ז, כ"א.

גִּיְרָא. איש עבר-הירדן (פרה). הראה את
 גבורתו בחיל היהודים שהתנפל על צבא
 צסטיוס גלוס, ב, י"ט, ב; היה שר-צבא

איש נבל ונבזה, שעשה ממשל רב ברומי והרבה הועבות, ד, ט, ב.
נְסִמוֹנִים. עם באפריקה. נכנע לפני הרומאים, ב, ט"ז, ד.
נְעִין או עין. כפר, כנראה — בארץ אדום. שם בנה לו שמצון בן גיורא מצודה, ד, ט, ד.
נְקָנוֹר (Nicanor). שראף, מפירו של יוסף בן מתתיהו. אספסינוס שלח אותו לדבר שלום אליו בשבתו במערה בירדפת, ג, ה, ב וכו', נפצע בקראו דברי שלום אל היהודים בירושלים, ה, ו, ב.
נְרְבָתָא (Narbata). כפר יהודי, רחוק כששים רים מקיסריה. טמה נמלטו יהודי קיסריה מפני היונים המתנפלים עליהם ולקחו אתם את ספרי־התורה שלהם, ב, י"ד, ה.
נְשָׁר. סמל ממשלת הרומאים. הורדוס המלך נטע נשר של זהב גדול על שער בית־המקדש, ושני חכמים העירו את תלמידיהם לפוצץ את הנשר, א, ל"ג, ב, תפקיד הנשר בצבא הרומאי, ג, ו, ב. הנשרים של הלגיונות, ה, ב, א; הרומאים נטעו את הנשרים שלהם בחצר המקדש הבער וקראו את טיטוס למושל־מנצח (Imperator), ו, ו, א.

והוסיף ערים על המשלת אגריפס (ג) השני, שם ב; הקים את פליכס לנציב ביהודה, שם; היונים בקיסריה הגישו לפניו את עצומותיהם עם שכניהם היהודים, שם, ז; היונים נצחו בריבם לפני כסא משפטו, שם, י"ד, ד; זאח היתה תחלת מרד היהודים, שם; היהודים בקשו את אגריפס (ג) השני לשלוח אליו צירים להתאונן על רציחות פלוורוס, שם, ט"ז, ג; צסטיוס גלוס שלח אליו אל אכיה את טובי היהודים, שם, כ, א; כשמעו על מרד היהודים נרגז ועמד, אולם הסתיר את פחדו, ג, א, א; נמלך לשלוח את אספסינוס להלחם ביהודים, שם, ב, דבר אתו בלשון חנפה, שם, ג; אספסינוס אמר לשלוח אליו את יוסף בן מתתיהו, שם, ה, ח; יוסף נבא, כי לא יאריך עוד ימים ואספסינוס ישב על כסאו, שם, ט, אספסינוס שלח אליו ששת אלפים שבויים יהודים צעירים ובריאים אל אסתמוס (קורינתוס), שם, י, י; וינדקס התקשר עליו, ד, ח, א; מותו הרע, שם, ט, ב, ו, ו, ב.
נְכוֹ, נכה, מלך מצרים. גזל את שרה אשת אברהם, ה, ט, ד (עין בהערה).
נְמְשִׁיָּיִס. עבד משהר של נירון קיסר.

ס

הבית] וגזל את אוצר המקדש, שם, ג; היהודים קמו עליו ביד רמה וצרו עליו, שם, ד, כשבא ירוס אל ירושלים מהר לברות, שם, ה, ה.
סְבִיָּנוֹס (ב). אחי הקיסר אספסינוס, ראש המשמר בעיר רומי [ד, י, ג]. אסף את שומרי העיר אל היכל הקפיטוליון להלחם עם ויטליוס ואחרי מלחמה קשה נתפש בידי אנשי ויטליוס והומת לעיניו, ד, י"א, ד.
סְבִיָּנוֹס (ג). דומיטיוס (Domitius Sabinus), אחד מגבורי צבא טיטוס. הגן יחד עם טיטוס על הרומאים הנסוגים אחר מן החומה השנייה, ה, ח, א.

סב או סבא. כפר בגליל. משם יצא הגבור אלעזר בן שמי, שעשה נפלאות בשעת מצור יודפת והתיו את ראש האיל הרומאי, ג, ז, כ"א.
סְבִיָּנוֹס (א). נציב־מסנה (פקיד על סדור המסים) במדינת סוריה. עלה אל ארץ יהודה לשמור על כסף עובון הורדוס, ב, ג; עלה על ירושלים ותפש את ארמון המלך, שם; חקר אחרי אוצרות המלוכה, שם, ג, ב; מעשיו הרעים הביאו לירי מרד היהודים בחג־השבועות, שם, מלחמה קשה בינו ובין היהודים בירושלים, שם, ג, שרף את האולמית [על־יד הר-

סוֹלֵלָה. שֵׁפֶךְ עֵפֶר גָּדוֹל עַל־יַד חוֹמַת
הַמְּבָרָה. הוֹרְדוֹס שִׁפֵּךְ שְׁלֹשׁ סוֹלֵלוֹת עַל
יְרוּשָׁלַיִם וְהֵעֵלָה עֲלֵיהֶן מַגְדָּלִים, א, י"ז,
ח; אֶסְפִּינְיוֹס שִׁפֵּךְ סוֹלֵלוֹת עַל יוֹדֵפַת,
ג, ז, ח; הַיְהוּדִים הִתְנַפְּלוּ עַל הַסוֹלֵלוֹת
וְשָׁלְחוּ בָהֶן אֵשׁ, שֵׁם, כ, וְהִשְׁחִיתוּ שְׁתֵּים
מֵהֶן, שֵׁם, כ"ב; אֶסְפִּינְיוֹס שִׁפֵּךְ סוֹלֵלוֹת
עַל גְּמָלָא, ד, א, ג; טִיטוֹס שִׁפֵּךְ סוֹלֵלוֹת
עַל הַחוֹמָה הָרְאשׁוֹנָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, ה,
ו, ה, וְאַחֲר־כֵּן עַל הַחוֹמָה הַשְּׁלִישִׁית
וְעַל הַבִּירָה, שֵׁם, ט, ב; הַרומאים גָּמְרוּ
בְּקִשְׁי אֵת הַסוֹלֵלוֹת הָאֵלֶּה, וְהֵנָּה הָרֵס
יִוְתָנּוּ בֵּן לְוִי אֵת הַסוֹלֵלוֹת שֶׁעַל הַבִּירָה
עַל־יַד חֲתִירָה, שֵׁם, י"א, ד; שִׁמְעוֹן בֶּן
גִּיּוֹרָא הָרֵס אֵת הַסוֹלֵלוֹת שֶׁעַל חוֹמַת
הַעִיר הַעֲלִיּוֹנָה בִּיד רֵמָה, בְּשָׁלְחוֹ בָהֶן
אֵשׁ, שֵׁם, ה; טִיטוֹס צִוָּה לְשַׁפֹּךְ אַרְבַּע
סוֹלֵלוֹת חֲדָשׁוֹת עַל הַבִּירָה, שֵׁם, י"ב, ד;
עֲבוֹדַת הַסוֹלֵלוֹת נִגְמְרָה, ו, א, ב; יִוְתָנּוּ
בֶּן לְוִי וְאֲנָשָׁיו נָסוּ לְהִתְנַפֵּל עַל הַסוֹלֵלוֹת
הָאֵלֶּה, אוֹלָם לֹא הִצְלִיחוּ, שֵׁם, ג; טִיטוֹס
הִחֵל לְשַׁפֹּךְ אַרְבַּע סוֹלֵלוֹת עַל הַר־הַבִּיבָה,
שֵׁם, ב, ז; שְׁנֵי לְגִיּוֹנוֹת הִשְׁלִימוּ אֵת
הַסוֹלֵלוֹת הָאֵלֶּה, שֵׁם, ד, א; טִיטוֹס שִׁפֵּךְ
סוֹלֵלוֹת רַבּוֹת עַל הַעִיר הַעֲלִיּוֹנָה, שֵׁם,
ה, א; סִילֹה שִׁפֵּךְ סוֹלֵלָה עַל מַצְדָּה, ז, ת, ה.
סוֹמֹרָה (Somorra). עִיר בְּקִצֵּה הָרִי עֲבַר־
הַיַּרְדֵּן בְּדֵרוֹס, ד, ח, ב. יֵשׁ מִתְּקִנָּים:
עֲמֹרָה (גוֹמֹרָה).
סוֹן, כוֹנֵה, עֲכָשׁוֹ אֶסוּאָן. בְּמַצְרֵים הַדְּרוּמִית,
ד, י, ה.
סוֹסִיוֹס (Sosius). הוֹקֵם עַל־יַד אֲנַטוֹנִיוֹס
לְנַצִּיב בְּכוּרִיָּה, א, י"ז, ב; שָׁלַח לְהוֹרְדוֹס
שְׁנֵי לְגִיּוֹנוֹת לְעוֹזֵר לוֹ כִּנְגַד אֲנַטוֹנִיוֹס,
שֵׁם; בֹּא לְעֹזְרָתוֹ עִם כָּל חֵילָו, בְּסֶךְ־כֶּסֶף
י"א לְגִיּוֹנוֹת, שֵׁם, ט; צָר עַל יְרוּשָׁלַיִם
וְשָׂרֵי צְבָאוֹתָיו הִבְקִיעוּ אֵת הָעִיר, שֵׁם,
י"ח, ב; אֲנַטוֹנִיוֹס הִתְנַפֵּל לְרַגְלָיו, וְהוּא
אָסַר אוֹתוֹ בְּנִחְשָׁתִים, שֵׁם; הוֹרְדוֹס שָׁחַד
אוֹתוֹ בְּכֶסֶף לְעֹזֵב אֵת הָעִיר, שֵׁם, ג;
הַקְּרִיב זֵר זָהָב לְאֵלֵהֶם, שֵׁם; ה, ט, ד;
ו, י, א.

סֶבַּיְנוֹס (ד). אִישׁ סוּרִי, אֶחָד הַגְּבוּרִים בְּצַבָּא
טִיטוֹס. הִתְנַדַּב לְקַפּוֹךְ רֵאשׁוֹן אֶל פְּרִץ
הַבִּירָה (אֲנַטוֹנִיָּה) וּנְפֵל חַלְלָה, ו, א, ד.
סֶבַּסְטִי. בְּשֵׁם זֶה קָרָא הוֹרְדוֹס הַמֶּלֶךְ לְשִׁמְרוֹן
הַבְּנוּיָה מַחֲדָשׁ, לְכַבּוֹד הַקִּיסָר אוֹגוֹסְטוֹס
(בִּיּוֹנִית: סֶבַּסְטוֹס), א, ה, ד; הוֹרְדוֹס בָּנָה
אוֹתָהּ וְהוֹשִׁיב בָּהּ שֵׁשׁ אֲלֵפִים אִישׁ וּנְתַן
לָהֶם שְׂדוֹת וּזְכוּיָת וּבְנָה שֵׁם מִקְדָּשׁ לְכַבּוֹד
הַקִּיסָר, שֵׁם, כ"ב, ב; שֵׁם הַמִּית אֵת
שְׁנֵי בְנוֹי, שֵׁם כ"ו, ו; אַחֲרֵי מוֹתוֹ סָרָה
לְמַשְׁמַעַת אַרְכִּילָאוֹס, ב, ו, ג; שִׁמָּה הֶלֶךְ
פְּלוֹרוֹס וְהִשְׁאִיר אֵת יְהוּדֵי קִיסְרִיָּה בְּצָרָה,
שֵׁם י"ד, ד; צִירֵי הַיְהוּדִים בָּאוּ אֵלָיו
שִׁמָּה, שֵׁם, ה; הַמּוֹרְדִים הִתְנַפְּלוּ עֲלֵיהּ
וְשָׁלְחוּ בָהּ אֵשׁ, שֵׁם, י"ח, א.
סֶבַּסְטוֹס (Sebastus). כֵּךְ נִקְרָא הַנַּמֵּל שֶׁל
קִיסְרִיָּה, א, י"א, ג.
סֶבַּסְטִיִּים (Sebasteni). אֲנָשֵׁי צְבָא הוֹרְדוֹס
מִשְׁמֵרוֹן (סֶבַּסְטִי). נִשְׁאָרוּ נְאֻמָּנִים לְרומאים
בְּשַׁעַת מְרִידַת הַיְהוּדִים אַחֲרֵי מוֹתוֹ, ב,
ג, ד; נִלְחָמוּ עִם הַמּוֹרְדִים בְּעַבְר־הַיַּרְדֵּן
וּנְצָחוּם, שֵׁם, ד, ב; עֹזְרוּ לְרומאים
הַחוּרְחִים מִפְּנֵי אַתְרוּנְגִּיוֹס הָרוּעָה, שֵׁם,
ג; יֵצְאוּ לְקָבֶץ פְּנֵי יְרוֹס, שֵׁם, ה, ב
(כְּרֵאשׁם עֲמָדוֹ רוֹפּוֹס וְגֵרְטוֹס); אֲנָשֵׁי
הַצָּבָא הַסֶּבַּסְטִיִּים עֲמָדוֹ בְּקִיסְרִיָּה וּבְרֵאשׁם
יֵצְא קוֹמְנוֹס לְגַרֵשׁ אֵת הַיְהוּדִים מִתְּנַפְּלִים
עַל הַשְּׁמֵרוֹנִים, ב, י"ב, ה.
סוֹגְנִי (Sogane). עִיר בְּאַרְץ הַגּוֹלָן בְּנַחֲלַת
אֲגָרִיפָס הַשְּׁנִי. יוֹסֵף בֶּן מַתְתִּיָּהוּ בָּנָה
חוֹמָתָהּ, ב, כ, ו; הִשְׁלִימָה עִם אֲגָרִיפָס,
שֵׁם, ד, א.
סוֹדוֹם. הָאֲרֶץ הַחֲרָבָה שֶׁלָּהּ, ד, ח, י.
סוֹלֵי (Sylaeus) הַעֲרָבִי. קָרוֹב לְעַבְדַּת (ב)
הַמֶּלֶךְ. שְׁלֵמִית אֲחוֹת הוֹרְדוֹס בְּקִשָּׁה לְהִנָּשֵׂא
לוֹ, א, כ"ד, ו; הוֹרְדוֹס לֹא הִרְשָׁה לָּהּ
לְעֹשׂוֹת זָאת, שֵׁם, כ"ח, ו; נִקְרָא לְמַשְׁטַט
הַקִּיסָר אוֹגוֹסְטוֹס, שֵׁם, כ"ט, ג; הַמִּית
אֵת גְּדוּלֵי הַסֶּלֶעַ הַטּוֹבִים בְּעִינֵי הָרַתַּת
הַיַּלֶּךְ וְחָבַל מְזוּמָת נִגְדַּד הוֹרְדוֹס, שֵׁם;
אֲנִיפְטֵרוֹס וְנִיקוֹלָאוֹס הִתְאַוְּנוּ עֲלָיו, שֵׁם;
שֵׁם, י"ב, ג.

סוסיִתָא, בינונית פּוּס (Hippus). עיר יונית בעבר-הירדן שקרע פומפיוס מעל גבול היהודים, א, ז, ז, הקיסר אוגוסטוס נתנה להורדוס, שם, כ, ג, ואחרי מותו ספח אותה אל נציבות סיריה, ב, ו, ג, המירדים התגפלו עליה; שם י"ח, א; יושביה המיתו את היהודים היושבים בקרבם ואת מקצתם הוסיבו בכלא, שם, ה; מצד מזרח לגבול הגליל, ג, ג, א; פליטי העיר שנחפשו באריכי הומתו או נמכרו לעבדים, שם, י, י.

סוריה, המדינה הגדולה מצפון לארץ-ישראל (Syria). הורקנוס (א) החשמונאי התגפל על עריה וכבש רבות מהן, א, ב, ו; סקרוס נשלח שמה על-ידי פומפיוס והתערב במריבות האחים החשמונאים, שם, ו, ב; פומפיוס הפך אותה לנציבות רומאית והציג בראשה את סקרוס, שם, ז, ו, ואחריה את גבניוס, שם, ח, ב; קרסוס משל בסוריה, שם, ח, הכרתים התגפלו עליה אחרי מבלת קרסוס, אולם קטיוס עצרם, שם, ט. ציור בקש לשלוח שמה את אריסטובולוס (ב) החשמונאי עב שני לגיונות, שם, ט, א; מטלוס סקיכיון היה נציב שם מצד פימפיוס, שם, ב; הערבים בארץ נכתו לעצת אנטיכטרוס לצאת לעזרת ציור אל מצרים, שם, ג; ציור בא אל המדינה, שם, ה, הקים את סקסטוס ציור לנציב שם, שם, י, ה; מריבות-אחים קמו שם בין הרומאים, שם, י; בטוס המית את סקסטוס ציור, והנה בא מורקוס לנציב שמה, שכ; קטיוס בא אל המדינה, שם, י"א, א; אסף שם צבא והקים את הורדוס לשליט בכל המדינה, שם, ד, קטיוס עזב את סוריה לצאת למלחמה עם יורשי ציור, שם, י"ב, א; אנטוניוס הניצח בא אל המדינה, שכ, ד; הכרתים כבשו את המדינה, שם, י"ג, א; ונטידיוס נכלח שמה לגרש את הפרתים, שם, ט"ו, ב; השלים את הפצו, שם, ט"ו, ו; אנטוניוס הקים את טוכיוס לנציב במדינה, שם, י"ז, ב; קליאוכטרה

עסקה את טובי המדינה בעזרת אנטוניוס, שם, י"ח, ד, ואוגוסטוס הקים שם את הידיוס לנציב, שם, כ, ב; ורון היה שם לנציב, שם, כ, ד, ואוגוסטוס הקים את הירדוס לאפיטרופוס במדינה וליועץ ראשי של כל הנציבים, שם, הטיבות שעשה הורדוס לערי המדינה, שם, כ"א, א; נציב המדינה סטורגיניוס ומשנהו ולומניוס ויתר השרים נטנו על-פי מצות הקיסר לחברי בית-הדין במשפט בני הורדוס כמרים החשמונאית, שם, כ"ז, ב, כל המדינה כתה בכליון עינים לתוצאות המשפט, שם, ג; ורוס נציב המדינה נתמנה לשיכט אנטיכטרוס (ב) בן הורדוס, שם, ל"א, ה, משנה הנציב סבינוס עלה על ירושלים, ג, ב, ב; ורוס הנציב עלה על יהודה, שם, פרק ה, פטרוניוס נציב במדינה, שם, י, א וכו'; אומידיוס קנדרטוס, נציב המדינה, שפט בין היהודים ובין השכרונים, שם, י"ב, ה; צסטוס גלוס נציב המדינה, שם, י"ח, ג, המורדים התגפלו על ערי המדינה, שם, י"ח, א, רציחות גוראות בקרב היהודים בכל המדינה, שם, ב; צסטיוס גלוס הנציב עלה על ארץ יהודה, שם, ט וכו'; יוחנן בן לוי מגיטיחלב שלח ליהודי המדינה שתי-ישראל במחיר יקר, שם, כ"א, ב; היהודים פליטי המדינה התחברו אליו, שכ, ב; אסכסינוס נשלח אל המדינה והגיע שמה, ג, א, ג; יצא מכס אל ארץ-ישראל, שם, ב, ד; רגלים ורובנים מחיל המדינה נוספו על צבאו, שם, ד, ב, מוצינוס נציב המדינה, ד, א, ה; בני המדינה הכירו את אסכסינוס לקיסר, שכ, י, ו; תחלתה מעיר רפית, שכ, י"א, ה; המדבר בין מצרים ובין סוריה, ה, א, א; חיל-עוזר מערי המדינה בצבא טיטוס, שם, ו; על-דבר אוכלוסי היהודים הרבים במדינה, ז, ג, א; אסכסינוס שלח שמה את ציכניוס פיוס לנציב, שם, ד, טיטוס עבר במדינה, שם, ה, א. נקראה גם מדינה, אפר כיה סחנ.

סִיקָרִיִּים (Sicarii). שוודים שרצחו את אנשי-חרמם בעצם היום במרומי עיר בחרבות קצרות. התחזקו בשעת נציבות פליכס, ב, י"ד, ג; המורדים ספחום אליהם, שם, י"ז, ו; ישבו במצדה, ד, ז, ב, בראשם עמד אלעזר, ז, ח, א, משפט המחבר עליהם, שם, מוחם הנרץ, שם, ט, א; מהם ברחו אל אלכסנדריר, שם, י, י"א, אמץ-נפשם, שם, יונחן האורג יצא מהם, שם, י"א, א. נקראו לפרקים שוודים סתם.

סִילְוָה (Sylva). נציב בארץ יהודה אחרי החרבן. צר על מבצר מצדה וכבשו, ז, פרק ה, א-ב.

סֵלִיקָה (Seleacia). עיר בגולן העפיון בנחלת אגריפס השני. יוסף בן מתתיהו בנה את חומתה, ב, כ, ו; עזבה אותו והשלימה עם אגריפס, ד, א, א.

סֵלָמִים (סלם, Salamis). אי ביכיון, שנצחו על-ידו הגותנינים את הפרסיים, ב, ט"ז, ד.

סֵלָם צוֹר (עכשו ראת אל נקורה). כף גדול רחוק מאה ריס מעכו, ב, י, ב.

הַסֵּלַע (Petra). העיר הראשה של הערבים הנבטיים. שמה נכו הורקנוס ואנטיפטרוס, א, ו, ב, גביניוס לא עצר כח להגיע שמה, שם, ח, א, הורדוס רצה לברוח שמה, שם, י"ג, ח; סולי המית את טיבי העיר, שם, כ"ט, ג, סלע-ערב, ד, ח, ב.

סִמְגָה. עיר כעבר-הירדן. נכבשה על-ידי

הורקנוס (א) החסמונאי, א, ג, ו.

סְמוֹס. אי בים האגאי. הורדוס המלך היטיב ליושביו, א, כ"א, י"א.

סְמוֹסְטִי (שמשה, Samosate). על נהר כרת. מטרופולין של מדינת קומחי (קויניגין). נכבשה על-ידי אנטוניוס בעזרת הורדוס, א, ט"ז, ז; פייטוס לכד את העיר, ז, ז, א-ב.

סִמְךָ או סוּמְכִי (Semchonitic) גם סוּבְכִי (ים) יאור, שזוכר בו הירדן (עכשו חולה), ג, י, ז, ד, א, א.

סִמְפּוֹ (Sampho). עין: צפה.

סְגֵה־דְרִיָּה המועצה הראשית בארץ יהודה

סוּרִים. יושבי מדינת סוריה וערי היונים בארץ-ישראל (טרוהלונים). שונאים גמרצים ליהודים, על-כן לא לקחו מהם מושלי בית החסמונאים שכירי מלחמה, א, ד, ג; הורדוס עשה להם טובות, בהמיתו את חזקיה ראש השוודים, והתחבב עליהם מאד, שם, י, ה; הסורים היושבים בקיסריה שטמו את היהודים, ב, י"ג, ז; היהודים התנפלו על עריהם וכסריהם, שם, י"ה, א, והם עשו רצח נורא ביהודים במקום שמצאה ידם, שם, ב, בזזו את היהודים בארץ-ישראל בשעת מסע צסטיוס גלוס, ואלה עמם המיתו בהם רבים, שם, ט, ישבו יחד עם היהודים במלכות אגריפס, ג, ג, ה; מהם נלחמו על גמלא, ד, א, ה; לפנים שדרו את ארון הברית, ה, ח, ד (עין הערה); אנשי-הצבא הסורים במחנה טיטוס בקעו את בטני היהודים פליטי ירושלים, שם, י"ג, ד; טיטוס הוכיח אותם בחמה, שם, ה.

סְטוּרְבִּינוֹס (א). נציב סוריה. אחד חברי בית-הדין במשפט אלכסנדרוס ואריסטובולוס בני הורדוס, א, כ"ז, ב, גלה דעתו ראשונה ודרש ענס קל, שם, ג; אנטיפטרוס (ב) כחד בכסף את העומדים עליו, שם, כ"ח, א.

סְטוּרְבִּינוֹס (ב) כְּנֵטִיוֹס. שופט (קוגסיל) ברומי. עמד בראש מועצת-הזקנים, שרצתה לבטל את המלוכה אחרי רצח גיוס, ב, י"א, א.

סְטְפָנוֹס. עבד הקיסר קלודיוס. יהודים התנפלו עליו ושדרו את רכושו, ב, י"ב, ב.

סְטְרַתְיוֹן (Struthion). יאור או ברכה קטנה בחתום ירושלים מצפון לבירה. כמוך לו שפכו הרומאים סוללה, ה, י"א, ד.

סִילוֹן (Silo). שר-צבא רומאי. נשלח לעזרה אל הורדוס, א, ט"ו, ד, וקבל טחד מאנטיגנוס, שם, ה.

סִין. עין: פלוסיון.

סִיסִיפּוֹס (Sisyphus). אחד מגבורי המתולוגיה היונית וענשו בשאול, ב, ה, י"א.

סִיסֵנָה (Sisenna). אחד הַשְּׁנַיִם בחיל גביניוס הרומאי, א, ח, ו.

אותו לפניו אל סוריה ובא אל דמשק, א, ו, ב, אריסטובולוס (ב) החשמונאי שלח לו שלש מאות בכר, והוא צוה להורקנוס ולחרתת לסור מעל ירושלים, שם, ג; הוקם לנציב בסוריה, שם, ז, יצא למלחמה על הערבים, שם, ח, א.

סקפוס (Scopus). עין: צופים. **סקפיון** מטלוס (Metellus Scipio) נציב בסוריה, חותנו של פומפיוס. המית את אלכסנדרוס (ג) החשמונאי על-פי פומפיוס, א, ט, ב.

סקתפליס (Scythopolis). עין: בית-ש אן. **סריליוס**. שר-צבא רומאי, אחד המשנים של גבניוס, נציב סוריה. נשלח להלחם באריסטובולוס (ב) החשמונאי, א, ח, ו. **סרמטיס**. עם מעמי הסקטים. עבר את נהר איסטרוס והתנפל על ארץ מוטיה והוציא את שללה, ז, ד, ג.

גבניוס תקן חמש סנהדראות בארץ, א, ח, ה; יוסף תקן סנהדריה בגליל, ב, כ, ה, ועין בית-דין. בית-המועצה (הסנהדריה). בו נגעה חומת ירושלים, ה, ד, ב, ושרף על-פי הרומאים, ו, ו, ג. **ספר-תורה**. איש-צבא רומאי שרף ספר-תורה בכפר אחד, ובקרב היהודים קמה התרגות גדולה, ב, י"ב, ב, יהודי קיסריה נרחו עם ספר-התורה שלהם לנרבתא ופלורוס חשב להם את הדבר לעון והושיב את ראשיהם במאסר, שם, י"ד, ה, ספר-תורה נשא לפני תהלוכת-הנצחון של טיטוס, כ, ה, ה, ואחר-כך הניח אותו הקיסר אספסינוס בארמונו, שם, ז.

סקונדוס פּומפּיוּס (Pomponius Secundus). שופט ברומי. רצה לבטל את המלוכה אחרי רצה העריץ גיוס, ב, י"א, י. **סקורוס** (Scaurus) הרומאי. פומפיוס שלח

ע

דבר פְּרִיָּה, ו, ה, א. עין שם בהערה. **עבריים**. כובשי ארץ כנען תחת פקדת יהושע בן נון, ד, ח, ג, מראש מגדל-פספיוס ראו בשעת עליית החמה את כל גבולות העברים (בחלות-השבטים העתיקות), ה, ד, ג; העברים נשלחו ברכוש גדול מארץ מצרים, ה, ט, ד; צבא סנחריב כרע לפניהם באפס-יד, שם.

עולם-הבא. האנשים המחרפים את נפשם על קדשי האמונה זוכים לעולם-הבא, א, ל"ג, ב, אמונת האסים בעולם-הבא, ב, ח, י"א; המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם-הבא, ג, ח, ד; זכר צדיקים לברכה לחיי עולם-הבא, ו, ב, א, דברי אלעזר [בן יאיר] על חיי עולם-הבא, ז, ח, ז.

עזָה. עיר בחוף ארץ פלשתים. נכבשה על-ידי אלכסנדרוס (ב) ינאי, א, ד, ב; פומפיוס קרע אותה מעל גבול היהודים, שם, ז, ז; אוקטיונוס קיטר נתן אותה

עבדת (Obedas) (א). מלך הערבים הנכבשים. אלכסנדרוס (ב) ינאי החשמונאי גלחם בו ונגף מגפה גדולה, א, ד, ד.

עבדת (ב). מלך הערבים הנכבשים בימי הורדוס. סולי היה קרוב אליו, א, כ"ד, ו. **עבר-הירדן** [הדרומין] (Peraea). פרוורא היה שם לנסיך, א, י"ד, ה; משם באו עולי-רגלים לירושלים, ב, ג, א; שמעון עבד הורדוס קרא שם למרד, שם, ד, ב; עיד אנשים מרדו, שם, ש; הקיסר אוגוסטוס נתן את המדינה לאנטיפס, שם, ו, ה, וזה יסד שם את יוליס (ליויס), שם, ט, א; ממשלה-החרות בירושלים הקימה שם את מנשה לשר-צבא, שם, כ, ד, תאור הארץ וגבולותיה, ג, ג, ג; אספסינוס עלה למלחמה על עבר-הירדן, ד, ז, ג, וכבש את כל המדינה, שם, ג-ד; רק המכצר מכור שגב בפני הרומאים, שם, ו; משם יצאו ניגור (עין שם) ומריה מבית-אזוב (עין שם), על-

יוחנן כהן-גדול), שם, ב; שם, ט; ב; מלחמות טיטוס עליה וכבושה, ו, פרק ח. העיר התחתונה בירושלים. המורדים תפשו אותה ונלחמו משם עם אהבי השלום וחיל אגריסט, ב, י"ו, ה; שמעון בן גיורא תפס את חלקה, ה, א, ג (חלקה בידי יוחנן בן לוי); תאורה (היא בנויה בעקרה על הגבעה הנקראת מצודה ציון, חקרה), ה, ד, א; שמעון בן גיורא, הנן עליה, שם, ו, א; אחרי חרבן ביה המקדש והמשא והמתן של טיטוס עם מנהיגי היהודים, קבלו הרומאים פקדה לשלוח אותה באש, ו, ד, והחריבו אותה עד השלטה, שם, ז, ב.

עיר הפיליים (Elephantine). בדרום מצרים, ד, י, ה.

עַכְבְּרָה. קיסלעים בגליל העליון, שכנה יוסף בן מתתיהו חומה, ב, כ, ו.

עכּוֹ (Ptolemais). עיר בחוף הים הגדול, עיר צורית (סורוהלנית) — הנמל הטבעי של ארץ הגליל. שם נחפש יוחנן החשמונאי, א, ב, א; טגון צר עליה, שם, ה, ג; פתחה את שעריה לפני הפרתים, שם, י"ג, א; הורדוס הגיע שמה ומשם עלה על הגליל, שם, ט"ו, ג, הקיסר אוגוסטוס פקד בעמק עכו את צבאותיו והורדוס רכב לירושלם, שם, כ, ג; הורדוס בנה בה גימנסיון, שם, כ"א, י"א. פטרוניוס הגיע אליה, ב, י, א, תאור העיר, שם, ב; מסבותיה, שם; המורדים התנפלו עליה, שם, י"ח, א, יושביה המתו אלפים יהודים משכניהם, שם, ה; צסטיוס בא שמה ועלה על הגליל, שם, י"ח, ט; אספסינוס פקד שם את צבאותיו, ג, ב, ד; ממערב לגליל, שם, ג, א; טיטוס בא שמה עם הלגיונות שהביא מאלכסנדריה והתחבר אל אביו, שם, ה, ב; שם סדרו את כל הצבא לקראת המלחמה, שם, ו, א; משם עלה אספסינוס על הגליל, שם, ב.

עמודי הרקלס. עכשו ג'רטר. ב, ט"ו, ד. העמק הגדול. א) עמק החוף או השרון,

הורדוס, שם, כ, ג, ואחרי מותו ספח אותה אל נציבות טוריה, ב, ו, ג; המורדים עשו בה שמות, שם, י"ח, א; טיטוס חנה שם במסעו אל ירושלים, ד, י"א, ה.

עזרה. של בית-המקדש. א) עזרת הנכרים, ב, ט"ו, ב; ד, ג, י; ה, ה, ב—ג) עזרת הנשים, ה, ה, ב; שם, ג; שמה אספו הרומאים אחרי כבוש העיר את השבויים היהודים, ו, ט, ב—ג) עזרת ישראל ועזרת הכהנים, ה, ה, ו; הרומאים שמכו סוללות על העזרה, ו, ב, ז; הרומאים נסו לכבוש את העזרה ברעש מלחמה ולא הצליחו, שם, ד, א; טיטוס צוה לשלוח בה אש, שם, שרפת העזרה, שם, ב.

עין: עין נעין.

עין-גדל. עיר. ראש-פלך ביהודה, ג, ג, ה; הסיקריים אשר במצדה התנפלו עליה וסרפוה והמיתו את יושביה וסדרו את רכושם, ד, ז, ב.

עין-גבים. עין: גמ, גיב, גיב.

עין-התבין (או ברכת הנחשים). בתחום ירושלים, ה, ג, ב.

העיר החדשה בירושלים. צסטיוס שלח אותה באש בשעת עלייתו על ירושלים, ב, י"ט, ד; חלקה נקרא ביזחא, שם, ה, ד, ב (עין ברזחא); כמזכה לבירה, שם, ה, ח; היהודים לא הגנו עליה בכל מקום, שם, ו, ב; טיטוס נכנס אליה אחרי כבוש החומה השניה, שם, ה, א; הדיק עבר עליה, שם, י"ב, ב.

העיר העליונה בירושלים. גשר חבר אותה עם הריהבית, ב, ט"ו, ג; טובי ירושלים בעזרת חיל אגריסט החזיקו בה כנגד המורדים, שם, י"ז, ה, נהדמו משם אל חצר הורדוס, שם, ו, צסטיוס גלוס הגיע אליה, שם, ג, י"ט, ד; שמעון בן גיורא משל עליה, ה, א, ג; תאורה ותכניתה, *ה, ד, א; שם, ד, ט; שמעון בן גיורא הגן עליה, שם, ו, א; טיטוס חשב שמצא דרך לכבוש על-ניקלה (פל-ירי מצבת

ובצוהו, שם; נצחו את אנטיוכוס דיוניסיוס מלך סוריה, שם; ז; נצחו טוב את אלכסנדרוס וכתרו אתו ברית-שלום, שם, ה; הורקנוס (ב) ברח אליהם, והם יצאו להלחם לו באריסטובולוס (ב), שם; ז, ב; סקורוס גרש אותם מעל ירושלים, שם, אנטיפטרוס היה איש-שלוםם ועשה פשרה ביניהם ובין הרומאים, שם, ה, א; הורדוס ברח אליהם ולא קבלוהו, שם, י"ד, א; קליאופטרה לטשה עינה לארצם, שם, י"ח, ד, והקימה מלחמה בין הורדוס וביניהם, שם, י"ט, א; מלחמות קשות בין הורדוס וביניהם, שם, פרק י"ט; התככים של סולי הערבי כנגד הורדוס, שם, כ"ח, ג; בשנתם ליהודים התחברו אל צבא נרוס להלחם ביהודה ועשו שם שמות נוראות, ב, ה, א; התחברו אל צבא אספסינוס, ג, ה, ב; רובי-הקשתות שלהם על-יד יודפת, שם, ז, ו; שם, כ"ו; על-יד ירושלים, ה, ו, ה; חובותיהם הנוראות כנגד פליטי ירושלים, שם, י"ג, ד—ה; ארץ ערב היא מדרום ומזרחה לעבר-הירדן של היהודים, ג, ג, ג, ומדרום לנגב יהודה (פאדום), שם, ה, טומורה היא גבולה בעבר-הירדן, ד, ה, ב, ממגדל-פטימוס ראו את כל הארץ עד גבול ערב, ה, ד, ג; מבצרי היהודים על גבול ארץ ערב, א, כ"א, י; ז, ו, ב, עין; חרת ת, מלכו, עבדת, הס"ע.

עֲרֻקָה (Arcaea). מקום במלכות אגריפס (ג) השני, ז, ה, א.

עֶשְׂרֵי הָעָרִים (Decapolis) של הייגים בארץ ישראל, ג, ט, ז.

ב, י, ב; ג, ד, א (?).—ב) עמק יזרעאל, ב, כ"א, ג; ג, א, שם, ד.—ג) ערבות הירדן (אלגור), ד, ח, ב.

עמק יריחו. ארץ פוריה מאד. תאורו המפרט, ד, ח, ג.

עמק עושי הגבינה או **טורופיון** (Tyropoion). מפריד בין שתי הגבעות שהשתתה עליהן ירושלים, ה, ד, א.

עֲנֻת (Anuat) או **ברק א.י.** כפר בגבול בין יהודה ושמרון. ג, ג, ה.

עֲסִיָּה (אסיה הקטנה, Asia). חמש מאות עריה נכנעו לפני הרומאים, ב, ט"ז, ד.

עֲפָלָה. מקום ידוע בירושלים. שמה ברח מנחם הגלילי מפני אנשי אלעזר בן חנניה ונחפש וההרג, ב, י"ז, ט; שם עברה הומת ירושלים, ז"ה, ד, ב; יוחנן בן לוי הגן עליו, שם, ו, א. הרומאים שרכו אותו, ו, ג.

עֲפְרַיִם. עיר סמוכה לביית-אל. נכבכה על-ידי אספסינוס, ז, ט, ט.

עֲקָרְבָּה. עֶקְרֵי בֵּיט. חבל ביהודה הצפונית סמוך לשמרון. משם פשטו אלעזר בן דינאי ואלכסנדרוס על השמרונים, ב, י"ב, ד, ממשלת-ההרות בירושלים שלחה שמה את יוחנן בן חנניה לשר-צבא, שם, כ, ד; שמעון בן גיורא פשט שם בגדוד וגרש על-ידי חנן בן חנן, שם, כ"ב, ב; ד, ט, ג, סמוכה לגבול שמרון, ג, ג, ד, כלך ביהודה, שם; ה; שמעון בן גיורא פשט על הפלך המדש, ד, ט, ד; אספסינוס כבש אותו, שם, ט.

עֶרְבָּה. ארץ הערבים הנבטיים, ויושביה-הערבים. נלחמו עם אלכסנדרוס ינאי, א, ד, ד,

פ

פֶּאָרְן. נ"א פרעתי. עמק או בקרה, שנמצאו שם הרבה מערות ושמשו לשמעון בן גיורא ולגודו להסתיר את טרפם, ד, ט, ד.

פֶּבַּטוּס (Fabatus). פקיד הקיסר איגוסטוס,

שבא לדרוש חשבונות מאת סולי הערבי. סולי הלשין עליו לפני הקיסר, והוא גלה את סזותיו ל'הורדוס בכסף, א, כ"ט, ג.

פֶּבּוּס (Fabius) (א). שר-מאה בחיל פומפיוס,

(ג) השני אל היהודים בשעת מצור ירושלים על-ידי צסטיוס גלוס. נהרג על-ידי המורדים, ב, י"ט, ג.
פִּיֶדְרָה (Phaedra), אשת הורדוס המלך. ילדה לו את רקסני, א, כ"ח, ד.
פִּיטוּס צִיטְסִינוּס (Paetus), נשלח על-ידי אספסינוס לנציב אל כוריה, ז, ג, ד; מלחמתו עם אנטיוכוס מלך קומח, שם, ז, א וכו'.
פִּיֶלְדֶּפְיָה. עֵין: רב-עמון.
פִּיֶטוּס. נשלח על-ידי הקיסר טבריוס לנציב אל ארץ יהודה, ב, ט, ב, צוה להביא את סבני הלגיונות אל ירושלים, שם; בקשי-ערפם ובחזק אמונתם בטרו היהודים את הגזרה, שם, ג; הוציא כסף מאוצר המקדש לחפור תבליתי-מים אל ירושלים, שם, ד, היהודים מרדו בו והוא השקית את המרידה, שם.
פִּיֶלִי (Phiale) או הקערה. ברכה קטנה, שכם הוא מקור הירדן, *ג, י, ז.
פִּיֶלְפּוּס (Philippus) (א). מלך מקדון. אבי אלכסנדרוס הגדול, ב, ט"ז, ד.
פִּיֶמְרוֹס (ב). בן הורדוס המלך וקליאופטרה מירושלים, א, כ"ח, ד; התחנך ברומי ואנטיפטרס (ב) אחיו התנכל עליו להמיתו יידי אביו, שם, ל"א, א; קבל על-פי ציאת אביו את חבל ארגב, שם, ל"ג, ה, ארכילאוס השאיר אותו למנהל עסקי המלוכה בצאתו אל רומי, ב, ג, א; ורוס שלח אותו אל רומי, שם, ו, א; אוגוסטוס קיסר לשם אותו לנסיך (טטררכוס) בבשן ובחבל ארגב ובארץ חורן, שם, ו, ג, בנה את העיר קיסריה במקום פנים ואת ירִיִס בגולן, שם, ט, א; כשנאסף אל עמיו קבל אגריכס (ב) את נחלתו, שם, ט, ו, ואחר-כך נמסרה נחלתו לאגריכס (ג) השני, שם, י"ב, ח; חקר לדעת את מקורות הירדן, ג, י, ז.
פִּיֶלְפִּיֶס (ג) בן יקיי. שר-צבא לאגריפס (ג) השני. נשלח עם צבא אל ירושלים לחזק את ידי אוהבי השלום, ב, י"ז, ד, נשלט אחר-כך מחוץ העיר, שם, כ,

אחד הראשונים שהבקיעו את חומת הר-הבית, א, ז, ד.
פִּבִּיוּס (ב). הנציב הרומאי בדמשק. הורדוס התעבב אצלו, א, י"ב, א; אנטיגנוס שחד אותו בכסף, שם, ב.
פִּדְנִיוּס (Pedanius) (א). אחד המשנים (ראשי הלגיונות) של ורוס נציב טוריה, חבר בית-הדין, ששפט את אלכסנדרוס ואריסטובולוס בני הורדוס.
פִּדְנִיוּס (ב). אחד הרוכבים בצבא טיטוס. עשה גבורתו, ו, ב, ה.
פּוֹדֶנְס (Pudens). איש-צבא רומאי. נהרג על-ידי יונתן הגון, ו, ב, י.
פּוֹלִינּוּס (Paulinus) (א). שר-מאה רומאי. נשלח על-ידי אספסינוס לפתות את יוסף בן מתתיהו שיצא מן המערה ביודפת, ז, ח, א.
פּוֹלִינּוּס (ב). הוקם על-ידי אספסינוס קיסר לנציב במצרים אחרי מות לופיס. הגיח החתם על בית-הונוי ואסר לגשת אליו, ז, י, ד.
פּוֹסְטוּס קוֹרְנִלִּיוּס (Faustus Cornelius). בן הדיקטטור הידוע טולה. אחד הראשונים שהבקיעו אל חומת הר-הבית בשעת מצור פומפיוס, א, ז, ד.
פּוֹרְיוּס (Furlius). שר-מאה בהיל כומפיוס. אחד הראשונים שהבקיעו את חומת הר-הבית, א, ז, ד.
פֶּלֶלָה (Pella). עיר יונית ידועה במזרח הירדן. נכבשה על-ידי אלכסנדרוס (ב) ינאי השמנוני, א, ד, ה. פומפיוס עבר עליה, שם, ו, ה; קרע אותה מעל גביל היהודי, שם, ז, ז, המורדים התנפלו עליה, ב, י"ח, א; על-ידי עבר גבול עבר-הירדן של היהודים (פריה), ג, ג, ג.
פֶּטְרוֹנִיּוּס (Petronius). נציב כוריה בימי הקיסר גיוס (קליגולה). קבל פקדה לעלות עם צבא על ירושלים ולהציג פסל דמות הקיסר בהיכל, ונעתר לבקשות היהודים ולא מלא את הפקדה, ב, פרק י.
פֶּיבוּס (Phoebus). אחד משליחי אגריפס

התמכר להפיח את אש המלחמה בארץ וצוה להוציא מאוצר המקדש י"ז ככר, שם, ו; בא אל ירושלים להנקם ביהודים, שם, ז; החריב את השוק העליון ועשה רצח גדול ביהודים, שם, ט; שלח אל העם לקבל את פני גדודיו בכבוד, שם, ט"ו, ג; ואל אנשיו אמר להתנפל על היהודים, שם, סבב מטבח חוש ביהודי ירושלים, שם, ה; רצה לכבוש את הר הבית ולזו את האוצר, אך היהודים התקוממו וגרשוהו מן העיר, שם, ו; שלח מכתב אל נציב סוריה, שמרדו בו היהודים, שם, ט"ז, א; היהודים בקשו להתאונן עליו לפני הקיסר, ואגריפס (ג) הניא את עצתו, שם, ג; תפס את פליטי קיסריה ושלח אותם לעבודת פרך, שם, י"ח, א; שחד את שרי החילים לצטטוס גלוס, שלא יכבשו את העיר, כט, י"ט, ד; צטטוס גלוס שלח את טובי היהודים אל נירון קיסר לתלות בו את כל האשם, שט, כ, א.

פְּלַטִּיָּה (Plataea). עיר בבואטיה, שנצחה על־ידי היונים את הפרסים, ב, ט"ז, ד.

פְּלַטִּינוֹס (Mous Palatinus). גבעה בעיר רומי. עליה נמצא מקדש אפולון, ב, ו, א.

פְּלַטַּנִּי (Platane). כפר לצידונים. שם הניח הורוס את בניו במשמר, א, כ"ז, ב.

פְּלִיָּי. ראש פלך בארץ יהודה, ג, ה (עיין: בי תר פ ת נ פ י).

פְּלִיּוֹן (Phalio). אחי אנטיפטרוס (א). נפל במלחמה עם אריסטובולוס (ב) המלך החשמונאי, א, ו, ג.

פְּלִיֶּס (Felix). נציב רומאי ביהודה. בער את השודדים היהודים, ב, י"ג, ב; המית את המאמינים בנביא־השקר, שם, ה; המית רבים מיהודי קיסריה ושלח צירים אל נירון קיסר, שם, ו.

פְּלַנְתִּינִי. קצה הדרום של מצרים על שפת הים, ד, י, ה.

פְּלַס (Pallas). שם אחת מנשי הורדוס המלך. ילדה לו את פצאל, א, כ"ח, ד.

פְּלָס (ב). עבד משחרר של קלודיוס קיסר

א; שחי בנות אחיו נמלטו מן הפרענות בגמלא, ד, א, י.

פִּילִפּוֹס (ד). איש כפר־רומא בגליל. אחד מגבורי יודפת המצנים. הוא ואחיו נטירא הממו את הלגיון העשירי, ג, ז, כ"א.

פִּילִפּי (Philippi). עיר במדינת מקדוניה. שם הכו אנטוניוס וציר הצעיר את קסיוס [וברוטוס] והוא טרף נפשו בכפו, א, י"ב, ד.

פִּירְפִּיוֹן. בן המלך תלמי [בן מינאי] ממלקים. הלך במצות אביו אל אשקלון וסוף אליו אנטיוגוס (ב) בן החשמונאי ואת שתי אחיותיו; חשק באחת, היא אלכנדרה, ונשא אותה לאשה, ותלמי אביו קנא בו והמיתו ונשא את אשתו, א, ט, א.

פִּיסוֹן (Calpurnius Piso). אחד משרי־הצבא של פומפיוס. כבש את ארמון המלכים (החשמונאים), שמסרו היהויים בידו, וסדר את מצור הר־הבית, א, ז, ב.

פִּיסִידִיָּה (Pisidia). ארץ באסיה הקטנה, ששם לקח לו אלכסנדרוס (ב) ינאי החשמונאי שכירי־מלחמה, א, ד, ג.

פִּירָאוֹס (פיריוס) (Piraeus). הנמל של אתיני. נמל קיסריה היה גדול ממנו, א, כ"א, ה.

פִּירְנִיִּים. ההרים הגבוהים הסוגרים על ארץ אספמיה, ב, ט"ו, ד.

פֶּלוֹסִיוֹן (Pelusium). בעברית של כה"ק סיון. על הגבול בין מצרים ובין סוריה. אנטיפטרוס (א) פתה את יהודי המקום לעזור לגביניוס, א, ח, ז; כבש אותה בגבורתו במסעו לעזרת ציר, ט, ט, ג-ד; הורדוס בא שמה, שם, י"ד, ב; הורדוס לוח את קליאופטרה שמה, שם, י"ח, ה; הוא נהל בלחם את צבא אוגוסטוס עד בואו שמה, שם, כ, ג; ד, י, ד; טיטוס עבר על המקום במסעו אל ארץ יהודה, שם, י"א, ה.

פְּלוֹרוֹס גְּסִיוֹס (Gesslus Florus). נציב רומאי ביהודה. הרשע והאכזרי שבכל הנציבים, ב, י"ד, ב; לקח כסף מיהודי קיסריה ולא הגן עליהם, שם, ד-ה;

פְּנָחָס (א) (Phanias). [בן שמואל] מכפר חפתא. כהן־אכר, שנבחר על־פי הגורל לכהן־גדול (הכהן הגדול האחרון), ד, ג, ח.

פְּנָחָס (ב) (Phineas). בן קלוֹצוֹת. אחד מראשי האדומים, ד, ד, ב.

פְּנָחָס (ג). כהן ופקיד על אוצר המקדש. נפל בידי טיטוס אחרי חרבן הבית ופטר בידו רבים מכלי הקדש, ו, ה, ג.

פִּנְטִיוֹס אַגְרִיפָּס (Fonteus Agrippa). ראש לגיון במוסיה. נפל במלחמה עם הסרמטים שפשטו על הארץ, ז, ד, ג.

פְּנִיאָס, פְּנִיס (גם פמיס; Paneas גם Panium). מקום במקורות הירדן. הורדוס בנה שם היכל לכבוד הקיסר אוגוסטוס, א, כ"א, ג; פיליפוס חדש את העיר וקרא לה קיסריה, ב, ט, א; על־דבר מקור הירדן של פניס, ג, י, ז. עיין: קיסריה של פיליפוס.

פִּסְחָא, עֵין: חג המצות.
פְּתִירוֹן. מקום שעל־ידו נצח אריסטובולוס (ב) החשמונאי את הערבים ואת אנשי הורקנוס ואנטיפטרוס, א, ו, ג.

פּוֹפִּלָּס (Poplas). יידידו של ארכילאוס בן הוררוס. נסע עמו לרומי אל הקיסר, ב, ב, א.
פְּזַאֵל (Phasael) (א). בן אנטיפטרוס וקפרוס, א, ח, ט, הוקם לשר־צבא בירושלים, שם, י, ד; בקש לשמשו חסד וישיגי העיר, שם, ה; יעץ להורדוס אחיו, שלא ירדוף אחר מליך בגלוי, שם, י"א, ה; פליכס מרד בו, שם, י"ב, א, יצא אל הפרחים אנשי־שלום אנטיגנוס, שם, י"ג, ג, נתפש וגאטר, שם, ה; טרף את נפשו בכפו, שם, י; הורדוס בנה לזכרו את העיר פזאלים ואת מגדל־פזאל, שם, כ"א, ט.

פְּזַאֵל (ב). בן פזאל (א). בת הורדוס ממרים החשמונאית היתה לו לאשה, א, כ"ח, ו.

פְּזַאֵל (ג). בן הורדוס המלך מאשתו פלס, א, כ"ח, ד.

פְּזַאֵלִיס (Phasaelis). עיר. בעמק יריהו מצפון לעיר זו. נוסדה על־ידי הורדוס

וראש השליטים ברומי. אחיו היה פליכס הנציב ביהודה, ב, י"ב, ח.

פְּלִצִּידוֹס (Placidus). שר־צבא רומאי בחיל אספסינוס. נשלח לעזר לבני צפרי, ג, ד, א, עשה רעות רבות לאנשי יוסף בן מתתיהו, שם, ע"ה על יודפת וגנף שם, כ"ט, ו, א; אספסינוס שלח אותו לפניו בעלותו על יודפת, שם, ז, ג; נכנס אחד הראשונים בפרץ חומת המבצר, שם, ל"ד; כבש את הר תבור, ד, א, ח, הכה את המירדים בעבר־הירדן, שם, ז, ד—ה, כבש ערים רבות, שם, ו.

פִּמְפִּיּוֹס מַגְנוּס (Gneius Pompeius Magnus). שר־צבא רומאי מפרסם. נלחם בארמניה ושלח לפניו את סקורוס אל דמשק, א, ו, ב; בא אל סוריה ושני האחים החשמונאים הורקנוס ואריסטובולוס הגישו לפניו עצמותיהם, שם, ד; קצף על אריסטובולוס, שם, ה, יצא להלחם בו, שם, ו; עלה על ירושלים, שם, ז, א; אנשי־שלום הורקנוס מסרו בידו את העיר, שם, ב; החל לצור על הר־הבית, שם; נהל את עבודת המצור בשבתות, שם, ג; כבש את הר־הבית, שם, ד; נכנס עם חבריו אל קֶשֶׁת־הקדשים, שם, ו, הקים את הורקנוס לכהן־גדול, שם, קרע מגבול היהודים את ערי הנכרים הנכבשות ובנה את גדר, שם, ז; לקח את אריסטובולוס עם משפחתו בשבי והוליכם אל רומי, שם; ברח מפני יוליוס ציזר, שם, ט, א; במצוהו המת אלכסנדרוס בן אריסטובולוס, שם, ב, ט"ז, ד; החרש חנה בו לפני ירושלים, שם, י"ב, ב.

פִּמְפִּילִיָּה (Pamphylia). מדינה באסיה הקטנה, א, י"ד, ג, יושביה נכנעו תחת הרומאים, ב, ט"ז, ד.

פַּנּוֹנִיָּה (Pannonia). מדינה באירופה התיכונה, ברומ נהר איסטרוס. הלגיונות החונים שם המליכו את אספסינוס, ד, י, ו; טיטוס שלח שמה את הלגיון ה"ו אחרי כבוש ירושלים, ז, ה, ג.

פְּרוּשִׁים. כת בקרב היהודים, שחבריה יודעים את החורה באר היטב, א, ה, ב, משלו ביהודה בימי אלכסנדרה, שם, הורדוס העליל על אשת פרוורא אחיו, ששכרה אותם בכסף להתקומם לו, שם, כ"ט, ב, כת של חכמים (פילוסופים), ב, ח, ב; דעותיה של הכת, שם, י"ד; יחד עם הכהנים הגדולים דברו על לב אוהבי החרות שבירושלים, שלא ימרדו ברומאים, שם, י"ז, ג.

פְּרִיגִיָּה (Phrygia). ארץ באסיה הקטנה, ד, י"א, א.

פְּרִיָּה. עין: עבר-ה ירדן.

פְּרָכַת שבבית-המקדש. צורתה וערכה הסמלי, ה, ה, ד; יהושע בן תבתי מסר פרכות אחדות לטיטוס אחרי חרבן הבית, ו, ה, ג; הנחה למשמרת בארמון הקיסר אספטינוס, ז, ה, ה.

פְּרוֹנְטוֹן לִיטְרִינוֹס (Liternius Fronto). ראש הלגיונות מאלכסנדריה. חזה את דעתו בטור טיטוס, שלא להחריב את בית-המקדש, ו, ד, ג.

פְּרִיִּסְקוֹס טרִיגִיוֹס (Tyrannius Priscus). ראש המחנה של צסטיוס גלוס. פלורוס שחד אוחו בכסף לעזוב את מצור ירושלים, ב, י"ט, ד; נהרג בשעת מנוסת צסטיוס גלוס, שם, ז.

פְּרִיִּסְקוֹס. שר-מאה רומאי, שהמית את יונתן הגויז בחץ, ה, י.

פְּרָת. הנהר. היהודים מעבר לנהר קבלו את ספר יוסף בן מתתיהו על-דבר מלחמת היהודים בלשון עמו, פתיחה; ב; בהם בטחו המורדים שיצורו להם, שם, קרסוס נפל במלחמה מעבר לנהר, א, ה, ה; העיר סמוסטי נמצאה על הנהר, שם, ט"ו, ז; גבול בין מלכות הרומאים והפרתים, ב, ט"ז, ד; צבא הרומאים השומר על הנהר, ה, א, ו; ארץ חדיב היא מעבר לנהר, שם, ו, א; טיטוס העביר משם את הלגיון ה' והי"ב, ז, א, ג, טיטוס נסע אל זיגמה על הנהר וקבל את שליחי מלך הפרתים, שם, ה, כ ועוד.

המלך לזכר אחיו פצאל, א, כ"א, ט; שלמית קבלה אותה לנחלה, ב, ו, ג, והורשה אותה עם מטעי התמרים לליויה, שם, ט, א.

פְּקוֹרָא (Pacorus) (א). בן מלך הפרתים. פשט על ארץ סוריה בימי אנטוניוס וכבש אותה, א, י"ג, א.

פְּקוֹרָא (ב). אחד משרי-המשקים של כקורא (א). פרץ בארץ יהודה, א, י"ג, א; נכנס אל ירושלים, שם, ג, משך את הורקנוס ופצאל מן העיר בערמתו, שם, ד, רצה גם לתפוש את הורדוס, אך לא הצליח, שם, ו.

פְּרִגְמוֹן (Pergamum) (א). מדינה באסיה הקטנה שמשם יצא מחרת, א, ט, ג.

פְּרִגְמוֹן (ב). עיר במוסיה (באסיה הקטנה), כעשה הורדוס המלך טובות ליושביה, א, כ"א, י"א.

פְּרוֹס (Pharus). אי קטן במבוא נמל אלכסנדריה של מצרים ובו מגדל-מאור מפרסס לעוברי הים, ד, י, ה; כמהכנתו נעשה מגדל-פצאל בירושלים, ה, ד, ג.

פְּרוֹרָא (Pheroras). בן אנטיפטרוס (א) וקפרוס (אחי הורדוס המלך), א, ה, ט, רצה לפדות את גיית יוסף אחיו, שם, י"ז, ב; שנא את בני הורדוס ממרים החשטינאית, שם, כ"ד, ב; הורדוס הקימו לנסיך בעבר-הירדן, שם, ה; נכליו נגד אחיו, שם, ו; אלכסנדרוס (ד) בן הורדוס כתב עליו רעות בטפרים שהבר, ורגז הירדוס קפץ עליו, שם, כ"ה, ג; ארכילאוס מלך קפודוקיה הקים שלום בינו ובין הורדוס, שם, ד; אחד משופטי אלכסנדרוס ואריסטובולוס, שם, כ"ז, ב; הורדוס רצה לחתן את בן אלכסנדרוס הנהרג עם בתו, שם, כ"ח, ב; אנטיפטרוס הפר את הדבר ובת פרוורא נתנה לבנו, שם, ה; מעשי אשתו, שם, כ"ט, א-ב; הורדוס דרש ממנו לגרש את אשתו ולא רצה, שם, כ"ט, ב; קבל נזיפה ממנו ופרש והלך אל עבר-הירדן ושם מה, שם, ד; מותו היה ברעל, שם, ל, א; עדות אשתו, שם, ה-ז.

קבל את ציריהם, ז, ה, ב; בני אנטיוכוס מלך קומחי ברחו אליהם, ז, ז, ב-ג, על-דבר מדותיהם הרעות, א, י"ג, ג, שם, ו.

פתולאוס (Pitholaos). שר-צבא בחיל

אנטיפטרוס, א, ה, ב; בגד בו ועבר אל אריסטובולוס, שם, ח, קסיוס זוה להמיתו, כ"ט, ט.

פתיון (Pythium). היכל הפתיות ברודוס.

גשרף, והרודוס המלך הקים אותו מחדש, א, כ"א, י"א.

פרתים (Parthi). העם המושל בארצות

המזרח, פתיחה, ב, נצחו את קרסיס, א, ת, ח, פשטו על טוריה ועל ארץ יהודה והמליכו את אנטיוגוס, שם, פרק י"ג; גרשו משם על-ידי ונטידיוס, שם, ט"ו, ב, אנטוניוס יצא להלחם בהם, שם, י"ח, ה; הורקנוס ישב בארצם (בארץ בבל), שם, כ"ב, א, פרורא רצה לברוח אליהם, שם, כ"ד, ו, הם פוחדים מפני הרומאים, ועל-כן לא יתנו ליהודים אשר אחם להלחם ברומאים, ב, ט"ו, ד, טיטוס

צ

צדוקים. אחת הכתות של היהודים, ב, ה, ב; רעות חכמי הכת ומדותיהם ומנהגיהם, שם, י"ד.

צדקיהו. מלך יהודה. לא שניע לקול ירמיהו הנביא ונפל בשבי, והביא לידי חרבן העיר וההיכל, ה, ט, ד.

צום. יום הצום הקדוש לאלהים (צומא רבא, יום-הכפורים), שבו נכנס הכהן הגדול אל קדש-הקדשים בבגדי לבן, ה, ה, ז. **צופא** בן רעואל (Sophas). אחד מטובי היהודים בירושלים, קרוב לבית המלוכה. נאסר על-ידי הקנאים, ד, ג. ג, ונהרג במאסר, שם, ד.

צופים (Scophus). בקרבת ירושלים. שם חנה צסטיוס גלוס בעלותו על העיר, ב, י"ט, ד, ובמנוסתו, שם, ז; משם נראה ירושלים עם המקדש בכל תפארתה, ה, ג, טיטוס חנה שם, שם; העביר את מחנהו משם אל קרבת חומת העיר, שם, ג, ב.

צור (Tyros). מטרופוליין של הכנענים-הצידונים (הפיניקים) בקרבת ארץ-ישראל. משם הביא פומפיוס מכונות-מצור, א, ז, ג; בנו של מליך היה כס בן-תערובות, שם, י"א, ז, מעשי מריון העריץ בעיר ומלחמתו עם הורדוס, שם, י"ב, ב; אף צירי היהודים באו שמה אל אנטוניוס, והוא זוה את שר-העיר להמיתם, שם, ו, הורדוס חשב לשלוח את אנשי העיר

אל הפרתים לפדות את אחיו, שם, י"ד, א; הורדוס בנה שם אולמים ושוקים וכו', שם, כ"א, י"א, בני העיר המיתו רבים מן היהודים וטמו רבים במאסר, ב, י"ח, ה; היהודים פליטי העיר נכנסו אל גדוד יוחנן מגוש-חלב, שם, כ"א, א; העיר קרובה לגליל [העליון], ג, ג, א; קדש נמצאה בגבול מדינת צור, ד, ג, ג.

צידון (Sidon). מטרופוליין של הכנענים

הצידונים (הפיניקים) מצפון לארץ-ישראל. יושביה פתחו את שערי העיר לפני הפרתים, א, י"ג, א; הורדים בנה בה תיאטרון, א, כ"א, י"א, במדינתה היה הכפר פלטני, שהחזיק שם הורדוס את בניו במשבר, שם, כ"ו, ב; יושבי העיר לא נגפו ביהודים לרעה, ב, י"ח, ה.

צינר (א) (Gaius Julius Caesar). השליט

הידוע ברומי. נתן לאריסטובולוס (ב) החתמונאי שני לגיונות ללכת אל טוריה ולכבוש אותה מידי אנשי פומפיוס, א, ט, א, אנטיפטרוס עבר אליו, שם, ג, והציל אותו מן המצרים במצרים, שם, ג-ד, גדל את הורקנוס ואנטיפטרוס, שם, ג, לא שמע לעצנות אנטיוגוס, שם, י, א-ג; הרשה לבנות את חומת ירושלים וציה לחרות על לווחית נחשת את הזכיות שנתן להורקנוס ולאנטיפטרוס, שם, ג; בהרג על-ידי ברוטוס וקסיוס, שם, י"א, א.

יִרְשֶׁת הוֹרְדוֹס, שֶׁם, ג; אֶלְכְּסַנְדְּרוֹס הֶרְמַאי הוֹבֵא לְפָנָיו, שֶׁם, ז, ב; הוֹרִיד אֶת אֶרְכִילָאוֹס מִמְשַׁלְתּוֹ, שֶׁם, ג; הַקִּיס נֹצֵיב בִּיהוּדָה, שֶׁם, ח, א; מוֹתוֹ, שֶׁם, ט, א; מִתְנַחֵי לְבֵית־הַמֶּקְדָּשׁ, ה, י"ג, ו.

צֶ'רָר. שֶׁר־אַלְף רוֹמַאי, שֶׁעָשָׂה רְעוּת לַיהוּדִים בְּשַׁעַת נְצִיבוֹת קוֹמְנוֹס. נִשְׁלַח עַל־יְדֵי קוֹדְרוֹטוֹס אֶל רוֹמֵי, ב, י"ב, ו; הַקִּיסֵר הִסְגִּירוֹ בִּידֵי הַיהוּדִים לְהַמִּיתוֹ, שֶׁם, ז.

צֶ'נְבְּרִי (צֶ'נְבַרְאִי) (Sennabris). עִיר בְּגַלִּילָה, שֶׁבְּצִדָה יוֹסֵף בֶּן מִתְחִיָּה, *ב, ה, ו, אֶסְפִּינוֹס חָנָה שֶׁם, ג, ט, ז; שֶׁם תַּחֲלַת עֶרְבוֹת הִירְדָן, ד, ה, ב.

צֶ'עָן מְצָרִים אוֹ טַנְס (Tanis). עַל־יְדֵי חָנָה טִיטוֹס, ד, י"א, ה.

צֶ'עָר (Soara). מְקוֹם לְמַטָּה מִיַּם־הַמֶּלֶח, ד, ה, ד.

צֶ'פָּה אוֹ סַמְפוֹ (Sampho). כְּפָר, שֶׁעָבַר עָלָיו יְרוֹס וְהַחֲרִיבוֹ, ב, ה, א.

צֶ'פִּינְיָה (Sapphinas). יְדִידוֹ שֶׁל הוֹרְדוֹס בְּאֵי רוֹדוֹס, א, י"ד, ג.

צֶ'פֶּת (כַּסְפָּר: Seph). מְקוֹם בְּגַלִּילָה הָעֲלִיוֹן, שֶׁבְּנֵה יוֹסֵף אֶת חוֹמָתוֹ, ב, כ, ו.

צֶ'צִּינָה (Caecina). רֹאשׁ הַצָּבָא שֶׁל נִיטְלוֹס, ד, ט, ט; עָבַר אֶל אֶסְפִּינוֹס, שֶׁם, י"א, ב.

צֶ'רְאָלִיס (Cerialis) (א) סַקְסְטוֹס. רֹאשׁ הַלְגִּיוֹן הַחֲמִישִׁי בְּצָבָא אֶסְפִּינוֹס וְטִיטוֹס. הַכְּנִיעַ אֶת הַשְּׂמֵרוֹנִים וְהַמִּית מֵהֶם רֵב וְכִבֵּשׁ אֶת הַר גְּרִיזִים, ג, ז, ל"ב, הַחֲרִיב אֶת אֶרֶץ אֲדוֹם, ד, ט, ט; טִיטוֹס הִפְקִידוֹ עַל בְּחוּרֵי הַצָּבָא הַהוֹרְסִים אֶל הַר־הַחֲבִית, ו, ב, ה; בְּסוֹד טִיטוֹס עַל־דְּבַר גּוֹרֵל בֵּית־הַמֶּקְדָּשׁ גָּלָה דַּעְתוֹ לְחוֹס עַל הַחֵיכֶל, שֶׁם, ד, ג.

צֶ'רְאָלִיס (ב) פְּטִילִינּוֹס. הָיָה לְפָנִים נֹצֵיב בְּגֶרְמָנִיָה וְאֶכְפִּינוֹס הִקְמִי לְנֹצֵיב כְּבָרִיסְטִינָה. בְּדַרְכּוֹ שָׁמָּה הַכְּנִיעַ אֶת הַגֶּרְמָנִים (הַכְּבָּסִים) הַמּוֹרְדִים, ז, ד, ב.

צֶ'רְאָלִיס (ג) וִיטְלִינּוֹס. רֹאש־הַצָּבָא בִּיהוּדָה אַחֲרֵי הַחֲרִיב, ז, ו, א.

צֶ'רִי. נִמְצָא בִּירִחוֹ. דֶּרֶךְ הוֹצֵאתוֹ מִן הָאֵילָן,

צֶ'יֹרְךָ (ב) (Sextus Julius Caesar). קְרוֹבוֹ שֶׁל צֶ'יֹרְךָ (א), נֹצֵיב כְּטוֹרִיָה. שָׁמַע עַל גְּבוּרַת הוֹרְדוֹס, א, י, ה; וְשָׁלַח אֶל הוֹרְקָנוֹס לְהַצִּיל אֶת הוֹרְדוֹס מִן הַמִּשְׁפָּט, שֶׁם, ז; הַקִּיס אֶת הוֹרְדוֹס לְשֶׁר־צָבָא בְּשִׁמְרוֹן וּבְחֵילַת־טוֹרִיָה, שֶׁם, ח, נִהַרְגַ עַל־יְדֵי צֶ'יֹרְכִינּוֹס כְּסוֹס, שֶׁם, י.

צֶ'יֹרְךָ (ג) אֶקְטִינּוֹס אוֹגוֹסְטוֹס (Caesar Octavianuss Augustus), בִּיּוֹנִית: סְבַסְטוֹס.

נִכְד אַחֲרוֹת שֶׁל צֶ'יֹרְךָ (א), הַמוֹשֶׁל־הַיְחִיד (הַקִּיסֵר) הָרֵאשׁוֹן בְּרוֹמֵי. הִכָּה יַחַד עִם אֲנִטְוִינוֹס אֶת קְסִיוֹס, א, י"ב, ד; זָכַר אֶת חֲסָדֵי אֲנִטְוִיטְרוֹס אֲבִי הוֹרְדוֹס לְצֶ'יֹרְךָ (א) וְהִקִּים אֶת הוֹרְדוֹס לְמֶלֶךְ בִּיהוּדָה, שֶׁם, י"ד, ד; נִצַּח אֶת אֲנִטְוִינוֹס וְהָיָה לְמוֹשֶׁל־יְחִיד, שֶׁם, כ, א; הוֹרְדוֹס בָּא אֵלָיו בְּהַכְּנַעַה וְהִנִּיחַ לְרַגְלוֹ אֶת הָעֶטְרָה,

שֶׁם; דָּבַר אֵלָיו חֲסָד, שֶׁם, ב; קִים אוֹתוֹ לְמֶלֶךְ בִּיהוּדָה וְהַרְחִיב אֶת גְּבוּלוֹ, שֶׁם, ג, הַרְחִיב אֶת גְּבוּלוֹ שְׁנֵית וְחָבְבוֹ מֵאֵד, שֶׁם, ד; הוֹרְדוֹס כְּבַד אוֹתוֹ בְּכַנִּינִים נְהַדְרִים, שֶׁם, כ"א, ב—ג; לְכַבְּדוֹ בְּנֵה הוֹרְדוֹס אֶת קִיסְרִיָה, שֶׁם, ה—ה; הוֹרְדוֹס הוֹלִיךְ אֶת אֶלְכְּסַנְדְּרוֹס בְּנוֹ לְמִשְׁפַּט אֵלָיו, וְהוּא הַקִּיס שְׁלוֹם בִּינְיָהִם, שֶׁם, כ"ג, ג;

הוֹרְדוֹס שָׁלַח אֵלָיו מִכְתָּב, כִּי בָנִי מִתְנַכְלִים לְנַפְשׁוֹ, וְהוּא נִתֵּן לֹרְשׁוֹת לְדוֹן אוֹתָם בְּבִירוֹת, שֶׁם, כ"ז, א—ב; הוֹרְדוֹס שָׁלַח אֵלָיו אֶת אֲנִטְוִיטְרוֹס עִם צֶ'אֲתוֹ, שֶׁם, כ"ט, ב; שָׁלַח אֶת אֲנִטְוִיטְרוֹס לְשְׁלוֹם, שֶׁם, ל"א, ב; הוֹרְדוֹס כָּתַב לֹר בְּצוֹאתוֹ אֶלְף כְּכָר, שֶׁם, ל"ב, ז; צוּה לְהַמִּית אֶת אֲקִמִי וְהַתִּיר לְהוֹרְדוֹס לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּטוֹ בְּאֲנִטְוִיטְרוֹס בְּנוֹ, שֶׁם, ל"ג, ז;

הוֹרְדוֹס מִנְהוֹ לְמַמְלָא צֶ'אֲתוֹ, שֶׁם, ח; אֶרְכִילָאוֹס בֶּן הוֹרְדוֹס נִסַּע אֵלָיו, ב, ה, א. גַּם אֲנִטְוִיטְרוֹס וְקְרוֹבֵי אֶרְכִילָאוֹס נִסְעוּ אֵלָיו, שֶׁם, ג, קָרָא לְבֵית־דִּין שֶׁל קְרוֹבָיו וְשָׂרוּ בְּדַבָּר יִרְשֶׁת הוֹרְדוֹס, שֶׁם, ד; לֹא גָלָה מִשְׁפָּטוֹ תִּקְף, שֶׁם, ז; צִירֵי הַיהוּדִים בָּאוּ אֵלָיו בְּבִקְשָׁה לְבַטֵּל אֶת מַלְכוּת הוֹרְדוֹס, שֶׁם, ו, א; סָרַר אֶת עֵינָיו

יקר מכל תבואת עמק יריחו, ד,
ח, ג.

א, ה; ו; אנטוניוס נתן את מקומות
הצרי לקליאופטרה, שם, ט"ז, ה; הוא

ק

קומנוס (Cumanus). נציב רומאי ביהודה
בימי קלודיוס קיסר. עשה מטבח בהר-
הבית, ב, י"ב, א; הטיב את חמת
היהודים בהמיתו את איש-הצבא ששרף
ספר-תורה, שם, ב; לא התערב בתחלה
כריב שבין היהודים ובין השמרונים, שם,
ג, ואחר-כך צות את דין היהודים, שם,
ה; קנדרטוס שלח אותו אל הקיסר, שם,
ז; נדון לגלות, שם, ו.

קוס (Cos). אי קרוב לאסיה הקטנה. הורדוס
היטיב ליושביו, א, כ"א, י"א.

קורנתוס (Corinthus). מקום בין. מפרסם
בנחשת שלו (ברונזה), ששמה לצפוי אחד
משערי המקדש, ה, ה, ג.

קורנתוס. עבד הורדוס המלך. נפתה בכסף
להמית את אדוניו, א, כ"ט, ג.

קטולוס (Catullus). הנציב הרומאי בקיריני
בימי אספסינוס. מעשיו הרעים ליהודי

מדינתו ועלילותיו על היהודים הרחוקים,
ז, י"א, א-ג; קבל ענשו מידי סמים, ד.
קיליקיה (Cilicia). מדינה באסיה הקטנה.

משם היו שכירי-צבא אלכסנדרוס (ב)
ינאי החשמונאי, א, ז, ג, שם, ז, ז;
הורדוס הקל ליושביה מעל המסיב, שם,
כ"א, י"ב; נפגש שם עם ארכילאוס
מחתנו, שם, כ"ג, ד; שם, ל"א, ג,
יושביה נכנעו תחת הרומאים, ב, ט"ז,
ד, אנטיוכוס מלך קומחי ברח שמה, ז,
ז, ב, ונתפש שם, שם, ג.

קיסריה (Cesarea). עיר-החוף שבעמק
השרון, שבנה הורדוס על מקום מגדל-
סטרטון בר"ב תפארת וקרא לה לכבוד
הקיסר. מעשה בנינה ובנין הנמל, א,
כ"א, ה-ח; קבלת פני אנטטיפטוס הרעה
שם, שם, ל"א, ד; מריבות גדולות בין
היהודים ובין היוונים (הטורים) היושבים
בה בדבר זכות האזרחים, ב, י"ג, ז,
היונים זכו במשפטם לפני כסא הקיסר

קבר-דוד המלך. הורקנוס (א) החשמונאי
פתח אותו והוציא ממנו שלשת אלפים
ככר, א, ב, ה.

קברות-המלכים (כנראה: מלכי בית חשמונאי).

בהם נקברה גיית אריסטובולוס (ב), א,
ט, א. החומה השלישית נגעה בהם, ה, ד, ב.

קדרון. הנחל על ידי-ירושלים בין הר-הזיתים
ובין העיר, ה, ב, ג; החומה השלישית

נגעה בו, שם, ז, ב, יוחנן בן לוי הגן

על החומה בקרבתו, שם, ו, א, והדיק של

טיטוס עבר עליו, כס, י"ב, א, ממעל
לו נפגשו אולם הצפון ואולם המזרח של

הר-הבית, ה, ג, ב.

קדש (Cydyssa). כפר של הצורים. המורדים
התנפלו עליו, ב, י"ח, א; איבת-עולם בינו

ובין יהודי הגליל, ד, ב, ג; טיטוס חנה
שם בהצתו על גוש-חלב, שם.

קדש. פומפיוס נכנס אל הקדש ואל קדש-

הקדשים של בית-המקדש, א, ז, ו;
הורדוס עזר בעד הצבא הרומאי להכנס

שמה, שם י"ח, ג; הקדש וקדש-הקדשים
בבית-המקדש, ה, ה, ד-ז; המורדים

התחוללו שם בכל-יונים, שם, ו, ב-ג,
טיטוס נכנס שמה בשעת שרפת בית-

המקדש, שם, ז, ז.

קדש-הקדשים. עין: קדש.

קודרטוס אומידיוס. נציב סוריה בימי
קלודיוס קיסר. שפט כריב שבין היהודים

ובין השמרונים; שלח את ציריהם אל

רומי, ב, י"ב, ה-ו.

קויריניוס. בא ובשעת גלות ארכילאוס בן

הורדוס אל ארץ יהודה, ויהודה הגלילי
קרא למרוד בו, ב, י"ז, ח, מפני שהיה

צנטור וצוה לשאת את ראש העם ולהעריך
את נכסיהם, ז, ה, א.

קולגה (Collega) גניוס. משנה נציב סוריה
(ראש לגיון). לא נתן לאזרחי אנטיוכיה

לכלות חמתם ביהודים, ז, ג, ד.

לְתוֹרוֹס, שַׁנְצָה אֶת אֶלְכַסְנֹדֶר (ב) יִנְאִי
הַחֲשׂוֹנְאִי, א, ד, ב.

קְלֶאפְטֶרָה (ב) [סליני]. מַלְכַת טוֹרִיָה. טִיגְרֹן
מֶלֶךְ אַרְמֵנִיָה צָר עֲלֶיהָ בַּעֲבֹד, א, ה, ג.
קְלֶאפְטֶרָה (ג). מַלְכַת מִצְרַיִם. צֹדָה בְּקַסְמִיָה
אֶת לֵב אֲנְטוֹנִיּוֹס, א, י"ב, ה, רִצְחָהּ
לְהַקִּים אֶת הַיְרוּדוֹס לְשָׂר צַבָאוֹתֶיהָ, שֶׁם,
י"ד, ב; אֲנְטוֹנִיּוֹס הָיָה עֹבֵד לְתַאוֹתָהּ, שֶׁם,
י"ח, ד, וְהָמִית בְּנַכְלִיָה אֶת כָּל גְּדוֹלֵי
טוֹרִיָה, שֶׁם, ד, בְּקַסָּה לְהָמִית גַּם אֶת
הוֹרְדוֹס וְאֶת מֶלֶכָּהּ הָעֲרַבִּי, שֶׁם; אֲנְטוֹנִיּוֹס
קָרַע חֶבֶל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָחַל מֶלֶכָּהּ וְאֶת
חֶבֶל יִרְיָחוֹ מִמְּלַכּוֹת הוֹרְדוֹס וְנָתַן לָהּ,
שֶׁם, ה, שִׁלְחָה אֶת הוֹרְדוֹס לְהִלָּחֵם
בְּעֲרַבִּים, שֶׁם, י"ט, א; אֶחָד מִסְרֵי צַבָאוֹהָ
בְּגַד בְּהוֹרְדוֹס וְהַכְלִיָּהּ, שֶׁם, ב; הוֹרְדוֹס
יָעַץ אֶת אֲנְטוֹנִיּוֹס לְהָמִיתָהּ, שֶׁם, כ, א;
הוֹעֲבֹתֶיהָ, שֶׁם, כ"ב, ג; ז, ה, ד.

קְלֶאפְטֶרָה (ד). מִירוּשָׁלַיִם, אֵשֶׁת הוֹרְדוֹס
הַמֶּלֶךְ. יָלְדָה לוֹ אֶת הוֹרְדוֹס וְאֶת פִּילִיפּוֹס,
א, כ"ח, ד.

קֶלְדוֹס (Celadus). אֶחָד מִמְכִירֵי אֶלְכַסְנֹדֶרוֹס
בֶּן הוֹרְדוֹס. פָּרַסֶם אֶת אֶלְכַסְנֹדֶרוֹס הַרְמָאִי,
ב, ז, ב.

קַלְוָרִיוֹס (Calvarius) סַקְסְטוּס. מְסִרְיָהּ אֶלֶף
בְּצַבָא אֲסַפְסִינּוֹס. אֶחָד הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁנִּכְנַסוּ
בְּפָרֶץ בְּחוֹמַת יְרוּשָׁה, ג, ז, ל"ד.

קֶלְטִים (Celtae). יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ גַּלְיָה. מְרֹדוֹ
בְּרוֹמָאִים בְּשַׁעַת מִלְחַמַת הַיְהוּדִים, פְּתִיחָהּ, ב.

קֶלִיטוֹס. אֶחָד מִטוֹבֵי טְבָרִיָה. הַמְרִיד אֶת
יוֹשְׁבֵי טְבָרִיָה בְּיוֹסֵף בֶּן מַתְתִּיָהוּ וְנָדוֹן
עַל־יְדוֹ לְקַצוֹץ אֶת יְדוֹ, ב, כ"א, י.

קֶלִירְהוֹי (Calirrhoe). מְקוֹם מְעִינֹת חַמִּים
בְּמִזְרַח יַבְיָה־מִלְחָה (בְּעִבְרַת־הַיְרוּדִין). שְׁמָה נִסְעָה
הוֹרְדוֹס הַמֶּלֶךְ לְהַתְרַפָּא, א, ל"ג, ה. עֵין
בְּהַעֲרָה לְסַפֵּר ז, ו, ב.

קֶלְכִים (Colchi). עַם הַיּוֹשֵׁב בְּקֶרְבַת הַיָּם
הַשְּׁחֹרִי. נִכְנַע לְפָנָיו הַרוֹמָאִים, ב, ט"ז, ד.

קֶלְנְדְרִיס (Celendris). עִיר בְּקִילִיקִיָה.
אֲנְטִיפֶטְרוֹס (ב) בָּא שָׁמָּה, א, ל"א, ג.

קֶלְנִיקוֹס (Callinicus). בֶּן אֲנְטוֹנוֹכּוֹס מֶלֶךְ
קוֹמַחִי, ז, ז, ב.

נִירוֹן וּמַלְחָמָה פְּרַצָה בִּינֵיהֶם וּבֵין הַיְהוּדִים,
שֶׁם, ד, מַעֲשֵׂה בֵיה־הַכְּנֶסֶת שֶׁם (כְּנֶשֶׁת־אֶת
מִרְדָּתָא), שֶׁב; הַיְהוּדִים עֲזָבוּ אֶת הָעִיר
עִם סְפִיר־תוֹרָתָם, שֶׁם, ה; הַיּוֹנִים הָמִיתוּ
בָּהּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת עֶשְׂרִים אֶלֶף יְהוּדִים
וּפְלוֹרוֹס מָכַר אֶת שְׂאֵרֵי יְהוּדֵי הָעִיר
לְעַבְדִים, שֶׁם, י"ח, א; אַחֲרַי כְּבוֹשׁ יוֹדֶפְתָּ
בָּא אֲסַפְסִינּוֹס שָׁמָּה וּבְנֵי הָעִיר דְּרָשׁוּ
מִמֶּנּוּ לְהָמִית אֶת יוֹסֵף בֶּן מַתְתִּיָהוּ, ג,
ט, א, שְׁנֵי לְגִיּוֹנוֹת נִשְׂאָרוּ עִם לֵימֹת
הַגְּסָמִים, שֶׁם, ד, ח, א; אֲסַפְסִינּוֹס שָׁב
שָׁמָּה, שֶׁם, ט, ב, טִיטוֹס נִשְׁלַח אֶל רוֹמֵי
וְשָׁב אֶל אֲסַפְסִינּוֹס שָׁמָּה, שֶׁם; שָׁב מִחֹדֶשׁ אֶל
הָעִיר, שֶׁם, י, ג, וְשֶׁם קָרָא אוֹתוֹ שְׂרִי
הַחֵילוֹת לְקִיסָר, שֶׁם, ד; הַטִּיעַ אֶת חֵילוֹ
מִשֶׁם וּפְנָה אֶל בָּאֲרוֹת, שֶׁם, ו, טִיטוֹס
הִגִּיעַ שָׁמָּה בְּמַסְעֵי־הַמִּלְחָמָה שְׁלוֹ עַל
יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁם, י"א, ה; יֵצֵא מִשֶׁם, ה,
א, ו, נִסַּע שָׁמָּה אַחֲרַי חֶרֶבֶן יְרוּשָׁלַיִם,
ז, א, ב; נִסַּע מִשֶׁם אֶל קִיסְרִיָה שֶׁל
פִּילִיפּוֹס, שֶׁם, ב, א.

קִיסְרִיָה (ב) שֶׁל פִּילִיפּוֹס. נִבְנְתָה עַל־יְדֵי
פִּילִיפּוֹס בֶּן הוֹרְדוֹס בְּמִקּוֹם פְּנִיאַס (עֵין
שֶׁם), ב, ט, א; אֲסַפְסִינּוֹס בָּא שָׁמָּה
וְאֶגְרִיפּוֹס (ג) הִשְׁנִיעַ עֲשֵׂה לוֹ שֶׁם אֲכַסְנִיָה,
ג, ט, ז, טִיטוֹס סָר שָׁמָּה אַחֲרַי חֶרֶבֶן
יְרוּשָׁלַיִם וְהִתְעַכֵּב שֶׁם יָמִים רַבִּים וְעָרַךְ
שֶׁם שְׁעוֹשֵׁי־רִצְחַת לְיְהוּדִים הַשְּׁבוּיִם,
ז, ב, א; שֶׁם, ג, א.

קִיסְרֵיּוֹן (Casareum). נְבִינְת־פָּאֵרָה לְכַבּוֹד
הַקִּיסָר. בְּשֶׁם זֶה קָרָא הוֹרְדוֹס לְאֶחָד
מִבְּנֵי הָאֲרָמוֹן שְׁלוֹ בִירוּשָׁלַיִם, א, כ"א,
א, וּבִירְיָחוֹ וּבְעֵרִים אַחֲרוֹת, שֶׁם, ד.

קִירֵנִי (Cyrene). מוֹדִינָה וְעִיר בְּאַפְרִיקָה
הַצְּפוֹנִיָה. הָעַם הַיּוֹשֵׁב שָׁם, מְגֻזַּע הַלְּקִיזִימוֹנִים,
נִכְנַע תַּחַת הַרומָאִים, ב, ט"ז, ה; שֶׁם
נִהַרְגַי שִׁמְעָאֵל כְּהֵן־גְּדוֹל, ו, ב, ב; יוֹנָתָן
הַסִּיקְרִי הֵבִיא שֶׁם לְיְדֵי מְרִידָה, ז, י"א,
א, הַצִּיב הַרוֹמָאִי קְטוֹלוֹס הַשְּׁתַמֵּשׁ בּוֹהַ
לְהָמִית שְׁלֶשֶׁת אֲלִפִים יְהוּדִים, שֶׁם, ב.
קְלֶאפְטֶרָה (Cleopatra) (א). מַלְכַת מִצְרַיִם.
גְּרָשָׁה מֵאֲרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנָה תְלִמִי

ב, ו, קק שרידיהם שברחו אל יער ירדי,
ז, ה, משפט המחבר עליהם, שם,
ח, א.

קנָדָבְיוֹס. שר־צבא אנטיוכוס השביעי מלך
טוריה. נשלח להלחם בשמעון החשמונאי
ונגף לפניו, א, ב, ב.

קנָה. כפך בארץ ערב. על־ידו נגף ונהרג
אנטיוכוס דיוניסוס, א, ד, ז.

קנָה. כפר בארץ שמרון או בצפון יהודה.
על־ידו היתה המלחמה המכריעה בין
הורדוס ובין פפוס שר צבא אנטיוכוס,
א, י"ז, ה—ו; נ"א: י ש ג ה.

קנטַבְרִים. עם גבור־חיל היושב באספמיה,
ב, ט"ז, ד.

קנת (Canatha). מקום בעבר־הירדן. על־ידו
נלחם הורדוס עם הערבים ונגף לפניהם,
א, י"ט, ב.

קסטַרוֹס. עין: כ ס ת ב ר.

קסטור. יהודי מצבא שמעון בן גיורא,
איש־מרמה ואוחז את העינים. סבב את
הרימאים בכחש, ה, ז, ד.

קסיוֹס (Cassius). גרש את הפרתים מסוריה,
א, ח, ט, עלה על ארץ יהודה ומכר
שלישים אלף מיושבי טריכי לעבדים, שם,
המית את פתולאוס בעצת אנטיופטרס,
שם; אחד מרוצחי ציזר, שם, י"א, א.
בא אל טוריה והטיל שבע מאות ככר
ניס על היהודים וככר לעבדים יושבי
ארבע ערים שלא שלמו, שם, ב; הורדוס
עזר לו במלחמתו עם אנטוניוס וציזר
הצעיר, שם, ד; כבש את לודקיא, שם,
ז; שריו המיתו את מלִיך, שם, ח; ציזר
(ג) ואנטוניוס המיתו אותו על־יד פיליפי,
שם, ד.

קסיוֹס. עין: ז י ו ס קסיוֹס.

קפדוֹקִיָה, קפודקיא, קפוטקיא (Cappadocia).
מדינה באסיה הקטנה מצפון לקיליקיה.
כס מלך ארכילאוס (א), א, ל"א, א וכי';
יוסביה נכנעו תחת הרומאים, ב, ט"ז,
ד; ד, י"א, א, ז, א, ה.

קפטוס (Coptus). במצרים העליונה, ד,
י, ה.

קֶלְסִיקוֹס. אחד מראשי מרד הגרמנים
(הבטבים), ז, ד, ב.

קנאים. אוהבי החרות, שלא רצו לקבל את

מלכות הרומאים והם הכת הרביעית שיסד
יהודה הגלילי, ב, ת, א; ב, י"ז, ט;

חנן בן חנן רצה בחסאי להשקיט אותם,
שם, כ"ב, א, הם אמרו, כי קנאו למעשים

טובים, ובאמת קנאו לכל מעשה תועבה,
ד, ג, ט, ומעשיהם ורציחותיהם, ד, ג,

ד—ח; חנן בן חנן סכסך בהם את עם ירושלים,
שם, י, במלחמה קשה הדפו בני

ירושלים אותם אל חצר בית־המקדש
הפנימי, שם, י"ב; חנן בן חנן שלח את

יוחנן בן לוי לדבר שלום אליהם, שם,
י"ג, ויוחנן הטיל עליהם את אימתו של

חנן, שם, י"ד, ויוחנן פהה אותם לשלוח
ציירים אל האדומים, שם, ד, א; מנהיגיהם

אלעזר בן שמעון וזכריה בן אמפיפלוס,
שם, הם פתחו בלאט את שערי העיר

לפני האדומים, שם, ז; פשטו עם האדומים
על העם ועשו רצח נורא בירושלים, שם,

ה, ג; הקימו בית־דין מרמה והמיתו את
הזכאי בדין, שם, ד; אחד מהם פהה את

האדומים לעזוב את ירושלים, שם, ה;
בשארנו נושלים־יחידיים בעיר, שם, ו,

א, המיתו את גריון בן יוסף ואת ניגר
באכזריות יתרה, שם; ויוחנן בן לוי

השתרר עליהם, שם, ז, א; יראו את
שמעון בן גיורא ויצאו להלחם בו ונגפו

לפניו, שם, ט, ה, תפשו את אשת
שמעון, והוא עלה עם הילדו על העיר

והפיל אימתו עליהם, והיא הושבה לו,
שם, ח, האדומים התקוטמו להם והמיתו

רבים מהם וקראו לשמעון בן גיורא אל
ירושלים, שם, י"א; נלחמו בשמעון, שם,

י"ב, מידו ביוחנן בן לוי והתבצרו
בחוכת העזרה ונלחמו בו, ה, א, ב—ד;

יוחנן בן לוי נצח אותם בערמתו והם
נכנעו לחתיו והשלימו עמו, שם, ג, א;

נלחמו יחד עם חיל יוחנן, ובראשם אלעזר
בן שמעון ושמעון בן ארי, שם, ו, א;
הגבורים להצטינו בקרבם, ו, א, ח, שם,

קפּרוֹס. מצודה בקרבת יריחו, שנהג הורדוס המלך וקרא על שם אמו, א, כ"א, ד; המורדים תפשו אותה, ב, י"ח, ו.

קרבן. א) קרבן התמיד, א, א, א; שם, ד; שם, ז, ד; שם, ו; ו, ב, א—ב) קרבן המלך. לפני המלחמה, א, י"ט, ה; בעלותו על כסא מלכותו, ב, א, א—ג) הקרבן לשלום הקיסר. הובא בבית-המקדש פעמים ביום, ב, י, ד; אלעזר בן חנניה בטל אותו, שם, י"ז, ב—ד) כסף המקדש הנקרא קרבן (קרבנא), ב, ט, ד—ה) קרבנות לאלהי הנכרים, א, י"ד, ד; ג, ט, ז; ז, א, ב ועוד.

קֶרְנֵי, קֶרְנֵה (Coreae). עיר בככר הירדן, ראשית גבול ארץ יהודה מצפון. פומפיוס הגיע שמה, א, ו, ה; אספסינוס חנה שם, ד, ה, א.

קְרֵמוֹנָה (Cremona). עיר באיטליה הצפונית (בגליה). מקום המלחמה המכרעת בין צבא אספסינוס (אנטוניוס פרימוס) ובין שרי צבא ויטליוס, ד, י"א, ב—ג.

קֶרְנֵי־יוֹסֵף. איש-צבא רומאי. לא נתן לאחיו לונגוס לנפול בידי היהודים, ו, ג, ב.

קֶרְסוֹס (Marcus Licinius Crassus). שליט רומאי. בא אל סוריה וגזל את אוצר בית-המקדש ויצא להלחם בפרתים ונפל חלל וכל חילו נשמד, א, ה, ח.

קֶרְקִירָה (Corcyra). אי בים יוֹן, ז, ב, א.

קֶרְת־חַדְשָׁה או **קֶרְת־חַדְשֶׁת** (Carthago). מטרופולין של הכנענים באפריקה הצפונית. נכנעה וחרבה על-ידי הרומאים, ב, ט"ז, ד; יושביה היו נאזרים בגבורה, שם, ג, ו, ג.

קפיטוֹן (Capito). שר-מאה רומאי. נשלח על-ידי פלורוס אל ירושלים לפני צבאו, ב, י"ד, ז.

קפיטוֹלִיוֹן (Capitolium). מקדש ופיטר ברומי, בראש הגבעה הקפיטולינית. שם הניח ציור את לוחות הנחשת על-דבר זכיות הורקנוס ואנטיפטרוס, א, י, ג; שם הקיבו אנטוניוס וציור הצעיר קרבנות לכבוד מלכות הורדוס, שם, י"ד, ד; שם נאספה המועצה הרומית אחרי רצח גיוס קליגולה, ב, י"א, א, קלודיוס קיסר הניח שם את לוחות הנחשת על-דבר מתן מלכות יהודה לאגריפס (ב), שם, ה, שרפת ההיכל בשעת מלחמת-האזחים ברומי, ד, י"א, ד; אל ראש הגבעה הגיעה תהלוכת-הנצחון של אספסינוס וטיטוס, ז, ה, ו; אספסינוס גזר על היהודים לשלם מס-גלגלת למקדש הזה, כמו ששלמו קדם למקדש שבירושלים, ז, ו, ו.

קופניוס (Coponius). הנציב הרומאי הראשון ביהודה. בימיו קרא יהודה הגלילי למרד, ב, ט, א.

קפּרוֹס (Cyprus). אי בים הגדול (התיכון) קרוב לחוף סוריה, ב, ז, ב.

קפּרוֹס (Cyprus) (א). ממשפחה ערבית חשובה, אשתו של אנטיפטרוס (א). ילדה לו את פצאל ואת הורדוס ואת יוסף ופרורא ושלמית, א, ה, ט.

קפּרוֹס (ב) [בת פצאל בן פצאל ואשתו שלום-ציון בת הורדוס ומריס]. אשת אגריפס (ב) המלך. ילדה לו את אגריפס (ג) השני ואת ברניקי ומרים ודרוסילה, ב, י"א, ו.

ר

ראשי-חדשים. בהם היה הכהן הגדול משתנה בעבודת בית-המקדש, ה, ה, ז.

רֶבֶת־עֲמוֹן (Philadelphia). שם משל זנון קוטילא, ותלמי רוצח שמעון החשמונאי נמלס אליו, א, ב, ד, עיר הערבים,

שם, ו, ג; בקרבתה נלחם הורדוס עם הערבים, א, י"ט, ה, המורדים התנפלו עליה, ב, י"ח, א; סמוך לגבול עבר-הירדן (פְּרִיָה) ממזרח, ג, ג, ג.

רודוס. אי בים האַגַּאי. שםם בשעת המלחמות

את פסלה — כדמות פסל הירי בארגוס —
 בהיכל הקיסר שבקיסריה, א, כ"א, ז.
רומא, כפר בגליצ' ממנו יצאו שני גבורי
 יודפת פליפוס ונטירא, ג, ז, כ"א.
רופוס, שר-צבא בחיל הורדוס, ראש
 הרוכבים. הוא והסבסטיים נשארו נאמנים
 לבית הורדוס בשעת מרד היהודים נגד
 סבינוס, ב, ג, ד; יצא לקראת ורוס
 לקדם פניו עם חילו, שם, ה, ב.
רופוס טרנטיוס (Terentius Rufus), ראש
 הצבא שהשאיר טיטוס על משואות
 ירושלים. שמעון בן גיורא הסגיר את
 עצמו בידו, ז, ב, א.
רופוס, איש-צבא מצרי בצבא לרציליוס
 בטוס החונה על מכור. הניף את אלעזר
 גבור היהודים ונשא אותו אל מחנה
 הרומאים, ז, ו, ד.
ריוס (Rhenus), הנהר הידוע, הגבול בין
 גליה וגרמניה, ב, ט"ז, ד; הוא גבול
 מלכות הרומאים, ג, ה, ז.
ריבוקורנה, עיר בחוף הים הגדול, בקרבת
 גבול מצרים וסוריה. הורדוס הגיע שמה
 במנוסתו מפני אנטיגנוס, א, י"ד, ב;
 נחשבה עוד על גבול מצרים, ד, י"א, ה.
ריסה ג"א תריסה (Resea), מבצר באדום,
 א, י"ג, ח; שם, ט"ו, ד.
רעב, הרעב הגדול בירושלים בשעת מצור
 טיטוס; אחת מסבותיו, ה, א, ד; בלהות
 הרעב, שם, י, ב-ג; שם, י"ב, ג-ד; שם, י"ג,
 ו-ז; שם, ו, א; ו, ג, ג-ד; שם, ז, ב-ג;
 שם, ח, ה; שם, ט, ב, ד.
רפיל (Raphia), עיר בדרום חוף פלשתיים.
 נכבשה על-ידי אלכסנדרוס (ב) ינאי
 החשמונאי, א, ד, ב [נקרעה מעל גבול
 היהודים על-ידי פומפיוס ולא נזכרה,
 שם, ז, ז]; נבנתה על-ידי גביניוס, שם,
 ח, ד, היא העיר הראשונה בסוריה מצד
 מצרים; טיטוס חנה בה, ד, י"א, ה.
רפניה (Raphanaea), עיר בסוריה, ז, א,
 ג; שם, ה, א.
רוקסנה (Roxane), בת הורדוס המלך מאשתו
 פידרה, א, כ"ח, ד.

עם קטיוס. הורדוס הגיע שמה, א, י"ד,
 ג; שמה נסע הורדוס להתרפס לפני
 אוקטיונוס ציזר המנצח, שם, כ, א;
 הורדוס עוד ליושבי האי לבנות את
 הצי שלהם ובנה שם את היכל פתיון
 השורף, שם, כ"א, י"א; ז, ב, א.
רומא או **רומי** (Rhome, Roma), מסרופולין
 של איטליה ושל ממשלת הרומאים כלה,
 הזכרה פעמים רבות. אריסטובולוס החשמונאי
 ובניו ובנותיו הובלו שמה בשבי על-ידי
 פומפיוס, א, ז, ז, שם הומת אריסטובולוס
 בסף רעל, שם, ט, א; הורדוס גמשה
 שם למלך על היהודים, שם י"ד, ג;
 הקיסר הקים שם שלום בין הורדוס ובין
 בניו, שם, כ"ג, ג; שמה באו צירי
 היהודים להתאונן על רשע הורדוס
 ואכזריותו אחרי מותו, ב, ו, א-ב;
 שמונת אלפים יהודים יושבי העיר גלוו
 אליהם, שם, א; כל יהודי העיר שמחו
 לקראת אלכסנדרוס הרמאי, שם, ז, א;
 שמה באו צירי היהודים והשמרונים
 למשפט קלודיוס קיסר, ב, י"ב, ז;
 למחמות בין צבא אספסינוס ובין צבא
 ויטליוס בעיר, ד, י"א, ד; קבלת פני
 אספסינוס, ז, ב, א; קבלת פני טיטוס,
 שם, ה, ג; חגיגה-נצחון ברומי, שם, ד-ו;
 שמעון בן גיורא הומת שם, שם, ו;
 אספסינוס בנה שם מקדש לאליהו השלום
 והניח שם את כלי בית-המקדש, שם, ז.
רומאים, יהודה הפוכה כרת אתם ברית
 לראשונה, א, א, ד; יונתן אחיו חזק
 את הברית, שם, ב, א; התערבו במריבות
 האחים החשמונאים, שם, ו, ב וכו',
 גדלתם וגבורתם, ב, ט"ז, ד; סדרי
 צבאם וטקסיים מלחמתם, ג,
 פרק ה, אכזריותם ותאומם לרצח, שם,
 ח, ל"ו; שם, ט, ג, ד, א, י, ו, ד, ו;
 שם, ה, א; שם, ה, ה, שם, ט, ב;
 פחדו לערקים מפני היהודים, ה, ב, ד; הם
 כבדו את בית-המקדש ויראו מטניו והתרעמו
 על זלוזל הקדש של היהודים, ו, ב, ב.
רומא, האליהו סמל רומי. הורדוס הציג

ש

ירושלים, שם, ט. בא עם אלפים רובי-קשת ואלף רוכבים לעזרת אספסינוס, ג, ד, ב, בא לעזרת פיטוס במלחמתו עם אנטיוכוס מלך קומחי, ז, א.

שוק. בשוק ירושלים היתה מלחמה בין אנכי פצאל והורדוס ובין הפרתים ואנשי אנטיגנוס, א, י"ג, ב. השוק העליון בירושלים. כלורוס צוה לבזז אותו, ב, י"ד, ט, בשם זה נקראה העיר המערבית, ה, ד, א. שוק הקורות או העצים בירושלים (בעיר החדשה). גשרף עליוני צסטיוס גלוס, ב, י"ט, ד. שוקי סוחרים הצמר (חניות) שוק הבגדים. במצאו בעיר החדשה, ה, ה, א.

שילא (Silas) הבללי. עבד לפנים בצבא אגריפס (ג) ועבר אל היהודים המורדים. הצטיין במלחמה עם צסטיוס גלוס, ב, י"ט, ב; עלה עם המורדים על אשקלון, ג, ב, א, ונפל חלל לפני העיר, שם, ב. **שישאק** (בפנימי: אסוכיוס, Asochaeus). מלך מצריכו. כבש את ירושלים, ו, י, א.

שכירי-מלחמה. הורקנוס (א) החשמונאי השתמש בהם ראשון, א, ב, ה; אלכסנדרוס (ב) יגאי לקח לו שכירים מארצות פסידיה וקיליקיה, שם, ד, ג, והם שמרו לו אמונים במלחמה, שם, ה, אלכסנדרה המלכה הגדילה את חיל השכירים, שם, ט, י"ב; ב, ב, יוסף בן מתתיהו אסף אליו בגליל גם חיל שכירים, ב, כ, ח; גם בחיל אספסינוס נמצאו שכירים, ד, ו, ג.

שכס. עיר בהר אפרים. נכבשה עליוני הירקנוס (א) החשמונאי, א, ב, ו, על-ידה התדברו היהודים המורדים באלכסנדרוס (ב) יגאי עם צבא דמטריוס אקירוס מלך סוריה, שם, ד, ד. עין: מברת א, נא פוליס, כותים, גריזים.

שלהף-השרת בכיתה המקדש, ה, ה, עבר לפני ההלכות-הנצחון ברומי, ז, ה, ה [ואחר-כך הצג במקדש איריני, שם, ז].

שאול. אחד מטובי ירושלים, קרובו של אגריפס (ג) המלך. נשלח אליו בתור ציר, ב, י"ז, ד; ברח מירושלים אחרי מפלת צסטיוס גלוס ונשלח אל נירון קיסר לאִמְיָה, שם, כ, א.

שאול. יהודי מבית-סאן, אבי שמעון. נהרג על-ידו, ב, י"ח, ד.

שבת. היהודים הנצורים בהר-הבית בירושלים שמרו את מנוחת השבת ולא נלחמו בפומפיוס מלחמת-תנופה, ופומפיוס השתמש בדבר ותקן בשבתות את עבודות המצור, א, ז, ג; האסיים נזהרו מאד בקדשת השבת, ב, ח, ט; ביום השבת עטו הסורים בקיסריה מצשה תעתועים סבוך לסער בית-הכנסת כל היהודים, שם, י"ד, ה; מנוחת השבת היא מטעור בשביל מלחמת-החרות, שם, ט"ז, ד, המורדים בירושלים חללו את השבת והמיתו את הרומאים שכרתו אתם ברית-שלום, שם, י"ז, י; בו ביום נכחטו עטרים אלף יהודים בקיסריה, שם, י"ח, א; ז, ח, ז; יוסף בן מתתיהו לא רצה לחלל את השבת כשמרדה בו טבריה, ב, כ"א, ח; יותנן מגוש-חלב השתמש בקדשת היום כדי להוליך את פיטוס שולל, ד, ב, ג; בבית-המקדש נמצא מגדל, שם תקע אחד הכהנים בחצוצרה בשעת כניסת השבת ויציאָתָה, שם, ט, י"ב; בשבת היה הכהן הגדול עוסק לפרקים בעבודת בית-המקדש, ה, ה, ז; אנטיוכוס המומר הכריח את יהודי אנטיוכיה לחלל את השבת, ז, ג, ג; נהר-השבת (סמבטיון) זורם יום אחד בשבוע וששה ימים הוא יבש, שם, ה, א.

שהים (Soaemus) (א). הנכבד בקרב הערבים יושבי הסלע (פטרנה). הובת על-ידי סולי, א, כ"ט, ג.

שהים (ב). מלך חמת (אַמִּיקָה). קרובו היה נואר, ב, י"ח, ו; שלח ארבעת אלפים איש לעזרת צסטיוס גלוס בהצותו על

שמעון (ד) בן חנניה. ציר שלוח מאת טובי ירושלים אל פלורוס, ב, י"ז, ד.

שמעון (ה) בן שאול מבית-שאן. אחד מגבורי יהודי העיר שכרתו ברית עם היוונים כנגד אחיו והרבה להמית ביהודים ההורסים אל העיר, וכשבגדו בו היוונים המית את אביו ואת אמו ואת אשתו ובניו וטרף את נפשו בכפו, ב, י"ח, ד.

שמעון (ו) בן גיורא. התנפל על צבא צסטיוס גלוס מאחוריו ולקח ממנו שלל רב, ב, י"ט, ב; אסף לו גדוד ובזו את מחוז עקרבים, עד סגרש אותו חנן הכהן הגדול, שם, כ"ב, ב; ברח אל השודדים אשר במצדה, שם; היה יליד עיר גרש, ד, ט, ב; אחרי מות חנן עזב את מצדה ולקט לו גדוד גדול, שם, ג; התריב את ארץ אדום ונשא את שלמה, שם, ד—ז; הקנאים אשר בירושלים תפשו את אשתו ויראו מפניו והשיבוה לו, שם, ח; הוסיף לבז את ארץ אדום, שם, י, האדומים והכהנים הגדולים קראו אותו אל ירושלים, שם, י"א, תפס את העיר והחל להלחם על יוחנן בן לוי ואנשיו שהתבצרו בהר-הבית, שם, י"ב; מלחמותיו עם יוחנן, ה, א, ג—ד; משכנו היה במגדל-פפא, שם, ד, ג; האדומים בירושלים נלחמו תחת פקדתו, שם, ו, א; בידו היתה העיר העליונה וגם התחתונה בקבה, שם, ו, א; הקים את מכונות-המלחמה, שגולו היהודים מידי צסטיוס גלוס, בראש החומה, שם, ג, א; שלח ציר-שלום אל יוחנן בן לוי וכתב עמו ברית להלחם יחדו ברומאים, שם, ד, נלחם עם הרומאים על-יד מצבת יוחנן, שם, ז, ג; כבודו ויראתו על-פני כל הלוחמים, שהרפו את נפשם בעדו, שם; גם הוא לא נתן לדורשי השלום לצאת מן העיר, שם, י, י"א, מעשי רשעו, שם, ד; התנפל על סוללת הרומאים ושלח אותן באש, שם, ה; רצח את מתתיה הכהן הגדול ובניו ועוד רבים מטובי העם, שם, י"ג, א; יהודה

שלמה המלך, בן דוד המלך, ה, ד, א, בונה המקדש, שם, ה, א, ג, ז, ח.

שלמית או שלומי (Salome) (א). בת אנטיפטרוס וקפרוס ואחות הורדוס המלך, א, ח, ט, בעלה הראשון יוסף, שם, כ"ב, ו, הלשינה על כרים אשת הורדוס והשיאה מות עליה, שם, ה; אריסטובולוס בן מרים לקח את בתה לאשה, שם, כ"ג, א; אנטיפטרוס (ב) התניף לה, שם, כ"ד, ב; הלשינה על חתנה אריסטובולוס, שם, ג; בעלה השני כוסתבר, שם, ו; עשתה רע בעיני הורדוס, והוא סלח לעונה, שם, הפיחה את כעס הורדוס בבניו, שם, כ"ה, א, על-פי הלשנתה נמסרו אלה לדין, שם, השתתפה בבית-הדין; שם, ג, בקשו להנשא לטולי הערבי ולא הצליחה, שם, כ"ח, ו; עמדה לשטן לסיעת אנטיפטרוס, שם, כ"ט, א; אנטיפטרוס התנכל לה, שם, ל"ו, ו, הורדוס פקד אותה לטובה בצאתו, שם, ז; צוה עליה ועל אלכסא בעלה להמית את היהודים הכלואים באפודרומין של יריחו אחרי מותו, שם, ו; תקף אחרי מות הורדוס שלחה לחפשי את האסירים ואחר-כך הודיעה על מות המלך, שם, ח; יצאה עם בניה לרומי לדבר רעה בארכילאוס, ב, ב, א, קבלה מאת הקיסר את יבנה ואשדוד ופצאלים ועוד נחלות, שם, ו, ג, הורשה את אחותיה לליייה אשת הקיסר, שם, ט, א.

שלמית (ב). בת הורדוס המלך ואליפיס, א, כ"ה, ד.

שמעון (א) והחשמונאי. בן מתתיהו הכהן הגדול, ששחרר את היהודים מעל מלכות סוריה. מעשיו וגבורותיו, א, ב, ב; נהרג על-ידי חתנו שם, ג.

שמעון (ב). עבד הורדוס. אסף אליו גדוד בעבר-הירדן אחרי מות הורדוס והקים עצמו למלך וטרף את בית המלך ביריחו. הומת על-ידי גרטוס שר-צבא הורדוס, ב, ד, ב.

שמעון (ג) האסי. פתר את תלום ארכילאוס הנשיא, ב, ז, ג.

היו יושביה יונים וטורים). בני הורקנוס (א) החשמונאי צרו עליה וכבשוה, א, ב, ז, פומפיוס קרע אותה מעל גבול היהודים, שם, ז, ז, גביניוס בנה אותה, שם, ח, ד, הורדוס השיב את העיר המורדת למנוחתה, שם, י"א, ו; הביא שמה את בני משפחתו, שם, ט"ז, א; חגג שם את חתנתו עם מרים החשמונאית, שם, י"ז, ת, ארגוסטוס קים את שלטון הורדוס בעיר, שם, כ, ג; הורדוס בנה אותה והרבה תפארתה והקים שם מקדש לכבוד הקיסר וקרא לה סבסטי, שם, כ"א, ב [עין גם א, ב, ז, כס, ה, ד]; ורוס עלה על העיר ולא נגע בה לרעה, ב, ח, א. עין: סבסטי.

שמרונים. יושבי ארץ שמרון (גם: כותים, א, ב, ו). יחד עם היהודים התאוננו גם הם על שלטון ארכילאוס לפני הקיסר, ב, ז, ג; המיתו אחד מעולי-הרגלים הגלילים, שם, י"ב, ג; היהודים פשטו עליהם בגדול, שם, ד; קומנוס התערב בדבר, שם, ה, קנדרטוס חקר אותם ואת היהודים ושלח את ציריהם אל הקיסר, שם, ו; הקיסר הרשיע את השמרונים וצוה להמית שלשה מטוביהם, שם, ז; התאספו על הר גריזים בשעת מרד היהודים וחשבו גם הם למרוי, ג, ז, כ"ב, אספסינוס שלח עליהם את צראליס וחוצ הכין להם מטבח גדול ותפש את הר גריזים, שם.

שמשת. עין: סמוסטי.

שער. שערי ירושלים הוזכרו כמה פעמים. מפרטים: א) השער מול מצבת הילני, ה, ב, ב, ג, שער האסיים, שם, ז, ב, ג) שער גת, שם. ד) השער הנסתר על-ידי מגדל-הפיקוס, שם, ו, ה. — שערי בית-המקדש; על אחד השערים חקק הורדוס את שם אגריפס (א) ידיו, א, כ"א, ח; על שער-המקדש הגדול (בהר-הבית), בחצר החיצונה) העלה נשר זהב, שם, ל"ג, ב; שער-הנחשת או השער הקורינתי

בן יהודה בגד בו ונתפש עם עשרת מרעיו, שם, ב; גבורת אנשיו במלחמות על הר-הבית, ו, א, ז; שם, ח; שם, ב, ו; שם, ד, א, משא-ומתן שלו עם טיטוס, שם, ו, ב; עזב את מגדלי העיר העליונה, שם, ת, ד; ברח אל מנהרה, שם, ה; המעשה שצפה לאחוז את עיני הרומאים, ז, ב, ב, נתפש בידי הרומאים, שם; טיטוס לקח אותו אתו אל רומי, שם, ה, ג, והתיו את ראשו על-ידי הקפיטוליון בתג-הנצחון כמנהג הרומאים, אחרי שהלקו אותו בשבטים, שם, ו.

שמעון (ז) בן יונתן. אחד הצירים ששלחה ממשלת-החרות בירושלים אל הגליל להוריד את יוסף ממשרתו, ב, כ"א, ז. **שמעון (ח) בן גמלי א'.** אחד מטובי ירושלים. העיר את חמת העם על הקנאים, ד, ג, ט.

שמעון (ט) בן כתלא. אחד ממנהיגי האדומים שעלו על ירושלים, ד, ד, ב; ענה על דברי יהוסף הכהן הגדול בכעס, שם, ו; עמד בראש האדומים המגנים על ירושלים, ה, ו, א. הצטין בגבורתו, ו, ב, ו.

שמעון (י) בן הצרון. אחד מטובי הקנאים. התחבר אל אלעזר בן שמעון להתקומם ליוחנן בן לוי, ה, א, ב.

שמעון (יא) בן ארי. נ"א בן יאירי. אחד ממנהיגי הקנאים, ה, ו, א. הצטין במלחמה, ו, א, ח; שם, ג, ו; אחיו יהודה בן ארי (עין ט).

שמעון (י"ב) בן הושעיה. אחד הגבורים שבחיל שמעון בן גיורא. הצטין במלחמה על הר-הבית, ו, ב, ו.

שמרון (Samaria). א) מדינה בארץ-ישראל התיכונה. סקסטוס ציור הקים את הורדוס לנציב עליה, א, י, ת, אנטיונוס שלח שמה את צבאותיו, שם, י"א, ה; נתנה לארכי-לאים בן הורדוס, ב, ו, ג; היהודים התנפלו עליה, ב, י"ב, ד; נחשבה על נציבות פליכס, שם, ח, גבולות הארץ ותבואת אדמתה, ג, ג, ד. — ב) עיר במדינה הנזכרת (מימי אלכסנדרוס הגדול

תשעה מהם מצפים זהב, ה, ה, ג; שערו (פתחו) של היכל, ה, ה, ד.
שָׁרָה אמנו, אשת אברהם אבינו. פרעה נבו מלך מצרים גזל אותה, ה, ט, ד.
שַׁרְמָלָא (Saramalla). העשיר בכלל הסורים בזמן שלטון אנטוניוס, א, י"ג, ה.

(והוא גם שער נקנור), ב, י"ו, ג, ה, ה, ג; שם, ו, ה, ג; שער הקידים, ו, ה, ב, שם, ו, א. שער הצפון, בשרף לראשונה על-ידי טיטוס, ו, ד, ב, שער הדרום — הרומאים שרפו אותו לאחרונה, ו, ה, ב; יתר שערי העזרה, —

ת

אמו קליאופטרה גרשה אותו, א, ד, ב. **תְּלִמִי** (ד) [אולֵטֶס]. מלך מצרים. גביניוס הרומאי נלחם לו להשיבו על כסא המלוכה, א, ח, ז.

תְּלִמִי (ה) בן מינאי מושל כלקיס. בני דמשק גרשו אותו מעירם, א, ד, ח; שם, ה, ב, אסף אליו את בני אריסטובולוס (ב) החשמונאי, וחשק באלכסנדריה והמית את בעלה פיליפיון בנו ונשאה לו לאשה, שם, ט, ב, שחד את הרומאים והצורים להמליך את אנטיגנוס ביהודה, שם, י"ב, ב; במותו משל בנו פיסגוס, שם, י"ג, א. **תְּלִמִי** (ו). מושל בלבנון, שפתה אותו אנטיפטרוס לצאת לעזרת ציור הנמצא במצור במצרים, א, ט, ג. ואולי זה הנ"ל.

תְּלִמִי (ז) (בנוסחאות שונות: Tholemaeus). הורדוס הקים אותו לשר-צבא בגליל בשעת מלחמתו עם אנטיגנוס, והגלילים מרדו בו והמיתוהו, א, ט"ז, ה.

תְּלִמִי (ח) מרודוס. ידירו של הורדוס, א, י"ד, ג.

תְּלִמִי (ט). ידירו של הורדוס המלך, א, כ"ד, ב; הורדוס הפקיד בידו את חותמו, שם, ל"ג, ה, פתח את צוואת הורדוס וקראת באוני הצבא והעם ביריחו, שם; נסע עם ארכילאוס אל רומי, שם, ג, א. **תְּלִמִי** (י). אחי ניקולאוס איש-דמשק, איש נאמן מאד בעיני הורדוס. נסע עם אנטיפטס אל רומי לדרוש בשבילו את המלוכה, ב, ג, ג.

תְּלִמִי (י"א). הסוכן על בית אגריפס השני (ג). צעירים אחדים מכפר דברתה התנפלו

תֵּאוֹדוֹרוֹס (Theodoros) בן זנון קוטילא, המושל בעבר-הירדן. אלכסנדרוס (ב) ינאי נלחם בו ונגף לפניו, א, ג, ב, ולבסוף בזו את אוצרותיו, שם, ג.

תֵּאוֹדִיּוֹן (Theudion), דוד אנטיפטרוס בן הורדוס, אחי אמו. הורדוס נתן לו לאשה את ברניקי אלמנת בנו אריסטובולוס, א, כ"ח, א; מסר את הרעל שהביא אנטיפטרוס לידי פרורא, שם, ק, ה.

תֵּאֲטֵרוֹן (Theatrum). בית-חזיון. הורדוס המלך בנה תיאטרון בקיסריה, א, כ"א, ח, ובערי הנכרים, שם, י"א; באנטיוכיה נאספו היונים בתיאטרון בעצה רעה על היהודים, ז, ג, ג; שם, ה, ב, התיאטרון ברומי, שם, ד.

תְּבִי (Thebae). עיר בדרום מצרים. שמה גרשו שארית הטיקריים במצרים ונתפשו שם והובאו אל אלכסנדריה, ז, י, א.

תְּלָה. כפר בגליל העליון על הירדן, ג, י, א. **תְּלִמִי** (Ptolemaeus) (א) הששי. מלך מצרים. נלחם עם אנטיוכוס הרביעי ואליו ברח חוגיו הכהן הגדול, א, א, א; נתן רשות לחוגיו לבנות מקדש במצרים, שם, ז, י, ב—ג.

תְּלִמִי (ב). יהודי. חתנו ורוצחו של שמעון החשמונאי, א, ב, ג; תפש גם את חותנתו ובניה, שם; הורקנוס (א) צר עליו במבצר דגון, ותלמי דש לעיניו בשוטים את כשר אמו ואחיו, שם, ד; המית את חותנתו ובניה וברח אל זנון קוטילא, שם, ד.

תְּלִמִי (ג) לתורוס. מלך מצרים ואי קפרוס. נלחם באלכסנדרוס (ב) ינאי ונצחו, אך

תפלה. תפלות האסים, ב, ח, ה, תפלת המחבר, ג, ח, ג.
תקוע. מקום בגבול יהודה ואדום. על-ידו חנה שמעון בן גיורא, ד, ט, ה.
תִּרְפִּים (Thraci). עם יושב בארץ הרכיה (בין הים השחור והים האגאי). כהם יסד לו הורדוס המלך גדוד שנמרים לראשו, א, ל"ג, ט, הם נכנעו לפני הרומאים, ב, ט"ז, ד.

עליו ובזו את רכושו ויוסף בן מתתיהו הניח את הגזלה בידי איש נאמן להשיבה לבעליה, ב, כ"א, ג.
תמו"ט. מקום על נהר נילוס במצרים התחתונה, ד, י"א, ה.
תַּמְנָה (תמנתה). עיר בצפון יהודה. ממסלת החרות בירושלים מסרה אותה עם הפלך בידי יוחנן האסי, ב, כ; ראש פלך ביהודה, ג, ה; אספסינוס הכניע אותה, ד, ח, א.

הספר נסדר ונדפס בדפוס "הצפירה", ירושה.
ההערות והבאורים והמפתח, כתיב כן המפות
ולוחות-היוחסין, בדפוס י. הגדלר, ירושה.
המפות והקלישות הוכנו בידי ה. גולדברג.